

310374

42/2000

A NYÍREGYHÁZI

JÓSA ANDRÁS MÚZEUM

ÉVKÖNYVE

XLII. ÉVFOLYAM

JAMÉ

H-4400 NYÍREGYHÁZA, BENCZÚR TÉR 21. ☎ / FAX: 06(42)315722

NYÍREGYHÁZA, 2000

42
2000

310374

A NYÍREGYHÁZI

JÓSA ANDRÁS MÚZEUM

ÉVKÖNYVE

XLII. ÉVFOLYAM

JAMÉ

H-4400 NYÍREGYHÁZA, BENCZÚR TÉR 21. ☎ /FAX: 06(42)315722

NYÍREGYHÁZA, 2000

1993

1000

A NYÍREGYHÁZI

JÓSA ANDRÁS MŰZÉUM

ÉVKÖNYVE

XIII. ÉVFOLYAM

NYÍREGYHÁZA

H-400 NYÍREGYHÁZA, BUDAUTER 21. ☎ FAX: 06(43)31222

NYÍREGYHÁZA, 2000

A nyíregyházi
Jósa András Múzeum
Évkönyve

Jahrbuch
des Jósa András Museums
von Nyíregyháza

Főszerkesztő:
Németh Péter

Szerkesztők:
Almássy Katalin – Istvánovits Eszter

Grafika és fotó:
Benke Zsolt – Boros György

Tördelte:
Pristyák Erika

ISSN 0547-0196

Ez a kötet a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma,
a Nemzeti Kulturális Alapprogram
és a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Területfejlesztési Tanács
támogatásával jelent meg.

NEMZETI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG
MINISZTERIUMA

A Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Önkormányzat támogatásával kiadja
a nyíregyházi Jósza András Múzeum (e-mail cím: jam@iif.szabinet.hu).
Felelős kiadó: Németh Péter múzeumigazgató
Készült 500 példányban, A/4 formátumban, 24,125 ív terjedelemben.
Nyomdai előkészítés: Főnix Bt., Nyíregyháza
Nyomdai munkálatok: Kapitális Bt., Debrecen. Felelős vezető: Kapusi József
Nyíregyháza 2000.

Tartalomjegyzék – Inhaltverzeichnis – Contents

Régészet

- Révész László:** Hitelesítő ásatás a tuzséri honfoglalás kori temető területén7
*László Révész: Nachgrabung im Gebiet
des landnahmezeitlichen Gräberfeldes von Tuzsér.....24*
- Langó Péter:** Megjegyzések a Kárpát-medence X-XI. századi huzalkarperceinek és sodrott
karperceinek viseletéhez és használati idejéhez33
*Péter Langó: Beiträge zur Tracht und Benutzungszeit der Draht- und
gedrehten Armringe im Karpatenbecken des 10.-11. Jahrhunderts.....57*

Történelem

- Németh Péter:** A cégényi (Szatmár megye) monostor 1181. évi birtokösszeírásának helynevei59
*Péter Németh: Die Ortsnamen der Güterkonskription des Klosters Cégény
(Komitat Szatmár) aus dem Jahr 1181.....75*
- Zsoldos Attila:** IV. László és a Kállaiak ősei77
Attila Zsoldos: László IV and ancestors of the Kállai family87
- Kristó Gyula:** A Foltin-féle oklevelekről89
Gyula Kristó: Über die Foltinschen Urkunden92
- C. Tóth Norbert:** Szabolcs megye hatóságának archontológiája (1284–1526)93
Norbert C. Tóth: Archontologie der Behörden des Komitats Szabolcs (1284–1526)111
- Piti Ferenc:** Szabolcs, Szatmár és Bereg megyék 1342–1382 között kiadott oklevelei a Vay család
berkeszi levéltárában113
*Ferenc Piti: Documents issued by Szabolcs, Szatmár and Bereg counties
between 1342–1382 in the archive of Berkesz of family Vay122*
- Horváth Richárd:** Gyügye község középkori és kora-újkorai története az írott források alapján.....123
*Richárd Horváth: Die mittelalterliche und frühneuzeitliche Geschichte
der Gemeinde Gyügye im Spiegel der Schriftquellen131*
- Kiss András:** Két középkori oklevélszöveg Szatmár vármegye levéltárából133
András Kiss: Zwei mittelalterliche Urkundentexte im Archiv des Komitats Szatmár.....137
- Solymosi László:** Szabolcs és Bereg vármegye gonosztevőinek lajstroma 1435-ből139
*László Solymosi: Liste der Übeltäter
der Komitate Szabolcs und Bereg aus dem Jahr 1435147*
- Zágorhidi Czigány Balázs:** A domonkosok a középkori Beregszászon - Fehér Máttyás kritikája149
*Balázs Czigány Zágorhidi: Dominikaner im mittelalterlichen Beregszász
- Kritik des Werkes von Máttyás Fehér153*

Nógrády Árpád: A középkor végi Magyarország mindennapi kenyere (Beregszász lakosságának gabonavásárlásai 1530-ban és a Jagelló-kori malomvámok)	155
<i>Árpád Nógrády: Das tägliche Brot Ungarns im ausgehenden Mittelalter (Die Getreidekäufe der Einwohner von Beregszász im Jahr 1530 und die Mühlenzölle der Jagiellonenzeit)</i>	169

Műemlékvédelem

Gere László: A gyügyei református templom kutatása	171
<i>László Gere: Die Erforschung der reformierten Kirche von Gyügye</i>	186
M. Veres Lujza: Gyügye református templomának építéstörténete és belső díszítése	189
<i>Lujza M. Veres: Baugeschichte und Innendekoration der reformierten Kirche von Gyügye</i>	197
Balázsik Tamás: A beregdaróci református templom	207
<i>Tamás Balázsik: Die reformierte Kirche von Beregdaróc</i>	225

Helytörténet

Szabolcs megye Pesty Frigyes 1864. évi helynévtárában (A szöveget gondozta és a mutatót készítette: Mizser Lajos).....	227
<i>Das Komitat Szabolcs in der Ortsnamensammlung von Frigyes Pesty (Den Text betreut und das Verzeichnis zusammengestellt hat Lajos Mizser)</i>	372

Múzeológia

A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Múzeumok Igazgatósága munkatársainak 1998-1999. évi publikációi Összeállította: Mészáros Ágnes és Laskayné Szőlősi Katalin	373
--	-----

Rövidítések - Abkürzungen - Abbreviations	382
---	-----

Hitelesítő ásatás a tuzséri honfoglalás kori temető területén

Révész László

A lelőhely topográfiai helye
és kutatástörténete

Tuzsér község Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében található, a Szatmári-Tiszahát északkeleti peremén, a Tisza bal partján. A honfoglalás kori leletek előkerüléséről a régészeti emlékek iránt élénken érdeklődő Vidovich László főszolgabíró – akinek a tiszabezdédi temető megmentése is köszönhető – értesítette Jósa András 1900. március 15-én kelt levelében:¹

„A thuzséri határhoz tartozó, Gróf Forgách Margit által ... thuzséri és komorói embereknek eladott Ráday féle birtok egyik magasabb homok dombján, rigolírozás közben komorói emberek öt koponyát ástak fel, melyből kettő Miklósy Bélánál van, a többi porladozott újra eltemettetett. Későn jutottam tudomására s így csak tegnap délután mehettem ki, s a koponyákhoz tartozó három csontvázat bontottam fel. A csontvázak érintetlenek voltak, mivel a nyugatnak fekvő koponyák épen a mezsdébe estek...

... Kétségtelen, hogy ismét honfoglaláskori temetőre tettünk szert, a bezdéditől azomban több eltérést látok s ennél fogva a lelet nagyon érdekesnek ígérkezik. Magasnak nevezhető homok dombon a gerinczen fekszik 30–35 cm mélyen, bár délnek úgy látszik valamivel mélyebben lesznek...”

A levél nyomán a helyszínre siető Jósa András további két érintetlen sírt tárt fel, s még az évben példás gyorsasággal megjelentetett dolgozatában (JÓSA 1900. 214–224.) a helyszínt is részletesebben leírta:

„A bezdédi honfoglalás kori temetőtől... délre mintegy hat kilométer távolságban egy északról déli irányba vonuló több magas homok-domblánczolat nyúlik el. Ezen homokterületből, az ú. n. Ráday-féle birtokból a tulajdonos özv. Salamon Tivadárné, szül. gróf Forgách Margit úrnő 130 holdat osztott ki szőlőtelepítésre. Midőn már mintegy 100 holdat felforgattak, csontvázakra akadtak a területnek Boszorkány-hegynék nevezett részén, melyet Gergely István komorói lakos forgatott fel szőlőnek. Dr. Sziklássy Béla járásorvos és Vidovich László főszolgabíró barátom... akkor jutottak a leletnek tudomására, mikor már négy sír részben fel lett dúlva.” (JÓSA 1900. 214.)

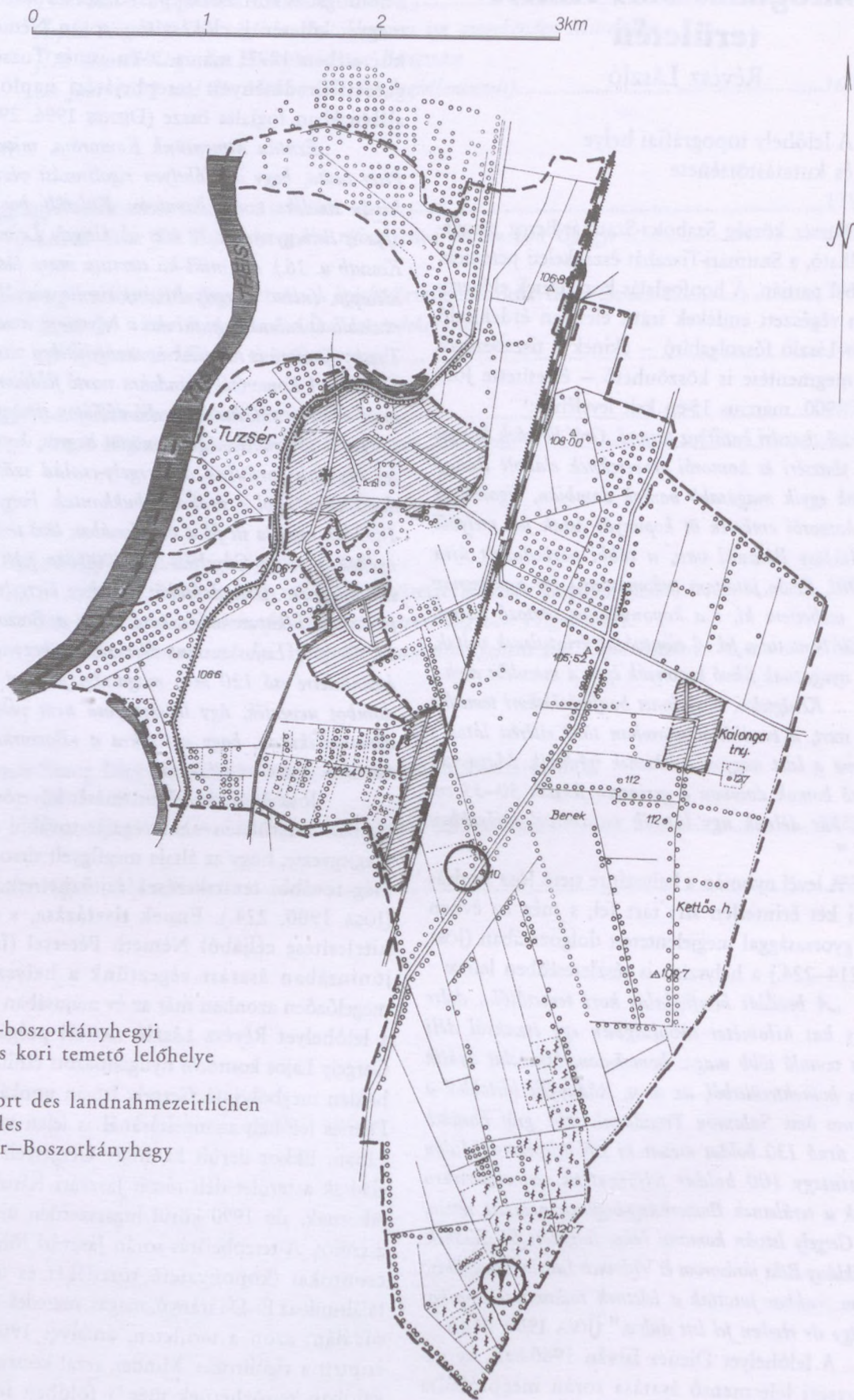
A lelőhelyet Dienes István 1960-ban, kétnapos tuzséri leletmentő ásatása során megpróbálta

azonosítani, akkor azonban nem járt sikerrel. Munkáját csak egy évtizeddel később koronázta siker, amikor a honfoglalás kori leletkorpusz Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei kötetének előkészítése során Németh Péter kíséretében 1971. május 24-én ismét Tuzséra látogatott. Eredményeit terepbejárási naplójában az alábbiakban foglalta össze (DIENES 1996. 290–291.):

„Ezután átmentünk Komoróra, mivel Németh Péter tudta, hogy a lelőhelyen rigolírozást végző Gergely István ivadéka tanító Komorón. Kiderült, hogy a tanító apja is életben van: a 78 éves id. Gergely Lajos (Komoró, Kossuth u. 16.), aki mint kis elemista maga látta, amikor édesapja, (néhai Gergely István) rigolírozásnál a sírokra ráakadt. Ő kalauzolt ki minket a helyszínre, amely valóban Tuzsér, Komoró és Mándok összeszögellésében van, Tuzsértől DDK-re. A Komorótól Mándokra vezető földúton mentünk, majd elérve a szőlőskertet, az első dűlőúton tértünk be D-nek, s a kutat 150 m-rel magunk mögött hagyva, kapaszkodtunk fel Ny-nak fordulva a Gergely-család szőlőjébe, egy dombhátra, ahol a sírokra rábukkantak. Forgách Margit 1899-ben osztotta itt fel a tulajdonában lévő területet, ekkor nyertek itt földet Gergelyék is, s 1900-ban folyt itt a nagy szőlőtelepítés. Az a dombhát, amelyre Gergelyék keskeny parcellája felkapaszkodik, nem maga a Boszorkány-hegy. Id. Gergely Lajos szerint Boszorkány-hegynék az ettől északkeletre eső 120 m-es magassági ponttal jelölt nagy dombot nevezték, úgy látszik Jósa nem véletlenül írja diplomatikusan, hogy a sírokra a »Boszorkányhegynék nevezett« részén akadtak rá.”

Jósa A. rövid leletmentését követően idő hiányában a területen nem végzett további ásatást, de megjegyezte, hogy az általa megfigyelt sírsortól keletre még további temetkezések rejtőzhetnek a földben (JÓSA 1900. 224.). Ennek tisztázása, s a lelőhely hitelesítése céljából Németh Péterrel (JAM) 1998 júniusában ásatást végeztünk a helyszínen. Ezt megelőzően azonban már az év májusában felkerestük a lelőhelyet Révész László tuzséri polgármester és Gergely Lajos komorói nyugalmazott tanító, a sírokat hajdan megbolygató Gergely István unokája (aki már Dienes lelőhely-azonosításánál is jelen volt) társaságában. Ekkor derült ki, hogy Gergelyék időközben eladták a terület déli részét Jászvári Károly komorói lakosnak, aki 1990 körül lugasszerűen újratelepítette a szőlőt. A terepbejárás során Jászvári földjén embercsontokat (koponyatető töredékét és ujjperceket) találtunk az É–D-i irányú, magas, meredek domb keleti oldalán, azon a területen, amelyet 1900-ban nem érintett a rigolírozás. Mindez azzal kecsegtetett, hogy valóban rejtőzhetnek még a földben fel nem tárt

¹ JAM Rég. Adattár, leltározatlan.

1. kép*
 A Tuzsér–boszorkányhegyi
 honfoglalás kori temető lelőhelye
 Abb. 1
 Der Fundort des landnahmezeitlichen
 Gräberfeldes
 von Tuzsér–Boszorkányhegy

*Az 1–2. képet és a VI–VIII. táblát
 Czifrák László (Magyar Nemzeti Múzeum) rajzolta

sírok. Miután Jósa a korabeli szokásoknak megfelelően csak a jó állapotú koponyákat vitte magával, a visszatemetett csontvázak újbóli feltárása segítségével esély mutatkozott egy pontos temetőterkép elkészítésére is. Minden kétséget kizáróan megállapíthattuk ugyanakkor azt is, hogy a Tuzsér–Boszorkányhegy néven nyilvántartott lelőhely valójában nem a Boszorkányhegyen van, hanem attól délkeletre mintegy 500 méterre, és közigazgatásilag már a komorói határba tartozik (1. kép). Mégis, miután a jelentős leletanyag lelőhelyként a szakirodalomban már mintegy száz esztendeje Tuzsér–Boszorkányhegy szerepel, javasolom az eredeti elnevezés megtartását. Ásatási tapasztalataink, valamint Vidovich és Jósa jegyzeteinek, illetve publikációjának összevetése eredményeként azonban mindenképp időszerűvé vált a temető és a leletanyag újraértékelése.

A Vidovich és Jósa által 1900 márciusában feltárt sírok

Vidovich L. Jósához írott levelében az alábbi leletekről számol be: *„Az első csontváznál semmit sem találtam; az ettől délre 1,5 méterre eső másodiknál a 4-től 9-ig czeruzával, az eredeti nagyság és fekvés szerint lerajzolt tárgyakat vettem fel. A rajz annyival nagyobbat tüntet fel, amennyivel a czeruza, körül húzva szélesebbet írt.*

A csontváz bal alsó karja behajlott egészen a medenczébe. A 4. és 9. számú vashorony a bal lábszár legfelső része, illetve a bal kar alatt a rajz szerinti fekvésben találtatott, vasból vannak. A 7. számú vaskés alak a bal medence alatt, a 6. számú fenőkő szintén a medencecsont alatt, míg az 5. számú tűzkő a medence felett volt. A 8. számú nyíl pedig a behajlott bal kar felett, úgy ahogy a rajz mutatja.

Az 1. sz. nyilat és a 2. számú már a felhánt földből rendszerütlennül ... vettük fel, hihetőleg az első csontvázzal való, mely már csak alsó lábszárainál nem volt bolygatva.

A harmadik csontvázon semmi sem volt, hanem a 3. számú határozott kis alakot ezen csontváz már megbolygatott legfelső része, azaz koponyája környékéről vettük fel.

Az első és harmadik váz egy irányban, a középső valamivel hátrább feküdt ...

...

A nyilak között kettő apró és szegletes.

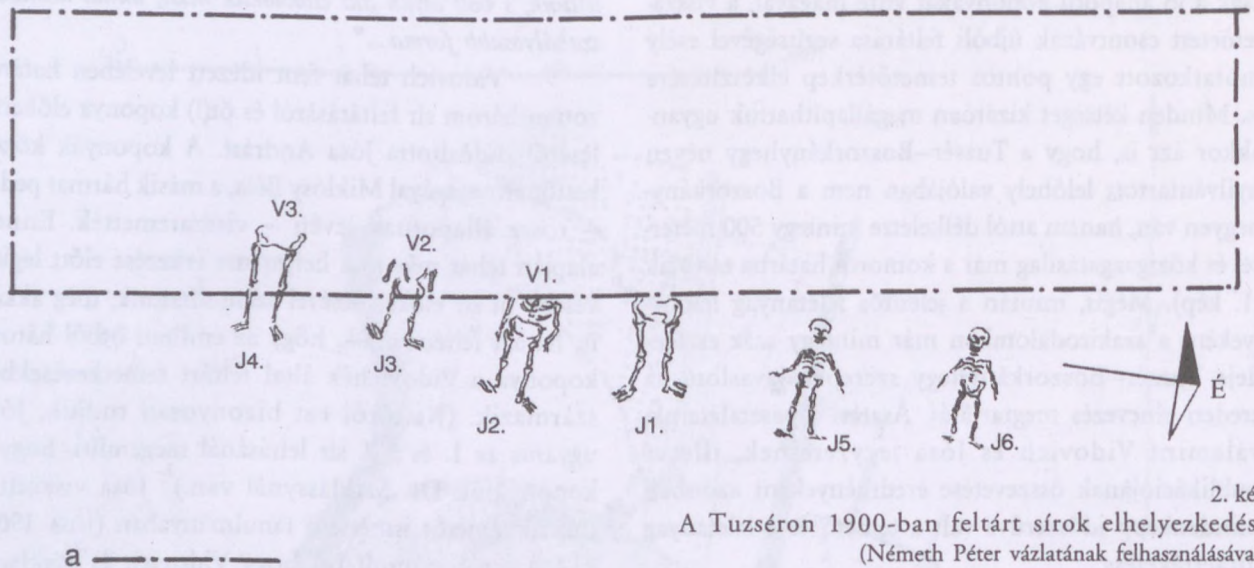
A 4. és a 9. sz. most már végleg megállapítható tartó kapsok[na], mely úgy látszik, övhöz volt[ak] erősítve, s a puzdra vagy egyéb tarisznya a bal faron

csüngött. Ha emlékezik, a 9-eshez hasonlót Bezdéden is leltünk, s volt olyan aki csiholónak nézte, annál azonban szabályosabb forma...”

Vidovich tehát fent idézett levelében határozottan három sír feltárásáról és öt(!) koponya előkerüléséről tudósította Jósa Andrást. A koponyák közül kettőt vitt magával Miklósy Béla, a másik hármat pedig – rossz állapotúak lévén – visszatemették. Ennek alapján tehát már Jósa helyszínre érkezése előtt legkevesebb öt sír előkerülésével számolhatunk, még akkor is, ha azt feltételezzük, hogy az említett ötből három koponya a Vidovichék által feltárt temetkezésekből származik. (Kettőről ezt bizonyosan tudjuk, Jósa ugyanis az 1. és a 2. sír leírásánál megemlíti, hogy a koponyájuk Dr. Sziklássynál van.)² Jósa viszont a tuzséri temetőt ismertető tanulmányában (JÓSA 1900. 214.) arról számolt be, hogy Vidovich és Sziklássy négy sírt mentett meg az ő kiérkezése előtt. Az ellentmondás feltehetőleg úgy oldható fel, hogy a Jósának küldött levél megírása idején Vidovichék még csak három sírt tártak fel, a negyediket pedig azt követően, de még Jósa megjelenése előtt találták. A fentieket összefoglalva arra az eredményre juthatunk, hogy a leletmentő ásatás megkezdése előtt legalább hat temetkezést megbolygattak, amelyek közül négyet többé-kevésbé sikerült megfigyelni, további kettőt pedig a szőlőtelepítés során teljesen feldúltak, ezekre csak az említett koponyák utalnak. Miután Jósa újabb két érintetlen sírt is feltárt, a honfoglalás kori temető sírjainak száma legkevesebb nyolcra gyarapodott.

A számozásnál azonban a szórvány koponyákat nem vette figyelembe, így a temetkezéseket 1-től 6-ig számozta. Megállapította, hogy a sírok egyetlen dél–északi irányú sorba rendeződtek. A temetővel később foglalkozó szakemberek hallgatólagosan ugyan, de egyértelműnek vették, hogy a sírok délről indulva a számozás sorrendjében követték egymást (HAMPEL 1905. II. 669–676., HAMPEL 1907. 145–149., DIENES 1961. 160–166., FODOR 1996. 204.). Mindezt első pillantásra alátámasztaná Jósa közleménye is, amely a sírokat ismertetve, a sort a „déli 1. számú sír”-ral kezdte (JÓSA 1900. 214.). Hogy ez mégsem így volt, arra kétségtelen bizonyíték Vidovichnak a fentiekben többször idézett levele, amely egyértelműen kimondja: a melléklet nélküli (pontosabban a csontváz feletti bolygatott földben két nyílhegyet tartalmazó) 1. sírtól délre másfél méterre találták a csiholót, vaskést, fenőkövet és nyílcsúcsot tartalmazó 2. sírt! Ettől ugyancsak délre kellett elhelyezkednie a 3.

² A Vidovich-levelben említett Miklósy Béla és a JÓSA 1900. 214. alatt említett Dr. Sziklássy Béla járási orvos ugyanaz a személy lehet, nyilván elírásról van szó.

2. kép
A Tuzséron 1900-ban feltárt sírok elhelyezkedése
(Németh Péter vázlatának felhasználásával)

a: a rigolított terület határa

Abb. 2

Lage der im Jahr 1900 in Tuzsér freigelegten Gräber
(nach einer Skizze von Péter Németh)
a: Grenzlinie des tiefgepflügten Areals

sírnak, hiszen mint írja „az első és harmadik váz egyirányban, a középső [tehát a 2. sír – R. L.] valamivel hátrább feküdt”, ebből következik, hogy a harmadik sír nem lehetett az 1. északi szomszédja.

A temetőtérkép rekonstrukciója során további nehézséget okoz, hogy Jósa nem tartotta meg Vidovich számozását. (A továbbiakban a könnyebb áttekinthetőség kedvéért a Vidovich-féle sírszámokat V1–3, a Jósa-féleket pedig J1–6. elnevezéssel említem.) Ezek szerint a V1. sírnak a J2., a V2.-nek a J3., a V3.-nak a J4. felel meg. Jósa és Vidovich jegyzetei alapján Németh Péter készítette el a tuzséri temető térképvázlatát, amelyet e sorok írója egészített ki a kétféle számozással³ (2. kép). Sajnos a rendelkezésünkre álló adatokból nem állapítható meg egyértelműen, hogy a J1. sír (tehát az a temetkezés, amely a Vidovich-level elküldése és Jósa helyszínre érkezése közti időben került elő) a sírsor melyik részén helyezkedett el. Jósa ezt egyértelműen a „déli 1. számú sírnak” nevezi. Az ő számozásának logikájából az következne, hogy a temetőt két szárnyra bontotta. Az északi szárnyat az általa feltárt két érintetlen sír (J5–6.) jelentené, s itt a számozással délről északra haladt (tehát az 5. sír északi szomszédja a 6. sír), míg a képzeletbeli választóvonalról délre eső szárnyon pontosan fordítva, északról délre számozott. Munkásságában e szisztéma követésére két példa is akad. Pontosán ugyanígy járt el a

bezdédi temető, valamint a kenézli I. temető teljesen feltárt sírsora (12–25. sírok) sírjainak a számozása során (JÓSA 1896. 385–412., JÓSA 1914. 303–344.). Ha így történt, akkor a J1. sír a sor középtáján, a J2. és a J5. között helyezkedett el. Ez azonban nem tekinthető teljesen bizonyosnak, ugyanis Jósa e ponton kissé zavaros közleménye alapján nem lehet kizárni azt a lehetőséget sem, hogy a tárgyalt sír valóban az általa ismert temető legdélibb temetkezése volt.

A remélhetőleg megközelítően pontos temetőtérkép megrajzolásához hozzásegíthet bennünket a Jósa által 1900-ban közzétett leletanyag és az 1998-ban végzett hitelesítő ásatás leleteinek az összevetése. Az alábbiakban ezért először röviden összefoglaljuk a korábbi ásatás során nyert információkat (JÓSA 1900. 214–224.).

J1. sír. A nyugat–keleti tájolású sírt a medencénél vágta ketté a rigolozás. Melléklete nincs.

J2. sír. Szintén nyugat–keleti tájolású, a rigolozás a nyakcsigolyáknál vágta ketté. Jósa ugyan nem említi, de Vidovich szerint a váznak csak a lábszár-csontjai feküdtek eredeti helyzetükben. Mellékletek (I. tábla 1–2.): 1. A sír feldúlt részéből két nyílhegy került elő, az egyik hosszú vágóélű, deltoid alakú, a másik rövid vágóélű, deltoid alakú.

J3. (V2.) sír. A nyugat–keleti tájolású, háton fekvő, nyújtott helyzetű halott bal alkarját a medencére

³ Ez úton szeretném megköszönni Németh Péter baráti támogatását, amelyet nemcsak e közöletlen temetőtérkép rendelkezésemre bocsátásával nyújtott, hanem ő hívta fel a figyelmemet a szakirodalomban mindeddig ismeretlen Vidovich-levelre. Ezen túl közlésre átengedte nemcsak a Jósa-ásatás leletanyagát, hanem közös tuzséri kutatásunk teljes dokumentációját és leleteit is.

hajlították. A rigolirozás során a váz válltól felfelé eső részét a munkások szétdúlták, a koponyát összetörték.

Mellékletek (I. tábla 3–9):

- a. A bolygatott részből előkerült leletek: 1. Vaskés.⁴ 2. Rövid vágóélű, deltoid alakú nyílcsúcs.
b. Eredeti helyükön talált leletek: 3. A bal alkar alatt fenőkő. 4. Ugyanott kovakő. 5. A fenőkő mellett vaskés. 6. A bal medence alatt csiholóacél. 7. Egy másik csiholóacélt a bal combcsont külső oldalán találtak.⁵

J4. (V3.) sír: A nyugat–keleti tájolású sír a többiekkel nem egyvonalban, hanem kissé nyugatabbra feküdt, ezért a rigolirozás során medencéjénél a munkások kettévágták, s felső részét szétdúlták. Eredeti helyzetükben csak comb- és lábszárcsontjai, valamint ujjpercei maradtak. Mellékletek: 1. A kézizület feletti csont patinával színezett volt, s vastag bőrradvány tapadt hozzá. Feltehetőleg egy vékony ezüstlemezből kivágott karpánt feküdt ott, amely az évszázadok során a földben elporladt. 2. A Vidovich-kéziratban említett „határozott kis alak” az általa készített rajz alapján egyértelműen egy vaskés volt, amit csak Jósa A. írt le közlésében a J3. (V2.) sírhoz tartozóként.

J5. sír: Nyugat–keleti tájolású, nyújtott helyzetű, háton fekvő férfi sírja.⁶ A sírsortól kissé keleti irányban megásott sírgödört a munkások nem bolygatták meg, Jósa A. tárta fel. Mellékletek (II. tábla 1–14.): 1. A bal halánték mellett vastag, kerek átmetszetű, nyitott ezüst hajkarika. 2. A hat darab deltoid alakú, rövid vágóélű nyílcsúcs közül egyet a koponyától délre 10 cm-re, egyet pedig a jobb válltól délre 25 cm távolságra találtak. A másik négy eredeti helyzetében, a jobb felkar közepe és a bordák között feküdt, hegyükkel nyugati irányban. E nyílcsúcsokat a tegezben helyezték el. 3. Nyíltartó tegez vasalásai. A tegez felső harmadát és fenékrészét erősítették meg vaspálcákkal. A nyílköteg alatt lelt vaspálca a tegezfaj jobb oldalán lehetett, az 1,5 cm széles, 3,3 cm hosszú ívelt pánttörredék pedig a nyakpánt maradványa volt. A 9,3 cm hosszú, vékony – 0,4–0,6 cm széles – csontlemez vagy oldalt a szájnyílás szegélyét ékesítette (ez esetben eredetileg két darabnak kellett lennie, a másik elkallód-

hatott vagy elkorhadt a földben), vagy a tegezfedél elülső oldalán helyezkedett el. A nyakpánttól a tegez teste felé egy 13,8 cm hosszú oldalpálca húzódott, melynek közepén függesztőfület képeztek ki. A tegez fenékeszkáját rögzítő 1,3 cm széles vaspánt a jobb térdizület mellett függőlegesen állt (Jósa e tárgyat faedény vasalásának nézte) (II. tábla 12.). A tegezmaradványok helyzetéből kitűnik, hogy e tárgyat a temetés során jobb oldalára fektetve, az elhunyt jobbára helyezték. 4. A holttestet bőr-, nemez- vagy nyírfakéreg lepelbe csavarhatták, erre utal, hogy a váz alatt és felett több helyen vastag fekete korhadékot figyeltek meg.

J6. sír: Nyugat–keleti tájolású, háton fekvő, nyújtott helyzetbe fektetett férfi sírja. A bolygatatlan temetkezést Jósa A. tárta fel. Mellékletek (III–V. tábla): 1. A bal felkar mellett nyitott bronz hajkarika. 2. A bal váll felett öt darab négyélű, keskeny hegyű páncéltörő nyíl, a hatodik nyílcsúcs a széles, ívelt élű, véső alakú változathoz tartozik. 3. Nyíltartó tegez vasalkatrései. A tegez fedelét egy 10 cm hosszú, 4,5 cm széles vaslemez borította, a nyílcsúcsok alatt lelt 1,6 cm széles vaspálca pedig a tegezszej oldalát vagy a szájnyílás szegélyét erősítette. A nyakpánt darabjai lehettek a nyílhegyek alatt talált vastörredékek. Az ásató a tegez jobb oldalán 61,6 cm hosszán figyelte meg az oldalpálcákat (a három darab közül kettőn szíjtartó fület alakítottak ki). A tegez alsó harmadánál került elő az a 10,5 cm hosszú, egyik végén felhajló gombban végződő vaspálca, amely a tegez nyitható oldalának zárásánál kaphatott szerepet. 4. Három küllős szíjelosztó karika, a keresztcsont környékén feküdtek. A tegez függesztőszíjaihoz kapcsolódhattak. 5. Ugyancsak a tegez függesztőszíjához tartozhatott az a bronzcsat, amelynek ovális karikáját egybeöntötték az ötszög alakú szíjszorítólemezzel, s a jobb felkar felett lelték. 6. A jobb oldali bordák felett szabálytalan alakú vékony ezüstlemez feküdt. 7. A bal combcsont felső harmadánál feküdt a tarsolylemez, melynek díszítetlen ezüst előlapját félgömbfejű szegecsek rögzítették a vörösréz hátlaphoz (V. tábla). A tarsoly alsó harmadát erősíthette az az ívelt, hosszában derékszögűre hajlított vaspánt, amelyet a tarsolytól 15 cm-re, távolabb

⁴ Vidovich rajza alapján ez a V3. sírből került elő.

⁵ A tuzséri temető későbbi feldolgozásai során több kutató felvetette, hogy szokatlan lenne egy síron belül két-két csiholóacél és vaskés, ezért elképzelhető, hogy Vidovichék összekeverték a különböző sírokból származó tárgyakat, illetve azok előkerülési helyét tévesen diktálták be Jósának (DIENES 1961. 161., FODOR 1996. 204.) Vidovich levele szerint a vaskések származási helyét Jósa A. módosíthatta. Továbbra is szokatlan viszont a két csiholó egy sírba tétele. Dienes itt azt a lehetőséget is felvetette, hogy a halottal egy korábban tüzkészég nélkül eltemetett társa számára küldték el a túlvilágra használati tárgyait. Vidovich már többször idézett levelében a tárgyak fekvéséről pontosan beszámol, így közlését – véleményem szerint – hitelesnek fogadhatjuk el. Az újabb ásatási tapasztalatok arra intenek, hogy az esetek többségében a hajdani jószemű, lelkes amatőrök megfigyeléseit el kell fogadnunk még akkor is, ha látszólag szokatlan jelenséggel állunk szemben. Rendszerint a tudósításaikat kétségbe vonó utólagos okoskodásokról szokott kiderülni, hogy megalapozatlanok, ld. erre a készenléti íjtegezvereteket tartalmazó eperjeskei 2. és 3. sírok példáját (RÉVÉSZ 1996. 161.).

⁶ A TTM Embertani Tára a tuzséri temető csontanyagából mindössze egyetlen koponyát őriz, amelyről ma már nem dönthető el, hogy az 5. vagy a 6. sírből származik-e. Éry Kinga meghatározása szerint a koponya matusus (57–61 éves) europo-mongolid férfi volt. A fogakon és a halántékon zöld patina látható. Ez alapján inkább az 5. sír koponyája lehetett, mert annak a bal halántéka mellett került elő egy ezüst hajkarika. A fejtetőn egy nagyobb mandula alakú és két kisebb kerek jelképes trepanáció látható (ÉRY 1977. 24.).

találtak. 8. A kisszíjvég, valamint a hosszúkás, pajzs alakú és a két zömökebb, szintén pajzs alakú kis veret tartozhatott a tarsoly függesztő- illetve zárószíjához csakúgy, mint a veretes öv kapcsolószíjához. Sajnos – mint Jósa leírásából kiviláglik – a különféle formájú veretek nagyrészt nem eredeti helyzetükben kerültek elő, így némelyiknek a szerepe nem határozható meg egyértelműen. 9. Veretes öv díszítményei. A készlethez egy növényi mintával díszített öntött bronzcsat, egy nagyszíjvég, hat karéjos, alul áttört széles aranyozott ezüstveret, valamint egy pajzs alakú keskeny bronzveret tartozhatott. Előkerült továbbá három négykaréjos, közepén áttört, aranyozott ezüstveret. E díszítmények a csontváz medencéjének környékén voltak. 10. A tarsoly alatt találtak egy kovakövet, amely a leletek elcsomagolása közben elveszett. 11. Ugyanott feküdt egy vaskés, amelynek markolatán fa- és csontlemez-maradványokat lehetett megfigyelni.

Az 1998. évi ásatás során előkerült sírok

Az 1998. június 8–18. között végzett hitelesítő ásatás során szelvényeink irányát és méretét megszabta a terület szőlővel való betelepítettsége (VII. tábla). Jászvári Károly földjén a szőlőtőkét nyugat–keleti irányú sorokba telepítették, melyek viszonylag távol estek egymástól. E területen így nyugat–keleti irányú, 1,5 m széles és 16 m hosszú szelvényeket tudunk kijelölni, s a tulajdonos hozzájárult ahhoz is, hogy a később meglelt sírok közötti szelvényrészeket összenyithassuk, eltávolítva így az útban lévő szőlőtőkét. Gergely Lajos észak-déli irányú, sűrűn egymás mellé telepített szőlősorai között hasonló irányú, keskeny kutatóárkok kijelölésére volt csak módunk. A kivétel nélkül bolygatott sírok átlagosan 0,5 m mélységben kerültek elő, elhelyezkedésükre a homokos talajban sírfolt nem utalt. A szelvényeket minden esetben 1,2–1,5 m mélyen kiástuk, s azt követően még 0,5 m mélyen átforgattuk, így a feltárt területen valószínűleg nem került el a figyelmünket egyetlen temetkezés sem. A sírokat megtalálásuk sorrendjében számoztuk, s az alábbiakban ennek megfelelően ismertetjük:

1998/1. sír. 60 cm mélyen felnőtt (35–55 éves) férfi⁷ teljesen felforgatott sírját találtuk. Mindössze két combcsont, néhány fog és koponya-töredék került elő belőle. Melléklete: kerek átmetszetű, nyitott ezüst hajkarika (VI. tábla 4.).

Az 1998/2. és 4. sírként rögzített csontmaradványok a későbbi vizsgálatok során emlősállat csontjainak bizonyultak.

3. kép
Tuzsér–Boszorkányhegy,
az 1998. évi hitelesítő ásatás során talált
1998/3. sír maradványai
Abb. 3
Tuzsér–Boszorkányhegy, Reste des bei der
Nachgrabung von 1998 entdeckten
Grabes 1998/3.

1998/3. sír. A 70 cm mélyen fekvő, bolygatott sírban egy 12–16 éves egyén koponyatöredékeit találtuk (3. kép). Melléklete nem volt.

1998/5. sír. Egy 23 évesnél idősebb nő sírjából 30 cm mélységben csak egy medencelapát, egy hosszúcsont töredéke és egy bokacsont maradt meg. Melléklete nem volt.

1998/6. sír. Rigolírozás, illetve korábbi ásatás során teljesen feldúlt, 40 cm mélyen talált csontok, 40–60 éves igen masculin, magas termetű férfi. Egy kupacba rakva kerültek elő a comb- és lábszárcsontjai, valamint a medencelapátok. A felsőtest csontjai teljesen hiányoznak. Melléklete nincs.

1998/7. sír. 48–56 éves férfi teljesen megbolygatott, 48 cm mélyen fekvő csontjai (4. kép). Koponyája hiányzott. Melléklete: fenőkő, felületén vasrozda lenyomatával. H. 4,4 cm, Sz. 2,6 cm (VI. tábla 9.).

⁷ Az ásatás során talált embercsontok nem és életkor meghatározását SZATHMÁRY–GUBA 1999. 465–466. alapján közlöm.

4. kép
Tuzsér–Boszorkányhegy, az 1998. évi hitelesítő ásátás során talált 1998/7. sír maradványai
Abb. 4

Tuzsér–Boszorkányhegy, Reste des bei der Nachgrabung von 1998 entdeckten Grabes 1998/7

1998/8. sír. 51–60 éves nő 43 cm mélyen fekvő, teljesen feldúlt csontmaradványai. A felső test csontjait, a medencelapátokat és a combcsontokat a találók egy kupacba hányták (5. kép). Ettől délnyugatra 1 méterre kerültek elő a szintén másodlagos helyzetben lévő lábszárcsontok. Mellékletek: 1. A felsőtest csontjai között került elő két íjvégcsont három töredéke (VI. tábla 1–3.). Közülük a legnagyobb darab hossza 19 cm, szélessége 1,8 cm. E töredék egy íjvég alsó kétharmada, a vége és a cél felé néző éle irdalt. Felső vége (ahol a húr beakasztására szolgáló vájat volt) kiszélesedik, de e része töredékes. A másik két csontlemez-töredék (8,9x1,6 cm, illetve 4,5x1,0 cm) az előbbi íjvégcsont párjához tartozott, a nagyobbik darab a csontlemez középső harmadából való (a cél felé néző éle ennek is irdalt), a kisebbik pedig ugyanazon lemez végződésének irdalt darabja. 2. Csonttűtartó. A henger alakú, üreges tűtartót vadlúd csontjából készítették, hossza 7,1 cm, átm. 0,8 cm. A tűtartó

teljesen ép, egyik végén egy mélyebb és egy sekélyebb V alakú bevágás látható. Restaurálás közben került elő a belsejében lévő 3,9 cm hosszú vastű, melynek felületén textilmaradvány látható (VI. tábla 7–8.). 3. A lábszárcsontok egy részét zöld patina színezte be.

1998/9. sír. 40–60 éves férfi teljesen szétszórt maradványai: combcsontok, medencelapát, felkarcsontok, ujjpercek. A csontok 37 cm mélyen kerültek elő. Melléklete: vaslemez töredéke, 2,9x1,8 cm (VI. tábla 6.).

1998/10. sír. 50–70 éves férfi teljesen szétszórt csontjai, melyek 52 cm mélyen kerültek elő (6. kép). Mellékletek: 1. Öntött ezüst övveret. Csúcsát szív alakú minta díszíti, két oldalán pedig egy-egy kerek korong látható. E korongokat felül egy-egy cseppminta választja el a szívidomtól, alul pedig ugyanolyan cseppmotívum az ovális áttört résztől. A veret középső részén, a szívidom és az áttört felület között gyöngysorminta húzódik. A veret kopott, aranyozás nincs rajta. Hátdoldalán két szegecs látható, a harmadik már a használat során letört. Ez utóbbi helyén egy lyukat fúrtak, amelynek a mentén a veret széle letöredezett. (VI. tábla 5.). 2. A csontok közül sokat zöld patina itatott át.

Az általunk feltárt 1998/10. sírban lelt övveret tökéletesen megegyezik a Jósa A. által feltárt 6. sír egyik verettípusával (IV. TÁBLA 10.,12, JÓSA 1900. 223., 22. kép), s e tény szinte bizonyossá teszi, hogy hitelesítő ásátásunk során ez utóbbi temetkezésre bukkantunk rá. Alátámasztja ezt az is, hogy e temetkezés csontjainak nagy része erősen patinás volt, márpedig nagyobb számú bronz- illetve ezüsttárgyat csakis a J6. sír tartalmazott. Mindebből kiindulva sikerrel próbálkozhatunk meg azzal, hogy az általunk feltárt sírok egy részét azonosíthassuk a korábbi ásátás során lelt temetkezésekkel. Szem előtt tartva a sírok számozásáról a fentiekben elmondottakat, az azonosításban az is segít bennünket, hogy Jósa pontosan megadta az általa (illetve Vidovichék által) feltárt sírok egymástól való távolságát. Eszerint az első négy sír (J1–J4.) 1,5–1,5 méternyire feküdt egymástól, míg a J1. és a J5., valamint a J5. és a J6. sírt 2–2 m választotta el (JÓSA 1900. 214.). Ha ehhez a sírok szélességét (síronként maximum 70 cm) is hozzászámítjuk, arra az eredményre jutunk, hogy a J1–J6. síroknak egy legfeljebb 13 m hosszú sávban kellett elhelyezkedniük. Az általunk megtalált sírok közül a két szélső viszont 29 méternyire van egymástól, tehát bizonyos, hogy olyan temetkezésekre is rábukkantunk, amelyeket Jóságék feltárása nem érintett. Ez így van még akkor is, ha számolnunk kell azzal hogy Jóságék a leleteket felszedve az egyes sírok méreténél nagyobb területre szétszórták az abban lelt csontokat. Mindezeket szem előtt tartva,

ha a Jósa által megadott távolságokat a J6 sírtól visszamérjük, a következő eredményre jutunk (VIII. tábla).

– A J6. sír – mint már említettem – azonos az általunk feltárt 1998/10. sírral. Ezt megerősíti a sírban Jósa által bennfelejtett, az általa feltártakkal azonos ezüst övveret, a sok patinás csont; valamint az, hogy Jósa megfigyelése és a modern embertani vizsgálatok alapján egyaránt férfi nyugodott a sírban. Jósa a sírt 50 cm, mi pedig 52 cm mélyen találtuk, a mélységadatokat tehát megegyeznek.

– E sírtől Jósa szerint 2 méterre délre volt a J5. sír, s ez a távolság azonos a mi 1998/10. és 1998/9. sírunk közötti távolsággal. Jósa 35 cm, mi 37 cm mélyen találtuk a csontokat, amelyet a mellékletek, valamint a modern antropológiai elemzések révén egyaránt férfihoz tartozóként határozhatunk meg. Az általunk lelt vaspánttöredék minden bizonnyal a sírban lelt tegez vasalásának a darabja volt. A J5. sír tehát azonos az általunk feltárt 1998/9. sírral.

– Ettől délre két méterre kellett volna rábuknunk a következő sírra, de ott semmiféle maradványt nem találtunk. Az általunk feltárt 1998/8. sír az 1998/9.-től 6,5 m távolságra van, tehát e sávban minimum két, maximum három sír (a J1., J2. és J3.) nyomtalanul megsemmisülhetett.

– Az 1998/8. sír azonosítása azonban önmagában is eléggé problematikus. Az embertani vizsgálatok szerint ez egy idősebb nő temetkezése volt, s ennek nem mondana ellent a mellette talált vastú és csont tűtartó sem, hiszen e lelet típusok eddig kizárólag a korszak női sírjaiból ismeretesek (PALÓCZI-HORVÁTH 1971. 23–27.). Ugyanebben a sírban előkerült azonban két íjvégcsont is, ami tipikusan férfiak melléklete. Nem gondolhatunk ez esetben másra, mint hogy a leletek felszedése, illetve a csontok visszatemetése során két csontvázat összekeverték (a feltárás során ugyan egy sírként számoztuk az 1998/8. sírt, de a csontok két kupacban kerültek elő egymástól 1 méternyi távolságra!) még akkor is, ha az antropológus nem említ férficsontokat e sírből. Csak nagyon óvatosan gondolhatunk arra, hogy az íjcsontok a késeket, csiholókat, nyílhegyet tartalmazó J3. sírhoz, a tűtartó pedig a J4 sírhez tartozhatott, amelynek feltárása során Jósa is említi, s mi is megfigyeltük a patina által megfestett csontokat.

Végeredményben a hitelesítő ásatás során lelt sírok közül kettőt teljes bizonyossággal, további kettőt pedig nagy valószínűséggel azonosíthattunk a Jósa által feltárt temetkezésekkel, mely utóbbiak közül további kettőnek semmiféle maradványát nem sikerült fellelni. Az 1998/1., 3. és 5. sírról (a J6. = 1998/10. sírtől való távolságuk alapján) teljes bizonyossággal,

5. kép

Tuzsér–Boszorkányhegy, az 1998. évi hitelesítő ásatás során talált 1998/8. sír maradványai
Abb. 5

Tuzsér–Boszorkányhegy, Reste des bei der Nachgrabung von 1998 entdeckten Grabes 1998/8

az 1998/6. és 7. sírról pedig nagy valószínűséggel feltételezhetjük, hogy azokat nem érintette az 1900-ban végzett leletmentés. Hogy ezek némelyikéhez tartoztak-e a Vidovich-levélben említett, s még az ő érkezése előtt tönkretett sírokból való koponyák, azt szintén nem tudjuk minden kétséget kizáróan igazolni, legfeljebb csak sejtethetjük. A leletmentés és a hitelesítő ásatás adatait összegezve megállapíthatjuk, hogy a tuzséri honfoglalás kori temető térképére 11 sír helyét tudjuk berajzolni, kilencet a megtalált maradványok alapján, további kettőt pedig a Jósa által megadott távolságadatok nyomán. Természetesen a temető még így sem teljes. Erre utal a gyermeksírok hiánya (azokat amúgy is kisebb mélységbe temették, s az erózió és az intenzív mezőgazdasági munkák nyomtalanul eltüntették a maradványaikat), valamint az a tény, hogy a rendelkezésünkre álló adatok szerint mindössze egyetlen temetkezést határozhatunk meg női sírként. Ez még akkor is feltűnő aránytalanság, ha tudjuk, hogy a tuzsérihoz hasonló felső-Tisza-vidéki honfoglalás kori temetők erős férfitolbbltet mutatnak (RÉVÉSZ 1996. 193–206.).

A többszöri kutatás eredményeként kétségtelen, hogy a tuzséri temető sírjai egyetlen hosszú észak–déli irányú sorba rendeződtek, hasonlóan a bezdédi (JÓSA 1896.), a kenézlői II. (FETTICH 1931.), a két bashalmi (DIENES 1956., FODOR 1996. 185–190.) és a karosi III. temetőhöz (RÉVÉSZ 1996.). A sírokat egyébként nem a domb gerincén ásták meg, hanem a keleti lejtőn. A sírsortól nyugatra eső területet a rigolírozással már 1900-ban teljesen felforgatták, de temetkezések nyomaira ott nem akadtak. Ha mégis lettek volna ott sírok, a hitelesítő ásatás során ezek

6. kép

Tuzsér–Boszorkányhegy, az 1998. évi hitelesítő ásátás során talált 1998/10. sír maradványai

Abb. 6

Tuzsér–Boszorkányhegy, Reste des bei der Nachgrabung von 1998 entdeckten Grabes 1998/10

maradványaira rá kellett volna bukkannunk, mint ahogy megtaláltuk az (1900-as ásátás által nem érintett) 1998/1–7. sírokat, amelyek beilleszkednek a korábban feltárt temetkezések által alkotott sorba. Jósa az általa feltárt 5. és 6. sírtól „több méternyire húzott kutatóárkok”-ban újabb temetkezéseket nem talált, csupán a sírsortól keletre eső, még fel nem forgatott területen tartotta lehetségesnek újabb sírsor előkerülését (JÓSA 1900. 224.). Hitelesítő ásátásunk során e területet a lehetőségekhez képest alaposan átkutattuk, de sírok ott sem mutatkoztak, csakúgy, mint a J6. = 1998/10. sírtól északra lévő 8,5 méteres sávban sem. Ennek ellenére nem zárhatjuk ki teljes bizonyossággal, hogy az utóbbi részen rejtőzik még néhány temetkezés, de a sűrűn telepített szőlősorok, valamint a föld tulajdonosának aggodalmaskodása miatt további ásátást ott nem végezhetünk. A női és a gyermek sírok szinte teljes hiánya, valamint a feltárt leletek csekély mélysége alapján úgy vélem, hogy a temető eredetileg a jelenleg ismertnél jóval több, feltehetőleg 20–25 sírt tartalmazhatott.

A tuzséri temető leletanyaga

A leletek között az ékszerek és ruhadíszek feltűnően csekély számban képviselik magukat. A Felső-Tisza-vidék X. századi temetőiben nyugvó nők ruházatát ugyan eleve jóval kisebb mértékben ékesítették nemesfém veretekkel, mint a Kárpát-medence más területein lakó kortársaikét (RÉVÉSZ 1996. 94–95.), ráadásul Tuzséron mindössze egyetlen női sír került elő. A temető férfisírjaiból mindössze három hajkarika látott napvilágot (J5., J6. és 1998/1. sír), valamennyi a

kerek átmetszetű, nyitott változatok közé sorolható (SZÓKE 1962. 35.). Valamennyi sírból csak egy-egy példány került elő, s ez a jelenség összhangban van a korszak más lelőhelyein megfigyel-tekkel (KÜRTI 1978/79. 325.). Ruhadíszekre mindössze a J4. sír csuklóján megfigyelt patinanyom (ezüst karpánt maradványa?) valamint a J6. sírban a mellkason lelt ezüstlemezek utal.

Viszonylag szerény a használati eszközök száma is. A két sírban előkerült három kés (J3. sír 2 db., illetve J6. sír) a széles körűen ismert honfoglalás kori típusokhoz tartozik. A J6. sírban lelt példány marko-latát csontlemezzel borították. A fentiekben már említettem, hogy a korábbi szakirodalomban éppen annak a nyomán merült fel az a gyanú, hogy két sír leletanyagát a találók összekeverték, mert a J3. sírban két kés (valamint ugyancsak két csiholó) is volt. Mint láttuk, Vidovich beszámolója e lehetőséget kizárja.

A fenőkövek – amik egyébként nem túl gyakori leletei a korszak sírjainak –, figyelemre méltó módon, Tuzséron két sírban (J3., 1998/7.) is előkerültek.

A tűzkészégeket a J3. sírban lelt két csiholóacél mellett mindössze a J6. sírban talált kovakő képviseli. A férfisírok arányához képest ez szokatlanul kevés. Ellenben más rangos férfiak hagyatékának a vizsgálata során is feltűnt az a jelenség, hogy tarso-lyukban gyakran csak kovakő volt; a csiholóacél hiányzott (RÉVÉSZ 1996. 185.).

Az 1998/8. sírban talált vastű és csont tűtartó párhuzamai a korábbi kutatások szerint viszonylag ritkák a korszak leletanyagában. A tűtartókat a Szabadkigyós–Tangazdaság területén feltárt X. századi temető 19. sírjában talált példány feldolgozása során igyekezett összegyűjteni Pálóczi-Horváth András, de mindössze további két temetőből előkerült három leletet sikerült felkutatnia (PÁLÓCZI-HORVÁTH 1971. 24–27.). Megfigyelései szerint a tűtartókat a sírleletek tanúsága szerint a magyar nők (az avarokhoz hasonlóan) az övük bal oldalára akasztották oly módon, hogy a tűt egy textilszalagba szúrták, ráhúzták a csonthengert, s a szalagot alul megbogozták, hogy a tok le ne essen. A szalag felső végét készségkarika nélkül fűzték az övükhöz. Az avarok díszesen faragott, esztergált tűtartóival szemben a honfoglalás kori leletek jóval egyszerűbbek és díszítetlenek. Általában szárnyas lábszárcsontjából vágják ki. A magukban előkerült vastűk arra utalnak, hogy eleink fából is készíthettek ilyen eszközöket. A tűtartók általában szegényes sírokból kerülnek elő, idősebb (40–60 éves) nők gyakran egyedüli mellékleteként, akik családjukban alárendelt szerepet tölthettek be. A vastűk lelőhelyeit Bakay Kornél foglalta össze, s felvetette annak a lehetőségét, hogy a koponya környékén talált

példányok egynémelyike a fejedőhöz tartozhatott, s nem munkaeszközként került a sírba (BAKAY 1978. 156.). A korábbi anyaggyűjtéseket Kovács László egészítette ki újabb leletekkel (KOVÁCS 1994. 108–111.).

Miután az ismertté vált leletek száma az elmúlt évtizedekben megszorodott, az alábbiakban röviden áttekintjük a vastűk és a csont túttartók lelőhelyeit:

Csont túttartók

1. Dormánd–Hanyipusztá 1. sír. A túttartó a koponya és a sírvég között feküdt. A női sír egyéb leletei: lemezes bronz hajfonatkorongpár, téglalap alakú aranyozott ezüst ingnyakdíszek, préselt ezüstrozetták, 3 bronz fülesgomb, hullámosra hajlított ezüst huzalkarperecek, vaskés, 2 vascsat (SZABÓ 1963. 102–103., 116., 67. j., RÉVÉSZ 1996A. 257., 5. kép).

2. Hetény (Chotín, Sl.) 33. sír. A női sír egyéb mellékletei: 2 nyitott hajkarika, 2 bronz fülesgomb, szív alakú áttört bronzveret (TOČÍK 1968. 29., 12. kép 3, XIX. t. 7–12).

3. Hetény (Chotín, Sl.) 37. sír. A női sírban más melléklet nem volt. (TOČÍK 1968. 30., XIX. t. 13.).

4. Hódmezővásárhely–Kopáncs 5. sír. Az ásató szerint férfi(?) sír egyetlen melléklete a csont túttartó volt (PÁRDUZ 1943. 184., LXII. t. 3.).

5. Karos–Eperjesszőg II/37. sír. Senilis korú nő egyéb mellékletei: arany gömbsorc süngős fülbevalópár, vaskés, karneolgyöngyök, csikózábla, körte alakú kengyelpár, hevedercsat, lócsontok, szarvasmarha humerus (RÉVÉSZ 1996. 22–23., 186., 53. t. 6.).

6. Mőzs–Századomb 78. sír. A női sír egyéb leletei: nyitott bronz hajkarika, 2 nyitott bronz pántgyűrű (MÉSZÁROS 1973/74. 22., 40., 27. kép 4–5.).

7. Oroszvár (Rusovce, Sl.) 23. sír. A matusus nő sírjában egyéb melléklet nem volt (PÁLÓCZI-HORVÁTH 1971. 24–25.).

8. Oroszvár (Rusovce, Sl.) 54. sír. A matusus korú nő sírjában egyéb melléklet nem volt (PÁLÓCZI-HORVÁTH 1971. 24–25.).

9. Püspökladány–Eperjesvölgy 163. sír, egyéb leletei közöletlenek (NEPPER 1996. 255.).

10. Püspökladány–Eperjesvölgy 268. sír, egyéb leletei közöletlenek (NEPPER 1996. 277.).

11. Sarud–Pócsötletés, Árpád-kori település 2. házának betöltéséből származó túttartó (SZABÓ 1975. 21., 29.).

12. Szabadkigyós–Tangazdaság 19. sír. Az 50–55 év körüli nőnek más melléklete nem volt (PÁLÓCZI-HORVÁTH 1971. 23–27.).

13. Szabolcs–Petőfi u. 375. sír. A túttartó a lábszárcsontok között volt. A 26–35 év közötti nő egyéb

mellékletei: nyitott bronz hajkarika, 2 szemesgyöngy (KOVÁCS 1994. 82., 25. kép).

14. Szabolcs–Petőfi u. 384. sír. A túttartó a jobb combcsonton feküdt. Az 51–60 éves nő egyéb leletei: egy pár gyöngykoszorúval díszített nagygömbös (ún. Tokaji-típusú) ezüstpülbevaló, háromtagú üvegpasztagyöngy (KOVÁCS 1994. 83–84., 26. kép.).

15. Szolnok–Lenin Tsz (Ugar) 18. sír. A kirabolt női sírban a túttartón kívül csak egy agyagedény került elő (MADARAS 1996. 68–69., 72., XIV. t. 1.).

16. Tornóc (Trnovec nad Váhom, Sl.)–Felsőjattó 160. sír. A túttartó a mellkason volt. A női sír egyéb leletei: bronz S-végű hajkarika, gyöngnyaklánc 20 kauricsigával, fülesgomb, vaskés, edénytöredékek (TOČÍK 1971. 150.).

17. Tornóc (Trnovec nad Váhom, Sl.)–Felsőjattó 280. sír. A sír egyetlen lelete a bal kéz mellett fekvő túttartó (TOČÍK 1971. 157–158.).

18. Tuzsér–Boszorkány-hegy 1998/8. sír.

Egyéb anyagból készült túttartók

1. Ibrány–Esbóhalom, közöletlen női sírból előkerült bronz túttartó (ISTVÁNOVITS 1996. 27.).

2. Zenta–Farkas-tanya 14. sír. A női sír egyedüli mellékleteként térdei között találták a négyszög átmetszetű ólom túttartót (FOLTINY–KOREK 1944/45. 171.).

3. Zsitvabesenyo (Bešenov, Sl.)–Sírdülő 68. sír. A felnőtt csontváz lábszárcsontjai között találták a túttartóként szolgáló bronzcsövecskét. Egyéb melléklet: vas csattüske (NEVIZÁNSZKY 1979. 381.).

Vas- és bronztűk

1. Ellend (II) – Szilfai dűlő 21. sír. A sírban még egy S-végű hajkarikát találtak (DOMBAY 1–1960. I. 50.).

2. Hódmezővásárhely–Kopáncs 13. sír. A vastű a jobb mellkason feküdt. (PÁRDUZ 1943. 185.).

3. Hódmezővásárhely–Tatársánc, szórvány lelet a templom körüli temetőből (FEHÉR–ÉRY–KRALOVÁNSZKY 1962. 41.).

4. Letkés–Tégláégető II. 39. sír. A vastű a bal szemüreg felett feküdt. A 45 év körüli nő egyéb mellékletei: 2 nyitott bronz hajkarika, 2 préselt ezüst kerek ruhadísz, fülesgomb, sodrott ezüst karperec, 2 kerek átmetszetű, kihegyesedő végű bronz huzalkarperec, bronz pántgyűrű, 3 kerek átmetszetű bronz huzalgűrű (BAKAY 1978. 101., 156., XLVIII. t. 6.).

5. Lőrinci–Selypi pusztá 3. sír. A vastű a gerinccsigolyákon feküdt. A férfisír egyéb melléklete egy vaskés (KÖNYÖKI 1892. 233., II. t. 14.).

6. Majs–Udvari rétek 551. sír. A bronztű a koponya felett feküdt. A női sír egyéb leletei: 6 ezüst

S-végű hajkarika, gyöngysor, bronz fülegomb, zárt bronzgyűrű, csontkorong (KISS 1983. 112., 49. t.).

7. Mözs–Szárzadomb 9. sír. A vastű a mellkas bal oldalán volt. A női sír egyéb leletei: pödrött végű hajkarika, 2 félkör átmetszetű nyitott bronzgyűrű, 16 préselt ezüst ruhadísz, 2 nyitott kerek átmetszetű bronz huzalkarperec, ólomgomb, vasár (MÉSZÁROS 1973/74. 10., 29. kép 7.).

8. Mözs–Szárzadomb 25. sír. A vastű a gyermeksírral bal lábszárcsontja mellett feküdt. Egyéb mellékletek: nyitott hajkarika, vasszemekből álló nyaklánc darabjai (MÉSZÁROS 1973/74. 12., 40. kép 7.).

9. Orosháza–Pusztai I.-tanya 2. sír. A vastű a koponyán feküdt⁸ (DIENES 1965. 146.).

10. Püspökladány–Eperjesvölgy, szórvány lelet. A tű bronzból készült (NEPPER 1996. 256.).

11. Szeged–Algyő 21. sír. A női sír egyéb leletei: pasztagyöngyök, csüngős ruhadíszek, lószerszám (KÜRTI 1978/79. 323–347.).

12. Szeged–Algyő 51. sír. A női sír egyéb leletei: nyitott hajkarikák, ruhadíszek (KÜRTI 1978/79. 323–347.).

13. Szőreg–Homokbánya 24. sír. A vastű a szeméremcsonton volt. A senilis korú nő sírjában ezen kívül csupán egy vastöredéket találtak (BALINT 1991. 85., XXV. t. 21.).

14. Zalavár–Közsegi I. temető 81. sír. A tű a jobb alkar mellett feküdt. A 40–44 éves nő sírjának egyéb leletei: vastag S-végű hajkarika, félkör átmetszetű nyitott pántgyűrű (TETTAMANTI 1971. 221., 230., 6. kép 14.).

A fenti, teljességre nem törekvő anyaggyűjtés arról győz meg bennünket, hogy a tűk, illetve a tűtartók korántsem olyan ritkaságszámba menő leletek a X–XI. századi sírokban, mint azt korábban néhány kutató a felületes tájékozódás alapján vélte (MADARAS 1996. 72.). E tárgytipus összegyűjtését, illetve feldolgozását azonban kétségekívül megnehezíti néhány tény. Mindenekelőtt feltűnő, hogy az ismert leletek túlnyomó többsége az elmúlt fél évszázad ásatásai során került elő. Jellemző, hogy a Lőrinci–Selypi-pusztán talált vastű kivételével a XIX–XX. század fordulójának évtizedeiben napvilágra került sírokból egyáltalán nem ismeretesek ilyen tárgyak. Ennek okát főként a kevésé gondos ásatási technikában kereshetjük. Jellemző, hogy pl. a tuzséri leletmentés során is a kisméretű, díszítetlen csonttárgyat nem vették észre az ásatók, s az embercsontokkal együtt visszadobták azt a sírba. (Éppen úgy, ahogy azidőtájt a legritkább esetben figyelték vagy őrizték meg az

ételmellékletet jelző állatcsontokat, de gyakran – mint a tuzséri példa mutatja – még az íjcsontokat sem vették észre!) Az igazsághoz persze az is hozzá tartozik, hogy a vékony, kisméretű vastűk a földben könnyen korrodálódnak, gyakran már a feltárás előtt teljesen megsemmisülnek. Éppen ezért talán nem indokolatlan arra gondolnunk, hogy jelenlegi csekély számuk ellenére e tárgytipusnak az ismertnél nagyság-rendekkel több példányát tették a sírokba.

A tűtartók használati, felfüggesztési módját illetően Pálóczi-Horváth András megfigyelései helyesnek bizonyultak. Sajnos az újabban előkerült leletek többsége (vagy az azokat tartalmazó sírok rajza, leírása, közöletlen, a néhány jól megfigyelt és közzétett példány (Mözs, Karos) azonban arra utal, hogy valóban az övre fűzött textilszalagot bujtatták a csont tűtartókba. Nem módosult jelentősen az a korábbi megfigyelés sem, hogy e csonttárgyak szinte mindegyike díszítetlen, a X–XI. századi magyarok tehát nem éltek azzal a lehetőséggel, amivel az avarok, akik szépen faragták, olykor szinte iparművészeti alkotásokká varázsolták e kis használati eszközöket. Az egyetlen gondosan megmunkált, díszes példány a Szabolcs–Petőfi utcai 384. sírból került elő.

Minden bizonnyal helytálló Pálóczi azon feltevése, hogy eleink használhattak fából esztergált tűtartókat is, erre utal a csontok nélküli vastűk nagy száma. Persze az is valószínű, hogy e kis háztartási eszközöket olykor csupán az övről lecsüngő textilszalagba szúrták vagy éppen ruházatuk szövetébe rejtették. Ez utóbbi lehetőségre utalhatnak azok a leletek, amelyek esetében a mellkason (Hódmezővásárhely–Kopáncs, Mözs 9. sír) vagy a lábszárcsont mellett (Mözs 25. sír), sőt a koponya közelében (Letskés II. temető, Majs, Orosháza–Görbics-tanya) kerültek elő a tűk. Nem lehet kizárni azt az eshetőséget sem, hogy ezen sírok némelyikében a ruházat összefogásában, a felselek, szakadások eltüntetésében volt szerepük a ma is használatos gombostűk, biztosítótűk mintájára. Végezetül fennáll a lehetősége annak is, hogy olykor hegyes tárgyként védő-bajelhárító szerepük volt. Joggal utalt Tettamanti Sarolta azon néprajzi analógiákra, melyek szerint a gyermekágyban fekvő asszonyt szokásban volt valamilyen szűrő eszközzel védeni a rontás ellen, de tűt helyeztek az áldott állapotban elhalt nők, a halva született, illetve kereszteletlen gyermekek mellé is (TETTAMANTI 1971. 230.).

A csont tűtartók használatát illetően a korábbi megfigyeléseket (PÁLÓCZI-HORVÁTH 1971. 24–27)

⁸ E tárgyról nem dönthető el egyértelműen, hogy tű volt-e, vagy korrodálódott bőrlukasztó ár. Ez a probléma egyébként más, régebben feltárt leleteknél is jelentkezik, így a szakirodalomban sok a téves hivatkozás. Ez a helyzet pl. a Csongrád–vendelhalmi 4. és 31. sír leleteivel is: PARDUCZ–TARY 1939. 189., 194. Hivatkozik e leletekre PÁLÓCZI-HORVÁTH 1971. 37. 32. j., BAKAY 1978. 156.

annyiban módosítanunk kell, hogy azok korántsem csupán az egyes közösségek szerényebb társadalmi állású, alárendelt tagjai közül kerültek ki. A dormándi, karosi, mözsi leletek e temetők gazdag női sírjaiban voltak. Még árnyaltabb a kép, ha a csonttartók nélküli tűt tartalmazó sírokat szemügyre vesszük: mellékleteik alapján a legszegényebektől a díszes aranyozott ezüstveretes ruhában eltemetettekig valamennyi társadalmi réteg képviseltette magát közöttük.

Végezetül megállapíthatjuk azt is, hogy a tűt, tűtartót tartalmazó sírok a korabeli magyar szállásterület valamennyi részén előkerültek, ezen eszközök használata és sírba tétele (nem meglepő módon) általános volt eleink körében. A rendelkezésünkre álló antropológiai adatok továbbra is azt mutatják, hogy a tárgyalt lelettipusok zömmel idős nők sírjából kerültek elő, mindössze a mözsi 25. sírban nyugodott gyermek, a Lőrinci–selypi pusztai temetkezés halottjának amatőr ásatója által történt férfiként való meghatározását pedig fenntartásokkal kell kezelnünk.

A csont tűtartók zömét X. századi temetők tartalmazták, de meg kell jegyeznünk, hogy jónéhány példányuk részleteiben még közöletlen, a X. és a XI. században folyamatosan használt temetőkből látott napvilágot. Fokozottan igaz ez a megállapítás a pusztai vas- vagy bronztűt tartalmazó leletekre: e tárgyak köznépi és gazdag temetőkben a X. és a XI. században egyaránt előkerültek.

A tuzséri temető leggyakoribb tárgytipusai a fegyverek. A fegyverzetet azonban kizárólag a távolsági támadó fegyverek, az íjászfelszerelés darabjai képezik. A közelharc felszerelésének (szablyák, harci balták, lándzsák) nem akadtak nyomára az ásatók.

Nyílhegyeket négy sír tartalmazott (J2., J3., J5., J6. sír). A megbolygatott J2 sírből kettő, a hasonló J3 sírből egy nyílcsúcs került elő. Valamennyi a hosszú- vagy rövid vágóélű deltoid alakú, nyéltüskés típushoz tartozik, csakúgy, mint a J5. sírban lelt hat nyílcsúcs.⁹ A J6. sír hat nyílcsúcsa a honfoglalás korában ugyancsak ismert, de ritkább változatokat képvisel. Közülük öt példány egészen keskeny, négyzetes átmetszetű hegygel rendelkezik. E nyílcsúcsok kiválóan alkalmaztak voltak a lán- vagy pikkelypáncél áttörésére, de alkalmazták azokat prémes állatok elejtésére is: keskeny hegyük csak a lehető legkisebb sebet ütötte az értékes greznán. Ugyancsak vadásznyílhegyként szolgált a szintén a J6. sírban lelt széles pengéjű, legyező formá-

jú, ívelt élű nyílcsúcs. A J5. és a J6. sírban lelt nyílak száma megegyezik a honfoglalás kori sírok feltárása során másutt is gyakran megfigyelt jelenséggel, miszerint eleink soha nem tettek halottaik mellé teljesen megtöltött tegezeket, hanem leggyakrabban csak 5–7 nyilat (RÉVÉSZ 1996. 168–169.). Miután a másik két sírban csak töredékesen, a többiben pedig még úgy sem maradtak meg a nyílak, a temető azok számát illetően további elemzésre nem alkalmas.

Vaspálcákkal merevített nyíltartó tegezok a J5. és a J6. sírban kerültek elő.¹⁰ A megmaradt leletek és Jóna leírásai arra elégségesek, hogy rögzíthessük: a tuzséri tegezok szerkezete megegyezett a honfoglalás kori sírokból általánosan ismert formákkal, arra azonban sírfotók, részletrajzok, pontos felmérések hiányában nem vállalkozhatunk, hogy egyedi rekonstrukciókat készíthessünk. Néhány megjegyzéssel azonban a korábbi adatokat kiegészíthetjük. A J5. sírban lelt, szögekkel átütött vasabroncs természetesen nem faedény vasalása volt (mint Jóna vélte), hanem a tegez deszkafenekét erősítette. Erre utal síron belüli helyzete is. A jobb térd mellett függőlegesen állt, míg a tegez szája a nyílcsúcsokkal és a szájniylást díszítő csontpálcával a jobb felkar közepénél helyezkedett el, a kettő között pedig a tegez jobb oldalán húzódtak a fülnyílással ellátott vas oldalpálcák (JÓNA 1900. 216–218.). A szájniylás és a fenékpánt hozzávetőleges távolsága megegyezik a honfoglalás kori tegezok átlagosan 80 cm-es hosszúságával.

Ugyancsak a jobb szélét merevítették a füles oldalpálcák a J6. sírban talált tegeznek. Ennek fedelét vaslemezről formálták meg (JÓNA 1900. 220–221. „vasláncnak” írja!), fenékpántja nem volt. A nyaka alatt előkerült viszont az a mandula alakú, felső végén kihajló gombban végződő vaslemez, amely feltehetőleg a tegez oldalának zárószerszerkezetéhez tartozott (RÉVÉSZ 1985.). A temetés során az elhunyt övéről lecsatolt és bal oldalára helyezett tegez felfüggesztését szolgálta a medence táján lelt három bronz küllős szíjelosztó karika. E tárgyak másutt is minden esetben a nyíltartó tegezok felfüggesztésére szolgáltak, s rendszerint ugyancsak hármásával kerülnek elő. Habár szerepüket ismerjük, pontos használati módjukat még nem tudta kideríteni a kutatás (FODOR 1976. 375–377.).

Íjcsontokat mindössze az 1998/8. sírban találtunk, amely feltehetőleg a Jóna által feltárt 3. sír csontjait is tartalmazta. A töredékes lemezpár az íj egyik végét erősítette. Ahhoz a típushoz tartoznak,

⁹ A nyílcsúcsok tipológiájáról SEBESTYÉN 1932. 193–206., esetleges rangjelző szerepükről LASZLÓ 1944. 132., a nyílcsúcsok számának a hitvilággal összefüggő szerepéről DIENES 1957. 29–31.

¹⁰ A nyíltartó tegezok rekonstrukciójáról, a kutatástörténet összefoglalásával RÉVÉSZ 1985. 35–53., RÉVÉSZ 1996. 169–175.

amelynek csak a felső negyede szélesedik ki, a húr beakasztására szolgáló vájat alatt néhány centivel elkeskenyednek. A keskenyre faragott rész elülső (a cél felé néző) élét irdalták, hogy megkönnyítsék az új külső oldalára ragasztott rugalmas ínrostkötég vagy keményfa lemez felragasztását (SEBESTYÉN 1932. 185., NAGY–RÉVÉSZ 1986. 707.). A másik íjvég, valamint a markolat csontlemezei nem kerültek elő, nyilván az 1900. évi ásatás során elkallódtak. Nem csoda, hiszen akkoriban még nem ismerték fel az íjcsontok szerepét, s nyilván bordadaraboknak vélték azokat, kihajították a sírból. Jellemző módon éppen a tuzséri sírok előkerülésének évében látott napvilágot Hampelnek az addig ismert honfoglalás kori sírleleteket összegező terjedelmes dolgozata, melyben az íjakról így nyilatkozik: „Megengedjük, hogy lehetnek a sírokból előkerült leltárban oly apróbb részletek, melyek íjhoz vagy puzdrához tartoztak, de tekintetünk még nem elég gyakorlott ily kisebb alkatrészek megítélésében és hiányzanak még oly támasztó pontok a biztos észleletekre, a minőket talán az ezutáni leletekből remélhetünk.” (HAMPEL 1900. 761.) Pedig azok a bizonyos „apróbb részletek” és „támasztó pontok” olykor már évtizedek óta a múzeumi raktárakban pihentek, csak éppen másutt keresték a szerepüket. Többnyire szabályak hüvelydíszjeinek vélték azokat, mint pl. a nemesócsai vagy Piliny–leshegyi íjvégcsontokat (HAMPEL 1900. 750.). Pontos meghatározásukhoz még három évtizednek kellett eltelnie, de addig sok régebbi és újabb lelet ment veszendőbe. Hogy a sok kínálkozó példa közül csak egyet említsünk, a nyilakkal, tegezekkel bőven megrakott bezdédi temetőből az ásató egyetlen íjcsontot sem vett észre (JÓSA 1896. 385–412.). Mindez nem kisebbíti a korabeli lelkes amatőrök érdemeit, de ismételten felhívja a figyelmünket arra a tényre, hogy az általuk feltárt temetők többsége nemcsak töredékes, de még a megmentett sírok leletanyaga sem tekinthető hiánytalannak.

A rangjelző tárgyakat a J6. sír tarsolylemeze és övveretei képviselik. A tarsolylemez egyike a korszak magas rangot jelző méltóságjelvényeinek, melyek közül a X. századi magyar szállásterületről napjainkig 26 darabot ismerünk.¹¹ E tárgyak közül eddig tíz olyat ismerünk, amelyek szerényebb kivitelűek, felületük díszítetlen vagy bekarcolt mintájú, esetleg közepükön aranyozott bemélyedés látható (CSALLÁNY 1959. 282., DIENES 1964. 83–92.). Ezek sorába tartozik a tuzséri tarsolylemez is. Az ezüst előlapot és a vörösréz hátlapot, valamint a tarsoly hajdan általuk közrefogott

bőrfedelét díszként is szolgáló félgömbfejű ezüstszegecsek rögzítették egymáshoz. Középtengelyében alul és felül két–két rozetta helyezkedett el (ma már csak az alsó kettő van meg, a feltárás idején még az egyik felső is látható volt). Ezek a rozettás szegecsek tartották hajdan a bőr függesztő- illetve zárószíjat. Hasonló rozettásfejű szegecsek vannak a kenézlői I. temető 14. és a II. temető 28. sírjából előkerült tarsolylemezeken is (JÓSA 1914. 319–323., FETTICH 1931. 84.), amelyek a tuzséri lelet legközelebbi párhuzamai. Ritka jelenség a honfoglalás kori leletanyagban a vasból készült tarsolymerevítők alkalmazása. A tuzséri ívelt, a tarsoly alsó szegélyére illeszkedő vaspánton kívül csak a Túrkeve környékéről előkerült, a tarsoly hátoldalán alkalmazott vaslemezt, valamint a karosi II. temető 60. sírjában lelt üreges kör átmetszetű vaslemezt ismerjük, amely a tarsoly bőrfedelének egyenes felső oldalát merevítette (DIENES 1964. 92., SZABÓ 1961. 25–26., RÉVÉSZ 1996. 152.).

A J6. sírban a medence környékén talált nem nagyszámú, de sokféle típust képviselő ezüst- és bronzveretek, csatok és szíjvégek közül ma már nem dönthető el egyértelműen, hogy melyikük tartozott az övhöz és melyek a tarsoly, tegez függesztőszíjához.¹² A két szélén levélszegélyt mintázó, aranyozott árokkal díszített ezüst kisszíjvég tartozhatott a tarsoly zárószíjához vagy az öv kapcsolószíjához egyaránt. Párhuzamait a karosi I. temető 1. sírjából, valamint a Tiszaeszlár–bashalmi I. temető 9. és a II. temető 13. sírjából ismerjük (RÉVÉSZ 1996. 107. 4. t. 35., DIENES 1956. LIX. t. 52., RÉVÉSZ 1989/90. 10. kép). Ugyancsak a tarsoly vagy a tegez függesztőszíján lehetett a két kisméretű bronz- és egy aranyozott ezüstveret.¹³

A három darab középen kör alakban áttört, négyszirmú aranyozott ezüstrozetta hasonmásai a karosi II. temető 52. és a III. temető 11. sírjának készenléti íjtegeről ismertek (RÉVÉSZ 1996. 159–161., 81., 126. t.).

A bronzcsat, amelynek ötszög alakú szíjszorítólemezt az ovális csatkarikával egybeöntötték, minden bizonnyal a tegez felfüggesztésére szolgált, bár más leletekben előfordult az is, hogy övcsatként alkalmazták (RÉVÉSZ 1996. 106., 174.).

A fennmaradó veretek feltehetőleg a díszövet ékesítették, bár az még így is eléggé eklektikus képet mutathatott. A csat, a nagyszíjvég és az öv lecsüngő részére illő veretek bronzból készültek, míg a hat – pontosabban az általunk 1998-ban felfedezettal együtt már hét – széles veret aranyozott ezüstről készült.

¹¹ A tarsolylemezek és veretes tarsolyok kutatásának legutóbbi részletes összefoglalása RÉVÉSZ 1996. 133–153. további bőveges irodalommal.

¹² DIENES 1961. 163. felvetette azt a lehetőséget is, hogy az övnek a halott visszajárásától való félelem miatt csak megcsonkított, szétszabdalt részeit tették a sírba.

¹³ Párhuzamaikat (Bodrogszerdahely szórvány, Izsák–Balázspusztá, Tiszaeszlár–Bashalom I. 9. sír, Zemplén) ld. RÉVÉSZ 1996. 146.

Ez utóbbiak egyébként rendkívül kopottak, az aranyozás már csak nyomokban mutatható ki rajtuk. Nem elképzelhetetlen, hogy hajdan két, erősen sérült és hiányos veretsorból állítottak össze egy övkészletet.

A széles ezüstveretek a karéjos övveretek csoportjába tartoznak.¹⁴ E tárgytypus lelőhelyei főként a Felső-Tisza-vidéken valamint a Duna-Tisza közén találhatóak, a Kárpát-medence más területeiről csak néhány sírból ismerjük e változatot. Közülük azokat, amelyek díszítése két kör alakra támaszkodó szívidom (a tuzsérin kívül ezek közé tartoznak a karosi I. temető 1., a kenézlii II. temető 29., a szeredi I. temető 15/53. sírjából, valamint a Jánoshalma–Kisrátáról származó övveretek) valószínűleg a felső-tiszai ötvösműhelyek termékei. E verettípust főként lovas, fegyveres harcosok használták, a jelenleg rendelkezésünkre álló adatok alapján a X. század első felében.

Az ötszög alakú palmettamintás bronzvereteknek, melyeket az öv lecsüngő végére szereltek, zömmel szintén a Felső-Tisza-vidék X. század első felére keltezhető rangos temetőiben kerültek elő a párhuzamaik (Kenézli II. temető 42. sír, Karos II. temető 60. sír, valamint Kunágota 2. sír).¹⁵

A csat és a nagyszíjvég pontos párhuzamait az eddig előkerült honfoglalás kori leletanyagból nem ismerem.

Összefoglalás

Az 1900-ban végzett leletmentés és az 1998-ban folytatott hitelesítő ásítás nyomán a tuzséri temető 11 sírja vált ismertté (VIII. tábla). A lelőhely azonban ezzel korántsem vált teljessé: az egyetlen észak–déli irányú sort alkotó síroknak legalább a fele – főként női és gyermek temetkezések – nyomtalanul elpusztultak. Sajnos még a megmentett sírok leletanyaga sem teljes. A XIX–XX. század fordulóján végzett szőlőtelepítés azok többségét is kisebb-nagyobb mértékben szétrombolta, így egyedül a J5. és a J6. sírok mellékleteit sikerült csupán szinte teljes egészében feltárni. Az adott kor színvonalán végzett ásítás azonban – a sírokban hagyott tárgyak tanúsága alapján – minden buzgalom ellenére sem eredményezte a leletanyag lehető legteljesebb begyűjtését. Az 1998-ban folytatott hitelesítő kutatás során talált, s a korábbi leletmentés által nem érintett síroknak jószerivel csupán a helyét tudtuk rögzíteni, azok leletei szinte teljesen megsemmisültek az intenzív szőlőművelés során. Mindez erősen korlátozza a lelőhely értékelését és forrásértékét is.

A fentiek ugyanakkor arra is felhívják a figyelmet, hogy immár elodázhatatlanná vált az évtizedekkel vagy akár egy–másfél évszázaddal is korábban közzétett lelőhelyek újabb feldolgozására, lehetőség szerinti hitelesítő kutatása, s valamennyi rendelkezésünkre álló adat alapján (az irodalomtudománytól kölcsönzött kifejezéssel élve) kritikai kiadása. Ennek hiányában ugyanis a honfoglalás kori régészeti kutatás továbbra is téves adatokat, hiányos információkat görget maga előtt.

A megmaradt leletek egy része a X. századra jellemző, de ritkábban a XI. század során is használt tárgytypusok sorába tartozik (nyitott hajkarikák, íjcsontok, nyílhegyek, tegezvasalások, csont tütartó, vaskések, csiholók). A méltóságjelvények azonban (tarsolylemez, valamint öv- és függesztőszíjveretek) a X. század első kétharmadára jellemzők. Párhuzamaik ez utóbbi periódus temetőiből láttak napvilágot, s zömmel a Felső-Tisza-vidék gazdag temetőiből ismertek. Ugyanerre az időszakra jellemző a temető egysoros szerkezete is. Negatív bizonyítékként arra is utalhatunk, hogy a leletanyagból hiányoznak a X. század közepén – második felében megjelenő újabb tárgytypusok. Mindezek alapján a tuzséri temető használatát nagy valószínűséggel a X. század első kétharmadára keltezhetjük.

A megmentett sírok egy kivételével férfiak temetkezései voltak. Közülük azok, amelyek leletanyaga többé-kevésbé megmaradt, rendelkeztek az íjászfelszerelés egyes darabjaival. Sőt, szinte csak azzal rendelkeztek, hiszen egyéb mellékleteik csupán apróbb használati eszközeikből (kések, csiholók) álltak. Az egyetlen tipikus női melléklet a csont tütartóba rejtett vastú volt. A temető kétségtelenül legrangosabb tagja, a hajdani közösség vezetője a J6. (1998/10.) sírban nyugodott. Méltóságát kétségkívül jelzi ugyan tarsolylemeze, de egymáshoz nem illő veretekből összetakolt öve arra is utal, hogy aligha tartozhatott a korabeli törzsi-nemzetségi arisztokrácia élvonalába vagy a katonai kíséret magas rangú vezetői közé. Jellemző módon – mint ahogy a temető többi halottja mellé sem – még neki sem jutott a sírjába ló vagy legalább lószerszám. A többé-kevésbé megmentett, illetve régész által feltárt tarsolylemezes sírok közül a tuzséri az egyetlen, amely nem lovastemetkezés! De maga a tuzséri temető is egyedülálló e jelenséggel a Felső-Tisza-vidék X. századi lelőhelyeinek a sorában.

¹⁴ A karélyos övveretek lelőhelyeit és értékelését ld. RÉVÉSZ 1996. 58., 118–119.

¹⁵ Az ötszög alakú övveretekről RÉVÉSZ 1996. 115., a kenézlii és a tuzséri veretek kapcsolatáról MESTERHÁZY 1989/90. 241.

A szegényes leletanyag azonban egyáltalán nem ritkaság e tájegység temetőiben, s nem magyarázható önmagában a sírok bolygatottságával, hiányos voltával sem. Ha csak e lelőhely szűkebb környezetét vesszük szemügyre, amennyiben a tuzséri, s a vele szomszédos eperjeskei vagy bezdédi temetők sírjai közül kiemeljük a tarsolylemezes, készenléti íjtegezes négy temetkezést, e legendás „gazdag” temetők gazdagságából semmi sem marad. A fennmaradó 35 sír mellékleteiből összesen nem tudunk kimutatni 35 dekagramm ezüstöt! Ez szinte hajszálpontosan annyi, mint a 937-ben Capua alatt váltságdíjként szerzett zsákmányból megemlített három ezüstkanál súlya (GYÖRFFY 1986. 244.). Elgondolkoztató e tény még akkor is, ha azzal számolunk hogy e közösségek vagonának tetemes részét inkább az állatállomány alkotta, és azok a finom textíliák, selymek, brokátok, prémek, amelyek régészetiileg nem vagy csak nagyon ritkán mutathatók ki.

A fent említett nemesfémmennyiséget vagy annak akár a dupláját is megtalálhatjuk viszont egyes gazdag férfi vagy női sírokban (Zemplén, Karos II/52. sír, Geszteréd, Rakamaz, Törtel, Balotaszállás stb.). A társadalmi-vagyoni különbségek alighanem jóval nagyobbak lehettek a honfoglaló magyarok körében már a X. század első felében, mint azt a korszak kutatóinak egy része gondolja. Mindezek után adódik a kérdés: hol lehetett a helye a tuzséri közösség tagjainak a korabeli ranglétrán? Nos, a csúcson aligha, de még a felső harmadban sem. Alighanem az itt, s a hasonló temetőkben elhantolt férfiakban és nőkben kell látnunk azt a X. század eleji szabad magyar köznépi réteget, amelyet a kutatók jórésze már évtizedek óta oly lázasan keres, de amelyet valamilyen optikai csalódás miatt nem fedezett fel.

Révész László
Magyar Nemzeti Múzeum
H-1370 Budapest, Pf. 364.

Irodalom

- BAKAY 1978.
Bakay Kornél: Honfoglalás és államalapítás kori temetők az Ipoly mentén. [Gräberfelder an der Eipel aus der Zeit der ungarischen Landnahme und Staatsgründung.] *StCom* 6. 1978.
- BÁLINT 1991.
Csanád Bálint: Südungarn im 10. Jahrhundert. *Stud.Arch* 11. Budapest 1991.
- CSALLÁNY 1959.
Dezső Csallány: Ungarische Zierscheiben aus dem X. Jahrhundert. *ActaArchHung* 10. 1959. 281–325.
- DIENES 1956.
István Dienes: Un cimetière de Hongrois conquérants à Bashalom. [Венгерский могильник времени завоевания родины из Башхалом (ком. Сабольч).] *ActaArchHung* 7. 1956. 245–277.
- DIENES 1957.
Dienes István: A bashalmi (Szabolcs-Szatmár m.) honfoglaláskori magyar temető. *ArchÉrt* 84. 1957. 24–37.
- DIENES 1961.
Dienes István: A honfoglaló magyarok. In: A kisvárdai vár története. Szerk. Éri István. Kisvárdai 1961. 95–196.
- DIENES 1964.
Dienes István: Honfoglalás kori tarsolyainkról. [Les aumônières hongroises de l'époque de la conquête.] *EA* 16. 1964. 79–112.
- DIENES 1965.
Dienes István: A honfoglaló magyarok. In: Orosháza története és néprajza. Szerk. Nagy Gyula. Orosháza 1965. 136–174.
- DIENES 1996.
Dienes István: A Szabolcs megyei honfoglalás és kora Árpád-kori temetők terepbejárás naplója. (Jegyzetekkel ellátta: Németh Péter). In: Tanulmányok, közlemények a honfoglalás emlékére 896–1996. Szerk. Németh Péter. *SzSzBSz* 31. 1996/2. 287–372.
- DOMBAY 1960.
Dombay János: Árpád-kori temetők Baranyában 1. [Friedhöfe aus der Árpádenzeit im Komitat Baranya I.] *JPMÉ* 5. 1960. 135–157.
- ÉRY 1977.
Éry Kinga: Embertani adatok a Felső-Tisza vidék X. századi népességéhez. [Anthropological data of the tenth century population of the Upper Tisza region.] *Anthr. Közl.* 21. 1977. 15–30.

- FEHÉR—ÉRY—KRALOVÁNSZKY 1962.
Fehér Géza — Éry Kinga — Kralovánszky Alán:
A Közép-Duna-medence magyar honfoglalás-
és kora Árpád-kori sírleletei. RégTan. II.
Budapest 1962.
- FETTICH 1931.
Fettich Nándor: Adatok a honfoglaláskor
archaeológiájához. *ArchÉrt* 45. 1931. 48–112.,
305–329.
- FODOR 1976.
István Fodor: Vorbericht über die
Ausgrabungen am Szabolcs–Vontatópart und
in Szabolcs–Kisfalud. *ActaArchHung* 28. 1976.
371–382.
- FODOR 1996.
Fodor István: Tuzsér. In: „Őseinket
felhozád...” A honfoglaló magyarság. Kiállítási
katalógus. Szerk. Fodor István — Révész László
— Wolf Mária — M. Nepper Ibolya. Magyar
Nemzeti Múzeum, Budapest 1996. 204–206.
- FOLTINY—KOREK 1944/45.
Foltiny István — Korek József: A csecstói
középkori templom és temető. *ATIÉ* 1. 1944–
45. 149–190.
- GYÖRFFY 1986.
Györffy György: A magyarok elődeiről és a
honfoglalásról. Kortársak és krónikások
híradásai. Sajtó alá rendezte Györffy György.
Gondolat, Budapest 1986.
- HAMPEL 1900.
Hampel József: A honfoglalási kor hazai emlé-
kei. In: A magyar honfoglalás kútfői. Szerk.
Pauler Gyula — Szilágyi Sándor. Magyar Tudo-
mányos Akadémia, Budapest 1900. 507–830.
- HAMPEL 1905.
Joseph Hampel: Alterthümer des frühen
Mittelalters in Ungarn I–III. Braunschweig
1905.
- HAMPEL 1907.
Hampel József: Újabb tanulmányok a honfog-
lalási kor emlékeiről. MTA Budapest 1907.
- ISTVÁNOVITS 1996.
Istvánovits Eszter: 10–11. századi temető
Ibrány–Esbó halmon. [Begräbnisplatz aus
dem 10–11. Jh. auf dem Hügel von Ibrány–
Esbó.] In: A magyar honfoglalás korának
régészeti emlékei. Szerk. Wolf Mária — Révész
László. Miskolc 1996. 25–46.
- JÓSA 1896.
Jósa András: A bezdédi honfoglalás kori
temető. *ArchÉrt* 16. 1896. 385–412.
- JÓSA 1900.
Jósa András: Emlékek a honfoglalás korából.
A tuzséri sírok. *ArchÉrt* 20. 1900. 214–224.
- JÓSA 1914.
Jósa András: Honfoglaláskori emlékek
Szabolcsban. *ArchÉrt* 34. 1914. 169–184., 303–340.
- KISS 1983.
Kiss Attila: Baranya megye X–XI. századi
sírleletei. Magyarország honfoglalás és kora
Árpád-kori temetőinek leletanyaga 1.
[Grabfunde aus den 10. und 11. Jahrhundert
im Komitat Baranya (Ungarn).] Akadémiai
Kiadó, Budapest 1983.
- KOVÁCS 1994.
László Kovács: Das früharpadenzeitliche
Gräberfeld von Szabolcs. *VAH* 6. 1994.
- KÖNYÖKI 1892.
Könyöki Alajos: Selypi leletek. *ArchÉrt* 12.
1892. 227–235.
- KÜRTI 1978/79.
Kürti Béla: Honfoglalás kori magyar temető
Szeged–Algyőn. (Előzetes beszámoló.) [Ein
ungarisches Gräberfeld aus der Landnahmezeit
in Szeged–Algyő. Vorbericht.] *MFMÉ* 1978–
1979. (1980) 323–347.
- LÁSZLÓ 1944.
László Gyula: A honfoglaló magyar nép élete.
Budapest 1944.
- MADARAS 1996.
Madaras László: Szolnok, Lenin Tsz (Ugar) 10.
századi temetője. (Jász-Nagykun-Szolnok
megye 10. századi leletei és azok történeti
tanúságai.) [Der Begräbnisplatz aus der Zeit
der Landnahme in der Zentrale der Szolnoker
„Lenin” LPG.] In: A magyar honfoglalás
korának régészeti emlékei. Szerk. Wolf Mária —
Révész László. Miskolc 1996. 65–116.
- MESTERHÁZY 1989/90.
A Felső-Tisza-vidéki ötvösműhely és a
honfoglaláskori emlékek időrendje.
[Хронология истории ювелирной мастерской на
территории Верхний Тиссы и находок из времени
приобретения венграми родины.] *Agria* 25–26.
1989–90. 235–274.
- MÉSZÁROS 1973/74.
Mészáros Gyula: A Mözs–szárazdombi X–XI.
századi magyar köznépi temető. [Auszug]
BAMÉ 4–5. 1973–74. 3–76.
- NAGY—RÉVÉSZ 1986.
B. Nagy Katalin — Révész László: Egyedi
típusú honfoglalás kori íj csontmaradványai
Hódmezővásárhely–Nagyszigetről.
[Knochenbeschläge eines landnahmezeitlichen

- Bogens individuellen Typs von Hódmezővásárhely–Nagysziget.] *ComArchHung* 1986. 123–134.
- NEPPER 1996.
M. Nepper Ibolya: Püspökladány–Eperjesvölgy. In: „Őseinket felhozád...” A honfoglaló magyarság. Kiállítási katalógus. Szerk. Fodor István – Révész László – Wolf Mária – M. Nepper Ibolya. Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest 1996. 245–256.
- NEVIZÁNSZKY 1979.
Gabriel Nevizánsky: Pohrebisko z konca 9. a z 10. storocia v Bešenove. [Могильник конца IX и X вв. в Бешеньове. Gräberfeld vom Ende des 9. und aus dem 10. Jh. in Bešenov.] *SLA* 27. 1979. 375–404.
- PÁLÓCZI-HORVÁTH 1971.
Pálóczi-Horváth András: X. századi temető a szabadkígyósi tangazdaság homokbányájában. [Tenth century cemetery in the sand-pit of the model-farm of Szabadkígyós.] *BMMK* 1. 1971. 7–48.
- PÁRDU CZ 1943.
Párducz Mihály: Árpád-kori temető Hódmezővásárhely–Kopáncson. [Gräberfeld der Arpadenzeit in Hódmezővásárhely–Kopáncs.] *Dolg.* 19. 1943. 183–194.
- PÁRDU CZ–TARY 1939.
Párducz Mihály – Tary László: Csongrád–vendelhalmi honfoglaláskori lelet. [Les trouvailles de Csongrád–Vendelhalom de l'époque de la conquête du pays hongrois.] *EA* 1–2. 1939. 189–199.
- RÉVÉSZ 1985.
Révész László: Adatok a honfoglalás kori tegez szerkezetéhez. [Angaben zum Bau des Köchers aus der Zeit ungarischen Landnahme.] *Acta Ant. et Arch. Suppl.* V. 1985. 35–53.
- RÉVÉSZ 1989/90.
Révész László: Honfoglalás kori veretes tarsolyok Karosról. [Landnahmezeitliche beschlagverzierte Taschen von Karos.] *EMÉ* 25–26. 1989–90. 275–310.
- RÉVÉSZ 1996.
Révész László: A karosi honfoglalás kori temetők. Régészeti adatok a Felső-Tisza-vidék X. századi történetéhez. [Die Gräberfelder von Karos aus der Landnahmezeit. Archäologische Angaben zur Geschichte des oberen Theißgebietes im 10. Jahrhundert.] Miskolc 1996.
- RÉVÉSZ 1996A.
Révész László: Régészeti adatok Heves megye 10. századi történetéhez. [Archäologische
- Daten zur Geschichte des Komitates Heves im 10. Jahrhundert.] In: A magyar honfoglalás korának régészeti emlékei. Szerk. Wolf Mária – Révész László. Miskolc 1996. 255–273.
- SEBESTYÉN 1932.
Cs. Sebestyén Károly: „A sagittis Hungarorum.” A magyarok íjja és nyila. [Bogen und Pfeil der alten Ungarn.] *Dolg.* 8. 1932. 107–255.
- SZABÓ 1961.
Szabó János Győző: Vasból készült honfoglalás kori tarsolylemez Túrkeve környékéről. [Eine eiserne Taschenplatte aus der ungarischen Landnahmezeit in Túrkeve.] In: Emlékkönyv a Túrkevei Múzeum tíz éves fennállására. Túrkeve 1961. 25–33.
- SZABÓ 1963.
Szabó János Győző: A honfoglaláskori lemezes korongok viselete. [Ношение пластичатных дисков во времена завоевания венгрии родины.] *EMÉ* 1. 1963. 95–117.
- SZABÓ 1975.
Szabó János Győző: Árpád-kori falu és temetője Sarud határában II: A település. [Поселение и могильник эпохи Арпадов в окрестностях деревни Шаруд. II. Поселение.] *EMÉ* 13. 1975. 19–68.
- SZATHMÁRY–GUBA 1999.
Szathmáry László – Guba Zsuzsa: Honfoglalás kori csontvázletek Szabolcsból. [Skeleton remains from Szabolcs County (NE Hungary) dating from the time of the Hungarian Conquest.] *NyJAMÉ* XLI. 1999. 459–487.
- SZÓKE 1962.
Szóke Béla: A honfoglaló és kora Árpád-kori magyarság régészeti emlékei. *RégTan* 1. Budapest 1962.
- TETTAMANTI 1971.
Tettamanti Sarolta: A Zalavár–Községi I. számú XI. századi temető. [Могильник No.1. XI-го века в Залавар–Кёзиге. Das Gräberfeld Nr. I. von Zalavár–Község, 11. Jh.] *ArchÉrt* 98. 1971. 216–244.
- TOČÍK 1968.
Anton Točík: Altmagyarische Gräberfelder in der Südweslawakei. *Arch. Slov. Catalogi* 3. Bratislava 1968.
- TOČÍK 1971.
Anton Točík: Flachengräberfelder aus dem IX. und X. Jahrhundert in der Südweslawakei. *SLA* 19. 1971. 135–276.

Nachgrabung im Gebiet des landnahmezeitlichen Gräberfeldes von Tuzsér

László Révész

Von dem in der Gemarkung des im nordöstlichen Teil Ungarns, im Komitat Szabolcs-Szatmár-Bereg, gelegenen Dorfes Tuzsér entdeckten Gräberfeld wurden nach der Rettungsgrabung des Jahres 1900 und der 1998 durchgeführten Nachgrabung elf Gräber bekannt. Damit hatte man den Fundort jedoch bei weitem nicht vollständig erfasst: Mindestens die Hälfte der Gräber – hauptsächlich Frauen- und Kinderbestattungen –, die eine einzige, nordsüdlich angelegte Reihe bildeten, war spurlos untergegangen. Auch das Fundmaterial der geretteten Gräber ist leider unvollständig, die bei Rebanpflanzungen um die Wende des 19./20. Jahrhunderts ebenfalls mehr oder weniger zerstört wurden. Lediglich die Beigaben der Gräber J5 und J6 konnten nahezu restlos freigelegt werden. Wie die in den Gräbern verbliebenen Gegenstände belegen, gelang es der auf dem Niveau der damaligen Zeit durchgeführten Rettungsgrabung trotz aller Bemühungen nicht, das gesamte Fundmaterial zu bergen. Von den im Laufe der 1998 vorgenommenen Nachgrabung entdeckten, bei der früheren Grabung nicht berührten Gräbern konnte man zumeist nur die Stellen registrieren, ihre Funde waren infolge des intensiven Weinanbaus fast vollständig vernichtet worden. Alles das schränkt die Möglichkeiten der Auswertung des Fundortes und auch dessen Quellenwert stark ein.

Darüber hinaus führt uns das Obengesagte eindringlich vor Augen, dass die Neubearbeitung der vor Jahrzehnten oder gar ein bis anderthalb Jahrhunderten publizierten Fundorte, wenn möglich ihre Erforschung durch Nachgrabungen sowie ihre auf allen verfügbaren Angaben basierende Veröffent-

lichung in Form einer (um einen der Literaturwissenschaften entlehnten Begriff zu verwenden) kritischen Ausgabe nunmehr unumgänglich geworden sind. Sollte das nicht geschehen, dann wird die archäologische Forschung der Landnahmezeit auch weiterhin irrtümliche Angaben bzw. mangelhafte Informationen vor sich herschieben.

Ein Teil der erhalten gebliebenen Funde ist für das 10. Jahrhundert typisch, seltener gehören sie zu den im 11. Jahrhundert gebräuchlichen Gegenstandstypen (offene Lockenringe, beinerne Bogenversteifungen, Pfeilspitzen, Köcherbeschläge, beinerne Nadelbehälter, Eisenmesser, Feuerschläger). Die Rangabzeichen hingegen (Taschenplatte sowie Gürtel- und Anhängerriemenbeschläge) sind typische Stücke der beiden ersten Drittel des 10. Jahrhunderts. Ihre Parallelen kamen in den Gräberfeldern dieser Periode zum Vorschein, und zwar überwiegend in den reichen Gräberfeldern der oberen Theissgegend. Für denselben Zeitraum ist auch die Anlegung einreihiger Gräberfelder charakteristisch. Als Negativbeweis liesse sich anführen, dass im Fundmaterial die in der Mitte bzw. zweiten Hälfte des 10. Jahrhunderts erscheinenden neuen Gegenstandstypen fehlen. Auf Grund der genannten Tatsachen kann man die Benutzung des Gräberfeldes von Tuzsér mit grosser Wahrscheinlichkeit in die ersten Zweidrittel des 10. Jahrhunderts setzen.

Bei den geretteten Gräbern handelte es sich mit einer Ausnahme um Männerbestattungen, wobei diejenigen, deren Fundinventar mehr oder weniger erhalten blieb, einzelne Stücke einer Bogenschützenausrüstung, ja nahezu ausschliesslich eine solche enthielten, bestanden ihre übrigen Beigaben doch lediglich aus kleineren Gebrauchsgegenständen (Messer, Feuerschläger). Die einzige typische Frauenbeigabe war die in einem beinernen Nadelbehälter steckende Eisennadel. Das zweifellos höchstrangige Mitglied der einstigen Gemeinschaft ruhte im Grab J6 (1998/10) des Gräberfeldes. Seine Taschenplatte kündigt zwar ohne Zweifel von seinem hohen Rang.

Doch deutet sein aus nicht zueinander passenden Beschlägen zusammengestellter Gürtel darauf hin, dass er wohl kaum zur Elite der damaligen Stammes- bzw. Geschlechteraristokratie oder zu den Führern des militärischen Gefolges gehört haben dürfte. Bezeichnenderweise hatte man nicht einmal ihm – ebenso wenig wie den übrigen im Gräberfeld Bestatteten – ein Pferd oder zumindest Pfedegeschirr mit ins Grab gegeben. Das Grab von Tuzsér ist unter den mehr oder weniger geretteten bzw. von Archäologen freigelegten Gräbern mit Taschenplatten das einzige ohne Reiterbestattung! Ja selbst das Gräberfeld von Tuzsér steht mit diesem Phänomen in der Reihe der Fundorte des 10. Jahrhunderts im oberen Theissgebiet als Einzelbeispiel da.

Allerdings ist das ärmliche Fundmaterial in den Gräberfeldern dieser Region keineswegs eine Seltenheit, und es kann auch nicht mit der Störung bzw. Unvollständigkeit der Gräber ansich erklärt werden. Betrachtet man nur die engere Umgebung dieses Fundortes, zeigt sich, dass, sofern man die vier Bestattungen mit Taschenplatte bzw. Bereitschaftsbogenköcher unter den übrigen Gräbern von Tuzsér und den benachbarten Gräberfeldern von Eperjeske oder Bezdéd ausklammert, vom Reichtum dieser legendär "reichen" Gräberfelder nichts übrig bleibt. Unter den Beigaben der restlichen 35 Gräber findet man insgesamt nicht einmal 350 g Silber! Das entspricht fast haargenau dem Gewicht der drei Silberlöffel, die unter den im Jahr 937 vor Capua als Lösegeld ergatterten Beutestücken erwähnt sind. Nachdenklich stimmt diese Tatsache selbst dann,

wenn man berücksichtigt, dass das Vermögen dieser Gemeinschaft zu einem beträchtlichen Teil eher aus Vieh und solchen feinen Textilien, Seiden- und Brokatstoffen bzw. Pelzen bestand, die sich archäologisch nicht oder nur sehr selten nachweisen lassen.

In einzelnen reichen Männer- oder Frauengräbern (Zemplén, Karos II/Grab 52, Geszteréd, Rakamaz, Törtel, Balotaszállás usw.) fand sich dagegen nicht nur die oben erwähnte Menge an Edelmetallen, sondern mitunter sogar das Doppelte davon. Die sozialen und Vermögensunterschiede im Kreis der landnehmenden Ungarn dürften folglich schon in der ersten Hälfte des 10. Jahrhunderts weitaus grösser gewesen sein, als es von einem Teil der Forscher des Zeitalters vermutet wird. Es stellt sich demnach die Frage: Welchen Platz mögen die Mitglieder der Gemeinschaft von Tuzsér auf der zeitgenössischen Rangleiter eingenommen haben? Wohl kaum einen Platz an der Spitze, und auch nicht im oberen Drittel. Offenbar dürfen wir in ihnen sowie den in ähnlichen Gräberfeldern bestatteten Frauen und Männern jene Schicht des freien ungarischen Gemeinvolkes vom Anfang des 10. Jahrhunderts sehen, die ein Gutteil der Forscher schon seit Jahrzehnten so fieberhaft sucht, aber infolge irgendeiner optischen Täuschung bislang nicht entdeckt hat.

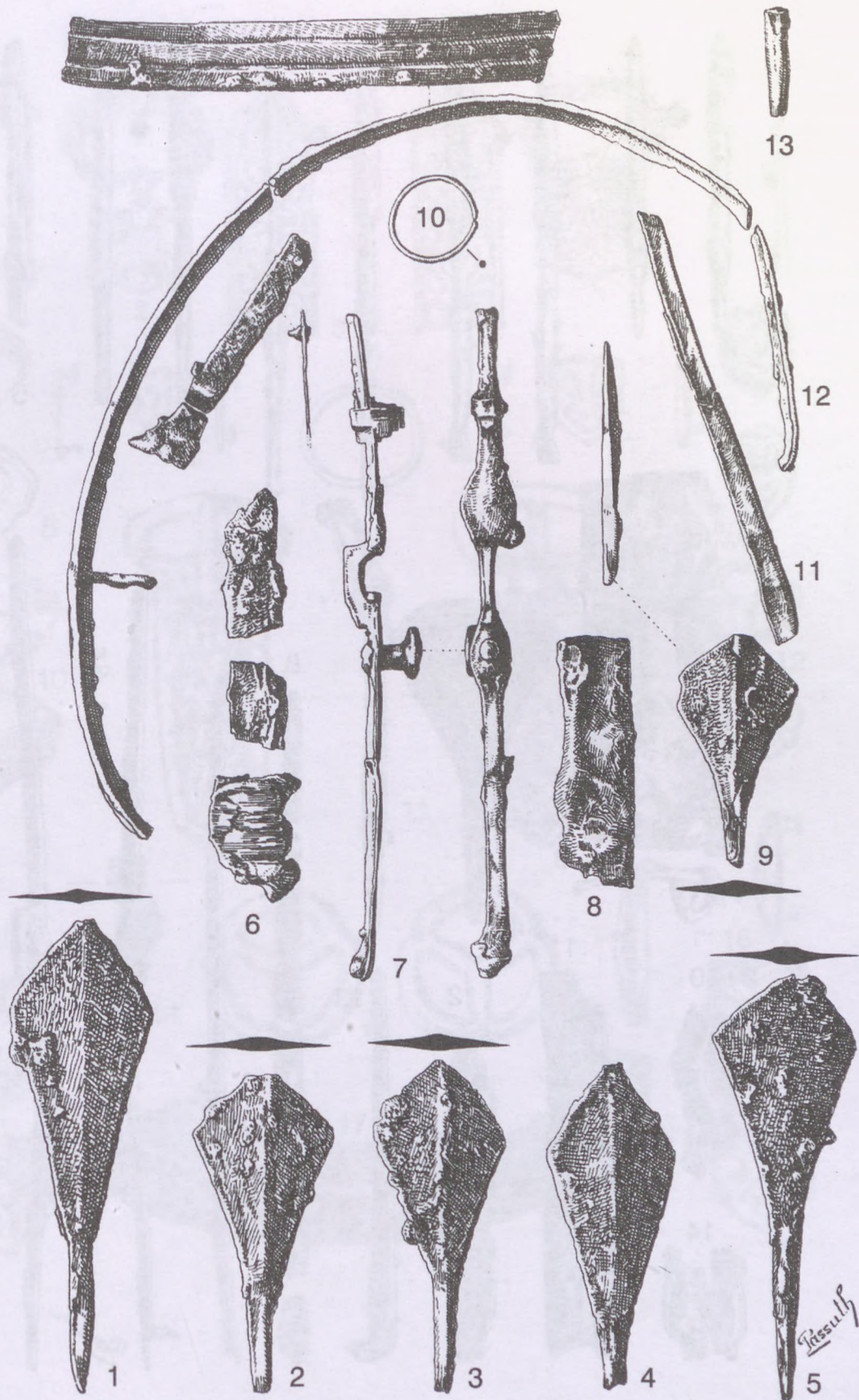
Übersetzt von Gotlind B. Thurmann

László Révész
Ungarisches Nationalmuseum
H-1370 Budapest, Pf. 364.

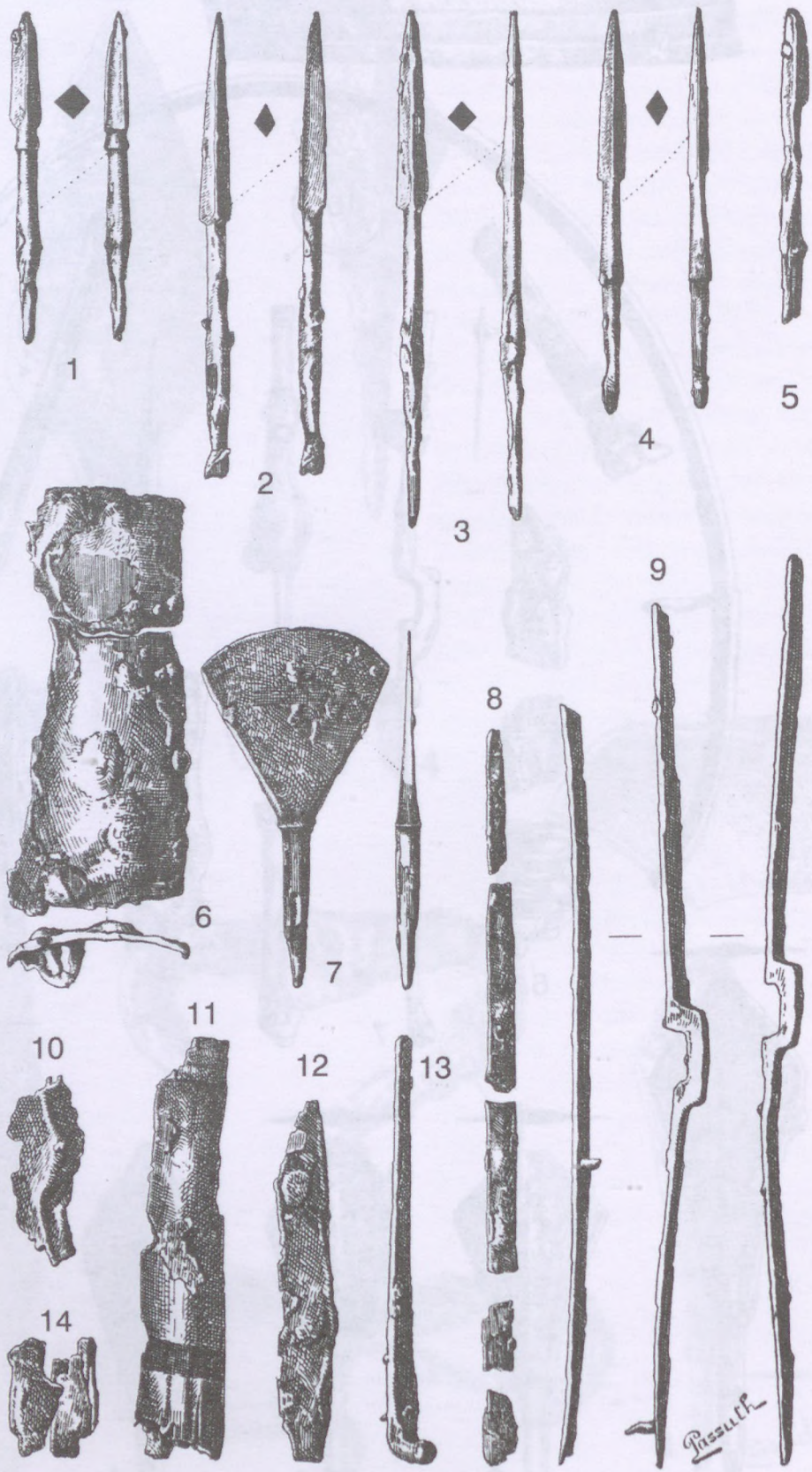
I. tábla
Tuzsér-Boszorkányhegy, 1-2.: a J2. sír leletei 3-9. a J3 sír leletei (JÓSA 1900. 1-2. kép után)

Tafel I
Tuzsér-Boszorkányhegy, 1-2: Funde aus Grab J2 3-9: Funde aus Grab J3 (nach JÓSA 1900. Abb. 1-2)

II. tábla
Tuzsér-Boszorkányhegy, a J5. sír leletei (JÓSA 1900. 3. kép után)

Tafel II
Tuzsér-Boszorkányhegy, Funde aus Grab J5. (nach JÓSA 1900. Abb. 3)

III. tábla

Tuzsér-Boszorkányhegy, nyílhegyek, vaskés és tegezvasalások a J6. sírból (JÓSA 1900. 4. kép után)

Tafel III

Tuzsér-Boszorkányhegy, Pfeilspitzen, Eisenmesser und Köcherbeschläge aus Grab J6. (nach JÓSA 1900. Abb. 4)

IV. tábla

* Tuzsér-Boszorkányhegy, ezüst- és bronzveretek a J6. sírból (JÓSA 1900. 6. kép után)

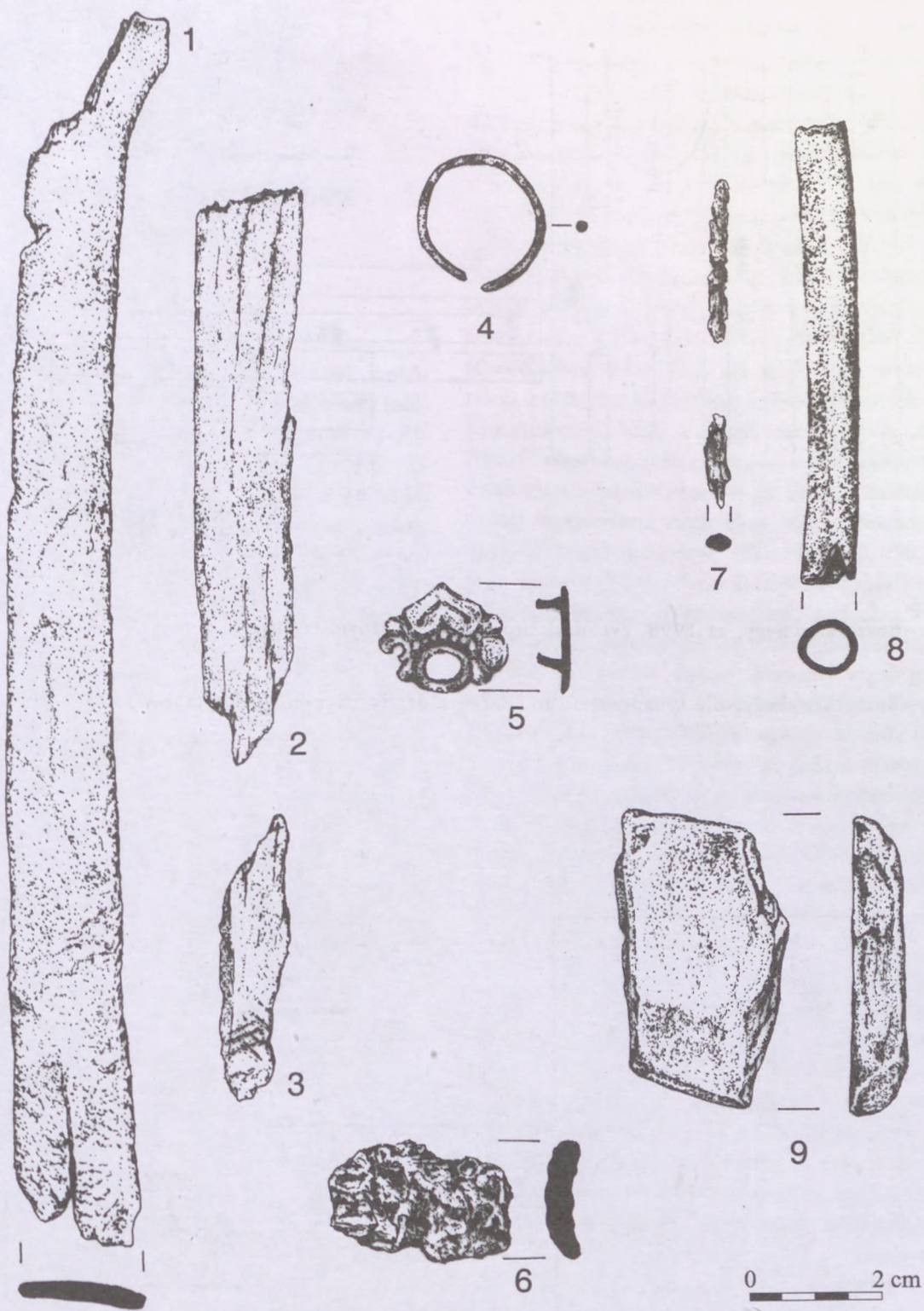
Tafel IV

Tuzsér-Boszorkányhegy, Silber- und Bronzebeschläge aus Grab J6. (nach JÓSA 1900. Abb. 6)

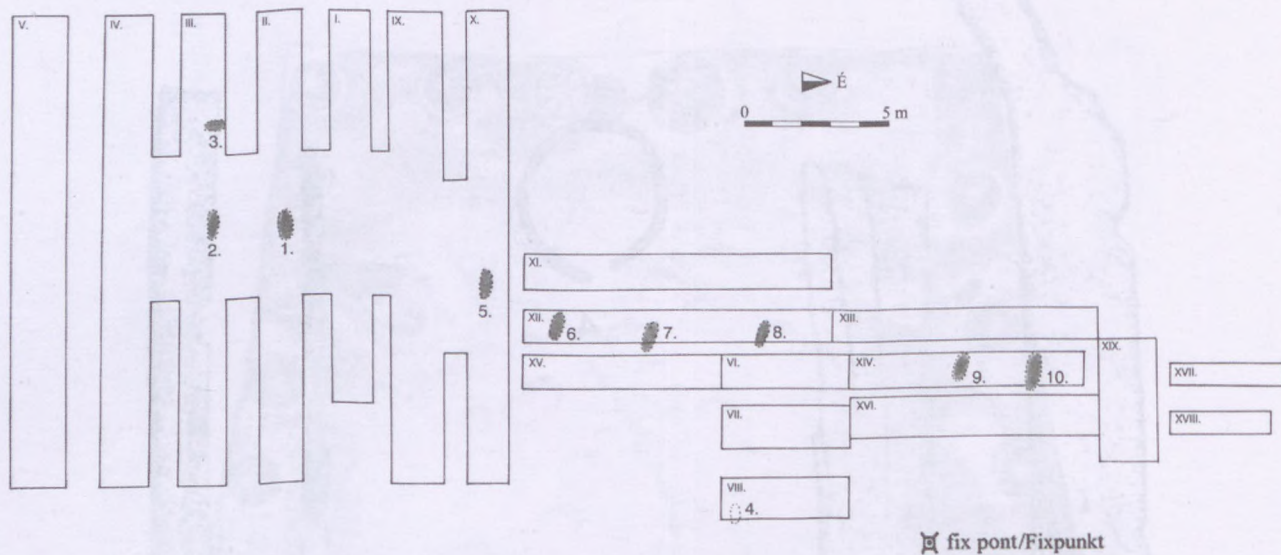
V. tábla
Tuzsér–Boszorkányhegy, tarsolylemez a J6. sírból

Tafel V.
Tuzsér–Boszorkányhegy, die Taschenplatte aus Grab J6.

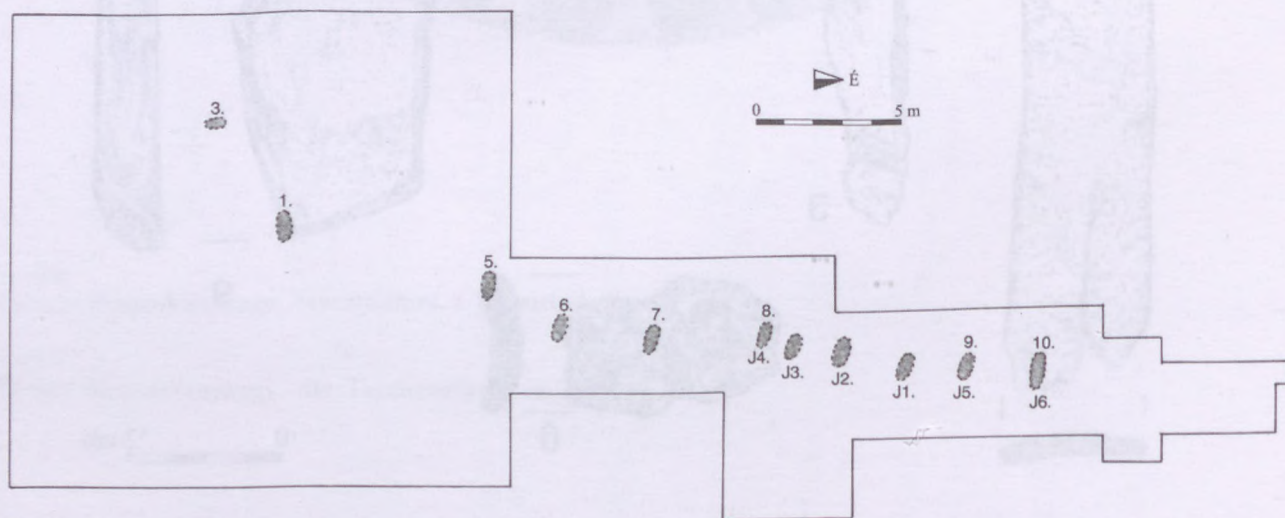
VI. tábla
Tuzsér–Boszorkányhegy, az 1998. évi hitelesítő ásítás során talált leletek:
1–3., 7–8.: 1998/8. sír, 4.: 1998/1. sír, 5.: 1998/10. sír, 6.: 1998/9. sír, 9.: 1998/7. sír

Tafel VI
Tuzsér–Boszorkányhegy, das Fundmaterial der Nachgrabung von 1998.
1–3, 7–8: Grab 1998/8, 4: Grab 1998/1, 5: Grab 1998/10, 6: Grab 1998/9, 9 Grab 1998/7

VII. tábla
Tuzsér-Boszorkányhegy, az 1998. évi hitelesítő ásátás szelvényei és sírjai

Tafel VII
Tuzsér-Boszorkányhegy, die Quadranten und Gräber der Nachgrabung des Jahres 1998

VIII. tábla
A tuzséri honfoglalás kori temető térképe az 1900-ban és 1998-ban végzett ásátások alapján

Tafel VIII
Der auf den Grabungen von 1900 und 1998 basierende Plan des landnahmezeitlichen Gräberfeldes Tuzsér-Boszorkányhegy

Megjegyzések a Kárpát-medence X–XI. századi huzalkarpereceinek és sodrott karpereceinek viseletéhez és használati idejéhez

Langó Péter

Kutatástörténeti áttekintés

A honfoglaló magyarok hadjáratairól, szokásairól több latin, muszlim és görög nyelvű forrás szól. Kiemelkedik ezek közül a munkák közül az Al-Dzsahani földrajzi műveiből dolgozó Gardézi, aki eleinkről megjegyezte, hogy: „Ezek a magyarok szemrevaló és szép külsejű emberek. Ruhájuk brokát, fegyvereik ezüsttel vannak kiverve és gyönggyel berakottak” (MARTINEZ 1982. 162., GYÖRFFY 1975. 38.). A honfoglaló eleink viseletére tett rövid utalás jól rávilágít a X. században a Kárpát-medencébe beköltöző előkelők gazdagságára. Már a „szélfúttá Bene vitéz” mellett talált leletek is igazolták, hogy a honfoglaló magyarok vezetői nemcsak a mindennapokban öltözködtek gazdagon, hanem az ismeretlen másik világba is ugyanígy keltek útra. A XIX. század második felében megsokasodott a X–XI. századi magyarsághoz köthető régészeti emlékegy. Az előkerült leletek már több esetben is szerepeltek a viseletek rekonstrukcióinak elkészítésekor.¹ Ezeken az ábrázolásokon gyakorta előfordulnak, mind a női, mind a férfi, mind pedig a gyermek viseletek esetében a karperecek. Az első olyan sír, ahol karperecpárt is említenek, a benepusztai harcos után fellelt és honfoglaló magyarként meghatározott verebi „pogány” sírban volt (ÉRDY 1858.). A honfoglalás kori sírok számának növekedésével sokasodtak az előkerült karperecek is, és már az első összefoglalások elkészítésekor nyilvánvaló volt, hogy ez az ékszertípus hozzátartozott a mindennapi viselethez, amint erre gyakorisága is utal. Az egyszerű huzalékszerek közül talán a karperecek a leggyakoribb kiegészítői a női ruházatnak. Viseletük (illetve előkerülésük a sírokban) nem szűnik meg a X. század végén, és mivel általában elkészítésükhöz nem kellett

olyan nagy szakértelem, mint a gazdag vezetők mellé helyezett tarsolylemezek vagy az előkelő nők által viselt hajfonatkorongok kialakításához, így a szegényebb szabadok sírjaiban is gyakran megfigyelhetők.

A karperecek etnikai és időrendi vonatkozásaival már a századforduló nagy összegzője, Hampel József is foglalkozott. Első összefoglalójában három csoportba sorolta ezt az ékszerfajtát: sodrott karperecek, pántkarperecek és huzalkarperecek. A csoportokat röviden jellemezve, inkább csak a sodrott típusú ékszerek esetén tért ki azok külföldi párhuzamaira. A másik két esetben megelégedett a csoport jellemzésével és a különböző lelőhelyeken talált darabok felsorolásával. Már ekkor felvetődött a sodrott ékszerek és a törtezüst kincsleletek kapcsolatának lehetősége. Hangsúlyozta, hogy a Kárpát-medencében „ez iparcikkek erraticus jelenségek, ellenben Németország északkeleti múzeumaiban és az orosz múzeumokban őrzött, úgynevezett vagdalékos ezüst ékszerleletekben nagyobb számban vannak” (HAMPEL 1900. 790.). 1897-ben kiadott könyvében átfogóan foglalkozott a népvándorlás kori karperecekkel, melyeket a kortól függetlenül, tipológiai sajátosságok szerint négy nagyobb csoportra osztott. Hampel végső következtetése az volt, hogy a különböző formák teljesen általánosak és nem köthetők egy-egy korhoz (HAMPEL 1897. II. 131–136.). 1905-ben megjelent német nyelvű munkájában a sodrott és az állatfejes karpereceket már antik előképekre vezette vissza, s úgy vélte, hogy a klasszikus római mintákat elevenítették fel a X. században a magyarok „szláv ékszerkészítői” (HAMPEL 1905. I. 404–425.).² Hasonlóan vélekedett két évvel később kiadott tanulmánykötetében is (HAMPEL 1907. 15–18.).

Hampelt követően a szlávok korai története kapcsán a cseh Lubor Niederle több munkájában is érintette a különböző karperec típusokat. Ezeket az ékszereket más köznépi temetőkből előkerült tárgyakhoz hasonlóan a szlávokhoz kötötte (NIEDERLE 1911. 590., NIEDERLE 1931. 205–212.). Munkája meghatározta a kor kutatásának irányát, mivel sokan elfogadták nézetét és ennek következtében szláv etnikumjelzőnek tartották a X. századi magyarságra jellemző karpereceket. A honfoglalóknak egyedül a „keleti típusú” pántkarpereceket hagyta meg, igaz ezzel a formával kapcsolatban utalt arra, hogy azok előfordulnak szláv környezetben is. Niederle – amint arra már kortársa Bolko

¹ A rekonstrukciók egy része persze már akkor sem vette figyelembe a múlt emlékeit, mint ahogy arra azóta is volt példa. Vö. RÉVÉSZ 1999. 49–51. A rekonstrukciókról összefoglaló áttekintést adott nemrég KÜRTI 1996. 149. A későbbi rekonstrukciókat valószínűleg még inkább befolyásolni fogja a Moscseva Balka lelőhelyen előkerült temető, ahol az ásatók a szerencsés körülményekből adódóan több korabeli ruhát is találtak. Ezek a gazdagon díszített kaftánok és színes ingek, arannyal átszőtt sapkák, hímzett szövetek jól utalnak a IX–X. századi steppei területek gazdagságára, öltözködési szokásaira. Vö. IERUSALIMSKAJA 1996. 33–58. A honfoglaló magyar sírokból ismert selyemmaradványokat bizánci kapcsolatként értékelte Bálint Csanád, aki a dél-magyarországi darabok lelőhelyét is összegyűjtötte: BALINT 1991. 108.

² Érdekes módon a Székesfehérvár–Demkőhegy 5. sírjában előkerült kerek átmetszetű spirálisan egymásba csavart végű ezüst huzalkarperec (BAKAY 1966. 47.) esetében a tárgy esetleges római előképeit hangsúlyozta és nem fordult a konkrét párhuzamokat tartalmazó északi törtezüst kincs horizont felé úgy, mint ahogy azt korábban a sodrott karperecforma esetében tette. Vö: HAMPEL 1905. I. 423., HAMPEL 1900. 790.

Richthofen is utalt – „kutatásait kezdettől fogva politikai alapra helyezi. Valószínű tehát, hogy módszertani hibáinál talán öntudatlanul is politikailag megokolt kívánságok erőteljesen közreműködtek.” (RICHTHOFEN 1923/26. 155.) A világháborút követően azonban nem vált valóra Richthofen jóslata az emléanyag egysíki, szlávokkal történő azonosításának eltűnéséről. Niederle munkái, valamint a politikai események hatására még az 1950-es években is „magyar-szláv” ékszertípusokként jellemezték ezeket.³

Magyarországon a két világháború között érintőlegesen Fettich Nándor, míg részletesebben M. Poll Katalin foglalkozott a karperecekkal. Fettich a korai leletek rendszerezésekor hívta fel a többi között a figyelmet arra, hogy a galgóci leletek közé sorolt poncolt díszű pántkarperec eredetileg nem tartozott a leletegyütteshez. A Ráth-gyűjteményből a Nemzeti Múzeumba került ékszer még Pulszky sorolta a tarsolylemezes vitéz régiségei közé, s az „ott ragadt”, így Hampel munkáiban is a galgóci leletek közt szerepelt (FETTICH 1937. 76.). M. Poll Katalin felismerte a zsenyei karperecek északi kapcsolatát és újrarávilágított a törtezüst párhuzamokra (POLL 1933. 62–84.). A második világháborút követő időszakban Fehér Géza foglalkozott részletesen az állatfejes karperecekkal, a szlávokhoz kötve ezt az ékszerformát (FEHÉR 1958. 281–302.). A karperecek klasszifikációját végül Szőke Béla végezte el a kutatás számára máig alapvető művében. Szőke nemcsak azt bizonyította, hogy a sodrott, fonott, állatfejes és az egyszerű huzalkarperecek a honfoglaló magyarok régészeti emlékének szerves részét képezik, hanem azt is sikeresen cáfolta, hogy ezeket az ékszereket a magyarok a „szláv ékszerkészítő” iparosoktól vették volna át, mint ahogy azt korábban – részben Hampel hatására – Niederle és Vana feltételezte (SZŐKE 1962.).⁴ A sarudi temető feldolgozása kapcsán Szabó János Győző újabb észrevételeket tett az emléanyag időrendjével kapcsolatban. A lemezkarpercecek kivételével sorra áttekintette a különböző karperecformákat és kronológiai rendbe állította azokat. Szabó János Győző munkájában alapvetően Szőke Béla megállapításaira épített, de bizonyos vonatkozásait tekintve túl is lépett azokon (SZABÓ 1978/79.).

Az 1980-as években több munka is érintette a karperecek kronológiai és etnikai problémáit. Mindenképpen ki kell emelnem Kiss Attila gyűjtését. A szerző a honfoglaló magyarok etnikai behatárolása céljából összegyűjtötte és leletcsoportonként térképre vitte az addig publikált X–XI. századi leleteket. Anyaggyűjtésében szerepelnek a honfoglalás kori lelet-kataszterben felsorolt leletek is, melyek közül nem egy még a mai napig közöletlen (KISS 1986. 232–234.).⁵ Ez a munka sok hasznos ismeretet tartalmaz, ám mint

bíralataiból (BÓNA 1986. 576.) is kitűnik néha pontosításra szorul. Jochem Gieslernek a „Bijelo Brdo-kultúráról” írott tanulmánya is foglalkozik a karperecekkal. Giesler mechanikus módszerrel fázisokra bontotta a leletanyagot (GIESLER 1981.) három csoportba sorolva a különböző tárgyakat (Altmagyarisch, Bijelo Brdo I–II.). Azonban a honfoglalás kori leletek nem tagolhatók ily módon, mint ahogy arra Kovács László is utalt vitacikkében (KOVÁCS 1985.).

A honfoglalást követően a XI. század első feléig terjedő időszakban a magyarok tárgyi emléke anyaga átalakult. A változás azonban nem egyik pillanatról a másikra történt, hanem régióktól függően egyes területeken korábban, másutt később. Az újabb, divatba jövő ékszerek, elterjedt használati tárgyak sem egyszerre jelentek meg mindenhol a magyarok viseletében, hanem különböző vidékeken más és más időpontban tűnhettek föl. Ezért egy adott lelőhely megítélésénél, illetve keltezésénél nem szabad eltekintenuünk a szűkebb régió hasonló korú emléke anyagának komplex vizsgálatától. Bizonyos ékszerek megítélésénél nem hagyható figyelmen kívül, hogy egyes darabok már a X. század elején megjelentek a magyarság hagyatékában, s folyamatosan, változatlan formában megmaradtak a XI. század első feléig is.

Újabbán Révész László a karosi temető sírjait feldolgozó kandidátusi értekezésében kitért a temető területén előkerült karperecekkal kapcsolatos datálási elképzelésekre. A temetőn belüli megfigyelései nyomán fontos megjegyzésekkel gazdagította ismereteinket (RÉVÉSZ 1996/A. 89–93.).

Kovács László a Szabolcs–Petőfi utcában feltárt köznépi temetőről írott könyvében összegyűjtötte a szakirodalomban eddig publikált állatfejes karpereceket. Hat típust választott szét a leletanyagban belül, behatárolva a különböző típusok egymáshoz való viszonyát s az abszolút kronológiában való helyzetét. Érintette azt is, hogy a szlávokat vagy pedig a magyar köznépet módosabb sírjait jelöli-e ez a leletcsoport. A szerző ebben a kérdésben a tőle megszokott pontossággal és körültekintéssel járt el akkor, amikor a típus esetleges szláv etnikumjelző szerepét cáfolta, s a X. század második felében a Kárpát-medencében élő, a magyar törzsszövetség uralma alá tartozó lakossághoz kötötte a karperecet (KOVÁCS 1994. 116–139.). Mindenképp meg kell még említenem Kovács Lászlónak egy másik tanulmányát. A dolgozat Nebojsa Stanojev könyvéről írott korábbi munkájának (KOVÁCS 1991.) folytatása. Röviden foglalkozott a kikerekedő végű lemezkarpercecekkal, a hegyesedő végű huzalkarperecekkal és a sodrott típusokkal, sokszor a jegyzetpontokba sűrítve a kérdéses tárgytypussal kapcsolatos lényeges megállapításait és anyaggyűjtéseit (KOVÁCS 1993. 55., 71. jegyzet, 56.).

³ Niederle tudománytörténeti hatásáról összefoglalóan: BÓNA 1996. 230–231., VANA 1954. 64–65. Tab I–II.

⁴ Szőke Béla kutatásainak jelentőségével kapcsolatban: TOČIK 1983.

⁵ Az összegyűjtött lemezkarpercecek: KISS 1986. 257–264., 327–328., az állatfejes karperecek: 303–307., 332–333., 17. térkép, a sodrott karperecek: 315–318., 334., a nyitott huzalkarperecek: 318–325., 334–335.

Megjegyzések a viseleti szokásokkal kapcsolatban

A magyarok – mind a férfiak, mind a nők és a gyerekek – hordtak karperecet. A férfisírokból a legtöbbször lemezkarpereceket ismerünk, más típusok ritkábban fordulnak elő.⁶ A női- és a gyermeksírok esetében valamennyi a korra jellemző karperecforma megtalálható. A fémkészletek mellett nem voltak ismeretlenek a szerves anyagból (például bőrből) készült karperecek sem. Bőrkarperec meglétére enged következtetni a Sárretudvari–Hízóföld 128. sírjának a leletanyaga. A sírban a jobb alkar mellett kerültek elő azok a leletek, melyek az ásató régész, Nepper Ibolya szerint, valamikor egy bőrre fűzött karkötő csörgői voltak (NEPPER 1991. 45.). Ez a lelet egyben arra is utal, hogy ha nem is minden sírból ismerünk fémből készült karperecet, az nem jelenti azt, hogy az eltemetett karját nem övezhette olyan dísz amely később, az évszázadok alatt elenyészett. A néprajzi anyagban is megtalálhatók a bőrből készült karkötők, valamint a textilből kialakított karpántok (HORVÁT 1980.).

A karperecek viseletével kapcsolatban a régészeti kutatás jórészt egységesen úgy foglalt állást, hogy ezek a tárgyak a viselet funkcionális részét alkották. Amint azt többek közt Révész László is megfogalmazta a karosi temetőben tett megfigyelései alapján: a nők „kivétel nélkül könyökük alatt, de legalább az alkar közepéig húzták ékszerüket. Ugyanakkor a férfisírokból leggyakrabban a csukló táján találtak azokat, vagy legfel-

jobb az alsó kar harmadánál. Mindezek alapján arra gondolhatunk, hogy a nők valamiféle bő ujjú kaftánt viseltek. A férfiakat ellenben zavarhatta volna a fegyverforgatásban vagy a vadászat során a libegő ruhaujj, az könnyen beakadhatott volna valamibe, így célszerűnek tűnt azt minél jobban, már a csuklónál leszorítani.” (RÉVÉSZ 1996/A. 89.)⁷ A karpereceket azonban jórészt csak ékszerként viselték a X. században és nem valószínű, hogy az esetek nagy többségében a ruha leszorítása volt a feladata. A ruha összefogására inkább csak a vastagabb, párban előkerült pántkarperecek képzelhetők el – azok sem minden esetben –, a sodrott, valamint huzalból kialakított darabok nem. Erre engednek következtetni az alábbi érvek is.

A párban, a bal és a jobb alkaron viselt karperecpárok legtöbbször nem párhuzamosan, hasonló magasságban kerülnek elő a sírokból.⁸ Ez a jelenség még megmagyarázható esetleg azzal, hogy az ékszerpár egyik vagy másik tagja a sír esetleges bolygatásakor elmozdult, s így az ékszer a megtalálásakor már nem az eredeti helyéről került elő.

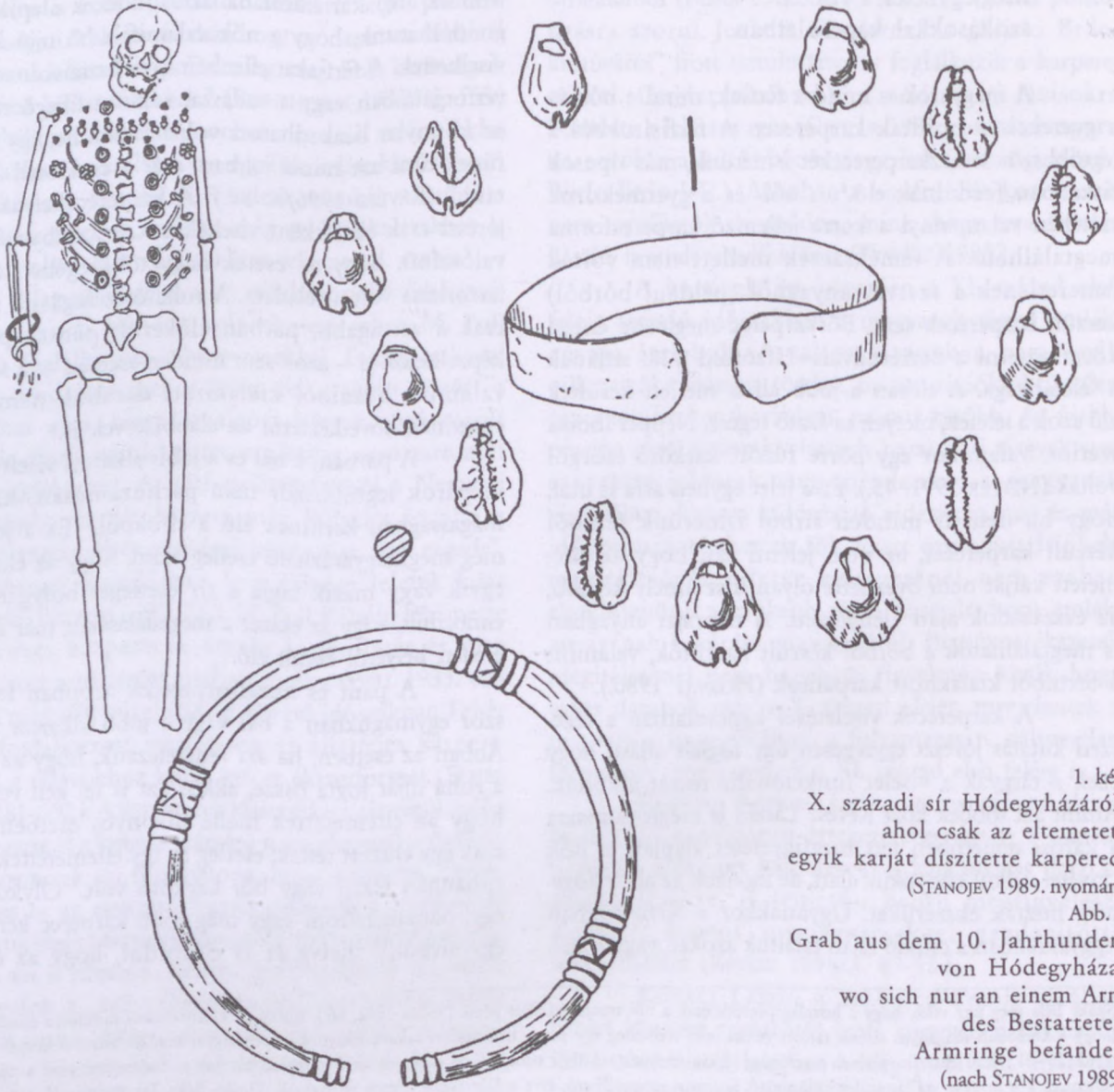
A pánt és huzalkarperecek azonban legtöbbször egymagukban a bal vagy a jobb alkaron voltak. Abban az esetben, ha azt feltételezzük, hogy az ékszer a ruha ujját fogta össze, akkor azt is fel kell vetnünk, hogy az eltemetettek mellé bizonyos esetben miért csak egy ékszert tettek; esetleg az így eltemetettek másik ruhaujján textil vagy bőr karkötő volt.⁹ Olykor nem egy, hanem három vagy még több karperec került elő egy sírből,¹⁰ illetve az is előfordul, hogy az elteme-

⁶Szőke Béla még úgy vélte, hogy a huzalkarperecek csak a női temetkezéseket jelzik (SZŐKE 1962. 66.). Ebből az elképzelésből kiindulva gondolta azt, hogy a korábban magányos sírnak tartott verebi lelet eredetileg egy páros temetkezést takart, melynek a lelettárgyai később összekeveredtek (SZŐKE 1962. 20–21., 66.). Huzalkarperecek viszonylag ritkán kerültek elő férfi sírokból, de hogy ennek a karperec típusnak a viselete sem csak a nőkre jellemző, s a magyar szállásterület különböző pontjain megtalálható, erre a következő leletek is utalnak. Timár–Béke Tsz majorja II. temetőrészlet 1. sír (KOVÁCS 1988. 146.), Sárretudvari–Hízóföld 78., 197., 220., 251., 253. sír (NEPPER 1991., NEPPER 1993. NEPPER 1996. 274–275.), Hódmezővásárhely–Szakállhát 15. sír (BALINT 1936. 206.), Valkóvár 92. sír (DEMO 1996. 73–74.), Szob–Koliba 40. sír (MIRKES 1956. 118–119.), Szob–Kiserdő 21., 24. sír (BAKAY 1978. 21.). A Valkóvár 92. sírban és a Szob–Kiserdő 21. sírban az antropológiai meghatározás mellett a leletek is árulkodnak arról, hogy az eltemetett katonáskodott. Erre utalnak a valkóvári sírban talált íj csontmervítés töredékei, Szobon pedig a tegezmaradványok és nyilcsúcsok, valamint a halott mellé helyezett balta.

⁷Hasonlóan vélekedett ISTVÁNOVITS 1996. 28. Az elképzelés már Szabó Kálmán összefoglalójában megjelent, aki szerint: „A sírokból rendszeres párosával találunk úgy a jobb, mint a bal alsó karszár felső harmadában egyet-egyet. Ezért nem annyira ékszernek, mint inkább bőújjú ruha összefogására alkalmas karikának kell tartjuk.” (SZABÓ 1938. 32.) Szabóhoz hasonlóan érvelt Szőke Béla is: „A karperecek nyitott, tehát tárgítható voltából, s abból, hogy általában mindkét karon megtalálhatók, arra következtethetünk, hogy szerepük nem a valódi karperecéké volt, hanem a ruha ujjának összefogására szolgáltak (SZŐKE 1962. 66.)

⁸Erre jó példa Mőzs–Szárzadomb 59. sír (MÉSZÁROS 1975. 20.).

⁹Szőke Béla az általa ismert, s az akkor már közölt leletanyagból kiindulva úgy fogalmazott, hogy: „Aránylag ritkán csak az egyik karon találunk karperecet” (SZŐKE 1962. 66.), azonban az azóta feltárt és publikált leletek tükrében teljesen nyilvánvaló, hogy az egy, kerek átmetsetű huzalkarpereccel eltemetettek száma csaknem ugyanolyan nagy mint a két karperecet viselőké. Egy darab kerek átmetsetű bronz huzalkarperec került elő sírból a többi között: Gáva–Vásártér; Ibrány–Esbó halom 7. és 197/a. sír, Pap–Rózsadomb 3. sír, Timár–Béke Tsz majorja I/32. és 39. sír, Tiszalök–Kisvajasdomb 4., 13. és 38. sír, Bihar–Somlyóhegy 2. sír, Bördány–Mező dűlő 3. sír, Csongrád–Vendelhalmon az 1955-ben talált gyermeksírban, Deszk D 10. sír, Deszk–Olaj 4. sír, Gombos 19. sír, Gyula–Téglagyár 45. és 75. sír, Hódmezővásárhely–Szakállhát 2. és 20. sír, Kiszombor B. 18., 127., 137., 217., 313. és 328. sír, Kiszombor E. 1. és 46. sír, Lőrinci–Selypi pusztá 4. sír, Mezőberény 74. sír, Nagytarcsa–Homokbánya 2. sír, Nagytöke–Jánoshalom 5. sír, Pusztaszér–Rohai dűlő 1988-ban talált sír, Sárretudvari XI. sír, Sárretudvari–Hízóföld 40., 46. és 56. sír, Szabadkigyós–Tangazdaság 15. sír, Szeged–Algyő 22. és 23. sír, Szeged–Óthalmom 17. sír, Szegvár–Szőlőkalja 4. és 78. sír, Szentes–Nagyhegy Nagypati utca 6. és 11. sír, Szentes–Szentlászló I. 80., 89. és 103. sír, szolgáltak.” (SZŐKE 1962. 66.) Szőke–Homokbánya 15. sír, Tápé–Malajdok B. 1. és 2. sír, Csekej 127., 301., 604., 616., 618., 626., 635., 661., 676. és 743. sír, Ipolykiskeszi 18., 30., 36., 170., 173., 277., 293., 398. és 463. sír, Karancslapujtő 4. sír, Letkés–Téglágető I. 19., 50., 60. és 72. sír, II. 40., 53. és 84. sír, Nemesócsa 2. sír, Ondrohó 6/57. sír, Pilin–Sirmányhegy II. 46. sír, Rád–Kishegy 1956/4. és 17. sír, Szered II. 4/54. és 14/ 55. sír, Szob–Koliba 25. és 40. sír, Szob–Kiserdő 5. és 7. sír, Szob–Vendelin 21., 55., 58., 69., 84., 101., 121. és 122. sír, Tornóc 123., 174., 325., 326., 404., 431., 439. és 475. sír, Bakonykoppány–Kavicsbánya 2. sír, Budakeszi–Barackos 5. sír, Dömös, Ellend–Nagygyőr-dűlő 16. sír, Halimba 38., 156. és 438. sír, Majs–Udvari rétek 126., 363., 685., 723., 760. és 782. sír, Mőzs–Szárzadomb 8., 29., 49., 70. és 79. sír, Szakony 11. sír, Szárzrét 44. és 83. sír, Székesfehérvár–Demkőhegy 3. sír, Veszprém–Paál László u. 5., 1972/4. és 9. sír, Vereb, Bijelo-Brdo 154. és 174., Valkóvár/Vukovar 1951/II., III., 92., 115., 326., 365., 390. és 440. sír, Maroskarna/Blandiana B. temető 1., 13. és 15. sír, Vajdahunyad/Hunedoara 41. sír, Várfalva/Moldovenesti 18. sír. A karperecek általában a jobb – de a számos sír esetében a bal karon – voltak. Ez alapján felvetődik a kérdés, hogy ha a sírban egy karperec volt, annak helyzete nem az eltemetett bal vagy jobbkezességét jelölte-e.

1. kép
X. századi sír Hódegyházáról,
ahol csak az eltemetett
egyik karját díszítette karperec.
(STANOJEV 1989. nyomán)

Abb. 1
Grab aus dem 10. Jahrhundert
von Hódegyháza,
wo sich nur an einem Arm
des Bestatteten
Armringe befanden
(nach STANOJEV 1989)

- 10 1. Kistokaj 17. sír (VÉGH 1993. 57.). A jobb karon egy pödrött végű pántkarperec és egy kerek átmetszetű elhegyesedő végű bronz huzalkarperec, a bal alkaron pedig egy sodrott hurkos-kampós záródású karperec volt.
2. Csekej/Čakajovce 123. sír (REJHOLCOVÁ 1995. 13–14., 118. Tab. XXVIII. 29–31.). Az eltemetett gyermek karján három, kerek átmetszetű, elhegyesedő végű bronz huzalkarperec volt.
3. Csekej 124. sír (REJHOLCOVÁ 1995. 14–15., 119. Tab. XXIX., 220. Tab. CXXX. 4.). Az eltemetett nő egyik alkarját három (egy sodrott, bepödrődő, spirálissal kitöltött végű és két darab kerek átmetszetű, elhegyesedő végű bronz huzalkarperec), a másikat négy (egy sodrott, bepödrődő, spirálissal kitöltött végű és három darab kerek átmetszetű, elhegyesedő végű bronz huzalkarperec) ékszer díszítette.
4. Perse 101. sír (TOČEK 1968. 40.). A jobb alkaron egy pödrött ezüst pántkarperec és egy kerek átmetszetű, elhegyesedő végű bronz huzalkarperec volt, a bal alkarról pedig egy kerek átmetszetű, elhegyesedő végű bronz huzalkarperec és egy sodrott bronz karperec töredékei kerültek elő.
5. Letkés–Iskola 5. sír (BAKAY 1978. 121.). A jobb karon egy sodrott és egy kerek átmetszetű, elhegyesedő végű bronz huzalkarperec, a bal karon három kerek átmetszetű, elhegyesedő végű bronz huzalkarperec került elő.
6. Letkés–Tégláégető II. 39. sír (BAKAY 1978. 101.). A jobb alkaron egy sodrott és egy kerek átmetszetű, elhegyesedő végű bronz huzalkarperec, a bal alkaron pedig egy kerek átmetszetű, elhegyesedő végű bronz huzalkarperec volt.
7. Szob–Vendelin 12. sír (BAKAY 1978. 56.). A jobb alkaron két kerek átmetszetű, elhegyesedő végű bronz huzalkarperec, a balon pedig egy sodrott, hurkos-kampós záródású bronz karperec került elő.
8. Szob–Vendelin 91. sír (BAKAY 1978. 58.). Egy kerek átmetszetű, elhegyesedő végű bronz huzalkarperec, egy négyzetes átmetszetű bronz huzalkarperec, valamint egy sodrott, hurkos-kampós záródású bronz karperec volt.
9. Karancslapujtó 2. sír (DIENES 1964. 20.). A női sírban volt egy kerek átmetszetű, elhegyesedő végű bronz huzalkarperec, egy négyzetes átmetszetű, elhegyesedő végű huzalkarperec és egy pödrött végű pántkarperec. Mind a három darab ezüsből készült.
10. Szegvár–Orom-dűlő 4. sír (SZÉLL 1943. 181.). A sírban volt három kerek átmetszetű, elhegyesedő végű bronz huzalkarperec, valamint egy sodrott, hurkos-kampós záródású ezüst karperec.
11. Majs–Udvari rétek 53. sír (KISS 1983. 80., 81., 53. ábra, 15. t.). A sírban egy állatfejes karperec (Kovács 3 A) volt az eltemetett nő bal karján, a jobbon pedig 2 darab kerek átmetszetű, elhegyesedő végű bronz huzalkarperec.
12. Majs–Udvari rétek 303. sír (KISS 1983. 96., 97., 56. ábra, 28. t.). A sírban négy karperec volt, valamennyi négyzetes átmetszetű, a végei felé keskenyedő bronz huzalkarperec. Közülük három a jobb csukló felett, egy pedig a bal csukló felett került elő.
13. Majs–Udvari rétek 1131. sír (KISS 1983. 152., 8. t., 4., 101. t.). A három karperec közül egy kerek átmetszetű a bal felkaron, egy sodrott, a végeinél összebogozott a bal alknárnál, a harmadik kerek átmetszetű, elhegyesedő végű a jobb karnál került elő.

tettnek csak az egyik karját díszíti több karperec¹¹ (1. kép). A mözsi temető gyermeksíraiban megfigyelt viseleti sajátosság is arra utal, hogy a karperec nem volt ruhaleszorító. Itt a kerek átmeteszettű huzalkarperecek a hónalj magasságában kerültek elő, ami azt mutatja, hogy a kislányoknak adott ékszerek nem a ruha ujját szorították le, hanem teljesen fel kellett húzni azokat a vállig, valószínűleg azért, hogy a gyermek ne veszítse el (MÉSZÁROS 1975. 76. 44. kép).

A karperecek helyzetét vizsgálva tehát csak ritkán vonható le következtetés az eltemetett ruházatanak méretéről, mivel az ékszer a legtöbb esetben semmiféle funkcionális szerepet nem töltött be, csupán dísz volt, mint azok a vékony ezüstpántok, melyek gyakran szalagszerűen futottak körbe a ruha ujján.¹²

A steppei párhuzamok sem erősítik a ruhaleszorító funkciót. Benkő Mihálynak a kazak népviseletet megörökítő fotóin (BENKŐ 1998. 39., 100.) jól látható, hogy a népviseletbe öltözött nők csak ékszerként viselik ezüst pántkarpereceiket (2. kép). A Moszcevajva Balkán előkerült díszes ruhák hosszú ujját sem fogták össze ilyen ékszerek, s mint ahogy a ruhák szabásából következtetni lehet, erre nem is volt szükség (IERUSALIMSKAIA 1996. 148–150., IERUSALIMSKAIA–BORKOPP 1996. 21., 25–29., 43–45.). Az épen megmaradt ruhák kézelőjén több esetben külön díszítés volt (IERUSALIMSKAIA–BORKOPP 1996. 25–32.). Valószínűleg hasonló díszek voltak a fentebb említett ezüstpántok is.

2. kép

Kazak pásztor feleségével. A fotón jól látható, hogy a nő jobb karján lévő ékszer csak díszként szolgál, nem pedig a ruha összefogására (BENKŐ 1998. 39. nyomán)

Abb. 2

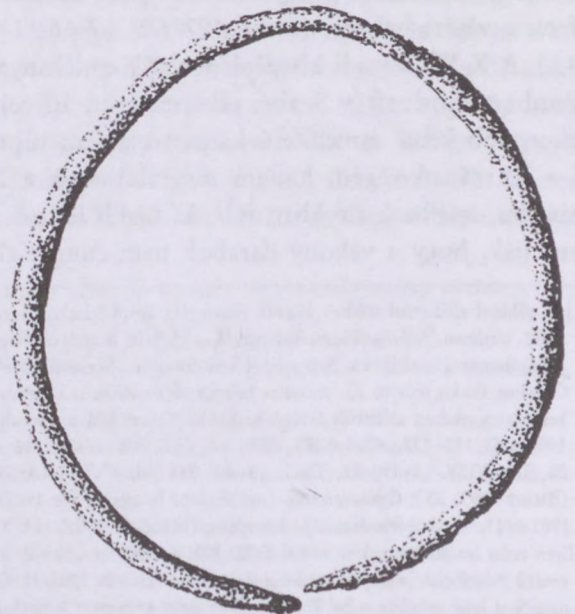
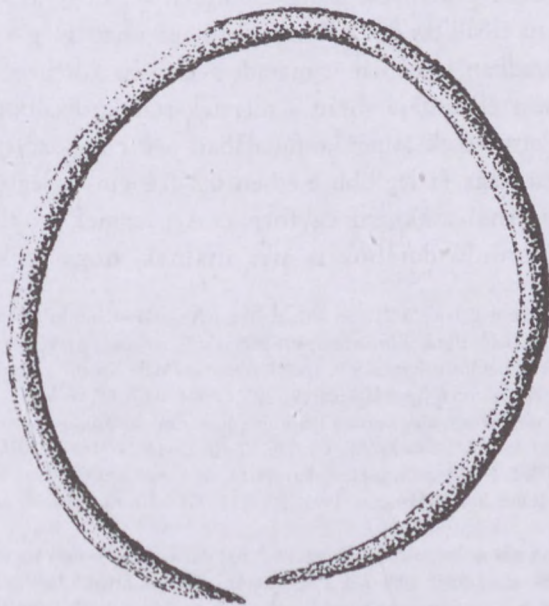
Kasachischer Hirte mit seiner Frau. Auf dem Foto kann man deutlich sehen, dass der Schmuck am rechten Arm der Frau nur als Zierde und nicht zum Festhalten des Ärmels dient (nach BENKŐ 1998, 39)

3. kép

Kerek átmeteszettű, elhegyesedő bronz huzalkarperecek (STANOJEV 1989 alapján)

Abb. 3

Bronzedrahtarmringe runden Querschnitts mit zugespitzten Enden (nach STANOJEV 1989)

¹¹ Kistokaj 4. és 5. sír (VÉGH 1993. 54.), ahol mindkét esetben az eltemetett jobb karján volt mind a két pántkarperec. Százazrét 88. sír (MAROSI 1936/B. 48–50.) – ebben a sírban az eltemetett bal karjáról két karperec került elő. Majs-Udvari rétek 692. sír (KISS 1983. 122–123., 7. t., 1., 61. t.). A jobb alkaron két állatfejes (Kovács 4 B.) karperec került elő. Hódegyháza/Jazovo 5. sírjában eltemetett nő jobb alkarján volt mind a bronz, kikerekedő végű pántkarperec, mind a bronz, bordás díszű huzalkarperec (STANOJEV 1989. 46., 48.).

¹² Ilyen ezüst pánt került elő például az Orosháza–Pusztai Ignácné tanyája melletti temető 2. sírjából. A lóval és lószerszámmal együtt eltemetett előkelő magyar nő ruhájának bal alkarját díszítette az ezüstszalag. Az ezüstpántokon megfigyelhető volt a felvarrásra szolgáló lyukak helye is (DIENES 1965. 146.; IX. tábla 3.) Ilyen vékony ezüst pántszalagdísz feltételezhető azokban a sírokból is, ahol már csak a „zöld rozsdafoltok” utalnak a kutatók számára a jelenségre. Vö: DIENES 1965. 139–141.

A huzalkarperecek

1. *Elbegtődő végű huzalkarperecek (3. kép)*

Ez a típus az egész X. században az egyik legáltalánosabbnak számított a Kárpát-medencében. Hampel József egy évszázadokon át folyamatosan továbbélő darabnak tartotta (HAMPTEL 1907. 17.). Lubor Niederle úgy gondolta, hogy a szlávoknál alakult ki, s onnan került át a honfoglaló magyarokhoz. Zdenek Vana az avar emlékanyag hatását vélte felfedezni benne és szerinte is egy továbbélő típusról van szó (VANA 1954. 65.). Szőke Béla cáfolta meg végül azt, hogy ennél az ékszerformánál avar vagy szláv előképet kell keresnünk. Kimutatta, hogy a 900-as években sem a morva, sem pedig a balkáni területek emlékanyagára nem volt jellemző ez a típus és szerinte már a IX. században megvoltak az előképei a szaltovói kultúra területén, vagyis innen került át ez az ékszer a magyar törzsekhez (SZŐKE 1962.).

Szabó János Győző úgy látta, hogy ez a típus a X. század második negyedében jelent meg a magyarok emlékanyagában, s a század végéig volt jellemző, majd pedig a XI. században fokozatosan felváltotta a megvastagodott, félkör és kerek átmetszetű huzalkarperec, valamint a négyzetes átmetszetű karperec. Véleménye szerint a X. században a karperecek fokozatosan megvastagodtak, illetve ezzel párhuzamosan megfigyelhető rajtuk a sarkításra való törekvés is. Ezek alapján a vékonyabb darabokat a század első felére, a vastagabb ékszereket pedig a század második felére, illetve a végére helyezte (Szabó 1978/79. 62–66., 112–113.). A X–XI. századi köznépi temetők emlékanyaga azonban módosítja Szabó elképzelését, mivel a vékonyabb kerek átmetszetű karperecek nem tűntek el a X. század végén, hanem megtalálhatók a XI. századra datálható sírokban is.¹³ Az újabb leletek jól mutatják, hogy a vékony darabok nem tűntek el a

vastagabb karperecek megjelenésekor, hanem párhuzamosan továbbra is a viselet részét alkották.

A karpereceket általában bronzból készítették, s csak ritkán ezüsből; ilyen ezüstdarabok kerültek elő a karosi II. temető 32. és 72. sírjából (RÉVÉSZ 1996/A. 21., 32., 89.),¹⁴ Mezőtúrról (SUPKA 1909. 265.) Kisdobraligahomokról (DÓKUS 1900.), a karancs-lapujtői 2. sírből (DIENES 1964. 20.), Nagykövesdről¹⁵, Piliny–Sirmányhegyről, Prezmyslról (KOPERSKI 1996. 441.). Az ezüsből készített darabok valószínűleg korábban eltűntek a viseletből, mint a bronzok. Erre utal az is, hogy a későbbi időszakból megfigyeltek olyan darabot, melyet azért ónoztak, hogy ezüstnek tűnjék: ilyen volt a Szegvár–Szőlőskálján előkerült temető 4. sírjának karperece (LŐRINCZY 1985. 143.).¹⁶ Voltak aranyozott karperecek is, mint például Szeged–Öthalom 17. sírjából előkerült töredék (BÁLINT 1968. 64.). A bronz darabok is korán megjelentek a leletanyagban, viszont míg az ezüsből valók a módosabb középréteg ruháját díszítették, addig a bronzból öntöttek inkább a szegényebb köznép viseletének az emlékét őrzik.¹⁷ A karperecek mérete valamint kialakításuk hasonlósága arra utal, hogy az ékszert tömegesen készítették az ötvösműhelyekben. Vándorkereskedők közvetítésével került el tulajdonosukhoz ugyanúgy, mint más, a ruha díszítésére használt X. századi tárgyak. A tömeges előállítás oka a karperec iránt kialakult nagy igény volt. A zemplénagárdi, és a kenézli karperecek is jelzik a bronzból készített darabok viszonylag gyors elterjedését, a későbbi példányok pedig azt mutatják, hogy az egyszerű előállítás és az ékszer olcsósága miatt még a XI. században is népszerű maradt a köznép körében. Az ékszer előállítása során a méretek standardizálódtak. A karperecek átmérője (általában 6–8 cm között) és vastagsága (a legtöbb esetben 0,3–0,6 cm) a legtöbb ékszernél csaknem egyforma. A gyermeksírokban előforduló darabok is arra utalnak, hogy ezek is

¹³ Így például előfordul többek között viszonylag késői leletkörnyezetben a Kiszombor B temető 217. és 401. sírjában, Nagytőke–Jánoshalom 5/1902. sírjában, Szőreg–Homokbánya 15. sírjában, Berettyóújfalú–Pusztakovácsi lelőhelyen, Körösszegapáti–Pálapály 6. sírjában, Szakony–Kavicsbánya 11. sírjában, Szécsény–Kerekdombon, Majs–Udvari réteken. A közelmúltban közreadott, Ipolykiskeszen/Malé Kosihy valamint Csekejen feltárt temető XI. századra keltezhető sírjaiban is megfigyelhető ez az ékszerforma. (Ipolykiskeszi 69., 293. és 304. sír A 69. sír késői keltezésére utal az előkerült S-végű hajkarika. A sírt Milan Hanuliak a temető utolsó, negyedik fázisába helyezte a hajkarikák alapján – HANULIAK 1994. 120., 131–132.). Csekej 123., 127., 160., 257., 301., 661. és 712. sír (REJHOLCOVÁ 1995. 14., Tab. XXVIII; 15., Tab. XXVII 13–15; 18., Tab. XXXIII; 28., Tab. XLIV. 15–19; 33., Tab. L. 19–20., 74., Tab. CVI. 7–10; 78–79., Tab. CXII. 1–11.), Szőreg–Homokbánya 15. sír S-végű hajkarikákkal (BÁLINT 1991. 83.), Gyulavarsánd–Laposhalom Krammer-féle 1902/03-as ásatás leletei közül (MEDGYESI 1995. 113–114. XII–XIII. t.), valamint az 1903-as Domonkos-féle ásatás 1–2. sírjában (MEDGYESI 1995. 114. XV–XVI. t.).

¹⁴ Ilyen ezüst huzalkarperecént említi Szőke Béla a Csornán előkerült honfoglalás kori női sír karperecét is (SZŐKE 1962. 66.). Szőke Béla Hampel német nyelvű összefoglalója alapján említi a síregyüttest (HAMPTEL 1905. II. 483., III. Taf. 345.), a Lakner Ambró által írt, s az Archaeológiai Értesítő hasábjain megjelent levél azonban a bal kézen említett ezüst karperecet lemezkarperceként írta le. Lemezkarpercegre enged következtetni az itt megadott 1,1 cm-es szélesség is. A huzalkarperecek vastagsága, amely egyben szélességükre is utal, általában 0,3–0,6 cm között van (LAKNER 1899. 267.).

¹⁵ A karperec együtt került be egy ezüstgyűrűvel, valamint egy granulált díszű fülbevalóval (FEHÉR–ÉRY–KRALOVÁNSZKY 1962. 47. No. 555., MNM 88/1913.1.).

¹⁶ Az ónozás nemcsak a huzalkarpereceknél, hanem más ékszereknél is előtűnik. Talán az egyik legjobb példa az ilyen ékszerek készítése gyakorlatára a Várpalota–Semmelweis u. 55. alatt feltárt temetőrészlet 1. sírja. Ónozott a bronz gömbsorcüngős fülbevaló, az ezüstláncra akasztott lemezdiszkek, s az egyik karperec. A két pódrött végű lemezkarpercec közül az ónozott bronz mellett előkerült egy ezüst példány is. Az ezüstékszer valószínűleg előbb készülhetett (PERÉMI 1986. 122–123.).

¹⁷ A karperecek kapcsán is elmondható az az általános megfigyelés, hogy a köznép által használt ékszerek a vezető és középréteg divatját követik fáziskéséssel és szerényebb kivitelben.

felnőttekre szabott méretben készültek, mivel gyakran házilag hajlították össze a gyerekeknek a megfelelő méretre. Az összehajlítás után, ha még így is nagy volt a karperec, és az anyag rugalmassága nem engedte a további alakítást, akkor nem egy esetben – mint ahogy azt a már említett mözsi temető példája is jelzi – a gyermekeknek egészen a hónaljáig húzták fel az ékszert (MÉSZÁROS 1975. 76.).

A karperec forma eredetével kapcsolatban mindig fontos figyelembe vennünk, hogy egy viszonylag egyszerűen elkészíthető típusról van szó. Ez az oka annak, hogy széles körben elterjedt a sztyeppén, s már jóval a X. század előtti temetők leletanyagában is előfordult.¹⁸ Megtalálható volt az ilyen karperec a volgai bolgároknál, az alán temetőkben az Észak-Kaukázus területén, és a majaki katakombasírokban (KAZAKOV 1991. 120–121, VINIKOV-AFANASZJEV 1991. 87–88.).¹⁹ Előkerültek X. századi leletkörnyezetben a Dnyeper középső vidékén (SZOLOVJEVA 1982.) és a poljánok kurgánsírjaiban (SZEDOV 1982. 98–100., 156. Tab. XXVI. 43., XCVI 28–29.). Hasonló darabok előfordultak az északi leletek között.²⁰ Ilyen típusú ékszer más régészeti kultúrákban is előkerült, ami ugyanúgy az ékszer egyszerűségével magyarázható. A karperecet a széles időbeli és térbeli elterjedés miatt nehéz egy területről eredeztetni. Ez a típus olyan egyszerű, hogy a magyarok akár az Etelközben, de már a honfoglalást követően az új hazájukban is kialakíthatták. A karperec X. századi leletkörnyezetben megtalálható az északi balti területeken és a Kárpát-medencétől délre a Balkán-félszigeten is.²¹

Szóke Béla a karperec formát keleti hozadéknak tartotta és elvetette a leletek kapcsolatát a törtezüst kincsleletek körével, mivel a Jakimowicz által 15 csoportra felosztott törtezüst leletkör I. csoportjának területén, amely a mai Lengyelország déli és

keleti részét foglalja magába, nem jellemzőek az ilyen kialakítású karperceek (SZÓKE 1962. 66., JAKIMOWICZ 1931. 257–258.).²² A karperec forma azonban nem ismeretlen Jakimowicz III. csoportjában, amely a Skandináv-félszigetre és Jütlandra terjed ki, valamint a Dnyeper középső vidékére lokalizált IV. csoportban is előkerültek ilyen ékszerek.²³ Ezek a Kárpát-medencébe érkezhettek kereskedelmi árucikként is. Ez azonban kevésbé valószínű. Az északi kereskedelmi kapcsolatok a X. század elején még nem voltak olyan jellegűek, mint a későbbi időszakban.²⁴ Az északi régió és a magyar szállásterület között nem található meg nagy számban az ékszer. A későbbi párhuzamoknál, mint például a XI. századra keltezhető fonott, nyitott ezüstgyűrűk esetében nemcsak a Kárpát-medencében, hanem sokkal szélesebb területen megfigyelhetőek a hasonló darabok, így megtalálhatók a cseh és lengyel területeken is (SZÓKE 1962. 97., SZÓKE-VÁNDOR 1987. 74–76.). A kerek átmetszetű bronz huzalkarperceek csak ritkán kerültek elő a lengyel leletanyagból, de már nincsenek jelen a mai Csehország erre az időszakra keltezhető emlékei közt.²⁵ Ezek alapján kevésbé valószínű, hogy az ékszer a viking-varég kereskedelem hatására vált volna közkedvelté a honfoglaló magyaroknál. Az esetleges déli kereskedelem nem zárható ki, amint azt a balkáni X–XI. századi darabok is mutatják, azonban az ékszer egyszerű elkészítési folyamata miatt ez esetben sem egyértelmű a kapcsolat.²⁶ A két területen egymástól függetlenül is kialakulhatott ez a karperec-típus. Az azonban bizonyos, hogy már a beköltözést követő időszakban is viselhették ezt a karperecformát honfoglaló eleink, s nemcsak a X. század második negyedétől terjedt el, mint ahogy azt Szabó János Győző feltételezte. Már az etelközi magyar emlékek közt is jelen lehetett. Erre utal a Szubbottici mellett előkerült temető 3. sírjában eltemetett gyer-

¹⁸ Ez is lehetett oka annak – a lunula mellett – hogy a Csóka–Szerb temető lelőhelyen előkerült szarmata női sírt a leletkataszter készítői honfoglalás kori leletnek határozták meg (KOVÁCS 1993. 63–64. 15. t.).

¹⁹ Ilyen karperceek ismertek még a Tarszki melletti katakombasírokban (KANTEMIROV–DZATTIATY 1995. Tab. XXXII. 12–13., 18.), Csmi katakombasírjaiban a IX. századot megelőző időszakból, utalva részben a tárgy folyamatos meglétére a sztyeppre, illetve az azzal szomszédos területeken (HAJNARIH 1995. 187., 192–193., Tab. VII., XIX. 7.).

²⁰ A magyarországi darabokkal megegyező került elő például a svédországi Stockholmgarden lelőhely 3. házában – egy kerek átmetszetű, elhegyesedő végű bronz huzalkarperec (STRÖMBERG 1970. 231.). Ugyanilyen huzalkarperceek kerültek elő a birkai viking temető 1145. sírjában (ARBMAN 1940. Taf. 109. 1–2.). Kerek átmetszetű, elhegyesedő végű bronz huzalkarperceek a Kárpát-medencében is kerültek elő X–XI. századi objektumokból (WOLF 1992. 426., 428.).

²¹ A bulgáriai Misevszko, Nanovica lelőhelyről. Ez utóbbi temetőben több darab: így a 12., 14., 18., 36. és 47. sírban (VZSAROVA 1976. 297., 311., 315–317., 321–324.). Ilyen ékszer volt a jugoszláviai bledi temető 25., 29. és 53. sírjában is (VALIČ 1964. 17–18., 23. Taf. VII. 2., 4., XII. 5.).

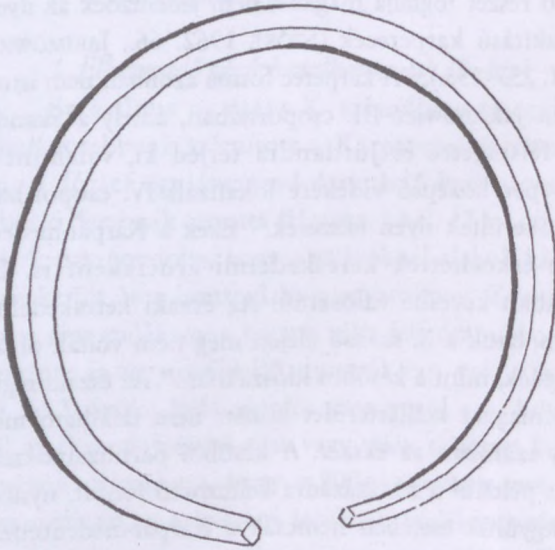
²² A leletkör magyarországi párhuzamaira: BÓNA 1964., MESTERHÁZY 1996. A törtezüst leletek további szakirodalmáról: BALINT 1982. 25. 126. j.

²³ Jakimowicz felhívta a figyelmet arra is, hogy a III. csoportba tartozó ékszerek típusai jórészt megfeleltethetők a IV. csoportba sorolt darabokkal (JAKIMOWICZ 1931. 259.). Fettich Nándor utalt arra, hogy Jakimowicz csoportjainak beosztása nem vezethető vissza a IX. századra (FETTICH 1933. 166–167. 9. j.). A törtezüst körben a Jakimowicz által vizsgált tárgyakkal kapcsolatban pedig már Fehér Géza tett pontosításokat a magyar szakirodalomban (FEHÉR 1940. 40–41.).

²⁴ A honfoglaló magyarok és az északi területek kereskedelmi kapcsolatait jellemezte: FODOR 1981., valamint MESTERHÁZY 1993. 457–459.

²⁵ Zoll-Adamikowa a Kárpát-medencei darabokhoz kapcsolható karperecet csak Przymśl lelőhelyéről említett Kis-Lengyelország területéről (ZOLL-ADAMIKOWA 1971. 99., ZAKI 1974. 331–333., a cseh területek leletanyagára KRUMPHANZLOVÁ 1971.).

²⁶ Ilyen ékszer volt többek között a szerbiai bledi temető 25., 29. és 53. sírjában (VALIČ 1964. 17–18., 23. Taf. VII. 2., 4., XII. 5.), valamint a bulgáriai Misevszko lelőhelyen, a nanovici sírmező 12., 14., 18., 36. és 47. sírjában (VZSAROVA 1976. 297., 311., 315–317., 321–324.).

4. kép

Négyzetes átmetszetű, végei felé keskenyedő bronz huzalkarperec Horgosról (STANOJEV 1989. 127. nyomán) Abb. 4

An den Enden verschmälerter Bronzedrahtarmring quadratischen Querschnitts aus Horgos (nach STANOJEV 1989, 127)

mek egyenesre levágott végű példánya (BOKIJ-PLETNEVA 1989. 94–95.).²⁷ Korai meglétét bizonyítja az is, hogy ilyen karperecek olyan sírokból is előkerültek, melyeket a kutatás a honfoglalók első generációjához kötött (RÉVÉSZ 1996/A. 90.).²⁸

A karperecek egy részénél az elhegyesedő végeket rovátkolták. Ez a díszítésmód a korai sírokból még nincsen meg, s legkorábban csak a X. század második negyedétől jelent meg az ékszereken. Az egyik legkorábbi ilyen módon díszített karperecet a kenézli I. temető 16. sírjába eltemetett harcos viselte (JÓSA 1914. 324.). Ilyen került még elő Szeged–Öthalom 11. sírjában, melyet a század első felére keltezett a kutatás (BÁLINT 1936. 60.). Ez a díszítésmód később a század közepén és a második felében is előfordult a karpereceken, így megvan Halimbán (TÖRÖK 1962.), Berettyó-újfaluban (HAMPEL 1900. 590.), Hódegyházán/Jazovo az 5. sírban (STANOJEV 1989. 47–48.), a bocsári/Bočar 8. sírban (STANOJEV 1989. 33., 35.), Szentés–Nagyhegyen

(FEHÉR–ÉRY–KRALOVÁNSZKY 1962. 74. No. 1018.) és Dévaványán (JUHÁSZ 1996. 163.) S-végű hajkarikákkal.²⁹ Hasonló rovátkolt díszítés tűnik föl az állatfejes karperecek 1D. típusán is, melyet Kovács László a X. század második felére datált.³⁰

2. Vastag négyzetes és félkör átmetszetű huzalkarperecek (4. kép)

Zdenek Vana ezt a típust is az „avar-szláv műveltségéből” kívánta levezetni. Szőke Béla mutatott rá arra, hogy ezek az ékszerek formailag is jól elválaszthatóak a X. századot megelőző időszakban a Kárpát-medencében meglévő ékszerektől, mivel: „a késő avar kori emlékműanyagban felbukkanó négyzetes átmetszetű karperecek a végeik felé nem hegyesednek, hanem egyenletesen vastagodnak, vagy kiszélesednek” (SZŐKE 1962. 94.). Vana felvetése azért sem fogadható el, mert a vastag karperecek nincsenek meg a X. század elejére keltezhető leletegyüttesekben, s nem fordulnak elő sem muszlim dirhemekkel, sem pedig a kalandozások során szerzett nyugati pénzekkel keltezhető sírokból. Az ékszer csak a század utolsó harmadától vált igazán népszerűvé és legkorábbi darabjai sem keltezhetőek a X. század középső harmadánál korábbra; így nem is mutatható ki kontinuitás az avar időszak hasonló karpereceivel. Az egyik legkorábban sírba került darab a karancslapujtői 2. sírből ismert ezüstműből készített ékszer lehetett. A karperec itt együtt került elő egy szintén ezüstműből való, kerek átmetszetű, elhegyesedő végű huzalkarpereccel, valamint egy pödrött végű ezüst pántkarpereccel. A karancslapujtőihez hasonlóan a Nagylókon talált honfoglalás kori lovas sírban lett darab is a 950–960-as években kerülhetett sírba.³¹ Ezek a leletek mutatják azt is, hogy az ékszer a X. század középső harmadában a módosabb középréteg viseletében is szerepet kapott (DIENES 1964. 20.). Az ezüstműből készített négyzetes átmetszetű darabokat még a X. század végén is viselték, amint azt a sarudi temető 11. sírjából előkerült darab is mutatja (SZABÓ 1976. 19. 31. 12. ábra). A vastag, négyzetes átmetszetű karperecek, valamint a vastag huzalból kialakított, kerek átmetszetű darabok ugyanúgy tömegtermékeknek számítottak,

²⁷ A temető magyar voltáról újabban BÓNA 2000. 19–20.

²⁸ Ide sorolható többek között a Révész László által is említett demecseri és zemplénagárdi karpereces sír, a Nemeskosút/Košťuty–Remetedombon (CHROPOVSKÝ 1955. 264–275) előkerült lelet, a korábban szintén első generációs tartott verebi sír (legutójára: MESTERHÁZY 1994/B. 29., 32., 62. Abb. 17.). Az előkerült Berengar Rex (888–915) és Kövér Károly francia uralkodó által vert aquitaniai dénár, valamint az egyik – steppei párhuzamok alapján – keleti készítésűnek tartott veret nyomán vélték korainak a sírt. Újabban Révész László későbbre keltezte. A leletet mindenképp a X. század első felére keltezi a mellette előkerült leletanyag (ÉRDY 1858., KOVÁCS 1989. 74., BÓNA 2000. 117.). Szintén korai a kisdobrai 2. sír, ahol az ezüst huzalkarperec pár mellett Abbaszida és Szamanida dirhemek adják a korai keltezés lehetőségét (DOKUS 1900. 58., KOVÁCS 1989. 38.).

²⁹ Ilyen karperec került még elő: Ipolykiszkeszi 104. sír (HANULIAK 1994. 122.), valamint Veszprém–Jeruzsálem hegyen, ahol a karperecpár közül csak az egyik rovátkolt (FEHÉR–ÉRY–KRALOVÁNSZKY 1962. 83. No. 1203).

³⁰ Elképzelhető, hogy a rovátkolt díszítés a huzalkarperecek hatására jelent meg az állatfejes típusokon. (Vö. KOVÁCS 1994. 133.)

³¹ A nagylóki karperec teste négyzetes átmetszetű, végei azonban egyedi kialakításúak, s mint ilyenek eltérnek a négyzetes átmetszetű, elvékonyodó végű bronz huzalkarperecektől. A sír a benne talált ezüst övveretek, illetve a többi lelet alapján a középréteghez köthető (MAROSI 1936/A. 44., a karperecről MAROSI 1938. 50. II. t.).

mint a vékony, kerek átmetszetű, elhegyesedő végű huzalkarpercek. Az ékszer elsősorban a felnőttek méretére készült, amit mutatnak a Szob–Vendelin határrészben feltárt XI. századi temetőből ismert darabok is. A temetőben számos gyereksírból került elő ilyen vastag huzalkarpercec (BAKAY 1978. 57–58., MNM KO. 20. 1933. 27.). A gyermeksírokban lelt karperceknél az ékszer egyik vége a szokásos módon elkeskenyedik, míg a másik egyenesen levágott.³² E jelenség pedig részben azzal magyarázható, hogy a karperceket átalakították a gyermekek számára. Az elkeskenyedő vég minden bizonnyal az eredeti karpercevé, míg a másik véget utólag alakították ki, vágták le; valószínűleg azért, hogy az ékszert viselő gyermek ne érezze túl nehéznek szülei ajándékát.

Korábban már volt szó Szabó János Győző azon elképzeléséről, hogy ezek a tárgyak a vékonyabb, kerek átmetszetű karperceket váltották volna fel. A Berettyóújfalu–Pusztakovácsin (CSÉPLŐ 1897. 440.) vagy a Püspökladány–Eperjesvölgyben (NEPPER 1993. 95.) feltárt sírok leletei nem igazolták Szabó János Győző álláspontját, mivel vékony és vastag átmetszetű karpercek – ha nem is egy sírból, de azonos horizontból – kerültek elő a temetőknél belül.

A négyzetes átmetszetű huzalkarpercec mellett a XI. századi sírokban megtalálható a megvastagodott, kerek átmetszetű bronzból készített huzalkarpercec is. Mind a kerek, mind a négyzetes átmetszetű darabok végét a vékonyabb, hegyesedő végű karpercekkel ellentétben gyakran levágták, hasonlóan a baltikumi és a lengyelországi darabokhoz, ahol ebben az időszakban szintén megfigyelhetők az ilyen kialakítású karpercek. A XI. századra datálható sírok is azt bizonyítják, hogy a vastagabb karpercek nem a vékony átmetszetű huzalkarpercek folytatásaként jelentek meg, hanem egy önálló típust jelentettek a kora

Árpád-kori leletanyagban, ahogy arra Szőke Béla is utalt.

Ennek a típusnak a legközelebbi párhuzamai, előképei megtalálhatók az északi törtezüst kincs-horizont leletei között, a Jakimowicz-féle I–II. csoportban, ahol gyakoriak a négyzetes átmetszetű karpercek (SZŐKE 1959. 43., JAKIMOWICZ 1931. 257–258., KNORR 1936. 181–182.).³³ Felvethető esetleg annak a lehetősége, hogy az ékszertípus ezüstről készült első darabjai az északi kereskedelem nyomán kerültek a Kárpát-medencébe. Nem zárható ki azonban az sem, hogy a két terület hasonló ékszerei közt nincs semmi összefüggés, és a hasonló darabok egy időben való jelenléte csak véletlen. A karperceket a Kárpát-medencében jól datálják a XI. századra Szent István, I. András és Salamon dénárjai.³⁴ A sírok további mellékletei – az állatfejes karpercek, az S-végű hajkarikák – ugyancsak a kora Árpád-kori datálást erősítik. A karpercectípust általában a nők és gyermekek viselték.

A sodrott karpercec

1. A hullámosra hajlított karpercek kérdése

Ennek a karpercectípusnak a legegyszerűbb változata az egy huzalból hullámosra hajlított forma. Ezt az altípust elsőnek Szabó János Győző különítette el, s úgy vélte, hogy ez a sodrott karpercecfarmák első, legkorábbi fázisa. Szerinte ezek a darabok már a X. század elejétől megvoltak a magyarság emlékeanyagában (SZABÓ 1978/79. 64.). A típussal Révész László is foglalkozott a karosi II. temető 52. sírjából előkerült drótkészerek kapcsán (RÉVÉSZ 1996/A. 92.). Ő gyűjtötte össze azokat a lelőhelyeket, ahol előkerültek ilyen ékszerek.³⁵ A sírok keltezésével kapcsolatban elfogadta Szabó János Győző véleményét, s a rangos középréteg emlékeanyagához sorolva, ő is a X. század

³² Ezt a jelenséget a huzalkarperceknél már Roska Márton is megfigyelte a vajdahunyadi temető feltárása során. Roska a 41. sírban eltemetett gyermek jobb karján talált vastag huzalból kialakított, kerek átmetszetű bronz huzalkarpercec kapcsán megjegyezte, hogy annak végeit azért vághatták le, hogy azt a gyermek karjához igazítsák (ROSKA 1913. 178.). A vékonyabb huzalból kialakított, kerek átmetszetű bronz huzalkarpercek esetében is előfordult, hogy az ékszer egyik elhegyesedő végét egyenesre levágták. Ilyen karperceket közölt Kovács László a Timár–Béke Tsz I. temetőmaradvány 39. sírjából. Kovács László véleménye szerint az ékszer végét azért csonkolták, hogy az ne bántsa a gyermek kezét (KOVÁCS 1988. 145.).

³³ A karpercec megvan a mai Finnország területén (KIVIKOVSKI 1973. 135. Abb. 1082.), valamint a gottlandi kincsleletekben (STENBERGER 1947. II. 33.).

Ilyen karpercec került elő Bulgáriában X–XI. századi leletkörnyezetben Gradešnica lelőhelyen. A karpercec megjelenése ezen a területen lehetne esetleg a varég kereskedelmi kapcsolatok hatása, azonban valószínűleg ez esetben is helyi készítményről van szó. Vö. MASOV 1979. 43–44.

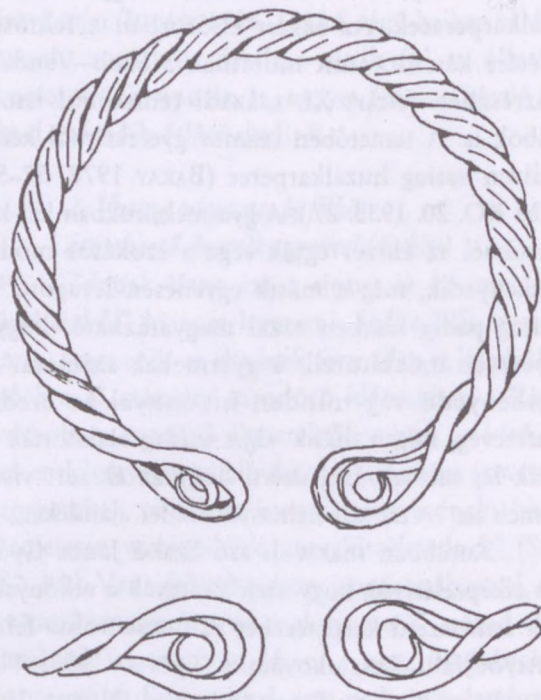
³⁴ Szent István pénzeivel került elő ilyen sír az alábbi helyeken: Csongrád–Rekettyés ér 1. és 5. sír (SZÉLL 1941. 171.), Máma 1. sír (SZÉLL 1941. 171.). I. András dénár kíséri Csanytelek–Síróhegy 17. sírjában (SZÉLL 1941. 170.), Salamon verte pedig Sarkadkeresztúr 4. sírjában (MEDGYESI 1993.). S-végű hajkarikával együtt került elő Kabán (HAMPEL 1900. 629.), Nádudvar–Törökloponyag 14. sírjában (MESTERHÁZY 1966. 138.). Állatfejes karperceccel pedig Berettyóújfalu–Pusztakovácsiban (CSÉPLŐ 1897. 440.) és Rákóczi falva 6. sírjában (SELMECZI–MADARAS 1980. 146.)

³⁵ Ilyen ékszerek kerültek elő a többi között Dormánd–Hanyipusztá 1. sírjából (RÉVÉSZ 1996/B. 257.), Kunágota 4. sírjából (MÓRA 1926. 133.), Szered–Mácsai dombok I. temető 15. sírjából (TOČIK 1968. 47.), Timár–Béke Tsz. I. temetőmaradvány 22. sírjából (KOVÁCS 1988. 143.), Tiszaeszlár–Bashalom I. temető 3. (d.) sírjából (DIENES 1956. 250.), Tiszaeszlár–Bashalom I. temető 17. (f.) sírjából (DIENES 1956. 252.). Ilyen ékszer került még elő Deszk–Újmajor, Ámbrus halom temetőjének 10. sírjából. A sírban lévő leletek között volt egy Kopasz Károly francia király által vert dénár (840–875) töredéke is (KOVÁCS 1989. 25. No. 28., FEHÉR–ÉRY–KRALOVÁNSZKY 1962. 31. No. 221.). Németh Péter egy Tokaj megnevezéssel jelölt szörvány, ezüstről kialakított ékszertöredéket sorolt ebbe a csoportba (NÉMETH 1996/B. 20.). A leletet először közlő Hampel egy teljesen vegyes, számos eltérő korú lelettel összekevert tárló fényképén közli a töredéket, melyről nehéz eldönteni, hogy X. századi darab-e vagy sem (HAMPEL 1876. XXIII. t. 36.).

első felére datálta az előkerült darabokat. A karperecet elsősorban nők viselték (Tisza-eszlár, Dormánd, Deszk), de férfiak (Szered) és gyermekek (Kunágota,³⁶ Tímár) sírjából is került elő viseleti helyzetben ilyen tárgy. Ez az ékszer azonban mindvégig ritka darabnak számított a X. századi leletanyagban, s a Kárpát-medencén kívül nem is volt jellemző.³⁷ A karperec ritkasága, s kis körben való elterjedése nehezíti, hogy egy szűkebb időhatáron belül keltezzük. Az ékszer használatának kezdete az eddigi leletek alapján nem köthető biztosan az első generációhoz, de a X. század második negyedében már megtalálható.

Felmerült, hogy valójában nem is ékszerről, hanem ruhadíszről van szó. E mellett szól a szeredi és a kunágotai darabok rossz megtartása. A vékony ezüsthuzalból készített darabok töredékes volta abból adódik, hogy nagyon vékony (a szeredi esetében: 0,14 cm) drótból hajlították. Amennyiben karperecként funkcionáltak, nagyon hamar széttöredeztek volna. Karperecek lehettek a tisztaeszlári 3. sírból előkerült darabok a kialakított kampós záródás alapján,³⁸ azonban ez esetben sem elképzelhetetlen, hogy a ruhára felvarrt díszekről van szó, s a kampós záródás csak a ruha ujjának a merevítésénél játszott szerepet. Tímáron megfigyelték a tárgy helyzetét a sírban, s ez szintén arra utal, hogy ruhadíszről is lehet szó. A gyermek jobb felkarján talált hajlított dróttal ellentétben a másik kézen lévő ékszer feljebb került elő (KOVÁCS 1988. 135. 9. kép).

Révész László ilyen típusúnak határozta meg a fentebb már említett karosi II. temető 52. sírjában talált huzalékszereket (RÉVÉSZ 1996/A. 26., 301. 78. t. 3–4.). A karosi „karperecek” már kialakításukban is gyengébbek, mint az e típusba tartozó darabok, az egyik inkább egy sodrott karperec maradványára emlékeztet, míg a másik egy sima ezüstdrótnak tűnik, melyet a ruhán többször körbetekertek. A két ezüstdrót tehát semmiképp nem köthető a szabályosan hullámosra hajlított darabokhoz. Ezeknél a tárgyaknál is valószínű, hogy nem karperecként, hanem a ruha díszítésére használták őket, amint arra gyenge minőségük következteteni enged. Valószínűleg a ruha ujjához voltak varrva, hogy biztosítsák annak tartását.

5. kép
Mindkét végén hurkos kialakítású, spirálissal kitöltött, sodrott karperec Bocsaárról, valamint a karperec végei (STANOJEV 1989. 35. alapján)

Abb. 5

Der an beiden Enden schlingenartig gebogene, mit Spirale ausgefüllte, gedrehte Arming von Bocsa bzw. seine Enden (nach STANOJEV 1989, 35)

2. Mindkét végükön spirálissal kitöltött hurkos kialakítású, sodrott karperecek (5. kép)

Az ékszer elkészítéséhez nem kellett olyan nagyfokú szakértelem, mint a Zsenyén előkerült északi fonott állatfejes remekművekhez.³⁹ A kialakítása azonban arra utal, hogy ezt sem házilag barkácsolták honfoglaló eleink, hanem – hasonlóan a huzalkarperecekhez – mesterektől, vándorárosoktól vásárolták. A karperec elkészítéséhez nem két vagy három szál drótot használtak, ahogy azt korábban feltételezték, hanem egy hosszabb szál drótot hajtottak háromrét, s azt csavarták meg.⁴⁰ A sodrást követően kialakították a két hurkos záródást, majd pedig a drót két végét

³⁶ A kunágotai töredékeket a leletet közlő Móra Ferenc még nyakperecként írta le (MÓRA 1926. 132.), Szabó János Győző volt az, aki az újabb vizsgálatok nyomán a töredékeket a hasonló kialakítású huzalékszerek közé sorolta (SZABÓ 1978/79. 112. 92. j.).

³⁷ Csak egy hasonló kialakítású korabeli leletet sikerült találnom, azt is az északi területen. A mai norvégiai Stosletta lelőhelyen került még elő a múlt század végén. A tárgyat a feldolgozó Thorleif Sjøvold a X. századra keltezte (SJÖVOLD 1974. 159. Pl. 25.). A magyarországi darabok és a skandináviai párhuzam azonban nem jelenti azt, hogy feltétlen közös eredetre, esetleg a két terület közti kapcsolatra kell gondolnunk. Valószínűleg ez esetben csak egy, a Kárpát-medencei daraboktól független kialakítású tárgyról van szó. A norvégiai ékszer esetleges kapcsolata a magyarországi darabokkal azért sem valószínű, mert ilyen típusú ékszer nincs sem a lengyel, sem pedig az oroszországi emlékanyagban.

³⁸ A két darab karperecként való meghatározása mellett felhozható még az az érv is, hogy mindkét Tiszaeszlári sírban a csukló feletti részen kerültek elő a hullámosra hajlított ékszerek (DIENES 1956. 250–252.).

³⁹ A karperec formát Kiss Attila együtt tárgyalta a sodrott, hurkos-kampós végű darabokkal, s gyűjtésében is közösen vette fel a két típust. Kiss összesen 110 darabot sorolt ebbe a csoportba (KISS 1986. 315–318. Karte 20.).

⁴⁰ A karperec készítési módjára KOVÁCS 1993. 56. 78. j.

spirális formába behajtották a karperec hurkos végei közé. A behajtott drótvégék alkották a jellegzetes spirális díszítőformát.⁴¹

A korábbi kutatás a spirálisan bepödrődő végződést praktikus okokkal magyarázta. Ezek alapján felvetődött, hogy a hurkos végbe fonalat vagy bőrt fűztek, s ezzel fogták össze a karperec két végét. Bakay Kornél pedig úgy vélte, hogy a spirális dísz további díszítés alapjául szolgált, s a „csigavonalban visszahajlított” huzal, „pasztaberakás foglalata volt” (BAKAY 1978. 38.).⁴² Ez a spirális díszítés valójában nem szolgált további rátét alapjául, mert – ha nem is minden alkalommal –, jó pár esetben megmaradt volna a pasztaberakás is. Ilyen üvegbetétre utaló nyomokat azonban egyetlen leírás sem említett. Az sem valószínű, hogy az ékszerek végét még egy bőr- vagy fonaldarabbal fogták volna össze hajdani viselőik. Ha az ékszereket ilyen módon hordták volna, akkor a hosszabb ideig viselt darabok hurkos végei kopottak lennének. A két hurok összefogása azért is nehezen megoldható, mert a spirálisan bepödrődő végződés akadályozta volna a fonalat.

Az ékszer megjelenését Szőke Béla még közvetlenül az egyszerű S-végű hajkarikákat megelőző periódusba helyezte, s azokat a kikerekedő végű lemezkarperceket olcsó utánpótlásának tartotta (SZŐKE 1962. 95.). Szőke Béla elképzelését Szabó János Győző módosította, s felhívta arra a figyelmet, hogy a pántkarperceket nemcsak ezüstből, hanem bronzból is készültek, s a sodrott típusnál is megtalálhatók a nemesfémű készített darabok. Szabó érveit erősíti az a tény is, hogy gyakoriak az olyan sírok, melyekben a halott egyik karján sodrott, végein hurkos-spirális kialakítású karperec került elő, míg a másikat pödrött végű pántkarperec díszítette.⁴³ Szabó János Győző az aldebrői temetőben előkerült példányok alapján az ékszer megjelenését a 920-as évekre helyezte. A huzalkarpercekekhez hasonlóan ennél a típusnál is abból indult ki, hogy a XI. századra a „vékony” karpereceket a két vastagabb szálból készített karperecek váltották fel, s ez a vastagabb forma megmaradt a XI. század végéig. Szabó János Győző elképzelése, hogy minél vastagabb egy karperec, annál későbbi, ennél a típusnál

nehezen bizonyítható, mivel a karperecek spirális végződését csak úgy lehetett kialakítani, ha három felé hajtják a drótot nem pedig kettőbe, ahogy Szabó feltételezte. A karperec esetleges vastagodása pedig inkább a készítőtől, s az általa használt drót vastagságától függött (SZABÓ 1978/79. 64.). Ritkán fordult elő, hogy nem háromrét, hanem csak kétrét hajtották össze a drótot, azonban az így kialakított darabok sem tekinthetők minden esetben koraiaknak. A karperec változatlan formában megmaradt a XI. században is, ahogy ezt jól jelzi a Szőreg–Homokbánya 38. sír (BÁLINT 1991. 73.) vagy a kiszombori B. temető 321. sír (SZABÓ 1978/79. 64., 112., 94. j.). E sírok további mellékletei Szőregen a négyzetes átmetszetű huzalkarperec, Kiszomboron pedig a sírt datáló I. László érem.

A Homokmég–Halmon feltárt temető 8. sírjában fekvő karpereces nő, ha nem is tekinthető biztosan első generációsnak,⁴⁴ de mindenképpen a X. század első felében került végső nyughelyére. Az Aldebrőn, a tiszabezdédi 15. sírban és a Homokmégven megtalált ékszereken kívül biztosan a X. század első felében temették el a Kál–Legelő 33. sírjában talált leányt, s talán még a Dunaszekcsőn talált karpereces sír halottját is. A X. század közepére keltezhető a Szob–Kiserdő 69. sír, ahol az ezüst karperec mellett szőlőfürt díszes fülbevalót is viselt a halott asszony (BAKAY 1978., MESTERHÁZY 1994/A. 219., 229.). Ebbe a horizontba tartozhattak a Tiszavasvári–Nagy Gyepároson és a Hajdúböszörmény–Bordaszőlő 7. sírjában előkerült darabok (NÉMETH 1996., NEPPER 1996/B. 220–224.). Míg ebben a periódusban is, a pántkarpercekekhez hasonlóan, gyakoriak az ezüstből készített ékszerek, addig a század második felében a bronzdrótból kialakított darabok váltak dominánssá.

A temetők egy részénél e karperec típus kapcsán megfigyelhető egy érdekes temetkezési szokás is. A karperec egyik végét levágták, s az ékszert töredékesen, megcsönkítva tették a sírba. Az Ipoly-kiskeszin feltárt X–XI. századi temetőben négy olyan sírt talált az ásató Milan Hanuliak, amelynél ilyen sodrott, mindkét végén hurkos, spirálissal kialakított karperec volt.⁴⁵ Mind a négy karperecet hasonló módon megcsönkítették, de ilyen karperec került elő Pozsony-

⁴¹ Vannak ettől eltérő darabok is, így a Timár–Béke Tsz. I. temetőmaradvány 22. sírjából előkerült két szálból sodrott karperec, amelynek töredékes végei is arra utalnak, hogy egy házilag készített vagy javított darabról van szó (KOVÁCS 1988. 143.). Egy másik rendhagyó darab az Ipolykiskeszin, a 18. sírből előkerült sodrott bronzékszer, amelynél két szál drótot kétrét hajtottak, majd ezt sodorták össze. Ez az ékszer is házilag készülhetett, amire az is utal, hogy a végeit összebogozták (HANULIAK 1994. 117.).

⁴² Bakay elképzelése valószínűleg a balkáni lelőhelyeken előforduló fonott, rátétdíszes ezüst karperecek alapján született. Vö. VAKLINOVA 1981. 7., 50.

⁴³ Ilyen sír többek között Aldebrő–Mocsáros 13. sír (RÉVÉSZ 1996/B.), Harta–Miklapusza (HORVÁTH 1993.), Kistokaj 45. sír (VÉGH 1993. 57.), Sósartyán–Hosszútető 30. sír (FÖDOR 1973.).

⁴⁴ A temetőt első generációs határozta meg Horváth M. Attila (HORVÁTH 1996. 128.), de részben pont a sodrott karperecpár figyelmeztet arra, hogy nem kell ezt elfogadnunk, hisz a sírletek esetleges keleti párhuzamai nem jelentik feltétlenül azt, hogy azokat a darabokat még sztyeppe hazájukból hozták magukkal eleink. Vö. RÉVÉSZ 1998.

⁴⁵ Ipolykiskeszin 269., 272., 339. és 487. sír (HANULIAK 1994. 128., 130., 132. és 137.).

vezekényről/Vozokany (1/1935. sír – TOČEK 1968. 62.) és Törökkanizsáról/Novi Kneževac (HAMPEL 1907. 38. t.) is. A használati tárgyak és az ékszerek megromlását a kutatás gyakran a hitvilággal kapcsolta össze,⁴⁶ azonban azt is figyelembe kell vennünk, hogy ez a temetkezési szokás nem általános, mivel nem mutatható ki a korszak sírjainak nagy többségében. Kronológiai szempontból sem lehet elkülöníteni és meghatározni mint egy esetlegesen korai, „pogány” temetkezési szokást, mert még a XI. század elején is megvolt. A XI. század elejére keltezhető sírok azonban lehettek olyan személyek temetkezései is, akiknek a családja még nem tért át az új hitre. Abban az esetben, ha feltételezzük, hogy ez a gyakorlat a beköltözés időszakának vallási elképzeléseivel hozható kapcsolatba, akkor az sem elképzelhetetlen, hogy egyes területeken népszokásként a kereszténység felvétele után is fennmaradt. Ma még területileg sem határolható el egyértelműen ez a szokás, Ipolykiskeszi és Pozsonyvezekény a magyarok településterületének északi részén feküdt, ugyanakkor a már szintén említett Törökkanizsa lelőhely a Kárpát-medence déli régiójában helyezkedik el.

A karperec Kárpát-medencei megjelenését Lubor Niederle, majd az ő hatására Zdenek Vana orosz-szláv eredetűnek vélte. Szőke Béla ezzel szemben úgy gondolta, hogy a karperec „a Kárpát-medencében alakult ki és innen terjedt el Oroszország felé” (SZŐKE 1962. 95.). Az ékszer azonban nemcsak a Kárpát-medencében figyelhető meg X. századi leletkörnyezetben. Már Zdenek Vana, s Szedov is felhívta a figyelmet a mai Lengyelország területén, a balti területeken és az oroszországi lelőhelyeken talált darabokra (VANA 1954. 64.). Ez a karperec forma gyakori ékszere a Jakimowicz I-II. csoport területén fellelt leletegyütteseknek (JAKIMOWICZ 1931. 258–260.).

Az oroszországi darabokat Arcihovszkij (ARCIHOVSKIJ 1930. 10–15.) és Laudanszki, valamint Tschnitnikov a XIII–XIV. századra datálta (TSCHNITNIKOV 1914. 124.), míg Szpicin szerint ezek már a XII. században megjelentek ezeken a területeken.⁴⁷ Szedov a novgorodi darabok kapcsán már az 1950-es évek végén utalt arra, hogy a sodrott, mindkét végén spirálissal kitöltött hurkos ékszerek a XI. századi leletanyagban is megtalálhatók (SZEDOV 1959. 246. Risz. 8.2.; 247.). Szedov munkája később megerősítette, hogy az

ilyen kialakítású darabok már a X–XI. századi leletek között is előfordulnak (SZEDOV 1982. 126. Tab. LI. 16., LIV. 8., 17., LEVASEVA 1967. 223–224.; 250.). A karperecek ezen a területen továbbélnek, s a későbbi időszakban is feltűnnek a hasonló darabok. A Szedov és Levaseva által ismert leletek összekapcsolhatók az északi kereskedelemmel. A XI–XII. században az egyszerű darabok mellett megjelentek a jóval díszesebb változatok is. Ezeknél a daraboknál a karperec elkészítéséhez felhasznált drótot megcsavarták, majd azt hajtották háromrét és úgy sodorták meg. Ilyen ékszerek azonban már nem fordulnak elő a Kárpát-medencei leletanyagban.⁴⁸ A lengyel kutatók a korábbi magyar és szlovák kutatás nyomán inkább a X. századi keltezt fogadták el, s kapcsolatba hozták az ékszert a törtezüst kincshorizonttal (ZOLLÓWNA 1960. 446.).

Ez az ékszer azonban nemcsak a keleti és az északi területeken figyelhető meg, hanem előfordul a mai Bulgária területén is. Ez a forma itt a Kárpát-medenceivel egy időben tűnt fel (VZSAROVA 1976. 372–373.), azonban erről a területről egyelőre még kevesebb korai darab ismert. Mesterházy Károly széles anyaggyűjtésre épülő munkája a balkáni eredetű X–XI. századi tárgyak között nem említi ezt az ékszertípust (MESTERHÁZY 1990. 88., MESTERHÁZY 1991.). A karperec forma ebben a régióban – hasonlóan az északi és az oroszországi területekhez – nem tűnt el a XI. században, hanem továbbra is divatozott. A Polevenből előkerült darabok, melyeket a leletegyüttesben talált bizánci pénzek a XII. századra datálnak, azt mutatják, hogy ilyen ékszerek, még ekkor is a viselet részét alkották (GENOVA 1981. 79.).⁴⁹

A Kárpát-medencén kívüli párhuzamok alapján Szőke Béla felvetése, hogy a karperec eredetileg a magyar mesterek készítménye volt, s csak ezt követően vált divattá, ma már kevésbé valószínű. Az ékszer esetleges déli áruként került a honfoglaló leletanyagba, azonban nem zárható ki az sem, hogy az északi és a lengyel területekről kerültek be az első darabok ahhoz hasonlóan, ahogy később a hegyesedő végű huzalgűrűk és a fonott, elkalapált végű ezüstgűrűk, melyek szintén a Kárpát-medence és az északi, lengyelországi területek kapcsolódási pontjaira utalnak (SZŐKE–VANDOR 1987. 75., MESTERHÁZY 1993. 458., ZAKI 1974. 330–332.).

⁴⁶ A temetkezési szokásokra kapcsolatban: TETTAMANTI 1975. 110–111., DIENES 1959. 145. A megromlott tárgyak sírba helyezésének szokásáról legutoljára: RÉVÉSZ 1996/A.190.

⁴⁷ Szpicin véleményét idézi ZOLLÓWNA 1960. 443. 6. j. A Szpicin által javasolt XI–XII. századi datálás sokáig meghatározta az orosz és az északi darabok kelteztését. Vö. MOORA 1928. 272.

⁴⁸ Ilyen kései változat került elő például a gocsevszki kurgánból (SZEDOV 1982. 60. Tab XXXVI. 8), Novgorodból (LEVASEVA 1967. 249.).

⁴⁹ Bálint Csanád Vinča lelőhelyről közölte két spirálisan pödrott, sodrott karperec rajzát. A leletek érkezhettek akár a Kárpát-medence irányából, akár dél felől. A lelettel együtt közölt kengyelek azonban felvetik annak a lehetőségét is, hogy a tárgyak későbbiek (BALINT 1991. 106. Taf. XXXIII. B. 1–2., 4–5.).

6. kép
Hurkos-kampós záródású, sodrott bronz huzalkarperec Indiából (Victoria and Albert Museum, London). Kialakításában és formájában a képen látható darabhoz teljesen hasonlóak ismertek a X–XI. századi magyar sírokból
Abb. 6

Gedrehter Bronzedrahtarmring mit Schlingen-Haken-Verschluss aus Indien (Victoria and Albert Museum, London). Stücke, die dem Abgebildeten in Gestaltung und Form absolut ähneln, sind aus den ungarischen Gräbern des 10.–11. Jahrhunderts bekannt

3. A hurkos-kampós záródású sodrott karperecek (6. kép)

Az eddig előkerült leletek alapján ez a legelterjedtebb sodrott típus a Kárpát-medencében. Általában háromrétbe hajtott bronzdrótból készültek a mindkét végükön spirálissal kitöltött hurkos és sodrott típushoz hasonlóan. Míg a spirálissal kitöltött daraboknál a drót két végéből alakították ki a spirális díszítést, a hurkos-kampós ékszerek esetében a végek elkészítése előtt eldolgozták a drótvégeket. A különbség a két típus között a karperec záródásánál figyelhető meg, mert míg a fentebb említett típusnál valószínűleg nyitva hagyták a karperec két végét, addig a kampós záródásúnál – ahogy az elnevezés is utal rá – az ékszer végén kialakított kampó kapcsolódik a másik végen lévő hurokba. Megfigyelhető, hogy amíg a sodrott spirálissal kitöltött darabok közt voltak ezüstékszerek is, addig a hurkos-kampós karperecek kizárólag bronzból készültek.

Niederle és Vana ezt az ékszert is a szlávokhoz kötötte. Szőke Béla Korosec nyomán hajlott arra, hogy a magyarok még levéidai tartózkodásuk alatt ismerték meg ezt a karperecípust a Dnyeper és a Donyec

vidékén. Szabó János Győző nem fogadta el Szőke Béla álláspontját, mivel „A spirális végű sodrott karperecekkal nem egy időben, hanem valamivel később kezdtek viselni a vékony, sodrott testű, de hurkos-kampós változatot. A 10. század első felére keltezhető együttesben alig akadunk erre a formára.” (SZABÓ 1978/79. 112. 97. j.)⁵⁰ A karperecek zömével együtt előkerült mellékletek igazolják Szabó János Győző álláspontját, hogy a leletek jórészt a X. század második felében válnak általánossá. A karperec igazi virágkora a század utolsó harmada lehetett. Szabó János Győző figyelt fel arra is, hogy a századfordulóval nem szűnt meg viselete, hanem továbbra is kedvelt ékszer maradt. A karperec késői megjelenését erősíti az a tény is, hogy ez az ékszer eddig nem is igen került elő ezüstből, hanem csak bronzból; vagyis ennél a típusnál már csak az olcsóbb darabok kerültek sírba. A korábbi kutatás álláspontját csak erősíteni lehet a keltezés kérdésében; tehát a mindkét végükön spirálissal kitöltött hurkos kialakítású, sodrott típusú darabok legalább egy fázissal megelőzik a hurkos-kampós záródású darabokat. Szőke Béla felvetése, hogy ezek az ékszerek a X. század legelejétől léteztek elvethető, hisz – mint utaltunk rá – nem mutatható ki a karperec folyamatos használata a század első felében. Nem fogadható el az sem, hogy a hurkos-kampós kapcsolószerkezet a sodrott ékszerhez kötődő, a Kárpát-medencében kialakuló sajátosság volt. Ilyen záródás mind a karperecek, mind a nyakpereké közt előfordul a törtezüst leletek között is (SZŐKE 1962. 68.).

Hasonló kialakítású karperecek az északi területeken fordulnak elő, ahol már a század első felében megvoltak a hasonló záródású darabok. Ezek az ékszerek ezüstből készültek, s előállításuk is tovább tarthatott, mint a Kárpát-medencei egyszerűbb darabok elkészítése. Szőke Béla Knorr tanulmánya alapján úgy vélte, hogy nem kapcsolhatók össze a Kárpát-medencei darabok az északi leletekkel, mivel Knorr Felső-Pomerániában nem említett ilyen ékszereket. A törtezüst kör más csoportjaiban azonban előfordulnak ilyen karperecek. Jakimowicz utalt arra, hogy a leletek különböző csoportjai között jelentős eltérés van az ékszerek tekintetében (JAKIMOWICZ 1931. 254.). A korszak északi leleteivel foglalkozó kutatók számára sokáig kérdéses volt, hogy ez a karperecípust az északi területeken alakult-e ki, s a kereskedelmi kapcsolatok hatására került-e el egészen Indiáig (STENBERGER 1958.

⁵⁰ Szabó János Győző két korai darabot említett. Az egyik Szegvár–Orom-dűlő 4. sírjából került elő (SZÉLL 1941. 181.). Azért sorolhatta ezt a darabot a korai készítmények közé, mert ezüstből készült. Ez az ékszer azonban nem sodrott, hanem fonott darab. A másik, általa korainak tartott sodrott ékszer, a Hódmezővásárhely–Szakálhát 5. sírjából előkerült karperec (BALINT 1936. 205.). Bálint Alajos a temető ismertetésében „kettős bronz huzalból fonott karperec”-ként írja le a sodrott ékszert. Szabó János Győzőt valószínűleg a leírás tévesztette meg, s mivel a két szál drótból készült darabokat korainak határozta meg, így ezt az ékszert is annak tartotta. Valójában itt is egy szál drótból kialakított, háromrét hajtott sodrott ékszerről van szó, amint a sodrott ékszerek nagy többségénél.

I, Abb. 95.), vagy a varég kereskedők ismerték meg és hozták magukkal keleti útjaikról hazatérve.⁵¹ Az előkerült leletek alapján azonban az előbbi a valószínűbb, de ebben az esetben az is elképzelhető, hogy a két területen egymástól függetlenül alakultak ki ezek a típusok. Mindenesetre ez a probléma nem befolyásolja a Kárpát-medencében talált darabok kérdését, mivel ezek a darabok nem kapcsolhatók össze a sztyeppen előkerültekkel.

4. A sodrott, összebogozott végű karperecek (7. kép)

A sodrott karperecek egy része már az előkerülése idején töredékes volt. A legtöbb töredékes darab a végeinél rongálódott meg. Minden jel arra mutat, hogy a kapcsolószerkezet, illetve a végződésnél megromlott ékszerek jelentős hányada már töredékesen került a sírba, egy részük pedig a találáskor sérülhetett meg. Lehetnek olyan darabok is, melyek később, a múzeumban törtek el, s a publikációk a töredékes állapotot rögzítették. A sodrott karperecek feldolgozása kapcsán már Szőke Béla felfigyelt ezekre a darabokra. Úgy gondolta, hogy ez a forma együtt jelent meg a hurkos-kampós típusal. Együtt is tárgyalta a két típust, valószínűleg azért is, mert úgy gondolhatta, hogy ezek a „levágott végű típusok” úgy alakultak ki, hogy ha egy hurkos-kampós darab kapcsolószerkezete megsérült, akkor levágták a végét és úgy viselték. A „használatban a végeik szétnyíladoztak”, ezért összesodorták azt (SZŐKE 1962. 68.). A bizonytalanságok ellenére az újabb ásatások nyomán körvonalazódik egy olyan sodrott karperec típus melynek a végeit egyszerűen összedrótozták. Az eddig előkerült és publikált karperecek megjelenése a X. század utolsó harmadára tehető, s megmarad a XI. század első felében. A legkorábbi daraboknak minden bizonnyal a Püspökladány–Eperjesvölgy 17. sírjából előkerült (NEPPER 1996/A.), valamint a Dienes István által publikált orosházi tekinthető (DIENES 1965. 150.).

Ezt a típust a leletanyag alapján, a társadalmi viszonyok megváltozása nyomán a szegényedő, lassan a köznéphez olvadó, de valamikor módosabb családok tagjai kaphatták sírmellékletként. Kialakításukra pedig

7. kép
Sodrott, összebogozott végű bronz karperec
(STANOJEV 1989. alapján)

Abb. 7
Gedrehter Bronzedrahtarmring mit verknüpften
Enden
(nach STANOJEV 1989)

az a legelfogadhatóbb magyarázat, ahogy azt Szőke Béla is megfogalmazta, hogy ezeket megromlott nyakperecekből vagy karperecekből házilag készítették.⁵² A megromlott karperecek javítására más esetekben is láthatunk példát, ilyen a Letkés–Téglágező II/12. sírjában vagy a Székesfehérvár–Demkőhegyen lévő temető 28. sírjában lelt hurkos-kampós karperec (BAKAY 1966. 50–51.). A letkési sírban nyugvó, az ékszert örökül kapó hölgy keze még akkora volt, hogy a karperecet a viszonylag „szakszerű” javítást követően is hordani tudta (BAKAY 1966. 50., BAKAY 1978. 101.). Meglétük részben utalhat arra, hogy viselőjük nem akart teljesen lemondani korábbi társadalmi helyzetéről, s ezért ékszereit – még ha azok javításra szorultak is – tovább hordta, viszont új darabot már nem volt képes venni, vagy ha volt is ilyen ékszere, akkor sem azt, hanem a viseltesebb darabokat vitte magával a túlvilágra.⁵³

⁵¹ A XX. század elején az északi leletek ismerői, mint például Friis Johansen még amellet érveltek, hogy ezek a sodrott karperecek a skandináviai területen a X. században meginduló jelentős arab kereskedelem hatására jelentek meg az északi leletkörben, ezért a sodrott karperecek előképeit is a muszlim régészeti leletanyagban kellene keresni. A karperecek aztán északra kerülve a helyi ízlés szerint átalakultak. Schmiedelhem, Johansenhez hasonlóan ugyanúgy keleti importtárgyakként tartotta még a 1920-as évek végén is ezeket a sodrott ékszereket (SCHMIEDELHEM 1929. 267.), s hasonló véleményen volt a korszak egyik legkiemelkedőbb kutatója, Arne is (véleményét idézi: STENBERGER 1958. I. 100. 2. j.). A karperec forma azonban már jóval korábban megtalálható volt az északi és az oroszországi vaskori leletek között ugyanúgy, mint a kelet-európai kelta és az antik világ ékszerei közt. A későbbi kutatás ezek alapján már egyértelműen arra az álláspontra helyezkedett – megcáfolva a korábbi vélekedéseket – hogy az ékszerforma az északi területeken helyi fejlődés eredménye. A kérdésről részletesebben: STENBERGER 1958. I. 99–100.

⁵² A Szob–Koliba 25. sírjában talált sodrott nyakpereg, melynek eltört a vége arra utal, hogy a gyakorlat a nyakperecek esetében is meglehetősen huzalkarperec, melyet nyakperecből készítettek. Az ékszer arra utal, hogy az ilyen átalakítás a XI. század első felében nemcsak a sodrott torqueseknél fordult elő. Vö. Kiss 1983. 270–272.

⁵³ Ilyen értelemben esetleg elképzelhető, hogy ezt a karperec típust, ha áttélesen is, de a halotti ruha „darabjának” tekinthetjük az előkerült sírokban.

8. kép
Bepödrott végű bronz huzalkarperec Noszáról
(STANOJEV 1989. 71. alapján)
Abb. 8
Bronzdrahtarmring mit verschlungenen
Enden von Nosza
(nach STANOJEV 1989, 71)

9. kép
A Szarvas–Tessedik Sámuel utca 5. sírjában lelt
bepödrott végű bronz huzalkarperec
(SzM 78.5.12)
Abb. 9
Der im Grab 5 des Fundortes Szarvas–Tessedik
Sámuel utca
gefundene Bronzdrahtarmring mit verschlungenen
Enden
(SzM 78.5.12)

5. A bepödrott végű huzalkarperecek
(8–9. kép)

A bepödrott végű huzalkarperecek nem gyakoriak a Kárpát-medencében. Mesterházy Károly gondos anyaggyűjtése nyomán sem talált többet öt darabnál (MESTERHÁZY 1991. 156., 164., 10. ábra).⁵⁴ Míg Hampel csak a karperec típus főbb jellegzetességeit emelte ki a Bijelo Brdoban előkerült, elsőként közölt darab kapcsán (HAMPEL 1907. 159.), addig Mesterházy a matičanei lelőhelyen előkerült párhuzam alapján az ékszer balkáni eredetét hangsúlyozta, s kiemelte, hogy a Köttlach kultúra területén nem találhatóak meg ezek az ékszerek (MESTERHÁZY 1991. 156.).⁵⁵

Mesterházy Károly összefoglalása előtt egy, a szabadkígyósi 1. sírból előkerült darab kapcsán Pálóczi-Horváth András foglalkozott az ékszer típusal. Ő úgy vélte, hogy a kialakítás „egy újabb ékszerfajtaival való formai kísérletezés emléke, és így átmenetet képez a kerek metszetű hegyesedő végű karperec és a pödrott végű lemezkarperce között”. Felvetette annak a lehetőségét, hogy az ékszer a pödrott végű hajkarikák analógiájára alakult ki (PÁLÓCZI-HORVÁTH 1971. 9.).

Mesterházy e leletcsoportot is az al-Duna-vidéki műhelyek termékének tartotta, s ezt az érvét nemcsak a már említett matičanei darab meglétével

⁵⁴ Ilyen ékszerek kerültek elő a magyar szállásterületen:

1. Ártánd–Nagyfarkasdomb. Az ékszernek csak az egyik végét pödörték meg (PÁLÓCZI-HORVÁTH 1971. 9.).
2. Bijelo Brdo 175. sír (HAMPEL 1907. 159., 49. t. 3.). Valószínűleg ugyanilyen lehetett a 183. sírből előkerült bronz karperec is (HAMPEL 1907. 159., 48. t. 5.), melyet Mesterházy nem említett tanulmányában, mivel ennek a darabnak csak az egyik végét pödörték meg. Ez az ékszer azonban valószínűleg töredékesen került be a múzeumba, s ezért – véleményem szerint – nem zárható ki az a lehetőség, hogy mégis ebbe a típusba soroljuk.
3. A Halimba 886. női sírjából előkerült darab is sérült volt (TÖRÖK 1962. 26., 144. XII. Taf.). A senilis korú nő sírjából bronz hajkarika és pántgyűrű került még elő. A sírt Török Gyula a temető első, legkorábbi fázisába helyezte, a nőt valószínűleg a X. század második harmadában temették el. A töredékes ékszer Török Gyula a Pittioni által közölt Köttlach mellett előkerült középkori temető leletei közt előforduló hurkos-kampós végű huzalkarpereccel kapcsolta össze (TÖRÖK 1962. 26.), s úgy vélte, hogy az ékszer a karoling területekről került a Halimbán lakó nőhöz (TÖRÖK 1959. 10.). Mesterházy Károly ezzel szemben az ékszer nem hurkos-kampós kialakításúnak, hanem mindkét végén pödrott huzalkarperecnek tartotta (MESTERHÁZY 1991. 156.). Hurkos-kampós záródású, kerek átmetszetű bronz huzalékszer is előkerült már magyar köznépi temetőben, ilyen volt a Majs–Udvari rétek 560. sírjában eltemetett gyermek mellett talált darab (KISS 1983. 114., 359., 51. t.).
4. Nosz/Noszsa–Straža (STANOJEV 1989. 70., 372. Abb.). A temető leletei között volt egy I. (Szent) László dénár, valamint számos kerámiatöredék és bronz S-végű hajkarika.
5. Mokrin–Perjanica (STANOJEV 1989. 58., 301. Abb.). A lelet Szasser János gyűjteményéből ismert darab, több a X. század második felére keltezhető ékszerrel: három bronz pántkarperce töredéke, egy kikerekedő végű ezüst lemezkarperce, valamint egy bronz S-végű hajkarika és két üvegyöngy.
6. Szabadkígyós–Tangazdaság–Homokbánya 1. sír (PÁLÓCZI-HORVÁTH 1971. 9., 10. I. t. 9.). A bolygatott női sír leletei közt volt a karperec. A sírban volt még hat darab kéttagú csüngős ruhaveret, egy darab sima bronz hajkarika, valamint egy darab bronz pántgyűrű.
7. Szarvas–Tessedik Sámuel utca 5. sír (SzM 78.5.12., DIENES 1988. 488., JUHÁSZ 1996. 161–162.). Az eltemetett nő bal alkarján volt a karperec, míg a másik kezét egy kerek átmetszetű, elhegyesedő végű bronz huzalkarperec díszítette. A sírban volt még egy gyöngyosor és bronz fülesgombok.

⁵⁵ A Matičane–Breg 46. női sírban előkerült darabot az ásatók a XI. század első felére keltezték (JOVANOVIĆ–VUKANOVIĆ 1981. 240. Tab.). A sírban található gyűrűről még: SCHULZE-DÖRRLAMM 1991. 87.

támasztotta alá, hanem a baksi karperecpár díszítésével is. A Baks–Baks pusztán előkerült bronz karperecpár kialakításában hasonlít a bepödrött végű huzalkarperecekhez, de számos ponton különbség is kimutatható az egyelőre egyedülálló ékszerpár és a fentebb tárgyalt ékszertípus között (SZÉLL 1941. 169., 164. XXXVIII. t. 1., 4., MESTERHÁZY 1991. 155. 6. ábra). A karperecpárt testének huroksorral való díszítése már eleve egyedivé teszi a honfoglalás kori leletanyagban. Ez a díszítés eddig csak fülbevalókról volt ismert. Az ilyen típusú fülbevalók elterjedtek az egész Balkán-félszigeten, s – mint ahogy azt Jochem Giesler és Mesterházy Károly is kimutatta – ez a díszítésmód bizánci hatásra terjedt el ezen a területen, s innen került tovább a Kárpát-medencébe, majd pedig az attól nyugatra eső vidékekre (MESTERHÁZY 1990. 105–106., GIESLER 1981. 126–128.). A baksi karperecpár egyik darabjának a vége is eltér, mivel itt nem egy, hanem két hurkot alakítottak ki. A karperecpár vége előtt az utolsó harmadban a kerek átmetszetű huzalt nemcsak a visszapödrött részen kalapálták laposra, hanem pár centiméterrel hosszabban, a többi karperecen azonban ez nem figyelhető meg. Abban is különböznek a baksi leletek, hogy míg valamennyi mindkét végén bepödrött huzalkarperecen a huzalt kifelé hajlították meg, addig ezeknél befelé pödörték meg a szétkalapált véget.⁵⁶ A leleteket annak idején már Széll Márta a XI. századra datálta, s az ékszerrel előkerült tárgyak tipológiája is ezt támasztja alá.

A mindkét végén bepödrött huzalkarperecek nemcsak a Kárpát-medencében és a Balkán területén fordulnak elő, hanem a sztyeppén is. Így számos darab került elő a majaki katakombasírokból (VINI KOV–AFANASZJEV 1991. 18–24., 27.). Honfoglaló eleink azonban nem keletről hozták magukkal ezt az ékszert, mert az nem található meg a X. század első felének a leletanyagában. Mesterházy Károly a szarvasi darabot még a X. század első felére keltezte a halimbaival együtt. A szarvasi Tessedik Sámuel utcában előkerült lelet-együttes azonban a század utolsó harmadára keltezhető, amint arra a 2. sírban lelt trapéz alakú, vállas kengyelek is utalnak (KOVÁCS 1986. 112., KOVÁCS 1986/A. 223., STRAUB 1999. 414.). Az ékszerforma is csak ebben az időben tűnik fel a magyarokhoz köthető leletanyagban. Az eddig ismert darabok közül épp a fentebb említett szarvasi, valamint a szabadkígyósi karperec tűnik a legkorábbinak. Szórványosan előfordult az ékszer a XI. század első felében, s talán a legkésőbbi sírba került darab a noszai lehetett. Megjelenésére esetleg hatással volt a már korábban elterjedt sodrott,

mindkét végén hurkos kialakítású karperec típus, esetleg elképzelhető, hogy annak egy egyszerűbb, olcsóbb formája ez az öntött típus. A balkáni párhuzamok alapján pedig csak megerősíteni lehet Mesterházy Károly álláspontját a karperecek eredetét tekintve.⁵⁷

Összefoglalás

A honfoglaló magyaroknál található huzal és sodrott karperecek kapcsolatai – más ékszerekhez hasonlóan – amint azt már Szóke Béla hangsúlyozta, egyrészt a sztyeppén, valamint az északi törtezüst leletek területén, másrészt pedig a Bizánc holdudvarában fekvő Balkánon figyelhetők meg.

A huzalkarperecek egyszerű kialakításuk miatt nehezen köthetők össze az északi vagy a bizánci kultúrkörrel. Ez a karperec típus a korábbi régészeti korok leletanyagában is jelen volt, mivel könnyű elkészíteni. Az ékszer – amint azt már Szóke Béla kimutatta – a magyarok hozták magukkal korábbi szálláshelyükről. Ezt erősíti az orosz kutatás által is magyarnak tartott Szubbotici közeléből előkerült sírok egyikében talált kerek átmetszetű bronz huzalkarperec is. Az ékszer a honfoglaló magyar sírok tanúsága szerint a X. századi középréteghez tartozó és köznépi temetkezések egyik leggyakoribb lelete. A vékony huzalból kialakított, kerek átmetszetű bronz karperecek változatlan formában maradtak fenn a XI. században is, s majd csak a század második felében tűntek el a sírok leletanyagából. A tárgy a magyarokkal együtt jelent meg újra a Kárpát-medencében, amit az is mutat, hogy a honfoglalást megelőző időszak leletei, valamint a szomszédos, más népek által lakott területek emlékéanyagában nem található meg. Az ilyen kialakítású karperecek a IX–X. században számos, a magyar szálláshelyektől távolabb eső területen előfordultak. Megtalálhatóak voltak a sztyepei és a kaukázusi leletanyagban, a bulgáriai bolgár-török népesség temetőiben és szórványosan az északi emlékéanyagban. A bolgároknál – a magyarokhoz hasonlóan – valószínűleg a sztyepei kapcsolatok hatásaként értékelhetőek ezek az ékszerek. Az északi területeken, illetve a Dnyeper vidékén talált darabok a kereskedelmi kapcsolatok hatásának is tekinthetők, de akár helyi készítmények is lehetnek, melyek más területektől függetlenül váltak divatossá az adott időszakban. Nem állítható biztosan az sem, hogy a X. század második felében az északi területekkel való kereskedelem hatására jelent meg a magyar leletanyagban a megvastagodó, négyzetes átmetszetű és

⁵⁶ Meg kell jegyezni, hogy az egyik baksi karperec végén a hurok ugyanúgy kifelé áll, mint a többi karperecnél, ez azonban valószínűleg a karperec deformáltságából ered, s ez is befelé fordult, mint a többi.

⁵⁷ Ilyen ékszer ismert még Bulgária területéről is (VZSAROVA 1976. 372. Obr. 223. 8., 373.).

kerek bronz huzalkarperec. A megvastagodó ékszerek-nél elképzelhető az is, hogy helyben alakultak ki. E karpercecek első darabjai a X. század középső harmadában jelenhettek meg még ezüsből. A leggyakrabban előkerült bronzból öntött darabok a század második felében és még inkább a XI. században a magyar köznép sírjaiból ismertek. Korábban feltételezte a kutatás, hogy az ékszer a vékonyabb, kerek átmetszetű karpercecekből alakult ki. Ilyen változás azonban az eddig előkerült leletanyag alapján nem mutatható ki, s a vékonyabb huzalból kialakított elhegyesedő bronz huzalkarpercecek továbbélése a XI. század második feléig arra figyelmeztet, hogy a vastag daraboknál mindenképp mint egy önálló típussal kell számolnunk.

A sodrott karpercecek is széles körben előfordultak a Kárpát-medencén kívül. Ilyen ékszerek gyakoriak a lengyel területeken feltárt X. századi temetőkből ugyanúgy, mint a Baltikumban vagy a Dnyeper vidékén. A sodrott karpercecek előfordultak a bizánci kultúrkörben is (BALINT 1991.). A Kárpát-medencébe is ezekről a területekről kerülhetett be az emlékanyag. A sodrott karpercecek közé sorolta korábban Szabó János Győző a hullámosra hajlított ezüsthuzalokat is, melyek inkább a módosabb, X. század első felére keltezhető temetők leletanyagából ismertek. Nem biztos, hogy ezek az ezüsthuzalok karpercecek voltak. Nem elképzelhetetlen, hogy a kaftán ujjára varrt díszei, mint azok a vékony ezüstpántok, melyek szintén számos honfoglaló sírmellékletből ismertek. Ezt erősítik részben az újabb sztyepei párhuzamok is. Honfoglaló eleink, valószínűleg hasonló módon mint a Moszcsevaaja Balka mellett eltemetett kaukázusi alánok külön díszítéssel emelték ki kaftánjuk kezelőjét.

A mindkét végükön hurkos kialakítású, spirálissal kitöltött végű sodrott karpercecek a X. század középső harmadában jelentek meg a magyar leletanyagban. Az ékszer kialakításából adódóan mindig csak egy szál, háromrétbe hajtott huzalból készülhetett, így az a felvetés, hogy voltak olyan korai sodrott darabok, melyeket két szálból készítettek, elvethető. Az ékszer számos területen megfigyelhető. Megvan az északi leletkörben, a mai Lengyelország területén és sokáig

divatozik a varég kereskedők által ellenőrzött orosz területeken is. Az eddigi kutatások alapján valószínűleg északi hatásra jelent meg a Kárpát-medencében ugyanúgy, mint a galgóczi ezüst nyakperec vagy az egymásba kapcsolódó spirálissal lezárt karpercecek.⁵⁸ Hasonló sodrott darabok a bolgár temetők leletei közt is megtalálhatók, s minden bizonnyal a magyarországi darabok egy része is erről a délkeleti területről került haidan volt tulajdonosaihoz.⁵⁹ Az ilyen kialakítású karpercecek a Kárpát-medencében nagy számban fordulnak elő, ami arra utal, hogy a helyi mesterek viszonylag hamar maguk is elkezdtek gyártani azokat.

A sodrott hurkos-kampós záródású karpercecek a X. század második felében jelentek meg a honfoglalás kori leletanyagban. Ezek az ékszerek a spirálissal kitöltött végű, sodrott karpercecekhez hasonlóan még a XI. században is megvoltak a köznepi temetőkből. Az ékszerek legközelebbi párhuzamai a fentebb tárgyalt darabokhoz hasonlóan az északi lelethorizontban, illetve a bizánci területen figyelhetők meg. Az újabb leletek fényében jól látható, hogy az a korábbi álláspont, hogy ezek az ékszerek a magyar nép keleti hozadékaként kerültek be a Kárpátok mögé, mindenképp elvethető, mert a karperectípus első darabjai csak a spirálissal kitöltött végű darabok elterjedését követően váltak az emlékanyag részévé.

A X. század végére – a XI. század első felére keltezhetőek az összebogozott végű, sodrott ékszerek. A karperec formára már Szőke Béla is felfigyelt, választ adva a típus megjelenésének okára.

Különálló, viszonylag ritka darab a pödrött végű bronz huzalkarperec. Az ékszer elterjedését már korábban Mesterházy Károly összegyűjtötte. Az újabb kutatások csak az időrend kérdésében pontosítják Mesterházy eredményeit. A karperectípus ezek alapján nem a X. század első felére, hanem a század utolsó harmadára keltezhető.⁶⁰

Langó Péter

ELTE BTK Régészeti Intézet

H-1088 Budapest, Múzeum krt. 6-8.

⁵⁸ Közvetlenül az északi területekkel való kereskedelmi kapcsolatra utalhatnak a Vácról (HAMPEL 1905. III. Taf. 411. 2.), Szarvas–Ószőlőről (KRECSMARIK 1910. 351., 377.), valamint a valkóvári 139. sírből (DEMO 1996. 70.) előkerült sodrott bronz karpercecek, melyeknél a karperec végződését egymásba csavarodó bronzhuzalból alakították ki. Vö. SZŐKE 1962. 68–69. Valószínűleg azért nem vált általánossá a X. század második felének leletanyagában, mert elkészítése lényegesen bonyolultabb volt, mint a hurkos-kampós vagy a hurkos, spirálisan pödrött végű, sodrott daraboknál. A karperec analógiáira lásd KNORR 1936. 178. Hasonló záródású karikaékszerek az északi leletkörben figyelhetők meg, melyeket Marten Stenberger a gottlandi kincsek feldolgozása során Ar. 4-es típusként jelölt. A karperec előképe pedig a hasonló záródású sima huzalkarpercecek közt figyelhető meg (Ar. 2 típus). Ilyen huzalkarperec is ismert a korabeli Kárpát-medencei leletanyagból: Székesfehérvár–Demkőhegy 5. sírjában került elő egy ezüsből készített darab (BAKAY 1966. 47., 46. Abb. 1.1.). Ezeket a karperceceket az északi leletek közt Stenberger a 980–990-es évekre helyezte (STENBERGER 1958. I. 96., STENBERGER 1947. II. 13.).

⁵⁹ A két terület kereskedelmi kapcsolataira utal COBLENZ 1985. 303–307., FODOR 1981.

⁶⁰ Köszönetet szeretnék mondani Révész Lászlónak, aki a dolgozat megírására biztatott. A tőle kapott ösztönzés és szakmai, valamint baráti tanácsai mindig sokat segítettek. Köszönettel tartozom még Czifrák Lászlónak a szarvasi karperecről készített rajzáért.

Irodalom

ARBMAN 1940.

Holger Arbman: Birka I. Die Gräber. Uppsala: Almquist et Wiksell 1940–1943.

АРЦИХОВСКИЈ 1930.

A. B. Арциховский: Курганы вятичей. Москва 1930.

BAKAY 1966.

Kornél Bakay: Gräberfelder aus den 10–11. Jahrhunderten in der Umgebung von Székesfehérvár und die Frage der fürstlichen Residenz. Archäologische Studien zu der Frage der ungarischen Staatsgründung. II. *Alba Regia* 6–7. 1965–1966. (1966) 43–88.

BAKAY 1978.

Bakay Kornél: Honfoglalás- és államalapítás-kori temetők az Ipoly mentén. [Gräberfelder an der Eipel aus der Zeit der ungarischen Landnahme und Staatsgründung.] *StCom* 6. 1978.

BÁLINT 1936.

Bálint Alajos: A szakálhádi Árpád-kori temető. *Dolg.* 12. 1936. 205–217.

BÁLINT 1968.

Bálint Csanád: Honfoglalás-kori sírok Szeged-Öthalmon. [Могили из эпохи завоевания родины на холме “Етхалом” близ Сегеда.] *MFME* 1968. 47–89.

BÁLINT 1982.

Bálint Csanád: Az európai dirhem-forgalom néhány kérdése. [Некоторые вопросы обращения дирхемов в Европе. Quelques questions de la circulation du dirhem en Europe.] *Századok* 116. 1982. 3–32.

BÁLINT 1991.

Csanád Bálint: Südungarn im 10. Jahrhundert. *StudArch* 11. Budapest 1991.

BENKÓ 1998

Benkő Mihály: Nomád világ Belső-Ázsiában. – Nomadic Life in Central Asia. Timp Kft. Kiadó, Budapest 1998.

БОКИЈ–ПЛЕТНЕВА 1989.

I. M. Bokij – S. A. Pletneva: Nomád harcos család 10. századi sírjai az Ingul folyó völgyében. *ArchÉrt* 116. 1989. 86–98.

BÓNA 1964.

István Bóna: Die Silberschatz von Darufalva. *ActaArchHung* 16. 1964. 151–169.

BÓNA 1986.

Bóna István: Dáciától Erdőelvéig. In: Erdély története I. Szerk. Köpeczi Béla. Akadémiai Kiadó, Budapest 1986. 107–234., 565–582.

BÓNA 1996.

Bóna István: Régészetünk és a honfoglalás. *MT* 103. 1996/8. 927–936.

BÓNA 2000.

Bóna István: A magyarok és Európa a 9–10. században. *História Könyvtár, Monográfiák* 12. Budapest 2000.

CHOROPOVSKÝ 1995

Bohuslav Choropovský: Výskum staromaďarského pohrebišťa v Košútoch, okr. Galanta. *SLA* 3. 1955. 264–275.

COBLENZ 1985.

Werner Coblenz: Slawische Siedlungsreste in Nimschütz, Kr. Bautzen. *AFD* 29. 1985. 227–312.

CSÉPLŐ 1897.

Cséplő Péter: A csökömői és puszta kovácsi leletekről. *ArchÉrt* 31. 1897. 437–441.

DEMO 1996.

Žlejko Demo: Vukovar – Lijevo bara. Arheološki Muzej u Zagrebu, Zagreb 1996.

DIENES 1956.

István Dienes: Un cimetière de Hongrois conquérants a Bashalom. [Венгерский могильник времени завоевания родины из Башхалом (ком. Сабольч).] *ActaArchHung* 7. 1956. 245–277.

DIENES 1959.

István Dienes: A perbetei lelet. Milyen volt a honfoglaló magyarok öve? [Der Fund von Perbete. Wie sahen die Gürtel der landnehmenden Ungarn aus?] *ArchÉrt* 91. 1959. 145–158.

DIENES 1964.

Dienes István: A karancslapujtői honfoglalás kori öv és mordvinföldi hasonmása. [Пояс эпохи завоевания родины из Каранчлапуйтё и его мордовская аналогия. Le ceinture de Karancslapujtő de l'époque de la conquête Hongroise et son pendant provenant du pays des Mordves.] *ArchÉrt* 91. 1964. 18–40.

DIENES 1965.

Dienes István: A honfoglaló magyarok. In: Orosháza története. Szerk. Nagy Gyula Orosháza 1965. 136–174.

DIENES 1988.

Dienes István: 8/117. Szarvas–Tessedik Sámuel utca. In: Jankovich B. Dénes – Makkay János – Szőke Béla Miklós: Békés megye régészeti topográfiája. A Szarvasi járás. IV/2. *MRT* 8. Budapest 1988. 447–449.

DÓKUS 1900.

Dókus Gyula: Árpád-kori sírleletek Zemplén vármegyében. *ArchÉrt* 20. 1900. 39–61.

ÉRDY 1858.

Érdy János: A verebi pogány sír. MTA Évkönyvei IX/1. Régiségtani közlemények. Buda 1858. 14–27. I–VI.

FEHÉR 1940.

Fehér Géza: A bolgár-törökök szerepe és műveltsége. Budapest 1940.

FEHÉR 1957.

Géza Fehér: Beiträge zum Problem des ungarisch-slawischen Zusammenlebens. *Acta ArchHung* 8. 1957. 269–318.

FEHÉR-ÉRY-KRALOVÁNSZKY 1962.

Fehér Géza – Éry Kinga – Kralovánszky Alán: A Közép-Duna-medence magyar honfoglalás és kora Árpád-kori sírleletei. *RégTan* II. 1962.

FETTICH 1933.

Fettich Nándor: A levédiai magyarság a régészet megvilágításában. *Századok* 67. 1933. 250–276., 369–399.

FETTICH 1937.

Fettich Nándor: A honfoglaló magyarság fémművészete. – Die Metallkunst der landnehmenden Ungarn. *ArchHung* 21. Budapest 1937.

FODOR 1973.

Fodor István: Honfoglalás kori művészetünk iráni kapcsolatainak kérdéséhez. [И вопросу об иранском влиянии в венгерском искусстве эпохи завоевания родины. On the problem of the influence of Iranian art upon Hungarian art in the conquest period (10th century).] *ArchÉrt* 100. 1973. 32–41.

FODOR 1981.

Fodor István: A magyarság baltikumi és skandináviai kapcsolatai a IX–XI. században (a régészeti leletek alapján) [Verbindungen der Ungarn mit dem Baltikum und Skandinavien zwischen dem 9. und 11. Jahrhundert. (Aufgrund der Bodenfunde)] *SzMMÉ* 1981. 85–89.

GENOVA 1981.

Е. Генова: Средневековый некрополь в местности “Стражата” окало города Плевена. In: Известия на Националният Исторически Музей Том 3. София. 1981. 51–101.

GIESLER 1981.

Jochem Giesler: Untersuchungen zur Chronologie der Bijelo Brdo-Kultur. *PZ* 56/1. 1981.

GYÖRFFY 1975.

A magyarok elődeiről és a honfoglalásról. Kortársak és krónikások híradásai. Sajtó alá rendezte Györffy György. Gondolat Budapest 1975.

HAJNRICH 1995.

А. Хайнрих: Раннесредневековые катакомбные могильники у селений Чми и Кобан. In: Аланы: история и культура. Ред. В. Х. Тменов. Alanica 3. Владикавказ 1995. 184–258.

HAMPEL 1876.

Joseph Hampel: Antiquités préhistoriques de la Hongrie. Esztergom 1876.

HAMPEL 1897.

Hampel József: A régibb középkor emlékei Magyarhonban. I–II. Budapest 1897.

HAMPEL 1900.

Hampel József: A honfoglalási kor hazai emlékei. In: A magyar honfoglalás kútfoi. Szerk. Pauler Gyula – Szilágyi Sándor. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest 1900. 507–830.

HAMPEL 1905.

Joseph Hampel: Alterthümer des frühen Mittelalters in Ungarn. I–III. Braunschweig 1905.

HAMPEL 1907.

Hampel József: Újabb tanulmányok a honfoglalási kor emlékeiről. MTA, Budapest 1907.

HANULIAK 1994.

Milan Hanuliak: Malé Kosihy I. Pohrebisko z 10–11 storočia. Nitra 1994.

HORVÁT 1980

Horvát Terézia: Karkötő In: Magyar néprajzi lexikon 3. kötet Főszerk. Ortutay Gyula, Budapest 1980. 80–81.

HORVÁTH 1993.

Horváth M. Attila: Honfoglalás kori leletek Bács-Kiskun megyéből. [Landnahmezeitliche Grabfunde aus dem Komitat Bács-Kiskun. Находки из погребений эпохи обретения родины области Бач-Кишкун.] *НOMÉ* 1993. 30–31. 321–350.

HORVÁTH 1996.

Horváth M. Attila: A Homokmégy-halomi temető és a Bács-Kiskun megyei honfoglalás kori lelőhelyek összefüggései. [Zusammenhänge des Begräbnisplatzes in Homokmégy-Hügel und den Begräbnisplätzen aus der Zeit der Landnahme im Komitat Bács-Kiskun.] In: A magyar honfoglalás korának régészeti emlékei. Szerk. Wolf Mária – Révész László. Miskolc 1996. 125–147.

IERUSALIMSKAJA 1996.

Anna A. Ierusalimskaja: Die Gräber der Moščevaja Balka. Frühmittelalterliche Funde an der nordkaukasischen Seidenstraße. München 1996.

IERUSALIMSKAJA-BORKOPP 1996.

Anna A. Ierusalimskaja - Birgitt Borkopp: Von China nach Byzanz. Frühmittelalterliche Seiden aus der Staatlichen Ermitage Sankt Petersburg. München 1996.

ISTVÁNOVITS 1996.

Istvánovits Eszter: 10-11. századi temető Ibrány-Esbó halmon. [Begräbnisplatz aus dem 10-11 Jahrhundert auf dem Hügel von Ibrány-Esbó.] In: A magyar honfoglalás korának régészeti emlékei. Szerk. Wolf Mária - Révész László. Miskolc 1996. 25-46.

JAKIMOWICZ 1931.

Roman Jakimowicz: Über die Herkunft der Hacksilberfunde. In: Congressus secundus archaeologorum balticorum Rigae 1930. Riga 1931. 251-266.

JÓSA 1914

Jósa András: Honfoglaláskori emlékek Szabolcsban II. *ArchÉrt* 34. 1914. 303-340.

JOVANOVIČ-KASTELIČ 1981.

V. Jovanovič V. - J. Kastelič J.: Matičane, nécropole sud-slave de X et XI siècle. *Inventaria Archaeologica Jugoslavija* 25. 1981.

JUHÁSZ 1996.

Juhász Irén: X-XI. századi temetkezések Békés megye északi területén. (lelőhelykataszter) *BMMK* 16. 1996. 157-173.

KANTEMIROV-DZATTIATY

Э. С. Кантемиров - З. Г. Дзаттиаты: Тарский катакомбный могильник VIII-IX. вв. н. э. In: Аланы: история и культура. Ред. В. Х. Тменов. Alanica 3. Владикавказ 1995. 259-314.

KAZAKOV 1991.

Е. П. Казаков: Булгарское село X-XIII. веков низовий Камы. Казан 1991.

KISS 1983.

Kiss Attila: Baranya megye X-XI. századi sírletei. [Grabfunde aus den 10. und 11. Jahrhundert im Komitat Baranya (Ungarn)] Akadémiai Kiadó, Budapest 1983.

KISS 1986.

Attila Kiss: Studien zur Archäologie der Ungarn im 10. und 11. Jahrhundert. In: Die Bayern und ihre Nachbarn. Teil 2. Hrsg. Herwig Friesinger - Falko Daim. Wien 1986. 217-387. Karte 1-29.

KIVIKOSKI 1973.

Ella Kivikoski: Die Eisenzeit Finlands. Helsinki 1973.

KNORR 1936.

Heinz A. Knorr: Die Hacksilberfunde Hinterpommers, der Grenzmark und der Neumark. *Manus-Bibl.* 1936. 160-229.

KOPERSKI 1996.

Andrzej Koperski: Przemysł (Lengyelország) In: „Őseinket felhozád...” A honfoglaló magyarság. Kiállítási katalógus. Szerk. Fodor István - Révész László - Wolf Mária - M. Nepper Ibolya. Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest 1996. 439-448.

KOVÁCS 1985.

László Kovács: Über die Datierung der Grabfunde des 10. Jahrhunderts in Ungarn. Anhand der Arbeit von J. Giesler: Untersuchungen zur Chronologie der Bijelo Brdo-Kultur. *ActaArchHung* 37. 1985. 207-222.

KOVÁCS 1986.

Kovács László: Honfoglalás kori sírok Nagytarcsán II: A homokbányai temetőrészlet. (Adatok a nyéltámaszos balták, valamint a trapéz alakú kengyelek értékeléséhez.) [Landnahmezeitliche Gräber in Nagytarcsa II: Gräberfeldabschnitt in der Sandgrube. (Beiträge zur Wertung der Äxte mit Schaftlochklappen sowie der trapezförmigen Steinbügel.)] *ComArchHung* 1986. 93-121.

KOVÁCS 1986/A.

László Kovács: Über einige Steigbügeltypen der Landnahmezeit. *ActaArchHung* 38. 1986. 195-225.

KOVÁCS 1988.

Kovács László: A tímári (Szabolcs-Szatmár m.) honfoglalás kori temetőmaradványok [Landnahmezeitliche Gräberfeldreste von Tímár (Kom. Szabolcs-Szatmár)] *ComArchHung* 1988. 125-158.

KOVÁCS 1989.

László Kovács: Münzen aus der ungarischen Landnahmenzeit. *FontesArchHung* 1989.

KOVÁCS 1991.

László Kovács: Bemerkungen zur Arbeit von Nebojša Stanojev: Nekropolen aus dem 10-15. Jahrhundert in der Vojvodina. 713 *Katalogabschnitte Katalog 1. ActaArchHung* 43. 1991. 399-424.

KOVÁCS 1993.

Kovács László: A Móra Ferenc Múzeum néhány régi honfoglalás kori leletanyagáról:

- Oroszlámos, Horgos, Majdán, Rábé (Csóka). [Zu einigen alten landnahmezeitlichen Fundmaterialen des Móra-Ferenc-Museums: Oroszlámos, Horgos, Majdán, Rábé (Csóka).] *MFME* 1991/92-1. 37–74. XXII–XXXVI.
- KOVÁCS 1994.
László Kovács: Das früharpadenzeitliche Gräberfeld von Szabolcs. *VAH* 6. 1994.
- KRECSMARIK 1910.
Krecsmarik Ede: Honfoglaláskori leletről Szarvason. *ArchÉrt* 30. 1910. 350–353., 377., 382.
- KRUMPHANZLOVÁ 1974.
Zdenka Krumphanzlová: Chronologie pohřebního inventáře vesnických hřbitovů 9. až 11. věku v Čechách. [Die Chronologie des Inventars aus Dorffriedhöfen des 9–11. Jh. in Böhmen.] *PamArch* 65. 1974/1. 34–110.
- KÜRTI 1996.
Kürti Béla: A honfoglaló magyar női viselet (Leletek és rekonstrukciók). [Die Frauentracht der landnehmenden Ungarn (Funde und Rekonstruktionen).] In.: A magyar honfoglalás korának régészeti emlékei Szerk. Wolf Mária – Révész László Miskolc 1996, 148–161.
- LAKNER 1889.
Lakner Ambró: A csornai leletekről. *ArchÉrt* 1889. 263–271.
- LEVASEVA 1967.
В. П. Левашева: Браслеты. In: Очерки по истории русской деревни X–XIII. вв. Ред: Рыбакова Москва 1967.
- LŐRINCZY 1985.
Lőrinczy Gábor: Szegvár–Szőlőkalja X. századi temetője. [Die Gräberfeld von Szegvár–Szőlőkalja aus dem 10. Jh.] *ComArchHung* 1985. 141–162.
- MAROSI 1936/A.
Marosi Arnold: Adatok Fejér megye honfoglalás kori archaeológiájához. *Székesfeh. Sz.* 6. 1936. 43–48.
- MAROSI 1936/B.
Marosi Arnold: A szárazréti középkori temető *Székesfeh. Sz.* 6. 1936. 48–50.
- MAROSI 1938.
Marosi Arnold: Levéldiai vonatkozások a székesfehérvári múzeum anyagában és a rádiótelepi kard. *Székesfeh. Sz.* 8. 1938. 49–55.
- MARTINEZ 1982.
Martinez P.: Gardîzi's Two Chapters on the Turks. *AEMAE* 2. 1982. 109–217.
- MASOV 1979.
Spas Masov: La Nécropole Médiévale près du village Gradešnica; dep. Vraca In: Culture et art in Bulgarie médiévale (VIIIe – XIVe s.) Sofia 1979. 31–47.
- MEDGYESI 1993.
Medgyesi Pál: 10–11. századi temető Sarkadkeresztúr határában. Előzetes jelentés. [Ein Gräberfeld aus dem 10–11. Jahrhundert in der Gemarkung Sarkadkeresztúr. Vorläufiger Bericht. Могильник X–XI вв. в окрестностях с. Шаркадкерестур (предварительный отчёт)] *HOMÉ* 30–31/2. 1993. 487–511.
- MEDGYESI 1995.
Medgyesi Pál: Avar kori sírlelet (?) és 10–11. századi magyar köznépi temető részletei Gyulavarsánd–Laposhalomról. [Awarenzeitlicher Grabfund und Teile eines ungarischen Gräberfeldes aus dem 10–11. Jahrhundert von Gyulavarsánd–Laposhalom.] *Altum Castrum* 4. 1995. 98–118.
- MESTERHÁZY 1967.
Mesterházy Károly: Adatok a honfoglalás kori magyar köznépi család szerkezetéhez. A matrilineáris nagycsalád. [Some facts on the structure of Hungarian commonalty joint families at the time of the conquest.] *DMÉ* 49. 1966–1967. (1968.) 131–178.
- MESTERHÁZY 1990.
Mesterházy Károly: Bizánci és balkáni eredetű tárgyak a 10–11. századi magyar sírleletekben I. [Gegenstände byzantinischen und balkanischen Ursprunges in den ungarischen Gräberfeldern des 10–11 Jh. I.] *EA* 41. 1990. 87–115.
- MESTERHÁZY 1991.
Mesterházy Károly: Bizánci és balkáni eredetű tárgyak a 10–11. századi magyar sírleletekben II. [Gegenstände byzantinischen und balkanischen Ursprunges in den ungarischen Gräberfeldern des 10–11 Jh. II.] *EA* 42. 1991. 145–177.
- MESTERHÁZY 1993.
Mesterházy Károly: Régészeti adatok Magyarország 10–11. századi kereskedelméhez. *Századok* 127. 1993/3–4. 450–468.
- MESTERHÁZY 1994/A.
Mesterházy Károly: Az ún. tokaji kincs revíziója. [Revision des sog. Tokajer Schatzes.] *EA* 43. 1994. 193–242.

MESTERHÁZY 1994/B.

Károly Mesterházy: Die Landnahme der Ungarn aus archäologischer Sicht. In: Ausgewählte Probleme der europäischen Landnahmen des Früh- und Hochmittelalters. Teil II. Hrsg. M. Müller - Wille - R. Schneider. Vorträge und Forschungen. Bd. XLI. Sigmaringen 1994. 23-65.

MESTERHÁZY 1996.

Mesterházy Károly: A királyföldi kincs és kapcsolatai. [Der Königsbodener Schatz und seine Verbindungen.] In: A magyar honfoglalás korának régészeti emlékei Szerk. Wolf Mária - Révész László Miskolc 1996. 57-64.

MÉSZÁROS 1975.

Mészáros Gyula: A Mözs-szárazdombi X-XI. századi magyar köznépi temető. [Auszug] *BAMÉ* 4-5. 1973-1974. 3-76.

MIKES 1956.

B. Mikes Katalin: A szob-kolibai X-XI. századi temető. [Le cimetière des X. et XI. siècles de Szob-Koliba.] *EA* 8. 1956. 115-127.

MOORA 1928.

H. Moora: Wotische Altertümer aus Esland. *ESA* 4. 1928. 272-289.

MÓRA 1926.

Móra Ferenc: Lovassírok Kunágótán. [Reitersgräber aus der Landnahmezeit in Kunágota.] *Dolg.* 2. 1926. 123-135.

NÉMETH 1996/A.

Németh Péter: Tiszavasvári-Nagy Gyepáros honfoglalás kori temetője. (Kutatástörténeti áttekintés.) [Der Tiszavasvári-Nagy Gyepáros. Begräbnisplatz aus der Zeit der Landnahme (mit forschungsgeschichtlicher Übersicht).] In: A magyar honfoglalás korának régészeti emlékei. Szerk. Wolf Mária - Révész László. Miskolc 1996. 7-21.

NÉMETH 1996/B.

Németh Péter: A honfoglalás kor (X. század) régészeti kutatásának története. In: „Őseinket felhozád...” A honfoglaló magyarság. Kiállítási katalógus. Szerk. Fodor István - Révész László - Wolf Mária - M. Nepper Ibolya. Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest 1996. 19-26.

NEPPER 1991.

Nepper Ibolya: Sárrétudvari és környéke a XIII. századig. [Sárrétudvari und seine Umgebung bis hin 13. Jahrhundert.] *Bihari Múzeum Évkönyve* 6-7. 1991. 13-61.

NEPPER 1993.

Nepper Ibolya: Neuere Gräberfelder aus der Landnahmezeit aus Hajdú-Bihar Komitat. [Hajdú-Bihar megye újabb honfoglaláskori temetői.] *DMÉ* 69. 1991. 79-107.

NEPPER 1996/A.

Nepper Ibolya: Sárrétudvari-Hízóföld. In: „Őseinket felhozád...” A honfoglaló magyarság. Kiállítási katalógus. Szerk. Fodor István - Révész László - Wolf Mária - M. Nepper Ibolya. Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest 1996. 257-277.

NEPPER 1996/A.

M. Nepper Ibolya: Hajdúböszörmény-Bodaszőlő-Büdöskút In: „Őseinket felhozád...” A honfoglaló magyarság. Kiállítási katalógus. Szerk. Fodor István - Révész László - Wolf Mária - M. Nepper Ibolya Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest 1996. 220-224.

NIEDERLE 1911.

Lubor Niederle: Zivot starych Slovanu. Praha 1911.

NIEDERLE 1931.

Lubor Niederle: Rukovét Slovanské archeologie. [Manuel de l'archéologie slave.] V Praze 1931.

PÁLÓCZI-HORVÁTH 1971.

Pálóczi-Horváth András: X. századi temető a szabadkígyósi tangazdaság homokbányájában. [Tenth century cemetery in the sand-pit of the model-farm of Szabadkígyós.] *BMMK* 1. 1971. 7-48.

PERÉMI 1986.

Perémi Ágota: Honfoglaláskori leletek Veszprém megyében. [Funden aus der Zeit der Landnahme im Komitat Veszprém.] *VMMK* 12. 1986. 115-123.

POLL 1933.

Márkiné Poll Katalin: A zsenyei kincs. Tanulmány a népvándorláskori karkötőkről. [Der Schatz von Zsennye.] *ArchÉrt* 46. 1932-1933. 62-84.

REJHOLCOVÁ 1995.

Rejholcová M.: Pohrebisko v Čakajovicha (9.-12. Storoiče) Katalóg Nitra 1995.

RÉVÉSZ 1996/A.

Révész László: A karosi honfoglaláskori temetők. Régészeti adatok a Felső-Tisza-vidék X. századi történetéhez. [Die Gräberfelder von Karos aus der Landnahmezeit. Archäologische Angaben zur Geschichte des oberen Theißgebietes im 10. Jahrhundert.] Miskolc 1996.

- RÉVÉSZ 1996/B.
 Révész László: Régészeti adatok Heves megye 10. századi történetéhez. [Archäologische Daten zur Geschichte des Komitates Heves im 10. Jahrhundert.] In.: A magyar honfoglalás korának régészeti emlékei Szerk. Wolf Mária – Révész László. Miskolc 1996. 255–273.
- RÉVÉSZ 1998.
 Révész László: Szempontok a honfoglalás kori leletanyag időrendjének meghatározásához a keleti párhuzamok alapján. [Gesichtspunkte zur Bestimmung der Chronologie der Landnahmezeitlichen Funde Aufgrund der östlichen Analogien.] *MFME – StudArch* 4. 1998. 523–532.
- RÉVÉSZ 1999.
 Révész László: Emlékezzetek utatok kezdetére... Régészeti kalandozások a magyar honfoglalás és államalapítás korában. TIMP Kft Kiadó, Budapest 1999.
- RICHTHOFEN 1923/26.
 Bolko Richthofen: A szláv kérdés Magyarországon régibb középkori archaeológiájában. *ArchÉrt* 40. 1923–1926. 138–156.
- ROSKA 1913.
 Roska Márton: Árpádkori temető Vajdahunyadon. [Sépultures de l'époque d'Árpád, à Vajdahunyad.] *Dolg* 4. 1913. 166–190., 191–198.
- SCHMIEDELHEM 1929.
 M. Schmiedelhem: Ein Depotfund aus Tartu. *ESA* 4. 1929. 262–269.
- SCHULZE-DÖRRLAMM 1991.
 Mechtild Schulze-Dörrlamm: Der Mainzer Schatz der Kaiserin Agnes. Römisch- Germanisches Zentralmuseum Monographien Band 24. Sigmaringen 1991.
- SELMECZI-MADARAS 1980.
 Selmeczi László – Madaras László: Avarkori és X-XII. századi magyar köznépi sírok Rákóczi-falván. [Avar and X-XIIth century Hungarian commoner graves at Rákóczi-falva.] *Szolnoki Múzeum Évkönyve* 1979–1980. 141–172.
- SJÓVOLD 1974.
 Thorleif Sjøvold: The Iron Age Settlement of Artic Norway II. Tromsø–Oslo–Bergen 1974.
- STANOJEV 1989.
 Небойша Станойев: Некрополе X–XV. века в Войводины. [Nekropolen aus dem 10–15 Jahrhundert in der Vojvodina.] Нови Сад 1989.
- STENBERGER 1947.
 Marten Stenberger: Die Schatzfunde Gotlands der Wikingerzeit I. Lund 1947.
- STENBERGER 1958.
 Marten Stenberger: Die Schatzfunde Gotlands der Wikingerzeit II. Uppsala 1958.
- STRAUB 1999.
 Straub Péter: A honfoglalás kori tegezcsontok időrendjéhez. [Zur Chronologie der landnahmezeitlichen Köcherknochen.] *StudArch* 5. 1999. 409–422.
- STRÖMBERG 1970.
 Märta Strömberg: Grubenhäuser in Valleberga. Untersuchungen 1965–1970. In. Meddelanden Från Lunds Universitets Historiska Museum 1969–1970. 192–265.
- SUPKA 1909
 Supka Géza: Honfoglaláskori leletről Mezőtúron. *ArchÉrt* 29. 1909. 263–267.
- SZABÓ 1976.
 Szabó János Győző: Árpád-kori telep és temetője Sarud határában. III. A temető leírása és rendellenes temetkezéseinek párhuzamai. [Eine Siedlung und deren Friedhof aus der árpádenzeit bei Sarud. III. Beschreibung des Friedhofes und Untersuchung der aussergewöhnlichen Beisetzungen.] *EMÉ* 14. 1976. 17–89.
- SZABÓ 1978/79.
 Szabó János Győző: Árpád-kori telep és temetője Sarud határában. IV. A sírok relatív és abszolút kronológiája. A temető jellege. [Árpádenzeitliche Siedlung und ihr Friedhof in der Gemarkung von Sarud. IV. Absolute und relative Chronologie des Friedhofes. Charakter des Friedhofes.] *EMÉ* 16–17. 1978–79. 45–136.
- SZABÓ 1938.
 Szabó Kálmán: Az alföldi magyar nép művelődéstörténeti emlékei. Bibliotheca Humanitatis Historica 3. 1938.
- SZEDOV 1959.
 В. В. Седов: Ювенирные изделия древнего Новгорода (10–15 вв.) In: Труды Новгородской археологической экспедиции. *МИА* 65. 1959. 223–261.
- SZEDOV 1982.
 В. В. Седов: Восточные славяне в VI–XII. в. в. Арх. СССР. Москва 1982.
- SZÉLL 1941.
 Széll Márta: Elpusztult falvak, XI–XVI. századbeli leletek Csongrád vármegye területén. *Dolg* 17. 1941. 169–173.

- SZOLOVJEVA 1982.
Г. Ф. Соловьева: Славянские курганы у Ботвиновка Голской области. *КСИА* 171. 75–80.
- SZÓKE 1959.
Szóke Béla: A bjelobrdoi kultúráról. [Sur la civilisation de Bjelobrdo.] *ArchÉrt* 86. 1959. 32–47.
- SZÓKE 1962.
Szóke Béla: A honfoglaló és kora Árpád-kori magyarság régészeti emlékei. *RégTan* I. Budapest 1962.
- SZÓKE-VÁNDOR 1987.
Szóke Béla Miklós – Vándor László: Pusztaszentlászló Árpád-kori temetője. [Arpadenzeitliches Gräberfeld von Pusztaszentlászló.] *FontesArchHung* 1987.
- ТЕТТАМАНТИ 1975.
Tettamanti Sarolta: Temetkezési szokások a X–XI. században a Kárpát-medencében. [Begräbnissitten im 10–11 Jh. im Karpatenbecken.] *StudCom* 3. 1975. 79–123.
- ТОЧИК 1968.
Anton Točík: Altmagyarische Gräberfelder in der Südwestslowakei. *Arch. Slov. Catalogi* 3. Bratislava 1968.
- ТОЧИК 1983.
Anton Točík: Szóke Béla meg nem élt 70. születésnapjára. *Castrum Novum* 2. 1983. 7–11.
- TÖRÖK 1959.
Török Gyula: Die Bewohner von Halimba-Cseres nach der Landnahme. Leipzig 1959.
- TÖRÖK 1962.
Török Gyula: Die Bewohner von Halimba im 10. und 11. Jahrhundert. *ArchHung* 39. 1962.
- ТСЧИТНИКОВ 1914.
E. Tschitnikov: Kurgane der jüngere Eisenzeit im Lugaschen Kreise (Gouvernement St. Petersburg). *PZ* 6. 1914. 115–124.
- VAKLINOVA 1981.
M. Vaklinova: Mittelalterliche Schmuckstücke aus Bulgarien. Sofia 1981.
- VALIČ 1964.
Andrej Valič: Staroslovansko grobišče na Blejskem Gradu. [Die altslawische Nekropole auf dem Schlossberg von Bled] *Situla* 7. 1964. 7–30.
- VANA 1954.
Zdenek Váňa: Maďari a Slované ve světle archeologických nálezů X–XII. století. [Венгры и славяне в освещении археологических находок 10–12 вв. Les Magyars et les Slaves à la lumière des fouilles archéologiques du X–XIIe siècles.] *SLA* 2. 1954. 51–104.
- VAZSAROVA 1976.
Живка Н. Въжарова: Славяны и прабългари (по данни на некрополите от VI–XI. в. на територията на България). София 1976.
- VÉGH 1993.
K. Végh Katalin: A kistokaji honfoglalás kori temető. [Bestattungsort aus der Zeit der Landnahme in Kistokaj.] *HOMÉ* 30–31. 1993. 53–103.
- VINIKOV-AFANASZJEV 1991.
А. З. Виников – Г. Е. Афанасьев: Культурные комплексы Маяцкого селища. Воронеж 1991.
- WOLF 1992.
Wolf Mária: Előzetes jelentés a borsodi földvár ásatásáról (1987–1990). [Vorläufiger Bericht über die Ausgrabung der Erdburg von Borsod (1987–1990). Предварительный отчет о раскопках городища Боршод в 1987–1990 гг.] *NyJAMÉ* 30–32. 1987–1990. (1992) 393–442.
- ZAKI 1974.
Andrej Zaki: Archeologia Malopolski wczesnosredniowiecznej. Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdansk 1974.
- ZOLL-ADAMIKOWA 1971.
Helena Zoll-Adamikowa: Wczesnosredniowieczne cmentarzyska szkieletowe Malopolski I–II. Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdansk 1971.
- ZOLLÓWNA 1960.
Helena Zollówna: Wczesnośredniowieczna Bransoleta znalezinowa na Wawelu w roku 1955. In: *Studia do dziejów Wawelu*. Kraków 1960. 441–447.

Beiträge zur Tracht und Benutzungszeit der Draht- und gedrehten Armringe im Karpatenbecken des 10.-11. Jahrhunderts.

Péter Langó

Eine häufige Schmuckbeigabe in den Gräbern der landnehmenden Ungarn ist der Armring. Bereits in dem an zweiter Stelle zum Vorschein gelangten Grabfund, im Grab von Vereb, tauchte ein solcher Gegenstand auf. In der Forschung hielt man die einfachen Draht- bzw. die gedrehten Armringe, ähnlich den Typen mit Tierköpfen, lange Zeit für ein Kennzeichen des slawischen Ethnikums. Die Arbeit weitreichender Wirkung von Béla Szőke hat jedoch belegt und bestätigt, dass die aus Draht hergestellten und gedrehten Armringe zum Nachlass des Ungartums aus dem 10.-11. Jahrhundert gehören. Mehrere Fachleute sahen in den Armringen Gegenstände mit konkreter Funktion, die ihrer Meinung nach darin bestand, das Verrutschen der Kleiderärmel zu verhindern. Daher versuchten einige sogar, die Grösse der Kleiderärmel zu bestimmen. Doch den Gräbern hatte man die Armringe nicht in dieser Funktion, sondern als Schmuckgegenstände beigegeben, und das war mit Sicherheit auch im diesseitigen Leben ihre Rolle. Archäologische Funde sowie die ethnographischen Beobachtungen in der Steppe bekräftigen diese Feststellung.

Die Armringtypen wurden schon von Béla Szőke zusammengefasst, dessen Angaben Győző János Szabó später präziserte. Nach unserer Meinung und auf Grund der neueren archäologischen Funde kann man sagen, dass die Bronzedrahtarmringe mit rundem Querschnitt und spitz zulaufenden Enden nach der Landnahme der Ungarn im Karpatenbecken erneut in Mode kamen. Allerdings hat man Armringe ähnlichen Typs auch in anderen Gegenden, weit entfernt von den ungarischen Siedlungsgebieten, gefunden; beispielsweise im Gebiet des heutigen Bulgarien, in Skandinavien sowie an Fundorten in der

Steppe und im Kaukasus. Ihre Häufigkeit und Ähnlichkeit resultieren gewiss daraus, dass es relativ einfach war, solchen Schmuck anzufertigen. Ebensowenig verlangte die Herstellung der verdickten Bronzedrahtarmringe grössere Sachkenntnis. Früher nahm die Forschung an, die Stücke des Karpatenbeckens hätten sich aus dem dünnen zugespitzten Typ entwickelt und diesen abgelöst. Doch nach der Veröffentlichung weiterer grosser Gräberfelder wurde klar, dass die dünnen Drahtarmringe nach dem Erscheinen der dickeren Stücke nicht verschwanden, sondern bis zur zweiten Hälfte des 11. Jahrhunderts gleichzeitig mit diesen in den Bestattungen vorkamen.

Als eines der einfachsten Stücke unter den gedrehten Armringen betrachtete die Archäologie der Landnahmezeit den wellig gebogenen Drahtarmring. Die für Schmuck gehaltenen Exemplare dieser Form dürften jedoch nicht in jedem Fall Armringe gewesen sein. Nach den Parallelen aus der Steppe sowie der Grablage und dem Zustand der zum Vorschein gelangten Stücke darf man vermuten, dass es sich bei einem Teil der hierzu attribuierten Altertümer um Verzierungen handelt, die sich am Ende der Kleiderärmel befanden. Die Gestaltung des an beiden Enden schlingenartig gebogenen, mit Spiralen ausgefüllten, gedrehten Armrings deutet ebenso wie die des gedrehten Schmucks mit Schlingen-Haken-Verschluss darauf hin, dass diese Stücke nicht - wie früher angenommen - aus zwei oder drei Drähten, sondern aus einem einzigen, dreifach gebogenen Draht angefertigt wurden. Infolge dessen lässt sich auch nicht mit Sicherheit sagen, ob zunächst der aus zwei Drähten und später dann, diesen ablösend, der aus drei Drähten gedrehte Schmuck in Mode war.

Ein besonderes und relativ seltenes Stück ist der Bronzedrahtarmring mit verschlungenen Enden, den die neuere Forschung nicht in die erste Hälfte, sondern ins letzte Drittel des 10. Jahrhunderts datiert.

Übersetzt von Gotlind B. Thurmann

Péter Langó
Institut für Archäologie
der Philosophischen Fakultät an der
Wissenschaftsuniversität Budapest
H-1088 Budapest, Múzeum krt. 6-8.

A cégényi (Szatmár megye) monostor 1181. évi birtokösszeírásának helynevei

Németh Péter

A cégényi monostor javainak 1181-ben történt összeírása nemcsak a tájnak, a szatmári *Erdőhátnak*, de magának Szatmár megyének is az egyik legbecesebb forrása.¹ Részben azért, mert ez a legkorábbi írásos emlék e vidékre, részben pedig azért, mert szűkszavúsága ellenére 7 tatárjáráskor (1241) elpusztult, 4 a középkorban is részben továbbélő és 18 ma is fennálló falu nevét, némelyiknek még a helyét is rögzítette a XII. század végéről. Jól szemlélteti ezt az a tény, hogy a Borsova megyei falvakra vonatkozó legkorábbi oklevél három évtizeddel későbbi (1212);² Szabolcs megyére ugyan az 1067 körüli százdi apátság alapítólevele jó évszázaddal előzi meg a cégényit, ám „szépséghibás”: 1267-es átírásakor vagy korábban belejavítottak a Salamon király engedélyével tett adományok felsorolását tartalmazó oklevélbe (DHA I. 58. sz., MOL DL 7.).

Az is igaz, hogy az 1181-es birtokösszeírás sem eredetiben maradt ránk. A rongált szövegű oklevél – amely hitelesnek fogadható el – XV. századi egyszerű másolatból ismert, s ezen időpontig is kétszer – 1288-ban és 1366-ban – átírta a váradi káptalan. A középkor folyamán többször is hivatkoztak az eredetire, s használták azt vagy átírásai egyikét: így 1352-ben, amikor [a Szentemágócs nb-i] Kölcsei Dénes fiai, János, Jakab, András, Mihály és Miklós mesterek kénytelenek voltak [a Balogsemjén nb-i] Dománhidai Miklós fia, Miklós megölése miatt Ökörítő, Ökörítő–Etetyukodja egészét és Mácsa felét a Dománhidaiaknak átadni. Ez III. Béla 1181-es oklevelének 1288. évi átírása alapján történt.³ 1411-ben Fülöpői Lőrinc fia, János mutatta fel „*olim domini Bela Magni regis Hungariae*” („hajdan Magyarország királyának, Nagy Béla úrnak”) privilégialis levelének átíratát (bizonyára az 1366. évben átírat), amelynek alapján *Ravaszdé* birtokot (Fülesddel együtt) Kölcsetől elkülönítették. Ebben az az érdekes, hogy sem Kölcse határa nem szerepel az 1181-es oklevélben,

sem pedig *Ravaszdé*, ez utóbbi azért nem, mert akkor még ez a birtok nem is létezett. Mindenesetre a Fülöpői nemesek – akik talán rokonságban álltak a Kölcseiekkel – tudták, hogy az 1181-es oklevél *ad caput Ered* kitételét *Eredfőnek (Eredfew)* kell magyarítani, s az abban említett névtelen hegy(ecskék) már nem vehető(k) észre, a másik 1181-ben még névtelen hegyet pedig 1411-ben Cselének (*ad...montis Chele*) hívták (Zso III, 1079., 1201. reg., MOL DL 69.750. Kende cs. lt.).

Az oklevél kiadásának a körülményei magából az oklevélből kiolvashatók. [A Szentemágócs nb-i] Kölcse ispán által 1181 előtt a Boldogságos Szűz tiszteletére alapított monostor jobbágysai más birtoko-sokhoz, Tatárhoz és Maradék fia, Pálhoz szöktek, akiket kegyuraik, Péter és fiai, István és Koncs vagy Kont (*Konchi*), valamint Ehellős fia, Ehellős visszaköveteltek. Ez utóbbiak a király segítségét kérték, aki az ügy végrehajtását nádorára, Farkasra bízta. A nádor ítélete alapján Gyárfás fia, Pósa poroszló járt el az ügyben. A monostor apátja és kislétszámú szerzetesi közössége pedig írásba foglaltatta Kölcse ispánnak a monostor részére tett adományát, valamint a jobbágysók és szolgák kötelezettségét azért, hogy „*az egyház joga örökre sértetlen maradjon, nehogy akadjon valaki, aki ezen egyháznak ellent merjen mondani*”. Az oklevelet nem kisebb ember, mint [a Bár-Kalán nb-i] Kalán, a királyi udvar kancellárja, a későbbi pécsi püspök jegyezte, s a király pecsétjével erősítette meg. A hatalmas területen a XIV. század közepéig újabb falvak létesültek: (Tisza-) Csécsé, a két Ökörítő, (Tisza-)Kóród, Istvándi; Szekeres mellett 2 újabb falu, nem beszélve azokról a *terrákról* (Farkasdi, Jeszenő, Kenéz, Kerepse, Petlend, Porboszló, Sárkány, Töröstelek, Urbánd, Vécse), amelyek egy részéről bizonyítható, hogy lakottak voltak (MEZŐ–NÉMETH 1972.).

Ez a dolgozat szócikk formájában és térképen is bemutatni kívánja az oklevélben felsorolt és meghatározott településeket vagy lehetséges lakott helyeket s mindazokat, amelyek akár csak említés szintjén szerepelnek. Mindezt azért tartottam fontosnak, mert 1972-ben magam sem törekedtem teljességre, az oklevél 1985-ben megjelent magyar nyelvű fordításához írott lábjegyzetek pedig ma már elavultnak tekinthetők⁴. Ugyanakkor azt is szerettem volna igazolni, hogy

¹ Kiadása: REG.ARP. I/1. 133. reg. Az eredeti oklevelet 1288-ban és 1366-ban a váradi káptalan írta át, s ennek egyszerű, XV. századi másolata maradt ránk a Kapy cs. levéltárban (MOL DL 64073). A sokszoros átírás nyomán mind a személy-, mind pedig a helynevek erősen eltorzultak. Az előbbiekre legyen példa *Jaus* váci püspök vagy *Galany* kancellár neve, amely helyesen: *Job* (Jób), ill. *Calanus* (Kalán), továbbá: *Esew* bihari ispán, amely *Esau* (Ézsau) nevének az elírása.

² Kiadása: Ho. VIII. 12–15. az oklevél 1339. évi átírásból ismert példány a kiadó szerint a gr. Erdődy-család galgóci lt-ban volt.

³ SZIRMAY 1809/10. II. 121. magyar fordításban (utána FEJÉR VII/3. 24). Szirmay szerint a bemutatott oklevél IV. Béla királyé volt 1238-ból. Ez évszám azonban az 1288. évi átírás félreolvasásán alapul. Az 1352. évi oklevél eredetileg a Kende cs. cégénydányádi levéltárban volt, ennek alapján az 1181-es oklevél helyneveiből többet javítani lehetett.

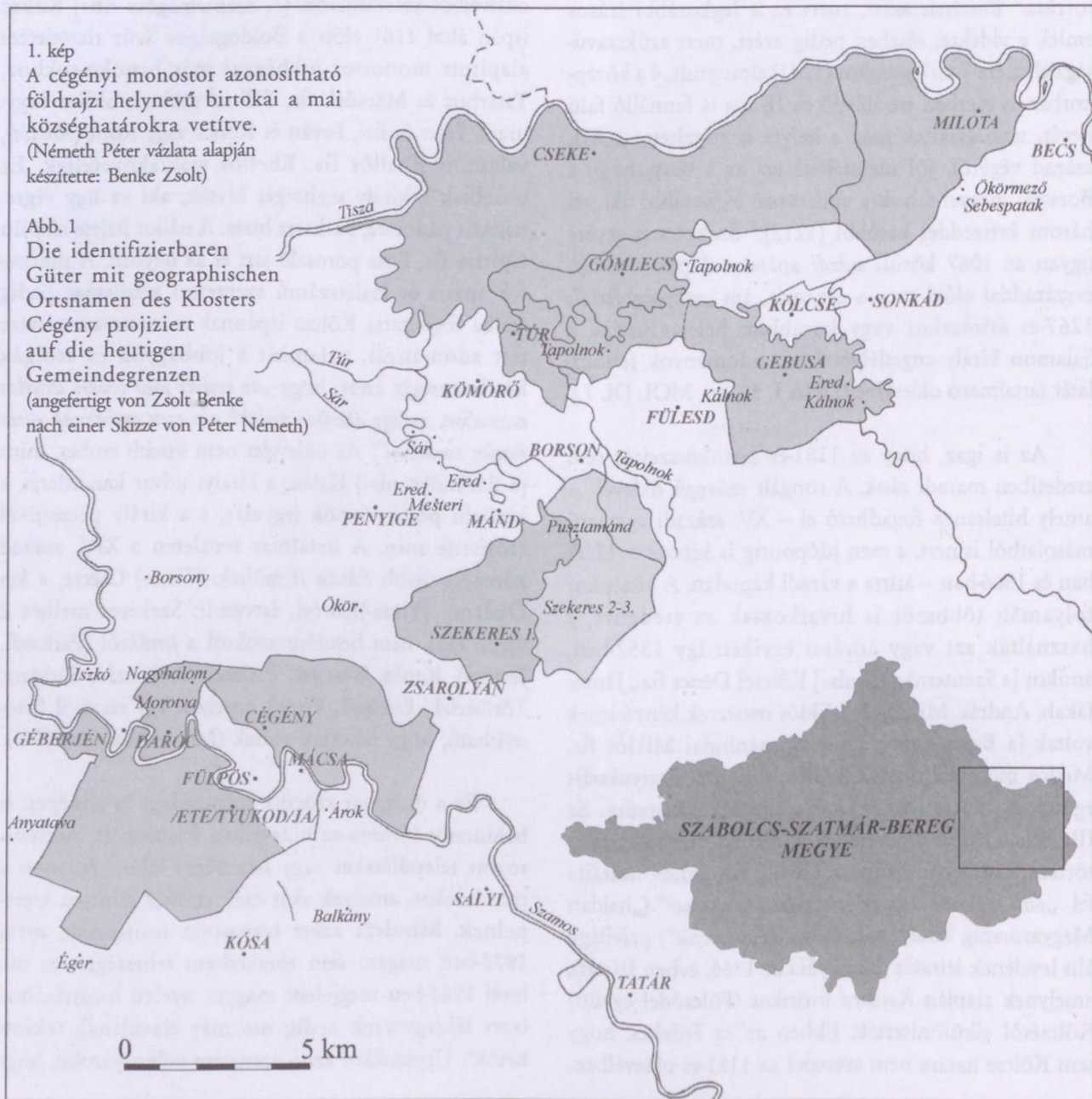
a tör-téneti névanyag feldolgozásánál milyen fontos szerep jut a modern földrajzi névgyűjteményeknek – esetünkben Kálnási Árpádnak –, amelyek nélkül a régi korok kutatója eredménnyel nem dolgozhat.

BECS

1181/288/366/XV. sz.: *cum Bechy* (REG.ARP. I/1, 133. reg.); 1334: *p. Bech, in C-u Zathmar* (ZICHY I, 421); 1352: *p. Beech* (SZABÓ 1889. 542, 93. reg; DOC. TRANS. Veacul XIV/10, 136); 1427: *p.~* (LO AA. 20).

1181-ben a cégényi monostor 4 összefüggő pré-

diumának (Cseke, Gebusa, Milota és Túr) határ-járását itt kezdik meg. 1334 előtt a [Gutkeled nb-i] Várdaiaké, akik közül Aladár fia Pelbárt és László fia János az egri káptalan előtt titokban kijelentik, hogy Szabolcs megyei birtokaik elpusztítójának [Druget] Vilmos [ungi és zempléni] ispánnak Becset visszaadták, mert félnek az országból való kiűzetéstől. 1352-ben a rokon [a Gutkeled nb-i] Tiba fia, Mihály fia, István idegen kézen lévő birtoka, amelyet nagybátyjainak, Tiba fiainak, Péternek és Tamásnak 200 M-ért (minden M-t 4 ft-ba számolva) leköt Hodossal és Tisztaberekkel együtt.

⁴ Az oklevél magyar alapfordítását Speckner Enikő, a jegyzeteket Kávássy Sándor (KÁVASSY 1985.) készítette. Jelen dolgozatomban részben az éppen ebben szereplő téves azonosítások helyretételét szolgálja, amelyeknek egyik forrása MAKSAI 1940. volt. Speckner szövegű fordítását Kávássy néhol félreértelmezte. Így pl. a *filiis ecclesiae* összetételt a *monastorbeliek*-nek fordítja, ami azért értelmetlen, mert nem a szerzeteseknek volt lehetőségük az apáttal szemben a felerészben birtokolt prédiuumokat elidegeníteni, hanem az apáttal közösen birtokló kegyuraknak. Azaz itt az egyház (alapítójának) fiai alatt Kölcse ispánnak az oklevélben korábban felsorolt rokonait kell értenünk. Az oklevélnek még egy magyar nyelvű fordítása ismert: KÖLCSEY 1930. A szerző éppen itt nem tünteti fel, hogy ő vagy fordítója milyen oklevélből dolgozott, de minden bizonnyal a Kapy-levéltárban őrzött példányból, amely „Kölcsei Kende János és Kapivári Kapy Teréz között 1770 táján kötött házasság alkalmából a Kapy-levéltárba került” (KÖLCSEY 1930. 8.).

[Maksai szerint várát 1364-ben említik (MAKSAI 1940. 115.), ez azonban a másik Becs-re vonatkozik! (Ld. ENGEL 1996. I. 275.!). 1427-ben a rokon Gacsályi Elleus fia László és fiai Miklós és Gergely itteni birtokrészét is Kusalyi Jakcs István özvegye és fiai, Mihály és László ellenében Gacsályi Tamás fia Tamás-nak ítélik. Középkori temploma a Tiszába omlott, felirata szerint 1469-ben épült (PESTY 1864.). – Ma Tiszabecs – (HNT 1892. 1608: 2805 kh.).

BORSON

1181/288/366/XV.sz.: *cum Bezeny de Bozan* [*:Borsan], ...*ad Bosan* [*:Borsan], *cca. Busam* (REG.ARP. I/1, 133. reg.).

A mindössze egyszer, 1181-ben említett település, ahol besenyők (*Bezeny*) laktak, a cégényi monostor Szekeres birtokának határjárásában tűnik fel; itt kezdődik és zárul Szekeres határa, más helyen pedig érintkezik Cseke, Gebusa, Milota és Túr határvonalával. Györffy György „*Bozan*”-i besenyőket említ, s úgy véli, hogy a Szekeres-től K-re a [túr]-ricsei és a gacsályi határ Besenyő helynevei őrizték meg a település helyét (GYÖRFFY 1990. 161., ld. KÁLNÁSI 1984. 452., KÁLNÁSI-SEBESTYÉN 1993. 165.). Maksai szerint elképzelhető, hogy [Nemes-]Borzova nevének romlott alakja szerepel az oklevélben (MAKSAI 1940. 118.). Egyik sem fogadható el. Györffy ellen szól, hogy a két Besenyő környezetében nem található fel maga a településnév, Maksainak viszont az a tény mond ellent, hogy Borzova először csak 1383-ban szerepel az írott forrásokban (LO AA. nro.7), s nagy a gyanúnk, hogy a Bereg megyei Borsova nemesi származású lakóinak áttelepülésével jött létre. Viszont a határjárás menetébe kitűnően beleillik az a Borsó földrajzi név, amely a múlt századból Fülesd (*Borsó-mező* – PESTY 1864.), Kömörő (~ KÁLNÁSI 1984. 212.) és Túristvándi (~ PESTY 1864.) határából adatható. Eredetileg Borson lehetett a teljes név, mint a nábrádi *Borson-nyilas* esetében, amely mára *Borsó-nyilasra* kopott (vö. KÁLNÁSI 1984. 262.). Mándy szerint a Tapolnak D-i partján „*volt a borsó mezőn Szent Egidnek szentelt kápolna I-ő Károly idejében, hol akkor a mándi határ jelentetik ki az osztálylevélben.*” (MÁNDY 1864.)

CÉGÉNY

1181/288/366/XV.sz.: *iob-nes monosterii (!) gloriose dei genitricis semperque virginis Marie, quod Kulchey c. iuxta fl-m Zamos fondavit* (REG.ARP. I/1, 133. reg.); é.n. [1271]: *Dat. in Cittu* [Citin?] (REG.ARP. II/1, 2113. reg.); é.n. [1288 k.]: *aput (!) mon. Cegen*,...*Dat. in* ~ (ZICHY I,

66); 1332–4/Pp.Reg.: *Dom. sac. de Chegen, ~, ~ de Chegan, St. sac. de Chegen abbas* (VAT. I/1, 108, 116, 134, 119); 1339: *p. ~* [BORSA 1946. 56., 2. reg.]; 1344/546: *mon. Chegenmonosthora* (CSÁNKI 1890/1913. I. 473.); 1345: *p. Czegény* [*: Czegen] (FEJÉR VIII/1, 579); 1417: *p. Chegen* (ZSO VI, 695. reg.).

A cégényi monostort 1181 előtt [a Szentemágócs nb-i] Kölcsse ispán alapította az Istenszülő Szűz Mária tiszteletére a Szamos közelében. 1181-ben a monostor *Geruley*-ben (ld. Gömlécs alatt!) lakó bizonyos jobbágyai Tatárhoz és Maradék fia Pálhoz szöktek, akiket [a Szentemágócs nb-i] Péter fiai, István és Kont ~ Koncs (*Konchi*) valamint Achilles fia Achilles visszaköveteltek. Ez alkalmat adott a monostornak, illetve az alapító leszármazottainak, hogy a monostor javait összeírják. Eszerint a Szamoson túl Tyukod (a későbbi Etetyukodja) és Daróc, innenső partján Szekeres és Geruley, a Túr és a Tisza közötti erdőben Cseke és Gebusa egésze, valamint Milota és Túr fele-része képezte a monostor birtokait, s maga a monostor meg nem nevezett helye, Cégény. Ez utóbbi „*első határa tehát Fülöp faluval (v. Philippi) határos, a második Szernye (v. Zizna [*: Zirna]) faluval, a harmadik ... faluval, ahol lovasjobbágyok vannak, akiket ott ... neveznek (!).*” Az oklevél szerint [minden] „*falu évenként köteles adni az egyháznak egy hároméves ökröt, egy egyéves disznót, egy köből gabonát, egy tyúkot, két kenyeret. Az összes fent említett prédiumon 33 háznép (mansio) és 12 eke, 70 ló, 100 marha, 200 sertés Pud nevű kondással és 300 juh [van].*” 1271. október 6-án V. István király itt keltezi Ricse és Kostatun földek adományozásáról szóló oklevelét. 1288 körül a monostorban állítottak ki oklevelet választott bírák. 1339-ben Rohodi *Arteus* fia Miklós fia, László pert indított leánynegyed dolgában Kölcssei Dénes fiai ellen, s ekkor megemlítik, hogy a király [I. Károly Róbert] is perben áll a nekik adományozott Cégény és Kölcsse birtokok miatt, ugyanis a király Dénes halála után a koronára szállottnak vélte birtokait. A per 1344-ben zárult, amikor I. Lajos király megerősítette őket Cégénymonostora kegyuraságában is. A következő évben a testvérek birtokaikat megosztották, de az ősök nyugalóhelye (*ubi progenitores eorum sepulturam habere dignoscuntur*), Cégény a Boldogságos Szűz tiszteletére szentelt egyházával közös jószág maradt. 1417-ben a Szekeres birtokon lakó Dománhidai László fiai, György, László és István rátörve Kölcssei István fiai, Mihály, László és Jakab; Jakab fia Dénes; Miklós fiai, György és László; Istvándi Miklós fiai, Péter és György Cégény birtokára, onnan valamennyi jobbágyot házaikkal és javaikkal Dányádra telepítették, ahol azok ma is tartózkodnak a panaszosok szerint. Sőt Mihály, László és Jakab cégényi

házaikat leromboltatták és birtokukra, Dománhidára szekereken átvitették; a nemesek és jobbágyok Cégény területén lévő gyümölcsfákat kiásatták, és Dányád birtokra átvitették vagy kivágatták. Az erdélyi püspökség szatmári főesperességében fekvő egyházának Domonkos nevű papja az 1332. évi II. részlet fejében 48 dénárt, az 1333. évi I. részlet fejében 6 garast, az 1334. évi II. részlet fejében 8 garas pápai tizedet, míg az ugocsai főesperességhez számított monostor részéről István szerzetesapát az 1334. évi I. részlet fejében 40 dénárt fizetett. – Ma Cégénydányád része (HNT 1892. 1059: Cégény, 1349 kh.).

CSEKE

1181/288/366/XV.sz.: *pr. Seta, ... in pr-o Cheke* (REG.ARP. I/1, 133. reg.); 1344: *p. Cheke* [BORSA 1946. 56., 3. reg.]; 1345: *p. Cseke* [*: Cheyke] (FEJÉR VIII/1, 576–9).

A cégényi monostornak a [Jeszenő] erdőben négy prédiума volt, amelyeknek neve: Cseke, *Gebusa*, Mil[ota] és Túr. A valamennyit egybefogó határvonalat ekkor leírták, eszerint „először Beccsel (*cum Bechy*) határosak, a ...*urnu* folyó mentén egészen a *Cuni* folyóig, innen.... Sebespatak és Ökörmezőtől (*de campo Ekeew*) [megy a határ], ahonnan Sonkádig (*Sonkad*) [tart], innen a Túron túl az Eredfőig (*ad caput Ered*) és ... hegyig, ahonnan a Kálnok (*Tálnok*) mellett [megy a határ], innen Fülesdig (*ad Filesd*) [tart], ahonnan egy rekettyés [a határ], innen a Tapolnokon (*Chapolnuk*) túl egy hegyig [tart], amitől egyenesen a Sár (*Saar*) szögletéig [megy], innen Borson (*Busa*) körül Penyige (*ad meta /!/ Penige*) határáig, ahonnan Kömörő végétől (*de fine Kemerew*) egy hegyig, Sár sarkáig (*ad angulum Saar*) [megy], innen egy folyó mentén Vésztő erdőig (*ad silvam Veztew*), ahonnan Köncsőlig (*Cuncul*) [tart], és a Túr közepe mentén egészen a Tiszáig (*usque Ticiam*) [megy], a Tisza közepe mentén pedig vissza ismét az első határig.” A négy prédiум határvonala 5 ma is létező falut (Becs, Sonkád, Fülesd, Penyige és Kömörő) és 2 elpusztultat (Borson, Köncsöl) érintett; a földrajzi nevek közül Sebespatak (KÁLNÁSI 1984. 339.: *Sebes-patak, Sebes-patak hídja*, ez utóbbin halad át a Tiszabecsre vezető országút, Sonkád), Ökörmező (PESTY 1864., KÁLNÁSI 1984. 337.: *Ökör-mező, Sonkád*), Eredfő (KÁLNÁSI 1984. 197.: *Ered-hát, Ered-szugoly, Kölcse*), Tálnok (KÁLNÁSI 1984. 198–199.: *Kálnok* (dűlő), *Kálnok csatorna*, Kölcse; PESTY 1864.: *Kálnok erdő, Fülesd*; KÁLNÁSI 1984. 91., 93.: *Kis-Kálnok, Nagy-Kálnok* Fülesd), Tapolnok (KÁLNÁSI 1984. 205.: *Paponok, Taponok laposa*, Kölcse; PESTY 1864.: *Tapolnak* Fülesd; KÁLNÁSI 1984. 445.: *Tapolnok, Tapolnok-hát, Tapolnok-híd*, ezen halad át a kömörői út, TúrIstvándi; KÁLNÁSI 1984. 481–482.:

Tapolnok, Tapolnok-csatorna, Vámosoroszi), Sár (KÁLNÁSI 1984. 221., 213.: *Sár hídja* = Csomota hídja, Kömörő; KÁLNÁSI 1984. 324.: *Sár-patak* = Csomota, Kömörő) azonosítható. A falu 1181-ben tűnik fel, mint a cégényi monostor tartozéka. „*Cseke prédiumon lovasok vannak, akiknek nevei ... stb. (!) és mások, akik teszik, amit parancsolnak nekik, valamint egy Cseke (Cheke) nevű erdőőr.*” 1344-ben I. Lajos király e birtokukat is visszadja [a Sente-mágócs nb-i] Kölcsei Dénes fiainak, Jánosnak, Jakabnak, Andrásnak, Mihálynak és Miklósnak, akik a következő évben megosztóznak. Cseke tartozékaival, Petlennel és Orbánnal az első három fiúé lett. Ekkor Kóród felől meghatárolták: a határ a Magasmart (*Magos Marth*) nevű helynél kezdődik, s D-re tart a Kóród és Csecse közötti Körvélyesberekig (*Kurthuelusberuk*), s a nagy erdőnél (*sylva magna*) fejeződik be. A földrajzi nevek közül egyik sem él. Ugyancsak elválasztották Istvándi felől: a határ a Cserérnél kezdődik, amely teljesen Csekéhez tartozik, Jeszenő föld Istvándihoz, de Jeszenő szénatermő réteje közös marad. Közülük a *Cser* számtalan változata ma is élő földrajzi név (KÁLNÁSI 1984. 358–359.). A szántóföldet és a halastavakat felosztják egymás között, az erdőt közösen használják, a településen lévő malom a falubelié. Téglából épült temploma XV. századi, hajónál keskenyebb, boltozott, a nyolcszög három oldalával záródó szentéllyel. A múlt század közepén még fennállt (HENSZLMANN 1864. 143.), azóta elbontották. – Ma Szatmárcseke (1907), (HNT 1892. 1042: 6389 kh.).

DARÓC

1181/288/366/XV. sz.: *pr. Drabuc ~ Darovch* (REG.ARP. I/1, 133. reg.); 1345: *t. Doroth* [*: Doroch] (FEJÉR VIII/1, 579).

Neve alapján eredetileg királyi birtok volt, amelyen vadfogók laktak. 1181-ben a cégényi monostor Szamoson túl fekvő prédiума, amelyen akkor lovasjobbágyok éltek. Határát ekkor leírják: „*Daróc prédiум határa a Morotva (Morothwa) torkolatánál kezdődik, mely teljesen a monostorhoz tartozik, innen Géberjénnel (Gabrian) határos a kis hegytől, amitől a nagy hegyig tart, majd Gadasyn erdő körül halad, innen Topolyán (Topolan) határáig és ... határáig tart, innen ismét a Szamoson túl Kósa (Cuse) határáig megy.*” Eszerint Daróc Géberjénnel és a tatárjárásakor eltűnt Kósával és Topolyán faluval volt határos. A Morotvának a Tóbéli, a Holt-Szamos felel meg (KÁLNÁSI 1989. 39.), amely „nevét a körülfekvő tótól vette” (PESTY 1864.), a kis és nagy hegynek pedig a „*Nagy halom – Kis halom*, két emelkedett helyiség, honnan nevezetét is vette”

(PESTY 1864.), közülük az első még élő név (KÁLNÁSI 1989. 36.). 1345-ben a Szentemágócs nb-i Kölcsei Dénes fiai, János, Jakab mesterek, András, Mihály és Miklós elhatározzák, hogy e monostorhoz tartozó földet – amelyet idegenek elfoglalva tartanak – közösen visszaszerzik. Ez időközben megtörtént, mert 1411-ben mind Kölcsei János fiai, Miklós és István, mind Kölcsei Jakab fia, Dénes birtoka Fülpössel volt határos (ZSO III, 1201. reg.). 1417-ben Dománhidai László fiai, György, László és István Kölcsei István fiai, Mihály, László és Jakab, Jakab fia Dénes, Miklós fiai, György és László, Istváni Miklós fiai, Péter és György Daróc birtokát elnéptelenítették és elpusztították, a Gyalmas-tó nevű halászhelyet (*piscatura vulgo Gyalmas-tho*) magukhoz foglalták, a fakápolnát az ő Mácsa birtokukra átszállították és lerakták, sőt a Szent István király tiszteletére készített képet (*imago*) megbecstelenítették (*permactari*) (ZSO VI, 695. reg.). Ezután épült középkori templomát a Szamos elvitte. – Ma Fülpösdaróc (HNT 1892. 1131: 743 kh.).

ETETYUKODJA

1181/288/366/XV.sz.: *pr. Tykud* (REG.ARP. I/1, 133. reg.); 1344: *p. Etetykudya ~ Etetikudya* (BORSA 1946. 56., 3. reg.); 1345: *p. Chedhikodgya* [*: Ethethykodya] (FEJÉR VIII/1, 576); 1352: *Vkurytho-Etetykudya* (SZIRMAY 1809/10. II. 121; DOC.TRANS. Veacul XIV/10, 109., 104. reg.).

Előzményét ld. Tyukodnál! Ez a Tyukod a XIII. század közepén élt birtokosáról, Etéről kapta későbbi nevét. 1284-ben ugyanis [a Szentemágócs nb-i] *Ethe* ispán fiai, Miklós ispán, Mikó mester és *Ethe* – Ehellős (*Ehelleus*) rokonai – [az Osl nb-i] Keserűi (Bihar m.) András fia Miklós és Lampert fia Miklós ispánokkal megegyeztek: Ehellős özvegyének, Öszöd (*Euzud*) leányának hitbére és jegyajándéka fejében 5 M-t fizetnek (BORSA 1946. 56., 1. reg.). 1344-ben I. Lajos király e birtokukat is visszaadja [a Szentemágócs nb-i] Kölcsei Dénes fiainak, akik a következő évben megosztanak: Etetyukodja Jánosé, Jakabé [a Kölcsei cs. őseié] és Andrásé [az Egregyi cs. őseié] lett. 1352-ben ezt a (Ökörítónak is nevezett) birtokot [a Balogsemjén nb-i] Dománhidai Miklós megöléséért a Domán-hidaiaknak adják át. Ekkor az 1181-es oklevél 1288. évi átírása alapján határát megjárják: „Pencivel (Penty) és Sályival (Saul) határos, innen a Balkányi (Bolkan) úton és a Balkánynak a szegletén haladva a D-i részen egyenesen a Hápörjásra (Hapwrias), onnan az Éger rétyére, majd a Nyires Égerhez (Nyrus Eger) az Anya (pisc. Ana) halastó körül – amely egészen a monos-torhoz tartozik –, onnan a Kerektónak (Kerektho) a közepén és az Ároknak (Aruk) a végén egészen a Szamosig (Zomus),

ahol a határ végződik.” Az 1373-ban már lakóitól elhagyott birtokot (*Chetenkundya* [*: Etetykudia] (BORSA 1946. 60., 11. reg.) és Sályit 1373–1377 között a Káta nb-i Csaholyi Sebestyén és fiai Porcsalma néven megtelepítik, ami miatt 1389-ben a [Kaplony nb-i] Károlyiak és Vetésiek tiltakoznak (1389: *intra m-s p-nis Soos* [*: Sauly] *v-m per Porchhalma nominatam* (KÁROLYI I, 434). 1448-ban Etetyukodját Porcsalmával egynek veszik (MAKSAI 1940. 224.). – Ma Ökörítőfülpös és Porcsalma része.

FÜLESD

1181/288/366/XV.sz.: *ad Filesd* (REG.ARP. I/1, 133. reg.); 1345: *t. Fylesd* [*: Phylesd] (FEJÉR VIII/1, 576); 1393: *Vyd. St. et Nic. de Fylesd* (ZICHY IV, 516); 1418: *p. Fyles exist.* (ZSO VI, 2525. reg.); 1424: *p. Filesd* (LK 9 (1931) 76., 65. reg.).

A falu 1181-ben tűnik fel a cégényi monostor és [a Szentemágócs nb-i] Péter fiai, István és *Konchi*, valamint Ehellős fia, Ehellős által közösen birtokolt Milota és Túr földek határánál mint irányt jelző hely. 1345-ben az ugyanabba a nemzetségbe tartozó Kölcsei Dénes fiainak osztozásakor mint Kölcsehez tartozó, Oroszi birtokig húzódó föld Jánosnak és Jakabnak [a Kölcsei cs. őseié] és Andrásnak [az Egregyi cs. őseié] jutott. Mégsem csak ők voltak birtokosai, ugyanis 1393-ban Fülesdi Vid, István és Miklós Kölcsei Jakab fia, János Kozma nevű fülesdi jobbágyát javaival együtt Fülesdről elhurcolták. 1418-ban említik az Oroszi és Fülesd közötti Taponok folyót és *Filespathaka*-t, amelybe Kölcsei Miklós fia, György beleesett, s emiatt felesége, Gyulaházai (Szabolcs m.) János leánya, Orsolya ügyvédvalló oklevele is elmerült. 1426-ban Derzsi Kántor Benedek fia László, rokonai Fülpösi Lőrinc fia László gyermekei Miklós, Ilona asszony, Margit és Katalin; Lőrinc második fia, Miklós fiai, Tamás és Lőrinc; Lőrinc harmadik fia János leányai, Ilona asszony, Veronika és Erzsébet nevében eltiltja Lőrinc fiait, Lászlót és Miklóst, Lőrinc harmadik fia, János fiait, András, Mihály, Lőrincet és Györgyöt ravaszdi és fülesdi birtokrészeik eladásától, a kölcsei és istváni nemeseket pedig azok birtokba vételétől. A hagyomány szerint a kölcsei „*Porboszlai szántóföldek*” itt feküdt hajdan a szomszéd Fülesd község, de a tatárok által elpusztítottán, mostani helyére vonult. – (PESTY 1864.). – Ma Fülesd (HNT 1892. 1131: 2562 kh.).

FÜLPÖS

1181/288/366/XV.sz.: *v. Philipi* (REG.ARP. I/1, 133. reg.); 1338: *Petri fi Luka de Phylpusy* (KÁROLYI I, 126); 1355: *Laur. f. Petri de Philpus* (ZICHY II, 611); 1380: *~ de philpus* (ZICHY IV, 127).

A falu 1181-ben tűnik fel, amikor a cégényi monostort Fülpössel határosnak mondják, ahol lovas jobbágyok vannak. 1338-ban az idevaló Luka (Lukács) fia, Péter javára perdöntő esküt ítélnék. 1355-ben az országbíró Fülpösi Péter fia, Lőrincet is bírsággal sújtja meg nem jelenés miatt. 1357-ben ugyanő vármegyei esküdt (AO VI, 621), a következő évben királyi ember (KÁLLAY II, 1296., 1298. reg.). 1390-ban a gyügyei nemesek részéről fogott bíró Timóteus ügyében. 1411-ben Fülpösi Lőrinc fia, János Fülpös birtokát meghatárolják Kölcsi János fiai, Miklós és István, valamint Kölcsi Jakab fia, Dénes Cégény és Daróc birtokai felől (ZSO III, 1201. reg.). Egyházát – amelyet a Szűz Mária tiszteletére emeltek (1465: MOL DL 28.527) – a Szamos elhordta. – Ma Ökörítőfülpös része (HNT 1892. 1131: 718 kh.).

GÉBERJÉN

1181/288/366/XV.sz.: *cum Gabrian* (REG.ARP. I/1, 133. reg.); 1324: *p. Geburyen* (AO II, 140); 1381: *p. Gaborian* (LO AA. nro. 12); 1387: *p. Gabrien* (ZSO I, 10. reg.); 1393: *p. Geberien* (CSÁKY I/1, 169); *p. Geberyen* (DOC.VAL. 461).

A falu 1181-ben a cégényi monostor Daróc nevű prédiának határjárásakor tűnik fel mint irányt jelző hely. 1324-ben János fia Géberjén és [a Balogsemjén nb-i] István fia János megegyezik, hogy az utóbbi 6 M-t fizet a falu lerombolása vagy Géberjén elfoglalása miatt. 1381-ben Bátori György fia, János amiatt kér vizsgálatot, hogy Matucsina (Baranya m.) János fia, Lőrinc valamint Miklós az uradalmukban, Gáborján birtokon köteles jogsérelmét orvosolni. 1387-ben Zsigmond király Matucsina Demeter hűtlen fiai, Miklós, László és Ferenc e birtokát is elkobozta és [a Zsidó nb-i] Szántói (Közép-Szolnok m.) Pető fiainak, Jánosnak és Istvánnak, valamint Nagyrozályi György fiainak, Kun Lukácsnak, Gergely váradi főesperesnek és Kálmánnak adományozza. 1391-ben Szántói Petőfi János Zsigmond király engedélyével birtokait – így géberjéni részeit is – leányának, Katalinnak, csendi Bátori János feleségének és gyermekeiknek, Istvánnak és Potenciánának adta, akiket 1393-ban beiktattak e birtokrészbe is. Azonban 1395-ben Matucsina László és Ferenc e birtokát is részben visszakapta a királytól (ZSO I, 3911. reg.), s leszármazottaik és rokonaik, László fiai, István és János, Demeter fia Demeter pap, Miklós

fiai, Miklós és Péter, Lőrinc fia, Domonkos és ennek a fia, Frank 1436-ig bírták, amikor hamis oklevél készítése miatt ismét elveszítették. Zsigmond király az ekkor *Gáborjászegnek* nevezett pusztát is Bátori István országbírónak adta [CSANKI 1893.]. – Ma Géberjén (HNT 1892. 1139: 729 kh.).

GEBUSA

1181/288/366/XV.sz.: *pr. Gebusa* (REG.ARP. I/1, 133. reg.).

A cégényi monostorhoz tartozó prédi, amelyet csak egyszer, 1181-ben említenek. A Jeszenő nevű hatalmas erdőségben feküdt. Az oklevél szerint „*a prédi-umon lovasok vannak, akiknek nevei ...stb. és mások is.*” Maksai Gebusa-t Kölcsével vette egynek azon az alapon, hogy a határjárás Kölcsét is belefoglalta Cseke, Gebusa, Milota és Túr határainak körüljárásakor (MAKSAI 1940. 163.). Ez csak részben igaz, s Kölcsé – amelyet egyébként külön is megemlíti az oklevél – sohasem volt a cégényi monostor birtoka, mindig is a névadó Kölcsé ispán leszármazottai kezén találjuk. A tatárjáráskor (1241) elpusztult település Kölcsé határába olvadt (MÁNDY 1864.: *Gebe sor*; KÁLNÁSI 1984. 197.: *Gebe-sor-Elsőforduló, ~Második-forduló, Gebe-sori dűlbút*)

GÖMLECS

1181/288/366/XV.sz.: *ad t-m eccl-e in v. Geruley* [*: Gemlech] (REG.ARP. I/1, 133. reg.).

A mindössze egyszer említett település a cégényi monostor földje volt. Innen szöttek el azok a jobbágyok, akik Tatárnál és Maradék fia, Pálnál találtak menedéket. A tatárjáráskor (1241) elpusztult. – Véleményünk szerint a rejtélyes név egy félreolvasásból született, ugyanis az *m* betűt a kései átíró *r* + *u*-nak, míg a *ch*-t *y*-nak látta. A helyreállított névalak (*Gemlech*) már könnyen azonosítható. Balázsik T. szerint az Istvándihoz tartozó Gömlecsben állt 1548-ban Cégényi János kúriája, amelyet Perényi Gábor zálogban megszerezett, továbbá birtoka volt az Istvándi és Gömlecs közötti területen (BALÁZSIK 1993. 9.). Egy 1816. évi forrás szerint e részen a ref. templom melletti belső telkek értendők, amelynek a lakosságát a török és a pestis kipusztította (BALÁZSIK 1993. 17. jegyzet). *Gömlecs* a Túr parton, Istvánditól K-re: „*Ez hajdan falu volt, még élnek emberek, kik ott levő házakra emlékeznek, lakosai – többnyire – beköltöztek Istvándiba*” (PESTY 1864.).

KÓSA

1181/288/366/XV.sz.: *usque m-m Cuse...ad m-m* ~ (REG.ARP. I/1, 133. reg.)

A cégényi monostor két birtokának, [Ete-]Tyukodnak és Darócnak a határjárásakor 1181-ben tűnik fel, ezek szerint a kettő között feküdt, mindegyik-kel érintkezve. Többé nem említik, így valószínű, hogy az 1241. évi tatárjárásakor hagyták fel lakói. – Részben Porcsalma határába olvadt (KÁLNÁSI–SEBESTYÉN 1993. 335., 337.: *Kósa-dűlő, Kis-Kósa, Nagy-Kósa*). A dűlő területének egy részét *Téglásnak* nevezik, a hagyomány szerint egykor itt lehetett a falu, mert téglá vetődik itt fel (KÁLNÁSI–SEBESTYÉN 1993. 342.). Részben Hermánszeg (PESTY 1864: *Kós erdő*) és Szamossályi (PESTY 1864: *Kóós erdő dűlő*) területén keresendő.

KÖLCSE

1181/288/366/XV.sz.: *a fine Kelchei* (REG.ARP. I/1, 133. reg.); 1332–4/Pp.Reg.: *Thomas sac. de Kulchey* (VAT. I/1, 107); 1339: *p. Kulche* (BORSA 1946. 56., 2. reg.); 1344: *p.* (BORSA 1946. 56., 3. reg.); 1345: *p. Keölchse, v.* ~ [*: *Keulche*] (FEJÉR VIII/1, 576–7).

A Szentemágócs nemzetség másik neve Kölcse. Névadója egy nemzetségtag, az 1181 előtt élt Kölcse ispán, aki talán azonos Kölcsei (*Culcey*) ispánnal, II. Géza király 1142–46. évi oklevelének tanújával (REG.ARP. I/1, 76. reg.). A falu 1181-ben tűnik fel a cégényi monostor és [a Szentemágócs nb-i] Péter fiai, István és *Konchi*, valamint Ehellős fia, Ehellős által közösen birtokolt Milota és Túr földek határánál mint irányt jelző hely. 1339-ben Rohodi Arteus fia, Miklós fia László pert indított leánynegyed dolgában Kölcsei Dénes fiai, János, Jakab, András, Mihály és Miklós ellen, s ekkor megemlítik, hogy a király (I. Károly) is perben áll a nekik adományozott Cégény és Kölcse birtokok miatt. Ugyanis a király Dénes halála után a koronára vissza-szállottnak vélte birtokait. A per 1344-ben zárult, amikor I. Lajos király megerősítette őket Kölcse és az itteni hídvám birtokában is. A következő évben a testvérek birtokaikat megosztották: Kölcse az elsőszülött Jánosé [a Kölcsei Nagy cs. őse], Jakabé [a Kölcsei Farkas cs. őse] és Andrásé [az Egregyi (Zaránd m.) cs. őse] lett. A falut is megosztották: az atyai ház (*curia*) a Kóród felé eső Méhes-szeggel Jakab és András, míg a kúria körüli telek (*sessio*) a Túr folyó szigetétől D felé eső résszel János tulajdona. A Túr folyón álló kölcsei malom a testvérek közös tulajdonában marad, míg a településen lévő a falusiaké. A szántóföldek és a szénatermő rétek a falu határain belül és annak tartozékain (az egyes testvéreké), míg az erdők és a vizek közösek maradnak. Ekkor Kölcse és tartozékai

(Porboszló, Fülesd és Tőröstelek) határát a testvérek, Mihály és Miklós Istvándi birtoka felől megjárták: a határ a Túr (*Thur*) folyónál kezdődik, majd ... Gyékényespatak (riv. *Gekenespotak*) ... Laposrakottya (*Lapusrakathia*) ... Kétágúormán (*Kethaguorman*) ... Köböldökrakattya (*Kubuldekrakathia*) ... Medvésrakattya (*Meduesrakathia*) ... Szernyeormán (*Zyrnyeorman*) erdő ... Székrakattya (*Zekrakathia*) ... Rusztika föld (*t. Rustica*) ... Rusztikapataka (*Rusticapo-toka*) ... Iváhonakla (*Juahunokla*) ... végül János erdejénél (*Juanuserdye*) zárul. A felsorolt földrajzi nevek közül *Gyékényes-csatorna*, *Laposrekettye*, a Köböldök *Köpödék* alakban, *Medve-féle kert*, *Székos* a múlt században, *Resztika*, *Resztika-csatorna* ma is élő név a kölcsei (KÁLNÁSI 1984. 196–204.), míg *Gyékényes*, *Laposrekettye*, *Ormán-hát* az istvándi határban (KÁLNÁSI 1984. 439., 442., 444.). 1357-ben Kölcsei Dénes fia, János vármegeyi esküdt (AO VI, 620). Az erdélyi püspökség ugocsi főesperességében fekvő egyházának Tamás nevű papja az 1332. évi II. részlet fejében 5 garas pápai tizedet fizetett. – Ma Kölcse (HNT 1892. 1288: 4938 kh.).

KÖMÖRŐ

1181/288/366/XV.sz.: *de fine Kemereu* (REG.ARP. I/1, 133. reg.); 1344: *p. Kwureu ~ Kumereu* (BORSA 1946. 56., 3. reg.); 1345: *p. Keömerö* [*: *Kemere*] (FEJÉR VIII/1, 579).

A falu 1181-ben tűnik fel a cégényi monostor 4 összefüggő prédiójának (Cseke, Gebusa, Milota, Túr) határjárásánál mint irányt jelző hely. 1344-ben I. Lajos király e birtokukat is visszaadja [a Szentemágócs nb-i] Kölcsei Dénes fiainak, akik a következő évben megosztottnak. Kömörő [a Kölcsei és Ártánházi (Szabolcs m.) Bornemissza cs. őséé] Mihályé és [a Cégényi és Kende cs. őséé] Miklósé lett, a Túron fekvő malom közös használatban marad, a településen lévő [szárazmalom?] a falusiaké. – Ma Kömörő (HNT 1892. 1289: 2618 kh.).

KÖNCSÖL (?)

1181/288/366/XV.sz.: *ad Cuncul* (REG. ARP. I/1, 133. reg.)

Névadója lehetséges, hogy azonos az 1181-ben említett [Szentemágócs nb-i] Péter fia, *Konchi* felmenőjével. A cégényi monostor négy egybefüggő prédiójának, Csekének, Gebusának, Milotának és Túrnak határjárása során tűnik fel, de nem dönthető el, hogy települést jelölt-e vagy csak egy határrész neve volt. – A Tiszába futó Túr közelében kell keresni Kömörő és Nagyár között; az élő földrajzi névanyagból nem ismert.

MÁCSA

1181/288/366/XV. sz.: *ad m-m Macha usque ad Zamos* (REG.ARP. I/1, 133. reg.); 1344: p.~ (BORSA 1946. 56., 3. reg.); 1345: p.~ (FEJÉR VIII/1, 576); 1352: p.~ (SZIRMAY 1809/10. II. 121; DOC.TRANS. Veacul XIV/10, 109., 104. reg.); 1369/373: p.~, *Maacha* (BORSA 1946. 59–61., 9-11. reg.); 1414: p. *Machan* (!) (ZSO IV, 2088. reg.); 1417: p. *Macha* (ZSO VI, 695. reg.).

A Szamos parti település 1181-ben a cégényi monostor Tyukod prédiúmának határjárásakor, annak szomszédjaként tűnik fel. 1344-ben I. Lajos király e birtokukat is visszaadja [a Szentemágócs nb-i] Kölcsei Dénes fiainak, akik a következő évben megosztoznak. Mácsa Jánosé, Jakabé [a Kölcsei cs. őseié] és Andrásé [az Egregyi (Zaránd m.) cs. őseié] lett. 1352-ben e birtok felét [a Balogsemjén nb-i] Dománhidai Miklós megöléséért kénytelenek fejjátságként átadni a Dománhidaiaknak. 1369-ben Kölcsei Dénes fiai – az időközben elhunyt Mihály kivételével –, valamint Kölcsei János fia, István vissza akarták iktattatni magukat a lakott Mácsa birtok K-i felébe is, ennek azonban Dománhidai Miklós fiai, Miklós és Mihály ellentmondtak. A király időközben a Kölcseiek javára kiadott oklevelet visszavonta. Az 1373-ig húzódó per – mivel a Kölcseiek jóhiszeműen jártak el – az utóbbiak felmentésével zárult, a birtokrész viszont a Dománhidaiak kezén maradt. 1414-ben Kölcsei Jakab fia, Dénes és fia Szilveszter panasza szerint Dománhidai Miklós fiai, László, György és István már régen elfoglalták e birtokon lévő részeit. Ugyancsak Kölcsei István fiai, Mihály, László és Jakab, Jakab fia, Dénes, Miklós fiai, György és László, Istvándi Miklós fiai, Péter és György panasza szerint 1417-ben Dománhidai László fiai, György, László és István mácsai birtokrészeit elpusztították, jobbágyaikat pedig Dányánra és Penyigére vitték át, ugyanakkor az elnéptelített és elpusztított Darócról a fakápolnát a Dománhidaiak mácsai birtokrészére átszállították. – Ökörítőfülpös határába olvadt (FÉNYES III, 53: *Mácsa* puszta, Ökörítő mellett, s ahhoz tartozik).

MÁND

1181/288/366/XV.sz.: *ad primam m-m v. Mand* (REG.ARP. I/1, 133. reg.); 1328: *Paul de Mandy* (MOL DL 95. 914); 1337: *St. de Mand* (MOL DL 96. 197); 1345: p. *Mand* (FEJÉR VIII/1, 576); 1378: *Greg. de ~* (MOL DL 96.515); 1380: ~ (ZICHY IV, 127); *Thomas de ~* (ZICHY IV, 140); 1391: *Thomas f. Fabiani et Mich. de Kysmend* [*: Kysmand] (KÁROLYI I, 450); 1415: *St. f. Petri, Geo. f. Thome de Mandy* (ZSO V, 1063. reg.); 1417: *Mich. f. Laur-i de Mand* (ZSO VI, 1075. reg.).

A falu 1181-ben tűnik fel a cégényi monostor és [a Szentemágócs nb-i] Péter fiai, István és *Konchi*, valamint Ehellős fia, Ehellős által közösen birtokolt Milota és Túr földek határánál mint irányt jelző hely. 1328-ban Mándi Pál leányát említik. 1337-ben a nádor Mándi Istvánra 3 M bírságot vet ki. 1345-ben Kápolnászekeresnek a kápolnától Mánd birtokig terjedő része Kölcsei Dénes fiainak a tulajdona. 1378-ban Mándi Gergely képviseli a vajai nemeseket [bölcsi (Borsod m.)] Cudar István mester és fiverei ellen Őr megvétele ügyében. Két évvel később ugyanő a zsarolyáni nemesek részéről fogott bíró Timóteus birtok ügyében, míg Mándi Tamás ugyanakkor tanú. Ez utóbbi, Kismándi Fábíán fia, Tamás és az ugyanoda való Mihály 1391-ben Dobos és Olcsva határperében tanú. 1415-ben Péter fia, István és Tamás fia György Dománhida birtok perében kijelölt királyi emberek. 1417-ben Lőrinc fia, Mihály volt eredetileg kijelölve a Butykaiak és a Dománhidaiak perében szintén királyi embernek. – Ma Mánd (HNT 1892. 1344.: 897 kh.).

MILOTA

1181/288/366/XV.sz.: *pr. Mil[ota], t. Milota* (REG.ARP. I/1, 133. reg.); 1344: p. *Mylatha* (BORSA 1946. 56., 3. reg.); 1345: p. *Mylotha* (FEJÉR VIII/1, 578-9); 1418: p. *Milatha* (ZSO VI, 2529. reg.).

A falu a cégényi monostornak [a Jeszenő] erdőben fekvő négy prédiúmból az egyik. 1181-ben közös határukat megjáratják (ld. Cseke alatt!). Ekkor Milotáról és Túrról külön megjegyzik: „*Ezen két prédiúmon, azaz Milota és Túr föld fele részén Kölcse, Eger és Fülesd határától Ny-ra Mánd első határáig ... az egyház oltalma és védelme érdekében a prédiúmok szintén az egyház fiainak szolgálnak és az apátnak is, de úgy, hogy ezen prédiúmok az azok nem idegeníthetik el.*” Az egyház fiai alatt [a Szentemágócs nb-i] Péter fiai, István és *Konchi*, valamint Ehellős fia, Ehellős értendők, akik Milotát és Túr közösen birtokolták az apáttal. 1344-ben I. Lajos király e birtokukat is visszaadja Kölcsei Dénes fiainak, akik a következő évben megosztoznak: Milota [a Kölcsei és Ártánházi (Szabolcs m.) Bornemissza cs. őseié] Mihályé és [a Cégényi és Kende cs. őseié] Miklósé lett. Ekkor határát Csécsé felől rendezik: a Halomberek erdő (*silva Halumberuk*) egészében Milotáé, a határ egészen annak a sarkáig tart. A szántóföldeket és a szénát termő réteket a testvérek egymás között felosztják. Malma is volt a falunak. 1418-ban Kölcsei Miklós fia, György panasza szerint Kölcsei Jakab fia, Dénes és Farka Mihály négy évvel korábban Szőke András és Mihály nevű milotai jobbágyainak két lovát az eke elől kifogva elhajtották. Egyházának védőszentje Szűz Mária (1352: MAKSAI 1940. 180.). – Ma Milota (HNT 1892. 1366: 2531 kh.).

PENCI

1181/288/366/XV.sz.: *cum v. Penchy* (REG.ARP. I/1, 133. reg.); 1181/288/352: *v. Penty* (SZIRMAY 1809/10. II, 121).

Az 1181-ben említett település a cégényi monostor Szamoson túli (balparti) birtokával, Tyukoddal volt határos. Amikor 1352-ben az Ökörítónak is nevezett Etetyukodját a Balogsemjén nb-i Dománhidai Miklós fia, Miklós megöléséért a Szentemágócs nb-i Kölcsei testvérek kénytelenek átadni Dománhidai Miklósnak, testvéreinek és fiainak, a birtok határait az 1181. évi oklevélnek a váradi káptalan 1288. évi átirata alapján járják be. – Maksai szerint nem lehetetlen, hogy e név Pátyod torzult alakját őrzi (MAKSAI 1940. 193.), ez azonban nehezen hihető. Pátyod névalakjai: *Pagit* (1215), *Pathud* (1320), *Patyud* (1325), *Patyug ~ Patyud* (1341), *Pathvöd* (1347), *Patiud* (1380) ellentmondanak e feltételezésnek. A tatárjáráskor (1241) elpusztult település részben Ökörítő (PESTY 1864.: „*Pintzés lápja*”, („ökörítói lakott jobbágy család lápi tanyája” a község K-i, mácsai oldalán), részben Fehérgyarmat (PESTY 1864.: „*Pincze hely, a penyigei határszélén, e helyen a tatár járáskor a lakosság egy pince (!) építettett, ahová értékesebb javaiikat a pénzeiket hordták; erről nevezetik Pincze helynek*”) határába olvadt.

PENYIGE

1181/288/366/XV.sz.: *ad meta (!) Penige* (REG.ARP. I/1, 133. reg.); é.n. [1280 u.]: *p. Peneque* (FEJÉR VII/2, 204); 1332–4/Pp. Reg.: *Jo. sac. de Penge* (VAT. I/1, 135); 1383: *p. Penige* (LO AA. nro. 16); 1417: *p. Penyige* (ZSO VI, 695. reg.); *p. Penyge, Thenige* (ZSO 847. reg.).

A falu 1181-ben tűnik fel a cégényi monostor 4 összefüggő prédiának (Cseke, Gebusa, Milota, Túr) határjárásánál mint irányt jelző hely. A [Balogsemjén nb-i] Dománhidaiaké, ahova 1280 után Dománhidai Péter özvegyének és fiának, Miklósnak egyetértésével a rokon Ubul fia, Mihály ispán gondviselőt nevez ki. 1383-ban Dománhidai Miklós fia Miklós és László fia István birtoka, amelyben Szekeresi László fia, Miklós és Tompos Ferenc különféle károkat okozott. 1417-ben Dománhidai László fiai, György, László és István a kölcsei és istvándi nemesek Mácsa és Szőlős birtokrészein lakó jobbágyait Dányánra és Penyigére vitték át. A Kölcseiek, Dénes fia Jakab, István fiai, László, Mihály és Jakab, Miklós fiai, György és Péter, a másik Miklós fiai, László és György, László fiai, György, Gábor és Miklós ezt megbosszulva a fenti Dománhidaiak (valamint e György fiai, Imre és Miklós) Penyige birtokára rontva tőlük 116, jobbágyaiktól 118 sertést, 10 lovat – köztük egy 100 ft. új pénzben érőt – elhajtottak, egy Szekeresen lakó

jobbágyukat megölték, más penyigei jobbágyokat ártatlanul elfogtak, fogságba vetettek, holmijukat elvették. Az erdélyi püspökség ugocsai főesperességében fekvő egyházának János nevű papja az 1334. évi II. részlet fejében 40 dénár pápai tizedet fizetett. Középkori templomát 1893 előtt bontották el. – Ma Penyige (HNT 1892. 1454: 3275 kh.).

SÁLYI

1181/288/366/XV.sz.: *cum v. Saul* (REG.ARP. I/1, 133. reg.); 1277: *t.~ in C-u de Zothmar exist.* (WENZEL XII, 214); 1325: *populi et iob-nes Jo-is fi Petri de Saulyn* (AO II, 220); 1389: *intra m-s p-nis Soos [*: Sauly]...v-m per Porchhalma nominatam* (KÁROLYI I, 434) 1429: *p. Saly* (LO Stat. C-209).

A falu 1181-ben a cégényi monostor Tyukod prédiájával volt határos. Névadója bizonyosan az a Saul ispán vagy felmenője volt, akinek özvegyét 1216-ban említik (KOMÁROMY 1903. 118.). 1277-ben a Kaplony nb-i Dés ispán özvegye, Dénes anyja, Dénes özvegyével és annak két kiskorú fiával, Mikével és Déssel Sályit Dénes nőtestvéreire, Proxyára [a Miskolc nb-i] Sándor feleségére és Erzsébetre, Toronyai (Zemplén m.) János fia Sándor feleségére hagyta Dénes végrendelete értelmében. 1310 előtt a rokon [Kaplony nb-i] Imregi (Zemplén m.) Dénes fiai, András és Dezső volt a birtokosa, akik elcserélik [a Káta nb-i] (Csaholyi) Ábrahám fia Péterrel annak Varsány birtokáért (SZIRMAY 1809/10. II. 124. hibás évszámmal). 1325-ben Péter fia János idevaló jobbágyai és szolgálai 16 M kárt okoztak a meg nem adott lakhelyű Geblynusnak. 1373–77 között Etetyukodja és Sályi határain belül Csaholyi Sebestyén és fiai Porcshalma néven új falut telepítettek, ami miatt a [Kaplony nb-i] Károlyiak és Vetésiek tiltakoznak. 1429-ben is a Csaholy családé, amikor Zsigmond király Sebestyén fia István fiait, Jánost és Lászlót e birtokukban is új adomány címen megerősíti. A XIX. században a Szamos vize szinte teljesen körbefogta; Angyalos, Pátyod, Porcshalma, Szamosújlak, Hermánszeg, Jánk és Csegöld határolta (PESTY 1864.). Középkori egyházát a Szamos mosta el (KISS 1878. 711.). – Ma Szamossályi (1904), (HNT 1892. 1512: 1990 kh.).

SONKÁD

1181/288/366/XV.sz.: *ad Sonkad* (REG.ARP. I/1, 133. reg.); 90]: 1426: *p. Sonkad* (LO Metales Szatmár, nro. 13); 1429: *p. Megyes aliter ~* (LO Stat. C-98).

A falu 1181-ben tűnik fel a cégényi monostor 4 összefüggő prédiájával (Cseke, Gebusa, Milota, Túr) határjárásakor mint irányt jelző hely. Maksai szerint

IV. László király idejében a Káta nb-i Csaaholyiaké (MAKSAI 1940. 207.). [A könyvében megadott két MOL DL számon – 66.998, 6698 – a kérdéses oklevél nem található]. 1426-ban Csaaholyi János Palád és Sonkád birtokainak a határait választja el egymástól. 1429-ben Zsigmond király Csaaholyi Sebestyén fia István fiait Jánost és Lászlót új adomány címén e Meggyesnek más-képp Sonkádnak nevezett birtokukban is megerősíti. – Ma Sonkád (HNT 1892. 1530: 3443 kh.).

SZEKERES 1.

1181/288/366/XV. sz.: *terminus pr. nomine Zekeres* (REG.ARP. I/1, 133. reg.); 1328: *Ely[ber]zekerescy* (MOL DL 95.914); 1340: *Thomas f. Lad-i de Zekeres* (ZICHY I, 577); 1341: *Thomas f. Lad-i fi Luka de ~* (ZICHY I, 608); 1347/405: *St. f. Lad-i de ~* (ZICHY V, 391); *St. f. Lad-i de Nogzeker* (ZICHY II, 304); 1351: *Thomas, Lad., St. et Luca frum Lad-i fi Luca de Scekeres* (ZICHY II, 463) 1378: *p. Eliberzeker* (ZICHY IV, 44); 1382: *Franciscus f. Thome de Zekeres ac Nic. f. St-i de eadem* (ZICHY IV. 232); 1393: *p. Zekeres* (ZICHY IV, 516) 1418: *iob-nes de Tompazeker* (ZSO VI, 2526. reg.).

Nevéből ítélve eredetileg királyi szolgálónépek – szekeresek – települése volt. 1181-ben a cégényi monostor prédiума, amelyen lovasjobbágyok élnek. Határát ekkor leírják: „*Szekeres prédiум határa a borsoni (de Bozan) besenyők földjétől kezdődik a hosszú erdőig, innen Lizskóig (ad Lizkoua), ahonnan Otrogla a Mesteri halastó (pisc. Mesteri) határa mentén balad, innen folyamatosan balad ... ezen halastó határán az Eredig (ad Ered), ahonnan Ökörig (ad Ocokur), innen Zsarolyán tóig (ad lacum Sarolyan), amitől az útig, a szilfáig tart, innen Sár (Saar) ... halastóig megy, és a folyó mentén vissza ismét Borsonig (ad Bosan).*” A földrajzi nevek közül Bozan = Borson, Iszkó a matolcsi, Borsony és Zarolya a fehérgyarmati, Borsony a fülesdi, kömörői és túristvándi; Mesteri, Ökör és Sár a penyigei; Ered a penyigei és mándi határban lelhető fel (ld. KÁLNÁSI 1984. 418., 422., 70., 83., 323., 324., 319., 236.). Ennek a területnek egy része a [Szentemágócs nb-i] Kölcseiek kezén Eliberszekeres, míg másik része Kápolnásszekeres néven tűnik fel (ld. Szekeres 3. alatt!). A monostor birtokától D-re kapott ismeretlen időben királyi adományt a faluról magát Szekeresinek, Nagyszekeresinek nevezett család, amely birtokrészt Tompos Tamásról 1370 után Tompaszekeresnek is nevezik. 1328-ban Kölcsei Máté fia Dénes és fiai, János, Jakab, András nemes ifjak, valamint testvéreik: Miklós és Mihály Eliberszekeres birtokukat – amely [Gyügyei] Péter fia, Jakab Szekeres, [a Gutkeled nb-i] Hodosi Péter fiai, János és Miklós Szekeres-kápolna, Nythe [*: Viche] fia Miklós Zsarolyán és Péter

fia, Mihály Majtis birtokával volt határos-, a Majtisi Mihály nővérét, Ilonát illető hitbér és jegyajándék fejében átadják Mihálynak és örököseinek, 10 M-t is fizetve. A Szekeresiek 1340-ben tűnnek fel: ekkor László fia, Tamás panasza szerint [Semjéni] Mihály fia László Lőrinc nevű társával három lovát elhajtott. Egy évvel később viszont tiltakozik az ellen, hogy Sinka fia János, Szatmár megye ispánjának, Bátori Bereck fia János mesternek a jegyzője Darnó birtok örökjogára nézve hamis tartalmú okmányt állított ki. László másik fia, István – aki Nagyszekeresinek mondja magát – 1347-ben Daróc zálogba adásakor kiküldött, 1348-ban Darnó és Szopsa birtokosaként tiltja szomszédait azok használatától. 1351-ben László négy fia, Tamás, László, István és Luka engedélyt kap Szécsi András erdélyi püspöktől, hogy a szekeresi Boldogságos Szűz tiszteletére emelt kápolnájukban (*in capelle de eadem Scekeres in honore V. Gloriose fabricatam*) misét és lelkészt tarthasson, mindezt az anyaegyház sérelme nélkül. 1355-ben ugyanő tiltakozik, hogy 3 famulusa, Szekeresi Ábrahám fiai, Lőrinc, Márton és Bálint szolgálat nélkül a pénzével megszöktek, ráadásul Márton az adóhoz összegyűjtött pénzzel távozott, s a pénzből Lampertszásza [Beregszász] városában házat és szőlőt vett (MOL DL 96.350). 1367-ben a Tomposnak nevezett Tamás szerviensei Panyolai János panyolai jobbágyainak 43, összesen 60 ft-t érő sertését hajtották el (KÁLLAY II. 1596. reg.). 1378-ban Gyügyeipéterszekeresét Kápolnásszekeres és Eliberszekeres között fekvőnek mondják. 1379-ben Tamás fia, Ferenc és István fia, Miklós Bátori Jánost Szekeresen elkövetett erőszak tétellel vádolja (LO AA. nro. 32), s még 1382-ben is idézteti. A kihalt Szekeresiek birtoka a Rozsályi Kunoké lesz, 1418-ban Kun Miklós tompaszekeresi név szerint felsorolt jobbágyaival Kölcsei Miklós fia György istvándi jobbágya, Egyed fia Tamás házára tört. – Ma Nagy-szekeres (HNT 1892. 1397: 1828 kh.).

SZEKERES 2.

É.n. [1270–72]: *t. Zekeres* (REG.ARP. II/1, 2287. reg.); 1305: *p. Scekeres* (AO I, 104-5); 1308: *t. seu p. Zekeres* (AOKL II, 442 reg.); 1328: *t. Scekeres* (MOL DL 95.914); 1377: *p. Zekeres* (ZICHY IV, 14, 19, 44); 1378: *p. Gyügyepeterzekerese* (ZICHY IV, 44).

A település 1270–1272 között tűnik fel, amikor V. István király Szekeres földet Makabeus [szatmár-] németi vendégtelepesnek adományozta, akinek fia, Albert 15 M-ért eladta [a Kaplony nb-i] Császári Márton fiainak, Jánosnak és Benedeknek. Ez utóbbi elcserélte az ismeretlen fekvésű Kadarcsért a Szentemágócs nb-i Ete fia, Mikóval. Mikó rokonának, Kölcsei Dénesnek adta tovább, aki továbbadta [a Gutkeled

nb-i) András fia, Györgynek [Bátori Bereck testvéreinek], aki továbbcserélte Derzsi Rafael fia Sándorral. 1305-ben Rafael fia Sándor testvéreivel, Lőrincsel és Miklóssal egyetértésben Szekeres feléért és 70 M-ért rokoni szeretetből cserélnek a Gutkeled nb-i Keresztúri (Zemplén m.) Péter fia Dénes és fiai, János, Ipoly és László Keresztúr nevű örökölt birtokának a felével, kivéve azok ottani, saját telkit. A csere megtörténtét bizonyítja, hogy Rafajn fia Miklós elmondása szerint az 1305. évi csereszerződés elégett, ezért I. Károly király 1319-ben utasítja az egri káptalant az oklevél „*par*”-jának átírására és kiadására (AOKL V, 656. reg.). Makabeus testvérenek Jurknak [a Gyügyei nemesek őseinek] a fia, Péter 1308-ban oklevelekkel igazolta, hogy testvére, *Ipochn* tiltotta unokatestvéreit az eladástól, [Császári] Benedeket a vételtől, míg ő ugyanezt tette [Császári] Jánossal és Ete fia Mikóval. Mivel azt is bizonyítani tudta, hogy Makabeus testvérétől, Jurktól jutott e földhöz, [a Borsa nb-i] Kopasz nádor Szekeres Péternek ítélte. 1328-ban Gyügyei Péter fia Jakab Szekeres földje [a Szentemágócs nb-i] Kölcsei Máté fia, Dénes és fiai, János, Jakab, András, Miklós és Mihály Eliberszekerese birtokával volt határos. 1376-ban Gyügyei Jakab fia, János Szekeres birtokát Kölcsei Dénes fia János és Jakab fia János Timóteustelege birtokával elcserélte, s Szekeres birtokába a Kölcseiket beiktatták (LO Stat. K-363). Ez ellen Gyügyei Mihály fia János tiltakozott, mivel Szekeres 1/4-e őt illette. A két rokon közötti nézeteltérés – amely a királyi udvart is megjárta – elsimítása után I. Lajos király paran-csára a Kölcseieket 1378-ban beiktatják a Gyügyei Péter-szekereseinek nevezett, a Kápolnás- és Eliberszekerese között fekvő birtokba. – Kisszekerese határába olvadt.

(KÁPOLNA)SZEKERES 3.

É.n. [1289 k.]: *particula t. Rophoin de Derys voc.* (ECKHARDT 1907. 78–79.); 1328: *t. Scekeres-kapulna* (MOL DL 95.914); 1332–4/Pp.Reg.: *Pet. sac. de Zekeres, Paul. sac. de ~* (VAT. I/1, 107, 135); 1337: *p. Abraam-Zekerese* (MOL DL 96.196); 1344: *p. Scekeres* (BORSA 1946. 56., 3. reg.); 1345: *p. Kapolnás-Szekerese* [*: Kapulna-szekerese] (FEJÉR VIII/1, 576); 1393: *p. Zekeres* (ZICHY IV, 516); 1415: *p. Kapulnazekerese* (ZSO V. 544. reg.).

A falu, a harmadik Szekeres 1289 körül tűnik fel Derzsi Rafajn földdarabjaként, amelyért [Laskodi] Pósa fia Ábrahámmal pereskedik. Mivel Rafajn nem jelent meg Váradon, az alországbíró megbízta a váradi konventet, hogy Ábrahámot vezessék be Rafajn ezen birtokába, ami később meg is történt. 1290 körül Laskodi Ábrahám megidézttette Derzsi Pál fia, Rafajnt és eltiltotta Szekeres földjének használatától. [A MOL anyagá-

ból kivett három oklevél (Vay lt. 7–9. sz.) ma ismeretlen helyen – talán Eckhardt S. hagyatékában – lappang]. 1305-ben Rafajn fia Sándor – testvéreivel, Lőrincsel és Miklóssal egyetértésben – Szekeres feléért és 70 M-ért rokoni szeretetből cserélnek a Gutkeled nb-i Keresztúri (Zemplén m.) Péter fia Dénes és fiai, János, Ipoly és László Keresztúr örökölt birtokuknak a felével, kivéve azok ottani saját telkeit. A csere megtörténtét bizonyítja, hogy Rafajn fia Miklós elmondása szerint az 1305. évi csereszerződés elégett, ezért I. Károly király 1319-ben utasítja az egri káptalant, hogy az oklevél „*par*”-ját írja át és adja ki (AOKL V, 656. reg.). A Laskodiak-Vajaiak továbbra is igényt tartottak szekeresi részükre, mert 1337-ben Ábrahám fiai, Mihály és János eltiltják [Szekeresi] Lukács fia, László fia, Tamást és a többi szomszédokat Ábrahám-szekerese használatától. Ez azonban nem sikerült, mert 1347-ben a Vajaiak és a Tunyogiak egyezkednek az idegen kézre került Szekeres közös visszaszerzéséről (MOL DL 96.267). Birtokuk Kisszekerese határába olvadt (KÁLNÁSI 1984. 180.: *Ábrahám földje, Ábrahám patakja*).

1328-ban a fenti birtoktól D-re találjuk [a Gutkeled nb-i] Hodosi Péter fiai, János és Miklós Szekereskáporna földjét, amely [a Szentemágócs nb-i] Kölcsei Máté fia Dénes és fiai, János, Jakab, András, Miklós és Mihály Eliberszekerese birtokával volt szomszédos. 1344-ben I. Lajos király Szekeres birtokukat is visszaadja Kölcsei Dénes fiainak, akik a következő évben megosztóznak: az ő részük Kápolnászekeresen a káponától É-ra, Mánd felé esett (azonos a mai Nemesborzova területével és részben Ábrahám-szekeressel), amelyet János és Jakab [a Kölcsei cs. ősei], valamint András [az Egregyi (Zaránd m.) cs. őse] kapott. 1393-ban Kölcsei Jakab fia János itteni birtokrészét Kölcsei János fiai, István és Miklós elfoglalták, Pál fia András nevű jobbágyát megsebesítették. 1415-ben Csáki Miklós erdélyi vajda, György volt székelyispán és testvérük István is birtokos volt Kápolnászekeresen, amelyre Dománhidai Miklós fiai László, György és István rárontva jobbágyaikat kifosztották, megverték és megsebesítették. Erre az esetre a szomszédság adott okot: ugyanis a Kölcseiek itteni birtokrésze 1417 előtti egyezés alapján a Dománhidaiaké lett, mert 1417-ben László (!) fiait, Györgyöt, Lászlót és Istvánt Szekeresen idézik meg (ZSO VI. 695. reg.). Az erdélyi püspökség ugoccai főesperességében fekvő egyházának Péter nevű papja az 1332. évi II. részlet fejében 40, Pál nevű papja az 1334. évi II. részlet fejében 30 garas pápai tizedet fizetett. A XIII. századi félköríves szentéllyel záródó kápolnát a XV. században lebontották, s helyén szabálytalan nyolcszög három oldalával záródó szentélyű teremtemplomot emeltek (LUKÁCS 1996. 366.). – Ma Kisszekerese (HNT 1892. 1264: 2536 kh.).

SZERNYE

1181/288/366/XV.sz.: *cum v. Zizna* [*: Zirna] (REG. ARP. I/1, 133. reg.); 1417: *p. Zernie* (ZSO VI. 1083. reg.)

1181-ben a cégényi monostorral határos három falu egyikeként tűnik fel, amelyben lovasjobbágyok vannak. 1417-ben Matucsinai (Baranya m.) Lőrinc fia Domonkos, Miklós fiai, Miklós és Péter, Bátori János fia Péter valamint Rozsályi Kun Lukács fia, Miklós [Gyarmat birtokosai] kérésére felszólítják Fülöpösi Lőrinc fia Lászlót, János fia Andrászt és Lőrinc fiának, Andrásnak az özvegyét, hogy adják át a Gyarmat, Gáborján, Szernye és Topolyán birtokokat Cégénytől és tartozékaitól elhatároló oklevelük másolatát. – Fehérgyarmat D-i részén keresendő.

TATÁR
(TATÁRHÁZA, TATÁRFALVA)

1213/550: *Micum de v. Catar* [*: Tatar] (VR. 262.§, 163); 1215/550: *Tecus de v. Catar* [*: Tatar] (VR. 275.§, 198); 1322: *Dat. in v. Tatar* (KÁLLAY I, 156. reg.); 1327: *in v. ~* (AO II, 328); 1355: *Simon et Nic. f. St-i de Thatarhaza* (ZICHY II, 611); ~ *dicti Tatar de Tatarhaz* (ZICHY II, 620); 1358: *Nic. f. St-i de Chatar* [*:Thatar] (AO VII, 492); 1380: *Paul dictus Tatar de Tatarfalua* (AO IV, 127); 1405: *p. Thatarhalua* (ZSO II/1, 3850. reg.); 1406: *p. Tatarfalua* (ZSO II/1. 4378. reg.); 1411: *p. Thatarhalua* (ZSO III. 910 reg.).

A falu névadója az a Tatár [1181/288/366/XV. sz.: *ad Tatar* (REG. ARP. I/1, 133. reg.)], akihez a cégényi monostor jobbágyai szöktek. 1213-ban az idevaló Mikót Bucsi György leányának, Margitnak erőszakkal történt megszojtetésével vádolja. Két évvel később a vasvári Bajnok vádja szerint az idevaló Tekus feleségének, Bajnok testvérének a gyilkosa. 1322-ben Szatmár megye ispánja és 4 szolgabírája itt keltezi egy oklevelét. 1327-ben itt tett ígéretet Simai Dezső fia, Dénes és Mikolai Mihály fia, János két ökor árának megfizetésére. 1355-ben Tatárházi István fiait, Simont és Miklóst Fülöpösi Lőrincsel és Semjéni Iván fia, Demeterrel együtt az országbíró meg nem jelenés miatt a szokásos bírsággal sújtja. Ugyanőket Várdai János ellenében idézik Tatárháza birtokukon, majd ismételtén bírságotlák. 1358-ban Csaholyi János fia, Péter és Tatár-i István fia, Miklós közötti perben az előbbi a bírság 1/3-t lefizette. 1380-ban az idevaló Tatár Pál a zsarolyáni nemesek részéről fogott bíró Timóteus birtok ügyében. 1405-ben Zsigmond király Tatárfalvai Pál fia, Lászlótól hűtlensége miatt tatárfalvai birtokrészeit elvette és Őri Tamás fia Ambrusnak, [Szántói] Lack fia Jakab erdélyi vajda familiárisának, s általa Őri János fiainak, Bálintnak és Lőrincnek adományozta, melynek Tatárfalvi Pál ellentmondott. Egy év múlva Tatárfalvi

Tamás fia Ambrus 14 M bírság lefizetésével zálogba kapja rokonai, Tatárfalvi Miklós fia Pál és testvérei: István, Miklós és Simon tatárfalvi birtokrészét. 1411-ben Tatárfalvi Ambrus fia János és nővérei, Anna és Marget panasza szerint Vetési Ambrus elfoglalta az ő tatárfalvi birtokrészeit is, amelyek mind örökségi, mind zálogjogon őket illetik. A múlt századi hagyomány szerint a falu egykori helye a *Telep* (!) nevű, Szamos melletti dűlőben volt (PESTY 1864.). 1300 előtt épült temploma ma is áll. – Ma Szamostatárfalva (1906), (HNT 1892. 1600: 782 kh.).

TOPOLYÁN

1181/288/366/XV.sz.: *ad m-m Topolan* (REG. ARP. I/1, 133. reg.); 1417: *p. Topolhyan* (ZSO VI, 1083. reg.).

1181-ben a cégényi monostor birtokának, Darócnak a határjárása során mint annak szomszédja tűnik fel. 1417-ben Matucsinai (Baranya m.) Lőrinc fia, Domonkos, Miklós fiai, Miklós és Péter, Bátori János fia, István és Rozsályi Kun Lukács fia, Miklós [Gyarmat birtokosai] kérésére felszólítják Fülöpösi Lőrinc fia, Lászlót, János fia, Andrászt és Lőrinc fiának, Andrásnak az özvegyét, hogy adják át Gyarmat, Gáborján, Szernye és Topolyán birtokokat Cégénytől elválasztó és tartozékaitól elhatároló oklevelük másolatát. – Fehérgyarmat határában a *Topolyka* pataknevű őrizte meg emlékét (PESTY 1864.), de ld. még: *Topolya*, Panyola határában, a Szamos mellett (KÁLNÁSI 1984. 311.).

TÚR

1181/288/366/XV.sz.: *pr. Tur, ...t. T[ur]* (REG. ARP. I/1, 133. reg.); 1345: *t. Thury* (FEJÉR VIII/1, 578-9); 1452: *silva inter Nagh Ewren et Thur* (MOL DL 14.584; CSÁNKI 1890/1913. I. 481.); 1505: *Thury* (LO AA. nro. 50).

Nevét a Túr folyóról kapta, amely a szláv turb 'östulok' szóból keletkezett. A település a cégényi monostornak [a Jeszenő] erdőben fekvő négy prédiumból az egyik; közös határukat 1181-ben megjárták (ld. Cseke alatt!). Ekkor Milotáról és Túrról külön megjegyzik: „Ezen két prédiumon, azaz Milota és T[ur] föld fele részén Kölcse, Eger és Fülesd határatól Ny-ra Mánd első határáig ... az egyház oltalma és védelme érdekében a prédiumok szintén az egyház fiainak szolgálnak és az apátnak is, de úgy, hogy ezen prédiumokat azok nem idegeníthetik el.” Továbbá: „Túr prédiumon két erdőör van, akiket ... neveznek, valamint mások is ott, akik teszik, amit parancsolnak nekik, és van még egy malom is Ellős nevű molnárával.” Az egyház fiai alatt [a Szentemágócs nb-i] Péter fiai István és Konchi, valamint Ehellős fia, Ehellős értendők, akik

Milotát és Túrt közösen birtokolták az apáttal. 1345-ben az Istvándihoz tartozó föld Kölcsei Dénes fiainak osztozásakor [a Kölcsei és Ártánházi (Szabolcs m.) Bornemissza cs. őséé] Mihályé és [a Cégényi és Kende cs. őséé] Miklósé lett. 1452-ben a Túr és Nagyerdő közötti erdőt említik. 1505-ben egy Kölcсэн lakó jobbágy neve utal származási helyére, Túrra. – Túrístvándi határába olvadt (PESTY 1864.: *Túri-mező, Túri-szeg*; KÁLNÁSI 1984. 446.: *Túri-mező dombja*)

TYUKOD

1181/288/366/XV.sz.: *pr. Tykud ~ Tykod* (REG. ARP. I/1, 133. reg.); 1215/550: *prist. Pousa de v. Ticud* (VR. 181. §, 196); 1220/550: *Timan de v. Chijjud* [*: Thygud] (VR. 58. §, 247); é.n. [1290–1300]: *iob. Omodei de Tygud* (WENZEL X, 416); 1323: *St. de Tykud* (FEJÉR VIII/2, 423); 1325: *St. f. Omodei de Tyukud* (FEJÉR VIII/7, 182); 1332–4/Pp. Reg.: *Cozma sac. de Tykuch* (VAT. I/1, 108); 1335: *Deseu f. Dom-i de Tykud de C-u Zothmar, Paul. f. Omodey de ~ de C-u Zathmar* (AO III, 149–150); 1366: *Deseu de Thykud* (KÁROLYI I. 270.); 1405: *p. Tywkwud* (ZSO II/1, 3850. reg.); 1406: *p. Tykod* (ZSO II/1, 4808. reg.).

Magyar nemzetséget neveztek így. A név (a török eredetű) *tyúk* szavunk származéka. 1181-ben a cégényi monostor Szamoson túl fekvő (balparti) birtoka, melyen lovasjobbágyok élnek. Határát ekkor leírják: „Tyukod prédiium Penci (*Penchy*) és Sályi (v. *Saul*) falvakkal határos, innen a határ egy út mentén Balkányig (*ad Balkan*) [tart], és Balkány szöglete mentén a közép részétől egyenesen a *Chapunosig*, innen a Kis-Egerig (*ad parvum Eger*), ahonnan Nyíres-Éger (*ad Mies* [*: Nyres] *Eger*) a határ az Anya halastó (*pisc. Ana*) körül, mely teljesen a monostorhoz tartozik; innen [a határ] Kerekto (*Kerekthow*) közepén és Árok (*Arok*) végén [tart] egészen a Szamosig; s a Szamos mentén vissza egészen Kósa (*Cuse*) határáig, továbbhaladva egy rét mellett egy dombig tart, és Mácsa (*ad m-m Macha*) határáig, egészen a Szamosig. – Eszerint Tyukod a később is fennálló Sályival és Mácsával, s a tatárjáráskor (1241) eltűnt Penci és Kósa falvakkal volt határos. A földrajzi nevek közül Balkány (Szamossályi határában *Kerek balkány* – PESTY 1864.), a Chapunos (1352: *Hapwrias* – SZIRMAY 1809/10. II. 121.; *Háporjás goronc* Porcsalma határában KÁLNÁSI–SEBESTYÉN 1993. 332.), a Kis- és Nyíres Éger (*Éger és Nagy Éger* Tyukod határában – KÁLNÁSI–SEBESTYÉN 1993. 467., 482.) és az Árok (*Ökörítai árok és Nagy árok alja* Rápolc határában PESTY 1864.) ismert, az Anyatava 1345-ben az ökörítói (FEJÉR VIII/1, 576, 579), az *Árkos-kert* és *Kerekto* 1501-ben a pátyodi határban (MAKSAI 1940. 193.) volt. Amikor 1352-ben Etetyukodja határait kijelölik, az

1181-es oklevél 1288. évi átírását használják, ennek 1352. évi másolatát Szirmay 1810 előtt még látta.

Tyukod másik fele királyi szerviensek (korábban talán várjobbágyok) birtoka volt. 1215-ben az idevaló Pósa zsadányi és pátyodi emberek ügyében jár el mint porozsló. 1220-ban Tárkányi György jobbágya lopással vádolja az idevaló Timát. 1301 előtt III. András király megparancsolja adószedőinek, hogy az egy fertős adót Omodé tyukodi jobbágyaitól se szedjék be. 1323-ban [Omodé fia] István Daróc és Lázári birtokok perében tanú. Ugyanőt 1325-ben [a Balogsemjén nb-i] Semjéni István fia, János egy évre ügyvédjének vallja. Ugyanekkor [a Káta nb-i Csaholyi] Sályi Péter fia János szerviense. 1335-ben az idevaló Domonkos fia Dezső és Omodé másik fia, Pál egy Napkoron (Szabolcs m.) történt lólopás tanúi. 1344-ben Tyukodi Omodé fia István királyi ember (KÁLLAY I. 754. reg.), míg Tyukodi Domonkos fia, Mihály ugyanekkor perben kijelölt királyi ember (KÁLLAY I. 775. reg.), 1345-ben tanúvallatást végez (KÁLLAY I. 804. reg.), 1360-ban vizsgálatot tart (KÁLLAY II. 1360. reg.) Tyukodi Dezső 1366-ban Petri és Vezend, illetve Iriny és Portelek közötti vitás földek perében kiküldött királyi ember. 1405-ben Zsigmond király Tyukodi Domonkos fia, László fia, Jánostól hűtlensége miatt tyukodi birtokrészeit elvette és Őri Tamás fia, Ambrusnak, [Szántói] Lack fia, Jakab (erdélyi) vajda familiárisának és általa Őri János fiainak: Bálintnak és Lőrincnek adományozta. Tyukod másik részét (az Omodé fiakét) 1335 után eladták. Ugyanis 1406-ban történt egyezség szerint a Piskárkosi *Elekus* fia György fia János fia György és Rápolc László fia László kezén lévő Tyukodot, mivel azt Elekus fia, György vásárolta, s ennek két fia és négy leánya volt, hat részre osztják a leszármazottak. A három utcában fekvő 14 lakott, 10 üres és 4 meg nem határozott, összesen 28 házhelyből a fentiekén kívül Gacsályi László fia Miklós felesége Margit és Istvándi György és László, Rápolc Miklós fia Sebestyén, Pálfalvai Sandrin leánya Zsuzsanna és Fülöp leánya Erzsébet, Almási László fia János özvegye leánya, Potenciana és fia Pál, valamint Mihály fia János kapott különböző részeket. Az erdélyi püspökség szatmári főesperességében fekvő, a Boldogságos Szűz Mária tiszteletére szentelt (1406: *eccl-e in honorem B. Marie Virginis in eadem Tykod constructe* ZSO II/1. 4808. reg.) egyházának Kozma nevű papja az 1332. évi II. részlet fejében 2 garas pápai tizedet fizetett. A XIX. században Porcsalma, Pátyod, Pusztajánosi, Ura, Mérk, Börvely, Szentmárton, Nagyecsed, Györtelek és Ökörítő határolta (PESTY 1864.). – Ma Tyukod (HNT 1892. 1627: 10.659 kh.).

ZSAROLYÁN

1181/288/366/XV.sz.: *ad lacum Sarolyan* (REG.ARP. I/1, 133. reg.); é.n. [1270–72]: *t. Sorolan* (REG.ARP. II/1, 2287. reg.); 1308: *t. seu p. ~* (AOKL II, 442. reg.); 1328: *t. Zereleyen* (MOL DL 95.914); 1333/347: *p. Sarollyany* (VARGHA 1916. 49); 1339: > 348 *Geo. f. Pauli de Saralan* (AO V. 200); 1365: *Geo. de ~* (BORSA 1946. 59., 8. reg.); 1378: *nob.-es de Sereleyen* (ZICHY IV. 67.); 1380: ... *de Saralyan* (ZICHY IV. 125.); *Jo. f. Geo-i de ~* (ZICHY IV. 172.); *Geo. f. Nic-i de ~* (ZICHY IV. 174.); 1393: *St. f. Geo-i de Sarolyan* (ZICHY IV. 516.); 1417: ... *de Wasaserlan* (!) (ZSO VI. 198. reg.); ... *de Saralyan* (ZSO VI. 532. reg.), 1418: [p.] ~ (ZSO VI. 1852. reg.).

A falu neve 1181-ben tűnik fel Szekeres határjárása 2 során mint irányt jelző hely egy tó megnevezéseként. 1270–1272 között V. István király Zsarolyán földet Makabeus [szatmár-]németi vendégtelepesnek adományozta, akinek fia, Albert 15 M-ért eladta [a Kaplony nb-i] Császári Márton fiainak, Jánosnak és Benedeknek. Ez utóbbi elcserélte az ismeretlen fekvésű (Bereg vagy Ugocsa m.) Kadarcsért a Szentemágócs nb-i Ete fia Mikóval. Mikó rokonának, Kölcsei Dénesnek adta tovább, aki továbbadta [a Gutkeled nb-i] András fia Györgynek (Bátori Bereck testvéreinek), aki továbbcserélte Derzsi Rafajn fia, Sándorral. Makabeus testvéreinek, Jurknak [a Gyügyei nemesek egyik őseinek] a fia, Péter 1308-ban oklevelekkel igazolta, hogy testvére, *Ipoeb* tiltotta unokatestvéreit az eladástól, [Császári] Benedeket a vételtől, míg ő ugyanezt tette [Császári] Jánossal és Ete fia Mikóval. Mivel azt is bizonyítani tudta, hogy Makabeus testvérétől, Jurktól jutott e földhöz, [Borsa nb-i] Kopasz nádor Zsarolyánt Péternek ítélte. 1328-ban *Nythe* [*: Viche] fia Miklós földje a Kölcseiek Eliberszekeres birtokával határos. 1347-ben Zsarolyáni Pál fia, György és testvére Tamás ellen Zsarolyáni Viche fia, Miklós fiai hatalmaskodtak. Pál országbíró ítéletleveléből megtudjuk, hogy Zsarolyánt ősök, *Rosa* bírta, akinek a leányát *Viche* nevű nemtelen (német telepes) vette feleségül, leányuk Pál nemeshez ment férjhez, ő Zsarolyáni György és Tamás anyja. Viche fia Miklós fiai, János, György, Péter és Miklós kapták ekkor az egyenlő részre osztott falu Ny-i felét, a K-i unoka-test-

véreiké, Pál fiaié maradt. Az ítélet az 1333. évi intézkedést ismételte meg. 1339-ben az idevaló Pál fia György Szarazberek és Sima ügyében kijelölt királyi ember. 1364-ben Zsarolyáni Tamás fia. János, György fia János és Bökényi (Ugocsa m.) Miklós fia János a nagyanyjuk után maradt Zsarolyán birtokot felosztották, majd megegyeztek, ez utóbbi a saját részét átengedi a Zsarolyániaknak, ezek pedig az ő csomafalvi (Ugocsa m.) részüket a Bökényieknek (KALLAY II. 1546. reg.). 1365-ben Zsarolyáni György királyi ember a kölcsei nemesek és a baktai (Bereg m.) várjobbágyok perében. 1378-ban az idevaló nemesek Timóteus birtokot hatalmasul elfoglalták. Az 1380-ban történt vizsgálat Zsarolyáni Tamás fia János, György fia János, Miklós fiai, György és Péter és János fia Tamás ellenében Timóteust a gyügyei nemeseknek ítélte. Azonban egy vitás földdarab ügyében a fogott bírák ellentétes vallomása miatt I. Lajos király György fia, Jánost esküre ítéli, Miklós fia Györggyel szemben pedig Gyügyei Jánost oklevelei felmutatására kötelezi. 1393-ban György fia István a Kölcseiek perében kiküldött. 1417-ben Vajai Ábrahám, Iklódi Mihály és Petenyeházai György diák szerették volna Zsigmond királytól felkérni Zsarolyán birtokot; ám velük szemben Zsarolyáni János fia Jánost, Péter fia, Gált, János fia, Tamást, György fia, Pált, Márton fia Pétert és Zajtai (*de Zahtha*) Tiba feleségét Katalint a nádor oklevelek bemutatására és mindkét felet jelentős bírság megfizetésére kötelezte. Az utóbbi 1418-ban mint Zsarolyáni Tiba felesége fogad fel ügyvédek. 1487-ben Zsarolyán és Szekeres birtokok közötti vitás föld ügyében a Zsarolyáni és Kölcsei nemesek között megegyezés született. A határjárás során említett helynevekből [*aqua Bababogyakya, t-s arabiles Bolyos, Gorond, lacus seu fenilia Kenez* (BORSA 1946. 67., 26. reg.)] Gorond alja a zsarolyáni, Bogyak, Bojtos a nagyszekeresi és zsarolyáni, Kenéz a fehérgyarmati határból ismert (KÁLNÁSI 1984. 490., 286., 488., 76.). – Ma Zsarolyán (HNT 1892. 1683: 1104 kh.).

Németh Péter

Jósa András Múzeum

H-4400 Nyíregyháza, Pf. 57.

Irodalom

- AO Anjou-kori okmánytár. Codex diplomaticus Hungaricus Andegavensis. Szerk. Nagy Imre – Tasnádi Nagy Gyula. I–VII. Budapest 1878–1920.
- AOKL
Anjou-kori oklevéltár. Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavensium illustrantia. Szerk. Almási Tibor – Blazovich László – Érszegi Géza – Géczi Lajos – Kristó Gyula – Makk Ferenc – Piti Ferenc. I–V., VII–IX., XI., XXIX. Budapest–Szeged 1990–1999.
- BALÁZSIK 1993.
Balázsik Tamás: Kegyúri temetkezés Túrístvándiban. [Die Bestattung eines Patronatsherrn in Túrístvándi. – Patron's burial in Túrístvándi.] *Műemlékvédelmi Szemle* 1993: 1. 5–24.
- BORSA 1946
Borsa Iván: A középkori oklevelek regesztázása (Függelék: A Kölcsey család levéltárának középkori oklevelei.) *LK* 24. 1946. 47–70.
- CSÁKY
Oklevéltár a gróf Csáky család történetéhez. I. 1–2. rész. A kőrösszegi és adorjáni gróf Csáky család története I. Oklevéltár. Budapest 1919.
- CSÁNKI 1890/1913.
Csánki Dezső: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában. I–III., V. Budapest 1890–1913.
- CSÁNKI 1893.
Csánki Dezső: Ajnárd-fiak és Matucsinaiak. (Jelentés b. Walterskirchen Ottó ajándékáról.) *Századok* 27. 1893. 217–226.
- DHA
Diplomata Hungariae Antiquissima. Accedunt epistolae et acta ad historiam Hungariae pertinentia. I. 1000–1131. Edendo operi praefuit Georgius Györffy. Budapest 1992.
- DOC.TRANS.
Documente privind istoria Rominiiei. Documenta Romaniae historica. Veacul XIV. C. Transilvania. I–XIII. Bucuresti 1953–1993.
- DOC.VAL.
Antonius Fekete Nagy – Ladislaus Makkai: Documenta historiam Valachorum in Hungaria illustrantia usque ad annum 1400 p. Christum. Budapest 1941.
- ECKHARDT 1907.
Eckhardt Sándor: Néhány kiadatlan Árpádkori oklevél. Fejérpataky Emlékkönyv. Budapest 1917. 75–81.
- ENGEL 1996.
Engel Pál: Magyarország világi archontológiája. 1301–1457. I–II. História könyvtár. Kronológiák, adattárak. 5. Budapest 1996.
- FEJÉR
Georgivs Fejér: Codex diplomaticvs Hvngrariae ecclesiasticvs ac civilis. I–XI. Studio et opera Georgii Fejér. Bvdae 1829–1844.
- FÉNYES
Fényes Elek: Magyarország geographiai szótára I–II. Pesten 1851.
- GYÖRFFY 1990.
Györffy György: A magyarság keleti elemei. Gondolat, Budapest 1990.
- HO Hazai okmánytár. Codex diplomaticus patrius. Kiadják: Nagy Imre – Paúr Iván – Ráth Károly – Véghely Dezső I–V. Győrött 1865–1873; Ipolyi Arnold – Nagy Imre – Véghely Dezső VI–VIII. Budapest 1876–1891.
- HENSZLMANN 1864.
Henszlmann Imre: A szathmári püspöki megyének középkori építészeti régiségei. *Archaeológiai Közlemények* IV. 1864. 126–157.
- HNT 1892.
A Magyar Korona Országainak helységnévtára 1892. Budapest 1893.
- KÁLLAY
A nagykállói Kállay-család levéltára. Az oklevelek és egyéb iratok kivonatai. I–II. A Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság kiadványai 1–2. Budapest 1943.
- KÁLNÁSI 1984.
Kálnási Árpád: A fehérgyarmati járás földrajzi nevei. Szabolcs-Szatmár megye földrajzi nevei 2. Debrecen 1984.
- KÁLNÁSI 1989.
Kálnási Árpád: A mátészalkai járás földrajzi nevei. Szabolcs-Szatmár megye földrajzi nevei 4. Debrecen 1989.
- KÁLNÁSI–SEBESTYÉN 1993.
Kálnási Árpád – Sebestyén Árpád: A csengeri járás földrajzi nevei. Szabolcs-Szatmár-Bereg megye földrajzi nevei 5. Debrecen 1993.
- KÁROLYI
A nagykárolyi gróf Károlyi család oklevéltára. Codex Diplomaticus comitum Károlyi de Nagykároly. Sajtó alá rendezi Géresi Kálmán. I–V. Budapest 1882–1897.

- KÁVÁSSY 1985.
Kávássy Sándor: A Boldogságos Szűz tiszteletére emelt monostor határjáró oklevele 1181-ből. Helytörténeti olvasókönyv I. Bereg, Szabolcs és Szatmár megye története a honfoglalástól 1849-ig. Szerk.: Hársfalvi Péter – Takács Péter. Nyíregyháza 1985. 18–22.
- KISS 1878.
Kiss Kálmán: A szatmári református egyházmegye története. Kecskemét 1878.
- KOMÁROMY 1903.
Komáromy András: Levéltári kutatások I. Történelmi Tár 4. 1903. 118–137.
- KÖLCSEY 1930.
Kölcsey Dezső: A Kölcsey, másképp Szentemágócs nemzetség. Kölcsey Ferenc Család-történeti tanulmány. Budapest 1930.
- LUKÁCS 1996.
Lukács Zsuzsa: Kisszekeres, Kossuth u. református templom (kutatási beszámoló). *Magyar Műemlékvédelem* 10. (1980–1990) 1996. 366–367.
- MAKSZAI 1940.
Maksai Ferenc: A középkori Szatmár megye. Település- és népiségtörténeti értekezések 4. Stephaneum, Budapest 1940.
- MÁNDY 1864.
Mándy Péter vendégszövege Pesty Frigyes helynévgyűjteményének Szatmár m-i anyagához. Az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára, Fol.Hung. 1114.
- MEZŐ–NÉMETH 1972.
Mező András – Németh Péter: Szabolcs-Szatmár megye történeti-etimológiai helységnévtára. Nyíregyháza 1972.
- PESTY 1864.
Pesty Frigyes helynévgyűjteménye. Szatmár m. Az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára, Fol.Hung. 1114.
- REG.ARP.
Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke. Regesta regum stirpis Arpadianae critico diplomatica. I–II/1. Szerk. Szentpétery Imre. Budapest 1923–1943. II/2–3. Szentpétery Imre kéziratának felhasználásával szerk. Borsa Iván. Budapest 1961. II/4. Szerk. Borsa Iván. Budapest 1987.
- SZABÓ 1889.
Szabó Károly: Az Erdélyi Múzeum eredeti okleveleinek kivonatai I. (1232–1540). Történelmi Tár 1889. 523–554.
- SZIRMAY 1809/10.
Szirmai Szirmay Antal: Szathmár vármegye fekvése, története, és polgári esmérete. I–II. Budán 1809–1810.
- VARGHA 1916.
Vargha Zoltán: A Márton-család (Zsarolyáni és Mándi, illetve Zsarolyáni) *Turul* 34.1916. 46–96.
- VAT.
Monumenta Vaticana historiam regni hungariae illustrantia. Series I. Tom. I–IV. Budapest 1885–1891.
- WENZEL
Árpádkori új okmánytár. Codex diplomaticus Arpadianus continuatus. Közzéteszi Wenzel Gusztáv. I–XII. Pest, Budapest, 1860–1874.
- VR.
Az időrendbe szedett váradi tüzesvaspróbalajstrom az 1550-i kiadás hű hasonmásával együtt. Regestrum Varadiense examinum ferri candentis ordine chronologico digestum descripta effigie editionis a. 1550 illustratum suptibusque capituli Varadiensis lat. rit. Curis et laboribus Ioannes Karácsonyi et Samuelis Borovszky editum. Budapest 1903.
- ZICHY
A zichi és vasonkeői gróf Zichy-család idősb ágának okmánytára. Codex diplomaticus domus senioris comitum Zichy de Zich et Vasonkeő. Szerk. Nagy Imre – Nagy Iván – Véghelyi Dezső – Kammerer Ernő – Lukcsics Pál. I–XII. Budapest 1871–1931.
- ZSO
Zsigmondkori oklevéltár. Összeállította Mályusz Elemér. I–II. Budapest 1951–1958. Mályusz Elemér kéziratát kiegészítette és szerkesztette Borsa Iván. III–VI. Budapest 1993–1999.

Die Ortsnamen der Güterkonskription des Klosters Cégény (Komitat Szatmár) aus dem Jahr 1181

Péter Németh

Die früheste auf das Komitat Szatmár bezogene Urkunde ist eine im Jahr 1181 entstandene Güterkonskription des Klosters Cégény, die aber nur in Form einer Umschrift aus dem 15. Jahrhundert erhalten blieb. Der verdorbene Text der Urkunde hat die Namen von sechs zur Zeit des Mongolenüberfalls (1241) untergegangenen, von fünf im Mittelalter teilweise weiterlebenden und von 18 noch heute

bestehenden Dörfern überliefert. Der Verfasser möchte die in der Urkunde aufgezählten und bestimmten Siedlungen oder vermutlich bewohnten Orte in Wörterbuchartikeln und auf einer Karte vorstellen, um zu beweisen, welche wichtige Rolle den modernen geographischen Namensammlungen – im vorliegenden Fall den Büchern von Árpád Kálnási – bei der Aufarbeitung des historischen Namenmaterials zukommt.

Übersetzt von Gotlind B. Thurmann

Péter Németh
Jósa-András-Museum
H-4400 Nyíregyháza, Pf. 57.

IV. László és a Kállaiak ősei

Zsoldos Attila

Néhány hónappal trónra lépte után III. András király általános gyűlést (*congregacionem generalem*) tartott Váradon Bihar, Szabolcs, Szatmár, Szolnok és Kraszna megyék nemeseinek és más lakosainak (ZICHY I. 99., HO VI. 360.). A király 1290 decemberében, a Szepesség felől¹ érkezett Váradra, ahol a hónap végén már zajlott a gyűlés (HO VI. 360–361.), mely a következő év januárjának közepe táján érhetett véget.² A gyűlés során, – más ügyek elintézése mellett (HO VI. 360–361., ZALA I. 101., REG.ARP. II/4. 33., WENZEL X. 25.) – a megjelentek egyhangúan közismert gonosztevőnek, pusztítónak és gyilkosnak (*pupplicum malefactorem, destructorem et manifestum occisorem*)³ nyilvánították Ubul fia Mihály fia Istvánt, aki azonban a király által ráértett fővesztés (*capitalis sententia*) elől elmenekült (*auffugit ... latitando*). Az esetről tájékoztató oklevél István bűneit nem részletezi, annyi támpontot azonban ad e tekintetben, hogy megnevezi Angelus atyafiát (*fratrem*), Pétert és Aladár fia Lászlót, akiknek falvaiban István – úgymond – hatszáz márkányi kárt okozott (ZICHY I. 99–100.).

Az ügy szereplői jól ismertek. A megbélyegzett István a főként Szabolcs és Szatmár megyében birtokos Balogsemjén nemzetség tagja – a Kállaiak egyik őse – volt (KARÁCSONYI 1995. 199. skk.), ellenfelei pedig szintén nagy múltú nemzetségek sarjai közül kerültek ki: Péter a Szalók nembéli Kerecsenyiek (ENGEL 1995., VÖ. KARÁCSONYI 1995. 962.), míg Aladár fia László a Gutkeled nembéli Várdaiak (KARÁCSONYI 1995. 529–531.) közé tartozott.

A hármójuk közötti konfliktus kirobbanásának okairól az oklevél nem tájékoztat, mindenesetre nem ez volt az egyetlen nehézség, amellyel Istvánnak és családjának szembe kellett néznie az 1290-es évek elején. Alig fél évvel később István apja, Ubul fia Mihály – fiai képviselőiben is eljárva – két további esetben volt kénytelen hasonló ügyben elégtételt adni, ezekről a váradi káptalan két, egymást követő napon kiállított oklevele tájékoztat. Az 1291. június 19-én kelt okmány szerint „Kuke”-nak mondott Jakab – a Lónyaiak őse (1285: REG.ARP. II/2–3. 365. vö. KARÁCSONYI 1904.) – teljes elégtételt kapott Mihálytól és fiaitól a neki okozott károk miatt, melyek közül fel is sorolja a maga

fogságba ejtését, birtokai feldúlását és Dombrád nevű birtoka elfoglalását (*super captivacione sua, destructione possessionum suarum et potenciali occupacione ac detencione cuiusdam possessionis sue Domorad vocate*) (HO VII. 216.). Egy nappal később Ubul fia Mihály – a minden bizonnyal Káta nembéli (Vasvári) (1284: ZICHY I. 55., 1313: AO I. 297–298.) – Rafael (*Rofoyrn*) fia Pállal szemben vállalt kötelezettséget arra, hogy Szent István király ünnepének nyolcadán, azaz augusztus 27-én hat márkát fizet neki fogságba ejtése, birtoka feldúlása és más jogtalanságok (*captivacione et destructione sua ac aliis iniuriis seu dampnis*) fejében. A fizetésre azonban, mivel Pál nem jelent meg a kijelölt határidőben a váradi káptalan előtt, nem került sor (KÁLLAY I. 357. sz. „1330. körül”-re datálva). Pál távolmaradása alighanem azzal magyarázható, hogy részt vett az az évi ausztriai hadjáratban,⁴ legalábbis erre vall, hogy amikor a pénz kifizetésére végül sor került a váradi káptalan előtt, akkor Rafael fia Pál nemcsak a váradi káptalan már említett oklevelét mutatta be, hanem a királyét is, mely szerint Ubul fia Mihály a „hadoszlás tizenötödnapiján” (*in quindenis residencie exercitus*) tartozik megfizetni a hat márkát, ami meg is történt, amint arról a káptalannak a kérdéses terminus negyedik napján kiállított oklevele tanúskodik (HO VII. 371.).⁵

A fenti adatok azt a gyanút ébresztik, hogy Ubul fia Mihály és fiai afféle hatalmaskodók voltak, akik a IV. László uralkodásának utolsó éveire jellemző kaotikus viszonyokat kihasználva próbáltak a zavarosban halászni, s így csak magukra vehetnek, hogy eközben a fejükre vonták a Szabolcs, Szatmár és Bereg megyei birtokostársadalom számos tagjának jogos haragját. Árnyaltabb képet alkothatunk ugyanakkor a történelekről, ha az érem másik oldalát is szemügyre vesszük. Ennek lehetőségét az teremti meg, hogy Ubul fia Mihály 1292-ben két oklevelet is kiállíttatott az esztergomi káptalannal, amelyekben részletesen előadta mindazon sérelmeket, amelyeket viszont ő, illetve fiai voltak kénytelenek elszenvedni. Az egyik okmány szerint hatalmas ellenségeik (*virii potentes eorum scilicet inimici*) őt és fiait erőszakkal (*non secundum iudicium, sed per potentiam et violentiam*) kiűzték birtokaikból, s így ő maga, valamint Mikch nevű fia Esztergomba, más fiai pedig részint Lengyelországba, részint Oroszországba (*in Rutheniam*) voltak kénytelenek menekülni. Mindez azért történt – folytatja Mihály –, mert ő és idősebb fiai IV. László király oldalán álltak

¹ 1290. nov. 2-án Szepesolasziban (REG.ARP. II/4. 25., vö. REG.ARP. 3673. sz.), nov. 29-én Szepes váránál (CDCR VII. 7.) ad ki oklevelet.

² A király 1291. jan. 29-én a hol Kolozs, hol Torda megyéhez számított Fülöpösön keltez (BÁNFY I. 25., vö. REG.ARP. 3701. sz., CSÁNKI–FEKETE NAGY 1890/1941. V. 704–705.)

³ A fogalomra ld. TRINGLI 1998. 13–15.

⁴ A hadjáratra ld. WERTNER 1916.

⁵ „1313. körül”-re datálva, az oklevél azonban kétségtelenül 1291-ben kelt, vö. még KÁLLAY 1913.

(*familiariter adhibebant*), akit híven szolgáltak (*fideliter serviebant*). László király halála után azonban Aba nembéli Amadé nádor hatalmasul elfoglalta (*potencialiter occupasset*) a Szabolcs megyei Napkor (*Nopcul*), valamint Semjén (*Seemyen*) és Szentmihály (*Scentmyhal*) nevű birtokait, amelyeket jelenleg is a kezén tart (Ho VII. 225–226.).⁶ A másik, hasonló megfogalmazású oklevélben Mihály azt adta elő, hogy – Borsa nembéli – „Tamás fia Jakab mester, akit más néven Kopasznak is mondanak” (*magister Jacobus filius Thome, qui Copoz alio nomine nuncupatur*) István nevű fiát, amikor az a kezében volt (*cum ... esset in manibus eius constitutus*) rávette arra, hogy adja el neki a Szatmár megyei Kér (*Keer*) és Panyola (*Panyala*) nevű birtokait, amiről a váradi káptalannal oklevelet is kiállított. Az adásvétel azonban – folytatja Ubul fia Mihály – érvénytelen, mivel azok a birtokok a fiai között megtett osztály során László és Mikch nevű fiainak jutottak (FEJÉR VII/2. 170–172.).

A Kállai-ősök tehát nemcsak károk okozói, hanem elszenvedői is voltak, ami az ország XIII. század végi közállapotainak ismeretében éppen nem tekinthető meglepőnek. Az már inkább figyelemre érdemes, hogy a Mihály fia István ellen 1291-ben felhozott vádak és az apja által 1292-ben előadott sérelmek bizonyos pontokon nagy biztonsággal összekapcsolhatók. Az a Gutkeled nembéli (Várdai) Aladár fia László, akivel szemben Ubul fia Mihály István nevű fiát 1291-ben fővesztésben marasztalták el, annak az Aba nembéli Amadénak volt a familiárisa, aki IV. László király halálát követően Mihályék szabolcsi birtokait elfoglalta (1285: ZICHY I. 81.).⁷ A Mihály fia István ellen 1291-ben fellépő másik személynek, Szalók nembéli Péternek pedig minden valószínűség szerint az unokaöccse volt az az Angelus fia Sándor, akiről 1323-ban feljegyezték, hogy Henrik bán fiaival – azaz a Héder nembéli „Kőszegiek”-kel – együtt IV. László királyt elfogta, s ezért a Zemplén megyei Helmec nevű birtokát elkobozták tőle (AO II. 99.). Az a Káta nembéli Rafael fia Pál ugyanakkor, akinek az őt ért károk miatt Ubul fia Mihály hat márkát volt kénytelen fizetni 1291-ben, 1313-ban egy olyan fogott bírói testület egyik tagja volt, amely egy Borsa Kopasz nádor előtt megkezdett perben hozott döntést (AO I. 297–298.), ami arra vall, hogy Pál mindenesetre nem lehetett rossz viszonyban a XIV. század elején – s talán már korábban sem – azzal a Borsa Kopasszal, aki Ubul fia Mihály előadása szerint

családja Szatmár megyei birtokaira tette rá a kezét IV. László halála után. Az Istvánt – egyebek mellett – Dombrád nevű birtoka elfoglalásával vádoló „Kuke” Jakab ugyanakkor azon Hontpázmány nembéli Kozma fia Pálnak és fivéreinek volt a sógora, akiktől hűtlenségük miatt (*propter eorundem excessus manifestos, quos contra nostram regiam maiestatem commiserunt*) IV. László király 1287-ben elkobozta, majd Ubul fia Mihálynak, valamint fiainak, Istvánnak és Pálnak adományozta Dombrád (*Damarad*), Dobos (*Dobos*) és Beszterec (*Byztruch*) nevű birtokait (WENZEL IX. 560–561.).⁸ Tény ugyan, hogy III. András – amint azt a trónra lépte után kiadott *decretum*-ában törvénybe is foglalta – elődje bizonyos adományait érvénytelennek tekintette,⁹ mégis, IV. László adományának ismertetében azt, hogy Ubul fia Mihályék birtokba vették a nekik adományozott Dombrádot, legfeljebb bizonyos politikai szempontok érvényesítése árán lehetett „hatalmasul való elfoglalás”-nak (*potencialis occupatio*) minősíteni. Mindezek alapján aligha járhatott messze az igazságtól Ubul fia Mihály akkor, amikor az esztergomi káptalan előtt politikai okokra vezette vissza az őt és fiait ért üldöztetéseket.

Hogy valóban politikai jellegű ügyek álltak Ubul fia Mihályék hányattatásainak hátterében, azt pontosan mutatja birtokaik visszaszerzésének története. A politikai széljárás megváltozásának első jeleként Buda város 1295-ben jelentést tett III. Andrásnak arról, hogy Ubul fia Mihály fiai, István és Pál mesterek mindig is hűségesen szolgáltak a királyi hatalomnak, s mivel nem akartak hűtlenséget elkövetni (*infidelibus actibus noluerunt adherere*), ellenségeik bevádolták őket, ám a budaiak kéri a királyt, hogy ne higgyen azoknak (1295: BTOE 299.). Alighanem ugyanez idő tájt tettek hasonló értelmű jelentést a Szatmárral szomszédos Németi vendégtelapesei is III. Andrásnak kiemelve, hogy István és Pál a háborús zavarok idején (*tempore guerre et disturbii*) védelmezték őket és más királyi szabad falvakat (*aliis liberis villis vestris*) (Ho VII. 313.). Afféle politikai „igazolójelentés”-ek ezek a XIII. század végéről, amelyek a jelek szerint annyiban célt értek, hogy az uralkodó immár késznek mutatkozott érdemben foglalkozni a Kállai-ősök panaszaival. Erre vall legalábbis, hogy 1299-ben III. András a váradi káptalant felszólította jelentéstételre a Mihály-fiak birtokainak ügyéről, s válaszában a káptalan megint csak megerősítette, hogy István mester, valamint az apja és fiverei kizárólag a királyi hatalom

⁶ A Szabolcs megyei települések azonosításához itt és az alábbiakban is Németh Péter nélkülözhetetlen adattárát használtam (NÉMETH 1997.).

⁷ Keltére ld. KÁLLAY 1913. 125.

⁸ Keltére ld. REG.ARP. 3455. sz., ld. még 1285: REG.ARP. II/2–3. 365. és KÁLLAY 1900a., vö. WERTNER 1900. 147–148., KÁLLAY 1900b. 187., KÁLLAY 1904. 41.

⁹ 1290: 6–8. cc. – UGDS I. 173–174.

ellenségeinek okoztak károkat (1299: HO VII. 276.). Minden bizonnal ugyanezekben az években küldött egy újabb jelentést Németi, s egy másikat a szőlősi és nagyszászi *hospes*-közösség a királyi udvarba, egybehangzóan úgy nyilatkozván, hogy Ubul fia Mihály és fiai csak a királyi hatalom ellen lázadók ellenében léptek fel, s azt is IV. László király parancsát teljesítve tették (HO VII. 277., 308.).

Az a körülmény, hogy a Kállai-ősök politikai rehabilitációja az 1290-es évek közepén indult meg, alighanem okkal hozható kapcsolatba az 1292-ben „hatalmas ellenségeik” között emlegetett Borsa Kopasz és fivérei 1294. évi lázadásával (PAULER 1899. II. 444–445.). Ez a fejlemény nyilván jelentősen befolyásolta III. András a tekintetben, hogy megkísérelje orvosolni Ubul fia Mihályék panaszait. Ha birtokaik visszaszerzésének reménye fel is csillant a Kállai-ősök előtt, tényleges eredményeket – ekkor még legalábbis – nem érthettek el, részint mert a Borsák tiszántúli hatalmát a király nem volt képes megtörni, részint pedig azért, mert a szabolcsi birtokok elfoglalója, Aba Amadé továbbra is az uralkodó szilárd hívei közé számított. A Kállai-ősök azonban – érthető módon – nem nyugodtak bele a helyzetbe, s minden kínálkozó alkalmat megragadtak jogaik érvényre juttatása érdekében. A III. András halálát követő zavaros időkben a bajor Ottótól eszközöltek ki egy birtokaik visszaadását elrendelő oklevelet (1307: AO I. 121.). Az okmány figyelemre méltó sajátossága, hogy a Szabolcs megyei Semjén (*Semien*), Napkor (*Napcol*), Szentmihály (*Zemmihal*) és Töt (*Tuth*), illetve a szatmári Kér (*Keeri*) és Panyola (*Panala*) birtokok elfoglalójaként Aba Amadét és egy bizonyos Jákó fia András nevezte meg. Az említett András minden bizonnal a Kaplony nembéli „Nagymihályi”-rokonsághoz tartozó Jákó fia Andrásal azonos, s hogy felbukkanása a Kállai-ősök ellenfelei között nagyon is érthető, az a későbbiekből fog kiderülni. Feltűnő ugyanakkor az oklevélnek a Borsák illető teljes hallgatása, jóllehet 1292-ben az esztergomi káptalan előtt Ubul fia Mihály még úgy nyilatkozott, hogy az itt is megnevezett Szatmár megyei birtokaira Borsa Kopasz tette rá a kezét. A jelenség okát csak találgathatjuk, mindenesetre az, hogy a birtokok időközben valami módon Amadé és társa kezére jutottak éppúgy felmerülhet, mint az, hogy az oklevél kiadását szorgalmazó István – az időközben alighanem elhunyt Ubul fia Mihály egyik fia – azért hallgatott a Borsák szerepéről az ügyben, mert azok az idő szerint Ottó hívei közé számítottak (vö. 1307: FEJÉR VIII/1. 219–220.), ő maga pedig időközben Borsa Beke szerviente, utóbb szőlősi várnagya lett (1308: AO I. 149., vö. ENGEL

1996. I. 435.). Bármi is volt a háttérben, az bizonyos, hogy a Kállai-ősök még ekkor sem érték célt: az északeleti országrész ura, Aba Amadé ugyanis nemcsak a Balogsemjének, de a tényleges hatalommal szinte egyáltalán nem rendelkező Ottó király számára is túlságosan erős ellenfél volt. A Balogsemjén nembéli Mihály-fiak próbálkozásainak azonban ez a kudarc sem vetett véget, s újabb támogató után néztek. Most már a magyar trónért folytatott küzdelemben időközben vetélytárs nélkül maradt I. Károly oldalára álltak, s ez alkalommal a politikai fejlemények is a kezükre játszottak. 1311-ben meghalt Amadé, majd az ezt követően kialakult helyzet fiainak lázadásához vezetett. Az Amadé-fiak és támogatóik ellenében vívta meg 1312-ben Rozgonyánál I. Károly első jelentősebb csatáját az oligarchák ellenében, s győzelmének részese volt a seregében ott harcoló János, Ubul fia Mihály egyik unokája. (Az ütközetben I. Károly oldalán vettek részt Ubul egy másik fiának, Egyednek a fiai, Iván és Simon is. 1312: FEJÉR VIII/1. 444.) Röviddel a csata után a Balogsemjén nembéli Mihály-fiak oklevelet kértek és kaptak I. Károlytól birtokaik visszaadása ügyében. Az okmány előadja, hogy a Kállai-ősök szolgálatokat tettek IV. Lászlónak a hűtlen Amadé nádor ellen fellépve, ám László király halála után a néhai nádor elfoglalta Semjén (*Semjen*), Napkor (*Nopokur*) és Töt (*Twd*) nevű birtokaikat, sőt, III. Andrásról privilégiumot is kieszközölt magának azokról, hogy így legalizálja foglalását (FEJÉR VIII/1. 442–444.). Az oklevélből a Balogsemjének kálváriájának egy újabb változatát ismerhetjük meg. Az Amadéval való konfliktus jellemzése és az oligarcha által elfoglalt Szabolcs megyei birtokok felsorolása megegyezik az 1292. évi esztergomi oklevélben foglaltakkal – a hiányzó Szentmihályt nyilván a megnevezettek tartozékai közé értették ez alkalommal¹⁰ –, nem esik szó azonban a szatmári birtokról, amelyeket az 1292. évi másik oklevél szerint Borsa Kopasz, az 1307. évi Ottó-féle oklevél szerint viszont szintén Aba Amadé (és Nagymihályi Jákó fia András) foglalt el. Kopasz nádor személyének kihagyása a történetből ugyanakkor ezúttal bizonyosan azért történt, mert az oligarcha maga is ott volt a király seregében (ENGEL 1988. 100.), s a Kállai-ősök alighanem jobbnak látták – egyelőre legalábbis – nem feszegetni ezen birtokok ügyét.

A szabolcsi birtokok visszaadását Károly ugyan elrendelte, ám az ügy ezzel még korántsem jutott nyugvópontra. A következő év novemberében ugyanis a király egy újabb oklevelet volt kénytelen kiadni, mely előadja, hogy a Mihály-fiaknak visszaadatta

¹⁰ 1312: az oklevél szerint Amadé a Balogsemjéneket „de universis possessionibus eorum Semjen, Nopokur et Twd ac ad easdem pertinentibus” úzte el – FEJÉR VIII/1. 443.

Semjén (*Semyen*), Napkor (*Nopkur*), Szentmihály (*villa Sancti Mychaelis*) és Töt (*Tuuch*) birtokait, amelyeket azonban „most némely hatalmasok” (*nunc per quosdam potentes*) a király akarata ellenére elfoglalva tartanak (1313: FEJÉR VIII/1. 445.), s újabb néhány hét múlva elrendelte a birtokok visszaadását (1314: AO I. 333–334.). Hogy a meglehetősen homályos megfogalmazás kikre vonatkozik, az pontosan tudható, mert amikor 1317-ben a Kállai-ősök végre ténylegesen is visszakapták szabolcsi birtokaikat, Dózsa nádornak az erről rendelkező oklevele megnevezi a néhai Amadé nádor fiait, Jánost és Lászlót mint a birtokok elfoglalóit (1317: FEJÉR VIII/2. 98–100.). Valamivel korábban, vélhetően a Borsák első lázadásának leverését követően, tehát 1315 februárja után (ENGEL 1988. 110.), kaphatták vissza a Balog-semjén nembéli Mihály-fiak Szatmár megyei birtokaikat, mindenesetre 1319-ben, amikor is osztályuk során azokról szintén rendelkeztek, már a kezükön találjuk Kért és Panyolát (1319: AO I. 526–528.).

Ha már most azt kutatjuk, hogy miképpen állhatott elő az a helyzet, amely az északkeleti országrész két nagyhatalmú oligarcha-familiáját, az Abákat és a Borsákat a Kállai-ősök ellenségévé tette, akkor az eddigiekben felsorakoztatott adatok arra bátorítanak, hogy a történetek kulcsát IV. László uralkodásának utolsó éveiben keressük. S valóban, ezekben az években szinte árad a királyi kegy a Kállai-ősökre. 1284-ben Ubul egyik fiának, Mihálynak a fia, Péter adományul nyerte a szabolcsi várnépek Ekölcs (*Ekeuch*) és a borsovai várnépek Pazony (*Pozdum*) nevű lakatlan földjét.¹¹ Három évvel később került sor a király ellen lázadó Hontpázmány nembéli Kozma-fiaktól elkobzott Dombrád (*Damarad*), Dobos (*Dobos*) és Beszterec (*Byztruch*) nevű birtokoknak a – már említett – adományozására: IV. László ezeket Ubul fia Mihály ispánnak és fiainak, István és Pál mestereknek adta.¹² Újabb három év elteltével ugyanők elnyerték a király ellen lázadó Chetnuk fia Miklós és rokonai minden birtokát (1290: WENZEL IX. 523.). Az 1290. március 5-én kibocsátott oklevelet mindjárt másnap egy újabb követte, mely az örökös nélkül meghalt Gembarus fia János Doboka (*Dabaka*), valamint Miklós Köved (*Kuued*) és Ige (*Igey*) nevű birtokait juttatta Ubul fia Mihály fiainak (1290: FEJÉR V/3. 489.). Néhány héttel később már a leleszi monostor kegyuraságát (*patronatus*) adta IV. László István és Pál mestereknek,¹³ az azzal

járó jövedelmekkel együtt.¹⁴ Egy hónappal utóbb újra örökös nélkül elhalt emberek királyi kézre háramlott birtokaival jutalmazta az uralkodó Ubul fia Mihály fiainak szolgálatait: ez alkalommal Tomaj nembéli (KARÁCSONYI 1995. 1020.) Üne (*Jwne*) fia Üne Tisza menti Abád (*Abad*)¹⁵ és Szabolcs megyei Szakoly (*Zokol*) nevű birtokait, továbbá Lewka fia István Rozsály (*Rwsal*) és Myk, Zwechun Pátroha (*Patbruh*), Farkas Kemece (*Kemeche*) és Fwdur Jéke (*Jeke*) nevű birtokát adta nekik.¹⁶

A birtokadományok mellett IV. László más módon is kifejezésre juttatta a Kállai-ősök iránti hajlandóságát. Ennek első jelét már 1281-ben megtapasztalhatjuk, amikor is IV. László Ubul fiai, Mihály ispán és Egyed, valamint az említett Mihály fiai, István, Péter mester és Pál – az oklevélben, sajnos, nem részletezett – érdemeinek viszonzásaként a felsoroltak Szabolcs megyei birtokain élő népeit (*populos*) kivette a megyéspán bírói joghatósága alól, külön is megemlítve, hogy az *exemptio* Mihály ispán és fiai Semjén nevű birtokán tartani szokott vásárral kapcsolatos esetleges perekre is vonatkozik (1281: WENZEL IX. 298.). Ezt 1289-ben egy újabb *exemptio* követte: a király ekkor Mihály fiainak, Istvánnak és Pálnak a szatmári ispán bírói joghatóságával szemben biztosított mentességet.¹⁷

A királyi kegy egy újabb megnyilvánulási formájaként értékelhetjük, hogy IV. László 1290-ben parancsot intézett a Szamos folyó melléki vámszedőkhöz, a szatmári és a németibeli vendégtelepésekhez és az ottani vámszedőkhöz, valamint a Szatmártól és Németitől egészen Szamosszegig tevékenykedő vámszedőkhöz (*tributariis per Zomus constitutis, ac hospitibus de Zothmar et de Nempti necnon tributariis in eisdem existentibus, ac etiam aliis tributariis de Zothmar et de Nempti usque in Zomuszygh residentibus*), hogy ne szedjenek vámot Ubul fia Mihály ispán és fiai, István és Pál azon hajói után, amelyek a nevezettek várának építéséhez (*pro constructione castris eorundem*) szánt köveket és meszet szállítják.¹⁸ Az itt említett vár minden bizonnyal azonos azzal a Szatmár megyei Kéren emelt erősséggel, amelynek az esztergomi káptalan 1292. évi oklevele már csak a helyét említi, mert időközben lerombolták (*terram, villam seu possessionem Keer nuncupatam — cum loco diruti castris*) (1292: FEJÉR VII/2. 171.). A várat említi még IV. László egy másik, az év megjelölése nélkül Zólyomban, május 1-én

¹¹ É. n. [1284]: HO VII. 185. (keltére ld. REG.ARP. 3307. sz.) és 1284: WENZEL IX. 407.

¹² É. n. [1287]: WENZEL IX. 560–561. (keltére ld. REG.ARP. 3455. sz.)

¹³ 1290: F. V/3. 487., WENZEL IX. 558. (ez utóbbi keltére ld. REG.ARP. 3554. sz.)

¹⁴ É. n. [1290]: WENZEL IX. 549. (keltére ld. REG.ARP. 3558. sz.)

¹⁵ Alighanem a hevesi Abádról van szó, vö. GYÖRFFY 1987/98. III. 64–65.

¹⁶ É. n. [1290]: WENZEL IX. 559–560. (keltére ld. REG.ARP. 3560. sz.)

¹⁷ É. n. [1289]: WENZEL IX. 563–564. (keltére ld. REG.ARP. 3528. sz.)

¹⁸ É. n. [1290]: WENZEL IX. 561–562. (keltére ld. REG.ARP. 3559. sz.)

kelt (*datum in Zolum, in festo Philippi et Jacoby apostolorum*) oklevele is, mely a Szatmár és a Szabolcs megyei nemeseket szólítja fel arra, hogy szükség esetén mindenben támogassák a saját birtokán királyi jóváhagyással (*de nostra gratia specialí*) vár építését elhatározó Ubul fia Mihály ispánt szándéka véghezvitelében (É. n.: WENZEL IX. 562., vö. REG.ARP. 3572. sz.). Az oklevél pontosabb keltezését lehetlenné teszi, hogy IV. László uralkodása idejéből nem ismert olyan év, amelyben a király április végét, illetve május elejét Zólyomban töltötte volna (REG.ARP. II/2–3. passim), mindenesetre az okkal feltételezhető, hogy ez utóbbi oklevél kiadása egy vagy több évvel megelőzhette a várat említő 1290. éviét.

A vagyoni gyarapodás éveiben a Kállai-ősök a megyei közélet terén is szerephez jutottak. Az 1280-as évek közepén, 1284–1285-ben Ubul fia Mihály ispán Szabolcs megye szolgabírájaként tevékenykedett,¹⁹ s mivel az idő szerint a szolgabírákat – amint az több esetben kimutatható – az uralkodó nevezte ki (GERICS 1987. 274.),²⁰ a tisztség viselését megint csak a királyi bizalom jelének tekinthetjük. Mihály fia István ugyanebben az időben szabolcsi „alispán helyettes”-ként (*vicecurialis comes de Zobouch*) kerül elő.²¹ IV. László uralkodásának legvégén, 1290 nyarán egy fokkal feljebb léptette a Kállai-ősöket a király, kinevezvén Mihály ispánt és fiait, Istvánt és Pált Ugocsa megye ispánjává (*parochialis comes*).²²

A Kállai-ősök persze nem véletlenül vagy valamiféle uralkodói szeszélyből élvezték IV. László bizalmát. A királytól kapott adományaikra vonatkozó oklevelekből hiányoznak ugyan az érdemeikre vonatkozó utalások, ám vannak olyan adataink, amelyek alapján mégis csak megismerhető szolgálataik természete. Feltűnő, hogy az örökös nélkül meghaltak birtokai mellett főként olyan jószágok gyarapították a Balogsemjének vagyont, amelyeket valamely, a királyi hatalom ellen lázadó birtokostól kobzott el az uralkodó. Sajnálatos módon adataink ahhoz nem elégségesek, hogy a lázadások részleteit feltárjuk. Nem tudjuk például, hogy mit értsünk azon bűnök alatt, amelyeket a Hontpázmány nembéli Kozma-fiak követtek el a királyi hatalom ellen (*excessus manifestos, quos contra nostram regiam maiestatem commiserunt*),²³ mint ahogy arról sincsenek ismereteink, hogy ennek a lázadásnak az elfojtásában a Balogsemjének szerephez jutottak-e, s ha igen, milyenhez. Kénytelenek vagyunk

beérni annak megállapításával, hogy a lázadás valamikor 1287. júliusának vége előtt robbanhatott ki – az azt említő királyi oklevél július 30-án kelt –, s minden bizonnyal sikerült leverni, hiszen a Kozmafiaktól elkobzott birtokok közül Dombrád bizonyosan a Balogsemjének kezén volt egy ideig, amint az egy már említett 1291. évi adatból kiderül (1291: Ho VII. 216.). Egy másik lázadásról annyival tudunk többet, hogy ez esetben legalább az kiderül, hogy annak elfojtásában Ubul fia Mihályé és fiaié, Istváné, Péteré és Pálé lehetett a főszerep. A lázadók ez alkalommal Csák nembéli Simon fia Péter, valamint egy bizonyos Jula fia Moys és Jacou fia András voltak. Simon fia Pétert ismert adataink alapján nem tudjuk a Szatmár megyében birtokos Csák nembéli Daraiakhoz kapcsolni (KARÁCSONYI 1995. 320.), személye azonban hipotetikusán beilleszthető a nemzetség Dobóci ágának nemzedékrendjébe Péter fia Simon – eddig ismeretlen (KARÁCSONYI 1995. 315.) – fiaként, s az azonosítást némiképp támogatni látszik, hogy a Csákok ezen ága valóban birtokolt Északkelet-Magyarországon is (KARÁCSONYI 1995. 321.). Jula fia Moys azonban ismeretlen, a harmadik lázadó személye viszont nagy biztonsággal azonosítható azzal a Kaplony nembéli (Nagymihályi) Jakó fia Andrással, akivel már találkoztunk azok között, akiket a bajor Ottó király előtt a Balogsemjének birtokaik elfoglalásával vádoltak (1307: Ao I. 121.). A lázadás 1289 nyarára tehető, s minden bizonnyal sikertelen volt, legalábbis erre lehet következtetni IV. László egy 1289. szeptember 13-án kiadott okleveléből.²⁴ Ez ugyanis felszólítja az ország bírúit, hogy ne ítéljenek Ubul fia Mihály és fiai, István, Péter és Pál felett a király ellen lázadó (*contra nos procedentes et nocumenta inferentes*) Csák nembéli Simon fia Péter, valamint Jula fia Moys megölése, továbbá Jakó fia András és annak szintén András nevű szerviense fogságra vetése (*super... captivacione*) ügyében, mert ezek következményei alól a király mentesítette a Balogsemjéneket.

Alighanem ugyanezen lázadás során kerülhetett arra sor, hogy egy bizonyos Csetnek fiai és azok rokonai megölték Balogsemjén Mihály egyik fiát, Pétert. A történetek ezen epizódjáról IV. László egy másik, szintén 1289. szeptember 13-án kiállított oklevele tájékoztat, melyben a király felszólítja Borsa nembéli Tamás fia Roland vajdát, hogy a hozzá menekült

¹⁹ É. n. [1284]: Ho VII. 184–185. (keltére ld. REG.ARP. 3306. sz.); 1285: Ho VII. 194–195.

²⁰ Vö. még pl. é. n. [1272–1290]: MOL DL 105 231.; é. n.: MOL DL 57 974. stb.

²¹ É. n. [1285]: ZICHY I. 81. és é. n. [1285]: ZICHY I. 81–82., vö. KALLAY 1913. 123–125.

²² É. n. [1290]: WENZEL IX. 564. (keltére ld. REG.ARP. 3561. sz.)

²³ É. n. [1287]: WENZEL IX. 560. (keltére ld. REG.ARP. 3455. sz.)

²⁴ WENZEL IX. 556–557. (keltére ld. REG.ARP. 3532. sz.)

gyilkosokat tartsa fogva.²⁵ A halálesetről ellentmondásosan számolnak be forrásaink: IV. László egy 1290. évi oklevele arról ír, hogy a Csetnek-fiak „erectis vexillis” lázadtak ellene (WENZEL IX. 523.), ami egyértelműen katonai jellegű akcióra enged következtetni, évtizedekkel később azonban már úgy emlékeztek az esetre, hogy Pétert a királytól való visszatérében, a nyílt országúton (*de domino suo rege in libera via procedentem*) ölték meg (1318: AO I. 462.), ami viszont inkább útonálláshoz hasonló támadásra látszik utalni.

A gyilkosok személyére vonatkozó adatok nem hiányoznak ugyan, ám jól értesültnek így sem mondhatjuk magunkat. Csetnek 1285-ben fogott bíróként és a megyei hatóság kiküldöttként szerepel (HO VII. 194–195.), birtokai közül Büst (*Bys*) és Sényőt (*Senen*) ismerjük (1320: AO I. 557.). Balogsemjén Péter gyilkosai között forrásaink Csetnek két fiát, Miklóst és Jánost nevezik meg (1290: WENZEL IX. 523.; 1318: AO I. 462.), a harmadik ismert fiú, Dénes (1320: AO I. 556.), ilyen összefüggésben nem szerepel. A gyilkosság részesei között IV. László egyik oklevele megemlíti a Csetnek-fiak rokonait (*cognati*), Illést és Ramachát (1290: WENZEL IX. 523.),²⁶ egy jóval az események után keletkezett oklevél pedig közéjük sorolja még Syge fia Tamást is (1321: AO I. 603.). Az itt említett Illés minden bizonnyal azonos azzal a bagdai Illés ispánnal (*comes Elyas de Bogda*), aki 1282-ben IV. László engedélyével a még V. Istvántól adományul nyert Kiskércs (*Kuskyrch*) nevű birtokát szervienseinek, Iván fia Simonnak és Prybyzlaus fia Péternek adományozta (1282: WENZEL IX. 333–334., vö. még 1283: FEJÉR V/3. 194–196.),²⁷ s akit – bár János és László nevű fiai 1312-ben szerepelnek (AO I. 247.) – 1337-ben örökös nélkül meghalt embernek mondanak (AO III. 429–430.). Ramacha ismeretlen személy, meglehet, hogy a Szabolcs megyei Ramocsaháza névadójáról van szó (MEZŐ–NÉMETH 1972. 106–107., NÉMETH 1997. 161.). Syge fia Tamás apja egy IV. László nevében kiállított hamis oklevél szerint 1282-ben a Szatmár megyei Mérgesdet (*Myrgusd*) kapta volna a királytól adományba (1282: WENZEL IX. 329.).²⁸ Mérgesd – s vele együtt a szintén Szatmár megyei Újlak (*Wylok*) és a Szabolcs megyei Lidér (*Lyuder*) – nyilván azon birtokok közé tartozott, amelyeket IV. László a lázadóktól elvéve a meggyilkolt Péter rokonságának adományozott (1290: WENZEL IX. 523.), ám a Balogsemjének évtizedek múltán

Mérgesdet és Lidért visszaadták Syge fia Tamás utódainak, maguknak csak Újlakot tartva meg (1321: AO I. 603–604., vö. még 1321: AO I. 633–634.). Hasonló egyezsége a Csetnek-fiakkal is sort kerítettek a Kállai-ősök: velük abban állapodtak meg, hogy Büst és Sényőt megtartják maguknak, a többi viszont visszaadják (1320: AO I. 556–557., vö. még 1320: AO I. 576–577.). A Balogsemjén Péter halálával kapcsolatos adataink közül kiváltképpen figyelemre méltó, hogy a gyilkosok a Borsákhoz menekültek tettük elkövetése után. Ebből a körülményből okkal következtethetünk arra, hogy a Borsáktól reméltek védelmet a Kállai-ősök várható bosszúja elől, másfelől viszont az a tény, hogy IV. László érdemesnek tartotta felszólítani Borsa nembéli Rolandot a gyilkosok feltartóztatására, arra vall, hogy a Borsák aligha állhattak nyíltan a lázadók mellé, legfeljebb hallgatolagos támogatást nyújtottak nekik.

Mindezen adatok alapján világosnak látszik, hogy az 1280-as évek végén IV. László főként a Balogsemjénekre támaszkodva próbált meg felülkerekedni az északkeleti országrészben ellene lázadókon. Éppen nem meglepő tehát, hogy 1289 végén azzal a feltétellel hirdetett kegyelmet a királyi hatalom ellen korábban fellépőknek, hogy a hűségére való visszatérésről Ubul fia Mihály ispán fiai, István és Pál mesterek tegyenek jelentést,²⁹ s mozgósítás esetén is úgy rendelkezett, hogy a katonáskodásra kötelezettek a Balogsemjénekhez csatlakozva jöjjenek szolgálatára.³⁰ IV. Lászlónak nem is kellett csalódnia a Kállai-ősökben: azok a végsőkig kitartottak mellette, s nemcsak a király ellen forduló kisebb Szabolcs és Szatmár megyei birtokosokkal szemben léptek fel, hanem az ország leghatalmasabb bárói közé tartozó Aba nembéli Amadénak is nekiugrottak. 1290 májusában Ubul fia Mihály fia, István mester sikerrel ostromolta meg Amadé kőrévi – azaz tokaji (NÉMETH 1983.) – várát (*quoddam castrum Omodei filii David in Kweu constructum*), ahol az oligarcha szerviensei közül is a fogságába esett néhány.³¹

Amint az látható, mind a Borsák, mind Aba Amadé esetében vannak olyan adataink, amelyek igazolják, hogy azok IV. László király uralkodása idején a Kállai-ősök ellenségei – vagy legalábbis azok pártfogói – voltak. Abban azonban, hogy a király halála után minden rendelkezésükre álló erővel igyekeztek tönkretenni a Balogsemjéneket, alighanem más okok is közrejátszottak. Ha ugyanis a Kállai-ősöknek

²⁵ WENZEL IX. 557. (keltére ld. REG.ÁRP. 3533. sz.)

²⁶ A nevek javítva az eredeti – MOL DL 50 634. – alapján.

²⁷ A ma már nem létező Bagda Petneháza határába olvadt be (MEZŐ–NÉMETH 1972. 104.).

²⁸ Hamis voltára ld. REG.ÁRP. 3171. sz.

²⁹ É. n. [1289]: WENZEL IX. 558. (keltére ld. REG.ÁRP. 3536. sz.)

³⁰ É. n. [1289]: FEJÉR V/3. 505. és 506–507. (keltükre ld. REG.ÁRP. 3538–3539. sz-ok)

³¹ É. n. [1290]: FEJÉR V/3. 506. (keltére ld. REG.ÁRP. 3557. sz.)

juttatott adományokat és kiváltságokat egybevetjük azzal a szereppel, amit a Tiszántúl északi részén szemlátomást a király szánt a családnak – s aminek László haláláig meg is feleltek –, akkor kézenfekvőnek látszik arra gondolni: IV. László az oligarchákra jellemző területiális hatalom birtokosaivá akarta tenni a Balogsemjéneket, ám olyan oligarchákká, akik a királyi hatalom kezébe simuló kardként vágnak végig az uralkodó ellenségein. Ha végigtekintünk IV. Lászlónak a Kállai-ősök javára tett intézkedésein, nehéz nem észrevenni, hogy azok mindegyike, ilyen vagy olyan formában, azok helyi hatalmassággá válásának útját egyengették. A birtokadományok áradása, a helyi bíróságok joghatósága alóli mentesítések, a várépítés engedélyezése, illetve támogatása, a megyésispáni kinevezés mind-mind ezt a célt szolgálta, márpedig az a tartományuraság jelenségének vizsgálatából egyértelműen kiderült, hogy éppen ezek azok a pillérek, amelyeken egy-egy oligarcha magánhatalma nyugodott (KRISTÓ 1979. 150–159., 185–187., 199–202., FÜGEDI 1986. 178–181.). A Kállai-ősök esetében is tudunk ugyanakkor a tartományuraság egy további nélkülözhetetlen kellékének meglétéről: a nekik szolgáló familiárisokról (É. n. [1290]: FEJÉR V/3. 506.).

Nagyban növelné ugyanakkor ezen hipotézis valószínűségét, ha hasonló jelenséget más rokonság esetében is ismernénk. Nos, a lényegyet tekintve ugyanaz, ami megtörtént a Kállai-ősökkel az 1280-as években, jó egy évtizeddel korábban megtörtént már egy másik rokonsággal is, történetesen éppen a Balogsemjének egyik ellenségeként azonosított Borsákkal.

A Borsa egyike volt a Tiszántúl jómódú, de nem különösebben előkelő és vagyonos nemzetségeinek. Birtokaik Bihar és Békés megyékben feküdtek, de voltak javaik Erdélyben is. Feltehető, hogy ők alapították a mai Nagyszalontától egykor délkeletre fekvő, mára már elpusztult Bátormonostorát (GYÖRFFY 1987/98. I. 598–599.), s az szintén valószínűnek látszik: erejükből még arra is futotta, hogy bekapcsolódva a tatárjárás után meginduló várépítési versenybe megépítsék Váradtól nyugatra, a Sebes-Körös partján Körösszeg várát (GYÖRFFY 1987/98. 537–538., ENGEL 1996. I. 349.). A Borsák szűkebb pátriájában azonban a tatárjárást követő években kiépült a tartományuraságok egyik első példjaként a Geregye nemzetség magánhatalma, s ennek árnyékában a Borsák aligha érezhették biztonságban magukat. A Geregyék hatalmát Écs fia Pál alapozta meg, aki hosszú ideig egyike volt IV.

Béla legközvetlenebb híveinek, időközben azonban – már az 1250-es években – a környékbeli nemesség kárára gyarapította vagyonát (1256: WENZEL VII. 458.; 1278: WENZEL IX. 196–197.). A következő nemzedékben Pál fiai már nyíltan színt vallottak a királyi hatalommal szembeszegülő előkelők mellett, s aktív részesei voltak IV. László gyermekkirálysága éveiben a bárói csoportok háborúskodásainak, többnyire az oligarchák egyik első, s sokáig legsikeresebb képviselőinek, a Héder nembéli „Kőszegiek”-nek az oldalán. 1278-ban azonban rajtavesztettek, s az ideiglenesen új erőre kapó királyi hatalom leverte őket, nem kis részben éppen a Borsák hathatós közreműködésével (PAULER 1899. II. 334–336., SZÜCS 1993. 296–298.). A Geregyék eltűntek a politika porondjáról, territóriumuk azonban nem. A bukásukkal támadt űrt ugyanis IV. László a Borsákkal töltötte be: a Geregyék által megkárosítottak némi kárpótlása mellett a Tiszántúl középső harmadát ellenőrzése alatt tartó tartomány java – az összes vár és a birtokok jó része – IV. László adománya révén a Borsák ölébe hullt.

A Geregyék leverése után László úgy érezhette, birtokában van a recept, mely orvosolja országá minden baját: az oligarchák erején erővel lehet úrrá lenni, s a legyőzöttek helyébe olyan, a Borsákhoz hasonló hű bárókat kell helyezni, „akiknek hűsége, vitézsége és szorgalma Magyarországot” – miként azt egyik oklevele megfogalmazta – „elődeink idejében sikeresen kormányozta és védelmezte”.³² Gyermekkorának eseményei, majd a nagykorúsítását követő konszolidációs kísérlet és annak kudarc (ZSOLDOS 1997A.) okkal erősíthették benne azt a meggyőződést, hogy azokban az előkelőkben, akik a korábbi évtizedekben bárói méltóságokat töltöttek be, a Héder nembéli Kőszegiekben, a Gutkeledekben, a Csákokban, az Abákban vagy éppen a Geregyékben nem bízhat. Figyelme tehát azok felé fordult, akik mindaddig a politikai elit peremére szorultak, s akiktől azt remélhette, hogy készek együttműködni vele. Az 1280-as években ezért olyan személyek emelkedtek a Magyar Királyság irányítói közé, akik addig jószerével fel sem merülhettek volna egy-egy megüresedett országbárói méltóság betöltése kapcsán. Így lett nádor az az Aba nembéli Makján (1286: FEJÉR V/3. 333–334.), aki az előkelő és nagy múltú nemzetség egy mindaddig háttérbe szorult ágából származott (KARÁCSONYI 1995. 39., 67.), ekkor emelkedett karrierje csúcsára a korábban magát a királyi szerviensi sorból a bárói kar második vonalába felküzdő Bástély nembéli Rénold,³³ s az

³² 1274: barones regni Hungarie ..., quorum fidelitate, virtute et industria ipsum regnum Hungarie defensatum fuerat predecessorum nostrorum temporibus et feliciter gubernatum – WENZEL XII. 98–100.

³³ É. n. [1289]: FEJÉR V/3. 172. (keltére ld. REG.ARP. 3527. sz.); 1289: WENZEL XII. 479. (ez utóbbi azonban hamis, ld. REG.ARP. 3531. sz.); 1289: WENZEL XII. 483.; karrierjére ld. ZSOLDOS 1998. 53–54., ZSOLDOS 1997B. 131–133.

országbírók között ekkor találkozunk azzal a Rubiusszal (1283: HO VI. 289., vö. WERTNER 1901. 58.), aki talán a nem különösebben előkelő Hermán nemzetiség tagja volt.³⁴ A bárói posztok betöltésével kapcsolatos királyi politikában bekövetkezett változások leglátványosabb elemeként egy királyi magánuradalomból kialakult ispánság – nevezetesen a zólyomi – ispánja is országbárói méltósághoz jutott: 1285-ben Miklós fia Demeter³⁵ a zólyomi ispánság mellett az országbírói tisztséget is betöltötte. Ez addig elképzelhetetlen volt: az erdőispánságok és a többi királyi magánuradalom élén álló ispánok – modern fogalmaink szerint – a király magánalkalmazottai voltak, tisztségük nem számított az ország *honorjai* közé, s így a királyi kiváltságlevelek méltóságsoraiban sem találkozunk velük. Az ilyen ispánságok irányítói társadalmi tekintetben is elkülönültek a bárói tisztségeket betöltő előkelőktől, s egyetlen példa sem ismeretes arra, hogy erdőispánság mellett valamely bárói méltóságot is elnyertek volna. Demeter országbírótsága olyan újítás eredménye volt tehát, amely radikális reformot jelentett az addigi gyakorlathoz képest, s ennek nyoma jól felismerhető abban az oklevélben is, amelyet országbíróként adott ki. Demeter előadja ugyanis, hogy a király megbízta a zólyomi ispánságtól IV. Béla ideje óta elidegenített birtokok visszaszerzésével (*cum nos de mandato regio ad recipiendas terras et villas a predio domini regis de Zolum et ad idem spectantes alienatas per quemcumque a tempore regis Bele avi sui felicis recordationis transmissi fuissimus*), s a parancs végrehajtása során ítéletet mondott a lipői Bogomér ispán és a bobróci királyi népek között támadt perben. Szembetűnő, s a két tisztség összekapcsolásának merőben újszerű voltára utal, hogy Demeter szükségét látta annak, hogy oklevélben részletesen indokolja, milyen felhatalmazás alapján jár el az ügyben. Részletesen kifejti ezért, hogy az ítélet meghozatalához szükséges joghatóság részint az említett királyi megbízatás alapján illeti meg, továbbá ő a felek megyéspánja, s végül pedig országbíróként az ország minden nemese ügyében ítélezhet (*quia nos primum ad videndum et recipiendum seu ordinandum terras et populos domini regis transmissi fueramus... , et demum quia comes eramus provincialis de Zolum eorundem [sc. partium], et ad ultimum quia iudex ex constitutione ipsius domini regis omnium nobilium in regno Ungarie existentium fuimus*) (1285: MOL DL 94 407.).³⁶

Az új, királyhoz hű bárók keresése során emelte magasba IV. László a Borsákat – Tamás ispánt és hat fiát – is, ám keservesen csalódnia kellett bennük. A Borsák nemcsak a Geregyék tartományát „örökölték meg” ugyanis, hanem azt a szerepet is, amelyet a Geregyék tölthettek be a bárói csoportok egymás és a királyi hatalom ellen vívott szakadatlan küzdelmében. Tamás legidősebb fia Gutkeled Joachim leányát vette feleségül (1337: AO III. 319.), s 1287-ben a Borsák már a Kőszegiek szövetségeseiként harcoltak a Zsitva folyónál IV. László ellen (1287: HONT 30.).

Mivel Borsa nembéli Tamás – kisebb megszakításokkal – az 1280-as években Erdély vajdája is volt,³⁷ nyílt elpártolása szerfelett nehéz helyzetbe hozta IV. Lászlót, hiszen így elvesztette az ellenőrzést Kelet-Magyarország nagy része felett. Nagyon is érthető tehát, hogy ebben a helyzetben olyan támogatókra volt szüksége a régióban, akik egyfelől alkalmasak, másfelől pedig készek arra, hogy eljuttassák a „király kardja”-nak szerepét. Hogy pontosan milyen megfontolásból esett a választása éppen a Balogsemjén nembéliekre, azt persze, nem tudjuk. Tény mindenesetre, hogy a rokonság évtizedek óta kisebb-nagyobb szolgálatokat tett a királyi családnak. Ubul fivére, Egyed életét vesztette II. András fiának, Kálmánnak az oldalán az egyik oroszországi hadjáratban (1271: FEJÉR V/1. 105.). Ennél azonban nyilván jóval többet nyomott a latban, hogy a következő nemzedék tagjai közül Ubul egyik fia, Mihály IV. László apjának, Istvánnak tett szolgálatokat annak stájer hadjáratában (1271: FEJÉR V/1. 106.), ami alatt minden bizonnyal az 1258. évi expedíciót kell értenünk (PAULER 1899. 231–232.). 1262-ben István herceg a pataki várban (*in castro nostro de Potok*) egy még befejezetlenül álló tornyot adományozott Mihálynak. Szempontunkból ez az adat annál is inkább érdekes, mert István az idő szerint rendszeresen megfordult Patakon (1263: REG.ARP. 1800. sz.; 1267: REG.ARP. 1874. sz.; 1268: REG.ARP. 1886. sz.), s így az adomány egyértelműen arra vall, hogy Ubul fia Mihály István bizalmas hívei közé tartozott. Alighanem szerény kockázatot vállalunk annak feltételezésével, hogy mindekelelt a Balogsemjéneket V. Istvánhoz fűző kapcsolat lehetett az a körülmény, ami felhívta rájuk IV. László figyelmét. Másfelől az is a Kállay-ősök mellett szólhatott, hogy, ha nem is tartoztak a legvagyonosabb

³⁴ A Hermánok társadalmi státusára ld. ZSOLDOS 1998. 49–50.

³⁵ Személyére ld. ZOLNAY 1935. 35–37.

³⁶ A zólyomi ispán országbírói méltóságra emelkedésének újszerű voltára mutat rá egy más szempontból az is, hogy – jóllehet az oklevél regesztáját Karácsonyi János 1896-ban már közölte, az Árpád-kori udvarispánok és országbírák sorozatának összeállításakor Wertner Mór egyszerűen nem hitte el, hogy ez az adat helyes lehet (vö. WERTNER 1901. 59.).

³⁷ 1282: FEJÉR V/3. 121.; 1284: WENZEL IX. 400., XII. 427., IX. 363., UGDS I. 147.; 1285: FEJÉR V/3. 158., REG.ARP. II/2-3. 350., SZÉKELY OKLT. IV:2., GYÖRFFY 1121., ZICHY I. 63.; 1288: FEJÉR V/3. 435.; é. n. [1288–1289 k.]: KARÁCSONYI 276.; 1290: CDCI VII. 2., WENZEL IV. 368. stb.

Irodalom

és legtekintélyesebb rokonságok közé, ahhoz mégis elég előkelőnek számítottak, hogy Ubul fia Mihály ott szerepeljen az egri püspökséget megillető jogok felől tanúbizonyságot tevő huszonöt nemes között (KONDORNÉ 1994. 198.).

A Balogsemjének esetében azonban IV. László – nyilvánvalóan kényszerűségből – meglehetősen ingatag alapokra építkezett. Ez alkalommal nem állt a rendelkezésre olyan, lényegében már kiépített területiális magánhatalom, amelybe csupán bele kellett ültetni a királyi hatalomhoz hű bárót, mint történt az 1279-ben a Geregyéket felváltó Borsák esetében. A Kállai-ősök számára ezt a hatalmat fel kellett volna építeni, s erre már sem ereje, sem ideje nem volt IV. Lászlónak. A legjellemzőbb e tekintetben, hogy 1290-ben a Balogsemjének vára még csak épülőfélben volt a Szatmár megyei Kéren,³⁸ miközben a Borsák már legalább öt vár urai voltak: a bihari Körösszeget – amint arról már szó esett – bizonyosan ők építették, míg a szintén bihari Adorján, Sólyomkő és Sebes, valamint a Kraszna megyei Valkó pedig a Geregyék egykori váraiként kerültek a kezükre (GYÖRFFY 1987/98. I. 592., 660., 662., III. 522., ENGEL 1996. I. 265., 349., 414., 454.). IV. László kísérlete tehát megkésztet: a Balogsemjénekkel kapcsolatos tervének kivitelezésekor délről a Borsák, északról pedig Aba Amadé már mind határozottabb formában kiformalódó „tartomány”-a fogta harapófogóba a Kállai-ősöket. A megkésztetés másik fontos bizonyítékaként az hozható fel, hogy – amint láthattuk – a Balogsemjéneknek többnyire a környékbeli birtokosokkal kellett szembeszállniuk királyuk érdekében, ami egyértelműen arra vall, hogy az oligarchikus magánhatalmakra jellemző zárt uralmi körzet egyik legfontosabb pillére, tudniillik a helyi kisebb birtokosoknak a familiaritás intézményén keresztül a territórium urához kapcsolása, esetükben még korántsem épült fel. Mivel pedig a territórium-építés könyörtelenül racionális logikája az oligarchák számára azt diktálta, hogy minden lehetséges eszközzel akadályozzák meg a rivális magánhatalmak kiépülését, mi sem természetesebb annál, mint hogy IV. László halála után Aba Amadé és a Borsák lecsaptak a Balogsemjénekre, s érvényesítve eleve meglévő erőfölényüket, még csírájában eltiporták a sokkal inkább csak IV. László terveiben, semmint a valóságban létező „Kállai-territórium”-ot.

Zsoldos Attila
Magyar Tudományos Akadémia
Történettudományi Intézete
H-1014 Budapest, Úri u. 53.

AO Anjou-kori okmánytár. Codex diplomaticus Hungaricus Andegavensis. Szerk. Nagy Imre–Tasnádi Nagy Gyula. I–VII. Budapest 1878–1920.

BÁNFFY

Oklevéltár a Tomaj nemzetségbeli Losonczy Bánffy család történetéhez I–II. Szerk. Varjú Elemér–Iványi Béla. Budapest 1908–1928.

BTOE

Budapest történetének okleveles emlékei. I. (1148–1301.) Csánki Dezső gyűjtését kiegészítette és sajtó alá rendezte Gárdonyi Albert. Budapest 1936.

CDCR

Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae ac Slavoniae II–XV. Ed. Tade Smičiklas. Zagrabiae 1904–1934.

CSÁNKI–FEKETE NAGY 1890/1941.

Csánki Dezső – Fekete Nagy Antal: Magyarország történeti földrajza a Hunyadiak korában I–V. Budapest 1890-1941.

ENGEL 1988.

Engel Pál: Az ország újraegyesítése. I. Károly küzdelmei az oligarchák ellen (1310–1323). [Воссоединение страны и борьба Карла I против олигархов (1310–1323), La réunification de la Hongrie. Les luttes de Charles Ier contre les oligarques, 1310–1323.] *Századok* 122. 1988.

ENGEL 1995.

Leszármazási táblák a magyar középkor kutatásához (13–16. század). Összeállította Engel Pál. Budapest 1995. Kézirat.

ENGEL 1996.

Engel Pál: Magyarország világi archontológiája. 1301–1457. I–II. História Könyvtár. Kronológiák, Adattárak 5. Budapest 1996.

EO

Erdélyi okmánytár. Oklevelek, levelek és más írásos emlékek Erdély történetéhez I. 1023–1300. Bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel regesztákban közzéteszi Jakó Zsigmond. Budapest 1997.

FEJÉR

Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis. Studio et opera Georgii Fejér. I–XI. Budae 1829–1844.

³⁸ É. n. [1290]: WENZEL IX. 561–562. (keltére ld. REG.ARP. 3559. sz.); é. n.: WENZEL IX. 562. (vö. REG.ARP. 3572. sz.), vö. még 1292: FEJÉR VII/2. 171.

- FÜGEDI 1986.
Fügedi Erik: Ispánok, bárók, kiskirályok. A középkori magyar arisztokrácia fejlődése. Nemzet és emlékezet Magvető kiadó, Budapest 1986.
- GERICS 1987.
Gerics József: A korai rendiség Európában és Magyarországon. Akadémiai Kiadó, Budapest 1987.
- GYÖRFFY 1983
Györffy György: Gyulafehérvár kezdetei, neve és káptalanjának registruma *Századok* 117. 1983/5. 1103–1134.
- GYÖRFFY 1987/98.
Györffy György: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza I³–IV. Akadémiai Kiadó, Budapest 1987–1998.
- HO Hazai okmánytár. Codex diplomaticus patrius. Kiadják: Nagy Imre – Paúr Iván – Ráth Károly – Véghely Dezső I–V. Győrött 1865–1873; Ipolyi Arnold – Nagy Imre – Véghely Dezső VI–VIII. Budapest 1876–1891.
- HONT
Oklevelek Hontvármegyei magánlevéltárakból I. 1256–1399. Közzé teszi Kubinyi Ferenc. Budapest 1888.
- KÁLLAY
A nagykállói Kállay-család levéltára. Az oklevelek és egyéb iratok kivonatai. I–II. A Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság kiadványai 1–2. Budapest 1943.
- KÁLLAY 1900A.
ifj. Kállay Ubul: A hűtlen Kozmafiak nemzetsége. (Adalék a Kún-László alatti belvillongások történetéhez). *Turul* 18. 1900. 29–31.
- KÁLLAY 1900B.
Kállay Ubul: Még néhány szó a „hűtlen Kozmafiakról”. *Turul* 18. 1900. 187.
- KÁLLAY 1904.
Kállay Ubul: Még egyszer és utoljára a hűtlen Kozmafiakról. *Turul* 22. 1904. 41.
- KÁLLAY 1913.
Kállay Ubul: Új adatok keltezetlen oklevelek időpontjának meghatározásához. *Századok* 47. 1913. 110–131.
- KARÁCSONYI 1896
Karácsonyi János: Oklevélkivonatok a szentmiklóssi és óvári gróf Pongrácz család levéltárából I. *Történelmi Tár* 1896. 505–528.
- KARÁCSONYI 1904.
Karácsonyi János: Az első Lónyaiak. Nagyvárad 1904.
- KARÁCSONYI 1995.
Karácsonyi János: A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig. Nap Kiadó, Budapest 1995.²
- KONDORNÉ 1994.
Kondorné Látkóczki Erzsébet: Az egri püspökség kiváltságait rögzítő „25 tanús” oklevél. [Die Urkunde, die setzt die Privilegien des Bistums Eger mit 25 Zeugen- fest. 25 bishopic charters authenticated by 25 persons.] *Archivum* 13. 1994. 195–208.
- KRISTÓ 1979.
Kristó Gyula: A feudális széttagolódás Magyarországon. Akadémiai Kiadó, Budapest 1979.
- MEZŐ–NÉMETH 1972.
Mező András – Németh Péter: Szabolcs-Szatmár megye történeti-etimológiai helységnévtára. Nyíregyháza 1972.
- NÉMETH 1983.
Németh Péter: Kőrév–Hímesudvar–Tokaj. In: Királyok–ispánok–jobbágyok. Vázlatok a magyar középkor történetéből. Folklór és ethnográfia 48. Debrecen 1988. 73–81.
- NÉMETH 1997.
Németh Péter: A középkori Szabolcs megye települései. *Ethnica* kiadás, Nyíregyháza 1997.
- PAULER 1899.
Pauler Gyula: A magyar nemzet története az Árpád-házi királyok alatt I–II. Budapest 1899.²
- REG.ARP.
Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke. *Regesta regum stirpis Arpadianae critico diplomatica*. I–II/1. Szerk. Szentpétery Imre. Budapest 1923–1943. II/2–3. Sz Szentpétery Imre kéziratának felhasználásával szerk. Borsa Iván. Budapest 1961. II/4. Szerk. Borsa Iván Budapest 1987.
- SZÉKELY OKLT.
Székely oklevéltár IV. 1264–1707. Szerk. Szabó Károly, sajtó alá rendezte Szádeczky Lajos. Kolozsvár 1895. IV. 2.
- SZÜCS 1993.
Szűcs Jenő: Az utolsó Árpádok. História könyvtár – Monográfiák 1. Budapest 1993.
- TRINGLI 1998.
Tringli István: Jagelló-kori levelesítő jegyzék Zalából. *LK* 69. 1998. 3–31.
- UGDS
Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen I–VII. Bearb. von Franz Zimmermann – Carl Werner et al. Hermanstadt 1892–1991.

WENZEL

Árpádkori új okmánytár. Codex diplomaticus Arpadianus continuatus. Közzé teszi Wenzel Gusztáv. I–XII. Pest–Budapest 1860–1874.

WERTNER 1900.

Wertner Mór: Ki volt Banai Kozma? *Turul* 18. 1900. 147–148.

WERTNER 1901.

Wertner Mór: Az árpádkori ország- és udvarbírák genealogiája. (Comites curiales; comites seu indices curiae reginae vel aulae regiae, reges seu.) *Turul* 19. 1901. 7–26., 54–73.

WERTNER 1916.

Wertner Mór: Az 1291. évi magyar-osztrák hadjárat. *Hadtörténelmi Közlemények* 17. 1916. 349–386.

ZALA

Zala vármegye története. Oklevéltár I–II. Szerk. Nagy Imre – Véghely Dezső – Nagy Gyula. Budapest 1886–1890.

ZICHY

A zichi és vásonkeői gróf Zichy-család idősb ágának okmánytára. Codex diplomaticus domus senioris comitum Zichy de Zich et Vasonkeő. Szerk. Nagy Imre – Nagy Iván – Véghelyi Dezső – Kammerer Ernő – Lukcsics Pál. I–XII. Budapest 1871–1931.

ZOLNAY 1935.

Zolnay László: Miklósfia Demeter mester (1250–1312). *Turul* 49. 1935. 35–37.

ZSOLDOS 1997A.

Zsoldos Attila: Téténytől a Hód-tóig (Az 1279 és 1282 közötti évek politikatörténetének vázlatja). [From Tétény to Lake Hód (Political history in the years between 1279 and 1282).] *Történelmi Szemle* 39. 1997. 69–98.

ZSOLDOS 1997B.

Zsoldos Attila: Az Árpádok és alattvalóik. Debrecen 1997. 131–133.

ZSOLDOS 1998.

Zsoldos Attila: Közsabad nemzetségek. *Mediaevalia Transilvanica* 2. 1998: 1. 53–54.

László IV and ancestors of the Kállai family

Attila Zsoldos

The present study, through the history of the ancestors of the Kállai family, adds new data to the political history of the last years of the reign of Hungarian king László (Ladislaus) IV (1272–1290). Political history of this period was determined by the fights between oligarchs supported by their lands, castles and armies of the vassals against the royal power opposing them. In the course of these, sometimes political maneuvers, sometimes warfare, László IV gradually lost his confidence in big landlords occupying key positions in the state establishment, and made attempts to put to the main state positions those persons, who were ready and able to serve the royal power. Thus, the king tried to abrupt the tradition of the Hungarian Kingdom of the Árpád Age (11th–13th centuries) according to which only the members of the most aristocratic relative clans got positions in the establishment. This phenomenon was reflected in the strikingly increasing number of the *homo novus* appearing at the end of his reign. Among them we see the ancestors of the Kállai family – Ubul's son Mihály and his sons – who had their lands mainly in the Medieval Szabolcs and Szatmár counties. Although they were rich landowners, they had not got political role before that time. From the 1280s László IV tended to supply the Kállai ancestors with power by presenting them a plenty of lands and privileges. With this strength they were supposed to be able to oppose the ones revolting against the royal power. This idea must have been connected with the situation of the Kállai family: north and south of their properties, a *provincia* of an oligarch family was formed. Eastern part of modern Slovakia was controlled by the Aba family, and territory east of river Tisza belonged to the Borsa family from the 1270s. According to László IV's idea, the Kállais must have served as a balance of the Borsa and Aba power. During the lifetime of László IV the Kállai family fulfilled the expectations of the king. However, the king did not have enough strength and time to build a solid basis for the Kállais' power, so after his murder the Aba and Borsa families, using their superiority, defeated the rival Kállai family, made them flee and occupied their lands. Only decades later, during the reign of king Károly (Charles) I (1301–1342) who broke the power of the oligarchs, they succeeded in getting back their lands.

Translated by Valéria Kulcsár

Attila Zsoldos

Hungarian Academy of Sciences – Institute of History
H–1014 Budapest, Üri u. 53.

A Foltin-féle oklevelekről

Kristó Gyula

Habent sua fata et diplomata... Nem csupán a könyveknek, hanem az okleveleknek is megvan a maguk sorsa. A múlt század végén Foltin János Egerben kiadott könyvében I. Károly (Károly Róbert) király két oklevelét publikálta (FOLTIN 1883.). Az alábbiakban e két diplomát hívom – jobb megnevezés híján – Foltin-féle okleveleknek. E források fontosak a középkori Szabolcs megye története szempontjából. Az egyik (amelyet a továbbiakban a rövidség okán ibrányi oklevélként említek) 1322. január 4-i dátumot visel, s eszerint az uralkodó a Szabolcs megyei Ibrány (Egyházasibrány), Üs és Szócs (vagy Szót) birtokokat Ispántava és Falutava tavakkal együtt Péc nembeli Gergely fiainak, Lukács mesternek és Gergelynek adta. Ezt az oklevelet már Fejér György közreadta (FEJÉR 1832. 324–328.), de Foltin újra publikálta. A másikban (erre alább a halászi oklevél megnevezést használom) – ebbe Károly Róbert egy korábbi oklevele van befoglalva, a végén pedig 1323. január 4-i kelet található – a király e Lukácsot a Szabolcs megyei Halász és Belhalász (a mai Nagyhalász) birtokokkal adományozta meg. Foltin a halászi oklevélben átírt diplomáról akként nyilatkozott, hogy a benne foglalt adomány 1311 körül történt. Foltin kiadványa sokáig ismeretlen maradt a történészek előtt, így az általa közölt két oklevél közül csak a Fejérnél publikált (ibrányi) dip-loma fordul elő a Szabolcs-Szatmár megyei történeti-etimológiai névtárban Ibrány címszó alatt 1324. évi kelettel (ami az 1322. évi oklevél átírásának dátuma), míg a halászi oklevelet hiába keressük ott Nagyha-lásznál (MEZŐ–NÉMETH 1972. 55., 77.). Németh Péter felfigyelt Foltin művére, s a halászi oklevelet 1986-ban tanulmányában hasznosította (NÉMETH 1987. 413., 417.). Foltin nyomán úgy foglalt állást, hogy az átírt oklevél 1311-ből való.

Amikor elkezdődtek Szegeden az Anjou-kori oklevéltár munkálatai, napirendre került a XIV. századi oklevelek számbavétele. Így jutott Blazovich László és Géczy Lajos kezébe a halászi oklevél szövege, azt 1323. január 4-i kelettel regeszta formában közölték, nem foglaltak azonban állást, hogy az abban átírt királyi oklevél mikori keltű (AOKL VII. 2. szám). Ők az oklevelet kiadatlanak minősítették, azaz nem vettek tudomást Foltin János közléséről. Újabb fejlemény,

hogy miután az én összeállításomban 1994-ben napvilágot látott az Anjou-kori oklevéltár III., 1311–1314. évi anyagot tartalmazó kötete (AOKL III.), Németh Péter hozzám intézett levélben tudakolta meg, hogy miért nincs meg abban a – közhiedelem szerint 1311. évi – halászi oklevél. Magam válaszómban megindokoltam: jogosan maradt ki a fenti évkör diplomái közül, minthogy kelete nem lehet az 1311. évi, hanem Dózsa nádorsága miatt 1322-re tehető. Ez az információ tükröződik Németh Péter egy 1996-ban napvilágot látott írásában: „Kristó Gyula szíves levélbeli közléséből tudom, hogy az 1311-re keltezett oklevél valójában az 1320-as évek elején íródott” (NÉMETH 1996. 30., 20–21., 23.). Ugyanakkor a tanulmány lapalji jegyzeteiben minden esetben a levelemben szereplő 1322. évet tüntette fel a halászi oklevél kelteként. Ezt követően, 1997-ben Németh Péter visszalépett az 1322. évi kelettől, és szabolcsi történeti földrajzában a Halász 2. és az Ibrány szócikkben ezen oklevelet 1318–1322 közti időre helyezte (NÉMETH 1997. 88–89., 96.).

Úgy gondolom, a fenti előzmények ismeretében nem haszon nélküli, ha foglalkozom a Foltin-féle oklevelekkel. Szintén erre sarkall az a körülmény, hogy az Anjou-kori oklevéltár munkálataiban elérkeztem az 1322. évhez, s így ki kellett térnem ezekre is, hogy regesztájukat majdan a sorozat VI. kötetében helyes dátummal és megfelelő apparátussal publikálhassam.

A két oklevéllel különféle gondok vannak. Az ibrányi oklevéllel kezdem. Ezt Fejér Cornides másolata alapján közölte, Foltin pedig Fejér nyomán tette közzé. Mindkét közlés igen hibás. Csupán egyetlen példa erre: a három birtok egyike mindkét kiadásban Ub alakban szerepel, amiről már – a csak Fejér kiadását ismerő – Mező András alapos gyanúval jegyezte meg: „Ha helyes az Ub olvasat” (MEZŐ–NÉMETH 1972. 55.). Nem helyes, ugyanis a mérvadó kéziratban *Vs* ~ *Ws* szerepel. Az 1322. január 4-i dátumot viselő oklevelet nem eredetiben, hanem Károly király 1324. május 2-i átíratában ismerjük (MOL DL. 62. 169. Ibrányi család levéltára 8., AOKL VIII. 218. szám). Az bizonyosra vehető, hogy az oklevél nem keletkezhetett 1322. január 4-én, ugyanis a méltóságsorban több, erre az időpontra nem illő adat van. László szerepel fehérvári prépostként és udvari alkancellárként, jöllehet László csak 1322 őszén vette át e tisztséget, és 1323 végéig viselte. Csanád egri püspökként fordul elő, holott

a valóságban 1322 őszén foglalta el püspöki székét. A világi tisztségviselők közül 1322 januárjában nem lehetett Miklós szlavón bán és komáromi ispán, mivel 1323 elején lépett e tisztségekbe. Ugyanez érvényes Mikos királynéi tárnokmesterre, Dezső királynéi udvarbíróra és Treutel Miklós pozsonyi ispánra.¹ László fehérvári prépostként és udvari alkancellárként való szerepeltetése felvethetné annak lehetőségét, hogy az oklevél 1323. január 4-i lenne. Ezt a gyanút erősíthetné, hogy az ibrányival sok hasonlóságot mutató halászi oklevél kelte 1323. január 4-e. E megoldás kapcsán több körülményt kell mérlegelni. Az 1322. január 4-i oklevél *intitulatió*jában nem szerepel a *princeps Salernitanus*, valamint a *honoris ac montis Sancti Angeli dominus* cím, ami korhű, hiszen 1322-ben más oklevelekben sem fordulnak ezek elő, viszont 1323-ban már az év elejétől elengedhetetlen velejárói a magyar király címének. E titulusok hiánya tehát hiteles mozzanat 1322 mellett, de kérdés, hogy hiteltelen-e 1323. január elejére. Az első, biztosan e címet tartalmazó oklevelek kelte 1323. január 17. és január 20. Ezt megelőzően még két 1323. évi oklevélben fordulnak elő a magyar király nápolyi jogigényét kifejező titulusok, egy 1323. január 3-i diplomában (amelyről Blazovich László és Gécz Lajos azt állapította meg, hogy nem keletkezhetett ekkor), valamint a *másik* Foltin-féle, vagyis a halászi oklevélben (AOKL VII. – 16–17., 1–2. szám). Dózsa az ibrányi oklevélben mind a *narratió*s részben, mind a méltóságsorban nádorként fordul elő. Engel Pál szerint e tisztséget kizárólag 1322-ben viselte, utolsó adat róla nádorként 1322. november 27-e. Ugyanakkor a nádori szék üresként 1323. január 14-én szerepel, az új nádor, Druget Fülöp pedig első ízben 1323. január 20-án fordul elő (ENGEL 1996. 2.). Elvileg tehát Dózsa lehetett még 1323. január 4-én nádor. E két körülmény (a nápolyi jogigényt kifejező cím hiánya és Dózsa nádori címének szerepeltetése) nem zárna ki abszolút bizonyossággal azt a lehetőséget, hogy az ibrányi oklevél eredetileg az 1323. január 4-i dátumot viselte, ami azt jelentené, hogy az ezt követő napokban került be a magyar király címei közé a salernói herceg és a szentangyalhegyi úr titulus, és ugyancsak kevéssel 1323. január 4-e után halt meg Dózsa nádor. Ám az 1323. január 4-én még éppen érvényes helyzet nem egyeztethető

össze azon tisztségviselők előfordulásával, akik csak 1323 januárja után léptek hivatalba. Tekintettel erre, valamint arra, hogy az ibrányi diploma formulás részeiben is több szokatlan elemet tartalmaz, minden bizonnyal hamisnak minősítendő. Ennek fényében kétségesnek tűnhet és további vizsgálatot igényel, hogy az 1324. május 2-i átíró oklevél hiteles-e. Mutat halvány nyom arra, hogy a hamisításnak mi lehetett az indoka. Egy 1324. december 7-i, Csanád egri püspök által kiállított oklevélből arról értesülünk, hogy a Szabolcs megyei Ibrány birtok egykor Ambrosius fiaié, Borsé és Lőrincé volt, s azt Károly király mint örökös nélkül elhalt emberek birtokát adta Péc nembeli Gergely fiainak, Lukácsnak és Gergelynek. Ibrány ügyében Bors özvegye perelte őket, s az ügy azzal zárult, hogy a testvéreknek az özvegy hitbére és jegyajándéka fejében 35 márkát kellett az özvegy számára fizetniük (AOKL VIII. – 535. szám.). Az általam hamisnak ítélt 1322. január 4-i (valamint az azt átíró és megerősítő 1324. május 2-i) ibrányi oklevél minderről egy szót sem szól, sőt ezzel szöges ellentétben az 1322. január 4-i oklevél azt tartalmazza, hogy Ibrányt már a testvérpár apja, Gergely is régóta békésen, minden ellentmondástól mentesen birtokolta (*pater ipsius a multis temporibus pacifice possedisset, servasset, nullo contradicente*), holott az 1324. december 7-i, gyanúra okot nem adó oklevél alapján ez bizton kizárható. Mivel az ibrányi oklevél szövege sok ponton teljesen megegyezik az 1323. január 4-i halászi oklevél szövegével, joggal feltehető: a halászi oklevél szolgált az ibrányi hamisítvány mintájául, és ez utóbbi 1322. január 4-i kelte (*II. Non. Jan.*) – szintén a halászi oklevél január 4-i de 1323. évi – dátumát kölcsönözte. Az ibrányi oklevél eredeti keltének 1323-ra helyezése ellen szól az uralkodási év megjelölése is, hiszen a – főleg kései időpontban történt – hamisítás időpontjában már aligha tudhatták, hogy Károly király országglása éveit január 1-jétől számította, márpedig az ibrányi oklevélben az 1322. január 4-i dátum mellett – helyesen, ezzel a dátummal összhangban – uralkodásának 22. esztendeje szerepel. Ha a hamisítvány eredetileg 1323-i keletet viselt volna, meg kellene magyarázni az országglás 22. évét, ami szinte lehetetlen.

¹ A tisztségviselőkre és az időtartamokra l. ENGEL 1996. 82., 68., 16., 140., 54., 56., 166.

A halászi oklevél hitelessége nem kérdéses, jóllehet ez nem egykorú átiratban, hanem csak XVII. századi másolatban maradt ránk a jászói konvent levéltárában.² Kelte 1323. január 4. Mivel ebben két oklevél nyitó része szerepel, viszont csak egy dátum, abban kell állást foglalnunk, vajon a dátum az átíró vagy az átírt oklevélhez tartozik-e. A ránk maradt halászi oklevélben – mivel, az ibrányival ellentétben, méltóságsort nem tartalmaz – Dózsa nádor neve csak a *narratió*ban szerepel. Minthogy Dózsa 1323. január elején még életben lehetett, nádori méltósága az oklevélben nem feltétlenül anakronizmus. Ugyancsak a *narratió*ban olyan események fordulnak elő (Macsókő várának ostroma, Dózsa erdélyi vajda győzelme Kopasz és Majs ellen), amelyek Engel Pál szerint 1317–1318-ra keltezhetők (ENGEL 1988. 115., 124.). Mindezek teljességgel kizárják, hogy Károly király 1311 körül adományozott volna birtokokat Péc nembeli Lukácsnak ezen katonai akciókban teljesített szolgálataiért. Ha az 1323. január 4-i dátumot az átíró (a későbbi) oklevél keltének tekinteném, az átírt (a korábbi) oklevél sem lehetne Dózsa nádori méltóságából következően 1322-nél korábbi. Ez kétségtelenül az egyik, bár kevésbé reális lehetőség.³ Ha így lenne, ez azt jelentené, hogy Károly király már 1323. január 4-én használta a *princeps Salernitanus et honoris ac montis Sancti Angeli dominus* címet, ami nem kizárható eshetőség. Az 1323. évi dátumnak az átíró oklevélhez kapcsolása ellen leginkább az szól, hogy ez esetben nehéz lenne azt megmagyarázni: hová „tűnt el” az átírt oklevél záró része (azaz a teljes oklevél közepe). Inkább az látszik a kézenfekvő megoldásnak, hogy az 1323. január 4-e az átírt diplomához tartozik, s az átíró oklevél kelte – vagyis a teljes oklevél vége – „veszett el” a másolás(ok) folyamán. Ez a feltevés megfelel a kor viszonyainak: Károly király 1323. január 23-tól kezdve sorozatosan adott ki olyan okleveleket, amelyekben új és közhitelű pecséttel

erősítette meg korábbi adományait.⁴ Márpedig a halászi oklevélben éppen arról olvasunk: Péc nembeli Gergely fia Lukács mester Halász birtok régebbi királyi pecsét alatt történt adományozásának érvényesítését, valamint új és autentikus pecséttel való megerősítését kérte az uralkodótól. Persze, nem kell feltétlenül 1323-ra gyanakodnunk az átíró oklevél kelteként, hiszen Károly király a következő években is folytatta a régebbi adományok új és közhitelű pecséttel történő megerősítésének gyakorlatát (AOKL VIII. – 514. szám, AOKL IX. – 416. szám stb.). Így hát az 1323 utáni évek is szóba jöhetnek az átíró diploma kelteként.

Vizsgálataim tehát arra az eredményre vezettek, hogy a *Foltin-féle oklevelek egyike (az ibrányi diploma) 1322-re datált hamisítvány* (s az ezt átíró 1324. évi oklevél is kétes hitelű), míg a *másik, a halászi oklevél 1323 elejéről való hiteles forrás*, amit az ezt követő évek valamelyikében erősített meg Károly király. A továbbiakban e megállapításokat célszerű érvényesíteni a Szabolcs megyei birtokviszonyok tárgyalása során.

Kristó Gyula

Szegedi Tudományegyetem

Bölcsészettudományi Kar Középkori és Kora Újkori

Magyar Történelmi Tanszék

H-6722 Szeged, Egyetem u. 2.

² Fényképe: MOL DF 250 588.

³ Így foglalt állást Blazovich László és Géczy Lajos (AOKL VII. – 2. szám.).

⁴ Az első példák: AOKL VII. – 21., 22., 27. szám.

Irodalom

AOKL

Anjou-kori oklevéltár. Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavensium illustrantia. Szerk. Almási Tibor – Blazovich László – Géczi Lajos – Kristó Gyula – Piti Ferenc I–XI., XXII. Budapest–Szeged 1990–2000

ENGEL 1988.

Engel Pál: Az ország újraegyesítése. I. Károly király küzdelmei az oligarchák ellen (1310–1323). [Воссоединение страны и борьба Карла I против олигархов (1310–1323), La réunification de la Hongrie. Les luttes de Charles Ier contre les oligarques, 1310–1323.] *Századok* 112. 1988/1–2. 89–146.

ENGEL 1996.

Engel Pál: Magyarország világi archontológiája. 1301–1457. I. Históriai könyvtár. Kronológiák, adattárak. 5. Budapest 1996.

FEJÉR 1832.

Georgivs Fejér: Codex diplomaticvs Hvgariae ecclesiasticvs ac civilis. Stvdio et opera Georgii Fejér. VIII/2. Bvdae 1832.

FOLTIN 1883.

Foltin János: A zátyi apátság. XI. századi alapító oklevelének taglalata s ismeretlen helyének meghatározása. Kútfő – tanulmány az egi főegyházmegye történelméből, vonatkozással Anonymusra. Eger 1883. 137–152.

MEZŐ–NÉMETH 1972.

Mező András – Németh Péter: Szabolcs-Szatmár megye történeti-etimológiai helységnévtára. Nyíregyháza 1972.

NÉMETH 1987.

Németh Péter: Egy rétközi falu: Nagyhalász a középkorban. *SzSzSz* 22. 1987/4. 413–421.

NÉMETH 1996.

Németh Péter: A Nyírség honfoglalás és kora Árpád-kori földrajzi képe és régészeti emlékei. In: A Kárpát-medence történeti földrajza. Szerk. Frisnyák Sándor. Nyíregyháza 1996. 19–30.

NÉMETH 1997.

Németh Péter: A középkori Szabolcs megye települései. *Ethnica* kiadás, Nyíregyháza 1997.

Über die Foltinschen Urkunden

Gyula Kristó

Die Arbeit beschäftigt sich mit jenen beiden Urkunden, die János Foltin im Jahr 1883 publizierte. Beide Urkunden wurden von dem ungarischen König Karl I. (1301–1342) ausgestellt und beide sind für die Besitzgeschichte des mittelalterlichen Komitats Szabolcs gleichermaßen wichtig. Wie die eingehende diplomatische bzw. archontologische Untersuchung gezeigt hat, handelt es sich bei der Urkunde bezüglich Ibrány, die das Datum des 4. Januar 1322 trägt, um eine Fälschung (das gleiche dürfte für das diese transkripierte und bekräftigende Dokument vom 2. Mai 1324 zutreffen). Als Vorlage der Fälschung diente die vom 4. Januar 1323 datierende, auf Nagyhalász bezogene beglaubigte Urkunde, aus der man auch das Datum des Tages übernahm. Der Grund für die Fälschung ist in einem besitzhistorischen Moment zu suchen. Da die als authentisch erkannte Urkunde des Jahres 1323 eine Transkription ist, gehört ihr Datum, der 4. Januar 1323, zu dem umgeschriebenen Diplom, und das Ende der späteren umgeschriebenen Urkunde (der Teil mit dem Datum) fehlt. Die Transkription dürfte in einem der Jahre nach 1323 angefertigt worden sein.

Übersetzt von Gotlind B. Thurmman

Gyula Kristó

Lehrstuhl für ungarisches Mittelalter
und Frühneuzeit der Philologischen Fakultät
an der Universität

H–6722 Szeged, Egyetem str. 2.

Szabolcs megye hatóságának archontológiája¹ (1284–1526)

C. Tóth Norbert

Szabolcs megye hatóságának a középkorból – a mai ismereteim szerint – 1314 darab oklevele maradt fenn. Ebből 1310 darab található meg a Magyar Országos Levéltár középkori gyűjteményeiben (Diplomatikai Levéltár és Fényképgyűjtemény)², a maradék 4 darabot a Bánffy család oklevéltára révén ismerjük (BÁNFFY).³ Az oklevelek döntő többsége három nagy levéltári egységben található: a Kállay-⁴, a Vay család berkeszi és a Zichy család zsélyi (ZICHY) levéltárának anyagában. Az archontológia összeállításához e négy családi levéltáron kívül még a Hanvay, a Jékey, a Perényi és a Petróczy család oklevéltárait (HANVAY; BAÁN 1937.; PERÉNYI; FEKETE NAGY 1931.), valamint az Anjou-kori okmánytárat (AO) és oklevéltárat (AOKL), meg a Hazai okmánytárat (HO) néztem át, így munkám nem tart igényt a teljességre. Figyelemre méltó a fennmaradt megyei oklevelek időbeli eloszlása: amíg a korai (Anjou-kor) időszak egy-egy évéből gyakran 10–18 oklevél is rendelkezésünkre áll,⁵ addig a XV. században nem ritka, hogy csak egy-két oklevelet,⁶ illetve egyetlen egyet sem ismerünk.⁷ A megye az első fennmaradt oklevelét – amelyben a négy szolgabíró a Jákó nembeliek között létrejött egyezséget bizonyítja – 1284. december 14-én adta ki (HO VII. 188.). A megyei hatóság az elsők között adott

hírt magáról Zala megye 1232 (HOLUB 1929. 96.)⁸, Körös megye 1269 (MOL DF 282320), Gömör megye 1274 (MOL DL 8391) után. A megye hatósága (mint minden megyében) az ispánból, az alispánból – a kezdeti időszakban a megnevezése *vicecurialis comes*, *magister comes* vagy *vicesgerens* – és a négy szolgabíróból állt. Három alkalommal – 1401. november 12-én és 26-án, valamint 1405. szeptember 26-án – a négy helyett csak három szolgabíró szerepel az intitulatio-ban (Zso II 1303, 1312; MOL DL 53258). A megyei *sedria* helye, illetve a megyeszékhely a XIV. század közepétől megszakításokkal Kállón, majd a XV. század közepi ingadozás után végleg Apagyon állapodott meg.⁹ A megyei oklevelek átnézése alapján elmondható, hogy azok kiállítására és megírására gördülékenyen zajlott egy-két esettől eltekintve: az 1383. március 14-i jelentés címzésében a megyei jegyző először Erzsébetet címezte királynak és Lengyelországot is felvette az uralkodói címbe – persze nem véletlenül, mivel a mandátum a megyéhez Erzsébet nevében érkezett –, majd miután átolvasta az oklevelet rádöbbenhetett tévedésére, ezért Erzsébet nevét kihúzta és föléje Mária nevét írta, míg a királyi címben kihúzta Lengyelországot és helyette Horvátországot toldotta be.¹⁰ Az 1416. április 25-i oklevélből kimaradt az *intitulatio* (MOL DL 53887). Az 1427. április 5-i oklevél *intitulatio*-jába a jegyző először Márki Antalt írta be alispánként, majd hibáját észrevéve átjavította a régi-új alispán nevére: Baktai Gergelyre (MOL DL 54562). Ennek oka minden bizonnyal az lehetett, hogy az alispánság ekkor cserélődött: 1427. március 22-én még Márki Antal töltötte be a tisztséget (MOL DL 54561).

¹ A dolgozattal szeretnék hozzájárulni a megyei archontológia igen lassan előrehaladó ügyéhez.

Eleddig hét megyének készült el 1526-ig az archontológiája (HOLUB 1929., BORSA 1982.; BORSA 1989.; HAVASSY 1986.; SZAKÁLY 1998.; ENGEL 1998.; TRINGLI s.a.). A dolgozatban ENGEL 1996. e témában példa értékű módszerét követtem.

² A megye okleveleinek összegyűjtésében hallatlanul nagy segítséget jelentett a levéltár „Mohács előtti oklevelek (1999)” című CD-ROM-ja (MOL CD). Az adatbázis alapján a megyének 1328 darab oklevele van, de ebből különböző okok miatt levonandó 14 darab.

³ A négy oklevél régi jelzete szerint az Erdődy család galgóci levéltárában volt.

⁴ A családi levéltár 1224–1387 közötti oklevelei kiadva: KALLAY.

⁵ pl. 1325-ből 17 db, 1333-ból 9 db, 1340-ből 27 db, 1355-ből 14 db, 1361-ből 9 db.

⁶ pl. 1431-ből, 1433-ból és 1498-ból 1–1 db, 1455-ből és 1511-ből 2–2 db.

⁷ Az 1440. március 12. és 1444. május 4. közötti időből és 1510-ből nincs oklevele a megye hatóságának.

⁸ Az oklevél új értelmezésére: ZSOLDOS 1997.

⁹ A *sedria* és a megyeszékhely közötti viszonyra: CSUKOVITS 1997. különösen 383., kiegészítésként: Semjén 1284–1285 (HO VII. 188, 194.), Ramocsafalva 1308 (AOKL II. 324.), Márok 1309 (AOKL II. 776.), Berkesz 1309–1310 (AOKL II. 778, 833.), Karász 1310–1313 (AOKL II. 843, BÀNFFY I. 40.), Orros 1316 (AOKL IV. 310.), 1320 (AOKL V. 763.), Apagy 1405–1406 (Zso II. 3675, MOL DL 53268.), Kálló 1406–1428 (MOL DL 42872, 97062.), Levelek 1429–1434 (MOL DL 54642, 54878.), Apagy 1434–1438 (MOL DL 54880, 55160.), Kálló 1438 (MOL DL 55133, 55144.), Levelek 1438–1439 (MOL DL 62278, 64338.), Kálló 1439–1447 (MOL DL 62279, 80883.), Apagy 1447–1526 (MOL DL 62299, 97721.)

¹⁰ MOL DL 87550. *Excellentissime domine eorum domine Elyzabeth Marie regine Hungarie, Polonie, Dalmatie, Croatie etc. ... recepimus in hec verba: Elyzabeth Dei gratia regina Hungarie, Polonie, Dalmatie etc.* Vö: FOGEDI 1986. 51.

Függelék

Ispán	Alispán		
Basztély nb. Rénold		1272. XI. 15.	REG.ARP. 2314
		1273. I.12.	REG.ARP. 2348
	István vicecurialis c.	1293k	ZICHY I 91
Baksa nb. Simon fia György		1300. IV. 9.	Ho VIII 403
Borsa nb. Beke		1313. XI. 13.	BÁNFFY I 40
	Karászi Sándor mg. c.	1308. III. 16.	AOKL II 324
		1310. III. 24.	AOKL II 856
Debreceni Dózsa		1316. VIII. 3.	AOKL IV 310
		1318. III. 22.	Ao I 462
Kállói Simon		1318. V. 1.	AOKL V 119
Kállói Egyed fia Iván		1318. VII. 1.	AOKL V 181
		1321. XII. 19.	KÁLLAY 144
	Márki Pál fia István	1320. IV. 22.	AOKL V 673
Debreceni Dózsa		1322. I. 11.	MOL DL 96095
		1322. XI. 27.	MOL DL 86950
	Márki Pál fia István	1322. IV. 29.	KÁLLAY 154
		1325. VI. 22.	KÁLLAY 231
Debreceni Dózsa fia Jakab		1325. V. 11.	KÁLLAY 221
		1330. II. 7.	Ao II 463
Debreceni Dózsa fia Pál		1328. III. 18.	MOL DL 40522

		1330. II. 7.	Ao II 463
Debreceni Dózsa ifj.		1330. II. 7.	Ao II 463
	Dezső	1325. VII. 20.	KÁLLAY 235
		1326. VII. 24.	KÁLLAY 272
	Szerdahelyi Ferenc	1326. XI. 6.	MOL DL 96132
		1327. XI. 21.	KÁLLAY 305
	Péter fia Jakab	1327. VIII. 22.	KÁLLAY 299
		1330. IV. 6.	KÁLLAY 345
Paksi Olivér		1330. V. 5.	MOL DF 285789
		1332. VII. 25.	KÁLLAY 389
	István	1330. V. 5.	MOL DF 285789
	Péter fia Jakab	1330. VI. 9.	KÁLLAY 346
		1330. X. 6.	KÁLLAY 362
	<i>Berch</i>	1331. VIII. 10.	MOL DF 285788
		1331. X. 19.	KÁLLAY 368
	István	1332. IV. 25.	KÁLLAY 377
		1332. VII. 25.	KÁLLAY 389
Debreceni Dózsa fiai Jakab és Pál		1332. IX. 25.	Ao II 623
		1347. IV. 21.	KÁLLAY 876
	Kállói Péter és Miklós	1332. IX. 25.	Ao II 623
	Zeleméri Mihály	1333. III. 27.	KÁLLAY 406
		1337. IV. 26.	KÁLLAY 515
	Nagysemjéni László	1337. VI. 15.	MOL DL 51062
		1340. III. 26.	KÁLLAY 580
	Gothárd fia János	1340. IV. 14.	MOL DL 51140
		1341. III. 31.	KÁLLAY 605
	<i>Buch</i>	1341. XII. 14.	KÁLLAY 621

	Nagysemjéni László	1342. VIII. 1.	KÁLLAY 644
		1343. VI. 28.	MOL DL 96236
	Miklós és István	1343. VII. 26.	ZICHY II 76
		1345. V. 14.	KÁLLAY 802
	Miklós	1345. VI. 4.	KÁLLAY 808
	Izsákai Zuárd	1345. VI. 11.	KÁLLAY 809
		1345. VIII. 6.	KÁLLAY 813
	Péter fia Jakab	1345. IX. 10.	ZICHY II 174
		1346. VII. 1.	KÁLLAY 841
Berzéte Miklós		1347. V. 12.	KÁLLAY 879
		1349. VI. 16.	KÁLLAY 982
	Kátai Lőrinc	1347. V. 12.	KÁLLAY 879
		1348. V. 24.	ZICHY II 302
	Csontos István és Mihály	1348. VIII. 30.	ZICHY II 307
		1348. IX. 13.	MOL DL 41084
	László fia László	1348. XI. 15.	KÁLLAY 963
		1349. VI. 16.	KÁLLAY 982
Debreceni Dózsa fiai		1349. VI. 30.	KÁLLAY 983
Pál		1351. VII. 2.	KÁLLAY 1065
Jakab		1351. X. 15.	KÁLLAY 1078
	Nagysemjéni László	1349. VI. 30.	KÁLLAY 983
		1349. XI. 24.	KÁLLAY 1007
	Ráskai Vid fia Loránd	1350. I. 23.	ZICHY II 414
	Péci Gergely	1350. III. 6.	KÁLLAY 1015
		1350. IV. 17.	KÁLLAY 1023
	Ráskai Vid fia Loránd	1350. VII. 24.	KÁLLAY 1032
		1351. VIII. 27.	KÁLLAY 1074

Bátori László	1353. I. 30.	Ao VI 19
	1361. VIII. 25.	MOL DL 4512
Vajai János fia László	1353. X. 26.	KÁLLAY 1123
	1356. IV. 2.	KÁLLAY 1178
Jánosi Kántor Bereck	1356. IV. 30.	KÁLLAY 1179
	1359. II. 16.	KÁLLAY 1320
Petri László fia András	1359. VII. 20.	KÁLLAY 1338
	1360. IV. 4.	KÁLLAY 1359
Debreceni Dózsa fia Pál	1359. XI. 8.	MOL DL 84278
	1359. XI. 10.	MOL DL 77266
Loránd és András	1360. XI. 7.	MOL DF 251740
	1360. XII. 12.	KÁLLAY 1390
Bebek Miklós	1361. III. 20.	KÁLLAY 1393
	1364. X. 19.	MOL DL 108010
Egyed fia Tamás	1361. V. 15.	KÁLLAY 1401
	1363. XII. 23.	ZICHY III 221
Lóci László fia Bökény	1364. III. 16.	KÁLLAY 1494
	1364. VI. 22.	KÁLLAY 1510
Pós	1365. II. 1.	KÁLLAY 1555
	1366. VIII. 8.	KÁLLAY 1580
Dezső fia Jakab	1367. IX. 4.	MOL DL 41725
	1369. III. 17.	KÁLLAY 1618
György fia János	1369. XII. 15.	MOL DF 275808
Domoszlói Gergely fia	1372. XII. 11.	MOL DF 219683
Miklós	1382. III. 29.	KÁLLAY 1905
Toldi Miklós	1383. I. 10.	ZICHY IV 243

	1385. IX. 9.	ZICHY IV 308
Abaházi Aba fia Imre	1386. IX. 8.	ZICHY IV 321
Bátori László fia György és Péter fia János	1387. X. 26.	Zso I 269
Gordovai Fánccs fia István	1389. IV. 3.	Zso I 972
Gacsályi Bertalan fia Imre	1390. VIII. 6.	Zso I 1622
	1391. VII. 22.	MOL DL 52738
Ördögházai Kozma f. János	1392. IX. 14.	MOL DL 52769
Baldoni Péter	1393. I. 11.	Zso I 2776
	1396. IV. 29.	Zso I 4366
Dédácsi András fia Pál	1393. VII. 19.	Zso I 3019
	1393. VIII. 2.	MOL DL 52791
Szodorói Domokos fia Tamás	1396. III. 11.	MOL DL 52929
	1399. VIII. 15.	Zso I 6024
Kusalyi Jakcs György	1398. XII. 27.	Zso I 5629
	1401. VIII. 4.	Zso II 1177
Hatvani Miklós	1400. VIII. 28.	Zso II 467
	1401. IV. 16.	MOL DL 53111
Szodorói Domokos fia Tamás	1401. VII. 9.	Zso II 1152
	1401. X. 1.	Zso II 1245
Bolti Miklós fia Tamás	1401. XI. 12.	Zso II 1303
	1402. I. 21.	Zso II 1410
Dobi Péter	1402. II. 8.	MOL DF 254311
	1406. X. 2.	MOL DL 53355
Lászlófalvai László fia Tamás	1402. II. 8.	MOL DF 254311
	1403. VI. 30.	Zso II 2524
Gicei László	1402. II. 8.	MOL DF 254311
Gúti János és Ártánházai László	1403. III. 19.	MOL DL 96742

	Gicei Jakab	1404. VII. 12.	MOL DL 53213
		1406. IV. 17.	Zso II 4649
	Zalai György	1406. VII. 4.	Zso II 4857
	Szebenyei Illés	1406. VIII. 14.	Zso II 4926
		1406. X. 2.	MOL DL 53355
Garai Miklós		1409. III. 13.	Zso II 6647
ispánja:	Hosszúfalusi Sebestyén	1406. XII. 4.	MOL DL 53366
		1409. III. 13.	Zso II 6647
alispánja:	Kiskemendi Márton	1406. XII. 18.	Zso II 5160
		1407. VI. 25.	Zso II 5588
ispánja:	Palásti Egyed	1408. III. 17.	Zso II 6003
		1409. III. 13.	Zso II 6647
alispánjaik:	Lőrinc és Mihály	1408. XII. 1.	MOL DL 53454
Pálóci Máté		1409. VI. 15.	MOL DF 254333
		1435. IV. 4.	ZICHY XII 150
	Baktai György fia Gergely	1409. VI. 15.	MOL DL 53479
	Csicseri/Komorói Ormos András	1409. VI. 15.	MOL DF 254333
		1416. I. 11.	Zso V 1420
	Baktai György fia Gergely	1416. I. 11.	MOL DL53872 ¹¹
		1420. III. 9.	MOL DL 54119
	Csicseri Ormos László	1420. V. 16.	MOL DF 221225
		1421. I. 11.	MOL DL 10991
	Márki Antal	1421. IV. 5.	MOL DL 62237
		1427. III. 22.	MOL DL 54561
	Baktai György fia Gergely	1427. IV. 5.	MOL DL 54562
		1431. IV. 9.	MOL DL 54746
	Baktai Gergely fia Balázs	1432. XII. 8.	MOL DL 54802
		1435. I. 24.	ZICHY VIII 546

¹¹ ENGEL 1996. I. 185. szerint az évszám elírás 1417 helyett, mivel azonban Ormos András nem szerepel többet alispánként, ugyanakkor Baktai 1416 VII. 4-én is (Zso V. 2077) szabolcsi alispánként jelenik meg, így nincs okunk kételkedni az évszám helyességében.

Várdai Miklós id., ifj.		1435. IV. 4.	ZICHY XII 150
	Madai Tamás	1435. V. 9.	MOL DL 80512
		1440. III. 12.	MOL DL 55198
Losonci János		1442. VIII. 20.	BÁNYFY I 646
	Szakolyi Miklós és Pál	1444. V. 4.	MOL DL 55272
		1444. XI. 2.	MOL DL 97187
	Szakolyi Miklós	1445. I. 18.	MOL DL 55296
		1446. III. 7.	MOL DL 55323
Várdai Miklós ifj.		1446. VI. 20.	MOL DL 55326
		1446. VII. 23.	MOL DL 55335
Kállói Lőkös Miklós		1446. VI. 20.	MOL DL 55326
		1447. V. 6.	MOL DL 80883
	Kércsi Mátyás és Perkedei Bálint	1446. VII. 16.	MOL DL55332-3
		1446. VII. 23.	MOL DL 55335
Szakolyi Miklós		1447. IV. 29.	MOL DL 97199
		1449. XII. 8.	ZICHY IX 232
	Ramocsházai György és Vajai István	1447. IX. 4.	MOL DL 62299
	Körtvélyesi István	1448. I. 15.	MOL DL 55367
Pálóci László		1449. VIII. 11.	MOL DL 14286
	Kisfaludi Füló Mihály	1448. I. 15.	MOL DL 55367
		1450. IX. 21.	MOL DL 62303
	Megyeri László	1448. III. 18.	MOL DL 108019
		1448. XII. 23.	MOL DL 75438
	Szakolyi Miklós és Péter	1449. II. 24.	ZICHY IX 207

	Gúti János és Ártánházai László	1450. I. 19.	MOL DL 55470
	Csúri Pál	1450. XI. 16.	MOL DL 55472
	Félegyházi Adorján	1451. I. 25.	MOL DL 55476
		1451. VIII. 2.	MOL DL 97227
	Ramocsaházai György és Kisfaludi Fülöp Mihály	1452. I. 10.	MOL DL 81042
	Ramocsaházai György és Csúri Pál	1452. IX. 4.	MOL DL 81070
		1452. XII. 18.	ZICHY IX 338
Várdai Miklós és Aladár		1453. I. 9.	ZICHY IX 343
		1458. VIII. 3.	ZICHY X 32
	Gúti János és Ártánházai László	1453. II. 19.	MOL DL 55529
		1454. V. 27.	MOL DL 55573
	Gúti János és Barlabási János	1454. V. 20.	ZICHY IX 438
		1456. VII. 19.	MOL DL 55599
Várdai Aladár		1459. VIII. 20.	MOL DL 81362
	Gúti János és Játkói Szilágyi Gergely	1459 I. 22.	MOL DL 15310
		1460.	MOL DL 31754
Várdai Miklós		1460. V. 19.	MOL DL 81388
		1460. XI. 11.	ZICHY X 127
	Gúti János és Barlabási János	1460. V. 19.	MOL DL 81388
	Sztritei László és Rozvágyi János	1460. VIII. 18.	MOL DL 55671
	Ramocsaházai Jakab	1460. XI. 3.	MOL DL 55674
	Gúti János és Játkói Szilágyi Gergely	1461. IV. 27.	MOL DL 31749
		1461. XI. 24.	MOL DL 81435
	Gyulaházi Bálint és Gicei Gergely	1461. IX. 28.	MOL DL 55706
	Petri Ders Gergely és Anarcsi Tegzes Péter	1462. III. 8.	MOL DL 55724
		1464. VIII. 27.	MOL DL 97275
	Sztritei László és Várdai Mihály	1465. VIII. 26.	MOL DL 16238

		1466. VI. 23.	MOL DF 251291
	Sztritei László és Rozvágyi János	1466. X. 6.	MOL DL 31871
		1467. I. 5.	MOL DL 55845
	Rozvágyi János	1468. II. 15.	MOL DL 55859
	Anarcsi Tegzes Péter	1468. II. 15.	MOL DL 55859
		1470. V. 7.	ZICHY XI 55
	Apagyai Péter és Perkedi László	1470. IV. 9.	ZICHY XI 49
		1471. VIII. 26.	ZICHY XI 88
	Perkedi László és Sényői Antal	1473. VIII. 23.	MOL DF 275857
	Sényői Antal	1474. VIII. 29.	MOL DL 73319
	Sényői Antal és Csúri Gergely	1476. VIII. 26.	MOL DL 56018
		1478. IV. 27.	MOL DL 56051
	Ártánházai László és Csúri Gergely	1479. X. 25.	MOL DL 56081
		1482. VIII. 12.	MOL DL 56126
	Halasi Kenéz Dénes	1484. V. 3.	MOL DL 56168
	Csúri Gergely és Konyári Nagy Gergely	1484 V. 3.	MOL DL 56168
		1484. X. 18.	MOL DL 56177
	Henei Benedek	1485. VI. 6.	MOL DL 56193
		1485. VIII. 1.	MOL DL 56199
	Szováti Szederkény István	1485. VI. 6.	MOL DL 56193
	Petenyházai Mátyás	1487. II. 12.	MOL DL 97459
		1490. II. 8.	ZICHY XI 524
Bátori András		1491. IV. 25.	MOL DL 82032
		1494. VIII. 18.	MOL DL 97519
	Bogáti Mihály és Ramocsaházai Mihály id.	1491. IV. 25.	MOL DL 62368
		1492. IV. 30.	MOL DL 97494
	Petenyházai Mátyás	1493. VII. 8.	MOL DL 56251
		1494. VIII. 18.	MOL DL 97519

Béltői Drágfi Bertalan	1494. IX. 15.	MOL DL 82080
	1497. X. 23.	MOL DL 82124
Mindszenti Imre és Bálint	1494. IX. 15.	MOL DL 82080
	1495. VIII. 10.	MOL DL 56277
Petenyeházai Mátyás	1495. IV. 27.	MOL DL 20292
	1497. I. 9.	MOL DL 73333
Mindszenti Bálint	1495. VIII. 31.	MOL DL 56278
	1497. I. 9.	MOL DL 73333
Mikolai László és Mindszenti Bálint	1497. III. 13.	MOL DL 82106
	1497. X. 23.	MOL DL 82124
Bátori András és Miklós	1498. X. 15.	MOL DL 82145
	1502. I. 10.	MOL DL 56331
Petri Ders Márton	1498. X. 15.	MOL DL 82145
Apagyi János és Anarcsi János	1500. VIII. 20.	MOL DL 20966
Bátori János	1501. VII. 5.	MOL DL 56319
Megyeri Benedek és Ramócsaházai Mihály	1501. VII. 5.	MOL DL 56319
	1503. VI. 26.	MOL DL 73341
Kisvárdai Miklós és István	1504. VI. 3.	MOL DL 73343
	1504. VII. 1.	MOL DL 82211
Megyeri Benedek és Csúri Imre	1504. VI. 3.	MOL DL 73343
	1504. VII. 1.	MOL DL 82211
Perényi Imre	1504. VII. 15.	MOL DL 97571
Anarcsi János	1504. VII. 15.	MOL DL 97571
	1506. VII. 27.	MOL DL 56362
Parlagi Menyhért	1507. I. 4.	MOL DL 67179
	1507. IX. 27.	MOL DL 62397
Csúri Ferenc	1507. VII. 17.	MOL DL 56381
	1509. X. 29.	MOL DL 56390

Petri Ders Kelemen	1511. III. 31.	MOL DL 97633
Szakolyi Péter	1516. VII. 7.	MOL DL 56405
Csobaji János	1518. VIII. 30.	MOL DL 62420
	1521. II. 4	MOL DL 97685
Petri Ders Máté	1522. VII. 14	MOL DL 89165
	1523. IV. 13.	MOL DL 23737
Bolti Csúri Imre és Besenyődi Berei János	1523. IX. 28.	MOL DL 39620
Besenyődi Berei János	1524. II. 1.	MOL DL 23884
	1526. III. 19.	MOL DL 97721

Szolgabírák

Kállói Ubul fia Mihály, Balog János, Gutkeled nb. Hodos	1284.k V. 4. 1285. I. 11.	Ho VII 184 Ho VII 194
Balog János, Fuldreh testvére János, Pál fia Lőrinc, Lukács fia Pál	1304.k	ZICHY I 109
Marázi Gyula fia Györk, Besenyődi Vilmád fia Miklós, Ibronyi Péter fia Demeter	1305. V. 1.	AOKL I 730
Marázi Györk, Keled fia Péter, Ibronyi Péter fia Demeter, Leveleki Vilmád fia Miklós	1313. XI. 13.	BÁNFFY I 40
L[...]i János fia János, Mihály fia János, Petri Lőrinc, Szabolcsi Beke	1326. XI. 6.	MOL DL 96132
L[...]i János fia János és Lőrinc, Zeleméri Györk fia Lukács, Mihály fia János	1328. IV. 16.	MOL DL 40527
Sényői Domokos	1329. IV. 8.	KÁLLAY 323
Sényői Domokos, Petri Lőrinc, Gelsei János	1340. III. 6.	KÁLLAY 580
Sényői Domokos, Márki Balog János fia János, Marázi Györk fia Lukács, Magyi Miklós	1342. X. 17.	KÁLLAY 658
Sényői Székely Domokos, Bákai Mihály Vencsellői Jakab, Egyeki Konc	1348. X. 7.	KÁLLAY 955

Sényői Domokos, Bákai Mihály, Egyeki Konc, Magyi István	1349. VIII. 21.	KÁLLAY 993
Z[....]-i Kozma, Bogdáni Olivér fia Demeter Gúti Salamon fia János, Bákai Mihály	1355. IV. 27.	MOL DL 41256
Gúti János, Bogdáni Demeter	1356. XII. 31.	ZICHY III 43
Gúti János	1359. V. 8.	KÁLLAY 1333
Bákai Mihály, Pazonyi Boda fia Lack, Tuzséri Lukács, [....]-i Mihály	1361. IX. 11.	MOL DF 251742
Perkedi Tamás fia Mihály, Pazonyi Lack	1363. VI. 10.	KÁLLAY 1464
Bákai Péter fia Bereck	1363. XII. 23.	ZICHY III 221
Tuzséri Lukács	1364. IV. 9.	ZICHY III 224
Kenézi Domokos fia Szaniszló, Endesi Dénes fia László, Téli János, Kemecei Mihály fia János	1366. I. 17.	MOL DL 96400
Bákai Mihály	1368. IX. 2.	MOL DL 41763
Pazonyi Lack	1370. VIII. 17.	KÁLLAY 1659
Tuzséri Bús Miklós	1371. V. 17.	MOL DL 5918
Baktai Gergely	1379. XI. 26.	ZICHY IV 124
Bezdédi Domokos fia László	1383. I. 10.	ZICHY IV 243
	1384. X. 1.	ZICHY IV 293
Cigándi László	1385. V. 6.	ZICHY IV 304
Bulyi Tamás	1405. IX. 26.	MOL DL 53258
Ártánházai Nagy Domokos	1405. XI. 7.	MOL DL 53263
Bulyi Tamás	1406. VIII. 14.	Zso II 4926
Ártánházai Nagy Domokos, Bulyi Tamás, Petri Sándor fia Miklós, Anarcsi László	1406. XII. 18.	Zso II 5160
Sényői István	1408. VIII. 11.	Zso II 6290
	1408. IX. 22.	MOL DL 53438
	1409. VI. 15.	MOL DF 254333

Petenyeházai Jakab	1409. VIII. 31.	MOL DL 53494
Sényői István	1409. IX. 28.	Zso II 7090
Petenyeházai Jakab	1410. VII. 13.	MOL DL 53543
Bulyi Tamás	1411. V. 18.	Zso III 473
Ramocsaházai Egyed, Ártánházai Domokos, Petenyeházai Jakab, Megyeri Adorján	1413. IX. 6.	Zso IV 1058
Ártánházai Domokos	1416. VII. 4.	Zso V 2077
Megyeri Adorján, Gégényi Domokos	1417. VI. 26.	Zso VI 609
Ártánházai Nagy Domokos	1418. IX. 17.	Zso VI 2361
Ártánházai Nagy Domokos, Magyi László, Megyeri Adorján, Gégényi Domokos	1418. X. 3.	Zso VI 2389
Magyi László	1421. I. 11.	MOL DL 10991
Ramocsaházai Márton	1421. XI. 1.	MOL DF 251327
Magyi László	1422. I. 24.	MOL DL 54181
	1422. II. 7.	MOL DL 54195
Ártánházai Nagy Domokos	1422. IV. 18.	MOL DF 285877
Ártánházai Nagy Domokos, Bulyi Tamás, Magyi László, Ramocsaházai Márton	1422. VII. 25.	MOL DL 54241
Magyi László	1423. X. 23.	ZICHY VIII 109
Erdődi Péter	1424. VIII. 19.	MOL DL 54395
Kércsi György és Illés	1425. II. 10.	MOL DL 54420
Erdődi Péter	1425. II. 24.	MOL DL 79950
Kércsi Illés	1425. III. 24.	MOL DL 54431
Ártánházai György	1425. VI. 30.	MOL DL 54451
Sényői László, Kemecei Gyula	1425. VII. 21.	ZICHY VIII 251
Magyi László	1425. VII. 28.	MOL DL 54457
Erdődi Péter	1425. VIII. 18.	MOL DL 54460
Bulyi Lőrinc	1425. XII. 1.	MOL DL 54481
	1426. II. 9.	MOL DL 54108, 54487

Erdődi Péter, Ártánházi György, Bulyi Lőrinc, Kércsi Illés	1426. III. 23.	FEKETE NAGY 1931. 75/63
Erdődi Péter	1426. VIII. 24.	MOL DL 54526
Ramocsaházi Demeter fia Mátyás, Fekete János fia György	1427. VIII. 2.	MOL DL 54573
Bulyi Lőrinc	1427. XI. 29.	MOL DL 54587
	1427. XII. 6.	MOL DL 80134
Erdődi Péter	1428. I. 10.	MOL DL 97061
	1429. III. 28.	MOL DL 54661
	1429. IX. 12.	MOL DL 80229
Kércsi Illés	1432. I. 7.	MOL DL 80369
Perkedi Bálint és Ambrus	1434. VIII. 9.	MOL DL 54880
Bajoni Adorján, Kércsi Illés, Pilisi Demeter	1438. X. 2.	HANVAY 201
Sényői Antal	1438. XII. 13.	ZICHY VIII 640
Besenyődi Lőrinc	1445. VII. 26.	MOL DL 97193
	1445. VIII. 9.	MOL DL 62289
Gyulaházi Bálint	1447. IV. 29.	MOL DL 97199
Ártánházi György	1447. V. 1.	ZICHY IX 162
	1447. V. 6.	MOL DL 80883
Gyulaházi Bálint, Bákai Mihály	1449. II. 24.	ZICHY IX 207
Sényői László, Kércsi János	1450. I. 12.	MOL DL 55439
Magyi István és Megyeri György	1450. II. 9.	MOL DL 55441
Szolnoki Lőrinc	1450. V. 18.	ZICHY IX 253
Csúri Bálint	1450. X. 16.	MOL DL 55472
Bulyi László	1451. I. 25.	MOL DL 55476
Lövői Mihály	1452. I. 10.	ZICHY IX 232
Bulyi László	1453. IV. 15.	BAÁN 4, reg.
Lövői Mihály	1453. XI. 26.	ZICHY IX 376
Ramocsaházi Jakab	1454. II. 18.	MOL DL 55567
Bulyi László	1454. VIII. 13.	ZICHY IX 468
Bulyi László, Ramocsaházi Jakab, Lövői Mihály, Perkedi Ambrus	1456. X. 27.	ZICHY IX 526

Sápi László	1459. I. 22.	MOL DL 15310
Bogdáni Farkas János	1459. VI. 11.	MOL DL 55644
	1459. IX. 3.	MOL DL 55650
Ramocsaházai Tamás	1459. VIII. 20.	MOL DL 81362
	1459. XII. 24.	MOL DL 55658
Bogdáni Mihály	1460. VIII. 18.	MOL DL 55671
Bogdáni Farkas János	1460. X. 3.	MOL DL 55674
	1461. IV. 27.	MOL DL 81435
	1462. VII. 26.	MOL DL 55732
Ramocsaházai Tamás	1461. IX. 28.	MOL DL 55706
	1462. III. 22.	MOL DL 55725
	1462. VI. 21.	MOL DL 31785
	1462. VII. 19.	MOL DL 15732
	1462. VII. 26.	MOL DL 55732
	1463. X. 1.	MOL DL 15870
	1463. XII. 5.	MOL DL 55764
	1464. IV. 2.	MOL DL 31821
	1464. IV. 9.	MOL DL 31819
Ártánházai Balázs, Bogdáni Farkas János	1464. VII. 30.	MOL DL 67002
Ramocsaházai Tamás	1464. VIII. 27.	MOL DL 97275
	1465. VIII. 26.	MOL DL 16238
	1466. VIII. 18.	MOL DL 55826
Szolnoki Márton	1467. I. 5.	MOL DL 55845
Perkedi Bálint, Sényői Balázs	1468. VII. 11.	MOL DL 55869
Szolnoki Márton	1469. II. 6.	MOL DL 16789
Perkedi Domokos	1469. X. 23.	MOL DL 55893
	1470. V. 7.	MOL DL 55910
Szolnoki Márton	1470. V. 7.	ZICHY XI 55
Jékei Mihály	1471. VIII. 26.	ZICHY XI 88
Bogdáni Farkas Antal(?)	1478. II. 16.	MOL DL 83094

Anarcsi Gellért	1480. VIII. 7.	MOL DL 97415
	1482. I. 21.	MOL DL 31967
Besenyődi Gál	1482. I. 21.	MOL DL 62349
Pazonyi Tamás	1482. VII. 22.	MOL DL 31975
Pazonyi Tamás, Besenyődi Gál	1482. VIII. 12.	MOL DL 56124
Petri László, Bogdáni Farkas Gergely	1485. VI. 6.	MOL DL 56193
Besenyődi Gál, Földesi <i>Tonka</i> Bálint	1485. VII. 4.	MOL DL 56195
	1485. VIII. 1.	MOL DL 56199
Besenyődi Gál	1490. II. 8.	ZICHY XI 524
Szenyeyesi György	1492. IV. 30.	MOL DL 97494
	1493. XII. 16.	MOL DL 56261-2
Jákói Szilágyi Zsigmond	1495. VIII. 31.	MOL DL 56278
Jékei Bulyi László	1501.	BAAN 6, reg.
Bogdáni Farkas István	1501. VII. 5.	MOL DL 56319
Bogdáni Farkas Gergely, Kemecei Mihály	1502. II. 14.	MOL DL 56332
Bogdáni Farkas Gergely, Pazonyi Cseres Mihály, Lövői Antal, Besenyődi Sándor István	1511. VI. 16.	MOL DL 57896
Besenyődi Berei János, Szolnoki László, Lövői Mihály, Szalmadi Mihály	1521. I. 22.	MOL DL 62429
Pazonyi Cseres Mihály	1524. X. 31.	FEKETE NAGY 1931. 109/183

C. Tóth Norbert

MTA–MOL Zsigmondkori oklt. kutatócsoport

H–1250 Budapest, Pf. 3.

Irodalom

- AO**
Anjou-kori okmánytár. Codex diplomaticus Hungaricus Andegavensis. Szerk. Nagy Imre – Tasnádi Nagy Gyula. I–VII. Budapest 1878–1920.
- AOKL**
Anjou-kori oklevéltár. Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavensium illustrantia. Szerk. Almási Tibor – Blazovich László – Géczi Lajos – Kristó Gyula. I–V., VII–IX., XI. Budapest–Szeged 1990–1998.
- BAÁN 1937.**
Baán Kálmán: A bulyi és jékei Jékey család oklevéltára. 1271–1660. Regeszták. Budapest 1937.
- BÁNFFY**
Oklevéltár a Tomaj nemzetségbeli Losonczy Bánffy család történetéhez I–II. Szerk. Varjú Elemér – Iványi Béla. Budapest 1908–1928.
- BORSA 1982.**
Borsa Iván: Somogy középkori alispánjai. (A Mohács előtti megyei archontológia ügye) In: Somogy megye múltjából. Szerk. Kanyar József. Kaposvár 1982. 9–14.
- BORSA 1989.**
Borsa Iván: Turóc vármegye ispánjai és alispánjai 1526-ig. [Ишпаны и вице-игшпаны Туроцкого Комитата до 1526 года. Die Gespâne und Vizegespâne des Komitats Turóc bis zum Jahre 1526.] *LK* 60. 1989. 199–218.
- CSUKOVITS 1997.**
Csukovits Enikő: Sedriahelyek – megyeszékhelyek a középkorban. [County seats in the Middle Ages.] *Történelmi Szemle* 39: 1997. 3–4. 363–386
- ENGEL 1996.**
Engel Pál: Magyarország világi archontológiája. 1301–1457. I–II. História könyvtár. Kronológiák, adattárak. 5. Budapest 1996.
- ENGEL 1998.**
Engel Pál: A nemesi társadalom a középkori Ung megyében. Társadalom- és Művelődéstörténeti tanulmányok 25. Budapest 1998.
- FEKETE NAGY 1931.**
Fekete Nagy Antal: A Petróczy levéltár középkori oklevelei. *LK* 9. 1931. 38–111.
- FÜGEDI 1986.**
Fügedi Erik: „Könyörülj, bánom, könyörülj ...” Helikon, Budapest 1986.
- HANVAY**
Az Abaffy család levéltára 1247–1525. A Dancs család levéltára 1232–1525. A Hanvay család levéltára 1216–1525. Ila Bálint kézírata alapján sajtó alá rendezte Borsa Iván. Budapest 1994.
- HAVASSY 1986.**
Havassy Péter: Heves megye középkori tisztségviselői. [Mittelalterliche Würdenträger des Komitats Heves.] *Studia Agriensia* 6. Eger 1986.
- HO**
Hazai okmánytár. Codex diplomaticus patrius. Kiadják Nagy Imre – Páur Iván – Ráth Károly – Véghely Dezső. I–V. Győrött 1865–1873. Ipolyi Arnold – Nagy Imre – Véghelyi Dezső. VI–VIII. Budapest 1876–1891.
- HOLUB 1929.**
Holub József: Zala megye története a középkorban. Pécs 1929.
- KÁLLAY**
A nagykállói Kállay-család levéltára (Az oklevelek és egyéb iratok kivonatai) I–II. Szerk. Szentpétery Imre. Budapest 1943.
- MOL CD**
Magyar Országos Levéltár. Királyi könyvek, Mohács előtti oklevelek. CD. Készítették: Ráczy György – Vissi Zsuzsanna – Trostovszky Gabriella – Németh István. Budapest 1999.

PERÉNYI

A Perényi család levéltára 1222–1526. Szerk. Fekete Nagy Antal – Tringli István. Kézirat.

REG.ARP.

Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke. Regesta regum stirpis Arpadianae critico diplomatica. I–II/1. Szerk. Szentpétery Imre. Budapest 1923–1943., II/2–3.

Szentpétery Imre kéziratának felhasználásával szerk. Borsa Iván. Budapest 1961., II/4. Szerk: Borsa Iván. Budapest 1987.

SZAKÁLY 1998.

Szakály Ferenc: Ami Tolna vármegye középkori okleveleiből megmaradt 1314–1525. Wosinsky Mór Múzeum, Szekszárd 1998.

TRINGLI s.a.

Tringli István: Pest megye története 1301–1526. In: Pest megye története 1686-ig. Sajtó alatt.

ZICHY

A zichi és vásoneői gróf Zichy-család idősb ágának okmánytára. Codex diplomaticus domus senioris comitum Zichy de Zich et Vasonkeő. Szerk. Nagy Imre – Nagy Iván – Véghelyi Dezső – Kammerer Ernő – Lukcsics Pál. I–XII. Budapest 1871–1931.

ZSO Zsigmondkori oklevéltár. Összeállította

Mályusz Elemér. I–II. Budapest 1951–1958. Mályusz Elemér kéziratát kiegészítette és szerkesztette Borsa Iván. III–VI. Budapest 1993–1999.

ZSOLDOS 1997.

Zsoldos Attila: „Elégé nemes férfiak...” A kehidai oklevél társadalomtörténeti vonatkozásairól. [„Sufficiently noble men” About the social-historical respects of the Kehida Charter.] In: Zalai történeti tanulmányok. *Zalai Gyűjtemény* 42. 7–19.

Archontologie der Behörden des Komitats Szabolcs (1284–1526)

Norbert C. Tóth

Die Arbeit enthält die Namen der Gespane des mittelalterlichen Komitats Szabolcs, weiters die Namen ihre Vizegespane und Stuhlrichter bzw. das Jahr/die Jahre ihrer Amtstätigkeit sowie die diesbezüglichen Anmerkungen. Die Archontologie wurde in erster Linie unter Verwendung der Urkunden des Komitats zusammengestellt. Aus dem Zeitraum von 1284 – aus diesem Jahr datiert die erste bekannte Urkunde – bis 1526 blieben insgesamt 1314 Komitatsurkunden erhalten. Die Verteilung der verwendeten Schiftstücke ist jedoch nicht gleichmässig. Während aus jeweils einem Jahr der Regierungszeit der Angeviner 10–18 Urkunden erhalten geblieben sind, gibt es im Zeitalter der Jagiellonenherrschaft mehrere Jahre, aus denen uns nur ein oder zwei Stücke bzw. gar keine Urkunden zur Verfügung stehen.

Übersetzt von Gottlind B. Thurmann

Norbert C. Tóth

UAW-ULA, Forschungsgruppe
der Sigismundzeitlichen Urkundensammlung
H–1250 Budapest, Pf. 3.

Szabolcs, Szatmár és Bereg megyék 1342–1382 között kiadott oklevelei a Vay család berkeszi levéltárában*

Piti Ferenc

A Magyar Országos Levéltár Diplomatikai Levéltárában (MOL DL) a Vay család berkeszi levéltára igen tekintélyes mennyiségű oklevelet foglal magába (a jelzetek száma meghaladja az 1750-et) (BORSA 1972. 43.), s ezzel a Kállay mellett a legterjedelmesebb „kelet-magyarországi” családi levéltárnak tekinthető. Ennek megfelelően a középkori Szabolcs, Szatmár és Bereg megyékről¹ is számtalan információt kínál a kutatók számára, hiszen a család birtokainak zöme már Mohács előtt e három megyében (különösen Szabolcsban és Szatmárban) helyezkedett el. Míg azonban a Kállay-levéltár Árpád- és Anjou-kori részét publikálták (KÁLLAY), addig a Vay család berkeszi anyagából eddig jóval kevesebb oklevelet adtak ki. Magáról a levéltárról is csupán egy – korántsem terjedelmes – ismertetés jelent meg (DEÁK 1875.).

Az állományt 1938-ban lefényképezték, ami igen hasznosnak bizonyult, hiszen az eredeti oklevelek 1945-ben megsemmisültek (BORSA 1972. 96.). Így jelenleg a MOL-ban csak e fényképek találhatóak meg. Megjegyzendő, hogy a források sokszor foltosak, fakultak, nehezen olvashatóak. Talán ez is magyarázza, hogy kevés érdeklődés fordult a levéltár anyagának publikálása felé. Voltaképpen az Anjou- (AOKL) és Zsigmondkori oklevéltárról (ZSO) állíthatjuk, hogy tudatosan felvállalták a levéltár anyaga regesztáinak nagyobb mennyiségű (igaz, saját jellegüknek megfelelően kronológikus szelektálási elvű) közlését.

Különbő vállalkozások vélhetően előbb-utóbb lefedik legalább az 1437-ig terjedő részt: remélhetően a közeljövőben napvilágot lát az Árpád-kori nem királyi oklevelek jegyzéke, az Anjou-kori oklevéltár folyamatosan publikálja a Károly Róbert-kori anyagot, a Zsigmondkori oklevéltár pedig már 1418-ig eljutott.

Mivel egy ideje Anjou-kori oklevelekkel foglalkozom, illetve mivel az Anjou-kori oklevéltár

(még) nem kezdte el az I. Lajos-kori köteteket, választásom a címben szereplő időszak okleveleire esett. Azonban a MOL adatbázisa (MOL CD) szerint a berkeszi levéltár I. Lajos-kori anyaga majdnem 450 jelzetet tartalmaz, így a kört szűkítenem kellett. Ennek eredményeképpen a Szabolcs, Szatmár és Bereg köznemesi megyék által 1342–1382 között kibocsátott és a berkeszi levéltárban fennmaradt 36 oklevél regesztáit tanulmányozhatja alább az olvasó. (Vagyis csak azokat az okleveleket dolgoztam fel, amelyeket a MOL adatbázisában történt keresés során ezen időszakra és oklevélkibocsátókra az adatbázis kijelölt.)

Ezen oklevelek kiadatlanok, így újabb adalékokkal szolgálhatnak e megyék, illetve településeik történetéhez, birtokviszonyaihoz, a köznemesi megyék bírósági működéséhez (különösen a megyei közgyűlések, „congregatio”-k, valamint a kúriai bíró(ságo)k és a megyei ítélőszék viszonyához) stb. A regesztákat egészükben közlöm (vagyis a néhány átírt – nem megyei – oklevelet, illetve az említéseket nem emeltem ki külön) és az immár egy évtizede folyamatosan megjelenő Anjou-kori oklevéltár bevett rövidítéseit alkalmazom. A pecsétleírásokra is törekedtem. Mivel a fényképek csak az előlapot tartalmazzák, értelemszerűen a hátlapon szereplő feljegyzéseket nem tudtam megadni. A (döntően záró-)pecsétek rögzítését segítő átfűzött és az előlapon is látható hártaszalagok közül csak néhány vehető ki, korántsem mind és közel sem minden oklevél esetében. A pecsétek előlapra átütő körvonalainak felismerése az oklevelek foltos volta miatt szintén problematikus, de igyekeztem ezeket is lehetőség szerint pontosan felmérni. Végül a regeszták után egy rövid névmutató szerepel.²

1342. máj. 18. Beregszász
MOL DL 96 224. (220.)³

Pethev mr. Bereg-i c. és a négy szb. tudatják, hogy azon pert, amelyet korábbi oklevelüknek megfelelően Pos fia: Barabás – Hegy-i Abych fia Egyed mr. jobbágya – máj. 18-án (sab. prox. an. fe. B. Vrban pape) viselt színük előtt Suran-i János fia: Tamás és ennek famulus-a, Tamás fia: András ellenében, Pethev mr. kérésére jún. 4-re (ad f. III. prox. p. fe. Corporis Christi) halasztják el. D. in Luprechzaza, sab. ut supra, a. d. 1342.

* Készült a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával.

¹ E megyék középkori történetéhez legújabban: NÉMETH 1993.

² A regesztákban szereplő helynevek azonosításához döntően a következő munkákat használtam: CSANKI 1890. (ebben Bereg megye: 409–428., Szabolcs megye: 503–544., Szatmár megye: 463–502.), MÁKSAI 1940., GYÖRFY 1987. (ebben Bereg megye: 519–550.), LELKES 1992., NÉMETH 1997.

³ A DL jelzet utáni zárójelben szereplő szám az oklevélnek a berkeszi levéltáron belüli számát jelöli.

1342. máj. 31. Balkány
MOL DL 96 225. (221.)

Mihály fia: László mr. – a néhai Dawsa nádor fiai: Jakab és Pál mr.-ek, Zabochoi c.-ek helyettese (vices gerens) – és a négy szb. tudatják, hogy János fia: László Loskud-i nemes jún. 14-én (in quind. datarum presencium) tartozik esküt letenni Gergely fia: Miklós, Lydyri ember ellenében arról, hogy Verus (dict.) Péter Zalkai ember nem vette el hatalmaskodva néhai apja részére Miklós 3 M. értékű pej (pey) színű lovát. D. in Balkan, VI. f. prox. p. fe. Corporis Christi, a. d. 1342.

[1343.] máj. 8. Gelénes
MOL DL 96 230. (229.)

Briccius fia: János mr. Zothmar m.-i c. és a szb.-k jelentik [I.] Lajos királynak (H), hogy alábbi parancslevelét megkapták:

[I.] Lajos királynak (H) elmondta Berench-i Keled fia István fia: László a maga és fr.-ei: Domokos és Keled személyében, hogy nagyapjuk (avus): ezen Keled és Nagy (Magnus) Apay (a néhai Apaykerestur-i István apja) egy nagyapától származtak, fr. patruelis-ek voltak, birtokaikon, valamint a Zolad-i monostor kegyúri jogában sohasem tartottak örök osztályt, hanem ezeket közösen birtokolták. Az uralkodó ezért utasítja a Zothmar m.-i c.-t, vicec-t és a szb.-kat, hogy küldjék ki egy v. két emberüket, akik tudják meg minderről az igazságot, majd tegyenek jelentést. D. in Wysegrad, in domin. Ramispal-marum, a. d. 1343. [Visegrád, 1343. ápr. 6.]

Ennek megfelelően fentieknek a királyi parancsra máj. 8-án (quind. B. Georgii mart.), Gelyenes faluban nemesekkel és nemtelenekkel megtartott congregacio generalisán a bírók, esküdt ülnökök és a m. nemeseinek universitas-a egybehangzóan megerősítették mindannak valóságát, ami a király oklevelében szerepel. D. loco et termino, videlicet in quind. B. Georgii mart., in congregacione nostra generali in villa Gelyenes, a. ut supra. [1343.]

5 zárópecsét nyoma és hártaszalagja.

1343. máj. 23. [Nagy]-Bereg
MOL DL 96 234. (230.)

Dávid mr. – Morochuk mr. Bereg m.-i vicec.-e – és a négy szb. jelentik [I.] Lajos királynak (H), hogy alábbi parancslevelét Berench-i Keled fia István fia: László révén megkapták:

[I.] Lajos királynak (H) elmondta Berench-i Keled fia István fia: László a maga és fr.-ei: Domokos és Keled személyében, hogy nagy-

apjuk (avus): ezen Keled és Nagy (Magnus) Apay (a néhai Apaykeresztur-i István apja) egy nagyapától származtak, fr. patruelis-ek voltak, birtokaikon, valamint a Zolat-i monostor kegyúri jogában sohasem tartottak örök osztályt, hanem ezeket közösen birtokolták. Az uralkodó ezért utasítja a Bereg m.-i c.-t v. a vicec.-t és a szb.-kat, hogy küldjék ki egy v. két emberüket, akik tudják meg minderről az igazságot, majd tegyenek jelentést. D. in Wysagrad, in domin. Ramispal-marum, a. d. 1343. [Visegrád, 1343. ápr. 6.]

Ennek megfelelően fentiek kiküldték Machala-i Péter fia: Nylas (dict.) János szb.-t, aki visszatérve kérdésükre elmondta, hogy az Apay fia: István Zabolch m.-i birtokaival szomszédos nemesektől és nemtelenektől megtudta, miszerint Keled – Berench-i István fiainak: Lászlónak, Domokosnak és Keled-nek a nagyapja (avus) – és Nagy (Magnus) Apay (a néhai Apaykeresztur-i István apja) egy nagyapától származtak, fr. patruelis-ek voltak, birtokaikon, valamint a Zolad-i monostor kegyúri jogában sohasem tartottak örök osztályt, hanem ezeket közösen birtokolták. D. in villa Bereg, f. VI. prox. p. fe. Asc. d., a. eiusdem 1343. antedict.

5 zárópecsét nyoma és hártaszalagja.

1343. jún. 28. [Nagy]-Kálló
MOL DL 96 236. (233.)

László mr. – Dousa néhai nádor fiainak: Jakab és Pál mr.-eknek, Zabochoi c.-eknek vicec.-e – és a négy szb. előtt Mihály fia: Ábrahám Laskod-i nemes elmondta, hogy Dytricius fia: Mihály Ewry-i ember előre megfontolt szándékkal 6 társával az ő Laskod birtokon levő házára támadt, azt felgyújtotta, két (8 M. értékű) lovát elvette, ezenfelül pedig javaiban 2 M. kárt okozott. Mindezek okán kérésére fentiek kiküldték Mark-i Tamás fiát: Gergelyt és Kerch-i Kelyanius fiát: Domokost, akik visszatérve elmondták, hogy Mihály mindezeket megcselekedte. Erről fentiek memoriális oklevelet bocsátanak ki Ábrahámnak. D. in Kallo, sab. prox. p. fe. B. regis Ladizlai, a. d. 1343.

2 zárópecsét hártaszalagja.

1343. aug. 16.
MOL DL 96 238. (232.)

Miklós és István mr.-ek, Zabochoi vicec.-ek és a négy szb. tudatják, hogy Balkan-i János fia: László vállalta, miszerint nov. 15-én (sab. prox. p. oct. fe. OO. SS.) színük előtt kifizet 3 M.-t (a bíró része nélkül) Ábrahám Loskud-i nemesnek. Ha ezt nem tenné, hatalombajban bukjon el. D. sab. prox. an. fe. B. regis Stephani, a. d. 1343.

2 zárópecsét hártaszalagja.

1343. szept. 4. Gelénes
MOL DL 96 240. (234.)

Briccius fia: János mr. Zothmar-i c. és a szb.-k előtt egyrészt Egyed fia: Mihály, másrészt Voya-i János fia: László megváltották, hogy azon ügyben, amit Mihály szándékozott indítani bizonyos hitbér és jegyajándék ügyében, úgy egyeztek meg, miszerint László mindezekért kifizet Mihálynak 12 M.-t három időpontban, azaz 4–4–4 M.-t szept. 25-én (f. V. prox. an. B. Michaelis arch.), nov. 13-án (f. V. prox. p. oct. fe. OO. SS.) és dec. 11-én (f. V. prox. p. oct. B. Andree ap.), részben dénárokbán, részben természetben. Ha ezt nem teljesítené, 30 M. bírságban marasztalják el Mihály ellenében. Miután Mihály megkapta a teljes összeget, tartozik [1344.] jan. 8-án (oct. diei Strennarum) a váradi kápt.-nal elismervénylevelet kibocsátatni Lászlónak. Ha ezt nem tenné, 12 M.-ban marasztalják el. D. in villa Gelyenes, f. V. prox. an. Nat. virg. glor., a. d. 1343.

1344. szept. 11. [Nagy-]Kálló
MOL DL 96 250. (247.)

Miklós és István mr.-ek, Zaboch-i vicec.-ek és a négy szb. tudatják, hogy Jowan fia: Jakab Papus-i nemes Berench-i Keleed fia István fia: László mr.-t színük elé idézte, hogy tanúbizonyságot tegyen előttük saját Berench-i jobbágyai: Miklós és István ellen. Mivel azonban Jakab nem rendelkezik Zaboch m.-ben birtokkal, fentiek Jakabot 3 M. bírsággal sújtják és Lászlónak erről bírságlevelet bocsátanak ki Jakab ellenében. D. in Kallow, sab. prox. p. fe. Nat. virg. glor., a. d. 1344. Jakab ue. napon e bírságot kifizette fentieknek és Lászlónak.

5 zárópecsét nyoma és hártvaszalagja.

1345. márc. 19. [Nagy-]Kálló
MOL DL 96 258. (255.)

Miklós és István mr.-ek, Zaboch-i vicec.-ek és a négy szb. előtt Keleed fia István fiai: Domokos és László mr.-ek, Berench-i nemesek elmondták, miszerint birtokaikon a köv. osztályt hajtották végre: Berench birtok keleti fele Domokosé lett, saját telki helyével (locus sessionalis) együtt, kivéve a Sebusher patakon levő malomhelyet, ami Lászlónak jutott, csakúgy, mint Berench birtok nyugati fele és a saját telki helye – Domokos viszont bárhol kereshet magának egy malomhelyet (a többi malomhelyet és más haszonvételeket közösen birtokolják továbbra is); Kenees birtokuk – amelynek utcája (platea) a Tycia folyóig halad – keleti fele Jowan fia: György házáig v. telkéig (sessio) Domokosé lett, nyugati fele pedig Szaniszló házáig v. telkéig Lászlóé (a két mondott ház el van különítve), és saját részeiken szabadon telepíthetnek

le jobbágyokat; Ladaan birtokuk v. falujuk keletről nyugatra haladó utcájától északra levő része Domokosnak jutott, a déli pedig Lászlónak; Bolug (dict.) Mihály telki helye Domokosé lett (az eddig felsorolt birtokok Zaboch m.-ben fekszenek); Scygaan birtokon a Kysded (dict.) Gergely házától délre levő rész Domokosnak jutott, az északi rész pedig Lászlónak egészen István elkülönített házáig. Ha fiaik közül valamelyik bármikor is visszavonná ezen osztályt, a bíró része nélkül fizessen 10 M.-t a per kezdete előtt az osztályt megőrizni kívánónak. Erről fentiek nyílt oklevelet bocsátanak ki. D. in Kallow, sab. prox. an. domin. Ramispalm., a. d. 1345.

3 pecsét nyoma.

1347. jan. 27. [Nagy-]Kálló
MOL DL 96 275. (278.)

Jakab mr. Zabolch-i c. – Dausa néhai nádor fia – és a négy szb. előtt István fia: László mr. elmondta, hogy Magar (dict.) Dénes és serviens-e: József jan. 22-én (f. II. prox. an. fe. Conv. S. Pauli) hatalmaskodva az ő Benk nevű állóvizénél az ő Desew nevű serviens-én lándzsával és karddal 3 életveszélyes sebet ejtett. Kérésére fentiek kiküldték Tivadar fiát: Lőrincet, aki visszatérve megerősítette, hogy Dénes c. mindezeket megcselekedte. D. in villa Callo, sab. prox. p. eundem fe. predict., a. d. 1347.

[1347.] ápr. 7. [Nagy-]Kálló
MOL DL 96 277. (279.)

Jakab mr. Zabolch-i c. – Dausa néhai nádor fia – és a négy szb. jelenti [I.] Lajos királynak (H), hogy alábbi parancslevelét megkapták:

[I.] Lajos királynak (H) elmondták István fiai: László és Domokos személyében, hogy Magyar (dict.) Dénes – István fiai rokonának, Apay fiának: Istvánnak a halála után – István fiai Benk nevű birtokának határjeleit lerombolta, saját tetszése szerint újakat emelt, és ezáltal egy bizonyos földrészt Benk birtokból a saját, Endus nevű birtokához csatolt, amikor István fiai nem voltak otthon és erről mit sem tudtak. Ezután Benk birtokot Ábrahám, Pál c. országbíró embere a budai kápt. tanúságának jelenlétében valós határai mentén bejárva és a régiek mellé új határjeleket emelve István fiainak iktatta. Ezért az uralkodó utasítja a Zabolch m.-i c.-t v. a vicec.-t és a szb.-kat, hogy küldjék ki egy v. két emberüket, akik tudják meg mindezekről az igazságot, majd tegyenek jelentést. D. Bude, in domin. Remin., a. d. 1347. [Buda, 1347. febr. 25.]

Ennek megfelelően fentiek a király emberével kiküldték tanúságukat, akivel visszatérve előbbi elmondta, hogy Benchench fr.-étől: Jakabtól, ennek fiától: Lászlótól, Benchench fiaitól: Györgytől és Jánostól (mind Lonya-i nemesek), Apati-i Károly fiától: Copolch-tól, Baka-i Mihálytól, ennek fr.-étől: Brykciustól, Kenez-i Páltól, István paptól (a Varada-i egyház rectorától), Anarch-i Tenkus (dict.) Pétertől, és más szomszédoktól, közel és távolabb lakóktól megtudta, hogy Magyar (dict.) Dénes – István fiai rokonának, Apay fiának: Istvánnak a halála után – István fiai Benk nevű birtokának határjeleit a király és a m. emberének jelenlétében csalárdul lerombolta a saját, Endus nevű birtoka felől, önnön tetszése szerint új határjeleket emelt, és ezáltal egy jó darab földet Benk birtokból Endus-hoz csatolt, amikor István fiai nem voltak otthon és erről mit sem tudtak. Ezután Benk birtokot a mondott Ábrahám a budai kápt. tanúságának jelenlétében valós határai mentén bejárva és a régiek mellé új határjeleket emelve István fiainak iktatta, a Dénes által emelt határjeleket pedig lerombolta. D. in Kallo, sabb. prox. p. fe. Passce d., a. eiusdem supratacto. [1347.]

[1347.] júl. 12. [Nagy-]Majtény
MOL DL 96 283. (280.)

Ábrahám fia: László Zothmar-i vicec. és a négy szb. jelenti [I.] Lajos királynak (H), hogy alábbi parancslevelét megkapták:

[I.] Lajos királynak (H) elmondta Bozzan-i Aprod (dict.) János fia: László a maga és rokona, Voya-i János fia: László nevében, hogy Olazy-i Moroth csalárdul és az ő tudtuk nélkül megidézttette őket maga, famulus-a: Lelez-i (dict.) Péter, valamint Mihály fiai: Péter és Chaak ellenében. Ezért az uralkodó utasítja a Zothmar m.-i c.-t v. a vicec.-t és a szb.-kat, hogy egy v. két emberüket küldjék ki, azok tudják meg minderről az igazságot, majd tegyenek jelentést. D. Bude, in fe. BB. Petri et Pauli ap., a. d. 1347. [Buda, 1347. jún. 29.]

Fentieknek a királyi parancsból júl. 12-én (f. V. prox. p. quind. Nat. B. Johannis Bapt.) tartott congregacionukon azonban nem sikerült megtudniuk, vajon Moroth, Chaak v. fr.-e: Péter megidézttették-e Aprod (dict.) János fiát: Lászlót és Voya-i Ábrahám fia János fiát: Lászlót. D. in Mohthen, f. V. prox. p. quind. antedict. fe. Nat. B. Johannis Bapt., a. prenotato. [1347.]

3 zárópecsét nyoma, ill. hártaszalagja.

1349. jún. 23. [Nagy-]Kálló
MOL DL 96 304. (300.)

Nogsemien-i László fia: Péter – Dausa néhai nádor fiainak: Jakab és Pál mr.-eknek, Zabolch-i c.-eknek helyettese (vices gerens) – és a négy szolgabíró jelenti [I.] Lajos királynak (H), hogy alábbi parancslevelét megkapták:

[I.] Lajos királynak (H) elmondták Laskud-i Mihály fia: Ábrahám személyében, hogy Yuanusy-i Cantor (dict.) Briccius [1348.] dec. 15-én (II. f. prox. p. fe. Lucie virg., a. prox. preterito) Laskud birtokon (ti. a mezőn) kegyetlenül megverette famulus-ával, az Yuanusy faluból kijövő, majd oda visszatérő István fiával: Miklóssal Ábrahám Sebe nevű szolganőjét (ancilla). Ezért az uralkodó utasítja a Zabolch m.-i c.-t v. a vicec.-t és a szb.-kat, hogy küldjék ki egy v. két emberüket, akik tudják meg minderről az igazságot, majd tegyenek jelentést. D. Bude, f. VI. prox. an. domin. Judica, a. d. 1349. [Buda, 1349. márc. 27.]

Ennek megfelelően fentiek kiküldték két emberüket, akik visszatérve elmondták, hogy Zabolch m.-ben nemesektől, nemtelenektől, papoktól, clericus-októl, világiaktól, és bármiféle status-ú embertől megtudták, miszerint minden úgy történt, ahogy az a király oklevelében szerepel. D. in Kallo, III. f. prox. an. fe. B. Johannis Bapt., a. ut supra. [1349.]

3 zárópecsét nyoma, ill. hártaszalagja.

[1351.] ápr. 25. [Nagy-]Majtény
MOL DL 97 744. (651.)

Ábrahám fia: László mr. Zothmar-i vicec. és a négy szb. kinyilvánítják, hogy a királyi parancsra ápr. 25-én (f. II. prox. p. fe. B. Georgii mart.), Bunch (dict.) János mr. és a váradelőhegyi Szt. István-konvent tanúsága előtt Mohten faluban tartott congregacio generalisukon Syma-i Deseu fia: Mihály (Micael) elmondta, hogy Zegy-i Lőrinc, Bhech-i officialis az ő földjét hatalmaskodva elfoglalta, lovaival használtatja, ill. az ő jobbágyainak ökreit elvette. Fentiek a nemeseket, bírókat és esküdteket a király és a Szent Korona iránti hűségükre és az élő kereszt fáját megérintetve megkérdezték mindezekről, s azok megerősítették, hogy Lőrinc mindezeket megcselekedte Mihály ellenében. D. in Mohten, f. II. prox. p. fe. B. Georgii mart., a. d. [1351.]

3 zárópecsét hártaszalagja.

Megjegyzés: A dátumban az évjelölés az oklevél fakult volta miatt nem olvasható. A MOL-adatbázis szerint 1351. évi oklevél.

1351. júl. 2. [Nagy-]Kálló
MOL DL 96 323. (317.)

Vid mr. fia: Roland (Lorandus) mr. – a néhai Dausa nádor fiai: Jakab és Pál mr.-ek, Zobolch-i c.-ek helyettese (vices gerens) – és a négy szb. tudatják, hogy István fia: Domokos mr. Berench-i nemes, aki legistrum-uk [!] szerint bírságban marasztaltatott el Donch fia: László ellenében, az összeget kifizette Lászlónak, így Domokost ezügyben nyugtatják. D. in Kallo, sabb. prox. p. fe. BB. Petri et Pauli ap., a. d. 1351.

1351. júl. 23. [Bereg-]Szász
MOL DL 96 324. (316.)

László fia: Tamás mr. – Morochuk mr. Bereg m.-i vicec.-e – és a négy szb. előtt Borsua-i Simon fia: Tamás elmondta, miszerint Miklós [nádor] (H) jelenlétében szept. 10-én (sab. prox. p. Nat. B. virg.) békebírságot tartozik kifizetni Abychc fia: Egyed özvegyével, amit ha nem tenne, 10 M.-ban marasztalják el. D. in Zaz, sab. prox. an. fe. B. Jacobi ap., a. d. 1351. Továbbá Péter fia: János ue. napon tartozik 50 garast kifizetni, s ha ezt akkor nem tenné, dupla büntetéssel fizesse majd meg.

2 zárópecsét hártyszalagja.

1351. nov. 17. [Nagy-]Majtény
MOL DL 96 328. (318.)

Ábrahám fia: László mr. Zothmar m.-i vicec. és a négy szb. tudatják, hogy korábbi kötelezvénylevelüknek megfelelően Kochord-i Mihály fia: Péter mr. nov. 17-én (f. V. prox. p. fe. B. Martini conf.) tartozott 10 M.-t fizetni Chohol-i Péter fia: János mr.-nek. Akkor János mr. megjelent, Péter mr. azonban távol maradt, és nem is küldött senkit maga helyett. D. in Mothen, f. V. prox. p. fe. B. Martini conf., a. d. 1351.

1355. máj. 30. [Nagy-]Kálló
MOL DL 96 349. (343.)

Bator-i János fia: László mr. Zobouch-i c. és a négy szb. kinyilvánítják, hogy Miklós nádor (H) kötelezvénylevelének megfelelően Briccius fia: Miklós mr. tartozott máj. 30-án (sab. prox. p. fe. Penth.) 11 M.-t kifizetni színük előtt Germanus özvegyének – annak fia: Miklós megöléséért –, az összeg kifizetése után pedig az özvegy és két leánya szavatolólevelet kiadatni Miklós mr.-nek és Voya-i Marcus fiának: Benedeknek. A mondott napon színük előtt Miklós mr. a 11 M.-t kifizette az özvegynek: Ilonának és annak leányainak: Margitnak és Ilonának, akik viszonzásul Miklós mr.-t és serviens-ét: Benedeket (és örökösüket) Miklós megölése ügyében nyugtatták, szavatosság

vállalásával, amit ha nem teljesítenének, hatalombajban való elbukásban marasztaltassanak el. D. in Kallo, sab. p. fe. Penth., a. d. 1355.

5 zárópecsét hártyszalagja.

1355. jún. 5. [Nagy-]Majtény
MOL DL 96 350. (344.)

Zarka (dict.) Miklós – Olivérnek, a királyné udvarbírájának és Zothmar-i c.-nek a helyettese (vice) – és a négy szb. kinyilvánítják, hogy a királyi parancsra jún. 1-jén (f. II. prox. p. oct. fe. Penth.) – a királyi aula-ból kiküldött Kulusius fia: László mr., valamint a váradi kápt. tanúsága jelenlétében – a m. nemeseinek universitas-ával Mohten faluban tartott congregacio generalis-ukon Zekeres-i László fia: István tiltakozott, miszerint ápr. 25-én (in crastino fe. B. Georgii mart.) az ő három famulus-a, vagyis Zekeres-i Ábrahám fiai: Lőrinc, Márton és Bálint tőle elszöktek, nem adva át neki az őt megillető ajándékokat, majd Márton a vámból összegyűjtött pénzből Lumpertzhaza városban telket (fundus) és szőlőt vett. István ezután megkérdezte a szb.-kat és esküdt ülnököket, akik a király és a Szent Korona iránti hitükre, a kereszt élő fáját megérintve egyhangúlag tanúsították, hogy Ábrahám fiai mindezeket megcselekedték István ellenében. Erről fentiek pecsétjeikkel megerősített oklevelet bocsátanak ki Istvánnak. D. in loco prenotato, 5. die congregacionis nostre predicte, a. d. 1355.

2 pecsét hártyszalagja.

1355. jún. 27. [Nagy-]Kálló
MOL DL 96 351. (336.)

Voya-i János fia: László mr. Zabowch-i vicec. tudatja, hogy Lyder-i Tamás fia: Roland (Lorandus) kifizette színe előtt azt a 3 M. bírságot, amelyben László Karaz-i hospes ellenében elmarasztaltatott, ezért erről őt nyugtatja. D. in Kallo, sab. prox. p. fe. Nat. B. Johannis Bapt., a. d. 1355.

1357. máj. 4. [Szatmár-]Cseke
MOL DL 96 356. (352.)

Zarka (dict.) Miklós Zothmar-i vicec. és a szb.-k előtt Vaya-i János fia: László tiltakozott, miszerint ápr. 23-án (domin. die prox. an. fe. B. Georgii mart.) Evri-i Pál fia: István és annak famulus-ai: Lőrinc, Márton és Mihály az ő Mihály nevű famulus-át életveszélyesen megsebesítették. Kérésére fentiek kiküldték emberüket, Beke fiát: Pált, aki visszatérve elmondta, hogy megtudta, miszerint nevezettek mindezt elkövették. D. in Ceke, V. f. prox. p. oct. fe. B. Georgii mart., a. d. 1357.

3 zárópecsét hártyszalagja.

1364. szept. 14.

MOL DL 96 388. (385.)

Zabolch m. négy szb.-ja tudatja, hogy Konth [Miklós] nádornak (H), a kunok bírójának szept. 9-én (f. II. prox. p. fe. Nat. virg. glor.) Karaz falu mellett tartott congregacio-ján azon ügyben, melyet Kallou-i Simon fiai: Péter és Imre mr.-ek Anarch-i István fia: László mr. és Benk-i Domokos fia: János ellen szándékoztak indítani az Apagh, Napkor és Seneu birtokokkal szomszédos Zeleus, más néven Apaythelukue birtok egy része ügyében, a felek fogott nemes bírók közvetítésével úgy egyeztek meg fentiek színe előtt, hogy nov. 18-án (oct. fe. S. Martini conf.) a váradi kápt. előtt megjelennek, és László 13, János pedig 12 ft.-ot (28 garassal számolva) fizet Simon fiainak (a bíró része nélkül). Ha ezt nem tennék, a bíró része nélkül 10 M.-ban marasztaltassanak el Simon fiai ellenében. Ha a fizetést teljesítik, Simon fiainak minden, a mondott birtokrészre vonatkozó oklevele érvénytelenné válik. D. 6. die congregacionis, a. d. 1364.

2 zárópecsét hártaszalagja.

1364. nov. 19. Csenger

MOL DL 96 392. (386.)

Semyen-i Ubul Zothmar m.-i vicec. és a szb.-k kinyilvánítják, hogy a nov. 19-én (f. III. prox. p. oct. fe. B. Martini conf.) Chenger faluban tartott congregacio-jukon több m.-i (provincia) nemes elpanaszolta, miszerint az ő és jobbágyaik vetéseit számos, ménessel rendelkező nemes lelegeteti. Kérésükre fentiek a congregacio nemeseinek beleegyezésével tehát elrendelték, hogy ha nemesek v. nemtelenek lovait a vetésen legelve találják, akinek a vetésen találják, az kára fedezésére minden egyes lóért kettőt kapjon. D. in dict. villa Chengur, die congregacionis prenotate, a. d. 1364.

3 pecsét hártaszalagja.

1366. jan. 17. [Nagy]-Kálló

MOL DL 96 400. (408.)

Pous Zabolch-i vicec. és a négy szb. jelenti [I.] Lajos királynak (H), hogy alábbi parancslevelét megkapták:

[I.] Lajos királynak (H) elmondták Anarch-i István fia László fiai: Miklós, Tamás, István és János személyében, hogy Kerechen-i Barnabás, Varda-i János fia: Miklós és Zughy-i Gwgye (dict.) Mihály tudománylevelet állíttattak ki László ezen fiai ellenében, miszerint azok Mihályt Warda és Jeke birtokok között rabló módjára életveszélyesen megsebesítették és bizonyos peres okleveleket elvettek tőle. Mivel László fiai ártatlannak val-

lották magukat mindezekben, az uralkodó utasítja a Zaboch m.-i c.-t v. a vicec.-t és a szb.-kat, hogy küldjék ki egy v. két emberüket, akik nyilvánosan v. titokban tudják meg minderről az igazságot, majd tegyenek jelentést. D. in Wysegrad, 2. die fe. B. Lucie virg., a. d. 1365. [Visegrád, 1365. dec. 14.]

Ennek megfelelően fentiek kiküldték Kenes-i Domokos fiát: Szaniszlót, Endes-i Dénes fiát: Lászlót, Theth-i Lukács fiát: Jánost és Kemeche-i Mihály fiát: Jánost, akik visszatérve elmondták, hogy nemesektől és nemtelenektől, papoktól és clericusoktól megtudták, miszerint László fiai mindezekben ártatlanok. D. in Kallou, sab. prox. p. oct. fe. Epiph. d., a. eiusdem 1366.

5 zárópecsét nyoma, ill. hártaszalagja.

1366. ápr. 9. Csenger

MOL DL 96 401. (412.)

Panula-i Lekus – Semien-i Ubul mr. Zathmar m.-i c. vicec.-e – és a négy szb. előtt Waya-i Mihály fia: Miklós tiltakozott, miszerint Iuanussy-i Pál fia: István – János mr. jobbágya (iobadio [!]) – az ő közúton haladó jobbágyát megtámadta, ám a m. embere, Vaya-i Bodur (dict.) János előtt János mr. nem adott ezért elégtételt. D. in villa Chengur, f. V. prox. p. fe. Passce, a. d. 1366.

3 zárópecsét hártaszalagja.

1366. ápr. 23. Csenger

MOL DL 96 402. (410.)

Ponola-i Péter fia: Leukus – Symien-i Ubul mr. által kinevezett (pro tempore constitutus) Zathmar m.-i vicec. – és a szb.-k tudatják, hogy Voya-i Mihály fia: Miklós a m. emberével, Voya-i András fiával: Domokossal Ianus-i Cantor (dict.) Jánost megidézette színük elé ápr. 23-ra (ad vig. B. Georgii mart.), meghagyva, hogy állítsa elő Pál fiát: Istvánt. Akkor Cantor János nem jelent meg, nem is küldött senkit maga helyett, és Istvánt sem állította elő, holott Miklós várt rá. Ezért fentiek Jánost bírságban marasztalják el. D. in Chengur, ut supra, a. d. 1366.

3 zárópecsét nyoma, ill. hártaszalagja.

[1366.] jún. 13. [Nagy]-Kálló

MOL DL 96 404. (409.)

Zabouch m. vicec.-e és a négy szb. jelenti [I.] Lajos királynak (H), hogy alábbi parancslevelét megkapták:

[I.] Lajos király (H) a Zabouch-i c.-nek v. a vicec.-nek és a szb.-knak. Elmondták neki Berench-i László fiai: Miklós és István személyében, hogy Kenez-i Domokos fia: Szaniszló

László fiait fentiek színe elé perbe vitte, ám ők elfogult bírókkal hoztak ítéletet. Mivel pedig elfogult bírók jelenlétében nem lehet pereskedni, az uralkodó utasítja fentieket, hogy a mondott pert a királyi curia-ba küldjék át az uralkodó és bárói elé, s erre jelöljenek ki időpontot. D. in Wyssegrad, in vig. fe. Corporis Christi, a. eiusdem 1366. [Visegrád, 1366. jún. 3.]

Ennek megfelelően fentiek a pert a királyi curia-ba küldik át az uralkodó és a bárók döntésére júl. 1-jére (oct. fe. B. Johannis Bapt.). D. in Kallou, sab. prox. an. fe. Vitii et Modesti mart, a. supradict. [1366.]

3 zárópecsét hártvaszalagja.

1366. júl. 15. Csenger
MOL DL 96 408. (411.)

Zathmar m. szb.-i előtt egyrésztől Woya-i Miklós fia: Mihály, másrésztől Ianusi-i Cantor János megvallották, hogy a közöttük levő perben fogott bírók elrendezésével megegyeztek, és eszerint János aug. 12-től (a f. IV. an. Assc. prox. venturum) Miklósnak 4 [M.] garast fizet egészen szept. 9-ig (usque compleccionem 5. IV. f.). Az összeg kilencedik és tizedik része a szb.-kat illeti. Ha ezt nem tenné, a mondott napon az összeg duplájában marasztaltassék el. D. in Chengur, f. V. prox. an. fe. B. Zorardi, a. d. 1366.

2 zárópecsét hártvaszalagja.

1366. júl. 30. Csenger
MOL DL 96 410. (413.)

Panyla-i Leukus Zothmar-i vicec. és a négy szb. előtt Voya-i Ábrahám tiltakozott, hogy Gachal-i Bertalan olyan tudományvevő oklevelet szándékozik kiadni ellenében, mely szerint ő Darno-i István jelenlétében György mr. jobbágyának nem szolgáltatott igazságot és annak keze volt, holott ő sem kezes nem volt, sem arra nem kérték fel, hogy igazságot szolgáltatson, ráadásul Darno-i István birtoktalan ember. D. in Chenger, f. V. prox. p. fe. B. Jacobi ap., a. d. 1366.

3 zárópecsét hártvaszalagja.

1367. jan. 7. Csenger
MOL DL 96 422. (428.)

Panyla-i Leukus Zothmar-i vicec. és a négy szb. előtt megjelent egyrésztől Margit – Chichach (dict.) Domokos özvegye, Gyres-i Péter leánya –, gyermek fiával: Istvánnal, másrésztől Erdeud-i (dict.) László fia: Pál és Péter, és az özvegy elmondta, hogy bár László fia megölték az ő férjét: ezen Domokost, végül fogott bírók közvetítésével úgy egyeztek meg, hogy László

fiai kifizetnek 22 ft.-ot. Mivel az özvegy az összeget megkapta, ezért a maga és fia személyében László fiait és örökösüket ezügyben nyugtatja. D. in Chenger, f. V. prox. p. fe. Epiph. d., a. d. 1367.

3 zárópecsét hártvaszalagja.

[1367.] jún. 19. [Nagy-]Kálló
MOL DL 96 430. (428.)

Zabolch m. vicec.-e és a szb.-k jelentik [I.] Lajos királynak (H), hogy alábbi parancslevelét megkapták:

[I.] Lajos királynak (H) elmondta Baka-i Briccius, hogy Berench-i Domokos fia: János [1366.] ápr. 14-én (f. III. prox. p. oct. fe. Passce d. cuius nunc prox. preteriisset revolutio annualis) Bereck ellenében egy bizonyos ügyben Varda faluban esküt tartozott tenni. Akkor végül fogott nemes és nemtelen bírók közbenjárására az esküt [1366.] jún. 17-re (ad f. IV. prox. an. fe. Nat. B. Johannis Bapt.) halasztották el, akkor azonban János az esküt nem tette le. Ezért az uralkodó utasítja a Zabolch-i c.-t v. a vicec.-t és a szb.-kat, hogy küldjék ki egy v. két emberüket, akik nyilvánosan v. titokban tudják meg minderről az igazságot, majd tegyenek jelentést. D. in Vyssegrad, f. IV. prox. an. fe. Assc. d., a. eiusdem 1367. [Visegrád, 1367. máj. 26.]

Ennek megfelelően fentiek kiküldték Ibrun-i Albert fiát: Pál mr.-t, aki visszatérve kérdésükre elmondta, hogy nemesektől, nemtelenektől és bármiféle status-ú és condicio-jú emberektől nyilvánosan és titokban megtudta, miszerint igaz, amit Baka-i Briccius az uralkodónak elmondott. D. in Kallou, sab. prox. an. fe. Nat. B. Johannis Bapt., a. supradict. [1367.]

3 zárópecsét nyoma és hártvaszalagja.

1372. júl. 15. Csenger
MOL DL 96 473. (473.)

Zothmar m. négy szb.-ja előtt megjelent egyrésztől Katalin (Jakab fia: György özvegye), az ezen Györgytől született leányaival: Margittal, Annus-sal, Noste-val, Erzsébettel és Katalinnal, másrésztől Miklós fia: Benedek Voya-i hospes, s az özvegy elmondta, hogy bár Benedek részes volt György megölésében, de fogott bírók elrendezésével úgy egyeztek meg, hogy Benedek fizet neki és leányainak 5 M.-t. Mivel az összeget az özvegy megkapta, így Györgyöt és örökösét ezügyben nyugtatja. Ha valaki az ő vérrokonai közül (v. azok utódai) Benedek v. utódai ellen fordulnának ezügyben, patvarkodásban marasztaltassanak el. D. in Chenger, f. V. prox. p. fe. B. Margarete virg., a. d. 1372.

1377. máj. 21. [Nagy-]Majtény
MOL DL 96 508. (501.)

Zathmar m. négy szb.-ja elé járultak Voya-i Mihály fia: Benedek és Miklós, tiltakozva, miszerint Miklós fia: István – Paly-i (dict.) Zudor Péter mr. jobbágya – Paly falu officialis-ának és teljes comunitas-ának engedélyével máj. 7. körül (circa fe. Assc. d.) hatalmaskodva Voya birtokra ment és onnan hat ökröt elvitt. Kérésükre fentiek kiküldték Ruhud-i Andrást és Ianusi-i Cantor (dict.) Mihályt, akik visszatérve elmondták, hogy Zudor Péter mr. Paly nevű birtokára kimentek, és ott megtudták, hogy Péter mr. jobbágya, Miklós fia: István Voya-i Mihály fiainak hat ökrét jogtalanul és hatalmaskodva elvitte. D. in Mohten, f. V. prox. p. fe. Penth., a. d. 1377.

4 zárópecsét hártvaszalagja.

[1380.] jan. 7. [Nagy-]Kálló
MOL DL 96 538. (532.)

Gergely fia: Miklós Zabolch-i c. és a szb.-k jelentik Erzsébet [anya-]királynőnek (H, P, Da, stb.), hogy alábbi parancslevelét megkapták:

Erzsébet [anya-]királynőnek (H, P, stb.) elmondta Loranthaza-i Roland (Lorandus) fia András fia: Gergely, hogy amidőn ezen András nov. 16-án (f. IV. prox. p. fe. B. Martini conf.) az Eteel faluban levő négy ökrét kereste, bizonyos hospes-ek a többi Ethel falvi hospes egyetértésével őt megölték. Ezért Erzsébet utasítja a Zabolch m.-i c.-t v. a vicec.-t és a szb.-kat, hogy egy v. két emberüket küldjék ki, akik tudják meg erről az igazságot, majd tegye-nek jelentést. D. in Chepel, f. V. prox. p. fe. B. Thome ap., a. d. 1379. [Csepel, 1379. dec. 23.]

Ennek megfelelően fentiek kiküldték Ramachahaza-i Mihályt és Pazon-i Leukus fiát: Miklóst, akik visszatérve elmondták, hogy Zolnuk m.-be kimenve nemesektől, nemtelenektől és más, bármiféle status-ú és condicio-jú embertől megtudták, hogy Mihály fia: János albíró, Nagy (Magnus) Pál fia: Miklós, László fia: Mihály, Cosmas fia: Miklós, Beca (dict.) Tamás, Ágoston, Bálint, Fehér (Albus) Tamás, Nagy (Magnus) Kosa és András fia: Mihály, Ethel-i hospes-ek a falu hospeseinek beleegyezésével a gyilkosságot elkövették. D. in Kallo, sab. prox. p. Epiph. d., a. supradict. [!*: 1380.]

1 zárópecsét hártvaszalagja.

[1380.] máj. 19. [Nagy-]Kálló
MOL DL 96 546. (547.)

Zabolch m. vicec.-e és a szb.-k jelentik [I.] Lajos királynak (H, P, Da, stb.), hogy alábbi parancslevelét megkapták:

[I.] Lajos királynak (H, P, Da, stb.) elmondta Kenes-i Domokos fia: Szaniszló, hogy (jóllehet per volt közöttük függőben) Anarch-i László fia: Tamás jan. 4-én (f. IV. prox. an. fe. Epiph. d.) hatalmaskodva Kenes birtokra ment, őt meg akarta ölni, házára támadt, az ő Kenes-i jobbágyainak feleségeit és leányait megverte, Mihály, Lőrinc és Balázs nevű Kenes-i jobbágyait saját, Ladan nevű birtokára hurcolta, őket zár alatt tartotta, és csak akkor engedte el őket, mikor azok átadták neki lovaikat. Ezért az uralkodó utasítja a Zabolch-i c.-t v. a vicec.-t és a szb.-kat, hogy küldjék ki egy v. két emberüket, akik tudják meg mind ezekről az igazságot, majd tegyenek jelentést. D. in Wysegrad, in quind. fe. Passce d., a. eiusdem 1380. [Visegrád, 1380. ápr. 8.]

Ennek megfelelően fentiek kiküldték Seneu-i Pált és Ramachahaza-i Gergely fiát: Jánost, akik visszatérve kérdésükre azt felelték, miszerint nemesektől, nemtelenektől és más, bármiféle condicio-jú embertől megtudták, hogy minden igaz, amit Kenes-i Domokos fia: Szaniszló elpanaszolt az uralkodónak. D. in Kallo, sabb. prox. p. fe. Penth., a. prenotato. [1380.]

3 zárópecsét hártvaszalagja.

[1382.] nov. 29. [Nagy-]Kálló
MOL DL 96 580. (571.)

Zabolch m. vicec.-e és a szb.-k jelentik Gara-i Miklós nádornak (H), a kunok bírójának, hogy alábbi parancslevelét megkapták:

Gara-i Miklós nádornak (H), a kunok bírójának elmondták László fiai: Péter és Mihály mr.-ek, valamint János fiai: László, Miklós és Bernardus (mind Chasloch-iak), hogy Zubugya-i Hatus Miklós [1381.] szept. 29. körül (circa fe. B. Michaelis arch. cuius prox. preteriisset revolutio annualis) nevezettek Kued nevű birtokán önhatalmúlag határjeleket emelt, s ezzel e birtokból egy nagy darab földet a saját, szintén Kued nevű birtokához csatolt, az ő nem kis sérelmükre. Ezért a nádor utasítja a Zabolch m.-i c.-t v. a vicec.-t és a szb.-kat, hogy küldjék ki egy v. két emberüket, akik nyilvánosan és titokban tudják meg minderről az igazságot, majd tegyenek jelentést. D. in Wysegrad, f. VI. prox. p. fe. OO. SS., a. d. 1382. [Visegrád, 1382. nov. 7.]

Ennek megfelelően fentiek kiküldték Bezded-i Domokos fia: László mr. szb.-t, aki visszatérve kérdésükre elmondta, miszerint nemesektől, nemtelenektől és más, bármiféle status-ú és condicio-jú ember-

től megtudta, hogy minden igaz, amit a Chasloch-i nemesek elpanaszoltak a nádornak. D. in Kallo, sabb. prox. an. fe. B. Andree ap., a. supradict. [1382.]

1 zárópecsét hártyszalagja.

A regesztákban szereplő helynevek mutatója

Első helyen a ma is élő toponímiát tüntettem fel (a mára fenn nem maradt települések és két víznév esetében * jellel ellátott rekonstruált névalak szerepel), majd az okleveles formákat írtam le zárójelben. Ezután megadtam (kivéve a Tisza folyónál), hogy az adott település (v. víz) a középkorban melyik megyé(k)ben (illetve Csepel esetében: melyik ispánságban) feküdt. Végül a fenn nem maradt települések lokalizálása következik ma is létező települések segítségével, illetve ha a település létezik, de ma már nem Magyarországon található, az adott ország neve és a helynév ottani alakja szerepel. (A listán a megyéket és a regesztákban szereplő névalakjaikat is feltüntettem.)

Anarcs (Anarch), Szabolcs m.

Apagy (Apagh), Szabolcs m.

*Apajkeresztúr (Apaykeresztur, Apaykeresztwr), Kőrös m.

A mai Rasinja (Horvátország) területén feküdt.

*Apajteleke (más néven *Szőlős) (Apaythelukue, Zeleus), Szabolcs m. A mai Apagy területén feküdt.

Aranyosapáti (Apati), Szabolcs m.

Baktalórántháza (Lyder, Lydyr), Szabolcs m.

Balkány (Balkan), Szabolcs m.

*Benk, állóvíz (Szabolcs m.)

Benk, Szabolcs m.

Bereg m.

Beregsurány (Suran), Bereg m.

Beregszász (Lumperthzaza, Luprechzaza, Zaz),

Bereg m. Ma Beregovo, Ukrajna.

*Bazán (Bozzan), Szatmár m.

A mai Pettyén (Petin, Románia) területén feküdt.

Buda, Pilis m. Ma Budapest része.

Császlóc (Chasloch), Ung m. Ma Csaszlivci, Ukrajna.

Csenger (Chenger, Chengur), Szatmár m.

Csengersima (Syma), Szatmár m.

*Csepel (Chepel), Nagyszigeti (csepeli) ispánság.

A mai Budapest területén feküdt.

*Cséke (Ceke), Szatmár m.

A mai Csenger közelében feküdt.

Darnó (Darno, Darrno), Szatmár m.

*Endes (Endes, Endus), Szabolcs m.

A mai Mezőladány területén feküdt.

Erdőd (Erdeud), Szatmár m. Ma Ardud, Románia.

*Etel (Eteel, Ethel), Közép-Szolnok m.

A mai Szilágypér (Pir, Románia) területén feküdt.

Érolaszi (Olazy), Bihar m., Ma Olosig, Románia

Gacsály (Gachal), Szatmár m.

Gara, Valkó m. Ma Gorjani, Horvátország.

Gelénes (Gelyenes), Szatmár m.

Géres (Gyres), Szatmár m. Ma Ghirişa, Románia.

*Hegy, Bereg m. A mai Beregsurány és Márokpapi között feküdt.

Ibrány (Ibrun), Szabolcs m.

Izbugya (Zubugya), Ung m., de Zemplén m.-hez is sorolták. Ma Zbudza, Szlovákia.

Jéke (Jeke), Szabolcs m.

Kállósemjén (Semien, Semyen, Symien, Nogsemien), Szabolcs m.

Kántorjánosi (Ianusi, Iuanussy, Yuanusy), Szatmár m.

Kemecse (Kemeche), Szabolcs m.

Kisvárda (Varada, Varda, Warda), Szabolcs m.

Kocsord (Kochord), Szatmár m.

*Köved (Kued), Szabolcs m.

A mai Eperjeske területén feketett.

Közép-Szolnok (Zolnuk) m.

*Ladány (Ladaan), Szabolcs m.

A mai Mezőladány területén feküdt.

*Laskod (Laskod, Laskud, Loskud), Szabolcs m.

A mai Kántorjánosi területén feküdt.

Lelesz (Lelez), Zemplén m. Ma Leles, Szlovákia.

Lónya (Lonya), Bereg m.

*Lórántháza (Loranthaza), Szabolcs m.

A mai Baktalórántháza területén feküdt.

Macsola (Machala), Bereg m. Ma Mocsola, Ukrajna.

*Mark, Szabolcs m. A mai Ramocsa területén feküdt.

Mátészalka (Zalka), Szatmár m.

Nagybereg (Bereg), Bereg m. Ma Beregi, Ukrajna.

Nagyborzsova (Borsua), Bereg m.

Ma Borzsava, Ukrajna.

Nagykálló (Callo, Kallo, Kallou, Kallow), Szabolcs m.

Nagymajtény (Mohten, Mohten, Mothen),

Szatmár m. Ma Moftinu Mare, Románia.

Nagyvárad (Várad), Bihar m. Ma Oradea, Románia.

Napkor, Szabolcs m.

Nyírbátor (Bator), Szabolcs m.

Nyírcsaholy (Chohol), Szatmár m.

Nyírkársz (Karaz), Szabolcs m.

Nyírkércs (Kerch), Szabolcs m.

Nyírpazony (Pazon), Szabolcs m.

Nyírtét (Theth), Szabolcs m.

Ópályi (Paly), Szatmár m.

Őr (Evri, Ewry), Szabolcs m.,

de Szatmár m.-hez is sorolták.

Panyola (Panula, Panyla, Ponola), Szatmár m.

Papos (Papus), Szatmár m.

- Ramocsháza (Ramachahaza), Szabolcs m.
 Rétközberencs (Berench), Szabolcs m.
 Rohod (Ruhud), Szabolcs m.,
 de Szatmár m.-hez is sorolták.
 *Sebesér (Sebusher) patak, Szabolcs m.
 Sényő (Seneu), Szabolcs m.
 Szabolcs (Zaboch, Zabolch, Zabowch, Zoboch,
 Zabolch, Zobouch) m.
 Szabolcsbáka (Baka), Szabolcs m.
 Szamosbecs (Bhech), Szatmár m.
 Szamosszeg (Zegy), Szatmár m.,
 de Szabolcs m.-hez is sorolták.
 Szatmár (Zathmar, Zothmar) m.
 *Szekeres (Zekeres), Szatmár m.
 A mai Nagy- és Kisszekeres területén feküdt.
 *Szólát (Zolad, Zolat), Bihar m.
 Ma puszta Debrecen közelében.
 *Szög (Zughy), Szabolcs m.
 A mai Fényeslitke területén feküdt.
 *Szőlős I. Apajteleke
 Tisza (Tycia) folyó
 Tiszabездéd (Bezded), Szabolcs m.
 Tizsakerecseny (Kerechen), Bereg m.
 Újkenéz (Kenees, Kenes, Kenez), Szabolcs m.
 Vaja (Vaya, Waya, Voya), Szatmár m.
 Váradelőhegy, Bihar m. A mai Nagyvárad
 (Oradea, Románia) része.
 Visegrád (Wysagrad, Vyssegrad, Wyssegrad), Pilis m.

Piti Ferenc

MTA–SZTE Magyar Medievisztikai Kutatócsoport
 H–6722, Szeged, Egyetem u. 2.

**Documents issued by Szabolcs,
 Szatmár and Bereg counties
 between 1342–1382 in the archive
 of Berkesz of family Vay**

Ferenc Piti

The article contains abstracts of previously unpublished documents of the archive of Berkesz of family Vay which were issued by Szabolcs, Szatmár and Bereg counties between 1342–1382.

Translated by the author

Ferenc Piti
 Hungarian Academy of Sciences–
 University of Szeged,
 Research Group of Medieval Studies
 H–6722, Szeged, Egyetem u. 2.

Irodalom

AOKL

Anjou-kori oklevéltár. Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavensium illustrantia. I–XI., XXIII. Szerk. Almási Tibor – Blazovich László – Géczi Lajos – Kristó Gyula – Piti Ferenc Budapest–Szeged 1990–2000

BORSA 1972.

Magyar Országos Levéltár. A Mohács előtti gyűjtemény. Készítette: Borsa Iván. Levéltári leltárak 54. Budapest 1972.

CSÁNKI 1890.

Csánki Dezső: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában. I. Budapest 1890.

DEÁK 1875.

Deák Farkas: A gróf Vay Ádám berkeszi levél- és könyvtára. *Századok* 1875. 468–476.

GYÖRFFY 1987.

Györffy György: Az Árpád-kori Magyarország történelmi földrajza. I. Budapest 1987.

KÁLLAY

A nagykállói Kállay-család levéltára (Az oklevelek és egyéb iratok kivonatai) I–II. Szerk. Szentpétery Imre. Budapest 1943.

LELKES 1992.

Magyar helységnevé-azonosító szótár. Szerk. Lelkes György. Balassi Kiadó, Budapest 1992.

MAKSAI 1940.

Maksai Ferenc: A középkori Szatmár megye. Település- és népiségtörténelmi értekezések 4. Stephaneum, Budapest 1940.

MOL CD

Magyar Országos Levéltár. Királyi könyvek, Mohács előtti oklevelek. CD. Készítették: Ráczy György – Vissi Zsuzsanna – Trostovszky Gabriella – Németh István. Budapest 1999.

NÉMETH 1993.

Németh Péter: Az Árpádoktól Mohácsig. In: Szabolcs-Szatmár-Bereg megye monográfiája 1. Történelem és kultúra. Szerk. Cservenyák László. Nyíregyháza 1993. 173–192.

NÉMETH 1997.

Németh Péter: A középkori Szabolcs megye települései. *Ethnica* kiadás, Nyíregyháza 1997.

ZSO Zsigmondkori oklevéltár. Összeállította Mályusz Elemér. I–II. Budapest 1951–1958. Mályusz Elemér kéziratát kiegészítette és szerkesztette Borsa Iván. III–VI. Budapest 1993–1999.

Gyügye község középkori és kora újkori története az írott források alapján

Horváth Richárd

Gyügye birtoklástörténete
1284–1556

Fehérgyarmattól délkeletre, a Szamos folyó partján fekszik Gyügye, az alig 360 lelket számláló apró település. E községben található az a bizonyosan középkori eredetű templom, amelynek régészeti kutatásával párhuzamosan történt meg a falu korai történetének az írott forrásokra irányuló feltárása is. E kutatás eredményeit mutatja be az alábbi dolgozat.

Gyügye és szűkebb környékének betelepülése, magának a településnek a kialakulása teljesen ismeretlen, s források hiányában minden bizonnyal az is marad. Mindössze annyit mondhatunk bizonyosan, hogy a falu neve: Gyügye, amely vélhetőleg török eredetű pusztá személynévre vezethető vissza,¹ a korai – leginkább XI–XII. századi – kialakulás felé mutat (KISS 1988. I. 552–553., MEZŐ–NÉMETH 1972. 51., KRISTÓ 1976. 15–37., különösen 37–38.). Ez a nagymértékű bizonytalanság esetünkben nem egyedi, ugyanis azt, hogy a Szamos-vidék legtöbb településének korai történetét homály fedi, továbbá, hogy e kismemesi falvak eredete szinte minden esetben ismeretlen vagy csak feltételelesen meghatározható, kutatásunk már jó ideje tudja (MAKSAI 1940. 24., 56.).² Úgy tűnik, sajnos bele kell nyugodnunk abba, hogy a község korai (XI–XII. századi) történetéről az írott források tükrében szinte semmi konkrétumot sem tudunk.

A falu történetére vonatkozó írott, hiteles források sorát egy 1284-es oklevél nyitja meg, amelyben feltűnik Gyügyei (*Didei*) Irok, meg fiai – Péter, és Ipo³ –, akiknek Zamuskuzi Izsép fia Timóteus ad zálogba egy bizonyos Pálteleke nevű földdarabot meghatározott időre (ZICHY I. 57.). Ez az adat – amellet, hogy a vizsgált település első, minden kétséget kizáróan hiteles okleveles említése (még ha csupán személynévi alakban is) – további településtörténeti érdekességet is rejt magában. E fenti földdarab tudniillik idővel önálló életet kezd élni Timóteustelke név alatt, majd a későbbiekben Gyügyétől különálló településsé (igaz, csak időleges jelleggel) fejlődik.⁴ Mindez nem egyedi jelenség a középkori magyar településtörténetben. Számos esetben kimutatható az ország más területéről is, sőt néhányszor ezek, az egykor a „fő” településhez tartozó területek véglegesen függetlenednek attól a birtoktól, amelyiknek eredetileg részei voltak, s Kis-, Nagy- stb. jelzőkkel újabb, önálló lakott településsé válnak.⁵ E Timóteustelke elnevezés és az önállósodás pedig azért jöhetett létre, mert a terület zálogba adó Timóteus nem volt képes a zálogösszeget határidőre megfizetni Iroknak és fiainak, így a föld ezek birtoka lett, jöllehet az ügyletet bonyolító váradi káptalan előtt Péter három napig várakozott a szokás-jog szerint Timóteusra (ZICHY I. 62–63.).⁶

¹ Ilyen nevű személyről van adatunk az Árpád-korból. A Gutkeled nemzetség Szegi ágának is volt egy ilyen nevet viselő tagja (KARÁCSONYI 1900/04. II. 208. reprint 661.). Az adat ismeretét Ráczy Györgynek köszönöm.

² Igen valószínű, hogy itt is arról lehet szó, mint amit Engel Pál Ung megye esetében megfigyelt: „A kisbirtokos ungi családok többségének eredetét nem lehet várjobbágyságra visszavezetni, és bizonyosnak látszik, hogy legalább egy részük a vártól független törzsökös szerviensektől származott.”

(ENGEL 1998. 75.) Hogy kik lehettek ezek a törzsökös szerviensek, arra Szűcs Jenő kutatásai adnak választ, aki ezt a réteget úgy határozta meg, hogy mindazok tekinthetők a szerviensek csoportjába tartozóknak, akik a XII. század közepére mentesek maradtak mindenféle *conditiotól*, ugyanakkor egyfajta *servitiummal* tartoztak a királynak: ez pedig a katonai szolgálat volt. Ez a *servitiumuk* képezte későbbi kiemelkedésük, fontos szerephez jutásuk alapját (SZÜCS 1984. 350–351.) E fenti elgondolást támogatja továbbá az a jelenség is, miszerint egy-egy várszervezetben a várjobbágyság száma – azé a csoporté, akiktől a későbbi közép- és kismemesi részen szokás eredeztetni – meglepően csekély, némely megyében szinte elenyészően kicsiny volt (ZSOLDOS 1994. 90–92., újabban ZSOLDOS 1999. 110–111.). (Egyébiránt Maksay Ferenc nyomán Gyügyénél nem zárható ki a *hospes*-eredet sem.)

³ Megjegyzendő, hogy az Irok és az Ipo³ nevek talán a Maksay által felvetett *hospes*-eredet mellett szólhatnak. Az Ipo³ ugyanis az Ippolitus, Hippolitus név magyar, esetleg szláv rövidített formája lehet. A személynevek kérdésében nyújtott segítségért Fehértói Katalinnak tartozom köszönettel.

⁴ Pl: 1380-ban is szerepel Szepesi Jakab egy ítéletlevelében Timóteustelke birtok (ZICHY IV. 134–141.). 1498-ban Gyügyétől különálló *prediumként* említik (MOL DL 16222, NRA 1049-1.). A fenti Pálteleke később = Timóteustelke azonosítást megerősíti: MEZŐ–NÉMETH 1972. 51.

⁵ Kiváló példája ennek a Ragály (Gömör m.) településhez 1284-ben zálogként csatolt Kázmérteleke nevű földdarab, amelyből mintegy két évszázad alatt Kisragály település fejlődött ki (DL 77074, Zichy cs. lt.: 1284, ZICHY III. 83.: 1296, DL 41287. Múzeumi Törzssanyag: 1335, ZICHY III. 80–88.: 1356, MOL DF 282646, Jászói konv. hh. lt. Statutoriae C–1–26.: 1504, Gömör vármegye 1527. évi dézsmajegyzéke. Primási Levéltár, Esztergom. Acta Saeculare. Acta Protocolla 4. kötet 115–116.: 1527).

⁶ „*predicto Petro pro se et fratre suo tribus diebus continuus coram nobis legitime expectant.*”

1322-ből új, sajnos lakóhelyük megnevezése nélküli birtokosokról maradt fenn híradás. Bizonyos Gurk fia Péter fia János adja át gyügyei birtokrészének felét rokonainak (*ratione proximitatis*), Apsa fia János fia Miklósnak és testvérének. Miután ez esetben az átadás tárgyát egy részbirtok képezte, s a két fél egyikét sem nevezik Gyügyéről, jó eséllyel gondolhatunk arra, hogy itt egy idegen (de bizonyára környékbeli) család gyügyei birtokszerezésének nyomára bukkanunk, azaz a falu egésze ekkor már nem volt a Gyügyei atyafiság kezén (MOL DL 96085. Vay cs. berkeszi lt.).⁷ Kicsit később az említett Irok fia Péter és e Péter fia Jakab tűnik elénk 1335-ben bizonyos Napkor birtokon elkövetett hatalmaskodással kapcsolatos tanúskodásban (KÁLLAY 454.), majd 1339-ben mint királyi emberről van híradásunk róla (AOKL I–V., VII–IX., XI., XXIII. 28., 232.). Ezt követően egy jelentősebb szünet áll be a források sorában, hogy azután 1364 és 1405 között egy jól adatolható korszakban követhessük figyelemmel a falu történetét.

A Gyügyeiek történetében az 1364-es esztendő minden bizonnyal jelentős lehetett. Ekkor kötöttek ugyanis kölcsönös és minden birtokrészükre kiterjedő örökösödési szerződést a szomszédos (Szamos)Újlaki családdal, amelyhez 1356-ban maga Lajos király is *consensus*-át adta (MOL DL 96396. Vay cs. berkeszi lt., MOL DL 96491. Vay cs. berkeszi lt.).⁸ 1368-ból azután nem csupán a falu históriájának szemszögéből, hanem kis túlzással, „levéltártörténeti” szempontból is érdekes oklevéllel rendelkezünk. Gyügyei Mihály (aki valószínűleg – bár nem bizonyíthatóan – a fenti Péter unokaöccse lehetett) fia János és unokája Jakab tűnik elénk, akik a váradi káptalantól okleveleik átírását kérik, tekintettel arra, hogy azok – és itt következik az érdekes érvelés – régiségük és a helytelen őrzés folytán rossz állapotban vannak (ZICHY III. 355.).⁹

Az 1380–1405 közötti időszakból a középkor utolsó két évszázadában szinte mindennapos hatalmas-

kodásokról, eltiltásokról vannak adataink. 1380-ban Gyügyei Jakab fia Jánosnak kell esküt tennie Zsaryolányi György ellenében (ZICHY IV. 172–174.). 1383-ban Gyügyei Mihály fia János tiltott el két megyebélit – a Bihari család két tagját – gyügyei birtokrészük elfoglalásától (ZICHY IV. 268–269.). 1397-ben a leleszi konvent előtt Gyügyei János tiltakozik, hogy nevében Újlaki János hamis bevallásokat tett (ZSO I. 4968). 1398-ban Szatmár megye vizsgálata bizonyította be, hogy Gyügyei Jánosnak a Szamoson lévő malmából egy szekérnyi gabonát vittek el cégényi (Kölcsei-birtok) jobbágyok (ZSO I. 5450). 1400-ban pedig ismét a Zsaryolányiakkal keveredik perbe Gyügyei Jakab fia János néhány határjel hovatarozását illetően (ZICHY V. 208–209.).

Az 1405-ös esztendővel Gyügye történetében elsőként jelentős fordulóponthoz érkezünk. Ebben az esztendőben ugyanis Zsigmond király több szatmári birtokostól, köztük Gyügyei Jánostól hűtlenség miatt elvett birtokokat adományoz új adomány címén Őri Tamás fia Ambrusnak, Lackfi Jakab erdélyi vajda familiárisának, illetve további két megyebéli személynek (ZSO II. 3850).¹⁰ Felvetődik a kérdés, hogyan és milyen tettel lett hűtlenné a királyhoz a Gyügyei atyafiság, amelynek ez időben Jakab fia János lehetett a vezető személyisége. Értelemszerűen adódik a válasz, hogy az 1403-as felkelésben vehettek részt, alighanem valamely főúr familiárisaiként.¹¹ Ráadásul az 1405-ös oklevél azt is tudunkra adja, hogy János egy osztályos testvérét is megölte. Ugyanekkor azonban, mintegy bünei engeszteléséül – legalábbis az oklevélben ez szerepel – János úgy döntött, hogy a maga ősi gyügyei birtokát a váradi püspökségnek és a káptalannak adományozza (ZSO II. 4260).

Alig fél esztendő múltán Őri Tamás tett panaszt a királynál amiatt, hogy őt ugyan beiktatták János gyügyei birtokrészébe, de oklevelet erről mindeddig nem kaptak. Zsigmond ezért utasította a leleszi konventet az oklevél

⁷ Az átadott birtokrész határát a váradihegyfoki konvent 1329-ben meg is járta: *...sic incipiuntur, quod prima meta inboatur(!) a fluvio Zomos a parte occidentali et sub quadam arbore illicis, ibi erexissent duas metas terreas, quarum una esset posita pro possessione Dywede et alia meta pro ipsa Barlatheleke dicta. Inde tendit versus partem orientalem ad arbores merasorum et sub una arbore merasii in communi possident unam metam terream. Deinde autem per eandem plagam intendendo veniret ad duas metas terreas veteres et antiquas, ubi partes erexissent tertiam metam novam similiter de terra, que nova meta tertiam faceret distinctionem inter ipsam possessionem Dywede et tandem sessionem seu mediatement portionis memorate Barlatheleke dictam, ipse vero due mete antique prenotate post hoc ulterius separarent predictam possessionem Dywede abinvicem et possessionem Wylak et sic terminaretur...* (MOL DL 97200. Vay cs. berkeszi lt.)

A Vay család levéltárából származó oklevelekre Németh Péter hívta fel a figyelmemet, amit ezúton is megköszönök.

⁸ E szerződés a későbbiekben még fontos szerepet fog játszani.

⁹ „*nimia vetustate et ex mala conservatione*” E jelenség egyébként nem kivételes eset. Nem túl gyakran, de találkozhatunk vele okként oklevelek átírásakor, ún. „oklevélkikerestető” (*littere requisitorie*) parancslevelekben vagy az ezekre készült jelentésekben. 1590-ben például Istvánffy Miklós egy középkori oklevélnek átírásakor is előkerül ez a momentum, mint az átírás oka, illetve az abban lévő szöveghiányok magyarázata (MOL DL 37373. Szüllő cs. lt.). Más esetben: 1481-ben a pozsonyi káptalan ír át rongált, majd megvizsgált oklevelet Salgói László részére (MOL DL 90574. Kárász cs. lt.). E két oklevél ismeretét Neumann Tibornak köszönöm. Továbbá: 1419-ben Ősi Janka fiai *propter earum* (ti. oklevélük) *vetustatem ac inceptam conservationem in sigillo destructa et in scriptura abolita forent* kéri oklevélük átírását abban az esetben, ha azt a kolozsmonostori konvent a vizsgálat után sajátjának ismeri el (KOLOZSMONOSTOR I. 20.).

¹⁰ Gyügye iktatásának a Bátoriak ellentmondottak, s ennek később még jelentősége lesz.

¹¹ Hogy kiknek a szolgálatában állhattak ekkor a Gyügyeiek? Erre csak feltételes válasz(ok) adható(k). 1. Talán Csáki György és Marcali Dénes (1402–1403-ban mindketten szatmári ispánok voltak!) familiárisai lehettek, akiknek egy-egy testvére (Csáki Miklós és Marcali Miklós) épp ekkor erdélyi vajdák és a Zsigmond elleni 1403-as katonai fellépés vezető személyiségei voltak. 2. Nem kizárt az sem, hogy Debrői Istvánnak, a felkelés legkitartóbb és e vidéken jelentős befolyással bíró vezetőjének az emberei lehettek. Vö. MÁLYUSZ 1984. 52–55., ENGEL 1996. I. 13., 189., II. 48., 153–154.

mielőbbi kiállítására (Zso II. 4395). Amikor a király parancsára a konvent válaszolt Tamás sérelmére, előadták, hogy Őri és tár-sainak beiktatásakor annak Gyügyei János mellett még Bátori János is ellentmondott, azonban néhány nap múltán levélben visszavonta az ellentmondást, s ezért adta ki a konvent elkésve az iktatásról szóló jelentést (Zso II. 4440). A Bátoriaknak, úgy látszik, a birtokkal kapcsolatosan valamiféle – sajnos ma már megállapíthatatlan – jogigényük lehetett,¹² ugyanis a váradi káptalanak adott birtok iktatása ellen is felléptek 1407-ben, igaz ekkor is minden eredmény nélkül (MOL DF 212450. Leleszi konv. hh. lt. Introductoriae et statutoriae 29.).¹³

Hogy Gyügyei János sorsa a továbbiakban miként alakult, miután (legalábbis *de iure*) elveszítette birtokát, nem tudjuk. Annyi bizonyos, hogy 1414-ből (sajnos csak egy tanúnévsorból) van bizonyítékunk egy *Iacobus de Gyugere* (Károlyi II. 12–16.). Ezt az egy említést leszámítva a Gyügyeiek eltűnnek a forrásokból, s a falu majd más birtokosok kezén fog felbukkanni.

S ez az a pillanat a vizsgált település történetében, amikor rövid kitérőt érdemes tennünk a továbbiak jobb érthetősége céljából. A XV. század közepétől ugyanis Gyügye minden esetben három – vele kapcsolatosan eleddig egyszer sem említett – birtokkal, Jánkkal, Hermánsszeggel és Ricsével (mindhárom Gyügyétől nem messze, Szatmár megyében fekszik) együtt jelenik meg a forrásokban, mint a jánki uradalom része. E fenti három birtok útját a Zsigmond-korig viszonylag könnyen rekonstruálhatjuk. Első feltűnésük 1315-re helyezhető, amikor Jánkot és Hermánsszeget – amelyek korábban Borsa Kopasz kezében voltak – I. Károly Tamás beregi és ugocsei ispánnak adományozta, akit ez után hamarosan Jánki Tamásnak neveznek (AOKL IV. 114.). Ő lesz az Anjou-korban azután jelentős karriert befutó Jánki család alapítója. A család tagjainak történetét meglehetősen jól nyomon tudjuk követni 1387-ig.¹⁴ Ekkor – miután Jánki László a Horváti-féle felkelésben vett részt – birtokait Zsigmond elkobozta s Garai Miklósnak adta, aki azokat a váradi káptalannak adományozta tovább (Zso I. 360.).¹⁵ S ekkor, a Zsigmond-kor második felében találkozunk a földrajzilag ugyan egymáshoz közel fekvő, de birtoklástörténetileg mindaddig külön életet élő négy birtok története: mindegyikben – ekkor még nem lehetünk abban bizonyosak, hogy vajon valóban fele-

fele arányban – birtokos lesz a váradi káptalan és a püspökség. Csakhogy, amint láttuk a váradi egyház részei csak a fenti négy birtok (Jánk, Gyügye, Hermánsszeg és Ricse) felét tették ki (legalábbis a késő középkorban). Felvetődik tehát a kérdés, kinek a kezébe kerültek a fennmaradt félbirtokok? A kérdésre egyszerre könnyű és nehéz a felelet. A Várdai család kezén tűnik fel Gyügye és a másik három említett település fele a XV. század második felében. Problémát jelent azonban annak megválaszolása, hogy pontosan mikor kerültek ezek a részek hozzánk, s egyáltalában milyen jogcímen. Mindössze egy közvetett adattal rendelkezünk arról, hogy Jánk és tartozékai (Gyügye, Ricse és Hermánsszeg) 1466-ban már Várdai kézben lehettek (ZICHY X. 382–389.). Az viszont már tény, hogy a kisvárdai vár és más Várdai uradalmak jövedelméről 1470–1471 körül keletkezett feljegyzés már említi e négy birtokot (ZICHY XI. 67.).¹⁶

Mielőtt azonban továbbtekintenénk a XV. század utolsó harmadából a Várdaiak itteni birtoklására vonatkozó híradásokat, mindenképpen érdemes esetleges további birtokosok jelenlétére utaló információkat is megvizsgálni. Azért is fontos ennek megtétele, mert 1460-tól újból találkozunk az oklevelekben *de Gyge* nevű személlyel, ami arra utalna, hogy továbbra is nemesi birtoklás alatt állhatott a falunak legalább egy része. 1462-től ugyanis megjelenik forrásainkban (Szamos)Újlaki Antal, aki majd a század végén több esetben is kapcsolatba kerül Gyügyével (ZICHY X. 228.). Forrásaink tanúbizonyossága szerint Antal a megyén belül ismert és tevékeny ember lehetett (1460-ban esküt tett arról, hogy nem rabolt ki egy jobbágyot vámszedőként folytatott tevékenysége (*ipse dum telloniator in Sarkez fuisset*) során; 1464-ben pedig egy hatalmaskodási ügyben, amely Jánkon történt, királyi emberként szerepelt).¹⁷ Más lehetőség híján arra kell gondolnunk, hogy jogalapként az 1364-es királyi megerősítést is elnyert örökösödési szerződést használhatta fel. A Gyügyeiek kihalásáról ugyan nincs információnk, de birtokaik elvétele legalább ilyen jelentőséggel bírhatott, s Antal úgy gondolhatta, hogy ily módon jogot formálhat a Gyügyeiek birtokaira, még ha azok azóta mások kezébe kerültek is.

1470-et követően azonban megsokasodnak adataink a Várdaiak gyügyei jelenlétét illetően. Végrendeletben, levélben, összeírásban egyaránt találunk szórvány adatokat – pusztá említéseket – a vizsgált településre.¹⁸

¹² Leginkább a zálogjogra gondolhatunk, a Bátoriak ugyanis e vidéken több zálogbirtokkal rendelkeztek a Zsigmond-korban. Pl. Zso V. 1238.

¹³ „... *ecclesie Vardiensis et per consequens episcopo et capitulo eiusdem ecclesie iure in preactis litteris dicti domini palatini expreso et declarato eis incumbenti statussent ... contradictione Iohannis, filii Petri de Bator et aliorum quorumlibet non obstante*”

¹⁴ A Jánkiak közül tisztséget viselt családtagokhoz: ENGEL 1996. II. 113.

¹⁵ A Jánkiak hűtlenségét egyébiránt Zsigmond a Garaiaknak tett 1408-as új adományának *narratio*jában is megemlíti (FEJÉR 1829-44. X/4. 660+679. = MOL DF 265781. Zay cs. ugróci lt.).

¹⁶ Miután Gyügye itt már Jánk tartozékaként szerepel, így az itteni Várdai birtokszerezés talán valamivel korábbra datálható.

¹⁷ 1460: ZICHY X. 131. 1464: MOL DF 223022. Leleszi konv. hh. lt. Acta anni 18.

¹⁸ 1471: ZICHY XI. 85., 1471 u.: ZICHY XI. 97–98., 1487: ZICHY XI. 462–464. A jelen dolgozatba, miután nem vállalkozhattam a Várdaiak család- és birtoklástörténetének még hozzátvetőleges feldolgozására sem, kizárólag a Gyügyét érintő adatokat emeltem be.

Újlaki Antalról ez időből nincs értesülésünk.

1488-ban azután hosszas per veszi kezdetét, melynek első lépésében Újlaki Antal az őt – talán a fentebb említett szerződés okán – megillető (*ipsum omnis iuris titulo concernentis*) szatmári Gyügye birtokba iktattatja be magát, amelynek természetesen a ténylegesen ott birtokló váradi egyház és a Várdai család nyomban ellent is mondanak (MOL DL 16222. NRA 1049-1.).¹⁹ Mindemellett 1490-ből tudomásunk van arról, hogy Várdai János panaszt tett Ulászló királynál, miszerint Várdai Aladár Mátyás király halálakor többek között jánki, ricsei, gyügyei és hermánszegi birtokrészeit erőszakkal elfoglalta. Ezek szerint tehát 1490-ben Antal még nem volt jelen a birtokokban (MOL DL 82028. Zichy cs. lt.). A sikertelenség miatt az iktatási parancs 1493-ban ismét elkészül a leleszi konvent számára, de Újlaki birtokba vezetését megint a Várdaiak ellentmondása akadályozza meg (MOL DL 16222. NRA 1049-1.). Az ügy végére 1496-ban kerül pont, amikor a leleszi konvent Báthori István nádor május 4-i ítéletlevele értelmében bevezette Újlaki Antalt Gyügye teljes birtokába (*in dominio totalis possessionis*) és iktatta is azt részére, majd Ulászló király két évvel ez után *consensus*-ával egyetemben az itt esetlegesen a királyt illető jogait is átruházta Újlakira. Természetesen Várdai László és Miklós ennek is ellentmondottak (MOL DL 16222. NRA 1049-1.).

Szerfelett valószínű, hogy az Újlaki-(Gyügyei) család gyügyei birtoklása nem lehetett hosszú életű. Mindössze két esztendővel későbből, 1500-ból fennmaradt a Várdaiak egy uradalom- és birtokösszeírása a Várdai és a Kiskállói család egy-egy tagjának házasságával kapcsolatosan. Ebben az összeírók faluról falura végigjárták az uradalmat, s minden fontos adatot rögzítettek (jobbágytelkek száma, jellege, templom leírása stb.) (MOL DL 20991. NRA 197-34.).²⁰ Itt már kétség sem fér ahhoz, hogy a falu (felének) valódi birtokosa a Várdai család, s ezután Újlaki Antal, illetve családja nem kerül elő Gyügye birtoklása kapcsán a forrásokban. Ennek ugyan éppen ellentmondani látszik, hogy 1506-ból fennmaradt egy levél, amelyben a váradi káptalan szabadkozik Várdai Miklósnál, miszerint ők semmiféle megegyezésre sem léptek Újlaki Antallal Gyügye birtok ügyében, amint azt Várdai Miklós

sérelmezte; ami pedig arra enged következtetni, hogy Újlaki valamiféle jogot mégis formált a birtokra, s talán bírta is azt egy kevés ideig (MOL DL 82242. Zichy cs. lt.).²¹ Az ügy végkifejlete sajnos ismeretlen.

Gyügye a Kállói és a Várdai család vonatkozásában is többször megjelenik forrásainkban. Először 1516-ban Kiskállói János és Kisvárdai György kötnek minden birtokukra kiterjedő örökösödési szerződést, amelybe természetesen Gyügye is belekerült (MOL DL 22783. NRA 1098-1.). 1517-ben pedig, miután Kiskállói János (akinek felesége Várdai-leány volt) Várdai Ferenc erdélyi püspök kisvárdai udvarházát hatalmaskodva szállta meg, visszaadja azt Ferencnek, cserébe annak és Várdai Györgynek Jánk, Gyügye, Ricse és Hermánszeg birtokokban bírt részeit (KOLOZSMONOSTOR II. 3620., tisztázata MOL DL 89088. Eszterházy cs. hercegi lt.). Mindezek ellenére bizonyos, hogy a Kállóiak nem lettek itt tartósan birtokosok.²² Hogy ez így történt, azt egy 1518-as oklevélből tudhatjuk meg. Ferenc püspöknek ugyanis sikerült bebizonyítania, hogy a vitatott birtokrészek Juditot s vele Kállói Jánost nem illetik, csak a fiágot, így Szapolyai János erdélyi vajda elrendelhetette a birtokrészek visszaiktatását a püspök részére (MOL DL 89115. Eszterházy cs. hercegi lt.). A püspök tényleges visszatérére a birtokokba 1521-ből és 1528-ból ismerünk igazolást. Ezek sorában az első a kisvárdai uradalom 1521-es urbárium. Ebben a Kállói családról már szó sem esik, itt is a falu korábról jól ismert kettéosztott állapota tárul elénk (ZICHY XII. 362-363.).²³ 1528-ban azután még ennél is egyértelműbbé válik a kép. 1524-ben meghalt Ferenc püspök, s testvérei talán ez okból tettek osztályt minden szabolcsi, szatmári és bodrogi birtokukon (és részbirtokukon) (MOL P 707 Zichy cs. lt. Fasc. 4. nr. 1786.). Ez az osztálylevél tehát kétséget kizáró bizonyítéka annak, hogy valóságosan kinek a kezében volt a birtok.

A helyzet a későbbiek folyamán sem változott. 1539-ben került sor a kisvárdai uradalom újabb birtokösszeírására, ezúttal az ekkortájt meghalt Várdai János özvegyének: Krisztinának a hitbére okán. Igaz, ekkor csak János részeit járták meg, de tekintettel arra, hogy ez az egész birtok (pontosabban a Várdaiak kezén lévő „egész” félbirtok) harmadát jelentette, így a porta-

¹⁹ Az egész per a leleszi konvent 1760-as másolatában maradt fenn. Az Újlakiak itteni birtoklását említi CSANKI-FEKETE NAGY 1890/1913. I. 501.

²⁰ Az oklevelet említi: CSANKI-FEKETE NAGY 1890/1913. I. 476.

²¹ A levél igen érdekes, ugyanis típusát tekintve misszilis, azonban írója nem egy személy, hanem maga a váradi káptalan. Megjegyzendő, hogy ha a káptalan valóban megegyezésre lépett Újlakival, akkor ez (a már idézett 1364-es örökösödési szerződés mellett) magyarázatot adna arra, hogy annak miért lehetett jogigénye az egész birtokra.

²² Anyi bizonyos, hogy 1517 őszére Ferenc püspök a megegyezés szerint (*infra decisionem et finalem determinationem*) átadta a Kállóiaknak a megígért négy birtokrészt, tudniillik fennmaradt egy panasztétel Kállói János ellen, aki egy itteni jobbágyot büntetett meg paráznságért (MOL DL 89107. Eszterházy cs. hercegi lt.).

²³ Igaz, itt a váradi káptalanról nem esik szó.

számokat illetően lehetőségünk van bizonyos következtetések levonására, melyeket később még érintünk (MOL P 707 Zichy cs. lt. Fasc. 4. nr. 1845.). Igen valószínű, hogy Krisztina hitbérét legnagyobb részt a neki járó birtokok értékének megfelelő készpénzben (esetleg járadékban – MOL P 707 Zichy cs. lt. Fasc. 5. nr. 1976.) kaphatta meg, kivéve a jánkai porciót, ahol négy portával rendelkezett (esetleg itt lakott).

Hét esztendő múltával (1546-ban) meghalt a harmadik Várdai-testvér, Ambrus is, akinek a része okán ismét per támadt. Felesége, Petronella ugyanis a teljes birtokrészt – ezek között természetesen Gyügye egy részét is – a kezében tartotta, holott azok (az Ambrus özvegyét, Petronellát illető hitbért, valamint az Ambrus leányát, Klárát illető leánynegyedek leszámítva) az örökösödési jogszokásnak megfelelően az elhunyt egyetlen fiútestvérét, Mihályt illették volna. Mihály természetesen nem várt sokáig, a király előtt tett panaszt az ügyben (MOL P 707 Zichy cs. lt. Fasc. 4. nr. 1900.). Nem sokkal ez után rendeződhetett az örökség kérdése, ugyanis fél év múltával Petronella és leánya, Klára a maguk hitbér jogán nekik járó részeit – és csak ezeket – zálogosították el Serédi Istvánnál (aki egyben Klára férje volt), aki többször támogatta őket pénzzel Várdai Mihály elleni perük során (MOL P 707 Zichy cs. lt. Fasc. 5. nr. 1913.).

A későbbiek folyamán sem maradt békés a viszony az egyetlen élő Várdai családfő (Mihály) és elhunyt testvéreinek özvegyei között. 1548-ban Várdai János özvegye, Krisztina tett panaszt a királynál azért, mert Mihály többek között az ő Gyügyéről évente befolyó járandóságát megszerezte, ezzel 404 aranyforint kárt okozva neki (MOL P 707 Zichy cs. lt. Fasc. 5. nr. 1976.).

Mindennél tisztább képet vetít elénk az 1549-es birtokállapotokat a dicajegyzékek alapján feldolgozó Maksay Ferenc munkája. Táblázatából egyértelműen kitűnik, ami tulajdonképpen eddig is ismert volt, hogy Gyügyét pontosan fele-fele arányban birtokolta

a Várdai család (egészen pontosan már csak Mihály), illetve a váradi káptalan (MAKSAY 1990. II. 726.).²⁴

A vizsgált időszakon belül Gyügye történetének utolsó ismert eseménye 1556-ban játszódott le, amikor Petrovith Péter, Izabella királyné egyik támasza és hadvezére (BARTA 1989. 222–225.) helytartói minőségében (*comes ac infra reditum serenissimarum maiestatum suarum in iurisdictione earundem tam in hoc regno Transilvaniae, quam etiam Hungariae locumtenens*) a Ferdinánd királyhoz hűséget mutató váradi káptalant azzal büntette, hogy a jánkai uradalom birtokukban lévő felét elvette tőlük, s Melith Jánosnak és Ferencnek adományozta (BUNYITAY 1883/84. II. 284–285.). A váradi egyház itteni birtoklásának tényleges végét azonban az Izabellához hű erdélyi csapatok 1557-es, Várad elleni támadása jelenthette, akik kilenc hónapi ostrom után magát a várat is elfoglalták (1557. június 13.) (BARTA 1989. 227.). Ekkor adott Ferdinánd király engedélyt Várdai Mihálynak arra, hogy a Várad eleste miatt szétszéledt (*capitulum Waradiensis...dispersum sit*) váradi káptalan gyügyei, jánkai, ricsei és hermánszegi félbirtokait is birtokolhassa, azok jövedelmeit beszedhesse, azonban a káptalan visszatérte után a birtokrészeket visszaszolgáltatni tartozik.²⁵ Ezzel – legalábbis egy időre – mind a négy birtok teljes egészében a Várdai család kezelésébe került.

Birtoklástörténeti nyomozásunkat ennél az esztendőnél zártuk le. 1557-et követően a Zichy család levéltárában fennmaradt Várdai család anyagából 1549 után Gyügyére vonatkozó adat természetesen még kerülhet elő. A „legfelső” időhatár, ameddig a Várdai levéltárból információkat várhatunk, 1584, a család (Mihállyal) ugyanis ekkor halt ki fiágon,²⁶ s birtokaik ezután a nőági örökösödéson keresztül sokfelé váltak szét. Jelenleg úgy tűnik, hogy az 1556-ban megadományozott Melith család egy tagja a szintén közeli birtokos Szakolyi családból (CSÁNKI–FEKETE NAGY 1890/1913. I. 500.) választott feleséget, míg Várdai Katalint (Mihály leányát) a Nyáry familia egy férfitagja

²⁴ Továbbá Szatmár megye dicajegyzékei 1548-tól kezdődően: 1548. Gyügye – Várdai káptalan 5 p., Várdai Mihály 4 p. (MOL E 158 Conscriptio portarum LVI. kötet 531.); 1549 Gyügye – Várdai káptalan 4 p., 5 új telepítés, 10 „szegény”, 1 bírói; Várdai Mihály 4 p., 5 új telepítés, 10 „szegény”, 1 bírói (Uo. LVI. kötet 548.); 1550 Gyügye – Várdai káptalan 4 p., Várdai Mihály 4 p. (Uo. LVI. kötet 723.); 1552 Gyügye – Várdai káptalan 4 p., 5 új telepítés; Várdai Mihály 4 p., 5 új telepítés (Uo. LVI. kötet 775.); 1553 Gyügye – Várdai káptalan 7 p., 17 „szegény”, 2 új telepítés, 2 pusztá telek, 1 bírói; Várdai Mihály 1 „szegény”, özvegy Bornemisszané 8 p., 15 „szegény”, 1 bírói (Uo. LVI. kötet 911.); 1554 Gyügye – Várdai káptalan 7 p., 1 bírói; Bornemissza Boldizsár özvegye 5 p., 1 bírói, 13 „szegény”, 3 új telepítés, 2 pusztá telek; Várdai Mihály 1 „szegény” (Uo. LVI. kötet 1066.); Gyügye a megye 1555-ös rovásadó lajstromában nem szerepel. 1567 Gyügye – Várdai István 1/2 p., azonkívül az alábbi elszomorító bejegyzés: *maior pars combusta* (Uo. LV. kötet 23.) A fentiekben szereplő Bornemissza Boldizsár minden kétséget kizáróan az egyik Várdai-leány (véltetőleg Mihály egyik testvére) férje lehetett. Más forrásból Gyügyével kapcsolatosan nem ismerjük.

Az imént megadott portaszámok így együttesen áttekintve (pl. 1552=8 p., míg 1553=15 p.; természetesen az egyéb kategóriákat nem számolva), ha nem is kritikára, de legalábbis óvatosságra intenek a rovásadó összeírások és a lehetséges porta-, valamint lakosságszám meghatározása terén. A porták számának ilyen rendkívül rövid időszakon belüli erőteljes ingadozása alapján ugyanis arra gyanakodhatunk, hogy itt nem a valós adatokról van szó. Lehetséges, hogy a birtokosok részben eltagadták a valódi portaszámokat. A fentiekben inkább a Várdaiak adatai mutatnak nagyobb különbségeket, igaz itt esetenként új birtokosok is feltűnhetnek, majd kieshetnek a számításból. Okvetlenül le kell azonban szögezni, hogy a Gyügyéhez felhasznált adatok mennyisége még mintavételnek is csekély, azaz a kérdést részletesebb kutatásokkal lenne érdemes vizsgálni.

²⁵ A Királyi Könyvekből származó bejegyzés szövegének kiadása: BUNYITAY 1883/84 I. 424. *quando vero successu temponom idem capitulum ad solitum suam residentiam fuerit reversum, eandem medietatem prefatum quatuor possessionum eidem sine ulla difficultate et tergiversatione remittere debeat et teneatur* (ti. Mihály).

²⁶ Lukács Pál: A Zichy család zselői levéltárának története (ZICHY XII. XI–XXVII.). A Zichy család levéltárában a Melith családnak is számottevő mennyiségű iratai maradtak meg.

vette el, így a későbbiekben a birtokok a Szakolyi és a Nyáry családok között oszlottak meg.²⁷ Ezt követően csak 1593-ban Károlyi Mihály egy levelében tűnnek föl ezek a birtokrészek, amelyeket zálogba készül venni a Károlyi család a Szakolyiak egy meg nem nevezett tagjától (KÁROLYI III. 576–578.).²⁸ Mindazonáltal az 1557-et követő birtokviszonyok alapos tisztázása a jövő kutatásának feladata. Nehézségekbe ütközik azonban a váradi káptalan újkori anyagának kutatása, hiszen az ma Romániában (Nagyváradon/Oradea) található, s csak középkori részre érhető el Budapesten a MOL DF gyűjteményében. Szintén további – és nem csupán egy kicsiny település, vagy egy kevésbé jelentős uradalom keretein belül mozgó – kutatásoknak kellene tisztáznia azt a kérdést, hogy Gyügye (és a Szamos-vidék) lakossága pontosan mikor tért át a protestáns hitre. Valószínű, hogy akkor, amikor földesurai is, de a képet árnyalja az a körülmény, hogy 1556-ig a váradi káptalan folyamatosan birtokolt a faluban. Annyi biztos, hogy az áttérésre a XVI. század vége előtt kellett, hogy sor kerüljön, mert 1603-ból és 1607-ből már ismerünk innen evangélikus lelkészeket (BOROVSKY 1898. 624., 626.).

A templom

Azt mind az írott források, mind pedig a régészeti kutatás minden kétséget kizáróan bizonyították, hogy Gyügyén a középkorban templom állt. Azt viszont, hogy mikortól létezett ez az épület, sokkal nehezebb megválaszolni. Emellett pedig még egy szempontot lehet érinteni: a templom egyházi jogi státuszát. Az 1332–1337-es pápai tizedjegyzékben a falu nem szerepel, ennél fogva ekkor önálló plébániája valószínűsíthetően még nem volt. 1406-ban pedig, amikor Gyügyei Jakab saját birtokrészét a váradi káptalannak adta át, csak egy Szűz Mária tiszteletére szentelt kápolnát említ az oklevél (Zso II. 4260).²⁹ Majdnem bizonyos, hogy kezdettől fogva ez a *capella* volt a falu szakrális célokra ellátó épülete, mert egy másik hasonló jellegű építmény párhuzamos léte ekkoriban még elképzelhetetlen, és a régészeti feltárások sem utalnak ilyenre. Tovább erősíti ezt a feltételezést a templom műemléki-régészeti kutatása is, amelynek során a mai késő középkori épület alatt sikerült feltárni egy valószínűsíthetően XIII.

század végi – XIV. század eleji, a jelenlegi épületet megelőző templom alapjait,³⁰ amely tehát a késő Árpád-kortól kezdve bizonyítja egy egyházi épület állandó jelenlétét. Ennek azonban egyházi jogi helyzete a fenti két forrás alapján nem plébániatemplom (*ecclesia parochialis* vagy *plebania*), hanem kápolna (*capella*) lehetett (vö. MÁLYUSZ 1971. 126–127.).

Létezik még egy középkori adatunk a templomról. 1500-ban, a Várdaiak már említett birtokösszeírásakor írják le az akkor torony nélküli épületet, megemlítve, hogy temető is tartozik hozzá.³¹ Ebből logikus lenne arra gondolni, hogy eddigre bizonyosan plébánia-egyházzá vált a templom, ha nem kellene számításba vennünk azt a jelenséget, hogy – ha nem is túlságosan gyakran – kápolnák is kaphattak jogot temetésre, mivel ez (a vitathatatlan egyházi „presztíz” mellett) komoly bevételhez is juttatta az adott egyház papságát (SOLYMOSI 1987. 551–552.). E csekély számú adatból következően a falu templomának középkori egyházi helyzetéről tehát tökéletes bizonyossággal nem lehet nyilatkozni, mindazonáltal jó eséllyel feltételezhető, hogy a középkor folyamán a gyügyei kápolna egy szomszédos plébánia leányegyháza lehetett.

Gyügye lakossága

Ami Gyügye lakosság-, illetve portaszámát illeti, e kérdésben viszonylag jó forrásanyaggal rendelkezünk sok más magyarországi településhez képest. Ezeket az adatokat talán az alábbi összesítő táblázat szemlélteti a legjobban (a váradi káptalan és a Várdaiak kezén lévő birtokrészek adatai összevontan szerepelnek):³²

Év	Portaszám	Forrás
1471 k.	-16–18 p - +10–12 üres telek	ZICHY XI. 97–98.
1500.	-15–20 p	MOL DL 20991.
1521.	-15p + -10–12 fő zsellér ³³	ZICHY XII. 362–363.
1539.	-12 p +? zsellér (- 6–10 fő)	MOL P 707. Fasc. 4. nr. 1845.
1549.	8 p; 10 szegény; 2 egyéb	MAKSAY 1990. II. 726.

²⁷ 1611. Melith Péternek és feleségének, Zokolyi Erzsébetnek, Várday Katalinnak, Nyáry Pál özvegyének és Telegdy Annának ismét egész helység. (SZIRMAI 1810. 217. – Sajnos forráshivatkozás nélküli információ!)

²⁸ Egyáltalán nem tűnik fel a település a Szatmár vármegyei jegyzőkönyvekben a XVI–XVII. század fordulóján (Vö. BALOGH 1986.).

²⁹ Jakab a birtokrészt „cum iure patronatus capelle ipsius Virginis gloriose in eadem (ti. possessione) fundate... adományozta a káptalannak (MOL DF 220381. Leleszi konvent hh. lt. Acta anni 26.).

³⁰ A templom régészeti kutatását végző régész: Gere László szíves szóbeli közlése. Tanulmányát a templomról lásd ugyanezen kötetben!

³¹ *In possessione Gyge ecclesiam lapideam sine turri sepulturam habentem* (MOL DL 20991. NRA 197–34.).

³² Az alábbi táblázatnál tekintetbe kell venni azt a metodikai nehézséget is, hogy az 1549-es esztendő leszámítva a portaszámok meghatározásához csupán a falu felét birtokló Várdai család adatai állottak rendelkezésre. Ezekben az esetekben a váradi káptalan részét a Várdaiakéval egyenlőként számoltam. A táblázatban éppen ezért alkalmaztam a – jelölést. Természetesen az sem mellékes körülmény, hogy a pusztá portaszámok semmiképp sem fedik le a település teljes lakosságát, e bizonytalan nagyságú csoportot tehát csak becsülhetjük (SZABÓ 1966. 200.).

³³ „...in domonculis more inquilorum commorantes...”

A fentiek túl sok magyarázatot nem igényelnek, a számok magukért beszélnek. A portaszámok ingadozását már érintettem.³⁴ A táblázatból leolvasható eredmény (~12–18 p.) egyébiránt teljes mértékben megfelel az országos átlagnak, hiszen a XV. század második felében tele-püléseink legnagyobb részében az átlagos háztartásszám (ami azonban korántsem egyenlő minden esetben a porták számával!) nem érte el az ötvenet (SZABÓ 1966. 200.³⁵). Csupán az ehhez rendelendő lakosság szám kiszámítása lehet problematikus. Nemrégiben Kubinyi András kísérelte meg a késő középkori Magyar Királyság lakosság számának meghatározását, s számításainak bevezetőjében utalt a háztartásonkénti szorzószám labilis, nehezen általánosítható voltára. (Külön kitérőt érne meg annak vizsgálata is, hogy a pusztai portaszámból miként kaphatjuk meg az „ideálisnak” elfogadható háztartásszámot. Jelen esetben a Kubinyi András által alkalmazott 1,22-es szorzót használtam). Amíg például Szabó István az európai átlagnak tekintett 5-ös szorzószámmal dolgozott (igaz, ezt csupán minimumnak tekintette), addig Kubinyi András 6,2-vel (KUBINYI 1996. 138–140.). E két szélső álláspontot tekintetbe véve a késő középkori, kora újkori Gyügye falu lakossága – minden ismert bizonytalansági tényezőt egybevetve – körülbelül 110–150 főre becsülhető. Számításba kell itt még venni azt is, hogy az egész középkor folyamán állandóan működött a Szamos partján egy (esetleg két) malom is (1471-ben két molnárt, 1500-ból pedig magát – az akkor egyetlen – malmot említik³⁶), valamint tudjuk azt is, hogy a XV. század második felében a Szamoson Gyügyénél kikötő (*portus navigationis*) is volt.

Horváth Richárd

H–1196 Budapest, Kisfaludy u. 146.

Függelék

I.

1506. március 24.

A váradi káptalan levele Várdai Miklóshoz, amelyben mentik magukat a Gyügye birtok ügyében Újlaki Antallal tett megegyezésük felől.

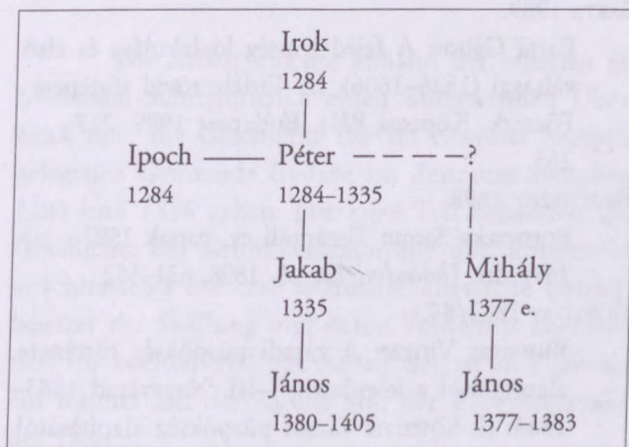
Ép papíron. Hátoldalán: Egregio domino Nicolao de Kyswarda, tamquam domino et amico nostro honorando. MOL DL 82242. Zichy cs. lt.

Egregie domine et amice noster honorande! Accepimus litteras Vestre Egregietatis, in quibus conquerimini, quod nos in facto possessionis Gyge cum magistro Anthonio de Wylak concordaverimus. Quoniam ita pactum fecisse quosdam ex fratribus nostris vobiscum asseritis, ut vobis insciis nullam concordiam cum ipso magistro Anthonio iniremus, de quo pacto certe nos non meminimus, et si quis ex nobis id fecit, non ex nostra communi voluntate fecit. Neque Egregietati Vestre aliquam prerogativam fecisse credimus in hoc, si partem nostram illius possessionis acceptavimus. Rogamus igitur Egregietatem Vestram, nolit propter hoc contra nos indignari, nos enim cupimus in omnibus vestre complacere voluntati, quam bene valere optamus. Ex loco nostro capitulari, in vigilia Annuntiationis Marie, anno Domini millesimo quingentesimo sexto.

Capitulum ecclesie Waradiensis

II.

A Gyügyei atyafiság. Az évkörök az egyes személyek okleveles előfordulásait jelentik

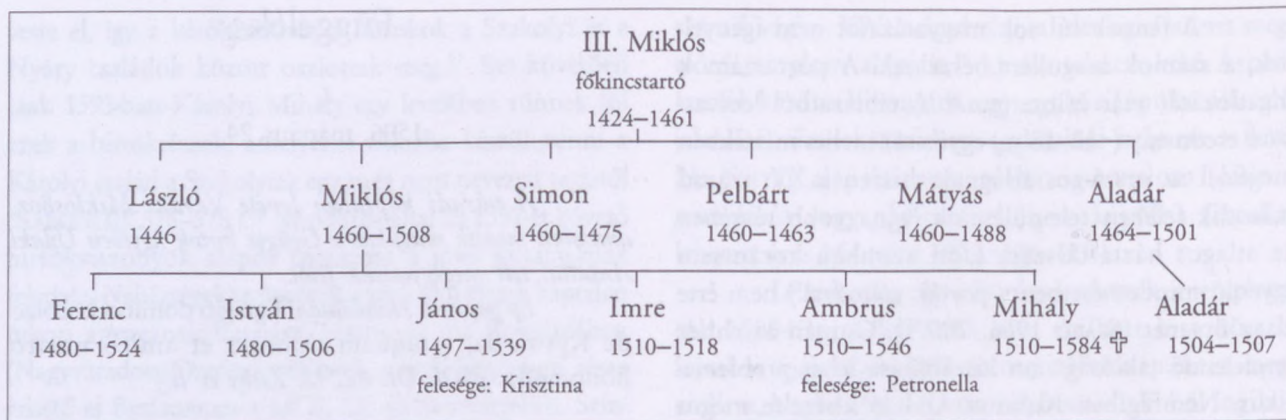

³⁴ Vö. az 24. jegyzettel!

³⁵ „A XV. században, amikor már kiteljesedett Magyarország faluhálózata s kialakultak a mezővárosok is, az utóbbiak nélkül számba vett falvainknak nem kevesebb mint 96 százaléka csak az 50 háztartásig, tehát az ötös szorzószámmal a 250 lélekig nőtt meg, ezáltal is tekintetbe véve, hogy a lakosság általában még felemelendő az adatainkban láthatatlan 10–20 százaléknyi réteggel. Ezzel a falurendszerrel azonban Magyarország nem tért el Európa más részeitől.”

³⁶ 1471: ZICHY XI. 67., 1500: MOL DL 20991. NRA 197–34.

³⁷ A Várdai család leszármazási táblájának alapján Engel Pál genealógiai gyűjteménye képezte, aminek használati lehetőségéért e helyen is szeretnék köszönetet mondani.

III.

A Várdai család (pontosan: Miklós kincstartó) vázlatos leszármazása 1460–1584.³⁷ Az évkörök az egyes személyek okleveles előfordulásait jelentik (†= A Várdaiak kihalása fiúágon.)

Irodalom

AOKL Anjou-kori oklevéltár. Documenta res

Hungaricas tempore regum Andegavensium illustrantia. Szerk. Almási Tibor – Blazovich László – Géczy Lajos – Kristó Gyula – Piti Ferenc I–V., VII–XI., XXIII. Budapest–Szeged 1990–2000.

BALOGH 1986.

Balogh István: Regeszták Szatmár vármegye jegyzőkönyvéből 1593. május 1. – 1616. augusztus 6. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár Közleményei II. Közlemények 1. Sorozatszerk. Gyarmathy Zsigmond. Nyíregyháza 1986.

BARTA 1989.

Barta Gábor: A fejedelemség kialakulása és első válságai (1526–1606). In: Erdély rövid története Főszerk. Köpeczi Béla. Budapest 1989. 217–265.

BOROVSKY 1898.

Borovszky Samu: Tiszántúli ev. papok 1597–1679. In: *Történelmi Tár* 21. 1898. 621–652

BUNYITAY 1883/84.

Bunyitay Vincze: A váradi püspökség története alapításától a jelenkorig I–III. Nagyvárad 1883–1884. (I. kötet: A váradi püspökség alapításától 1566. évig. Nagyvárad 1883., II. kötet: A váradi püspökség káptalanai és monostorai a püspökség alapításától 1566. évig. Nagyvárad 1883., III. kötet: A váradi püspökség egyházai a püspökség alapításától 1566. évig. Nagyvárad 1884.)

CSÁNKI–FEKETE NAGY 1890/1913.

Csánki Dezső – Fekete Nagy Antal: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában I–V. Budapest 1890–1913.

ENGEL 1996.

Engel Pál: Magyarország világi archontológiája 1301–1457. I–II. História Könyvtár. Kronológiák, adattárak 5. Budapest 1996.

ENGEL 1998.

Engel Pál: A nemesi társadalom a középkori Ung megyében. Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok 25. Budapest 1998.

FEJÉR 1829/44

Georgivs Fejér: Codex diplomaticvs Hvngrariae ecclesiasticvs ac civilis. I–XI. Studio et opera Georgii Fejér. Bvdae 1829–1844.

KÁLLAY

A nagykállói Kállay-család levéltára (Az oklevelek és egyéb iratok kivonatai) I–II. Szerk. Szentpétery Imre. Budapest 1943.

KARÁCSONYI 1900/04.

Karácsonyi János: A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig. I–III. MTA, Budapest 1900–1904.

KÁROLYI

A nagykarolyi gróf Károlyi család oklevéltára I–V. Sajtó alá rendezte Géresi Kálmán. Budapest 1882–1897.

KISS 1988.

Kiss Lajos: Földrajzi nevek etimológiai szótára I–II. Akadémiai Kiadó, Budapest 1988.⁴

KOLOZSMONOSTOR

A kolozsmonostori konvent jegyzőkönyvei (1289–1556) I–II. Közzéteszi: Jakó Zsigmond. Budapest 1990.

KRISTÓ 1976.

Kristó Gyula: Szempontok korai helyneveink történeti tipológiájához. Acta Universitatis Szegediensis de Attila József nominate. Acta Historica. 55. Szeged 1976.

KUBINYI 1996.

Kubinyi András: A Magyar Királyság népessége a 15. század végén. [The population of the Kingdom of Hungary at the end of the 15th century.] *Történelmi Szemle* 38. 1996/2–3. 135–161

MAKSAI 1940.

Maksai Ferenc: A középkori Szatmár megye. Település- és népiségtörténeti értekezések 4. Stephaneum, Budapest 1940.

MAKSAY 1990.

Maksay Ferenc: Magyarország birtokviszonyai a 16. század közepén I–II. MOL Kiadványai II., Budapest 1990.

MÁLYUSZ 1971.

Mályusz Elemér: Egyházi társadalom a középkori Magyarországon. Budapest 1971.

MÁLYUSZ 1984.

Mályusz Elemér: Zsigmond király uralma Magyarországon 1387–1437. Gondolat, Budapest 1984.

MEZŐ–NÉMETH 1972.

Mező András – Németh Péter: Szabolcs-Szatmár megye történeti-etimológiai helységnévtára. Nyíregyháza 1972.

SOLYMOSI 1987.

Solymosi László: Egyházi és világi (földesúri) mortuarium a 11–14. századi Magyarországon. [Церковный и светский (помеишчий) мортуариум в Венгрии в 11–14. вв. Mortuarium ecclésiastique et laïc (seigneurial) dans la Hongrie des 11–14e siècles.] *Századok* 121. 1987/4. 547–583.

SZABÓ 1966.

Szabó István: A falurendszer kialakulása Magyarországon. (X–XV. század.) Akadémiai Kiadó, Budapest 1966.

SZIRMAI 1810.

Szirmai Szirmay Antal: Szathmár vármegye történetei és polgári esmérete II. Budán 1810.

SZÜCS 1984.

Szűcs Jenő: Az 1267. évi dekrétum és háttere. Szempontok a köznemesség kialakulásához. In: Mályusz Elemér Emlékkönyv. Szerk. H. Balázs Éva – Fügedi Erik – Maksay Ferenc. Budapest 1984. 341–394.

ZICHY

A zichi és vásonkeői gróf Zichy-család idősb ágának okmánytára. Codex diplomaticus domus senioris comitum Zichy de Zich et Vasonkeő. Szerk. Nagy Imre – Nagy Iván – Vég helyi Dezső – Kammerer Ernő – Lukcsics Pál. I–XII. Budapest 1871–1931.

ZSO Zsigmondkori oklevéltár. Összeállította

Mályusz Elemér. I–II. Budapest 1951–1958.

Mályusz Elemér kéziratát kiegészítette és szerkesztette Borsa Iván. III–VI. Budapest 1993–1999.

ZSOLDOS 1994.

Zsoldos Attila: Néhány adat a várjobbágyág létszámának kérdéséhez. In: Scripta manent. Ünnepi tanulmányok a 60. életévét betöltött Gerics József professzor tiszteletére. Szerk. Draskóczy István. Budapest 1994.

ZSOLDOS 1999.

Zsoldos Attila: A szent király szabadjai. Historia Könyvtár. Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok 26. Budapest 1999.

Die mittelalterliche und frühneuzeitliche Geschichte der Gemeinde Gyügye im Spiegel der Schriftquellen

Richárd Horváth

Die Arbeit möchte anhand der erhalten gebliebenen Schriftquellen einen umfassenden Überblick über die Geschichte der im Komitat Szatmár gelegenen Gemeinde Gyügye im Zeitraum zwischen 1284 und 1556 geben. Der erste Teil behandelt die Geschichte der Grundherrenfamilie und untersucht anschliessend mehrere spätmittelalterliche Grundbesitzer der Siedlung und deren Verhältnis zueinander. Im zweiten Teil der Arbeit befasst sich jeweils ein Kapitel mit der Kirche und der Einwohnerzahl des Dorfes.

Übersetzt von Gotlind B. Thurmann

Richárd Horváth
H–1196 Budapest, Kisfaludy u. 146.

Két középkori oklevélszöveg Szatmár vármegye levéltárából

Kiss András

A levéltári szakirodalomban közismert megállapítás, hogy a középkori oklevelek elsődleges őrzőhelyei a városi, családi és egyházi levéltárak, nem pedig a vármegyeiek. Ez utóbbiaknak – nagyon kevés kivételtől eltekintve – nincsenek is saját, vármegyei vonatkozású középkori okleveleik. Ami a vármegyei levéltárakba került, az az ottani nemes családok útján, többnyire letétként, nemességvizsgálati eljárások vagy peres ügyek bizonyító anyagaként jutott oda (vö. FEKETE NAGY 1936. 28–36., GÁRDONYI 1942/45. 188.). A rendszeres levéltári kutatások ezeket már feltárták és ismer-tették, mégis előfordulhat, hogy a vármegyénél középkori oklevelek másodlagosan, valamely XVIII. vagy XIX. században folyó per mellékleteként őrződtek meg. Ennek következtében ezekben a levéltárakban a kutató nem a nyilvántartott középkori anyagban, hanem későbbi századok ügyeinek mellékleteként még számíthat középkori oklevelekre, akár eredetiben, de többnyire másolatban. Szatmár vármegye levéltárának viszonylatában így került elő 11 darab túlnyomórészt ismeretlen, XIII–XV. századi eredeti oklevél egy 1826-ban lezárult ügy (fehérgyarmati osztály) irataival az az évi anyagban (Kiss 1992. 73–89.). Az alább közölt két középkori oklevélmásolat szintén egy több évszázados vizsály eredményeként 1820-ban megindult sajátos határkiigazítási per bizonyító irataként került az 1836. év megfelelő irataihoz.¹ De hasonló módon szerepelnek mellékletként az 1838-as év polgári pereinek iratai között a Parlaghy család 1386 és 1785 közötti iratainak regesztái is.² Ez alkalommal forrásközlésünk nem eredeti oklevelek alapján készült ugyan, a közlést több szempontból mégis indokoltnak tartjuk. Elsősorban azért, mert az 1366. január 13-án kibocsátott idézőváltató parancsot eddig csak regeszta formában közölték, viszont az 1425. november 16-i oklevél ez ideig nem jelent még meg. Ha pedig a Perényi család levéltárában őrzött, feltehetően az itt közölt oklevelekkel azonos szövegű 1366. évi és 1425. évi oklevelek kiadására sor is kerül az Anjou-kori oklevéltárban (AOKL),

illetve a Zsigmondkori oklevéltárban (ZSO), erre csak a távolabbi jövőben számíthatunk.³ Indokolt közlésük levéltártörténeti szempontból is mind a levéltári anyag szétszóródása, vándorlása, lappangása és az oklevélszövegek különböző áthagyományozási formáinak (SZENTPÉTERY 1930. 245–246 JAKÓ–MANOLESCU 1987. 114–118.), illetve Szatmár vármegye levéltára középkori oklevélszövegeinek pontos nyilvántartása és alaposabb megismerése érdekében is. De esetleges későbbi, eredetiből történő közlésük előtt még másolati formában is hasznos adatokat szolgáltatnak egy helytörténeti jelentőségét meghaladó, sajátos birtok- illetve vármegye-határ-kiigazítási ügyben.

A per gyökerei több évszázadra nyúlnak vissza. Tárgya – a peres iratokban használt kifejezéssel élve – az a *tér*, amit a Szatmár vármegyéhez tartozó Egri helységben, az Ugocsa vármegyei túrterebsi földesuraság birtokolt. A szemben álló felek, amint a periratokból kiderül, egyrészt a „kised Egri helysége” birtokosai, köztük a Szirmayak, másrészt a túrterebsi földesuraság: a főrendű báró Perényi család. A kirendelt nádoriszáni bíróság előtt lefolyt per első szakasza után a pereszes egri birtokosok mint felperesek nyomtatásban adták ki a per történetét és a perfolyam összegezését, amit a további eljárás érdekében nyújtottak át a perben beavatkozóként szereplő Szatmár vármegyéhez. Ebből a nyomtatott összegezésből idézzük a per „történetes leírását”:

„Egri és Túr-Terebes helységek határok között a’ tisztelet két tekintetes vármegyék határát egymástól a’ Túr folyó vize választja.

Azomba

Mára a régiebb századokba a Túr-Terebes-i földesuraság az Egri-i békeséges, most már peres térbe a’ Túr vizén hatalommal általtörvén, a’ tér versengés alá esett, melyet nyomban per követett. A bíróság a’ tért a’ felpereseknek [az egrieknek] a fellyebb vitel úttyán is visszaítélte, de az ítélet végrehajtását az alperesi hatalom és tekintet meggátolta. Így

Bírósán vissza nem állított határvonal nélkül birtokban maradtak mind a ketten, együtt használták a’ tért. Közbejött az is, hogy báró Perényi Gábor Egri-be birtokos lett felesége, Salgai Katalin úttyán, mely birtok azomba 1613-dik esztendőbe történt kiváltással megszűnt, a tér használattya azomba közös maradt. Már

1780. esztendő körül, ugyancsak a méltóságos Túr-Terebes-i földesúr kised Egri helysége fő birtokosát Szirmay

¹ SzvmLt. Miscellanea juridico civilium – Polgári egyveleg tárgyak (a továbbiakban Polg. egyv. t.) 1836. évi fasc. 53, 52.sz. irat.

² SzvmLt. Processus civiles – Polgári perek 1838. évi fasc. 83. (971. sz. doboz) 61.: Extractus litteralium instrumentorum familiam Parlaghy concernentium in tabulario publico incltyi conventus Sacrae Crucis de Lelesz reperibilium.

³ A MOL CD alapján megállapítható, hogy a Perényi család levéltárában az általunk közölt másolatokkal azonos kibocsátású és keltezésű – ugyancsak nem eredeti – oklevelek találhatóak. Ezeket, regesztáik hiányában nem azonosíthattuk. Az I. Lajos király által kibocsátott 1366. január 13-i oklevél ott őrzött 1800–1825 közötti másolatának jelzete MOL DL 70650. Zsigmond király 1425. november 16-i oklevelének 1425-ben átitrt másolata a MOL DL 11734 jelzet alatt található. Feltételezzük, hogy a két oklevél azonos a jelen cikkben közöltekkel.

és némely külső Szirmay jusson álló Egri-i birtokosokat a használásban háborgatni nem mervén, a' többi néhány Egri-i szegény birtokosokat és adózókat ezen télbe üldözöbe vette, a' versengés megújult és mivel az alperesi nagy erőt [a Perényiekét] visszaverni nem bírták, 1794-be szükséges leveleiket a venerabilis captalanokból kihozták, 1805-től kezdve pedig több ízekbe bírót kértek, de a háborúk és idő viszontagságai miatt csak 1819-dik esztendőbe nyerhettek azt meg legelőször.⁴

Az idézett nyomtatott összefoglalás „bírónyerés és perfolyam summás kiírása” című fejezete a következőkben így ismerteti az eseményeket: Az egri birtokosok 1818. szeptember 1-én Szatmár vármegyéhez intézett folyamodványukban „előterjesztik határbeli versengéseknek régiségét és elviselhetetlenségét Túr-Terebes-sel, kívánnyák ezen bíróságot ezen tárgyra megnyerni, melly már Kis-Gértze és Kányaháza helységek versengések elítélése s fenséges nádorispány úrtól rendeltetni kéretett”. A nádorispáni bíróságot a nádor 1819. március 7-én Firenzében kelt parancsolatával ki is rendelte. Hosszabb huzavona után az első terminust 1820. május 29-re tűzték ki. A per folyamán Szatmár vármegye beavatkozóként csatlakozik a felperes egriek keresetéhez „s fentebb eloadott felperesi levelek nyomán a' tért a' Túrigan ezen megye jurisdictiójához tartozóknak kimutattya,⁵ ...mint akinek határát is egyszersmind illeti.”⁶ Következésképpen a birtokhatár kiigazítása iránti kereset kiszélesedik vármegyei határ kiigazítása iránti perré.

A peres felek igényeik bizonyítására nagyszámú iratot: tanúvallatásokat és okleveleket mutattak be. Ezek közül való az a két oklevél, amelynek szövegét lentebb közöljük. A felperes egri birtokosok 1823. január 13-án 10 darab A-tól K-ig jelzett bizonyító iratot mutattak be, ezek között a B. és K. alattiakkal azt kívánták bizonyítani, hogy a vitás tért „Szirmay mint Egri-i birtokos használja”, viszont „a C, D, E, F, G, H, J. alatti convent leveleivel kívánják a felperesek próbálni, hogy ezen tér a Túrigan még 1366-k esztendőben, azon időben Terebes-i földesúr megismerése szerint is Egri-i békességes határ volt; a' Túr az Egri határba folyt s az Egri-eknek malma volt rajta a' C. szerint.”⁷ A bemutatott hiteles átírásokat az idéző-vallató parancs címzettjének, a leleszi konventnek a levéltárból az egri káptalan nevében Miklósi Ferenc prépost adta ki 1794. február 26-án, az 1366-beli oklevél esetén az erről az átírásról készült vármegyei másolat maradt meg Szatmár vármegye

levéltárában. A szöveget ez utóbbi alapján közöltük. Lehetséges viszont, hogy a CD lemezen feltüntetett 1800–1825 közötti másolat a Perényi levéltárból azonos a kirendelt nádori bíróságon készült másolattal, így az alább közölttel is. Figyelemre méltó, hogy az átírt oklevél szövege az eredetinek csak a dispositioig terjedő első részét tartalmazza, maga a dispositio már hiányzik, illetve a következő szövegrész etc. etc. rövidítésekkel jelzi, a keltezés viszont teljes szövegű, akár csak a címzés. Valószínű tehát, hogy a peres iratokhoz csatolt vármegyei másolatban az oklevél testéből csak azt a részt tartották fontosnak, ami az egrieknek a Túr folyóra és a malomra vonatkozó állítását bizonyítja.

Az idéző-vallató parancs regesztáját Szirmay közölte elsőnek (SZIRMAY 1810. 294.), ezt vette át Fejér (FEJÉR 1829/1844. IX/3. 690–691.), majd napjainkban a Documenta Romaniae Historica is (DocROMHIST. XIII. 1.). Ezek szerint magának a parancsolatnak a szövege – még ha a dispositio nélkül is – itt jelenik meg először.

Zsigmond király 1425. november 16-án kelt oklevelét az alperes Perényiek mutatták be a bíróságnak a 17-től 105-ig számozott bizonyító iratokkal. Ezek közül „a 97-k, 100-k s több számú okleveleikkel a régi usust és just kívánják bizonyítani” Meghatározónak tartják az ügyben „a' 100-k szám alatt ezen peres tért praetensive Ugotsa vármegyéhez csatoló privilegiumot 1425-dik esztendőről.”⁸ Az oklevelet illetően a felperes egri birtokosok álláspontja szöges ellentétben áll az alpereseknek az oklevéllel bizonyítottak vélt igazával: „A' 100-dik számú 1425-dik esztendőben költ levél még tisztábban megbizonyította, hogy ezen tér Szathmár vármegyébe van; mert tulajdon kitételek szerint a' Szathmár vármegyei fő- és viceispányok a' Perényieket gyakran éránta citálják s' convincálják, s azért kéri Perényi János Ugotsa vármegyéhez leendő csatolással királyi hatalommal eszközöletni; azonba éppen a' 97-dik levél szerint is akkor levén a' nádor előtt revisio alatt, az alperesek ellen ezen tér éránt a' per, 100-dik számú ezen levél maga a' tért Egrihez és nemes Szathmár vármegyéhez tartozónak lenni elisméri.”⁹

A nádori kiküldött bíróságon 1823. június 17-én Túrterebesen az oklevél eredetijét mutatták be azzal a másolattal együtt, amelynek hitelességét Szöllőssy István jegyző igazolta. Erről a másolatról készítették 1836. március 7-én Szatmár vármegye esküdtszei azt a másolatot, amit a vármegyei levéltár őriz és amelynek szövegét itt közöljük (SzvmLt. Polg. egyv. t. 1836. évi fasc. 53, 52.sz. irat.).

Kiss András

R-3400, Cluj-Napoca

Ion Popescu-Voitești 1–3. Bl. D. II/48.

⁴ SzvmLt. Polg. egyv. t. 1836. évi fasc. 53, 52.sz. irat. 26.⁵ SzvmLt. Polg. egyv. t. 1836. évi fasc. 53, 52.sz. irat. 26–27.⁶ SzvmLt. Polg. egyv. t. 1836. évi fasc. 53, 52.sz. irat. 44^v.⁷ SzvmLt. Polg. egyv. t. 1836. évi fasc. 53, 52.sz. irat. 27.⁸ SzvmLt. Polg. egyv. t. 1836. évi fasc. 53, 52.sz. irat. 27.⁹ SzvmLt. Polg. egyv. t. 1836. évi fasc. 53, 52.sz. irat. 27^v.

Irodalom

- AOKL
Anjou-kori oklevéltár. Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavensium illustrantia. I–IX., XI. Szerk. Almási Tibor – Blazovich László – Géczy Lajos – Kristó Gyula Budapest–Szeged 1990–1998.
- DOCRMHIST. XIII.
Documenta Romaniae Historica. C. Transilvania. vol. XIII. București 1994
- FEJÉR 1829/44
Georgivs Fejér: Codex diplomaticvs Hvngariae ecclesiasticvs ac civilis. I–XI. Stvdio et opera Georgii Fejér. Bvdae 1829–1844.
- FEKETE NAGY 1936.
Fekete Nagy Antal: A levéltárak kialakulása. LK 14. 1936. 23–36.
- GÁRDONYI 1942/45.
Gárdonyi Albert: Vármegyei és városi levéltáraink a XVIII. században. LK 20–23. 1942–1945. 187–195.
- JAKÓ–MANOLESCU 1987.
Jakó Zsigmond – Radu Manolescu: A latin írás története. Budapest, 1987.
- KISS 1992.
Kiss András: Lappangó középkori oklevelek. EM 54. 1992/1–4. 73–89.
- MOL CD
Magyar Országos Levéltár. Királyi könyvek, Mohács előtti oklevelek. CD. Készítették: Ráczy György – Vissi Zsuzsanna – Trostovszky Gabriella – Németh István. Budapest 1999.
- SZENTPÉTERY 1930.
Szentpétery Imre: Magyar oklevéltan. Budapest 1930.
- SZIRMAY 1809/1810.
Szirmay Antal: Szatmár vármegye fekvése, történetei és polgári esmérete. I–II. Buda 1809–1810.
- ZSO
Zsigmondkori oklevéltár. Összeállította Mályusz Elemér. I–II. Budapest 1951–1958. Mályusz Elemér kéziratát kiegészítette és szerkesztette Borsa Iván. III–VI. Budapest 1993–1999.

Függelék

1.

1366. január 13. (in Vysehrad, in oct. Epiphaniarum)

Részlet I. Lajos királynak János, Vasvár-i Tamás fia kérésére a Lelez-i konventhez intézett idéző és vallató parancsából az Egri Péter fiai, László és János által fitestvérük/rokonuk Imre főválságáért az említett János Vasvár-i Tamás fiának száz forintért elzalogosított saját, valamint Imre Egri részjóságá ügyében, mert Imre visszautasította az elzalogosítást, sőt a László és János részjóságához tartozó, a Túr folyón álló malomból erőhatalommal sok gabonát ragadott el.

Az egri káptalan 1794. február 26-i hiteles másolatáról a Szatmár vármegyei esküdtek által 1836. március 3-án kiadott másolat. (SZIRMAY 1810. 294., reg. FEJÉR 1829/44. IX/3. 690–691., reg. (Szirmay után). DOCRMHIST. XIII.1., reg. (Szirmay, illetve Fejér után).

Ludovicus Dei gratia rex Hungariae fidelibus suae conventui de Lelez salutem et gratiam. Dicitur nobis in persona Joannis filii Thomae de Vasvár, quod Ladislaus et Joannes filii Petri de Egri portiones ipsorum possessionarias nec non portionem possessionariam Emerici fratris eorum in eadem Egri habitas pro redemptione capiti eiusdem Emerici, sibi pro centum florenis impignorassent tali modo, quod si praefatus Emericus ipsam impignorationem possessionariae portionis suae refutaret, tunc in duplo dictorum centum florenorum dicti Ladislaus et Joannes convincerentur eo facto. Nunc autem praedictus Emericus ipsam impignorationem portionis possessionariae prout idem Ladislaus et Joannes se obligassent refutasset, et in dominio eiusdem portionis possessionariae existeret, imo dictus Emericus de ipsa possessione Egri egrediendo et ad molendinum ipsorum Ladislai et Joannis in fluvio Túr vocato in dicta possessione Egri decurrens, ipsum Johannem ratione premissae impignorationis contingens veniendo, complures fruges de eodem molendino excepisset propter potentia mediante. Quare fidelitati vestrae firmiter precipientes mandamus etc. etc. Datum in Vysehrad in octavis festi Epiphaniarum, anno Domini millesimo tercentesimo sexagesimo sexto (L. S:) dorsaliter apressi.

Super inscriptio dorsalis isthaec erat: Fidelibus suis conventui de Lelez pro Johanne filio Thomae de Vasvár inquisitoriae et citatoriae etc. etc.

1425. november 16. (propre castrum Podon cis fluvium Morvae, f. VI. p. b. Briccii_conf.)

Zsigmond király, miután néhai Perény-i Péter ispán, országbíró fia: János előadta, hogy Therebes nevű birtokának némely földjei, erdei Ugocha vármegyéhez, viszont a Therebes-i birtok más földjei, erdei és tartozékai Szathmár vármegyéhez tartoznak, ezért őt és fitestvérét Miklóst bizonyos ügyeikért a panaszosok Szathmár vármegye tisztjei elé idézik, nevezett két testvér kérésére a Therebes-i birtok Szathmár vármegyében fekvő szántóföldjeit, erdeit és tartozékait Ugocha vármegyébe helyezi és csatolja át, egyúttal megparancsolja Szathmár vármegye tisztjeinek, hogy nevezett Jánost, Miklóst és leszármazottaikat mások kérésére ne idézzék és ügyeiket ne tárgyalják Szathmár vármegyében.

A nádorispáni bíróság előtt bemutatott eredetiről készült hiteles másolatról Szathmár vármegye esküdtszéke által 1836. március 7-én kiadott másolat.

Nos Sigismundus Dei gratia Romanorum rex, semper augustus ac Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae etc. rex, memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis, quod fidelis noster dilectus egregius Joannes, filius quondam magnifici comitis Petri de Perény iudicis curiae nostrae, nostri adiens culminis conspectum, celsitudini nostrae exposuit eo modo, ut quia quaedam possessio sua Therebes vocata in de Ugocha, quaedam vero terrae et silvae usuales ac aliis pertinentiis et utilitates ad eandem possessionem Therebes pertinentes in Szathmariensi comitatibus haberentur, ob hoc ipse et per consequens Nicolaus frater suus carnalis de huiusmodi terris, silvis et aliis utilitatibus praedictis super nonnullis factis per nonnullos quaerulantes in praesentiam comitis vel vice-comitis et iudicum nobilium dicti comitatus Zathmariensis plerumque citarentur, seu conveni-

reuntur, supplicans exinde ipse Joannes suo et dicti fratris sui nominibus humiliter et subiectione celsitudini nostrae, quatenus et ipsas terras arabiles et silvas alias que quaslibet utilitates et pertinentias eiusdem, in dicto comitatu Zathmariensi ubilibet existentes et adiacentes, ad dictum comitatum de Ugocha transferre et annectere dignemur.

Unde nos humillimis supplicationibus ipsius Johannis benigniter inclinati, expositas terras et silvas ac alias quaslibet utilitates et pertinentias ipsius possessionis Therebes ad eundem comitatum de Ugocha ex certa nostra scientia et de mera nostrae regiae potestatis plenitudine duximus transferendas et annectendas, imo transferimus et annectimus praesentium per vigorem. Quocirca vobis fidelibus nostris comiti vel vice-comiti et iudicibus nobilium dicti comitatus Zathmariensis tam praesentibus quam futuris praesentium notitiam habituris firmiter precipientes mandamus, quatenus a modo in antea temporibus semper perpetuis affuturis, praedictos Johannem et Nicolaum eorumque haeredes et successores universos de dictis terris, silvis ac aliis utilitatibus et pertinentiis ad quarumvis instantiam vestri in praesentiam citare et evocare ac in quibusvis causis et causarum articulis iudicare vel vestro ad stare iudicatu compellere nequaquam praesumatis nec sitis ausi modo aliquali. Si qui autem quid quid actionis vel quaestionis adversus ipsos Joannem et Nicolaum habet vel habuerit, id in praesentibus dictorum comitis vel vice-comitis et iudicum nobilium dicti comitatus de Ugocha vel alterius iudicis eorum ordinarium legitime prosequatur et parte quorum iudicium iustitia non deerit evidens et condigna prout dictaverit ordi iuris. Datum in descensu nostro campestri prope castrum Podon cis fluvium Morvae, feria sexta proxima post festum beati Briccii confessionis anno Domini millesimo quadringentesimo vigesimo quinto, regnorum nostrorum anno Hungariae tricesimo nono, Romanorum sexto decimo et Bohemiae sexto. (: L. S:) Lecta

Zwei mittelalterliche Urkundentexte im Archiv des Komitats Szatmár

András Kiss

In der Regel findet man in den Archiven der Komitate keine eigenen, auf das jeweilige Komitat bezogenen Urkunden aus dem Mittelalter, aber als schriftliche Beweise bzw. Anlagen späterer Prozesse kommen sie im Original oder als Kopie selbst in Prozessakten des 18.–19. Jahrhunderts noch vor. Um solche Schriftstücke handelt es sich auch bei den beiden unpublizierten Urkunden, die der Verfasser im vorliegenden Beitrag behandelt. Sie wurden in dem Prozess, den der Grundbesitzer von Egri und die

Grundherren von Túrterebes, die Familie Perényi, um ein umstrittenes Gemarkungsstück zwischen Egri im Burgkomitat Szatmár und Túrterebes im Burgkomitat Ugocsa führten, als Beweisstücke eingereicht. Von den im Komitatsarchiv als Kopien aufbewahrten Urkunden liegt der Text des 1366 von König Ludwig I. ausgegebenen Vorladungs- und Vernehmungsbefehls lediglich als Regesta vor, während der Text der aus dem Jahr 1425 datierenden Urkunde König Sigismunds unbekannt ist.

Übersetzt von Gotlind B. Thurmman

András Kiss

R-3400 Cluj-Napoca

Ion Popescu-Voitești 1–3. Bl. D. II/48.

Szabolcs és Bereg vármegye gonosztevőinek lajstroma 1435-ből

Solymosi László

Ajánlom Fehértói Katalin nyelvésznek,
a névtan tudós kutatójának

A középkorban a bűnüldözés leggyakoribb formája a levelesítés (*proscriptio*) volt.¹ A nádor járta az országot, s az uralkodó megbízásából a gonosztevők megfélemlítésére és egyéb bíraskodási célból rendszeresen nádori közgyűlést tartott. Előre meghatározott helyre is időre összehívta egy vagy több vármegye nemességét. Az összejövetel legfőbb feladata a tolvajok, latrok és a többi gonosztevő kiirtása volt. A megjelentek a közgyűlésen 12 esküdt ülnököt választottak, akik a vármegye hatóságával (az alispánnal és a szolgabírákkal) együtt esküt tettek, hogy az igazság fogja vezérelni őket, és egyetlen bűnöst sem fognak eltitkolni. Majd a vármegye területét bejárva tényleges vagy – a kóborlók esetében – egykori lakóhelyük szerint összeállították és a nádornak átadták a gonosztevők jegyzékét. A közgyűlésen felolvasták a lajstromot, és az abban szereplő személyeket távollétükben bűnösnek nyilvánították, fő- és jószágvesztésre ítélték. Azt is kimondták, hogy ezeket a levelesített személyeket bárkinek jogában áll minden bírói eljárás nélkül elfogni, megölni vagy bármiképpen megbüntetni és javaikat lefoglalni. Ugyanez a büntetés azokra is vonatkozott, akik az ily módon elítélt bűnösöket befogadták. A nádor minderről oklevelet állított ki, amely természetesen a gonosztevők jegyzékét (*registrum*) is magában foglalta (HAJNIK 1899. 66–67, GÁBOR 1908. 124–150, HOLUB 1929. 167–191, ISTVÁNYI 1939, 1940/41., FEHÉRTÓI 1976. különösen I. 2–87., TRINGLI 1998.).

Szabolcs és a vele szomszédos Bereg vármegye számára a nádori közgyűlést együttesen szokták meghirdetni (HAJNIK 1899. 68., vö. ECKHART 1946. 170.).

Így történt 1435-ben, amikor Pálóci Máté (Mátyusz) nádor június 9-ére hívta össze a két vármegye nemességét Karász falu, a mai Nyírkarász határába.² A választás minden bizonnyal azért esett erre a Szabolcs megyei településre, mert a közös vármegyei határ közelében feküdt, és így a beregiek számára is könnyen elérhető volt. A közgyűlésen a nádor kíséretében részt vett Ramocsaházi András királyi, Ramocsaházi Jakab nádori ember, valamint Sebestyén, a székesfehérvári káptalan küldötte (MOL DL 80520, vö. SOLYMOSSI 1996/A. 192.). Ez alkalommal mindkét vármegyében összeírták, és a karászi nádori közgyűlésen elítélték a jól ismert gonosztevőket. A szerencsének köszönhetően mindkét vármegyéből fennmaradt a levelesített személyek lajstroma.³

A szabolcsi gonosztevők jegyzékét a nádor 1435. július 20-án kelt oklevele őrizte meg (az oklevelet említette ISTVÁNYI 1940/41. 183. 20. jegyzet). Eszerint a karászi nádori közgyűlésen a Szabolcs vármegye nemessége által választott 12 esküdt ülnök (*iurati assessores*): Bátori Szaniszló fia István, Bökényi (Bökönyi) Farkas Kelemen, Földesi Nagy Benedek, Gúti András, Ibrányi Gergely, Kapolcsi (Kopócsi) László, Kemecei László, Kisvárdai Pelbárt, Pazonyi Mátyás, Petri Ders Benedek, Szakolyi Bereck és Tárkányi Péter, továbbá a vármegye tisztikara: Madai Tamás alispán, valamint a négy szolgabíró: Apagyai Bálint, Bajoni (Bajomi) Adorján, Kércsi Illés és Sényői Antal bejárta a vármegyét és összeállította a gonosztevők jegyzékét. Az általános gyakorlatnak megfelelően a nádori közgyűlésen levelesítették a bűnösöket, és lajstromukat a nádor belefoglalta oklevelébe. Végül az oklevelet a nádor mellett az alispán és a szolgabírák is megerősítették pecsétjükkel.

Ugyanígy jártak el Bereg vármegye gonosztevői esetében is, de az erről kiállított nádori oklevél a benne átirított jegyzékkel együtt elveszett. A nádornak betervezett lista azonban ritka kivételként eredeti formájában fennmaradt.⁴ Ez a lajstrom nem nevezte meg a vármegyét, nem adta meg a jegyzéket összeállító 12 esküdt ülnök, az alispán és a négy szolgabíró nevét, és

¹ A levelesítéssel, a gonosztevők nevét tartalmazó forrásokkal mindmáig legátfogóbban *Fehértói Katalin* foglalkozott. Névtani vizsgálódásai során a jelenség jogi, társadalmi, művelődéstörténeti hátterét is feltárta. Munkája számára az 1970-es évek elején átirattam Szabolcs és Bereg vármegye Zsigmond-kori, valamint Zala vármegye 1512. évi levelesítő oklevelét. Ezek szövege a kiadás reményében a kései középkorból származó 30 lajstrom 1830 nevét feldolgozó kandidátusi értekezés függelékében is helyet kapott (FEHÉRTÓI 1976. I. p. VIII, 4–5, II. 120–149. Vö. FEHÉRTÓI 1973. 437., FEHÉRTÓI 1981. 440–449., FEHÉRTÓI 1982. 5.). Fehértói Katalin 1977-ben Mollay Károly és Papp László opponensi közreműködésével megvédett disszertációja sajnálatos módon eddig nem jelent meg. A közelmúltban szándéka ellenére történt események arra készítették őt, hogy a még kiadatlan szabolcsi és beregi forrás közzétételére buzdítson. Így született meg ez a publikáció. Hálás köszönet érte.

² A közgyűlésre hivatkozó nádori oklevelek rendszerint említik az összejövetel első napját. MOL DL 54934, 54938, 54939, 54941, 54942, 66891, 80519–80521. MOL DF 222005.

³ A település-, birtoklás- és jogtörténeti, valamint névtani szempontból különösen értékes két forrás szövegét lásd a bevezető után!

⁴ A hitelesítés (pecsételés) nélküli jegyzék a papírlap mindkét oldalát betölti. Éppen ezért nem lehet a szöveg csonkaságára következtetni, és ilyen következtetés levonására a szöveget tévesen értelmező XVIII. századi feljegyzés (*fragmentum inventarii*) sem nyújt semmiféle alapot. Sőt a lajstrom teljességét bizonyítja a benne szereplő gonosztevők lakóhelyének sorrendje, amely szerint a lista készítői a határjáráshoz hasonlóan mintegy körbejárták a vármegye területét. Hasonló kivétel Heves vármegye keltezetlen rövid jegyzéke (BARTFAI SZABÓ 1905. 10–11., említi FEHÉRTÓI 1973. 435.).

kelteztést sem írtak rá. Mindezek feljegyzésére nem volt szükség. Egyfelől a nádori közgyűlés résztvevői tudtak róla, másfelől a levelesítésről készített nádori oklevél pótolta ezeket a hiányosságokat. Mivel ez az oklevél elpusztult, a beregi jegyzék összeállításának időpontját közvetett módon lehet meghatározni.⁵ Az 1435. június 20-án kelt nádori oklevél bevezetőjében Szabolcs és Bereg vármegyei személyek levelesítéséről szól, de csak Szabolcs vármegyei gonosztevők felsorolását tartalmazza. Ezzel szemben a kelteztetlen lista kizárólag Bereg vármegyei bűnözőkre vonatkozik. Ennek alapján nagy valószínűséggel feltehető, hogy az 1435. június 20-án kiadott oklevél és a lajstrom összefügg egymással. Ezt a feltevést erősítik meg a mindkettőben szereplő nádor személyével kapcsolatos adatok. A kelteztetlen beregi jegyzék szerint Ardó és Csomonya birtokosa a Pálóci család, nevezetesen a nádor és rokona, Pálóci László volt (vö. CSÁNKI 1890. 426. és JAKUBOVICH 1923. 96.). Pálóci Máté, a család egyetlen nádor tisztséget viselő tagja 1435 februárjától 1437 elején bekövetkezett haláláig töltötte be ezt a méltóságot (FÜGEDI 1970. 105., ENGEL 1996. I. 5. vö. MOL DL 13008, 54907, MOL DF 222109.). A beregi lajstrom tehát csak ebben az időszakban keletkezhetett. Az intervallum az 1435-ös évre korlátozható, mert kicsi a valószínűsége annak, hogy ugyanazon vármegyében egymást követő években szükség lett volna a gonosztevők összeírására. De erre nem is kerülhetett sor, mert 1436-ban közgyűlés tartására alkalmas tavaszi-őszi időszakban a nádor nem járt ezen a tájon.⁶ Ennek megfelelően a beregi jegyzék Szabolcs és Bereg vármegye 1435 nyarán tartott nádori közgyűlése alkalmával jött létre. A közgyűlés első napja (1435. június 9.) és az itt kibocsátott szabolcsi levelesítő oklevél dátuma (1435. június 20.) közti napokban állította össze a vármegye tisztikara a nádor, illetve a nádori közgyűlés számára.⁷

Az 1435. évi nádori közgyűlés alkalmával Bereg vármegyében 71 személyt írtak össze. Tényleges vagy egykori ismert lakóhelyük a következő 25 beregi település volt: Ardó, Atya, Bégány, Bene, Bilke, Bisztra, Bobojcsca (Bubuliska), Bótrágy, Csarnavoda (Csaroda),

Csomonya, Dercen, Ezdete (Izsnýete), Gelénes, Ignéc, Kálnik, Kismuzsaly, Kölcsey, Lucska, Munkács, Ökörmező, Rákos, Szász (Beregszász), Szentmiklós (Szolyvaszentmiklós), Szernye, Tarpa.

Szabolcs vármegyében ugyanakkor több mint 237 személyt levelesítettek. (A pontos szám az oklevél anyagának hiányossága miatt nem állapítható meg.) Ők az alábbi 26 szabolcsi település valamelyikén éltek, illetve tevékenykedtek: Aranyos (Aranyosapáti), Ártánháza, Báka (Szabolcsbáka), Bolt, Böszörmény (Hajdúböszörmény), Dada (Tiszadada), Egyek, Eperjes (Eperjeske), Hugyaj (Érpatak), Jéke, Kálló, Kércs (Nyírkércs), Komoró, Mada (Nyírmada), Mihály (Nyírmihálydi), Nábrád, Őrmező, Pálca (Tornyospálca), Pericse (Piricse), Perked, Pilis (Nyírpilis), Rád (Tiszarád), Sáp, Szoboszló (Hajdúszoboszló), Téglás, Zelemér.⁸

Mindkét vármegyében zömmel jobbágyokat, köztük mezővárosi polgárokat levelesítettek. Beregben 17 földesúr 46 jobbágyát (65%), míg Szabolcsban a hugyajai nemesek és további 9 földesúr 204 jobbágyát (86%) írták össze.⁹ A többiek jogi státusát nem rögzítették. Kifejezetten nemesi származású bűnöst nem neveztek meg, de Beregben 4, Szabolcsban pedig 11 familiárist és a debreceni-böszörményi uradalom tisztartóját is levelesítették. Ők minden bizonnyal nemesek voltak. Bár Szabolcsban 3 tanult (*litteratus*) embert nyilvánítottak bűnösnek, a két vármegyében egyetlen egyházi személyt sem proskribáltak. A földesurak között sem akadt egyházi földesúr. Krizogonusz vikárius nem tasnádi vikáriusként, hanem Csarnavodai György fiaként volt jobbágybirtokos a faluban (MOL DL 54935). A levelesítés általában a települések egy vagy néhány lakóját érintette. Brankovics György szerb despota böszörményi és dadai, valamint a Losonci család pálcái és aranyosi birtokán viszont tömeges méretű volt a proskripció. Böszörményen a bíróval és az egyik esküdttel együtt 32, Dada faluban pedig 36, míg Pálcán legalább 73, Aranyoson pedig 54 jobbágyot sújtott a súlyos büntetés. A nők aránya a levelesítettek körében jelentéktelen volt: Beregben 5 hölgyet (7%),

⁵ A lajstrom első említője és hasznosítója szerint a jegyzék 1435 és 1437 között készült, továbbá Zemplén- és Bereg megyei személyekre vonatkozik (JAKUBOVICH 1923. 96.) A MOL DL gépi segédlete Jakubovich véleményétől annyiban tért el, hogy a jegyzék keletkezését két évre (1435–1436) szűkítette (vö. TRINGLI 1998. 31.).

⁶ A nádor 1436 tavaszán a Dunántúlon (MOL DL 86340) járt, nyáron Budán (MOL DL 55031–55034, 55037–55040, 57640) időzött, majd az ország észak-keleti részébe ment (MOL DF 222073), ahol szeptember 5-től kezdődően októberbe nyúlóan Patak mellett Zemplén és Ung megye számára tartott közgyűlést. Ezúttal Meszesi Pál volt a székesfehérvári káptalan küldötte (MOL DL 12962, 55043).

⁷ Elvileg elképzelhető, hogy a beregi lajstrom néhány nappal később készült el, mert a nádori közgyűlésről keltezte még június 26-án (MOL DL 54942) is adtak ki oklevelet. Ennek azonban kicsi a valószínűsége. Mivel a lista összeállítása volt a legfontosabb teendő, Beregben is azonnal hozzáláttak a munkához. Bizonyára itt sem kellett több idő annál, mint amennyit a nagyobb kiterjedésű Szabolcs vármegyében fordítottak a lajstrom elkészítésére. A nádor egyébként 1435 nyarán, augusztus 19-től kezdve Várad mellett Bihar és Kraszna megyék számára tartott közgyűlést. A királyi ember Zádori György, a nádori Iszkázi Balázs, a székesfehérvári káptalan küldötte pedig *litteratus* Péter volt (MOL DL 30434).

⁸ Egy település hiányzik, mert az oklevél csonkasága miatt nevét nem lehetett megjelölni.

⁹ A két vármegye településeinek és földesurainak, továbbá a familiárisoknak és uraiknak azonosításához lásd GYÖRFFY 1963. 519–550., CSÁNKI 1890. 409–428., 503–544., MAKSAY 1990 I. 169–189, II. 681–713., NÉMETH 1997. passim.

míg Szabolcsban egyetlenegy sem ítélték el. Az etnikailag vegyes népességű területen a bűnösök között a magyarok mellett másokat is összeírtak. Beregben két *Ræthenus* és egy *Wolabus*, míg Szabolcsban két *Volabus* és egy *Chygan* elnevezés egyértelműen rutén, román, illetve cigány személyt jelölt.

Bereg vármegyében hatféle bűnt toroltak meg. Ennek megfelelően a levelesített személy tolvaj, rabló, hamis pénzverő és ezek befogadója, varázslónő vagy parázna volt. Szabolcs vármegyében 9 elemből állt a bűnlajstrom. Itt rablógyilkos, hamis oklevél- és pecsét-készítő, valamint hamis vámszedő is akadt, de varázslásért senkit sem vontak felelősségre. A varázslónő mesterségét, amibe a jóslás, bájolás, szemmelverés is beletartozott, a latin kifejezések (*incantatrix*, *fitonissa* ~ *pythonissa*) mellett a beregi jegyzék találóan a magyar néző szóval is érzékeltette. A férfiakat és nőket egyaránt érintő paráznaság vétkére mindkét forrás sajátos latin megjelölést (*hereticus* vagy *heretica*) használt. Ebben az esetben ez a kifejezés Fehértói Katalin meggyőző magyarázata szerint nem dogmatikai, hanem erkölcsi eltévelyedést takart, vagyis nem huszitákra, hanem parázna személyekre vonatkozott (FEHÉRTÓI 1973. 435-439., vö. HADROVICS 1993. 41-44.¹⁰).

Szabolcsban kiugróan magas volt azok száma (198 fő, 83%), akiket azért ítélték el, mert tolvajokat és rablókat befogadtak és szállást adtak nekik. A második helyen messze lemaradva a lopás, a harmadikon a rablás állt. Beregben egyenletesebb volt a megoszlás. Itt a legtöbb embert (38 fő, 53%) tolvajlással vádolták. De a szabolcsi gonosztevőkkel szemben sokan úzték (21 fő, 30%) az illegális pénzverés mesterségét is. A harmadik helyet a rablók foglalták el. A többi bűnfajta egyik vármegyében sem fordult elő jelentős számban. Ugyanaz a személy többféle vétket is elkövetett. A lopás és a rablás sokszor együtt járt, és Bereg vármegyében gyakran hamis pénzverés is társult hozzájuk. A vétkesek befogadása, rejtegetése olykor más bűn elkövetésével párosult. A gonosztevők egy része a levelesítéskor már nem tartózkodott lakóhelyén, idejekorán kereket oldott, szökésben volt, kóborolt. Bereg vármegyében 21 (*divagus*), Szabolcsban 7 (*vagabundus*) személy kényszerült bűne miatt erre az életformára.

A két vármegyében 1435 nyarán levelesített több mint 308 személy további sorsát nem ismerjük. Egy részük bizonyára meglakolt bűneiért. Másik részük valószínűleg megmenekült a gyászos végtől. Nem kétséges, hogy a jobbágyok és a familiárisok jelentős részét megvédték uraik, mentesítették a büntetéstől.¹¹

Ha nem ezt tették volna, akkor Aranyos, Böszörmény, Dada és Pálca a levelesítés következménye miatt csaknem elnéptelenedett volna. Ez pedig alapvető földesúri érdekekkel állt szemben. Brankovics György szerb despota és a Losonci család tagjai nem hagyhatták – különösen miután másutt is érintve voltak –, hogy az említett négy településen 68, illetve 127 jobbágyukat a gonosztevők befogadásának vétsége miatt elveszítsék. A levelesítés elrettentő hatásával ennek ellenére hozzájárult a bűnözés megfékezéséhez, a közrend biztosításához.

Solymosi László

DE Történelmi Intézet

H – 4010 Debrecen, Egyetem tér 1.

Irodalom

BÁRTFAI SZABÓ 1905.

Bártfai Szabó László: Proscriptio I. Mátyás király korából. *Turul* 23. 1905. 10-17.

CSÁNKI 1890.

Csánki Dezső: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában. I. Budapest 1890.

ECKHART 1946.

Eckhart Ferenc: Magyar alkotmány- és jogtörténet. Budapest 1946.

ENGEL 1996.

Engel Pál: Magyarország világi archontológiája. 1301-1457. I-II. História könyvtár. Kronológiák, adattárak. 5. Budapest 1996.

FEHÉRTÓI 1973.

Fehértói Katalin: Husziták voltak-e a Heves megyei hereticus-ok? *Századok* 107. 1973. 435-439.

FEHÉRTÓI 1976.

Fehértói Katalin: Magyar személynévadás és társadalmi helyzet a XIV-XVI. században. (Levelesített gonosztevők nevei.) I-II. Budapest 1976. Kandidátusi értekezés. Kézirat.

FEHÉRTÓI 1981.

Fehértói Katalin: A leveles melléknév és a régi magyar bűnüldözés. *Magyar Nyelv* 77. 1981. 440-449.

FEHÉRTÓI 1982.

Fehértói Katalin: A bűnüldözés a középkori Magyarországon. *História* 4. 1982/3. 5-6.

FÜGEDI 1970.

Fügedi Erik: A 15. századi magyar arisztokrácia mobilitása. [Social Mobility of the Hungarian

¹⁰ A cikkre Fehértói Katalin hívta fel a figyelmemet. Az 1477-ben *beresis* vétségében elmarasztalt pápai polgár is minden bizonnyal paráznaságot és nem eretnkséget követett el (SOLYMOI 1996/B. 35., 44., 48.).

¹¹ A levelesített jobbágyok megváltásáról részletesen szól FEHÉRTÓI 1976. I. 16-23.

- Aristocracy during the Fifteenth Century. *Общественная мобильность венгерской аристократии в пятнадцатом веке.*] Budapest 1970.
- GÁBOR 1908.
Gábor Gyula: A megyei intézmény alakulása és működése Nagy Lajos alatt. Budapest 1908.
- GYÖRFFY 1963.
Györffy György: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza. I. Budapest 1963.
- HADROVICS 1993.
Hadrovics László: Hogyan lettek a paráznákból eretnekek? In: Szomszédaink között Kelet-Európában. Emlékkönyv Niederhauser Emil 70. születésnapjára. Szerk. Glatz Ferenc. Budapest 1993.
- HAJNIK 1899.
Hajnik Imre: A magyar bírósági szervezet és perjog az Árpád- és vegyes-házi királyok alatt. Budapest 1899.
- HOLUB 1929.
Holub József: Zala megye története a középkorban. I. Pécs 1929.
- ISTVÁNYI 1939, 1940/41.
Istványi Géza: A generalis congregatio I–II. *LK* 17. 1939., 50–83., 18–19. 1940–1941. 179–207.
- JAKUBOVICH 1923.
Jakubovich Emil: *Néző. Magyar Nyelv* 19. 1923. 95–96.
- MAKSAY 1990
Magyarország birtokviszonyai a 16. század közepén. Szerk. és a bevezető tanulmányt írta Maksai Ferenc I–II. MOL Kiadványai II. Budapest 1990.
- NÉMETH 1997.
Németh Péter: A középkori Szabolcs megye települései. *Ethnica* kiadás, Nyíregyháza 1997.
- SOLYMOSI 1996/A.
Solymosi László: A székesfehérvári káptalan hiteleshelyi működésének főbb sajátosságai az Árpád-korban. In: A székesfehérvári Boldogasszony bazilika történeti jelentősége. Szerk. Farkas Gábor. Székesfehérvár 1996.
- SOLYMOSI 1996/B.
Solymosi László: Adatok Pápa város középkori történetéhez. In: Tanulmányok Pápa város történetéből. 2. Szerk. Hermann István. Pápa 1996. 31–54.
- TRINGLI 1998.
Tringli István: Jagelló-kori levelesítőjegyzék Zalából. *LK* 69. 1998. 3–31.
- I.
Karász, 1435. június 20.
Pálóci Máté nádor és Szabolcs vármegye hatósága a Karász falu határában tartott nádori közgyűlésen levelésíti a szabolcsi gonosztevőket.
- Vízfoltos, hiányos eredeti papíroklevél (44,5x27,5 cm), amely az írás irányára merőlegesen a hajtogatás mentén három részre szakadt. Az oklevél szövege a szakadások mentén megcsonkult. A hátlapon egy nagyobb és öt kisebb kerek pecsét töredéke látható.
Jelzete: MOL DL 54931 (Kállay család levéltára, Saec. XV. R. III. Nro. 166).
- Nos Mathius de Paloch regni Hungarie palatinus memorie commendamus, quod cum regia celsitudo multiplicatis malefactoribus et nocivis h[ominibus] r[eg]nique sui depredatoribus pro extirpandis eisdem, unicuique etiam querulanti pro impendenda iustitia congruenti nos auctoritate sua suffultos [ad] comitatus de Zabolch et de Beregh pro celebranda congregatione generali destinasset, comitatibus[ue] in eisdem] feria quinta proxima post festum Penthecostes¹² prope villam Karaz eandem congregationem celebrassemus generalem et per universitatem nobilium dicti comita[tus] de] Zabolch Sthephanum filium Stanizlay de Bathor, Pelbardum de Kysuarda, Bricium de Zakul, Greg[orium] de] Ibran, Ladislaum de Kapulch, Benedictum magnum de Feldes, Andream de Gwth, Ladislaum de Kemeche, Petrum de Tarkan, Clementem Farkas de B[u]ken, Benedictum Ders de Petry et Mathiam de Pazon pro iuratis assessoribus nobis petivissemus assignari. Tandem [i]idem] iurati assessores una cum Thoma de Mada vicecomite, item Anthonio de Synew, Elia de Kerch, Valentino de Apagh et Adriano [de] Bayon iudicibus nobilium dicti comitatus de Zabolch ad fidem eorum Deo debitam fidelitatemque dicto do[mino] nostro regi et sue sacre corone dyademat[i] pro dicenda veritate et iustitia observanda in eo, ut veritatem non opprimerent, falsitatem non rectificarent, s[ed] cu]nctis iustitiam observarent, quoslibet etiam nocivos homines et malefactores, puta fures et latrones ac incendarios et eorum hospites, necnon cutores falsarum monetarum cudereque facientes easdem monetas cum hospitibus eorum, preterea sculptores falsorum sigillorum [et] constitores et delatores falsarum litterarum, nihilominus mutilatores et intoxicatores hominum et generaliter quoslibet alios nocivos homines et malefactores in eorum

¹² A közgyűlés eszerint 1435. június 9-én, csütörtöki napon kezdődött.

registro nobis nominatim enarrarent neminemque celarent, prestitam prehabito inter se maturo et del[iber]jato tractatu Anthonium filium Rophayn de Kerch furem et latronem, Nicolaum filium Sthephani de Rad cus[o]rem falsarum monetarum et cudere facientem, Gaspar filium Gregorium de Kerch furem, Sandrinum filium Andree Ormos de Komoro furem et latro[nem], Andream filium Simonis¹³ de Perked furem et latronem ac interfectorem ho[mi]num, Benedictum Thoka filium Michaelis de Arthanhaza furem et latronem et interfectorem hominum, Michaelem filium Stephani filii Iacobi de Ieke furem, Paulum filiu[m] Petri de Pilis furem et latronem, Emericum de Baka latronem, Leukus filium Ladislai de Mada furem, Valentinum filium Blasii de Saaph cusorem falsarum monetarum et hereticum cum nuro sua coninquinatum, Iohannem litteratum filium Valen[tini] de Nabrad emanatorem falsarum litterarum et sculptorem falsorum sigillorum, Albertum de Balth furem, Ladislaum filium Michaelis de Gezth officialem de Debrechen et de Bezermen ac pertinentiarum earundem hospitem furum et latronum, Petrum autem de [.]e[.]haz¹⁴, alterum Petrum Cheh, Emericum Tar, Sinka, Dionisium, Georgium parvum, Martinum tributarium et Cristin familiares et viceofficiales predicti Ladislai filii Michaelis per ipsum in possessionibus Bezermen predicta ac Dada et tributo in Teglas exigi consueto constitutos ex iussu et propria commissione eiusdem Ladislai domini ipsorum fures et latrones falsaque tributa exigentes, Michaelem filium Andree dicti Kakas furem vagabundum, Stephanum filium Andree dicti Kakas antedicti iobagionem Iohannis filii Georgii de Zaku[l] in Mihaly commorantem furem, Ladislaum familiarem Anthoni [!] de Kerch furem et latronem, Franciscum dictum Bayzath alias iobagionem Nicolai de Rad in eadem commorantem cusorem falsarum monetarum vagabundum, Mathiam dictum Dobray familiarem Nicolai de Rad cusorem falsarum monetarum vagabundum, Demetrium Volahum furem et hospitem furum ac [c]usorem falsarum monetarum vagabundum, Stephanum filium Petri dicti Kakas iobagionem Iohannis fili [!] Georgii de Zakul alias in possessione sua Mihaly residentem et nunc in alia possessione eiusdem Iohannis Periche commorantem furem, Benedictum dictum Cheh iobagionem Iohannis

de Ohath in possessione Egyek commorantem furem, Matheum dictum Theth iobagi[o]nem nobilium de Hüge in eadem Hüge commorantem furem, Anthonium dictum Louaz furem et la[tron]em vagabundum, Sebastianum et Petrum dictos Kancha fures et latrones vagabundos, Mathiam dictum Katho furem vagabundum, Genderkus iobagionem Benedicti de Ders in possessione Zelemer commorantem latronem, Petrum [dictum] Tar iobagionem nobilis domine relicte Iohannis de Kallo in eadem commorantem latronem ac hospitem furum et latronum, [Andr]eam iudicem, Benedictum iuratum, Iohannem filium Stanizlai, Iohannem Dersi, Anthon[ium ...]¹⁵, Valentinum Konya, Stanizlaum carnificem, Michaelem Vallas, Andream Konya, Nicolaum filium Demetrii, Mathiam Benche, B[la]sium Benche, Laurentium Kalloi, Valentinum Hymisi, Benedictum Kulchy, Petrum Vad, Do[minicum filium] Simonis, Andream sartorem, Stephanum Kakas, Georgium Valkam, Benedictum Benche, Mathiam Zyta, Nicolaum, Herman, Laurentium, Ioh[an]nem Fodor, Benedictum Oleus, Elec, Augustinum, Simonem Tar, Thomam filium Anthoni [!], B[la]sium filium Beke iobagiones dezpoti in possessione Bezermen predicta commorantes hospites furum et latronum, Andream Volahum furem [v]agabundum, Sthephanum dictum Chygan alias in possessione Zobozlo residentem hereticum vaga[bundum], Clementem Zeredas familiarem Nicolai filii Petri de Pilis furem, Anthonium Chonka in Ewrmezew commorantem iobagionem filiorum bani de Losonch furem, Iacobum Soos in Eperies commorantem iobagionem Ladislai filii Sigismundji de Losonch furem, Georgium Sypus, alterum Georgium Paztor, Mathiam Veres, Ladislaum Bobis, Mathiam Guria, Anthonium B[o]tus, Iohannem filium Simonis, Emericum filium Cozme, Benedictum Zeuld, Iohan[nem ...]¹⁶, Anthonium Zantho, Mathiam Demien, Mathiam Thoth, Thomam Wgh, Andream Nagh, Sthephanum filium Blasii, Georgium Fazakas, Mathiam Ada[...]¹⁷, Paulum Karazy, Mathiam Berenchy, Franciscum Veres, Mathe Fauago, Gallum Bodon, G[...]¹⁸, [Mar]tinum parvum, alterum Martinum filium Blasii, Demetrium et Michaelem Thefey, Iohannem magnum, Nico[laum] Nemeth, Anthonium litteratum, E[mericum] Bartha, Ladislaum Files, alterum Ladislaum Zere, Martinum Thoth, Nicolaum Konya, Petrum [...], Valentinum ...]¹⁹,

¹³ A személynevet (*Andream filium Simonis*) az oklevélíró kétszer írta le, de az egyiket alápontozta, azaz kihúzta.

¹⁴ Összesen két-három betű hiány. A szó elején álló rontott, javított betű és a közepén levő betűcsonkok nem fejthetők meg. A kézenfekvő *Hothaz, Hathaz* szó nem olvasható ki belőle. Ezt az egyértelműen olvasható betű (*e*) kizárja.

¹⁵ Egy centiméter szöveghiány.

¹⁶ Két centiméter szöveghiány.

¹⁷ Két-három betű szöveghiány.

¹⁸ Két és fél centiméter szöveghiány.

¹⁹ Két és fél centiméter szöveghiány két részletben.

alterum Valentinum Oleus, Ladislaum filium Sigismundi, Petrum Borsus, Paulum Cere, Michaelem Kosa, Sthephanum Bodon, [...] ²⁰ Zeuld, Iohannem Zalaka, Georgium Gubas Cantor, Simonem Sicati, Thomam Palic[h, ...] ²¹ tal, Iacobum Palich, Thomam Kan, Be[nedictum ...] ²² logh Michaelem magnum, Martinum Fabry, Gregorium Patul, Mathiam Pardich, [Mar]tinum Ezen, Demetrium Goida, Iacobum Mike, Paulum Kalmar, Vince, Miko, Albertum T[...] ²³ Bokor, Simonem Agatha, Georgium et Michaelem Mekes dictos, Thomam Santa, Blasium Vria, Dionisium, Benedictum Varga, Di[onisium] Bodor in Palcha, item Blasium Lantus, Iakus, Anthonium, Hugo, Mathiam Gula, Eme[ricum ...] ²⁴, Gallum Damacy, Benedictum Zanizlo, Valentinum Ianusy, Blasium filium Benedicti, Mathiam Kouach, Iacobum filium Dominici, Tho[mam ...], S]imonem ²⁵ Galmas, Paulum Fodor, Michaelem Souago, Georgium Halaz, Iohannem Makos, Valen[tinum ...] ²⁶ axa, alterum Valentinum Fabry, Petrum Cantur, Emericum Torkos, Simonem filium Pauli, Valentinum Chortan, Sthephanum [...] ²⁷ Zekel, Lucam Chonka, Petrum Varro, Nicolaum Sugo, Georgium Bachy, Ladislaum [...], C]lementem ²⁸ Zanizlo, Sthephanum Ban, Iacobum V[a]rga, Dominicum sartorem, Andream Zuhor, Emericum filium Pauli, Anthonium Daroch, alterum Anth[on]ium litteratum, Gregorium Taleto, Michaelem filium Nicolai, Gregorium Oleus, Valentinum Zultez, Gregorium [...], D]emetrium ²⁹ Bodon, Iacobum filium Martini, Benedictum Kouach, Dominicum Zultez, Paulum Siketh, Lucam Syketh, Petrum Gyula, Simonem Nir, Iacobum Heges, Bricium Fabry in Aranyas possessionibus commorantes iobagiones [La]dislai filii Sigismundi ac Iohannis et Alberti filiorum Dionisii filii bani de Losonch hospites furum et latronum, preterea Emericum filium Bene, Simonem filium eiusdem, Ladislaum Pap, Mathiam dictum Maday, Mathe Karde, Be[nedictum] Petheuch, Iohannem Chendel, Thomam Chendel, Martinum Kalloy, Petrum filium Georgii, Ladislaum filium Georgii, Iacobum et Mich[aelem] Zuro, Georgium Palchy, Petrum, Eliam et Mathiam dictos Kalloy, Stanizlaum, Iohannem Gyula, Iohannem et Ladislaum dictos Fodor, Iohannem Chaholy, Thomam Masfel, Blasium filium Stanizlai, Sebastianum Fa[z]akas,

Michaelem Pipes, Iacobum et Benedictum dictos Harangy, Paulum Maka, Vincentium et Demetrium Varga, Michaelem Zabo, Iohannem Baiza, Andream Sikath, Mathiam Trenkes, Laurentium Sydo iobagiones dezpoti in possessione sua Dada commorantes hospites furum et latronum pro publicis malefactoribus et nocivis hominibus nobis in eorum registro asignarunt, qui quidem malefactores et nocivi homines ad eandem congregationem nostram generalem venire non curarunt, sed se a facie iuris et iustitiae in eorum culpabilitatis manifestum indicium absentarunt. Unde nos cum prescriptis vicecomite, iudicibus nobilium iuratisque assessoribus eosdem proscriptos malefactores et nocivos homines pari arbitrio et voluntate in sententia capitali amissioneque omnium possessionum rerumque et bonorum eorum quorumlibet intra ambitum regni ubilibet existentium duximus fore condempnandos. Et ne numerus ipsorum proscriptorum augeatur, sed ipsi penitus et omnino extirpentur de regnoque evellantur, statuimus decernendo, ut quicumque hominum antelatos proscriptos malefactores et nocivos homines in civitatibus, opidis, liberis villis et possessionibus quorumcumque hominum reperire et apprehendere poterunt, eosdem detinendi et suspendendi ac iuxta eorum demerita feriendi et interficiendi resque et bona eorum pro se habendi et recipiendi tutam et liberam habeant facultatem, nec aliquis proximus vel cognatus huiusmodi proscriptorum super necatione eorundem ablationeque rerum et bonorum ipsorum contra tales interfectores et rerum ablatores ullo unquam tempore aliquam litis materiam valeant suscitare, quicumque autem hominum – cuiuscumque status existant – eisdem proscriptis malefactoribus et nocivis hominibus hospitalitatem prebuerint, pena eorundem supportabunt. Nos itaque vicecomes, iudices nobilium antefati premissis omnibus et eorum singulis interfuimus, eaque simul cum dictis iuratis assessoribus suo modo peregrimus, et in harum testimonium penes sigillum annotati palatini sigilla nostra duximus apponenda. Datum duodecimo die congregationis nostre predictae in loco memorato anno Domini millesimo quadringentesimo tricesimo quinto. *In dorso*: pro palatino, Bokod.

²⁰ Egy centiméter szöveghiány.

²¹ Három centiméter szöveghiány.

²² Két-három betű szöveghiány. A kézenfekvő *Balogh* olvasat a betűcsonkok alapján kizárható.

²³ Két centiméter szöveghiány.

²⁴ Egy centiméter szöveghiány.

²⁵ Egy centiméter szöveghiány.

²⁶ Két-három betű szöveghiány.

²⁷ Két és fél centiméter szöveghiány.

²⁸ Egy centiméter szöveghiány.

²⁹ Egy centiméter szöveghiány.

II.

[1435. június 9-20.]³⁰

Bereg vármegyei gonosztevők lajstroma

Hitelesítés nélküli jegyzék, amely a vízfoltos papírlap (22 x 29,5 cm) mindkét oldalát betölti. Jelzete: MOL DL 48256 (Magyar Nemzeti Múzeum, Szalay Ágoston gyűjteménye).

Item Sthephanus dictus Stheph iobagio Ladislai et Petri Theke de Agard in possessione Kalnyk commorans fur
Item Zan et Ywan filii Dynyz Rwtheni fures divagi
Item Baryz iobagio Petri de Tharkan in possessione Luchka commorans latro

Item Bene faber iobagio dospoti in possessione Rakos commorans latro et cusor falsarum monetarum

Item Arthen iobagio dospothy in possessione Boboysthya commorans fur et cusor falsarum monetarum

Item Iacobus et Michael dicti Weche divagi fures et cutores falsarum monetarum

Item Michael dictus Zelechke iobagio dospoti³¹ in Mwnkach commorans hospes cusorum falsarum monetarum

Item Iacobus Waak fur et cusor falsarum monetarum divagus

Item Petrus filius Bartha iobagio dospoti in possessione Mwnkach commorans fur

Item Yanko filius Dynyz iobagio dospoti in possessione Mwnkach commorans fur³²

Item Sthephanus dictus Karachon filius Geche fur divagus

Item Kwpka iobagio Iohannis filii Emerici de Peren in possessione Kelchen commorans fur

Item Bartha filius Ywach iobagio Iohannis filii Emerici de Peren in possessione Zenthmiklos commorans fur

Item Petrus Wolahus fur divagus

Item Iwan dictus Zalha iobagio Iohannis filii Emerici de Peren in possessione Ekermezew commorans cusor falsarum monetarum

Item Blasius dictus Pethkes familiaris Sthanizlai de Dolha fur

Item Berende iobagio Gorzo de Lypse in possessione Bylke commorans fur

Item Augustinus dictus Hangh iobagio Michaelis Iakch de Kwsal in possessione Bene commorans fur

Item Michael dictus Kwrwa fur divagus

Item Ladislaus dictus Zylagy fur divagus

Item Paulus dictus Hayas iobagio Ladislai et Michaelis

Iakch de Kwsal in possessione Kysmwsay commorans fur
Item domina coniunx Vrbani filii Bench iobagio Nicolai filii Iacobi de Began in eadem commorans incantatrix

Item Thomas filius Laurentii iobagio dospoti in possessione Ezdethe commorans cusor falsarum monetarum

Item Iacobus dictus Korpas iobagio dospoti in possessione Ezdethe commorans cusor falsarum monetarum

Item Georgius dictus Kacczo iobagio dospoti in possessione Ezdethe commorans cusor falsarum monetarum

Item Sthephanus dictus Bokor iobagio dospoti in possessione Ezdethe commorans fur

Item Nicolaus filius Zyk cusor falsarum monetarum divagus

Item Michael dictus Panaz iobagio Sthephani de Zeny in possessione Derzen commorans cusor falsarum monetarum, furis et latronis hospes

Item Sthephanus dictus Lachky iobagio Sthephani de Zen in possessione Derzen commorans cusor falsarum monetarum et latro

Item Sthephanus dictus Thawaly et Paulus familiares Sthephani Cantor de Egres latrones

Item Michael dictus Orros iobagio domini palatini in Ardo commorans hospes latronum

Item Iacobus et Sthanizlaus dicti Orros iobagiones domini palatini in Ardo commorantes latrones

Item Sthephanus Taar, Blasius Orros, Damianus filius Pauli Nemeth, Benedictus filius Pauli magni iobagiones domini palatini et Ladislai de Paloch in Ardo commorantes latrones³³

Item Blasius dictus Zeke iobagio Thome de Bathor in possessione Tharpa vocata commorans fur

Item Georgius dictus Soos fur divagus

Item Ladislaus parvus fur et cusor falsarum monetarum divagus

Item relicta Petri in possessione Gelyenes commorans iobagio Ladislai Iakch de Kwsal heretica cum³⁴

Item Gregorius dictus Kechkes iobagio Balthasar [!] de Athya in eadem Athya commorans fur

Item Blasius dictus Kopolch et domina coniunx Iohannis dicti Poson heretici divagi

Item Symon dictus Twsa iobagio domini Grisogoni vicarii in possessione Charnawada commorans fur

Item Sthephanus dictus Wagoth iobagio domini

³⁰ A keltezésre lásd a bevezetőt!

³¹ A szó javított, egy fölösleges betűt kihúztak belőle.

³² A következő sort (*Item Bartha filius Ywach iobagio Iohannis de Peren*) a lajstrom írója kihúzta, majd néhány sorral lejjebb bővebb változatban jegyezte fel.

³³ Az első oldal utolsó sora ezzel a szóval ér véget. A sor eleje alatt, a margón mankós kereszt rajza látható.

³⁴ Kimaradt, hogy Péter özvegye kivel követte el bűnét.

Grisogoni vicarii in possessione Charnawada commorans fur
 Item Michael dictus Weegh iobagio nobilis domine relicte Jacobi de Charnawada in eadem commorans fur
 Item Blasius dictus Chwlakos iobagio nobilis domine relicte Jacobi de Charnawada in eadem commorans fur
 Item Bakos iobagio Ladislai Iakch de Kwsal in possessione Gelyenes commorans fur
 Item Iacobus filius Benedicti dicti³⁵ Gench fur divagus
 Item domina Agnes dicta Waak iobagio Ladislai de Lonya in possessione Boltragh commorans incantatrix seu fitonissa
 Item Andreas dictus Syle cursor falsarum monetarum divagus
 Item Benedictus dictus Hwsy iobagio Ladislai Iakch de Kwsal in possessione Zernye commorans fur et cursor falsarum monetarum
 Item Petrus filius Blasii dicti Yo iobagio Ladislai Iakch de Kwsal in possessione Zernye commorans fur et cursor falsarum monetarum
 Item Petrus dictus Boso iobagio Ladislai Iakch de Kwsal in possessione Zernye commorans fur et cursor falsarum monetarum
 Item Sthephanus dictus Bogar iobagio Ladislai Iakch de Kwsal in possessione Zernye commorans fur

Item Georgius dictus Pooch divagus cursor falsarum monetarum
 Item Fabianus filius Sthephani dicti Santha fur divagus
 Item Paulus filius Mathius dicti Ezthergarus iobagio domini palatini in possessione Chamonya commorans hospes latronum et cursorum falsarum monetarum
 Item domina coniunx Thome dicti Weegh iobagio Ladislai de Paloch in possessione Chamonya commorans incantatrix seu fitonissa vulgo nezew
 Item Gregorius filius Thome dicti Weegh fur divagus
 Item Thomas dictus Byrocha cursor falsarum monetarum divagus
 Item Clemens dictus Lewche iobagio Ladislai de Paloch in possessione Igneche commorans cursor falsarum monetarum
 Item Marcus alias in possessione Byztre commorans, nunc autem divagus latro
 Item Paulus dictus Zalthech iobagio Petri de Tharkan in possessione Byztra commorans hospes furis
 Item Iwan filius Philippi iobagio Petri de Tharkan in possessione Kalnyk commorans fur
 Item³⁶ Ladislaus dictus Paap familiaris castellanorum castris Mwnkach vocati cursor falsarum monetarum
 Item Michael filius Thyborch Kanthor iobagio dispoti in opido Zaaz commorans hereticus

³⁵ A szó tévesen kétszer szerepel.

³⁶ A szó előtt a margón mankós kereszt rajza látható.

Liste der Übeltäter der Komitate Szabolcs und Bereg aus dem Jahr 1435

László Solymosi

Die häufigste Form der mittelalterlichen Strafverfolgung war die Ächtung (*proscriptio*). Der Palatin (*comes palatinus*) fuhr durch das Land und hielt im Auftrag des Monarchen, um Übeltätern Einhalt zu gebieten und in anderen Rechtsangelegenheiten zu urteilen, regelmässig Generalversammlungen ab. Dazu rief er an einem vorher bestimmten Ort und Zeitpunkt den Adel eines oder mehrere Komitate zusammen. Wichtigste Aufgabe der Zusammenkunft war es, mit den Dieben, Spitzbuben und anderen Missetätern aufzuräumen. Die Anwesenden wählten 12 geschworene Beisitzer (*iurati assessores*), die zusammen mit der Behörde des Burgkomitats (dem Vizespan und den Stuhlrichtern) einen Eid ablegten, sich von der Wahrheit leiten zu lassen und keinen Schuldigen zu verschweigen. Anschliessend stellten sie im Gebiet des jeweiligen Burgkomitats eine Liste aller Straftäter zusammen und übergaben diese dem Palatin. Die Liste verlas man vor der Adelsversammlung, und die darin genannten Personen wurden in Abwesenheit für schuldig erklärt und zum Tode und zur Konfiszierung ihres Vermögens verurteilt. Gleichzeitig gab man bekannt, dass jederman berechtigt sei, die geächteten Personen ohne richterliches Verfahren zu ergreifen, zu töten oder anderweitig zu bestrafen und ihre Güter in Besitz zu nehmen. Dieselbe Strafe bezog sich auf jene, die Geächtete bei sich aufnahmen. Der Palatin stellte darüber eine Urkunde aus und diese enthielt auch die Liste (*registrum*) der Straftäter.

Im Sommer des Jahres 1435 hatte der Palatin für Szabolcs und das benachbarte Komitat Bereg eine Generalversammlung einberufen. Aus diesem Anlass wurden in beiden Burgkomitaten die Verurteilten und Straftäter konskribiert. Die Liste der Missetäter aus dem Komitat Szabolcs ist mit der vom Palatin ausgestellten Urkunde auf uns gekommen, während im

Falle des Komitats Bereg, als seltene Ausnahme, die dem Palatin unterbreitete Liste erhalten blieb.

Nach den beiden im Anhang veröffentlichten Registern wurden in 25 Gemeinden des Komitats Bereg 71 und in 26 Siedlungen des Komitats Szabolcs mehr als 237 Personen geächtet, und zwar überwiegend in Dörfern lebende Leibeigene oder Bürger von Marktflecken. Die Zahl der Frauen war unbedeutend. Bei den Übeltätern handelte es sich um Ungarn, Ruthenen, Rumänen bzw. Zigeuner.

Die im Komitat Bereg geächteten Personen waren Diebe, Räuber, Geldfälscher und diese Aufnehmende, Zauberinnen (*incantatrix, fitonissa ~ pythonissa*) oder der Unzucht Bezichtigte (*hereticus* bzw. *heretica*). Im Komitat Szabolcs wurde wegen Zauberei niemand zur Verantwortung gezogen, dafür gab es hier ausser den Genannten unter anderem einen Raubmörder, Urkunden- und Siegfälscher sowie einen falschen Zolleinnehmer. Aussergewöhnlich hoch (83%) war in Szabolcs die Zahl derjenigen, die man verurteilte, weil sie Dieben und Räubern Unterschlupf gewährt hatten. Im Komitat Bereg lautete die Anklage in den meisten Fälle auf Diebstahl (53%) bzw. illegales Geldprägen (30%). Viele der Verurteilten weilten zum Zeitpunkt der Ächtung nicht mehr an ihrem Wohnort, sondern waren flüchtig.

Das weitere Schicksal der Übeltäter ist unbekannt. Ein Teil von ihnen musste gewiss für seine Taten büssen. Andere dürften ihrer gerechten Strafe entgangen sein. Sie wurden von ihren Grundherren beschützt, die ihnen Straffreiheit gewährten. Denn hätten sie dies nicht getan, wären einige ihrer Güter mit der Zeit nahezu menschenleer gewesen. Ungeachtet dessen hat die Ächtung mit ihrer abschreckenden Wirkung dazu beigetragen, die Straftaten einzudämmen und die öffentliche Ordnung zu gewährleisten.

Übersetzt von Gotlind B. Thurmann

László Solymosi
Historisches Institut der Universität Debrecen
H-4010 Debrecen, Egyetem tér 1.

A domonkosok a középkori Beregszászon

– Fehér Mátyás kritikája –

Zágorhidi Czigány Balázs

„A Beregszászon egykor létezett Sz. Domonkosrendi szerzetesek s apácák zárdájáról igen kevés hiteles adat maradt az utókorra, miután e zárdáknak sem keletkezete, sem alapítási éve, sem a Szentnek neve, kinek emlékezetére e zárdák fölavattattak Istennek, az utókor tudomására el nem jutott.” – írta Rupp Jakab 1872-ben (RUPP 1870/76. 374.), s megállapítása szinte napjainkig érvényes. Rupp mindössze egyetlen ide vonatkozó középkori oklevelet ismertetett (feltehetően azt is téves dátummal), s két további XVI. századi adatot idézett, a már elhagyott kolostor javainak eladómanózájáról. Az adatok sorát – főleg a XVI. századból – tovább bővítette ugyan Lehoczky Tivadar Bereg megyei monográfiája, de az alapvető kérdéseket ez sem válaszolta meg meg-nyugtatóan, igaz kísérletet tett mind az alapító személyének mind a kolostor védőszentjének meghatározására (LEHOCZKY 1881. II. 16–19.). A rend-történeti irodalom – egyetlen kivétellel – még ennél is szegényesebb eredményeket mutatott fel. Sigismondo Ferrari 1637-ben készült munkájában csupán a kolostor egykori létezését konstataálta, s annak pusztulási idejéhez adott némi támpontot (FERRARIUS 1637. 68., 511.). Pfeiffer Miklós Ferrari és Rupp Jakab eredményeire támaszkodva foglalta össze röviden a ház történetét (PFEIFFER 1917. 32–33), Iványi Béla (IVÁNYI 1929. 16.) és Harsányi András (HARSÁNYI 1938. 80.) pedig csak felsorolásszerűen tett említést a beregszászi rendházról.

Az említett kivétel Fehér Mátyás domonkos rendtörténész, aki 1944-ben megjelent munkájában rendkívül színes képet rajzolt a középkori kolostor életéről (FEHÉR 1944.).¹ Bár Fehér rend-történeti munkáit jelentősebb kritika eddig nem érte (a későbbiekben, hazájától és rendjétől távol készült munkáit annál inkább²), a gazdagnak tűnő jegyzet-anyag eleve kételyt ébreszthet azokban, akik ismerik a középkori magyar domonkos rendtartomány történetének szűkös forrásadottságait. Fehér eredményei – vagy az ismeretlenségben maradásuk miatt vagy a kutatók óvatossága miatt – nem épültek be a magyar közép-

kortudományba, nem idézi őket sem Györffy György történeti földrajza (GYÖRFFY 1987. 532–533.), sem a *Korai magyar történeti lexikon*. (KMTL 98. – Beregszász, 171-172. – domonkosok)

Az óvatosság indokoltnak tűnik. Elegendő csupán a legkorábbi adatot, az első említést megnéznünk, máris láthatjuk, hogy Fehér teljességgel megbízhatatlan, s nemcsak hogy önkényesen értelmezi a forrásokat, de manipulálja is azokat. Munkájában Lehoczkyra hivatkozva írja: „Annyi bizonyos, hogy már 1327-ben Beregszászban voltak domonkosok, mert Kunt comes, akinek az unokája Eberhard ebben az esztendőben Beregszász bírója, nagymuzsalyi szőlőbirtokából egy részt a beregszászi kolostornak adományozott.” (FEHÉR 1944. 4.) Az idézett helyen (pontosabban az azt megelőző oldalon) azonban Lehoczky csupán arról tesz említést: „Hogy ez időben a német lakosság itt túlnyomó volt, kitűnik onnan is, hogy német bírója vala; névszerint 1327-ben Eberhard fia Péter, kinek atyja Kunt comes nagymuzsalyi birtokos...” (LEHOCZKY 1881./II. 92.). Domonkosokról tehát itt szó sem esik, de nemcsak itt, hanem az eredeti oklevélben sem. A forrás – immár Lehoczky hibájából – kissé nehézkesen azonosítható, Lehoczky ugyanis egyrészt nem ad meg sem kiadást sem lelőhelyet, másrészt pedig – mint az ugyancsak általa összeállított beregszászi bírói névsorból kitetszik – a forrás dátuma itt hibásan szerepel, az adat valójában 1337-ből származik (LEHOCZKY 1881. II. 111.). Ezzel a dátummal már valóban megtaláljuk az oklevelet Györffy történeti földrajzában Beregszásznál, részletesebben pedig Muzsajnál is, ahol az is kiderül, hogy egy könnyen ellenőrizhető, kiadott oklevélről van szó (GYÖRFFY 1987. I. 546.).³

A legtöbb adat ellenőrzése során – már amennyire a gyakran homályos hivatkozások ellenőrizhetők – hasonló eredményre jutunk. Általában az a módszer figyelhető meg, hogy Fehér a Lehoczky-nál idézett várostörténeti adatokból kompilált domonkos vonatkozású forrásokat, vagy az ő – többnyire a leleszi konvent hiteleshelyi levéltárára utaló – hivatkozásai mintájára fiktív adatokat kreált. Így lett pl. a Lehoczky által is említett János beregszászi plébános és királynői káplán domonkos szerzetes (vö. LEHOCZKY 1881. II. 93., 127. és FEHÉR 1944. 8., 10.), és így született fiktív adat Erzsébet királynő birtokadómanózájáról (FEHÉR 1944. 8.). A gyanú elterelése végett mindössze annyit tett, hogy bár maga is hivatkozott

¹ Megjelent különnyomatként is (30 p.), a jegyzetekben ennek oldalszámaira hivatkozom. Változatlan formában (lényegében az eredeti tanulmány másolataként), némileg módosított címmel megjelent a Fehér által szerkesztett, előbb New Yorkban, majd Buenos Airesben megjelenő történelmi folyóiratban. FEHÉR 1971.

² A kétes forrásértékű ún. Kassai kódex körüli problémák legújabb összefoglalása: KOVÁCS 1996.

³ Kiadása: Ao 602.

Lehoczkyra, de munkájának csak a III. ún. *Különös rész*-ét idézte, s említést sem tett a II. kötetéről, ahol Lehoczky maga is részletesen tárgyalja a beregszászi kolostorok történetét.

Fehér egyéb, nehezen ellenőrizhető és feltehetően ugyancsak fiktív forráscsoportokat is idéz munkájában. Ilyen a *Kassai domonkos-rendi levéltár leleszi másolata* (FEHÉR 1944. 6. et passim), melyből többnyire olyan adatokra hivatkozik, amelyek eredetijéről egyelőre nincs tudomásunk, és nem ismerte őket a leleszi levéltár anyagát bőségesen felhasználó Lehoczky sem (ld. pl. Sebeházi Pelbárt személyét⁴).

Fehér hasonló jellegű forrása a *Gyöngyösi ferencesek ősnymtatványai: 55. szám* (FEHÉR 1944. 9. et passim), erről a szentbeszédgyűjteményről azt állítja, hogy Székesfehérvári Tamás beregszászi domonkos szerzetes kötete volt, aki feljegyezte benne a saját és több más szerzetestársa szentbeszéd-témáit (FEHÉR 1944. 13.). A kötet valóban megtalálható volt a gyöngyösi ferences könyvtárban (igaz más jelzet alatt),⁵ s ma is fellelhető az antiqua gyűjteményben, sőt Székesfehérvári Tamás (Thomas de Albaregali) nevét is megtaláljuk benne possessorként bejegyezve (CSAPODI–CSAPODINÉ 1988. 385. 1554. sz.). A szerző személyén túl azonban semmi sem utal arra, hogy Székesfehérvári Tamás domonkos lett volna (bár a könyvtár anyagában több kétségtelenül domonkos provenienciájú kötet is található – pl. CSAPODI–CSAPODINÉ 1988. 371. 1436. sz., 377. 1488. sz.), sőt a gyűjtemény possessor-bejegyzéseinek feldolgozója egyenesen ferencesként tartja számon (SOLTÉSZ 1967. 130.). A kötet bejegyzéseit nem állt ugyan módomban személyesen ellenőrizni, de a fentiek alapján ezek hitelességében is kételkednünk kell.⁶

A Fehér által idézett források közül még egy csoportot feltétlenül érdemes kiemelni, már csak azért is, mivel ezek kétségtelenül hitelesek, bár szerzőnk velük is meglehetősen önkényesen bánt. Iványi Béla tárta fel a domonkos rend Római Központi Levéltárában a rendfőnökök XV–XVI. századi regisztrátúra-könyveiben rejlő magyar vonatkozású adatokat. A gaz-

dag forrásanyagról azonban csupán egy rövid ismertetőt tett közzé, a publikálásig – bár tervezte – sajnos nem jutott el (IVÁNYI 1929). Iványi a forrásokat másoknak is rendelkezésére bocsátotta, így bőségesen merített belőlük Harsányi András⁷ és Fehér Mátás⁸ is. A kéziratos anyagnak Iványi halála után nyoma veszett, csak a közelmúltban bukkant fel egyik példánya az esztergomi Prímási Levéltárban.⁹

Esetünkben azonban Fehér ezzel az anyaggal sem bánt korrekten, több mint tíz adatot idéz ugyanis a római rendi levéltárból, melyek közül csupán egy vonatkozik kétségtelenül Beregszászra. Az általa idézett források többnyire olyan szerzetesekről szólnak, akiknek a tartózkodási helye nincs megjelölve, ezeket a személyeket Fehér a fent említett gyöngyösi ősnymtatvány – minden bizonnyal fiktív – bejegyzéseivel kapcsolja Beregszászhoz (FEHÉR 1944. 10–13.).

Az egyetlen biztosan Beregszászra vonatkozatható adattal is probléma van, pedig ez – mint látni fogjuk – kulcsfontosságú a kolostor története szempontjából. Fehér a kolostor lokalizálása kapcsán idézi azt az 1479. évi adatot, amely a beregszászi domonkos apácák Szatmárnémetibe való áttelepítéséről szól. Szerzőnk, miután kissé körülményes módon a kolostor templomát a mai plébániatemplommal azonosította, állításának igazolására hozza fel az apácákra vonatkozó adatot; ezek rendháza ugyanis a hagyomány szerint a templom közelében, a plébánia helyén állt, amit az idézett forrás is megerősíteni látszik. Az idézet azonban nem pontos, sőt bátran állíthatjuk, hogy az eredeti forrást szerzőnk egyszerűen meghamisította. Fehér állítása szerint ugyanis „*a rendfőnök Rómából megbízta Győri Paulin tartományfőnököt, hogy tekintve a soro-rok kicsi számát, telepítse át őket a szatmárnémeti kolostorba ... és az üres kolostort a fráterek vegyék kezelésbe. Ez a kis klastrom tehát szemben volt a domonkos, vagyis a mai plébániatemplommal, mert a meghagyás azt is kiemeli, hogy a »szomszédságban« állt.*” (FEHÉR 1944. 5–6.) Állítását a vonatkozó forrásrész teljes latin szövegének közlésével támasztja alá a szerző, mely nagyjából megfelel az általa elmondottaknak.

⁴ Fehér Sebeházinak Zsigmond királynál 1413-ban tett látogatásáról és 1418. évi tartományfőnökségéről tesz említést. A Zsigmond-kori okmánytár vonatkozó kötetiben azonban egyetlen adatot sem találunk Sebeháziról. Ugyancsak kérdéses Fehérnek a vasvári kolostor történetéről írott munkájában szereplő Sebeházira vonatkozó 1414. évi adat (FEHÉR 1942. 40–41.), amelyhez a pannonhalmi levéltár megjelölésével egy nem létező jelzetet csatolt (ld. MOL CD). 1418-ból nem ismerünk tartományfőnökökre vonatkozó adatot, de 1417. augusztusában még Pécsi Tamás a provinciális (ZSO 248. o. 812. sz.).

⁵ Index librorum saeculi XV. et XVI. Bibliothecae PP. Franciscanorum Gyöngyösini. Budapest, 1930. 21.: Gabrielis a Barelete O. Praed.: Sermones. Hagenau 1510. Jelzete: Nr. 558.

⁶ Fehér hivatkozásaiból néhányat szűrőpróbaszerűen ellenőrzött Sarkadi József tanár úr, a könyvtár vezetője, ennek során annyit sikerült megállapítania, hogy a hivatkozott helyeken szereplő bejegyzések más – elsősorban possessor-bejegyzés – jellegűek. Segítségét ezúton is köszönöm.

⁷ HARSÁNYI 1938. alapját tulajdonképpen ez a forráscsoport képezte.

⁸ Fehér Beregszászról készített munkája mellett a vasvári (FEHÉR 1942.) és a győri kolostor történetének feldolgozásánál (FEHÉR 1943. és 1944. 283–288. és 52–58.) is használta Iványi forrásgyűjtését.

⁹ Prímási Levéltár Esztergom, Implom Lajos irathagyatéka (letét), az értékes forrás kiadás alá rendezésén Szőnyi Tamás és e sorok írója dolgozik.

Az eredeti forrás, amely most már összevethető Fehér idézeteivel, azonban említést sem tesz a szomszédságról, de még a beregszászi domonkosokról sem, sőt egyenesen azt tartalmazza, hogy a tartományfőnök helyezzen Beregszászra szerzeteseket a szatmárnémeti rendház őrzésére és gondozására.¹⁰ A szomszédságra utaló megjegyzés (quia sunt in vicinitate) egyértelműen Fehér betoldása a szövegbe, ami egyébként onnan is kitűnik, hogy ezáltal a mondat logikai rendje is megbomlott.

Ezen a ponton tehát eléggé egyértelműen sikerült megragadni Fehér Mátyás történetírói módszerének lényegét, ami tömören így foglalható össze: a hiányzó láncszem pótolható! Ezek után már feleslegesnek tűnik valamennyi adat ellenőrzése, egyszerűbb és időtakarékosabb eljárás, ha a kutatást a korábbi eredményekre támaszkodva újratekintjük.

A fenti megállapításnak van azonban még egy fontos vonatkozása, amely túlmutat Beregszász helytörténetén és a domonkos rendtörténeten is, a *Kassai Kódex* körül kialakult vitában ugyanis Fehér Mátyás hívei gyakran hivatkoznak szerzőnk szakmai felkészültségére és korábbi tudományos eredményeire. Mint láthattuk, ezek az eredmények azonban egyáltalán nem hozhatók fel Fehér Mátyás szakmai jóhírének védelmében, sőt rendtörténeti munkáival kapcsolatban is ugyanazok a módszertani problémák vetődnek fel, amelyek későbbi, a magyar ősvallásra vonatkozó forrásközléseiben és feldolgozásaiban még élesebben megmutatkoztak (Z. CZIGANY 2000.). Erre egyébként Iványi Béla – akit Fehér mellest „manuductorának” vallott (FEHÉR 1944. 2.) – már régebben felhívta a figyelmet egy hosszú időre kéziratban maradt munkájában. Az ő tanácsát követve, magam is csak azt ajánlhatom, hogy Fehér Mátyás munkáit „kellő és körültekintő kritikával” olvassák az érdeklődők és a kutatók (IVÁNYI 1992. 75. – a kézirat 1957-ben készült!).

* * *

Mit tudunk valójában a középkori Beregszász domonkos kolostoráról, illetve kolostorairól? Korai adatunk csak a női rendházról van, a Lehoczky által a leleszi konvent levéltárából idézett 1366. és 1368. évi oklevelek, amelyek a luprechtszászi Szent Szaniszló-kolostor apácáiról (*religiose domineclaustris Beati Stanizlai martiris de Lupp[re]btzaza*) és azok kigyósi (*Kygios*) birtokáról tesznek említést, kétségtelenül hitelesek, és ma is megtalálhatók mind eredetiben, mind pedig fényképen (LEHOCZKY 1881./III. 94., 1366: LO AA. 1366. nr. 24. és MOL DF 219.569, 1368: LO AA. 1368. nr. 10. és MOL DF 219.595).

Az apácákra vonatkozó következő, s egyben utolsó adat a fent idézett, áttelepítésről szóló rendfőnöki utasítás. Ebből az következik, hogy az áttelepítés sikeres és minden bizonnyal végleges is volt. Mivel pedig a domonkos férfi szerzetesekre vonatkozó adatok csak az ezt követő időszakból állnak a rendelkezésünkre, szó szerint kell vennünk a rendfőnöki utasítást, amely szerint a tartományfőnök *helyezzen testvéreket Beregszászra a (kolostor) őrzésére*, azaz ők tulajdonképpen csak átvették a női kolostort. Így értelmezte az adatot Iványi Béla is, aki a középkori kolostorok felsorolásánál utalt a váltásra.¹¹ Ugyancsak ezt az értelmezést erősítik azok a XVI. századi adatok, amelyek a férfi rendház védőszentjeként is Szent Szaniszlót nevezik meg (*religiosi fratres predicatorum in claustris Beati Stanislai martyris in oppido Beregszász degentes*) és a szerzetesek legjelentősebb birtokaként az apácák révén már korábban említett Kigyóst tüntetik fel (Lehoczky két – férfi és női – „hasonnevű” kolostort feltételez, melyeket véleménye szerint Erzsébet királynő alapított és látott el közös birtokadományal – LEHOCZKY 1881. II. 16–19.).

A kolostor középkor végi történetéhez még két Rupp, illetve Lehoczky által idézett forrás kapcsolható, ezek azonosítását azonban mind ez ideig nem sikerült elvégezni, de hitelességükben nincs okunk kételkedni. Rupp említi II. Ulászló király 1545. (!) évi adományát, „*melynél fogva egy hetenként kedden Sz. Anna segítségülhívása mellett (Kétségkéül a király Anna nevű hitvese emlékezetére) Istennek följánlandó szentmise fejében e szerzetnek Beregszászon és Kigyóson tartozkodó zsellereinek és jobbágyainak előbbi fejedelmek által engedélyezett kiváltságukat továbbra is helyben hagyta.*” RUPP 1870/76 II. 374.).¹²

¹⁰ Reverendo provinciali datur facultas, quod sorores monasterii in Beregszasz, quia pauce sunt, transferat cum omnibus bonis et redditibus ad monasterium Nymthy, et in Beregszasz ponet fratres ad custodiam et curam dicti monasterii in Nymthy. Datum Rome, XVIII Maii [1479]. AGOP Ser. IV. Tom. 4. Fol. 169v.

¹¹ IVÁNYI 1929. 16.: a középkori kolostorok listájában Beregszásznál megjegyzi: „női, majd férfi-rendház”.

¹² Az adatot a kamarai levéltár egyházi gyűjteményének rendezetlen anyagából idézi (*Ecc. Cam. Irreg.* azaz Magyar Kamara Archivuma, Acta ecclesiastica, Irregistrata), az ebből az állagból kiemelt középkori oklevelek között azonban ma egyetlen II. Ulászló által kiadott oklevél sincs, az Acta ecclesiastica-ból származó mintegy száz darab Ulászló-oklevélből pedig a nyilvánvaló elírás kapcsán számításba jövő 1515. évi okmányokat tudtam ellenőrizni, de a keresett forrás ezek között sem volt megtalálható. Ld. MOL CD! Rác Györgynek az adatok ellenőrzésében nyújtott segítségét ezúton is megköszönöm.

Lehoczky II. Lajos király egy 1518. évi oklevélét idézi a beregszászi városi levéltárból, amely többek között azt tartalmazta, hogy a domonkosok „*a földesuraság hátrányára még boraik kimérésével is foglalkoztak.*” (LEHOCZKY 1881./II. 17.) A MOL DF nem tartalmaz a beregszászi városi levéltárból származó anyagot, így a forrás azonosítására egyelőre nincs lehetőség.

A kolostor XVI. századi birtoktörténetére Lehoczky bőséges mennyiségű adatot hoz fel, köztük találjuk azt az 1568. évi tiltakozást is, amely elsőként utal arra, hogy a birtokok világi kézre kerültek (LEHOCZKY 1881. II. 17.). A kolostor pusztulásának és a szerzetesek elmenekülésének pontos dátumát azonban sem Rupp sem Lehoczky nem határozta meg közelebbről, de általában „a vallásos villongások”-kal és a „reformatio”-val hozták kapcsolatba (RUPP 1870/1876. II. 375. és LEHOCZKY 1881. II. 17.) (Ezt a momentumot Fehér Mátyás a maga módján megint csak erősen kiszínezte – FEHÉR 1944. 25–29.). Bizonyosabbnak tűnik azonban, hogy a szerzetesi élet megszűnését az 1566. évi tatár támadás okozta, amely a város jelentős részét romba döntötte (LEHOCZKY 1881. III. 97.). Ezt csak részben támasztja alá Ferrari értesülése, amely ugyan az 1566-os dátumot adja meg, de eretnekek által vallási gyűlöletből legyilkolt szerzetesekről szól (*religiosos odio fidei ab hereticis interfectos ad annum 1566* – FERRARIUS 1637. 68., 511.). A szerzetesek visszatérését azonban már kétségtelenül a reformáció és a szekularizáció akadályozta meg. Az utolsó adat, amely a domonkosokra vonatkozik, 1572-ből származik, ekkor Körösbányai Ferenc és Palkonyai Mátyás szerzetesek tiltakoztak Bereg megye közgyűlése előtt kolostoruk birtokainak elfoglalása miatt. A tiltakozás alkalmával azt is kijelentették, hogy „*elűzött társaik Nagy-Szombatra a Szent János című rendházba menekülni kénytelenítették.*” (LEHOCZKY 1881. II. 18.)

Zágorhidi Czigány Balázs
Helytörténeti Múzeum, Vasvár
H-9801 Vasvár, Pf. 27.

Irodalom

AO

Anjou kori okmánytár VII. kötet. Szerk.:
Tasnádi Nagy Gyula. Budapest 1920.

CSAPODI—CSAPODINÉ 1988.

Csapodi Csaba—Csapodiné Gárdonyi Klára:
Bibliotheca Hungarica. Kódexek és
nyomtatott könyvek Magyarországon 1526.
előtt. I. A Magyar Tudományos Akadémia
Könyvtárának Közleményei 23. Budapest 1988.

FEHÉR 1942.

Fehér Mátyás: A hétszázados vasvári Szent
Domonkos-rendi kolostor története 1241–
1941. Budapest 1942.

FEHÉR 1943. és 1944.

Fehér Mátyás: Levéltári adatok a győri
Domonkosok kolostorának történetéhez. *Győri
Szemle* 14. 1943. 283–288. és 15. 1944. 52–58.

FEHÉR 1944.

Fehér Mátyás: A beregszászi domonkosrendi
kolostor története (1327–1556).

Új Magyar Museum 2. 1944. 264–290.
(különlenyomatként 1–30.)

FEHÉR 1971.

Fehér Mátyás J.: A beregszászi dömés kolostor
története (1327–1556). *Magyar Történelmi
Szemle* 2. 1971. 393–419.

FERRARIUS 1637.

Sigismundus Ferrarius: De rebus Hungaricae
Provinciae Sacri Ordinis Praedicatorum.
Viennae 1637.

GYÖRFFY 1987.

Györffy György: Az Árpád-kori Magyarország
történeti földrajza. (Geographia historica
Hungariae tempore stirpis Arpadianae.)
Akadémiai Kiadó, Budapest 1987.

HARSÁNYI 1938.

Harsányi András: A domonkos rend Magyar-
országban a reformáció előtt. Debrecen 1938.

IVÁNYI 1929.

Iványi Béla: A Szent Domonkos Rend római
központi levéltára. (Részletek a magyar
dominikánus provincia multjából.) *LK* 7.
1929. 1–30.

IVÁNYI 1992.

Iványi Béla: A középkori Vasvár. A kéziratot gondozta: Vízvári Zsolt – Zágorhidi Czigány Balázs. Vasvár, 1992.

KMTL

Korai magyar történeti lexikon (9–14. század). Főszerk.: Kristó Gyula. Budapest 1994.

KOVÁCS 1996.

Kovács Béla: A Kassai kódex kritikája. [Critical Comments to the Codex of Kassa.] In: Társadalomtörténeti Tanulmányok. Szerk. Fazekas Csaba. Miskolc 1996. 47–61.

LEHOCZKY 1881.

Lehoczky Tivadar: Beregvármegye monographiája I–III. Ungvár 1881.

LO AA

A leleszi konvent országos levéltára (Statny Ustredny Archiv, Bratislava), Acta Antiqua

MOL CD

Magyar Országos Levéltár. Királyi könyvek, Mohács előtti oklevelek. CD. Készítették: Rácz György – Vissi Zsuzsanna – Trostovszky Gabriella – Németh István. Budapest 1999.

PFEIFFER 1917.

Pfeiffer Miklós: A domonkosrend magyar zárdáinak vázlatos története. Kassa 1917.

RUPP 1870/76.

Rupp Jakob: Magyarország helyrajzi története I–III. köt. Budapest 1870–1876.

SOLTÉSZ 1967.

Soltész Zoltánné: XVI. századi könyvgyűjtők kötetei a gyöngyösi műemlékkönyvtár antiquagyűjteményében. *Az OSzK Évkönyve* 1965–1966. (1967) 115–148.

CZIGÁNY 2000.

Zágorhidi Czigány Balázs: Domonkosok és táltosok. *Tanítvány. A magyar domonkosok lapja*. 6. 2000/1. 99–102.

ZSO

Zsigmondkori okmánytár VI. (1417–1418). Mályusz Elemér kéziratát kiegészítette és szerkesztette Borsa Iván. Budapest 1999.

Dominikaner im mittelalterlichen Beregszász

– Kritik des Werkes von Mátyás Fehér –

Balázs Czigány Zágorhidi

Über die mittelalterliche Geschichte des Dominikanerklosters von Beregszász sind der Fachliteratur nur wenige Angaben bekannt. Die einzige detailliertere Aufarbeitung aus dem Jahr 1944 stammt von Mátyás Fehér. Doch diese Arbeit dürfte bei den Forschern gerade wegen ihres reichen Quellenmaterials Zweifel erwecken. Vorsicht ist deshalb geboten, weil sich bei der Prüfung der von Fehér verwendeten Quellen herausgestellt hat, dass es sich zu einem grossen Teil um fiktive oder manipulierte Quellen handelt. Im Hinblick auf die Dominikaner von Beregszász sind also auch weiterhin die Ergebnisse von Jakob Rupp und Tivadar Lehoczky als massgebend zu betrachten. Dagegen sollten unter den Arbeiten von Mátyás Fehér nicht nur die nach dem Zweiten Weltkrieg entstandenen Studien und Quellenpublikationen im Zusammenhang mit der ungarischen Urreligion (Kaschauer Kodex), sondern auch seine früheren Aufarbeitungen der Ordensgeschichte kritisch gehandhabt werden.

Übersetzt von Gotlind B. Thurmann

Balázs Czigány Zágorhidi
Museum für Stadtgeschichte, Vasvár
H-9801 Vasvár, Pf. 27.

A középkor végi Magyarország mindennapi kenyere

(Beregszász lakosságának gabonavásárlásai
1530-ban és a Jagelló-kori malomvámok)

Nógrády Árpád

Kenyer. Fekete avagy fehér, kelesztett vagy kovásztalan, a középkori magyar király alattvalói kilenc tizedének életében meghatározó helyet foglalt el: a betevő falatot jelentette. S ha olykor valamilyen háborús esemény, rendkívüli természeti csapás következtében a vetés elmaradt, illetve nagy területen semmisült meg, s az emberek asztaláról a kenyér eltűnt, akkor még a halban-vadban gazdag Magyarország nagy állatállománnyal rendelkező lakosai között is felütötte fejét az éhínség.¹

A félreértések elkerülése érdekében persze szögezzük le nyomban, hogy írásos emlékeink egybehangzó állítása szerint a *fames* rémével csak ritkán kellett megküzdeni a Kárpátok övezte királyságban. Ám hiába az utazók – nyilván sok mindenben túlzó de bizonyos valóságmagvú – leírásaiban emlegetett bőség, a búza tolakodó módon mégis minduntalan jelen volt a hétköznapi világában. Nagy úr. A belőle sütött kenyér ugyanis, hálátlanul alacsony terméshozama ellenére gazdag és szegény minden ételének kísérője. Egy XIII. századi oklevél IV. Béla és udvara napi ellátását 12 ökör és 4 hordó bor mellett 1000 kenyérben határozta meg. A Thuróczy Krónika pedig a visegrádi királytalálkozón jelen lévő lengyel és cseh uralkodó kíséretének napi 1500 és 2500 kenyérre rúgó fogyasztását örökítette ránk.² Ott állt Mátyás palotájának asztalán, hogy főrangú vendégei – más köret nem lévén – a fűszeres mártásokban úszó húsok alá tegyék.³ És főképp elmaradhatatlan az egyszerű emberek táplálkozásából. Az esztergomi érsek dévényi tizedborát behajtó

officiális és szolgálai például *prandiumra* hússal, *cenara* pedig többnyire répával és hagymával ízesített kásájuk mellé ették (MOL DL 35029).

A kenyérgabona a táplálkozás terén betöltött eme kulcsfontosságú – s ezáltal a középkorban az élet teljességét átható – szerepe révén egyúttal sajátos indikátorként is szolgál. Bőséges fogyasztása az egyszerű nép körében a jólét mindenkor mutatója, árváltozásai pedig (a bérek tükrében) a gazdasági élet folyamatait tárják elénk. A középkori Magyarország számos sajátos rezdülésének megértéséhez tehát alighanem a kenyérgabonán – és mindenekelőtt a búzán – át vezet az út. Hogy mindezek az aspektusok a történeti megismerés számára egyszer kézzelfogható közelségbe kerüljenek, ahhoz mindenekelőtt az országlakosok kenyér(gabona)-fogyasztásának hozzávetőleges meghatározására van szükség.

*

Lassan félszáz éve annak, hogy a jeles történész, Szabó István gondozásában napvilágot láttak Bács, Bodrog és Csongrád megye 1522. évi dézsmalajstromai. A különböző jellegű összeírások történeti hasznosításában úttörő szerepet vállaló szerző már ekkor tervbe vette e források gazdaságtörténeti szempontú vizsgálatát (SZABÓ 1954. 5. 1. jegyzet), ám ezirányú (s utóbb két másik Jagelló-kori kilenced-, illetve tizedjegyzék anyagával is kibővült) kutatásainak hozadékát csak két évtizeddel később – egy nagyobb munka részeként – ismerhette meg a szakmai közönség. Az elemzés, amely a Mohács előtti magyar parasztság gabonatermésének nagyságát, s közvetve kenyérfogyasztásának mértékét volt hivatott rekonstruálni, meglepő konklúzióval szolgált.

Az eredmény mintha némiképp magát a szerzőt is meglepettette volna. Hangvétele legalábbis erre utal, hiszen a mintavételben szereplő jobbágygazdaságok átlagosan 4–5 hektoliteres gabonatermése láttán egyenesen úgy nyilatkozott, hogy „*e mennyiség a parasztszaládok mai és közelmúlti kenyérszükségletéhez képest mindenképpen elégtelennek, sőt sokszor elképesztően csekélynek mutatkozik*”. S ámbár a jegyzékek adatsoraiból

¹ „A tatárok pedig három évig maradtak Magyarországon. És mivel ezekben az időkben a magyarok nem tudtak vetni, azért a tatárok kivonulása után sokkal többet pusztultak el éhínség következtében, mint ahányan fogságba hurcoltattak, vagy kard által veszték el.” – szögezte le a XIV. századi krónikakompozíció egyik ismeretlen szerzője. (SCRIPTORES 1937/38. Az idézett részt Bollók János fordításában közlöm. (MKI 1984. 297.)

A vetések pusztulásáról, s így módon közvetve a kenyérgabonának a táplálkozásban betöltött megkülönböztetett szerepéről Tótsolymosi Apród János is megemlékezett Nagy Lajosról írt életrajzában: „Nagy méreteket öltött az éhínség is különböző időkben, mivel a sáskák és az egerek a búzakalászokat és a többi vetést is lerágták.” A külügyi főesperes Krónika Lajos királyról c. munkája a Thuróczy-krónikában maradt fenn: THURÓCZY II. (180. caput). Az idézett részt Horváth János fordításában közlöm: THURÓCZY I. 267.

² A IV. Béla kori adat a Gréc-hegyi (zágrábi) hospesek 1242. évi kiváltságlevelében szerepel: „*prandioduodecim boves, mille panes, quatuor tunelas vini*” Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae I–XV. Ed. Tade Smiciklas. Zagrabie 1904–1934. IV. 174. Thuróczy-nál: „*Omni enim die ad prandium regis Bohemorum ex magnificentia regis Hungarie expendebantur duo millia et quingenti panes ... Ad prandium vero regis Polonorum mille et quingenti panes de cibariis etiam habundanter.*” THURÓCZY II. 153.

³ *Galeottus Martius Narniensis*: De egregie, sapienter, iocose dictis ac factis regis Mathiae ad ducem Iohannem eius filium liber. (Bibliotheca scriptorum medii recentisque aevorum) Ed. Ladislaus Juhász. Lipsiae 1934. 17.

kikerekedő kép bizonyos mértékű torzító hatását (pl. a valamilyen okból szolgáltatásmentes termék hiányát) maga is figyelembe vette, mégis abbéli meggyőződésének adott hangot, hogy a középkori magyar parasztság éttrendjében a nagy húsfogyasztás mellé – a káposzta, a hüvelyesek és a köles mentesítő szerepe révén – valószínűleg csupán kismértékű kenyérfogyasztás tárult (SZABÓ 1975. 49.). Véleményét jelentős mértékben erősítette az elemzés színteréül szolgáló falvak és mezővárosok földrajzi elhelyezkedése: a feldolgozott 30 település közül 14 Bács, 5 Borsod és Zemplén, 11 pedig Bereg megyében feküdt. S jöllehet az általuk közrezárt tizedfizető gazdasági egységek közül csupán minden harmadik esett az ország déli területére, mégis aligha kérdőjelezhető meg a merőben eltérő tájegységekről származó adatok óvatos általánosításának létjogosultsága.

De valóban ilyen „lesújtó” a kép? Úgy vélem korántsem. Az alacsony paraszti kenyérfogyasztás e mintaszerű mértéktartással kialakított tézisének ugyanis némely megfontolás⁴ és a források jelentős része jóval árnyaltabban vetíti elénk. Tucatjával lehetne idézni például az uradalmi cselédek-re, illetve a napszámósokra vonatkozó efféle adatokat. Egyelőre azonban (sokkal inkább az előszüremkedő kételyek illusztrálásaként, semmint bármiféle bizonyítás igényétől vezérelve) érzük be néhány eset felidézésével. Az első a Kanizsai család birtokán álló kicsiny Vas megyei mezővárosba, Ikervárra kalauzol, ahol a sárvári *provisor* 1521. május 14-én tojást, túrórt és kenyeret vásárolt a felfogadott helybéli ácsmestereknek és segédeknek. Szűkölködniük a következő napon sem kellett, mert ekkor az udvarbíró asztalukat hallal és 16 nagy kenyérral rakta meg (MOL DL 37179). Továbbra is a Kanizsaiak gazdag anyagából tallózva vessünk egy pillantást a Fejér megyei Móra. Itt 1525 őszén a halastó rendbehozatalára került sor. A napszámósoknak – hogy hányan voltak, azt sajnos nem tudjuk - kereken 3 *cseter* (legalább 200 l) lisztet utaltak ki *élésül* az egyik uradalmi malomból. Aligha lehetett hát a helyben sült cipó ritka vendég a munkások tenyerében, s az elszámolt mennyiség még tekintélyes létszámuk mellett is bőséges kenyér-

fogyasztásról árulkodik. Csakúgy mint a közeli Ivánkán az allódiium kertészének 6 *cseter* lisztben megszáított éves fejadagja, amely nagyságrendjét tekintve az ónodi vár személyzetének részleteiben is jól ismert, fejenként napi 1 kilogrammra becsülhető 1518. évi fogyasztásával mutat rokonságot.⁵

Hasonló pillanatfelvételek jószerivel az ország bármely más területéről fölvonultathatók. Idézhető akár a Brandenburgi György kezére vándorolt egykori Corvin javak közül az őgróf medvevári uradalmának helyzete, ahol a személyzet táplálkozásában jószerivel csak a napi egy-másfél literben megszabott borfogyasztás jelentett korlátozást, avagy a bártfai polgárság tállyai szőlőjében szüretelőik esete, akik a serteshús alá szintűgy vastagon kanyaríthattak – igaz rozsából sült – kenyerekből.⁶

Kár volna azonban elhallgatni, hogy a középkor „őszének” eme színes felvillanásaival szemben több – megfontolásra érdemes – kifogás is fölhozható. Egyrészt az, hogy mindezen adatok többnyire néhány, legfeljebb egy-két tucat személy fogyasztásába engednek bepillantást, másrészt, hogy horizontjuk nem terjed túl a várak falán, az uradalmi allódiiumok és a városi kézben lévő birtokok határán. Ráadásul – magam legalábbis úgy vélem – gyenge lábakon áll egy olyan, az említett adatsorra épülő gondolatmenet, amely eleve nem számol azzal a lehetőséggel, hogy e források – szemben a hagyományos történeti felfogással, amely a Mohács előtti Magyarország *allodiatorainak* és *mercenariusainak* társadalmi rangját a későbbi századok uradalmi cselédségével azonosítja – esetleg egy, a jobbágy –népességen belül bizonyos értelemben kivételezett helyzetű és fogyasztású csoportot mutatnak be.

A Jagelló-kori parasztlakók, mezővárosi polgárok és igazi városiak „mindennapi kenyérének” némiképp árnyaltabb megismeréséhez alighanem az önállóan gazdálkodó földműves, az iparos és a kereskedő kamrájába kellene bepillantást nyernünk. Ám ilyen jellegű írásos emlék az 1526 előtti anyagból – tudomásom szerint – nem ismeretes. A szerencsés véletlennek köszönhetően azonban fennmaradt egy – némi nagyvonalúsággal – középkorinak tekinthető

⁴ Óvatosságra intó tény, hogy a feldolgozás a piac elosztó funkciójával nem számol, s még helyi szinten is egyenlőségjelet húz a termék és a fogyasztás mennyisége között, ami – lévén e települések közül több bortermelő illetve állattenyésztő – kétséges eljárásnak tűnik.

⁵ A mór kiadások: MOL DL 26320. A *cseter* nagyságára Fejér megyéből ezidáig adat nem került elő, de két jelenség jelentős nagyságú mérce mellett érvel. 1. A MOL DL 26320. szám alatt őrzött kimutatás szerint a helyi *cseter* nagyobb mint a mérő (1528 – „*De proventibus molendini Iwanka Paulo Wahy dedi fruges chether minus uno metreta - II*”). 2. A csókakői *provisor* itt 1524-ben 61,5 *cseter* gabonát 61,5 forint értékben adott el, ami még akkor is tekintélyes nagyságra utal, ha az összeg nova monetában értendő. (1524. július 12. és december 29. között felvett számadás alapján egy soproni mérő – 62,5 liter – rozs 16 régi magyar dénárt ért (HAZI 1921/43. II/5. 368.), az ebből örölt liszt 1525 őszén (*in disen tewren jaren*) 25 dénár allt gelt, a kétszeresből örölt liszt ára pedig 33 régi dénár a város október 15-i árszabása szerint (HAZI 1921/43. II. 389). Az ónodiak táplálkozásához lásd: IVÁNYI 1906. 26–35., NÓGRÁDY 1998. 107–108.)

⁶ Medvevár – a conventio ellátásra vonatkozó része – MOL Mikrofilmtár 9425. tekercs Nr 1072. Ahol a katonák bő másfél liter, míg a béresek szűk egy liter bort kaptak naponta: 26, ill. 13 helyi mensura-t, s egy mensura 1,75 budai köbölnek, azaz 21,5 liternek felelt meg. A korszakban 13,43 liter budai borköbölre: BOGDÁN 1991. 221. Tállya: MOL DF 215200 (OA Bardejov 2444.) az 1530. évnél. Az adat szerint 3 (bártfai) köböl, azaz bő 330 liter rozsából sülték kenyeret a szüretelőknél.

jegyzék 1530-ból, s ennek segítségével megkísérelhetőnek tűnik a Felső-Tiszaháton fekvő jelentős *oppidum*, Beregszász kenyérgabona-fogyasztásának rekonstrukciója. Sőt, mintha – némely más forrás bevonásával – általánosabb következtetések levonására is alkalmasnak bizonyulna e jegyzék.

* * *

Az alábbiakban részletesen ismertetendő forrás a Nádasdy levéltárban, a családdal közvetlen kapcsolatban nem álló vegyes iratok között, egy – János király Bereg megyei bevételeiről készült – 1530. évi. számadás részeként élte túl a századok viharait.⁷ Fennmaradása annak köszönhető, hogy hivatali ügymenet során az akkori alkincstartó, Nádasdy Tamás kezébe, majd utóbb levelesládájába került, s így a Szapolyai levéltár pusztulásakor az ott őrzött oklevelek és iratok sorsában nem kellett osztoznia. A 9 oldalas, 156 bejegyzést tartalmazó homogén összeírás az „*Exitus frugum decimalium per manus meas ad vendendum*” címet viseli, s hogy jellegéről világos képet alkothassunk egy részletét ideiktatom:

3 Catherine Dayka dedi mensuras tres singulas per denarios viginti, que faciunt d. LX solvit

2 Elene Bagoly dedi mensuras duas pro d. XL solvit

3 Dorothee, uxori Andree Kys Pal dedi mensuras tres pro d. LX solvit

1 Ursule Francisci Kowach dedi mensuram unam pro d. XX solvit

3 Sophie Stephani Kygyossy dedi mensuras tres pro d. LX solvit

1 Emerico Abran dedi mensuram unam pro d. XX solvit

A mellékelt sorokhoz különösebb magyarázat aligha szükséges, azt azonban hangsúlyozni kell, hogy a női nevek túlsúlya nem csupán a bemutatott részlet sajátja, hanem a lajstrom egészét jellemzi. E lajstromról pedig – a közölt részlet tükrében – azt hiszem, most már nyugodtan leírható, hogy tulajdonképpen egy középkori(nak tekinthető) gabonaértékesítés tételesen vezetett „számlakönyve”, s jóllehet nem közli sem az egyes vásárlások időpontját, sem a vevők lakhelyét, sem az adásvételek során alkalmazott úrmérték pontos megjelölését, mégis a maga nemében páratlan értékű forrás. Magától értetődő tehát, hogy a hiányzó adatok összegyűjtése némi utánajárást megérdemel.

A lajstrom dátuma

Ami mármost a *registrum*ban feljegyzett tranzakciók közelebbi időpontját illeti, sajnos meg kell elégednünk egy „től-ig” határral, ez azonban a számadástöredék némely bejegyzései révén könnyen meghatározható. Az 1530. évi megyei királyi jövedelmek behajtásával megbízott (bosszantó módon magát meg nem nevező) személy kiadásai szerint március 13-a és június 12-e között tartózkodott Beregszászon. Érkezését követően a városba ültetett *provisor* a gondjaira bízott javakkal azonmód elszámolt vele, s ily módon a jegyzékbe foglalt adásvételekre már a kezére adott gabonamennyiség értékesítése révén került sor.⁸

A másfélszáz bejegyzés tehát a tavaszi hónapok és a nyárelő során történt ügyletekről számol be, s a lista tüzetesebb átnézésével – a többször visszatérő nevek tanúsága alapján – az is bizonyosra vehető, hogy voltaképp folyamatos, a fenti időszak majd minden napjára jutó vásárlásokkal állunk szemben. Így például bizonyos Dajka Imre és Tihor Gergely felesége három-három alkalommal tűnik fel a vevők között, hasonlóan Orgonás Zsófiához és Orosi Tamás Dorottya nevű özvegyéhez, míg egy másik Dorottya – Bácsi Máté neje – a könyvelés négy, egymástól távol eső rovatában is felbukkan.

A vásárlók lakhelye

A gabona adásvétele Beregszász két pontján, az udvarbíró kúriájában és egy bizonyos Tyukodiné házánál történt. Az itt megforduló vevők nevét – a lajstrom közzétett részével többé-kevésbé egyező módon (hogy pontosan miképpen, arról még lesz szó) – minden alkalommal megörökítették, lakóhelyük megjelölését azonban mindössze négy esetben foglalták írásba. A négy vásárló közül kettő a Beregszász és Munkács között félúton fekvő Dercenből jött, egy fő az Ugocsa megyei Salánkról érkezett, a negyedik személy pedig egy újbárosi asszony volt.

Hogy a többiek esetében a lakóhelyet miért nem rögzítették, az magából a jegyzékből is kiolvasható. Feljegyzésükre azért nem került sor, mert ők kivétel nélkül beregszásziak voltak. Aligha értelmezhetők ugyanis másképp a vásárlók némelyikének neve mellett álló efféle megjegyzések: „*commorantur in domo Stephani Pethew, in domo Pelbarthy, in domo*

⁷ MOL MKA E 185. Nádasdy lt. Vegyes, a családdal közvetlen kapcsolatban nem álló ügyeket érintő iratok. Mikrofilmtár 32001. tekercs (216–245. filmkockák).

⁸ Az egyes tételek – tételecsoportok – bevételét és kiadását mindig együtt kezelő, s így a korabeli könyvvitel szabályainak megfelelően szerkesztett *registrum* írója a gabona bevételeknél külön kihangsúlyozta azt, hogy a beregszászi *provisor* 640 *mensura* gabonát átadott neki (*dedit ad manus meas*). Ezért bizonyosra vehető, hogy az azt követő, a gabonaeladásból befolyt összeget elkönyvelő bejegyzés – amely nem egyéb, mint a tételes jegyzék végösszege – ténylegesen a fenti mennyiség értékesítéséből adódott.

Luce Rewcz”, sőt felbukkan az „*in domo Corporis Christi*” megfogalmazás, ami alighanem a városban élő beginák épületére utal. Beregszász legkorábbi – 1568-ból és 1569-ből fennmaradt – tizedjegyzékeinek átnézése igazolni látszik azt a gyanút, hogy *registrum*unk vásárlóinak döntő többsége beregszászi volt. E helyütt csupán a legbeszédesebb példára szorítkozva, az Orgonás családra vonatkozó adatokat ismertetem. A mindhárom lajstromban feltűnő Orgonások egyezését ugyanis rendkívül ritka vezetéknevükön túl az is valószínűsíti, hogy mindig kimagasló értékekkel; 1530-ban a fontos vevők között, míg 1568–69-ben a legnagyobb tizedet adó búza- és bortermés büszke tulajdonosaként szerepelnek.⁹

Az így elvégzett lakóhely-kijelölés kétségkívül gyenge pontjait a jegyzékben előforduló helynévből képzett személynevek jelenthetnék. Ám ez alkalommal e komoly bizonytalansági tényezővel számolni nagy valószínűséggel nem kell. Az előbb említett, más házában lakó vásárlók közül két személy neve ugyanis helynévi eredetű (Anarcsi, Devecseri), s így aligha lehet okunk kételkedni abban, hogy a jegyzéket szemlátomást gondosan vezető scriptor a megkülönböztetést (de *Derczen* – *Derczeni*) következetesen alkalmazta.

A mensura

A lajstrom – mint az a fentebb közölt részletből is kiviláglik – az értékesítés során alkalmazott mértékegység megfejtéséhez jószerivel semmilyen támpontot nem nyújt, és a számadástöredék, mi tagadás, méltó párja ebben. A jegyzék értelmezéséhez azonban e *mensura* meghatározása olyannyira elengedhetetlen, hogy felderítésére a legkisebb esélyt is meg kellett ragadni.

Az efféle apró nyomok felkutatása és egybeillesztése a középkor végi források zöménél már nem jelent leküzdhetetlen akadályt, s ha a „rejtvényfejtő” nem támaszt mai követelményeket a közel félezer éves könyvvitellel szemben – azaz beéri jó közelítésekkel –, akkor az eredmény többnyire nem is marad el. Az elvarratlan szálak felfejtésének szükségképp számokkal gazdagon tűzdelt, kissé hosszadalmas, de talán nem minden tanulság nélkül való gondolatmenete és eredménye az alábbiakban foglalható össze.

Minthogy Beregszász Munkács várához tartozott, a kérdéses *mensura* mögött vélhetően egy uradal-

mi vagy egy helyi-városi mértékegységet volt érdemes keresni. A János király-féle számadás azonban első lépésben mindössze annyi információval szolgált, hogy a köznyelv e mensurát a vékával azonosította, ezért magától értetődő volt, hogy mindenekelőtt az uradalomra vonatkozó, s 1530-hoz időben viszonylag közel eső gazdasági jellegű kimutatások feltérképezése szükséges. A Jagelló-korból két ilyen összeírás – egy gabona- és egy sertéskilenced-lajstrom (1512-ből, illetve 1514-ből) – ismeretes. Időrendben ezt követi a jelen dolgozat középpontjában álló királyi számadástöredék, és 1549-ből egy rövid, mindössze 7 Bereg megyei települést említő cséplés-kimutatás. (Beregszász természetesen nincs köztük.) Majd két, részletes, a város lakóit utcánkénti csoportosításban adminisztráló gabona- és bortized-jegyzék tárul elénk 1568-ból illetve 1569-ből. S végül a munkácsi *provisor* közel ötszáz oldalra rúgó, rendkívül gazdag számadáskönyve zárja a sort 1573-ból.¹⁰

Az első hasznos adatok ez utóbbi helyen bukkantak fel, s annyi hamar bizonyossá vált, hogy a XVI. század utolsó harmadában az uradalom (a szepesi kamara előírásait maradéktalanul betartva) a gabonát már kizárólag kassai köbölben mérte. A Jagellók idején azonban még egy – magyarul vélhetően szintén vékáként hangzó – *quarta*-ban számoltak.¹¹ Ha valóban annak mondták, akkor e latin megfelelő egyrészt valószínűtlené teszi a kassai köböl korábbi használatát (és sajnos a feladvány egyszerű megoldását), másrészt azonban azt sejteti, hogy az 1514. évi *quarta* és az 1530. évi véka (*mensura*) között szoros kapcsolat lehet. A baj csak az, hogy Beregszász a Mohács előtti kilencedjegyzék(ek)ben nem szerepel, emellett – jóllehet korábban az ungvári köböl negyedével való azonosága is felmerült – e quartáról sem tud a szakirodalom semmi biztosat, ráadásul Bogdán István útmutatása szerint Bereg megye ezidőtájt egy közelebről nem ismert mértékkel, az ún. oktállyal élt (BOGDÁN 1991. 351.).

A mértékegységek zűrzavara és a források hallgatása azonban csak látszólagos. Az 1549. évi cséplésjegyzékből ugyanis nem csupán a kérdéses oktály hozzávetőleges nagysága határozható meg (55–62 liter), hanem az is kiderül, hogy Bene, Gulács, Surány (Beregsurány) és Vári egyaránt a közeli „nagyváros” mércéjét használta.¹² Szerencsére Vári esetében

⁹ MOL MKA Regesta decimarum (E159) Filmtár 9602. tekercs. Bereg megye, 1568: Orgonás Ferenc 28 köböl bortized, 1569: Orgonás Ferenc 24 gelima búzatized.

¹⁰ Gabona-kilenced 1512-ből: MOL DL 82424, sertés-kilenced 1514-ből: MOL DL 82355, 1549-ből: MOL MKA Regesta decimarum (E 159) Filmtár 9601. tekercs, Nyárády Albert munkácsi udvarbíró számadáskönyve, 1573-ból: MOL MKA (E 554) Városi és kamarai iratok Fol. lat. 1273.

¹¹ A MOL DL 82424 végig *quarta*-t emleget a cséplés ismertetésekor.

¹² Az 1549. évi jegyzék Munkács esetében a cséplés eredményét munkácsi cseterben és huszti vékában is megadja, s minthogy e cseter nagysága ismert (51,68 liter – BOGDÁN 1991. 285.), így a továbbiakban – amikor a bevételt oktályban és huszti vékában rögzítették – az átváltás nem ütközik akadályba: 81 munkácsi cseter ugyanis 139 huszti quartaleval írtak egyenlőnek, míg 66,5 beregszászi oktály egy ízben 122 huszti vékának felelt meg. (Máskor pedig 24 oktály = 50 huszti véka, illetve 143 oktály = 292 véka végül 104 oktály = 292 véka) (Az 1549. évi cséplésjegyzéket lásd a 10. jegyzetben!)

mind az 1514. mind az 1572. évi kilencedgabona cséplési adatai ismertek: a kis Tisza parti *oppidum* a Dózsa-parasztháború évében 232 *gelima* és 24 kéve kilencedbúzaja 147 *quarta* magot jövedelmezett. Minthogy közel hatvan évvel később a 224 *gelima* és 8 kéve 123 kassai köből tiszta bevételt hozott, így – azt is figyelembe véve, hogy a gelimát 1572-ben a korábbi 26 kéve helyett már 32-vel számolták – az alábbi aránypár állítható fel:

1514: 6056 kéve = 147 quarta
1572: 7176 kéve = 123 kassai köből

Tagadhatatlan, hogy a kéve maghozamának állandóként való alkalmazása némiképp merész eljárás, ám mentségül szolgáljon, hogy az 1572. esztendő 1,3 literes hozama egyáltalán nem tűnik irreálisnak, hiszen Váriban 1549-ben is 1,12 liter volt a kéveátlag, s ha a környező településekre tekintünk, akkor a közel egyező méretű gabonakötegek terméséről is hasonló kép bontakozik ki.¹³ Mindezt előrebocsátva a keresett *quarta* mérete 54,8 liternek adódik, ami a beregszászi oktály nagyságával igencsak közeli rokonságot mutat. Ráadásul e *quarta=attuale* tétel az erősen gyanítható *quarta=véka(mensura)* azonosságát is megnyugtatóan rendezné.

Egy pillanatra azonban hagyjuk még nyitva a megfelelés eme lehetőségét, és a fentebb idézett közvetett információk birtokában hajoljunk inkább újra az 1530. évi jegyzék fölé! A registum írója ugyanis a 132. bejegyzés után egy, a teljes oldalt átszelő elválasztással élt, s erre az alábbi címet róttá: „*Fruges de Suran*”. Az ezt követő tételek 136 *mensura* gabonája tehát e településről érkezett Beregszászra, s ez az adat a „nyomozás” jelen stádiumában már megkülönböztetett fontossággal bír. Surány 1530. évi gabonadézmája ugyanis a királyi számadástörédekből ismert; az a cséplőrész nélkül 161,5 *mensura* volt. S ha most újra felidézve a számlakönyv címét (*Exitus frugum decimalium...*), nem feledkezünk meg arról, hogy az értékesítés a tizedbevételekből történt, akkor minden további bizonyítás nélkül is kijelenthető, hogy a surányi tized és a számlakönyv *mensurája* ugyanazt a mértékegységet jelölte. Surányban - mint tudjuk (ld. fentebb!) - ekkortájt a beregszászi oktály használata dívott, mellyel mérve a decima 1549-ben 157 egységet tett ki. Ez pedig oly kísértetiesen hasonlít az 1530. év

előbb említett 161,5 *mensurányi* tizedéhez, hogy az egyezés meglátásom szerint kielégítő módon csak a két gabonamérce azonosságával magyarázható!

Összegezve tehát az eddig elmondottakat, azt állapíthatjuk meg, hogy a gabonát Beregszászon és környékén a XVI. század első felében egy közelítőleg 60 literes edénnyel mérték. A köznyelv e mértékegységet – a kor embere számára korántsem szokatlan módon – kettős megjelöléssel illette, így a forrásokban (Váradhoz hasonlóan) hol oktály, hol véka néven tűnik fel.¹⁴ Aligha kétséges, hogy ez lehetett a Jagelló-kor némiképp rejtélyes helyi *quartaja*, s a jelek szerint ekkor még uradalmi mértékszámba ment. E szerepét azonban 1550 körül előbb a hozzávetőleg 31 literes huszti véka, majd a szepesi kamara megszervezését követő egységesítési törekvések eredményeként a kassai köből vette át, s az oktály végérvényesen helyi mértékegységé lett.

*

Mindezek ismeretében lássuk most már a maga egészében a lajstromot. Mint korábban már utaltam rá, a 156 tételből álló számlakönyvben – a középkori forrásokhoz szokott szem számára szokatlan módon – a nők vannak többségben. Gabonavásárlásaik emlékét egész pontosan 112 bejegyzés tartotta fenn, ám a vevőként jelentkezők nevének – nyilván bemondás után történt – sokszínű rögzítése arra enged következtetni, hogy a férfiak számaránya a vásárlók között ennél az 1/4-nél is kisebb lehetett.¹⁵ Hogy mennyivel, azt őszintén szólva nem tudjuk, s ámbár a kérdésről néhány esetben a lajstrom adatai elég egyértelműen nyilatkoznak, mégis a biztonság kedvéért érjük be egyelőre azzal, hogy a jegyzékben rögzített gabonavásárlást Beregszászon jól láthatóan elsősorban a nők feladatai közé számították.

A nevek változatos formában történő jelentkezése igazi segítséget a (lakóhely kapcsán röviden már szintén megemlített) visszatérő vevők feltérképezésében nyújt. Hogy miképpen, annak illusztrálására lássunk egy példát, a lajstromban hat ízben felbukkanó Balog familia esetét:

(Az *itemek* előtt álló vastagon szedett szám az egyes tételeknek a számlakönyvben elfoglalt helyét jelzi.)

17. 1 *Dorothee Nitray uxori Matthei Balog dedi mensuram unam pro d. XX solvit*

18. 1 *eidem mensuram unam pro d. XX solvit*

¹³ Ld. például az 1549. évi cséplésjegyzék eredményeit és az 1568. évi gabona-tizedjegyzéket!

¹⁴ A helyi gabonaürmértéket Váradon is egyidejűleg hol *oktálnak*, hol *vékanak* nevezték (BOGDÁN 1991. 367.).

¹⁵ A legnyilvánvalóbb eset ismeretét a jegyzéket vezető scriptor értetlenkedésének (vagy talán tudálékosságának) köszönhetjük. A 85. könyvelési egység alatt értékesített egy oktály gabonát ugyanis bizonyos Huszti Márton nevére könyvelte el, ám biztos, ami biztos, a név alá azonnal megjegyzést is fűzött: *uxori*. Ez esetben tehát a férj neve alatt is a feleség hajtott be a provisor udvarára gabonáért.

- 80.** 1 *Dorothee uxori Matthei Balog aliter Nitray dedi mensuram unam pro d. XX solvit*
88. 2 *Anna Balog dedi duas mensuras pro d. XL solvit*
110. 1 *Anna Borsway, filie Matthei Balog dedi mensuram unam pro d. XX solvit*
111. 4 *eidem mensuras quattuor pro d. LXXX*

Noha a pusztán nevek alapján történő azonosítások több-kevesebb bizonytalanságot óhatatlanul hordoznak magukban, mégis a közölt bejegyzések alapján úgy vélem, a fenti személyek együvé tartozása nagy valószínűséggel feltételezhető. Figyelmünket egyelőre csupán a névhasználat jellegzetességei felé fordítva, mindenekelőtt az feltűnő, hogy Borsvai Anna egy esetben a manapság is divatos eljárást követve, a *-né* toldalék helyett csupán hites ura vezetéknevének bediktálásával fejezte ki házasságát. Eljárása némiképp sajátos ugyan, ám korántsem volt egyedül – ily módon ugyanis rajta kívül még négy asszony és egy özvegy nevezte meg magát –, s ami a legfontosabb, a fél tucat szereplő egyikénél sem tekinthető következetesnek.¹⁶ Női emancipációra tehát aligha, egy-egy család többszöri visszatérésére viszont – úgy vélem – annál inkább lehet e sorokból következtetni.

A lajstrom biztos visszatérőit (az azonos vezeték- és keresztnévvel jelölt férfiak és nők, valamint a keresztnévvel és a férjük nevével szereplő asszonyok és özvegyek számát) eképpen kibővítve 29 családról állítható, hogy a tavasz folyamán és a nyár elején – gyakran jelentős időközökkel tarkítva – búzavásárlás céljából többször is felkereste a *provisor* udvarát. S ha engedünk a csábításnak, és az azonos vezetéknev alatt bejegyzett vevőket is párokba rendezve, illetve a már létező familiákhoz társítva *egy kenyéren élőknek* tekintjük – például Bevitéz Jánost Bevitéz Benedekkel és ennek Orsolya nevű feleségével –, akkor a létszám 32-re, vásárlásaik együttes száma pedig 84-ről 99-re nő.

E szűrők segítségével a „számlakönyvben” rögzített búzavásárló beregszászi familiák számát 83–86 főben határozhatjuk meg. A fenti adatok szerint közülük minden harmadik (35–40%) átlag háromszor vásárolt gabonát a kérdéses negyedév alatt. E többször jelentkező, szinte kizárólag nőkből álló vevőkör súlyát mutatja, hogy a tranzakciók közel kétharmadát velük bonyolították le, s a gabona felét is körükben értékesítették (594 oktályból 311-et), méghozzá

többségében kis tételekben. E megállapítás a lajstrom egészére nézve is igaz. Az összes adásvétel 90%-át ugyanis a 300 litert meg nem haladó vásárlások alkották, s az értékesítés gerincét még e határon belül is az 1–2 oktályos vételek jelentették (a 156 bejegyzésből 81-et!).

Voltak persze olyanok is néhányan, akik ha mentek, sokat vettek. Mint például a Mindszentelek utcában, a város egyik előkelő helyén lakó Mihály, aki ugyan csak egy ízben hajtott át a provisorhoz gabonáért, ám akkor mindjárt 1500 literrel vett belőle. Úgyszintén jelentős tétel került bejegyzésre Muzsai Balázs és Kalmár Illés neve mellé – 400 illetve 600 liter –, ám a férfiak a nagy volumenű vásárlások terén sem kerekedtek a nők fölé. Alföldi Krisztina 16, Maday Anna 15 és Seresné Katalin 10 oktályos vásárlása mindezt jól tükrözi, nem is szólva bizonyos Bácsi Máté Dorottya nevű nejről, aki sorrendben 5, 20, 15 és 16 mensúras beszerzéseivel az uradalmi официális legfontosabb ügyfele volt. Mert a nők – *Szegényné (Zegynne)* keveske búzájától kezdve, a lajstrom 6–8 oktály körül körvonalazódó átlagán át egészen a jóval 10 mensúra fölött kezdődő, vélhetően nagygazda-beszerzéseikig bezárólag – az értékesítés minden szintjén jelen voltak, és bizvást állítható, hogy meghatározó módon voltak jelen.

De vajon mi áll e különös, a nők középkori társadalmi súlyát már-már „bántóan” felülreprezentáló jelenlét hátterében? Miféle szerepkör lehetett az, amely jól láthatóan függetlenül a beregszászi asszonyok vagyoni helyzetétől szegényre és gazdagra egyaránt kötelességet rótt?

Ha gyors számvetést készítve felidézünk az eddig elmondottakat, a gabona értékesítésének a három tavaszi hónapon át tartó és a nyár elejébe is benyúló hosszú folyamatát, a helybéli vásárlók majdhogy kizárólagos voltát, az apró tételekben csörgedező vásárlásokat és az újra és újra visszatérő női vevők alakját, akkor a kérdésekre egyetlen realitás tűnő válasz kínálkozik: *a kenyérfőzés hagyományosan női feladata.*

A következtetés létjogosultságát a „számlakönyv” hitelnyújtásról árulkodó széljegyzetei is megerősítik. E bejegyzések szerint 15 személy (12 nő és 3 férfi) kapott *hozomra* – jobbára nem túl sok – gabonát. A kérdés nyilvánvaló: mi indíthatott némelyeket arra, hogy a búzából akár hitelbe is vegyenek? Hiszen Beregszászon és környékén, ahol a kenyérnekvalót kizárólag ősszel vetették, a hitelbe történő vásárlás a tavaszi

¹⁶ A félkövéren szedett számok az egyes „itemeknek” a lajstromban elfoglalt helyét jelzik: Bagoly Ilona (2. *Elene Bagoly*; 53. *Elene uxori Elie Bagoly*), Dajka Katalin (1. *Katherine Dayka*; 56. és 90. *Katherine uxori Emerici Dayka*), Kazony Dorottya (44. *Dorothee uxori Egidii Kazon*; 63. *Dorothee Kazony*), Thyhor Katalin (51. és 107. *Katherine uxori Gregorii Thyhor*; 143–144. *Katherine Thyhor*) – Az özvegy: Oroszi Dorottya (16. *Dorothee Thome Orozy*; 29. *Dorothee Orozy*; 108–109. *Dorothee relicte Orozy*).

vetéssel összefüggésbe nem hozható,¹⁷ az őszire való gondos felkészülés esetleges elvi lehetőségét pedig a gabona nagyarányú – s mint később látni fogjuk éppen tavasszal és nyár elején magasba szökő – szezonális áringadozása teszi tarthatatlanná.¹⁸ Azaz nem lehet szó sem a magnak való beszerzéséről, sem tartalékok felhalmozásáról. Így pedig szinte bizonyosra vehető, hogy a drágaság idején egy-egy oktály búzájukért akár adósságot is vállaló szegények tettét egyetlenegy cél: a mindennapi kenyér megszerzésének vágya vezette.

A felsorakoztatott jelek tanúbizonysága szerint a lajstrom adatai mögött Beregszász kenyérgabonafogyasztásának egyik meghatározó piaci csatornája áll. E beszerzési forrás ugyan messze nem azonosítható a város búzaszükségletével, ám a kenyérnekvalót piacon beszerzők „fogyasztási-normájának” vázlatos felmérésére lehetőséget ad. Mint fentebb láttuk ezek köre 83–86 családra (pontosabban háztartásra) tehető, s ha kissé szkeptikusan a csupán vezetéknevük azonossága alapján egybetartozónak vélt személyeket kivétel nélkül önálló családok reprezentánsának tekintjük, számuk akkor sem nő 98 fölé.

Annak érdekében, hogy a normát körvonalazni kívánó becslés, legalábbis alsó határán, túl sokat ne tévedjen, egy-egy háztartás lélekszámát – a szakirodalom újabb eredményeinél kissé magasabbra téve – 7 főnek vettem.¹⁹ Ekképpen 581-684 személlyel és 549 oktály gabonával számolva, s a negyedéves eredményt teljes esztendőre vetítve 190–225 kg-os egy főre eső kenyérfogyasztáshoz jutunk.²⁰

Sok ez vagy kevés? Mindenekelőtt ne feledjük, hogy átlaggal, mégpedig egy viszonylag széles minta (gyermekek, asszonyok és öregek fogyasztását is magába foglaló) átlagával állunk szemben. S ha figyelembe vesszük, hogy a délnémet városok számadásaira épített elméleti modell szerint a XV. századi jólétet élvező

bajor ácsmunkás öttagú családjában 150 kg rozs az egy főre jutó évi átlag, a gazdag észak- és közép-itáliai városokban pedig a széleskörű felmérések a XIV–XV. századra 55–70 dkg között ingadozó napi kenyér-, illetve búzafogyasztást valószínűsítettek, akkor bizony a kelet-magyarországi mezőváros 50–60 dkg-os hétköznapi kenyéradagja korántsem alacsony érték.²¹ De egyedi. Egy különleges forrás értékelésének eredménye. Ezért a Beregszászon kirajzolódó képet más települések gabonafogyasztásával is össze kell vetnünk. Méghozzá úgy, hogy az egyrészt vitathatatlanul a fogyasztás oldaláról történjék meg, másrészt törekedve arra, hogy a vizsgálódások homlokterében egy *oppidum* után az igazi város és a falu horizontja is megjelenjen.

* * *

A lisztte őrölt gabona kényes jószág. Száraz helyen is csak rövid ideig áll el, majd óhatatlanul megavasodik. Vagy ahogy Debrecen környékén mondták, megpondrosodik. Különösen hamar romlott a középkor és kora újkor teljes őrlésű, szítálatlan, magas korpatartalmú – a munkácsi udvarbíró által 1573-ban csak *farina furfuracea* néven emlegetett – lisztje. A kenyérnekvaló e „gyarlóságát” a középkori háztartások kis tételekben történő többszöri őrletéssel ellensúlyozták, mindig csak annyi gabonát hordva a malomba, amennyit rövidtávú szükségletük megkívánt. E kényszerű szoros kapcsolatnak pedig vizsgálódásaink szempontjából az a hozadéka, hogy az őrlés fejében szedett vám éves összegén keresztül egy-egy malom „vonzáskörzetének” kenyérgabonafogyasztását rekonstruálhatjuk.

A korszakban ugyanis a malomvám mértéke a garatra felöntött búzának legfeljebb tizedrészét tette ki, a molnárt pedig általában a malomvám harmadnegyede illette meg.²² Mindebből pedig a fentebbi gondolatmenet folytatásaként az következik, hogy a

¹⁷ Tanú erre mindenekelőtt az 1568. évi tizedjegyzék és Nyárády Albert számadáskönyve, amely vernaliat nem is említ.

¹⁸ Szűcs 1984. 24. Pozsony példáján 60% körüli éves ármozgást említ. FÜGEDI 1968. 21. szerint az éves változás 100%. A kérdéssel kapcsolatban ld. még a jelen munka 27. jegyzetét!

¹⁹ Kubinyi András a közelmúltban országos átlagnak 6,2-es szorzószámot javasolt (KUBINYI 1996. 139.).

²⁰ A számítás értékeléséhez az alábbi részleteket kell még ismerni. 1. Az oktályok száma természetesen a vidékiek vásárlása nélkül értendő. 2. Hogy egy liter búzából mennyi kenyér lesz, az több mindentől – elsősorban a liszt kiőrlésének arányától és a dagasztás során használt víz mennyiségétől – függ. Jelen esetben a szerencsés véletlennek köszönhetően nem kellett valamiféle „elméleti-kenyeret” fabrikálni, az 1573. évi munkácsi számadások ugyanis rendkívüli részletességük folytán a környékbeli kenyér legapróbb rejtelméibe is beavatják az érdeklődőt, s én ezt a kenyeret „ültettem át” a beregszászi adatok közé. Ezek tanúsága szerint a várban ezerszám süített kenyér búza és rozs mixtúrájának teljes kiőrlésű korpás lisztjéből (*farina furfuracea*) készült. Noha a kor megítélése szerint sem számított minőségi őrleménynek, mégis úgy tűnik, hogy az uradalom vezetői hivatalosan is beérték ezzel (a számadások ugyanis csak egyféle kenyérről számolnak be), nem utolsósorban nyilván azért, mert e liszt használatát a minőségi kifogások ellenére egy rendkívüli érv indokolta. A malomkimutatások szerint 1 kassai köből búzából 1,25 köből *farina furfuracea* lett, s minthogy egy köből efféle korpás lisztből a kamarai előírások szerint 35 darab, egyenként közel másfél kilós kenyeret sütöttek, tehát egy liter szemes gabonából (a korpa nagymérvű, s ma azt mondanánk, hogy igen egészséges felhasználása révén) egy kiló kenyérhez jutottak (Nyárády Albert munkácsi udvarbíró számadáskönyve, 1573-ból: MOL MKA (E 554) Városi és kamarai iratok Fol. lat. 1273. 28–51 főlíók).

²¹ A bajor háztartás adata ABEL 1980. 59. Az olasz városok fogyasztásait idézi MONTANARI 1996. 127. A szerző által is használt adatokat közlő tanulmányhoz (MAZZI 1980.).

²² ILA 1964. 417-418. számos példával, melyek a forrásadottságok folytán kivétel nélkül Mohácsot követő állapotot mutatnak be. Az 1526 előtti forrásokban mindeztidáig furcsa módon egyetlen malomvám-adat sem bukkant fel. A molnárnak a munkácsi uradalomban 1/3-ad rész járt (Nyárády Albert munkácsi udvarbíró számadáskönyve, 1573-ból: MOL MKA (E 554) Városi és kamarai iratok Fol. lat. 1273. 14–23 főlíók).

számadásokban szereplő malomjövedelem-bejegyzéseket, melyek kizárólag a tulajdonosi (földesúri) hányadot tüntetik fel, legkevesebb 12-szer multa felül a környékbeliek táplálkozásra szánt gabonájának össz-mennyisége. (Az első pillantásra kissé talán bonyolultnak tűnő fejtegetés számokba öntve azonnal világossá válik. Ha példának okáért egy uradalmi számadásban mondjuk 7,5 köből földesúri *tributumot* könyveltek el, akkor a molnár szokásos részesedése nagy biztonsággal tehető legkevesebb 2,5 köbölre. Számoljunk a legsúlyosabb, 10%-os őrlési díjjal – hiszen ez eredményezi majd a legalacsonyabb becslést! –, s ezt levonva a malomba behordott 100 köből gabonából 90 köből, azaz a *registrumok*ban szereplő részarány 12-szerese, tekinthető a vonzáskörzet fogyasztásának.) Hangsúlyoznom kell azonban, hogy ez a szorzó az adatok kínálatából a legalacsonyabb többszörös, hiszen a tizedrésznél jóval kisebb, tizenhatodrészes nagyságú *tributum* is ismert.²³ Vérmes reményeink azonban ezzel együtt se legyenek. A földesúri malomszámadások döntő többsége ugyanis nem alkalmas arra, hogy egy efféle felmérés kiindulópontja legyen. Egyrészt azért nem, mert az őrlésből származó jövedelem jelentős része fölött a földesurak egész egyszerűen nem maguk rendelkeztek: átengedték az egyházi intézményeknek, udvartartásuk tagjait (például káplánjukat) fizették vele vagy jelképes bér fejében gyakorlatilag elidegenítették.²⁴

Másrészt az szól ellenük, hogy az egyes malmok vonzáskörzetét az ott élők lélekszámával együtt gyakorlatilag nem lehet kijelölni. A probléma ugyanis nem oldható fel egyszerűen az egy napos járóföld, oda-vissza hozzávetőleg 30 km-es távolságának meghúzásával, s ha szerencsés esetben ez a leegyszerűsített út mégis járhatónak bizonyul, akkor a malomjövdelemmel közel egyidejű adóajstrom avagy urbárium híján a körzet lakosságát nem lehet majd megbecsülni.

Az elvi lehetőség ellenére a gyakorlat rostáján a malomvám-adatok és *registrumok* amúgy sem

különösebben népes sorából alig néhány marad fenn. Az alábbiakban két ilyenformán megfelelő vonzáskörzet felmérését mutatom be.

A Sáros megyében fekvő, 2500-2700 lelket számláló, kis szabad királyi város, Eperjes bő felszáz éves vizzálykodás után, 1494-ben jutott a falai előtt dolgozó „Obermoell” és „Nedermoell” kizárólagos birtokába.²⁵ Jórészt ennek köszönhető, hogy a jövedelmüket rögzítő tételeket most már évről évre megtaláljuk a városi számadáskönyv bevételei sorában, s így az 1497 és 1521 között eltelt időszakra nézve többé-kevésbé pontos képet alkothatunk egy igazi város kenyér(gabona)-fogyasztásáról.²⁶ A „kevésbé” persze ezúttal sem egyszerű frázis, mert dacára annak, hogy ez esetben a malmok vonzáskörzetének kijelölése nem okoz sok gondot s a lakosság szám is viszonylag jól ismert, problematikus elem azért akad bőven. Mindjárt itt van a gabona mennyisége. A számadáskönyv ugyanis a bevételt csak pénzben tüntette fel. Kérdéses azonban, hogy az elszámolt forintok hány köből búzának feleltek meg?

A válaszhoz egy rövid kitérőt kell tennünk, mivel az 1497–1521. évi kimutatások között egyetlen tétel sem említi a legfontosabb kenyérnekvaló árat. Fennmaradt azonban egy adat a kisszebeni tanács Bártfa városához írott egyik levelében. A kisszebeniek 1499. szeptember 28-án kelt sorai arról tudósítják a „szomszédvárat”, hogy egy bizonyos Matheus Reich az Eperjes külvárosában álló Szent Lénárd egyházban végzett munkájáért 3 forint 60 dénárt, egy hordó sört és egy köből búzát (*eyn kubel weitz*) kapott, ami 20 dénárt ér (MOL DF 216247. OA Bardejov 3457.). Az adat önmagában véve is értékes, ám azáltal lesz különösen fontossá, hogy éppen annak az eszterdőnek az őszi búzaárába enged bepillantást, amelyből a számadáskönyv segítségével a zab jószerivel teljes évi ármozgása nyomon követhető. Az árfolyam pedig arról tanúskodik, hogy a zab ára szeptember elején

²³ A legkorábbi általam ismert adat is ilyen. Ezt Sopron város 1532. ápr. 25-én kelt tanácsülési jegyzőkönyve őrizte meg, amely kimondta, hogy a molnárak a gabonának csak 1/16-ot részét vehetik ki, azaz 1 mutból 2 mérőt: „den sechtzehentail aines jeden metzen und getraids so kumbt, das ir von ainem mutb II metzen malter gefallen.” (HAZI 1921/43. II/2. 227.) Hasonlóképpen 1/15-öd és 1/16-od rész volt az „illő” rész Debrecen szárazmalmaiban is a XVIII. században (RÁCZ 1989. 245.).

²⁴ Garai László nádor 1450-ben a Pápa oppidumban lévő két malmát adományozta el az alapítás alatt álló porvai pálos kolostornak (MOL DL 14424). Bazini Sebes 1344-ben udvari káplánjának egy szőlőt és egy malmot engedett át, s egyúttal kikötötte, hogy a káplán a Bazinban álló – s a család temetkezéshelyéül is szolgáló – Szűz Mária templom plébánosának évi 50 mérő búzát köteles a malomvámából átadni (MOL DF 261308 Primási lt. Pozsonyi káptalan országos levéltára 63-14). Valószínűleg csak jelképes bért fizetett az alsólendvai uradalom molnárainak jelentős része, hiszen a Bánfiakat illető, többnyire 50 bécsi krajcárban (66,66 magyar dénár) megszabott éves malmonkénti jövedelemből a maguk harmadrésze mellett felkopott volna az álluk (MOL DL 37006). S mintha a földesúr névleges „feudális tulajdonjogára” engedne következtetni a veszprémi püspök Zalaegerszeg birtokán álló három malmának esete, melyek után 1524-ben birtokosai – az oppidum papjai – a helyi officialisnak mindössze évi egy font borsot fizettek (KREDICS–SOLYMOSI 1993. 73.).

²⁵ A város falainak 1435 táján megkezdett ki- és átépítések az árkokban lévő két malom „kisajátítására” is sor került. A régi tulajdonosokat a város az új malmok őrlési kapacitásának egy részével kárpótolta, de mindvégig törekedett azok megszerzésére (IVÁNYI 1931. 110. = MOL DF 228631. OA Presov 173., 288. = MOL DF 229078. OA Presov 566.).

²⁶ Eperjes város két számadáskönyvéből: 1. 1497–1512: MOL DF 282535 = OA Presov 598a. és 1515–1526: MOL DF 282538. = OA Presov 890/a.

köblönkénti 5 dénár mellett érte el mélypontját, s innen el sem mozdult október közepéig.²⁷ Azaz a búza zab egyenértékű 4:1-hez. Az arányt – ami korántsem tűnik egyedinek – jól jegyezzük meg, de visszatekintve vessünk egy pillantást a zab áprilistól kezdődő szárnyalására is. Ekkor 10 dénáron adták-vették, vagyis az őszi mélyponthoz képest kétszeresét érte. Ennek függvényében a búza ez évi legmagasabb piaci ára Eperjesen 40 dénárra becsülhető. A látottak alapján egy 1505. évi rozs ár-adat²⁸ segítségével, valamint néhány 1525. évi soproni adat tanúságát elfogadva, jó okkal lehet feltételezni, hogy a búza-zab arány – négy az egyhez – alakulása korántsem különleges.²⁹ S ha ez így van, akkor a számadáskönyv mintegy félszáz, a zab árát rögzítő adata lehetővé teszi a vizsgált másfél évtized átlag-búzaárának kialakítását.

A részleteket mellőzve, de azt el nem hallgatva, hogy az adatok főleg a korszak elejéről származnak – s azt is figyelembe véve, hogy a lakosság a búzának közel kétharmadát az olcsó őszi és tavaszi hónapokban szerezte be –, az átlagárát a századfordulón 31, a tizedes évek elején pedig 35 dénárra tehetjük.³⁰

Az űrmérték meghatározása ez alkalommal szerencsére nem jelent komoly gondot. A város természetesen saját mércéjével, az ún. eperjesi köböllel élt. A tekintélyes nagyságú mértékegység metrikusan ugyan mindezidáig csupán XVII. századi iratokban bukkant fel, ám ha nem hagyjuk figyelmen kívül, hogy a vele azonos méretű, s nyilván genetikusan rokon megyei etalon, a sárosi köböl már két, 1412. évi megyei perben is feltűnik, méghozzá jó biztonsággal 100–120 literesnek adatolva, akkor aligha kétséges, hogy a kettejük 1631-ből 124 liternek adódó űrmérete egy jóval korábbi időszak hagyatéka.³¹

A vonzáskörzet. Jóllehet arra nézve természetesen semmi adatunk sincs, hogy kik öröltették a város közvetlen közelében és birtokában álló Alsó- és Felső-malomban, mégis szinte bizonyosra vehető, hogy a gabonájukat ide hordók zömmel az eperjesiek közül kerültek ki. Persze nem zárhatjuk ki, hogy soraikat néhány környékbeli falu népe is duzzasztotta, ám tekintettel arra, hogy Eperjesen legalább még egy malom létezéséről tudunk, így jó eséllyel feltételezhetjük, hogy ennek ismeretlen vámjövedelme hozzávetőleg kiegyenlíthette a környező településekről bejáró öröltetők búzáját.³²

És végül a lakosság szám. A korabeli eperjesi adólajstromok bázisán a német várostörténet ötös szorzóját alkalmazva Szűcs Jenő a város XV. század végi lélekszámát 2500–2700 főre becsülte (Szűcs 1955. 37.). Minthogy elképzelését az újabb demográfiai irodalom sem kérdőjelezte meg, ennek az eredménynek a középértékével, 2600 fővel számoltam.

Ár, mérték, vonzáskörzet, lakosság szám. Mindazt, amit a középkori magyar forrásoktól egyáltalán remélni lehet, Eperjes biztosítja. Foglaljuk hát röviden össze, hogy miképpen véljük lehetségesnek ezekből az adatokból a város kenyérgabona-fogyasztását rekonstruálni. Mint láthattuk a birtokost illető malomvám-hányad nem volt több az őrlésre átvett gabona 7,5%-ánál, azaz egy-egy vonzáskörzet fogyasztásának alsó határa, a legsúlyosabb tributum (10%) és a molnár szokásos vámnegyede mellett is, a birtokosi hányad legalább 12-szeresével volt egyenlő. Ez az érték azonban Eperjesen nagyobb, minimum 13,33-szoros volt, hiszen itt a piac különböző csatornáin keresztül maga a malomvám is hozzájárult a város kenyérel-

²⁷ A zab – kisebb megingással ugyan – egészen augusztus közepéig köblönkénti 8 dénáron tartotta magát, majd meredeken esni kezdett, és 17-én már csak 5,5 dénárral számolták el. Az értékvesztés nem állt meg és szeptember elején 5 dénáron érte el mélypontját. Innen Szent Gál ünnepe táján lassan újra felfelé kezdett araszolni: 5,5 dénár, de az évet végül 5 dénáron zárta (Eperjes város számadáskönyve 1497–1512: MOL DF 282535 = OA Presov 598a. 150–158 fol. – a számadáskönyv lapjainak jobb felső sarkába később ravezett lapszámok alapján).

²⁸ Eperjes város számadáskönyve 1497–1512: MOL DF 282535 = OA Presov 598a. 268.fol.

²⁹ Erre utal Sopron fentebb idézett 1525. évi árszámbája, ahol a zab (szemes) és a búzaliszt áraránya 1:4,4-hez, ami az őrlés díja nélkül gyakorlatilag egyezik az eperjesivel, és a zab-rozsliszt 1:2,77 értékviszonya, ahol a malomvám nélküli érték megintcsak hű tükörképe a Sáros megyei városénak: 1:2,4 (HAZI 1921/43. II/6. 389–390.).

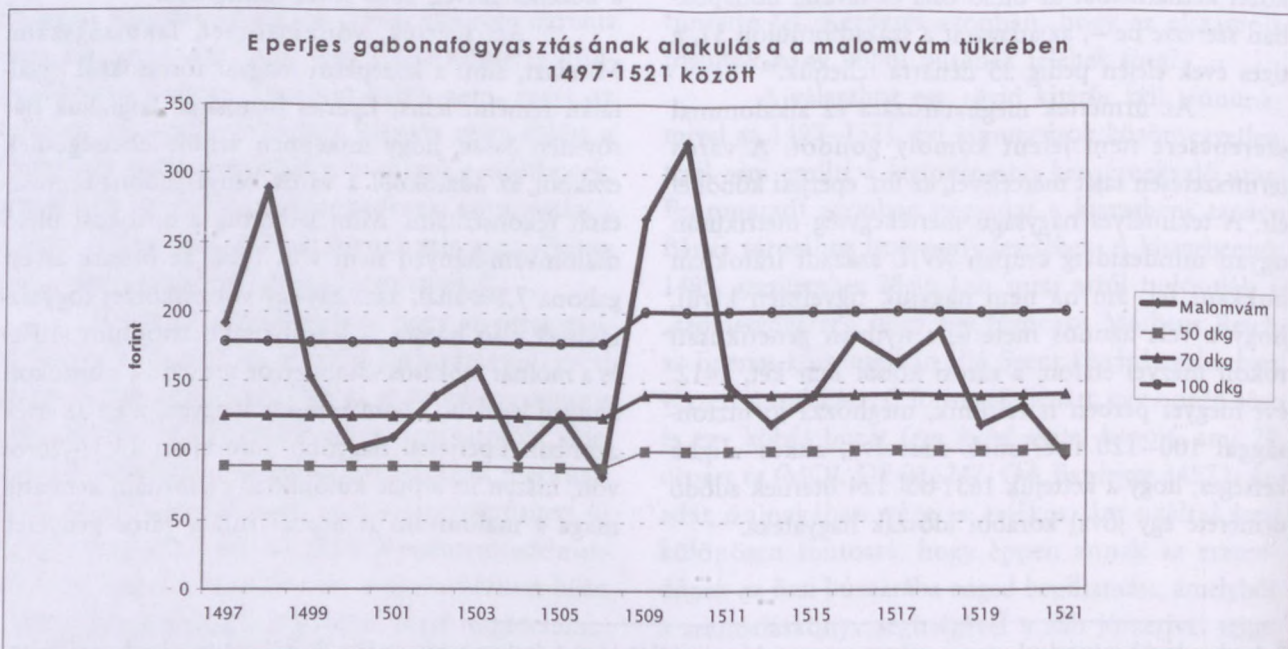
³⁰ A vásárlások időbeli eloszlását két egymástól független forrás is bemutatja. Egyrészt a Fügedi Erik által feldolgozott városi hetipiac-bevételek – szintén a számadáskönyvben található – éveken át hétről-hétre nyomon követhető szezonális menete (FÜGEDI 1968. 6–8., 24.), másrészt a malomvámjövedelem elszámolások utalnak erre. Mindenekelőtt Eperjesnek és a munkácsi felső malomnak kisebb-nagyobb összegekben csordogáló bevételei, melyeknek csak szűk 40%-a esett az áprilistól augusztus közepéig tartó drágaság idejére. S miután az ősszel és télen őrlött búzát nyilván nem a lehető legdrágábban szereztek be, a vásárlásoknak legalább a három ötödét az „olcsó” időszakhoz kell kötni (Eperjes város számadáskönyve 1497–1512: MOL DF 282535 = OA Presov 598a. 93v., Nyárády Albert munkácsi udvarbíró számadáskönyve, 1573-ból: MOL MKA (E 554) Városi és kamarai iratok Fol. lat. 1273. 14–15. fol.).

³¹ 1634: BOGDÁN 1991. 307., 317–318. A két 1412 évi per: 1. Steplakai Miklós fia János a szepesi káptalan előtt egy darab földet úgy határozott meg, mint amit 6 köböllel szokás bevetni. Ez pedig a tradicionális paraszti gazdálkodás XIX. századig fennmaradt rendszerében, amely egy holdba 100–120 liter magot vetett, aligha jelenthetett mást, mint vetőköblöt (Zso III. 1492. reg.). 2. Nádfoi Lőrinc fia Márton és Kistrocányi Benedek özvegyének perében 32 kepe gabonát 31 köböl zabbal térítenek meg, ami egy-egy kepe 100 liter körüli maghozama alapján (Szűcs 1993. 186–190.) ugyanekkora űrtartalmú köblöt feltételez a Zso III. 2272. reg.

³² Egy bizonyos szárazmalomról van szó, ami többször is felbukkan a számadásokban (*molendinum siccum*) (pl. Eperjes város számadáskönyve 1497–1512: MOL DF 282535 = OA Presov 598a. 34.fol.).

Év	1497	1498	1499	1500	1501	1502	1503	1504	1505	1506	1509
Malomvám ft-ban	191,27	282,72	153,84	101,25	108,98	139	158,89	96,61	127	82,91	267,96
Kenyér dkg-ban, nap/fő	107	161	86	56	61	78	89	54	71	46	133
Év	1510	1511	1512	1515	1516	1517	1518	1519	1520	1521	
Malomvám ft-ban	322,73	148,14	120,24	140,08	183,37	163,98	187,3	119,57	133,03	96,65	
Kenyér dkg-ban, nap/fő	161	73	60	69	91	81	93	59	66	48	

Eperjes malomjövedelme és az abból számított napi kenyéradag (1497–1508 között 31, 1509–1521 között pedig 35 dénár/köböl búza-árral számolva)

látásához.³³ A számadáskönyv malombevételit így módon *felsorozva* a polgárok által egy évben lisztte őrölt gabona pénzben kifejezett minimális értékéhez jutunk. Ezt az összeget kell azután a búza ára és az űrmérték ismeretében kenyérnekvalóvá alakítani, méghozzá levonás nélkül, ugyanis a korra jellemző teljes kiőrlésű korpás liszt jótékony hatásának köszönhetően a szemes búzaköblök literje gyakorlatilag 1:1 arányban átírható kenyér-kilogrammokra.³⁴

A városi számadáskönyv malomvám-adatait a könnyebb eligazodás érdekében táblázatos formában adom közre és grafikonon is bemutatom.

A táblázatok feliratához és az eredményt megjelenítő diagram jelmagyarázatához csak annyi kiegészítést kell tennem, hogy a „Malomvám” megnevezés alatt mindkét esetben a városra eső *tributum*-hányad értendő, az 50, 70 és 100 dkg-ot ábrázoló vonalak pedig az egyes malomvám-részekhez tartozó fogyasztási szinteket jelenítik meg. (ld. a táblázatok)

Ezt követően lássuk tehát hogyan festhetett a sokak által megénekelt bőség Sáros megye szívében, egy kis szabad királyi város példáján!

Figyelemre méltó (s egyúttal megnyugtató), hogy a közel negyedszázadot átfogó adatok éhezésre

³³ A városi polgárok közvetlenül a molnártól is vásároltak gabonát, ez pedig máshonnan nem származhatott csak a malomvámból (IVÁNYI 1931. 368., 955. reg.), illetve a város csútrjéből (IVÁNYI 1931. 372., 962. reg.).

³⁴ A 20. jegyzetben mondottakat követve.

nem utalnak. Miként az a mellékelt grafikonból is leolvasható a 21 évből csupán kettő számított a helyi viszonyok között rossznak, az 1506-os és az 1521-es esztendő, amikor „mindössze” szűk fél kilogramm (46, illetve 48 dkg) korpás lisztből sült bûzakenyér jutott a 2600 lélekkel számolt város lakói mindegyikének. Ez lenne hát az ínség, az észak-itáliai városok 50-70 dkg-os átlagát alsó határán gyakorlatilag elérő érték? S mit gondoljunk akkor Abel fentebb idézett „Bauhandwerkerhaushalt” modelljéről, amely a családtagoknak naponta mindössze 41 dkg kenyérgabonát juttat és azt sem bûzából, csak rozsból?

Tovább szemlélve az ábrát, az is jól látható, hogy a bő két évtizedből 16 esztendő a 100-200 forintos malomvám-bevételek közé, azaz átszámítva és egyszerűsítve a bő fél kilogrammtól szűk egy kilogrammig (56 dkg–93 dkg) terjedő kenyérfogyasztás sávjába esett. Mintha – legalábbis itt és most – ez lenne az átlag, a leginkább 60–80 dkg közé eső „mindennapi kenyér.”

Végül időzzünk el néhány gondolat erejéig a bőség esztendeinek négy kiugró adatánál! A valóban impozáns fogyasztásra utaló számok – *1,1-1,6 kg kenyér az újszülötteket is beleértve!* – már-már pantagrueli étvágyat sejtetnek és nem valószínű, hogy bárki komolyan venné őket, ha a XV. századi Szicília nem hasonló (ámbar némileg alacsonyabb) értékekkel hozakodna elő, vagy ha nem maradt volna fenn a Beziers-be való Rocolles família háztartási naplója (ROY LADURIE 1990. 120–121.). A dél-francia polgárcsalád nyolc évét bemutató forrás (1583–1590) azért érdemel megkülönböztetett figyelmet, mert négy nő életét festi le. Egy derék özvegyasszonyét, két lányáét és szolgálójukét, akik a jelek szerint soha ki nem száradó torokkal és szinte feneketlen bendővel rendelkeztek. Az ő közel másfél literes napi bor- és kilogrammos kenyéradagjuk fényében válik hihetővé a kenyérben dúskáló eperjesiek képe.

Az eperjesi malomvámról kifejtett gondolatok végére egy némiképp szkeptikus kérdés kívánczik. Vajon a számadáskönyv sorai – Braudel találó kifejezésével élve – nem a „polgárság árulását” leplezik le? Más szóval: a város gyomrát nem csak az egyszerű parasztemberek kenyere árán lehetett megtölteni?

Hogy a kérdésben tisztán lássunk meg kell kísérelnünk – bármily hézagosak is az erre vonatkozó ismereteink – a falu zárt világát is felderíteni.

* * *

A magyar jobbágy késő középkori kenyérének igencsak hozzávetőleges megismerésére két különlegesen értékes Veszprémbe kalauzoló forrás teremt lehetőséget. Az egyik a megye 1488. évi adólajstroma, a másik a veszprémi káptalannak a Jagelló-kor szinte egészen átívelő számadáskönyve.³⁵ Ez utóbbi lapjain a káptalani tizedbevételek mellett éves rendszerességgel követik egymást a malombérletekre vonatkozó terjedelmes kimutatások, melyek mindenekelőtt azzal hívják fel magukra a figyelmet, hogy a vámból a káptalanra eső részt mindig természetben, és minden valószínűség szerint budai mérővel kifejezve adják meg. Noha a jövedelemhányad rögzítésének e pontos nyomon követhető formája komoly segítséget jelent, ám sajnálatos módon ez alkalommal a *vonzáskörzetek* megállapítása ütközik olyan korlátokba, ami tagadhatatlanul ingoványos alapokra épülő eredményekhez vezet. Viselkedjünk azonban bármily tartózkodóan is az alábbi adatokkal szemben, végiggondolni azokat – úgy vélem – nem érdektelen.

A becslést egyetlen körzetre végezve el vegyük példának a káptalan birtokában lévő Peremarton esetét. A településen és környékén öt malom ontotta a lisztet, s ezek a kanonokoknak 1495-ben együttesen 421 mérő bûzát adtak (KREDICS–MADARÁSZ–SOLYMOSSI 1997. 4.).³⁶ Két évvel később azonban felére csappant e bevételi forrás. Az ok prózai. Az addig Bíró Dénes káptalani jobbágy *provisioja* alatt álló és szépen jövedelmező malmok közül a legnagyobbakra János veszprémi segédpüspök (egyúttal nándorfehérvári püspök, fehérvári prépost és veszprémi kanonok) is szemet vetett, s bérletét előbb hat, majd tizenhat évre 200 mérő ellenében megszerezte. Bíró Dénesnek be kellett érnie a jóval értéktelenebb – ekkoriban mindössze 11–13 mérő káptalani részt adó – Végmalommal, a káptalan pedig mi mást tehetett volna, beletörődött a helyzetbe (KREDICS–MADARÁSZ–SOLYMOSSI 1997. 26., 39.). A szerződést nyélbe ütni persze aligha ment könnyedén, de hogy megérte az erőfeszítést, az biztos jele annak, hogy a környék legfontosabb malmai közé tartoztak. Ez a megállapítás még úgy is megkockáztatható, hogy a közeli püspöki és földesúri malmok vámjá nem ismert. Tegyük fel tehát, hogy a környező, malommal nem rendelkező településekről (úgy mint: Vilonyáról, Sóllyról, Ösküről, Küngösről, Keneséről, Literről, Mámáról, Rostásról, Sándorról, Sárról, sőt még Várpalotáról is) kizárólag

³⁵ Az 1488. évi adólajstrom feldolgozása és kiadása SOLYMOSSI 1984. 121–239. A számadáskönyv: KREDICS–MADARÁSZ–SOLYMOSSI 1997.

³⁶ A szintén itt bérlő Mohai Pál által fizetett árendát az 1495. évi jegyzék nem közli, ezért az összeget a két évvel későbbi bér összegével helyettesítettem (KREDICS–MADARÁSZ–SOLYMOSSI 1997. 26.).

ide hordták az emberek az éleket. Ez persze fölöttébb valószínűtlen, ugyanis a veszprémi püspöknek Ósiben és Berhidán összesen öt malma volt.³⁷ Továbbá alig hihető, hogy a keneseiek Papkeszin áthaladva a veszprémi kanonokok ott lévő malmát messze elkerüljék csak azért, hogy további két kilométert utazhassanak a káptalan következő malmáig. És ugyanígy nehéz elképzelni, hogy Várpalotáról a 12–14 km-re lévő káptalani malmokhoz jártak volna öröletetni Lőrinc herceg jobbágysai, amikor a Palotához tartozó és azzal tőszomszédos Inotán, valamint az alig 8–10 km-re fekvő, s szintúgy az uradalom tartozékai közül való Csóron is dolgozott malom.³⁸ Vagyis a helyi „malom-rádiuszra” vonatkozó hipotézis alighanem teljesen abszurd, ám a peremartoni malmok vámjainak tükrében ez mégis több mint sokatmondó: hiszen az elmondottak szerint a káptalant illető *tributum* mellé csak irreális engedmények árán lehet ilyen méretű vonzáskörzetet csatolni. Más szóval a 421 mérős bevételi hányad, amelyből az Eperjes kapcsán bemutatott módszerrel hozzávetőleg 5000–5100 mérő kenyérgabona fogyasztására következtethetünk, szinte bizonyosan a fentebb említett majd egytucat településnél jóval kisebb körzet fogyasztására utal. Mindebből pedig az következik, hogy a 11 helység, valamint a 421 mérő bevételt biztosító malmoknak otthont adó Kovácsi és Peremarton együttesen 322 portája alapján becsült fogyasztás – megintcsak 7 fős háztartásokat véve alapul – egy napra és fejenként legkevesebb 33 dkg korpás búzakenyeret feltételez,³⁹ s ennek az értéknek a premisszák alapján mélyen a valós „norma” alatt kellett lennie. (Igaz, hogy valószínűleg inkább rozs-búza *mixtúrából* készült kenyérről lehet szó.)

Elfogadható-e vajon egy efféle, részben „negatív bizonyítékokkal” operáló gondolatmenet? Akár igen, akár nem, mindenesetre hasonló helyzetet tapasztalunk a gyulai uradalomban is. A hatalmas birtoktest 1525. évi malomvámja nem kevesebb, mint 1848 forinttal gazdagította Brandenburgi Györgyöt, s e summa még akkor is igen tekéntélyes, ha tudjuk, hogy

az összeg a régi dénároknak csak a felét érő nova monetában értendő. Természetesen itt sem ismerjük a malmok *hatóköreit*, de ha – úgy vélem messze elégséges óvatossággal – azzal számolunk, hogy az 1046 portából álló *dominium* jobbágynépén túl még egy fél Békés megyényi népesség is kizárólag az őgróf malmaiban öröltette gabonáját, az eredmény még akkor is megnyugtató: 36,5–40 dkg-os porciókhoz jutunk.⁴⁰

A jobbágyportákon azonban – miként erről egy 1456. évi kárjegyzéklista is meggyőző módon tanúskodik – nemcsak elméletileg volt jelen a kenyér (MOL DL 56714.).⁴¹ A tokaji várnagyok – Parlagi György és Pál – Tiszaeszlárra rontó familiárisai (talán éhüket csillapítandó) sok minden más mellett a település három lakójától 40, illetve 20–20 kenyeret vettek el. Az eszlári házakban tehát ettek kenyeret, valószínűleg mennyisége sem lehetett kevés, de az elragadott árpa köböltségéből ítélve, javarészt vélhetően nem búzából sütötték.

Alig néhány évvel az Árpád-ház kihalása után, 1308-ban, egy francia domonkos szerzetes járta be Kelet-Európát. Útja során eljutott Magyarországra is, s hogy (másokhoz hasonlóan) szemmel láthatóan jó tapasztalatokkal távozhatott, azt mi sem igazolja fényesebben, mint az az igyekezete, amellyel a föld rendkívüli gazdagságát és termékenységét illusztrálandó még sajátos etimológiák alkotásától sem riadt vissza: „Magyarország királyságát hajdan nem Magyarországnak, hanem Moesiának és Pannóniának nevezték. Moesiát pedig gabonáhozamáról nevezték így, ugyanis az aratások idején nagyon gazdag, azonfelül még Pannóniának is nevezték a kenyér bősége miatt.” (MAGYARORSZÁG 1308 72–73.)

A falu, a város és a mezőváros kenyere, a jólét egyszerű, ám minden mást megelőző szintje, a barát dicshimnuszát jelenítik meg a számok világában. Ahol ugyan a szitált, szintiszta búzalisztból sült korpátlan fehér kenyér ritkaságszámba ment, hiszen még az arisztokrata feleség (Drágfy Anna, Kanizsai László neje) is külön hozat magának ha ilyet kíván (MOL DL

³⁷ KREDICS–SOLYMOSI 1993. 25., 38.

³⁸ A palotai uradalom 1578. évi urbárium esetünkben is jól használható, ugyanis a birtokfelmérés egyrészt elmondja, hogy az akkori tartozékoknak kik voltak a Mohács előtti birtokosai (*ab antiquo*), másrészt a malmokról is részletes információkkal szolgál; megnevezi a birtokost és Csóron még az egyik malom építtetőjét is (MAKSAY 1959. 156–159.).

³⁹ Az egyes települések portaszámjai: SOLYMOSI 1984. 177–183. Az érték 53,72 literes budai mérővel számolva: BOGDAN 1991. 331.

⁴⁰ A malomvám adatok: MOL DF 267 283 (Brandenburger Literalien Nr. 1056-30). Az uradalomra BACSKAI 1967. 432–454. Ez esetben a hiányzó gabonaárát – jobb híján – a szomszédos Csongrád megye 1522. évi dézsmalajstromának képeben megadott adatainak átlagával helyettesítettem. A képek ára után zárójelben álló számok a Dézsmalajstromok megfelelő oldalaira vonatkoznak: Arthes: 25d./kepe (76.), Kókút: 30d./kepe (77.), Fűles: 29,8d./kepe (80.), Asszonyfalva: 30,125d./kepe (80.), Báka: 30d./kepe (81.), Csikto: 33d./kepe (81d.), Csikegyház: 30,77d./kepe (81.) – A jelek szerint összesen 30 d. körüli értéket számolhatunk hozzávetőleg 100 liter csépeletlen búzára, vagyis az éves átlagot (ld. az Eperjesnél mondottakat) 40–45 dénár körülinek becsülhetjük. Így (a korábban bemutatott becslési módszert alkalmazva) mintegy 2 461 500 liter fogyasztást kapunk, amit az uradalom és a félmegyéni népesség együttesen 2651 portájával és 7 fősnek számolt háztartásával osztva 36,5–40 dkg/nap átlagértéket kapunk. (Békés megye portaszámát – amelyet kilenc másik délvidéki megye mellett egy 1522. évi elszámolás hagyott ránk – bizonyos korrekcióval Kubinyi András 3188-ra becsülte: KUBINYI 1986. 181–182.)

⁴¹ A datálatlan lajstromot Parlagi György és Pál egyidejű tokaji várnagysága keltezi 1456-ra (ENGEL 1996. 444–445.).

37179), ám maga a kenyér, ha sokan korpás lisztből, rozsból és árpából ették is, ott állt mindenki asztalán, s nemcsak a városi polgár s az oppidumok lakója, de nyugat-európai sorstársainak sokaságával ellentétben az egyszerű parasztember is mindennapi kenyereként tekinthetett rá. A középkori Magyarország gazdagságának talán ez utóbbi a legsokatmondóbb vonása.

Nógrády Árpád
DE Történelmi Intézet
Debrecen, H-4010, Egyetem tér 1.

Irodalom

ABEL 1980.

Wilhelm Abel: Strukturen und Krisen der spätmittelalterlichen Wirtschaft. *Quellen und Forschungen zur Agrargeschichte*. Bd. 32. Stuttgart–New York 1980.

BÁCSKAI 1967.

Bácskai Vera: A gyulai uradalom mezővárosai a XVI. században. [Сельские городки усадки усадьбы Дьюла в XVI веке. Die Marktflecken der Domäne von Gyula im 16. Jahrhundert.] *Agrártörténeti Szemle* 9. 1967. 432–456.

BOGDÁN 1991.

Bogdán István: Magyarországi űr-, térfogat-, súly- és darabmértékek 1874-ig. Akadémiai Kiadó, Budapest 1991.

ENGEL 1996.

Engel Pál: Magyarország világi archontológiája 1301-1457. I–II. História Könyvtár. Kronológiák, adattárak 5. Budapest, 1996.

FÜGEDI 1968.

Fügedi Erik: Eperjes város hetipiac-jövedelme 1497–1526. In: *Történeti Statisztikai Évkönyv* 1965–1966. Budapest 1968. 3–26.

HÁZI 1921/43.

Házi Jenő: Sopron szabad királyi város története. I. 1-7. és II. 1-6. Sopron 1921-1943.

ILA 1964.

Ila Bálint: A vízimalmok teljesítőképessége a XVII. század végén. [Можность водяных мельниц в конце XVII в. Die Leistungsfähigkeit der Wassermühlen am Ende des 17. Jahrhunderts.] *Agrártörténeti Szemle* 6. 1964. 415–425.

IVÁNYI 1906.

Iványi Béla: A tiszaluczi vám bevételei és azok felhasználása 1516–1520-ig. (Bevezetésül a tiszaluczi rév- és vámjog története.) *Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle* 13. 1906. 26-35.

IVÁNYI 1931.

Iványi Béla: Eperjes szabad királyi város levéltára. 1245–1526. Szeged 1931.

KREDICS–MADARÁSZ–SOLYMOSI 1997.

A veszprémi káptalan számadáskönyve 1495-1534. Közzéteszi: Kredics László – Madarász Lajos – Solymosi László. Veszprém Megyei Levéltár Kiadványai 13. Veszprém 1997.

KREDICS-SOLYMOSI 1993.

Kredics László – Solymosi László: A veszprémi püspökség 1524. évi urbárium. Új Történelmi Tár. Budapest 1993.

KUBINYI 1986.

Kubinyi András: Az alföldi megyék jobbágyportaszáma a középkor végén. [Number of Plots in the Great Hungarian Plain countils at the end of the Middle Ages (Problems in the definition of the population at the end of the Middle Ages). Die Pfortenzahl der Kanitate auf der Tiefebene am Ende des Mittelalters (Die Probleme der Bestimmung der Bevölkerung am Ende des Mittelalters).] In: Falvak, mezővárosok az Alföldön. Szerk. Novák László – Selmecci László. Nagykovács 1986. 279–282.

KUBINYI 1996.

Kubinyi András: A Magyar Királyság népessége a 15. század végén. [The population of the Kingdom of Hungary at the end of the 15th century.] *Történelmi Szemle* 38. 1996./2–3. 135–161.

MAGYARORSZÁG 1308

Magyarország 1308-ban. Fordította: Borzákne Nacsa Mária. In: Károly Róbert emlékezete. Szerk. Kristó Gyula – Makk Ferenc. Bibliotheca Historica. Budapest 1988. 72–76.

MAKSAY 1959.

Maksay Ferenc: Urbáriumok XVI–XVII. század. MOL Kiadványai II. Forráskiadványok 7. Szerk. Maksay Ferenc. Budapest 1959.

MAZZI 1980.

Mauricio Mazzi: Note per una storia dell'alimentazione nell'Italia medievale. In: Studi di storia medievale e moderna per Ernesto Sestan. Firenze 1980. 57–102.

MKI

A magyar középkor irodalma. Szerk. V. Kovács Sándor. Budapest 1984.

MONTANARI 1996.

Massimo Montanari: Éhség és bőség. A táplálkozás európai kultúrtörténete. Atlantisz Kiadó Budapest 1996.

NÓGRÁDY 1998.

Nógrády Árpád: A paraszti napszámber vásárlóértéke a középkor végi Magyarországon. In: Szabó István Emlékkönyv. Szerk. Rác István. Debrecen 1998. 105–123.

RÁCZ 1989.

Rác István: A debreceni cívisvagyon. Agrár-történeti tanulmányok 14. Budapest 1989.

ROY LADURIE 1990.

Emmanuel Le Roy Ladurie: Die Bauern des Languedoc. München 1990.

SCRIPTORES

Scriptores rerum hungaricarum tempore ducum regnumgue stirpis Arpadianae gestarum I–II. Edendo operi praefuit Emericus Szentpétery. Budapestini 1937/38.

SOLYMOSI 1984.

Solymosi László: Veszprém megye 1488. évi adólajstroma és az Ernuszt-féle megyei adószámadások. [Das Steuerregister des Komitats Veszprém über das Jahr 1488 und die Ernusztischen Steuerrechenschaftsberichte.] In: Tanulmányok Veszprém megye múltjából. Veszprém Megyei Levéltár Kiadványai 3. 1984. 121–239.

SZABÓ 1954.

Szabó István: Bács, Bodrog és Csongrád megye dézsmalajstromai 1522-ből. A Magyar Nyelvtudományi Társaság kiadványai 86. Budapest 1954.

SZABÓ 1975.

Szabó István: A magyar mezőgazdaság története a XIV. századtól az 1530-as évekig. Agrártörténeti tanulmányok 2. Budapest 1975.

SZÚCS 1955.

Szűcs Jenő: Városok és kézművesség a XV. századi Magyarországon. Budapest 1955.

SZÚCS 1984.

Szűcs Jenő: A gabona árforradalma a 13. században. *Történelmi Szemle* 27. 1984/1–2. 5–34.

SZÚCS 1993.

Szűcs Jenő: Az utolsó Árpádok. História könyvtár – Monográfiák 1. Szerk. Glatz Ferenc. Budapest 1993.

THURÓCZY I/II.

Thuróczy János: A magyarok krónikája. Fordította Horváth János. Budapest 1980. Johannes de Thurocz: *Chronica Hungarorum*. I. Textus. Bibliotheca scriptorum medii recentisque aevorum, series nova tomus VII. Ed. Elisabeth Galántai et Julius Kristó. Budapest 1985.

ZSO

Zsigmondkori oklevéltár. Összeállította Mályusz Elemér. I–II. Budapest 1951–1958. Mályusz Elemér kéziratát kiegészítette és szerkesztette Borsa Iván. III–VI. Budapest 1993–1999.

Das tägliche Brot Ungarns im ausgehenden Mittelalter

(Die Getreidekäufe der Einwohner von Beregszász im Jahr 1530 und die Mühlenzölle der Jagiellonenzeit)

Árpád Nógrády

Die vorliegende Studie ist ein Versuch, den Brotgetreideverbrauch Ungarns am Ende des Mittelalters (1500–1530) zu bestimmen, und zwar hauptsächlich gestützt auf die zwischen März und Juni des Jahres 1530 in kleinen Posten erfolgten Getreidekäufe der Einwohnerschaft des ostungarischen Marktfleckens (oppidum) Beregszász. In einer Liste, die bei der ungarischen Quellenlage als Besonderheit zählt, sind die ein- bzw. mehrmaligen Einkäufe von 112 Kunden, mehrheitlich Frauen, festgehalten. Eine detaillierte Untersuchung der Konskription ergab, dass es sich um die Getreidekäufe von insgesamt 98 Familien handelt, die ihr Brotgetreide allwöchentlich beim lokalen Offizial des Grundbesitzers des Marktfleckens bezogen. Der sehr hohe Anteil der Frauen in dieser Liste beleuchtet ihre Aufgabe, den Haushalt zu führen (im vorliegenden Fall für das Brot zu sorgen). Die Getreidemenge gibt die Liste in einem damals in Beregszász gültigen Hohlmaß (oktály) an, das annähernd 60 Litern entsprach. In Kenntnis der Masseinheit zeichnet sich aus den auf diesem Wege getätigten Getreidekäufen der annähernd hundert Familien *pro Haushalt mit sieben Personen gerechnet* für mehr als fünfhundert Personen ein täglicher Brotverbrauch von durchschnittlich 500–600 g ab.

Dieses auf einer Einzelquelle basierende Ergebnis prüft bzw. erweitert die Studie mit Hilfe des den Mühlenbesitzern für das Mahlen zustehenden Preisanteils. Auf Grund der These Mahlen=Verbrauch

stellt sie am Beispiel der Einnahmen einer Mühle den Verbrauch in deren Einzugsbereich vor. Die Schwierigkeit besteht vor allem darin, dass es meist nahezu unmöglich ist, den Einzugsbereich der Mühlen zu bestimmen. Eine königliche Freistadt in Nordungarn, Eperjes (Preschau – heute Presov, Slowakei), ermöglicht es dennoch, mit Hilfe der im Besitz der Stadt befindlichen Mühlen den Verbrauch im Zeitraum zwischen 1497 und 1521 zu schätzen. Das Ergebnis bestätigt die Beobachtungen zeitgenössischer Reisender, die vom ertragreichen Boden des mittelalterlichen Ungarn schwärmten, in vollem Umfang: In dem genannten Vierteljahrhundert kannte die Stadt keinen Hunger. Selbst die beiden (schlechten) Jahre mit niedrigem Verbrauch erreichen mit einem Tagesatz von 460 bzw. 480 g praktisch die untere Grenze des Durchschnittsverbrauchs (500 g) norditalischer Städte. Der Durchschnitt kann auf etwa 600–800 g angesetzt werden, und in den besten Jahren lag der Verbrauch sogar bei 1,1–1,6 kg; es stand also reichlich Brot zur Verfügung.

Im Gegensatz zu Westeuropa wurde anscheinend auch in den bäuerlichen Haushalten tagtäglich Brot verzehrt. Nach wesentlich ungewisseren Schätzungen als den obigen darf man sowohl in Transdanubien (Komitat Veszprém), wie auch im mittleren Teil der Region jenseits der Theiss (Komitat Békés) mit grossen, zusammenhängenden Gebieten rechnen, wo der tägliche Brotverbrauch 400 g erreichte. Den Angaben zufolge dürften die Bauern allerdings nur selten reines Weizenbrot, sondern in erster Linie Brot aus mit Roggen vermischem Weizen bzw. aus Roggen und Gerste gebacken haben.

Übersetzt von Gotlind B. Thurmann

Árpád Nógrády
Historisches Institut der Universität Debrecen
H–4010 Debrecen, Egyetem tér 1.

A gyügyei református templom kutatása

Gere László

A templom kutatását 1998-ban kezdte el az Állami Műemlékhelyreállítási és Restaurálási Központ (ÁMRK) Tudományos Osztálya. A falkutatást és a régészeti feltárást e sorok írója végezte. A kazettás famennyezettel és a templom berendezési tárgyával, valamint a restaurátorok által feltárt falfestés töredékeivel M. Veres Lujza művészettörténész foglalkozott. A templomra illetve a falura vonatkozó írásos források összegyűjtésére és értékelésére Horváth Richárd történészt kértem fel.

A templom története

A templom középkori történetét Horváth Richárd foglalta össze.¹ Nem kívánom megismételni eredményeit, csak az épület késői történetéről szólok.

A gyügyei templom XVI–XVII. századi történetéről nagyon keveset tudunk. A XVI. század végén református hitre áttért Gyügye egészen 1767-ig Újlak filiája volt. A Lázáriban (ma Lazuri) 1765-ben tartott egyházmegyei gyűlés beleegyezett Gyügye anyaegyházzá tételébe azzal a feltétellel, ha ott parókiát létesítenek. A különválást némileg késleltette olyannyira ellenző Ajtay család nem sokkal előbb még úgy vélte: „...keressen kegyelmek papot magoknak s tartsanak, mert soha többé kegyelmekkel nem cimborálunk” (KISS 1878. 516.). Az önértékben sértett gyügyeiek esküvással fogadták: „...soha az életben Gyügyéről Újlakra papbért nem fizetnek!”

A különválás emlékét megörökítendő készíthették a festett sík famennyezetet 1767-ben, amelynek felirata is hangsúlyozza, hogy önerőből hozták azt létre:

Az egy holdnyi parókiális területre paticsból felhúzott paplak azonban csak 1768-ban készült el. Az ágasokra épített paticsfalú épület helyett 1796-ban készítettek újat, ugyanolyan anyagból. A harmadik paplakot, immár szilárdabb anyagból csak 1876-ban emelték.

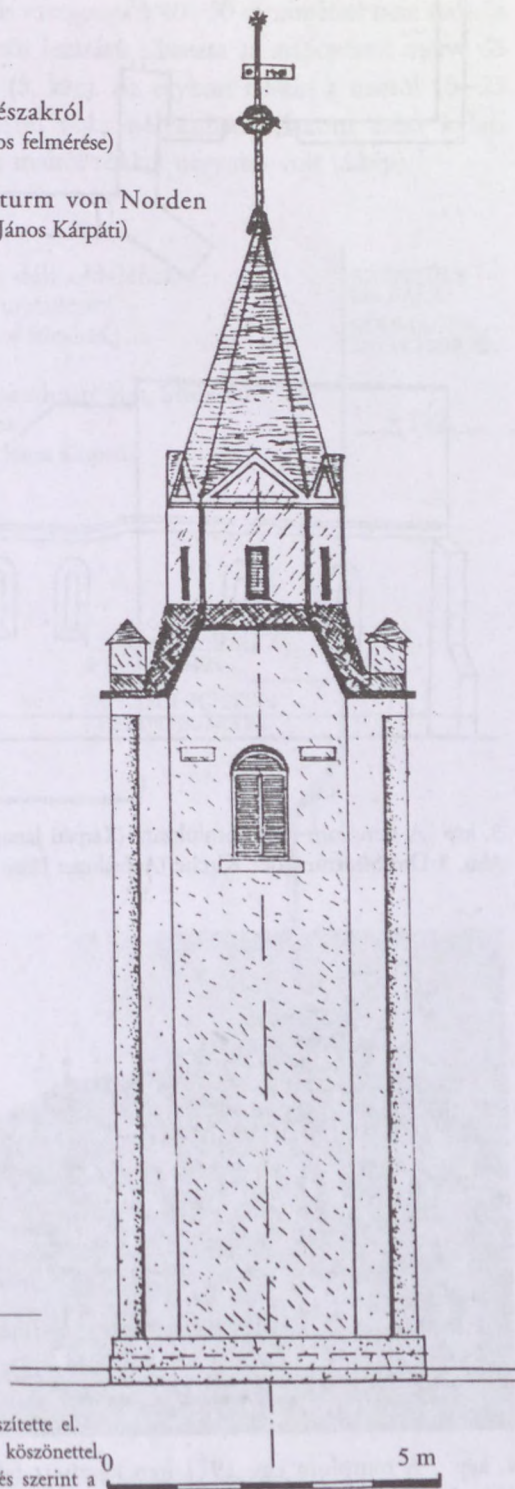
1833-ban készítették a karzatot és állították fel a szószéket, ennek során bontották le a diadalívet, melynek csak csonkjai maradtak meg (VÁRADY 1991.

644–645., KISS 1878. 519.). A padokat valamivel korábban, 1827-ben készítették.²

A templomot hol szalmával, majd zsindegyel, hol pedig náddal fedték be. A tetőzet 1845-ös javítása során annak fél magasságát leszedték. 1910-ben a templom falait renoválták és szigetelték (SIPOS 1941. 310.). 1927-ben a templomra új gerendázatot és új eternitpala fedelet húztak.³

A szentély déli oldalától 6 méterre, romantikus, háromszintes torony áll (1–2. kép), amelynek pontos építési idejét nem ismerjük.⁴

1. kép
A torony északról
(Kárpáti János felmérése)
Abb. 1
Der Kirchturm von Norden
(Aufnahme: János Kárpáti)

¹ Dolgozatát lásd ugyanebben a kötetben!

² Karácsonyi Endre gondnok (Gyügye Fő u. 17.) állítása szerint a padok egyik őse (dédapja?) idejében, 1827-ben készültek.

³ Ekkor az ács munkákat Karácsony Ferenc építési vállalkozó és segédje Varga Károly készítette el.

⁴ Ez utóbbi adatért Karácsony Ferenc fiának Karácsony Adolf polgármesternek tartozom köszönettel.

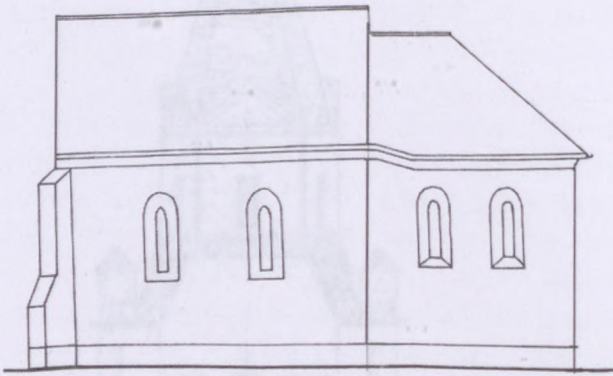
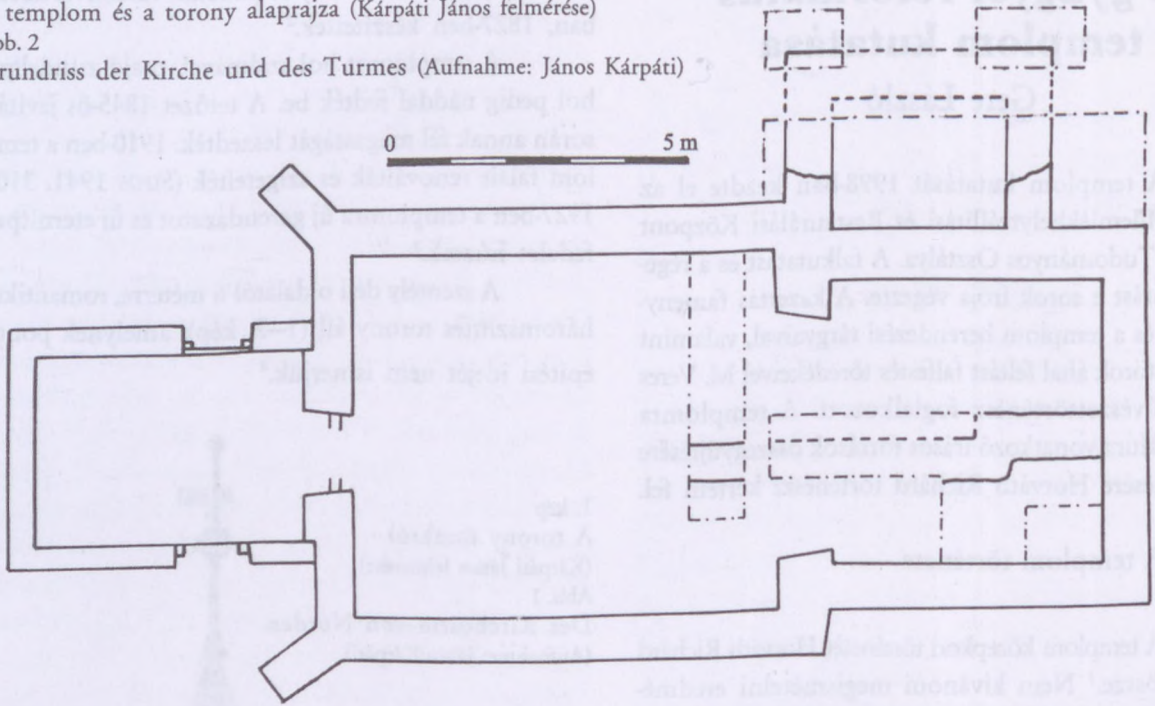
⁵ Varga Árpád szamosújlaki lelkész állítása szerint egy régi irat hátoldalán lévő feljegyzés szerint a torony az 1800-as évek elején készült.

2. kép

A templom és a torony alaprajza (Kárpáti János felmérése)

Abb. 2

Grundriss der Kirche und des Turmes (Aufnahme: János Kárpáti)

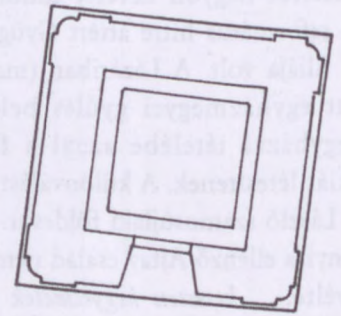
3. kép A templom déli homlokzata (Kárpáti János felmérése)

Abb. 3 Die Südfront der Kirche (Aufnahme: János Kárpáti)

4. kép A templom egy 1971-ben készített felvételen

Abb. 4 Die Kirche auf einer Aufnahme von 1971

A tornyot még 1878-ban is csak egy 3 öl magas toronyforma épületnek írják le, amelyben egy mázsányi harang függ (KISS 1878. 519.). A torony középső része 1889-ben épült (VÁRADY 1991. 644–645.). A harmadik, nyolcszög alaprajzú – 6 méter magas – szint csak 1923-ban készült el (SIPOS 1941. 310.).

A templom harangjairól először az 1812-es évből van adatunk: „Januarius hónapnak első napjának estején öntett a gyűgyei ekklesia a maga költségén egy 159 fontos harangot tekintes Bakás György prédikátorságába”.⁵ Mintegy két évtized múltán a következőkről értesülünk: „Ezen folyó 1829-ik esztendőben Nagy pénteken, azaz április hónapnak 17-ik napján a gyűgyei harang, mely mint a másik lapon fel van jegyezve, 159 fontos volt elhasadóván, ezen harangot mint matériát eltseréltük az ököritói Szent ekklesiával egy 140 fontos haranggal”.⁶ Feltehetőleg ezen a harangon volt olvasható a következő felirat: „Az Ököritai Sz. Ekklesia öntette 1811. Eszt.” (KISS 1878. 519.)

⁵ A gyűgyei egyház regisztruma 106. old.

⁶ A gyűgyei egyház regisztruma 107. old.

Sajnos nincs adatunk arra, hogy a harangokra vonatkozó információk valamelyike kapcsolatba hozható lenne a torony építésével. A faluban mind a mai napig él az a legenda, hogy a nagy árvizek előtt a templom (nyugati) bejárata előtt állt(ak) a harang(ok). Akkor azonban a Szamosba zuhantak, és mindmáig ott is vannak. A szájhagyománynak minden bizonnyal van valóság alapja, ugyanis a protokollumból arról értesülünk, hogy 1829. július 1-jén és 1830. augusztus 21-én nagy földrengés volt. Mindehhez társult még, hogy „Ezen lefolyt és mostan folyó 1829-dik és 1830-ik Esztendőben itt és Országszerte Felette kemény hideg tél uralkodott, a Szamos vize befagyott, szinte Áprilisig folytonfolyvást tartotta magát a jég és szánon járhatták. Ezen nagy telet követte a nagy drágaság, mely eredetiség szerint a nagy árvizekből amit az meghagyott...”

A toronyra vonatkozó pontosabb adatok előkerüléseig megengedhető az a feltételezés, hogy azt a természeti csapások átvészélése után mintegy hálából az Isteni gondviselésért építették a gyügyeiek. Elképzelhető, hogy az árvíz során valóban ledőlt a feltehetőleg fából készült harangláb és megsérült a régi harang. Mindezt akár egy torony építésére figyelmeztető jelként, – intésként – is értékelhette ezen kor embere, ami nem zárja ki azt, hogy valóban hálát érzett, amiért sikerült átvészelnie a nehéz napokat.

A templom kutatás előtti állapota

A 7,6 m széles, 8 m hosszú és 5,5 m magas hajóhoz 6,3 m széles, 5,35 m hosszú, egyenes záródású szentély csatlakozik. A hajó és a szentély déli oldalán két-két félkör záródású, keskeny ablak található. A szentély keleti oldalának középtengelyében egy ugyanilyen kialakítású ablak látható, a hajó két nyugati sarkán egy-egy lépcsőzetes támpillér van (3. kép).

A hajó és a szentély közötti diadalívnek csak függőleges csomkjai vannak meg, az északi oldalon az ívindítással együtt.

A templom nyugati homlokzatához 5 m hosszú és 3,94 m széles, nyeregvetős, gerendás famenyregetű előcsarnok toldalék csatlakozik.

A templom külső homlokzati kutatása

A templomot 1971-ben újravakolták, ennek során kívül és belül egyaránt leverték a régi vakolatot. Ennek a tatarozásnak nem maradt fenn dokumentációja, feltehetőleg mindez az OMF tudta és engedélye nélkül történt. Az új, cementes vakolat elkészülte előtti

állapotról egy – a templomban talált, 1971-es évszámot viselő – fénykép ad némi információt (4. kép). Az archív fotón a keleti sarok közelében egy függőleges repedés, elválás látszik. Megvizsgálva ezt a szakaszt, egyértelmű faleválás nem volt megállapítható. A téglák és a habarcs anyaga teljesen azonos. Ez a függőleges rés inkább az alap megsüllyedésekor keletkezhetett.

A templom 33×15×5 cm nagyságú, égővörös színű téglákból épült fel. A templom alapozásáról a szentély déli oldala melletti kutatóblokkból és a templomban folytatott feltárásból szereztünk információt. Az alapozási kiugrást a mai felszín alatt 25–30 cm-re találtuk meg. Az alapozás vastagsága a 40–50 centimétert nem haladja meg. Lépcsős lezárású lábazata az alapozástól mérve 65 cm magas (5. kép). Az egykori felszín a maitól 10–25 centiméterrel volt mélyebben, viszont esése keleti irányban a maitól sokkal nagyobb volt (6.kép).⁷

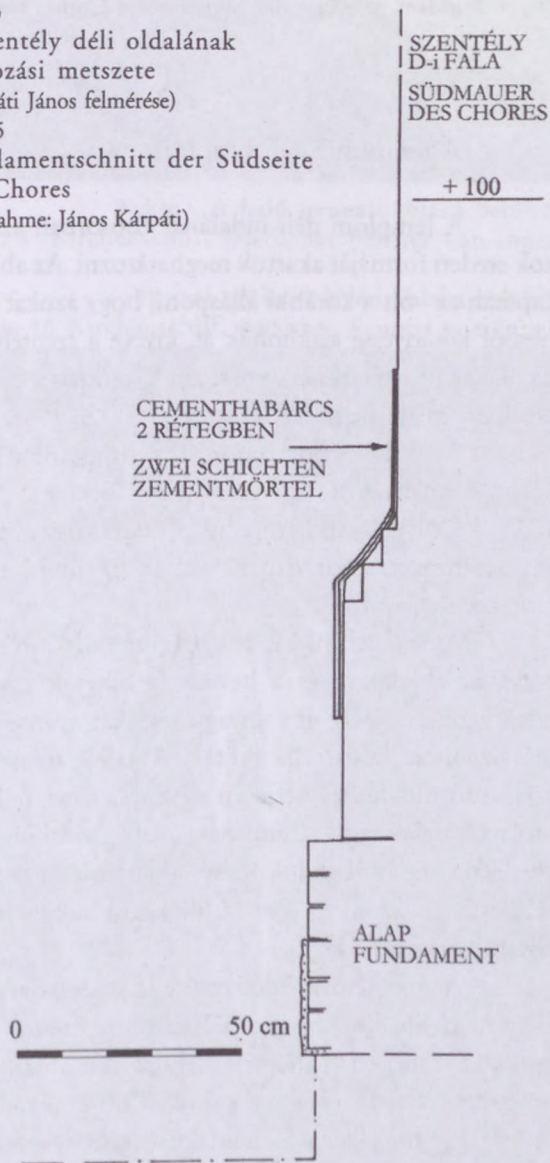
5. kép

A szentély déli oldalának alapozási metszete (Kárpáti János felmérése)

Abb. 5

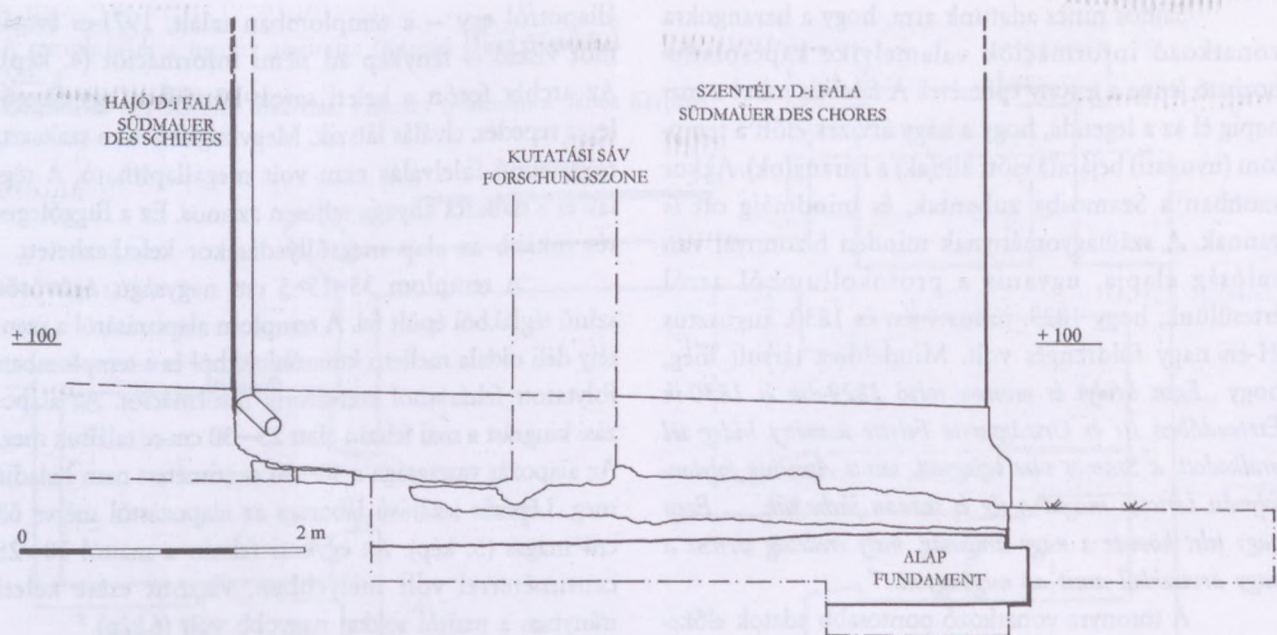
Fundamentschnitt der Südseite des Chores

(Aufnahme: János Kárpáti)

⁷ A rajzokon feltüntetett érték a templom szentélyének keleti falán elhelyezett térképészeti alappont feletti 100 centimétert jelent.

A 6. rajzon az alapozás felett lévő vakolat jelzi a korábbi külső járószintet.

6. kép A szentély déli oldalának alapozása (Kárpáti János felmérése)
 Abb. 6 Fundamentierung der Südseite des Chores (Aufnahme: János Kárpáti)

A templom déli homlokzata

A templom déli oldalánál elsősorban az ablakok eredeti formáját akartuk meghatározni. Az ablakok kapcsán az volt a korábbi álláspont, hogy azokat csúcsívesből kosárvívesé alakították át, kivéve a szentély déli oldalának keleti ablakát, mert ott a csúcsíves záródás befalazva ma is megvan (GERGELYFFY–GILYÉN 1986. 318.).

Az ablakokhoz hasonlóan a támpilléreket is későbbi hozzáépítésnek tartották (KOROKNAY 1958. 124.). A DNy-i támpillérnél húzott kutatósáv azonban egyértelműen bizonyította annak egyidejűségét a templomhajóval.

A hajó délnyugati, félköríves záródású ablakánál a fal, az ablakkáva és a hevederív teljesen egységes szerkezetű. A sötétvörös anyagú téglákat szürkessárga, mézszemcsés habarcsba rakták. A kifelé tölcésesen szélesedő ablakkáva teljesen egyenes, sima felületű, utólagos átalakításra semmi nem utalt. Az áthidalás az ablakkáva tégláiról indul, külső síkja kissé egyenetlen felületű, ez azonban csak a többszöri vakolatleverés következménye (7. kép).

A mai fém ablakkeret behelyezésekor beszűkítették az ablakot, cementes habarcsba rakott, sima, fényezett felületű téglákkal. Belülről az ablak teljes egészében sértetlenül vészelt át az 1971-es átalakítást, arra csak annak jelentős mértékű beszűkítése utal. A befelé is tölcésesen szélesedő ablak eredeti szélességét így közel felére csökkentették (8. kép).

A hajó délkeleti ablakáról ugyanaz mondható

el, mint a délnyugatról, ez azonban még jobb állapotban maradt fenn, a téglák teljesen sérülésmentesek. Az ablak könyöklője, kávéi és záródéka kívülről és belülről egyaránt teljesen ép (9–10. kép). A fém ablakkeret behelyezésekor ezt az ablakot is sima, fényes felületű téglákkal szűkítették be belülről 1971-ben (12. kép).

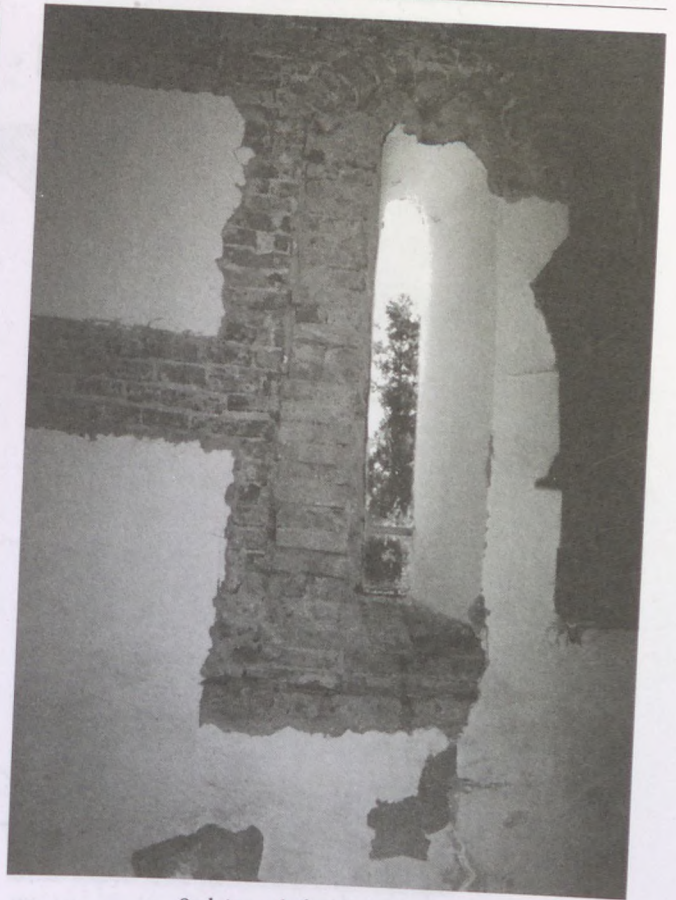
A hajó déli falán a főpárkány alatti második téglasortól felfelé eltér a habarcs anyaga: szürke színű, kevés finomszemcsés meszet tartalmaz.

A szentély nyugati ablakának alsó része jó állapotban maradt meg. Itt is jól elválnak az 1971-es beszűkítés falazása. A nyugati káva viszonylag ép. A keleti káván azonban erőteljes átalakítás – javítás figyelhető meg. Az ablak záródását teljesen átépítették, ezért pontos magasságát nem lehet megállapítani. Az ablak felett a fal javításakor pelyvás, agyagos habarcsot használtak kötőanyagként. Az agyagos javítás fölötti, a mai főpárkány alatti két téglasort azonban már meszes habarcsba rakták, ez a habarcs azonban világosszürke, kevés meszet tartalmaz. Mindez arra utal, hogy a szentély mai magassága egy átépítés, javítás során alakult ki (13., 15. kép).

Az ablak belső kutatása során kiderült, hogy a keleti kávat 1971-ben préselt, sima felületű téglából újralfalazták (12. kép). A nyugati kávat lapjára állított téglákkal megköpenyezték (16. kép). Belebontva ebbe a köpenyezésbe, kiderült, hogy az eredeti kávának valamennyi tégláját utólag megfaragták. A köpenyezés elbontása után a falmag közepén megtaláltuk az erősen roncsolt eredeti ablakkeret fészket.

7. kép A hajó nyugati ablaka (Gere László fotói)
Abb. 7 Kirchenschiff, westliches Fenster (Foto: László Gere)

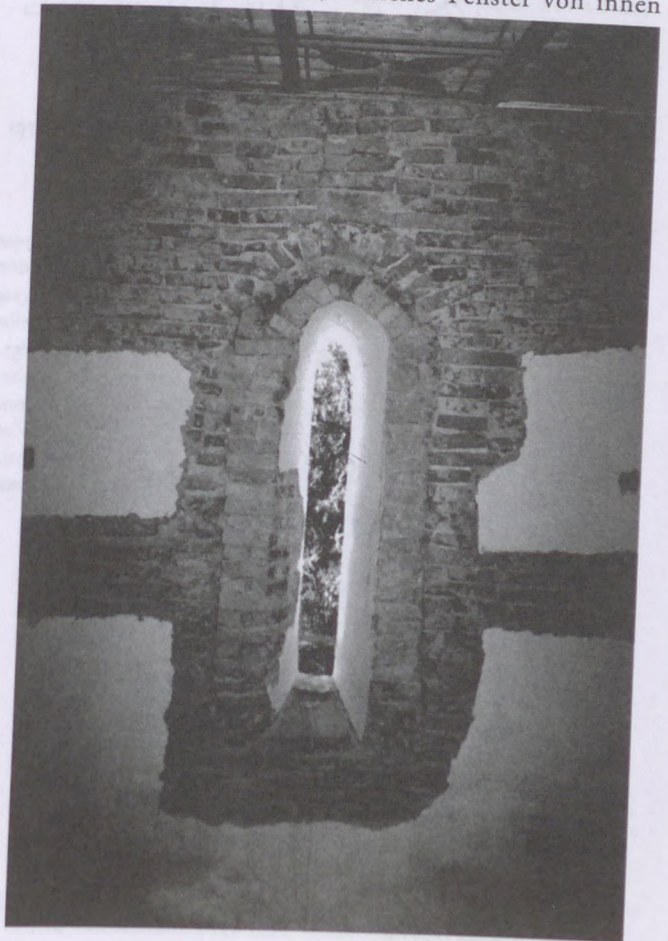

8. kép A hajó nyugati ablaka belülről
Abb. 8 Kirchenschiff, westliches Fenster von innen

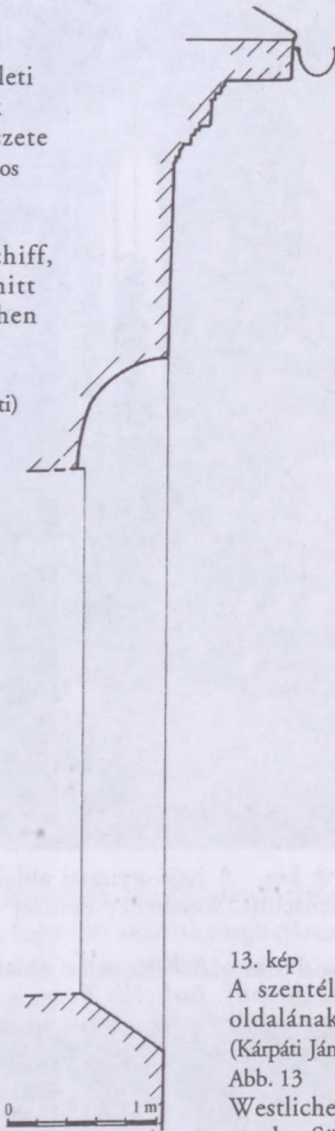
9. kép A hajó keleti ablaka
Abb. 9 Kirchenschiff, östliches Fenster

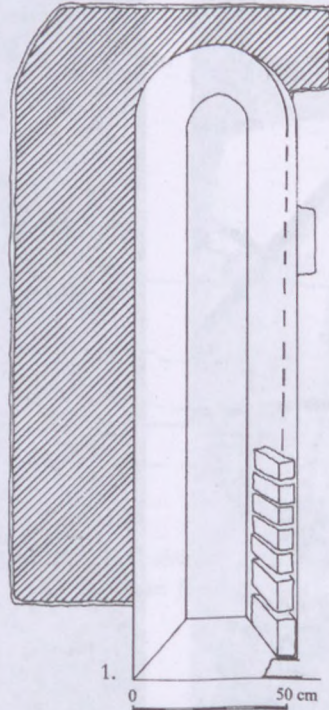
10. kép A hajó keleti ablaka belülről
Abb. 10 Kirchenschiff, östliches Fenster von innen

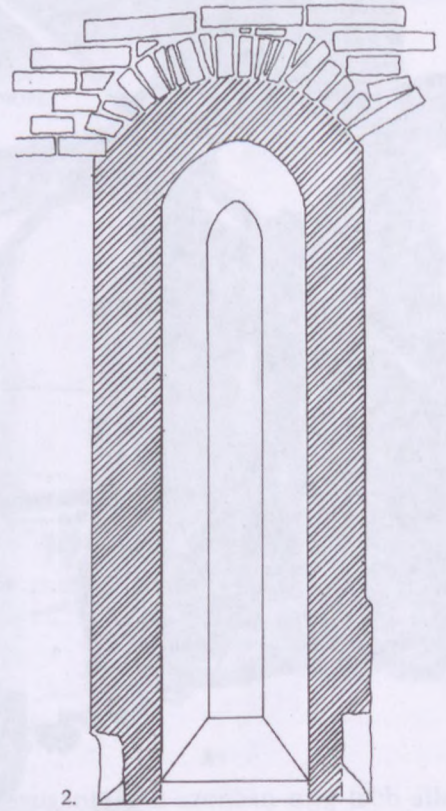
11. kép
A hajó keleti
ablakának
hosszmetszete
(Kárpáti János
felmérése)
Abb. 11
Kirchenschiff,
Längsschnitt
des östlichen
Fensters
(Aufnahme:
János Kárpáti)

a.

1. 0 50 cm

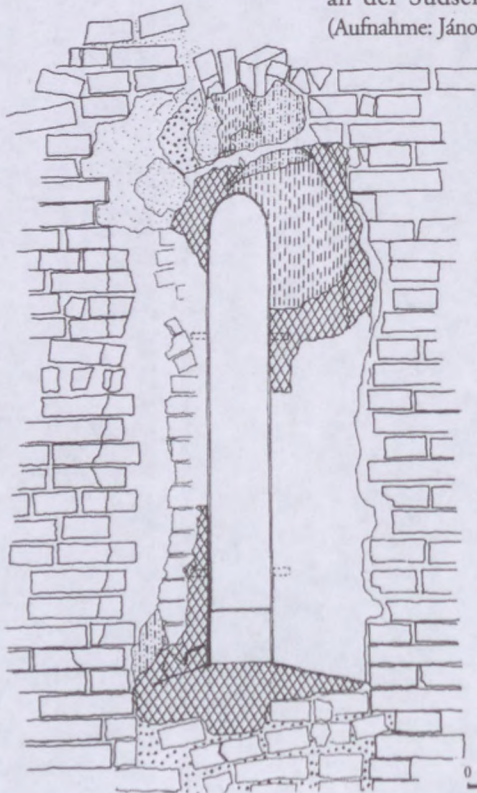
2.

12. kép 1: A szentély déli oldalának nyugati ablaka belülről;
2: A hajó keleti ablaka

(Gere László felmérése) a: 1971-es átépítés

Abb. 12 1: Westliches Fenster an der Südseite des Chores
von innen, 2: Östliches Fenster des Schiffes
(Foto: László Gere), a: Umbau 1971

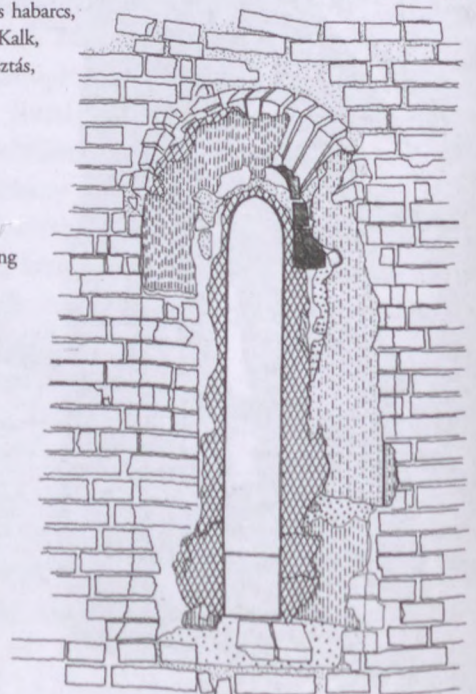
13. kép
A szentély déli
oldalának nyugati ablaka
(Kárpáti János felmérése)
Abb. 13
Westliches Fenster
an der Südseite des Chores
(Aufnahme: János Kárpáti)

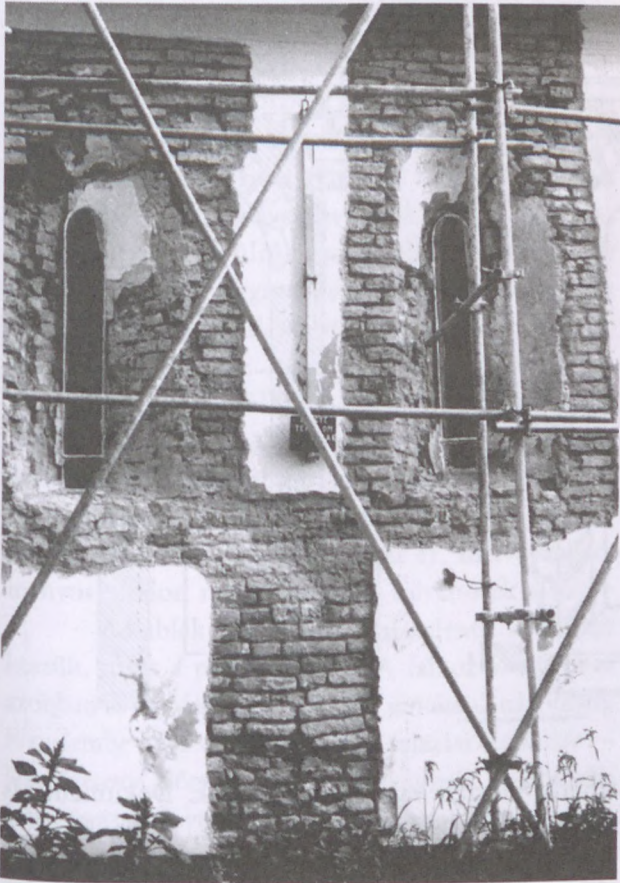

- 1: homokszemcsés, meszes habarcs,
- 1 Mörtel aus Sand und Kalk,
- 2: agyagos, sárga sártapasztás,
gelber Lehmewurf,
- 2 2: agyagos, sárga sártapasztás,
gelber Lehmewurf,
- 3: régi, sárga meszelés,
alte gelbe Tünchung,
- 3 3: régi, sárga meszelés,
alte gelbe Tünchung,
- 4: cementes vakolat,
Zementverputz,
- 4 4: cementes vakolat,
Zementverputz,
- 5: mai, fehér meszelés,
jetzige weisse Tünchung
- 5 5: mai, fehér meszelés,
jetzige weisse Tünchung

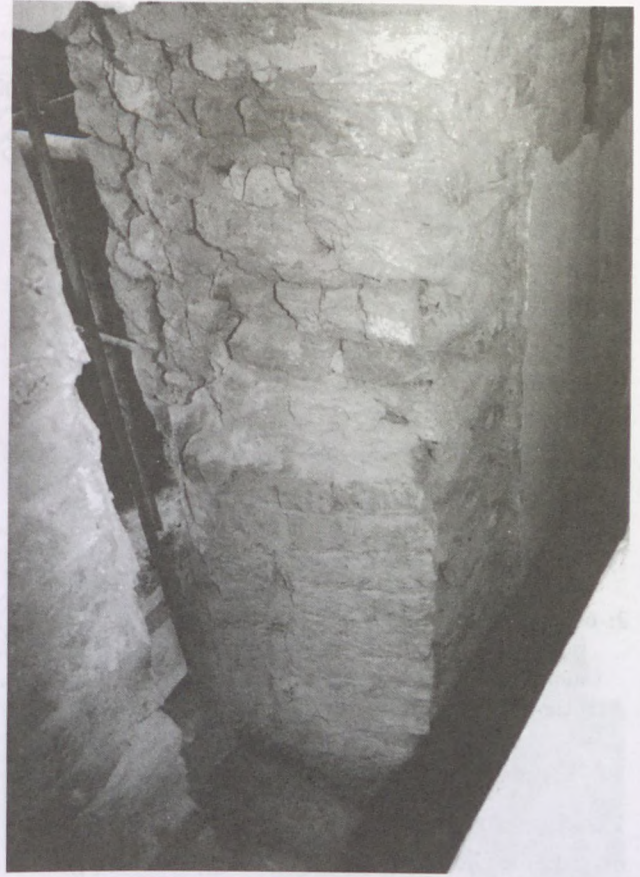
0 50 cm

14. kép A szentély déli oldalának keleti ablaka
(Kárpáti János felmérése)
bb. 14 Östliches Fenster an der Südseite des Chores.
(Aufnahme: János Kárpáti)

15. kép A szentély ablakai kutatás közben (Gere László fotói)
Abb. 15 Die Chorfenster während der Erforschung
(Foto: Gere László)

16. kép A szentély déli oldalának nyugati ablaka belülről
Abb. 16 Westliches Fenster an der Südseite des Chores von innen

17. kép A szentély déli oldalának keleti ablaka
Abb. 17 Östliches Fenster an der Südseite des Chores

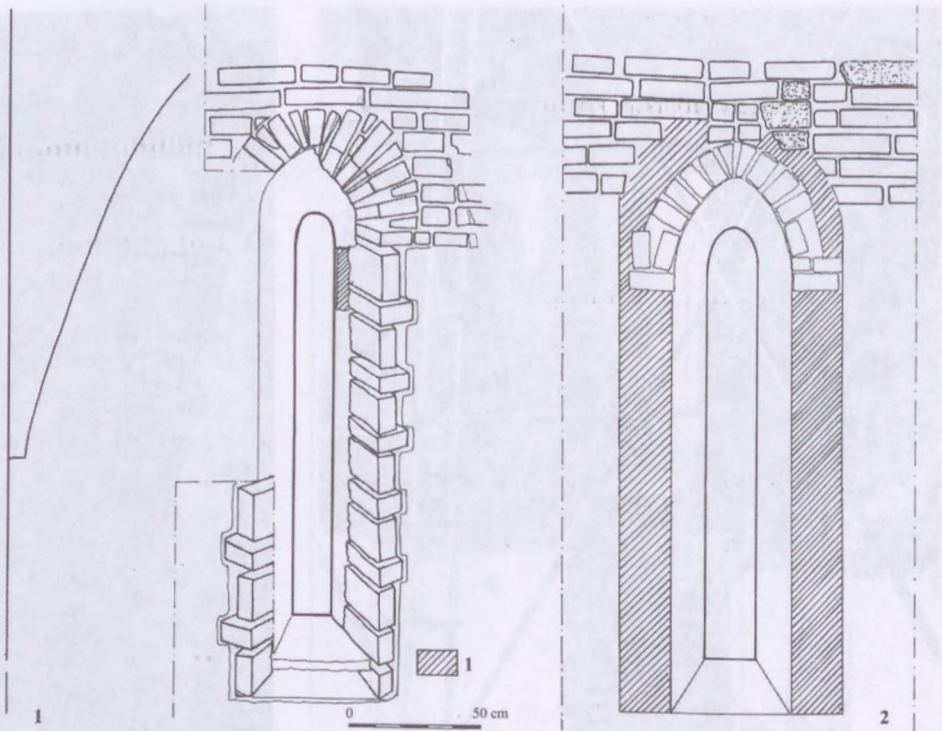
18. kép A szentély déli oldalának keleti ablaka
Abb. 18 Östliches Fenster an der Südseite des Chores

20. kép

- 1: A szentély déli oldalának keleti ablaka belülről;
2: A szentély keleti oldalának ablaka belülről
(Gere László felmérése)
1. 1971-es átépítés

Abb. 20

- 1: Östliches Fenster an der Südseite des Chores von innen
2: östliches Fenster an der Ost des Chores von innen
(Aufnahme: László Gere)
1. Umbau 1971.

A szentély déli falának keleti ablakánál (14–15. kép) a nyugati ablakhoz hasonlóan, a nyugati káva maradt meg jobb állapotban, itt azonban a téglakon helyenként faragásnyomok figyelhetők meg. Az ablak záródása fölötti téglákat itt is pelyvás agyagos habarcsba rakták. A keleti káván a mai vakolat alatt egy korábbi –

fehérre meszelt vakolatot találtunk. Dokumentálás után ezt a vakolatot elbontottuk, alatta korábbi átalakítás nyomait találtuk meg (17. kép). Az ablakkáva eredeti részsűjét elbontották, csak az áthidalást alátámasztó alsó három téglát hagyták meg. Az eredeti kőből vagy – ami valószínűbb – idomtégglából vagy fából készült keretek kivételekor bonthatták meg a keleti kávét, majd az új keretek elhelyezése után egyaránt újrafalazták a sérült kávét és az áthidalást (18. kép). A beszűkítéshez tartozó téglákat némileg ugyan illesztették a fal csorbázatához, de az alkalmazott puha porózus habarcs miatt a vakolat eltávolítása után az valósággal kiomlott.

Az ablak belső oldalán a káva és az áthidaló nagyrészt átalakítás nélkül maradtak ránk (19. kép). A káva részsűjének kialakítása kissé eltér a külsőnél tapasztaltaktól. Minden második sor esetében a téglát a káva részsűjének megfelelően elfordították, két ilyen „csorbázat” közé szélteben élére állított téglát helyeztek (20. kép). Annak érdekében, hogy az élére állított téglák illeszkedjen a falhoz, a köztes soroknál a téglákat a káva részsűjének megfelelően csonkolták. A csonkolások ellenére az ablak nem utólagos kialakítású, a falazási technika szabályossága, a téglák és a habarcs azonossága kizárja ennek lehetőségét. Elképzelhető, hogy egy építés közben végrehajtott tervmódosítást sikerült itt dokumentálnunk, amelynek kiváltó okát azonban nem ismerjük.

19. kép A szentély déli oldalának keleti ablaka belülről
(Fotó: Gere László)

Abb. 19 Östliches Fenster an der Südseite des Chores von innen
(Foto: László Gere)

A szentély keleti oldala

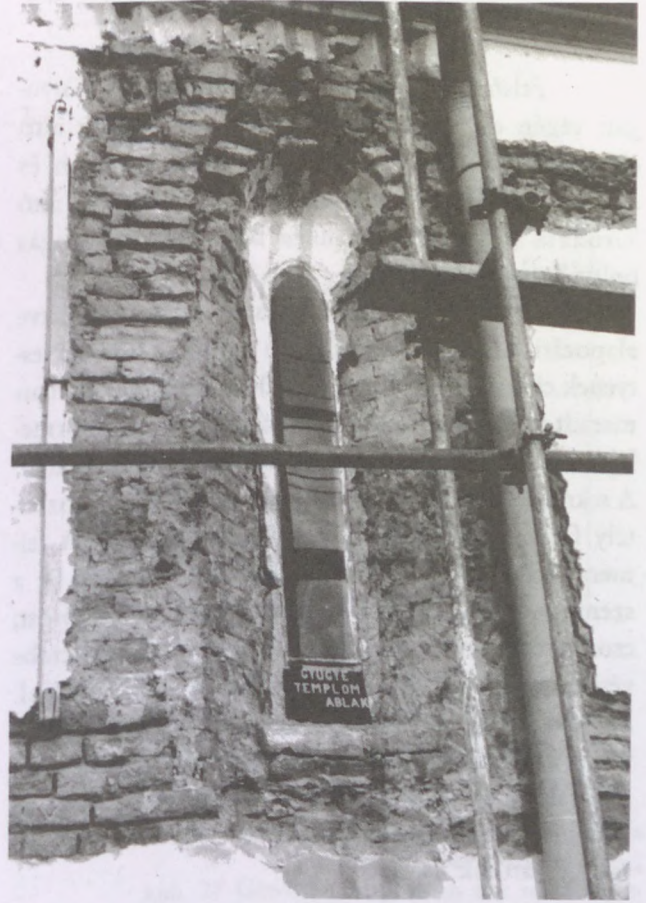
A szentély ablakai közül ez esett át a legnagyobb átalakításon. Mindkét oldali kávéját kívülről és belülről egyaránt sima, fényezett felületű, cementes habarcsba rakott téglával javították ki (20. kép). Az ablak záródása kívülről egy korábbi javításra vagy átalakításra utal, a sárga, nagy mészszemcsés habarcsba rakott téglák nem illeszkednek pontosan a falszövethez (21–22. kép).

Az ablak fölött pelyvás agyagba rakott téglasorok vannak. A pelyvás javítás fölött van a Halszalkaszerűen rakott téglasor. Két ily módon rakott sor van, de csak a felső fut át az ablak felett. Az alsó sor az ablak záródása előtt véget ér, illetve hagyományos módon rakott téglákkal folytatódik a sor.

Az ablak áthidalása kétségtelenül korábban készült, mint a pelyvás javítás. A falhoz viszonyítva azonban az áthidalás későbbinek – javításnak tekinthető. Figyelembe véve ezen a részen a falazási technikát – lépcsőzetesen előre léptetett téglák követték az áthidalás ívét – és azt a tényt, hogy a téglavégek nagy része sértetlen, azt kell mondanunk, hogy az eredeti hevederív sem sokban térhetett el a maitól.

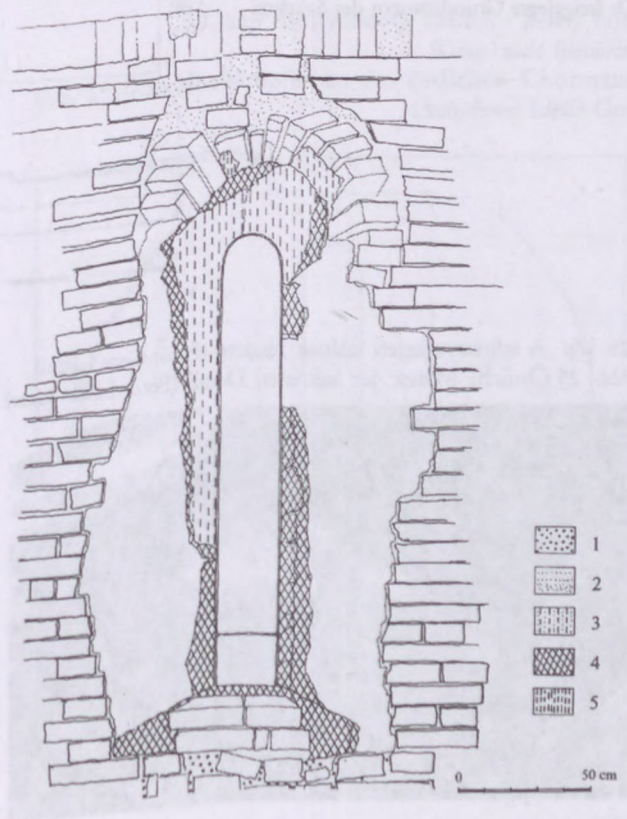
Az ablakzáródástól észak felé a pelyvás javítás ezen a részen végig megtalálható, sőt itt a falba még vályogtégla is került. A pelyvás sárba rakott téglasorok felett lévő egy-két téglasort és a mai főpárkányt a déli oldalról már ismert módon falazták. A főpárkány három, kissé kiugratott téglasorból áll. A felső sorok között alig van kötőanyag, azokat majdnem szárazon rakták. A főpárkány három téglasora alatt, illetve mögött van a koszorúgerenda, amelyhez a mennyezet is kapcsolódik, illetve erre ül rá a tetőszerkezet.

Összegezve megfigyeléseinket úgy tűnik, hogy a pelyvás-agyagos javításkor a szentély keleti oldalának északi felét nagyobb mértékben vissza kellett bontani, az újonnan rakott sorokat azonban egy rövidebb szakaszon – az ablak záródása és a felső Halszalkás sor között – bekötötték a régebbi falba. A főpárkány felső részét az 1927-es tetőcsere alkalmával minden bizonnyal újra kellett falazni.

21. kép
A szentély keleti oldalának ablaka
(Fotó: Gere László)

Abb. 21
Das Fenster an der Ostseite des Chores
(Foto: László Gere)

22. kép
A szentély keleti oldalának ablaka
(Kárpáti János felmérése)

- 1: homokszemcsés, meszes habarcs,
2: agyagos, sárga sártapasztás, 3: régi, sárga meszelés,
4: cementes vakolat, 5: mai, fehér meszelés

Abb. 22
Fenster an der Ostseite des Chores
(Aufnahme: János Kárpáti)

- 1: mörtel aus Sand und Kalk, 2: gelber Lehmewurf, 3: alte gelbe Tünchung, 4: Zementverputz, 5: jetzige weisse Tünchung

A szentély északi fala és a sekrestye

Felső része teljesen egységes szerkezetű. A nyugati végén egy elfalazott ajtót tártunk fel. Az ajtó elfalazásának sárgás habarcsában jóval kevesebb és apróbb szemcsézetű mész van, mint a falban. Az ajtó záródása felett megtaláltuk a négy téglasor magas boltvállat (23–24. kép).

A felszín alatt feltártuk a sekrestye alapozását, illetve alapozási árkát. A 4,5 m hosszú és 3 m széles sekrestyének csak a szentély melletti 50–60 cm széles sávban maradt meg az alapozása, ettől északabbra csak a törmelékkel feltöltődött alapozási árkát találtuk meg (5. kép). A sekrestye alapozása kötésben van a hajó, illetve a szentély falával, illetve alapozásával (25–26. kép). A felmenő falat azonban csak helyenként kötötték be a szentély falába. Ezen a szakaszon csak kevés törött, csonkolt felületű téglát találtunk. Mindezt figyelembe véve a sekrestye egy időben épült a templommal. Az egyidejűség mellett szól az a tény is, hogy a boltvállat és a sekrestyeajtót nem utólag vésték be a szentély falába. A feltárás során a szentély és a sekrestye falának külső szegletében egy szájával lefelé fordított fazekat tártunk fel.

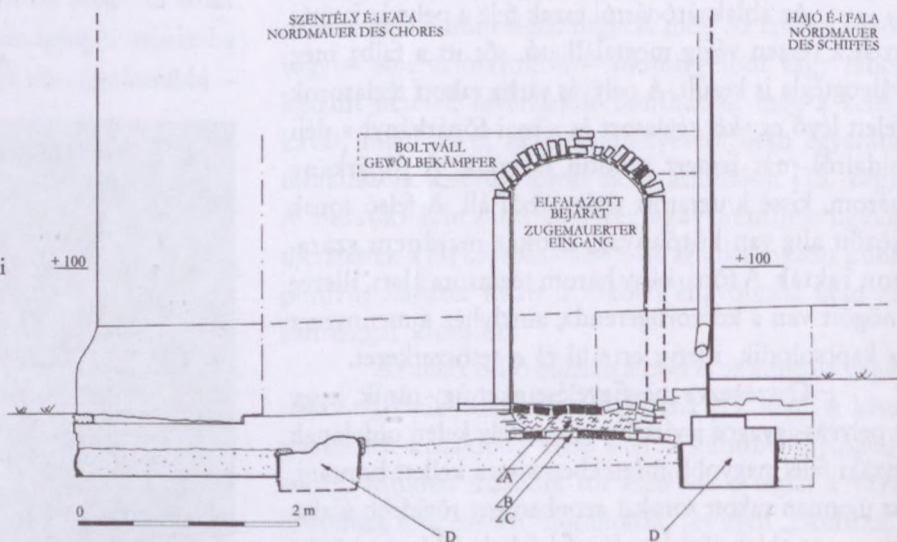
23. kép Az elfalazott sekrestye ajtó és a boltváll részlete (Fotó: Gere László)

Abb. 23 Die zugemauerte Tür der Sakristei und Detail eines Kämpfers (Foto: László Gere)

24. kép
A sekrestye maradványai a szentély északi falán
(Kárpáti János felmérése)

- A: járószint az elfalazáskor, B: föld (árvíz?),
- C: régi járószint,
- D: a sekrestye feltárt alapfalai

Abb. 24
Reste der Sakristei
an der nördlichen Chormauer
(Aufnahme: János Kárpáti)
A: Fussbodenniveau bei Zumauerung,
B: Erdboden (Hochwasser?),
C: altes Fussbodenniveau
D: freigelegte Grundmauern der Sakristei

25. kép A sekrestye keleti falának részlete (Fotó: Gere László)
Abb. 25 Östliche Mauer der Sakristei, Detail (Foto: László Gere)

26. kép A sekrestye nyugati falának részlete (Fotó: Gere László)
Abb. 26 Westliche Mauer der Sakristei, Detail (Foto: László Gere)

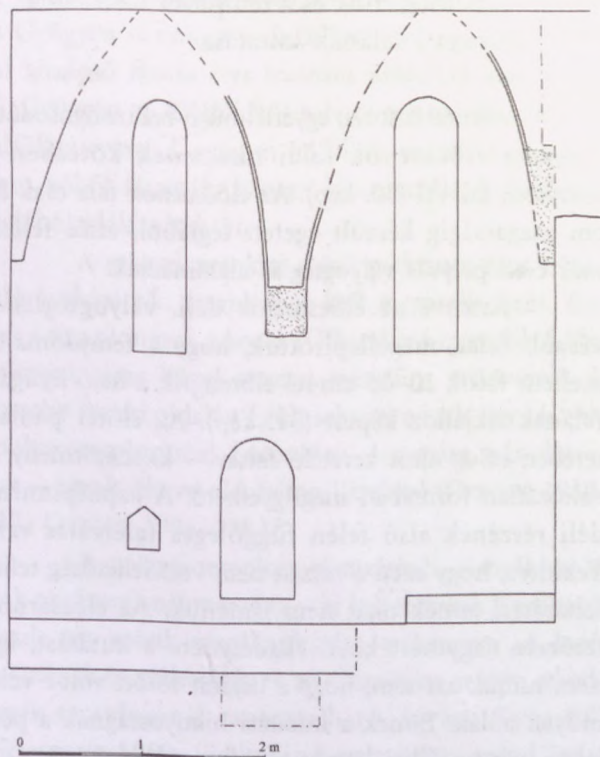

A szentély boltozatának maradványai

A templom szentélyében az 1971-es helyreállítás a vakolatba karcolva boltozat maradványát jelezte. Ezt a jelzést némi kétellyel fogadtuk, hiszen ekkor semmisítették meg a templom belső festésének szinte teljes egészét. Ennek ellenére ez a jelzés hitelt érdemlőnek bizonyult.

A szentély sarkaiban, valamint az északi és déli falának közepén elfalazott, illetve csonkolt felületű boltvállakat tártunk fel. A boltozat ívét az a falba vésett vájat adta meg, amely a zsaludeszkák végének alátámasztását biztosította (27–29. kép). A zsalus boltozási technikából és a visszafaragott téglaboltvállból következően itt egy teljes egészében téglából készült fiókos dongaboltozatot kell feltételeznünk. A hajóban boltozatra utaló nyomok nem kerültek elő.

A diadalívről eltávolítva az erős cementes vakolatot kiderült, hogy az teljesen sima, minden tagolás nélküli. A diadalív és a templom hajója az északi és a déli oldalon is kötésben van. Ez egyértelműen bizonyítja azt, hogy a déli oldal külső részén megfigyelt függőleges elválást statikai okból bekövetkezett repedésnek kell tartanunk.

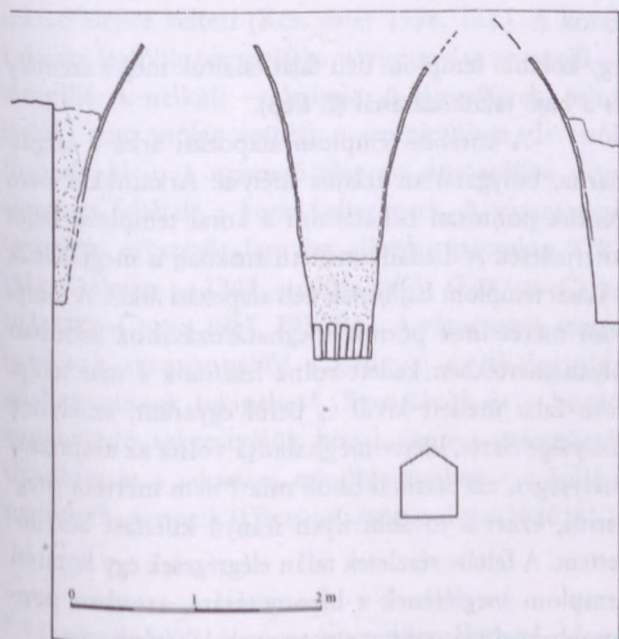

27. kép Boltvállak a szentély északi falán
(Gere László felmérése)

Abb. 27 Gewölbekämpfer an der nördlichen Chormauer
(Aufnahme: László Gere)

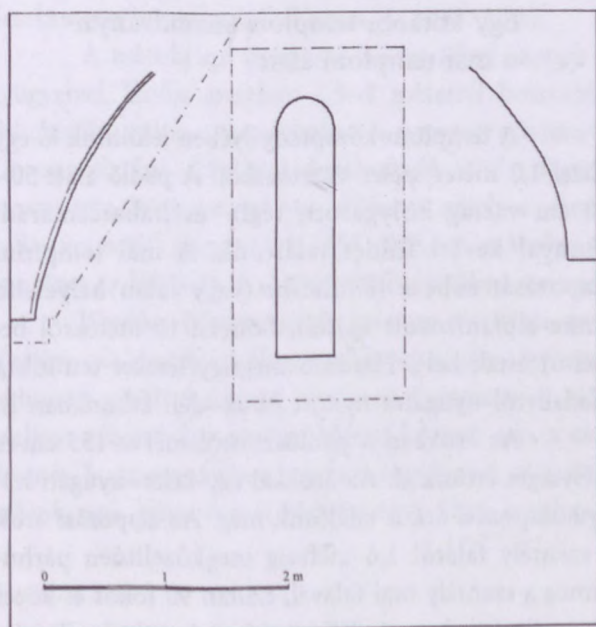
28. kép Boltvállak a szentély déli falán
(Gere László felmérése)

Abb. 28 Gewölbekämpfer an der südlichen Chormauer
(Aufnahme: László Gere)

29. kép Boltvállak a szentély keleti falán
(Gere László felmérése)

Abb. 29 Gewölbekämpfer an der östlichen Chormauer
(Aufnahme: László Gere)

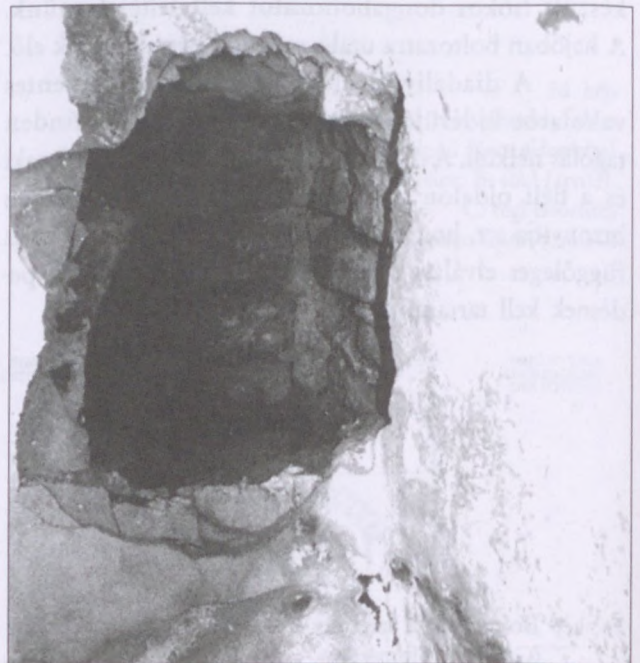
Az előcsarnok és a templom nyugati falának kutatása

A kutatás során egyértelműen bebizonyosodott, hogy az előcsarnok falai nincsenek kötésben a templom falával (30. kép). Az előcsarnok fala csak 80 cm magasságig készült égetett téglából, ettől felfelé már csak pelyvás vályogtéglát alkalmaztak.

Áttörve az előcsarnok déli, vályogtéglából készült falát, megállapítottuk, hogy a templomajtó melletti falsík 10–15 cm-rel előreugrik a hajó nyugati falának síkjához képest (31. kép). Az előtér padlasterében ez az ajtót keretelő falsáv – kapuépítmény – változatlan formában megfigyelhető. A kapuépítmény déli részének alsó felén függőleges falelválás van. Tekintve, hogy ezen a részen nem volt lehetőség teljes feltárássra, ennek okát nem ismerjük. Az előcsarnok tetőzete nagymértékben akadályozta a kutatást, így nem tudjuk azt sem, hogy a bejárat fölött volt-e valamilyen ablak. Ennek a kutatási hiányosságnak a pótlására a helyreállítás során nyílik majd lehetőség.

30. kép (Fotó: Gere László)
Az előcsarnok déli fala és a kapuépítmény részlete belülről
Abb. 30 (Fotó: László Gere)
Südmauer der Vorhalle und Detail des Portals von innen

31. kép
A kapuépítmény részlete az előcsarnok vályogfalának elbontása után
(Fotó: Gere László)

Abb. 31
Detail des Portals nach dem Abriss der Wellermauer der Vorhalle
(Foto: László Gere)

Egy korábbi templom maradványai a mai templom alatt

A templom középtengelyében jelöltünk ki egy közel 1,2 méter széles kutatóárkot. A padló alatt 50–60 cm vastag bolygatott, téglá- és habarcsmaradvánnyal kevert földet találtunk. A mai templom alapozását ebbe a feltöltésbe (vagy talán helyesebb lenne elplanírozott építési, bontási törmelékről beszélni) ásták bele. Hasonló megfigyeléseket tettünk a diadalívtől nyugatra nyitott észak–déli árkunkban is.

Az árokban a padlószinttől mérve 155 cm-es mélységet értünk el. Az árokkal egy kelet–nyugati irányú alapozási árkot találtunk meg. Az alapozási árok a szentély falától 1,6 méterig megközelítően párhuzamos a szentély mai falával, ezután 90 fokos és közel 30 centiméter hosszú déli irányú törés után ismét pár-

egy korábbi templom déli falát találtuk meg a szentély és a hajó találkozásánál (2. kép).

A korábbi templom alapozási árka a sárgásbarna, bolygatatlan talajba mélyül. Árkainkkal nem tudtuk pontosan behatárolni a korai templom teljes kiterjedését. A diadalív melletti árokban is megtaláltuk a korai templom hajójának déli alapozási árkat. A templom méreteinek pontos meghatározásához azonban olyan mértékben kellett volna leásnunk a mai templom falai mellett kívül és belül egyaránt, amelynek mélysége elérte, illetve meghaladta volna az alapozási mélységet, ezt statikai okok miatt nem merem megtenni, ezért a további ilyen irányú kutatást beszüntettem. A feltárt részletek talán elégségesek egy korábbi templom meglétének a bizonyítására, azonban pontosabb korhatározást nem tesznek lehetővé.

A templom építéstörténete és az azzal összefüggő kronológiai kérdések

A kutatási megfigyelésekből megállapíthatjuk, hogy a gyügyei templom egyetlen építési periódust képvisel. A közel négyzet alaprajzú hajóhoz egyenes záródású szentély csatlakozott. A szentély északi oldalához kisméretű dongaboltozatos sekrestye kapcsolódott. A sekrestye elbontásának idejét nem ismerjük, de elképzelhető, hogy a reformációval függhet össze.

A hajó eredetileg is síkfödém volt. A szentélynek teljes egészében téglából készült fiókos dongaboltozata volt. Nem tudjuk pontosan mikor és hogyan semmisült meg ez a boltozat, de az még mindenképpen 1767 előtt történhetett. Feltehetőleg a boltozat bezuhanásakor megsérült a szentély felső része is. Megítélésünk szerint az ezt követő helyreállításához kapcsolódik a pelyvás-vályogtéglás javítási periódus. A javítás igénytelensége, gyenge minősége, az egyházközösség szűkös anyagi helyzetére utalhat, így talán nem járunk messze az igazságtól, ha mindezt a XVII. század végére vagy a XVIII. század elejére keltezzük. Az alkalmazott építő- és kötőanyagok alapján ekkor készült a bejárat előtti előcsarnok is.

A következő nagy felújítási periódust a festett síkfödém évszámmal jelzett, kazettás mennyezete képviseli. Ekkor minden bizonnyal új fedélszéket is készítettek, ugyanis a régi szarufáihoz erősítették fel a síkfödém deszkáit.

Nem tudjuk, mi okozta a szentély ablakainak átalakítását, de helyesebb lenne a keleti kávak roncsolásáról beszélni. Feltehetőleg ezek az átalakítások nem voltak egy hosszabb ideig fennálló, a külső képet alapvetően megváltoztató beavatkozások.

A gyügyei templomot Koroknay Gyula a XIII. század elejére keltezi (KOROKNAY 1958. 122.). A korai keltezés legfőbb bizonyítéka a viszonylag egyszerű – támpillérek nélküli – alaprajz. A támpillérek, mint láttuk, nem utólag épültek a templomhoz, de ettől függetlenül is az egyszerű alaprajz önmagában nem elégséges feltétele a korai keltezésnek. A vámosatyai templom egyszerű alaprajza ellenére is csak a XIV. század elején – 1341 – előtt épült (LUKÁCS–CSERNYÁNSZKY–GILYÉN 1986. 293-294.). A vámosatyai templom sok szempontból a gyügyei egyik legjobb párhuzamának tekinthető. Szentélyük és a hozzá kapcsolódó sekrestyéjük közel azonos méretű. A templom és a sekrestye mindkét esetben egy építési periódusba tartozik (LUKÁCS–CABELLO–FELD 1980. 81.).

A szentélyben a sekrestyeajtótól keletre Vámosatyán és Gyügyén is csúcsíves falfülkét találunk, míg a déli fal középső részén íves lezárású ülőfülkét alakítottak ki. Gyügyén az ülőfülkétől keletre egy másik csúcsíves falfülke is van. A gyügyei falfülkék csúcsívét azonban nem kőből faragták, hanem két egymásnak fordított téglából alakították ki.

A gyügyei templom másik párhuzamaként a bakalórántházi r.k. templomot kell megemlítenem. Ennek a templomnak a korai, XIII. század második felére keltezett része közel azonos méretű a gyügyeivel. A szentély északi oldalán épült sekrestye itt is egy időben épült a templommal, hasonlóan – a mára már elbontott – sarok illetve oldaltámpillérekkel (GERÓNÉ 1962. 237.; GERÓNÉ 1986. 278.).⁸

A gyügyei templom elemzésénél – továbbra is csak az alaprajznál maradván – ki kell térnünk Koroknay Gyula egy másik megállapítására, miszerint: „A hajó hosszának és szélességének egy bizonyos aránya mind egyik templomnál tapasztalható, kivéve Gyügyét” (KOROKNAY 1958. 124.). Kissé érthetetlen, mivel érdekelte ki a gyügyei templom ezt a – kiközösítést –, hiszen például a Koroknay által is tárgyalt ajaki és márokpapi templomok alaprajza szinte fedésbe hozható a gyügyeivel. Az ajaki templom teljes hossza azonos a gyügyeivel, és hajója is csak egy falvastagsággal – 70–80 cm – hosszabb annál. Koroknay véleménye szerint az ajaki templom valamilyen formában már 1272 előtt fennállott, mivel ekkorról ismerjük a falu kegyurának említését (KOROKNAY 1958. 101.). Mivel a templom első említése csak 1332–35-ből való, így építési idejét a XIII–XIV. századra határozzák meg (PUSZTAI–ERDÉSZ 1986. 250.). A templomhoz valószínűleg sekrestye is tartozott: „ennek jele a szentély északi falán a magasabban lévő vízszintes elkeskenyedés, ami arra is mutat, hogy a sekrestye deszkamennyezetes volt.” (KOROKNAY 1958. 100.)

A márokpapi templom hossza közel azonos a gyügyeivel, hajója azonban 1,5–2 méterrel hosszabb. Feltehetőleg ehhez a templomhoz is tartozott sekrestye: „A szentély bal oldalán kidomborodó felület figyelmeztet arra, hogy ott ajtó van elfalazva, amely a sekrestyébe vezetett.” (KOROKNAY 1958. 118.) A márokpapi templom az 1332–35. évi pápai tizedjegyzékben szerepel.

Tovább bővíthetnénk még az alaprajzi analógiák sorát, azonban célravezetőbbnek tűnik a gyügyei templom egyéb építészeti részleteit összevetni a már említett négygel. Így egyúttal választ kapunk arra a kérdésre is, hogy mennyiben rokon a nagylónyai, csarodai, márokpapi, vámosatyai templomok által meghatá-

⁸ A Dunántúlon a XIII. századi templomoknál nem található meg a sekrestye vö. VALTER 1985. 27.

rozott „műhellyel” vagy mennyiben különbözik azoktól (CABELLO—LUKÁCS 1981. 103-135.).

Vámosatyával a fent említett azonosság mellett legalább annyi eltérés is kimutatható. Ezek közül a kevésbé jelentősek közé tartozik, hogy Vámosatyán a hajó déli oldalán is van kapu, a szentély déli oldalán viszont csak egy ablak van, szemben a gyügyei kettővel.

Sokkal lényegesebb eltérést jelent az, hogy a gyügyei templom ablakainak és nyugati kapuelőépítményének is félköríves, illetve a szentély ablakainak a félkörívhez nagyon közel álló lapos csúcsíves lezárása van, míg Vámosatyán minden nyílás csúcsíves lezárású. Vámosatyán a hajót síkfödém, a szentélyt bordás keresztboltozat fedi.

A baktalórántházi templom hajójának déli oldalán két félköríves lezárású, nagyméretű rézsűs ablak, a szentély déli oldalán hasonló kialakítású kisebb ablak, míg a keleti falán két keskeny ablak látható (GERÓNÉ 1962. 237.). Itt a szentélyben az ablakok kiosztása pontosan fordítottja a gyügyeinek. A szentélynek és a sekrestyének dongaboltozata volt. Gyügyén minden bizonnyal azért alkalmaztak fiókos dongaboltozatot, mert a szentély déli oldalán két magasan záródó ablak volt.

Az ajaki templomban a hajó déli falán három, a szentély keleti falán két keskeny résablak van. A hajó ablakai közel 80–90 cm, a szentélyen lévők azonban csak 60 cm szélesek (PUSZTAI—ERDÉSZ 1986. 250–251. 108. ábra). Az ajaki templom ablakainak elhelyezése bár eltér a gyügyeitől, azonban formájuk és méretük nagyfokú hasonlóságot mutat azokkal. Az ajaki templom – nyugati – bejárata felett egy tölcseres körablak van, fölötte pedig egy keskeny résablak, melyet álcúcsívvel, két téglá összetámasztásával képeztek ki (KOROKNAY 1958. 100.). A gyügyei falfülkék – mint láttuk – ugyanezzel az építészeti megoldással készültek.

A márokpapi templom eredeti ablakait nem ismerjük. Nyugati homlokzata azonban nem esett át újkori átalakításon, így fennmaradt csúcsíves, profilált gótikus kőkeretes bejárata. A hajó sík deszkamenyyezetes, a szentély keresztboltozatos.

Építészeti elemzésünkéből a következő következtetéseket vonhatjuk le. Kétségtelen tény, hogy a gyügyei templom sok szálon kötődik a vámosatyai és a márokpapi templomokhoz, azonban az ezeken már megjelenő gótikus elemek – mint például a vámosatyai szentély északi egykaréjos ablaka vagy a márokpapi templom kapuja – egyértelműen el is határolják ezektől (CABELLO—LUKÁCS 1981. 125., 127.). Így nem valószínű, hogy a gyügyei templomot a csaroda–vámos-

atyai „műhely” mesterei építették volna, ez már csak azért sem valószínű, mert az ebbe a csoportba tartozó templomok szentélyében mindig kőbordás keresztboltozatot alkalmaztak (CABELLO—LUKÁCS 1981. 133-145.).

A baktalórántházi templom – mint láttuk – szintén sok hasonlóságot mutat a gyügyeivel. Azonban az ablakok ebben az esetben is legalább annyira elválasztják a két templomot, mint amennyire az alaprajzuk összekapcsolja őket. Baktalórántháza viszonylag alacsony, tölcseres, félkörlezárasú ablakai a templomnak inkább román kori külsőt adnak. A gyügyei templom kifelé-befelé tölcseres, valamivel hosszabb ablakai az ajakihoz hasonlóan inkább gótikus hatásúak.

Igen elgondolkodtató és feltétlenül további kutatást igényel, hogy mindhárom templom dongaboltozatos. A „sima” dongaboltozathoz – mint amilyen a baktalórántházi is – képest a gyügyei fiókos dongaboltozat összetettebb, nagyobb építészeti tudást igényel. Igaz, a fiókos dongaboltozat elkészítése még mindig egyszerűbb és olcsóbb, mint a kőbordás keresztboltozaté. Azt azonban, hogy a dongaboltozatnak melyik változatát alkalmazzák, meghatározza – többek között – a lefedendő tér magassága és a nyílások száma és magassága. Gyügyén a szentély magasságához viszonyítva az ablakok magasak, így „egyszerű” dongaboltozat boltvállának kialakítására nem is lett volna hely.

A fiókos dongaboltozat alkalmazása nem csak a mesterek tudásával és az építendő anyagi helyzetével függhetett össze, hanem a gótikus elemek, arányok alkalmazásával a XIII. század végi – XIV. század eleji templomépítészetben. Mindezt jól példázza az anarcsi templom szentélye, ahol a hosszú, téglalap alakú szentélynek fiókos dongaboltozata van. Feltehetőleg már erre a templomra vonatkozik az 1375-ös adat, amely Anarcs Szent Péter apostolnak szentelt kőtemplomát említi (NÉMETH 1997. 22.).

Mindazok alapján, amit a három dongaboltozatos templomról elmondunk, talán megengedhető az a feltételezés, hogy ha ezeket nem is tekinthetjük egy „műhely” alkotásának, de hasonlóságaik alapján egy csoportba sorolhatjuk őket.

Mindez természetesen azt is jelenti, hogy ebben a csoportban Baktalórántháza valamivel korábbi, mint a már gótikus hatású gyügyei templom, amelyet a XIII. század utolsó, vagy a XIV. század első évtizedeiben építhettek. A gyügyei templom a román korból a gótikába lépő átmeneti építészeti fázisnak valamivel korábbi alkotását képviseli, mint a vámosatyai (LUKÁCS—CABELLO—FELD 1980. 82.).

Vámosatya és Gyügye között az összekötő kapcsot minden bizonnyal a tiszabökönyi református templom jelenti. A gyügyeivel szinte méretre azonos alaprajzú, beleértve a nyugati oldal rézsűs saroktámpilléreit is, a hajó keleti sarkait lizéna zárja le. Tovább fokozza a hasonlóságot, hogy egyenes záródású szentélyének déli oldalán két, keletin egy félköríves záródású ablak van. A hajó déli oldalának két félköríves záródású ablaka a gyügyeihez hasonló méretű és elhelyezésű. Nyugati homlokzatának kapuelőépítménye azonban a vámosatyaival mutat közeli rokon-ságot, hasonlóan a déli kapuhoz, amelynek kapuelőépítménye – ha volt is – mára nem maradt fenn. Eredeti boltozatát nem ismerjük. Diadalíve enyhén csúcsíves (DESHMAN 1990. 150.).

Gere László

Állami Műemlékhelyreállítási és Restaurálási Központ
H-1036 Budapest, Dugonics Titusz tér 13-17.

Irodalom

CABELLO—LUKÁCS 1981.

Juan Cabello – Lukács Zsuzsa: A vámosatyi református templom kutatása. Építés – Építéstudomány XIII. 1981/1–2. 103–135.

DESHMAN 1990.

Deshman Alajos: Kárpátalja műemlékei. Tájak–Korok–Múzeumok Könyvtára 2. Budapest 1990.

GERGELYFFY—GILYÉN 1986.

Gergelyffy András – Gilyén Nándor: Gyügye. In: Szabolcs-Szatmár megye műemlékei I. Magyarország Műemléki Topográfiája X. Szerk. Entz Géza Budapest 1986. 315–321.

GERŐNÉ 1962.

Gerőné Krámer Márta: A baktalórántházi r.k. templom. [Résumé] Műemlékvédelem VI. 1962/4. 237–240.

GERŐNÉ 1986.

Gerőné Krámer Márta – Csernyánszky Mária – Mendele Ferenc: Baktalórántháza. In: Szabolcs-

Szatmár megye műemlékei I. Magyarország Műemléki Topográfiája X. Szerk. Entz Géza, Budapest 1986. 276–286.

KISS 1878.

Kiss Kálmán: A szatmári református egyházmegye története. Kecskemét 1878.

KOROKNAY 1958.

Koroknay Gyula: Egyenes szentélyzáródású templomok Szabolcs–Szatmár megyében. [Églises médiévales à clôture droite du sanctuaire du Comitat Szabolcs-Szatmár.] *NyJAMÉ* I. 1958. (1960) 98–128.

LUKÁCS—CABELLO—FELD 1980.

Lukács Zsuzsa–Juan Cabello–Feld István: Kutatások a vámosatyi templomban. Műemlékvédelem XXIV/2. 1980. 75–83.

LUKÁCS—CSERNYÁNSZKY—GILYÉN 1986.

Lukács Zsuzsa – Csernyánszky Mária – Gilyén Nándor: Vámosatya. In: Szabolcs–Szatmár megye műemlékei I. Magyarország Műemléki Topográfiája X. Szerk. Entz Géza, Budapest 1986. 291–300.

NÉMETH 1997.

Németh Péter: A középkori Szabolcs megye települései. Ethnica kiadás, Nyíregyháza 1997.

PUSZTAI—ERDÉSZ 1986.

Pusztai László – Erdész Sándor: Ajak. In: Szabolcs-Szatmár megye műemlékei I. Magyarország Műemléki Topográfiája X. Szerk. Entz Géza Budapest 1986. 249–253.

SIPOS 1941.

Sipos József: A szatmári református egyházmegye 40 éves története. Budapest 1941.

VALTER 1985.

Ilona Valter: Romanische Sakralbauten Westpannoniens. Eisenstadt 1985.

VÁRADY 1991.

Várady József: Tiszántúl református templomai II. Debrecen 1991.

Die Erforschung der reformierten Kirche von Gyügye

László Gere

Die der Heiligen Jungfrau geweihte Kapelle des Dorfes Gyügye wird 1406 erstmals erwähnt. Im Jahr 1500 beschreibt man sie als ein turmloses Gebäude. Über die Geschichte der Kirche im 16–17. Jahrhundert ist nur wenig bekannt. Bis 1767 war das Ende des 16. Jahrhunderts zum reformierten Glauben konvertierte Gyügye eine Filiale von Újlak. Mit Einwilligung der 1765 in Lázári zusammengetretenen Kirchenversammlung erlangte die Gyügyer Kirche 1767 den Status als Mutterkirche unter der Bedingung, dort eine Parochie einzurichten. Um dieses Ereignis festzuhalten, dürfte 1767 die flache, bemalte Holzdecke der Kirche entstanden sein, deren Inschrift besonders hervorhebt, dass sie aus eigener Kraft geschaffen wurde. 1833 riss man den Triumphbogen ab, von dem nur Stümpfe erhalten blieben, und errichtete die Empore und die Kanzel. Das Kirchengestühl wurde schon etwas früher, im Jahr 1827, angefertigt. Sechs Meter von der Südseite des Chores entfernt steht ein dreigeschossiger Turm romantischen Stils (Abb. 1–2), dessen genaue Bauzeit wir nicht kennen. Noch 1878 beschrieb man den Turm als einen drei Klafter hohen turmförmigen Bau, in dem eine zentnerschwere Glocke hängt. Der mittlere Teil des Turmes wurde 1889 erbaut, das 6 m hohe dritte Geschoss mit achteckigem Grundriss entstand erst 1923. Vor der Westfassade der Kirche erhebt sich eine 5 m lange und 3,94 m breite Vorhalle mit Satteldach und Holzbalkendecke.

Wie die Forschungsbeobachtungen ergaben, vertritt die Kirche von Gyügye eine einzige Bauperiode. An das 7,6 m breite, 8 m lange und 5,5 m hohe Schiff grenzt ein 6,3 m breiter und 5,35 m langer, gerade abschliessender Chor, an dessen Nordseite die kleine Sakristei mit Tonnengewölbe anschliesst. Die Abrisszeit der Sakristei ist nicht bekannt, aber möglicherweise hing ihr Abriss mit der Reformation zusammen.

Die Südseite des Schiffes und des Chores gliedern je zwei schmale, halbkreisförmig abschliessende Fenster. Auch auf der Mittelachse der Ostseite des Chores befindet sich ein solches Fenster, und an den beiden westlichen Ecken des Schiffes je ein stufenförmig gestalteter Strebepfeiler. Die Fenster im Kirchenschiff sind unverändert erhalten geblieben. Im Zuge der Restaurierung 1971 wurde innen lediglich der Fenstersturz verengt. Die Chorfenster unterlagen bedeutenderen Veränderungen – deren Ursache wir nicht kennen –, wobei es richtiger wäre, von einer Zerstörung der östlichen Zargen zu sprechen. Wahrscheinlich handelte es sich dabei um nur kurze Zeit bestehende Eingriffe, die das äussere Bild nicht grundlegend veränderten.

Das Schiff hatte auch ursprünglich eine Plattendecke. Den Chor bedeckte ein vollständig aus Ziegeln errichtetes Stichkappengewölbe. Wann und wie es zu seiner Zerstörung kam, wissen wir nicht genau. Doch auf jeden Fall muss dies vor 1767 geschehen sein. Beim Einsturz des Gewölbes wurde vermutlich auch der obere Teil der Sakristei beschädigt. An die diesem folgende Wiederherstellung ist nach unserem Dafürhalten die über dem Abschluss der Fenster zu beobachtende Instandsetzungsperiode aus spelzigen

Lehmziegeln zu binden. Die anspruchslosigkeit der Reparatur bzw. ihre schwache Qualität dürften auf die begrenzten materiellen Mittel der Kirchengemeinde deuten, so dass es vielleicht annähernd der Wahrheit entspricht, wenn man all das ans Ende des 17. oder den Anfang des 18. Jahrhunderts setzt. Nach den verwendeten Bau- und Bindematerialien zu urteilen, entstand damals auch die dem Eingang vorgelagerte Vorhalle mit Satteldach.

Die nächste grosse Rekonstruktionsperiode vertritt die mit Jahreszahl gekennzeichnete, bemalte Kassettendecke. Bei dieser Gelegenheit wurde sicher auch der Dachstuhl erneuert, da die Bretter der Spiegeldecke an den alten Dachsparren befestigt sind.

Gute Parallelen zum Grundriss der Kirche von Gyügye findet man in Vámosatya, Márokpapi, Baktalórántháza und Ajak. In den Kirchen von Vámosatya und Baktalórántháza ist, ebenso wie in Gyügye, die Sakristei baulich in den Chor eingebunden. Dagegen unterscheiden sich die Spitzbogenfenster der Kirchen in Vámosatya und Márokpapi bzw. ihre Chöre mit Kreuzgewölbe scharf von jenen der Gyügyer Kirche, während deren aus Ziegeln errichtetes Spitzkappengewölbe nahe Verwandtschaft zu den Chorgewölben der Kirchen von Baktalórántháza und Ajak zeigt. Die Fenster der Gyügyer Kirche allerdings stehen in ihrer

Konstruktion und ihren Proportionen den Fenstern der 1332–35 erstmals erwähnten Kirche von Ajak und nicht dem Kirchenbau mit etwas gedrungeneren, niedrigeren Fenstern in Baktalórántháza näher. Auf Grund der erwähnten Analogien kann man als Bauzeit der Kirche von Gyügye die letzten Jahrzehnte des 13. und die ersten Jahrzehnte des 14. Jahrhunderts ansetzen. Dass zwischen den beiden oben genannten Gruppen der Kirchen (Chor mit Tonnen- bzw. Kreuzgewölbe) kein wesentlicher chronologischer Unterschied, ja in gewissem Masse sogar Gleichzeitigkeit besteht, dafür liefert die Kirche von Tiszabököny den besten Beweis. Die Fenster dieser Kirche stimmen hinsichtlich ihrer Platzierung, Grösse und Proportionen völlig mit den Fenstern der Gyügyer Kirche überein, wohingegen ihr Portalvorbau bzw. spitzbogiger Triumphbogen nahe Verwandte der gleichen Elemente in der Kirche von Vámosatya sind.

Übersetzt von Gotlind B. Thurmann

László Gere

Staatliche Zentrale für Wiederherstellung
und Restaurierung von Kunstdenkmälern

H-1036 Budapest, Dugonics Titusz tér 13-17.

Gyügye református templomának építéstörténete és belső díszítése

M. Veres Lujza

Az épület

A Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei község mai templomának elődjére vonatkozó első levéltári adat 1405-ből való.¹

Igazolja ennek létét a Gere László által végzett régészeti feltárás, melynek során a mai templom szentélyének és hajójának találkozásánál egy korábbi, pontosan nem datálható épület déli fala került elő.²

Egy 1500. évi birtokösszeírás szerint a falu temploma torony nélküli, temetővel körülvett kőépület volt (HORVÁTH 1999. 6. 38. jegyzet).

Gyügye mai templomának építtetői helybeli kismesek voltak. A XIII. század végén – XIV. század elején épült keletelt, késő román – kora gót stílusú épület a régió tipikus egyhajós, síkfedésű, a négyzethez közel álló szentélyű, donga- vagy keresztboltozattal fedett, félköríves diadalívvel ellátott kisméretű falusi templomainak csoportjába tartozik. A téglafalazatú épület építészetileg leginkább Piricse és Márokpapi templomaihoz áll közel (ENTZ 1986.).

A hajónál keskenyebb, egykor emeltebb padlószintű szentély keleti, szűk résablaka a román kor tanúja, melyet kosáriréses záródásúvá alakítottak. Támpilléreit (ha voltak) lefaragták. A templom délkeleti sarka előtt 6 méterre áll a 20 méter magas, 12 méter magasságig szögletes, onnan nyolcszögű gúlisíkos, háromszög-ormozatokkal díszített, romantikus stílusú harangtorony. Ez esetben a harangtorony XIX. századi felépítése a Tiszántúlon szokásos különálló fa haranglábak református építészeti hagyományának szívós továbbélését mutatja – analógiaként Anarcs szintén romantikus stílusú harangtorony emlékeztető (VÁRADY 1991. 645., GERGELYFFY–GILYÉN 1986. 318.).

A nyugati homlokzat előtt előcsarnok-toldalék áll nyeregtetővel és gerendás famennyezettel.

Gere László a külső falkutatás során az ablakokra vonatkozóan arra a fontos következtetésre jutott, hogy minden ablaknak a félkörívhez nagyon közel álló, lapos csúcsíves a lezárása.

Az is igazolódott, hogy az északi oldalon álló régi dongaboltozatos, azóta elbontott sekrestye egyidőben épült e templommal, a szentély egykori

tégla keresztboltozatának tanúi pedig a szentély sarkaiban, valamint az északi és déli fal közepén előkerült boltváll-csonkok (GERE 1999. 15–18.).

A körbefutó lábazatot a külső északi hajófalon utólag lefaragták. A szentélypárkányon élükre állított téglából kialakított fríz látható.

A református tulajdonlás kezdete 1580–90 közé tehető a levéltári források nyomán (TTREL I. 8. c. 17. –1976. 1.). 1767-ig Gyügye Szamosújlak filiája volt, 1765-ben Lázáriban az egyházmegyei gyűlésen anyae gyházzá válásáról döntöttek. A község azonban az újlaki Ajtay László ellenzése miatt csak 1767-ben vált önálló anyae gyházzá (KISS 1878. 516.).

A templom újjáépítésének, részbeni átalakításának, belső díszítésének kezdete főként ehhez az időponthoz kapcsolódik, de már a XVI. század végétől történetek belső átalakítások, díszítések, amint azt a következőkben látni fogjuk.

Az iratok cáfolják a kripta meglétét, azonban egy sírról említést tesznek, melyen a következő felirat volt olvasható „*A.B.F.N.A. Tekintetes Nadadi Filep Károly úr. Élt 61 éveket. Nejével Tekintetes Kemény Mária asszonnyal töltött 22 boldog házassági éveket. Meghalt 1866-ik év július 16-kán. Béke hamvainak.*” (TTREL I. 8. c. 2. – 1918. 8.)

A már említett 1767-es önálló anyae gyházzá válás jelentős átépítéssel járhatott együtt. A festett famennyezet készíttetése is erre az évre esik, s ez egyben a szentélyboltozat pusztulásának „terminus ante quem”je. A levéltári források az 1774-es év kapcsán újabb átalakításokról szólnak, de sajnos konkrét adatokkal nem szolgálnak (TTRELI. 8. c. 17 – 1976. 1.). Biztosan XVIII. századi még a nyugati előcsarnok.

1829–30-ban háromszori súlyos földrengés és árvíz rongálta meg az épületet. Ekkor kerülhetett sor a diadalív lebontására.

1845-ben történt a tetőzet magasságának felerészben történő leszedése, s az épület újbóli befedése (KISS 1878. 516.). 1889-re elkészült a torony középrésze. 1908 és 1916 között javították a templomot és a tornyot. 1918-ban a templom zsindefedésű volt (VÁRADY 1991. 645., TÓTH 1917. 2.). 1923–24 között készült el a harangtorony legfelső, nyolcszögű része. Erre új tetőszerkezet és bádofedés került. 1927-ben új gerendázatot húztak a templomra és új eternitpalával fedték, melyre 3550 pengőft költöttek. Az összköltség 5.987.000 koronára rúgott a későbbiekben (SIPOS 1941. 310.).

Ezzel összefüggésben – Gere László kutatásai alapján – kiderült, hogy a főpárkány felső részének újrarakására is ekkor került sor, melyre az apszistető buzogányos, zászlós gombjának dátuma is utal. A korábbi

¹ A templommal kapcsolatos forrásokra és ezek értelmezésére ld. még Horváth Richárd tanulmányát ugyanebben a kötetben!

² A feltárás eredményeinek részletes elemzését ld. Gere László tanulmányában ugyanebben a kötetben!

tetőszerkezetet csapolással és kovácsoltvas szegekkel rögzítették. A fedélszéket Karácsony Ferenc vállalkozó és segédje, Varga Károly készítette (GERE 1999. 14.).

1959-ben pontosabban meg nem határozott munkálatokról szólnak az iratok (TTREL 1. 8. c. I. 17. – 1976. 1.). 1971-ben, a nagy felső-Tisza-vidéki árvíz után a templom régi vakolatát kívül-belül leverték, s új cementes vakolást készítettek. Erről az OMvH Tervtárában nincs anyag, tehát valószínűleg engedély nélkül történt (GERE 1999. 14.).³

1992-ben az önkormányzat elvégeztette a tetőfelújítást, megszüntetve ezzel a beázást. A tetőszigetelés azonban nem lehetett tökéletes, mert egy restaurátori vizsgálat során a famennyezet egyik kazettarésén átszűrődött a fény (VERES–KISS 1993. 5.). 1994. februárjában a falak ismét nedvedezni kezdtek.⁴ Egy helyszíni szemlén az északi karzat felett frissnek tűnő beázás nyomai látszottak.

A levéltári források gyűgyei ingatlanokra vonatkozó fejezetéből még a következő fontos adatok derülnek ki. Az első paplak paticsfalú volt, mely 1768-ban épült. Ezt 1796-ban egy második paplak, iskola és tanítói lak követte (az első paplakot talán elmoshatta a víz). A tégl- és vályogfalú paplak 1876-ban épült fel egy korábbi, 1838-as épületegyüttes helyére. 1910-ben az új paplakot egy tornác építésével kibővítették. 1908-ban épült fel az iskola és tanítói lak, ekkor kerítés is készült sodronyból és deszkából (TÓTH 1917. 3–4). 1926-ban renoválták az iskolaépületet, 1928–30 között pedig kisebb javításokat végeztek rajta (SIPOS 1941. 310.).

A gyűgyei templom most folyó helyreállítását az Árpád-kori falusi templomok millenniumi pénzpályázatán nyert összeg teszi lehetővé (tervező: M. Kaló Judit, ÁMRK).

A templom belső díszítése

Tanulmányom tulajdonképpeni tárgya a templombelső díszítése, a falfestés és a berendezési tárgyak művészettörténeti leírása, értékelése.

A gótikus korszakról tanúskodnak az azóta elpusztult szentélyboltozat boltvállcsomkjai, valamint az elbontott diadalív északi oldalon meghagyott maradványa. A déli szentélyfalon belül számárhátíves, fent csúcsíves záródású, téglából kialakított pastoforium-fülke látható (1. kép).

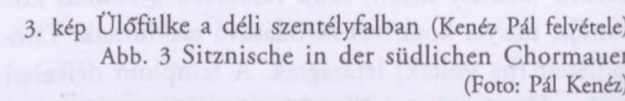
Az északi apszisfal téglanyagú szentségfülkéje a déli fal nyílásánál mélyebb és egyszerű háromszöggel záródik (2. kép).

1. kép Pastoforium-fülke a déli szentélyfalon (Kenéz Pál felvétele)
Abb. 1 Pastophoriumnische an der südlichen Chormauer
(Foto: Pál Kenéz)

2. kép Az északi apszisfal szentségfülkéje (Kenéz Pál felvétele)
Abb. 2 Pastophoriumnische an der nördlichen Apsismauer
(Foto: Pál Kenéz)

3. kép Ülőfülke a déli szentélyfalban (Kenéz Pál felvétele)
Abb. 3 Sitznische in der südlichen Chormauer
(Foto: Pál Kenéz)

³ Tarbay Anna Mária festőrestaurátor is említést tesz a régi vakolat leveréséről, mely az 1960-as évek végén történt. A cement eltávolítását és szigetelést javasol (TARBAY 1998. 1.).

⁴ Deák Klára gyanította, hogy részben a tető állapota okozta a falnedvedesést (Oszályvezetői kíséreléssel, ÁMRK–SZRO Budapest 1994.)

Ezeknél későbbi lehet a déli szentélyfal hajóhoz közelebb eső részének félköríves záródású, nagyobb méretű ülőfülkéje (3. kép). Ezek a fülkék még bizonyosan a katolikus tulajdonlás idejéből valók, tehát mindenképpen 1580–90 előtt, valószínűleg a XVI. század közepéig elkészültek.

Falfestés

Az északi hajófalán, a mai karzat mögött az 1998-as restaurátori kutatás egy feliratot és az Árpád-kori református falusi templomoknál tipikus, népies jellegű növényi díszítőfestést tárt fel (4. kép) (ENTZ 1986. 204.).

Lónyán, szintén az északi hajófal karzatpadsora mögött került elő 1993-ban egy vörös virágszirmokból és szürke indákból álló festés, melynek palmettaszerű motívumai Csarodát idézik (5. kép). E körbe illeszkedik a gyügyei, valószínűleg a legkorábbi református kiépítésre utaló felirat. E falfestés is – mint a kor hasonló festései – száraz mészalapra készültek. A puritán fehér falakat ekkor képek helyett latin vagy magyar nyelvű feliratok díszítették, melyeket színes növényi keretbe foglaltak. Ezeket az itáliai eredetű, török elemekkel kombinált díszítéseket Marosi Ernő „vernakuláris reneszánsz” névvel illeti (MAROSI 1992. XXVI–LIV.). Virágos festések egyébként a nyugati zárófalán és a diadalív hajó felé eső falán is előfordulnak.

Gere László kutatásai összegzéseként megállapítja, hogy a templom első református építési periódusa a XVII. század végére vagy a XVIII. század elejére tehető (GERE 1999. 19.). Ez megerősíti azt a feltételezést, hogy ekkor készült a virágdísz övezte felirat is, mely megújításról beszél, s melynek egy sora a következőképpen hangzik: „Szegény és közrendnek szíves fáradalma.” Ez a gyülekezet aktív közreműködését sejteti. A régészeti és művészet-történeti periodizáció tehát a díszes felirat kapcsán sikeresen találkozott.

A díszes keretezésű feliratot a restaurátori kutatás alapján az északi hajófal második periódusú mészrétege hordozza. A diadalív homlokfalán és a nyugati zárófalán nem került elő díszítés (TARBAY 1998. 1.). Az északi hajófal említett, sárgás mészrétegen a következő szép nyelvezetű, nyolcsoros, fekete betűkkel mívesen írt szöveg olvasható:

Általok kezdeték el ezen szent munka
megújttaték Istennek hajléka
úgy némely hiveknek (sz)íves indulatja
szegény és közrendnek szíves f(á)radalma)
légyen azért (kedves)
Isten s. vi lág előtt
ajó Isten ő
végre tégye..... örök ditsőség

ammen.

A feliratot két oldalról lent ívelten végződő sötétzöld, vastag ágszerű indadísz övezi, melyből fent világospiros tulipán, balra lent pedig feketével rajzolt szőlőfürt nő ki. Kétoldalt az indák egy levéldíszrel bordúrszerűvé bővülnek, fent pedig egy nyúlvány-szerűen kiálló, spirális fonatdísz egészíti ki.

A díszes szövegmezőt elvágja az északi karzat, így a felirat valószínűleg akkor készült, amikor a templomnak még csak nyugati karzata volt. A kvalitásos keretezés motívumai, stílusa és a felirat archaikus nyelvezete, betűinek karaktere egyaránt a reneszánsz ízlésvilágáról tanúskodik, s eltér a mennyezet népies barokk karakterétől.

E felirat tehát azt bizonyítja, hogy a templom első reformációs átalakítása a XVI. század vége – XVII. század első fele közötti időszakra esett. Tarbay Anna restaurátor az északi karzat padsorának végleges eltávolítását javasolja, így a felirat bemutatható lenne (TARBAY 1998. 3.).

Festett faberendezés

Gyügye festett bútorzata, mely nagyrészt a XVIII. században készült, reneszánsz hagyományokat őriz (ENTZ 1986. 205.). Ez azonban nem stílusosan, hanem a motívumkincset illetően igaz. Az együttes népies barokk jellegű, bár a korai emlékek esetében éles határvonal nem húzható.

Festett famennyezet

A gyügyei templombelső meghatározó, kétségtelenül legkarakterisztikusabb eleme a naív bájt sugárzó kazettás mennyezet (7. kép). A kazetták növényi ornamentei a festett felirat természetet idéző szegélydíszítésének folytatói, kiegészülve az égi jegyek és természeti elemek (Nap, Hold, csillagok, szél) emblemikus, valamint ember- és állatfigurák, növények természetű ábrázolásával. Ez utóbbi révén a középkori hagyományokban gyökerező ábrázolások a templomteret a Paradicsomkert lugasaként stilizálják (ezért gyakori Ádám és Éva ábrázolása).

Az ábrázolási módjában analóg Csengersima mennyezetén pl. szárnyas kígyó, míg Gyügyén szarvas és kerub fordul elő. Gyügye famennyezete a korai mennyezetítípus egyik utolsó emléke (1767), ezt a stílusosan csaknem azonos Csenger (1745), Gacsály (1759) és a már említett Csengersima (1761) előzi meg. Erdélyi párhuzamok: Tancs/Tonciu (1676), Magyar-gerő-monostor/Mănăstireni (1758) és Bánffyhunad/Huedin (1780), melyekre nagyobb figurális gazdagság jellemző (MAROSI 1992. XXVI.).

Az első – XVIII. század közepétől induló – korszakba tartozó, temperával festett famennyezetek legnagyobb részére világos alapon többféle színű, figurális és növényi ábrázolás jellemző. A már említett szabolcsi analógiák esetében az ábrázolásokat erőteljes fekete kontúrozás övezi.

Csengersima mennyezetén bizáncias, hagymakupolás, stilizált Noé bárkája ábrázolást láthatunk (8. kép). Gyügye famennyezete e derűs, növénydíszben gazdag együtteshez kötődik legszorosabban. Gilyén Nándor valószínűsíti, hogy a két mennyezet alkotói azonos műhely tagjai lévén, ugyanazt a mintakönyvet használták (GILYÉN 1975.).

Én valószínűbbnek tartom, hogy a csengersimai és a gyügyei kazetták egyik festőasztalos-mestere egy és ugyanaz a személy. Ezt a stílus oldaláról mindkettő erősen grafikus jellege bizonyítja, de még inkább az ábrázolások népies karakterén belül is sajátos megfogalmazása, például az emberarcú Nap, Hold, Szél megjelenítése (6. kép). Teljesen azonos a sokszirmú rózsza ábrázolása is (9–10. kép).

A megfakult gyügyei kazetták színezése egyébként fehér alapon sárga–piros–barna–zöld volt.

A templom szentélyében 5x5, a hajóban 7x8 kazetta található. Ebből 16 figurális díszítésű. A két mennyezettrész szinteltolódását egy 80 cm széles, ferdén fektetett egyszínű deszkasor hidalja át. A kazetták szélét vastag fekete keretezés övezi és sarkaik felé hullámvonalak futnak ki, melyekkel a síkból való kiemelkedés hatását akarták kelteni. Ma csak a fehér alapszín, s a fekete és sárga festés látszik a kopott táblákon. A kazetták közötti takarólécek eredeti színe kék, a belső éleken piros volt. Az egyik karzat feletti táblán egykor sarkánykigyó ábrázolása volt (ld. Csengersima!), Tombor Ilona pedig utal egy Habsburg kétfejű sas eltüntetésére (KISS 1998. 1–2.).

A hajó egyik kazettájának felirata, mely a gyügyei gyülekezet 1767-es különválásának nehézségeire és az azokon való felülemelkedésre utal, így hangzik (9. kép):

Mert választotta az Úr Siont
 Őszerezte azt lakóhelyül
 mondván: E lében az én nyugodalmam: mind
 örökké itt lakozom: mert
 ezt kívántam vala.
 Az ő ellenségét gyal
 zattal véstem környül
 őrajta pedig fénlík
 az ő ékessége.
 Solt. CXXXII
 Vers 13, 14, 18.

Csengersimán ugyanezen zsoltár 13. és 14. verse olvasható az egyik kazettán. A gyügyei szentély feliratos kazettáján a következő szöveg áll (11. kép):

Ez Isten. házában.
 lévő. Menyezetett.
 Tsináltatta a. Gyü
 gyei. Réformáta. Szent.
 Eklésia amagok köl
 Tsígekkel, Isten. Ditsőségére.
 1767 12 októbris

Tehát ez a legkorábbi festett műtárgy, a templom református újjáépítésével egyidős. Alul dinnye és szőlőfürt ábrázolása látható, az előbbi a bőségtől (hitbeli bővelkedés) jelképe.

A hajóban a növényi ábrázolások főleg a szélekre kerültek. Virágdísz olaszorsókban, tulipánok, életfa-ábrázolás, pálma található e kazettákon. A második deszkasorban szirén, mellette pedig egy cethal látható, ezt négy kisebb kíséri. A déli fal felé eső rész pelikán és sellő díszíti, köztük elszórva virágcsokrok és rozetták láthatók (13. kép).

A szöveges táblát sokszirmú rózsza, fent pelikán és életfa övezi. Körte, alma és makk dús ábrázolása egészíti ki a gazdag jelentésű elemeket. A sokmagvú gránátalma szerepeltetése is a hitbeli buzgóságra, termékenységre utal.

A hajó mennyezeti szakaszának díszítésében tehát a gyülekezet mindennapi életére, a gyakorlati erkölcsökre vonatkozó szimbólumok dominálnak. A szentélyszakasz kazettáin elvontabb, kozmikus jelképeket jelenítettek meg. Az életfa koronája pálmászerű, mellette a szél szellemes, perszonifikált ábrázolása látható. Az emberarc körül kavargó, szélfúttá hullámvonalak idézik ezt az őselemet, a kazetta négy sarkába pedig egy-egy kis népies puttófejet helyezett a festőmester. Csengersima esetében az ábrázolásokat névvel is ellátták, a sarkokba pedig kis levélmotívumok kerültek. A mellette lévő másik, *arcos* kazetta szabályos sugarai a csillagokat jelképezik (6. kép). A sarkokban itt is kis angyalfejek láthatók. Emellett látható a Nap arca sima medaillonban, szintén puttófejektől övezve. Az e mellett lévő Hold félholdja szabálytalan medaillonba foglalt (12. kép).

Noé bárkájának formailag ellentett, dekoratív megfelelője a kicsinyeivel ábrázolt pelikán. Szőlőtő, szőlőfa, életfa teszik teljessé az egyház erényt kiteljesítő szerepére való utalást. A természetbe helyezett, kozmikus erőknél kitett ember számára csak a Megváltás nyújthat erőt, védelmet. E komplex szimbolika egyes elemeinek eredetéről, jelentéséről Takács Béla írt bővebben (TAKÁCS 1986. 45–48., 57–64., 90–94., 98–107., 110–113., 117–120., 146–153.).

A fenyőfából készült famennyezet díszítésének porló festékanyagából adódó veszélyeztetettségére már 1993-ban felhívtuk a figyelmet. Kiss Margit restaurátor fixáló, s egyben konzerváló anyag kikísérletezését, és a festett rétegek helyszínen végzendő megkötését javasolta (VERES—KISS 1993. 5.).

A tervezett munkák elmaradtak. Az öt év múltán, 1998-ban végzett szemle igazolta a folyamatos állapotromlásra vonatkozó félelmeket. A kazetták festése fokozottabban pereg, a szétcsúszott deszkák közötti rések egyre szélesebbek. A szentélymennyezet hullámos. A hajó famennyezete kevésbé hullámos felületű, de középen határozottan kifelé ível, „kihassodíks”. Ezt a vetemedést egyrészt a deszkázat meggyengült anyaga, másrészt meglazult rögzítése, harmad-sorban az épület nedvesedése okozhatja. A szentély mennyezetszakasza a hajóénaál jobb állapotá ellenére szuvas, gombás, fakult, színei elszürkültek. Két-három év múlva biztosan tönkremegy.

A hajóban főleg a karzatok feletti kazetták halványak, néhánynak már rajzos karakterű festése is elpusztult, hét darabnaál pedig már deszkahiányokat kellett pótolni. A táblák alapozása sokhelyütt teljesen elvált vagy leesett, néhol látszik a faerezet. Beázástól foltosak az északi karzat és a diadalív déli pillércsonkja feletti kazetták. Az összhatást tovább rontja a sok villanyvezeték-befúrás, -vésési nyom.

Korai kelet-magyarországi, a reneszánsz továbbélését mutató népies famennyezeteink legkarakterisztikusabb darabját csak a legsürgősebb és szakmailag legátgondoltabb restaurátori beavatkozás mentheti meg az utókornak. Ehhez azonban további jelentős pénzeszközök felszabadítása, biztosítása szükséges (VERES 1998. 2. 2. jegyzet).

A szószték

A templom berendezésének e kvalitásos darabja a szósztékkosár oldalán előkerült sárga—fekete vonalas rajzú, sokszirmú rózsamotívum alapján egykorú a festett famennyezettel (14. kép). A Tiszántúli Református Egyházkerületi Levéltár iratai között egy, a szósztékre vonatkozó leírás a következőképpen hangzik: „A szószték deszkából a legegyszerűbben készítve, a korona azonban remek faragás.” (TTREL I. 8. c. 2., 8—9.). E megállapítás helytálló. Az viszont nem állja meg a helyét, hogy a diadalív lebontásával, egyben az északi karzat építésével egyidejűleg állították fel 1833-ban. Az emlék, mint láttuk, jóval korábbi. Díszítésén Józsa László gondnok buzgón fáradozott (VÁRADY 1991. 645., KISS 1878. 519.). A szemlélőket a szósztékkosárnak a karzat- és padmellvédek díszítéséhez hangolt átfestése zavarhatta meg, s nem keltett gyanút bennük

a tisztán barokk szószték-korona jelenléte sem. A falazott talapzatú szósztékkosár felületét ugyanis vöröses-barna, körkörös elemekből álló imitált márványozás borítja sötétzöld keretdíszsel. A könyöklő szelét lándzsalevelsor díszíti. A déli hajófalnaál álló szósztékkosara hétszögű, mellvédje keskeny deszkával kapcsolódik a mellette lévő Mózes-szték mellvédjéhez. A Mózes-sztékbe másodlagos kialakítású lépcső vezet. A kosár oldalának restaurátori, infrakamerás vizsgálata bonyolult virágdíszítést mutat a már említett legalsó, sokszirmú rozettát tartalmazó rétegen (KISS 1998. 2.).

Az igen szép faragású hangvetők esetében a helyi stílus, az egyedi jellegzetességek dominálnak. Az idők során a hangvetők szenvedték el a legkevesebb késői átalakítást, s leginkább az elszennyeződés veszélyének vannak kitéve (GILYÉN 1967. 47—50.). Felépítésük architektonikus jellegű. A díszes, kivétel nélkül barokk jellegű szósztékeket koronázó elemek még inkább hangsúlyozzák az általában déli falnaál elhelyezkedő szósztékek kitüntetett helyzetét a templomban.

A hangvető gyakorta fűrészelt, ritkábban faragott vagy a kettő kombinációjából álló elemek együttese. A XIX. század elején copf elemekkel egészül ki. Az alkotók parasztpolgári vagy paraszti, esetleg papi származású, kizárólag magyar festőasztalosok. Tudásuk legjavát a szósztékkoronák elkészítésében nyújtják (GILYÉN 1975.).

A gyügyei szósztékkorona kétemeletes, melynek vázát íves-volutás elemek adják, melyek a nyolcszögű hangvető éleitől indulnak (15. kép). A felső, kisebb egység tökéletesen megismétli az alsó volutás rész szerkezetét. Az alsó koronarész oldalaihoz simulva faragott, vázaszerű középső elemekből kinövő, indás-virágos oromdíszelemek láthatók. A nyolcszög sarkain emelkedő volutákra kisebb indás, szintén faragott elemek vannak ültetve, majd a két koronarész találkozásánál lent ívelt elembe, fent tulipánmotívumban végződő összetett, faragott rátéornamensek helyezkednek el. A felső rész mértéktartóan dísztelen. A legfelső korongszerű elem egy nyilvánvalóan később odahelyezett gerezdes testű, füzérdíszes copf váza áll. A hangvető több darabja elveszett, a ma meglévő elemek csak helyenként lettek átfestve. Eredeti színezésük piros—kék—arany(sárga) volt (VERES—KISS 1993. 3.). Piros és arany a faragott részek színezése, a volutás részek pedig kékeszöld márványozásúak. A hangvető belsejében nyolcszögű keret-elem található, mely kék „tupfolt” (ecsettel foltokat imitáló) márványozású. Ez hiányos, sérült. Ez vonatkozik a hangvető többi részére is, ugyanis e kvalitásos késő barokk alkotás erősen szennyezett, szuvas és darabokra esik. Sürgős restaurálása lenne a további használhatóság egyedüli garanciája. A gyügyei szósztékkorona, stílusa révén a közeli Túrriecse 1798-ban

készült, Vasvári Ódor Gábor biztos műveként számon tartott szószékkoronájával analóg. Az egyház számadáskönyvének tanúsága szerint „57 rénus forintokba” került a jelentős alkotás elkészíttetése (GILYÉN 1975. 147.). Szerkezetileg, formailag is hasonlóságot mutat a gyügyei koronával (17. kép).

A túrricsei hangvető szintén nyolcszögű, de ez háromemeletes. A párkányzat alsó része zöldeskék, közepén aranyozott rozettasor fut, a nyolcszög éleinek találkozásánál egy-egy aranyozott félgömb-díszsel. Felette pirosra festett párkányelem fut, legfelül a sárga-zöld váltakozású párkány közepét aranyozott fogrovatsor díszíti. A hangvető belső szélén lévő fűrészelt, cakkos szélű ornamentika drapériadísz timitál. A hangvető közepét plasztikus, zöld-sárga-fehér alapon pirossal pöttyözött 16 szirmú rozetta díszíti, melyet nyolcszögű fekete kontúrozás és zöld-piros pöttyözött-tupfolt márványozású keretdísz övez, szegélyén feketével írt E P ~ A n = 1798 betűkkel és dátummal. Körülötte zöldeskék színű festés látható. A szélső keretezés zöld-sárga-vörös színváltakozású. Az igen minőségű faragású korona díszítése igen figyelemreméltó. Az alsó faragott oromdíszek vázát stilizált, egymásba fonódó rocaille-díszek alkotják. A két alsó sötétzöld, nagyobb ívbe fent egy-egy aranyozott rocaille kapcsolódik. Ezeket arany palmetta koronázza. Lejjebb egy zöld és egy sárga kagylómotívum látható, ezeket egy-egy világospiros rokokó ív fogja össze. Az alsó és középső ívekre aranszínű levelek fűződnek. A két legfelső csavart ív fölött bordázott felületű, lendületes vonalú szalagcsokordísz látható, csomója helyén kettős, zöld-arany-piros rozettával. Fent aranyozott babérlevelek, a rozetta alatt egy kisebb, a főmotívumtól kétfelé indulva pedig két nagyobb, végein bogyós füzérdísz egészíti ki a kompozíciót. A sarkokban egy-egy bordás szirmú, plasztikus kialakítású virág hajlik kifelé. Ezek takarják az alsó rész szerkezetét adó sötétzöld volutás elemeket, melyeket középütt aranyozott bordázás tesz könnyedebbé.

Egy szinttel feljebb az élükkel egymásnak fordított rocaille-díszek a baldachinra emlékeztető koronázórész alsó, dekoratív tartóelemeiként jelennek meg. A középső alsó motívum stilizált rokokó rácsdísz, melyet fent aranyozott oromdíszé fejlesztett levelek öveznek. A felső zöld voluták előtt az éleken levéldíszből kinövő, aranyozott gránátalmák láthatók. A legfelső emelet lapos, kör alakú elemét konzolként tartják a rocaille-elemek. Ezen nyugszik az aranyozott bogyódísz spirálszerű, tömött füzérből álló gyűrű. Erre helyezték el a copf stílusú, magas talpon álló és bogyós füzérekkel, illetve gömbdíszsel ékesített vázát. Ezt még levéldíszes, zöld-piros-arany színezésű, lent kiöblösödő ívek kísérik.

A túrricsei korona a kompozíció kiérleltége és a faragás minősége alapján egyedülálló az ismert emléktárgyakban.

Gyügye szószékkoronájához korban és minőségben leginkább azonban Lónya Asztalos Lándor Ferenc-féle, 1776-ban készült koronája áll közel (18. kép). A sokszögű, hiányos párkányzatú hangvető felett szintén kétrészes, vörös-zöld-arany színezésű oromdísz emelkedik, melynek négy alsó, íves tartóelemét négy fűrészelt, fent stilizált pelikánfejben végződő ív képezi. Ezeket virágdísz gazdagítja. A felső részt négy kisebb virágdíszes, kihasasodó elem alkotja. A sokszögű lezáró elem felett egykor állítólag meglévő faragott buzogánydísz ma hiányzik. Foltos, tupfolt márványozás-imitáció borítja a felületeket, belül körben a készíttető: Lónyai Sigmond úr kegyes özvegye, tekintetes Pogány Klára asszonyra utaló felirattal és legalul fűrészelt, hullámos szegéllyel.

A gyügyei koronát az alsó rész faragott oldal-díszei idézik fel leginkább a rocaille-szerű elemekbe fonódó, szív alakú díszítőelemek által. E rossz állapotú koronák mielőbbi restaurálása elengedhetetlen.

Mózes-szék

A már említett, szószék mellett álló papi pad meglete megfelel a református templomok hagyományos berendezési rendjének. Az irodalom a szószékhez hasonlóan tévesen, copf stílusú emlékként említi a késő barokk darabot (GERGELYFFY-GILYÉN 1986. 318., MAROSI 1992. 172.).

A formailag semmi copf jegyet nem mutató berendezési tárgy későbbi, a copf-biedermeier stílusú karzatmellvéd festéséhez hangolt átfestése okozhatta a Mózes-szék téves datálását.

A szószék mellett közvetlenül álló ülőpad anyaga fenyő. Mellvédje két betéttel tagolt, támlája alacsony. Festése a karzathoz hasonlóan festett többi ülőpad díszítésével egyezik. Alapszíne zöld, illetve kék, a betétekben barna alapon sötétvörös körökkel, mely márványozást imitál. A pad szószék felé eső oldala pótlás, átfestés nélkül (16. kép) (VERES-KISS 1993. 4.).

A papi pad eredetileg kék volt, mellvédjén fekete csik-kerettel. Ez eredetileg a keleti rész ülőpadjainak megmaradt festéséhez állt közel, ahol a vörösesbarna márványozású Füllung-okat világoszöld osztók tagolják és sötétzöld csíkozás övezi. Ennek nyomán készült az 1830-as években a zöld kerettel ellátott vörösesbarna márványozás, mely nem vált az egyszerű színezéssel tisztán tagolt, korai darab előnyére.

Ülőpadok

Az egyszerű, népies barokk stílusú ülőpadok a XVIII. század második felében készültek (19. kép).⁵ Karácsony Endre gondnok állítása, miszerint a padok 1827-ben készültek, korrigálásra szorul (GERE 1999. 13.). A késő barokk darabokat a többi berendezési tárggyal együtt pusztán átdolgozták, átfestették. Ezekhez hangolhatták később a karzatok mellvédjének 1833-as kifésztését, az északi új karzatszakaszh létesítése kapcsán.

A szentélyben két padosor található, a hajóban szintén. A szószék mellett egy-egy egysoros pad található a déli falnál és vele szemben. A festett oldallapok és mellvédek felülete kopott, fekete szegélydíszük viszont ép. A szentély északi oldalánál lévő padosor mellvédje fekete keretezésű, a sarkok felé kifutó hullámvonalakkal. A famennyezetnél láttunk ilyen díszítést, tehát ez korábbi lehet (20. kép) (KISS 1998. 3.).⁶

A padmellvédek jelenlegi, márványozást imitáló festése a karzattmellvédekével egyező, mint a szószék és a Mózes-pad esetében. Az ülőpadok restaurálását a szakember halaszthatónak ítélte (VERES–KISS 1993. 5.).⁷ Az íves végű padoszék kialakítása fűrészeléssel történt. Festésük eredeti, kék alapon fekete vékony szegélydíszsel, mely néhol szépen ívelten, kacskaringósan rajzolt (21. kép). A padmellvédek eredeti festése is kék lehetett, a betétekben széles fekete osztókeretekkel.

Ugyanilyen módon, kék alapon vékony fekete keretezéssel díszítették a nyugati karzatalj és -feljáró oldallapjának felületét, melyek ma is eredeti állapotban láthatók. A déli falnál sok pad mellvédje lyukas. Homlokoldaluk zömét az 1827–30 között készült, rozsdaszínű márványozás-imitáció fedi, mely alatt mindenütt megtalálható a régi, kék–fekete festés. Egyedül a keleti rész padmellvédjeinek festése őrzi az eredeti állapotot: a betétmezőkben sötétzöld kerettel övezett vörösesbarna márványozást, világoszöld osztókkal tagolva.

Úrasztala

1807-ben Farkas Mária hajadon készítette el az Úrasztalát (KISS 1878. 519.). Ez ma már nincs meg. Tóth Gyula lelkész 1918-as híradása szerint egy másikat készítettett özv. Kópis Dánielné Karay Borbála (TTREL 1. 8. c. 2., 3.). Ez utóbbi holléte szintén ismeretlen.

Karzatok

A gyügyei templom mai L-alakú, a nyugati és északi hajófalnál húzódó egységes mellvéd-díszű

karzata eredetileg két eltérő periódusban készült, mai állapota a későbbi – 1833-as – átalakítások eredménye. A megyei topográfia még stílusbeli egységet feltételezett (copf, XIX. század eleje GERGELYFFY–GILYÉN 1986. 318.). Ez kutatásaink nyomán azóta módosult.

A nyugati karzat

A nyugati karzat eredeti festéséből a karzatalj világos–kék, fekete szegélyű díszítése maradt meg. A feljáró oldalán szintén láthatjuk a kék festést és a fekete, vékony szegélydíszet (22. kép). E díszítés a XVIII. század közepére tehető, ekkor a templomnak minden valószínűség szerint csak nyugati karzata volt. Ezzel egyidőben készültek az ülőpadok és a szószék.

A karzat járófelülete is eredeti.

A könyöklő régi deszkái néhol másodlagos elhelyezésben láthatók a nyugati karzaton, ez a későbbi mellvéd-átalakítással, majd még későbbi orgonahelyezéssel függhet össze. Ezekből még az északi karzatkönyöklőre is jutott.

Az északi karzatalj festése – új deszkázaton – utánozni próbálja a nyugati karzatalj eredeti festését, kevés sikerrel. Ez is bizonyítja, hogy a két karzat nem egykorú és a cél az egység illúziójának megteremtése volt.

A nyugati karzat mellvédjét 1833-ban, az északi karzat építésekor egységes, márványozást imitáló, rózsakosaras plasztikus copf–biedermeier díszítéssel látták el. Legkésőbbi része az orgonát magában foglaló előreugró szakasz, melyet elől orgonasípkokat utánzó, plasztikus (ma metálozott) díszítés borít. Az egykor itt lévő rózsás mellvédlapot másodlagosan, alulra építették be, mely szintén az átalakítás bizonyítéka (22. kép) (VERES–KISS 1993. 2–3.).

Mivel 1918-ban azt írják, hogy nincs orgona (TTREL 1. 8. c. 2., 2.), ez lehet a nyugati rész kialakításának „terminus post quem”-je.

Lehet, hogy 1927-ben, a tetőgerendák cseréje és az új tetőfedés kapcsán történt a nyugati karzatrész átalakítása, ez azonban csak feltevés.

Az északi karzat

A szakirodalom – a levéltári források alapján – alátámasztja, hogy az északi karzat felállítását 1833-ban történt. „Létesítésén Józsa László gondnok buzdón fáradozott.” (KISS 1878. 519., VÁRADY 1991. 645.).

Az L-alakú karzattot összesen négy, stilizált akantuszleveles fejezetű faoszlop támasztja, ebből kettő az északi karzatrészen, egy a nyugati részen, egy pedig a két karzatrész találkozásánál helyezkedik el. Az oszlopok színe kék, az oszlopfők fehérek. Ez utóbbiakat átfestették (24. kép). A karzat általános állapota jó, restaurálása halasztható (VERES–KISS 1993. 4–5.).

⁵ Református templomok Magyarországon 172.

⁶ A sarkok felé kifutó fekete hullámvonalakról már a famennyezet kapcsán szó esett.

⁷ Az anyagi forrásokat az értékes, romló mennyezet restaurálására kell fordítani.

Az északi karzat létesítésekor, 1833-ban kapott az ekképpen L-alakúvá vált karzat mellvédje egységes copf–biedermeier díszítést. A mellvédet copf stílusú, vajatolt testű, akantuszos fejezetű és rozettadíszes lábazatú törpe pilaszterek tagolják 3+4 mezőre. Az egyes szakaszokat eredetileg kék, most sötétzöld keretelésű, rozsdabarna csíkos-körkörös márványozású tükrök díszítik. Ezek közepén rátétszerű, plasztikusan faragott biedermeier karakterű, keretszerű indából kinövő hármas bőségszaru-motívum látható, melyekből zöld levelekkel és indákkal övezett vörös rózsák nőnek ki (A növényi motívum színezése még az eredeti). A középső rózsacsokrot övező, felnyúló indás keretmotívum alsó és felső rocaille-szerű nyúlványa és legyezőszerű, szétterülő akantuszos levéldíszé még közelebb áll a barokk formavilághoz. A karzat felső részén copf fogrovatdíz, lent zölddel festett lándzsa-levélsor fut, hasonlóan a szószék szegélydíszéhez. A karzat diadalív-csonkhoz csatlakozó részébe kis, toldásnak tűnő elem simul, melyet plasztikus, posztamensen álló copf váza díszít. Az elemeket vékony zöld csíkozás tagolja (25. kép).

A gyügyei mellvéd bőségszaru-díszé Csengersima református templomának copf mellvédjén is előfordul, ez utóbbit azonban nem kíséri indás mező és színezésben is redukáltabb, valamint az egyes elemek kevésbé plasztikus formájúak. Egyszerűbbek a törpe-pilaszterek is és kevesebb van belőlük. Csupán a négy karzattartó oszlop fejezete gazdagabb a gyügyei oszlopokénál.

Részleteiben viszont sematizált, naiv provincializmus jellemzi Csengersima karzattáráját a stílusában kiérleltebb, igényesebb gyügyeivel szemben (26. kép). A karzattárj festése a régi nyugati mintájára készült új, elnagyolt, világosabb kék széles kerettel és fekete csíkkal övezett középkék színben. Padlózatát fenyődeszkák alkotják.

A könyöklő deszkái másodlagosan beépített, régi darabok. E mellvédet is átalakították később, egy rózsás tábláját helyezve az orgona alsó részére, mint már említettem.

A későbbi átalakítások ellenére a gyügyei református templom belső díszítése, berendezése révén az ország egyik leghitelesebb késő barokk egysége.

M. Veres Lujza

Allami Műemlékhelyreállítási és Restaurálási Központ
H-1036 Budapest, Dugovics Titusz tér 13–17.

Irodalom

ENTZ 1986.

Entz Géza: Művészettörténeti áttekintés. In: Szabolcs-Szatmár megye műemlékei I., Budapest 1986. 181–205.

GERE 1999.

Gere László: A régészeti kutatás eredményei. Kutatási dokumentáció 1999.

GERGELYFFY–GILYÉN 1986.

Gergelyffy András – Gilyén Nándor: Gyügye. In: Szabolcs-Szatmár megye műemlékei I. Magyarország Műemléki Topográfiája X. Szerk. Entz Géza, Budapest 1986. 315–321.

GILYÉN 1967.

Gilyén Nándor: Szatmári és beregi festett templombelső. Műemlékvédelem 11. 1967. 47–50.

GILYÉN 1975.

Gilyén Nándor: Szakrális épületek, templomok. A templomok berendezése. [Summary. Резюме.] In: Gilyén Nándor – Mende Ferenc – Tóth János: A felső-Tisza-vidék népi építészete. Budapest 1975. 138–147.

HORVÁTH 1999.

Horváth Richárd: Gyügye község középkori és koraiújkorai története. Kutatási dokumentáció 1999.

KISS 1878.

Kiss Kálmán: A szatmári református egyházmegye története. Kecskemét 1878.

KISS 1998.

Kiss Margit: Restaurátori jelentés. ÁMRK – SZRO, Budapest 1998.

MÁROSI 1992.

Marosi Ernő: Magyar református templomok - Művészettörténeti áttekintés. In: Református templomok Magyarországon. Szerk.: Déry Erzsébet. Budapest 1992. 26–54.

SÍPOS 1941.

Sipos József: A Szatmári Református Egyházmegye 40 éves története. Budapest 1941.

TAKÁCS 1986.

Takács Béla: Bibliai jelképek a magyar református egyházművészetben. Budapest 1986.

TARBAY 1998.

Tarbay Anna Mária: Restaurátori jelentés.
ÁMRK – SZRO, Budapest 1998.

TÓTH 1917.

Tóth Gyula lelkész beterjeszti a levéltárnak az egyháztörténeti adatokat. – A gyügyei református egyház története a reformáció felvételétől 1917. október 31-ig. TTREL I. 8. c. 2. – 1918. VI. 28.

TTREL

Tiszántúli Református Egyházkerületi Levéltár

VÁRADY 1991.

Várady József: Tiszántúl református templomai II. Debrecen 1991.

VERES 1998.

M. Veres Lujza: Szakvélemény – A gyügyei református templomban előkerült falfestés és a belső berendezés. ÁMRK – SZRO, Budapest 1998.

VERES–KISS 1993.

M. Veres Lujza – Kiss Margit: Jelentés a gyügyei református templomban végzett művészettörténeti és restaurátori szemlérlől. ÁMRK – SZRO, Budapest 1993.

Baugeschichte und Innendekoration der reformierten Kirche von Gyügye

Lujza M. Veres

Die Kirche der Gemeinde wurde Ende des 13. Jahrhunderts im Auftrag des lokalen Landadels errichtet. Das geostete Gebäude spätromanisch-frühgotischen Stils gehört zur Gruppe der kleinen, einschiffigen Dorfkirchen dieser Region mit der typischen Spiegeldecke, einem annähernd viereckigen, überwölbten Chor und halbkreisförmigen Triumphbogen. Architektonisch steht der Bau mit Ziegelmauern den reformierten Kirchen von Piricse und Márokpapi am nächsten.

Die Angaben der von Richárd Horváth aufgearbeiteten Schriftquellen und die archäologischen Forschungen von László Gere haben das Vorhandensein der zuvor an der Stelle des Gebäudes existierenden Marienkapelle mit angrenzendem Friedhof bestätigt.

Südöstlich der heutigen Kirche steht ein eckiger, von halber Höhe an achteckiger Glockenturm romanischen Stils mit pyramidenförmiger Haube. Vor der Westfront erhebt sich eine Vorhalle mit Satteldach.

Der Zeitraum, in dem die Kirche endgültig in den Besitz der Reformierten übergang, ist in die Jahre zwischen 1580 und 1590 zu setzen, aber zur selbständigen Mutterkirche wurde die Gemeinde erst 1767. Dieser Zeitpunkt war der Beginn bedeutender Veränderungen im Kircheninneren.

Das Chorgewölbe und die nördliche Seite der Sakristei mit Tonnengewölbe waren zu diesem Zeitpunkt sicherlich schon zerstört. Damals entstand ein Grossteil der westlichen Vorhalle sowie der Inneneinrichtung bzw. –dekoration aus Holz.

In den Jahren 1829–1830 erlitt die Kirche schwere Erdbeben- und Hochwasserschäden, es kam zum Abriss des Triumphbogens. 1845 wurde das Kirchendach bis zur Hälfte seiner Höhe neu eingedeckt. 1889 waren der mittlere Teil und 1923–1924 der achteckige Teil des Turms zusammen mit der blechgedeckten Haube fertiggestellt.

1927 erhielt die Kirche ein neues Dachgebälk. Im Zusammenhang damit stellte László Gere bei seinen Forschungen fest, dass man damals auch den oberen Teil des Hauptgesimses neu verlegte. Nach

dem grossen Theisshochwasser von 1971 schlug man ausen und innen den alten Verputz ab und ersetzte ihn durch Zementverputz. 1992 liess die Kommunalverwaltung das Dach renovieren, um dem Eindringen von Nässe vorzubeugen. Doch 1994 begannen die Mauern erneut Feuchtigkeit anzuziehen.

Die momentane Erforschung der Kirche von Gyügye ermöglichen Gelder, die man anlässlich einer Milleniumsausschreibung für arpadenzeitliche Dorfkirchen gewann.

Im Kircheninneren zeugen Kämpferstümpfe des ehemaligen Chorgewölbes und die an der Nordseite sichtbaren Reste des abgerissenen Triumphbogens vom gotischen Zeitalter. An der südlichen Apsismauer befinden sich spitzbogige und an der nördlichen dreieckig abschliessende Pastophorienischen. Die grössere Sitznische mit halbkreisförmigem Abschluss an der südlichen Chormauer stammt aus späterer Zeit.

Im Jahr 1998 legte Anna Mária Tarbay an der Nordmauer des Kirchenschiffs, hinter der heutigen Empore, eine auf die Rekonstruktion der Kirche bezogene Inschrift und die diese umrahmende volkstümliche, aus dem Formschatz der Renaissance schöpfende Ziermalerei aus farbigen, mit Weintrauben- und Flechtmustern ergänzten Tulpen-Ranken-Blätter-Motiven frei. Auf Grund der Ausdrucksweise und Buchstaben der Inschrift sowie des Charakters der Verzierungen dürfte die Wandmalerei vom Ende des 17. Jahrhunderts stammen. Um sie sichtbar zu machen, müsste man die letzte Bankreihe der Empore endgültig entfernen.

Die bemalte Holzdecke der Kirche von Gyügye entstand 1767. Sie ist eines der spätesten Denkmäler dieses frühen volkstümlichen Deckentyps, den figurale und kosmische Symbole sowie Pflanzenornamentik charakterisieren. Die Decken der Kirchen von Csenger, Gacsály und Csengersima lassen die Mitwirkung derselben Werkstatt bzw. Meister vermuten.

Kanzel und Holzdecke sind wahrscheinlich gleichaltrig. Das beweist das unter der späteren Marmormusterung des Kanzelbeckers freigelegte Rosettenmotiv, welches völlig mit dem der Holzdecke übereinstimmt. Nahe Analogien des anspruchsvoll geschnitzten Kanzeldeckels sind die Schalldeckel in Lónya und Túrricse.

Ebenso wie die Kirchenbänke war der Mosesstuhl früher auf blauem Grund mit schwarzen Streifen bemalt. Erst später erhielt er eine marmorartige Übermalung. An der Nordseite des Chores stehen noch einige der volkstümlichen barocken Sitzbänke mit Originalbemalung, die übrigen wurden mit Marmormusterung übermalt.

Auch der westliche Emporeboden hat die ursprüngliche Bemalung auf blauem Grund mit schwarzer Umrandung bewahrt. Die Brüstung verkleidete man 1833, beim Bau der nördlichen Empore, mit marmorgemusterten und reliefartig angebrachten, mit geschnitzten Rosenverzierungen im Biedermeisterstil versehenen Kassetten. Eine dieser Kassetten wurde im unteren Teil der später an der Westseite installierten Orgel sekundär eingebaut.

Mit dem Bau der nördlichen Empore entstand 1833 das in L-Form erweiterte, Merkmale sowohl des Zopf- als auch Biedermeisterstils tragende, einheitliche Mobiliar. Die Empore wird insgesamt von vier blauen Holzsäulen getragen, deren Kapitelle mit stilisierten Akanthusblättern man später weiss bemalte. Ihre Brüstung gliedern Zwergpilaster im Zopfstil mit Akanthuskapitellen und rosetten geschmückten Sockeln in 3+4 Felder, welche auf blauem Grund plastisch geschnitzte, einem Füllhorn entspringende Biedermeister-Rosensträusse mit der ursprünglichen Rotgrünbemalung zieren. Die Spiegel bedeckt rostbraune, aus Kreiselementen bestehende Marmorimitation. Analog Form ist die Zopfstilbrüstung der Empore von Csengersima.

Am oberen Rand der Empore verläuft eine im Zopfstil gefertigte Zahnschnittverzierung, am unteren Rand ein Lanzettennblattmuster. Den an den Rest des Triumphbogens grenzenden Teil der nördlichen Empore schmückt eine auf einem Postament stehende Topfvase mit Reliefdarstellung. Bei der Bemalung des Emporebodens dagegen wurde die Originalbemalung der westlichen Emporedecke imitiert.

Entgegen den späteren Umgestaltungen zeigt die Holzeinrichtung der Kirche von Gyügye auch heute eine sehr niveauvolle spätbarocke Einheit.

Übersetzt von Gottlind B. Thurmann

Lujza M. Veres
Staatliches Zentrum für Wiederherstellung
und Restaurierung von Kunstdenkmälern
H-1036 Budapest, Dugovics T. tér 13-17.

4. kép Az északi hajófal karzata mögött előkerült, festett felirat (Kenéz Pál felvétele)

Abb. 4 Die an der Nordmauer des Kirchenschiffs, hinter der Empore, entdeckte Inschrift mit Ziermalerei (Foto: Pál Kenéz)

5. kép

A lónyai református templom északi hajófalán, a karzat mögött előkerült díszítés (Lángi József felvétele)

Abb. 5

Reformierte Kirche von Lónya. Die an der Nordmauer des Schiffs, hinter der Empore, zum Vorschein gelangte Verzierung (Foto: József Lángi)

6. kép Gyügye szentélymennyezetének díszítése (Kenéz Pál felvétele)

Abb. 6 Gyügye, Deckenverzierung des Chores (Foto: Pál Kenéz)

7. kép
A gyügyei festett famennyezet részlete
(Gere László felvétele)

Abb. 7
Gyügye. Detail der bemalten Holzdecke
(Foto: László Gere)

8. kép
Csengersima
festett famennyezetének ábrázolása
(Református templomok
Magyarországon 35. kép után)

Abb. 8
Csengersima,
Darstellung der bemalten Holzdecke
(Reproduktion aus:
Református templomok Magyarországon, Abb. 35)

9. kép
A gyügyei hajómennezet feliratos táblája
(Gere László felvétele)
Abb. 9
Gyügye, Inschrifttafel an der Decke des Kirchenschiffs
(Foto: László Gere)

10. kép
Csengersima famennyezetének részlete (Református templomok Magyarországon 38. kép után)
Abb. 10

Csengersima, Detail der Holzdecke (Reproduktion aus: Református templomok Magyarországon, Abb. 38)

11. kép
Gyügye szentélymennyezetének felirata
(Gere László felvétele)
Abb. 11
Gyügye, Inschrift an der Decke des Chores
(Foto: László Gere)

12. kép
A gyügyei szentélyszakasz
perszifikált Nap- és
Holdábrázolása
(Gere László felvétele)

Abb. 12
Gyügye, personifizierte
Sonnen- und Mondarstellung
im Chorabschnitt
(Foto: László Gere)

13. kép
A gyügyei hajószakasz kazettáinak jellegzetes ábrázolása
(Gere László felvétele)
Abb. 13
Gyügye, die typischen Darstellungen der Kassetten im Schiff
(Foto: László Gere)

14. kép
A gyügyei szószék
a déli falnál
(Gere László felvétele)
Abb. 14
Die Kanzel von Gyügye
an der Südmauer
(Foto: László Gere)

15. kép
A gyügyei szószék koronája
(Gere László felvétele)
Abb. 15
Gyügye, Kanzeldeckel
(Foto: László Gere)

17. kép
A túrricsei szószék koronája
(Református templomok
Magyarországon 144. kép után)
Abb. 17
Túrricse, Kanzeldeckel
(Reproduktion aus:
Református templomok
Magyarországon, Abb. 144)

16. kép
A gyügyei Mózes-szék a szószék mellett
(Kenéz Pál felvétele)
Abb. 16
Gyügye, Mosesstuhl neben der Kanzel
(Foto: Pál Kenéz)

18. kép
A lónyai református templom szószékének koronája
(Lángi József felvétele)
Abb. 18
Reformierte Kirche von Lónya, Kanzeldeckel
(Foto: József Lángi)

19. kép
Gyügye ülőpadsora a szentély felől
(Kenéz Pál felvétele)

Abb. 19

Gyügye, die Kirchenbänke vom Chor aus
(Foto: Pál Kenéz)

20. kép
Az északi szentélyrész eredeti
barokk festést őrző padmellvédei
(Kenéz Pál felvétele)

Abb. 20

Gyügye, die Bankbrüstungen
mit originaler Barockbemalung
im nördlichen Chorabschnitt
(Foto: Pál Kenéz)

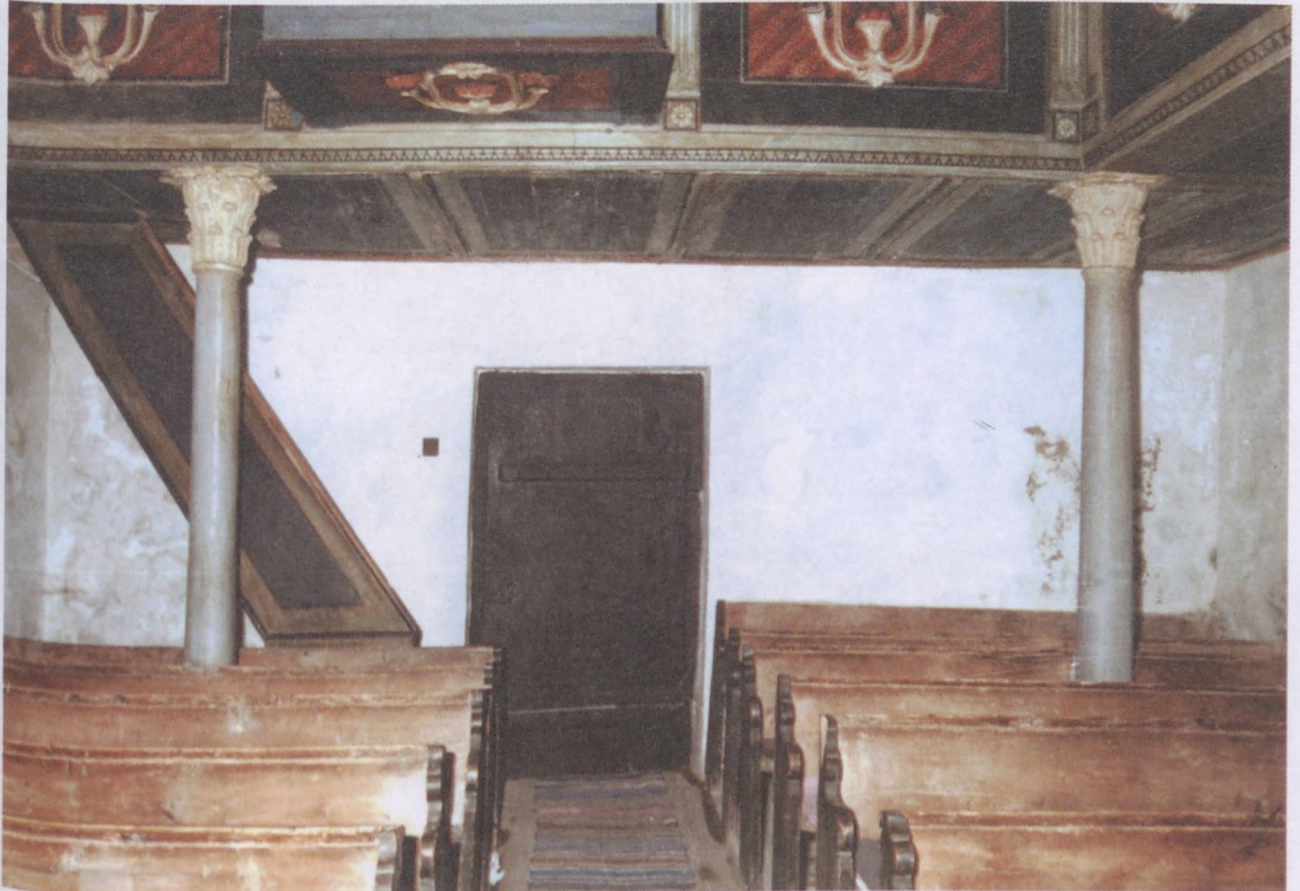

21. kép
Eredeti
padmellvéd-festések
(Kenéz Pál felvétele)
Abb. 21
Gyügye,
Bankbrüstung
mit Originalbemalung
(Foto: Pál Kenéz)

22. kép
A másodlagosan beépít-
ett copf mellvédlap
az orgona alsó részén
(Kenéz Pál felvétele)
Abb. 22
Gyügye, die am unteren
Teil der Orgel sekundär
eingebaute
Zopfstilkassette
(Foto: Pál Kenéz)

23. kép
A nyugati karzatalj és -feljáró eredeti barokk festése
(Kenéz Pál felvétele)
Abb. 23
Originale Barockbemalung am Boden und Aufgang zur Westempore
(Foto: Pál Kenéz)

24. kép
Az L-alakú karzát
copf mellvéddíszítése
(Gere László felvétele)
Abb. 24
Copfstil Verzierung
der Brüstung
der L-förmigen Empore
(Foto: László Gere)

25. kép
Az északi karzát és a diadalív
csonkjának csatlakozása
(Gere László felvétele)

Abb. 25
Treffpunkt der Reste des Triumphbogens
und der nördlichen Empore
(Foto: László Gere)

26. kép
Csengersima karzátmellvédje
(A múlt emlékei
Szabolcs-Szatmár megyében 60. kép után)
Abb. 26

Die Brüstung
der Empore in Csengersima
(Reproduktion aus: A múlt emlékei
Szabolcs-Szatmár megyében, Abb. 60.)

A beregdaróci református templom

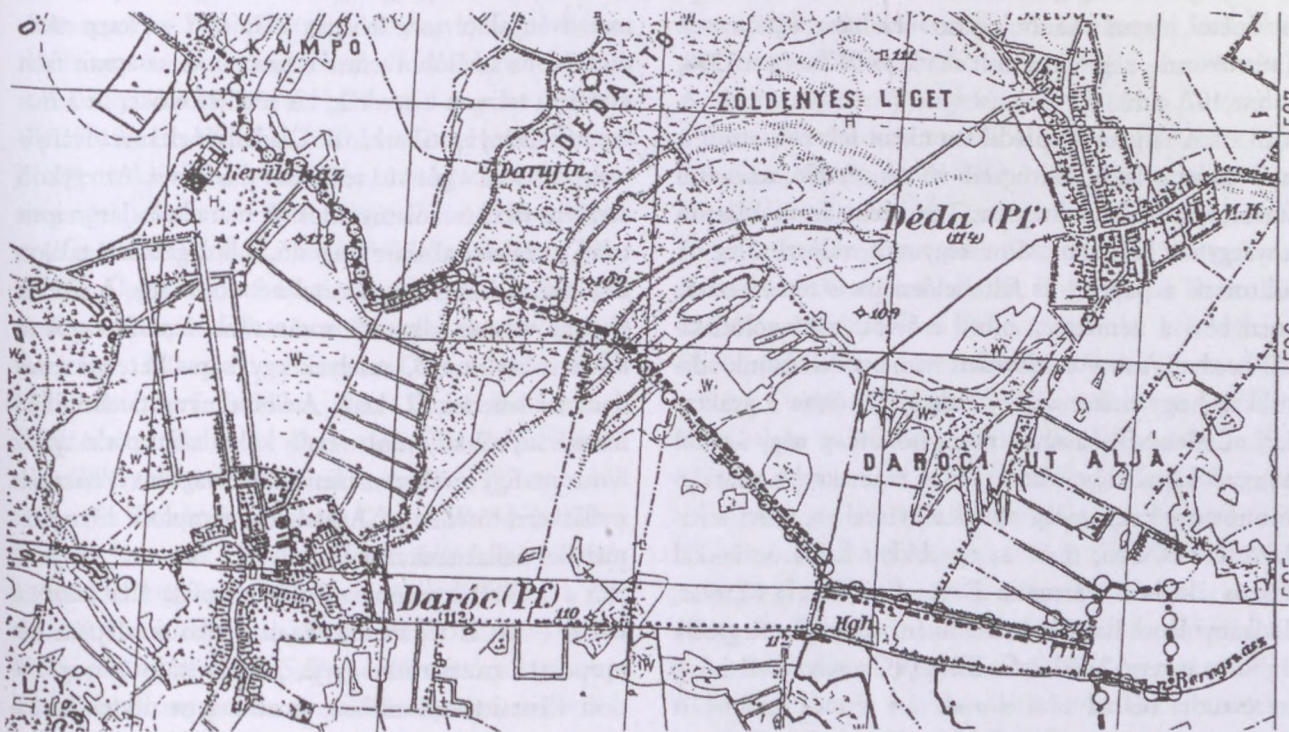
Balázsik Tamás

Első közlemény*

A Latorca és a Tisza közötti területet, Beregdaróc (1. kép) tágabb környezetét szláv népesség lakta, amely a honfoglaláskor a Felső-Tisza-vidéket megszálló, határvédő népelemek, illetve a kabarok szomszédságába, ellenőrzése alá került.¹ Később királyaink a XI. században létrejövő várispánság utódszervezeteként létrehozták a beregi erdőispánságot, amely az először 1261-ben említett beregi comitatus része lett (GYÖRFFY 1963. 522., KRISTÓ 1988. 424.). Beregdaróc környezetének helynevei – tükrözve a korai állapotot, a népesség hajdani nyelvi hovatartozását (GYÖRFFY 1963. 527., NÉMETH 1975. 13.) – túlnyomó részt szláv eredetűek.² Szláv származéknak

tekintik magát a „Daróc” településnevet is, amely foglalkozást jelentő szóból ered, jelentése: vadnyúzó, vadfogó. Sajátos vonása e névnek, hogy a középkori Magyarország területén kívül nem fordul elő, sőt közvetlenül nem is magyarázható szlávból, ezért magyarországi nyelvfejlődési eredménynek tekinthető. A „Daróc” nevű falvakat szervezetbe tagolt királyi népek lakták, akik vadnyúzással, vadfogással foglalkoztak (LEHOCZKY 1872. 458., LEHOCZKY 1881. III. 206., HECKENAST 1970. 12., GYÖRFFY 1964. 7-8., GYÖRFFY 1972. 262-263). Kérdés, hogy a Bereg megyei Daróc népei értendők-e a Várad Regestrumban olvasható, 1220 körüli „*castrenses de villa Dranchy*” megnevezés alatt, mint ahogy a kiadók feltételezik.³

A források tanúsága szerint a területet még a XV. században is vegyes, magyar-szláv népesség lakta (MEZŐ 1970. 32.),⁴ az a tény pedig, hogy Beregdaróc egyik vicusát 1583-ban „Görögvegh”-nek nevezik,⁵ a település egy részének rutén lakosságát bizonyítja.

1. kép Beregdaróc a harmadik katonai felmérésen

Abb. 1 Beregdaróc auf der dritten Militäraufnahme

* A templom történeti-szerkezet elemzését és helyreállítását Szekér György publikálja.

¹ A szláv lakosságra: GYÖRFFY 1963. 520. A határvédő ruténekre és a krajnai kenézeknek adott 1378-as kiváltságlevélre: LEHOCZKY 1872. 457. P.A. Rappaport, M.V. Malevskaja és Sz.I. Penjak Borsova vári ásataisairól, valamint az ungvári és a borsovai várról, mint a szláv knyázság központjainak hipotéziséről: NÉMETH 1975. 10. Várdaról, mint az első nemzeti központról és Borsova I. István király általi központtá tételéről, valamint a határvármegyéről és tatárjárás utáni megszűntéről: GYÖRFFY 1963. 520., 522. A kisvárdai ispáni székhelyről és feltételezett földváráról: NÉMETH 1975. 10., valamint NÉMETH 1986. 116. Borsova várának szláv eredetét valló nézetekről: BONA 1995. 73. további irodalommal. A határvédő népelemekről: GYÖRFFY 1963. 520–522. és NÉMETH 1975. 5–7.

² Szláv eredetű a Beregdaróctól egykor keletre eső Kirva (Kereua, Kerua, Criua, Ereua, Creua) neve, amely a szláv „kriv”=görbe szóból ered és amely talán az egykor azonos nevű itteni, erősen kanyargó patakról kaphatta nevét. A Kirva helynevekről: KNIEZSA 1943. 155., 273. Valószínűleg szintén szláv származék a Beregdaróccal nyugatról határos egykori Zsid (Syd) neve, amely feltehetően a „séd”=folyócska szóból származik. Erről: KRISTÓ 1973. 31. Szláv (személynévi?) eredetű az északkeletről határos Deda neve is. Erről: KNIEZSA 1943. 193. A délről határos Csaroda (Csarnavoda) az itt folyó azonos nevű vízről kapta nevét, jelentése: „fekete víz”. Erről: ENTZ 1955. 213.

³ Regestrum Varadinense. Kiadták: Karácsonyi János és Borovszky Samu. h.n. 1903. 244.

⁴ Mező megállapítása szerint a nemzetségekre utaló családnevek között óriási többségben fordul elő a „Tót”, és „a vidéken a XV. században még (vagy már) jelentékeny szláv csoportok éltek.

⁵ MOL P 450 fasc. XVI. 25-60. Teodor herceg rutén telepítéseiről: LEHOCZKY 1893. 107. Ung vármegyében még a XVI. században is folyt a rutén betelepítés. Erről: ENGEL 1998. 27.

A terület egy XII. századi királyi adomány eredményeként a német eredetű Gutkeled nemzetség kezére került.⁶ Beregdarócot a nemzetségnek azon ágából származók birtokolták, akiket a Sárváron (Nagyecsed mellett, Szabolcs megyében) felépített monostorról Sárvármonostoriként tartanak számon (KARÁCSONYI 1901. 72–80., WERTNER 1891. 247–269.). Az itt birtokos nemzetségbeliek közül az egyik az 1301-ben vagy előtte kihalt Chama ága volt, amelynek Daróc déli felén kívül Kirván, Gelénesen (Borsova vármegye), Pechén (Pete – Szatmár vármegye) és Enduson (Szabolcs vármegye) voltak birtokai (FEJÉR 1829/44 VIII. 18.). A falu másik fele az 1284 körül feltűnő Daróci István (ZICHY I. 66.), majd fia János kezén volt, s ezt valószínűleg közösen birtokolták Daróczi Simonnal. Tekintettel arra, hogy Simon fia Máté 1363 előtt feleségül vette János lányát Daróczi Klárát (ZICHY III. 220.), Simon ágának még a XIII. században el kellett válnia Istvánétól, hiszen a kánonjog szerint a házasságkötésnek a vérrokonság negyedéig volt akadályja (WERBÓCZY 1898. I. rész 107. cím).

A falu nevét predikátumként felvevő, eszerint nyilván itt is lakó⁷ Darócziak voltak – a XV. századtól forrásokkal is igazolhatóan – az itteni Szent Márton anyae gyház kegyurai. Mint kegyurak, valószínűleg ők állították a papot,⁸ és feltehetően itt is temetkeztek, legalábbis a nemzetség mind erősebb széttagolódásától kezdve. Arra vonatkozóan nem rendelkezünk adatokkal, hogy mikor vette kezdetét Darócon e gyakorlat, mindenesetre a sárvármonostori főág négy ágából az egyik képviselője, Várdai János, ragaszkodva a sárvármonostori kegyuraság őt illető részéhez, azért tiltakozott 1337-ben, mert az egyébként a Darócziakkal közös alágból származó Detre fia (Atyai) Mátyás, Balkányi János fiai, László és Fábián, valamint a negyedik ágból származó Miklós fia Ellős (a Gacsályi család őse) az ő tudta nélkül adta el a sárvári monostorban bírt és a hozzá tartozó részeit Báthori Bereck fiainak, János és Miklós mesternek, noha az, a közelebbi rokonság jogán őt illette volna meg (ZICHY I. S 10.).

A beregdaróci templomban 1991-ben végzett régészeti kutatás során feltártuk a ma is álló épület belsejében a pápai tizedjegyzékekben említett⁹ azonosítható Árpád-kori templom maradványait. A korai épület falát törtkő alapon téglából rakták, kb. 90 cm-es

2. kép Az Árpád-kori kapu kövei
Abb. 2 Die Steine des arpadenzeitlichen Tores

vastagságban. A megfigyelt részekben a téglák egymás mellett futó sorokban helyezkednek el, néhány átkötéssel. A hajó belső szélessége kb. 5,4 m, hossza a ráépített falak alatt követhető maradványok tanúsága szerint kb. 9 m volt, vagy valamivel több. Apszisa – amennyire a későbbi temetkezések során csaknem teljesen elpusztított maradványaiból meg lehetett állapítani – ívesen záródott. Noha a későbbi temetkezések során az apszis falát csaknem teljesen kiszedték, kis részlete előkerült a mai szentély délnyugati sarkánál. Diadalívének maradványára építették rá a gótikus templom diadalívét. Az egykori szentély falán vakolatnyomok is maradtak. Járószintje talán a téglafal aljához igazodó, a bolygatlan talajon mutatkozó habarcsos szinttel azonosítható. A Székér György vezette falkutatás során több, lépcsős tagolású kőelem került elő, amelyek egy kapu keretelésének darabjai lehettek (2. kép). Az északnyugati támpillérmaradványból kibontott rézsús kőlap talán párkányhoz tartozott. Egy további, szintén építőanyagként felhasznált nyíláskeret-töredék az Árpád-kori templom bizonyos mértékű átalakítására utalhat.

Több – a gótikus épület alapfala által részben takart – sírt is feltártunk. Ezek tájolásuk alapján két csoportra oszthatók: egyik részük tájolása igazodott a korai temploméhoz, arccal keletre néztek; a másik csoporthoz tartozókat – ezek egyikére ráastak egy keletnek tájolt sírt – arccal délkeletnek tájolták. Ez az egyetlen nyom, amely arra utal, hogy esetleg a korai templomot megelőző temetővel is számolhatunk.

Minden bizonnyal a korai templomot említik az 1435-ös és 1436-os összeírások (ZICHY VIII. 581–582.), amelyekben azt olvassuk, hogy az épület torony nélküli *kő*, vagyis nem fából lévő templom volt,¹⁰

⁶ A Gutkeled nemzetségről: Kézai Simon: A magyarok viselt dolgai. In: A magyar középkor irodalma. Válogatta: V. Kovács Sándor. Budapest 1984. 159., 197. KARÁCSONYI 1901. 19–20., GYÖRFFY 1963. 523., Magyarország története I. Szerk. Bartha Antal. Budapest 1984. 956., 881., KRISTÓ 1983. 41., NÉMETH 1988. 120–121.

⁷ Az 1378-ban megintésükre Daróca érkező konventi küldöttek „otthon” találták Daróczi János fiát Lászlót és fiait (ZICHY IV. 81.).

⁸ 1397-ben Zsigmond király egy levelében mint régi szokásra hivatkozik arra a gyakorlatra, amely szerint Bereg megye urai, comesei és nemesei a maguk akarata szerint iktatják be és teszik le az egyháziakat. (ZSO 524.)

⁹ Pajsa, Benedek (sacerdos) 1334-ben 4, majd 3 garas pápai tizedet fizetett: GYÖRFFY 1963. 538.

¹⁰ Ebben az értelemben használták a kifejezést pl. a téglából épített gyűyei templomra is 1500-ban (GERGELYFI–GILYÉN 1986. 318.). A középkori birtokbecsükben ugyanis az értékhár a kő- és a fatemplom, illetve kápolna, nem pedig a kő- és a téglatemplom, illetve -kápolna között húzódt.

temetkezési joggal (cum sepultura) és haranglábbal (pede campane). Eszerint a 10 márkás értékkategóriába tartozott (FÜGEDI 1991. 5960.).

A XIV. századi források tanúsága szerint a Daróczi család vagyoni állapota aligha felelhetett meg a jobb módú, nemesi színvonalnak. Daróci birtokok jelentős része, valamint az 1307-ben lakóitól elhagyatottként említett Sid és Kirva birtokuk (ZICHY I. 115.) a megyében rohamosan terjeszkedő Várdai család kezére került, sőt a Daróc egy részét a Várdaiaknak elzálogosító Daróczi János comes fia, László, 1346-ban Várdai János mester familiárisaként szerepel (ZICHY II. 196.), továbbá a már említett Daróczi Máté fiait, Jánost és Mihályt (Kis-)Várdai János fia Domokos famulusaiként és daróci officialisaiként említik 1375-ben (ZICHY III. 605., 607.). A birtokeladományozás első állomásaként egy 1301-es oklevél szerint Daróczi István fia János Daróc (déli), Kirva, Gelénes (Borsova vármegye), Endus (Szabolcs vármegye) és Pete (Szatmár vármegye) felét, melyet unokatestvéréától, a magtalanul elhalt Pétertől örökölt, a Balkányi család ősenek, Lőrincnek engedte át (FEJÉR VIII. 5. 18.). Ezt követően 1307-ben daróci birtoka negyedét 20 márkáért (melyre további 20 márkát vett fel), majd még ugyanebben az évben Sidet és Kirvát zálogosította el 40 márkáért Várdai László és Pelbárt mesternek (ZICHY I. 115.). Úgy tűnik, a Szatmár megyei Daróccal, Lázárral és Kutérrel határos Pete birtokuk visszakerült kezükre, mert egy 1320-as oklevél szerint Daróczi János és fia László Pete nevű földjüket, illetve birtokukat Salamon fia János és Balkányi János fiai, László és Fábrián engedélyével 50 márkáért örökre eladták a Káta nembéli Gábor fia Tamás fia Jánosnak (ZICHY XII. 5.). 1327-ben Daróczi Jánosnak Gelénes nyugati felét kellett átadnia 12 márkáért bírság és emberölés miatti vérdíj fejében a már említett Detre fia Atyai Mátyásnak (AO II. 275.). Mivel Daróc említett részének, Sidnek és Kirvának zálogösszege a kiváltás elhanyagolása miatt 120 márkára emelkedett, amit Daróczi János comes és fia László végképp nem tudtak megfizetni, egy 1341-es oklevél szerint átengedték ezeket Várdai László fia Jánosnak és örököseinek örökös birtoklásra (ZICHY II. 605–607., 393.). Egy 1348-as forrás szerint Daróczi János és László Daróc birtokuknak a Rozsályi Kunoktól visszaszerzett dél felé eső negyedét zálogosították el Várdai Jánosnak, melyet még Daróczi János adott zálogba Balkányi Lőrincnek, és akinek unokáitól, Lászlótól és Fábriántól, a szintén nemzetségbéli Rozsályi Kunokhoz került (ZICHY II. 292.). 1358-ban Daróczi János és László, valamint Várdai János birtok-

cserében egyeztek meg. Daróc déli felét, amely 1348 óta zálogban volt Várdai Jánosnál, végérvényesen neki engedték át petei birtokuk Lázárral és Kutérrel határos felével együtt. Várdai János viszont Sid és Daróc birtok feléből egy negyed rész átadására és 36 márká fizetésére tett ígéretet (ZICHY III. 126–127.). Kérdés, hogy a lesüllyedés megakadályozására tett erőfeszítés húzódik-e meg a Darócziak két ágának Daróczi Simon fia Máté és Daróczi János lánya Klára házassága általi összekötésében. Mindenesetre Máté fia János e házasság alapján nyújtotta be 1363-ban anyja leánynegyede iránti igényét, amely Darócnak és Petének az éppen Várdai Miklós kezén lévő feléből neki járt (ZICHY III. 177.).

Daróczi László fiai – Lőrinc, Tamás, János és Bertalan – azonban szembefordultak apjuk és nagyapjuk birtokelidegenítő politikájával. Erre lehetőséget adott a szokásjog, amely szerint az ősi, fekvő jószágokat az apa a fiúk sérelmére el nem idegenítheti, elidegenítés esetén azok még akkor is visszakövetelhetők, ha örökös joggal vannak lekötve (WERBÓCZY 1898. I. rész 82. cím). A tiltakozások eredményeképpen 1378-ban Daróc déli felének visszaváltását rendelte el a bíróság 37 márkában és 1 forintban (ZICHY IV. 106.). László fiai azonban nem elégedtek meg ennyivel, Daróc másik felének negyedére és Sidre is igényt tartottak (ZICHY VIII. 505.). A pereskedés 1433-ban azzal zárult, hogy Várdai Domokos fiainak – Miklósnak és Pelbártnak – be kellett érnie Daróc déli felének negyedével és Siddel (ZICHY VIII. 508.), s Daróc e részének kijelölése érdekében 1435-ben és 1436-ban összeírás készült a faluról (ZICHY VIII. 581–582.). A Daróci család pozíciójának megszilárdulására utal továbbá, hogy 1370-től kezdve több királyi ember is kikerült a családból (LEHOCZKY 1881. I. 378., ZSO 608. 2500. szám: Daróczi Bertalan 1418), sőt egy 1381-es forrás szerint (ZICHY IV. 136.) Lőrinc és Bertalan a király seregében – szinte a Várdaiak hasonló jellegű XIV. századi vállalkozásait megelőzve¹¹ – itáliai hadjáratban való részvételre is vállalkozhattak. Továbbá Bertalan fia Mihály 1436-ban Homonnai Drugeth István és Bertalan jeszenői várnagyaként tűnik fel (ENGEL 1996. I. 334., II. 56.). Ezzel szemben a másik ág, a szükség kényszerére hivatkozva, még 1409-ben és 1418-ban is adott, illetve zálogosított el a Várdaiaknak sidi valamint daróci birtokrészeket (ZICHY V. 612., VI. 483.). Sőt 1423-ban a daróci templom patronátusi jogának rájuk eső részét is megpróbálták eladni a Várdaiaknak, de ezt a tiltakozó László-leszármazottaknak úgy tűnik sikerült megakadályozniuk (ZICHY VIII. 110.).

¹¹ Várdai II. János 1350-ben a tengeren túlra, Karácsonyi János szerint a nápolyi hadjáratra készült, de végül is nem ment el (KARÁCSONYI 1901. 78.). Egy 1387-es oklevél szerint Várdai Domokos kivette részét a királynők megszabadításában (ZICHY IV. 324.). Várdai Domokos fia Miklós 1399-ben a királyt kísérte a török háborúba (NÉMETH 1988. 50.).

3. kép A beregdaróci református templom délkelet felől
Abb. 3 Beregdaróc, die reformierte Kirche von Südosten

4. kép
Lábazati töredék,
feltehetően a magtárrá alakított kastélyból
Abb. 4

Sockelbruchstück aus dem „Schloss“ von Beregdaróc

A nem túl kedvező természetföldrajzi fekvésű Daróc – határai 1357 tavaszán és 1358 őszén az árvíz miatt például járhatatlanok voltak (ZICHY III. 61., 128.)¹² – az 1378-as adatokból következtethető igen erős telekpusztásodás (ZICHY IV. 42, 42.)¹³ ellenére fejlődésnek indult. Erre utal, hogy az összeírások adatai szerint a XIV. század végén – a XV. század elején legalább 30 km²-es,¹⁴ 2/3 részt mezőgazdaságilag – 1423-ban már részben háromnyomásban (ZICHY VIII. 110.) – megművelt területet felölelő határu, minimálisan 150 főre tehető lakosságú¹⁵ Beregdarócból

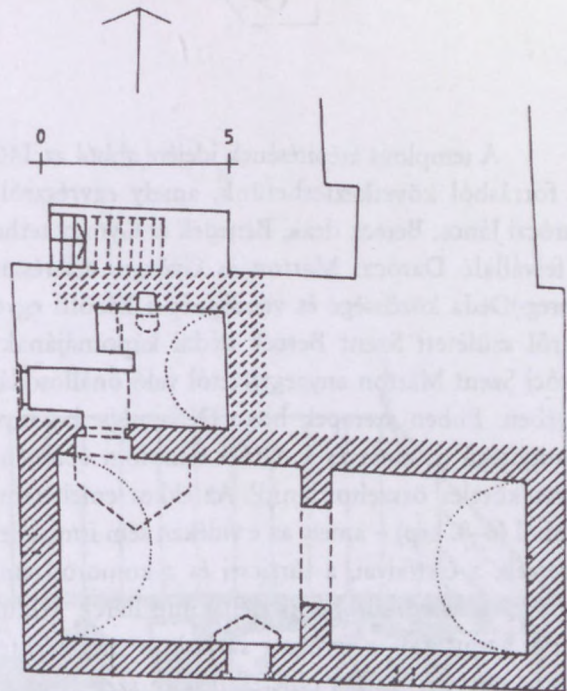
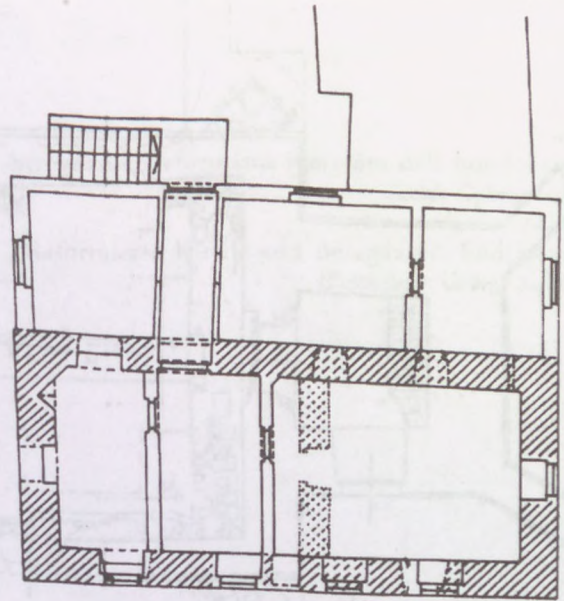
¹² Az 1698-as árvízről: P 450 6. cs. fasc. XVII. 1–76. Az árvíz elleni töltés elhanyagolását említő 1702-es levél: MOL P 450 6. cs. fasc. XIII. 1–44. A dédai határban lévő mezőn 1804-ben 5000 kéve nád vágására adtak ki engedélyt. P 450 7.cs. XXIV. 1–55. Ez – mai kévé méretekkel számolva – négy átlagos méretű, háromszögletű ház befedésére elegendő.

¹³ 1378-ban Daróc déli felében 14 lakott sessióra 12 lakatlan esett. Jánkon a Várdaiak birtokában 39 lakott és 13 pusztá telek volt (ZICHY XI. 96.). A kisvárdai uradalom területén, hogy enyhítsenek a telekpusztásodás következményein, a pusztá teleket kiosztották a falvak jobbágyainak telkeihez. Idézi: SZABÓ 1975. 43. A Várdaiak gazdálkodási stratégiájáról és a pusztásodásról még: NÉMETH 1993. 179., 180., UDVARDY 1991. 306., 311. a Zichy okmánytár adataival.

¹⁴ Az 1378-as összeírás szerint a falu feléhez 8 ekényi (1200 királyi hold) szántó, 250 kaszaalja (250 hold) kaszáló, valamint az egész faluhoz 7 ekealjnyi (1050 királyi hold) erdő tartozott. Feltéve, hogy a falu másik feléhez kb. ugyanennyi szántóföld és kaszáló tartozott, valamint, hogy a belső telkeken kívül mindent összeírtak, a falu határa – királyi holdat alapul véve – hozzávetőlegesen egy 6,5–7 km átmérőjű kör területének megfelelő méretű lehetett. E számítás helyességét megerősíti, hogy a Horgastóháti nevű határrész, amelynek Csarodához történt csatolása miatt a Csarnavodaiakkal pereltek a Várdaiak és a Daróciak 1464-ben és 1469-ben, és amelynek birtokába való iktatásától tiltották a Csarnavodaiak és a Surányiak a Daróciakat 1474-ben (LELESZ 32. y. Act. 14. és K 145, LEHOCZKY 1881.III. 185., ZICHY XI. 146.) 2,5–3 km-re van Daróc központjától délre. Ez a határméret egy korabeli, 1378-as becslést – a Krassó megyei Vojját, másképpen Patakét – alapul véve, 400–450 ember eltartására lehetett elegendő. Idézi: SZABÓ 1975. 11.

¹⁵ A teljes portaszámot az 1378-as adatok alapján 52-re becsülhetjük. Az 1435-ös összeírás szerint Kisvárdai Miklós és Pelbárt 20 jobbágyessiót mondhatott magáénak, ebből 10 esett Daróc északi felének negyedébe. Az 1436-os összeírás szerint a falu északi felének negyedében 19 lakott sessió volt a Várdaiak birtokában (ZICHY VIII. 581., 582.).

1477 előtt kivált Kisdaróc¹⁶, ahol mind a Várdaiaknak, mind a Darócziaknak voltak birtokaik. Noha több forrás tanúskodik arról, hogy a Darócziak a XV. század folyamán is juttattak Várdai-kézre daróci és egyéb birtokokat,¹⁷ a család néhány tagja meggazdagodott és többen birtokokat szereztek a környéken.¹⁸ Ezzel a relatív jóléttel függ össze, hogy – akkor, amikor a Várdaiak 1465-ben megkezdték a régi kisvárdai vár átépítését és valószínűleg a század harmadik negyedében az új, nyugati tornyos plébániatemplom emelését¹⁹ – a Darócziak egy 1465-ös oklevélből²⁰ következtethetően a régi, kicsi daróci templom helyén egy nagyobbat építettek (3. kép), sőt – valószínűleg Márton, György (1458-ban királyi emberek – LEHOCZKY 1881.III. 414.²¹) – a falu közepén, a templom közelében egy nagyméretű, ma is álló, az innen származtatható, a templomhajó délkeleti oldalához épített újkori támpillérből kibontott faragott kőanyag tanúsága szerint igényesen kialakított, alapincézett kő lakóépület (4–5. kép) is emeltek, melyet az újkorban magtárrá alakítottak.²² Noha nemesi lakóépületet először 1511-ben említenek a faluban, amikor is Daróczi István tiltotta Daróczi Mártont és feleségét, Oroszi Borbálát egy nemes ház eladásától (LELESZ 202.138.), már a XV. században is több ilyen lehetett Darócon.

5. kép
A beregdaróci magtár alsó
és felső szintjének alaprajza
(Szekér György felmérése)

Abb. 5

Das „Schloss“ von Beregdaróc, Grundriss des
Unter- und Obergeschosses
(Aufnahme: György Szekér)

¹⁶ 1477-ben azért folyt vizsgálat Daróczi János, István és Márton javára Kisvárdai Miklós és anyja (Perényi) Katalin, valamint néhai László fiai, János és András ellen, mert bizonyos szántókat, legelőket és erdőket, úgymint (Béganta)vamezejét, Homokosligetet, Bartavamezejét, Nagynyomást és Kisnyomást, amelyek Daróc határához tartoztak, kisdaróci birtokukhoz csatolták (LELESZ D97).

¹⁷ 1467 előtt pl. Daróczi Bereck és János elődei adtak el Várdai István érseknek és testvéreinek, Miklósnak és Lászlónak Darócon, Darócpatakától délre, a Várdai-birtokban lévő negyed részen túli birtokrészeket (LELESZ D74). 1469-ben pedig Daróczi János és Bereck deák, Daróczi Márton, György és István terheit is felvállalva örökre eladományozták a Bereg megyei Gut, Gát és Gelénes birtokokban, illetve Kirva és a Szatmár megyei Pete prédiomokban birt részeik harmadát Várdai István bíborosnak, valamint néhai testvérei, Kisvárdai Miklós fiainak, Miklósnak, Simonnak, Mátyásnak és Aladárnak, valamint László fiainak, Andrásnak, Lászlónak és Jánosnak (ZICHY XI. 4. A közlő tévesen feltételezi, hogy a Guthiak az eladók).

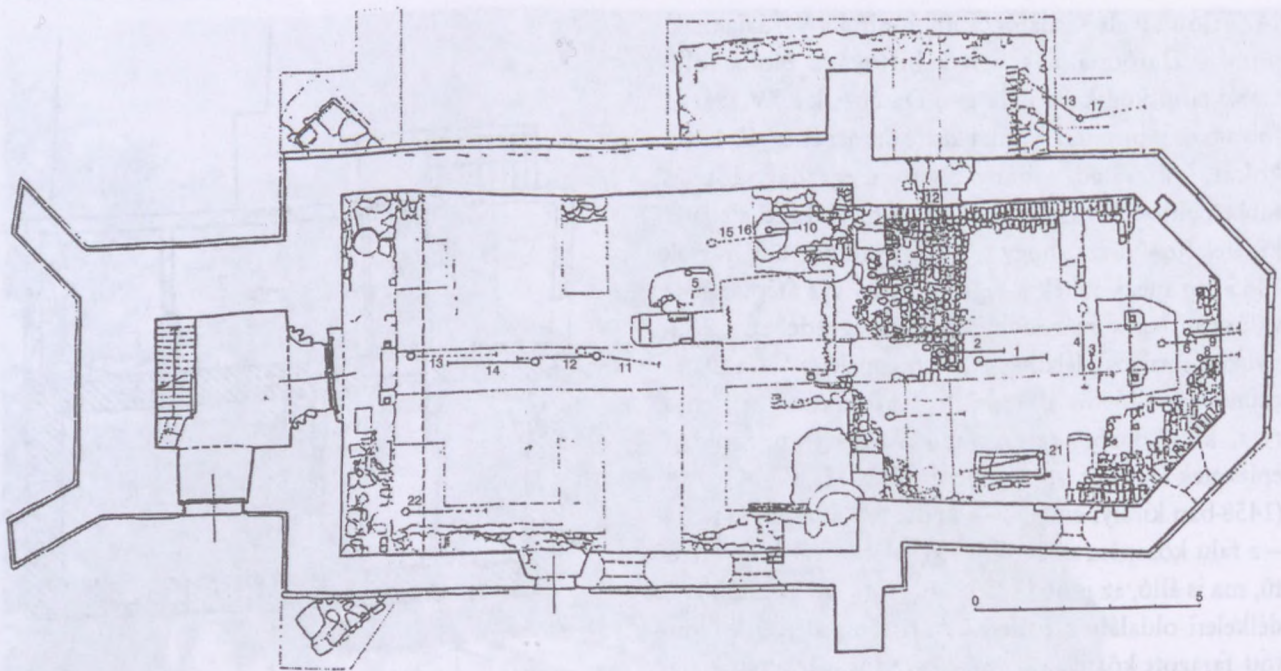
¹⁸ A XV. században és a XVI. század első évtizedeiben a következő falvakban voltak birtokaik, vagy birtokjogi követeléseik és pereik: Bereg megyében 1409-ben, 1428-ban és 1473-ban Siden, 1428-ban, 1469-ben és 1473-ban Kirván, 1461-ben és 1465-ben a beregszászi Sarop- és Fogas hegyen szőlők, 1467-ben, 1469-ben, 1503-ban és 1525-ben Kissurányban, 1467-ben Papiban, 1468-ban, 1504-ben, 1513-ban és 1519-ben Mocsolán, 1469-ben, 1473-ban és 1511-ben Guton, 1469-ben és 1473-ban Gáton, 1473-ban Atyán, 1469-ben, 1473-ban, 1511-ben és 1513-ban Gelénesen, 1474-ben Csarodán, 1481-ben és 1504-ben Kismuzsalyban, 1481-ben, 1489-ben, 1513-ban, 1522-ben, 1523-ban és 1524-ben Kisdarócon, 1481-ben, 1506-ban, 1513-ban és 1519-ben Borsován, 1503-ban Lónyán, Surányban és Tákoson, 1511-ben Kisbégányban, 1513-ban Bégányban és Maszárfalván, 1515-ben Mátyuson, 1524-ben Fejércsén, 1525-ben Gulácson, Szatmár megyében 1464-ben, 1469-ben és 1473-ban Petén, 1489-ben Körtvélyesen, Szabolcs megyében, 1468-ban Ramocsaházán és Ibronyban, 1473-ban Balkányban, 1468-ban és 1473-ban Enduson, Ugocsa megyében, 1481-ben, 1506-ban, 1513-ban és 1519-ben Orosziban, Zemplén megyében, 1516-ban Kaponyáson, Kereszten, Pinkócon és Kiszertván.

¹⁹ A kisvárdai várról: ÁCS 1980. további irodalommal és BALOGH 1986. 137. A plébániatemplom átépítéséről: ENTZ 1986.192. Németh Péter az építkezést 1430 és 1450 közé datálta: NÉMETH 1988. 56. Marosi Ernő szerint az egyik boltozatindítás büsztyjn ábrázolt alak sodronyinge a XV. század végére utal: NÉMETH 1988. 64.

²⁰ LELESZ D 70., LEHOCZKY 1881. III. 216. szerint a templomot a Várdaiak építették a XIV. században.

²¹ Minden bizonnyal az itt említett lehetett az a Daróczi Márton, aki 1460-ban zálogba vett egy másik Daróczitól egy daróci kúriát (MOL DL 86690).

²² Az épület tipológiai helyéről: KOPFANY 1999. 61., 62., 79. Kérdés, azonosítható-e ez az épület a Darócziakról a Galambos család révén Lónyay Ferencre szállott daróci kúria megtámadása kapcsán 1737-ben említett, az udvaron álló kőházzal (MOL P 450 6. cs. fasc. XVIII. 144.).

6. kép A beregdaróci református templom alaprajza
Abb. 6 Grundriss der reformierte Kirche von Beregdaróc

A templom átépítésének idejére abból az 1465-ös forrásból következtethetünk, amely egyrészt a Daróczi János, Bereck deák, Benedek és György terheit is felvállaló Daróczi Márton és György, másrészt (Bereg-)Déda közössége és vendégnépei közötti egyezségről született Szent Bereck dédai kápolnájának a daróci Szent Márton anyaegyháztól való önállósodása ügyében. Ebben szerepel, hogy Déda népe bizonyos mennyiségű gabonát és a daróci templom építéséhez követ köteles összehordani.²³ Az ekkor emelt templomból (6–8. kép) – amely az e vidéken sem ismeretlen, a berceli, a csetfalvai, a túrricsei és a komorói templomok²⁴ (9. kép) által képviselt támpillérek nélküli, illetve a pusztán a nyugati sarkokon megerősített típusba tartozik – a támpillérek nélküli szentély, valamint a sekrestyének, a hajónak és a nyugati, diagonális támpilléreknek az alapfalai, továbbá a hajó északkeleti sarka maradtak meg napjainkra. Falazata törtköves alapozáson téglával kevert törtkő. Diadalívét a déli oldalon a régi diadalív maradványára építették rá, míg az északon kőalapozást készítettek, amit azonban nem kötöttek be az alapfalba. Bizonyára ehhez a periódushoz tartozott az a téglapadló, amelynek

maradványait a szentély nyugati részén, a korai szint feletti talajrétegen lehetett feltárni.

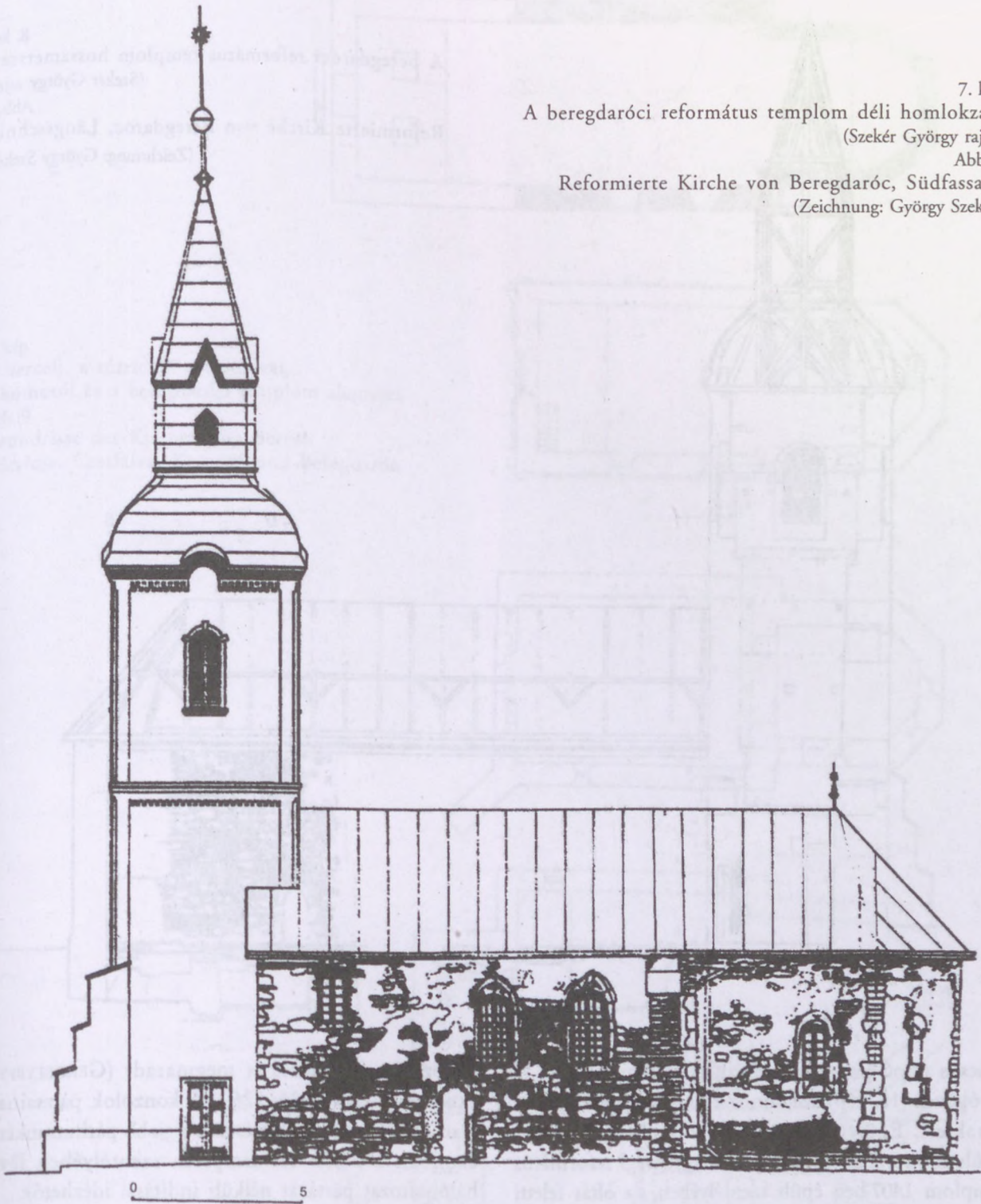
A szentély a templom 1862-es leégését követő helyreállításig alacsonyabb volt, mint a hajó. Kb. 5,5 m magas falazatát nagyhornyú koronázópárkány zárta le. A rézsús lábazati párkány a sekrestyén és a hajón is körülfutott. A szentély kétszakaszos keresztboltozatot kapott. A boltozat bordáinak profilja egyszer hornyolt, élszedéssel kapcsolódik a bordatőhöz. Míg a szentélyzáradék négy sarkából és a diadalív mellől emelkedő bordák kisebb konzolokról indultak, addig a szakaszhatárra eső három-három borda indításaként szolgáló, a hatszög három oldalából képzett egy-egy konzol díszesebb kialakítást kapott, csúcsos talpú pajzsokat faragtak rájuk. Mindkettő felett rézsús pártázatot is faragtak. A záróköveken lévő címerpajzsok közül az oltár felett lévő a középvonalra szöveget bezáróan helyezték el (10–11. kép).

A daróci templom szentélyén csak a délkeleti poligonoldalon és a déli oldal keleti szakaszán nyitottak egy-egy, nem túl széles, csúcsíves ablakot. Kávájuk faragott kő, záradékuk falazott. Ekkor készültek a hajó később átalakított ablakai (13. kép), valamint a sze-

²³ Több szempontból is érdekes ez az adat. Egyrészt rámutat arra, hogy az anyaegyház-leányegyház viszony független volt a patronátusi függőségi rendszertől, hiszen Déda nagyobb részt a munkácsi vár birtoka volt. Egy másik jellemző példa: A tarnóci (Ung megye) Szent Imre templom plébánosának a kegyúr nem engedélyezte, hogy a Palágyi János által alapított darmai kápolnában misézzen. Ezért Palágyi János 1399-ben beperelte a tarnóci plébánost. Idézi: ENTZ 1955. 214. Másrészt kitűnik belőle, hogy Déda – nyilván várbirtok helyzetéből fakadóan – azon falvak közé tartozott, amelyek nagyobb fokú szabadságot élveztek, és amelyek lakossága bizonyos mértékű önkormányzatisággal, továbbá temploma vonatkozásában kegyúri jogokkal is rendelkezett – nyilván a munkácsi vár birtokosának hallgatóságos vagy tényleges belegyezésével. Erre további példák: KUBINYI 1999. 285.

²⁴ A valószínűleg 1336 előtt épített és 1944-ben felrobbantott berceli templom és alaprajza: NÉMETH 1997. 38. A csetfalvai ref. templom és alaprajza: JANOTTI 1988. A komorói ref. templom és alaprajza: GULYÁS–ERDÉSZ 1986. 398. A bejáratának kökerete alapján a XVI. század elejére tett túrricsei ref. templom és alaprajza: GERGELYFFY–TOMBOR–GILYÉN 1986. I. 323.

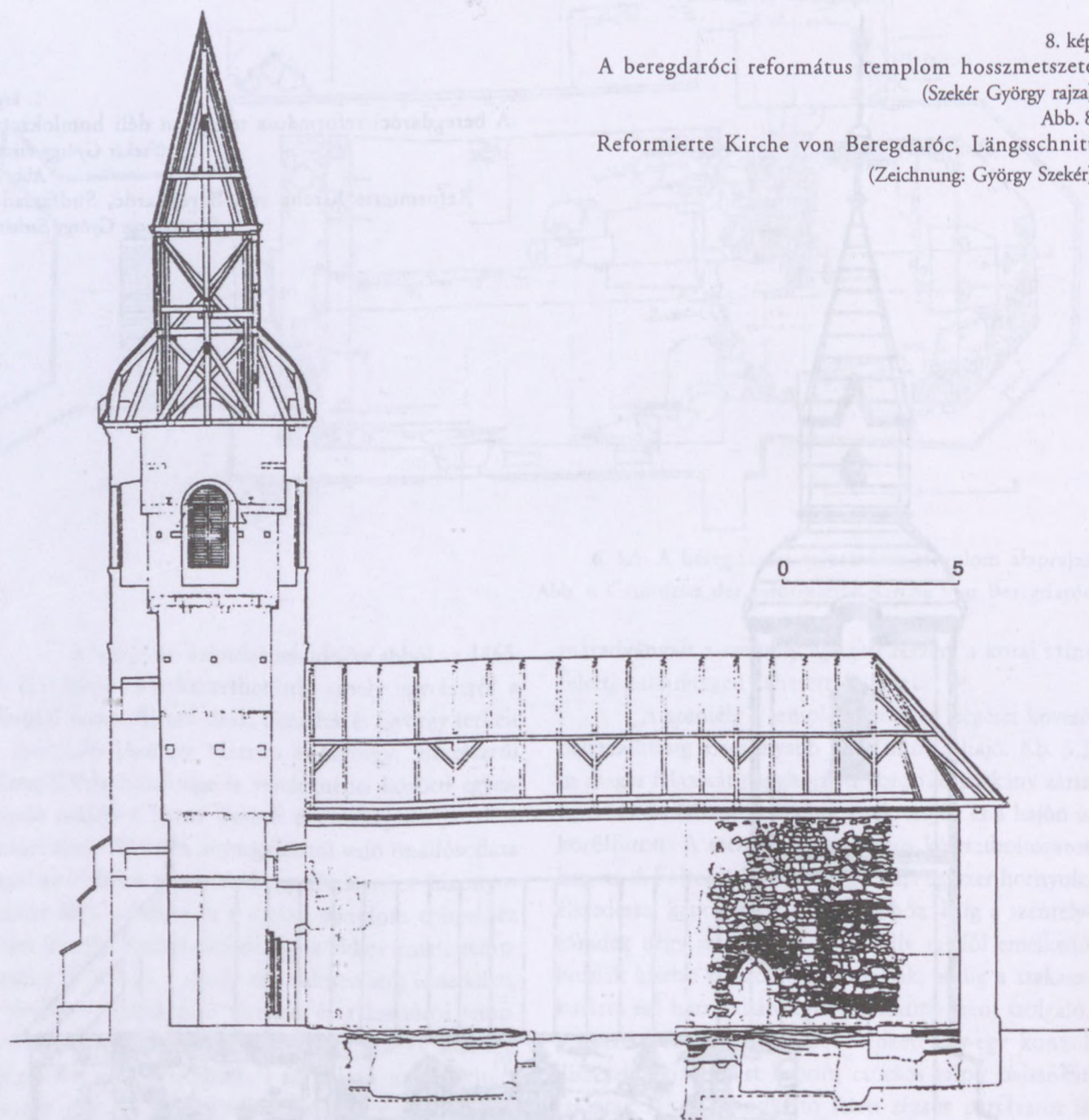
7. kép
A beregdaróci református templom déli homlokzata
(Szekér György rajza)
Abb. 7
Reformierte Kirche von Beregdaróc, Südfassade
(Zeichnung: György Szekér)

möldökgyámos déli (12. kép) és talán a csúcsíves, pálcáthatásos nyugati kapu (14. kép). A sekrestyébe csúcsíves, élszedett profilú, prizmás lábazatú ajtó nyílt. Küszöbe a járószinthez viszonyítva 20–25 cm magasan volt. A szentély déli falába téglából kifalazott, ívesen záródó, lépcsőzött bétetű, széles ülőfülke mélyedt. Kő ülőlapja kb. 45 cm magasságban volt az említett járószinttől. Az északi poligonoldalon kő keretelésű szentségtartó fülkét helyeztek el, a sedilia mellett pedig kegyszerfülkét alakítottak ki a falazatban. Az északi

diadalívpillér előtt a sírföld pálcatagos, áthatásos kötőredékeket rejtett. A darabok a tagozatok mérete alapján leginkább kisarchitektúra részei lehetnek.

Az 1460-as évek közepe táján már nem éppen modern, keresztboltozatos szentélynek a faragott, az architektúra, a nyugati kapu, a déli kapu két szárkőeleme és szemöldökgyámos lezárása, a hajó ablakai, a keleti háromkaréjos kőrácsának és osztósudarának kivételével. Ezek, valamint a déli kapu egy-egy szárkőeleme sárgás riolittufából készültek. A lábazati és a főpárkány

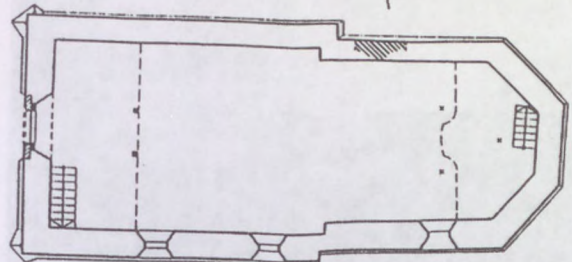
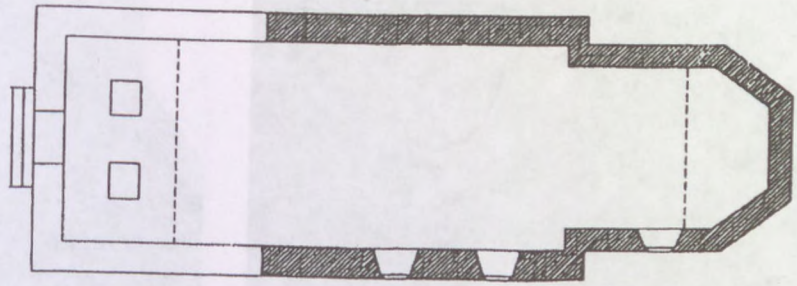

8. kép
A beregdaróci református templom hosszszelvénye
(Szekér György rajza)
Abb. 8
Reformierte Kirche von Beregdaróc, Längsschnitt
(Zeichnung: György Szekér)

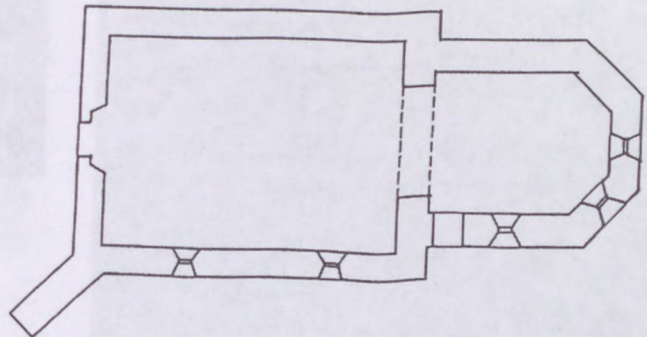
csúcsos talpú pajzsokkal díszített bordaindítások és zárókövek (15. kép) kölcsönöztek igazán reprezentatív karaktert. Épülettagezatokon ezek elhelyezésére a területről korábbi példaként a nagybereg református templom 1407-ben épült szentélyében, az oltár feletti zárókövön lévő és a munkácsi Szent Márton templom szentélyének bordacsomópontjain lévő pajzsok idézhetők. A később gyakorivá váló díszítőelem szintén csúcsos talpú változata tűnik fel a kölcei ref. templom egykor háló- vagy csillagboltozatos szentélyének bordaindításain is. A hálóboltozatos szentélyű vámosoroszi ref. és a jánkmajtisi rk. templom boltozatára faragott címerpajzsok egyszerűbbek. A sárkánnyal körülvett ékmotívumos pajzsú zárókő alapján a Báthoriak 1462-es birtokmegegerősítését követően épített vámosoroszi templom boltindításain lévőkön

a középkori(?) festés is megmaradt (GERGELYFFY–TOMBOR–GILYÉN 1986. 326.). A konzolok pajzsainak Darócon látható elhelyezéséhez legjobb párhuzamként azonban a hejcei rk. templom szentélyében lévő hálóboltozat pártázat nélküli indításai idézhetők.

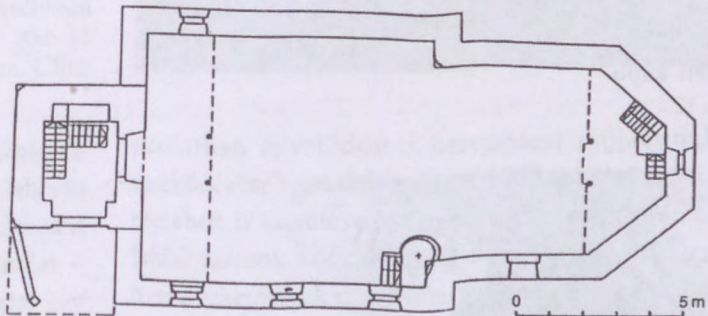
A faragottkő-tagozatok anyaga nem egységes. Kovács István megfigyelései szerint keményebb, szürkés kőből, a Daróctól 8 km-re lévő Barabás mellett bányászott andezittufából faragták a szentélyablakok bélleteit, a szerkezetileg fontos, bizonyára nagyobb terhelésére tervezett pajzsos konzolokat, a lábazati párkány egyes elemeit és a sarokarmiro-zásokat. Viszont könnyű, fehér, jól faragható riolittufából készültek az egyirányú bordaindítások, a boltozat mintegy 25 folyóméternyi anyaga, a zárókövek, a süvegfalazat, a pasztofórium, az említett kisarchitektúra,

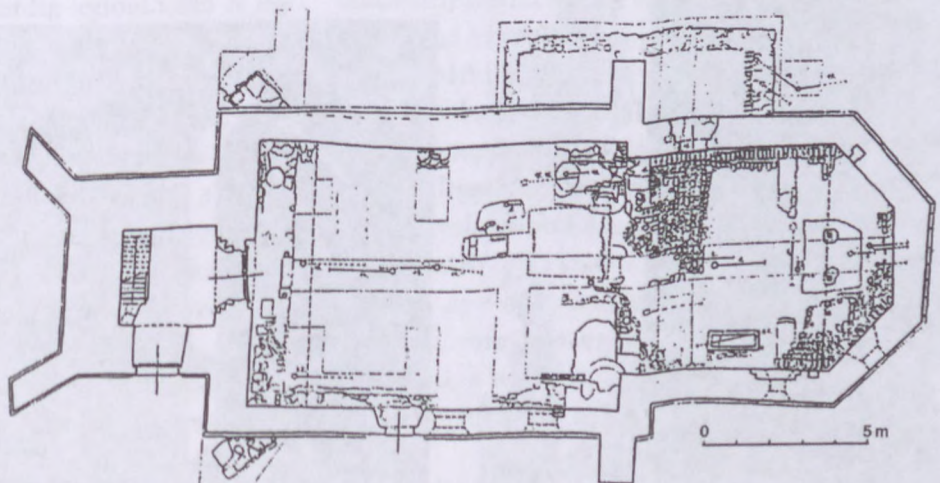
0 3 m

0 5 m

0 5 m

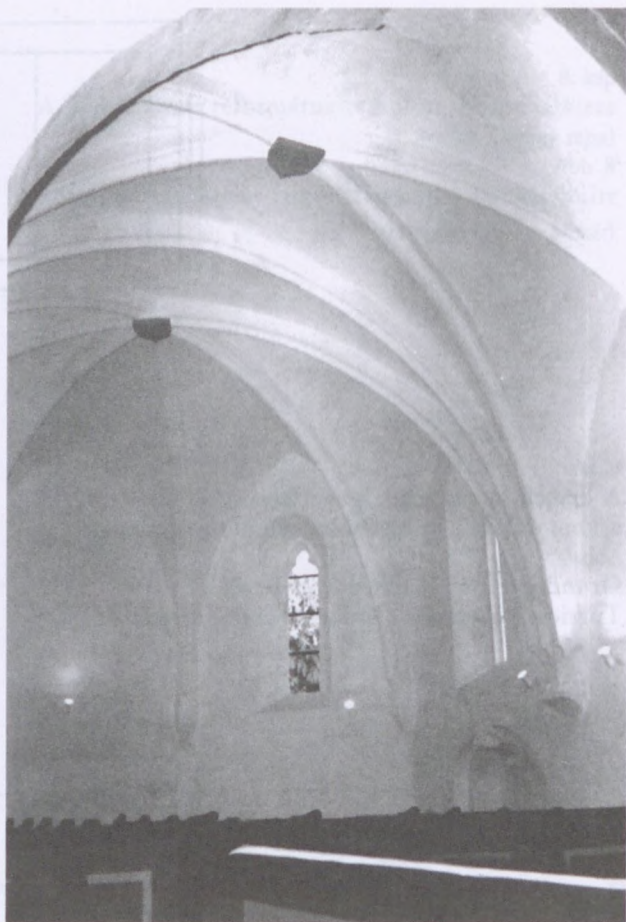

0 5 m

9. kép
A berceli, a túrricsei, a csetfalvai,
a komorói és a beregdaróci templom alaprajza
Abb. 9
Grundrisse der Kirchen von Bercel,
Túrricse, Csetfalva, Komoró und Beregdaróc

10. kép
A beregdaróci református templom szentélye
a boltozat helyreállítása után
Abb. 10
Chor der reformierte Kirche von Beregdaróc
nach der Wiederherstellung des Gewölbes

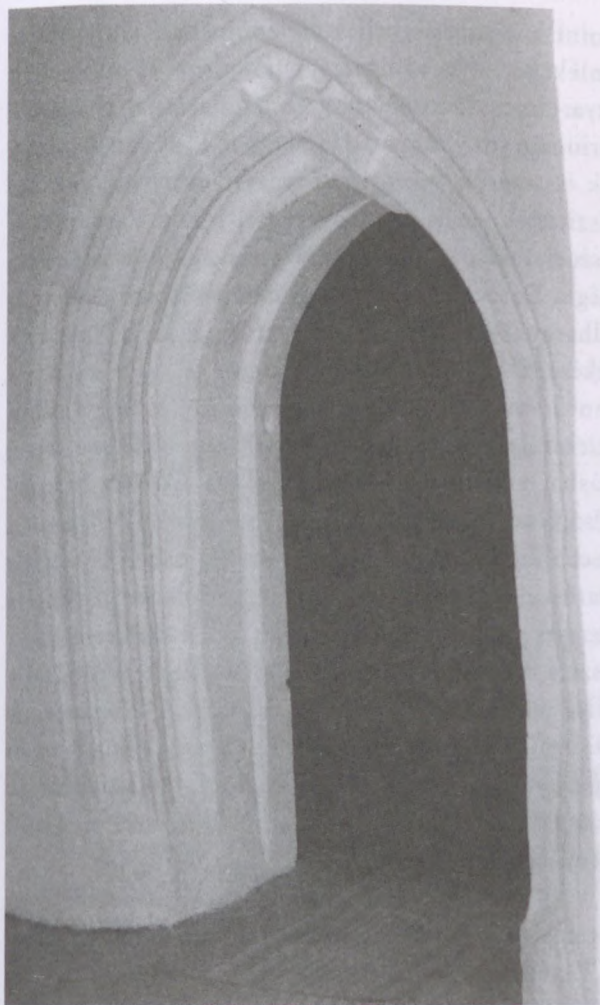
11. kép
A szentélyboltozat részlete
Abb. 11
Chorgewölbe, Detail

12. kép
A déli kapu
Abb. 12
Südportal

13. kép
A hajó ablakai
Abb. 13
Die Fenster im Kirchenschiff

14. kép
A nyugati kapu
Abb. 14
Westportal

15. kép
Bordaindítás a szentélyben
Abb. 15
Rippenanfang im Chor

néhány elemét erősen pórusos, fehér riolittufából faragták. A szerszámok használatát illetően meg lehetett állapítani, hogy a kőfaragók az egyes szerszámokat különféleképpen használták. A szerszámhasználat – egy kb. 8 cm széles laposvéső nyoma – alapján egy kézhez lehet kötni a szerkezetileg legfontosabb és legösszetettebb elemeket, a záróköveket és a bordaindításokat. Nemcsak szerszámhoz, hanem kézhez is kapcsolhatók azok a fogasbárdtól származó nyomok, amelyeket a bordák közel fele részének hátán és vállán, valamint a hajó keleti ablakának kőrácsán, a külső oldalon lehetett megfigyelni. Végül egy harmadik kézre utal, hogy a bordák egy részén a vállakat nem rézsúsan képezték ki, hanem egy 2 cm-es laposvésővel falcot faragtak ki rájuk.

A térségben működő mestereket illetően már az igényes kialakítású nagymuzsalyi templommal kap-

csolatban felvetődött a beregszászi műhely ottani működésének gondolata (ENTZ 1987. 320.). Beregdaróc esetében is ez valószínűsíthető, bár nem kizárt a távolabbi városok kőfaragóinak jelenléte sem. Jól szemlélteti a lehetőségek széles választékát Várdai István utasítása, amely szerint Kassán vagy ahol tudnak, keressenek a kisvárdai vár építéséhez mestereket (ZICHY X. 339.).

Mint látható, a középnemesség soraiban megkapaszkodó Daróciai székhelyük templomát – kegyúri templomukat – igyekeztek a lehetőségekhez képest a leggazdagabban ellátni, kialakítani. Ez nemcsak jog volt, hanem kötelesség és jól felfogott érdek is. A Képes Krónika szavait idézve, a világi embereknek „sajátjuk az öntelt dicsekvés, hogy többet mutassanak magukból, mint amennyit feltételeznek róluk...”²⁵. A hatalom, a tekintély, a gazdagság mind hatásosabb kifejezésre juttatása mindig is olyan kényszer volt,

²⁵ Képes Krónika. A magyar középkor irodalma. Válogatta V. Kovács Sándor. Budapest 1984. 194.

amellyel, ha a társadalom egy adott szintjét elfoglaló nem számolt, életminőségének, lehetőségeinek, társadalmi respektusának hanyatlása járhatott együtt. A pompának és a gazdagságnak a kifejezésre juttatása a Darócziak esetében is elsősorban az alattvalóknak, továbbá a riválisként vagy – házasságban realizálódó családi kapcsolat révén – lehetséges szövetségesként felbukkanó megyebéli és a távolabbi nemességnek, a Guthiaknak, az Orosziaknak, a Barlabásiaknak, a Helmecezieknek²⁶ stb. szólhatott. Az ösztönzést építészeti tekintetben az olyan – hasonló méretű – falusi templomok adhatták, mint a szomszédos (Vámos-) Atya temploma. A mintát viszont, ha nem is közvetlenül, hanem városi, mezővárosi közvetítéssel az arisztokrácia biztosította, amelynek a hatalmából, gazdagságából, végső soron szerencséséből és képességeiből való részesedés erőteljes vonzerőt gyakorolt a társadalom alacsonyabb szintjein élők számára.

A státus épületekkel történő kifejezésének lényeges eleme volt a családi címeres pajzsok felhelyezése. Ezt a gyakorlatot a kevésbé tehető nemesi családok is követték, s bizonyára a feudális reprezentációnak ebből az eszköztárból származtatható a vallásos ikonográfiát és az egyszerű növényi ornamentikát hordozó, valamint a festett vagy faragott ábrázolások nélküli pajzsok épülettagezatokon való elhelyezésének szokása is. A daróci Szent Márton templom esetében azonban könnyen lehet, hogy szükségszerűségből is el kellett hagyni a kegyúri családra utaló heraldikus díszet. Mivel a Darócziak is a Gutkeled nemzetségből származtak, akárcsak a rivális Várdaiak, így bizonyára ők is a nemzetség ékmoatívumos címer-ábráját használták a középkorban, miként ezt a XVII. századból ismert pecsétjeiken lévő ábra²⁷ alapján feltételezhető, és

amint a nemzetségbeliektől fennmaradt címerdíszes emlékeken – a vámosatyai templom szentélyének Atyai-címeres zárókövén, az Anarcsiak anarcsi pasztofóriumán stb. – látható. Ha azonban Darócon a konzolok és a zárókövek pajzsait (vagy némelyiket) ékekkel díszítették volna, a címerábrát bárki a Várdaiakkal asszociálhatta volna, sőt egy peres ügy kapcsán talán még a Darócziak kegyurasága elleni bizonyítékként is felhasználhatták volna. A Darócziak és a Várdaiak békésnek nem nevezhető viszonyát tekintve ugyanis ennek reális alapja volt. Az természetes, hogy a falu belekerült a Várdai birtokokról készített 1453-as összeírásba, valamint az 1471-es és az 1489-es birtokfelsorolásba (ZICHY IX. 404., BALOGH 1986. 174.), hiszen kisebb-nagyobb birtokrészük ebben az időben is lehetett Darócon²⁸, az azonban már elgondolkodtató, miért szerepel maga a templom is a Várdai László lánya, Judit részére készített 1501-es összeírásban (ENTZ 1986. 204.). Mivel nincs arra vonatkozó adat, hogy 1423-ban vagy 1433-ban a kegyuraságból is részt szereztek volna,²⁹ talán a falu értékét – amelyben részbirtokosok voltak – akarták aláhúzni, s kimondatlanul is, megszerzésére irányuló igényüket kifejezni.³⁰

A falkutatás eredményei alapján a templom történetének következő fejezetét a hajó átépítése jelenti. Egyértelműen utal erre az eseményre a hajó ablakain megfigyelhető, az ismételt összerakásból eredő szabálytalanságok mellett a hajó északkeleti sarkában mutatkozó elválás, valamint a szentély és a hosszház falazóhabarcsa közötti markáns különbség. Azt, hogy erre az átépítésre még a reformáció előtti időben került sor, az a kegyeserfülke bizonyítja, amelyik a hosszház déli falában, a diadalív közelében került elő, és amely arra is utal, hogy a déli diadalívpillér előtt mellékoltár

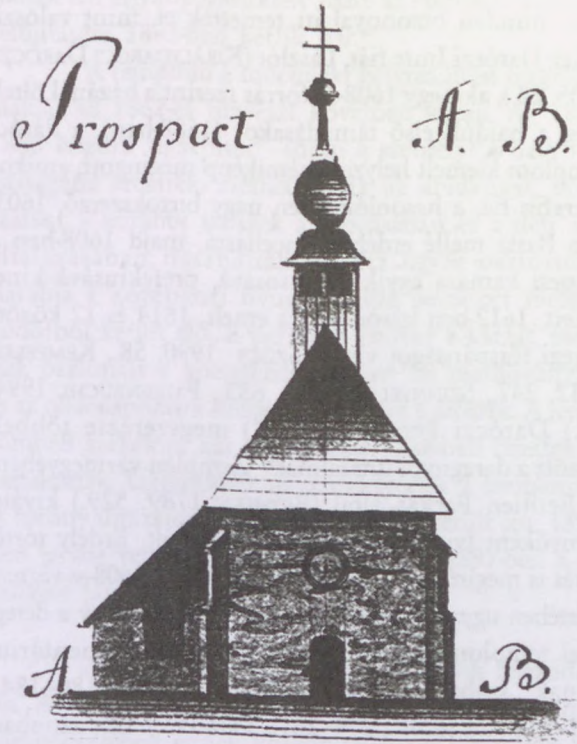
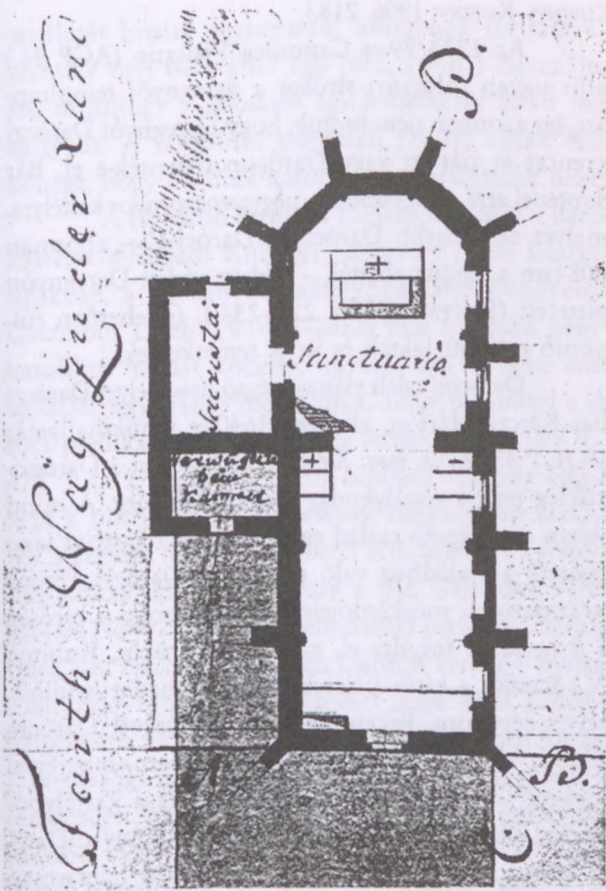
²⁶ Daróci Margit férje, az 1420-ban említett Sartor Miklós jómódú, mezővárosi polgár lehetett. 1423-ban Nicolaus Sartor de Daroch-ként említi egy forrás (ZICHY VIII. I. 10., LEHOCZKY 1881. III. 212., LELESZ Act. 13.). A Gömör megyei Zádorháza-i László 1462-ben adott elismervényt Daróci Györgynek a Darócból járó hitbér kielégítéséről (LELESZ 212. 63). A nemzetségbéli és megyebéli Guthi János (†1493 előtt) lánya, Anna, előbb Daróci János deák (†1481 előtt), majd Nagydaróci Pál (†1519 előtt) felesége lett (LELESZ Z 156, D1. 82060, LEHOCZKY 1881.214., 830.). Szintén megyebeli nemes volt Oroszi György (1493), Daróci Márton feleségének, Borbálának az apja (P 450 7. cs. fasc. XXII. 15–52.). Egy 1503-as forrás szerint Daróci Margit első férje Barlabási Mihály volt, a második Helmecei János (LEHOCZKY 1881. III. 49.), egy 1513-as adat Bégányi Gergely lányát, Ilonát, Daróci Pál feleségként említi (LEHOCZKY 1881. III. 418.), mindannyian megyebeli nemesek. Egy 1516-os adat szerint Daróci Pál deák felesége a Zemplén megyei Kaponyás János (†1516 előtt) lánya, Katalin volt (LELESZ D 263.).

²⁷ P 450 7. cs. fasc. XXIV. 1–55. 1602, P450 6. cs. fasc. XVII. 1-76. 1610. Kérdés – pusztán a címer alapján – tudtá-e, hogy Várdai István vagy a Darócziak pecsételték-e le az 1469-es bevallást (ZICHY XI. S.).

²⁸ Az 1453-as jegyzékből mindössze hat daróci jobbágyukról tudunk (ZICHY 404.). A Várdai Imre és Ambrus részére készített 1521-es összeírás két jobbágyukat említi meg név szerint és nyolc telküket (ZICHY XII. 357.).

²⁹ Ha a Várdaiak a kegyuraságból is részt szereztek volna, 1465-ben együtt szerepeltek volna a Darócziakkal a dédai kápolna önállósodásának ügyében, mint 1454-ben Várdai Miklós főkincstartó és István (a későbbi kalocsai érsek) Daróci Györggyel, másik Daróci Györggyel, Mártonnal és Jánossal, amikor Malomvizi Kenderes János és Zakoli Péter munkácsi várnagyok bizonyos Daróchoz tartozó erdőket és a Liget nevű kaszálókat a vár birtokában lévő Déda határához csatolták (LELESZ V 39). 1469-ben is együtt léptek fel Kisvárdai Miklós fiai Miklós és Simon valamint László fia András, továbbá Daróci János, Márton, Bereck és Miklós Csarnavodai Egyed, valamint Csarnavodai Domokos (†1469 előtt) fiai György és János ellen, mert az utóbbiak Csarnavodához (ma Csaroda) foglaltak Daróc határaihoz tartozó nagy szántóföld darabokat, legelőket, kaszálókat, erdőket és tavakat, úgymint Horgastóháth-at, Adomasryrhath-at, Beganthava mezejét, Homokosligeth-et és Barthavamezejét (LELESZ K 145).

³⁰ A közös birtoklásnak szükségszerű velejárói voltak az egymás rovására elkövetett hatalmaskodások. Egy 1453-as forrás szerint pl. Daróci Márton, György és Gergely népei és jobbágysai uraik tudtával és akarattól fegyveresen és hatalmaskodva Kisvárdai Miklós és László daróci birtokára törtek és két jobbágyot félholtá vettek (LELESZ 360. K 70.). A két család érdekellentéte személyeskedésben is megnyilvánult. A már idézett 1477-es forrás szerint a birtokfoglalás vádjá mellett azért is folyt vizsgálat Kisvárdai Miklós és anyja, valamint Kisvárdai László fiai ellen, mert szidalmazták Daróci János anyját, Dorottyát és testvérét, Erzsébetet (ZICHY VIII. 110.).

16. kép A bárcai templom és ossariuma
Abb. 16 Die Kirche von Bárca und ihr Ossarium

állhatott. A középkori szószéket eszerint a maival átellenben, az északi diadalív pillér előtt helyezhették el. Talán ehhez az átépítéshez kapcsolódva festették ki a templomot. A Lehoczky Tivadar által még látott „fresco-képek”, – veres és fekete színű falfestmények életnagyságú szenteket és püspököket ábrázoltak (LEHOCZKY 1881. III. 216.). Bizonyára közöttük volt Szent Mártonnak, a templom tituláris szentjének a képe is. A falfestmények az 1862-es tűzvészt követő renoválás során semmisültek meg. Maradványai sem kerültek elő a régészeti kutatás alkalmával, mindössze néhány meszelt és vörös festésű vakolattörödéket találtunk a szentély keleti fala előtt, mélyebben fekvő törmelékben.

A templom, amelyet 1501-ben is torony nélkül, *sepulturá*-val említene (ENTZ 1986. 204.), a hosszház továbbfutó lábazati párkánya alapján utólag, valószínűleg még a középkor folyamán toldalékokat kapott, amelyet a sekrestye nyugati fala és a hosszház északi fala közötti szögletben helyeztek el. Minthogy a hosszház falának kiromlása miatt a templomépülethez való csatlakozása nemigen volt tanulmányozható, csak falmaradványainak viszonylagos magassága alapján állítható, hogy már az átépített

hosszházfalhoz illesztették hozzá. Mivel a hosszház falán semmiféle nyoma sem volt bekötésnek vagy lefedésnek, kérdéses, volt-e felépítménye, mint pl. a bárcai templom³¹ ossariumának (16. kép). A fentiek alapján nyílással sem kapcsolódott a hajóba, mint a mátraszőlősi rk (VALTER 1974. 155.) és a túristvándi ref. templomé.

A templomnak az újkorban is a Daróczi család volt a kegyura. Templomát tekintették ősi temetkező helyüknek, s természetes módon itt kívánt temetkezni a család egyik legjelentősebb tagja, az 1567-ben beregi főispánságot viselt (FALLENBÜCHL 1994. 67.) nagy birtokszerző, Daróczi Szerafin (†1587 előtt) is. A régészeti kutatás során feltártunk egy, a templom hajójának keleti részében lévő sajnos nagyrészt kiürített kőből épített, javított boltozatú kriptát, amely bizonyára azonosítható az 1586-os testamentumában (RADVÁNSZKY 1879. III. 130.) említett „rakott sír”-ral. Végrendeleltében megemlékezik az általa Darócon építtetett, főleg kőből rakatott házakról is. Nem tudjuk, összefüggésbe hozhatók-e ezek a környéket sújtó, a települést is feldúló 1566-os tatár pusztítással (LEHOCZKY 1881. I. 130.), sem azt, kinek építtette ezeket. Jelentőségét azonban jól mutatja, hogy az országos

³¹ Archiv Kosického Biskupstva, Spisy jednotlivých farností 9. Krcho János és Kládek Gábor felvétele.

átlagnak megfelelően némelyik daróci nemes még egy évszázad múlva is faházban lakott, miként ezt Daróczi Márton nemesi házának 1679-es összeírásából³² látjuk.

Noha a családnak a faluban élő tagjait haláluk után minden bizonnyal itt temették el, mint valószínűleg Daróczi Imre fiát, Lászlót (KIRÁLYDARÓCI DARÓCZY 1905. 22.), akit egy 1608-as forrás szerint a házánál öltek meg a hajdúk első támadásakor (1588-ban), a daróci templom kiemelt helyzete némiképp megingott, amikor Szerafin fia, a hasonlóképpen nagy birtokszerző, 1603-ban Basta mellé erdélyi kancellárrá, majd 1608-ban a szepesi kamara egyik tanácsosává, prefektusává kinevezett, 1612-ben bárói rangra emelt, 1614 és 17 között beregi főispánságot viselt (SZÜCS 1990. 58., KEMPELEN 1912. 247., SZINNYEI 1893. II. 633., FALLENBÜCHL 1994. 67.) Daróczi Ferenc (†1617) megszerezte többek között a deregnyői uradalmat³³ Zemplén vármegyében. A Bethlen Farkas által (BETHLEN 1789. 529.) kiváló erényűként (vir summae virtutis) titulált, Erdély történetét is megíró Deregnyői Daróczi Ferenc 1608-as végrendeletében ugyanis meghagyta, vagy a daróci, vagy a deregnyői templomba temessék el, ahogy testamentáriusainak „szabadságok légyen” (PÉTER 1902. 180–184., 211–214., 247–249., 279–281., 311–313.). Azt azonban egyértelműen kikötötte, temetése katolikus módon történjék. Kérdés, döntésében szerepet játszott-e a reformáció daróci térnyerése. Noha Beregdaróc a hagyományos nézet szerint 1595-ben lett református (BARCSA 1906. 221.), a faluban valószínűleg nem volt református pap, ezért adhatott a nagybégányi pap a daróci reformátusok adója után is számlát 1597-ben (ZOVÁNYI 1929. 33.). Ezzel szemben a katolikus pap lehetett az a sacerdos, akinek telke egy 1583-as forrás szerint Daróczi Szerafin kúriája (curia residentialis) mellett volt (MOL P 450. 6. cs. fasc. XVI. 25–60.)³⁴ és amelyet Daróczi Szerafin és István elődei jelöltek ki ilyen célra. Daróczi Ferenc végrendeletében katolikus paróchus és iskola-mester tartására is jövedelmet rendelt. Daróczi Ferenc fia, ifjabb Daróczi Ferenc (†1636) szintén katolikus lehetett, bizonyára ezért tagadta meg az evangélikus lelkész javadalmazását az apjától örökölt Dobóruszánk

(KUBINYI–KUBINYI 1906. 218.).

Az 1733/79-es Canonica Visitatio (ACP 84.) említ ugyan földesúri sírokat a deregnyői templomban, azt azonban nem tudjuk, hogy Deregnyői Daróczi Ferencet és fiát itt vagy Darócon temették-e el. Bár tekintettel arra a nagyszabású, négysaroktornyos kastélyra, amelyet az idősebb Daróczi a Darócnál – ahonnan 1608-ban a hajdúk elűzték – jobban védett Deregnyőn építtetett (KOPPÁNY 1990. 229–234.), feltehetően túlnyomó részt itt laktak és itt is temetkeztek.

Darócon talált viszont végső nyughelyet Daróczi alias Kércsy Márton, akit egy 1640-es tanúkihallgatás (MOL P 450 6. cs. fasc. XVII. 1–76.) szerint a Daróczi-örökség miatti viszálykodás során öltek meg. A mind jobban szerteágazó család egyik, a daróci kastélyt lakó tagjának a családhoz való tartozását Daróczi Ferenc leszármazottai megkérdőjelezték. Minthogy a bíróság az ő igazukat fogadta el, a leányági örökös, Kubinyi (IV.) László, a bírói ítélet birtokában hadat gyűjtött, melyet servitora, Fekete Mihály vezetésével Darócra küldött, aki haragos szóváltást követően embereivel „levágta” a palánkot³⁵ és kiostromolta a kastélyból Daróczi Mártont valamint tíz „pajkos” legényét. Daróczi Márton a harcban szerzett sérüléseibe hamarosan bele is halt. A falu népe azonban Márton pártján állt, mert míg temették, a kastélyt megszállók – magyar és német puskások – tüzelésre kész fegyverekkel álltak a kastély bástyáján elszánva arra, hogy a cinterembe, a templomból kijövőkhöz közé löjjenek, ha valaki „Gyilkos!”-t kiáltana rájuk.

A régészeti kutatás során feltárt újkori sírokat tekintve elmondható, hogy a daróci nemesség nem minden tagját temették kriptába. Erre utal, hogy a szentély területén, a kripta falának végében egy olyan, arccal keletre néző csontvázat tártunk fel, amely fémszálás fejrevalója alapján az egyik előkelő lehetett. Egy másik, szintén a szentélyben, a templom tengelyére merőlegesen ásott, délnek tájolt sírral (4.) pedig egy kereszt irányú, a hajó felőli oldalán vakolt, kis alapozási mélységű, talán korai karzat lebontott maradványaként azonosítható falat is elváltak. A falazat és a sírok felett is áthúzódott a pusztán a szentély

³² A deregnyői kastélyt lakó Galambos Ferenc tulajdonában szintén összeírtak 1680-ban egy fából épített kúriát Darócon (A Művészettörténeti Dokumentációs Központ Kiadványai. IV. Urbaria et Conscriptioes I. Budapest 1967. 104.).

³³ 1614-ben iktatták be a koronára szállott deregnyői birtok és egy kúria tulajdonjogaiba. 1666-ban már a castellumot említik (LELESZ Stat. és P 450. 6. cs. fasc. XVII. 1–76.), 1673-ban pedig a várat (arx) (MOL Birósági Levéltárak. Hiteleshelyi levéltárak elenchesai. A jázói prépostság levéltárának mutatója. Q 357.). 1687-ben is „vár”-ként említik (MOL P 474. l.c. 1 tétel és MOL P 450 17. cs. fasc. 2. IS-17.). 1713-ban „Bástya háza”-ban a kincstárról: MOL P 450 6. cs. fasc. XVIII. 1–44.

³⁴ A református lelkészlak ma a templomtól nyugatra áll.

³⁵ Bár a nádor 1612-ben engedélyt adott Daróczi Ferencnek, hogy Daróc vagy Deregnyő birtokain lévő udvarházai valamelyikét fállal körülvéve erősítse meg (KOPPÁNY 1990. 229.), a darócinál ezek szerint erre feltehetően nem került sor. Bizonyára ennek palánkját említik abban az 1711-es tanúkihallgatási jegyzőkönyvben is, amelyet Galambos Ferenc udvarházának és pincéjének feltárása miatt készítettek (MOL P 450 6. cs. fasc. XVIII. 1–44.).

területét borító téglapadló, amelynek javítására a szentély déli oldalánál egy oltárlapot(?) használtak fel, minthogy a járószint egy temetkezés miatt megsüllyedt. A templom területén feltárt vázak érdekessége, hogy közülük három arccal nyugatnak nézett.

A Darócon birtokos földesurak közül a daróci kastélyt elfoglaló Kubinyi László (†1646) leányági örököse, a deregnyői kastélyban lakó Pongyeloki Galambos László (†1670–1672) már biztosan nem a katolikus vallást követte, ugyanis egy 1672-es tanúvallatási jegyzőkönyvből tudjuk, hogy udvarától a daróci prédikátor évente egy-egy sertést kapott (MOL P 474. 1. cs. 1. tétel). A Darócon birtokos nemesség kegyúri joga a birtokjog öröklődésének megfelelően alakult, így a kegyúri jog jelentős részét is ő, valamint örökösei birtokolták. Ebből kifolyólag a fiát, Galambos Ferencet (†1712–1715)³⁶ képviselő daróci prefektus, Morgai Imre, ura örökségének jogán Daróczi Ferenc – nyilván a templom főhelyén álló – festett „szék”-éből, padjából hallgathatta az istentiszteletet. Ez oly mértékben fokozta a birtokjogi ellentétek miatt amúgy is felgyülemlett feszültséget, hogy a Daróczi család fiágának egy szintén Márton (†1702) nevű tagja, László fia – az utolsó (Bereg-)Daróczi – 1693-ban jobbagyaival egyszerűen szétverette és a saját padjába építtette be Daróczi Ferenc „szék”-ét (MOL P 450 6. cs. fasc. XVII. 1–76.).³⁷

A XVIII–XIX. században a Galambos-családba benősült Lónyayak lettek a falu legjelentősebb urai.³⁸ Ebben az időben került sor a templom következő, nagy átépítésére. 1832 és 1838 között lebontották a szentély boltozatát és diadalívét, valamint az épület nyugati falát és új homlokzatot emeltek.³⁹ Az 1733–1779-ben említett harangláb (ACP 80.) szerepét a homlokzati torony vette át. Lebontották a koronázópárkányt, egyik elemét a járó-szint felemelése miatt az ekkor megemelt déli kapu küszöbköveként használták fel. Minden bizonnyal ekkor bontották le a XVIII. században már romosként említett sekrestyét is. Az ekkor szétbontott szentély-boltozat bordái a torony támpilléreibe, a sedília

és a sekrestyeajtó elfalazásába, a szentély magasításába, valamint a sekrestye nyugati falából kialakított támpillérbe kerültek. A diadalív köveit a hajó kibővítésében használták fel. Egykor fazsindely fedte az épületet, melynek felújítására 1853-ban került sor.⁴⁰

A templom a műemléki helyreállítást megelőző alakját az 1862-es tűzvészt követően kapta. Az 1863–1868 közötti újjáépítés⁴¹ során a szentélyt a hajó magasságába emelték. Átalakították az ablakokat, kőrácsaikat a korábbi szószerk alapozásában és a déli ajtó elfalazásában használták fel. Az egyik osztósudár darabja a középkori nyugati falba beleásott meszesgödörből került elő. E periódus emléke a karzat, melynek oszlopaít a középkori nyugati fal maradványára és az oltáralapozásra állították, valamint a szószerk. A templombeli székek és kar készítéséért 1888-ban fizettek az asztalosnak. Ugyanekkor újraszindelyezték a templomot. A torony újraszindelyezésére 1890-ben került sor. 1895-ben tervbe vették a torony magasítását. 1897-ben a vakolatot javították.⁴²

A műemléki helyreállítás 1994-ben fejeződött be. A rekonstruált sekrestyével kiegészített épület megjelenésében ennek köszönhetően a középkori jelleg vált meghatározóvá, amelynek hangsúlyos eleme az anastylosisszal visszaépített bordás szentélyboltozat. Az 1862-es pusztulás után készített berendezés a szükséges változtatásokkal visszakerült a templomba.

A falkutatás Székér György és munkatársai: Krcho János, Wittinger Zoltán és Vida Szilárd munkája, a régészeti és történeti kutatást Balázsik Tamás végezte. Az építészeti feladatokkal Székér György foglalkozott munkatársaival: Krcho Jánossal és Wittinger Zoltánnal, a kőszobrászati munkák Kovács Istvánnak köszönhetőek.

Balázsik Tamás
Országos Műemlékvédelmi Hivatal
H-1250 Budapest, Pf. 6.

³⁶ Galambos Ferenc, aki Deregnyőn udvari prédikátort is tartott, egy 1666-os forrás szerint az Eperjesen állítandó evangélikus iskola számára 300 forintot adományozott (MOL P 474. 1. cs. 2. tétel). Galambost, aki 1685-ben Thököly ungvári kapitánya volt, Lipót császár 1686-ban aranylánccal tüntette ki. Később Rákóczi csesdi főkapitánya, tiszántúli vicegenerálisa (THALY 1872. 172., MOL P 474. 1. cs. 1. és 2. tétel).

³⁷ Galambos egy 1699-es levelében úgy jellemzi az igen peres embernek tartott Daróczit, és ezzel, ha eltűzözve, életmódjára is utal, mint aki egy szekér káposztának a tetejében ül, s ott vásárolja a répával együtt a maga és talán a nemzete becsületét is (MOL P 450. 6. cs. fasc. XVII. 1–76.). Daróczi, aki egy 1700-ban kelt levél szerint még egy nemes fogságra vetésétől sem riadt vissza (P 450. 17. cs. fasc. 2. 15–16.) Galambosban emberére akadt: a vele való perlekedés miatt koldusbotra jutott. Sőt a vármegye 1702-ben megfogását is elrendelte (P 450 6. cs. fasc. XVIII. 1–44.). Daróczi megmaradt javai Jászai Zsuzsannától született lányai, Éva és Judit révén Sulyok Ferencre és Gulácsi Sándorra szálltak (MOL P 450. 6. cs. fasc. XVIII. 1–44.).

³⁸ Galambos Ferenc lányát, Sárát, ifj. Lónyay Ferenc, Rákóczi Ferenc hadi kormányzatának ruházati biztosa vette feleségül 1715 és 1727 között (NAGY 1860. 167., MOL P 450 6. cs. fasc. XVIII. 1–44., MOL P 474. 1. cs. 1. tétel).

³⁹ A beregdaróci ref. egyház pénztárkönyve 1829-től. Csizsár Árpád. OMvH Adattár.

⁴⁰ A beregdaróci ref. egyház pénztárkönyve 1829-től. Csizsár Árpád. OMvH Adattár.

⁴¹ A beregdaróci ref. egyház pénztárkönyve 1829-től. Csizsár Árpád. OMvH Adattár.

⁴² A beregdaróci ref. egyház pénztárkönyve 1829-től. Csizsár Árpád. OMvH Adattár.

Irodalom

ACP

Acta Cassae Parochorum. Egri egyházmegye, 1733–1779. I. füzet Művészettörténeti adatok. A művészettörténeti Dokumentációs Központ Forráskiadványai V. Szerk. Németh Lajos Budapest 1969.

ÁCS 1980.

Ács Zoltán: Kisvárda, vár. Tájak Korok Múzeumok Kiskönyvtára 53. Szerk. Rappai Zsuzsa. h.n. 1980.

AO Anjou-kori okmánytár. Codex diplomaticus Hungaricus Andegavensis. Szerk. Nagy Imre – Tasnádi Nagy Gyula. I–VII. Budapest 1878–1920.

BALOGH 1986.

Balogh István: Szabolcs-Szatmár megye története II. In: Szabolcs-Szatmár megye műemlékei I. Magyarország Műemléki Topográfiája X. Szerk. Entz Géza Budapest 1986. 131–180.

BARCSA 1906.

Barcsa János: A tiszántuli (sic!) ev. ref. egyházkerület történelme. Debreczen 1906.

BETHLEN 1789.

Bethlen Farkas: Historia de Rebus. Tom. V. Nagyszeben 1789.

BÓNA 1995.

Bóna István: Az Árpádok korai várairól. 11–12. századi ispáni várak és határvárak. Ethnica. Debrecen. 1995.

ENGEL 1996.

Engel Pál: Magyarország világi archontológiája. 1301–1457. I–II. História könyvtár. Kronológiák, adattárak. 5. Budapest 1996.

ENGEL 1998.

Engel Pál: A nemesi társadalom a középkori Ung megyében. Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok 25. Budapest 1998.

ENTZ 1955.

Entz Géza: A csarodai templom. *Művészettörténeti Értesítő* 4. 1955/2. 206–215.

ENTZ 1986.

Entz Géza: Művészettörténeti áttekintés. In: Szabolcs-Szatmár megye műemlékei I. Magyarország Műemléki Topográfiája X. Szerk. Entz Géza. Budapest 1986. 181–205.

ENTZ 1987.

Entz Géza: Falusi építkezések. In: Magyarországi művészet 1300–1470 körül. I. kötet. Szerk. Marosi Ernő. Akadémiai Kiadó, Budapest 1987. 318–321.

FALLENBÜCHL 1994.

Fallenbüchl Zoltán: Magyarország főispánjai 1526–1848. Argumentum Kiadó, Budapest 1994.

FEJÉR 1829/1844

Georgivs Fejér: Codex diplomaticvs Hvngariae ecclesiasticvs ac civilis. I–XI. Studio et opera Georgii Fejér. Bvdae 1829–1844.

FÜGEDI 1991.

Fügedi Erik: Sepelierunt corpus eius in proprio monasterio. A nemzetségi monostor. [Sepelierunt corpus eius in proprio monasterio. Le monastere générique. Sepelierunt corpus eius in proprio monasterio. Родовой Монастырь.] *Századok* 1991.1–2. 35–67.

GERGELYFFY–GILYÉN 1986.

Gergelyffy András – Gilyén Nándor: Gyügye. In: Szabolcs-Szatmár megye műemlékei I. Magyarország Műemléki Topográfiája X. Szerk. Entz Géza, Akadémiai Kiadó, Budapest 1986. 315–321.

GERGELYFFY–TOMBOR–GILYÉN 1986.

Gergelyffy András – Tombor Ilona – Gilyén Nándor: Vámosoroszi. In: Szabolcs-Szatmár megye műemlékei I. Magyarország Műemléki Topográfiája X. Szerk. Entz Géza Budapest 1986. 322–334.

GULYÁS–ERDÉSZ 1986

Gulyás Gyula – Erdész Sándor: Komoró. In: Szabolcs-Szatmár megye műemlékei II. Magyarország Műemléki Topográfiája X. Szerk. Entz Géza. Akadémiai Kiadó, Budapest 1986. 394–399.

GYÖRFFY 1963.

Györffy György: Magyarország Árpád-kori történeti földrajza. I. Akadémiai Kiadó Budapest 1963.

GYÖRFFY 1964.

Györffy György: Adatok a románok XIII. századi történelméhez és a román állam kezdetéhez. I–II. [Данные к истории румын XIII века и к началу румынского государства. Contributions à l'histoire des Roumains au XIIIe siècle et aux origines de l'état roumain.] *Történelmi Szemle* 7. 1964/1. , 3–4. 1–25., 537–568.

GYÖRFFY 1972.

Györffy György: Az Árpád kori szolgálónépek kérdéséhez. [К вопросу о служивых во время династии Арпадов. Sur le problème „ministeriales” princiers à l'époque Arpadienne.] *Történelmi Szemle* 15/3–4 1972. 261–380.

HECKENAST 1970.

Heckenast Gusztáv: Fejedelmi (királyi) szolgálónépek a korai Árpád korban. *Értekezések a történelmi tudományok köréből Új sorozat* 53. Budapest 1970.

JANOTTI 1988

M. Janotti Judit: Kárpátalja középkori műemléki topográfiája és az ungvári vártemplom legújabb kutatási eredményei. Doktori értekezés 1988.

KARÁCSONYI 1901.

Karácsonyi János: A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig. II. kötet. MTA Budapest 1901.

KEMPELEN 1912.

Kempelen Béla: Magyar nemes családok. III. Budapest 1912.

KIRÁLYDARÓCI DARÓCZY 1905.

Királydaróci Daróczy Zoltán: Adatok a Daróczyak történetéhez. *Turul* 23. 1905. 20–26.

KNIEZSA 1943.

Knieszsa István: Keletmagyarország helynevei. In: Magyarok és románok. I. Szerk. Deér József – Gáldi László. *A Magyar Történettudományi Intézet Évkönyve* Budapest 1943. 109–313.

KOPPÁNY 1999.

Koppány Tibor: A középkori Magyarország kastélyai. [Manor-houses and castles in medieval Hungary.] *Művészettörténeti Füzetek* 26. Budapest 1999.

KOPPÁNY 1990.

Koppány Tibor: Egy ismeretlen kastélytervrajz a 17. század elejéről. [Ein unbekannter Schlossentwurf vom Beginn des 17. Jahrhunderts.] *Ars Hungarica* 18. 1990/2. 229–234.

KRISTÓ 1973.

Kristó Gyula: Adatok „korai” helyneveink ismeretéhez. I. [Данные к знанию „ранних” венгерских географических названий. I. Données à la connaissances des toponymes Hongrois „anciens” I.] *Acta Historica* 44. Szeged 1973.

KRISTÓ 1983.

Kristó Gyula: Tanulmányok az Árpád-korról. Nemzet és emlékezet. Magvető Kiadó, Budapest 1983.

KRISTÓ 1988.

Kristó Gyula: A vármegyék kialakulása Magyarországon. Nemzet és emlékezet. Budapest 1988.

KUBINYI 1999

Kubinyi András: Plébánosválasztások és egyházközségi önkormányzat a középkori Magyarországon. In: Kubinyi András: Főpapok, egyházi intézmények és vallásosság a középkori Magyarországon. Budapest 1999.

KUBINYI–KUBINYI 1906.

Kubinyi Miklós – Kubinyi Ferenc: A Felső-Kubinyi Kubinyi család története. I. Budapest 1906.

LEHOCZKY 1872.

Lehoczky Tivadar: Bereg vármegye keletkezése. *Századok* 6. 1872. 455–466

LEHOCZKY 1881.

Lehoczky Tivadar: Bereg vármegye monographiája. I–III. kötet. Ungvár 1881.

LEHOCZKY 1893.

Lehoczky Tivadar: Koriatovich Tódor herceg és 1409-iki pöre. *Századok* 27. 1893. 107–113.

LELESZ

MOL Bírósági Levéltárak. Hiteleshelyi levéltárak elenchusai. A leleszi prépostság levéltárának mutatói.

MEZŐ 1970.

Mező András: A Várdai-birtokok jobbágynevei a XV. század közepén. A Kisvárdai Vármúzeum Kiadványai 3. Kisvárdá 1970.

NAGY 1860.

Nagy Iván: Magyarország nemes családai czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal. VII. Pest 1860.

NÉMETH 1975.

Németh Péter: Borsova határvármegye kialakulása. A Kisvárdai Vármúzeum Kiadványai 5. 1975.

NÉMETH 1986.

Németh Péter: Szabolcs-Szatmár megye története I. In: Szabolcs-Szatmár megye műemlékei I. Magyarország Műemléki Topográfiája X. Szerk. Entz Géza Budapest 1986. 115–130.

- NÉMETH 1988.
Németh Péter: Királyok, ispánok, jobbágyok. Folklor és etnográfia 48. Debrecen 1988.
- NÉMETH 1993.
Németh Péter: Az Árpádoktól Mohácsig. In: Szabolcs-Szatmár-Bereg megye monográfiája 1. Történelem és kultúra. Szerk. Cservenyák László. Nyíregyháza 1993. 173–192.
- NÉMETH 1997
Németh Péter: A középkori Szabolcs megye települései. Ethnica kiadás, Nyíregyháza 1997.
- PÉTER 1902.
Péter Mihály: Deregyői Daróczy Ferenc végrendelete. *Adalékok Zemplén vármegye történetéhez* 1902: 6–11. 180–184, 211–214., 247–249., 279–281., 311–313., 342–345.
- RADVÁNSZKY 1879.
Radvánszky Béla: Magyar családélet és háztartás a XVI. és XVII. században. III. Adatgyűjtemény II. Budapest 1879.
- SZABÓ 1975.
Szabó István: A magyar mezőgazdaság története a XIV. század közepétől az 1530-as évekig. Agrártörténeti Tanulmányok 2. Budapest 1975.
- SZINNYEI 1893.
Szinyei József: Magyar írók élete és munkái. II. Budapest 1893.
- SZÚCS 1990.
Szűcs Jenő: A szepesi kamarai levéltár 1567–1813. A MOL Kiadványai 1. Levéltári leltárak. Kincstári levéltárak 7. Budapest 1990.
- THALY 1872.
Thaly Kálmán: A bujdosó vezérek bizonyág levele Apafi ellen, 1685. *Századok* 6. 1872. 123–125.
- UDVARDY 1991.
Udvardy József: A kalocsai érsekek életrajza 1000–1526. *Dissertationes Hungaricae ex historiae Ecclesiae XI*. Köln 1991.
- VALTER 1974.
Valter Ilona: A mátraszőlősi (Nógrád megye) rk. templom kutatása. *Műemlékvédelem* 18. 1974/3. 151–159.
- WERBŐCZY 1898.
Werbőczy István Hármaskönyve. Magyar Törvénytár. Ford. Kolosvári Sándor – Óvári Kelemen. Budapest 1898.
- WERTNER 1891.
Wertner Mór: Magyar nemzetségek a XIV. század közepéig. Történeti, Nép- és Földrajzi Könyvtár 53. Temesvár 1891. 247–269.
- ZICHY
A zichi és vásonkeői gróf Zichy-család idősb ágának okmánytára. Codex diplomaticus domus senioris comitum Zichy de Zich et Vasonkeő. Szerk. Nagy Imre – Nagy Iván – Véghelyi Dezső – Kammerer Ernő – Lukács Pál. I–XII. Budapest 1871–1931.
- ZOVÁNYI 1929.
Zoványi Jenő: Protestáns lelkészek nyugtatványai régi tizedjegyzékek mellett. Protestáns egyháztörténeti adattár. XIII. Szerk. Zsinka Ferenc. 1929. 5–141.
- ZSO
Zsigmondkori oklevéltár. Összeállította Mályusz Elemér. I–II. Budapest 1951–1958. Mályusz Elemér kéziratát kiegészítette és szerkesztette Borsa Iván. III–VI. Budapest 1993–1999.

Die reformierte Kirche von Beregdaróc

Tamás Balázsik

Pfarrkirchen haben, wie auch das Beispiel der Kirche von Beregdaróc zeigt, nicht nur im Sinne des Siedlungsgefüges eine zentrale Lage, sondern sind zugleich solche Knotenpunkte der Geschichte der Siedlungen, wo die Relationen der gemeinschaftlichen Existenz und gesellschaftlichen Hierarchie an zahlreichen Punkten zusammentreffen. Die Kirche war nicht nur ein Ort für Gottesdienste und Bestattungen, sondern auch Schauplatz der individuellen und kollektiven Repräsentation. Diese Faktoren haben vieles in der Geschichte einer Kirche bestimmt, angefangen von der Grösse des Gebäudes über die Qualität der Ausmalung bis hin zur Sitzordnung in der Kirche.

Die früheste, arpadenzeitliche Kirche von Beregdaróc, die sich in der Hand der dem Geschlecht Gutkeled entstammenden Familie Daróczi befand, wurde im Rahmen der 1991 durchgeführten archäologischen Erforschung freigelegt. Um das Jahr 1465

hatte die Familie Daróczi diese Kirche abreißen und an ihrer Stelle eine gotische Kirche errichten lassen. Wirklich repräsentativen Charakter verliehen diesem Bau die die Konstruktionselemente des Chores schmückenden, in Stein gemeisselten Wappenschilde.

Mit Verbreitung der Reformation in Beregdaróc dürfte die Kirche, nachdem die dortigen Grundherren zum reformierten Glauben übergetreten waren, ausschliesslich in die Hände der Reformierten gelangt sein. In der Folgezeit gab es noch eine grössere, die Geschichte und Konstruktion des Gebäudes betreffende Veränderung, bei der man das Chorgewölbe abriess und die westliche Fassade errichtete. Dank der 1994 abgeschlossenen Restaurierung des Kunstdenkmals dominiert im äusseren Erscheinungsbild der Kirche heute erneut der mittelalterliche Charakter, dessen akzentuiertes Element das mittels Anastylosis wiederhergestellte Rippengewölbe des Chores bildet.

Übersetzt von Gotlind B. Thurmann

Tamás Balázsik
Landesamt für Denkmalpflege
H-1250 Budapest, Pf. 6.

Szabolcs megye Pesty Frigyes 1864. évi helynévtárában

A szöveget gondozta és a mutatót
készítette: Mizser Lajos

Bevezetés

Régióinkból eddig Hoffmann István és Kis Tamás tette közzé Pesty Frigyes 1864. évi Helynévtárának Bihar megyei leírását (BIHAR), jómagam Bereg, Szatmár, Ugocsa és Ung megye anyagát publikáltam (BEREG, SZATMÁR, UNG—UGOCSA). A Magyar Királyi Helytartótanács felhívását Szabolcs megye is megkapta (minden megyéhez azonos szövegű levél érkezett, ezt ld. a Szatmár megyei kötetben). Úgy látszik, hogy Szabolcsban némi problémák adódtak, mert a Helytartótanács a következő levelet intézte 20861 szám alatt Szabolcs Vármegye Közönségéhez: „*Folyó évi martius 10-én 1748 sz. a. kelt jelentésére a pesti frigyes számára gyűjtendő helynévi adatok összeírására szükségelt íveket megküldeni kéri – válaszoljaték, hogy azon adatok az utasítást magában foglaló iv üresen hagyott lapjaira, vagy a menyiben olyanok nem léteznének, más tiszta ívekre is írathatnak. Kelt Budán a m. k. helytartó-tanáctól 1864 évi Martius hó 21-én*

Péchy Ferencz

Dobranszky Adolf

Baló Mihály”

A gyűjtésre vonatkozó utasítást az alispán 1864. március 31-én adta ki, s viszonylag hamar be is fejeződött a gyűjtés, bár egy-két helységben ez eltolódott a következő évre. Némely falu nem kapta meg Pesty kérdőpontjait, így csak a főszolgabírói utasításra tudott támaszkodni, ezért van az, hogy akadnak szinte semmitmondó közlések is. Összesen 144 település küldte vissza az íveket. Három helység viszont nem vett részt a gyűjtésben (Nyírkércs, Nyíregyháza és Tiszadada). Nyitray Sámuel, a Dadai járás főszolgabírája ezt írja: „*Nyiregyháza fél évi haladékat kér azon oknál fogva mert az adatok 7-ik kérdésére szükségelt nyilatkozat nem egy két napi munka, 's különösen 's Nyiregyházi határban ős elnevezések és azoknak természete megfajtése több ívekből álló munkát igényel egyszersmind igen szigorú combinatiót kíván, ugymond miután ezen adatok a' világ és utókor eleibe lesznek jutandók nem hajlandó alaptalan adatokkal rászédni a' statisticus historiai olvasó világot, hanem hiteles művet óhajtana előmutatni*”.

Nos, nem történt gyűjtés, legalábbis ennek semmi nyoma nincs a megyei levéltárban. A helységek száma azóta Szabolcsban csökkent. Az 1876-os országos megyerendezést követően az akkor alakult Hajdú megyéhez került a Nádudvari járás nagyobb része. Trianon megyénket sem kímélte: Ágtelek, Eszeny és Szalkóka Csehszlovákia része lett (jelenleg Ukrajna). 1949/50-ben újra csonkult a megye: csatoltak községeket Borsod-Abaúj-Zemplén, illetve Hajdú-Bihar megyékhez. Továbbá községegyesítések és más helységekhez való csatolások is történtek.

Pesty Frigyes óriási anyaga az Országos Széchényi Könyvtárban található Fol. Hung. 1114. szám alatt. Szabolcs megye a 38. kötetben van. Nem az eredetiben láttam, hanem mikrofilmről olvastam le, s teszem most közzé.

Pesty kérdőpontjait és utasítását az Ugocsa-Ung, illetve a Szatmár megyei kötetekben már közöltem. A könnyebb tájékozódás kedvéért most rövidítve hozom kérdőpontjait:

1. A megyének, kerületnek, járásnak, széknek a neve, hová a község tartozik.
2. A községnek, városnak hányféle neve él most; melyik neve bír csak helybeli elterjedéssel, melyik ismeretes országszerte.
3. Volt-e a községnek más elnevezése? Vagy tán csak különféleképp íratott a mostani helynév?
4. A község mikor említették legkorábban?
5. Honnan népesítettett?
6. Mit lehet tudni, írott vagy nyomtatott emlékekből a név eredetéről, értelméről?
7. A község határában előforduló többi topographiai nevek (és részletesen felsorolja a földrajzi utótagokat, saját gyűjtéséből példákat is hoz).

Az 1849–67 közötti közigazgatás szerint a Nagyváradi kerülethez tartozó Szabolcs megye négy járásból állt: Dadai, Kisvárdai, Nádudvari és Nyírbátori járásból.

A leírásokat a könnyebb áttekinthetőség kedvéért járásonként teszem közzé. Először a helységek akkori nevei jönnek. Jelölöm az esetleges névváltoz-(tat)ást, illetve a más megyéhez (országhoz) való csatolást. A földrajzi neveket dőlt betűvel jelölöm.

A közzétételkor alkalmazkodtam az eddig megjelent munkák elveihez. A szöveget betűhű olvasatban adom meg. Ám itt némi egyszerűsítésre kényszerültem: az s betű kétféle írását egységesítettem, a németes ún. scharfes s-t sz-re írtam át. Nem jelölöm családnevek végén lévő ipszilonokon az egy vagy két pontot, esetleg vesszőt. Ragaszkodtam az eredeti helyesíráshoz: egybe- és különírás, nagy- és kisbetűk, j és ly írása, magán- és mássalhangzók rövidsége és hosszúsága stb. A számnevek toldalékolását egységesítettem, a különírt ragokat egybeírtam a szótövel. Megtartottam a mondatok szerkezetét – beleértve a központosítást is. A feltűnő tévesztéseket [!] -lel jelölöm. Nem jelzem az áthúzásokat, betoldásokat. A lapszámozás következtelen, így annak közlésétől eltekintek.

Mizser Lajos

NYF Bölcsészettudományi és Művészeti Főiskolai Kar
Magyar Nyelvészeti Tanszék
H-4400 Nyíregyháza, Sóstói út 31/b.

Irodalom

BEREG

Mizser Lajos: Bereg megye Pesty Frigyes helységnévtárában 1864–1865. Das Komitat Bereg in der Ortsnamensammlung von Frigyes Pesty *Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltári Évkönyv* XI. 1995. 395–489.

BIHAR

Pesty Frigyes kéziratos helynévtárából 1864. Bihar vármegye I–II. Közzéteszi: Hoffmann István és Kis Tamás. A KLTE Magyar Nyelvtudományi Intézetének Kiadványai 65–66. Debrecen 1996, 1998.

SZATMÁR

Mizser Lajos: Szatmár megye Pesty Frigyes helységnévtárában. Kézirat, megjelenik a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár Kiadványa, Közlemények sorozatban.

UGOCSA—UNG

Mizser Lajos: Ugocsa és Ung megye Pesty Frigyes 1864–66. évi Helynévtárában. MTA Sz-Sz-B. M.Tud.Test. Közleményei. Nyíregyháza, 1999.

Dadai járás

1. Báj Taktabáj
Borsod-Abaúj-Zemplén megye
2. Balsa
3. Bercel Tiszabercel
4. Berkesz
5. Beszterec
6. Buj
7. Csobaj
Borsod-Abaúj-Zemplén megye
8. Demecser
9. Gáva Gávavencsellő része
10. Gégény
11. Ibrány
12. Kemece
13. Kenézlő
Borsod-Abaúj-Zemplén megye
14. Keresztút Kótaj
15. Kék
16. Nagyfalú Tiszánagyfalú
17. Nagyhalász
18. Nyírbogdány
19. Oros Nyíregyháza része
20. Paszab
21. Pazony Nyírpazony
22. Polgár Hajdú-Bihar megye
23. Prügy
Borsod-Abaúj-Zemplén megye
24. Rakamaz
25. Rád Tiszarád
26. Sényő
27. Szabolcs
28. Szentmihály Tiszavasvári része
29. Taktakenéz
Borsod-Abaúj-Zemplén megye
30. Tardos Tiszatardos
Borsod-Abaúj-Zemplén megye
31. Tímár
32. Tiszabüd Tiszavasvári része
33. Tiszadob
34. Tiszaeszlár
35. Tiszaladány
Borsod-Abaúj-Zemplén megye
36. Tiszalök
37. Tura Nyírtura
38. Vasmegyer
39. Vencsellő Gávavencsellő része
40. Viss
Borsod-Abaúj-Zemplén megye
41. Zalkod
Borsod-Abaúj-Zemplén megye

Helynevek

Szabolcs Megyéből Báj községből

1. Báj község fekszik Szabolcs Megyében. Dadai Járás Nagy váradi kerületben, Fő szolgáló birói szék helyi Nyíregyháza. Megye székhely Nkálló.

Fekszik az úgy nevezett *Takta* közön.

Takta köznek neveztetik azon hely, mellyen T. Kenéz Pthrügy Báj, Csobaj, Tardos, és T. Ladány Községek.

Takta köznek neveztetik e hat község Szabolcsban azért; mivel a Takta fojó, melly Tisza Lucznál a Tiszából ered, ezen községek határait keresztül kasúl csavarogja - míg ismét ki indulási helye felé tart, - a nélkül hogy egyebütt a Tiszába menne.

2. A községnek ezen ország szerte ismeretes neve él egyedül: Báj.

3. Vót e a községnek hajdan más elnevezése? nem tudatik

4. Mikor említettik, mint község leg korábban? A jelenbeni bírtokos a Patay Család; Rákoczi meg bukása óta bírja.

5. Honnan népesítettet? nem tudatik.

6. Mit lehet tudni köztudomás, hagyomány, írott vagy nyomtatott hagyományokból a név eredetéről s értelméről? Semmit.

7. A község határában elő forduló topographiai nevek.

Túrós részint szántó, részint kaszálló föld — nevéet honnan vette nem tudatik. *Fekete erdő*— Mocsáros völgy erdő, a *Takta* Ú formára körül folyja. *Tektej* szántó és kaszálló föld — a Takta vizéről *Váradi föld* szántó föld. Hajdan a Patakyak előtt Váradi nevű kis földes ur bírta. *Paptelke* Szántó föld, hihetőleg Pap bírtoka volt. *Fecske fark* szántó föld, formájáról kapta nevét. *Arany gyűrűs*. Kút, egy nagy legelő közepén, köz monda szerint — arany gyűrűjét veszette ott egy Pataynő Asszonyság. *Zsombikos*, kaszálló víz járásos hely levén a másikat éri rajta. *Kocsordos* kaszálló. temérdek kocsord nevű fűvet terem. *Kereszt ér* szántó föld, a rajta keresztül menő két érről. *Labirinthus*. legelő a Tisza szélén a fűz erével össze kötettetés ben — és tsoportos nyárfák s fűz fák vannak benne, mint egy sziget fekszik a Tisza és a védtöltések között. *Füzes* a Tisza mentiben hosszan el nyúló — nyár és fűz fákbol álló erdő; szintén a Tisza szélén és védtöltése között. *Vay hát* legelő, a Tisza szélén, hihetőleg Vay nevű bírta vala. *Puha* szántó föld — homokos puha természetű földjéről. — *Ibrány* szántó föld közepében egy hosszú nagy fenekkel s tóval; de amely már most a szabályozás óta — szántó földnek használható — Nevét onnan vette, mivel hajdan az Ibrányi tsalád bírta. *Keczetó* hajdan egy nagy ki terjedésű tó —

jelenben szántó föld — *kecze* vagy *Kacsá tó* név hihetőleg egy. *Paptava* egy nagy fenek a nagy erdő alatti kaszálló közepén — jelenben felszántva kölesnek használtatik. *Aprós ér* kaszálló 's egy részben legelő. Apró erekkel teljes. — fekszik a Csobajai határ szélén, délnek. — *Róma* szántó föld — a községtől le a Tízsaig nyúló szép fekvésű szántó föld. *György ere* Csobaj és Báj közt ér — rajta híd, 's ország útba. — *Mogyorós* kaszálló — Mogyorós leveles fűvet termő szép rét. — *Fejő* kaszálló — egy zug, a tarczali, Takta, pthrűgyi határ között a baji határ szélén.

Összeíratott Bájon Majus 17-n — 1864.

Szentpétery András bíró

Borsos György Jegyző

Helynevek

Balsa községből, Zabolcs megyéből.

Az adatgyűjtés következő kérdőpontokra terjed ki:

1. A megyének, kerületnek, járásnak, székek neve, a hova a helység tartozik? Szabolcs megye Dadai Járásához tartozik.

2. A községnek, városnak hányféle neve él most? Melyik neve bír csak helybeli elterjedéssel, melyik ismeretes ország szerte?

3. Volt e' hajdan a községnek más elnevezése? Vagy csak különféle kép iratott a mostani helynév? Nem volt a községnek más el nevezése. s' a község mindenkor csak Balsának iratott.

4. A község mikor említetik leg korábban? A magyarok hét vezérei alatt már Balsa a Tízának bal partján lévén e' nével neveztetett el.

5. Honnan népesítetett? Szabolcs vezér alatt népesítetett a Szomszéd Szabolcs vár népéből, mely Balsához 1. 1/2 negyed orányira járó föld szomszéd-ságában van Tokaj fele.

6. Mit lehet tudni koztudomásból, hagyományból, írott vagy nyomtatott emlékekből a név eredetéről, értelméről, mindegyik helynévre nézve? Köztudomásból annyit lehet tudni, hogy Balsa a Tízának a magyarokk Munkáts felöli bejövetelekor Balsának neveztetett el Bal partján feküdvén ez hely s' ezt a nevént mindég és mindenkor neg is tartotta.

7. Van a község határában egy *Rákotzy tanyája* nevű hely, melly a kihalt Rákotzy György idejében vette nevezetét, kinek alatvaloi voltak azon időben a Balsai lakosok is s' annak szolgálván. Ezen helynek fekvése a hajdani nagy erdöl tul tisztás lévén rajta a földes Ur ménese s' gulyája tanyázott egy annak közepén épült 's most is meglévő kút körül.

8. Van még egy *Kállai hegy* név alatt, és egy *pupos hegy* név alatt fen álló domb is, mellynek utolsoja mint leg emelkedettebb ör hely volt a tatárok berontása idején, az erdőség közepette.

9. Több érdekes 's megemlítést érdemlő helyei nem lévén Községünknek 's a határban lévő helyiségeknek, miután sem tanyája, sem völgye egy *kut laposa* környékén kívül, 's dülőinek neveiben sem bir semmi nevezetességgel, a többi elnevezésnek a *Négy fa bérczen* kívül, melly is nagy halom lévén egy más mellett és hírtelen emelkedésű bérczi nevet innen kapta. Ezen név jegyzék bezáratik.

Balsa Jun, 7-én 1864.

Grajczárik Mihály hites

Adorján István jegyző mp

Magyarország. Szabolcs megye.

Dadai Járás

Balsa község

Hely nevek

Balsa községből Szabolcs Megyéből.

1. Balsa község fekszik Szabolcs Megyében, a Tízsa balpartján, a Dadai Szolgabiroi Járásban.

2. Ezen községnek más neve nincs, és nem is volt, és csak ezen neve bir helybeli el terjedéssel, 's ország szerte ezen neve ismeretes.

Más el nevezése sem volt ennek a községnek hajdan sem vévén nevént a község a Magyaroknak kijövetelekor onnan hogy a Tízának Balpartján telepedett le e' község első népe.

3. 4-ör a község leg korábban említetik Szabolcs váranak a szomszéd Szabolcs község földvára építése és bírása idejében.

4. Népesítetett az első telepedett lakosok el hunyta, s elpusztításával, leginkább a felföldről ide le szorított Tótokból, kik elmagyarosodván mostmár tiszta Magyarok, nyelvökre, viseletökre és szokásaira nézve is.

5. A község neve eredetéről koztudomásból hagyományból, sött írott emlékekből is csak annyit lehet tudni, hogy nevént a Tízsa balpartján fekvésétől vette kezdetben.

6. A község határában elő fordulo többi topographiai nevek ezek: *Négy fa bércz*, *Szölő föld* *Rakottyási dülő*. *Pupos hegy* *Ur erdeje kutja*. *Kállai hegy dülő*. *Rákoczi kert környéke*. *Posta uti dülő* *Mátéhegy dülő*, *kutlaposa dülője*, *gyilkos tábla*, *Gávai úti dülő* *Csere oldali dülő* *Szálás oldal* *Nagy rét*. *Tüzes sürije meszes sasfészek*. *Bodnár ere*, *Homoki dülő* *Tó ere*. *Ér hát* *Pap tava*, *Béka zug*, *Rakottyás görbető*.

7. A községben ezek a' figyelmet érdemlő helynevezetek jönnek elő *Hostátos, cigánysor Templom köz. Malomdomb. Korcsma domb Orosz vég, Magyarvég* a' magyaroknak ezen végén falunak.

8. Ezen fent elsorolt neveknél többet ez érdekesebbeket nem tudunk sem a' községben, sem annak határán kívül.

Kelt Balsán majus 30-án 1866.

Tóth József bíró ms.

Végyári Mihály hítes

Adorján István jegyző ms.

Hely nevek

Bercel községből Zabolch megyéből

1-ör Zabolch Megye Dadai Járás, a' tiszta közvetlen balpartján. —

2-or Berczel község ezen az egy név alatt esmeretes ország szerte ;/ más neve nincs.

3-or Hajdan a' községnek Egyházas Berczel volt a' neve

4-er A község legkorábban említették 1200 ból, a' mikor már a' most is meg levő Ref. Templom régi Gothus épület Cat: Templom volt a' Berczeli Plebánia birtokába levő okmány szerint. —

5-ör Honnan népesítettett nem tudatik.

6-or A' név eredetéről több mi sem tudatik mint Egyházas Berczelnek neveztetett — később lett Ó Berczel, Új Berczel — ezen név különbség is idővel megszűnt és lett Berczel. —

7. A község határában elő forduló nevek: Bent a községben most Boronkay Agoston Ur Udvara kertiben van egy *Csócsa* nevű Domb — a nép ajkáról maradt rege szerint Csócsáné nevű Boszorkányt itt égették meg — melyről mai napig neveztetik *Csócsa Domb*nak. — innen tovább indulva Düllönként a' határba következő hely nevek fordulnak elő: „*Csekes ér*” ez egy ér hol a' tiszta árja ki és vissza folyt a' tiszta szabályozás előtt — 's akkor vidék szerte nevezetes halászó ér — s különösen annak egy része „*Zsaró*” név alatt. — Továbbá *kováts hegy* emelkedett domb — *akasztó hegy* — hasonlóul — régebbi időkben és közelebb 1849-ben két statarialiter kötél által ki végzett bünösnek vesztő helye. „*Patvaros*” egy mocsáros helyiség — „*Kis sós tó — Nagy Sóstó*” 1830 táján elpusztult szóda gyártó és jövedelmezett helyiség — *Kis Sincse* vagy *Sincse dombja* és *lapossa* — *Ántova dombja* — *ántova lápja Nagy láp* — a' nevek mutatják a' hely miségét. *Körté szeg, bárány kátyu, nagy szék, forrás kut, kereszt völgy, — állas rét* — mind annyi

kátyus rétes völgyes heljiségek. — *Szöllös domb* hajdan a Beseney Család szöllös dombja, most legelő — *Molyva rét* ingovány seppedékes árviz járta legelő. — „*Fekete föld*”: — legelő pásit ennek ennek szélibe „*Rátz temető*” a' nép ajkáról maradt rege után — hajdan a' jelen időhöz hasonló inségbe a' Rátzok feljöttek e' vidékre — a' rátztemető a tiszta partján fekvő emelkedett dombos helyiség abban az időben is árviz mentes, — és itt tanyáztak ütöttek sátorfát — közöttük a' pestis kiütött — nagyobb részt kihaltak — és itt temetkeztek — innen maradt föl a' név Rátz temető, — minten a' tömegestől talált hulla csontok igazolják is.

Ezen hely nevek fordulnak elő a' tiszta bal partján. —

A tiszta jobb partján pedig mely hajdan ős erdőkből állott 1700 végén és 1800 elején irtatott ki — „*Füzes ér — Baló ér — Márky ere — Nagy ér*” — Árviz járta területeken a tiszta által mosott erek — birtokos családok nevérol — *Baló Szállása Csoma Szállása Gönczy Szállása* nevezett családok tanyai helyisége az ez előtti időkben. *Oláh zug — Nagyakadó Sürüje — Hatvanoz — Kénye morotva — Babótsa szeg* — a' Tiszta kanyarulatába eső zugjok „*Körtvélyes*” a' rét közepén álló Domb melyről az ős erdő maradvány Százados tölgyei e' folyó évben hordattak el. — *Zátony* egy sik legelő rész — *ásott ér* mellyet a' Megye Múlt Század végivel és a' század elein ásatott a' rét közről Szabolch Megye Tiszta balparti oldaláról a Tiszta árja szabadab visza folyása kedvéért mely kis Várdáról a' Tisztaig Berczel alá foly le hol a' Tiszába szakad — mely ezen a' Tiszta szabályozó társulatnak is 1862-be épült fa tiltója van.

Kelt Berczelen mártzius 11-kén

Várady Antal sk

községi fő bíró

Kövér László msk

jegyző

Helynevek Berkesz községből Szabolcs Megyéből

1. Berkesz község tartozik Szabolcs Megye (Tiszántúli kerület) Dadai Járásához. székhely: Nkálló.
2. A községnek egyedül a jelenben ismert neve él.
3. A községnek hajdan más neve nem volt.
4. A község egyházi jegyzőkönyveknek le irt legkorábban említették 1769-k évben.
5. A község honnan népesítettett? — Nem tudatik.
6. Hagyomány szerint a község neve a már jelenben nem létező de régebben a község egy rétes helyen volt berkes vagy rakonyás helytől ered.
7. A község határában előforduló tophographiai nevek: *Vadaskert*, jelenleg erdős, szántó földes

és rétes hely, hajdan virágzó Vadas kertje volt a Gróf Vay Családnak, elpusztult 1842-ik évben. *Kőrifa dűlő* erdő föld. *Irotvány*, szántó föld, irtás. *Kaska dűlő*, szántó föld mely sok cserkákét terem. *Sáfrányos*, szántó föld. *Császár fája*, szántó föld. *Buis gátja*, kaszáló. *Csóka szartya*, szántó föld egy kaszáló közepében. *Csonkás* – Szöllős kert. *Megye árka* – csatorna a *nyirvizek* vezetésére. *Csárda*, korcsma a községtől mintegy 600 ölnyire. *Gazi szántás*, szántó föld. *Ritka szomotor* szántóföld. *Pártás kert*, kaszáló. *Zsindelyes lapos*, kaszáló. *Szöke hegy dűlő* legelő és szántó föld. *Bábaj*, zombékos rét. *Tökös föld*, szántó föld. *Sóstóföld*, szántó föld, közte egy hason nevű tó. *Bika jő*, kaszáló. *Székes lapos*, székes szántó földek. *Erdős rétje*, zombékos rét. *Fekete rakottya*, szántó föld és kaszáló. *Veres*, vereses nyirok szántó föld. *Laposrét* kaszáló. *Ótovány*, szántó föld. *Csapár hegy* homok part. *Király Cseréje* – magas homokpart, hajdan erdő volt. *Túzoktó*, szántó föld és rét. *Keresztesfató*, szántó föld és rét. *Erdő alja*, homokos szántó föld. *Lejtő hegy*, erdő föld, nem régen beplántálva. *Allé*, régebben két sor fával kiültetett út. *Macskálló hegy*, szántó föld. *Feneketlen*, – kis zombékos rét. *Kigyós hegy*, szántó föld. *Ósz Pál szugja*, sziget szántó föld. *Vizi malom*, hajdan a *nyir csatormán* malom, jelenben elpusztult. *Túrós zsacskó*, szántó föld mely túrós zsacskó idomu. *Tégla környéke*, legelő a község közelében, régebben téglavető és földhordóhely volt. *Nagy rét* – Nád termő a falu közelében. *Halastó* elkerített halastó a Gróf Vay Ádám kertjében. *Kőkert*, szántó föld közelében, hajdan kerített hely volt, s kertül használtatott.

Kelt Berkeszen Majus 14 1864

Ósz János bíró

Batta Ignác Jegyző

[Beszterec]

Szabolcs megye, Tiszántuli kerület. Dadai Járás Beszterecz község: – hihetőleg ezen német névből Bester eck magyarosított Beszterecznek, mely annyi mint legjobb szeglet, zug, minthogy a község külömben területével együtt a nem rég multban a *tisza* árjától előntvén gyakran, egy kis föld nyelvre, egy zugba szorított fel, földje termékeny jelenleg, miután a *tisza* szabályozás által viz mentessé tétetett volt.

A községnek csak egy neve Beszterecz él, s ez ismertetik mindenütt.

A község mikor említetik a legkorábban nemtudható, sem hagyományilag, sem írott emlékek után, mivel ennek birtokában nincsenek.

Hogy a község honnan népesített, s kezdetben micsoda telepítés volt senki nem tudja, most az

egész község magyar ajku.

A név eredetéről az első pontban meg nevezetten kívül semmi más nem tudható.

A község határán előforduló hely nevek vonatkozólag – mezeje termékeny, a számtalan elnevezéseken kívül mint hogy csak nem minden darab földnek más elnevezése van. meg említhető a *Szölőfa dűlő*, mely hely szerű elnevezését a régibb időben azon helyiségen lévő, vad körtve, és alma fákra felnőtt szőlő vesszőktől nyerte; – minthogy most a község azon időben vad műveletlen állapotban hevert, melyet mutatnak, mint maradványok, a még most is némely helyeken, a szántó földek között meglevő bokrok, és egyes fák. Van továbbá a Kék, s Besztercz között mint egy 600. hold területi nagy tó, melynek nyugoti kis része Beszterecz, ezen helyiségen van egy csólnak kiálló hely, mely *Nagy révnek* hívatik; mint hogy ár vizes időben ez a csólnakoknak, vagy is csólnakosoknak szolgált kiálló helyül. – Van továbbá a község határán egy ódon vár, melynek ugyan ma már csak föld sánczai vagynak meg; a község határán elvonuló *Ticze*, és *Járat* folyamok által környezve. – A régibb időben nagy pontossággal bírt, különösen a Török uralom alatt, hol több családok nyertek pihenést, és biztos menhelyet, s hogy nevezett Vár a legrégibb időkben kijé lehetett adatok híjánja miatt nem tudható. később hogy miért nem bizonyos a Zólyomi Dávid birtokába jutott; – most pedig a tagosítás bevégeztével ottani lakos, s birtokos Horváth László birtokába esett. – *Bajts*. ez egy sziget, vízzel és nádasokkal kerítve részint szántó részint kaszáló melynek eredeti neve szájhagyományilag ez lehetett Hajts, t.i. legelészni barmokat azon helyre, Folyamat a nem rég multban a Járát és a Ticze az első nevezet vette hihetőleg onnat, hogy mikor a tiszta folyam feláradott, sebesen folyt, s a rajta evező csólnakot, és csólnakot ragadta magával. A Ticze határ folyó, Beszterecz, Dombrád, és N. Halász között, s a fellebb említett Vár. Sánczai alatt foly el, hogy mind kettő hol vette nevezetét, biztosan nem tudható, sem hagyományilag [!], sem írott emlékekből, mivel az híjánzik is. – A többi még számtalan sok helyek, dűlők elnevezése hogy honnatt vétetett s micsoda jelentőséggel bírnak, adatok híjánja miatt nem tudatik.

Kelt Beszterecen Maj 6. 864.

Hajnal msa

Kjegyz.

[Buj]

Helynevek gyűjtésére vonatkozó adatok

Buj helység eredetéről 's a helységbe lett letelepedésről semmit sem tudhatni.

1436 évben Drugeth Vilmos Nádor parancsa következtében tartott Berczel Község határ járására 's Kiigazítására Buj, vagy mint azon okmányban írva van Bool is mint Berczellel határos, meg volt híva, ennyi mit régibb időből rolla tudhatni.

A határban levő nevezetesebb dombok 's halmok.

Dülöt és határ részt jelelő nevek

Kis mező, dombos és völgyes hely, elnevezése onnan ered, mert leg kissebb része a' határnak.

Cseplesztó zombekos kerek rét, környéke lapályos szántó föld.

Bujér környéke, rajta keresztül vonuló értől neveztetik

Székes kátyu, székes földjéről veszi nevét

Medvegödör dülő elnevezése nem tudatik, dombos és völgyes hely,

Bogatkó hely elnevezése nem tudatik

Nagy lapos vizenyős hely

Rakottyás dülő, hajdan rakottyás volt

Nádas földje régibb időben nádas hely volt most víz álló hely, környéke kaszáló és szántó föld

Karádi Kátyu, elnevezése nem tudatik, vizenyős hely,

Koborló dülő, minden évbeni használatától, 's

most egy majd más dülőhözi csatolástól neveztetik

Kislapos Vizenyős hely, környéke kaszáló és szántó föld

Zelenák lapossa. Vólt birtokossáról neveztetik

Vas kapu elnevezése nem tudatik

Péterassza vizenyős hely, elnevezése nem tudatik

Falu rét – vízes hely, környéke szántó és kaszáló föld, a' kaszáló a' falujé lévén, attól neveztetik.

Papré – pap által használtatván neve onnan ered.

Deákrét, vizenyős hely, elnevezése nem tudatik.

Brod melléke el nevezése nem tudatik – szántó és kaszáló földből áll.

Szállás sziget el nevezése nem tudatik – *Kiserdő*

hajdan erdő most szántó föld. –

Bika rét

Pósa

Kisterebe elnevezéseik nem tudatik

Csiszterna

Bujéri csárda, mely a' mellette levő *bujértől* neveztetett – más néven *török szakad csárda*.

Kelt Bujon Majus 23 864

Héczey Sándor

községi bíró

Kövér András

hites

Hely nevek

Csobaj községből, Szabolcs Megyéből.

1. Csobaj község tartozik a' Nagyvárad kerülethez. Fekszik a' dadai járásban Fő Szolga bírói szék helye Nyíregyháza – megyei székhely N Kálló.

2. A' községnek ismeretes 's országszerte ismeretes neve Csobaj, hogy

3-or Vólt é a' községnek hajdan más elnevezése? Nem tudatik; és

4-er Mikor említettik leg korábban szintén nem tudatik. Valamint

5-ör Honnan népesítetett? Bizonytalan.

6-or Sem köz tudomás, sem hagyomány, sem írott vagy nyomtatott emlékekből, a' név eredetéről, értelméről tudomás nints, 's nem lehet, mivel sem a' községnek, sem a' földes Uraságoknak levéltárok régi nincs.

7-er A' község határában elő forduló topographiai nevek: a.) *Nagy girind*. Magas, hosszú, 's a' víz áradásaiból is ki emelkedő helyszántó föld. b.) *Aprós ér*. Szántó föld 's rajta keresztül menő több erektől neveztetik így. c.) *Csókatava*. Szántó föld, hátság hely, melly a' mellette levő *Csókatórol* neveztetett el. d; *Császárhalom* minden halmok felett leg nagyobb halom – hihető leg ezért neveztetett halmok Császár-nak. – e.) *Bába hát*. Szántó föld neve honnan ered, nem tudatik. f.) *Lapos halom* 3 nagyobb halmok közt fekvő halmok közt fekvő halom, 's szántó föld. g.) *Sós tó*. Szántó föld, székes széksós hely – egy tó környékén. 10. *Hegyes halom* hirtelen hegyességéről neveztetett. 11. *Fűzerdő* a' *Tisza* mellett nyúlik el, a' községtől dél nyugotra, sövény fonásra való vesszőt és tűzi fát szolgáltat. 12.) *Káposztáskert*, kaszálló, Hajdan káposztás kert vólt, most kaszálló szintén a' *Tisza* mellett. 13. *Veres rét*. Veres nadrág fűvet termő lapos kaszálló. 14. *Kaján szék*. 15. *Pap tava* egy nagy fenek, fűtésre és ház fedésre való gatz szolgáltat. 16. *Rimosó*. Legelő a' *Tisza* szélén, itt förösztetnek a' juhok 's mosatnak a' gyapjuk. 17.) *Bika rét*, kaszálló, *Tisza* szabályozás előtt Hellyjel helyjel olly magas gatz termett, hogy a' bika sem látszott ki belőle, most szép kaszálló. 18.) *Túrós* szántó föld és kaszálló, Nevét honnan vette nem tudatik. 19. *Tölgyes erdő*, lapos hely, tölgyfákkal. 20. *Homok* Szöllős kert egy homok dombon. 21. *Tektej* Szántó föld – a' *Takta* vizétől vette nevét, melly körül folyja – ez előtt kaszálló vólt. 22. *Szent ilona* kender föld egy kis sziget forma hely a' *Takta* medre és a' község közt. – 23. *Takta* folyó víz, ezen csavargó víz között fekvő faluk erről neveztetnek Taktaköznek. –

Összeíratott Csobajon Majus 17-n 1864

Magyar Bálint bíró

Borsos György Jegyző

Hely nevek

Demecser községből Szabolcs Megyéből.

1. Demecser község tartozik Szabolcs megye (Tiszántúli kerület) Dadai Járásához. Székhely Nkálló.
2. A községnek egyedül a jelenben Ösmert neve él.
3. — A községnek hajdan más neve nem volt.
4. — A község egy házi jegyző könyvek szerint leg korábban említették 1711-k, egy régi okmányban pedig 1430-ban,
5. A község honnan népesített? — Nem tudható.
6. A név eredetéről, értelméről semmi sem tudatik.
7. A község határában elő forduló topográfiai nevek:

Szöllő hegy dülő, a községtől keletre fekvő szántóföldek és kaszálók. *Dióhegy*, szántóföld dió alaku homok dombon, *Kosárok* szél hordásos homok-hegyek, *Énekes oldal*, szántó és kaszálló földek, *Bábaj*, Zsombékos rét, *Ravasz lyuk* vizenyős szántó föld, *Berkeszi ér oldal*, dülő, szántó és kaszálló földek a községtől dél keletre a berkeszi határ szélén. *Juha alja*, szántó és kaszálló föld a szomszédos Székelyi határban volt *Juha* nevű erdőtől vette a nevét, *Hát dombos* szántó föld, *Vad meggyes*, vizenyős szántó föld, hajdan erdő volt, *Kettős kátyu*, két egy mással össze kötésben lévő zsombékos rét, *Kecskékátyu*, zsombékos rét. *Dohos csárda*, korcsma a községtől dél keletre, a Tokaj-Naményi országos utvonalon, a községtől fél orányira. Nevét vette a dohos bortól, melyet a korcsmában árultak. *Fűzes-ér*, Zsombékos kaszálló, *Nádas kátyu* nádas rét, *Pap kátyu* mocsáros kákás rét, *Kerekkrét*, mocsáros kákás rét, *Karácsonyhegy*, — homok hegy, szántó föld, *Pap erdeje*, hajdan erdő volt a papok birtokában, jelenben szántó föld, *Lenáztató*, egy kis tócsa a község közelében, melyet kender és len áztatásra használnak, *Boszorkány hegy*, homok hely szántóföld, *Porkoláb*, szántó föld, *Rofoj*, dülő, a községtől délre. *Borsova*, erdő és szántó föld, *Csikgát*, dülő, *Dinnyéshegy* — Szántó föld, dinnye termő hely. *Büdös rét* — mocsáros rét, *Fekete föld*, búza termő szántóföldek. *Szegények Zugja*, rosz gabona termő föld. *Falu szigetje*, Szántó föld, sziget, hajdan a községé volt. *Kékkas*, dülő, nádas és kákás rét, *Akasztóhegy*, — homok hegy, szántó föld. *Kolokányos hegy*, alatta sok kolokány termett, *Pecsenyés hegy*, — szélhordásos, sovány szántó föld, *Pecsenyés Sziget*, Sziget, szántó föld, *Disznó kút*, egy kátyu, *Eklezsia Szigetje*, Sziget, szántó föld, *Határ hegy* — kaszálló és szántó földek a határ szélén, *Csinálos hegy*, szél hordásos homok hegy a községtől dél nyugotra fekvő dülő neve, *Csinálos rét*, mocsáros rét, *Nagy tanya*, szélhordásos szántó föld és dülő neve.

Róka kut laposa, vizenyős szántó föld, *Elő hegy*, szántó föld a község közelében, *Hosszu hegy* partos szántóföld a község közelében. *Irtovány*, szántó föld és kaszálló, hajdan erdő volt, *Ispán rét*, Zsombékos rét, *Rozsás hegy*, szántó föld, part, *Gomtó*, dülő a községtől Nyugotra, kaszálló és szántó földek, *Domokos hegy* — partos szántóföld, *Jakabret*, *Rozs talló*, dülő, szántó és kaszálló földek nyugotra a község közelében, *Nyomás szigetek* 1863-ik évig örökös legelő, mely több szigetekből áll a tiszta árterén, ezen szigeteknek nevei: *Nagy Rév*, *Sáros Rév*, *Hosszu sziget*, *Zsombékos sziget*, *Hosszu reke*, *körtefás reke*, *Kusztos sziget*, *Asztalos sziget*, *Köles hely*, *Csonka nyár*, *Szabó kert*, *Tejes vészi*, *Hid megett*, fekszik a községtől észak-nyugotra ennek közelében, jelenleg szántó és kaszálló földekül használtatik. *Reke láp*, lápos Zsombékos hely, *Homok szeg*, gyékényes, mocsáros tó, *Homok szeg*, sziget, *Kunyhók*, sziget, szántó föld, *Kunyhók lápja*, láp kaszálló, *Mérges*, sziget kaszálló, *Gergelycse*, sziget, kaszálló és szántóföld, *Gergelycse*, sziget, szántó és kaszálló föld, *Gergelycse láp*, láp kaszálló, *Papp tava*, tó, síkvíz, *Vár sziget*, régi földvár, eredete építési ideje bizonytalan, fekszik a községtől 1/2 orányira északnyugotnak a tiszta árterén, Neveztetik: *demecseri várnak* is. — *Bacsó sziget*, sziget kaszálló, *Vereshid sziget*, *Vereshid láp*, kaszálló és nádas, *merse*, sziget kaszálló, *Kolbárd*, sziget kaszálló és Szántó föld, *Kolbárd tó*, sík víz és nádas, *Gyűrűs sziget*, a kolbárd tóban, *Tölgyes*, sziget szántó és kaszálló földek, körülte és közte Nádas, *Nagy tó*, mintegy 300 hold területen tó, nagy részben síkvíz, *Ülő*, sziget, halászok tanyája, *Bersény* 50 hold területű sziget, kaszálló és szántó föld körülette Nádassal, *Bersény tó*, Nagy terjedelmű tó, nagy részben síkvíz, körülte nádassal, *Nagy Cseret*, Nádas, *Sárga cseret*, Nádas, *Nagy rakottyás*, nádas, hajdan sok rakottyát termett, *Ásvány*, Nádas, — *Keselyüs*, sziget, szántó és kaszálló föld, *Dobocz tó*, gyékényes tó, *Dombocz sziget*, *Remete*, *kis sziget*, szántó föld, *Papp láp*, láp kaszálló, *Cserés sziget*, szántó föld, *Beke tó*, gyékényes tó, *Beke tó sziget*, szántó és kaszálló föld. — *Szöllős sziget*, *Darvas sziget*, *Szénás sziget*, *Hétye sziget*, sziget, szántó és kaszálló földek, köztök lápos és Nádas területekkel. *Buzgó sziget*, *Mátyi szeg*, 80 hold területű sziget, szántó és kaszálló földekkel, *Füz fás sziget*, sziget kaszálló, *Osváth láp*, láp kaszálló, *Békés oldal*, zsombékos rét, és szántó föld. *Badarász sziget*, sziget kaszálló, *Hajnal kert*, sziget szántó föld, *Csónakos kert*, sziget szántó föld, *Melczert kert*, kaszálló a falu alatt.

Kelt Demecserben Majus 14-e 1864.

Teremy Pál h biró

Batta Ignác

Jegyző

Gáva község Hely neveinek összeírása, 's felelet a 7 pontban foglalt kérdésekre.

1-ső pontra, — Gáva Község tartozik Szabolcs Megyebeli Dadai járásba, s külön elnevezéssel a tiszta melléki falvak csoportozatába esik, amenyiben határját, a községtől északnak a *tisza* folyó hasítja Keresztül.

2-ik pontra, — A községnek hely beli elnevezése Gáva, ország szerte neve is ugyan ez.

3-ik pontra — A községnek hajdan nem volt más elnevezése, leg alább erről nem tud senki semmit.

4-ik pontra: — A református egy ház anya könyve szerént mint népes község már 1741-be egy házzal birt, mely az anyakönyv lapján az akkor lelkész által le írva meg látható.

5-ik pontra. — Biztosan nem tudatik, honnan népesített a község, hanem hogy a Tatárok pusztítása elől be vonult a község lakossága a lápos rétek közzé, ez szájról szájra fenn maradt hagyomány és a leg régibb magyar telepítvények egyike.

6-ik pontra — A gávai Nemes család bírta 1741 előtt, e család nevéről neveztetett a Község Gáva falunak.

7-ik pontra, — A határban elő fordulópográfiai nevek, dülök szerint felosztva következök.

Első dülő neve. *Három halom*, mely Berczel községgel határos, — ezen dülőbe van a *jukas halom* emelkedett föld, melynek Környéke dombos fekete föld, — ezután következik a *Katóhalom*, szinte dombos fekete föld, — a *három halom*, melytől a dülő nyerte nevét, az egy szép hármás domb, fekete földből össze hordott hely, alatta terül a *Kereszt völgy* nevü vizenyös tér, mely azonban szárazabb időben ki szárad, s jó szénát terem — Kijebb a *Kerekiné gödre* egy mélyedés, körülte szép fekete föld területtel — ezután jön a *Farkasakasztó* és *Szintse halma*, mind kettő homok hely területein homokos föld.

Második dülő neve: *Kis aszó*, mely határos dél felől Buly Községgel, tartalmazza leg először is a *Nagy* és *Kis Peterassza* Nevü *tavakat* melyek csak igen száraz évekbe apadnak ki, Környéke dombos és homokos gabona termő föld, Következik befelé a falunak a *Kis aszó rétje*, Gyönyörü, egyenlő lapos terület, szárazabb időben ki apadván szénát terem,

Harmadik dülő neve *Irinyi halom* — Ezen dülőben kifele a falutól van a *Rét Kis hegy* fekete föld területtel — *Irinyi Halom*, melytől a dülő vette nevét, homokos föld területtel — *messze látó* leg magasabb legmagassabb domb a határon s leg homokosabb föld területen fekszik.

Negyedik dülő neve. — *Ventsellői határ szél* — az el nevezés magában foglalja a név származását, mert a dülő hosszában a Ventsellői határ szél mellett nyulik

ki egészen a *Rósás pusztáig*, — ezen dülőbe van a *Hangáts bát*, egymást érő partos területen fekszik, folyó homok közt — *Bocza lapossa* szép lapályos fekete föld, és a falu mellett, a Körül árkolt *szöllös kert*, — e mellett jönnek a *Kenderföldek* szinte Körül árkolt fekete földes terület.

5-ik dülő a Község északi oldalára fekvő *örökös Kaszállók*, melyen terül a Ventsellői határ felől — a *Kórós tó* Tisza árja által járta góros Kaszálló föld, — *Riczu homoka* füzes területtel, *Gulya tanya*, egy magaslat, melyen vizenyös és árvizes időbe a Gulya tanyázni szokot, — *Remete Kaszálló* és Erdős föld — remetének azért hijják, mert a tiszta körül folya, tehát el különítve van a határtól a tiszta folyam által, *Karakó kert*, *lomos*, lapályos fekvésü ármederbe eset Kaszállók, lomosnak azért hijják; mert a tiszta árja járván a széna közt, sok lom is termet, *Pusztá falu*, ez menedék helye volt a népnek a Háborus időkbe; mocsáros terület Közepén fekvő magaslat volt s 1741 előtt miután az ott lakot nép a megyének semmi szölgálatott telyesíteni nem akart — a megye rendeletéből a falu el pusztitván — ugy jött ki a falu népe ismét a régi helyére a tiszta árja által nem öntözött magaslatra ahol a község jelenleg fekszik, tehát mint elpusztított hely nevezetik pusztafalunak, — *bóldoska* lapályos Kaszálló rét terület, — *domb sziget* egy magaslat ki száradó rétes területtel, — *Várhomoka* jelző örhegy volt — mikor a nép a pusztafalunak nevezett területen lakot, — *Barnya*, *Sándorné Vápája*, *meritő*, *Cserged domb* a Kaszállók közt fekszik, dombos területek, — *Méhes part*, — méhes ház van rajta s tenyésztenek jelenleg is benne — *Kedves Kert*, emelkedet hely bokros kaszálló közt, *Orbó* egy mélyedet rét mely szárazabb időbe ki apad, *Motsolya rét* a tiszta mellet körülte jó széna termő Kaszálló terület, — *Nagyirtovány*, *Rets homoka*, — *Czimba* emelkedet homokos partok szép kaszálló földek. Közepen, s vegül a *Keritő* Körülette a község legelőjével. —

Meg említendőnek találom, hogy van bent a Községben egy hegy, melynek neve *Örhegy* — továbbá ugy látszik, hogy a három halom, Katóhalom, Jukas halom és a Várhomoka nevezetü emelkedet magaslatok mind annyian erős munkával össze hordott Kemény fekete földből öszerakott Ör hegyek voltak a régibb villongos időkben.

Kelt Gáván Május 4-én 864

általam

Bodó Ignác

jegyző

Bakó István

Biró

Helynevek

Gégény községből, Szabolcs Megyéből

1. Gégény község tartozik Szabolcs Megye (: Tiszántúli kerület:) Dadai járásához. Székhely Nkálló
2. A köségnek egyedül a jelenben ösmert neve él.
3. A köségnek hajdan sem volt más neve.
4. Egy régi templom edényen és harangon a község 1614-ben említettik legkorábban.
5. A köség honnan népesítettett? nem tudni.
6. A név eredetéről, értelméről semmi sem tudatik.
7. A község határában előforduló topographiai

nevek – szántóföld, dülő fekszik a községtől délre, szántó és kaszálló földek, *Véres*, szántóföld, hagyomány szerint tatár járás alkalmával elkövetett vérengzéstől vette nevét. *Szérius hegy dülő*, a községtől dél nyugotra. *Tormás*, homokos szántó föld, *Monok*, szántó föld. *Alájövő*, lejtős szántóföld. *Tolvaj hegy*, szél hordásos homok hegyek, jelenben *uj fogás* szőlős kert. *Baboj rét*, nagy kiterjedésű sombékos rét. *Cserés hegy*, dülő, a községtől dél keletre. *Száró*, szántó és kaszálló földek. *Czide*, lapos kaszálló. *Nyugolyfa*, szántóföld. *Róka lyuk*, homok hegy. *Malomér*, Nyírvíz csatorna. *Malomér* – kaszállók. *Bivaly kut* kaszálló, *Határ hegy* szántó föld a határ szélén. *Kasza* – ritka puszta, melyben előforduló elnevezések: *Malom hegy*, *Borsó föld*, *Kecskés sark*, *Ó* és *uj bajor*. – *Kárászló*, nagy terjedelmű. Zsombékos rét a községtől keletre a *tisza* árterén. *Nyugalom sziget*, *Tóth sziget*, *Nyírjes hegy*, *Tálas hegy*, *Rózsás kert*, szigetek a *kárászlóban* szántó és kaszálló földekkel. – *Szeg beli dülő*, a községtől észak keletre a *tisza* ártéren. *Szeg*, magas szigetek, melyeken a község hajdan feküdt. *Mantsa sziget* szántóföld. *Kis gorond*, sziget szántó föld. *Zselyés*, sziget szántó föld, *Szeg beli* tó, gyékényes tó, *Hosszu tó*, hosszas gyékényes tó, *Veres hegy*, halászó tó, *Nagy láp*, nagy terjedelmű láp kaszálló és égeres. *Csicsó*, sziget szántó föld, körülötte nagy terjedelmű nádas. *Farkas sziget*, több apró sziget kaszálló. *Járat*, *tisza* ártéri csatorna a határ szélén. *Tölgyes dülő*, a községtől északra. *Tölgyes*, sziget szántóföld, körülötte több nádas és láp kaszálló, melyek hason nevezetűek. *Báboly* tó, síkvíz és gyékényes tó, *Zselyés* kolokányos tó – *Csikó fogó*, *Lószar sziget*, *Kis hosszúrét*, és *nagy hosszú rét* ingoványoktól körülvett szigetek.

Töltvény, sziget kaszálló, *Körtvélyes*, sziget kaszálló, *Beréte*, sziget kaszálló, körülte hason nevű nádasokkal – *Sorkert* (a község közelében), *Révkert*, *Pusztakert*, *Kenderátó kert*, *Dezső sziget*, *Lápel*, sziget szántó földek és kaszállók a község közelében – nyugotra, körülöttük több zsombékos területtel. – *Sárostó*, tó. *Berén* síkvíz, halászó tó. *Gyűrűs*, láp kaszálló. *Nagy tó*, nagy terjedelmű síkvíz, halászó tó, körülte

nádas rét. *Kis* és *Nagy Talló*, sziget szántóföldek. *Inge* – magas sziget szántó föld. *Tacs*, gyikinyes, kolokányos tó. *Tacsláp*, láp kaszálló.

Kelt Gégényben, máj. 14-e 1864

Papp János bíró s. k.

Batta Ignác

Jegyző

Hely nevek

Ibrány Községből Szabolcs Megyéből

1. Szabolcs Megye. Dadai járás. – *rét köz*, melly név alatt állanak Ibrány, Halász, Rád, Megyer, Beszterecz, Kék, Demecser, Gégény, Dombrád, Pátroha Beren [sic!] Kis Varda kocségek.

2. A községnek Ibrány jelenlegi neve, és ez alatt ismeretes ország szerzte.

3. A Reformatio táján Egyházas ibránynak iratott a ref, parochian talált anya könyv szerint.

4. Régi eredetű magyar törzs.

5. Népesült magából és Heves Vár megyéből Szihalom Községből.

6. Neve eredetét a „Német hivség” Báró Vay Ur által kiadott könyv szerint Ibrahim ki keresztelkedett basától vette

7. I. *Belső telek*. II. *Zován hegy*, nagy és kis *harasztos domb*. III. *Megyer* és *Sárga hegy* palmedencia székes lapos. IV. *Bagoly hegy*: *ivolyás lapos*. V. *Kis gát*, *Fertő székes lapos*. VI. *Két ut köz*i és *nagy hid*. VII. *Palló láp*. VIII. *Róka lyuk* és *Kápoly*. IX. *Kép ere*. X. *Közép halom*. XI. *Kis hegy zugja*. XII. *Kigyós hegy* és *bibiczjárás*. XIII. *Ord eleje*. XIV. *Nagyhid előtt*. XV. *Esbo láp*. XVI. *Fertő*. mocsáros hely. XVII. *Harom út környéke*, *czigankut* és *Pirito lapos*. XVIII. *Piritó szeg*. XIX. *Körtvélyes szer*. XX. *Tormás oldal*. XXI. *Fertő alja*. XXII. *Nagy Sacz*. *Kis Sacz*. XXIII. *Simon sziget*. XXIV. *Esbo halom*. XXV. *Közép dülő*. XXVI. *Kissacz*. XXVII. *Ord sziget*. XXVIII. *Pogány sziget*, nép mondából a tatár járáskor ide bevándorlott pogány elveszéstől nyerte nevét. *Kerekes hegy* szántó föld. *Kerekes láp* – kaszálló. XXIX. *Zsána* és *diófás sziget dülő* melyben több apró szigetek réttől környezve s nevük *Gulácsi*, *mező sziget*, *Ispántó zug*, *Sátor hegy*, *akasztó hegy*, *nyomásláp*, zsombokokból áll, egy nagy tó hajdan hallal bővölködött neve *Ispán tava*, ennek szomszéd-ságába a *Falu tava* jelenleg mocsár. *Takács sziget* *Urut Rona* hajdan uszvány, ezen dülőben jelenleg is találatnak járhatatlan helyek. XXX. *Kiss állás*, *elő szeg* és *fekete ér szög*, ezek szinte zsombokokkal környezve. XXXI. *Dergita kis* és *nagy turdacs szigetek*. XXXII. *Hosszú sziget*. *hetecske*. *vár homok*. *Elő szeg láp*, hajdan láp kaszálló, jelenben haszna vehetetlen zsombokos.

XXXIII. *Cserény sziget*. XXXIV. *Koji fekszik a sebesdek* nevü kanális mellett. XXXV. *Szöllő homok*. XXXVI. *Egerítő zug*. XXXVII. *Csonkás és bari tó*. XXXVIII. *Miklos ere hát*. *Csomagát, legelő*. *Szálka domb*. XXXIX. *Papp tabla, fássebesdek, gánácska; Csövely, nagytó, posvány*. XL. *Vár, Nagyerdő, Kis szür rét*. van egy vár mellyben még ez előtt 80 évvel laktak. három emeletes volt jelenben romja már csak kevéssé latható, sánczai még mais tisztán felvehetőek. XLI. *Molnár kert*. XLII. *Tisza háti réttség vermes kis sziget, nagy érzug, és kis tiszta hát*, felében kaszálló felében legelő. *Kirtó, Annok, Borosnya, Sulymos tó, kiss somos, nagysomos, Perbát kátyu. Gyöngyös kátyu, égett ér, Filep, Horvát, Tóköz, hegyeskátyú, görbe kátyú*, hajdan nagy ki terjedésü hallal bővölködő tavak, jelenben dőgevényes posványok, *Gyalapár sziget* kaszálló. XLIII. *Komocsó erdő, Apát szeg, Felső szeg, Két érköz, alsó szeg, égettér, oláhszállás, hintoszeg, kénye, Hatvanorr* erdő részek melyeket Komocsótól mindeütt a tiszta folyam moss. XLIV. *Molnárkert és Szárd, magos sziget, Nagy vész, palocsa* tavak. XLV. *Csövely*. XLVI. *Csút és Esztár. Órló és esztári tó* tavak. *Komond, Óved, Nagy hegy, hosszú homok, Gerák sziget, mácskút* es *mák sziget és lép, meszáros sziget, nádas hegy, Perbát, birosziget, Tarbeus sziget, Képere sziget, bodzás sziget, szöllő szeg sziget, Lobos sziget*; ezen szigetek között kaszálló lápok és zombokok. XLVII. *Telek, répas sziget, Sövény réve, Fekete halom* mellette egy tanya és Vásár hely mellett ismét egy tanya *Sz. péter halma*, ingoványos balota. *Szapuhalom, czigány kút*.

A Gerák család kun madarasról, a Baranyai kun hegyesről a nagy idai nagy idáról költöztek a jelenlegi szaporodás pedig pedig Jász ki érről történik nagyban.

Kelt Ibrányban Majus 7-en

Fekete Jozsef bíró

Összeírta

Tar János

Nagy Ádám

Jegyző

Szász József

ör. Zsiros István

[Kemecse]

ad 127./864.

Kimutatás

A Dadaí Járási szolgálja tekintetes Nyitray Samuel Úr 657/864 R. sz. a. Körendeletére. —

Az adat gyűjtés 1-ső pontjára:

Kemecse Község fekszik Szabolcs Megyében Dadaí Járás 4-ik szakaszban. — semmi más név alatt nem ösmeretes

A 2-ik pontra: A községnek csupán ezen egy neve él, és mindenütt így említettik. —

A 3-ik pontra: Volt e hajdam más neve, nem tudatik. —

A 4-ik pontra: Nem tudni mikor említettik leg korábban. —

Az 5-ik pontra: Honnan népesített nem tudni. — lakossai mind magyar ajkúak. —

A 7-ik pontra: A Község határában — elő fordul topograhaiai elnevezések semmi figyelmet nem érdemlök és semmi nevezetességgel nem bírnak —

Kelt Kemecsen 1864 Maj 13-ik

Újhelyi Károly sk

Jegyző

Papp Ferencz bíró

Fel jegyzése Kemecse Község, 's határ dűlőinek név eredetének

Kemecse Község, Szabolcs Megye Dadaí járásában fekvő magyar ajkú helység, Nyiregy háztól egy állomásnyira ejszak Keletnek, nevét hihetőleg első földes Uraitól Kiról Kemecseyeknek neveztettek vette, mely Kemecseyek leány ágon mai napig első földes Urai a Tettes Míkecz családban.

A Község a leg régibb időkben a mostani helyén délnek felől mint egy fél órányira feküdt, de a IV Béla Királyunk idejében: tatár futás alkalmával a lakosság ejszakra fel egy mással Körül vett szigetbe menekült, mely máig is *Kis Kemecse*nek neveztetik. — Jelenleg lakossai száma mint egy 2200 lélek nagy részben reformátusok, vannak Rom: Catholicusok és Izraeliták Kiknek templomjok is vannak, mindnyájan magyar ajkúak. — Határjának terület 9400 catastrális höld, melyben számtalan helyiségek Külön nevezettel bírnak de melyek elnevezése csupán egyesek szeszélyetől törtenhetett régebben, így *Görbe kert, Halas tó, Hosszú rét, Birka sziget, Lúdas tó, Kerek nyár*, többnyire nevéket magokon hordó kissebb nagyobb ki terjedésü 's inkább székes vizek, így *Bácsi rét, Balázs rét*, hajdani birtokosaiktól neveztettek így, hanem hogy *Szunyáta, Kútkálló, Vertény, Mága, Zsadány* melyek szinte tavak honnan vehették neveiket, mostani emberek nem emlékeznek rá. —

Hasonlóul vannak több hegyei, melyek Kissebb nagyobb homok dombok, így *Kis hegy, Kurta hegy, Júkas hegy, Kecskés hegy, Hamvas, Keselyös hegy* mely leg nagyobb 's első szinterülete 15 holdat téssen, *Bodó hegy* a birtokosról neveztetett, úgy a *Lúkács hegy* és

Kósa dombja is, *Fertő hegy*, *Huszár hegy* és *Kóper hegyek* név eredetét nem tudhatni. — Figyelmet érdemlő hogy az elég tagas területen fekvő Község külön külön részeit „Szer” név alatt említik, így p. o. van *Bogdányi Szer* Bogdány város felőli oldal, *Derék Szer*, a Község uttza *Halászi Szer* a Halászi oldalon. — Említésre méltó a határon Keresztül Készülőben levő u:ntv recipiens Canális, mely 20 öl szélességben a Tisza töltések óvása tekintetéből a felülről folyó rét vizek be fogadására készítettek. — Ugy szinte a Tokajtól V. Namény felé vezető ország út mely retek két oldalát a lakosság által Kevés ki vétellel be fásították. —

Ennyi mit e tárgyra vonatkozólag Kemecseről írhatni. —

Kelt Kemecsen 1866 August 11-ikén
Papp Ferencz bíró
Újhelyi Károly sk
Jegyző

[Kenézlő]

Kenyézlő Községe tartozik Szabolcs megye Dadai szolgabírói járásához, szék helye jelenleg Nyir egyháza. *Bodrog köz* általános táj nevezett alkalmaztatván reá azért, mert a *Tisza–Bodrog* folyók öszve folyása között Tokajtól Kelet északnak esik, sajátságos fekvésénél fogvást Zalkod és Viss szomszédos Községekkel együtt *sziget* táj nevezett alatt általánosn ösmeretes, mivel e szigeti Községnek határait, a Tisza árját a Bodrogra vezető úgy nevezett *Török ér* el választja más határoktól, 's Zemplén megyétől és mint egy három szöget képező szigetté alakítja.

A török ér nevezetről a táj monda azt tartja, hogy régente csatája volt a magyarnak e tájon is a törökökkel, a törökök meg veretvén török holttestekből létesítették a magyarok hidat a most is súlyedő fenekű török éren Keresztül, 's ezen utánnok myomulva üldözték őket Zemplén megyében fekvő d. n. patak varosa felé. — Hogy ezen táj mondának alapja lehet, igazolja némileg a Török ér körül évek előtt először szántott alkalomkor talált régi ék szerek, fegyverek és ló szerszámok, melyek fájdalom ahoz nem értő Kezekbe kerülvén nyereszkedő tárgyakká allyasították.

Kenyézlő Község eredeti nevét, — mint a táj monda onnan és azon időből vette, a külön midőn „Kenéz” és „Venczel” régi elődeink éltek, és hogy Kenyézlő Községe azon időben Kezdődött volna lakatni „Kenéz” emberei által. — A táj monda szerint tehát az történt volna, hogy „Kenéz” „Venczellel” öszve koczkodtak; „Kenéz” a tiszta jobb, — „Venczel” pedig a tiszta bal partján voltak embereikkel, 's abban

állapodtak volna meg, hogy a Köztök fel merült viszály több ember áldozatot ne vonjon maga után, ha nem a Két vezér — a tiszán át löjjön egymásra nyíllal. — Ekkor történt volna az: hogy a midőn „Kenéz” a tiszta jobb partján álván, nyíllal lőtt Venczelre, — emberei Kiáltották „Kenéz” lő; míg „Kenéz” Venczelt nem találván, Venczel lőtt a tiszta bal partjáról Kenézre, akkor pedig Venczel emberei Kiáltották, vigyáz Venczel — lő; itt pedig meg telepedtek volna Venczel emberei 's innen nevezetne a tiszta jobb partján fekvő Kenézlő helyett Kenyézlőnek; — míg a tiszta bal partján fekvő Vencsellő Község pedig, Venczellő helyett Vencsellőnek. —

Kelt Kenyézlő Majus 28 864

Kriston Lajos

körjegyző

Hely nevek.

Kenyézlő Községből, Szabolcs megyéből.

Kenyézlő Község tartozik Szabolcs Megyéhez, Dadai járás 2-ik szakasz szolgabíróóságához; — ismeretes „*Sziget*” nevezett alatt is, Viss és Zalkod Községekkel együtt, mivel a három Község, Szabolcs megyének észak nyugoti részén, Zemplén megye által szomszédoltatva tiszta fojó jobb partján Tokajon felül hol a *tisza* és *bodrog* fojók egyesülésbe szakadnak, és az úgy nevezett „török ér” által északrol mint egy három szegletű területtel Zemplén Megyétől el vágattatva fekszik. — A községnek nevezetét más féle képpen nem tudjuk; egyedül a hagyomány és mind a szerint sokan Kenéz magyar vezérről nevezettnek állítják. A községnek keletkezése idejéről sem szóbeli, sem pedig írás belí okmányaink nincsenek: ílyekkel sem az Egyházat, sem pedig az e század elején ide települt Külbirtokos család nem bír. Népesítése hol vette eredetét nem tudni egészben; csak annyi bizonyos: hogy egy része tót elemből származik, kik már igen régen elsajátították a magyar nyelvet; külömben Refor. R. Kathol. Óhitű vallásuakból majdnem egyenlő lélekszámmal, és kevés Zsidosságból áll. — A község határában előforduló topographiai nevek, — a Község alatt mindjárt Keletre: „*Burgundia*”, ez a Községhez tartozó belsőségből áll, mint egy 35. Zsellér lakkal, hihető hogy később ide települt idegenek által építettett. „*Kardos homok*” szántóföld, emelkedett fekvéssel hagyomány szerint a régibb időkben szántás és kapálás idejében Kard 's más egyéb fegyver darabok fel találásáról nevezetett, de inkább hihető, hogy Kard alakjában érinti a közvetlen alatta és mellette levő aljas és vizjárta Kaszálló területet:

nevezetét innen vette. — „*Csányi homok*”, dombokból álló szántó föld, nevezéséről semmi tudomás. — „*Hegyes halom*”, egy magas homok domb, környezve aljas és változva magasabb fekvésű szántóföldekkel, — alatta fekszik a „*Bordás tó*” mely a szántó földek között esik, ez előtt nagyobb ár vizek alkalmával ár vizet is kapott, igen vastag át mérőjű és kemény testű nádat termelt, úgy hogy a borda csinálásból élő Gömör megyeiek innét szerzették be a szükséges nádat, — „*Farkas szeg*” szántóföldből álló nyelv alakú föld terület be nyúlik a lapályos területbe majd nem a török érhez. Nevezetét onnan vehette, miként mivelés alkalmával most is, de régebben nagyobb mennyiségű Urna darabok az egész Urnák is találtak és találtak. „*Török ér szeg*”, egy a török és *határ ér* által elkerített kaszálló föld terület. — „*Danka*” homok magaslatokból álló szántóföld. „*Bai homok*”, Községi legelő Között fekszik mint egy 10 holdnyi magaslat; nevezetét bizonyosan régi Bai Kenyézli Község birtokosáról vette Ki el halálózás vagy is utód nélkül a Község Kamarára szállott.

Kriston Lajos
körjegyző

Helynevek

Keresztút községből, Szabolcs Megyéből.

Az adatgyűjtés következő Kérdőpontokra válaszoltatik — ugyan is:

1. Keresztút — vagy másképp Kotaj község tartozik Szabolcs Megyéhez — Dadai járás 3-ik szakasz szolga birói hivatalhoz. —

2. Keresztút község neveztetik Kótajnak — Hat háznak — és Bánom várának, de ország szerte ismértető neve — Keresztút.

3. A' Községnek hajdani más elnevezése nem lévén, mindenkor (: Keresztút:) nevezés alatt állott. —

4. A' Község leg korábbi említése nem tudatik, mivel semmi féle ok iratt nints.

5. A' Község megnépesedése Magyar hon belsejéből eszközöltetett. —

6. Nyomtatott—írott emlékek nem léteznek, de köztudomásból Keresztút nevét tartya a' Községen Keresztül Keresztbe menő ország útról, — Kótaj pedig hajdan a' nép kevéssége miatt Kóta öszve hívásáról, — Bánom vára pedig a Török által hagyott földvár romajiról. —

7. Keresztut Községnek fekvése allant hely, 's ennek határos szomszédjai — Nyiregyház sz. K. Város — Pazony — Kemece — Nagy Halász — Ibrány — Búj községek — és Király teleki pusztá vagy Majorság. — Az határban lévő forduló nevei — *Ondóhegy* —

Kályihegy — *Gyilkos tábla* — *Kís Bajzatt* — *Nagy Bajzatt* — *Csonka hegy* — *Győri hegy* — *Nagy Bogdány* — *Gonosz kátyú* — *Nagy sós tó* — *Papszigett* — *Kovátshegy* — *Nagy nádavágó* — *Ég halom* — *Kovászta* — *Bodóhegy* — *Rókalyuk hegy* — *Butyka*, ezek között megemlítendő a' Róka lyuk hegy — mely hajdan az Rókák valóságos barlangja — mint ősi vár mutatkozott, most azomban Zichermann Jakabb birtokos úr szorgalma 's ügyes gazdászata által búza termő földé alakítatott. — Továbbá a határban lévő fordulóknak találtak — nevezetesen *Hosszú tó* — *Pirito* — *Balotta* — *Szapubalom* — *Járó* — *Sziget kert* — és *Nagy Kovászta lapossa*, ezen lapos is hajdan az nép által feneketlennek tartatott, 's körülötte majdnem hatos domb nagyságu volt barekaterozva [!], az Vad libák — Ruczákknak 's más egyéb szárnyas repülő Vad Madaraknak ősi Kőtői tanya helye léven, most azonban Sicherman Emmánuel birtokos Ur ügyes tapintatu gazdászataival majdnem Angol Kerthez hasonlónvá alakítatott, jelenleg pedig művelés alatt van, 's az legmélyebb része is felszántatott — és használat alá vétetett. — A' Község határában, úgy az veteményekben — mint borterményekben közép számítás vehető. —

Kelt Keresztút május 18 1864.

Visnyey Károly

Jegyző

Németh Sámuel

biró

PECSÉT

[A pecsét körirata: SIG KERESZTUTT]

Hely nevek Kék községből.

1-ső pontra

Kék községe fekszik Szabolcs megye Dadai járásának Nyiregyházi szakaszában. — A vidék melyen fekszik *rét oldalnak* neveztetik, azon több mint 500,000 holdnyi mocsártól, vagy rétségtől, melyet a tiszasabályozás által már leg nagyobb részben ki száraztatott.

2-ik pontra

A községnek ezen egy elnevezése, t. i. Kék él jelenben is, s van elterjedve, minthogy a környékét tiszta magyarság lakja, idegen nyelvű elnevezéssel nem bir.

3. —

Más elnevezését a községnek nem ismerünk, a név másképen írásáról annyit tudunk hogy az oda előre két é-vel iratott így Kéék. —

4. —

A legrégebb okmány, melyben Kéék község

neve említették egy a Leleszi országos levéltárban létező a Bezdédi család részére szerkesztett Henei család határ járási ok levél 1422-ik évből.

5. —

Első benépesedése honnan történt nem tudható, mert a 17-ik században a lakosok kevés kivétellel pestisben elhalván, a meg maradottak szinte máshová elköltözködtek. — Második benépesedése részint a környék beli, részint a szomszéd Zemplén, Ung, és Beregh megyékből történt.

6. —

A község kék nevének eredetéről adatok hiánya miatt bizonyost tudni nem lehet; — azonban a szomszéd bogdányi és demecseri hátárookban szinte máig is létező Kéklő lapossa, Kéklőhegy, Kékkas nevű helyekből következtetni lehet; — a hely nevezet talán onnan eredhetett, hogy e vidék a régibb időkben általában rengeteg ős erdőség által borítottván, a szomszéd dombosabb nyíri vidékről keklő színben tükröződött, — mely szint a tiszta kiömlései által képződött nagy ki terjedésű álló tavak is előmozdithattak.

7., —

A község határában előforduló helynevek következők:

1.) Répa hegy e nevet a rajta üzött répa termelés magyarázza. — 2. Szólnok ut fél; a rajta keresztül szólnoki pusztára vezető utról így nevezve. 3. Borzlyuk, a környéken tanyázott Borzokról nevezve. 4.) Sátoros hegy, vagy sátor alaku idomáról, vagy a régibb időkben történt hadjáratok alkalmával a tetején, mint emelkedett ponton felütött katona őr sátorról így nevezve.

Jegyzet: E vidék rónáin több helyt vagynak egyenes vonalban; hirtelen és meredeken emelkedő halom sorok, némely helyeken pedig csak magánosan állók melyek a rajta történt ásások alkalmával bennök talált sarkantyuk, kengyel vasak, nyereg szerszámhoz tartozó karikák, zabolák, kardok, s más ily hadi szerekből csalhatatlanul lehet következtetni, hogy azon halmok emberi kezek által hányattak, és a hadjáratokban örtanyákul szolgáltak, melyekről az ellenség had mozdulatait távolról lehetett látni

5. Sátoros lapossa, a nevezett hegy mellett elnyúló laposs. — 6. Kéthegy, két egymás mellett közel álló domb, melyek között az ugy nevezett két hegy utja vezet ki. 7. Varju kovás, az itt bőven található obsídiálokról, melyet a nép fekete színéről varju kovásnak nevez nyerte hihetőleg e nevet. 8. Lap telek így nevezve először azért, mert sík vagy lapos, másodsor mert hagyomány szerint itt hajdan falu létezett. 9. Pinczegödör, egy kis hirtelen mély forrásos kátyu, mely pincze alakjától nyerhette nevezetét. 10. Nagy ut a Kis várda felől Tokajba vezető ország ut. 11. Bodzás föld ez a

téren termő, sok földi bodzától nevezve. 12.) Espán rétje, 13. Espán rét oldal a nevezett rét mellett elnyúló terület. 14. Pap földje gazza, hajdan cserjés, gazos föld volt, s a pap itt lévő irtás földjéről nevezetett így; hogy gazos cserjés hely volt, mutatja a szomszédóságban lévő 15. Jakab irtóványa nevű hely, mely az e helyet ki irtott Jakab nevű emberről nevezetett így, 16. Kis és nagy Szilas hegy, a rajta termett szil erdőről. 17. Szilas lapossa a nevezett két hegy között elnyúló vizenyős laposs. 18. Sántílkó hegy, hagyomány szerint Sánta Ilka hegy. 19. Nagy leshely, mely vagy a vadak járását illetőleg volt jó les hely, vagy a faluba bejövő idegenek kikémlésére, minthogy az espán rét, és Nagy szilas hegy közötti keskeny földön a faluba csak is a nevezett Nagy leshelyen végig lehetett bejutni. 20 Akasztó hegy, ebben talán meg van elnevezésének oka. 20. Kabátos eredetéről semmi hagyomány nincs. 22. Tomsó egy az Espán rét mocsárjában lévő száraz időben fél, vizesben egész sziget — eredetileg talán Dombsó emelkedettebb, dombosabb természetéről így nevezve. 23. Hosszak dűleje a benne máig is létező hosszú szántó földektől nevezve. 24. Bogácsi szer a benne ez előtt bőven termett bogács kóróktól; 25. Pepecs első, közép, és kerek, három sziget a mocsárok között, a két első a fekvési helyzettől a harmadik alakjáról nevezve. 26. Pepecs ergeje hosszú tisztás vízi ösvény a nádasok között, melyen a marhát a nevezett szigetekbe be eregették. 27. Babot vizenyős kaszálló a benne bőven termő babóról így nevezve. 28. Tőkés kátyu, talán a régi időkben partjáról bele dőledezett s benne elivahodott fáktól, vagy tőkéktől így nevezve. 29. Kacsás Kátyu, a benne tanyázni szokott vad kacsáktól 30. Gulya állás hegy a gulya rajta delelésétől. 31. Nagy csere, ez előtt még 80 évvel terjedelmes cserjés hely volt. 32 Pénz gödör az itten pénzt keresők által hányt gödrökről. 33. Bokros hegy. 34. Bakti kátyu. 35. Fatóves, a benne volt fa törzsektől így nevezve. 36. Kis kut, egy benne lévő forrásos kuttól. 37. Szalóka mocsáros hely. 38. Német házdomb, e helyen hagyomány szerint valami német ember lakott, 39. Köles hely talán a rajta üzött köles termeléstől nyerte e nevet. 40. Tehenes hegy. 41. Kerüllő (: Kis és nagy:) mennyiben a faluból a köles hegy dülőbe, ezen dülő és a falu között fekvő Gálkut nevű posvány miatt nagy kerüléssel csak e helyen keresztül lehetett jutni. 42. Gál kut rétje 43. Gál kut rétje, 43. Gálkut oldal a nevezett posvány mellett el nyuló szántó és kaszálló földek. 43.[!] Cziczka hegy a rajta termett sok cziczkóróktól. 44. Tekenő hegy, Tekenő oldal, tekenő alakjától. 45. Kis sark, a Gálkut posványba keskenyen benyúló föld nyelv. 46. Vészlő Ezen nevezet már a Nváradiai ordaliak jegyző könyvében, mely magyar-

honban a legrégebb irott okmányok egyike előfordul, s ha az emlékezet nem csal, a Losonczy és Henei Család határ villongási pörében határ vonal pontul van ki tűzve (: lásd Bél Mátyást:) 47. *Uszvány szög*, így nevezve azon uszóról melyen a barmokat a külső mezőre át usztatták. 48. *Gombás kátyu*, 49. *Nád kosár*, a hajdan itt létezett juh kosárról így nevezve, mely nádból készítettett, mint a mai vidékben bőven termett. 50. *Pozsáros*, domb, eredetéről e névnek semmit sem tudhatni. 51. *Répás Kert*, a benne üzött répa terelésről, 52. *Köves szeg hegy*, egy mocsárok közzé be nyuló domb, miből a szög név ugyan ki magyarázható, de hogy kövesnek miért neveztetett, arról sem hagyomány útján, sem a körülötte nem található kövekből nem magyarázható. 53. *Hajó vápája*, egy dombocska, melynek közepén egy hajó alaku hosszukás mélyedés vagon. 54. *Saska hegy*, hajdan még a vidék erdős volt, a kányáknak, és sasoknak kedvesek tanyája, 55. *Kónya* vagy *Kánya hegy*, 56. *Kis*, és *nagy moshos kátyu*, a benne bőven termő mohától, vagy fenyértől így nevezve. 57. *Ludas tókája*, *Ludas sziget*, *Ludas lapossa*, az itt tanyázni szokott vad Lud csoportokról, 58. *Szövény*, vagy *Szövevény*, hajdan juhszalaggal, vad venyigével sűrűn be nőtt hely. 59. *Szerelem teleke*, sziget egy üldözött szerelmes pár menedék helye. 60. *Kincs verem hegy*, a kincs keresők által rajta áskált gödröktől. 61. *Gyalap* egy hosszú vizi út, melyen a tísza szabályozása előtt állandóan víz feküdt, s ez szolgált egyedüli utul az akkor még teljesen szigetben fekvő Beszterecz községbe. 62. *Király tó*, *Király hegy*, erről a nép nyelvén egy rege él, t. i. hogy Sennye, Sunya, Sebestyén, Király a besztereczi várat el akarván foglalni, a tísza áradása miatt seregét tovább nem vezethette, s itt tábort ütött. – Innen csólnakokon indult serege egy részével Besztereczre, de egy nagy tó közepén, nagy szél támadván, hajói közül, sok elmerült és sok embere a tóba fuladt, maga a Király a tónak egy zugába menekült ki, néhány emberével. E táborozástól a hely Király hegynek, a tó Király tavának, a zug pedig *Királytó szögnek* neveztetett. 63. *Előhegy*, mivel faluhoz e téren legközelebb esik. 64. *Gémes sziget* a benne tanyázni szokott sok Gémtől. 65. *Malom szög*, félsziget, a falu északi végén, egy hajdan benne létezett malomtól. 66. *Ér tava*, azon értől melyen a tísza vize árja bele folyt, 67. *Kormoly tava*, *Kormoly sziget*, ezen az úgy nevezett Kurucz és Labbancz had járatok korában a zaklatásokat megunt lakosoknak menedék tanyáik voltak; mit a szigetben talált daráló kövek, s egyéb házi és gazdasági eszközök igazolnak. 68. *orozd tava*, 69. *Síralom sziget*, monda szerint a tatár futáskor e sziget (: mert e sziget 1/2 mértföldnyire a falutól fekszik, bent a tísza mocsárjai között:) menekült lako-

sokat, télben mídőn a mocsárok befagytak orozva lepték meg a Tatórok, s ott öldösték őket le, ezért Síralom sziget lett a neve. 70. *Kolbárd sziget* mintegy 12 hólndnyi, a fentebbi Síralom sziget mellett, még rajta nem igen rég is nagy tölgyfák voltak, szős korban pedig egészen erdő volt, a rajta még most is található igen régi téglák, és kő darabokból biztosan következtetheni, hogy rajta épület is volt, s valószínű, hogy valamely szénnel dolgozó német származású mester ember lakhatott rajta, ki a szén égetésről Kohlbrannak nevezte, miből a vidéken azt a fentebb már említett Német házón kívül a szomszéd Hene, vagy Hain sziget, s több más hely nevek igazolni látszanak. 71. *Égető sziget*, ez is a szén égetésről neveztetett így. 72. *Seres kád sziget*, szintén e sziget csoporthoz tartozik, ezen el nevezés serfőzést látszik feltételezni, mi ismét német foglalkozásra vonatkozik. 73. *Két ág sziget*, mellette lévő tóból a víz két eren foly lefele, s a sziget azon két ér között fekvén, két ágnek neveztetett. 74. *Járat ere*, egy széles tiszta ér, a sűrű nádasok között, melyen a csólnakali közlekedés, vagy is a járás kelés, mindég lehető volt, azért Járat. 75. *ösvény tó*, *ösvény sziget* egy más mellett; ösvény tónak azért neveztetett, mert a fentebb irt orozd tóból egy eren folya bele a víz, melyen a csólnakázás is lehető volt, a sűrű nádas közt, ezen ér *ösvény erének* neveztetik. 76. *Hosszu sziget*, alakjáról kapta nevét. 77. *Kecs kert* vagy *Kecske kert*

Kelt Kéken Maj. 8. 864.

Hajnal msk

Kjegyző

Rimaszombaty István mp

községi fő bíró

Hely nevek

Nagyfalu községből Szabolcs megyéből. –

1.) Fekszik Nagyfalu községe Szabolcs megyében Dada helységről nevezett dadai járásban

2.) Nagyfalu községnek jelenben csupán ez az egy elnevezése él.

3.) A telepítés korában ezen község Szállás-Nagyfalunak neveztetett.

4.) A jelenlegi Nagyfalu nem több mint 100 éves első temploma 1789-ben épült, s tulajdonkép csak ekkor képezett e helység rendes községet, az előtt szállás (:tanya:) volt – honnan mellék nevét is vette. Lakói általában magyar ajkúak, vallásukra nézve protestánsok, vannak rom: catholicusok is. –

5.) Népeességét azon korábbi Nagyfalu községből vette, melly most a *Morotvának* nevezett tulajdonkép azonban *holt Tiszát* képező széles és mély ér partján feküdt,

hol téglából 's kövekből álló omladványos maradványai a' régi helység épületeinek mai is láthatik. —

6.) Köz tudomás szerint 's a' jelenlegi nemzedékre is által jött szájról szájról hagyomány tanúsága szerint, az előbbi pont alatt említett helyen feküldt anya község nagy térségen terült el 's számos lakosokat számlált, — valószínű, hogy nevét is, — mely a' helység ki terjedését 's népességét, bár csak a' multra vonatkozólag, de elég világosan jellemzi, — innen vette. — Az első település idejét homály fedi: — gyaníthatólag vissza esik az a (:magyar:) nemzet Ázsiából lett beköltözése korszakára, midőn az ősök a' történelem tanúsága szerint, ős hazájokból magukkal hozott faj szokást követve, örömet ütek fel sátraikat, — mint azon korban nomad nép, — a' nagy kiterjedésű 's gazdag legelővel bővölködő 's így baromtenyésztésre kiválólag alkalmas folyók partjain. — A régi helység elpusztulása vissza esik azon korra, mely népünk előtt kurucz világ név alatt máig is ismeretes. —

7.) A község határában elő forduló többi helyrajzi (:topographiai:) elnevezések következők: —

a.) *Nagy szőlős domb*, jelenleg szántó föld, a' hajdani domb csak egy föld csúcs által jelezve, egykor nagy szőlős kertet képezett, ki irtatván, hogy ekével művelhető legyen, elegyentették (:planierozták:).

b.) *Vaskapu*, egy hosszan nyúló 's csaknem hegyet képező halom, jelenben szőlővel beültetve, nevét a' hagyomány szerint onnan vette, miszerint egykor a' felvillongások, vagy talán a' török 's német had járatok alkalmával azon részen, hol jelenleg a' Tokaj—Nyiregyházi ország út rajta keresztül vonúl, szintén át lévén metszve, a' közlekedés nehezítése illetőleg megátlása nézetéből egyik hadviselő fél által a' másik ellen át törhetetlenül eltorlaszolva, vagy éppen vaskapuvál elzárva volt. —

c.) *Hosszú hát* más néven *német szállás*, egy hosszan nyúló domb, mellynek leg kiemelkedettebb részén jelenleg egy diszes mezei lak áll, környékén számos gazdasági épületekkel jól rendezett 's virágzó mezei gazdasággal — *Virányos* néven. Német szállás nevét onnan vette mivel egykor, állítólag Nagy Leopold korában a' német császári hadak a' határ azon részén, mi különösen az ágyúk felállítására (:stellierozására:) lehetett nagyon alkalmas, húzamosabb ideig táborozata.

d.) *Vén ember hátja* a' határnak szintén egy emelkedettebb része, a' hagyomány szerint hajdan valamely elvonult magányzó — hihetőleg remete által birva és lakva.

e.) *Kis szőlős*, egykor szőlővel beültetett halom, jelenben szántó föld. —

f.) *Róka juk* a' határnak szintén egy része, nevét vette azon dombtól, mellyen vájt üregekben egykor számos rókák tanyáztak.

g.) *Kasza völgy* egy dülő fenekes helyen leginkább kaszálóból álló honnan nevét is vette.

Nagy falu Majus 20. 1864

Molnár Lajos sk

közs: Jegyző

Vágó Mihály fő biro

Hely nevek

Nagy Halász Községből Zabolcs Megyéből

1. Zabolcs Megye Dadai járás, a' helység tartozik Nagy Kállai Megye törvény székhez.

2. A' községnek Nagy Halász a' neve más neve nincsen, azért N. Halász mivel Magyar honban több Halász nevezetű a' [!] falvak vannak.

3. el nevezése Halász Községnek nem volt soha más mint Halász —

4. a' Község említetik lenni leg korábbnak mint egy 500 éve

5. nem tudni —

6. Köz tudomásból azt lehet tudni a' név eredetéről, hogy azért nevezik Halásznak mivel 25000. hold területű határból csak 5000. lévén szárazban, a' többi mind víz állás volt és itten a' lakosság töbnyire a' Halászzal kereste Kenyerét és abból élt, de már most a' tiszta szabályozással ezen földek mind szárazak és ár tér név alatt a' leg jobb tengeti és Zab árpa tiszta buza, len, kender, Gabona termő földek, vannak meg lap fenekes, és Zsombékos földek is, de az aprodonként irtatnak. —

Nagy Halász Magyar falu Zabolcs Megyében utolsó posta Nyiregy háza 2 1/2 mértföld a' tiszta Mocsárjai mellett szomszéd falvai határosok Dombrad, V. Megyer, Rád, Kemece, Kotaj v. Keresztut, Ibrány — ezen Községben a' tagosítás az 1863-k évben Decemb. havában ment végbe, határa 22000 holdból ál 17000.szántó és arter 8000 pedig részint hasznavehetetlen lápok víz állások utak és Kanálisok, ezen földeket gyakran a' tiszta árja is borítja, a leg első és leg nagyobb birtokossai jelenleg Tekintetes Csuha Tamár Ur, Nsg Lonyai Menyhert Ur, Fejer Lajos Ur, Nsg Gencsy Ferencz Ur, T. Frater Miklós Ur, özv. Laskay Bálintnő, Vatter Ferencz és Jezérnyiczky Toth János Ur és több apró nems birtokosok.

Kelt Nagy Halászban, Máj 14-n 864

Vajda Miklos biro

népességre nézve van 1989 lélek
ref. 1600, Rcat. 300, Zsidó 89 és két templom egy ref anya Szentegyház és egy Rcath.

Helynevek

Nagy Halász községből Szabolcs Megyéből

1. Szabolcs Megye, Dadai járás, N. Kálló, és Nyíregy ház.

2. Nagy Halász község ez eredeti elnevezéssel bír, mivel az onnan vette eredetét, hogy elejénten csak néhány konyhoból állott és azok mind halászok voltak, mert az egész határ a' tísza gyakori ki ömlése miatt vízből állott, csak a' magaslatok, dombok, és fentebb helyek voltak szárazon, tehát a' csekély népség csak is a' halászatból és fa hordásból élt, még az 1858-ik évében is, a' mikor egy napon 800 mázsa halat fogtak ki, de a tísza szabályozás által ezen területek haszonvehetőké és most csaknem szántó földeké váltak.

3. Volt hajdan a' községnek más neve nevezetesen B. Halász mely a' községtől egy 1/4 orás távolságra feküdt de ez a' nép mondása szerint a' Törökök által tökéletesen elpusztított, most szántó föld és többnyire nádas rétság –

4. A' község mikor említetik leg korábbinak, azt sem vénei sem papjai beigazolni nem tudják, csak anyit beszél a' nép rege, hogy hajdan századok előtt, a' falu alatt van egy temető mely nevezetik *puszta templom helynek* ezen hely a' maí napon is; a Tekintetes Frater Miklos birtokos Uré, hova a' család temetkezik, ezen a' helyen állott hajdon egy nagy szerű templom a' melyett a' Csehek midőn magyar országon garázdálkodtak építettek, ezen templom romjai még az 1789-k évben épségben állottak, mely alatt de folyamodás nyomán az 1789-k évben Leopold király meg engedte a' Reformata gyülekezetnek, hogy azon romokból magoknak templomot epithessenek, mely építkezés meg is történt 1789/90-k évben csak a' templom mely tiszta faragot kövekből van építve későbbben az 1826-k évben ugy csak egy nagy szerű torony ragasztatott e mondot templomhoz ugyan csak faragat kövekből, melynek dísze a' megyére ki hat, hogy a' Tekintetes Csuha Tamás ur örökössei keze között levő irományokból meg /áthúzva/ mely állításuk szerint Halász Község kezdetétől a' jelenkoráig szollanak, és betű sorozattal el vannak látva meg lehetne tudni, mely irományok igen fontosnak lenni mondatik, ezen irományok Tekintetes Csuha Vilma kis asszony kezei között léteznek Nyiregy házán, melyek arról is szollanak hogy a' Török mikeppen garázdálkodott e' vidéken e' Megyében – sőt egész Magyar honban ezen iromány elolvasása 4. heti idő köz szükségeltetik, mert ugy ezen Csuha Család a' Török járás időben, a' leg nagyobb birtokos nejet a Török Bassa el rabolta, onnan kezdődtek, a' történetek össze írásai, de a' jelenlegi nép semmi fele felvilágosítást adni nem képes. –

A' népesítésről sem emlékszik senki – csak anyit tudni hogy miután hajdanába, csak halászat és baromok tenyésztéséből éltek mint Majorsági birtokokon a' sok Cselédség által mely e' helyen meg telepedett szaporodott de erről is, a' tul lapon említett irományokból bővebb tudomást szerezhetni.

6. Köz tudomásból semmit sem lehet tudni sem emlékből – csak a mondott irományokból

7. A' Község határában elő forduló topographiai nevek következők

1. Szöllös kert mely 40 holdból áll – 1. Kajor szeg. 3-k Pál telek és Mága – Sáros Erge – 5. Pípa szeg. 6-k Darvas fertő – 7. Bal fű, Tolnai homok és Juhod. 9. Sokos hegy és Poklandos 10. Kerekes eger szeg és bálvány – 11. Bálvány szeg és Ördöngös hegy. 12. Szilas szeg 13. hosszú homok és szérűszeg. 14. Szövényszeg. 15. diófa homok. 16. Szöllő hegy. 17. B. Halász. 18. a' többi apró szigetekkel együtt. – 19. Kis tísza hát 20. Kulcsár ér 21. Balázs ér. 22. Solymos tó Komotcsó 23. Kis tísza hát. – 24. falu érhát és Malom Kaszálo. 25. alma szeg. 26. jó hegy. 27. hajdúék. 28. Nagytisza düllő. 29. Szálvetés. 30. Kerek örvény szeg. 31. csiba rét. 31. [!] Barany ér, 32. Kun ér. – 33. Járát – 34. Telek lép 35. Koczaba 36. Turai szeg a' többi lapokkal 36. Demjen sír – 37. Zombor lép 38. Fatsa, 39. Veres kőz, farkas halom, 40. Rádi ut 41. Király hegy a' Kemecei utnál 42. Kecske hegy

A Nagy Halászi határnak kiterjedése következő a' becslő munkálatok szerint

Szántó föld Catastralis holdban	2737 hold
Rétben	1597 hold
Legelőben	243 hd
Erdő	1318 –
Szöllő	40 –
Nádás	3782 hd
Terméketlen	6784 –
Összesen	16494. hold

Ezen határnak szomszéd és Városok Nyiregy háza városa mely 2 mért földnyi távolságra esik. Kotaj v. Kerest ut [!] 1 mért földnyi Kemetcse 1/2 mért földnyire, Rád 1/2 m. f. Ibrány 1/2 m. f. Dombrád a' Kís tiszántul a' Nagy tiszán aldalvást 2 Mert föld, itt meg jegyzendő hogy a' Dombrádi és Halászi határ között T. Csuha Vilma Kis asszony birtokába olly Nagy fa létezik mely ágán kívül 36 öl fára volt becsülve még az 1825-k évben került Statistica szerint, de a' mai napon ki szaradva áll, de minden egyes agaiból letöredezik egy öl szeri fa kerül ki – egyéb nevezetesség nem tudattik.

Halasz Novemb 21. 865.

Hegyváry Sándor msk

Jegyző

Szinák János bíró

Puskás Ferentz hites

Hely név.

Nyír Bogdány Községből Zabólch Megyéből.

Zabólch Megye, Nvárad kerület Dadai járásban fekszik Mező Város Bogdány

Más neve semmi féle nyelven nincs, hanem több megyében lévén ily nevű helység. Nyír Bogdánynak neveztetik külömböztetésül.

A' bogdányi határban több Puszták vannak, melyek falvak voltak, nevezetesen, *Szólnok* mintegy 4000. hold földdel. *Hene*, mely íngoványos rétsége a' Tisza folyónak, nádtermő Láp, Szigetekkel, 1200. hold területben. *Kéklő* 3000. hold földdel, ezen puszták egyesítették a' Bogdányi határral így lett területe a' Városnak 11,000 hold szántó kaszáló föld és rétség.

A szólnoki puszták részben elnevezése, *Kék Kas*, *Pallag erdő*, *Szóllós telek*. *Tövikes erdő*, *Hegyes halom*. *Nagy Mihály hegy*, *Nyárjas csere*,

Hene puszták része, *Diós sziget* Lápjával, *Farkasok Lápja*, *Papsziget*, *körtvéjés Király tava* *Eból*, *Gírák tava*, *Pap foka*, *Görbe tó* *Hene sziget*, melyen volt az elpusztult Hene falu, ezen sziget egy részén van *Bástya Szent egy ház* elnevezésű hely, mely Vár, Egy ház voltától kapta nevét.

Kéklői puszták, melynek semmi más részletes felosztása nem tudatik,

Bogdány igen régi neve a' helységnek, kapta ezen nevet a' Bogdányi családtól vagy ez amaztól, dülök nevei *Égei hegy* *Gecse tóval*, *Zsupán*, *Bodor hegy* *Korbány* a' *Tatos tóval*, *Ehfa ut*, *hosszú szer* *Páfrányos szer*, *Darva sziget*, *Korpa hegy*, *Guba hegy*, *Gereznás*, *Hörtsökös hegy*, *Keselyűs*, *Sós tó*, *Tökös Tó*, *Szabó sziget*, *Szölő hegy* ez most Szőlőskert, mely szép sikerrel miveltetik, és igen jó rendben tartatik fenn, *Biharka Kis Sugoró Nyíri Miklós hegy*.

Megjegyzendő hogy hajdan igen sok erdeje volt, most nagyon kevés van már.

Hely nevek

Oros Községből – Szabolcs Megyéből

Az 1-ső pontra nézve: Oros Község fekszik Tiszán túli Kerület, Zabolch megye – dadai Járásában. Kiegészítő része az úgy nevezett *Nyírségnek* – Nyír egyháza városa keleti szomszédságában 3/4 orányira Nagy Kálló városától éjszak 1 órányi távolságra. – Határa Kiterjedése 12555 hold, a' harangodi pusztáé 4300 hold, 's így összesen 16,855 hold. Az összes lakosok száma 2207. – Kik nemzetiségi tekintetben magyarok – vallásra nézve R. Cath. 980. – Ref. 480. Izraelita 87. – 's mind a három felekezetű [!] van

temploma, papja és iskola – legrégibb a' Ref. Egyházé – bár terjedelemre legkisebb – kerek hordott dombra építve melly hajdan kemény anyagból készült lehetett körülvéve – nyomai láthatók. –

2-ik pontra. Neve melly alatt elő fordul Oros.

3 és 4-ik pontra. Az 1863-ik évi az egri érseki egyház megye Schematismusában a' XXXIX-ik lapon az 1-k jegyzeti szám alatt „villa uruz” occuris anno 1117 in R. V. Num. 216 Edlicher pag. 694 - ugyan csak is a LXXI Ars in alia serie Wrus Oross a' LXXXV. lapon ismét Wrus (:Oross:)

5-ik pontra. A' R. Cath. között vannak bevándorlott tótok, – a' Görög Cath. között bevándorlott tótok és Oláhok, – kiknek utódai azonban egészen megmagyarosodtak különben mind 3 felekezet tisztán magyar eredetű. –

6-ik pontra Semmit.

7-ik pontra. Magának a' község egyes részeinek nevei: *Oroszveg*, leginkább Gör. Cath. által lakva. *Magyar vég* a' Ref. által vegyesen más felekezet beliekkel, – *Ujsor* újabb telepítvény, – *Ponyvás* hajdan ezen része a' községnek melly most be van ugyan építve a' vándor sátoros cigányoknak volt telepedési helyök; – *hatház*, – *czigány sor* elnevezési eredetét magában foglalják. –

Kismező a' Helység és Pazóny közti eddig legelőnek homok buczkás tér, – *Malom hegy* szőlős kert – nevét a' mellette volt szél malomtól vette, – *Szék*, – székes kasszáló és szántó földekből álló terület *Várrét* az itteni nagyobb ki terjedésű rétség éjszak nyugoti részén csekély magasláton Kemény agyagból épített vár Kastélytól – mellynek azonban csak mélyebb alap romjai és némileg árkai láthatók vette nevét – Környéke szántó 's kasszáló föld 's zombékos hely. – *Kónya hegy* a' keletre szomszédos Napkori Község határában hosszan elnyúló nagy részben homokos de termékeny szántó föld. *Tövis szer* fekete talaju szántó föld, – *Büdös ér* a' fentebb meg nevezett két terület között végig nyúló vizenyős nagy részben kaszálható ugyan de nem a' legjobb füvet termő helyiség, – *Úrrét*, – *Nagy rét* ezek azon eredeti árkokkal és ásott csatornákkal ellátott 's szabályozott kaszáló rétek mellyek az egész határt déltől éjszakai átmetszik, tulajdon képen egész Gelsétől a' Tiszáig a' Kemecei határon keresztül szakadatlan ki terjedésével a' Nyíri vizek e' vonalon összegyűlt részét a' Tiszába vezetik, – melly vonalon több vízi malmok vannak építve – ezen kaszáló rétekkel egyesül az Acsád és Geszteréd 's Nagy Kálló helységek határait át metsző *Ladány* nevű rét – melly szinte canalizálva van 's egyes helyeken malmokat hajt. – A' fentebb nevezett két kaszáló között fekszik az úgy nevezett *Úrcsere erdő*, –

nyugotra pedig a' *Vas erdő* mely nevét hihetőleg a' benne termet erős természetű tölgy fáitól vette. — *Vad erdő*, *Vad ritka* erdő és legelő föld homok dombokkal 's futó homokkal ezen dombok között kiváló 's úgy nevezett *Czövek Péter hegy* mely a' régi háborus időkben őz dombul szolgálhatott, — melyet a' helység határa többet mutathat fel. A' *pince verem*, — *Nyirjes* jó fekete és termékeny talajú föld ezen két helyet el választja egy mástól az úgy nevezett *Sápa rét* szikes kaszállókkal vizesebb esztendőkből pedig igen finom apró nádat termő hely. — A fentebbi területeken is vannak több mesterségesen hányt dombok, melyek szinte őz helyül szolgálhattak 's különös elnevezéssel bírnak mint *Kucsma halom*, — *Illye hegy*, — *Guszi kunyhó*; — a' *vigadalom* és *ökörítő* székes tavak; — *Borbánya* Szöllös kertek egészen nyir egyházi lakosok által használva 's ültetve, — *Szászkút dülő* — mely az ezen területen eső szinte az egész határon legmélyebb 's minden kifolyás nélküli *Szász kút laposától* vette nevét, — *Érjes*, — *László csere*, *Fekete erdő*, *Gombodás*, *Vedres hegy*, — *Gál rét*, *Kecskés völgy* szántó és kaszálló földek végre a' *Tábor hely* a' helység déli szomszéd-ságában a' *Nagy kállói ut* mind két oldalán fekvő mint egy 350 holdnyi ki terjedésű szántó föld; — *Kerekes hegy*, *Nagy Korhány* — *Kis Korhány* őz helyek, környékén buza termő földek, — *Szilva völgy*, — *Csató kút*, *Borso szer*, *Hangyás, forrás*, *Kis mogyorós* — *Nagy mogyorós*, *Hosszú kátyú*, — *Papré* szántó és kaszálló földel bíró dülő — 's helyi elnevezések. *Kis telek* nedves években 400 holdnyi víz állás, száraz esztendőkből részenként kaszállható, *Korcsoyás*, — *előret*, *Igricze* évekkel ez előtt mocsár és víz állás, — melyek le csapolás által jelenleg mint Kaszállók használatnak — *Penzeshegy*, — *Kő határ* homok dombokból álló szántó — legelő földek és homok fűvások; — *Dinyés kert* — *Kis Mezei* szőlős kertek mellynek egyes részei a *Pitvar kert*, — *Nagy kert*, — *Szardocska*. —

Külömben az egész határ tagosított. A' *Harangodon* vannak tanyák, — *Korcsmá* és egy hajdan igen látogatott fürdő is. —

Kelt orosz Maj 11-n 1864.

Jónás Mihály

Jegyző

30/864 Sz

Paszab Községe Hely nevek őszirasa.

Paszab Községe Szabolcs megyében a Dadai járásba esik Különös elnevezéssel a tiza melletti falvak csoportozatába esik a menyiben határjat Eszak felől a *tiza* folyó hasítja, Paszab Községének ez a neve úgy hely belé mint ország szerte, és hajdan sem volt más

el nevezése leg alább erőll nem tud senki semmit, a Reformátu Egyháznál lévő Anya Könyv szerint 1702-be már anya egy ház volt, tehát az ólta tudjuk a falú letett leg korábban

— Hogy honan nepesítetett leg aszt nem tudjuk a határban elő forduló topográfiai nevek dülök szerint *Három halom* nevezetett vete a Búlyi Paszabi 's Berczeli határ jelellő domboktól, a három határ homokos föld területtel — a határtól a falu fele van a *Gémes* valaha posványos hely volt és a Gem madarak tanya lön Körülete homokos — a *Kerekets szer* szép fekete föld területtel — az el mosot dühöngő víz aradáskor a tiszta kiöntésekor víz le ömlő helyek. *Akasztó hegy dülő* vete nevezetett *akasztófa* nevü *Dombtól*. — *öved ergeje* víz vezető mely is szép jó területü föld *Kis* és *Nagy terebe dülő* a retközöt fekvöket *kis* és *Nagy terebe domboktól* vete el nevezészet ezen dülőbe van *örlo tava* allandó vizenyös hely — itvan a *terebe ronaja* árvizes üdőbe egyedüli kijárokkel — van egy domb *Isten halmanak* nevezetetik mellete az *Kis Katyú* elnevezéséről nem tud senki — van meg egy örökös Kaszáló *Kelincz* ez elkülönített erdős hely, benne van a Régyi Bessenyeji Csalad temetkező helye. nevezetett vete a Mé tenyésztésről. — *hordozo* az Egy ház földje, *Zsidó temető*. Hordozonak nevezetett menyiben ar vizes esztendőkből termeseket haton hordosztak, — *Zatony* gyönyörü Kaszalló viz közöt elnevezészet honan vete nem tudni. — Ez elkülönített erdő föld elnevezéséről nem tudnak semmit *Fedény dom* viz és kikötő hely s rakodó hely. —

Mely tiszteletünk melet vagyunk Paszab Majus 12. 864.

Község fo biraja

Horvath Gabor.

[Pazony]

Helynevek

1-ör Pazony Község fekszik Szabócs Megye Ngy Várad kerület Dadai járás — Kállói törvény széknek hatása alatt.

2-or Községünk neve egyedül csak Pazony 's épült ez előtt 250 évvel fő 1771-be volt Cserés János, 's midőn a' harcok közepette magát viselő sebeket kapott — a' tábor parancsnok — Kérdezővén elsz é' élek, — az erőtül a' Cserés család Neve Elek — 's jelenbenis nagyobb részét ezek birják — kisebb részét pedig Horváth Mária 's több kis birtokosok

3-or Tudomás szerént e Községnek se ez előtt, sem jelenben más neve nem volt 's jelenben sincsen söt külömbféle különképpen sem iratott.

4-er E község leg korábban említették 1615-ről
5-ör Népesült e Magyar hazábul külömben is
2/3 da Református, 1/3 da G. e. Catholicusok magyar
ajkuak —

6-ör 'A' név eredetéről semmit nem tudni
valamint értelméről sem, — csak azt miszerént kezdet
óta ezen egyedüli neve Pazony.

7-er Község határa dombos és völgyes fekvésű
— szántó földei azon szerü legelője *Kis mező* nevű, —
dombos, 's fekvésére nézve völgyes — Kaszállója, úgy
nevezett *Rét* és *Gémes* egy része viz állás, más része
dombos, és bokros. Van ezen határon, egy úgy
nevezett *Nagy hegy*, mely fekszik a' Községtől 2300''
távolságra lementi oldaltól a' Községnek szél által
Könnyen hordható bocz homok — Erdeje — *Nagy
Erdő*, és *Kis erdő* mellyet Horváth Mária, és az Elek
Családok birnak — Szántó földei homokosok — hegy
völgy. Szöllője három elkülönített részben Nevei
Törös, *Nyulas*, és *Bárcki* — Árok mi említést érdemel e'
Községtől 300 öl távolságra fekvő déli oldalán e'
községnek Oros nevű községtől vont *Megyei Canalis*
— mely egyenes vonalban a' Község keleti oldalától
1000 ölnyi távolságra vonatott 's Tura Község határa
is keresztül — ezen árkot egyedül Csak a Közbir-
tokosság tartják fen. Van ezen határon egy úgy nevezett
Igriczi nevű kaszálló mely a' Nyíregyházi határt hasító
— úgy nevezett Sós tó fürdő mellett. Van e határom
Romó — *Szimszer*, — *Sörényes kút* — *Kesejús*, — *Róna* — *Hár-
mas*, — *Hosszu* — *Nagytó*, *Gémes*, és *Kismező* dülök —

Van ezen Községtől Nyíregyházára vezető
Országos út mentibe egy úgy névezett *Szeles csárda*, 's
ennek közelébe egy 1280 öl terü *Kis telek* nevű használ-
hatatlan posvány

kelt Pazony május 18-án 1864

Szabómiháj bíró

László István paraszt

[Polgár]

Polgár mező Város tágosított területének, —
melly Zabolch Megyében a' Dadai Járás ban fekszik,
— a' kezei közt létező hiteles okmányok alapján eszkö-
zöltetett össze — írása. Május hó 15. kén 1864. évben.
Hely nevek. Polgár Városából, Zabolch megyében.

1-ör: Szabolch megye, Dadai Járás; a'
Megyének szék helye Nagykálló; — a' Dadai Járás fő
szolga birói Hivatalának szék helye Nyíregyháza, a'
hová Polgár városa tartozik. Itten semmi más észre-
vétel nem fordul elő;

2-er: Polgár, a' dicső Mátyás Király uralko-
dásakor. Polgári — nak neveztetett, mind az 1613.

évi Április hó elsőjéről kelt, a' meg dicsőül királyunk
kiváltságos levele, — a' mellyben Polgári, — községet
a' Hajdú városok sorába felemelni kegyelmeskedett,
— igazolja. Azonban a' Polgár név, ország szerte isméretes.

3-ör: Polgár, Polgári — nak az 1613. évben
amint felyebb áll nevezete

4-er: Polgár, mint a' pápai tizednek 1332. és
következendő évekről szólló Lajstroma is mutatja, fen
állott, — és akebelében Anya Egy ház díszlet.

5-ör: Polgár, az idő viszontagságai következ-
tében végkép el pusztult, mint az 1727. évi, május hó
8. ról kelt, apolgári új lakosok Conventiója igazolja;
ily kifejezéssel „az egész polgári határ hozzá tartozandó
pusztáival együtt szabadságban lészen, az oda való
lakosoknak úgy mint azon által, hogy a' határokra
vigyazálnak és neengedjék szomszéd belieknek kisseb-
biteni az uraság földjét” polgárra bevándoroltak, és
polgáron meg is telepedtek. — A' bevándorolt népek,
— amennyiben a' népek közt szóbeli hagyomány
igazolja, — Gömör Megyéből, — mint Makó család,
— Madararól — Megyesi Család: — Andornokról —
Pallagi család: — továbbá, — szent Istvánról, Mező kö-
vedről, Szihalomról, és több más helysegekről is
polgárra bevándoroltak és polgáron megtelepedtek. —

6-ör: Polgáron, csupán az egy magyar nyelv
divatozik, és amagyar nyellven kívül semmi más nyelv
nem használtatik.

7-er: A' polgári határban elő forduló több
topographiái nevek; jelenésül: — *Selypes folyó*, melly
a' Tisza Szabályozásaelőtt a' *Tiszába* folyt 's a' töltés
által honnét el zárodott, jelenleg pedig a' nagy
szárazság következtében ki száradt. — A' Selypes. partja
a' köz legelőtt kéet felé hasítja. — Selypes mellett
fekszik a' Város illető Nagypelyhesi Kaszálló, — a'
homok hordó hely, és a' Szántó földek; — A' homoki
Szántó földeket diszíti *Eperjes halom*, melynek a'
tetején gyönyörű oltványos keert diszlik, melly a'
Római Catholica Egyház tagjába esik, jelenleg annak
haszonvevője Főtisztelendő Eperjessy Ferencz esperest
és helybeli lelkész úr. — A' Város alatt fekszik, a' Város
füzesse, — és avárosi *kerektó*. — A' szántó földek közt
fekszik a' *csokord ere*, *Papp tava*, — *Morotva tava*; a'
Morotva partján a' lakosság kaszállói, — a' Kaszállók
közt fekszik a' *Szégység lapossa*; — emellett *Örötvény
közi düllő*, *örötvény közti kenderföld*, és az *örötvény közti
közlegelő*, mely Székes, és Zsombékos; itt fekszik az
örötvényi nádas, *kengyel ere*, *kengyel lapossa*, és *kengyelközi
gyep*. — *Horti düllő*, *Fátyol fenek*, *kis kintses fenek*, —
Andornak, *Nagy Rakottyás*, *Nagy kintses*, *Nádas fenek*
Nagy zombikos, *kis rakottyás*, és *kis kengyel halomnál
fenek*, — Itt terjednek szét a' Szántó földek, — azok
közt *Görbe tó*, — *bogát halma*, — *Száraz bogát*, *kis bogát*,

bogát foka, hosszú bogát, kerekbogát, — és alsó réti dűlő, — felegörbető, — homoki víz állás, varga halom, Ferenczi Fenek, Csőszhalma, Nagy homok domb, — Zsodi halom, Ásott halom, búsnyák dombja, Csűsz egyház dombja, és Kotró domb. — Polgár mező városának nevezetes útszai: Kis folyó utsalja, derék utsalja, — ország út, — Peczeköz, — torma utsalja, kis alá folyó utsalja, — nagyfolyó utsalja, Szélles utsalja, — Nyirbó utsalja, Temető tér, — Új városi ország, Böszörményi ország út, nánási ország út, Miskolci ország út, és Szentmihályi ország út. — Apolgári határban, több nevezetes puszták léteznek, melly minden púsztának külön topographiai neve van; jelesül; Tikos pusztá, ehez tartozik: Inaló, és tetű vám hoki kaszálló, tetű vár lapossa, és a' város volt Kaszállója, a' város volt kaszálló lapossa; — emellett feszi Szil bati Kaszálló, Tekeres ere, Menyhárt lapossa, ásvány lapossa, Kánya és lánáz fok, Állom Zúg, bator Zúg lapossa, kis és nagy hóros, bába sárja ere, bába sárjába, bába sár köze; kengyel fióki Út, Szent Mihály út, Dadai Út, és Kotrói Út. — Kengyel fiók, fél kengyel ér, kengyel ér fenek, Körös tó, Demeter tó, Kaszibai legelő, horti gye, horti Zúg, Sásas fenek, Kotró, Kírály dombi gye, Borotzkási kaszálló, és legelő, Keszege, Sárkány heverés, Kalmár, Pál fenek, mély fenek, balázs fenek, és bogárzó. — Kaprosi pusztá, mellyhez tartoznak, jelesül; Kapros környéke, keszegei gye, Nagy istók Szállás, és Szakál fenek. — Hármosi pusztá, melyhez tartoznak; úgymint; bágy oldali kaszálló, bágy oldali legelő, Liptsei hát környéke, Liptsei hát, — polgári bágy, bágy nádas, bágy tisztássa, és bágyi mocsár, és Debreceni Út. Folyási pusztá, melly alá esik; jelesül; Margitai bágy, Egyházi fok, Tarkanyi tanyahely, Egyház Mátyús, és bődön fenekek szélei; bődöni nádas, bődöni mocsár, keretse környéke, keretse, keretsei mocsár, nagy keretse környéke, Szibalmi tanya környéke, Szibalmi tanyahely, — Nagy iványi tanya hely, bágyi kaszálló, bágy környéke, Lippai hát, dézsán, és hattyás fenek szélei, dézsán lapossa, Róka jukás hát, bagotai tanya hely, hattyás sziget, hollósok, Máté foka, Hattyás hollós fok közti, — hattyás fok, hollós, fél hortobágy, Böszörményi Út, körbe fok. — Egyeki tanya hely, Csúrgó fok, Nagy iványi tanyahely, Kurvaháti tanyahely, Szandali fok, Csapó fenek. Szent Margitai púszta, az alá külön tartoznak, Koponya czimű csárda — Petenye, hegyes hát, Cserepes, Szindi lapos, hármás, és kettős halom, Dinyés fenek, dinyés ér, dinyés, és petenye közt, petenye közti, petenye foka, petenye lapos, kis laponyagí, kis laponyag lapossa; Árok tői tanyahely, kis Zsombékos, Kún szög, Ménés vágási fok. — Szilágyi, Margitai tó, nagy Szilágyi tanyahely, Nagyszilágy, Ménés Vágási lapos, kis Szilágyi keresztér, Igej fok, keszege tó, Szil fás fenek, kis keszege, kis tuka tó, riken körő hát, Kírály, Nagy tuka tó, gyűrű foka, Szőke fenek, rete szög, daško fenek, verebes fok, görög szög, Lapos tó, — folyási pusztá; ehhez tartozik: Deli ház,

deli dobogó hát, Zsombékos fenek, Sima hát, Farkas ér, alsó kígyósi gye, folyási mocsár, felső kígyósi gye, alsó dűlői gye, kereszt ér, Szék ér közti gye, Szilmegelegossa, Szilmeg hátya, — kígyós Zúg, Tinóhát, Malom ráta, Kereszt ér lapossa, alsó rét, — Passa, passa laposa, és tiszta töltési té a' folyástól Koponya-csárda felé B. új városi Út vezet.

Polgár városának, és a' területen létező puszták a' következő határokk és illetőleg községekkel határos: polgár határa Tisza Tarjám, Tisza kürt Tisza oszlár, Tisza Palkunya községekkel, és Kisfalud pusztával. Pusztával a' tikosi pusztá határos, Szederkény, Tisza Dob, Tisza Dada, Tisza Bűd és Szentmihályi községekkel és Tedej pusztával. — Homoki pusztá egyedül, csak a Hajdú Nánási határral határos. A' Hármási púszta, csupán csak Hajdú Böszörménnyel határos. A' szentmargitai púsztapedig: H. Böszörménnyel B. Új várossal, Csegével, Ároktövel, Tisza kezivel, és Tisza Tarjányal határos.

A Polgári határ merő szikes; A' Lapossai Zsombékosok; a' legelője, és kaszállója, ami van, az igen hasznos; — ennél fogva a marha dö, — ha csak nem országos pusztító járvány, — igen ritkán történik, — és ami esik is, az egyedül a következő években, a' kövér legelőtől a' vérben esik el. — A gabona, árpa, Zab és kukoricza csak a' közép szerű években terem meg; mert a' sok esőzésekben, a' szikes föld, a' vizet benem veszi, és a' vetés kíázik; — Ellenben a' száraz években, a' szikes földben a' vetés kisülni szokott, — mint az 1863 évben, mind a' terméssel, kaszálóval, és legelővel is történt. —

A népe nagyon szegény, és napszámból él, és ha a' napszámot nem kapja, akkor az éhhalálnak kí van téve.

Kelt polgáron mint felyebb.

Főbiró: Rehay László

Tanátsunk: Sim Kováts Pál

Thúry György jegyző által.

Helynevek

Pthrügy községből, Szabolcs Megyéből.

A' nyomtatott utasítás 1-ső pontjára.

Szabolcs Megye Dadai járás II. A' megye székhelye Nagy — Kálló, a' járás székhelye Nyíregyháza, a' szakaszé pedig Rakamaz. A' Község a' megyei felosztáson kívül mint táj elnevezéshez, egyszersmind az úgy nevezett Takta - közhöz is tartozik, melly onnat ered, miszerint hihető a' tiszának egy régi ága Takta név alatt Tisza Ladány mellett kiszakadván Ladány Tardos Csobaj, Báj Pthrügy és Kenéz községek éjszak és nyugati határ oldalait körül keriti, és Tisza Lucznál szakad ismét a' Tiszába. Most ugyan már nem foly, mi után Ladány mellett elvan választva töltéssel a'

Tiszától. de víz van benne többnyire, de azok is, ha feleslegesek, és kitöréssel fenyegetnének T. Lútnál zsilip segítségével a' tiszába lecsapoltatnak. —

A' 2-ik pontra.

A' község pecsétnyomóján FPTHRÜGY. névalatt, mely előre ragasztott F alkalmasint csak falut jelent és tehát csak Pthrügynek iratik. A' nép nyelvén azonban; de az egész környéken is Tügynek neveztetik, és ez utóbbi elnevezés leg ki terjedtebb magyarok lakván emlékezet óta, azért más nyelven neve ösmertlen.

A' 3-ik pontra.

Már a' 2-ik pontban megfejtették.

A' 4-ik pontra.

Az úrbériség behozatalával 1775-ik évben

Az 5-ik pontra.

ösmeretlen.

A' 6-ik pontra.

A név híhető Frigyből ered, mert a' monda szerint valaha Huszitákis lakták, és mostani egyetlen református templomának alapját is azok tették volna le, falái azonban az öregek emlékezete szerint már később épültek, ez azonban bizonytalan, hanem inkább származtatható neve azon vízállásos fenektől, mely még ma napig is Tüd nevet visel. —

A' 7-ik pontra.

A' Táj elnevezés Kálmán névtelen írójánál is elő fordul Tokuta kúsz név alatt, és természetes, vagy talán mesterkéltné fogva vízi vár lehetett, mert a' mint az I-ső pontban említett a' Takta, és Tisza által körül fogatván egy Szigetet képez ugyan azon első pontban említett községek határjaival együtt.

A' vár bástái lehettek a' Pthrügyi, és Kenézi határban a' félhóldanként egymásra hajló tavak fehér tó vényasszony tava, görbe tó és Erecs, valamint a' peres ere nevű mély ér, mely két utóbbi erek által két külön darab sziget képeztetik, öszve-visza szött-font tavakkal, melyekbe ugyan a' tiszta Szabályoztatása óta csak néha néha akad meg hoszas időre a' víz. — Éjszak felől a' Zombori határban a' *Diktány*, *Bálvány*, *Bócs* erek, az *árvatóval* együtt, melyek hasonlóúl jelentékeny mocsarós apróbb szigetekkel foglalnak körül, és ritkán van víz nélkül. A' dél, és Keleti bástyáját pedig a' Tisza maga képezte, több apróbb kiöntésével együtt.

Düllői: *Gát meg*, *Fejő*, *görgő*, *kecskés ér*, *Lápos*, *Kárászné széki*, *Kő határ*, *Kódus rét*, *Fehér tó köze*, *Gyóls rét*, *pósa elő*, *Paptava köz*, *Szakadék*, *Nagyerdő* és *Diktány zúg*, a' kaszálló, és legelőekben Szántó földekben pedig, *Fejő tóbát*, *Kecze tó hát*, *Süldő tó hát*, *Kecskés ér hát*, *Két ökor halom*, *Hosszú*, és *Közép düllő*, *Nagyszék*, *pokolszék*, *ördög égető halom*, *Madarász halom*, *Szöllőskert tábla*, *Kakaska fenek*, *Nagy és Kis sovány por*, *Vecse halom*, *Sziji János hátja*, *Nagy*, és *Kis Cseger*, *Kert alja tábla*,

Bakos ér köz, *Orrét*, *Kiserdő* és *Tök föld*, — valamint a *Pézn gödör tábla*, *Hegyes hát* és *Borjú szeg*. —

Nevezetesebb tavai: A' fehér tó 150 hóld kiterjedésű *Hamvas tó*, *Vén aszony tava*, *Bodóné feneke*. *Falu tava*. *Sámson*, *Ikrága*, és *avarné tava*, valamint még számos düllőikről nevezett apróbb fenekek.

Ere, melyek bő esőzés, vagy árvíz idején folynak és közlekedésbe hozzák mind az apróbb mind a' nagyobb tavakat, és mocsárokat: a' *Takta*, *Erets*, *Diktány*, *Peres ere*, *Ferencz ere*, *Laskod ág*, és *Fűzed ere*.

És végre a' község határa öszveér éjszakról a' Tarczali, Zombori, monoki, és Bekecsi határokkal. Nyugatról a' Szadai és Harkányival. Délről a' Dadai és Kenézivel. keletről pedig a' Bájí val. —

Hajdanában a' határ sok szék sót termett. de a' tiszta szabályoztatása óta többnyire elveszett.

A' lakosság zöldség természetével szorgalmasan foglalkozik, nevezetes a' Tügyi tormáról.

A' gyümölcsészet csupán a' megyre szorítkozik. Kelt Pthrügyön 1864-ik évi Majus hó 11-én

Halgató pál Fő bíró

Hornyák Mihály jegyző

Helynevek

Rakomaz Község Szabolts Megyéből

I-ső pontra.

Szabolts Megye, Dadai járás

II-ik pontra.

A községnek egy neve él — az pedig Rakomaz.

III-ik pontra.

A Községnek hajdan más elnevezése nem volt IV-ik pontra

A Község 1725-től mint rendes Kormányzatú Község említettik.

V-ik pontra

A Község Német honból népesítettetett.

VI-ik pontra.

Köztudomás szerint a mint a svábok települtek, és építkeztek az itten átemnő útastól egy házat építő német magyar nyelven megszólított „*hogymit csinálsz Német Sógor?*” — mire a működő német hagyomány szerint töretett magyar nyelven azt felelte rakom azt, a miről a Község Rakomaz nevet megtartotta.

VII-ik pontra.

A Község határában elő forduló topographiai nevek következők 's határ járás ban osztvák: u. m:

A) fordulóba: *Balázs ér*, *Csorda delelő*, *Tök halom*, és *Cseh halom* név alatt, — Balázs ér veszi nevezetét egy Balázs nevű ér alakitjától. — Csorda

delelő, hajdan és mostan is a Csordának itató és delelő helye. — Tök halom a disznó tökhöz hasonló képzettségű halom. — Cseh halom hagyomány szerint a Csehek által építettett.

B) fordulóba: *Görbe Ut, Két kút, és Nagy Lapos* név alatt. — A melly neveket nevezett dűlők természetes fekvésökhöz méltánylag nyerték.

C) fordulóba: *Császár Kút — Szeibertó, és Egy Kút* név alatt. A Császár Kút a határban legjobb vizéről nyerte e nevet. — Szeibertó tulajdon birto-
kosától nevezetik így. — Az Egykúti dűlő az ottani egy kútról nyerte nevét.

D) fordulóba: *Tilalmas és Aranyos* név alatt. — Tilalmas a mennyibe 1818-ik év előtt cserés erdő lévén töbnyire tilalmas volt. — Aranyos mint a határban legjobb glebájú föld érdemelte ki e nevet. —

E Községnek Szőleje *Kettős domb* Név alatt fordul elő — a mennyiben e Szőlőben két nagy domb szembetünőleg emelkedik ki. —

Legelője *Búji tó — Nagy gyeplő — Alsó és felső Bereg* név alatt fordul elő. — Búji tó a szomszédos Búj Községről nevezetik így. — A nagy gyeplő nagy ki terjedésétől nyerte nevét. — Alsó felső Bereg — mint halom nélküli és erdőkkel környezett sík föld Beregnek neveztetett.

Kaszálója *Malom Árok, Kard ér. Kis és Nagy Zátó. Mogyorós geringy, Papp tó. Kiss és Nagy szentes.* és *Morotva* név alatt fordul elő, — malom árok hajdan kompos malom lévén ezen árkon. — Kardér kardformájú görbeségbe fekszik. — Kiss és Nagy Zátó, — ezekben a víz megtelepülvén — tiltók által bezárított, és kinyitattott, miért is inkább zártó volt a nee. — Mogyorós geringy Az egész geringy vad lencsét, földi mogyorót teremvén, a mellyről nevét nyerte. — Papp tó A Papp rétjéről nevezetik. — Kiss és Nagy Szentes bizonyos ottan szentesített egyességről veszi nevét. — Morotva a hagyomány szerint Montecuculi nagy vezér üdejében csak nem holtestekkel telvén ezen álló víz; és így latin nyelvből költsönzött halál morotva nevet kapta a Mortua szóból.

Ezen kívül van a nemzeti bank uradalomnak *Vürtem berg,* és *Száraz erdő* név alatti erdeje. — Vürtem bergi erdőt Vürtem berg nevű Erdész plántálván, kitől nevét az erdő öröklötte. — Száraz erdő minden Mortársáros helynélküli Erdő; — ezen utóbbiban nevezetes és kitánó Két hordott halom van, *Órhegy* és *Strázsa domb* név alatt, — hihetőleg montecuculi idejében mint őr dombok szerepeltek.

Rakomaz május 12 864

Kimutatja Guncza Ignác

Jegyző

id. Stomp János

helyetes bíró

Hely nevek

Rád Községből Zabólcsh Megyéből.

1-ső Kérdésre Zabólcsh Megyének Dadai járásába mellynek Székhelye Nyíregyháza Várossa

2-or A Községnek semmi más neve mint Rád nincs tudomás szerént nem is volt mely ország szerte isméretes név.

3-or köztudomás szerént a' magyarok itt megtelepedése óta mindég ezen nevet bírta s bírja a Község.

4-er Emberek emlékezete óta soha más neve nem volt.

5-ör Honnan népesítettett nem tudatik, de mind magyar ajkuak lévén lakossai

6-or A leg régibb írás szerént is csak egyedül Rádnak említettik, — melyet elébb Rádi nevű család bírta, s lakta jelenleg pedig Laska' család bírja s lakja.

7-er Szántó föld dűllői 1-ör *Kató Pál hegy,* — 2-or *nyarjas,* melly az előbbeni időkben jó nyárfa termő hely volt, — 3-or *Vad almás szer,* — 4-er *föld vár,* mely a közmonda szerént a Tatárok idejébe tanyázó helyvölt, 5-ör *Mészárszék,* ahol azon időben hust vágta, 6-or *Palló domb* mellyen Rádról a lápon deszka pallón járta keresztül Vasmegyerre, 7-er *ivánka,* 8-or *szederjes szeg dűllő* mely a nagy vízbe nyuló ennek szegletében hajdan sok szeder termet, jelenleg pedig jóminőségű szántó föld, ezen elő sorolt szántó földeket környezik 9-er *Kis Közép Nagy Pap sziget,* fellyebb *alsó közép felső Nagy erdő* nevű szigetek, melyet ingoványos Colocános fenyérek környeznek, 10-er Tavak neve *Szellő Nagy tó, Porum tava, Kenderátó,* mellyen hajdan sok kender áztattott, a Szigetek jelenleg a' tiszta szabályozás által kezdenek szántás alá vétetni, a rétek pedig kaszálás Nádvagás és legeltetésre használtatni a' Rádi határ a' Vas megyeri határtól fojót évben készített *Kanális* által választatik, mely a' hajdani nagy rétnék közepi táján hányatott északról délnek a' szomszéd község Kemece fele, — Rád Községe északi oldalában a' határ szélén van az *járát* nevű víz melly hajdan a' tiszába vágó folyó víz volt, és Kvárdáról az Ibrányi elpusztul régi vár alatt szakadt a *szár* nevű tóba, melly mint egy 4 mért földnyi hosszúságú víz volt, van Továbbá még a határon egy emlékezetre méltó *Feretó* nevű Sós tó, mellynek a' környező szélén Zolda nevű anyag separtetik földésre és elhírhedt tó, mert egész nyáron a' Vidékről földés végett számos egyének látogatják, és (áthúzva) orvosi és gyógy szeri hatását tapasztallyák. 11-er A szomszéd Közsegek Nagy Halász, Kemece, Vas Megyer északról az ugy nevezett *járát ere.*

Kelt Rádon Máj hó 5-én 1864

Ki adta
Tóth György mk
Jegyző
Laskay Antal
fő bíró
hítes Osváth János
hítes Laskay László
(SIGIL POS RÁD)
PECSÉT

[Sényő]

Az adat gyűjtés Kérdő pontjaira felelet:

1. szövegre Sényő helység – Szabolcs megye Dadai Járásához tartozik.

2. or A' községnek csak ez az egy neve él.

3.) Más elnevezése nem volt.

4.) Hogy a' község mikor említették leg korábban:

5.) Hogy honnan népesítették, és végre

6.) Mit lehet tudni a' név eredetéről – ezen

három pontokra sem köztudomásból, sem hagyományból, sem írott vagy nyomtatott emlékekből/ (: ezek 's ilyenek tellyességgel nem a [pecsét takarja] atvák:) tudni semmit sem lehet. –

7.) A Község három fordulóra volt osztva, amellyek a' mult 1863. évben bevégzett tagosítással megszűntek: a' határ beli dűlők Nevei: *Csónak rét, Gecse, Bákó, Kert Kút, Sugoró, Krajczáros, Anótor, Ujj osztás, Szil fa, Szeder fa, Kásás hegy, Lógató hegy, Középső, Délre járó, Ripucz alja, Keskeny, Astas, Albika rét, Hosszuszer, Tétveshegy, Ujj föld, Kosár völgy, Juverem;* – határ beli homok hegyek – miért neveztetik így semmi nyoma sincsen, – nem is hányt, hanem természetes szinte magas homok hegy, *Krajczáros hegy, Sugoró, Anótor, Vontatóhegy, Lógató hegy,* ennek allyába *Vér völgy* (: erről sem tudni semmit:) *Kásás hegy, Lógató hegy, Szederfa, Dajkahegy, Lengyel hegy, Péntek hegy* Szöllővel be ültetve, *Kerektő hegy* szöllővel be ültetve, *Kis ugró, Nagy ugró, Kincses hegy,* erről él a' nép nyelvén még most is, hogy a Tatórok elől szabadulni kívánó Debreczeni lakosok kincseikkel ide mint rengeteg erdőségbe menekültek 's itt kincseiket elásták mikor történt nem tudatik. – határ beli Kaszállók: *Daru és Dánkó:* – határ beli legelő *Szik:* – határ beli tavak: *Nagy rét, Ripucz, Törsökös, Kerektő, Sós tó, Fekete tó, Kovács tó.*

Mind ezen itt megnevezett tárgyak Sányó Községgel Északról Bogdány Mező város, Keletről Téth, Nyugatról Tura, Délről Napkor, Délkeletről Apagy Községek szomszéd határai szomszédságokba fekszenek.

Kelt Sényön Arill hó 26-án 1864

Szücs József mk Jegyző.

Boros György főbíró
Haraszi Mihály hítes
Horváth János hítes
ifj: Tőkési Mihály hítes
Böszörményi József hítes
és több idősebb köz lakosok
PECSÉT

[Szabolcs] – Hely név

Szabolts Község: keletről Balsa, nyugotról Timár Községekkel határosok, fekszik Szabolts vmegyében, Szabóirói járás Dadai, Megye háza van N.Kállóban – Keresked várossa leg közelebb Nyiregy háza 3. mért föld távolságra esik – ezen község fekszik a' tiszta fojód partján. Tokaj város egy mértföldre esik szinte a' tiszta parton. – hires szőlő hegye és jó boráról ösméretes

Szabolts, vagy a' régi írás szerint Zabólch, mikor Árpád Szerentsen táborozott 892. esztendőben, ezt a' Zabólchot küldötte Tosú és Tühútom nevű vezérekkel együtt a' Bihári Herczeg Menomorút ellen, mihelyt ezen három vezérek a' tiszán által érkeztek, minden ott lakó népek meg hódoltak nekik, Szabolts fele jöven meg kémlelve a' fekvést köz akarattal egy nagy föld várat hányatott Zabólch a' tiszta mellett, mellyet a' maga nevével Zabólcsnak nevezett, innet menve két fele osztották a' három vezérek a' sereget – egyik részt Zabólch és Tasú a' szamos fele vették útjukat és Szathmáron meg verték Menomorút Katonáit –

Ez a' föld vár jelenbe is fen áll ezen vártól vette nevét Szabolts megye. –

Ezt a' várat sokszor meg látogatók hajdan a' Királyok 's az országok fő rendei. Szent László Király ott tartott 1092-ik esztendőben egy Dietát vagy Zsinatot, melyben sok Ekklesiái és külső rendeleteket tétetett, itt hozták a poena talionis törvényt, és itt tiltották meg az ünnap napokon vadászatot. – Ezen város már ma egészen el púztúlt, a' Város helyére pedig egy nyomorult kis falú ült. – Ettől a' Szaboltsból származott a' Csáki nagy famillia, mely hazánkba az ő idejétől fogva szakadatlanul virágzó állapotba van, e mai napig mind érdemeire mind gazdagságára nézve – lásd Magyar ország polgári Lexicon, 1803. A' XIV-ik század végén készítette Budai Ferendz Szováthi Ref: Lelkész, ki adta Budai Esaiás Debreczeni Tanár –

A mai pedig a' Zabólch Szaboltsi várat illeti az most is magasságába áll óvalis formájú, volt rajta négy kapú, kelet, nyugott dél és Észak fele, öszve todott vastag tölgy fákra hányott föld tömeg, tsak közép belső területébe laktak, – külső és belső területére mérnöki fel mérés szerint 40. holdat tett, közepé-

be két kút volt, mi most is látható körül a' váron a' tiszta vize folya és Erdőség vette körül, nyugoti oldalán most is a' *hólt tiszta (morotva)* van, nap keleti oldala annyira el iszapolódott hogy most már kerül hasznájuk 's oldalát gyümölcsöstül, –

Van a' határba egy *kis falúd* nevű puszta minek magaslatain sok kö és téglá látható, mi régi monda szerint ör tornyúl használtatott, minek tetejéről Tokaig lehetett látni 's az egész hegy ajját be láthatni volt –

A' tiszta partjából a' szakadások után egész Úrnák vétettek ki – még jelenbe is találatnak újni vastagságú fekete cserép edénybe.

A' községnek népességét vesszük figyelembe mintegy 600. lélekből ál. Két harmad részt Reformatus magyar, egyharmada R kath és GKath: vallásúak, ez utobbiak jött ment be vándorlott tóth fajok, Izráeliták is vannak mintegy 30. lélek számból állók, egyedüli gazdálkodás és földművelés itt az első teend, határa óvális keredged formába m:e 3000 hold ki terjedésű jó és termékeny föld alkalmas eszterdében természetnek gabonát Leg többet, búzát, árpát, Zabot, tengerit, Krompért pedig nagy mennyiségben – szénát termő rétbe nagyon gyéren ál ez itt leg nagyobb hátrány a' marha tartásra, kivált a' tagosítás be hozatalától fogva – dinnye e Község határán országszerte hires terem, kivált ez előtti időkben mig gyepebe vetegették – A Község éppen a' tiszta parton fekszik, mint egy tíz–tizenöt öl magosságú partja van a' tiszának, mi igen szakadozik, a' tiszta folyam aradása alkalmával minden évbe egy öl szélességét szakad

A községtől a' vár oldalától nyugotnak menve a' Timári határnak m:e 180. hold ki terjedésű egy velges szénát termő alsó és *felső réti* nevű kaszáló van, a' tiszta parton cserjés erdő és füzes látható, onnat a' Timári határ mellett ismét fel menő úton a' fent helyre, tiz tizen két öl magasságra az úgy nevezett Kis falúdi púsztára (:praediúm:) mindenütt a' Timári határ szélen, be fele *sáros fenek, pénzes föld garai Erdői föld*, hol Dobozij ferentz Úr tagosított tanyája van jelenbe, hozzá közel a Múdrány András Úr tagosított tanyája *Nagy szöllő hegy* part mellett, hol hajdanába bizonyosan szöllő termő hegy volt – nem messze innét Múdrány János Úr tanyája *Kis szöllő hegyi part* mellett menve innét ki fele az úgy nevezett *nádas földön* következik Ragályi Gedeon úr tagosított tanyája úgy nevezett *kopraló parton* – ezen túl a' timári határnak ki nyúlva Rakomazi lakosok Kék ferentz és Serflek János Múdrány családtól örökölt tanyája *puszta szél* nevezet alatt –

Innet a Balsai határnak be fele jöve egész a' tiszáig Retzkó András és Szemere Ödön ur tagosított földjei tanya építés nélkül – *Nyúlas, Búlyi úti dombok*

emlétetnek, *Bajójas dombhoz* vezetve – következik *Csür hát* és *Mancsa réti partok* a Balsai határ mellett levő *Jántó hegyi partal* tsak nem egy lántz vonalba –

El hagyva ezeket le a' tiszáig a' *fetske part*, leg kevesebb is 15. öl homok partja van itt a' tiszának egész a' falúba indulva lent van egy *Halász* nevű Kis erdő nagy tölgy fákkal és kaszáló réttel m:e 120. hold terület,

Ide fel a szántó földek a' tiszta parton *Beszköd* és *Vontató* nagy partokkal, mely partok a' tiszta folyam aradása alkalmával roppant fogynak a szakadozás által – nem messze innét ejtösen le fele lapajos hely Kenyészlő fele vezető ország úti által Járás van hidason, innét menő Ország út a Pataki réten S. patakknak, úgy hely város fele vezet a' hegy ajjára –

Több elő fordúlható érdekes tárgyat fel hozni nem bírunk, mint az itt % után csatolt Lelkészi anya könyvi ki vonatot –

Kelt Szabóltson Május 10-én 864

Serke Sámuel msk jegyző

úgy is mint név alá író

fő bíró Kováts János

hites – Csegei János msk

pecsét

Ki vonat

a helvét hitvallású szabóltsi egy ház régibb anya könyvből az el púsztúlt Timári reformált egyház által, a szabóltsi egy háznak gondviselés véget át adott, Úr asztali készletekről.

Lap. 312:313.

Anno 1758 die 20-a novembris Curator Tekintetes törös Ferens uramtól az Ekklesi számot vévén a templomra és a parochialis házra tett expensa exurgalt ad flor hun. Et den 12. amint az a Debreczeni venerabilis Tractus Archivumába be tétetett szám vételnek serjesséből világosan meg tettzik.

Ezekon kívül a már pusztaságra jutott, és az oroszoktól s Sváboktól ottcupaltatott gyászos Timári Ekklesiának vagyon a szabóltsi Ekklesiában az úr asztalához tartozó holmi accidentiak: úgymint egy vastag massájú kristály pohár, egy Veres fejtővel varrott abrosz, és egy fejer keszkenő. Ha a Sionnak romlásán szánakozó szent isten meg ezen foenixet, a maga romladozásának hamvából fel támasztaná, köteles a Szabolcsi ekklesia ezeket a meg nevezett accidentiakat a timári ekklesiának minden kérés nélkül resignalni NB.

egy singes kendő

Lap 340 és egy kis cseh porcellán, vagy úgy nevezett új keresztyény kancsó, mellynek olom fedelén ezen Német szavak olvasodnak. „Gom Himmels Thron, Komt Gottes Sohn.

Hogy a fent olvasható kivonat szórul szóra betűről betűre így találtatnak a fent nevezett egyház anya könyvében hitelesen bizonyítom.

Kelt Szabolcson május 9-n 1864.

Horvát Márton nrld

ref Lelkész. —

Helynevek

Szent Mihály Községből Szabolts megyéből

Szt. Mihály történetére vonatkozólag legkisebb adattal sem birunk, mivel nyomosan a' vagy hozzá vetőleg ki számítani lehetne honnét eredt Szt. Mihály, melyik esztendőben történt községgé alakulása. Vanugyan egy mese azöregebbekajkairól, melly ha hitelt érdemel, ezt meséli:

Szt Mihálynak és szomszéd Tisza Búdnek — mellyet Szt Mihálytól csak egy szekér út választ el — nyúgoti oldalán nyúlik el egy tó melly jelenbe kivan száradva — Halászatot kedvellő két egyén telepedett meg e' helyen az egyik rét a Szt Mihályi másik Büdi réten szomszédságában egymásnak. Szt Mihályi réten telepedett meg egy Mihók nevű igen szenteskedő s kegyes életet élő egyén honnét Szt Mihálynak — Büdi réten levő Bötösnek honnét minthogy az mind a' mellett hogy bötös volt bötölni nem szeretett Büdösnek Búdnek neveztetett el innét e két egyén adja nevét egyiknek úgy mint másiknak.

Szent Mihálynak ezen neve volt ez előtt is de csak a' helybeli elterjedéssel mert ország szerte ösmeretes neve 1861-ik év April 1-e óta Búd Szt Mihály.

Mély hallgatás uralkodik Szt Mihály történetén egészen 1623 esztendeig. 1623-ik évről Jun 23-ról Naményi Lonjai Zsigmond Kraszna megye fő ispánjának van egy petsétes okírata saját neve alá írásával, mellyben az akkori időbeli török Hadjáratok miatt elpusztult Szt Mihály falujában mint a' melly már az előtt is létezett. Vajda Gergely Deák több társával letelepedhetést kért, mellyet nevezett fő Ispány rétére azon feltételek alatt megadván, mellyel a benne lakó néhány jobbágyokat köteleztek.

1709-ik évben Rakóczi Ferencz fejedelemtől van egy patens saját neve alá írásával 's fejedelmi petséttel ellátva mellyben az akkori háborgós idő járásban Szt Mihályt városnak felemlítve ennek hajdu lakosait táborba szállani hivja fel.

Ennyi a köség nevééről — legkorábbani említéséről honnan történt népesítéséről.

Szt Mihály Község határában elő forduló helynevek következők:

Csíkórós fertő — a Köség kaszállója mikor a víz

árjanem járja.

Izsóné lapossa szántóföldek közt eső kaszálló

Kenderszeghátzúgia — közlegelőnek egy része

Nyaráló szék — uradalmi kaszálló

Kashalmi lapos “ “

Görög lapos “ “

Kígyós ér — katskaringós fekvésű urad. kaszálló

Kutyós lapos uradalmi kaszálló

Gőbolyós szél — gazdák földje közt haszonvehetetlen.

Kozák lapos száraz időbe kaszálló

Hosszú szék uradalmi kaszálló

Múrzi “ “

Szemők “ “

Kis és Nagy Ménes kut “ “

Kis és nagy Mézes máj “ “

Fehérszék lapos “ “

Kapus “ “

Város telke “ “

Kis és nagy búts völgye “ “

Aracs “ “

Kereszt fal uradalmi szántó föld

Kis és nagy bodzás egyesek szántóföldje

Közép les “ “

Gári hát “ “

Ménes látó “ “

Görbe dűlő “ “

Elő hát uradalmi szántóföld

Forgáts hát “ “

Kis és nagy széles “ “

Kis bíró “ “

Notarus “ “

Hosszú hát “ “

Hegyes hát “ “

Csikos hát “ “

Róka jukas hát “ “

Ludas hát “ “

Biraj hát “ “

Rikáts hát “ “

Bete hát “ “

Szamár hát “ “

Kis és nagy Grófi uradalmi szántóföld

Csiremonyas uradalmi kaszálló

Vesszős fenek “ “

Lencsés ér “ “

Csikos ere “ “

Balázs ere “ “

Vigvár uradalmi szántóföld

Tót tamás nádas volt ezelőtt

Batári sziget “ “ “

Kashalma uradalmi tanya

Függősi “ “

Lőri “ “
 Kincses “ “
 Takaros “ “
 Szorgalmas “ “
 Elő háti “ “
 Forgáts “ “
 Josefházi “ “
 Zöld ág kösébeli korcsma
 Dobogó “ “
 Rózsás “ “
 Fehérlő “ “
 Hollósi “ “
 Kís és nagy bikás szőlős kert
 Csillag uradalmi szőlő
 Cseszárok a' szántóföldeken keresztül vonuló árok.

Szántott halom
 Deák halom
 Jukas halom
 Kis és nagy Kashalma Halmok
 Kuttyós halma
 Függő halma

Meggyes halom
 Belső les halom
 Közép les halma
 Külső les halma
 Ménes látó halom Halmok
 Kapus szék halma
 Fehérszék halma
 Kintses halma
 Bogdán halma
 akasztó halom
 Danáné halma melly jelenleg zsidó temető

Város rétje
 Meggyes
 Les
 Kozák
 Száraz
 Róka
 Pete Kútak jó vízzel
 Gulyás
 Zsidónyires
 Szabad
 Független
 Pellikán
 Pillangós
 Szári

Csomborostó tavak a' kösége bent
 Korontó

Jegyzette Szentmihályon Majus 14 864
 Deák Péter mk.
 Jegyző

Helynevek.

Takta-Kenez községből Szabolcs Megyéből

A nyomtatott útasítás 1-ső pontjára.

Takta-Kenez község Szabolcs Megye, Dadai Járás 2-ik szakasza. A' Megye székhelye Nagy Kálló. A' járás székhelye Nyiregyháza, a' szakaszé pedig jelenleg Rakamaz. A' község egyszersmind táj elnevezés szerint a' *Taktaköz*höz tartozik. A' táj elnevezés eredete Pthrügy mellett iratott le.

A' 2-ik pontra.

Némelyek szerint Kenez, Kenyéz, a' tiszamenti táj ejtés szerint pedig Kinyizsnek is mondatik, másneve nincs. — 1852-ik év óta *Ó* és *Új Kenez*, mivel a' Kenézi tiszta átmetszés árka a' falut nemcsak saját határjától el választva szigetbe szorította, hanem annak egy részét el is foglalta, ezért a' lakosság kiköltözvén a' határ közepére, és új falut alakított uj Kenez név alatt, az *ó falu* helyén pedig csupán az urasági kastély majorjával együtt maradt meg mintegy 170. hóldnyi többnyire erdőségből álló szigeten.

A' 3-ik pontra.

Ember emlékezet óta nem volt az előbb mondottaknál

A' 4-ik pontra.

Az öregek mondája szerint már 1663-ben már említetik, mint Camaralis birtok; de az úrbériség béhozatalával már földes úri tulajdon volt. —

Az 5-ik pontra.

A' lakosság több eredetü lassan bévándorolt, és apródonként megtelepedett, egyébként egy nyelvet beszél — a' magyart, és nagyon szegény.

A' 6-ik pontra.

A' monda szerint, minthogy leginkább erdőségből állván határja, — a' tiszta partján épült falujából a tiszta vizére meszire kinézhetett, és így lett a' neve Kinéz.

A' 7-ik pontra.

Düllőinek nevei kaszálló, és legelőekben: *Lápos*, *Előfűz*, *Kék csomóka*, *Szenterdő*, *Csikor zug*, *Órvény zug*, *Erecszug*, *Nagyhát*, *Kístólalossa*, *görbe tó közi*, *Szelep lapos*.

Szántó földben: *Első és 2-ik káka hát*, *Bivaj hát*, *Hosszúhát*, *Gránárium tábla*, *Kis kengyel*, és *Szikhát*.

Erdőkben: *Tót fűz* melyben maí napig is 6—8'-nyi lábnyi átmérőjü odvas fűz fák, és szinte 3—4'-nyi átmérőjü tölgyfák találhatók, a *Sózó* (:fűzes:), —

Tavai: *Csikor*, *Görbetó*, *Szelep*, *Erecs*, *fehértó*, *Zubogó*, és *Kengyel* tavak, valamint még több apróbbak is.

Kelt T. Kenézen 1864-ik év Majus 11-én
Beretz János fő bíró
Hornyak Mihály jegyző

[Tardos]

Szabolcs megye Dadai Szolgabírói járás Kebelébe tartozó Tardos Község eredetének és jelenlegi állásának leírása

A Község hely neve elnevezése, sem írott emlékekből sem hagyományból ki puhatolható nem lévén, csak annyi emlék él a népek között hogy hajdan egy kiszolgált kapitány bírta, midőn még népetlen volt, egyedül egy Korcsma és egy Állás volt azon helyen hol most a falu fekszik, de hogy ki által és honnan népesítettett és honnan telepítettett felölle semmi sem tudatik.

A Község határán elnevezések ezek. *Sóska part, Danczka, Homok hát, Kanahán, Barát sziget, Kis rét, Kolokányos* és *Karakó* nevű legelő mely a *tisza* árja által borítottatik gyakran, — a Községben bent a *Czigány part* mely hajdan temetkezési helyül használtatott, mivel holt maradványok hányatnak belőlle ki. — Kelet és déli oldalán kanyarok a *Tisza*; több nevezetességek sem hagyományokból ki nem puhatoltathatnak.

Melly Helynév leírásunk mellett tisztelettel maradtunk

Tardoson Majus 16. 1864
Sándor János bíró
Lakatos József Jegyző

[Timár]

Hely nevek eránti gyűjtések.

1. Szabolcs Megye Dadai járásban fekszik Timár község.

2. E' községnek egyedüli elnevezése, más neve sem vidéken sem országosan nints.

3. Mikor említetik leg korábban nem tudatik — csak hogy szájról szájra való hagyomány azon tudomány van a nép között, hogy e helyen hol a község most is fekszik a *tisza* környezetébe timárok telepedtek meg — innen tartotta meg nevét, pecsétjének kör iratán 1773 van — de az előtt volt e más pecsét nyomója — és melly időtől azt homány fedi.

5-ör Honnan népesítettett — arról nincs tudomás nints — de a lakosság nagy része Görög Cath — azon hiten levő Egyháza lelkésze és külön tanítója van — a lakosság közt egyedül magyar nyelv divatozik.

6. A' község határában előforduló

topographiai nevek: Szabolcs felől a tiszát északnak hagyva van a *Morotva* legelő — mellyen keresztül jutva hajdan folyását több helyeken változtatva *holt tiszákat* hagyott maga után — innen Viseli e nevet morotva vagy a Szláv Szótól mondva —, továbbá északi oldalon menve *botos Zug* — itt a tiszán átmenve *Luka tó környéke péterke — bika rét és hörzörét* — neveiket honnan vették nem tudatik, itt délnek fordulva van a *kecske Vásár* kaszálló a nép rege szerint hajdanság mrá Sok Kecskét tartott — ezt mind erdős bokros teren itt legeltette — egy éjjel a farkasok közzülök Sokat ki öltt — mit a nép kecske vásárnak nevezvén tartotta meg e nevet, *Szilvás erdő-hát* honnan vették neveiket nem tudatik, — *Méhese* — e kaszállón hajdan nagy Méhészetet gyakorolván tartotta meg e nevezetét *bagolyzug* mint tiszta fordulások közzé berejtődött nagy erdő tér a baglyok nagy tanyát tartottak ben ne ragatt a név, most pusztá kaszálló, *malomzug* Kincstári uradalmi erdő hajdan közzelebb kivágatott — a foka közzé szorittatva malomforma alakott bir — tartja a nevet malomzug — *godolya* és *pap szűg*, a tiszán innen, a falú alatt posványos legelők — elnevezéseiket honnan kölcsönözték nem tudatik. — délről Rakamazi határ felől *Aranyos* Szántó föld honnan neveztetik nem tudatik — fekvésénél és jövedelmezésénél fogva alig érdemli ezt a nevezet, tovább keletnek fordulva van a *Száraz erdő völgy* — az kivágatván, most is mint legelő tartja a nevezet, — tovább *mélyl údon part*, hosszú dombon fekvő Szántó föld — alatta *mélyl út* a honnan nevét Viseli, — aztán *Gávai út* Szántó föld, Rakamazról Gáva felé menve az utat ketté vágja — innen Viseli e nevet Gávai út düllő, — *Vas kapusi út düllő*, hajdan Balsától Az úgy nevezett Nagy falúsi határban lévő Vas kapú kortsmához és Szöllőhöz vezet egy út — melly már el enyészett — e düllőt ketté Vágta — neveződik Vas kapusi útnak. — *Búlyi út düllő* Rakamazról Búlyra Vezető út ketté vágja, neveződik Búlyi út düllőnek. — Határszélben *rakottyas düllő* — hajdan rakottyas tér részek voltak benne, most homokos szántó föld tartja e nevet — kaszállóját e községnek kigyózó alakba Vágja ketté a tiszta, hol annak idejében kecsegét, potykát, csukát, Szarcát halásznak. Megegyenesítés tekintetéből a Magas kormány 1861. 1862. 1863-ik években nagy átmecczésekkel való megkurtítását, de azonban ez még kellőleg meg nem mélyedvén száraz időben kiszarad — a víz kiemelkedésekor Sebes folyása van Mgtos a magas kormány az inséges nép szüksége enyhítésére átmecczéseknek mind mélyítését mind az élesbitését be vette — hol az inséges községekből több ezerekre menő nép dolgozik — itt valamint a szomszédbeli községek tiszta átmecczésén

Kelt Timáron majus 14-n 1864
 Őszeirta Tóth Josef m
 Jegyző
 Sándor Ferentz bíró
 Krajnyík Janos k x vo
 Pák Janós hitések.

Tisza Búd helység' Hely nevei.

1864-ben a' 657 K: számú rendeleltre

T. Búd helységéről 1495 előtti időkből nem tudunk, de van egy az Egri Káptalan levéltárából másolatban hozott hitelt érdemlő okírat, — mely azt állítja hogy helységünk régenten Beő alias Bulcs majd Beüid majd Büüd neveket is viselt. Ma már Tisza Búdnek neveztetik; hogy ezen és a' többi nevezetét honnan vette? arról tudomással még eddigelé köztünk senki sem bír, — valamint arról sem —, hogy a' község honnan népesített. Búd Községe Szt. Mihály községgel egy tömegben úgy fekszik, hogy csak egy szekér út által választatik el egymástól, — Búd Nyúgatra, — Szt. Mihály pedig Keletre terülvén el.

a) Kelet északra fekszenek az úgy nevezett *Mézesmáji hosszú düllő* — A' *Csonka düllő* vagy másként *Uj quartha*, — *Mézes máji rövid düllő*, *Cziberehalmi düllő*, *Majori düllő*, *Kis és nagy fugos düllő*.

b) Észak nyugat felől A' *Rázomi düllő*, mely ezen nevezetét a' T. Lőki határban eső Rázomi púsztaról vette. *Kender föld düllő*, *Kávás Kút düllő*, *Lúczerás düllő*, *Dadai düllő*, mely a' hasonnevű Szomszéd helységtől vette nevezetét. *Varga Szék düllő* és *Hegyes határi düllő*.

c) A' községtől egészen nyugatra van közelében egy 50 hólndnyi térségű Szöllős kert, melyben egy *Varjú domb* nevű halom van, melyről az egész szöllős kert *varjú domb* nevet visel.

Ezen szöllőskerttől távolabb van egy 40 hólndnyi térségen fekvő tölgy — *Kerek erdő*. Mely ezen természetes nevét bírja — továbbá; van az úgy nevezett *Dobi düllő*, mely a' szomszéd Dob várostól nyert elnevezést. Úgyan ezen a' vonalon vannak még *Borsós hát* és *Gát halma* nevű düllők, valamint az úgynevezett *földek lápja* és a *Reje* — is itten esnek.

d) A Dál nyugatfelé eső — ezelőtt nád termő, most azomban többnyire — Nád terméketlen Marha legelőn — nevezetesek: a' *Róna*, *Kád ere*, *Kapsa lapos hát*, *farkas hát*, mely a farkasok tanyájáról neveztetett. *Csikó hát* mely a' ménes terelési helyiségénél fogva a' tsikóstól neveztetett. *Borzik hát* mely a' Borz állattól — mint hogy ottan borz tanyázott — vette nevét. Az ennek itt *Csikó* és *Borzik* hát közt folyt ezelőtt — mig

a' tiszát meg szabályozták egy *Király ér* mely a' szabályozás óta ki van száradva. továbbá: *Dankó lapossa*, *Bota hát*, *Rikáts*, *Előhát*, *Bikasziget*, mindezek szájról szájra most is így neveztetnek, melyek eredetéről semmit sem tudunk. Végül figyelembe hozzuk hogy Búd és Szt. Mihály közt a' helység szélén van egy igen nevezetes — jól felemelkedett határ domb, melyet *Danáné halmának* neveznek, mely halom most a' két község beli Izraeliták temető helye, *Sidó temető* néven. Ezen halomról a' monda sokat beszél, de valót nem tudván mellőzzük a' mondát.

Kelt T. Búdon Május hó 13-án 1864-ben

Az elöljáróság és a községben merített tudomás után

Fő bíró Panyiltkó András

Tóth József mk. Jegyző által

Tisza Dob mező Város Szabolts Megyébe

1-szer Tisza Dob Zabolts megyéhez Dadai Szolgabírói járáshoz tartozik, a Megye szék helye Nagy Kálló, a járási szolga bíróság székhelye jelenleg Nyiregyház. Cs: Kir: adó tekintetében Hajdu Dorogh, — a járás dadai nevét a szomszéd Dada községtől nyerte, hol hajdan a járási Szolga bírák Szék helyei voltak.

2-szor T. Dob mint egy 2200 lakossal bir kevés Kívétellel a Reformatio óta mind reformátusok 's magyarok, nagy részt volt Ur béres Nemeségből áll, volt földes Ura Andrásy Mannó, Andrásy Gyula, és Andrásy Aladár Grófi testvérek.

3-szor Hajdan T. Dob két b vel iratott és nevét alkalmasint T. Dombbról vehette, mivel a Tisza partján egy nagy emelkedésen épült város — valaha Hajduk lakták, 's melly onnan is következtethető, hogy a város bíráját 1735-től irományokban Hadnagy-nak nevezi.

4-szer T. Dob a Mohátsi Szerencsétlen tsata előtt már létezett 's tanácsal birt, a törökök által számtalanszor háborgattak — a lakó helyüket többször kéntelenitettek elhagyni 's Tiszának jobb parján lévő a T. Dobi határhoz tartozott rengetek erdőbe menekültek hol mai napig az Erdőnek egy része *Szenterdőnek* neveztetik, ott gyűltek össze a menekültek az isten tiszteletére Rátóti Pap Mihály Papsága idejében.

6-szor A város nevét mikor miért s honnan kapta alapok nincsenek csak mit a 3-ik pont alatt hozzávetőlelek felhozhattunk.

7-szer T. Dob határát az ős *Tisza* fojóg úgy nemkülömben a határba ásatott a *Dob-Szederkényi átmetszés* melly 4300 folyó öl hosszú, ennek partján van a

nevezetes *Szétsényi Töltés* mellnyek alapját halhatatlan emlékü *Szétsényink* vetette meg, – az ugy nevezett *Karika töltés* melly mint egy 10000 holdnyi területet óv meg a Tisza ki áradásaitól, a *Lutz–Kenézi töltés* mely a Takta köz vidékét védi a Tisza Áradásaitól. – *Csörszárka Csörsz föld várával* hajdan historiai nevezetességű lehetett mai napig Sáncai nagyon láthatók, sött a mélyedések századokon keresztül is képesek lesznek az idő viszontagságaival dacolni. – *Morotva, Szeles, Dancsér, Murvai fok* a Tisza jobb partján Zemplén megye felé, de azért a Tisza a Dobi határba van tiszta szabályozás előtt, tsaknem haszonvehetetlen – most már kaszáló s legelő képen használtatik. – *Bárányszeg, Péterke, Dévéres, Júhos, Zekeres, Horgoló, Súlyedés, Nagy és kis telek, Fővenyes, Innér, Kotsordoshút, Varjányos, Fárnok, Bogárczó, Csűlő, Poklos, Máté, Erge, Kerekítő, Mély, Gincsellér, Ebbtóbát, Paptóbát, Ludas, Dodóné fenek, Gudits, Kis és Nagy gyápló, Kónyaér, Előré, Urrét, Gógér, Kapsalapos, Középér, Királyér, Farkashát, Csikóhát, Borzékhat, Kortshát, Ree és Csikor,* ezen elnevezési helyek a Tiszának bal partján a Szabályozás előtt csak nem haszonvehetetlen részei a határnak 's most azonban legdusabb kaszállók 's legelőket képezik. *Urkom, Szedény, Soószék, Kisandraszék, Akasztóhalom, Kétökörhallom, Péterhát, Bokrokközze, Rútoz, Lyukas halom, Lapos halom* – ezen nevű területek T. Dob városának fő Gabonás és Búzás termő földjei. *Gárdon erdő, Tölgyerdő, Szentekerdeje* itt hajdan a 4-ik pont alatt már érintve volt a Törökök által kiűzött T. Dobi Reformált valláson lévő lakosok isteni tisztelettel tartottak, honnan elnevezési helyét maiglan megtartotta, – *Nagy és Kisszó, Hosszú erdő, Zátony* – ezek valaha rengeteg Tölgyes erdők voltak, most már nagy egy része csak füzes Erdőből áll. – Tisza Dob város határán létezik még a *Borzékhat, Kortshati, Reei, Bárányszegi, Kata halmi tanyák,* ez utóbbi Gróf Andrágy Gyula Ur ó Méltósága neje Született Kendeffy Katinka Grófnő kereszt nevéről nevezettik. – Tisza Dob város határát krönyezi a *Dadai, – Kenézi, – Harkályi, – Tisza Luczi, – Kesznétemi, – Szederkényi, – Polgári, Búd 's Szent Mihály községek határai.* –

Ezen adatok, mellyeket T. Dob város helyi neveire vonatkozólag szolgálhatunk.

Kelt T: Dob Aprilis 28-án 1864.

Marschalko János mk.

Jegyző

Tóth László fő biro

Porkoláb György törvén bíró

Szilágyi Mihály hites

Porkoláb Josef hites

Pecsét

[A pecsét körirata: TI DOBI PECSÉT]

Szabolcs megye Dadai Szolgabírói járás Kebelébe tartozó T. Ladány

Község eredetének és jelenlegi állapotának leírása.

A mit a szájról szájra jött hagyományokból Kipuhatható lévén, a Községet mellyet jelenleg T. Ladány név alatt ország szerte esmerünk hajdan Tiszai halászok ülték meg; mint még akkor a már most ugynevezett *Hólt Tisza*, melly jelenleg is a falu alatt nyulík el élő Tisza vélt, s azon helyet mellyet meg telepítettek először Tisza Falunak neveztek el, fő foglalatosságok a halászat vólt; Később pedig a leg öregebb halászról Ki Ladányi Péter vólt, neveztetett Tisza Ladánynak melly nevet e mai napig ország szerte esmerünk, telepítettett pedig a pusztító tatár járás után, de hogy honnan és Ki által nem tudatík.

A Község határán élő forduló nevezetesebb el nevezések Következők: *Tyúkos halom, Égető halom, Kosárdomb, Nagy és Kís Díce hát, Arany kert, Vecskes, Csóka tó, Homok, Keserű düllők,* a rétekben pedig *Súlymos, Díce Köz, Bika rét, Tódi, Ontova, Otthálsz ér, Virágos* melly elnevezések hogy honnan veszik eredetüket nem tudatík továbbá a *Karakó* nevű legelő, mellnyek közepén a *Karadoly* nevű mocsáros tó fekszik a *Tisza* árja által évenkent gyakran elborítottik; – a határ keleti oldalán foly az *Élő Tisza*, – több nevezetesebb helyek Ki nyomozhatók nem lévén, a fent le irt elnevezések maig is a nép ajkán ugyan azon módon neveztetnek.

Melly leírásunk mellett tisztelettel maradtunk T. Ladányon Május 16. 1864

Bényei Bálint bíró

Lakatos József Jegyző

[Tiszaeszlár]

Tisza Eszlár, Szabolcs megyének dadai járásában lévő községe; 3 különböző nevezetre van osztva, u. m. Eszlár, a régi falú – ezen kívül egy uccát tevő *Tótfalú*, nevezetét kapta néhány odatelepedett tot cselédttől, és az *ófalutól* délfelé mégtávolabb eső *Uj falú* – ez utolsó uj telepítvény 1858-tól hová több belfalusiak, a tiszta kiöntése által házaik többször lerontatván, mint magosabban fekvő helyre költöztek, 's mostanáig 117. lakházat építettek, – e' helységnek országos nevezete Tisza Eszlár. Elneveztetése eredetét nem tudhatni, a' református Egyház Anyakönyve 1664-be vette kezdetét, de sem abból, sem a' községi levéltárból régibb adatokra nem akadhatni. Ezen

községnek 10772. Catastr. hold területe termékeny föld, különösen a' buza, repce, 's tengeri természetik. Pusztaí *Bashalom*, *Lökös*, *Zoltán* és *Hangács* nevet viselnek. *Bashalom* valószínűleg régi török táborozáskor valamely basának rajta való sátorától vette nevét, mostan Kállay Gusztáv urnak csinos mezei lakja diszlik rajta, körülvéve majorsági épületekkel *Hangács* gazdatiszti lakkal, *Lökös* gazdasági épületekkel, *Zoltán* egy juhász lakkal dicsekszik — ez utobbi nevezetét régibb tulajdonosától nyerte. Eslár határában nevezetes volt mintegy 800 hold területen volt *bastava*, melyet 1856-ba Kállay Gusztáv, Kállay István, grf Bethlen Sándor, Vesselényi Ferencz báró és Onodi Pál földbirtokosok, Eslár alatt folyó Tiszába lecsapolattak. Van Eslárnak 77. hold területen igen kedvelt bortermő 3. szőlőskertje, u. m. *Lenáztató*, *Husvéthalom* és *külső kert*. — van továbbá túl a' Tiszán 529. hold kiterjedésű *tölgyes* erdeje, mely a' fent nevezett föld birtokosok tulajdona, 's leginkább tüzelésre használtatik. Ezen községet, a' *tisza* gyakori kiöntésétől egy félhold alaku 2000, öl hosszú földgát védi.

Jegyezte: Kürthy Menyhér

h. jegyző

Hely nevek

Tisza Lök mező városból Szabolcs megyéből

1. Tisza Lök mező város esik Szabolcs megye Dadai járásában, az ausztriai rendszer alatt Észak Bihar megye Doroghi járásában kebeleztetett.

2. T: Lök mező városnak csak egy nevel él, 's e bir t. i. T. Lök országszerte elterjedéssel.

3. T: Lök mező városnak sohasem volt másneve, csak hogy régebben más képpen Leöknek íratott.

4. A község vagy város mikor említették legkorábban? erről biztos tudomány nincsen.

5. Hogy honnan népesítették? hagyomány után csak annyit tudunk hogy a határhoz tartozó ugy nevezett *Lökös* nevű föld vagy porta mellett volt így Leök község mely IV-k Béla idelyében a Mongolok által elpusztítván lakosai a mostani T. Lök városban telepedtek meg.

6. A város neve kétség kívül fentebb is írt *Lökös pusztától* vette nevezetét, mely pusztá hajdan Leökös nevű uri család tulajdona volt, Tisza elő neve a melette folyó *Tiszától*.

7. A Város határában elő fordul topographiai nevek következők: *Rázomi pusztá*, ennek egy része a Tisza folyam mentében *rázomi fűz* névvel, mely a tisza áradása által gyakran elborított kaszálló 's sok fűz fákkal rakva. E pusztván vagy az ugy nevezett Tóparti düllő, szép egyenlő fekvésű jó szántó föld a *rázomi*

fűz tavára megyen egy része a) ennek szomszédságában esik az ugy nevezett „*Gyémánthalom düllő*” a benne fekvő *gyémánt halomról* — ugyan e pusztában *Vigyorgó düllő* a hajdan itt állott *Vigyorgó* nevezetű árendáról, mely abban mért jó hatású italok miatt azért nevezetett *vigyorgónak*. Végre e pusztához tartozik még a *vágott halom düllő*, mely a *rázomi* és *Löki batár árka* által közép tályán *vágott halomról* vette nevezetét. *Kornyí düllő* a *kornyí halomról* nevezetve, mellyen mint mondják hajdan sok béresek 's kocsisok meg éheztek 's kornyadoztak 's innét vette nevezetét. Ugyan e düllőben esik még az ugy nevezett *két ökör halom* egymáshoz közel álló magas part, továbbá az *arczul vágott halom*, *vásár halomról* hol hajdan vásárok tartatni szoktak, ebben a düllőben esik az ugy nevezett *vas völgy*, mely halmoktól *vas hátalnak* nevezetnek kerítettik, és az ugy nevezett *Szöllő halom lapossa*; a mellette levő *Szöllő halom* nevű partról. *Kutya ugró* vagy *szöllő halom* nevű *düllő*, mely a városhoz közel egy kutya ugrásnyira esik, ezért vette *kutya ugró* nevét, *szöllő halom* nevezetét pedig a benne eső *szöllőhalomról*, melyen hajdan szöllös kert volt. *Szömör akol düllő*, a benne ső ugy nevezett *kís* és *nagy szömör akol laposról*, mely lapályos vízenyös kaszálló föld, partja kései *nagy szömör akol hátalnak* nevezetetik, helyben nem hagyható hogy némeleg Tóth és Német származású városi jegyzők ez eredeti nevet „*Szemerére*”, holott ennek öse és nép közt máig is ösmert neve *szömör akol*. *Aracs düllő* a szomszédságában fekvő *kís* és *nagy aracs* nevű legelőre használt lapályos földtől. *Kís* és *Nagy telekes* legelő föld közel a tisza folyamhoz a *fízi lapos szélen* mely lapos hajdan fűz fákkal volt borítva. Ugyan ittvan az ugynevezett *Bodzás telek* is sok föld bodzát termő emelkedett 's legelésre használandó föld. *Sós tó* egy víz állásos, sós ízű vízeről nevezett lapos közel van ehez az ugy nevezett *Epreskert* nevű mostan temetőül használt, az ott hajdan nagy mennyiségben tenyésző eper fákról, ennek szomszédságában a *Kakaska halom* szinte legelésre használt nagy part, *Balatontó* víz állásos hely mely hosszan nyulik. *Szilajzug* kaszálló hajdan híres legelő föld hol szilaj lovak és üszök nevedektek. Ott nyulik el közel az ugy nevezett *Ménes árok* régi árkolás, melly nevezetét hagyomány szerént onnan vette: hogy az ugy nevezett Királyteleki pusztákról hajdan a király ménese ez árok mentében járt le inni a tisza vizére. *Kiss* és *Nagy tó* lapos víz állásos hely az ugy nevezett *fenyéri réten* a tisza mentében, e réten esik *kís* és *nagy tölgy fás* kaszálló föld, hajdan itt sok tölgy fák tenyésztek most azonban egészen pusztá sívatag. Szomszédságában esik a *Lökös* nevű fentebb már említett pusztá hajdan *Lökös* nevű család birtoka volt 's attól vette nevezetét régen *Leökösnek* íratott, ugyan e pusztához tartozik az ugynevezett

András rétje valami András nevű tulajdonostól véve régen nevezetét. *Bíka rét* sűrű nádas gazos hely, melyen hajdan valmi szilaj bikát fogtak meg — *Czíberes halom* mellette posványos lapály terül el. *Köves telek* szántó föld rajta sok épületi romok kövek 's csontvázak találtak. *Kiss és Nagy vajás domb* igen legelő termő föld. *Kosár domb* magassas halom hol régen a juhászok nyájaikkal kosarakban vagy karámokban tanyáztak. *Kállai halom* Kállai nevű tulajdonosától. *Hegyes határ* az Eszlári szomszéd határ mellett magas fekvésű szántó föld. *Ifás szék* víz állásos székes hely. *Kiss és Nagy les* két part honnan hagyomány szerint ellenséget Béla idelyében az örök e halmokról vigyázták vagy lesték. *Kép halom* szép kilátást adó magas domb. — *Kiss és Nagy botos* egymáshoz közel álló magas halom hova hajdan verekedés végett az egymásra haragudó lakosok nagy botokkal verekedés végett kijártak. *Kis és Nagy Gyomám halom* — *Hegedű hát* hegedű alakú emelkedett hely. *Körtvély szék* széles vízű lapos és részben kaszálló termő föld, hol hajdan sok vad körtvély fák tenyésztek. — *Dürgő part* emelkedett halmos szántó föld közel fekszik hozzá az úgy nevezett *könyörgő hát* melyre hagyomány szerint a nép könyörögni járt ki, hogy a határt pusztító sáskákat Isten távolítsa el terményeikről. *Sas fészkes* mostan szép szántó, hajdan erdős ligetes föld, hol igen sok sasok tanyáztak s fészkeltek. *Megy ágó düllő* az itt régen tenyésző vad megy fákról — *Hármas kut düllő* az itt ásott négy és három vedérral ellátott méjkról — *Cseresz düllő*, *Ménés látó halom* magas part, honnan csikósok lovaikat beláthatták. — *Hegyes hát düllő* a benne eső hegyes fekvésű partokról. *Partos rét düllő* egész sok part fekszik benne melyen az ut keresztül megy. *Hajnalosi tanya* a várostól keletre esik, ugyan itt a *Koplaló* nevű tanya, hol a cselédek hallomás szerint sokat éheztek 's koplaltak, *Patai tanya* Báji Patay József ur tagjai. *Miklós műve tanya* Bró Vay Miklós birtokán melyet nevezett tulajdonos úr építtetett. *Ó és ujkerti szőlő* amaz régen, emez ujabban épített szőlős kert.

T. Lök Apr 28 864

Borbély Sámuel mp.

Jegyző

Pecsét

[Körirata: T LÖK VÁROS PETSÉTE]

Túra Községnek Helynevei

Melly fekszik Tekintetes Szabolch Megyében a Dadai Járás fő Szolgabírói területén, és amelék Bogdány Város, Sényő, Pazony és Kemetse Szomszéd Községekkel határos és melyben több vallásbeli R

Katholikus, G Katholikus, Református, és Izraélita népesség lakja ugyan — demínd magyar nyelven beszélnek. —

2-or A Községnek csak a régi Túra neve áll, melly szinte azon névről ország szerzte ísmértetes.

3-or A Községnek soha más neve vagy elnevezése nem volt — mint amostani helyneve.

4-er Községünk leg inkább 1800-ad századtól fogva emelkedett.

5-ör Községünk leg inkább a körülette lévő Szomszéd Községekből és ezen Tttes Zabolch Megyénkből népesítetett fel.

6-ór Községünk határán ellő fordulnak következő ismerettes jelvényei — nevezetesen a Szántó földek düllői úgy mint

Lókos düllő, *Égett hegy*, *Kállay Rétt*, *hoszú rett*, *Poros hegy*, *Gégény düllő*, *Csarda*, *Csappó*, *Telek düllő*. Mellynek ezen kívül erdeje ugyan nints, hanem van két kiszikatt álló nagy vize, úgy mint az *Úsztató* és a *Remette* — melly nagyobb vizenyős időkben a lakoságot bóven tartja halall.

7-er van még ezen kívül kétt nagy Szöllős kertje, mellynek nevei *Poros hegy* és *Radvánszk*, melly bővebbb üdőkben igen számos, és finom Meggyet és meg lehettős kerti borokatt adnak.

Melly szerint tehát, hogy itt kített jelvényeken kívül semi más nevezetesebb, események ellő nem fordulnak, sem nem találtak hivatalosan igazoljuk.

Túran 12-ik Május 1864.

Kiaadta

Papp Dome msk jegyző

Nagy Péter bíró

PECSÉT

[A pecsét körirata: TURA HELYSÉG PETSÉTJE]

Hely nevek.

Vas Megyer községből Zabolch Megyéből.

1-ső Kérdésre Zabolch Megyének Dadai Járásába, — melynek székhelye Nyiregyháza varósa. —

2-ör A Községnek semmi más neve mint Vas megyer nints, 's tudomas szerent nem is volt. — mely falut Zabolch és Tosu Vezérek itt meg telepedésekor, magok birtokuk közt hű és hir neves segédjöknek Vasnak mintegy 16 faluval érdemeér mutatván ki, ezen ki tétellel Vas ezzel meg éri. Vasnak adtak osztály részül, — mely tsalad utódi fi ágon most is élnek, — Vas Megyerből részt most is birnak —

3-er Köz tudomás szerént, a' magyarok itt meg telepedése óta mindig ezen nevet birta 's birja a Község

4-er Emberek emlékezete óta soha más neve nem volt

5-or Honnan népesítettett nem tudatik; de mind magyar ajkuak lévén; hihetőleg első Vas Megyerivel le települtek utódai lehetnek —

6-ik Kérdésre Köztudomásból és hagyományból is világosan a fent állított mód szerént él és ál a Név eredetéről a' tudomás

7-ik Kérdésre, ezen község határában elő fordulnak. — 1-or *Dinnyés szeg.* — mely nevét a' bö dinnye termés miatt kapta. 2-or *Köper szeg.* — 3-or *Szilás oldal.* 4-er *Hegyes halom.* — mely hajdan ör hegy lehetett, és hegyesre, emberi kéz által van emelve. — 5-ör *Zsadány* — 6-or *Szik* — mely valósággal szikes természetű — 7-er *Bömböllő* — mely a sokszor rajta legelt marhák bömbölésétől nyerte nevét — 8-or *Kónya hegy* — ezen köz vélemény szerént a' Tatár világba gyakran konyhát, 's sátort tsaptak mert egy úttal nagyon messzi lehet rólla látni. — 9-er *Tánczos hegy.* — hol a' lakmározok táncra kerekedhettek. 10-er *Serkés hegy* — sertés legeltetés miat Sertés hegy neve el ferdített. 11-er *Apáthi* — hol a Tatar világba Apát uraságlétezett az elpusztúlt épületeknek tegla alapjai most is láthatok. — mely szép fel emelkedett dombon állott, honnan messze lehetett látni — a domb allyába — a mai napig is fel árkoltnak kivehető hely. *Papkertnek* hivatik — ettől távolabb egy Tó *Pap tava.* — egy más ide nyúló sziget pedig *Pap foka* név alatt ösmeretes — 12-er *Juh zászol hegy.* — juh legelésre igen alkalmas voltattól nevezetett így — 13-or *Telek.* — hajdan a falu itt volt a nép szerént, de a vizek áradásai miatt mostani magas homokos helyére tétetett át. 14. *Fertő* régebben víz álló és Nádas tó. 15. *Szöllös kert* — hol a' közseg termeli gyümölsét és borát. 16. *Nagy hegy.* — a határ szélen fel emelkedő magas hegy — bizonynal emberi kezek szennye is ki ösmerhető itt, mely messzi látó Örhegy volt a' szomszéd Besztereci várba — e' hegy tövébe van most is. 17-er *Nagy kert* nevü szép térség, — e' mellett 18-or *Konyha láp.* hol a szorongó időkbe tanyáztak. — ezen belől 19-ér *Buró Tó.* — hajdan buvó tó. — *Buró láp,* igen nagy ki terjedésbe, — mely az ellenség elől a' leg biztosabb menedék lehetett — hajdan tehát búvó lápok — mostszép kaszálók. — 21-er *Kegy völgy* — a' tizsa szabályozás óta, ezen vidék valóságos hegy és völgy 22-er *Nagy Tó.* — mely nagy helyen fekszik. — 23 *Nagy sziget* — 24 *Cselling sziget.* 25 *Varmi.* 26 *Ökör bugy* — hajdan hires ökör tanyázó hely. 27-er *Cserés gam* teres és bokros hely 28. *Nyárfás sziget.*

Ezen elő sorolt rétes helyek, a' tizsa szabályozás előtt, itt ott fel váltva, mint nád vágó és tsikaszó helyek használtattak, most pedig már szántás kaszállás, és legelésre használhatók

Déli magasabb száraz része pedig ezen határnak leg inkább sovány reszekből áll. —

Szomszédos községek nyugotrol Rád — Kemetse délről — Bogdány kelet delről. — Kék egész keletről, — Beszterec észak felől

A' tagosítás múlt 1862-ik [!] évben fejezetett be. Kelt Vas Megyeren Mayhó 4-én 1864

Ki adta

Főbíró Bata Péter

Tóth György mp

Jegyző

hites Kozák István

hites juhász János

PECSÉT

[A pecsét körirata: VAS MEGYER
PECSÉTJE, évszáma: 1797.]

Hely nevek leírása

Ó és Új Vencsellő Községnek nevezettek

1^{ször} A midőn vencsellő Község eredetéről kutató nyomatott indittatván, — volna, azokkal a kik némely tájékozást adhattak azt vettük ki, — mi szerint községünk a legrégieb időktől, midőn még Szabolcs községe város tekintettel birtt, — Venczell fő vezér neve után Vencsellőnek nevezetett, azért is mert e község királyi iászkok lövészeknek nevezettek vencsellő szó ragasztékkal ruházattott fel.

2^{ik} A történ elem még arról is vitatkozik, valyon Sz. László Király idejében tartott ország gyűlés Szabolctson vagy Vencsellőn tartatott.

3^{or} A jelenlegi helyzete a községnek Tiszán innen Patak felé fekszik, hol ott az előtt tul a Tiszán feküddt, és még azelőtt 25—30 évvel gyümölsős kertek léteztek. —

4er Jelenleg egy új telepítvény Német országból 1786-ba le szállittatván Svarz valdból s Lotheringiából, azóta Uj Vencsellő nevezet alatt alapult.

5^{ör} A határba van egy hely mely *Sátor Aly homokának* nevezeteik, ez onnan veszi eredetét, mert hol most Halász Gábor, és Nagy Takács lakik, — ottan volt Lórántai Zsuzsánnának kastélya, és alatta pincze lévén mely még mai nap is létezik melynek kiásatása nem volna káros, hogy ez való ezen állításunk, azzal is igazolya miszerint Lorántai Zsuzsánna Károly nevűnek Kedvese lévén mely Rákóczinak rokona volt, futásnak eredett, s Sátor homokán sátortt ütöttek, ottan ebékeltek de mivel meg szomjuhoztak vizek nem lévén, egy lapályon kutat ásattak, ezen parancs alatt szilajon ássátok a kutat a völgy onnan veszi eredetét mai napig *Szilás Kut.*

6° *Rózsák* pedig onnan veszi eredetét, mert ez Lóránti Zsuzsánna Károly nevü birtoka volt és Károly Lórántai Zsuzsánnát mindég rózsámnak nevezte, tehát a *Rózsási puszta* onnan veszi Rózsa nevét, — mely birtokot Károly a községnek ajándékozta. —

7° A Rom Katholikus anya szent egyház építése alkalmával midőn az alapját ásták, találtak vas ingeket, pánczélokot, sisakokat, dárdákat, melyek a jelenlegi Grófi család régiségi kincs tárába vitettek, s ottan léteznek, tehát ez azt tanúsítja, — miszerint hol most a község ál a régi időkbe harcz mező lehetett.

8° A Község többi nevezetességéről bővebb tudomást lehetne szerezni. Sáros Patakon a Herczegi várba létező Könyv tárba. — mert ezen javak az akkori várnak urához tartoztak. Az Rákóczi, hogy ez való az is igazolja mert ör Borsós István szép atya Rákóczi katonája volt, ő pedig járta az ur dolgát Patakra 63 évekel

9° Pénzes vermet azért nevezik *pénzes veremnek*, mert török harcz alkalmával a Magyar tábor ottan volt, és a hogy a Török közeledett azt állítja hogy onnan veszi eredetét.

Ezel bészárva ebbéli sorainkat. —

Kelt Ó Vencselön Máj 12-én 864-ik

Általam

Hauer M Kiatták

Dobos István

Közjegyző mk k X v 74 év köz lakos k X v

fő hites, s k biro.

Ad 393/865

Az Ó-Új-Vencselői határban lévő dülők elnevezései és azok jelentőségei.

Szilaskut dülő: — Rákóczy György és Lórántfy Zsuzsánna asszony ezen a helyen, mely igen lapajos, — sietségükben hirtelen szilajon kutat ástak, vagyis ásattak. — mely kút most is áll, és ezen dülő nevét is onnét nyerte. —

Kolokányos dülő. Vizenyős hely nevezetét onnét vette mert most is igen sok kolokány, vagy hinár terem benne. —

Dombos és Sátorhomoka dülő. Dombos nevezetét dombos fekvésétől nyerte, Sátor nevezetét pedig vette onnan, mert Rákóczy György népei itt vontak sátozt — s táboroztak kevés ideig. —

Szeles, Ujontó, fás völgy, Cserejárom. — Szeles nevezetét vette szélhordásos minőségetől, Ujontó nevezetét vette még a tatárok előli bujdokláskori ujongatásoktól, kis csel szavakkal a Fás völgyben — mely akkor még erdőség volt — elrejtőzött magyarokat ki csalogatták. Cserejárom nevezete onnan van hogy azon hely is ottan erdőség lévén, oda fáért jártak.

Nagy aszó. Lapos hely, völgy, körül véve dombokkal, hol a szó nagyon hangzik. —

Pénzes verem dülő. Magaslat, mély vágásokkal, hová az ezek előlli zavaros időkben az ellen elől menekülők pénzeiket rejték, néha most is találtak ottan pénz. —

Karcsa, Taskó ere dülő Viz állás, nevét onnan vette mert ezen eret egy Taskó nevű Molnár ásatta hajdan, Harcsa vagy Karcsa nevét onnan nyerte mert vízében sok harcsa és más halak találtaknak.

Szarvas erdő dülő. Erdőség, nevét szarv alaku fekvésétől vette. —

Béres ere dülő. Kaszáló, nevét hajdani birtokosaitól vette, kik Béres nevezetűek voltak, kik ezen eret is ásatták.

Érhát dülő v. Malomere — hajdan malom volt e helyen mely mellett egy kis magaslat van azért hívják hátanak.

Lompér — sáros lompos zug, hol most is igen lomposan hajthat át az arra járó. —

Vonózug — v. Sáros, lapályos, gyékényes hely, hol még teher nélküli utazókat is vontatni kell.

Keszeg Zug dülő. — Nagy rét a Tiszából szakadva. — hol most is különösen keszeg halak halászata gyakoroltatik. —

Keskeny és Gergely ere dülő. — Tisza parti rét volt hajdan, — keskeny nevezetét összeszorított igen keskenyen fekvő erdőjétől vette. — Gergely ere pedig hajdani tulajdonosától vette, kik családi néven Gergelyeknek nevezetettek és a kik ezen eret ásatták is. —

Szilás dülő. — Hajdan itten igen sok szilva fák, — szilvások voltak, — az is történelmileg indokolható, hogy Rákóczy György és csapatai innen szilajon az az hamarjába s lelkesülve távoztak.

Halomér szeg dülő. — Kaszáló rétek, — hajdan, mint tudva van, itten kompon malom létezett. —

Ó-Vencsellő November 25. 1865.

Német Ferentz bíró

Horváth Pál

Jegyző

Hely nevek

Viss Községből Szabolcs megyéből

Tartozik Szabolcs megyéhez, Dadai járás II-ik szakasz szolgabiróságához (:szék helye Nyir egyháza:) ismertetik „Sziget” név alatt azon oknál fogva: mivel „Kenyézlő, Viss, és Zalkod” Községekkel együtt a tiszta és a bodrog fojó egymásba fakadása feletti három szög területet foglal el határa, ezen felül pedig Zemplén Megyétől a „török ér” által választván el, ’s így három mint három oldalról szorított Község „Sziget” név alatt is ösmertetik. A Község neve helybeli el terjedéssel nem is birt. A Község Keletkezése idejéről sem írott, sem szóbeli hagyomány nem létező, arról bővebb felvilágosítás nem adható. — Szóbeli tudomás szerint tótokkal népesítették be, de hogy mikor? az nem tudatik, hogy tótok által telepítették és népesítették, a Község nevezete is bizonyítja, mivel „Viss” tót szó lévén, magyarul annyit teszen: „sásos”, és ez Község helye fekvésének ezen név meg is felelő, mennyiben szabájozás előtt határa nagy része folytonosan víz tanya volt. — Düllőit a határának ez úttal is régibb neveiről nevezik, ilyenek: „Csanálos”, Közvetlen az ár viznek kitett lapályos rész mellett fekszik, egy része aljas, nagyobb része pedig homok magaslatokból áll. — „Kender és Fazekas zug”, szinte homok magaslattal áll, Zug nevezetét talán onnan nyerte, hogy mint szántó föld ár viz estén vízzel körítettett. — előbbiekre folytonosan Kendert vetett a lakosság. — „Dáros tó düllő”, ezen düllő az úgy nevezett „Dáros tó” mellett fekszik, mely tó feneke igen táros lévén, nevezetét ott vehette. — „Hosszújáró düllő” ezen düllő nevezetét ott vehette, mivel az ezen düllőbeni földek tagosítás előtt igen hosszúra nyúltak, Külömben homokos természetű. — „Dombócok” düllője, ezen düllő nevezetét onnan vehette, mennyiben az egész düllőben több homok dombok között fekszik. — „Déli telek”, ezen düllő nevezetét onnan nyerhette, mennyiben az egyéb düllőbe foglalt földeket többnyire paraszt telkek birták. — „Székre járó” ezen düllő nevezetét ott vette mivel alatta el nyúlik egy 17 ékes határ rész. — „Antalka düllő” elnevezése tárgya nem tudatik. „Csenke düllő” nevezetét onnan vette mivel Zalkod Község „Csenke” nevezetű Kaszállójával szomszédolva van. — „Német asszony nyilasok”, Kaszálló földek, nevezetét onnan vette, mivel hajdanában bizonyos Német asszony birta. — „Török ér zug” nevét nyerte a határa a Zemplén megyétől elválasztó török erétől, ez ér pedig a török világból vette nevezetét, de e helyütt tanyázott törökökkel vívott csatákról „Kokoti”. Kaszálló rét, nevezetét onnan vette, mert e düllő három ér között fekszik.

Kriston Lajos mk körjegyző

[Zalkod]

Zalkod Község tartozik Szabolcs Megyéhez, Dadai szolga biroi járáshoz, székhelye Nyiregyháza. Bodrog köz általános táj nevezett alkalmaztatván reá azért: mert a Tisza—Bodrog folyók öszve folyása között Tokajnál — északnak ettül leg közelebbi Község. — Sziget táj nevezett alatt szinte általánosan ösmeretesek, Zalkod, — Viss, — és Kenyézlő hármast érintő határos Községek, mivel sajátságos fekvésüknél fogva határait, a Bodrogból Ki szakadó — vagy is inkább a Tisza árját a Bodrogba vezető úgy nevezett Török ér el választja Zemplén megyétől, és mintegy szigetté alakítja. — Délről határát a Tisza folyó érinti, — ’s választja el a tiszta túl oldalán lévő Szabolcs és Timár szomszédos Községektől. Zalkod Község 1850-ik évben három hóig — Közlekedési tekintetknél fogva Zemplén megyéhez volt politikailag felosztva, de három hó után ismét vissza csatoltatott Szabolcs anyamegyéjéhez. — Meg emlitendő Zalkod Községről az is: hogy a Bodrog közi — tiszta szabájozás, tiszai töltés vonalát, egy célba vett Kereszt töltéssel, — mely a falú déli oldalán lévő temető dombal leend öszveköttve, itt rekeszti be. —

Kelt Zalkod május 28- 864

Kriston Lajos mk
körjegyző.

Hely nevek.

Zalkod Községből Szabolcs Megyéből.

1. Zalkod Község tartozik Szabolcs Megyéhez, Dadai járás 2-ik szakasz szolgabiróságához, Szolgabiroi székhely mai napon Nyir egyháza. —

2. A Községnek más nevezet nincs mint „Zalkod”, ez bír helybeli elterjedéssel, ez ismeretes Ország szerte is. Van még a Községnek táj néven „Sziget” nevezete is, e néven hívják a Közel vidékiek Kenyézlő és Viss Községet is, mert e három Község lévén csak a tiszán túli Szabolcs megyéhez tartozandó, a tiszta jobb partjáni fekvéssel, mint egy elszigetelt állásába; mivel déltől a Tisza—Bodrog folyók öszve ömlése között, északról pedig a Tiszát s Bodrog folyóval öszve kötő „Török ér” ék alakjával magában foglaló földterületen fekszik, ’s szabályozatlan állásában, valamint a tiszta, úgy a bodrog folyóknak gyakortai kiöntései a Közlekedést Zemplén és Szabolcs megyék más Községeivel lehetetlenítik.

3. Említettik, hogy a Községet „Rákoczy” idejében nem Zalkod, hanem „Alkút”-nak nevezték volna, ezen nevezetét onnan nyerte volna, miszerint

az egy óra járásnyira eső Tokaji földvárba a védelmi sereg elég helyet nem találván, a lovasság itt tanyázott 's ezen hely egy hires Kúttal láttatott el. —

4. Zalkod Község, mint régi árchivális jegyzetek igazolják, 1332-től újra létesült; de a régi hagyományok és elbeszélések után állithatni hogy még a tatár járás előtti időkben is fennállott már és Kathol. egyházzal birt, volt lelkészi laka, és lelkésze; mi elpusztítván, fentebbi évben fel építettett, hanem hogy meddig tartott, határozott évszámot adni nem lehet. — Mert egy ideig mint a tiszta Tokajhoz tartozandó révén Község állott az ottan lakó (:Tokajban:) és Zalkodi birtoskos Kegyes rendi szerzetesek vezetése, és lelkészi jog hatósága alatt. —

1748-ik évben Kizdett másod elpusztulása után Zalkodon, mint anya Községben újra épülni Egyház és lelkészi lak, b. e. Molnár András Tokaji lelkész, és Kócsi Apát ájt; alapítványából mely mű 1756-ik évben bevégeztetvén felszenteltetett, és az Isteni szolgálatnak át adatott. Molnár János akkori plebános idejében Mária Magdolna tiszteletére. — Ez időben és időről időre 1748-tul van anya könyve, — hova mint fiók Községek csatolva valának: Viss, Kenyézlő, Zabolch, Vencsellő, Buly, Gáva, Berczel, — és Kótaj Községek, — de az 1786-ik évben Vencsellőn parochia állítatván, Viss, és Kenyézlő Községeken kívül a többi Községek el estek tőlle. 1748-ik évben plebános volt mint első — Téglássy József később Egri Kanonok lett. — Mely évben az anya Könyvben elő fordult nevek Filiárszky János Kath. Lasztóczy János Kath. Molnár Péter Kálvinista. Kiss János Kath. Tóth Ferencz orosz. Nyitray Mihály Kathol. Szakács József Kathol., és Varga László Kathol. —

5. Zalkod Község népei monda szerint Zalkodra mint egy asyllumba kerültek —, földbirtokosa kivételével Kik örökösödés 's birtoklás által honosultak, — többnyire Zemplén Megyéből, azon különös következménnyel, hogy a tót ajkúak Zalkod, Viss, és Kenyézlő Községekbe kerülve az itt lakott magyaroktól a magyar szót csak külön hamar eltanulván, anya nyelvöket meg tagadták és a másod nemzedék már azonos volt a magyarsággal.

6. Írásbeli hagyományok a név eredetéről nincsenek. —

7. Zalkod Község határa lapály és szelid emelkedésű vonulatokból áll: a Községtől délre hosszas homok domb „szeg farka” nevezett alatt; mert ez mint egy védfal az ár viz ellen. — Hajdanában pedig a mondás szerént Zalkodtól Tokaj felé ör helyet képezve hadjáratkor Béla-András Királyok öszve csapásánál; ennek emlékei most is kerülnek elő napfényre, fegyver töredékek, ló szerszámok előkerülése által. „Szederkény”, Czenyér, Hétnyárfa a — „szegfarkát” délre követő lapályok, Közöttök „Kender áztató”, Divér, „Határ ér” nevű erekkel, melyek csak ár vizkor tartalmaznak vizet, és esős idő járásban, külömben szárazok. — A határ ér Zemplén Megyétől határozza a határt. — „Álló tó” a fenyér és hétnyár fa lapály földek között szinte oly körülmények között tartalmaz vizet.

„Kis mező” a falut köti öszve a fentebbi térekkel. — itt a Kis mezői Kút is, nem a legjobb ivó vízzel.

„Baloitató” a falú mellett közvetlen, gyakran kiszárad. — a falu és a tó között egy Kút van, mely a leg jobb ivó vizet tartalmazza.

„Nyak vágó” Érkece, Jakabdomb, görbe ér, lapos és dombos fekvésűek.

„Galambos”, agyagástó, Hosszút hát, Dürgő, Közép Düllő szelid emelkedésű szántó földek, észak Keletnek a Községtől.

„Kucsmár” leg magasabb homokdomb a határba a falutól északnak; ettől a falu felé „Jú állás” „Kis lapos” „Nagy lapos” és dombos változatossággal vissza egész a faluig. —

„Bánkodó” „Répasor” „Csenke” „Divér járó” „Tölgyes”, dombal lapálllyal váltakozó szántó földek, a Csenke és a Répa sor düllök között egy Kis tó „Kalitka” nevezetű, gyakran egészen kiszárad. — A Csenke nyugotí oldalán Szigetlapos, lapályos hely. — Mind ezen düllöknek történelmi adataik ösmeretlenek.

Kriston Lajos mp
körjegyző.

Kisvárdai járás

Ajak
 Anarcs
 Ágtelek Tiszaágtelek Tiszoagtelek Ukrajna
 Benk
 Berencs Rétközberencs
 Bezdéd Tiszabezdéd
 Bácsaranyos Aranyosapáti része
 Cserepeskenéz Újkenéz
 Döge
 Dombrád
 Eperjeske
 Eszeny Ukrajna
 Fényeslitke
 Gemzse
 Gyulaháza
 Gyüre
 Jéke
 Kanyár Tizsakanyár
 Karász Nyírkarász
 Kékcse
 Kisbáka Szabolcsbáka része
 Kisvárdai
 Kisvarsány
 Komoró
 Kopócsapáti Aranyosapáti része
 Lövő Nyírlövő
 Lövőpetri
 Mándok
 Mogyorós Tiszamogyorós
 Nagybáka Szabolcsbáka része
 Nagyvarsány
 Napkor
 Ontelek Dombrád része
 Órladány Mezőladány része
 Órmező Mezőladány része
 Pap
 Pátroha
 Rozsálypuszta Szabolcsveresmart része
 Szalóka Szolovka Ukrajna
 Székely
 Tass Nyírtass
 Tét Nyírtét
 Tizzaszentmárton
 Tornyospálca
 Tuzsér
 Veresmart Szabolcsveresmart
 Zsurk

Helynevek Ajak községből Szabolcs megyéből

Helynevek pontjai

1. Szabolcs Megye Nvaradikerület Kvárdai járashoz tartozik Ajak községe mely Kvarda Anarts Gyulahaza Thas – Patroha és Berents községek szomszédságában létezik.

2. Ajak község

3. Ajaknak más elnevezésenemvolt és szinten mai napig.

4-ik pont Ajak említetik tudomás szerint legfellyebb 200 evek olta mert oly régi emberek nintsenek, akik valamiről emlékeznenek.

5-re Hogy honnét népesítetett arról misem tudatik –

6. Hogy ahelység neve honnét számítható arról nem szolgálhatunk.

7. Határon létező fordulók és düllök – um belső kertek – szántó földek – *Gyulaházi düllő Kertaljai Csízélös fehértő, Avas Ruzsa, boszok Csukástó* – ezen helyek vizenyősek – Bende Kaszálló és rét – Szantó földek továbbá létezik egy major adél oldalon – domb – *Ördögkert – éroldal – Várdi lapos – Kenderásztató – Nyiries – Fogat – Szék Dögöstő feketerakottya Patrohai lapos – Berdecz – Czigány szug – falú szugja – Az Ige – Cserés fügés zöke hangás – veres Papszél, – forgókotyor Pétertő – hosszugorond Sóstó Zsidó szugja – porosbegy Józsihegy – júb usztató – haraszt.*

Kelt Ajakon ap 23 864

Kováts József bíró

Kerekes János hítes

öreg Fedor János

öreg Kováts andrás

*Helynevek**Anarts községből Zabólcsh megyéből*

Az 1ső pont a megyének Kerületnek Járásnak Széknek neve hová a helység tartozik, – Anarts helység Szabolcs Megye, Tiszántúli kerület, Kis Várdai Járás, Megye Szék hely N. kálló,

A 2-ik pont alatt a Községnek v. Városnak hány neve él most, Melyik esmeretes ország szerte Anarts

A 3-ik pont alatti, a községnek volt é más elnevezése nem volt tsak Anarts

A 4-ik pont

Az 5-ik pont

Az 6-ik pont

Az 7-ik pontban elő fordul több topographiai nevek a község határán, Nevezetesen, Anartsról, Ajakra vezető út bal kézrül *Csere düllő,*

Szántó föld, *húnyoros dűllő* Szántó földek, *ér óldal* Községi legelő. Anartsról Karászba vezető posta út megyei Kanálisak el látva, a Karászba vezető posta úton egy jó karban el látott hiddal a *Kanális* a fent említett *húnyorost* keresztül vágja, az Ajaki határon keresztül megy a *Kís várdai rétre* a víz, a Karázi nagy tóból, ezek a fent említett heljek határos nyugotról az ajaki határral, – Délről a Gyulaházi határral, *Szardó Bereg dűllő*, Szántó föld, Anartsról Gyúla házára vezető út jobb kézről, bal kézről *Csobod*, és hosszú, *nagy Kari dűllő*, Szántó föld, meljbe létezik egy kis haszon Egy kis haszon vehetetlen motsáros rét, meljnek neve *Szállás rétje*, – *jó Kút hegy* Szántó föld, víz álló motsár, – *Csobod erdő helj*; irtás most Szántó föld, ezen találta *Kalodás hegy*, *Dús kert*, *Batski hegy*, – *Nagy Kari dűllő* melyben létezik egy tó, *Lénártó* nevű, és úgy nevezett *Kertek*, *Báki Szoros* egy kis tóval ezen fent nevezett heljek Szomszédok Délről Gyulaháza, nap keletről Bákai határral, – *Cseresznyés* meljet Anartsról Bákára vezető Út vág két felé, *Ákátzfa* ültetéssel jobb és bal kéz felől Szépen diszlik, – Következik *Aranyos hegy dűllő* és *Ligeti dűllő*, Szántó földek, melj régen erdő volt, Anartsról Lövöre vezető Úton jobb kéz felől, Szomszédos nap keletről a Bákai határral, – Bal kézről létezik egy tó, meljnek neve *kerek tó*, – Szántó földek *Rozs föld*, nagy irtás melj régen erdő volt, Következik *Kintses*. Kerekdék gaz erdők az úgy nevezett *fertővel* egy nagy hasztalan tó, – a fertő dűllőbe létezik Szántó föld a több apró tavak, *Göntz hegy* meljet Anartsról a papra vezető úton bal bal kéz felől létezik *Gyertyános dűllő* melybe találkozik egy nap lakos *Onótos* nevű és hét hóld hátúlja erdő helj, most Szántó föld, – Szomszédos keletről a papi Északról a Kis Várdai határokkal, – Anartsról Kis Várdába vezető posta úton mind két Óldalról jobbról és balról eperfa ültetések diszlik, találta *Júb úszató dűllő*, Szántó föld, – *veres baraszt*, *Asztas közé*, melj régen erdő volt, most Szántó föld meljben létezik Meljben létezik 8 hóldnyi vágás gaz, melj tilalmas, – Szomszédos Északról Kis várdai határral, Bal kézről a Kis várdába vezető úton vagy út mellett *poros hegy dűllő* Szántó föld *hintós hegy*, *Bagos hegy*, *Kis hegy alja poros hegy* egy nagy haszonvehetetlen tó az úgy nevezett *vári tó* és egy *égett rét* nevű kaszállóval Szomszédos, Északról Kis Várdai nap nyugotról az Ajaki határral, – van a falú végén jobb kézről egy *Szólló hegy* meljnek tetején létezik egy Kis Téglából készült ház, van ugyan ott egy Szép kis erdőske meljnek neve *Csere*

Kelt Anartson, – Április 18-án 1864

Takáts Balázs Jegyző

Takáts Károly bíró

Helynevek

Ágtelek községből, Szabolcs megyéből.

Ágtelek községből Szabolcs megyéből, meg kívánt adatt gyűjtemények

1-ör Ágtelek fekszik Szabolcs megyének, Bereg és Ungmege közé, benyúló ék forma Szögletén, a *litorca* bal: a *Tisza* jobb partján; a szomszéd Dobronyokkal 's több más falvakkal úgy nevezett *Erdő közön*. Nagy Váradi kerület, Kis Várdai Szolga birói járásban a közel múlt 12 évek alatt Bereg megyéhez volt csatolva 1861-től örvend ismét vissza helyezésének.

2-or a községnek sem helyben sem vidéken más ismeretes neve nints emlékezett hogy a községnek más elnevezett neve lett volna, az említetten kívül, íratott pedig Ágh teleknek most egyszerűleg Ágtelek, nyelve vallása magyar –

4-er Hogy mikor említették a község leg korábban, arról bizonyos adattal nem szolgálhatunk, tsak is azzal hogy van a község bírtokában egy Erdő levél a mely 1780-ba kelt 's benne az íratik az akkori földes úrtól, hogy ember emlékezetett meg haladó időktől bírtokában volt a község azon erdőnek, Anya könyve is 1780-tól kezdődik

5-or – Hogy honnan népesítetett a község, arról apáink elő adásuk után azt mondhatjuk, hogy Eszenyből a szomszéd községből, mint a melynek határához tartozott, ennek következtében

6-or – a név eredetéről azt mondhatni, hogy azért neveztetik Ágteleknek, mert ágazatja volt Eszenynek, mint egy ág nyúlik ide Bereg és Ung megye közé –

7-er a község határában elő forduló nevek pedig következők, – *Egreske* vizes agyagos lapajos Szántó föld – *Gorg dűllő* leg magasb fekvésű Szántó föld a határban, *Zsaró Szántó föld* – *Czinke rétre járó* és *Petkecz* kaszállóval vegyes Szántó föld – *Kék virágos sz. föld* – továbbá kaszáló – *Patsadék rét* hason nevű patakkal, *ólas szög rét* Remetz közü rét, azon nevű patakkal körül vett sziget, *Veres szög* és *Geötsi Szállás* – hol a régiek állítása szerint Ezen helyen a Geötsiek a Tatórok elől menedéket találtak. *Szőktse rét*. Túl a tó falu vége alatt fekvő tó melyneki rét *Paszika rét* *Láz rét* lapos vizenyős, hosszú gorond lapossal környezve. továbbá *Dimicső* Erdő, *kerepetz* a latortzából elő fojótskával, *motza* és *Sáros patak fúvaska* Nádas. és hosszú *Éger* Égresekkel, *Dímítső*, *Jakab* és *Bernát tavával*. *kis szalas*. és *mély ér* erekkel és ezek közt levő szögek nevei. *Széles Szög*. *Mély ér szög*. *Bika szög*. *hosszú szög* – *Tó alya* az anya *lapis tóval*. *Remetz fő Csakányos patakjával*. *Latortza hát* erdő *Vidra lapossával* és *Léh patakkal*, *lehi szög* és az

nevű patakkal. e mellett *Palítza szög* és *Közép szögek*. *Szilas erdő* mit a latortza választ Ung megyétől el – *Hényék Csolája* erekkel, *híd ér* patakkal és *Halló szög*gel, *Hényék ég*re, *Hosszú tó*, *Gátas patak*, *Hényék tója*, *medve ketegye*, *Csúkás ere*, *Csákány* és *Tamáská tója*, *Múka tója* és *Nagy Éger*

Birtokay voltak hajdan Krútsay, Józsa, Sággy Eszterházi. Úngvári Jésuiták, Petrovay, Bujanovics satóbb uraknak.

Ki adatott Ág teleken áprillís 19-én 864 általunk Györke Miklós köz jegyző Györke András bíró Bán József hités

Helynevek

Szabolcs Vármegye Benk községéből

1. Benk községe fekszik a tiszáninneri kerület Szabolcs megye éjszaki részében a Kis Várdai szolgál bírói járásban a tísza innerő partján, nyúgatról megyebeli Mándok Mváros és Mogyorós község – keletől Bereg megye N Lónya és Mátyús községek – délnyúgatról megye beli Örladány és Örméző községek határával határos.

2. Ezen községnek egyedül a fennebi neve van arról esmértek ország szerte.

3. Hogy e községnek valaha más neve lett volna, a mennyiben abban, úgy vidékén egyedül magyar ajkúak laknak senki sem emlékezik.

4. Hogy a község mikor említették leg korábban és hogy honnan népesítették, mi után erre nézve a legidősebb emberek még elődeik még emlék beszédeikből sem képesek arra a legkisebb emlékezetet is felhozni, és e község semi emlék irattal nem bír, e tekintetbe semi felderítés nem közölhető.

7-on A község határában előforduló többi topographiai nevek a következők

a) *Ótska falú* vagy *Ó Benk* hol hajdan Benk községe lévén telepítve, de hogy mikor költöztetett át a jelenlegi helyre, arra nézve sem emlékezet sem pedig írásbeli felvilágosítás nem közölhető, ezen helyiség jelenben szántó kaszálló földnek használtatik.

b) *Orosz hegy* szántó föld – *Genöcze*, ez m. e. 10 hóldnyi területű állandó vizenyős tó szélei haszná vehető sásat belseje pedig gyékényt terem, egyébb figyelmet érdemlő helynevei e határnak nintsen.

Az 1769-ik évtől vezetett anyakönyv szerint népszámlálás után 1819-be volt 255. 1824-be volt 294 jelenbe van e községbe 356 ref vallású magyar ajkú egyén.

A község határában fekvő földek mivelési ág szerinti megnevezése

a) község déli oldalán a tiszán inner 145 hóld
b) a tiszán inner 48. és a tiszán túl 193 hóld kaszálló és gyümölcsös kertek.

c) 86 hóld 400 öl legelő föld 400 hóld 500 öl Erdő föld

d) 22 hóld 500 öl nádas 1600 ölével számítva hóldanként.

Kelt Benken majus 22 864

Szász Márton bíró

Tatos Istvan hités

Helynevek

Berents községből, Szabolcs megyéből.

Helynevek

1-ö Szabolcs Megye Nvaradi Kerület Kvárdai Járás.

2-ik Berents Kozsege –

3-or Annak semmi mas elnevezése nem volt és nintsen –

4-ik Berents Közsege említették leg korábban 1642-ik évben okmannyal szolgál arra aref. Egyház ladajaba található ezüst poharoni kőriratból, –

5-ik pont Hogy honnét népesítették jelenben semmi adattal nem szolgálhatunk –

6-or Hogy nevé honnét vehette nem tudható bizonyosan.

7-ik pont ahatarra nézve létező fordulók és dúllók nevei, *Menes járo*, – *hoszak*, – *papföldje* és *sorja* azért neveztetnek mert régibb időkben ahelybeli Lelkeszek otvalo parochialis földjei – *Pap árka* szinte onnét neveztetnek – *paplóka lovas föld* határhely az azért mert a Patrohai és Berentsi határnak szélei – *páfrányos*, *bika szer* – *baranyos hegy*, – *lenató szug*, – *vácsító*, – *vágot erdő* mert erdő volt – *Ajaki Ut*, – *Akasztó domb*, – *Csuktelke*; *Kőrís sar* – *Sarga rét-környéke* – *Veres palló szer*, – *kertheje* – *vizes telek* – *Szötske dagonyás* – a következők pedig mind Sziget, és Nadasok között léteznek, – u. m. *Berdecz hangyás* – *nyóczas*, – *huszti*, – *első sziget*, – *ebes*, – *peres láp harasztos*, – *sziget* – *pintyel* – *huga*, – *Kis borsod N: Borsod*, – *hídmege*, – *gyűrűs*, – *hídszeg*, – *Sasfészek Mótársók* – *feriges* – *vatér*, – *nagy pazom*, *szeg* – *boros* – *révsziget*, – *buzás szeg*, – *köves szeg* – *kőrege* – *Sárga* – *sége nyerek*, *bats*, – *kis szőlős hegy*, – *nagy szőlős hegy* – *Malom szeg*

Kelt Berentsen Ap 20-án 864

Lauka Mihály ref. lelkész

Kovats László községibíró

K. Katona Kovats Áts János 79 éves

Szabó Miháj

*Helynevek**Bezdéd községből, Zabolch megyéből*

Zabolch megyében lévő Bezdéd Községnek leírása.

1-er Zabolch Megye, Nagy Várad – Budai Kerület Kvárdai szolga birói járás Nkálló székhelye.

2-er Bezdéd Községe valamint jelenleg ugy a régebbi időkben is ezen név alatt ismeretes országszerte

3-er

4-er Némi adatokból hitelesen állítatik, hogy a fent írt Község 1400-d évben is e néven volt ismeretes.

5-ör Különbféle időkben népesítetett, hajdan Csehek is lakták, mit a mai napig fenn álló építésű reformatus Templom is bizonyít – 's a tanúk ki fogy a község vallási tekintetben, a reformatiokor tömegesen reformálódott, – a mennyibenahíteles okmányok szerint is már a 1589-k évben meg lehető népességű és Csak pusztán régi Templomával reformata Egyház létezett – a közelebbi időben Rcatolica leány Egyház is Báró Gilányi Család által épített Kis Kapolnával ellátva állítatott, miszerint a Rcatolicusok csak a közelebbi időkben a szomszédos vidékekről költöztek be. –

6-ör Bezdéd Község eredetéről sem köztudomás sem hagyományból mit sem tudhatni. –

7-er Bezdéd Község fekszik a Tisza bal partján és határa terjed a Tiszától a déli homokos vidékbe, földje általán termékeny és nagy ki terjedésű határának (;melynek mint egy közepébe áll a falu;) több elnevezései vannak ugy mint

a.) a falutól Keletre *Beres hegy* emelkedett homok szántó föld, hely nevét vévén hagyomány szerint egy béresnek Kuruczok által ottani meg égetéséről. – *Polyák hegye* homok domb szántó föld hely nevének eredete nem tudatik. *Bugjos tó* elnevezése Zsombékos Kakás természetétől veszi. *Isten hegy* meglehető magasságú homok hegy, hajdan erdős, hagyomány szerint Kuruczok tanyáján volt, hol több nemű fegyver darabok is találtak, kiirtatvan mint szőlő hegy állott, most azomban pusztá szántó föld. – itt határos Tisza Szent Márton Zsurk és Záhony Községek határaival.

b.) a' falutól Délre *Szöllöske dombja* homokos szántó föld, *Pető dombja*, *Bodzás*, *Nyugodó* hely neve eredetéről nem tudatik, hajdan gazos, erdős helyek, jelenben tiszta szántó földek, itt határos Eperjeske Község és Mándok Mező város határaival.

c.) a falutól Nyugotra *Kapolna* tulajdon képpen hagyomány szerint *Kapolno* az az hajdan a vonuló rabló csapatok a mezőn lévő pásztorokat itt tánczoltatták mig csak őket be látták, s kénytelen

kelletlen tanczoló pásztorok egy máshoz így szolva Kapolno ezt dalolták: járom uram járom, mig Kedet látom; kénytelen kellett, még is meg kell tenni – *Papp rét* hajdan a Pappnak földje közt volt, *Ur tava* terjedelmes kákástó, mindenkor földes urak birtokaban volt – itt határos Thuzsér Község határaival.

d.) a falutól Eszakra általán dusan termő kaszálló föld, közte több tavak különösen ezen tajon keresztül folyó hatarunkban *Szebecse* (:*Sebeske*;) nevet viselő rét, folyam és *Morotva v Hólt Tiszával*; határozza a Tisza folyó és Ung Megye Győröcske Községének ide szegellő Kis határa.

Kelt Bezdéden April 23-n 1864.

Jegyzette

Somlyódy Pál fő bíró

Madátsy Boldizsár mk

Jegyző

ör: Koi Ferencz k x v

ör: Koi Pál k x v

ref. Lelkész

Rátóti Károly mk.

ör. Kantsar István k x v

[pecsét]

*Helynevek**Bács Aranyos községből, Szabolcs megyéből.*

Felelet.

Az 1-ső Kérdésre: Szabolcs megye Nagy Várad Kormány kerület Kis Várdai Szolgabírói Járas, törvénykezési székhely Nkálló. Atalános elnevezés *tiszaoldal*, mivel a tiszba balpartján fekszik.

2-dik Kérdésre: Bács-Aranyos keletkezése óta más névről nem emlékeznek.

3-dik Kérdésre: Nép monda szerint e község bár más helyen Bács névvel neveztetett a tatár járáskor azomban elpusztítatván lakosai a mostani helyen telepedtek le s e helyet Aranyosnak neveztek Bács előnévvel.

4-dik Kérdésre: Régi idő olta anya község

5-dik Kérdésre: Nagyobb rész ős régi telepítvény, az ujjab időben Méltóságos Gf. Gyulay Albert ur által ezelőtt mintegy 100 évvel Gömör megyei Nádaska helységből hozatott nehény család

6-dik Kérdésre: A név eredetéről s értelméről mi sem tudatik.

7-dik Kérdésre: *Morotva köz*i kaszálló a medrét elhagyott *Ó és uj tiszba* közt, *Ördögös* jókora kiterjedésű kaszálló és mocsár neve, *Nagy és Kis Bács* Gyümölcsös helyen volt a hajdaní Bács község, elnevezéséről mi sem tudatik, *Zátory* gyümölcsös kaszálló, *Szántó köz*i

kis sziget a *Szász* nevű tó által körülvéve, *Fenek*, Báró Szentkeresztesi Ő nagysága birtoka halydan erdős hely, magasab dombok által körülvett lapos mocsáros hely, *Gorond* mintegy 400 öl hosszú domb, *Buzita hegy* szőlős kert ismeretlen elnevezésű, *kopasz hegy* neve kopár tetejű magas domb, *Kása* és *Király hegy* ismeretlen elnevezésű, *Rév átjárás* a tiszán kikötő, *Nagy ér* a medrét elhagyott tiszát az ujjab össze kötő mély vízárak. A mi külömben a határ fekvését illeti nyugoti része homokos föld halmokkal és mélyedésekkel, keleti más része fűtermő lapály s vizenyős föld.

Kelt Bács-Aranyoson Majus 20-án 864.

jegyzette:

Nemess Ábrahám

jegyző

Helynevek

Cserepes Kenéz községből, Szabolcs megyéből.

Felelet

1-ső Kérdésre Szabolcs Vármegye Nagy Váradi Kormány kerület Kis-Várdai szbirói járás, törvénykezési székhely Nagy Kálló, általános Inevzés *tísaoldal*, mivel a tísza balpartján fekszik.

2-ik Kérdésre: Cserepes Kenéz általában

3-ik Kérdésre: Mindig e néven ismertetett —

4-ik Kérdésre. Eredete bizonytalan, első birtokos Tegzes volt, ennek leányát bizonyos Horvát ezét pedig Dicső és Szentmariay vette el, e két családból népesült a helység. —

6-ik Kérdésre: Mivel a helység agyagos földön fekszik, a legrégebb időkben fazekasok lakták, temérdek cserép edénnyel áraszták el a vidéket, innen vette Cserepes előnevét, Kenéz eredetét homály borítja.

7-ik Kérdésre: *Lovastó düllő* a lovak különösen kedvelt legelője, *Cseresnyés tó düllő* sok vad cseresnyéről, *Nyárjas düllő* temérdek nyárfa bokorról, *Lencse földek gazza* legelő hajdan lencse termő hely. Kaszállók: *Berkes* több aprób berekről, *Héttölgyes* nevezetes 7 tölgy fáról, *Vargairtások* az első irtó Vargákról, *Mese erdő* tulajdonosa egy szép mesét mondott érte a monda szerint. Gyümölcsös kertek: *Messési irtások* a *Mese* nevű és mellett fekszik, *lazna* gázos tulajdonságáról, *Folyó hát* a tísza mentébe, *Borbeé* első tulajdonosáról, *Szabóé* egy tulajdonosáról, *Bótié* szinte egy tulajdonosáról. Erek: *Mese ere* a nevű erdő mellett, *Vájt ér* 50 év előtt országos közmunkába ásatott a *holt és élő tísza* összekötésére. — Álló víz a *Morotva* nevű *holttísza*, mely minden áradáskor friss vizet nyer, sok hallal bővelkedik. — Határának keleti részét a Tisza

teszi. posványok: *Vájtó* a szomszéd községek szarvas marháit nyáron innen nyernek italat. *Kárászos fok* kárász haláról ismeretes. *Paptava* a községi pap használta. *Terem szeg* a holt és élő tísza által egészen bekerített sík kaszállóföld, feloszlik *Kis* és *Nagy Vargás* tulajdonosoktól, *Rühes tó* ha az ember bele megy viszkető felömléseket kap a testén, mely napokig kínozza. — A határ lapályos, agyagos földdel 2/3 része rétes, 1/3 része szántó föld, a tísza áradás alkalmával az egész határt víz borítja úgy hogy sokszor a lakosság a ház padlason leli buvó helyét. —

Kelt Cserepes Kenényben Apr 19-én 1864.

jegyzette

Bacsó János mk.

jegyző

Hely nevek magyarázata Szabolcs megye

Dombrád községből.

1. A Megyének kerületnek neve, hova a község tartozik?

Dombrád község fekszik Szabolcs Megyében, Kis Várdai járás határ szélén a Tisza partján, 1800 lakossal, kik nagyobb részt kivéve 30 Zsidó családot Református vallásuak.

2. A községnek hányféle neve él most, mellyik neve helybeli elterjedéssel?

Dombrád község csak is ezen egy néven ismeretes. Nevét való színüleg onnan nyerte, miszerint régebb időkben a jelenleg temetőnek használt magaslatra építve az ima ház s néhány lakó házak, később a Családok szaporodván a domb vagy is magaslat elegendő tért nem nyújtott kéntelenek voltak a dom alá építkezni a hol jelenleg is a község áll, és ezen elnevezést Dombrád innen származtatják. A mint ezt a ki kérdezet község öregjei elől adták.

3. Vólt e községnek hajdan más elnevezése?

Dombrád község mindig csak e néven volt ismeretes.

4. A község mikor említettik legkorábban

Ki kérdeztetvén a község vénei s némely kéznél lévő Armalisaktól ki tünt az, hogy Dombrád község már 1600 elején létezett ámbár nem olly ki terjedéssén mint most létezik a keresztelelési anya könyv vezetetténi kezdetett 1773-ik évben a régebbi anyakönyvek 1760 táján dühöngött tüzvész martaléka lett.

5. Honnan népesítetett?

Bizonyosan tudni nem lehet azt, hogy hajdan honnan népesítetett ezen község, azonban való színü, hogy az itt most is számos taggal dicsekedő Veres Bagios és Harsányi családról szaporodtak el.

6. A község határában elő forduló topographiai nevek Például a falu alatt lévő *paptava, balaton bánhomokja Aszalóska Orszó zátony mortvabát, páré szeg malom ér, füzes ér pólza szeg, ricske kert, tésen szeg, valapér szög, vadkanos, Nétóla, hosszú dombvíz nagy korong, orosz korongja, Laczi korongja, Vajda aszója, ebes láp, melly maga 430 hóld kiterjedésű karhalom Zsöcze borgászka tó hosszú szeg erehát Jozsa óla hagymáskert kórogy szőcske tájéka, szállás, Dombrádverme, Márton szállása pepőse homoka, remete Czigányváros kovács homoka, Darna Bazsa homoka, egres mocsár, Szobolyóla barackos láp tájéka, Zergék délét homoka, Csatsfenék, általkelő galambos, szénajtó, debásztava kerek déd rakotja poklos telek, veres hegy málé sziget, Kacsá vár, Nagy láp, nagy homok, fűvás, fűz gallos, ekeres, tógyess láp*
Végre Dombrád községet és határát Északról a tiszafolyó, délről a Járás, keletről a ticcze folyók veszik körül, a határait jelölik a két utóbbi folyó.

A nemrégiben készült Csatornákon Berczel községénél a Tiszába vezettetik le; továbbá 1855-k évtől mensis a tiszta Szabályozási munkát megkezdésétől Dombrád község határában keresztül vonuló másfél mértföld vagyis 6000 öl hosszú töltés által a Tisza vizétől mintegy 9000 hóld föld mentetett meg és tétetett termékennyé.

Dombrád község határos Ontelek, Czigánd, Halász, Demecser, Gégény és Pátroha községek határával. —

Kelt Dombrádon 1864 April 19.

Helynevek

Döghe községből, Szabolcs megyéből

1-ső pontra Debreczeni pénz ügyi Kerület, Szabolcs Megye, Kisvárdai III-d szolga birói járás, Tisza mellett belföld nevezet vetületen, —

2-ik Egyetlen név Döghe a legrégibb időtől elneveztetésinek eredete ösmeretlen —

3-ik Tudomásunk szerint nem különben már 1810-d év a helybeli Refta Templom Épült, ezen időbe íratván fel a Templom bel felére Döghe név —

4-ik Más nevét soha, és eredete is nincs senki tudomásával. — És azoknak kik jelenbe élnek —

5. Nem túdatik. —

6-ik Semit mást, — mint hogy a Tatár járás kor a Döghei lakosok elhagyván az helységet elszéledtek a réteken.

7-ik pont T: Noszdroviczký György úr jelen Tagosítás tagos birtokaiba, régente nagy rétség közötti *Medvés hegy* meljnek az kerüllí oldalába a tatár járás idején mindenütt föld házak valának hol az érintet

akkor lakosok laktak — mit az bőven igazol, — miszerint a fent irt birtokos, c. f. és Áprill 22-én az emlitet helyen szintén földből kerüllő házat ásatot, — hol az régi ásások és tűzheljek valóságosan feltaláltattak — melette *Galambod* mint hogy igen sűrű bokros volt a vad galambok ott fészkeltek, honnét a nevet vette. — *Ökör nyúzó* igen nagy posványság volt hajdan hol a marhák bele döglöttek — ezért így neveztetik. — *Csepüs* hegy ez egy meg lehető magoss sivatag homok Hegy meljnek tetejétől oldalán allyáig szörnnyü csepü forma perje terem a honnan eredett az Név — *Kertekközi* ez egy sziget formát képez a Heljséggel. Kivált azon időbe a mikor még a *Tisza* kiöntöt, a Heljséggel együtt vétetet a viz által körül, ezért úgy neveztetik. — *Tisza szög* ez egy fél kört formáló tiszta kanyarulat, meljnek egy oldalát F. Litke, hatulját Agárd és Leányvár pedig a más oldalát határozzák. *Kapús Kert*. itten régenten a Tisza kiöntése alkalmával létezett egy 12 öles fa hid, meljnek alatta a Tiszától egy át gázolhatatlan ér öszve volt kötve a Kis várdai Nagy Mocsáros Réttel — minthogy a hidon által menven egy homok hegyi szoross között lehetet lemenni éppen. — melj egy Kapút képez még a mai napig is, azért neveztetik úgy. — Végre Döghe Községével határos szomszéd helységek ú: m: délről Kis várdá mvarossa. — nyugotrol Puszta Rosálj. — Északról Leányvár és Agárd Zemplén megyébe, meljet a Tisza folyam el hasít. — Keleten F. Litke és Jéke — miután a többi csekéljebb tárgyak említést nem érdemelnek. —

Kelt Döghén Aprill 25. 864.

Szúcsi Ferencz h

Jegyző által

Helynevek Eperjeske községből

Eperjeske községe fekszik a tiszáninneri kerületben, Szabolcs megye éjszaki részében a Kvárdai Szólga birói járásban, határja a *tisza* folyóra dül, közel azon helyhez, hol Szabolcs, Ung és Beregh megyék egymást határozzák — Mogyoros Eperjeske, SzMárton Zsúrk és Záhony helységekkel együtt minthogy a Tisza határokkal félkörbe keriti.

2-ik pontra e község országszerte tsak is ez eredeti nevéről ismertetik.

3-ik pontra: Régibb időben a hagyomány szerint e község tsak tanya volt ezelőtt, mintegy három századdal alakult falú, s azon tanyán cselédek laktak, népesedését álitolag a tanyán lakó pásztorok közt volt egy juhásztól nyerte, kit Halásznak neveztek, s amennyiben ez állandóan megmaradt lakó helyén, a községben jelenleg m. e. 15 Halász nevü család

létezik, a község területének nagyobb részét erdő borította, s legelőül kaszátatott, szántóföld csak anyi volt, mennyit kezdetben letelepült néhány család megmunkálhatott, minthogy földes urai a hely színen nem laktak, s gyakran változtak mint egyszerű tanyának semi történeti múltja nincsen, Eperjeske nevet az akkor tájban e helyen termett nagymennyiségű eperfától nyerte, 1776-ik évben meddig egyházanyakönyvei felmennek összességel volt 41 család, 210 lélek a sövény kerítésből épült kis templom és fa torony az 1826-ik évben rontatott le – s a már akkori 320 lélekre szaporodott lakosok egyházi tagjai köztemplom és tornyot építettek s most a község 480 lelket számlál, mind reformatus, tehetős földmivelők, közbirtokosok rendes lelkész és tanítója van.

A község határában előforduló topographiai nevek a következők – Délről *Előhegy düllő* homokdombokból áll, *Farkas verem*, hajdan erős hely, Keletre *Szálas*, kirtott erdő, e helyen létezik egy homokdomb melyről a hagyomány az, hogy a tatár járás idejében az e környéken leöldösött egyéneknek eltemetése helyéül szolgált, *nádas rét*, egy a falútól délre el nyúló posványos hely, Éjszakra van a *német út* e dülő talán az Unghvár felé vonuló katonaság útja, hajdan nagy erdőség, *Dokos, Dolina* hátnevű lapos helyek, (: talán a letelepült cseléd emberek közt tótok is lehettek:), nyugotra *tertsén* vizállásos hely, – a tagosítás az 1847-ik évben hajtatott végre.

A község határában létező földek megnevezése művelési ág szerint:

a) A községet környező szántóföldek catastralis hólidakban tészen 1359 hólodat 150 □ ölet, leginkább homokos.

b) Kaszálló, melyben találatnak helyenként közönséges gyümölcstűk, ide érve a házi kerteket és ezek mennyisége tészen 226 hólodat és 700• ölet.

c) Szőlő termő hely, mely a tagosított szántó föld dombos helyein ültetettvén be, tak is mind kedvező időben is csekély termést hoz a lakosság által parázson használtatik fel, ennek területe tészen 22 hólodat 1000• ölet.

d) A tagosítás bevégezte alkalmával volt egy darab erdő, mely kivágatván jelenben mint szántó föld használtatik tészen 60 hólodat.

e) Az Úrbériség után kiosztott legelő miután sovány sivatag homok föld legelő használatra alkalmatlan egyénenként aránylag felosztatván javítás mellett szántó földnek használtatik tészen ezen terület 60 hólodat miután e határnak egész területe általában homokos soványság költséges javítás mellett csak is Búrgonya és tengeri természetű terméketlen térek, utak, rakodó helyek öszvesen tészen 262 hóloda 500•

ölet s így ezzel együtt a község összes határ területe tészen 2185 hólodat 1330• ölet 1600• ölével számítva.

Kelt Eperjeskén Majus 20 864

Aros Lajos főbíró

Halász Mihály hites

Helynevek

[Eszeny]

Eszeny Szabolcs Megye Nagy várad kerület Kis vardai Járas, *Tiszabátnak* is nevezetik, a Tisza jobb partján fekszik, melynek árjától számtalan elborítottván, jelenleg szabájozási töltéssel mentve van. A nevezett községnek csak azon neve él, a melyen jelenleg is hívják. Több nevétt emléket ótta nem ismerünk ez a név ismeretes ország szerte, hajdan Csehek laktak, most tiszta magyarok mely népesitetet a többi magyarok közül.

Több nevezetes fojó, tavaji, patak, szegek különböző nevezett részei vagynak, melyek közül a Tisza nállunk nagyon mély, örvényes, sok partot elmos, s szagatt számtalan földet más helyen épít határunk egyik léniája.

Morotva tó, halydan sok halal bővölködött, most csak szénát és nádat terem, ez halydan tiszta volt épen a falú alatt fekszik egy szép Erdő diszekedik, melynek neve a *Csegét*, szép gortzos tiszai föld, halydan bal oldalról volt a Tiszán.

Latortza, szép fojó viz ered ungmegye Hava-sokból, gyakran áradásával nállunk kevés kárt tesz.

Csaronda. fojó, Csaroda községtől nevezetik, ottam vámas hidak vagynak rajta. Ered Bereg megyéből öszzeterjed tavasi árjaiból a latortzába szakad, határunk több részén tekerzősen bejárja, áradáskor használtatik Lábó fa szállításra.

Szernye, itten Széles viz, hallal szokott bővelkedni, Bereg megyéből ered Latortzaba szakad hajdan malmokatt tartottak rajta.

Kerepetz. fojó viz, áradásának kevés hatása van. A Csaronda vizétt erősíti.

Abocza. sebes, ér, a Csarondából a latortzába siett, hajdan malmok által rajta és halászó szégék.

Patak. fojó, a Tisza kitsapásakor nagy hatása van Lábó fákat úsztatnak rajta sebessen foj, száraz időbe csak gödrös hely.

Tóháti tó. ez gödrös hely, halydan lápos, híres tó volt, most szántó föld.

Határ Patak. Patak viz áradáskor folyó viz határ altt nyulik.

Szög. ez egy tiszta szakadás által formált szugoj, hajdan Kosték koskostánczok voltak bene, most

termő és gyümölcsös kertek. Néhol szántó föld és kaszáló gyümölcsös rétek, a Tatárok által rontatott le.

Tóközi. ez egy Szúgoj, körülete szép gyümölcsös földekkel dicsekedik a mellette levő *tóháti tótól* vette nevét, hajdan erdő volt.

Tóhátt — Szántó föld, melyben Rozs szokott tenyésztetni. Silány barázdás föld halydan gaz volt.

Szályfa, — ez rakodó és düllő hely, sok fákott oda hordanak. porongos és gazos hej, hajdan tísza volt.

Paszika. Gyümölcsös kert, a falú alá nyulik, régebben sok gyümölcsött termett, most a tísza Szagatástól és az szabájozási töltéstől elpusztult kis hej.

Tóttirtás lapályos, göröndös föld, országuttak és töltések rómlásba hozták, halydan Szép szántó föld.

Hoszutó. szántóföld hosszú nyílasokba van hasítva, szép egyenes föld, tavasz vetésre alkalmas.

Morotvahátt. Szántó föld, némelykor az árvíz a barázdákat meg futya, a buza vetése legjobban kiája, neveztetik a mellette levő *Mortva tó*ról.

Cekés. Gazos, barázdás, pallag föld, ezelőtt száz évekel szántó föld volt. Közelebb időbe Erdő, most néhol szántó, néhol pedig kaszáló.

Szekete föld. Szántó föld ez lapajos, legtermészetes fekete színű, igen jó gabonatermő, határos Szalókával.

Patak közi. Rétt lapajos földje jó szénát terem, körül foja a patak vize és a Csaronda vize, ezelőtt Erdő volt.

Taparitsa. Erdő föld, lapajos vizenyős hely, ezelőtt szép erdő régen szép erdő volt.

Betseny szeg. Egy sűrű gortzos hej, egy *Betsény* nevű lápos járhatatlan sűrű értel van körül véve, ez előtt úgy beszélnek a lakosok halomásból a Tatárok előll ide bujtak a lakosok, a hol több évig laktak jeleketis találtak benne, Most is elég kietlen kis hej.

Betsény-háta. Ezek is erdőségek, lapajos pósványokkal van körül véve

Ámsos szeg külön szugjokat foglaltak maguknak mindig Erdő volt. —

Nyíri közi Ma is az —

Lutska gorondja. Ez egy gortz lutska nevű Ér foglalja körül, most legelő, ezellőt szép Erdő volt —

Kápolna, Ez egy dombotska, lapanyagos Erdő föld között fekszik, hajdan pusztá domb volt, most tanya, és szép gyümölcsös.

Gertyanyos szeg. Gortzos föld, a Csaronda vize foja körül, szép Erdő, hajdan is Erdő volt, Gyertyán fák diszeskedik.

Dobo szeg. egy kerekdött szugoj, a Csaronda foja körül szép erdő.

Nagy szeg. szép Erdő föld, Gazos hely, a töbi szugjok közt leg nagy körül foja a Csaronda vize.

Gát szeg, egy szugoj, ez előtt a Csaronda vizén át volt a Tísza, most erdő —

Agyagos szeg, Kemény, agyagos föld, kerületein sok zakonyos használhatatlan helyek vagynak

Írha vizállásos hely — Égerfákkal, rakotyákkal díszes, ez előtt használhatatlan volt.

Tövisses Írha, egy Gortz hoszan nyuló tövis fák diszlik, az *írha* lapossára nyulik, kemény, agyagos föld rét.

Gorond Szomoga. Ez egy Gorond pusztá föld körül véve sok számu, sűrű zátonyokkal, hajdan szép Erdő volt.

Kesejős, legelőföld, régebben sűrű, lapos hely volt, sok szárnyas állatok tanyája volt, most Száraz föld

Szártó-szeg. fent föld, a *szártó* vize fogja körül, most pusztá legelő, ezelőtt szép erdő volt.

Medvéző. egy vizállásos hej, haszontalan tér.

Bakó szeg. szép gorondos föld, a kaszálló, ezelőtt szép Erdő volt.

Ujmalom szeg. Mező föld, lapajos, halydan malom hej volt.

Ták. ez lapályos föld, szép kaszáló, ezelőtt több tavakból álló vízfészek volt.

Batsánya. viz Ér, az erdőtől a falú allá nyulik, áradáskor fa szállításra használják —

Tőgyény. lapanyagos föld — hajdan használhatatlan volt.

Zátony ez egy ki nyuló Ér, hajdan használhatatlan volt.

Kerepetz köz, egy sűrű Gortzos Erdő, mindég Erdő volt. *Szernye* és a *Kerepetz* foja körül.

Buter szég, szép határ hely, a Csaronda foja körül, most legelő, ezelőtt szép erdő volt.

Esvány Egre. ez lapajos vizenyős hely legelő, ezelőtt szép Erdő volt.

Csaronda Rév a Csaronda vizén hidas vámost fizetnek rajta az utasok. — Mátsa révnek is neveztetik — halydan hidon jártak.

Gaz erdő, ez egy lapajos, Inas föld, Egyrészt szép Erdő, más pusztá legelő — országut van rajta keresztül, halydan szép nagy Erdő volt.

Dienestő, Erdőföld, sok vizenyős hejek van benne, néhol szép tiszta legelő, Ágtelekel határos. Ezelőtt szép Erdő volt.

Milegres szúgja Erdő föld, ezellőt szép Erdő volt, most fíjatalos erdő, lapajos föld.

Szobontya, Lapos hely, ezellőt lápos hely volt.

Kovátsó, viz Ér, mely a Csaronda vizéből az Abazába foj.

Hangas Éger, sűrű, víz állásos hely, az ellőt használhatatlan tér volt.

Petre, forgó rétt, jó fűvett terem, mindenütt

lapájós föld —

Keskenyrét, forgó Mező — szép és lapájós kaszáló, néhol gazos.

Csonkás, forgó rétt-lapályos és gazos kaszálló, Ezellőt Erdő volt.

Csaronda köz, Erdőföld, lapájós vizenyős legelő. Ezellőt Erdő volt, határos Gejőtz, Szürte és Ágtelek községekkel.

Aboga köz, szép Gorondos hely, az Abogya vize foja körül, jelen legelőnek használják, halydan szép Erdő volt, viz állásos, lápos helyek is van benne.

Az egész határ lapájós, erdős saras, Kevés fent föld halydan mind Erdő volt.

Kelt Eszeny Április 23-iki 864

Balogh Gábor jegyző

[Fényeslitke]

1. pontra Fényes Litke falu esik Szabolcs megyében tartozik a Kis Várdai járáshoz. Székhelye Kis Várda.

2. pontra: A községnek jelenlegi neve Fényes Litke, ember emlékezet óta ezen néven ismeretes ország szerte és ezen név elterjedéssel bír. Fényes Elek statistikai gyűjteménye szerént van még Magyar honban két község, de csak Litke név alatt. A Fényes Litke név hihető azzért ragadt rá, hogy a boldogabb időben a község beli lakosok Marhákkal, sertésekkel kereskedvén jó móduak voltak. Tisztaságra, öltözetre épületek fenntartására más községbeliek felett áltak alkatra azok kifejezésre kitűntek.

3. Nem tudhatni.

4. Nem tudhatni, annyi ál, hogy a Reformátusoknak már ez előtt több mint 150. évvel templomjok volt, a Rcatolicusoknak templomjok Pózsa István által építve mintegy 88 éves.

5. Többen fő képpen a Rcatolicusok Zemplén és Ung megyéből jöttek által 's időnként mint munkát keresők települtek le. A' reformátusok honnan történt bejövetelük nem tudható.

6. Sem köztudomásból, sem írott emlékekből a név eredetéről semmit tudni nem lehet.

7. A községben a tagosítás 1841-ik évben bevezetvén a határ áll Szántó, Kaszálló és Cseretes részből, düllőre nézve a Kaszállók és Cseretes helyeken, *Tiszai*, *Esztoró* szántó földekre *Mézes Szeretse*, a kaszálló és cseretes helyeken különös elnevezések: *Erelő Korpa homok*, *Szilatska*, *Külső esztoro* - Huza szántó földeknél: *Czakó hegy*, *Márta hegy*, *No hegy*, *Komorói homok*, *Lapos tájéka*, *Bíter környéke*, *Pallér hegy*, *Mózes hegy*, utóbbi két helyen szőlők diszlenek a' tagosítás óta. Hegy lánzc, szikla tag nints, egy tava: *Tömlős*, melly a közös

legelő közepén van, dágvány és motsáros más tava *Örvény* név alatt ismeretes, mellyen a Tisza árja Zsurktól Berczelig folyt hajdan, de a' Tisza folyam reguláztatásán csak a fakadások és a' víz megyen bele - onnét egy készített csatornán az alsó vidékbe.

A községnek van három utszája, mellyen van mind a református, mind a Rcatolicusok imaháza, *Közép utsza*, *Kert aljai utsza*, van még egy utszája, melly *Czigánysor* név alatt ismeretes, a lakosok elszórt házakban laknak.

Ami a' mező dülőket illeti, megemlítendő a' *Tiszai dülő*, mellynek egy részén nyugat fele a lakosok tiszai *tiszai töltés* vonatott. Keresztül sík, magas dombok, az aljasabb részek szénát teremnek, a fentesebb részek most kezdenek vetetni, szántás alá tengerivel, gabonával mivelteni. Ugy az *esztori dülő* és szántó-földek, majd sík, majd dombos tájon terülnek a' tájak elnevezésével semmi sem fordul elő, melly a név honnét lett elnevezését felderítené.

Megemlítendő, hogy van a' Községben egy olaj és szeszgyár. A községgel határos Szabolcs Megye beli Döghe, Veresmart, Komoró, Mándok M. Város, Pálcza, Jéke, Papp faluk és Kis Várda M. Város, Zemplén megyei Agárd, Leányvár községek.

A' Községben nagyobb földbirtokosok Herczeg Eszterházy Pál, Eröss Lajos, Mikecz János, Perinyi Bertalan, Báró Horváth.

Fekete József bíró

Kováts József hites

Helynevek

Gemzse Községből, Szabolcs megyéből.

1-ső Kérdő pontra. Gemzse Községe fekszik Szabolcs megyében, a Kis Várdai Járásban, Keletről Gyüre és Jéke, délről Mada, nyugotrol Gyulaháza, és Kis Báka, Északrol pedig L. Petri községek határai által szomszédoltatik.

2-ik K. pontra. E község régtől fogva Ország-szerte Gemzse név alatt ismeretes.

3-ik K. pontra jóllehet hogy Gemzse maga nevét régtől fogva megtartotta, megjegyztetik mindazon által, hogy hajdan Korban Póka Gemzse nevet viselt, mire a mostani idősebb emberek is emlékeznek. — Előadásuk szerint — hihető, a név megrövidítése tekintetéből ez előtt m. e. 50–60 évekkel a Póka mellék nevet elhagyták, csak Gemzsének íratott.

4-ik K. pontra. Arra, hogy mikor telepített meg e Község, igen régi lévén, ugy írott, mint szóbeli hagyományok hiányában, nem emlékezhetnek a lakosok.

5-ik pontra. Hogy honnan, és kiáltal s mikor

népesített a Község, szinte nem tudatik.

7-ik pontra. E Község határa bár tagosítás közbe jöttével düllökre osztatott fel, a düllökben előforduló régi topographiai nevek mindazon által mig most életbe vannak, ugy a nép, mint a birtokosság ajkain nevezetesen.

a) *Déli düllő* — Ez délnek feküdvén — tagosításkor nyerte elnevezését. Van ezen düllőben egy *Rózsás kert*, mely hajdanában árokkal vólt kerítve, fák vagy kertnek tenyésztése nézetéből mi azonban életbe nem jött ugyan — mindazon által a régiek által mint kerített tér, Rozsás Kertnek néveztetett. — E mellett van egy *Matskás hegy* nevü domb, hol hajdanában a juhászok tanyáztak, és általok egy Matska végeztet ki, — hihető Zsutskonak, ez okon a régiek által *matskás hegynek* neveztetett. Ugyan e düllőben van *Eperfa tájéka*. Ez egy hajdan történetesen felnőt Eperfárol vette nevezetét. — E düllő általjában homok dombok, szélfúvások is, ugy silány termésü a lentebbi földek, bár homok vegyületü — még közép termésü.

b) *Közép düllő*: szinte tagosításkor nyerte e nevét. Hajdan azonban *Kis és Nagy szállás* nevet viselt, melly elnevezés különben még most is él, a nép ajkán. — Ez hajdan egyik kissebb, a másik nagyobb Erdő lévén, nem csak a Községi marhák legeltettek, a régiek által, hanem a Gyürei Országut vonulván keresztül, az útasok azon helyeken rendesen kifogván egész biztonságba legeltettek — 's mint egy megszállották, innét nyerte e két fentebbi elnevezését. Különben völgyes és dombos, homokos föld — közép termésü. — Továbbá van még e mellett Egy *Kalaphegy* ez kerek ded formájától nyerte elnevezését. Különben sovány homokdomb. Végre nem távol ettől fekszik az ugy nevezett *Pap hegy*. Ez régenten a Pap földei közt lévén, innét nyerte nevének eredetét. — Egyébb iránt szélfúvásos homok hegy. —

c) *Északi düllő* tagosítástól —, hajdan *Kaszakintses*. Ez erdős hely lévén, ott legeltettek is — de a laposabb helyeket kaszálták régente a honnét *Kasza Kintsesnek* neveztek. Ez irtás egyenes vegyes fekete homok, biztos termésü. Van itt *Szarika szökő* nevének eredetét azonban nem tudjuk. — Szélhordásos homok hegy. — Ugy szinte van ott *Tetveshegy* ahol a juhászok tanyája volt hajdan. A juhászokban a tisztátatlanságot tételezván fel a régiek — ezért nyerte a hely fentebbi elnevezést. Különben ez is hasztalan homok hegy. —

d) *Kalodás* e névnek származását nem tudják az idősebbek se. Különben csupa homok föld, nagy javitást kíván. Ugyan itt van *Haragos völgy*. Ez harang alaku mélyedés lévén, honnét elnevezése származik. Ez is csak homok föld.

e) *Bikás tó*. E rétes és vizállásos hegy lévén, a Szarvas marha, különösen a községi bikák itt kaptak legelőbb legelőre, itatásra pedig rendesen oda járultak, így neveződött el a régiek által e terület *Bikás tónak*. Különben savanyus posványos hely — feltételes termésü.

f) *Berekenye hegy*. Itt berekenye bokrok tanyáztak hajdan, honnét elnevezése is származott. — Régenten kaszálló volt, most azonban szárnó föld — de igen szél hordásos lévén, bizonytalan termésü.

g) *Gerebenes*. Ez régenten erdős hely vólt, minthogy pedig a töviskes bokrok olly sűrűséggel tanyáztak mint a gereben fogai. Közzejök s marha sem hatolhatván, a régiektől a fentebbi elnevezést nyerte. Most szántó föld, szinte homokból áll, közép termésü.

h) *Pusztaszöllő*. Itt hajdan szöllő tökékek díszlettek — honnét a hely nevéte vette, de ez szinte régenten elpusztulván, most szélhordásos homok szántó föld.

i) *Csonkás alja*. Ezen területen régenten erdő volt, melly többek által birtokoltatván, erdő vágatás által mindég csonkult — a kerületet pedig felszántatván — innét *Csonkásnak* neveztetett.

Van itt az *Ördöngös*. Ez sűrű magas Bokrokkal körül font — Kupás viz állásos hely volt, hová a hajdani fiatalság fürdeni szoktak jární. Pajkosságbol hol egyik hol másik a bokrok közzé meghuzódván a vizben levöktől nem láttatva, ijesztegette, — innét nyerte elnevezését e hely. Ez részint laposass viz állás, a Környéke pedig homokos. —

Hogy fentebbiek hallomásbol szerzett legjobb tudomásunk szerint adattak elő bizonyítjuk általam. Kelt Gemzésn Aprilis 24/894.

Emmer Endre

Jegyző

Varga Tamás fő biro

ör. Miklovicz János kX

id. Miklovicz Ferencz X

Pecsét

894. April 20

Hely nevek!

Szabolts Megye Gyulaháza Községéből

Gyulaháza Szabolts Megye K. Várdai Járáshoz tartozik.

Gyulaházának neve mind eddig csak ezen a néven neveztetett.

Gyulaházának hajdan nem hallatik hogy más neve lett volna.

Gyulaházáról, legkorábban hogy említették, annyit vettem tudomásul, hogy ezek előtt több százakkal még az ellenségeskedések előtt — a Török,

Tatár futás alatt, és mikor Csehek voltak itt, — akkor is ezen a' néven volt. —

Népesített pedig tiszta igaz eredeti Magyar fajból. Egyéb tudomás nemis vehető, a népesítéséről, mint valóságos eredeti Magyar fajból — 's még mostis abból áll.

Van a' helység határában egy homok magaslat északrúl, mely hajdan erdővel volt be növe, — alatta is jó távolságra, és körös körül — neve a' régib időkből mostanáig *Ménes látó hegy*. Mely alkalmasint onnét származhaott, hogy a' Pásztorok a' Ménest és Gullyákat, innen visgálták — ott Páscuáláskor, ezen magaslat Szabolcs Vármegye homok hegyei közt tudomásunk szerint — alkalmasint legfel emelkedeteb.

Van még itt egy ugy nevezett *nagy rét* körülbelül 300 holdnyi, melyis roppant jó Nádat termett, melyből csak a' tornyot látni volt — itt van egy szándékosan készült mintegy 300• ölnyi dombotska — mely hely szárazba állot 's áll, de nem tudatik kik csináltatták valaha, e' rét mostmár Nádat nem igen terem és mintehogy az a' domb Karászi—Gyulaházi szélbe van *Ób határnak* hivatik.

Egyébb megjegyzendő itten nints. — Ki adta Filep Ágoston mp. Jegyző

Helynevek!

Gyulaháza Községből, Zabolch Megyéből

Gyulaháza község fekszik felső Zabolch megyébe, tartozik a' K. Várdai járás III-ik szakasz Sz.birói hivatalhoz, székhelye K. Várda, szomszédoltatik, Kárász, Thas, Ajak, Anarcsa, K. és N. Báka, Gemze és Madai határjaikkal.

Gyulaházának csak ez az egy neve van, más néven nem nevezetik csak e magyar nyelven.

Gyulaházán senm ezek előtt, régebben, ugy máig más neve nem tudatik — Gyulaházának korábbani említéséről mintegy 500 vagy 600 évek tudatnak.

Gyulaházának e' neve honnan eredt, azt sem köz tudomásból, sem hagyományból, írott, vagy nyomtatot emlékekből nem tudni.

Gyulaháza népesített nagyob részbe magából a' községi alkosokból, régi török Magyarokból, és nehány jövevény oroszok 's Izraelitákból. Élő nevezetnek a' Község határában düllök, um. a' *belső telekbeli*, vagy *házi kertek* — a falu fekszik — és nyúlik Anarcs falú szomszédtsága irányába, Madának irányozva egy hosszan nyúló utzával, és két végén kereszt ki utzákkal 's lakokkal be töltve.

Gyep telkek van osztva a' község körüli falú kertjei alatt, kelet, dél, észak és nyugotról egy tábla,

de keletrül két láb méretett — nevezetik *felső* és *alsó gyeptelek*. Mely *alsó gyeptelek* helyüségbe régibb nevezett szerint *kecskevágois* említettik, de hogy honnan eredt, bizonyot nem tudni.

A' határban van egy *Rítka* nevezetü hely, tagbéli birtok több birtokosé, töbnyire homok butzkák, kevés jó völgyes van benne, itt van egy ujból most fel állított kerülő egy szobai ház — Kút és egy régi *Zsidó* temető körül árkolat, melyben 10. v. 12. sir halom aliglátható, az Anarcsra és K. Várdába járó útvonal keleti oldalában épen az út félen nevezetesebb homok butzkák *Dacsikai hegy*, *Csücsüllös hegy*, *hoszú hegy*, de több apróbb szél megkezdte hegyek — melyek a' szeles idők elő fordultával megszagattatnak, és a' mellete lévő jobb rész sem használtatik, mert akkor a' veteményt is be hordja, mint a' hó fuvás, és örökre el temeti. — e' hely azért nevezetik máig is *Ritkának*, hogy még ezelőtt 100 évek elmúltával Ritka fás erdő vólt, van még itt nevezetbe egy kis köpödék kerület, mely hely *Bolond Mihók gazának* hivatot, s 's hívatik e' helyhez kevés távolságra áll még egy kerülő ház. — A' falú napfel jötte végén keresztut ut mentiben lévő községi *Régi temető helybe* töltve, éppen egy mesgény a' szélső lak helyel, ugyan tsak ennek végibe és a kert alyán együtt, egy községi ujj temető — mely uj temető hegy, régebben dinnyés nevezetett, mostis így nevezetik — melybe ma temetődnek, ennek naplementi oldalában az Anarcsi határig és K. Várdi ország út mentiben ugyan az itt lévő lakó kert alyáig van egy kijelent homok hordó hely, ezen homok hordó helynek a' végibe kívülről van egy kis árokkal körül vett *Zsidó temető* ujból, melybe most kezdtek temetkőzni. —

Előszámlálódik az ugy nevezett Forúlós birtokosokkal mezejekbeni düllök — Um a' *Papp völgye*, ez nyúlik a' falú vég északi oldal sorainak Anarcs, s a K. Várdai ország út vonal északi oldalba, az Anarcsi határig, ezen düllőben a' földek 3 lábba tétetnek, 's leg inkább ugy nevezik az *Anarcsi határra járó láb*, *közép düllő*, 's *kert* aljai, ezen *Pappvölgye* nevezetik hogy a' *közép düllőben* van egy most csak lapos és gyep, de e' hely a' múlt aszályos idők óta lett ilyen és víz nélküli, de az előtt viz állásos és kender áztató hely vólt Papée vagy Papp nevezetü birtokos birtoké honnat ezt a' nevet nyerte, hogy Papp völgye — nem tudatik. —

e' 3 lábba el osztott földekkel a' többi fordúlos birtokosságnak földjei elkülönítették — nyugotról egy mélyen kisásott széles *Canálissal*, mind homok helyen kideszkázot, a' falú nyugotti kereszt utszájától vezető Tasi ország utján, az ugy nevezett *ujj szöllősnél* lévő hidig.

Következnek a' *kis mezőben* a' fordulós birto-
kosságnak örökös legelő helyek a' nevezett *Canális*
nyugotti oldalába végig, és az Anarcsi határral végel
– déli oldalába van az ujj fogás szőlők, B ezen legelő
hely, miután homok dombos 's völgyes hely, csak juh
páskumnak való és marhákkal, nints mit rajta enniek,
tehát próbálgatódik, 's 's forgatják, olykor olykor
szántják vetik 's két lábba fel osztatott, és évenként
hol edjike, hol másika szántatik. Ezen páskum földön
keresztül vág az Anarcsi 's K. Várdai Karászba járó
ország út, de van még itt az Anarcsi határ szélén egy
lapos hely, hól hajdant Csárda volt, nem emlékszenek
ugyan reá mikor, 's azt *Csengőnek* nevezték – ezen
legelő nyugotti oldalába a' homok Kijetteröbenni
szántó földek – az Anarcsi s Ajaki határ szélhez nyúló
forduló földek, homok hegyek, völgyek, e' helyen egy
homok butzkó, ugy neveztetik *feketéné szőlője*, ennek
eredetét hallomásból, nem másból ugy tudjuk, hogy
feketének, csak ugyan ott szőlője lett volna
régenten, de mely időbe azt nem tudni – ezen láb
földekkel nyugott oldalában van kivágva egy 3 ölesnyi
rét végellik az Ajaki határ szélhez, az ugy nevezett
ajaki fogathoz, 's hogy ezen *ajaki fogaton* egy major v.
tanya volt, ezelőtt csak amúlt évekbenis, 's e' tanya
hivatott *Les háziak* erről neveztetik ezen düllő v. láb
föld *Lesházi düllőnek* –

2-ik A1 *lesházra járó düllő* nyugotti oldalába
fekvő aly földek, ugyan az Ajaki határ szélén végel, a'
fogatra, nyugotról a' Tasi határ szél mentébe ki szegellik
ezen helyiség ezelőtt mintegy 100 évvel sűrű nagy
erdőség volt össze szakadva az *Ajaki fogat erdővel*,
gyilkos kertnek hívták, 's máigis ugy hívatik.

3-ik láb forduló földek a' *Kis mezőben* a 2-ik
láb déli végének végellik, oldalába nyugotról a Tasi
határ szélébe, délnek a 4-ik kis mezei lábra végellik,
keletről megyen a' 2-ik és 1-ső láb földek közti *lesbátári*
düllőre, oldalba nyúló düllő ut mentin.

4-ik láb *kis mező* nyugotti oldalában a' *lesháti*
düllőre végel járó düllő ut mentiben, délről végellik
az ugy nevezett *Istenhegy düllőre*, keletről nyúlik a'
forduló *örökös legelő* nyugotti oldalánál. –

elő számítottak az ugynevezett *Istenhegybe*
lévő láb földek – 1-ször a' falúból vezető Tasi országút
mentibe lévő és a' *Canálison* túl felölli ujj fogás
szőlők, mely keletről, délről az ugy nevezett *nagy réttel*
szomszédoltatik, nyugotról egy tagos birtok, északrúl
a' fordulóbani 4-ik láb földekkel, és a' páscumal, ezen
ujj szőlő fogás mint egy 80. hól 3 darabba szagatja
az ország útak nevezett a' nagy Rét, szomszédóságában
a' falúból vezető Tasi ország út keresztül vittele, keleti
és déli oldal *szőlős kert* neveztetik írásban, A' kertek
közönségesen pedig hívatik *rét allyainak*, nyugoti Tasi

ország út mentibe lévő *B Szőlő* – közönségesen *közép*
szőlő, ennek nyugotti oldalában van a K. Várdai és
Karászi ország út vonal, ennek nyugotti oldalában
ismét áll a *C. alatti szőlő*, közönségesen hívatik *Anarcsi*
szőlőnek. Miután ezt egyedül az anarcsiak birják –
hajdan pedig *lóúszó hegynek* hívták, hogy a' közel levő
rét sarokban nagy víz volt, és ott a' lovakat usztatgatták.

a' nevezett *B. szakasz szőlő* nyugotti oldalánál
vágatotki egy tagbeli birtok, mely csak mindig
rosszabb része a' határnak, sivatag homok szántóföld
szélhordós butzkákkal végellik a' fordulós birtokosok
Istenhegyi láb földjökre, nyugotról a' *kis mezői*, délről
pedig a' *Nagy rétre* végellik – mely az 1-ső láb kerettüli
Istenhegy düllőbenne, ezen tagbeli birtok, s ennek
északrúti oldal mesgyésse a' *kis mezőbeni forduló düllő*,
nyugotról a' Tasi határ szél, délről ugyan az *Istenhegy*,
de Tasi ország utra járó láb, mely helyüségek szintén
homok hegy völgy, még pedig oly fel emelkedett
hegyek vannak itt um. a' *veresses*, veres homok és rossz
terméketlen soványabb mint a' más homok földek a'
fentebb tagbeli is ily természetü, 's csak harmadába
szántják, vetik – felébe senkinek sem kell – ittvan egy
Ménes látó hegy: oly magasságú, keletről reá menni egy
embernek feladat, északrúl délnek nyúlik, nyugotrúl
nem oly magas mivel erről több apróbb hegyekkel
kötetik össze, ezen homok hegynek tudomás szerént
egész Zabolch Vármegyébe nintsen ez helyrül számtalan
községek körül belől láthatók, – ezen helyiség is ezelőtt
hajdant, de nem említhető mikor, csak hogy erdő volt,
hol páscuáltattak, 's a' pásztorok e hegyről nézték
marháikat, így maratt e' nevezeten – *Ménes látó*, – itt
van ehez közelesen nyugotrúl *Galambos hegy*, ez miért
neveztetett annak, nem tudni, van egy *Csipkés hegy* e'
nevezeten azért maradt, hogy igensok csipkebokor volt
itt. Van egy *hosszú hegy*, mert hosszan nyúlik. –

Az *Isten hegy düllőbe* van még egy láb északi
végi a' fordulóbanni, ugyan csak *Isten hegy* beli láb-
földek, nyugoton a' Tasi határ szél, délről a' Tasi és
Gyulaházi ország ut, keletről mesgyék, a' túl lapon írt
B. szakasz melletti *veresses*, és harmados tag belivel, –
ezen lábba vannak szinte sok hegyek völgyek, szél
fúvásos butzok, olyanok, amely nem szántható, mely
mint pintze mélységüre hordja a' szél, a' többekköz
legnevezetesebb lábba közel a' Tasi Gyulaházi ország
uthoz, az a' hegy, mely *Isten hegynek* neveztetett 's
mostis enéven áll, ettül vette eredetét, 's erről hívatik
a' düllőis, kik ehez közelegnek, van egy csak nem olly
magas és terjedelmes hegy, mely szőlős kert, a' Tasi
Gyulaházi ország uthoz közel, mely szőlőskert ugy
neveztetik *vén v. öreg hegy*, ennek fel fogásárul 200
évek, vagy valamivel kevesebb emlittetik – mintegy
[üres hely] hólndnyi területü kert.

A' falu nyugotti oldal sor kertjei alatt a' déli falu vég keresztortul kezdve van egy kis keskenyen nyúló tagbéli birtok helybe ennek előtt 3. 4. évekkel is apró mocsáros Zsombékos helyek voltak, de csikot bőven fogdostak, most szárazba van kaszálló és szántó földé lett, végig nyulik a' nyugotti kertek alatt egész a' Tasi Gyulaházi *lóuszói hidig*, ezen kis tagbéli birtok nyugotti oldalában van egy 4 öles düllő ut, ezen utnak nyugotti oldalában van egy nagy rét, most *csanak ösvénynek* nevezik, melynek ki terjedése a' község nyugotti keresztut faluból vezető Tasi ország utba az *A' szakasz v. rét alyai szőlő* kezdeténél kezdődik, 's a' Karászi kert alatt kezdődő Karászi 's Gyulaházi rét közép talyán végződik, hol e' közepén egy dombotska van, mint egy vékásnyi hely, melynek felét Gyulaháza, más felét Karász tartja Magáénak, ez nevezetik *Oh határnak* – úgy láttzik ily helyen, hogy körül vót ez aszályos időkig nagy rét és vízel nádlóval, hogy készült volna valamikor, de nem tudni rólla semmit, most szárazba van, e' rét, ezelőtt itt vót a' *Kender ásztató hely*, a' lápokon kúta ásva, gödrök, és oly mélységűek vótak, hogy egy kútostor sem érte némely helyen a' fenekét, – most már az aszályos múlt üdök ólta, és hogy *Canalissal* keresztül metszetett, a' Karászi északi kertje aljától a Gyulaházi *ló úszónál* levő hidig, és innét az Anarcsi határig, mint homok földön keresztül deszkázot egy darabb részbe – e' két akadek miatt annyira ki száradt, hogy szélyel menetett birtok aránylag és kiki a' magáét szántja, veti, kaszálja, vagy pascualtatja, – mely rét régebben a' legszebb 's legjobb nádat termette, csak egy kévét sem terem, – itt is abba az időbe, hal csik, nagy menyiségbe fogatva, és nádaly – most semmi, ezen Nagyrét mos a' *Commassatio* ólta hivatik, *Csónakösvénynek* is – azért pedig, hogy a' *Commassatio* ólta és valamikor a' *ló úszóhoz* közel állott a' *Csonak*, 's innét vezetett be a' nádlon keresztül és Zsombekon egy menetelen a' *csanak ösvényen*, ezen rét mintegy 300. hóldnyi menyiségű.

Ezen nagy rét oldalában van egy tagos birtok, mely birtok nyugotról, délről a' Karászi határra jár, keletről csak nem a' falú nyugotti oldal végéig, 's kert allyaig, – itt van egy hely mely úgy nevezetik, *daru állás v. szállás*, ezelőtt midőn az egész rét vízbe vót, a' vízi ludak, darvak ide jártak ki szárazra, itt egy *hajnal domb*, hogy mért van e' Néven, bizonyost nem tudni, – itt van *Csikgát* nevű lápos, hol hajdant az erekbe és csekély bokáig erő vízben is helyenkint gombolygattak 's mint gát látszottak.

A' falu déli végénél levő mező nevezetik *Madai kátyunak*, itvan a' Gyulaházáról vezető és K. Várdai ország út (mely város Gyulaházához egy mérföld) Madának ez utnak két belső oldalába ezek

előtt szinte víz vót e' köz utis igen sáros és elülepedett vót, 's elneveztetett *Madzag szer* a' *Karászi halom* 's határ szél keleti végére nyulik – ezért mondják közönségesen *Madzag szernek* hogy itt sok lapossak vannak, 's ezelőtt régebben 15. 20. évekkelis öszve vissza tekergő csavargó apró erek, 's abba vizek folytak le eresztve a' *Nagy rétbe* mint a bontott madzag nézetki a' hely, hol azon időbe csak kaszáltak valamit – de inkább pascualtatták, ez után keletről van az úgy nevezett *Veres haraszt*, a' hol a vad fű és veres füvek teremtek, mint lapossakon – ezek most szárazba vannak és felszántattak nagyobb részbe, – tagos birtokok, ezeket követi és hasítja északról délnek a' Nagy és Kis Bákai Madára vezető ország út, mely utnak keleti oldalába van az úgy nevezett *liget oldal*, a gemzsi határ szélig és Madai határ szélig, ez a' hely egyenes alyás és részint, részint homokos, apró dombokis vannak helyenkint benne, vanitt úgy nevezet *Vad Meggyes* helyiség. Neveztetet el onnat hogy még a' most élő emberek is tudnakitt cseresznyefákat 's megy fákat, dehogy erdő vót mégpedig sűrű 's nyírjes 's tövisses, mely erdő levágotott, 's kiírtatott, hogy mikor azt bizonytal nem tudni 's mint tagos birtok szántás vetés által használtatik.

elő számláltatik az úgy nevezett *Fürmetzi düllőbe* levő lább földek.

1-ső láb keleti oldala a Kis Bákai határ szél délről *veres haraszt* tagos birtok és nyugotról a' falu alatti keleti *gyeptelek*, északról ugyan a' *fürmetz*, 2-ik *lább fürmetz*, itt van *Bálint sor*, *bödönös kút* melyek hogy hangzik arról nevezetik, ezen *fürmetz* nevű mező az Urbarialistákkal el osztott birtokjok. – ezen lább földekhez egy fajta már elebb az úgy nevezett *kis és Nagy Vizes földek* mint lapossak, és vízzel el terült heljek – itt régebben ezek előtt, vályog és téglavetés folyt, de a' mostani idő járásba mint kaszállónak adott helyeket fel törték és szántogatják.

2-ik lább a' falu keleti oldal *gyep telkek* végébe levő út mentén van elosztva az *örökös legelőföldekből* a' Zsellér Urbarialistákkal egy darabb B. vékás birtok, ezen apró földek végében az 1-ső láb beli Urbarialis kaszállóföldeket, 's azitt levő öszve szakadva a' másokéval, hívták *Kis és Nagy Vizes földnek*, a' maga eredeti nevén, mert itt sehol víz nints, a' gyep felszántatott, csakis egy kis kerekdék forma gyep van meg, melyhez a' Földes uraság v. is a' birtokosság tart just, mint olyan helyre, amely a' *Commassatio*kor fenn hagyatott mind mély víz kender áaszatónak – 's ezen apró urbéres földek keleti oldalában ismét áll az urbariális pascumnak déli végi az 1-ső lábbeli pascum földekkel nyulik öszve 's e' pascumnak keleti oldalánál ismét az Urbariális közép lább szántó földek megy a' Kis és Nagy Bákai határ szélig.

3-ik láb ugyan a' Kisbákai határ szélbe a' 2-ik lábra végel, és ismét az örökös páscum keleti oldaláig, északrúl az ugy nevezett *kis tag*. Ref. egyházé, és Róm. Cath. egyház földjökre és a' sűrűbe vezető *kis dülög*, és e' dülönél lévő tagbeli birtokra végellik — mely *sűrű beli tag* a' Kis Bákai határ széltől keletről járó, a 3-ik láb urbariális *fürmetz* dülöjére végel, ugyan a *sűrűre* vezető dülög, e düll [sic!] a' nyugotti oldalba van a' Cath. egyház 's ennek szomszédságában a' Ref. egyház földjeik végellik az Urbariális földekre, 's *fehér földnek* neveztetik — miután ehez közeléb a' föld is fejjér színü, ennek szomszédságába nyugotrúl vagyon az ugy nevezett *kis tag* nyugotti oldalánál megy a' 2-ik láb Cespitális dülög út, a' Bákai, Gyulaházi ország utba, megfordulván Bákai út déli oldalba egy 3 szegü tagbeli *sűrű v. fehér földnek* is hivattatik, 's végződik az ugy nevezett *sűrűbenni Jézus útig*, — Által az Bákai úton a' napfeljötti oldalban ismét *Sűrű föld*, itt a *Rókalyuk-lapos*, hól sok róka barlang vólt, még a' mai emberek tudtákkali fen álló erdőben, és igen sűrűségben, melyben a' marhákis nehezen járhattak — 's azért is hivatott *Sűrűnek* — e' neve mostis tart a' Kis Bákai kert alyáig és határ szélig, és az anarcsi határ szélig, e' *Sűrű* keleti oldalán, a végébe levő nyugotti többször említett *Jézus utig*, mely itt végződik, itt van még mais egy Családnak erdő földjébe a' *Jézus úttól* Bákának nyulva, egy néhány vén fájaik, e' lábba meghagyatott Nékiek (:Ormós Család:) ezen a' néven miután senkinek másnak a' Commassatiokal már ez előtt 20, éve ezen sűrű helyenn fája nem vólt, csak tövises gaz — itt van egy ugy nevezett *dögös*, ez egy kerek lapos melyben régebben viz állás vólt 's az itt pascualó marhák itt ittak — ennyi mondatik felette. — a' Kis Bákai kert alatti *sűrű föld* végeire mely már nem emlékezhető hogy mikor lett vólna erdő, építkeztek 's laktak rajta, ez *Kis Gyulaházának* neveztetik — mostis lakják néhányan —

A' *Jézus út sűrű dülög*, a Bákai Gyulaháza fele vezető utnál keletrül van még e' *Sűrű* néven az Anarcsi határig egy láb a' tagos birtokosokkal mely szinte *fejjér földnek* is hivatik ugyan ennek végébe a' Bákai Gyulaházi ut mentébe keletrül van egy 10. hold forma *kis tag* — ennek nyugotti végébe, egy ország ut Gyulaházára menténél keletrül egy szélesen terült gödör — Váglyog vető hely a' mellette lévő taghoz való — e' helyen is ezek előtt mindig viz volt — most szárazba áll 's e' néven *gödör* emlittetik.

Kelt Gyulaházán 866 Jun. 13

Vityi István fő bíró

Filep Ágoston mp.

Jegyző

Helynevek

Gyüre községből, Szabolcs megyéből.

Felelet

Az 1-ső Kérdésre: Szabolcs Vármegye Nagyvárdi Kormánykerület, Kis Várdai Szolga birói járás, törvénykezési székhely Nagy Kálló: Általános elnevezés *tiszaoldal* mivel a tísza balpartján fekszik

2-dik Kérdésre: Gyüre keletkezése óta más nevről nem emlékeznek.

3-dik Kérdésre: Míndíg e néven neveztetett csak.

4-dik Kérdésre: Ős régi anya község nevezetes róla az, hogy 1800 előtt déli része Szathmár, — északi része pedig Szabolcs megyéhez tartozott.

5-dik Kérdésre: telyesen ős régi telepítvény.

6-dik Kérdésre: E név eredetéről s értelméről mi sem tudatík.

7-dik Kérdésre: *Karszakasztó hegy dülög*, mintegy 150 láb magas meredek homok dombról neveztek, *veres gorond* mintegy 20 kisebb nagyobb vereses színű homokdomb csoportozat, *Török hegy dülög*, *tyukos berek* hajdan rekettyét termő lapos vizes földrészt, monda szerint sok vízi tyuk tanyája volt, *ravasz lyuk* jókora magas homok dombokkal körülvett mély völgy, *Palaj* lassan emelkedő kaszálló neve, *Komlóré* Gyömölcsös kaszálló, itt hajdan átjáró volt a *tisza* folyón sok komló termésétől vehette nevét, gyümölcsös kaszálló a *holt tísza* partján, *Sorrekész* gyümölcsös kaszálló, nevét füz vesszővel körül kerítéséről nyerhette, *Csanáros völgy* homok dombokkal kerített tágas völgy sok csalán termésétől neveztetetett, *Vágás rét*, *Vágás ut* magas homokdombon keresztült ásott út, *Görényes*, *Rossz palaj*, *Filke*, *Csaba* kaszálló dülögök nevei ismeretlen elnevezésről, *Fok* a Tisza áradásakor ezen fok nevű árkon foly kí és ismét vissza a vízár.

A mi a határ fekvését illeti nyugoti része homok dombokból áll több kisebb nagyobb lapos helyekkel, keleti része fűtermő lapály s vízenyős hely.

Kelt Gyűrűben Majus 23-án 864

jegyzette

Nemess Ábrahám

jegyző

*Helynevek**Jéke községből, Szabolcs megyéből.*

1-ő Szabolcs megye Nagy Kálló Kis Várdai járás.
A község semi féle más vidékkel vagy tájékal nem bir.

2-or Jéke községnek úgy a vidéken valamint ország
Szerte más neve nem létezik s mind magyarul beszél.

3-or Nem volt Soha irataink sincs melyből ki
lehetne púhatolni.

4-er Mindég egy neven. t. I. a fent említet
neven neveztetett.

5-or Magyar országból.

6-or Semit nem lehetvén tudni – irományunk
valamint más emlékünkn sem levén rola.

7. A Község határába lévő mező dülök
megnevezése: Papi határal öszve kötve *Kis mező Fejér
hegy Thúr hegy*. Tornynos Palczi határal ösze kötetésbe
ál *Vaja Szer Gát sorja Kollátos hegyekel Sós hegy Bajos
csere Rózsás Gyilkos föld* Hosszak. Fényes Litki Határal
Hörccsökös Papcsák hegy Iklod. Mely megnevezet mező
dülök domb homok lapajos vizenyösök.

Mely eképen tet öszve írást ezennel nevünk
alá írásával meg erősítjük Jékén 20-ik April 864.

Tömösváry György

jegyző

Kádár György

Pető József Biro

Balogh István hites

Helynevek magyarázata Szabolcs Megye Kanyár Községből

1. A megyének a járásnak neve, hová a Község
tartozik –

Kanyár Községe fekszik Szabolcs megye Kis
Várdai járásban 600. – lakossal, kik mindnyájan
Reform. vallásúak. –

2. A községnek, városnak hányféle neve él
most; melyik neve bir csak helybeli elterjedéssel,
melyik ismeretes országszerte?

3. Volt-e hajdan a községnek más elnevezése
Kanyár kocség mindég csak e néven volt
ismeretes.

4. A község mikor említetik legkorábban
Kikérdeztetévén a község élemedett egyénei
ezeknek nyilatkozatokból kitűn az hogy Kanyár
Község még 1650-d év mint igen csekély telep a Leleszi
Convent földes uraság keze alatt létezett az anya
könyvi vezetetni kezdődött 1801-k évben a midőn a
község lelkeszt kapott. –

6. A község határában előforduló topogra-
phiai nevek. –

Peldául, *Kis Palló Sulymos Veres rét Borostányos
Sziget, Pusztá ház, Lapos Vadverő Karpalló Péter Buzás
szeg, Tökös hegy, Porgolatus, Retemel, Tapasztanya, Szem
Szúro, Pájás Tálmosó Paptava* s.t.b.

Végre Kanyár községit éjszáról Veresmart –
Keletről Kékse Patroha, – délről Ontelek, és
napnyugotról a *Tisza* folyam határozzák. –

Kelt kanyáron April 19. 864

Vainer Károly

jegyző

*Helynevek**Karász községből, Szabolcs megyéből*

1. Szabolcs Megye Kis Várdai Kerület Karász
község. A vidék mellyen fekszik *Nyírségnek* neveztetik,
onnan mivel sok helyütt egész nyirfa erdők találatnak
's ezen vidéknek keleti oldalán fekszik. Rendes posta
vonal és katonai át vonuló és állomásozó helység,
Nyiregyháztól kettő V. Naménytől egy állomás.

2. A községnek jelenben egy neve van Karász.
Néha látni lehet írásokba Kárász nevét de helytelenül

3. Karász régi helység mert 1332-be a mostani
plebánián levő adatok nyomán már plebániával birt,
melly adatokba Garáznak is említettik

4. Már 1332 be plebániával birván, kétségtelen
hogy már az előtt fel kellett néki álnia.

5. Eredetiben tős gyökeres Magyar közseg
vált, mint az emlék birja egy hajdani birtokosa Kárászi
János nevét is a község nevéből nyerte. De a török és
a Rákóci féle hadak támadásaitól sokat zaklatott falú
lakosainak nagy részét elvesztvén, később a Koria-
toviccsal Veres russziából kijött ruthénekkal népesi-
tetett kik most is leg nagyobb számmal vagynak a
községben.

6. Adatok hiánya miatt nem adhatunk rólla
biztos tudomást hogy honnan vagy kiről nevezett el.

7. A község határában elő forduló
nevezetességek következők

a.) A falú nyugoti oldalán szép kies helyen áll
egy magyar kalap alakú úgy nevezett *föld vár*, mely
Gara Miklós Nádornak itélő székül készítettett, hol
Ő több izben tartott itéletet.

b.) Innen a község határának keleti részén egy
órányi távolságra Gyúlaházi Bákai Gemzsei határok
szomszédtságokban szép tágas sikságtól környezetten áll
Thabór elnevezéssel egy helyiség. E helyen még maig is
élő hagyomány után táborozások és csatározások állottak.

c.) Az előbb említett helyiségtől egy fertály
órányi távolságra áll mesterséggel allított úgy nevezett
test halom, mely az említett csatározási helyen el

esettek hulláiból alakult. Meg emlitendő azon esemény miként hogy a hagyomány hitelessége felől tisztába jöjjön az 1862-ik évi Szolgabirói hivatal meg vizsgálás végett a domb közepét két ölnyi mélységbe ásatván, nagy mennyiségben találtattak ott emberi csont maradványok, kard csatok kar perecek és ezüst gyűrű.

d.) *Követ völgy*: mely szinte az említett táborozási hely szomszédságába áll, hol alkalmasint az illetők követei össze jöven béke alkudozásokat tettek, se neveztetett el e helyiség *Követvölgynek*.

e.) *Perenye*. Ezen helyiség még ebbe századba is igen szép erdőség volt. A fellyebb említett csatározási helyektől másfél órányi távolságba a' község határának nyugoti oldalán a Thassi határ szomszédságában áll. A nép ajkán *Perenye* nevet nyert. Itt alkalmasint csatározások küzdelmei és fáradalmai után meg enyhülni vonúlhattak a küzdők mit ma is gyanithatni mert e tájra déli oldalról egy nagy rétság mai nap *lórét* neveztettek védi, északról pedig egymásból folyó több homok hegyek, mellyeknek mint egy az apjuk az úgy nevezett *Öreghegy* szép szőlőkkel beültetve, mellyek amannak mit [!] egy védbástyaúl szolgáltak. Melly *Perenye* nevezett a Perenyéből alakúlhatott át a nép ajkán.

Karász Maj 4 1864

Ladanyi Sándor

Jegyző

Helynevek

Kékcse községből, Zabolch megyéből

az 1-ső kérdésre Zabolch Megye, Nagy Váradi Kerület, Kvárdai járás. Kékcse község.

2-k A' köznép ajkán Kékcse, de valóságos nevén Kékese.

3-k A' felkérdezt helybeli idősebbek nyilatkozatai szerint e község helye és határa egyedül erdő lévén néhány cigányok kecskét legeltettek e' helyen 's arról azon időben neveztetett *Kecskeszállásnak* 's később a' *Kecske szállás* nevezettől vette volna a' Kékcse nevet a' község.

4-k Körül belől Száz évekkal, a' föledes uraság volt B. Vay István ur, ki azon időben az akkori erdőnek egy részét kiirttatván körözés által tétette közönségessé, hogy bizonyos szolgálmányok mellett a' beköltözőknek bizonyos föld birtok adatik át, külömben e' birtok adatik át mint egy 500 éve hogy a B. Vay birtokában van.

5-k Leginkább a' közel Zemplén megyei községekből költözködtek be az akkoriak, és lettek az érdekelt földesuraság jobbágjai.

6-k pont 3-k a név eredete megfejetetett.

7-k A' Pusztá *Rozsály szél* mellett *Újcséri föld* ez erdő volt, most már szántó és kaszáló föld, ez előtt Nádas és legelő volt, *Ikerszeg, Kánánszeg*, Nádas és kaszálók, *Demeterszeg* szántóföld körülete lapos. *Galambos szeg, Varga szeg* szántóföld, körülete *Kaszató* és Egres, *Kis és Nagy Alamór* Szántóföld Egres és Nádassal körül véve Kis Várdai határig. *Dázsverme*. Szántóföld Nádassal körül *kozoros szeg*, részint szántóföld, részint kaszáló és Egres. *Nagyszeg* a' Berencsi határszélben szántóföld kaszáló, és égressel körül véve. *Élesszeg* Szántóföld kaszálóval és égressek körül véve. *Fodorkert* Szántó és kaszáló föld. *Gyertyános ér* egy kis tó körülötte szántó kaszáló föld és egres. *Parom* erdőirtás szántóföldel. *Kis és Nagy Ónszeg* Szántóföld, körülete Egres és Nádas. *Búzás szeg* a' Pátrohai, Berencsi és Kanyári határokkal szomszédos, Szántó és kaszáló földek, Egresekkel körül véve. *Farkasszeg* szántóföld, kaszáló és Égres. *Szárhegy* a' Kanyári határ szélben szántóföld, egres és kaszáló, *Külső és Belső Oszlód* Szántóföld, egres és kaszáló. *Körtvélyes Sipos Szigetével* együtt Szántóföld és vizenyős hely. *Csemény* nagyobb részint szántóföld, körös körül mocsáros helyek. *Dinnyés szeg* egy láp, melly jelenleg legelő. *Tölgyes szeg*, a' Veresmarti határszélben, dombos szántóföldek, allyas körülete kaszáló. *Kopasz szőlőhegy*, a' határban legnagyobb domb – külömben szántóföld, északi részén lent mocsáros, zsombékos, egy része kaszáló. *Palaj* – szántóföld, körülete zsombékos. *Nyírjes szeg*. Égres és lápság, mind ezen le írt határ részek dombos hegyes homok földek.

Hely nevek

Kis Báka Községből, Szabolcs Megyéből

1-ső Kérdő pontra. Kis Báka Község fekszik Szabolcs Megyében, Kis Várdai Járásban, Nagy Báka Községgel szoros és folytatolagos kapcsolatban áll, daczára annak, hogy Kis és Nagy Báka politicai úton Külön egy egy falut képez, külön 's ön álló Községi bírāja tanácsa, valamint szomszédos ugyan, de Külön határa lévén, egy szersmind, Gyula háza, Gemzse és L. Petri Községek határaival is szomszédoltatik, Egyházilag mind azon által egygyé forr, Csak egy temploma, egy Lelkésze, és egy Tanítója lévén a Két Községnek.

2-ik K. pontra. Hogy e községnek hajdan más neve lett volna, nem tudatik azonban még is emlékeznek az öregek hallomásból, hogy Kis és Nagy Báka hajdan egy falu volt, és Báka név alatt volt ösmeretes. Később a birtokosok változtával, Bárá Bémer után Bárá Döry lévén birtokossa – ez idő

tájban történt Báka Községének szét osztása, de melly időben, 's név szerint Ki által történt a Báka Községnek Kis és Nagy Bákára való el nevezés, nem tudatik.

3-ik K. pontra. Mint feljebb említettük Községnek neve nem tudatik semmi okmányból sem hallomásból, Csak annyit, hogy a Két falut képző Község egy volt Báka név alatt, miért, mikor, s Ki által osztatott két részre, 's neveztetett Kis és Nagy Bákának okmányok hiányában ösmeretlen.

4-ik pontra. Erre szinte nem tud felvilágosítást adni Kis Báka Községe.

5-ik K. pontra. Honnét származott e Községbe, vagy Ki által történt a be telepítés s a nép elterjedése hasonlólólag titok a leg idősbb emberek előtt.

6-ik pontra. Irott hagyományból ugyan nem, hanem hallomásból tudják az idősbb lakosok, hogy Báka Községét hajdan egy Bákay Dávid nevű birtokos ur birta, attol nyerhette a Község Báka nevezetét, a Későbbi birtokosok voltak Báró Bémer, bró Döry, néhai Eördögh urak most már azonban az öszves birtok Ngos Péchy Ferencz úr tulajdonához tartozik.

7-ik K. pontra. Kis Báka Község határa melly leg inkább Keletnek és délnek nyulik, Keletről a Gemzsi és Lövő Petri, északrol pedig a Nbáki határoktól szomszédoltatik — a régi topographiai neveit most is meg tartotta, az elnevezések származásával azonban Kevésbbé ösmeretes. Semmi erre vezető okmány Kezöknél nem lévén. — Például

a) A *Kert alja*. Ez a falu alatt elnyuló Kertek aljától Kezdödvén, onnét vette nevezetét. Ezen terület veres agyagos lévén Kemény természetü.

b) A *Szilfa szer*. Ez elnevezés eredetére az idős emberek sem emlékeznek, semmi hagyomány rolla nem lévén természetére nevezte szinte veres agyagos, Kemény föld a szárazságot nem szereti, Különbben a Nagy Báki és L. Petri határral szomszédos.

c) A *Nemesek düllöje* — hajdan Eresztvény valaha erdő volt. Később midön Ki irtatott, több apró birtoku nemesek birtokába jutván, nyerte a nemesek düllöje elnevezést. Ez szinte veres agyagos lévén, Kemény természetü.

d) *Lencsés*. Ezen föld terület ugyan csak a N. Báki határral szomszédos, onnét nyerte nevét, hogy vizenyös s aljas föld lévén — lencse forma dudva bokrokat nevelt, ezért a régi emberek által Lencsésnek neveztetett. Különbben ma is aljas vizenyös feltételes természetü.

e) *Nyárjas*. Ez hajdan erdő volt, mint hogy pedig leg inkább s leg jobban nyárfát termet, azért neveztetett el. — Most már Ki van irtva, egyebb iránt lapályos fehér föld terület lévén szinte fel tételes használatu. Ez is a N. Báki határral mesdés.

f) *Istenfája*. Ez elnevezésnek eredetére nem emlékeznek a legidősbb emberek sem. Ez ugyan veres agyaggal vegyült föld, de fentebbi fekvésénél fogva, biztos természetü.

g) *Szénás dombja*: E név származását szinte nem tudják a lakosok. Ez homokkal vegyes föld lévén, biztos természetü.

h) *Vizes cserje*. Ez természetes fekvésétől nyerte el nevét, mivel e terület közepes Kupás, viz állásos vagy rétes hely lévén, Körülette pedig cserje bokrok tenyésztek, így neveződött el Vizes cserjének. Egyebb iránt most is vizes, s csak ritkán használható savanyu természeténél fogva.

i) *Körtély fa düllő*. Ebbe a düllőbe történetesen két vad Körtve fa nőt fel, mellyekből még máig is fent az egyik, innét fentebbi nevezetett. Különbben egyenes fekvésü veres agyagos föld. Községi természetü.

j) *Ókut sűrűje*. Ez hajdan sűrű bokrokkal teljes erdő volt — Középe táján pedig egy Kút. — A Kút régenten Kiszáradván Ókutnak maradt az erdő sűrűségéről Ókut sűrűjének neveztetett. Most már az erdőnek helye sint, az Ókutnak azonban még ma is nyoma van. Különbben sima fekvésü, s Közép természetü, a Gemzsi határral szomszédos.

k) *Kender föld hegy*. Valóságos név származását nem tudják a lakosok, csak gyanítják, hogy a természetméről nyerte nevét, melly emlékezetektől fógva a tagosításig mindég Kendert természetettek abba a földbe, de hibásan ragasztatott hozzá hegy — mivel az egész terület sima föld, a Gyulaházi határral szomszédos.

l) *Zsákos hegy*. E düllő területén egy hegy van, az alja pedig vizes posványság. — Elnevezését ugyan okiratilag beigazolni nem tudják, hanem hallották, hogy hajdan nagy szükség lévén a vidéken, az akkori volt földes ur azon helyre hordatta Ki Zsákokba a gabonát, a szegénységnek ott szét osztván, de a cselekvő Uraság neve nem tudatik.

m) *Bálint sorja*. E név származásáról mit sem tudnak a lakosok. Különbben sík vegyes agyagos Kemény természetü föld.

n) *Kaszálló düllő*. Ez elnevezését természetményétől nyerte örökös Kaszállója lévén a lakosságnak, a tagosításig, melly időtül fogva t.i. 1859-ik évtől fel töretett, 's most már szántó földé vált, de nevét most is megtartá. — Különbben sima fekvésü, a Gemzsi és Gyula házi határ szomszédóságában.

Hogy fentebbiek leg jobb tudomásunk szerint össze irattak, bizonyítjuk. Kelt Kis Bákán Aprilis 21 1864 általam

Jónás Sándor fő biró

Emmer Endre sk

Baksa András hites Jegyző

Jónás Mikoló K X V

*Helynevek**Kis Várda városból – Szabolcs megyéből*

A helynév gyűjtéshez megkívánható adatokra vonatkozólag viszonyokat kifejtve alakítottak össze.

1-re Szabolcs megye – Kis Várdai Járás

2-re Kis Várda.

3-ra Tornynos Kvárda.

4-re A' város mikor említették leg korábban – nem tudatik – de 1082-be Szt. László király itten már mint városon templomot építtetett – és 1100-ba már Parochia állíttatott.

5-re Eredeti magyarokból, és felföldi tótokból.

6-ra Kis Várdára lett elnevezése eredetét nem tudni.

7-re A' város határában elő fordulo nevezetessége a' *Vár kert* – a' hajdani várán romjaival a' város éjszak nyugotti oldalán – melynek legősibb eredete ismeretlen. – Az alap falakból kiálló téglákon látható P. Z. betűkből Jeosler történész azon állítása látszik igazoltnak lenni, hogy: ez épület egyes még a' romokban is felfedezhető toldott részeit Mátyás idejében Zokoli Péter – kinek Kis Várda – e' néven – A' Nagy Király által adományoztatott – építvén – ennek birtoka volt.

A 17. és 18-ik században Szabolcs megye e' várban tartá székét. – Jelenleg a' Kis Várdai közbirtokosság birtoka mintegy 5. holdnyi területével.

A' várat környező ártéren fekvő szigetes helyek a' következő jellemző nevezetűek u: m: *úr óla*, *Lófógó szeg*, *Ollád*, *Méheske*, *Sorkert*, *Nyárjas*, *Tönye*, *Tögyes*, *Almás kert*, *Kis és Nagy Sziget*, *Kis és Nagy aszó*, *Galambod*, *Szállás kert* –, A' határ egyéb részén fekszik: *Bába hegy* – homokos – *Akasztfőja lapos* – homok dombok között – *Farkas hegy* – magas szélfúvásos homok domb – *Asszony hegy* –, *Puska poros hegy*, *Szakadás*, *Sarajoska* – álló tócska, – *Szent László kútja* – forrás –, *Gárdon hegy* – homok domb –, *Szúnyvadó* – homok domb –, *Pál-Diák* -lapos vizenyős hely –, *Sárfű* – Zsombékos rét –, *Biter* – kákás mocsáros hely, – *Ökörnyúzó* – vízállásos hely, – *Kettős kotymány* – vizenyős, – *Aranyos fenék* – vizenyős, – *Béltelek szántó* –, *Kis mező* szántó. – Határos Községek – Döghe, Kékcse, Berencs, Ajak, Anarcs, Pap, Jéke és F. Litke.

Kis Várda Majus 10 1864.

Bartha Imre

város bírāja

*Helynevek**Kis-Varsány községből, Szabolcs megyéből.*

Felelet

Az 1-ső Kérdésre: Szabolcs Vármegye, Nváradí kormány kerület, Kvárdai Szolgabírói Járás, törvénykezési székhely Nkálló. Általános elnevezés *Tisza oldal*, mivel a Tisza folyó bal partján fekszik.

2-ik Kérdésre: Kis-Varsálynak más neve nincs, s országszerte e néven ismertetik.

3-ik Kérdésre: Monda szerint hajdan Nvarsány szomszéd községgel együtt Vossán néven ismertetett egyik Ó- más uj Vossán volt, de hogy melyik Ó- melyik uj-, valamint Varsány nevét is mikor nyerte róla semmit nem tudhatni.

4-ik Kérdésre: Ős régi telepítvény, több százzal ezelőtt már anya község volt, honnan történt népesedése bizonytalan.

5-ik Kérdésre: Ős régi anya község neve több század óta egy és ugyanaz.

6-ik Kérdésre: A név eredetéről s értelméről semmi bizonyos nem tudható, monda szerint onnan származott mivel hajdan e község lakosai leginkább halászatból éltek, ugynevezett Varsa hálókka halásztak s innen őket Varsásoknak, telepöket Varsások telepének (lakhelyének) nevezték, miből aztán később a Varsány név származott.

7-ik Kérdésre: *Avas mező*, lapályos több száz hold kiterjedésű szántóföld nevét régi használatától vehette. *Lejtő* mintegy 20 holdas kiterjedésű tó neve jó magas meredekes homok domb tövében. *Ékízi tó* mocsár neve ismeretlen elnevezésű. *Nyárfa hegy dűllő* hajdaní nagy nyárfás erdőjéről. *Kopaszok*, homok domb neve melynek tetején monda szerént midőn környékén erdőség terült – semmit sem termett. *Füzes* kaszálló föld neve bő füz fa terméséről, *Szeg* gyümölcsös kaszálló a *Tisza* folyókanyarodásánál be sarkallik szögletet képez innen *szög* vagy *szeg* neve. A mí külömben a határ fekvését illeti déli része homokos föld halmokkal és mélyedésekkel, más része lapály a Tisza folyó által elborítottatik.

Kelt Kis-Varsányban Majus 22-én 864.

jegyzette

Nemess Ábrahám jegyző

[Komoró]

1-ső pont. Komoró falu fekszik Zabolcs Megyében Kis Várdai Járásban – Székhely Kis Várda.

2-ik pont. A Községnek jelenlegi neve Komoró, emlékezet olta ezen elnevezéssel ismertett 's ország szerte is ezen elterjedéssel bir.

3.) Nem tudható.

4.) A község legkorábban 1392-ik évben említették ez időben Királyilag adományoztatott a Csicséri családnak.

5.) A' Tatár járás idejében a' Község határában volt *Bodony* név alatt hagyomány utján a' mostani nemzedék előtt és tudva lévő falu ezzel szomszédolatván – a' meg maradt régi lak helyét oda hagyva a még akkor gazos és erdős helyet Keresvén mint egy menedékül; a' mostan is lakott föld területen telepdvén meg, 's a' Községnek Komoró el nevezést adtak, azonban ez elnevezés honnan vette eredetét, még csak gyanítani sem lehet, két utszát bir – van a' reformatusoknak imaháza. –

6.) Semmit nem lehet tudni.

7.) A' Község határában topographiai nevek alatt ismeretesek.

Hidszer, – Bornyu viz, – Vidás tájéka, – Bodony, – Akasztó domb, – Hosszak, – Temető tájéka, – Nyirjes dülők. –

Ezek nevezetöket vették.

a.) *Hid szer* – a' falu azon ideig, míg a' Község határában a *tisza véd* töltések el nem készítették vízzel lévén körül véve, a' kijárást hidon történt meg – elnevezését gyanítólag vissza vette,

b.) *Bornyu viz* – viz állásos hely lévén, a bornyu csorda itatási helyeül használtatott

c.) *Vidas tájéka*: honnan vette nevét, nem tudhatni

d.) *Bodony*, régen e helyen Bodony nevezetű falu volt melly a tatár dulas idején elpusztított.

e.) *Akasztó domb*: elnevezését hol vette nem tudhatni.

f.) *Hosszak*: a' határba leg hosszabb földek voltak, innen eredt elnevezése.

g.) *Temető tájéka*. A' temető hely adta elnevezését, e dülőben van az ugy nevezett *Guta Csárda* hagyomány szerint régibb időkben erdős és Cserjés hely volt mellyben bizonyos Guta Jakab rabló tartózkodott 's huzta volt meg magát manapiglan is ezen egyénről neveztetik *Guta Csárdának*, most is a vidék nyelvén van, meg huzta magát, mint Komoró végen a *Guta*. – ez egy ereszkedő hegy a' fent írt dülők mint szántó földek műveltetnek.

h.) *Nyirjes dülő* szintén szántó föld, ez előtt erdős és cserjés hely nyir fával bővölködött, neve eredete innét észlelhető.

Ezen felül ösmeretes a' határon *Tisza oldal* – fekszik a' *Tisza* mentében, *Alsó és felső erdő* – ez előtt erdős hely volt, – *Szög* – a' *Tisza* körül folyta, ezért kapta *Szög* elnevezését – *Gárdon*, nevezetét hihetöleg onnan nyerte hogy *Agárd* falu közelébe és gyümölcsös és széna termesztésre használtatik.

Tava van egy: *Malom ér* alatt ismeretes, ez előtt malom volt rajta, melly a' Község határában keresztül vezetett *Kanális* által ki száraztatván széna termő helyé vált.

Komoró Községével határos községek: Thuzsér Flitke 's Zemplén Megyében fekvő *Cigánd Község* mellyet azonba a' *Tisza Folyam* választ el.

Kelt Komoró Április 20. 864

Szombathy Bernáth

főbíró

Balog János hítes

Helynevek

Kopócs Apáthi községből, Szabolcs megyéből.

1-ső Kérdésre: Szabolcs vármegye, Nagy Váradi Kormány kerület, Kis *tiszaoldal*, mivel a *tisza* balpartján fekszik.

2-ik Kérdésre: Kopócs Apáthi általánosan.

3-ik Kérdésre: Mindig e néven ismertetett.

4-ik Kérdésre: Ismeretlen. Monda szerint a tatár járáskor fenn állott, sőt bizonyos Fodor Kata tatároktólí félelmében az ut melletti bokrok közé bujva, kötényét a tatárok lovai tapodtak. 1779. évi Junius 1-én nyitattott első anyakönyv.

5-ik Kérdésre: Első birtokos bizonyos Palatinus volt, ennek két fia.

6-ik Kérdésre: lévén Kopócsi és Apáthinak hivatott, ezek itt két telepet képeztek, később a két telep egygé olvadván lett Kopócs-Apáthi, – s bevándorlás által népesített jobban és jobban.

7-ik Kérdésre: *Lódor dülő* ez előtt posványos hely a bele tartott lovak azonnal bele döltek. *Kotyor dülő* két domb közti hajdan feneketlennek állított mélyedés. *Füzes dülő* sok füzeséről, *Diós dülő* sok dió fáról, *Vágott erdő*, erdő vágás következtében marat szántóföldnek. *Előhegy* legelő, a falú alatti szép dombtól. *Szénarét* keresett táperejű szénajáról. – *Papé* a tulajdonosától, *Adonyelő* az *adonyi átjárónál*. *Petőé*, *Pető* nevű rettegett gyilkos kerülőtől. *Arak fűve*, kivállólag uri birtok. *Töröké*, tulajdonosától. *Tőkéje fok* tőkéiről. *Csere palaj* járhatatlan gazosságtól. *Lucska foka* ki nem száradó lucskosságától. – *Muszka ér* bizonyos *Muszka* nevű fult bele. *Malom ér* rajta volt viz malomtól. *Száraztó ér* a víz lecsapolására, *Török ér* *Török* nevű halász mestertől, ki senkit nem hagyott

ez eren halászni. *Égrestő fok* éger fától. *Kati gödre* Kati tulajdonosától. *Kép rét* ott diszlett fészülettől. *Garsó* ismeretlen, *Lészna*, lábolhatatlan mélység. *Lábos tó* három kinyuló fától, mely serpenyő – lábos – idomot ad neki. *Száraz tó* föld árja következtében minden tavasszal megtelik vízzel, nyárban kiszárad. A *tisza* folyó határolja keleten. – A határ fele homokos semi föld, másik fele árvíz járta sík.

Kelt Kopócs Apáthiban Apr. 21. 1864

jegyzette: Bacsó János mk. jegyző

Hely nevek

Lövő Községből Szabolcs Megyéből

1-ső pontra. Lövő Község fekszik Szabolcs Megyében a Kis Várdai Járásban, Keletről Báts Aranyos délről Lövő Petri, nyugotrol Pap – Északrol pedig T. Pálcza és Ujfalu pusztá Községek határaitól szomszédoltatik. Régenten *Endes pusztá* is Lövő Községhez számlálodott most már azonban, mint Lövővel nem határos terület, szomszédságában fekvő Ór Ladány községhez csatoltatott.

2-ik pontra. Hogy e Községnek más neve lett volna, arra nem emlékeznek a legidősb lakosok sem, mert ország szerte mindég Lövőnek neveztetett.

3-ik pontra. Más elnevezése nem volt ezen Községnek, hanem az hogy hajdan Leövő, most pedig utóbbi Korban az e betű Ki hagyásával Lövőnek iratik.

4-ik pontra. Lövő Község igen régi lévén, okmányok hiányában nem emlékeznek mikor telepítettett meg e Község.

5-ik pontra. Hogy onnan és ki által népesítettett, szinte nem tudatik.

6-ik pontra. Valamint most leg inkább a Leöve? Család által birtokoltatik e Község – ugy hajdan csak ugyan a Leöve? Család tulajdonához tartozott, s ezektől nyerte a Község nevét is. És vala-mint a Leöve? Család is a fejledező Kor szqkkal az e betűt neveikből Ki hagyták, a Község neve is a szerint iratott. – Egyébb-iránt a Löve? Család állitolag emlé-kezik arra, hogy Elődeik a hajdani Leheltől származtak de mikor s Kinek idejében ment által a név változás, nem tudják csakannyit, hogy előbb Leheltől Lehey, Később Leöve?, utóbb Löve?nek irattak.

7-ik pontra. Lövő Község a határának mint egy Középe táján feküdvén az 1-ő pontban meg nevezett Községek határaitól szomszédoltatik. A mi topographiai el nevezését illeti, a régi neveket ma is megtartotta, nevezetesen

a) *Eresztvén és Szöllőhegy*. Eresztvény egy erdő volt, mindég e néven ösmertetett nevének származását azonban nem tudják a lakosok. – A Szöllőhegy – a

szöllő termésről nyerte nevét – régi Kortol szöllő hegy lévén, később azonban már a mostani emberek emlékezetével Ki irtatott, de jelenben is Szöllő hegynek neveztetik. Ezen düllőben van még egy *Mózes hegy* nevü terület, nevének származását azonban nem tudják. Továbbá van még *Borsó szer* nevü terület – e név származását nem tudják. *Rozsás kert*. Ez hajdan árokkal volt Körül Keritve a tilalomba tartozott Erdő volt, mint a kert, honnét a nép ajkán Rozsás kertnek neveztetett. *Kosár hegy*, mellyen soványságánál fogva, javítás tekintetéből Kosárba marhák és juhok zárattak, onnét Kosár hegynek neveztetett. – Van még egy *Feketítő hegy*, nevének származását azonban nem tudják. A földek részint homok dombos, reszint lapos.

b.) *Kaliba hegy*. Ez emelkedett homok hegy, hová a Csöszök rendesen Kalibájokat helyhezették, s innét nyerte nevét is. Van itt *Árok köz*i terület, melly Arokkal lévén Körül véve, onnét vette nevének eredetét. Vizenyös terület.

c.) *Pupos hegy*. Ezen hegynek pup forma alakja lévén, onnét nyerte elnevezését. A hegy s annak tájékja csupa homok föld.

d.) *Rekettyés*. Hajdan sok Rekettye bokrok tanyája, miért is Rekettyésnek neveztetett. természetére nézve vizállásos és feltételes termésű.

Van itt egy *Kotyor* nevü hely, melly mindég viz állás lévén – onnét nyerte elnevezését. Különben hasztalan hely. –

e.) *Biró fogás*. Ez hajdan szinte Erdős hely volt, Később azonban irtás alá Kerülvén, hallomásbol tudják az idősbek, hogy azon helyet régenten a Községi bíró fogta fel, s irtotta ki, Miről Bíró fogásnak neveztetett. Természetére nézve aljas posványos hely lévén, bizonytalan termésű. –

Van benne *Gellárt*. Valaha szinte Erdős hely, de nevének eredetét nem tudják. Sima területü, sárga agyagos föld a fentebb fevő [!] föld részek biztos, az aljasabb része vizenyősége miatt bizonytalan termésű. Továbbá

A fehér ló halála. Ez egy fekete sárga homokkal vegyes kerekdék domb, ahol hallomás szerint, valaha egy fehér ló döglött meg – miről a hely – fentebbi el nevezése származik, – Termékeny természetü.

Hogy fentebb előadottak leg jobb tudomásunkkal történtek, bizonyítjuk.

Kelt Lövön Aprilis 22 1864

általam

Emmer Endre sk jegyző

Lövey László Főbiro

Hites Vai Ferentz k x v

Mólnár Mihály k x v

PECSÉT

Hely nevek

Lövö Petri Községből Szabolcs Megyéből

1-ső Kérdő pontra. Lövö petri Község fekszik Szabolcs Megyében, a Kis Várdai Járásban. Kis távolságban Lövötől. — Keletről Báts Aranyos és Gyüre, Délről Gemzse, nyugotról Kis és Nagy Báka, Északról pedig Papp és Lövö Községek határai által szomszédoltatik.

2-ik K. pontra. E Község L. Petri Név alatt ország szerte ösmeretes.

3-ik pontra. Hogy más neve lett volna e Községnek mint Petri, nem emlékeznek a lakosok, melly neve hajdan a Petri Sándortól, ki régenten e Községi területnek tulajdonosa volt, nyerte. — Később — az Országban és a Megyében több Petri nevű Községek, a legközelebbi Község neve iratott meg Különbötetés tekintetéből ragul — és így legközelebbi lévén Petrihez — Lövö — lett a Lövö Petri, valamint Póts hoz legközelebbi eső Petri Póts Petrinek nevezetik.

4-ik pontra. Mikor telepítettett e Község — sem írott, sem szóbeli hagyományok nem lévén — a legidősebb embereknek sints semmi tudomása.

5-ik pontra. Hogy honnan és ki által népesítettett e Község szinte nem tudatik.

6-ik pontra. A Község nevének eredete a 3-ik pontban elő iratott.

7-ik pontra. E Község határa bár több mérésen ment át, a topographiai neveiket a területek máig is meg tartották. Nevezetesen egy nagy Rétre nyultak le, melly okon még régenében Rét aljának neveztetett. földje aljas és vizenyős természetű s feltételes termésű.

Van e düllőben egy terület *Ködmönös* e névnek származása ösmeretlen. Különben ez is rétes aljas és vizenyős.

Ugyan itten van *Cseresnye fa tája*, melly táj egy történetesen felnőt vad Cseresnye fától nyert nevezetet. *Végre Liba Kut*. E tér a Községhez Közel lévén liba pascumnak használtatott. Mint hogy pedig a Középen Kut forma mélyedésben állandoul víz létezett, hová a libák lejárta — régi időktől fogva Liba Kútnak nevezetik

b.) *Legelő föld*. Hajdan Erdő, s bokros hely — hallomás szerint Közös legelőnek használtatott. fekvése egyenes sima föld mint irtás jelenben az Urbéresek által használtatik — biztos termésű.

c.) *Halas tó düllő*. Ez állandó víz álló lévén, hallomás szerint néha csikot is lehetett fogni — innét a régiek által Halastónak neveztetett.

d.) *Bagjos düllő*. Ez egy régi erdő volt, leginkább csonka és odvas fákkal, hol temérdek Bagoly

madár tanyázott, innét nyert e terület a fentebbi elnevezést. — Homokföld

e.) *Liget düllő*. Ez a Községtől távolabb eső fiatal erdő volt, ez okon hallomás szerint Ligetnek neveztetett. Most szinte Szántó föld, sovány homokból áll. —

Van itt egy *Naményi lapos*. Ezen területen keresztül nyulik a *Naményi út*, de Különben is azon helyre jártak leginkább a Naményi lakosok étetgetni jószagaikat, onnét kapta fentebbi nevet. Különben lapályos fekvésű székos [!] és homokos természetű.

Ugy nemkülönben van itt *Hársas hegy*. E téren volt hajdan a leg nagyobb és sűrűbb erdő, mind a mellett leginkább Hárs fát nevelte, benne egy domb is emelkedvén, ez úton Hársas hegynek neveztetett, sőt a régiek állítása szerint a hegy alatt egy pincze is létezne, a hol a Kuruczok tartozkodtak — a pincze azonban ez ideig sem fedeztetett fel. Jelenben e hegyen szőlő tenyészik.

Szinte e düllőben van *Rókás hegy*. Minthogy régenten e Rókás sűrű erdővel Környeztetett — a vadak — Különösen a Rókáknak nagy tanyája lévén — Rókás hegynek neveztetett. — Most homokos szántóföld.

f.) *Vágott erdő düllő*. Ezen a föld téren nagy erdő pompázott; Azonban sok erdőség Közül ez vágattatván ki leg előbb a régiek által — onnét vette e terület el nevezését. Természetére egyenes fekvésű homok föld Közép termésű.

Van e düllőben *Nádas* nevű hely egy kerekded tó, a mellyben hajdan szálóngó nád teremvén, innét hallomás szerint Nádasnak neveztetett.

Van egy *Tarsoly* nevű hely, mellynek származása nem tudatik. Ez aljas vizenyős hely — Kétes termésű. —

g.) *Alj mező düllő*. Ezen terület régtől fogva aljas lapályos hely lévén, ez okon neveztetett Alj mezőnek. Különben is vizenyössége miatt bizonytalan termésű.

Hogy fentebb elő irtak, leg jobb hallomásból szerzett tudomásuk szerint elő adattak — bizonyítjuk.

Kelt L. Petri Aprilis 23 1864

általam

Emmer Endre sk

Jegyző

Dicső Daniel

főbíró

Csizmadia György

Olah János

PECSÉT

*Helynevek Mándok községből Szabolcs megyéből**Felelet*

1-ső kérdésre Szabolcs nagy Váradai kerület kvárdai Járás *Tiszabát*

2-ik Mándok M város

3-ik Más elnevezése nincs, mert mint tudva van ezen név alatt nyert a' 16-ik századba 1-ső Rudolf magyar királytól vásár tartási jogot.

4-er A 16. Századból kelt több szerződési oklevelek vannak a' lakosok kezei közt, amelyekben Mándok m város és a' most élő *Bukócz* nevezettel bíró felső rész említettik.

5-ör Eredeti Magyar ajku nép, mely a' magyarok bejövetelénél ülték meg e helyet, mit bizonyít a' legrégebb időkből látható szerződéseken Perényi és Szeles család nevei is – a' kiknek utódjai jelenleg is élnek,

6-or A város elnevezése minden emlékezetet felül haladván hogy mi nyelven eredett róla semmit tudni nem lehet.

7-er A düllők a birtokosok nevérol: változtatva neveztetek el): és azon névről a' ki birtokába volt, a benne levő dombokkal, mint *Boszorád hegy*, *Csüllög hegy*, *Csop hegy*, *Agárdi hegy*, *Berecz hegy*, *Lázár hegy*, *Sugó hegy*, *Bimbó hegy*, *Katonás hegy*, *Tetenge hegy*, mely három utóbb neveztetett szőlővel beültetettek 1773-ik évben, az öregek hagyományai szerint az egész környék erdővel 's bokrokkal volt benőve, mely az egész magyar hazába *Mándoki csere* név alatt volt esmeretes olly forma tréfás mondattal ördög pokol a végház a' *Mándoki csere*, melynek történeti eredete az hogy Tököli Imre lázadó törekvésében Mándokon tartotta hadfogadó helyét, 's az határba sem folyó víz sem tó nem létezik.

Mándok Aprilis 20 864.

Róthe Lajos Jegyző

*Helynevek**Mogyorós községből*

Mogyorós községe fekszik a tiszán inneni kerületben Szabolcs vármegye északi részében a K. Várdai Szólga birói járásban, e határnak napkeleti része a tiszta folyóra dül mely határos nyugotról Mándok Mváros és Eperjeske községgel, keletről Beregh megye N. és K. Lónya felőli oldalról a határt a tiszta folyama hasítja, delfelől pedig Benk községgel határos.

2. Ezen község bár úgy negyedik helyre van telepítve mind a mellett eleitől fogva mostanáig Mogyorósnak nevezetik.

3. Hogy a községnek valaha más neve lett

vólna arról semmi emlékezet nintsen.

4. Hogy e község régiségnélfogva arról sem emberi emlékezet sem írásbeli felvilágosítást nem nyerhet.

5. A község határában előforduló topographiai nevek a következők,

a) *Téglás* mely helyen legelsőbben volt a helység telepüve – jelenben szántóföldnek használtatik.

b) *Csetér* hol a helység 2-or lévén települve mely tér jelenleg szinte szántóföld.

c) *Ótskafalú*, hol hajdan a harmadik helye volt a letelepülésnek, jelenben szántóföldnek használtatik.

d) *hólttiszta*, mely helyen hajdan a *tisza* folyama volt, minthogy pedig e helyen a tiszta folyam egy tetemes kerületű szigetet formált mely a tiszán járó csajkának nagy kerülés miatt tetemes hátrányára volt, a Csajkás emberek által tett több izben arkolások következtében a tiszta fordulatot vőn magának, tehát a nevezett hely a mai napig is allandó allandó síkviznek maradt, melynek körülete nádat s gyékényt terem belső része pedig halaszatra használtatik.

e) *Görtsös kert*, ezen helyen a község emlékezet után hallomásból egy Malmos Kató nevű boszorkányt égettek vólna meg.

f) *Kosáros hideg völgy*. Bába homok, mely térek szántó földnek használtatnak.

A község határában fekvő földek mivélési ág szerinti megnevezése és mennyiségének kimutatása 1600 □ ölevel számitva hóldanként.

a) Szántóföld melynek nagyobb része fekete homok 246 hóld 675 □ öl .

b) Kaszálló és gyümölsős kertek mely a Tisza mentében fekszik leginkáb homokos földön 584 hóld 850 □ öl ide számitva a házi kerteket is.

c) Marha legelő melyben több vizenyős talatnak 432 hóld 900 □ öl.

E községben az anyakönyv vezetése az 1750-ik évtől kezdődik, jelenleg 511 lelket számlál mind helv: hitv. magyar ajkúak.

Kelt Mogyoróson Majus 24 864

Ésik Mihály bíró

Esik Mihály hítes

*Helynevek**Nagy Báka Községből, Szabolcs Megyéből*

1-ső Kérdő pontra. Nagy Báka Község fekszik Szabolcs Megyében, a Kis Várdai Járásban, Kis Báka Községgel szoros és folytatolagos Kapcsolatban áll, daczára annak, hogy Nagy Báka és Kis Báka politikailag egy egy falut képez, Külön Községi bírāja és tanácsa, valamint határa lévén, Egyházilag azonban

– csak egy temploma, egy Papja, és egy Tanítója van.

2-ik K. pontra. Hogy e Községnek más neve lett volna, nem tudatik, mivel a legidősbbe emberek emlékezetére is országsherte Nagy Báka név alatt ősmertetett a falu. –

3-ik K. pontra. Mint előbb érintve van, sem írásból, sem hallomásból e Községnek más elnevezése nem tudatik, miért, mikor, és Ki által osztatott fel e Község, melly a természetben egynek létezik, Kis és Nagy Bákára szinte okmányok hiányában ősmertlen.

4-ik K. pontra. Erre szinte a Község nem nyújthat felvilágosítást.

5-ik K. pontra. A lakosság telepítése, vagy honnét szarmazása, s elterjedése, hasonlilag titok a legidősbbe lakosok előtt. –

6-ik K. pontra. Irott hagyományból ugyan nem, hanem hallomásból tudatik, miként e Község nevét hajdan egy Bákay nevű birtokos úrtól nyerte, a kinek azonban most már semmi féle utóda sinsen, de nem is tudatik. A későbbi, illetőleg jeleni közbirtokosok. – a Községben a Szalayak, a Kül birtokosok pedig Czobell és Vay urak Anartson, és Szerencsy örökösök lévén. –

7-ik K. pontra. N. Báka határa, melly nyugot és északnak fekszik, most is megtartotta a régi topographiai elnevezéseket: nevezetesen az ugy nevezett – *Kert alja, új temető, vén temető düllők* éppen a falu alatt nyulnak el, földé vegyes sárga agyaggal, – s e miatt Kemény természetű. –

A *Zsigmond hegy düllő*, nevének szarmazása nem tudatik. A föld természetes vegyes aljas és homokos, a szárazságot szinte nem szereti. –

A *Csontos Kút düllő*. E név szarmazásáról nints ugyan irott okmány, a nép ajkán él azonban azon rege, hogy hajdant egy Kut forma mélység találtatt azon helyen, melly ember Csontokkal volt telve, miből Következtették, miként hajdan csatatér szinhelye volt. A föld természetére nézve homok, nagy javítást igényel.

A *Burják és Rét domb düllő*. Az előbbi valaha tövisses bokros, cserjes hely, míg az utóbbi csak ugyan domb alatt egy nagy rétet képez. A föld természetére nézve kevés aljas és vizenyős, Nagyobb része azonban homokdombokból áll – mellyek silány termésűek.

Csigás düllő, bár valódisága az elnevezésnek okmányilag be nem igazolható, aljas és vizenyős természete gyanítatja, hogy valaha sok csiga találtatt a helyen, a honnét az elnevezés szarmaztatik. – fekvése a Gyulaházi, és Anartsi határral szomszédos.

A *Nyárjaska düllő*. Ez hajdan erdő volt, nyár fákkal vegyes, onnét nyerte, több erdő is lévén, meg különböztetés tekintetéből nevezetét. Fekvésére nézve aljas, Kemény természetű, most már Ki irtva a Község

Közös legelőjeül méretett.

A *Veres Gyűrűs düllő*. Ez is erdő volt hajdan – sok Veres gyűrűs bokról, meg Különböztetés nézetéből neveződött e néven.

A *Szent György hegy*. Honnét nyerte eredetileg nevét, nem tudatik. Fekvésére nézve homok hegy, sovány csekély termésű: a Papi Lövoí és Anarcsi határokkal szomszédos.

Hogy fentebbiek hallomásunk és tudomásunk szerint irattak össze bizonyittatik

Kelt Nagy Bákán Aprilis 20 864

általam

Takáts Josef főbiro X

Emmer Endre sk

Jegyző

Szaniszlo Pál hites

Szalay György

Zakor Imre

PECSÉT

Helynevek

Nagy-Varsány községből, Szabolcs megyéből.

Felelet

Az 1-ső Kérdésre: Szabolcs vármegye, Nagy Váradai Kormány kerület. Kis Várdai Szolga birói járás, törvénykezési székhely Nagy Kálló. Átalános elnevezés *tiszaoldal* mivel a tísza balpartján fekszik.

2-dik Kértésre: Nagy Varsánynak csak e neve él most s ez bír mind helybeli mind országos elnevezéssel.

3-dik Kérdésre: Monda szerint hajdan Kis Varsány szomszéd községgel együtt Vossán néven nevezetett, egyik Ó- másik új Vossán volt, de hogy melyik volt Ó- melyik új- valamint Varsány nevet mikor kaptak – nem tudhatni.

4-dik Kérdésre: Ős régi anya község neve több század óta egy és ugyanaz.

5-dik Kérdésre: Ős régi anya község levén honnan történt népesedése nem tudható.

6-dik Kérdésre: A név eredetéről értelméről semmi nem tudható, népmonda szerint onnan szarmazott, mivel hajdan e község lakosai leginkább halászatból éltek ugy nevezett varsa hálókkal halásztak, s innen őket versásoknak telepöket varsások telepének neveztek, miből később Varsány név szarmazott.

7-dik Kérdésre: *Kis mező* szántó és kaszálló föld kicsiny ki terjedésétől, *alsó, felső közép düllők* lapos és dombos fekvésétől, *Sás tó* bő sás természetű *kerek tó*, *kerek alaku, kígyós mocsár* hajdani kígyófészek, – *espánta* vagy *espántava* ismeretlen elnevezésű, *Csebéri* az egész hataron keresztül futó ér a *tísza* áradásakor sebesen

folyván régenten sebesen folyó ér nevet viselhetett mi korábban össze huzva Csebérre változtatott el, *Elő mező* gyümölcsös kaszálló a tísza parton, *Szalkai elő düllő* Beregh megyei Tisza Szalka község előtt lévén neveztetett így. A mi a határ fekvését illeti nyugoti része kisebb nagyobb homok dombokból áll, más része fű termő tiszai árvíz járta lapos föld.

Kelt Nvarsányban Majus 21-én 864

jegyzette

Nemess Ábrahám

jegyző

Hely nevek

Napkor községből Szabolcs Megyéből

1-ör. Napkor község tartozik Szabolcs Megyé-hez, a' Kis Várdaí járás Fő szolgabírói hivatalhoz.

2-or. A' községnek tsak a' jelenlegi neve ösmeretes.

3-oe. A' község a' Tekintetes Kállay Család levél tárában létező Adományozási Ok íratban Nuncupur név alatt van beírva.

4-er. Napkor község már 1210-k évben kelt Okíratnál fogva András Király által Ubul Mihály Grófnak – mint akkori Szathmári Fő Ispánynak adományoztatott, ezen kí tétellel Nuncupur és Téeth helységek (: azaz Napkor és a Vélle szomszédos Téth:) a' melyért Egyed – ez Ubul Mihály testvérje Kálmán Hertzeg mellett Dalmát országban vitézül esett el; a' községbe már 1332-k évben Paróchia volt.

5-ör. A' Rákótzai foradalomkor a' község tökéletesen el pusztulván, akkori földes ura Kállay György Erdély országból Szászokkal és Oláhokkal meg népesítette, – kinek maradékai a' Mostani Svábok – és Oroszok, de már anyira el magyarorsodtak, hogy magyar nyelven kívül másként nem tudnak beszélni.

6-or. A' község nevének eredetiről a' 4-k pont alatt említettekén kívül semmi sem lehet tudni. –

7-er. A' község határában következő dülők és föld rész elnevezések vannak.

Bornyú kut, a' régi időbe míg tagosítás nem történt, az egész területen tsak a' bornyú tsorda legelt, itt volt a' kutjok is, azért neveztetik így.

Bodzás, hajdan igen sok földi bodzát termett, most azomban már a leg jobb szántó földek közzé tartozik.

Róka juk Erdős hely a' Kállay Család birtokába, sok róka tanyázik benne, –

Golyóbis hegy Szöllős kert golyóbis alakjáról vette nevét. –

Ludastó Nagy ki terjedésű álló tó, hajdan Vad ludak tanyája volt. –

Pap ur kert Szöllőskert, hajdani földes ura Lelkész volt.

Kelt Napkoron Május 8-k 864.

Ladányi Áron pm jegyző

Pápay András bíró

Linzenbold János hites

Eberhárdt István hites

Reninger János hites

Helynevek Szabolcs megyéből Ontelek községből –

1. A' Megyének Járasnak neve hová a község tartozik.

Ontelek községe fekszik Szabolcs megyében a Kis Várdai Járasban 320 lakossal kik mindnyájan Reformált vallásuak.

2. A községnek hány féle neve él most, mellyik neve él most helybeli elterjedéssel?

Ontelek községe csak is ezen az egy néven ismeretes nevét onnan nyerte, hogy az első meg telepedett egyén Ont nevü volt, ki is egy telket be ült s ezen be ült telekről neveztetik a község Onttelekének vagyis Onteleknek ezen be ült hely 'maig is nincs Curia ismeretes a mint ezt a község élemedett emberei elő adják.

3. Vólt e' hajdan a községnek más elnevezése? Ontelek község mindég csakis e' néven vólt ismeretes.

4. A község mikor emlittetik legkorábban?

Ki kérdeztetvén a község élemedett egyénei ezeknek nyilatkozataiból ki tünt az, hogy Ontelek községe még 1600 év előtt mint csekély telepítvény létezett a keresztelési Anyakönyv 1773-k év kezdetett vezettetni, a régibb Anya könyvek a melyek bizonyítványul használhatnánk tűz vész által meg enyészttettek.

5. Honnan népesítettet?

Csak nem bizonyosat lehet mondani arról, hogy a Szántó és Gancsos Családokról népesítettet Ontelek; ezen Szántó Család eleje pedig Abauj Megye Szántó községből származik.

6. A község határában elő forduló topographiai nevek:

Példaül *lápósto, hágóhegy, Szeleper Almás szeg Lovas irtovány Sző szög bábos tó kert aljai földek, Zánna Székes Egeralja Mosasziget, Kis akol, Csáji Mogyoros Csonkás.* Végre Ontelek községét és határát Északról a tísza folyó, Délről Pátroha, Keletről Kanyár Nyugotról Dombrád községek veszik körül.

Kelt Ontelken 1864 Aprilis 19.

Vainer Károly mp. Rf tanító

Helynevek

Ór Ladány községből, Szabolcs megyéből.

1-ső Kérdésre: Szabolcs Vármegye, Nagy Váradi kormány kerület, Kis Várdai Szbirói járás, törvénykezési Székhely Nagy-Kálló.

Általános elnevezés *tiszaoldal*, mivel a tisza jobb partján fekszik.

2-ik Kérdésre: Őr Ladány átalányosan.

3-ik Kérdésre: Mindég e néven ismertetett —

4-ik Kérdésre: Semmi bizonyos az előbbi időkből legrégebb keresztelési anyakönyve 1784 évi Apr 22-én nyitott.

5-ik Kérdésre: Népesítéséről semmi bizonyos Barta és Agárdi csallád Mária Terezia idejében urbéri kiváltságokban részesültek már —

6-ik Kérdésre: Őr elő nevét Őr Mezőnél felhozott Őr hegytől költsönözte, Ladány keletkezése bizonytalan.

7-ik Kérdésre: *Rétére düllő* a *tiszához* vezetett csatornától *Morotva ere düllő*; a *holt tiszától*, *Kertalja düllő*, a házi kertek végében. *Nagy rét* kaszálló. *Endes puszta*. A házi kerteken kívül kerített gyümölcsös kertek: *Rózsás kert*, sok vad rózsától, *Kánc szeg* hajdan sok vad macska tanyája, *Állás szeg* Kerülő háztól és óltól. — *Paska kert*, Paska nevű birtokossától, *Morotva szeg* a *holt és élő tisza* által kerítve. *Gyárpás* ismeretlen eredetű. *Pusztá rekesz* soha nem kerítettik, *Domb palaj* árvíz ment emelkedett hely. *Rókalyukas*, rókák tanyája számtalan lyukakkal. *Király kert* Király András első birtokossától. *Morotva-, Rét-, Tó-, Komártó ere*. A határ egész keleti oldalán s a felu alatt foly el a *tisza* folyam. *Nagy rét* árvizes időben kaszálló. — *Fok* a holt éd élő tiszát egybekötő hányott ér. A határ átalában lapály s agyagos föld bokorral, s cserjével. —

Kelt Őr Ladányban Apr. 20. 1864

jegyzette

Bacsó János mk.

jegyző

Helynevek

Őr Mező községből, Szabolcs megyéből.

Az 1-ső Kérdésre: Szabolcs vármegye, Nagyváradi kormány kerület Kis-Várdai Szolgabírói járás, törvénykezési székhely Nagy-Kálló. Általános elnevezés *tiszaoldal*, mivel a tisza bal partján fekszik.

2-ik Kérdésre: Őr Mező keletkezése óta más más névről nem emlékeznek.

3-ik Kérdésre: Mindig e néven ismertetett csak.

4-ik Kérdésre: Néha méltóságos Forgách József ur által 1793 évi Mártius 12-től keltett telepítvény levél szerint. —

5-ik Kérdésre: Abauj megye Csány, Komlóska s Szántó Zemplén megye Verebes községekből. —

6-ik Kérdésre: A községben az Ungvári orsz. ut baloldalán fekvő mintegy 250' magas domb — a nép nyelvén élő monda szerint a tatár járás idejében figyelő Őrök tanyája levén, — *Őr hegy* nevet nyert, innét kölcsönözte a község Őr elő nevét. Minthogy pedig nevezett község mintegy 80–90 hold területű Kiss völgyben fekszik, mely a telepítés előtti időkből is *Mezőnek* hivatott, s nagyobb nyomaték kedvéért Őr névvel egybekapcsolva Őr-Mező néven ismertetett, ezt a telepítés után is megtartotta s azolta is azon ismertetik.

7-ik Kérdésre: *Kollátos hegy düllő*, állítólag kollátos juh karámtól; *Kincses hegy düllő*, népmonda szerint Sz. István képe kőfaragványban diszlett itt, *Nyirjes hegy düllő*, Kiirtott nyirjes erdőtől. *Tálas hegy düllő* eredetéről semmi bizonyos. *Tiszaszakadás düllő*, a *tisza* szakadatlan rombolása miatt folyvást szakadoz. *Nagy Alaphegy düllő*, monda szerint tatárok állapotási és telepedési helye, több ut, gödrök szőlő töké, s egyéb gyanítható jelvények máig is találhatók itt, s régibb edénydarabok; sőt a pénzsomjas emberek pénz utáni forásból mintegy 30 év előtt a hegy rejtekébe akart jutni, — állítván, hogy a tatárok ott hagyták kincsüket, — ástak a hegyen; de a türelem hajó törést szenvedvén felhagytak a fáradságos munkával. *Biri hegy düllő*, ismeretlen eredete, jelenleg szőlős kert. — *Eresztvény* mintegy 90 holdnyi területű erdő. Ami különben a határ fekvését illeti homokos föld halmok és mélyedésekkel.

Kelt Őr Mezőn Aprilis 18-án 1864

jegyzette

Bacsó János mk.

Jegyző

Helynevek

Papp községből, Szabolcs megyéből.

1-ső Kérdésre: Szabolcs VMegye, NVáradi kerület, KVáradi járás szolbírói székhelye: Laskodon

2-ik Kérdésre: Papp Község, jelenleg csak egy neve él, Úgy a' helybeli elterjedéssel, mint országszerte, lakossága: magyar ajku, ennek nagyobb része reformatus, — csak csekély számú GCath. és RCath. úgy nem különben néhány héber felekezetű llélek. — reformatus imaház.

3-ik Kérdésre: volt Doma-Papp elnevezése —, ez idő szerint azonban csak az utóbbi hasznaltatik. — Doma név honnani eredetiségéről mit sem tudhatni

4-ik Kérdésre: — Nem tudni.

5-ik Kérdésre: A' község népességéről bizonyost nem tudhatni. — A' helység vénebb lakosai

elő adása szerint: Kántor, Oláh és Kováts volnának legrégebbiek – de ezek honnan származhattak ide – ők magok sem tudják, – legfőbb birtokos Báró Horváth Család, – utánna Erős, Szőgyényi, Orosz és Morvay Családok – mint kisebb közbirtokosok. – A' helység századok előtt Csehek birtokába lehetett –, mit onnan tudhatni – mert jelenlegi reformatus templom fa tornyu templom volt – 's körülete – mely éppen a' falu derekán fekszik – egyyszersmind temető hely is volt, – vénebb lakosok még az ott létező egy főből való fára is emlékeznek – és a' mennyiben van templom dombos helyen fekszik – s a legutóbbi templom kijavításban oly sirhely találtatott – melyben 5–6 ember koponya volt együtt elásva. –

6-ik Kérdésre: Helynév eredetijét nézve sem köztudomásilag –, sem hagyományilag, sem pedig írott s nyomtatott emlékekből semmit sem tudhatni.

7-ik Kérdésre: A' mező itten tisztán csak szántóföldből áll. – van egy „Nagy rét” név alatt álló mező darab a' kertek alatt nyugott fele – mely ez előtt víz állás 's szárnyas vad állatok tanyájá volt, jelenleg már buzatermő, – itten az arányosítás még 836-ik évben létesítettven, – mely az arányosítás előtt s a' lakosság, illetőleg a' volt jobbágyság boldog 's gazdag volt, ennek bekövetkezte ólta azonban szegény –, és többnyire feles munka után van 's lehet csak mindennapi kenyere; – a' határ 2345. holdnyi 925⁰ól szántóföldből –, 50 holdnyi 100⁰ól belső telkekből 's 84. holdnyi szőlő hegyekből áll –, ez utóbbiba a' környékhez képpeszt meglehető kerti bort terem, részint még most is dézsma köteles, s részint pedig már örök áron megváltatott – 246 hold 1600⁰olnyi nyíri erdőből is áll –, de ez utóbbi éven szakasszonként írtatván szántóföldé alakíttatik, – ennek déli részén több több ezer eper fával beültetett 's élvezetett nyujtó hely van, mely nyári időben sétányul szolgálhat: – ezen *Csonkás* név alatt álló erdő hajdan a helység volt, de később Báró Horváth Család által foglaltatván el – jelenleg is annak birtokába van. – A' volt jobbágyság földjei is egy tagba hasítottak ki, – egy telek után 60 hold föld esvén –, a volt urbéreszek többnyire 10., kevesen 20., 's végre két vékás legelőfölddel – mely többnyire szántóföldé alakíttatott át.

A' határ részen különböző elnevezések alatt össze iratások, nevezetesen:

a) Észak felől fekszik a községgel s Kvárdi Szöllővel határos: *Kis Kotyor, Nagy Kotyor, Várhegy s Ilkód* Szántóföldek. – Jéke községgel határos: *folyó tájéka, Nyirjes hegy, káposztás kert* – ez utóbbi arányosítás előtt urbéreszek káposztás kertje volt.

b. Keletről Cs. Kenéz fele t Pálcai erdővel határos: *Csákó hegy, Csere tájéka* – ez hajdan az

arányosítás előtt csere erdő volt, jelenleg mint irtvány tagos birtok, – *Csigás és Görges Szántóföldek.*

c) Délről Lövvő Petri és Báka községekkel határos: *Seres hegy, Balázs hegy. Pátor és Vesélyes hegy, lapos tájék, Sárfertő, rozsföld, Kis telek, Nagy telek.* Anarts községgel határos: *Nagy rét, pappi völgy, bőjtős allya.*

d) Nyugotról KVárda MVárossal határos: *Gaalyoska tájéka, Börvényess hegy, – Lyukas hegy, – Bene hegy, Kássa völgy, – Lengyel völgy, Vereshegy, Várdi batka, – a' tul lapos megett Szöllő hegy, mester hegy Gőnczhegy és Csutor hegy* nevezetű tájékokon fekszik.

A' falu alatt keleti oldalról Péterke nevű Cespitalis föld létezik.

Anarts 's Papp közti ut mentébe egy nagy halomra emlékeznek a' helység vénebb lakossai, – kik hallomásuk után állítják, hogy ezen halom – még Szent István 1-ső Magyar király idejében uralgott háborukban elesett bajnokok – örök nyugodalmuk helyéül szolgál.

Kelt Papp April hó 26-án 864

Sinkovits Mihály

Jegyző

Czérna Mihály

biró

Helynevek

Pátroha községből, Szabolcs megyéből.

Felelet

1-ső kérdésre: Szabolcs vármegye Nagy Váradi Kormány kerület Kis Várdai járás törvénykezési székhely Nagy Kálló. Általános elnevezés *Rétköz* mivel határának fele része árvíz járta posványos rét.

2-ik kérdésre: Pátroha általánosan.

3-ik kérdésre: Mindig e néven ösmertetett.

4-ik kérdésre: Nem tudhatni sem a község Vénei ajkairól sem más írományokból

5-ik kérdésre: leginkább s Szomszéd falvakból és az alföld s Borsod megye vidékéről

6-ik kérdésre: Semmit.

7-ik kérdésre: *Berentsi düllő* szomszéd Berents falu fele részint homok dombos részint aljas agyagos szántó földek ezen düllőben. A *Dinnyés sziget* az az előtti nagy árvíz közzül felemelkedett használható szántó föld, a sok dinya termésről *Kender ászató tó* két domb között mélyedés s ez előtt járhatatlan posványos hely, most száraz zsombékos – *Ajaki düllő* szomszéd Ajak község fele aljas és dombos szántó ezen düllőben *Vátsi*, azelőtt árvíz borította használhatatlan Nád és kaka termő hely most kevés vízzel bíró gázos műveletlen. *Papp erdeje rétje* jelenleg

is műveletlen az előtt tökéletes használhatatlan gazos zombekos hely az az előtti időkben erdő tulajdonosáról — *Büzlök rétje* az előtt járhatatlan Sáros gazos hely, most nem annyira vizes használhatatlan — *Thasi dűllő* Szomszéd Thas község felől homok dombos és aljas szántó földek — ezen dűllőben az *Akaszto hegy* nagy szélhordásos homok. A monda szerint Szomszéd Thas községében a régi időkben lakott föld birtokos — Krúcsai nevű szolgabíró ezen hegyen bizonyos nagy bűn elkövetéseért egy asszonyt elevenen fejeztetett le. *Miltó rétje* nagy terjedelmű gyékény és káka termő tó a két szélén nád és nagy zombékóktól környezett az előtt járhatatlan ingovány most már a szárazság miatt járható láp nyugszik. *Kígyós hegy rétje* az előtt sűrű erdőtől környezett tó, melly erdőben s tóban járkállók a Sok kígyótól gyakran eltávoztak most ezen rét nem annyira vizes min ez előtt de használhatatlan *Gégény Szomszéd községi fordúlló s Bajorhegyi dűllő*. *Bajorhegy* ez előtt erdővel környezett most csak fa tövekkel és homokos kissebb dombokkal környezett fényes szőlő termő kert. *Pozsáros* tó jelenlegis járhatatlan és használhatatlan — *Kártavai dűllő* szomszéd Gégény Berkesz község felől Nagyterjedelmű használhatatlan zombék és sás fészek — *Vad lúd s katsa lakta hely*. *Tisza rét* mintegy 3500 holdnyi ár tér s árvíz járta hely ezen térben a *kölykös sziget* az előtt nagy árvíz és Nádasok által környezett széna termő ingovány láp *Körtvélyes Sígér Madaras, hatfa Domb Lentsés Fedemlő: Ganás Nagytó Szövetem Géberjégy Vő Péter barabáts Biró sziget nyárfás szeg patsirtás és tölgyes szigetek* árvíz közzül felemelkedett dombok az előtt a munkások úide kaszálni vagy más dologra szántani Ladikokon mehetvén fel most a szárazság miatt kevés víztől környezvén szántó és kaszálló földek — itten a *Verestó és Nagytó tosséri tó* jelenleg járhatatlan Vadlúd és katsa fészkek.

Kelt Pátróhán april 29-én 864

jegyzette

Bodnár Pál

községi jegyző

Helynevek

Rozsály pusztából Zablóch Megyéből

Rozsály pusztát Zemplén megyétől éjszokról a *Tisza* folyam választja el, a' leányvári határral és révvel átellemben, mely rév a' rozsályi és leányvári közbirtokosság közös regale jövedelme. Fekszik a' dőgei, kékcsei, Veresmart és leányvári határok közt.

Ezen pusztának más neve sem hagyományból, sem kéz irat vagy nyomtatott emlékekből nem ismeretes — valamint név eredete se értelme sem.

Leginkább rozstot termő homok dombokból áll, melyek közt több szélhordásos helyek talátnak. Közte van az ugynevezett *Forgóláp*, melynek nagyobb része haszonvehetetlen mocsáros és zombekos. Környéke sásat és nádat terem. Hajdan ezen tér egy tóból és egy járó lápból állott, mely utóbbtól kapta Forgó láp nevét. Itt van az ugy nevezett *Temetőhegy* is, melyen, a' hagyomány szerint, hajdan egy csak ugyan Rozály nevet viselt község és annak temető helye volt, melytől vette Temetőhegy nevét is. A' Mongol-Tatár hadjáratkor pusztult el a' község, melynek helyén sírfák, épületek maradványai, rosdás régi ezüst pénzek, edény darabok s at. a' munkások által nem ritkán talátnak, mely azon község valóságos létezését kétségtelenné teszi.

A' közbirtokosság ezelőtt mintegy 75 évvel, először egy révész házat építetett a' Rozsály pusztán. Később egyes birtokosok engedelméből a' szomszéd községekből több családok telepedtek itt meg bizonyos kiegyezett uri szolgálmányok vállalása mellett annyira, hogy most már egy 18 házból álló kis községet képeznek csakugyan Pusztarozsály név alatt. 1849 évben a' Veresmarti adósorozathoz csatoltatott, mely ideig sem adófizetésre, sem közmunkára szorítva nem volt. Általában Gör. Catholicusok lakják az Ajaki Gcath. egyházhoz tartozván

Kelt P. Rozsályon 1864 évi Majus 28-án tartott községi bizottmányi ülésben.

Jegyzetem: Iski József sk

Jegyző.

Szalóka községből Szabolcs megyéből

1-ör Szabolcs Megye Nváradai Kerület Kvárdai Járás.

2-or T. Szalóka név alatt esmeretes ország szerte 's más néven nem is neveződött.

3. A Községnek más elnevezése nem volt.

4-er A községnél 1762-ik évben kelt Szerződésnél régibb nem létezik 's akkor is Szalóka név alatt fordul elő.

5-re Hihető hogy a régi háborus időkben mint hogy a község erdők közt fekszik ide bujdokoltak 's földmivelő emberekké lettek, a' leg régibb Család a' Szabó és Sós Családok 's az egész község magyar ajku nép: idegen nyelvű nép a' községben nem talátnak még az Izraelita népfajból sem tolakodott be egy sem.

6-ra A' név eredetéről tudomásunk nincs.

7-re A község határán levő dűllők mint *Balota dűllő* az ott levő *Balota tó*ról neveződik *Nagy éger köz rét* az rajta levő nagy égerfákról, Agyagos szántó föld az földnek agyagosságáról — különben az egész határ

lapály, 's még a' tiszavédőtöltés nem védte az egész határt a' tiszá elborította de most már az egész határ haszon vehető földé lett.

Kelt Szalokán Junius 7 864
Mező Ferencz
bíró

Szabolcs Megyéhez Kebelezett Székely Községe
Hely nevei Kimutatása

Székely Községe. Nagy Várad Kerületben, Székelye, Nagy Kállo, f. Sz. birói Járás Kis Várda. —

egy keskeny kis hosszas falu, melyet régenten csak nem egészen Erdő vett körül, de jelenben helyein szántó földek léteznek, mintegy hatszáz lakossal, kik többnyire Helv. h. vallás követők, ki vévén a' közbirtokosokat, a' kik R. Katholikusok, 1396-ik évben már a' Zoltán Család is birt benne, a' mikor is a' helységet a' régebbi iratok szerint Zékely nek hitták, 's a' mostani Székely neve javított, lakosai régi emlékezetre mindég magyarok voltak 's jelenben is magyarok lakják, de hogy honnét népesített semmi régi iratból nem tűnik elő

Nevezetes régiségei nincsenek, Egyháza a h. h. vallásuaké, mely a 17-ik században épült, jelenben egy Rom. kath. kápolnával is bir, melyet 1856-ban jelenlegi Köz birtokossa Zoltán Ferencz, az Ős Zoltán Család utodjának egyik tagja épített. —

Határos Szomszéd Községei, Éjszakról Deme-cser mely felől lapályos és helyenként szikes, Keletről Ramocsaháza, több szél által meg kezdett homok dombokkal, Délről Téth Községe, Dél keletről Ibrony erdőséggel, Nyugotrol Bogdány Mező Város mely felől szinte sok homok hegyek emelkednek. —

Dülök nevei közt egy bir valami érdekléssel a Bogdányi oldalon, nevezetesen, mai napig is *Szolnok* néven létezik, mely helyen a' régi iratból a' tűnik ki hogy, 1501-ben Zolnok nevű falu volt, 's a' Zolnoki Család által biratván, de hogy mimodon és miért pusztult el még a' régi adatok közt sincsen semmi nyoma, csak az hogy 1643-ik évben már mint pusztá jelenik meg

a' többi Dülök némely része oly igénytelen nevekkal birnak, melyeknek semmi magyarázatát nem tudják a' jelenlegi lakosok.

Kelt Székely Junius 14-én 864
Kraczill Daniel
Jegyző

Hely nevei

Thass községből, Zabolch Megyéből

1-ső pontra Zabolch Megye Kis Várdai Járás nyírséghez tartozik.

2-k p. Több neve a Falúnak nincs Országzerte így neveztetik.

3-k p. A' község mindég ezen a' néven fordul elő, a' hagyomány azt tartja, hogy hajdanába város lévén Thassi vásár helynek neveztetett, de hogy a' hagyomány honnét ered, annak semmi nyomára akadni nem lehet.

4-k p. A' község lakossai azt tartják, hogy e' falu az első foglaláskor telepített Thass vezér által bár semmi oklevél által nem igazolható.

5-k p. Lásd a 4-ik pont alatt, bár azis tagadhatatlan, hogy a' község lakossainak Ősei közzül leg inkább pedig a' rCath: vallásu hívők az itt Nagy birtoku Krucsay Család cselédjeinek maradékaiból, és leköltözött Zemplén és Ungh megyei Tót ajkú egyénekből származott, s népesített.

6-k p. Lásd a 4-ik pont alatt.

7-k p. Van a Falú határában két csárda *Szarvas* és *Kormos csárda* nevezet alatt — a név eredetét nem tudhatni. —

a' Dülök nevei *Nagy rét düllő*, az ezen Düllőben lévő mintegy 100. Catastr: holdakat tévő nádvági rétről.

Csonkás nevű *düllő*. — mindég így neveződött, ez lapályos szántó föld és sásas kaszálló, határos Berkesz községgel, nyugatról *Lúdastó düllő*, ebbe van mintegy 150. holdat tevő való színüleg a' benne lévő vad lúdokról vette nevezetét.

Gyűrűs düllő. — Veress és fekete gyűrűs cserjés volt. Irtatott.

Varjas düllő, az ezen düllőbe lévő hason nevű erdőtől mely ma már nem létezik, — vette Nevét. kevés gabona termő és posványos rét — kevés rossz levegővel.

Akaszto hegy düllő, a' Falu alatt lévő, s jelenleg szöllővel beültetett magánosan álló dombról, hol a' hagyomány szerint halálos itéleteket hajtottak végre — vette nevezetét.

Kanáros és Nádas hegy düllő. — egy Kanálas tót ajkú embert oda temettek, arról neveztetik. —

Isten hegy és Balárka nevezetű hol vette nevét, erről bizonyost tudni nem lehet. határos Karász, Gyulaháza és Ajak szomszéd községek határaival. homokhegy.

Farkas és Sándor rét nevű *düllő*, nem tudni — határos szomszéd terület Ajak és Gyulaháza községekkel.

Puskás hegy nevű *düllő*. hol vette ezen nevet, ezt gabona termő egy része, más része fennemelkedett homok hegy —

Kakas rét düllő — ezt is mindég így nevezték.

Csárda rét, ez a' *Szarvas csárda* mellett van, mely Zsombikos és sásas rét. erről vette nevezetét.

Poroszka hegy szőlős kert, szinte e néven neveztek ember emlékezet olta.

Nadályos tó, melybe vizes időbe nadályt szoktak benne fogni — *Fejér nyir Patkó rét*, sásas, és nádas hely.

Hosszú hegy. ennek egy része most jelenbe temető más része homok hegy gabona termő — így neveztetett régibb időkbe, s mostis így neveződik.

Moza lapos rét és sásas kaszálló, ezen néven neveződött mindig.

Kis péter Kútja, mely Kis Péter nevű ember által ásatott, s erről neveztetett. — határos szomszéd községek Laskod és Berkesz. —

Vajda Kút, Pap rét, Lúkács nyirje, rét, Bókás rét hol neveztek ezen neveket nem tudhatni.

Macskáló ez hasztalan Zsombikos rét, ezis szinte ember emlékezet olta mindég így neveztetett.

Kelt Thasson majus 7. 864.

Ladányi mk. Jegyző

Mártha István bíró k x v

Hornyak János hites k x v

Fekete József hites k x v

Márta Sámuel hites k x v

Demeter Sandor

Márta András

Mankó Lúkács

Ör. DemeterSándor

mint ki kérdeztet falú vénei

név alá író Ladányi mk.

Jegyző

Szabolcs Megyében kebelezett

Téth Község Hely nevei ki mutatása

Téth Községe. — Nagy Váradi kerületben, Székhelye Nagy Kálló f. szolgabiroi járás Kis Várda.

Mintegy szigetett formáló kis falu, ezelott posványossággal apróbb s nagyobb tavakkal csak nem egészen körül vetetett határanak egy nagy részét Ős Erdo fedte melynek helyén szántó földek és szél hordásos homokos helyiségek léteznek; — száma összesen mintegy 475. lelekre rug. — Héberék pedig 50-es leteznek. — Anya Egyház benne a' Helv. h. v. követőké, — Temploma regisége mutatja, hogy még 1400-ból a' Csehek idejéből valo, — hogy pedig a' régibb Egyházak közzé tartozik mutatja az Egyház Szent Edényeinek év számai, jelessen, van egy Szent kehely, a' melly 1586-rol készült, egy Szent kenyér osztó tányér 1651-rol egy boros kanna 1715-ről, Anya

könyve a' leg regibb 1760-tól kezdetett, elébbi időkről semmi nyomot nem lehet találni, hihető, hogy a' gondtalan kezelések miatt el hányatott. —

Ami a' Község nevét illeti, a' régibb emlékezetből meritve 's több öreg lakosok nyilatkozata után, mindég Téth nevet viselt és más nevezetere nincs semmi említés semmi régi iratokba. — Mint hogy pedig a' Község semmi régi iratokkal nem bír, a' népesítése kezdettől nem tudatik, regibb emlékezett után mindég magyar ajkú Nép lakta és lakja jelenleg is. —

A' Községet körül övedzik több szomszéd Községek melyekkel határos, jelesen Északról Székely Községe, mely felől hegyes, erdos és vizenyos; Keletrol Ibrony Községe, mely felöli terulete kopár hegyes és lapályos; Délrol Apagy Községe, ezen oldal rész sima és rétes; Nyugatrol, Sényo Községe lapályos hegyes és rétes; Észak Nyugotrol, Bogdány Mezo Város, mely felől homok buczkás belyebb lapályos.

A Község körül álló helyiségek és düllők meg nevezése eloször *A Napkori Oldalon* nevezetes hely u. m.

Kettos Nyil. — elnevezését vette ezen hely onnét, mint hogy a' határ fel osztasa (:proportio:) alkalmával Bonis Samuel föld birtokos ur a' Curiája után két Nyil földet kapott.

A Vörös hát — ezen határ részetske vette elnevezését, mivel vad, veres agyagos természetű földel bír.

Lengyel vagy Strazsa hegy. Ezen régen elnevezett hely, onnét vette nevét, mivel leg magasabb homok domb, a' hova és a Tatar járás alkalmával a' Község Elöljárói által mindég örök álitattak ki —

2-szor Apagyi oldal

Nagy és kis ludas tó. — elnevezését vette, minthogy ezelött Nagy tó lévén egy mástól kis távolságba kákát gyéként teremvén, vad ludak nagy mennyiségben tenyésztek benne. —

Vad Meggye. — minthogy mind ez előtt, 's kis részben jelenben is cserés bokros helyiség lévén, sok vad meggy termése után sajátította el nevét.

Kati Cseréje. Községünkben jelenben is lakozó föld birtokosa Os családjának t. i. a Bonis családnak egy Nötagja, ezen helyet leg gyakrabban látogatta meg multság végett, mivel igen Szép fás és cserjés hely lévén, 's minthogy Urhölgy Kati nevet viselt, csak is ennél fogva neveztetett el ezen hely azon fentebb emlitet névre. —

Tábor hely. — ezen hely meglehetősen ki terjedéssel bír, minthogy számtalanszor elő fordult hadjáratok alkalmával, többször használtatott tábor helynek. —

3-szor Ibronyi Oldalon

Szölös hegy. — ezelött régen, igen sok szőlöt termet, most kopár hegy, de azért még maig is e' nevet viseli:

Malom Rét — Minthogy a' Megye által a Nyíri

vizek le bocsátására nagy kanálisok ásattak, úgy itt is keresztül menvén rajta több vízi Malmok építettek, a' miről is nevezetét vette.

Bika Rét — miszerint ezen réten két Bika legelvén, legelés közbe egy mással össze ütköztvén mind addig viaskodtak, míg végre az erősebb a' gyengébbet szarvával keresztül döffvén össze rogyott.

4-szer *Székelői Oldalon*

Szállás. — ezen hely régi erdő lévén Nagy szál fairól kapta nevezetét. —

Szöcskés hegy — ezen helyet több izben a' lakosok emlékezetére, az úgy nevezett sáskák lepték meg, melyeket a' lakosok szalmával égettek.

5-ször *Bogdányi Oldal*

Borz fűtő minthogy szinte erdős hely hely lévén, számtalan Borzott ki füstöltek lyukaikból ezen a' helyen.

6-szor *Sényői Oldal*

Sényői Rét. — igen nagy ki terjedésű nádas posványos hely, éppen a' határ szélén, közösen használtatik.

Szedres hegy. — mint hogy ezelőtt és úgy most sok szedret termet és terem.

Fekete lapos — vette nevezetét minthogy lapályos és fekete agyagos természetű földdel bir.

Rozsa hegy. — ez előtt erdős lígetes volt, de miután későbbi birtokossa által kiirtatott a' Község részére ki osztatvan szőlővel be ültetett, az akkori birtokossa Rozsa hegy nevezte el.

Téth, Junius 11. 864.

Kraczill Daniel

jegyző

Helynevek Tisza Szentmárton, községből Szabolcs megyéből.

1. A' Megyének, kerületnek, járásnak, széknék neve Nagy Várad—Budai Kormány terület, Szabolcs Megye, Kis Várdai Szolga birói járás. — Tisza Szent Márton Község. —

2. A' Községnek, Városnak hányféle neve él most, mellyik bir csak hely belüli elterjedéssel, mellyik ismeretes országszerte?

Csak egyedül Tisza Szentmárton, 's úgy helybelileg, mint Ország szerte. tudomásunk szerint T. Szentmárton név alatt ismeretes

3. Vólt-e hajdan a' Községnek más elnevezése?

E' községben élő emberek emlékezete őrta, nem vólt soha.

4. A' Község mikor említetik leg korábban?

Sem egyesek, sem a' Község kezénél — ollyan régibb iratok, vagy Királyi adományozó levelek — melyből mint hiteles kút foból e' Község mikor lett leg korábbi említésére nézve felvilágosítás adhatnék

— nem lévén, — leg korábbi említésének idejét, vagy esztendejét, — határozottan ki jelteni nem lehet, — szájj hagyományozásokból csak annyit mondhatni, 's illetoleg az halhatni hogy ezen Községet régibb időkben Csehek lakták, — 's az itten levo góth izlésű, az elobbi időkben R. Catholicus, jelenben pedig Református templomot is építették vólna, — azt azonban hogy ezen templomot is a' Csehek mi tájban, — 's mellyik esztendőben építették, — avagy a' Csehek itt lakását meg előzőleg laktak é itt magyarok, 's vólt-e itt falu semmi hitelességet érdemlo adattal be igazol-ni nem lehet —

Honnan népesített?

Honnan népesített legyen — azt szinte hiteles adattal támogatni nem lehet, — mert azt itt a' Községben senki nem tudja, nem tudván pedig — amit aszt a' hazug 's képzelődésből merített elő adásokkal, — a' vólt megrontva, — élni — ez úgy fontosságához képest illonek nem tartva, mint avatatlan vissza vonúlva mindenki elhalgat. Arra azonban a falu érdemes vénei tisztán emlékeznek, — miszerint T. Szentmárton Községnek, déli oldalon Eperjeske fele terjedő úgy nevezett *új vég* utszája a' múlt század utolsó építettett be lak házakkal, leg régibb 's leg első családnak ösmertetik itt, a több házából álló család. Monus család, — melly egy hangulag Az ezen Községgel északról szomszédos Zsúrk Községből származottnak állittatik lenni, — az ido szakaszban e' tekintetben nem határozható meg egész bizonyossággal. — T. Szentmárton Község, — szájj hagyomány után, hajdan mezo város 's vásáros hely vólt, — napkeletnek fordulva fekszik a' *Tisza* folyam jobb partján, — szomszédoltatik északról Zsúrk, Észak keletről, Szalóka, Eszeny, délről Eperjeske, nyugotról Bezdéd határai által. Népeességére nézve ezen Község mintegy 670. Lélek számból áll, — melly nemzetiségére nézve Magyar, Zsidó, Czigánz, — vallására nézve pedig Református, R. Catholicus, G. Catholicus, és Zsidó. Református van 600. — R. Cath. 30. — G. Cath. 10. — és Zsidó 30 lélek számból álló. —

A Községnek van 5 uttzája u. m. *Malom uttza*, *Tó sor uttza*, — *Felső sor uttza*, *Új vég uttza*, — *Templom hegy alatti uttza*. — A' falu közepén álván magas domb teton, alatta régi temeto hellyel — a régiségével dicsekedő Református templom — mintegy 22 évvel ez előtt hozzá ujonnan épített tornyával, — 's abban lévo két harangal együtt.

A' nép nyelve, érzületével együtt egyedül magyar, — öltözete viselésével együtt póriás Magyar, mind a' férfiaknál mind a nő személyeknél nem hiányzik egyéb iránt a' fiatalabb paraszt noknél a ruházatban a' divat utáni hajlongás is. —

Mint volt Földes úr 's egyetlen 's legnagyobb birtokos Gróf Forgács Kálmán úr, ki maga Kemenczi Grófi Kastélyában lakik, — itt helyben csak Tisztjei által vezetettvé a' gazdálkodásra. —

Szentmárton lakossága általában föld művelésből él, 's a szegényebbjei pedig napszámból, — marha tenyésztése kivált ha az ido járás kedvező nem foglalhat utolsó helyet, —

A határ területe m. e. 3300. — hóld, — nagyobb részint egyenes sík földek. — helyel helyel pedig jelesül az Eperjeske felé fekvő határ szélén emelkedik silány homok dombokkal, — mely im ma holnap, csak kiváló szorgalom 's folytonos trágyázás mellett lehet csak termesztésre hasznavehető. — Egyéb iránt földje általában meg termi rendes művelés, és javítás mellett a' gabonát, tengerit, Kromplit, — ez alantabb fekvő vizenyos helyeken pedig, — a' Zabot, árpát és kölest is, — buzát csak igen kis részben terem, — s azon ritka helyen is, hol meg termi, bo trágyázás mellett teremtheti meg.

6. Mit lehet tudni köztudomásból, hagyományból, — iratott vagy nyomtatott emlékekből a név eredetéről, mind egyik nyelvu helynévre nézve?

E' község nevének mitol, mirol, és honnani származása arról e' község sem köztudomásból, sem hagyományból, — úgy szinte nyomtatott emlékek hiánya miatt is, semmi bizonyos felvilágosítást nem adhat.

7. A' Község határában elo forduló többi topographiai nevek, u. m. *Eszterna*, a határ észak nyugati részében, Zsúrki határtól szomszédoltatva, — egyenetlen homok szántó föld. — Ezen dülo az ott mellette lévo *Eszterna* nevezetu nagy tótól származtatik.

Székelly homoka, — szinte azon a' részen, — hegyes völgyes tölgy erdo egy részben vizenyos szántó föld, Zsúrk Község határával szomszédos. — Ezen dülo elnevezését honnan és mirol veszi, nem tudatik. —

Gombódás fa, Fejér kút, erdo rész — a' falutól nyugotra Bezdéd fele menve, — mind ketto *Liget erdő* név alatt ösmeretes, — egyenes erdős föld. — Gróf Forgács Család tulajdona, — gombódás fa nevezetét onnan veszi, — hogy elobbi idokban egy asszony a' kapásoknak gombódát vitt enni, — 's meg állapodván egy fa alatt ki találta dönteni. — Fejér kútnak nevezterol pedig azért, — mert midon ezen helyen kutatt ástak, ásás után nagyon fejér föld jött ki, illetoleg hányatott ki a' gödörből. —

Nagyrét, egy nagy lapos puszta hely az elobb említett erdo közt, — ki nyulik a Bezdédi határ fele, Gróf Forgács tulajdonához tartozik, — nevezetét onnan veszi, mivel nagy vízzel telt lapos hely. —

Vincze liget: erdo része ugyan csak az elobbinek szomszédóságában, — Gróf Forgács tulajdonához tartozik, — elnevezését, mint beszélük, valami Vincze nevu embertol veszi.

Mátyás gaz: Erdő rész homok földön, nyugot felé Bezdéd, délről az Eperjeskei határral határos, — Gróf Forgács családé, Mátyás gaz nevezetét honnan veszi nem tudatik, — ennek egy része szántó föld. —

Vakmezo: egy nagy lapos, és homokos hely, délfele az Eperjeskei határ mentében, — Grófi birtok, — vakmezonek lett elnevezéséről biztos adat nem nyujtható. —

Kerek fertés; nagy kerekto, — általában ezen néven nevezett dülobeli föld rész, — néhol lapos vizes, — nagy részben pedig homokos szántó föld. Gr. Forgács család tulajdona, — nevezetét az említett nagy Kerek tótól veszi.

Vargestán hegy: homokos hegyes Szántó föld, — délről az Eperjeskei határral, — északról a Liget erdovel határos, — Úrbéres gazdák földje, — nem igen termékeny föld. Vargestán hegynek lett elnevezését honnan veszi nem tudatik.

Szén égeto: Silány homok hegy van benne alantasabban fekvő rész is, — általában szántó földnek használtatik, — mely azonban nem igen termékeny, — Egy részben Papi, Tanitói, és Jegyzői birtok — más nagyobb részben pedig a' lakosság tulajdonát kepezi. — Ezen dülo éppen a' falu tövében a' dél nyugoti oldalon, északról dél felé húzódik végig. Ezen elnevezését szénégeto honnan vette, nem tudatik.

Biczó hegy — Hosszú hegy: mind ketto magasra emelkedett, 's alig mászható 's munkálható nagy homok dombokból áll, — általában szántó földnek használtatik, az 1860-ik évben e' határra nézve létre jött tagosítás alkalmával a' lakosság birtokába jutott, — ezen két dülő határos északról magával a' faluval, — délről pedig Eperjeske Község határával, — Biczó hegy és Hosszú hegy nevezetét honnan vette — nem tudatik. — Hosszú hegy onnan ered, mivel hossza elnyúló magas homok hegy.

Pusztató: egy, — kivált vizesebb esztendőkbén, pusztató hig vízből álló tó lévén, nevét is innen veszi, viz elapadásakor, illetoleg szárazabb esztendőkbén kaszállásra használtatik, — alant fekvő hely, a' lakosok tulajdonához tartozik, — határos délről — a' Sztmártonból Eperjeske fele vezető közlekedési útvo-naltól balra az Eperjeskei határral, — észak nyugotról a' fentebb nevezett Biczó hegy dülövel. —

Horgastó: alantasan fekvő hely, — egy kisebb részben homokos szántó föld, egy nagyobb részben pedig kaszálló, — gyakor esetben azonban szorongató körülmények között — marha legeltetésre használtatik, — a' lakosság illetoleg Úrbéresek tulajdona — nevezetét ezen dülő onnan veszi, — mivel az ebben létező nagy tó olyan horgas alakú és fordulatú tavat mutat és ábrázol. —

Hátrekettye: és *Rend tó dülő* régi tavakból álló helyiség, egy része kaszálló, más része legelő, egy harmadik része pedig Szalóka felé, a Tisza folyó innenső, – illetőleg nap keletnek fordúlva a Tisza jobb partján gyümölcsös, – van itt ezen dülökben a Gróf Forgács családnak egy bizonyos rész kaszállója, – van a R. Catholicus plebánusnak, Reform: papnak, tanítónak tavi állóbeli rész illetőséges a többi – a többi nagyobb rész a gyümölcsös kertekkel együtt a lakosság birtokában van, – határos nyugotról T. Szentmárton Községgel, – Keletről, – a Tisza folyó, 's illetőleg annak túlsó partján fekvő Szalóka Község határával. –

Csegér erdő: egy kerekded szép völgyes erdő, – magasan fel nyúló fallal – ez Gróf Forgács család tulajdona – van alatta néhány úrbéres gazdának gyümölcsös kerte, – túl a tiszán a Bereghi óldalban van, – aljas lapanyagosa helyen. – Északról határos Eszeny – Délről Szalóka Községgel, illetőleg ezek határaival, – van ezen Csegér erdőben egy darab rész vágás is, melly szigorú felügyelet lévén szépen növekedik, – határozza nyugotról a Tisza folyó. – A Csegér erdő név eredetéről semmi tudomás.

Ugyantsak ezen a helyen és dülőben regen az úgy nevezett *Fenek kert:* ez a Gróf Forgács tulajdonához tartozó gyümölcsös, – ugyan ezen helyiségekkel határos, mint az előbbi pontban nevezett Csegér erdő, – Fenek kert nevezetét onnan vette, mivel ez előtt a Tisza, – jelenben is nyugotról a Tisza, – Észak keletről pedig az úgy nevezett *bólt tiszá* vagy *morotva* folyó, – és foj egy körül 's így mintegy elszigeteltségbe esvén, a többi föld részekről Fenek kertnek neveztetett és neveztetik máig is.

Kastély domb: Észak keletről a Tisza folyó, nyugotról Szent Márton Község falujával határos, – ezen helyiség mintegy 100. hold területű, általában véve egyenes lapály föld, Kaszállóra használtatik – tulajdonosa a Gróf Forgács család, van itt szélen Bezdéd felé egy nagy lápos tó is, – melly Észak keletről a Tisza folyamtól eredve – hosszan egész a falu közepéig ki terjed és elágazik. Van itt ezen említett területen egy domb is, – melly éppen Kastély dombnak neveztetik, – tövibe folyik Észak keletről a Tisza, – 's a mennyibe a Tisza folyása néhány évek óta nagyon neki vág-, és elseperte, ezen domb hely valaha bástya volt, mellynek máig lan is meg lévő kis része nyilván mutogatja azt, – hogy ez nagy erősség lehetett, a maradványban látható bástya omladék – kőrákásainak szét szedése vagy bonczolgatása még máiglan is nagy emberi erőt igényel, – a benne lévő tégladarabok bár régiek, – jobban és erősebbek mint a jelen időben készültek. Mint az elő őrök beszélik, egy századdal ez előtt itt vár állott, – mellynek kő

falai csak is valami 70. évvel ez előtt pusztulhatott el. Mikor épült e vár, ki által építettett az, ennek hitelességet szerezni, – sem régebbi iroból, sem nyomtatott emlékek, sem szájhagyományok után ez itt élő nemzedék nem tud. – csak is az ő apák mondáik után, azt beszélik, hogy e várban egy Kércsy nevezetű nagy úr lakott volna, – ki Jobbágyaival zsarnokilag bánva, – 's a netalán tilalmasba talált marhákat felvonó hiddal, nagy széles sánczokkal és bástyákkal erős várába be hajtva, – azok váltságát, – a marha egész árában szabta ki, és vetette, – a miért is jobbágyai által meggyűlöltetvén, – ölthatatlan bosszú vágy által ösztönöztetve, – saját Zsurkon lakó jobbágyai, – 's különösen a monda szerint Mónus nevű jobbágyai által Karátson innepet meg előző szombat este, – ön várában, vagyoránál az asztal mellett meg rohanva – meg öletett, – a kivégzők az országban szét bújdosván.

Ez esemény emlékére a Grófi Uradalomban, illetőleg Zsurkon és Sz. Mártonban, – Karátson szombat éjszakáján éjfél 12 órakor a harangokat meg huzzák, – 's a fiatalok a toronyba öszve gyülekezve harang szó alatt énekelnek.

Volt ezen T. Szentmárton Uradalom azután mint mondják a Bárczai és Lónyai család kezén is, – mig végre a Gróf Forgács család birtokába jutott, ki máig is bírja.

Kastély domb nevezetét tehát ezen helyiség, – ez említett Vár omladéktól veszi, – a paraszt nép a várát, – még a jelenben is – Kastély nevezettel cserélvén fel.

Fekete kert: ez a tiszá innenső partján – Szabolcs Megyében helyheztesztett, – Úrbéres gazdáktól birt szép gyümölcsös, – határos északról, vagy is tő szomszédja a Gróf Forgács által birt *Zselyén erdő*. Keletről föld alapja kaszállónak használtatik. Fekete kertnek lett elneveztetése, – abból származtatható, – miszerint, ezen gyümölcsös kertek, – a határ többi részitől egészen különböző fekete föld területen plántáltatott.

Zselyén erdő: ez egy alj fekete földön fekvő tölgy erdő, Gr. Forgács család tulajdona. Van ezen erdő déli részén egy kákás tó, – melly *Zselyén tó* néven ösmeretes, – Zsemlyékes lévén e hely, – a tó, – 's tótól az erdő a Zselyén nevezetű igen természetes ez okból nyerhette, határos szomszéd ezen föld területtel, – Keletről Eszeny felé az előbbi pontban érintett Fekete kerti gyümölcsös, 's illetőleg a Tisza folyam, – északról Zsurk, vagy is Zsurk Község határa.

Motsár. – Ez egy egyenes sík földön fekvő nagy Kaszálló Gf. Forgács család birtokában. Van ezen föld területen két nádas és Kákás tó is, mellyeknek egyike *Kígyós*, másika *Bíró kotyra* nevet visel. – ezen két tó Kígyós, és Bíró kotyrának miről neveztetik nem tudatik. Az egész dülő azonban Motsár nevezetét hihetőleg

onnan nyerhette, mivel az egész helyiség Vizenyös, Motsáros, posványos helyen fekszik, – határos keletről a' Tisza folyam, északról Zsúrki Község határával.

Ragyás domb. – Mintegy 200– holdból álló, veres homokos szántó föld egy tagban Gróf Forgács család birtokában, – van ezen föld terület alantabb fekvő részén két vizes kotyor, – mellynek egyike *Ragyás*, másika *Nyirjes kotyor* néven neveztetik. – Miről neveztetetik Nyirjes kotyornak biztosan nem tudatik. Ragyás kotyornak, 's kotyorról Ragyás domnak mondattatik pedig azért, – mivel ezen említett kotyorban, a' vízen, és víz szélein felül emelkedő Zsombékok úgy tűnnek fel a' néző szeme előtt, – mint a' sima arczon meg rongált himlő után a ragya. – határos északról a' Zsurki határral, Keletről a' Zselyén erdő, – délről T. Sztmárton Község – és a' nap nyugotí óldalról, – a' Zsúrkról Szentmártonba vezető tér vonallal.

Kelt T. Sztmárton Május 21 864.

Barna István mk -Jegyző

Mónus János bíró

Mónus János 80 éves öreg

Eszenyi János 70 éves

intze János 72 éves

Jegyzés: T. Sztmárton Község utszái elnevezésére vonatkozólag. –

1. *Malom uttza*, malom útszának neveztetik azért, mert ezen utszán van a' kettős száraz malom.

2. *Tó sor uttza*, Tó sor utszának neveztetik azért, – mert a' Tisza partról, ezen utszán nyúlik végig majd nem a' falu középre egy nagy vizes tó. –

3. *Felső sor uttza*, – felső sornak neveztetik azért, mert a' többi utzáknál és házaknál emelkedettebb dombon van helyezve.

4. *Új vég uttza*, – Új vég utzának neveztetik azért, – mert a' többiekénél, – utóbb építettett 's keletkezett. –

5. *Templom alatti uttza*, – annak neveztetik azért, mert a' Templomot 's tornyot magán tartó Nagy homok domb aljába van fészkelve, mint össze is 7 házzal.

Kelt mint fent

[*Tornyospálca*]

Helynév gyűjtése

1. Tornyos Pálca Község fekszik Szabolcs megyében – N. Várad Kerület – Kis Várdai járásban – Szék hely N. Kálló városa. A' nevezett község 203 paraszt házból áll 1220 szorgalmatos lakosok vannak – ezek közül 650 Ref. 405 Gkathol. és 55 Izraelita. – Egy útszája van – Szép tornyú Ref. 's Gkatholica Ima ház van – lakik itt Két Lelkész –, van itt Msgs Gr.

Forgács Kálmán Úrnak Egy szez gyára is – Vidéke kies – Keletnél 's délnél erdősséggel van körül véve – Egy szállúl 114 holdnyi dézsmás Szöllővel bir – az 1859-k évben birtok rendezés meg történt – a' lakóság 48 1/2 urbéres telket az az 2675 holdnyi szántó földet – 97 hold erdőt –, 196 holdnyi legelőt – nyert – van itt 79. urbéres zsellér – a tagosítás alkalmával mindenik 2 vékás szántó – és 1. vékás erdő földet nyert – a lakosok szorgalmatosok – mezei gazdaságból élnek –

A. Tornyos Pálcahoz tartozik *Uj falu* pusztá – Msgs Gróf Kálmán Úr birtoka – Cselédjei laknak ott – erdősségben juhok 's sertések legeltetnek ottan

2. A. Községnek soha más nevét senki sem emlékszik – mindég azon a' néven neveztetett.

3-adik Tornyos Pálca község azon a' néven neveztetett – régi emberek beszélik –

4- edik Miszerént Kuruczok idejében már t. Pálca – már fen állott, –

5-ödik pontra A' régi éltes olvasott emberek állítások szerént hogy tornyos Pálczán még Árpád idejében Scithaiból származott Magyarok telepedtek volna, – bizonyítja a jelenlegi Reformátusok temploma, hogy azt a' Bolgárok, illetőleg Csehek építeték volna Zalán uralkodása alatt – melly templomot Reformáció idejében – Rcatholicusoktól Reformátusok foglalták el – most is birják – hogy magyarok t. Pálczán régtől ólta laknak – bizonságot teszen Gonda Istvánnál lévő Nemesi levele – hogy 1631-k évben II-ik Ferdinand Magyar Király alatt egy Gonda Balázs nemességet nyert s három fiának – jános – Mátyás, 's Stephán-nak által adta – A T. Pálczán létező Gkatholicusok – Mária Theresia idejében le telepedtek le – hajdán Bárcsy nevű Uraság jobbágyoknak fogadta – őket.

Görög Catholicusok Sárosból – Zemplén megyéből származtak ide – beszélnek magyarul 's totúl – Zsidók itten valami 55-ik éve már hogy ösmertetnek

6-ik pontra A' Község eredetéről nem lehet tudni semmit.

7-ik pontra Tornyos Pálca községet illető az 1859-ik évben tagosítás által nyert Mező 2675 holdnyi szántó földekből áll – homokos sovány földjei vannak – három Calcatúraban – Nevezetes a dülök:

a) *Kert alja* – I-ső osztályú–

b) *Zöld lászló dülő* – I. és II. osztályú, víz járja.

c) *Nyirjes Kotyor dülő* – I. II. oszt.

d) *Uj falusi út dülő* – I. II. III. oszt. A *Nyires Kotyoron* keresztül Egy *Kanális* a határon végik délről éjszaknak – Mándoki határig falon keresztül huzatott

e) *Sós hegy dülő* – sovány homnokos II. III. oszt.

f) *Jéki út dülő* I. II. III. oszt.

g) *Litkei határ dülő* – ua.

h) *Nádás hegy dülő* – II. III. oszt.

i) *Kis Várdai út dülő* I. II. oszt.

k) *Kónya hegy dülő* II. III. oszt.

l) *Sir kút gazid dülő* II. III. oszt.

m) *Ör hegy*. Sovány homok 's dombokból áll – III. oszt. föld.

n) *Galambos hegy dülő* II. III. oszt.

o) *Vér víz dülő* II. III. oszt.

A határon keresztül húzatott egy *Kanális* – tavaknak lecsapolására. Ezen említett földeknél 1849-ik évig Gr. Forgács Miklósnak robotot szolgáltak a jobbágyok –

Az egész határ sik kivéve az *Ör hegy dület* – ez dombokból áll –

A Tornyos Pálczának közlekedési utak – *Ör mező* – *Cserpes Kenizs* – *Kelet* – *Lövő dél* – *Jéke* – *Kis Várda* – *nyugot* – *Komoró és Mándok* – *éjszak-fele*

7-k pont T Pálcza határos Keletről – *Örmező Kenizsi* – *délről Lövő nyugottról Jéke 's F. Litkei Éjjszakról Mándoki* – határok veszik körül.

Innen *Örmező* fele Keletnek *Tisza* folyam van – t. Pálczától 3/4 órányi távolságra – T. Pálczán szarvas marha tenyésztetik – *Széna* nem terem – szomszéd helységeiből *széna* vásároltatik –

Méltóságos Gr. Forgács Kálmán Úrnak a T. Pálczai határban és *Új falusi pusztán* 1860 holdnyi szántó földje 's 320 holdnyi erdeje van – rétje mennél kevesebb – itten a lakosok gabona – tengerit – 's nagy mennyiségben klompért természetnek – a klompéral kevés szalma mellett Marhát telettetik. –

Vad állatok közül – *Nyulak* – *rókák* találatnak – *ragadozók* közül néha *farkasok* is találatnak. A vadászat itten tilos – A Msgs Gr. Forgács Kálmán Ur sokszor szokot itten vadászatott tartani.

T: Pálcza Április 19. 1864

Szpák Balázs skez.

Jegyző

Helynevek

Thuzsér községből, Zabolch megyéből

Zabolch Megyei Thuzsér Községnek leírása

1 -er Zabolch Megye, Nagy Várad – Budai Kerület – *Kis Várdai* szolgabirói járás, *Nkálló* székhelye

2-or Thuzsér Község jelenleg csak is ezen név alatt, ugy a régebbi időben is ezen név alatt volt ország szerte ismeretes.

3-or Thuzsér Község mindég ezen név alatt volt ismeretes; ha nem hagyomány szerint, mint egy 250 évek előtt, *Kalonga* neven helyiseget elhagyván a mostani helyre épített;

4-er Thuzsér Község hagyomány szerint már

1615-k évben is e név alatt ismeretes hely nevét onnan vette, hogy a jelenlegi helye gázos erdős hely volt. Északi oldalán a *Tisza folyó ere*, Déli oldalán pedig *Zsaró* jobban mondva *Szebecse (Sebeske) ere* volt – tehát e két ér folyam után vette hely nevét, és pedig így például innen is ér Tul is ér ebből lett ezen községnek helyneve Thuzsér.

5- ör *Kálonga* községéből költözött átt; de hogy abban népe honnan népesített, nem tudatik – Thuzsér Községet előbbi századokban tisztáncsak reformátusok lakták. Templomjuk is Tisztán reformatiora vezet, – melyen ön magok népesítettek ez előtt 52 évvel. – Ratholicus, Gatholicusok 's végre izraeliták későbbi időben egyenként a szomszédos vidékekről költöztek be.

6. Thuzsér Községének név eredete a fent írt 4. pont alatt meg van nevezve.

7. Thuzsér Község fekszik a *Tisza* bal partján, a határ terjed a Tiszától Mándok Mező város határán keresztül nyuló erdőségig – földje általában termékeny. Kisszerű hatara – többféle elnevezései vannak u. m.

a.) a falutól Keletre *Kender asztató*. *Uratva Bános ér*, *Harcsa tava*, *Fövényes*, *Kis liget*, *Meszes*, *Szilás*, *Boda homoka Csiggát* a tavak helyneve. Könnyen megmagyarázható az eredeti nevééről, szükségtelennek láttuk megnevezni a helyneveket, minthogy magában értetődik, ezek részint kaszálló részint szántó homok domb oldalak – itt határos Bezdédhatárával.

b.) a falutól Délre *Sütő kut* hajdan *Sütő* nevű emberé volt, *Bengő gorond*, hely nevének eredete nem tudatik, *Vizes föld* mindenkor vizes posványos hely volt; – *Szénégető* szenet égettek rajta, *Gyékényes* gyékéntermett mindenkor, *Hosszú rét* és *Hosszú hegy* helynevét vévén onnanhogy hosszú hogy és csekély szelességű volt – itt határos Mándok Mező város határával.

c.) a falutól Nyugotra *Hat föld* hagyomány szerint, hajdan erdő volt – innét egy 6. hold szántó be nyulott az erdő közzé innen vette helynevének eredetét. – *Kökényesen* hajdan *Kökényt* termő gázos föld volt. *Dani gaz Gonda kert* hely nevét vévén azon egyénektől, Ki által hajdan biratitt; itt határos Komoró Község határával –

d.) a falutól Északra a *Tisza* folyó.

Kelt Thuzséron Április 25-n 864 [Pecset]

Jegyzette

Madátsy Boldizsár mk. Jegyző

Szabó Péter fő bíró

Révész Áron hites

Boros Beni hites K x v

ör Revesz Istvan K x v

ör Csonka Istvan K x v

Helynevek

Veresmart községből Zabolch Megyéből

Veresmart községnek hagyomány és a jelenben is meg lévő leg régibb kéz irata a' Helv. hitv. Egyházi anyakönyv szerint mindég ugyanazon egyneve volt.

A' Község neve az említett egyetlen kéz iratban említették először, mely 1773 évben vette eredetét.

Honnan és mikor népesítették a' község nem tudatik. Anyi bizonyos, hogy népesedési kora több szomszéd községét meg előzi, — amenyiben az említett Anyakönyv szerint Leányvár és Kékcse mint leány egyházaka' Veresmarti Anya egyházhoz tartoztak volt.

A' község név eredetéről, értelméről sem hagyomány, sem nyomott vagy írott emlékek nincsenek.

A' község határa 10 dűlőre van osztva, Zemplén Megyétől éjszokról a' tiszta folyó által elválasztva a' leányvári és ricsei határok mentiben, és pedig

1.) *Verőcse dűlő*. Keletről Rozsály pusztával határos. Az egész lapályos szántó föld. Név eredetéről semmi hagyomány.

2.) *Temető dűlő*. Éppen a' község keleti oldalán. Itt van a' községetemetője, melyről nevét vette. A' többi része rozs termő meredek homokdombokból áll, mely közt több terméketlen szélhordásos helyek vannak. —

3.) *Nyírjes dűlő*. Szomszéd Kékcse határaig nyulik. Leginkább rozs termő meredek homok dombokból áll, több terméketlen szélhordásos helyekkel. — Itt van a *Laczi szigetje* kis felemelkedett szántó és kaszálló földből áll. Név eredete nem tudatik.

4.) *Nagy szög dűlő* az ó és ujj tiszától körítve a' tiszai nagy töltésen belül lévén a' tiszta árja által gyakran károsítatik. Erdőből, füzesből gyümölcsös kertekből és kaszállókból áll. Egészen lapályos hely.

5. *Szamos dűlő* a' község nyugoti oldalánál a' tiszától kezdve a' Csanda dűlőig nyulik. A' tiszai nagy töltésen kívül lapályos szántó földek és kaszállókkal, belül pedig a' tiszta árjának egészen ki van téve, mely lapály füzesekből, gyümölcs fákból és kaszállókból áll.

6.) *Csanda dűlő*. Itt van az elkülönített urbéri legelő és az ugy nevezett *Kati könyöke*, mely szántó és kaszálló földekből áll. Név eredete bizonytalan. —

7.) *Hatnyárszög dűlő* a' tiszától a' Kékcsei határig, Nyugoton Kanyár község határaig terjed. Részint most is erdőség, részint már kivágott tuskós erdőhely.

8.) *Verestő* — *Veresrét dűlő* nagyobb része mocsáros és haszonvehetetlen. Keves sás szénát és nádat is terem. Név eredete nem tudatik.

9.) *Fejértő dűlő* leginkább mocsáros és haszonvehetetlen, keves sásat és nádat terem. Név eredete nem tudatik.

10.) *Zselemér dűlő* túl a' tiszán a' Zemplén

Megyei oldalán van, hova a' tiszta átszakította. Az egészet a' hólt és *rendes tiszta* körítik. Jó kezelés és felügyelet alatt álló fiatalos erdő Eszterházy Pál Herceg birtokában. A' községben és határában említésre méltó különös nevezetességek nincsenek. —

Kelt Veresmarton 1864 évi Majus 29-én tartott községi bizottmányi ülésben.

Jegyztem Iski József sk

Jegyző.

Helynevek

Zsúrk községből Szabolcs Megyéből. —

1. A' Megyének, kerületnek, járásnak, széknek neve, hova a helység tartozik.

Nagy várad — Budai kormány kerület, Szabolcs Megye, Kis Várdai Szolga birói járás. — Zsúrk Község.

Zsúrk Község, nap keletnek fordúlva fekszik a' Tiszta folyam jobb partján, — a' Tiszta folyótól mintegy 150 öl távolságra, védve a' Tiszta ártától az alatta 16 évvel ez előtt keresztül húzott Országos nagy töltés által. —

Népessége mintegy 730. lélek számból áll, mellyből 767. reform., 10. R Cath., 1. Gcath., 12 Czigány — 40 Zsidó, — Nemzetiségét és nyelvét tekintve általában Magyar. — Van a reformátusoknak temploma, tornya.

A' falunak van négy utszája következő elnevezéssel u. m. *Zovány vég*, — az ott mindjárt alatta elvonuló *Zovány* nevezetű tótól, — *Szugoly*. — mert félre eső helyen szugolyba építvék a' házak. — *Czigány vég*, — onnan ered, mivel a' helység Kováts Czigánya mindég ott lakott, 's jelenben is ott lakik. — *Nemes vég*, egy előbbi időkből való Nemes nevezetű emberről. —

A' népviselete, nyelve, póriás magyar, — úgy a' nőknél, mint a' férfiaknál — az egész Közönséges Zsidó, és néhány Czigány kivételével általában parasztság lakja. — ki emelvén ezek között a' református papot, és Tanítót mint nadrágos és nevelt embereket.

Volt Földes ura, — 's jelenleg is egyetlen 's legnagyobb föld birtokos a' Gróf Forgách Család, — kinek is a' falu déli részén, — a' falutól T. Sztmárton fele mintegy 100 ölnyi távolságra, — a' falunál kissé emelkedettebb helyen homok dombon több házakból — 's gazdasági épületekből álló szép majorsága van — ez alatt huzódik el a' Község ős régi 's egyszersmind jelenlegi temetője is. —

E' Község határának egy része homok. — Tsztmárton és Bezdéd fele alantas fekete föld.

Szomszéd határosai a' Községnek északról, — illetőleg észak keletről Ásvány és Csap Község Ungh Megyében. — Nap keletről Eszeny, délről T. Sztmárton,

dél Nyugotról Bezdéd – Szabolcs Megyében, – napnyugotról Záhony Község Ungh Megyében. – Ásvány és Csapp Községek Zsúrktól a' Tisza folyam által elválasztván, a' Tisza bal partján fekszenek.

Zsúrk Község határának tér területe, mellyre nézve a' tagosítási rendbe szedés már 1860-ik évben meg történt m. e. 3500 holdat számíthat, – határja inkább egyenes sík föld mint dombos – földje természetlenek éppen nem mondható, – mert meg termi a' gabonát, tengerit, kromplit, Kölest, Zobot árpát sat – rendes művelés 's időszakonkénti javítás mellett egy kevesebb része meg termi a' búzát is. –

A' lakosság egy része itt t. Jócó. a' gazdák földművelésből élnek, – illetőleg a' föld nélküli szegények két kezi munkások már napszámból élnek.

E' lakosság vagyoni állását tekintve inkább szegények, mint vagyonos és jó maga birónak mondható különösen egy évtized elforgása óta, – mennyibe az Országos és köz terhek által magát – hozza járulva ehez a' mostoha esztendők is, – nyomtatva érzi.

2. A' Községnek hány neve él most?

Úgy hely belileg mint ország szerzte csak egyedül Zsúrk nevezett alatt ösmertetett, és ösmertetik. –

3. Vólt é hajdan a' Községnek más elnevezése?

A' falu vénei, 's értelmesebbjei által tett nyilatkozat szerint. – más elnevezésre nem emlékeznek. –

4. A község mikor említették leg korábban?

Sem egyesek, sem a' Község kezénél erre vonatkozó 's ezt felderíthető régibb irományok nem létező, az időt bizonyosan meg határozni nem lehet, – szájt hagyományozások után azonban 600 évvel ez előttről ugyan csak Zsúrk név alatt, e' Község itt lettnék lenni mondatott. –

5. Honnan népesítettett? –

E' falu valahai keletkeztevel honnan lett meg népesítettése hiteles adattal szinte be igazolható nem lehet, – a jelenleg elő nemzedék előtt leg régibbnek ösmertetik itt a' Községben létező családok közzül a' Pócsik és Mónus család, – a' minthogy a' falu legnagyobb része ezen két család nemzedékéből áll.

6. Mit lehet tudni köztudomásból, hagyományból irott vagy nyomtatott emlékekből a' a név eredetéről, értelméről, mindegyik nyelvü hely névre nézve?

Itt helyben nem tudnak a' a Község eredetéről, – 's a' Község nevének, miből, miről – és honnani származásáról semmit. –

7. A' Község határában elő fordulú topographiai nevek –

Keskeny kert, – egy a' Tisza jobb partján, Eszeny felé elvonuló több falusi gazdák gyümölcsös kerteiből áll – keskeny kert– neveztetik, mert egy egy gazda gyümölcsös kerte igen keskenyen vólt ki mérve.

Zselyén erdő

Pála szög, – határos a keskeny kerttel, ez egy alantás helyen fekvő kis tölgyes erdő. – honnan veszi ezen nevezetét nem tudatik.

Úr szög. – Szinte tölgyes erdő, előbbivel együtt Gróf Forgács család birtokában, fekvése lapályos, – az úgynevezett *Láptövis* nevű Grófi kaszállóval szomszédoltatva

Nádas tó: egy haszna vehetetlen Zsombékos Vizes hely, – északról a' Tisza oldaloni gyümölcsös kertekkel szomszédos, – Miről neveztetik, nem tudatik.

Havas tó, – Egy haszna vehetetlen, lápos hely – éppen a' falu keleti oldalán – miért neveztetik havas tónak nem tudatik.

Csigje, egyenes föld – a' falu legelője. *Horváth szög*, alj helyen fekvő tölgyes erdő, – a' tiszta bal partján Ásvány alatt, *Horváth szög előtti gyümölcsös*: gyümölcsös kert a' Községi lakosok birtokában, *Gödör közti kert*: gyümölcsös. – Zovány dülő: szántó föld. *Méheske*: szántó föld. *Csapi szög*: Kaszálló. *Fövényes*: *Irtás dülő* egy része gyümölcsös, más része Kaszálló. – *Rátka dülő*: szántó föld, kaszálló, *Kondorrétje* és *Lencse szer dülő*. Szántó és kaszálló föld. – *Kismező*. Szántó föld homokos hely. – *Nagy határ*: *Nagy homok*. *Eszterna*. *Bakos*. *Elő homok*: homok szántó föld Bezdéd Község felé. –

Szótalanka, – a fentebb már meg említett Rátka Méheske Kondor rét, Csapi szög Lencse szer, lapanyagos természetlen szántó, 's kis részben Kaszálló föld.

Játszó homok, *Láp homoka*, *Fekete homok*, *Hosszu reketye* – homok Szántó föld Sztmárton Község felé – Gróf Forgács család birtokában. –

Nagy láp: viz állásos hely – nadat terem – Gróf Forgács tulajdonához tartozik.

Czudar: szántó föld. – van rajta egy tanya is, – szomszédos Sztmártoni, Bezdédi és Záhonyi határokkal. – Gróf Forgács család tulajdona. –

Ezen fentebb jegyzett topographiai nevek eredetéről 's elnevezéséről, – egyetlen egyről is, a' Községi lakoságnak semmi tudomása. –

Kelt Zsúrkon, Május 20 864

Pálóczy János bíró

Barna mp. Jegyző

Mónos gy János + k

Sz. Pócsik János + k v

Pálóczy Gábor m k k.

Nádudvari járás

Balkány
 Balmazújváros Hajdú-Bihar megye
 Biri
 Bököny
 Csege Tiszacsege Hajdú-Bihar megye
 Egyek Hajdú-Bihar megye
 Földes Pusztaszentmiklóssal Hajdú-Bihar megye
 Gelse Nyírgelse
 Geszteréd
 Hügyaj Érpatak
 Kiskálló Nagyálló része
 Martonfalva Nyírmártonfalva Hajdú-Bihar megye
 Mihálydi Nyírmihálydi
 Nádudvar Hajdú-Bihar megye
 Nagyálló
 Nyíradony Hajdú-Bihar megye
 Püspökladány Hajdú-Bihar megye
 Sáp Hajdú-Bihar megye
 Szakoly
 Szovát Hajdúszovát Hajdú-Bihar megye
 Téglás Hajdú-Bihar megye
 Tetétlen Hajdú-Bihar megye
 Újfehértó

Helynevek magyarázata

Balkány Község Szabolcs megyéből

1-s Szabolcs megye Tiszántúli kerület, Nádudvari járás 3-dik szakasz Nyír Adony Szolgabirói székhellyel (a megye ház Nagy Kállóban).

2-or A községnek fent érintett neve csak egyszerű 's egyedül Balkány név alatt ismeretes; e község határában a következő puszták fekszenek: *Aba*, mely saját lag az Abai tsalád birtoka volt 's onnan elnevezését is nyerte; de a hol hajdan az ugy nevezett *Abai Ó telken* falú létezett, 's nem tudni mikor, de való színüleg a Tatár járás alkalmával pusztított el.

Továbbá tartozik ide a *Perkedi puszta* melyen hajdantan szinte falú létezett, de elpusztításáról legkisseb nyoma sem található.

Górény puszta mindenkor tanya föld. Lakossága egészben véve magyar ajkuakból áll; mind azon által talátnak be vándorlot kevés Oláhok és Tótok, kik a Magyar nyelvet magokéva tévén azzal közlekednek; ugy viszont Izraeliták is talátnak. Az egész összes lakosság száma 3050 lélekre tétetik.

3-or A Községnek emberek emlékezetétől fogva más neve nem volt, 's a régi irott hely névről semmi nyom nem létezik.

4-er A Község mikori emlitetése csak és a le telepedés alkalmával vehette eredetét.

5-ör Honnan népesített legyen legyen bizonyossággal tudni nem lehet, hanem mivel a régi lakosok mint magyar ajkuak — csak is azok által kellett a népesedésnek meg történnie; de miután hajdan Mén-Maróth e vidéken úralkodott, meg lehet hogy még a Bolgárok faja a nemzedék között mint ivadék szét szórva vegyesen magyarosodásnak indul.

6-or Mit lehet tudni a Nép eredetéről? A leg nagyobb nyomozás után kipuhatolni nem sikerült.

7. A Község és ennek környezete körül következendő dülők külön külön elnevezéssel léteznek, u. m.

A magában véve *belső telek* melyen a Község felépítetvén azon létezik; 's melynek egyes részei következő névvel neveztetnek: nevezetesen

a. Észak felől a Község van egy ház csoport *Cúria* néven, mely hajdan a Cseresznyei Család birtoka lévén, Cúriális földéről vette nevét.

b. A keleti Óoldal Szakoly község határa felé nyúlván, *Szakoly Szegh* nevet bir.

d. Nyúgotról a *puszta kert*, és

e. A *központ* vagy *piatz* képezi Balkányt.

B. Balkány Község északi határán kezdődvén a mezőre való kilépés, Kaszálóra lépünk mely a *Kis-Nagy Szék* névvel bir, földgye szikes és lapajos voltánál fogva helyet víz állásokkal teljes.

C. *Borsó Szegh*, mely északiasabban a *Kis-Nagy Székkel* határos, mint legelő és kaszáló használtatik — lapos fekvésénél fogva azomban több nemű víz állások talátnak, 's néha majd nem használhatatlan.

D. *Nagy-Kis Rét*, a *nagy kis szék* és *Borsó szeghel* nyúgoti oldalával határos, alatta a *Kálló Semjéni Ország út*, ez hegyes és dombos fekvése mint Szöllős kertnek használtatván fel, *Nagy és Kis Szőlős kert* nevezettel bir.

E. *Nyírjes*: a *nagy kis réttől* északra Zsombékos és víz állásos hely: de körülte lévő homok dombokon — jó idő járáskor — jó minéműségű rosz természetik.

F. *Jékiné állás*: elébbtől kelet felé létezik a *Perkedi pusztán*, hol erdő és irtások és rétes helyek váltakozva, útóbbi lecsapoltatván a *Szakolyi határból vezető tsatorna* vezet 's onnan a víz Nagy Kálló veszi útját, Kaszálója közép, — földgye pedig minden féle gabona faj termelésre használtatik, a közegek helyén pedig kerülő lakok alapítottak.

G. *Lenes* — épen így áll mint a F. alatti betű mutatya.

H. *Bodzás* úgy mint a fentebbi betűk F. és G. alatt van meg mutatva.

I. *Kis Mosólygó* — mint fent F. G. H. alatt.

K. *Perkedi Ó Telek* ótt létezett hajdan Perked falú de sem alapításáról sem pedig elpusztulásáról tudomás nem szerzethető.

L. *Nagy Mosolygó* – mint a F. betű alatt. Innen vissza térve érünk ismét a Balkányi határra és dűlőre.

M. *Gyilkos rét*, ennek elnevezéséről semmi nyom nem létezik, mind azon által hagyomány képpen említetik miként több ízben gyilkosság történt volna 's a meggyilkoltakat nád közzé vetetvén ott enyésztek el. Ez dűl kelet felé a *Borsó Szegre*; lapos mélyedésekkel bir viz állásos hely nád termő, a körülte fekvő homok dombok pedig ros termő erővel birnak.

N. *Budalapos* és *Pupos hegy* – két szomszédos dűlő, első eredeti elnevezéséről nem tudni semmit, a másik hegy gerintzés lévén északról dél felé hoszasan nyulik el, és a rajta nagy mennyiségben található kitsut-sorodásai miat kapta nevét, alatta laposság terülvén el Motsár létezett *Átaljáró* nevezettel, mellette a *Nagy Kállóba vezető ország út*, mely dűlő ugyan is Keletről a *Gyilkos réttel* szomszédos.

O. *Górény oldal*, mely elébire dűl, egy szikes lapos, mely füvet nem terem, eredeti elnevezése ismeretlen.

P. *Pete halma* dűl elébbire északra. Kelet felé pedig a *Buda laposra* elnevezése ismeretlen, de mint ros, és tengeri termő föld használtatik.

Q. *Tallós hegy*, dűl nyugotra a Geszterédi határra, részint homokos, részint motsáros, a kevésé jobb mineműségű földben ros természetetik.

R. Veréb sár, többnyire posványos, azon által egy tsatorna vezet, mely a *Pusztá Abai vizek* le csapolására szolgál.

S. *Tóth Apa* elnevezése ismeretlen, külömben jó ros termő föld.

Sz. *Ökröstó*, az ökrök itatásától kapta nevét, körülte szintén ros termő föld.

T. *Gothárd hegy*, elnevezése ismeretlen, dűl északra a *Tallos hegyre* ros termő föld, lapáján azomban viz állások.

U. *Szőke föld*, északra dűl a *Gothárd hegyre* 's pusztá *Abához* tartozik és völgyes földje erdőséggel szántó földel és kaszálokkal váltakozik.

V. *Fejérbáz*, hajdan a Gúthy Család birtoka 's egy szép fehér házat építvén – ekkori időben kastély – ettől vette elnevezését az erdő között ros termő irtások vannak, a motsárokban pedig nád nem teremvén haszon vehetetlen földnek vétetett, ez is Pusztá *Abai* határ, 's Észak felől a *Szőke földre* és *Gyep dűlőre* dűl.

X. *Tormás*, sok tormát lehetett ott találni, lapálya meg lehetősen teremi a rost, Árpát, Tengerit s. t., dűl északra a *fejér házra*; nyugotra a Geszterédi határal szomszédos. Pusztá *Abai* határ.

Y. *Nádas kút*, ennek oldalai náddal vannak övedzve, 's innen vette nevét; dombos völgyes ros termő föld, a lentebb helyeken fűvek teremnek, melyek közül Órvisi szerekül is használhatok. Pusztá *Aba*.

Z. *Mogyóros*, sok mogyoroirol; dél felől Bihar megye kis Aradványi pusztá – kelet felől a Nyír Adonyi határal szomszédos; erdős hely, 's majd nem hegyeknek mondható homok dombjai vannak, melynek közepén 1–2 holdnyi szőlős kert van, irtásain fűtó homok, kevés termő földel, sok viz álló helyeken vad sertések tanyáznak. Pusztá *Aba*.

J. *Gúthi nyil*, e család birtoka ez előtt, most többeké, p. *Aba* a *Mogyórosnak* déli oldalára dűl, termő föld viz állásokkal és fűtó homokkal vegyesen.

V. *Paticularis*, több aprób birtokosoké, innen vette nevét.

I. p. *Aba* I. *Abai Ó telek*, ott létezet hajdan az elpusztult *Aba* falú; körülte vizenyős és szikes föld, dűl délre az elébbire.

II. *ketskés púsztá*, ez szintén az *Abai púsztához* tartozik, melyen több lakok léteznek, és *Szakolyból Debrecembe vezető Órszág út* ezen vezet keresztül, erdős motsáros és homok hegyes föld.

III. *Gyep dűlő*, balkányi határ, tsupa gyep és legelő föld volt ez előtt, most pedig fűtó homok; *Czibak* név alatt is ismértetik.

IV. *Kenderes*, nyugotrol az *Ókrős tóval*, délről és észak felől a *Gyep dűlővel* határos, földgye erdő 's legelő föld.

V. *Madaras* vagy *borju páskom*, mely elébbi között fekszik 's legelő földnek használtatik.

Az I. Balkány fekszik Szabolcs megye dél keleti oldalán, Bihar megye Debrecen Várossal határos dél felől; dél nyugot felől Bóköny – nyugotrol Geszteréd – éj nyugotrol Birr –; éj keletről Kálló Semjény, és kelet felől Szakoly községekkel, ugy dél dél keletről Nyír Adonnyal.

Az egész határ ki terjedése katasztráli határozott mérték szerént vagy 1600 □ öllel számítván teszen 15.439 hold és 1171 □ ölet.

Kelt Balkány Junius 21. 864.

Bartos Gusztáv mk. jegyző

Papp Károly mk. bíró

Helynevek

Balmaz Ujváros községből, a tiszán tuli kerületből, Szabolcs Megye Nádudvari járásából.

1, Környékének vagy vidékének semmi különös sajátosságos neve nincsen.

2, A községnek általánosan ösmert helybeli és országos neve Balmaz Ujváros. A mennyiben azonban a' múlt Század végén Német országból ide vándorlott Református vallású német lakosai is vannak, a kik külön Templommal és Lelkészzel birnak,

annyiban ezek Egyháza Német Balmaz Uvárosi, a Magyaroké pedig magyar Balmaz ujjvárosi egyháznak neveztetik. Vannak külön templommal 's lelkészi hivattal Romai katolikusok is. De mind ezek polgári tekintetben egy községet alkotnak 's egy tanács alatt állanak.

3, A község neveztetett hajdan csak Balmaznak vagy Balmaznak is, amint ez ki tetszik a' nagy Hunyady Mátyás Magyar Királynak 1465-ben kiadott 's a' község birtokában lévő vásárt engedélyező okleveléből, melyben az mondatik, hogy ujjváros más néven Balmaznak neveztetik. Ugyan csak ezt mutatja Wingarthe Geréb Péter Ország Birájának egy 1499-ben kelt oklevele, mely a Leleszi Országos Levéltárban van, 's melyben szinte az mondatik, hogy Ujjváros más néven Balmaznak mondatik.

4, Eddigi tudomás szerint leg korábban említettik a község Szilágyi Erzsébetnek, Mátyás Király édes anyjának mint Ujjváros földes asszonyának 1473-dik kelt oklevelében, a' melyben Újjvárost már mező városnak nevezi 's vásár tartási joggal és más szabaddalakkal ruházza fel. Említettik továbbá a' község Báthori István ország Birájának egy 1489-dik évi oklevelében, valamint több más oklevelekben és a XV-dik századból.

5, Csak nem teljes biztonsággal állítható, hogy a' község; mint szláv nyelvű helység, már a magyarok bejövetele előtt létezett, 's később a' bejött magyarok által is meg népesített. Egy 1499 dik évi oklevélben ugyanis, mely a' Leleszi Országos levéltárban van, több Ujjvárosi lakosok elszámoltatván, közöttök orosz nevek is fordulnak elő, mint pd. Myliko, Pelisza, Karajnik, Kaziló, Gajza, Milizo, Dobras, Dorgos, stb: A mi azt mutatja, hogy Ujjvárosnak épen úgy voltak orosz lakosai, mint a vele Szomszédos Böszörménynek mai napig vannak. Figyelembe veendő továbbá, hogy a' Böszörményi 's Dorogi oroszokon el kezdve, és észak kelet fele menve orosz és tót vagyis Szláv eredetű helységeken lehet keresztül menni egészen magáig az orosz birodalomig. Ujjváros jelenleg a *tisza* Magyarország egyik vég városa, a' mennyiben Ujjvárostól nyugott felé menve, ős szláv telepek maradványait találni többé nem lehet. Egy 1423 dik évben kelt 's a Leleszi Országos levéltárban lévő oklevél szerint az Ujjvárosi határban, vagy annak közelebb lévő *Maláton, Zelemer, Fűzes, Etellaka, Szilegyház, Csókatelek* mind községek valának, de ezek már Századok előtt elpusztultak, úgyhogy némelyiknek neve is alig maradt fenn 's nagyon hihető, hogy Ujjváros ezeknek lakosaiból is népesedett később, 's midőn az előtt csak egyszerűen Balmaznak neveztetett. Ujjvárost mint másik nevét, az új településénél fogva nyerte.

6, A Balmaz név kétségen kívül Szláv eredetű, épen úgy mint a Szomszéd Debreczen, Böszörmény és Szoboszló neve is. — Biztos megfejtése azok tisztelend, kik a' régi Szláv nyelveket ösmerik. —

7, Az egész Ujjvárosi határban lévő minden féle helyneveket öszve szedte, 's még ezelőtt mint egy tiz esztendővel a Magyar tudós társasághoz beküldötte, 's ezenkívül az Uj Magyar Muzeum czimű folyóiratban, nyomtatásban is közölte az akkori ujjvárosi Ref. lelkész Révész Imre, — úgy hogy az említett könyvben minden Ujjvárosi nevek feltatálhatók

Kelt B. Ujjvároson junius 6-án 1864

Balmaz Ujjváros Elöljárói

Fel jegyezte

Halász Gábor s bíró

Sebessy István sk Jegyző

PECSÉT [az ovális pecséten
ez áll: B.UJJVÁROS PECSÉTJE

[NB! Úgy látszik, a szolgabírónak nem tetszett a 7. pont, mert ismételtén kérte a helyneveket. Ugyanazzal az írással lemásolták az 1–6. pontot — némi helyesírási változással. M.L.]

7. A község határában elő forduló topographiai nevek következnek

A. Mezők

a) *Ózsvátor kút* — észak keletről a H Böszörményi határral szomszédos Ökör hizlaló és kaszálló. — Nevét a benne lévő kútról, melyről az legidősebb emberek azt állítják hogy Oszvátor nevű Örmény még a múlt Század utolján ásatta. —

b) *Nagy és kis lapos* — kaszálló legelő ez előtt nád termő hely is volt míg a lapályos helyeit a Tisza ártér borította. Észak felől a H. Böszörményi réttel határos. —

c) *Nagy és kis Bakócz* legelő föld; nevezetét nyerte Bakócz nevű haszonbérletől.

d) *Papré* — kaszálló és legelő, ujjvárostól észak nyugott irányba — neveztetik ónnét, hogy ebben hajdan, a Lelkész kaszáltathatott és legeltethet szabad akarata szerint.

e) *Híreshát* — a fennebinek szomszédos területe — Legelő föld, az előbbinél hátsabb lévén a Híreshát nevet nyerte Gróf Andrási idejében — az azon tenyésztett vad állatoktól — hajdan kerített — most pusztá. —

f) *Szegi pusztá*. Kaszálló és legelő — észak nyugott felől a H. Böszörményi 's (áthúzza) Tirimpói és kis Hortobágyi csárdák között — nevét vette *Hortobágy zug* kanyarulatáról — nevezett két csárda között. —

g) *Darassa*. Székes legelő, a hortobágytól nyugotnak – Csege polgár és Debreczeni határ között – Ujvárosi határnak leg szélsőbb része. nevezetéről semmi tudomás.

h) *Nagy és kis Vokonya* legelő – a fentebbi pústán 's hortobágyon inneni része dél nyugotnak tart a Debreczeni határig – neve eredetéről semmi tudomás.

i) *Nyirörét* egészen Székes természetű legelő, – hajdan mocsáros most ki száradt sivő szík – neve juh nyiréstől ered, mit hajdan azon téren soktak [sic!] véghez vinni. –

j) *Nagy és kis karinkó* szinte székes természetű legelő – neve eredetéről semmit sem tudhatni. –

k) *Nagy horth* – kaszálló és legelő – nevét állítólag hason nevű vette a *Csegei ország* uttol balra fekszik dél felé. –

l) *Kis horth* Szántó kaszálló és legelő a *csegei ut* mellett jobbra észak felé hietőleg [sic!] hajdan az előbbinek része volt – most az egész határból kiszakított rész közelebb el hunyt Fay Aloysius Úr tulajdona volt – jelenben Szeinfeld ignác izraelita által meg vett tulajdona. –

m) *Magdolna és kö udvar* – Városi legelő, fekszik a Debreczeni határ felé délnek. – Neve eredetéről semmi tudomás. –

B. Szántó földek (:düllök):

a) A vólt úrbéresek szántó földjei négy düllőben – mellyeknek nevei *Vinnyoi* – *Czúczai* – *Nyilasi* 's *Bornyú kúti düllő* – fekszik a Várostól *Debreczeni ország* úttól kezdve a Debreczeni határ mellett keletnek terjedve.

b) *Nagy* vagy *Szomjúhát* szántó föld fekszik a Debreczeni ország úttól a H Bősziörményi határig fennebbi területtel pár huzamosan keletnek terülve – Nevét lassan emelkedő hátosságáról 's nagy területéről 's ennél fogva essőt kívánó természetéről vette. –

c) *Görög tanya*. Szinte Szántó föld – fekszik a h. bősziörményi ország úttól balra északnak a *b. nánási ország* útig a H bősziörményi határra hajdan görög vallásu haszon bérlők birták, részei *pallagráta* hajdan pallagon hevert; – *Király* vagy *Nagy tanya* hajdan Debreczeni Söre gyűjtő Király Mihály haszon bérelte.

d) *Nagy és kis Malátom* szántó föld, fekszik a Nánási ország úttól nyugott felé az A d) alatt megnevezett terület mentében – Nevét a hagyomány onnat származtatja, hogy a tatár járás alatt egy ember nézvén vetéseit 's félve el pusztításától – ezt mondta reá – *Malátom*. –

e) *Jenő háza* Szántó föld a H Bősziörményi úttól jobbra észak keletnek – nevét néha Semsey Lajos úr egyik fia örököse Jenőtől van. –

f) *Andrásháza* szántó föld fennebbin belől a Debreczeni ország út mellett balra a várostól terülve. Nevét a szinte néhai fent nevezet urnak András fiától van.

C Sivatag

a) A Város közlegelőjében levő mint egy 1300. holdnyi semmi növényzetet nem termő nagy *Szik* az évnek nagyobb részében mocsár – melyhez tartozik a *Magdolnának* is egy része – mely az A n. betűje alatt van meg nevezve.

D. Erdők

a) *kiserdő* – tölgy fás ültetvény – melyben a közelebbi időben fáczenok tenyésztettek. – fekszik a várostól nyugot északnak.

b) *Ákáczos erdő* fekszik a' várostól északnak bősziörményi úttól jobbra – hasonlólóg ültetvény. –

E Tanyák

Nagy házi – *Görög* – *Nagy* vagy *király*. – *Bakoczi* – *Híres háti Szegi*. *Vokonyai* – *Nagy és kis kerti Jenő* – *Andrásházi tanyák* és gazdasági épületekkel ellátva, – melyeknek neveiről a fentebbi területeknél szó volt. –

F. Határok

Határai; – keletről és délről – Debreczeni – Északról H: Bősziörményi Észak nyugotról Csegei – határok.

G Csárdák

a) *Vinybó-csárda* – fekszik a Debreczeni út mellett keleti leg szélsőbb határ részbe, állással ellátva – neve eredetéről semmi tudomás. –

b) *Kis hortobágyi Csárda* fekszik hason nevű víz meder partján fa hid mellett a Csegei polgári ország útba – vám joggal és állással ellátva. –

H Szöllők

a) *Vén kert* – régibb idobeni ültetéséről vette nevét.

b) *Aranykert* – az előbbivel határos, és a *Szoboszlói ország* úttól Debreczeni határ mellett hosszába dél keletnek tartva, melly nevét mint későbbi ültetvény termékenységeről vette. – A mennyiben pedig nagyobb dözma alá volt vetve mint az a) alatt ujábbi nevén *Bánom kertnek* nevezték el.

I. Halmok

a) *Kárhozat halom* – Az Arany vagy Bánom kert délnyugoti szegletén 's magaslatán – melynek neve eredetről a' monda azt tartja hogy 1797-ben Debreczen és Ujváros között támadt határ villongás alkalmával

– két ki halgatott Debreczeni tanú – Czuta és Baka bö csizmájukba debreczeni homokot tévén – e 'dombra álva a' küldötség előtt le tették a hitet. – hogy ők azon helyen Debreczeni földön állanak – amiért a köz vélemény szerint mind ketten később Szemei világát el veszítvén; – el kárhoztak. –

b) *Hadi-halom*. H. Böszörményi határnál a' Nagy ház magaslatán – nevét a Török hadjárat alkalmával, ott tartott örjárástól vette; különösen Szücs János ujjvárosi származású örvezető itt tartotta elő öreit.

c) *Szálka halom* – Debreczeni Hortobágy és Ujjvárosi nyírő Rét közt fekvő határ halom – nevét monda szerint az alatta tanyázni szokot Szálka nevű juhásztól vette, – de hihetőbb hogy a' két város pásztorai szemében örökös Szálka vagy veszekedés tárgya vólt. –

K. Ér

a) *Kadarts* – hajdan a tizza szabályozás előtt ki öntésekor folyó és sok áradatott okozott, tekervényes jelenleg ki száradt és mely mint tudva van Tizza Dobnál kezdödvén az egész ujjvárosi határon keresztül megy – 's magában több apróbb ereket a Debreczeni határban *pecze* név alatt vévén – *kösey*be szakad.

b) Hortobágy, fentebbi hez hasonló de annál sokkal nagyobb medrű 's partú – hajdan folyó 's halászó kanyarúlatos mélyterület – jelenleg száraz, leg főbb esső vizet magába foglaló – ér. – Eredetét nyeri a polgári határban annak aljas mocsáros a tizza ki öntés idejében víz állásos Bágy – nevű területetől; honnan csendesen a H. böszörményi Tirimpóig minden határ nélkül ömölvén széjjel itt mederre talált 's hihetőleg a közel eső horth pusztákról – Hortobágyinak neveztetett el. – Ez is az Ujjvárosi és Debreczeni határon végig menvén – a Nádudvari 's karczagi határok között lévő Ágotába szakad; s onnét a Berettyó folyoba. –

Biri

1, pontra Biri község fekszik Szabolcs megye déli oldalán Bihar megyétől 5 mértföld távolságra, északra Nkálló Várossal határos ettől félmérföld távolságra – járásilag a' Nádudvarihoz tartozik – népessége Oláh eredetiség jelenleg azonban annyira bemagyarosodott miként a' fiatalság az Oláh nyelvet nem érti már.

2, -ra a' Község általános elterjedettséggel Biri néven esméretes, régebbi iratokban Bir és Bér néven fordul elő.

3, -ra mint fentebb említetik némely régiebb

iratok szerint Bir és Bér néven említetik a' Község.

4, -re Az Egyházi anya könyvek szerint 1793-ik évben fordul elő, azonban mint az ugynevezett *Templom hegy* és *Telep földeken* tapasztalható földalatti romok sejtetni engedik, a' Község korábban a' Keleti részen egy ingoványos tér mentében egy emeltényesbb part oldalon terjedelmes erdőtől körözve fekvék 's mint az építkezési anyagok maradványának terjedtsége 's a' televényített föld minősége hinni engedi a' korábbi Község a' mostaninál négyszerte nagyobb volt, az anyagok miség Romai eredetre mutat – kik voltak azonban korábbi lakossai mikor pusztult el és miokból ezen régiebb Bir és Bér község, határozottan tudni nem lehet – a' Község öregebb lakossai traditionaliter az elpusztulást a Tatárjárástól származtatják.

5, -re Korábban Svábok és Totok végül Oláhok települtek le külön helyiségekről a' Ki fa templom Érmellékéről szállítatott a' Községben Ezért itélve azon tájúl történt telepítés

6, -ra A' Község határában Topographiai [!] elnevezések – *Templom hegy* Telep földek (már fentebb) – *Becsali dülő* korábban erdőség közt Egy tsárdáról vette nevét – *Erdő alja* – *Temető alja* – *Bimbó hegy* – *Kender ászató* – *Mosolygó dülők* ezeknek eredetiségét elnevezését nem biztos tudomás Egyedül a helyi fekvéséről származtathatjuk. Kelt Biriben Majus 27-n 1864

Vörös Pál mk, jegyző

Girászín ferencz fő bíró X

Bököny községből Zabolch megyéből

1, Bököny község fekszik Szabolcs Megye déli szélében. – Nádudvari Járás. – székhelye Nkálló

2, A községnek más elnevezése nintsen.

3, Hajdan is Bököny név alatt létezett, 's mintegy 1400 elpusztult. –

4, A község 1730 évben építkezni kezdete –

5, Népesítettett a Megyei helységekből, több lakosok bevándoroltak a felföldről s kevesen Erdelyből. GCath. – vannak R cath. – Rft. és Izraeliták

6, A név eredete ismeretlen

7, A határ négy járásban használtatik a járások nevi *Nkut*, mert egy nagy gulya kut van rajta, ismeretlen időből. –

Égett szállás hajdan erdőség volt. – Az kiirtván – egy helyen szén égettetett, – innen vette nevét *Égett szállás*

Kiserdő ezen járásban volt a késő korig egy kis kerek erdő, – melly ma már nem létezik, – innen vette nevét *Kiserdő*.

Tekenős hegy és Fűzfás Kut, – mert egy nagy domb tekenő formájú – innen Tekenős hegy. – létezett e járásban ismeretlen időből egy nagy itató kut, – melly körül később egy gulyás fűz fákat ültetett – innen van fűz fás kut.

Vannak még elnevezések

Gróf állás egy dombos hely, – e helyen Gróf Aspermont gulyája tanyázott.

Telek járás a hajdani *Bököny*, mellynek itt még kövei is láthatók itt létezett – a föld telekis mint van neve Telek járás

Űrgés ez kaszáló föld, – mellyen igen sok ürge tanyázik. –

Bökönybe tartozik még

Mitske puszta, – nevét veszi a hajdan itt létezett Mitske nevű falutól. –

Kelt Bököny Juni 2. 1864

Az Elöljárói

Helynevek

Csege községből, Szabolcs megyéből

A tul lapon lévő kérdésekre feleletek

1, -re Szabolcs megye, tiszántúli kerület, Nádudvari Járás, Székhelye Nagy Kálló.

2, -or A községnek jelenleg csak egy neve él, t. i. Csege, s ezen név ösmeretes ország szerte, azonban régibb időkben Csege helyett Czege íratott.

3, -ra Mint fentebbi pontban említették, más neve mint Czege régibb időkben nem volt.

4, -re Az egy házi levéltárak 1749 előtről nem szólnak a község és egy házi pecsétnyomó 1693 év és 1696 év ben készültek.

5, -re honnani népesítése semmi némű okmányból kinem tűnik, anyit azonban emlitenek, hogy itten hajdanában Cshek laktak volna.

6, -ra Semmi féle okmányból vagy hagyományból kinem puhatolható

7, -re A község határában lévő helyi nevek *pusztika kaszálló*. – *Mirhos föld* kiszáradt fenek. – *Sóskás hát* legelő. – *Pap tava* kiszáradt fenek. – *Vas kapu* fok kiszáradt fenek s környéke kaszálló a *tisza* folyó bal partján – *Pircs*, erdő és rét, – *Tölgy ere* – mig a tiszta balpartján véd gát nem létezett, a tiszta áradásból nyervén tápot, a *törgy erdőt* keresztül folya, s nevét innen vette, jelen leg ki száradt fenek. – *Kettős halom* – az *árkus* ki száradt medréhez közel, mellynek fele Debreceni határhoz tartozik. – *Varga halom* kies szántó föld. – *Kecsesi puszta* legelő szántó és kaszálló föld, a Debreceni határral mesgyés. – *Bocza puszta* három szögű legelő, szántó, kaszálló föld. – *Cserepes puszta* a

Debreceni határ mentében. – *Daraksa*, ehez tartozó legelő. – *Sarkad*, major. – *Dinnyés ér*, kiszáradt fenek. *Inta*, eredete? kiszáradt fenek, – *Szilágy*, ezelőtt az inta vize körül folyta, s a boldog emlékü Gróf Vay Ábrahám úré volt, s minthogy a jobbágyok ötvenen, hatvanan az inta parton körül laktak, sokat mondogatta rólla, hogy nékie olyan faluja van, mellynek piacznán 1000 szekér széna szokott teremni. – *Igely köz*. *? fent nevezett Szilágynek egy része, s ezen puszta Sz. Margitai pusztával határos. – *Keszeges*, említett Szilágy ban van, jelen leg kiszáradt fenek. – *Sulymos ér* ki száradt fenek sulymáról neveztetett. – *Hataly fenek*, a falu alatt északra, 's nyugotró tiszába szakadt, s a Súlymos érrel összeköttetés ben volt, mig a véd gát nem épült. – *Zátony*, régenten lapályos tiszta meder lehetett, a jelenlegi víz mentesítéssel legelő és kaszálló; megjegyzendő, hogy Csege községe fekszik éppen a tiszta bal partján 425 házzal, 2500 lelket számoló lakossággal, kik közzé a tanyai lakosok is számitsák, kizárólagosan reformatusok és izraeliták, régenten nomád nép lehetett, mint hogy jelenlegi szokások is a pásztori életet visztükrözi, körül belő [sic!] határa 32 ezer holdra biztosan számittatik.

Kelt csegén junius 5-én 1864.

Szathmáry Károl h. jegyző

Vig József H bíró

PECSÉT

[A pecsét körirata: CSEGE HELYSÉG
PECSÉTJE 1857]

Helynevek Egyek községből, Szabolcs megyéből

Kérdő pontok:

1-ső A megyének, járásnak neve, hova a helység tartozik?

Szabolcs vármegye Nádudvari járásához – a' II-ik szakasz Szolga bírói hatóságához – tartozik; – külön elnevezéssel nem bír.

2. A községnek hányféle neve él most; melyik neve bír csak helybeli elterjedéssel, melyik ismeretes országszerte;

2-ra E' községnek egyetlen neve „Egyek” él most, és élt mindenkor, 's e' névről ösmeretes mind a' környéken, valamint országszerte.

3. Volt e' hajdan a' községnek más elnevezése? Vagy csak tán különfélekép íratott a' mostani helynév?

3-ra Nem volt más elnevezése, 's mindenkor Egyeknek íratott.

4. A' község mikor említették legkorábban?

Van Egyek községnek egy 1786-ik évben kezdődött, 's több következő éveken át folytatott,

kemény bőr kötéssel ellátott jegyző könyve, ennek 489-ik lapján ez olvasható: „1456-ik esztendőben Egyek helysége már az Egri Nemes Káptalané volt” de hogy ez adat honnan merítettett, nem említettik; — az eredeti legrégebb pecsét nyomónk 1460. év számmal van jelezve; — erről több nem tudatik.

5. Honnan népesítettett?

5. A' most Egyek helységben lévő lakosok ösei 1768-ik évben telepetek le Egyeken, részint a' Jászságból, Jász Apáthiból, részint Borsod megyében lévő Mezőkövesd, Szent István községekből, és Heves megyében lévő Kál helységből; — ezelőtt itt volt lakosok pedig, ugyan e' megyében és járásban lévő Tetétlen helységben és részint Debreczenben telepedtek meg.

6. Mit lehet tudni a' név eredetéről, értelméről?

6. A' név eredetéről semmi okirat, vagy bizonyos hagyomány nem létezik; — értelme, magyar hazgású, az evésről: „Egyek”.

7. A' község határában előforduló topographiai nevek?

7. „Szöghatár halom” a' tetején e' halomnak határdomb van a Debreczeni Ohati pusztát és Egyeket egymástól elválasztó Szöghatár a' neve, mert ott öszeszegellik a' határ, „Földvár halom” ez a' legmagasabb halom, ehhez nem messzire az ide való lakosok szántó földjein meglátszik, hogy ott hajdan sánczok voltak ásva, innen a' földvár halom elnevezés. „Félhalom” a' Tisza árjai ezelőtt régen e' halonak felét elrombolván, innen a félhalom elnevezés; — ezen halmok mind szántó földek közt és mellett vannak. Szántóföldekben dűllők nevei: „Határdűllő” a' Debreczenhez tartozó Ohat pusztára jár véggel, innen a' név határdűllő. „Fekete rét dűllő” egy ingoványos fekete rét nevű mocsárról, mely ott terjed neveztetett. „Homokdűllő” ez nagyobbára homokos földből áll, innen az elnevezés. Kaszálló rétjeink a' Tisza folyó mentén terjednek el, az itt létező dűllők és helyiségek megnevezései ezek: „Pecsér hát dűllő” a' kaszálló terület a' Tiszaszabályozás előtt itt volt értől, mely Pecsnek hivatott, neveztetett pecsér hát dűllőnek. — „Gyikényes hát dűllő” az itt elterjedő laposság, a' Tiszaszabályozás előtt sok gyikényt termett; innen az elnevezés. — „Füves fok hát dűllő” ezen helyiség bőven termette ez előtt a' füvet, innen az elnevezés. — „Bödös koty” a' Tiszaszabályozás előtt e laposságban árvíz után a' víz megállott, büzhödt szaga után bűdös kotvány helyett bűdös koty. — „Kárászos fenek” nagy laposság a' kaszálló réten, a' Tiszaszabályozás előtti árvizek után, itt sok hal, leginkább kárász fogatott, innen az elnevezés. — E kaszálló rétjeink határosak Bihar megyében fekvő Debreczenhez tartozó Ohat pusztával, Heves megyében fekvő Tisza Fűred Várossal, és Borsod megyével, mert

a' Tisza folyónak — mely rétjeink mellett folyik el — fele tartozik Egyekhez, fel pedig Borsod megyében lévő Dorogma helységhez. — Egyeknek van *Tisza révje*, — az Egri fő Káptalan itteni földes úr birtokában. — mely az imént nevezett Dorogma helység alá vezet.

Kelt Egyeken, Május hó 30-án 1864.

Beknez József Biró

Csomra György mk Jegyző

Földes

1. Földes Szabolcs megye Tiszántúli kerülete, Nádudvar járás. —

2. Csak egy.

3. nem volt. —

4. 1525-k évben.

5. nem tudatik.

6. Semmit.

7. *Mankó*, cigány buza vagy mancsi sok terem a' fü közt. —

Inacs, egy szató föld egész forduló, ennek egy része *Csatlat*, a' körülte folyó *Csatlat* értől, melly a' két *Kálló* folyamot, a' Szomszédos Tetétleni Dögös réttel össze kapcsolja.

Bodzás egy dülőbéli szántó föld, neve bizonyára a' rajta termő alkalmatlan földi bodzáról.

Szilköz egy egész forgás a' szántó földekből, a rajta most is mutató szil csemetéktől. —

Bodó szer dülő nevezete, eredete nem tudatik.

Kocsordos a' rajta termett fű minőségéről —

Sápiszeg: a' Kálló folyó partjánál egy kiszegelés.

Peres egy szántó és kaszálló neve, bizonyosan határ villongási esetben kaphatta nevét. Ezen részen van *Csőre halom*. eredete nem tudatik.

1. Földes község határában van bekebelezve *Pusztá Szent Miklós*. —

2. Csupán egy.

3. nem volt. —

4. Buday „Magyar ország története” szerint a' tüzes vas próbára 1220-ba volt belőlle lakos.

5. nem tudatik. —

6. A' név nyilván azt mutatja, hogy eredetileg itt keleti keresztyének lakván, ekkor kapta Miklós görög Szentről a' nevét, mit igazol az, hogy szomszédosságában azonnal ott van Sz. Kozma, nem messziről Sz. Márton, elpusztult 1658-k évben, a' Tatár pusztításkor, 's lakossai egy részben Földesre, más részben mint birtokosok másuvá is Váncsod, Rozvágy st. költözhettek.

7. Itt van a *telek*, melly volt a' község helye, hol az udvarok, sőt száraz malmok helyei is tisztán

felvehető, a' templom alapjából pedig maig is téglákat áshatni. — *Kis és nagy Gyapám*, a' rajta teremhetett gyapás fűről. — *Páka halom* neve nem tudatik. — *Gyilkos kis* és Nagy halmok bizonytalan eredettel. — *Nyáras kis* és *nagy*, mind kettő vizes tó. *Dinnyés*, talán eredetileg Dinnyés föld, minősége mint fekete homok, a' növény termelésre alkalmas vóltáról. — *Csató kút* egy 40–50 hóldnyi szántó föld rész, gyaníthatólag régibb köz birtokossáról. *Ős boglya hely*, egy 30–40 hóldnyi szántó föld terület, hol valamely régibb köz birtokos major udvara lehetett. *Csoma halma* bizonyosan régibb birtokossáról. *Szilágyi Szállás* régibb birtokossáról. *Sőre kút* régibb birtokossának ezen részen fojtatott illyennemű üzletéről. — *Dézsma szérű* hová régibb időbe szállítva egybe, a munkálók ebbeli tartozása. — *Sápi kut* bizonyosan régibb birtokossáról. —

Nagy kert ki terjedéséről, — *Gunár kert*, hihe-tőleg gúny nevérol, a' mennyiben rossz szíkes föld lévén a' növényzetre alkalmatlan.

Kelt, Földesen Apr 29. 864.

Erdélyi Sámuel Jegyző

Szabó Mihály msk bíró

[Gelse]

1. Gelse községe, mely jelenleg 798 lelket számlál fekszik Szabolcs Vármegyében, Keleti oldalon a Nád udvari Járás II-ik Szakaszában, érintve Zemplén, Szatmár, Bihar és a hajdu Kerületekkel. Székhelye Nkálló.

2. A Község élő neve Gelse, más neve nem is volt. a nép benne Magyar ajkú.

3. A Községnek más elnevezése nem vólt.

4. A község hogy mikor említettik legkorábban, arról tudomás nints.

5. A község népesített Magyar honból.

6. A nép eredetéről semmi íromány nints.

A község határának dűlőkrei elnevezése

1. *Csonkás*: neveződik azért, mert hajdan csonka élő fák voltak azon helyen, mit csak hallomsbúl tudunk.

2. *Fekete* miről való elnevezése nem tudatik.

3. *Baromlak*: hallomás szerint ez előtt sőre járó föld vólt. Melyben jelen Gróff Dessewffy Kálmán Úrnak egy Majorja van, mely szinte azon néven neveztetik.

4. *Kiss erdő*: Hajdan apró Cserjék vóltak ralyta, mi is onnan neveztetik.

5. *Bodzás* Hajdan sok bodza csoportok termettek ralyta onnan neveztetik.

6. *Hordós kút* hajdan több hordókból csinált kút volt ezen dűlőben — mi is onnan neveztetik.

7. *Kobola hegy* mely dűlőben egy hosszan kobola fa formára kinyúló hegy van, mely onnan neveztetik.

8. *Császárfa* József Császár uralkodása alatt a határ fel méretvén, ezen dűlőbe egy magas hegyre a mérnök által egy őr fa állítatott fel — mi is onnan neveztetik

9. *Nyirjes* hajdan ezen dűlőben sok élő nyirfák vóltak mi is onnan neveztetik

Kelt Gelsen Junius 19 én 1864.

Hetey Ferentz Jegyző

id. Hetey Ferentz fő bíró

Szilágyi Ferentz

Hetey István

Török Menyhért

76 j k sz alatt terjeszteti bé

Helynevek Geszteréd községből Szabolcs megyéből

A tulsó lapra feltett kérdésekre alkalmazó feleletek

I, -ső pontra

E' község határához más púsztá beli (praedium) nem tartozván, s így ismeretes neve régolta — csak *Geszteréd*.

II, pontra az elsőben már meg van a' felelet.

III, -ra 1332-be az ugy nevezett Annata papalis szerint iratott Gesztrét, mely azonba hihető, hogy népes hely lévén Gesztrétnek neveztetett még hitelessítették 1332-be szerkesztett Annata papalis idejebeli írományokból.

IV, -re Legkorábban 1332-től hívatik Geszterédnek.

V, -re Minek utánna. midőn a Török és Erdelyi mozgalmak által el púsztított a mostani község lakosai Heves, Borsod, Nógrád megyékből népesült, — a még későbbben szaporodottak pedig a' felsőbb tót ajkú megyékből származtak, — megjegyzvén hogy az elpúsztult község mint egy 4-ed óra járó távolságra feküdt Északra a mostanitól.

VI, A 3-k és 4-k pontba meg van feelve.

VII, -re Dűllőnevezetek — az a' tagosítás Telek szám szerint, nyugoti részén, *Gelyvási*, onnan Észak felé *Tűzes réti*, innen észak keletnek úgy nevezett *Szomju hát*, Keletnek *Forrás*, innét délnek *Bikaréti*, szintén délnek *Balka kúti*, végre egészen délnek *Gyűrűs hegy* dűllők. — A *Gelyvási dűllők* között talátnak 3 halmok, a' *Tűzes réti*be 2 halom, a *Forrás dűllőbe* 1 halom, s ezen halomnak bé jelölt neve *Pete halom*, honnan vehette nevezetét, nem tudni, — ezen halmok emeltetéséről azt állítják, hogy hajdan az csak térhelyelévén, az el hűllott testeknek temetőül használták, mindenesetre hordott földnek mutatkoznak. Továbbá a' *Szomjúbáti dűllő* Északi oldalába 36

hóldnyi szőlő, szinte ottan 19 hóldnyi erdőség. Végtere a' Nkállói és Debreczeni út mellett nyíló m. egy 180 hóldnyi, de silány nádas rét, mocsáros és posványos telkek is vannak benne. Kelt Geszteréden, április 23/864

A' község lakosai közzül felhívott egyének ki halgatása után ki adta

Uketyewich Imre jegyző mk.

Gönczi István mk. fő bíró

ad 388/864

Hugyaj község hely név tára

Hugyaj község fekszik Zabólc megye Nádudvari Járásában – Geszteréd – Nagy Kálló és Uj Fejértó városok határaitól övedzve. a Községnek hajdan Hódalj volt a neve – az ugy nevezett *teleki tótól* hol hajdan a Község feküdt, s mely föld rész maiglan *teleknek* neveznek, hol annak üdejében kő templom is állott, melynek már ma csak kő alapzata mutatkozik. Hugyaj község állítólag negyedik Béla király alatt pusztult el. – a szomszédos Bóth Szegegyháza – Micske – Buttká és Geszteréd községekkel, melyekből csupán Geszteréd alakult községgé, a többiek maiglan Pusztáknak maradtak – s több századon keresztül, csak mint Hódalj pusztá név alatt ismertetett, népesítés pedig a szomszédos Beregh és Ungh megyékből kapta, állítólag Nemes Desseffy János alatt, ki mint Buttkay örökös urává lőn a Községnek. Határának dél nyugoti része ingovány és mocsáros, míg keleti és északi tisztán homokos buczkák és lapályokból áll. – Rozsot szépen – tengerit – Zobot – kolompért és kendert meglehetőst, árpát és buzát mentül kevesebbet terem. Lakosságának összes száma 1418 lélek – vallásra nézve – a Görög Catholicusok 820, míg a Római Cath. és Evangelicusok a Zsidókkal együtt 598 lelket számítanak. Ez üdő szerint minden pontban tagosított birtok – 38 egész volt urbéri telekkel, és 124 házas zsellérrrel. Van Görög Catholicus tanodája, melybe a leányakkal vagy ezen jár fel minden vallásbeli ifjuság, s melynek létszáma évenként a százat meghaladja.

Dülőinek nevei a következők a Nagy Kállói vagy is Keleti oldalon 1 *Kúti dülő*, 2 *Csonka*, 3 *nagy laposi*, 4 *Szirond alji dülők* – éjszak felől 5 *hosszú dülő*, 6 *nagy állási*, 7. *Medgyes hegyi*, 7 [!] *Fövényesi*, 8 *Sőre Kuti*, 9 *Ereszkedő*, 10 *nagy nyilas*, 11 *nyilasi dülők* – nem különben *K teleki dülő* – délről pedig 13 *Sziki*, 14 *Halomi*, 15 *Lóherés kerti dülő* – Hugyajon Május 30-n 1864

Jegyzette Blaskovitch János – hites Jegyző

[Kiskálló]

Hej név Tári Jegyzet

1, Szabolts Megyébe Nád udvari járáshoz tartozó
2, Falu Kis-Kálló más névvel nem volt nevezve Nagy Kálló város mellett, hol Magyarok laknak fekszik, közel 1000 ölnyire tsak, iten magyar és oláh nyelven is beszélnek a lakosoknak egy része.

3, Elnevezése másképpen nem volt.

4, Meghatározni nem lehet adatok hiányoznak körül belől több 200 évesnél.

5, Némely része Erdéjországból egy része Heves megyéből települt oláhok és magyarok.

6, erre Semmi Jegyzés nem történik.

7, Az szomszéd oros Hejség határ felől északról *homok hegy* vagy *Karikás hegynek* neveztetik, mellette nagy Mocsáros hej *Nagy kert* nevű *lapossa* Napkor hejségével határos, *Mogyorós* nevű homokos *hegy*, oda előtt erdő volt, most szőlőt természetnek, vagynak felfogva használtatnak – ezen Szőlős kert mellett vagynak több szőlős kertek. Ennek neve: *Curia. János* – *Kapos* és *Kristóf* nevűek, mert egyiknek a földes ura Kállay János, másinak Kállay Kristóf azért neveződtek ugy. Kálló Semjén szomszéd hejség felől vagynak Sovány Homok hegy *Szomju hát*nak neveztetik – aztán a déli részben ott vagy *Forás* nevű földek. Nagy Kálló Város határa mellett, a *Vad kert* kaszálló, és mellette távolabban Városban vezető út mentébe a töltésen van Mulató hej sűrű Nyárfák között és melegített, de Salétromos földök. – Észak felől a NKállai határnál *Csikós kert* nevű kaszállók, van a falu alatt, a kőhid mellett vájog vető hej.

Kelt Nkállóban 25. május 1864.

Kis Kálló Hejség Elöljárói

Szabó Pál Jegyző

Papp Gergely keze X

[Martonfalva]

1. Martonfalva Községe mely jelenleg 500 lelket számlál fekszik Szabolcs varmegyének déli oldalán – érintve a Hajdu Kerület egy részétől és Bihar megye Sárréti járásától

2. Martonfalva Községének csak ez az egyetlen neve él.

3. hajdan mig meg nem telepítettett Mihálydi pusztának neveztetett

4. Martonfalva mint Község 1849 óta említettetik.

5. Martonfalva Községe leg inkább Balkány Mihálydi és a szomszéd Községekből nyerte lakóit.

6. Martontfalva Községe nevét egy régebben elpúsztott 's e helyen feküdt martonfalva nevű faluról neveztetett el – mely hagyomány szerint a Tatar púsztítás alkalmával semmisített meg. –

7. Martonfalva Község határának területe.

1126 hold 14 □ öl Szántó.

525 “ – Rét.

393 “ – Legelő.

105 “ – Erdő.

151 “ 8 □ “ Nadas rétekből áll.

az erdő nagyobb részt most már ki vágatott.

Alhatárban levő dűlők nevei ezek. Az Aranyos dűlő Szántó és kaszálló föld. Ház nyil dűlő. – Szántó és kaszálló. – Buzitai dűlő Szántó és Kaszálló. – Nevét hagyomány szerint hason nevű birtokossától vette. – Továbbá a Községhez tartozik K. logosi pusztá melynek jelenlegi birtokossai Gróf Va~ Dániel, Revitzk~ Menyhért és Darvas Albert urak.

Kelt Martonfalván Juny 24. 1864.

Gólya János mk fő bíró

Lisztkay m k Jegyző

Mihálydi

Falu fekszik Zabólc Vármegye dél keleti részén a Nádudvari Szabólc Járás 4-dik szakaszában.

Nevét honnan vette? – Sem szájról szájra átjött hagyomány – sem családi íratokból kipuhatolni nem lehet – 's azt sem, ha volt e' hajdan más neve? vagy nem, – Ódon szerű Ref: temploma építés módja – 's az abban találtatott festmények arra mutatnak, miszerént építése – a Magyarok Keresztvénné léte első korszakába esik, – lakossai a leg régibb időktől ólta tiszta Magyar ajkúak voltak – népesítése mikor 's honnan történt? nem tudható – csak annyit tudunk, hogy hajdan Zokoly Család bírta – ebből lett leány ágon Kútassy és a Péczely Család tulajdona, 's a jelenlegi birtokosok ennek a nyomán bírják.

A határbal elő forduló topographiai

Hely nevek

1. -ör *Dúsnak* hajdan egészen erdő most csak egy része – neve eredete nem tudatik. –

2. -es *Eresztvény* Szántó föld – per útján ki eresztett birtok – hihető leg nevét is onnan vette.

3. -as *Allás hegy*, emelkedett homokdomb, – hajdan a falubeli pásztorok gyűlhelye. –

4. -es *Keszkenős*. – domb 's völgyes Szántó föld – neve eredete nem tudatik.

5. -ös *Les álló*. domb 's völgyes Szántó föld: –

a szájról szájra át jött monda szerint a Rákóczy emberei táboroztak ott 's ör hely volt. –

6. -os *Talpas ülés* hegy völgyes szántó föld. – A monda szerint a Rákóczy forradalom idejébeni kuruczok vagy más néven talpasok tanya helye. –

7. -es *Soroglyás hegy*. – név eredete nem tudatik

8. -as *Tetű hegy*, név eredete nem tudatik

9. -es *Egető hegy* – terméketlen homok hegy. – Nevét valószínűleg terméketlenségétől vette, – a mennyiben a Vetemény mint egy meg ég benne. –

10. -es *Dió fa kosár* – Sik Szántó föld – hajdan erdő, – az abba találtatott számos diófákból vehette nevét.

11. -es *Gulya kút*. – Szántó föld. – Az ott legelő Marhák részére épített kuttól vehette nevét. –

12. *Hangyás*. – Szántó föld. neve eredete nem tudatik. –

13. -as *Papp lyukas hegy*. – mélydedes, neve eredete kétes. –

14. -es *Gyács*. – hegy völgyes Szántó föld, van benne egy hód ki terjedésű kerek tó, mely soha ki nem szárad.

15. -ös *Ders*. – lapályos vizenyős tér – neve nem tudatik.

16. -os *Akaszto hegy*. – haszonvehetetlen Szélhordásos homok hegy: – nevét hihetőleg magával hordja.

17. -es *Ólakol*. – jobbadán Szélhordásos helyek és mély völgyek. hihetőleg nevét onnan vette, miszerént, ha a Marha bele megy, mint ólba vólna. –

18. -as *Föld vár*. – Magas hegyek, nevét talán alakja adta. –

19. -es *Hüvös kút*. – Sik Szántó föld – van benn egy 5–6. hódnyi lapály – nevét talán annak hideg vizétől vette. –

Kelt Mihálydiban Junius 19-én 1864.

Pótincza János mk Jegyző

Rátonyi Károly bíró

Kálmántzhey Pál hites

PECSÉT

[A körpecsét irata: Mihálydi Község 1861]

Szabólc Megyében Mihálydi határának nevei

Nagy rét

Csillag hegy

Hüvös kert

Kerek erdő

Dúsnak

Eresztvény

Ásvány hegy

Diófa kosár

Gulya kút

Hangyás
Pap lyukas hegy
Balog szállás
Gyáts
Der's
Kapus
Ólakol
Kátyod hegy
Bánom hegy
Szőke hegy

[Szatmár megyei anyagban, a Mándy Péter-féle gyűjtésben található]

Helynevek

Nádudvar m. város Szabolcs megyéből

1. Nádudvar község Szabolcs Megye Nádudvari Szolgabírói járáshoz tartozik, a' szolgabírói járás elnevezését a' község nevéől nyerte.

2. A' község csupán egy néven nevezetik.

3. A' község más néven elnevezéssel tudomás szerint soha nem bírt.

4. Ezen község a' Megye beli többi községek között egyike a' legkorábban keletkezett községeknek, mely jelenleg 9. ezer lelket számlál, hogy legkorábban mikor említették? sem írott — sem nyomtatott emlékekből nyomára jönni nem lehet.

5. Népeességét nagyrészt beköltözések 's vándorlások által, valamint szép szaporodásból nyerte.

6. A' község nevét köztudomás szerint a' határ terület mívóltától, mely jelenleg már a' tiszta szabályozás és több évekbeni időjárás miatt elenyészett, legelő 's kaszálló földé alakultak.

7. A' község róna határa, — mely 35404. hól 717 □ öl területet Catastr. mértékben foglal magába, — több dűllökre van felosztva: név szerint: *kocsordos, Szentiván, Makkod Bojár, Szeghatár, vajózug, kis szeg, virágos zug, Siter, Nyár zug, Szelenezés, Nagy és kis Borzas, Sós kút telek, bodazug, lapos szeg, lóré, Nagy halom zug, bűte*, ezek között említést érdemel az úgy nevezett bojár és Siter, mely helyeken a' népnél fen maradt szájról szájról átadás szerint Bojár és Siter nevű falvak léteztek volna, 's ezen állítást bizonyítják még a' nevezett dűllő földek egy rész területén a' mai napig meg maradt épületi föld rész maradványok, de mind e' mellett írásbeli hagyománnyal e' felett senki bizonytságot tenni nem tudhat. A többi dűllök pedig hogy honnan vették elnevezéseiket, annak biztosan nyomába jönni nem lehet.

Folyói: a' *Hortobágy* és *Kösü* folyók, gyíkényes nádas és posványos mederrel, melyek rendes folyással

csupán a' tiszta árja kiöntése és esős idő járás alkalmával bírnak; jelenleg mind kettő a' múlt évi rendkívüli száraz idő járás — és a' tiszta árjának kiöntését meg gátló szabályozás által tökéletesen kiszáradt, 's talán meg is szünt ezentúl folyó lenni.

A' Hortobágy folyó nevét vette a' H. Nánási határról debreczeni pusztán keresztül, 's itten hasonló lassú folyással bíró *Hort* folyamnak a' *Bágy* folyóvali egyesülésétől; mind kettő tavas: — mocsáros vóltánál fogva inkább tóhoz, mint folyamhoz hasonlítható, 's a két folyam az egyesülésnél mind két nevet megtartva természeti mínőségét jelképező — tó — szócška közbe tételével a' mai határunkban keresztül vonuló „Hor-to-Bágy (Hortobágy:)” nevet, 's ezen egyesült folyótól nevezetik a' mellette több mértföldekre terülő híres Hortobágy róna pusztasága.

Nádudvar Junius 10. 1864.

Czövek Ferencz mp Jegyző

Tóth Ágoston msk helyetes bíró

Helynevek

Helynevek N. Kálló Mező Városából Szabolcs megyéből

1. Tartozik Szabolcs Megye Nádudvari Járás Központi Szolgabírói Hivatalhoz, itt a Megye és a Közp Szbirói Hivatal székhelyét tartja.

2. Ezen Városnak kezdettől fogva Nkálló volt a neve, az él most is, és Országszerte arról ismertetett meg, melyben az Összes lakosság Magyar ajkúak.

3. Nkálló Város más elnevezés alatt soha nem volt.

4. hogy mikor említették Nkálló Város legkorábban, annak nyomára jönni nem lehet. Mindazonáltal Nkálló Város levéltárába meglevő iratokból, kitűnik, hogy az 1620-ik 20-ik juliusba Ghymeszi Gróf Forgács Zsigmond Magyarország Nádorispánya által Nkálló Városa is fel volt szólítva, hogy Beszterczebányára az Országgyűlésre követet küldjön.

5. hogy honnan népesített be Nkálló Városa, nem tudni.

6. Nkálló Város nevének eredetéről, és értelméről — sem a jelen életbe lévő öreg emberektől, sem a levéltárban lévő iratokból — tudomást szerezni nem lehet.

7. a község határában előforduló tophographiai nevek a következők Nkálló Városából *Nyiregyházára vezető Országut* mentében északra a Város közelében fekszik az ugynevezett *Nkállai Szőlőskert*, a melyen több gyümöls mint bor terem. Ezen *Szőllős kertel* az országut déli Oldalán az ugynevezett *Poros ladány* terül el, a mely sivatag homok lévén, nevét innen vehette, az országut folytában tovább menve nyugotnak jobbra találni egy Kutat, a melyben jó ivó

víz találtatik, lejjebb a *Ladány folyó*, a mely az ország utat keresztül vágja, rajta fa hidon járnak, régentén ezen folyáson vízi Malom is volt. Mellette van a *bornyukut lapossa* kaszálló föld száraz időben, mikor pedig esőzések vannak Mocsáros hely hasznavehetetlen, *bornyúkut lapossának* azért neveztetik, mert ezelőtt itt kut volt, a hol a borju tsordát itatni és délelni szokták; lejjebb menve nyugotnak találni a *Kis Ludas tót*, kákás rét, nevét onnat vette, mivel annak előtte benne vadlibák tanyáztak. Továbbá a *Korhány domb*, a *Császárszállási pusztá* közelében, eredetét, és neve értelmét nem tudom – innen délnek fordulva a Szántó földek közt találni a fekete, nagy tó, tovább *Sajtár Szík*.

Közép Szík, fejér Szík, Dongó Szík, Szirond lapos rét a mely a száraz időkben kaszálóként használható, mellette a *Szirond erdő*, ennek fele része tartozik a Kállai határhoz, a másik fele része Hugyajhoz, ezen erdőt több Uraságok birják, s itt több kerülő házak is találtnak, ezen erdőben nyulak, rókák és foglyok szoktak tanyázni, az erdő árokkal van körülvéve – továbbá dél kelet felé fordulva találni *Nagy- és kis hősom réteket*, *hősom dombot*, nevét és értelmét nem tudhatni. Tovább menve a Szántó földek közt találni a *Hosszu rét Nagy és Kis Hugyai Szíket*, a mely azért neveztetik Hugyai Szíknak, mert Hugyaj község határához közel van, és itt van a *Gombódás hegy*, ez a közmonda szerint *Gombódás hegynek* azért neveztetik egy asszony, aki mezei munkásainak déli eledelül gombódát vitt, földjeinek bizonyos fekvését nem tudván, ezen hegyre fel ment Munkásait hogy merre lehet megtekinteni, tehát az ételt tartalmazó edényt nemjől tevén a földre, a gombóda kiborult – továbbá a *Pintzés hegy*, a mely azért neveztetik *Pintzés hegynek*, mert a partoldalba körülötte pintze forma gödrök láthatók, innen befelé jöve a Város felé a *Szomju hát* szántó föld, azért neveztetik *Szomju hátnak*, mert az ott lévő homok hegyek mindég esőt kívánának, tovább van az ugynevezett *Görény*, Nagy Nádas rét, a mely az eredetét a *Berettyóból* veszi, s innét foly az előbb nevezett *ladány folyás*, továbbá a *Batamalma folyása*, ez azért neveztetik *Batamalma folyásának*, mert ezen folyáson régentén egy Bata nevűnek rajta vízi Malma volt, innen beljebb van az *Orvostó*, erről az a rege van, hogy itten ezen kis tiszta vizü tóba egy vak ember megmosta volna a szemét, és szemei meggyógyulván mint annak előtte, míg meg nem vakult – úgy látott. Mellette nem messze van a *Nagy ludas tó*, terem benne kevés nád és káka, ezen tóba vad libák, kacsák és más szárnyas vízi állatok is laknak, tovább van a *Szövényes kut lapossa*, melyen szíkes rét terül el, száraz időben egy részét kaszálni lehet, ez azért neveztetik így, mert a Csorda részére itten itatóhoz készülvén annak a föld szinen felül lévő

kávája, mint a Sövény befonva volt – beljebb találni *Kenderásztató rét*, azért neveztetik így, mert vizes időben kenderet szoktak itt ásztatni. Száraz időben azonban ki szokott apadni. Beljebb van a régi *akasztófa lapossa*, ez szántó, és kaszálló föld – innen Keletnek fordulva a *Kis gát*, legelő, mellette a *Nagy gát* szántó és kaszálló föld körül árkolva, itt van egy kerülő ház, és azért neveztetik *Nagy és kis gátnak*, mert a fentebb nevezett *Görény tóból* ezeken keresztül egy ér folydogál, a mely kisebb és nagyobb – száraz időben pedig kiszokott apadni, tehát ezen vizen keresztül annak előtte gáton – nem hidon jártak keresztül. Tovább menve van az *imolyás rét*, neve ösmeretéről nem tudni. E mellett a *Csegeze szántó és kaszálló föld*, itt van a téglá vető és égető helye Nkálló városának. Innen északnak fordulva találni az ugynevezett *Elizeum* kertet, ezt keresztül folya azon ér, a mely a *görényből* a *Nagy és kis gáton* keresztül foly, itt a kertben egy kőre épült vízi Malmot hajt. Ezen kertben van Mulató és Sétáló helyek is, valamint meleg és hideg fürdő is. Ezen *Elizeum* mellett nyugat felé és a *Kiskállóba menő Ország ut* tulsó oldalán éjszak felé a Város aljáig az ugynevezett *Vármegye kert*, ez azért nevezetik így, mert régentén itt Megye Ménlovakat tartott, és a Város legelőjéből ezt azoknak élelmezhetése tekintetéből kaszálónak adta át a Megyének mellyet ezelőtt pár évvel a földes Uraság magok fel osztván Nkálló Városának semmi legelőt hagyott. Ezen *Vármegye kertnek* éjszaki oldalánál terjed a *Vadkert* legelő, azért *Vadkertnek* nevezik, mert régentén midőn *Császárszállás* még a Nkállai lakosság kezei közt létezett, tehát ezen legelőt Marhák nem járták, vadfű termett rajta – ezeken kívül még a belső telkek közti kertek között van az ugynevezett *Lövő hegy* a Törökök az ugynevezett *Nagyárenda* helyén volt földvár, melybe Nkállai lovas hajduk tartózkodtak, ágyuzták, azért hívják maiglan *Lövőhegynek*, továbbá csak a kertek közt van az *Égető hegy*, ez azért neveztetik *égető hegynek*, hogy régentén a monda szerint ide hurczolták a boszor-kányokat, és itten égették meg, tovább a *telek*, legelő, ez azért neveztetik *teleknek*, mert régentén a tatárjárás előtt is állott Nkálló Városa, de a tatárok elépusztítván, most már legelőként használtatik.

Nkálló Város határához tartozik nyugotra fekvő *Császárszállás pusztá*, szántó és kaszálló föld, hol több tanyák léteznek, itt van a *hármás halom*, *Kalapáló hegy* és a *rosz rét* a melybe nád és káka terem, továbbá a *Butyka pusztá*, itt van egy major és tiszt lak. Szántó és kaszálló föld, ez azért neveztetik *Butyka pusztának*, mert azt Butyka Annát őt a tatárok magukkal hurczolva elvinni akarták, a Kállay lakosok a tatároktól megmentvén, Nkálló városának ajándékozta, de az már régolta birtokába nintsen.

Kelt Nkálló Majus 2-án 1864.

Nkálló Város Előljárói

Holló Károly Fjegyző

Nagy György fő biró

[Nyíradony]

Nyir-Adony Községe — mely jelenleg 2200 lelket számlál, — fekszik Zabólch vármegyének déli Oldalán a' Nádudvari Járás IV-ik szakaszában, érintve Bihar Megye Sárreți Járásától

2, Nyir adony Községének csak ez az egyetlen neve él.

3, “ “ “ hajdan se volt más elnevezése.

4, Nyir adony Községe 1332-k évben említették csekély tudomás szerint leg korábban az Egyetemes Magyar Enciklopaedia Czimü Könyv I. Kötete 706-k lapján.

5, Nyir adony Község — kezdetben honnan nepesítettett légyen? arrol felvilágosításul semmi adat, vagy hagyomány nem szolgál, azonban a most 1350 lélekben élő Román nép azon román nemzet ivadéka, mely a XVII-k Századba az urdolga elől menekülve származott ide s telepedett meg.

6, Nyir adony Község neve eredetéről sem köztudomás vagy hagyománybol, se irott vagy nyomtatott emlékekből tudni egyebet nem lehet, mint a' mi a' 4-k tétel alatt megjelölt Egyetemes Magyar Enciklopaedia czimü Könyv I. Kötet 706 lap oldalán található, mely minden esetre figyelmet érdemel.

7, Nyir adony Községe határának területe tézsen 5583 hold 1066 □ öl szántó — 1375 h. 922 □ öl kaszáló — 89 h: 600 □ öl szőlő — 2831 h. 1193 □ öl legelő — 1332 h. 57 □ erdő 25 h. 500 □ öl nádas — 1376 h. 1043 □ öl viz állás és szélhordásos földek 's így összesen 12617 holdat és 581 □ ölet, 1200 ölel számítva egy holdat:

A' határban lévő dülők nevei ezek: *Tövishes*, legelőnek használtatik, déli szomszédja Debretzen városa ugy nevezett Gut erdeje — *Falu kert*, mely nagyobbára Szőlős kert. — *Füzfá rét*, áll kaszáló és szántó földből — *Cigány lapos* — *Had házi erdő*, mely ez előtt mint egy 60 évvel szép erdő volt, de jelenleg sovány szántó föld. — Szakolyi kert, melyen Gróf Károlyi Györgynek szép válto gazdasága diszlik, egyenes fekvésű, fekete homok. — *Rátvi dülő*, melynek egy kis részen igen szép erdő diszlik, több része jó minőségű fekete homok föld — *Lugosi uti dülő* sovány sárga homokos föld, nagyobbára magos dombokból áll. — *Bokrétás dülő* szinte a felebb említett Debretzen város

erdejével szomszédoltatik. — Puszták: *Nagy és Kis Aradvány* — E' puszták területe alyas és lapályos hely lévén, ' jelenlegis sok viz állásos helyeket és gödröket tartalmazván, hol a' sás és Káka mostis böven terem, hihető hogy midőn a' viz áradása a' *Nyiren* gyakori eset volt, a' viz itt is gyakran fel áradott, 's a' miatt az akkori nép által Aradványnak neveztetett el, mit hosszu évek Során a nép Aradványnak változtatott át elhagyván az accentust — E pusztákon szép erdőis diszlik — Tivorány puszta szép erdővel. Ráro erdő — ez erdő kitünő szép völgy és Cserfákat nevel hihetőleg e' szóról Rarus veszi eredetét. — . —

Kelt Nyir adony Juni: 13- 1864.

Belme János hites

Községi biró helyett

Elekes Ferencz jegyző

Helynevek

Püspök-Ladány községből Zabólch Megyéből —

1. Zabólch Megye Nádudvari Járás, község Püspök-Ladány, mellyhez több közös név alatti falvak nem taroznak. —

2. A' községnek általános 's ország szerte ismeretes neve Püspök-Ladány. —

3. E' községnek tudomás szerint nem említettik sem okíratilag, sem hagyomány szerűleg. — ezen pont alatt meg említendőnek találtatik, mi szerint ezen egész határ kevés számú lakosaival egygyütt száj hagyomány szerint a' reformatió előtt a' N. Várad Püspök séghez tartozott, 's ezért neveztetett Püspök Ladánynak, későbbben ezen község Zrínyi Ilona bírtokába jutott, mit azon okírat, hogy a' nevezett Földes Asszony az ott lakó Baranyai Családnak — mellynek éltebbjei hagyomány szerűleg azt állították, mi szerint elődjeik Rákóczy Ferencz muceikusai voltak — bizonyos mennyiségű ingatlan föld bírtokott adott, melly okíratban a' Szerjástól, 's más jobbágyi kötelességektől őket felmentette, melly Család utódjai mai napig is magokat a' p. ladányi családok közt szinte elsőknek tekintik, 's az 1848. év előtt mint valóságos nemesek tekintettek, 's mint ilyenek a' Megyei közgyűléseken, 's törvényszéken is illy minőségben állhattak —

Mi előtt Zrínyi Ilona bírtokába jutott volna Pladány ezt Rákóczy György 1650 évben bírta mit bizonyít a' község levéltárában létező, 's 1742-k évben kezdett jegyzőkönyvének egy lapjani következő adat, melly szóról szóra így hangzik: „Pro perpetua redordatione. Circa annum resuperatae gratiae Aeterni Messiae Regis Omni potentis 1650. Rákóczy Gyögy Erdély

Országának akkori Fejedelme és Magyarországban két Dominiumoknak tudniillik Tisza Tokay, Sáros Patak, Munkácsi, Régéczi, Szerencsi, Ónodi, Makoviczai, volt földes Ura felváltotta a' Királyi dézmát Kétszáz ezer aranyokon, a' melly nagy summát a' Római Cassába küldvén effective lefizette.

Minthogy pedig Püspök-Ladány is a' praemittált Tokai Dominiumhoz tartozandó volt, azért valamint a' többi jószága a' fellebb nevezett Fejedelemnek örökre eximáltatott a' Királyi dézmától, ugy ezen hajdani Mező város, Pladány is. Sig. P. Ladány die 24-a Juli. „1800 per Anno Bojtore mria Jurat. Notar. ex relatione P. Dni Joannis Pataki Annorum 82. officialis quondam Cameralis Domni Pladány.”

Hogy I. Rákóczy György valóban bírta Pladányt, bizonyítja az is, hogy a' Reformat Egyháznak ajándékozott egy mintegy 5 mázsás harangot, melly jelenleg is meg van, 's minden nap meghuzatik az isteni tiszteletre. —

Zrínyi Ilona után örökölvén II. Rákóczy Ferencz ennek birtoklása alatt volt, bizonyítják a' Várvonal eredetiben létező Rákóczi Ferencz 's Generalisa Károlyi Sándor által kiadott protectionalis levelek, mellyekben meghagyatik, hogy a' p. Ladányi lakosokat mint, hűséges Jobbágyokat minden sarolástól meg kiméjlik. Később ezen Község a' II. Rákóczy Ferencz hűtlensége (:nota infidelatio:) a' Kir. Fiscusra szállott, 's mint ilyen vagy a' Magyar Kir. Udvari Kamara által kegyeltetett, 1808 körül Magyar Ország volt Nádora József Fő Herczegnek adományoztatott, akkor Magyar Orzágnak Királya, I. Ferencz által, melly adományozást a' bódogult Nádor nem fogadott el, hanem hagyomány szerűleg e' helyen kérte 's meg is nyerte cserében Alcsuthot, 's ekkor Pladány a' Kir. Köz alapítványi Uradalomhoz csatoltatott 's mint ilyen az által is kezeltetett egész 1853 évig, a' midőn a' Cs. Kir. Pénzügy Igazgatóság vette át, 's jelenleg is ez rendelkezik felette.

4. A' község birtokában iratok szerint mindennütt csak Püspök-Ladány név említettik. —

5. A' népesítés honnan történt, ez sem okíratilag, sem hagyomány szerűleg föl nem világosítható, annyi igaz, hogy ezen Község a' Reformatio kezdetekor — mint Debreczenhez közel fekvő, — mindjárt bevette a' reformatiót, 's egy haragja mint fentebb is említetik maig is meg van. Rákóczy Ferencz ajándékából, mellyen régi goth betűkkel a' 4. evangélista neve olvasható; a' rCatholicusok a' 18-ik Század első felében jöttek 's telepedtek meg, e' községben leginkább német — mit a' Klenzmer, Keller név bizonyít, részint tót nemzetségűek, mit a' Szuromi, Ulveczki név igazol, minek bizonyosága az, hogy a'

mostan élőknek nagy apja ide költözésük alkalmával alig tudnak valamit magyarul; hogy a' 18-ik Század közepe előtt tisztán reformatusok laktak Pladányt bizonyítja az, hogy azon domb alatt — mellyen a' jelenleg a' Ratholicusok temploma áll — még csak mostanában elhalt idős lakosok Szülei 's testvérei temetettek el, elő adásuk szerint, 's azon *Nagy utca*, melly most a' községnek diszével szolgál, azon időben legkissebb részben sem létezett; a' települési helyiség a' mostani reformat templom körül volt, mit bizonyít az, hogy a' *község háza* közel volt hozzá, a' régi templomnak még maig is fent álló részei épségben megvannak, volt azon tájékon Egy az idősbekek szerint igen híres korcsma, melly néhány évvel ezelőtt pusztított el a' Reformat Egyház kérésére

6. A' Község neve eredetéről semmi biztos tudomás nincs, sem okíratilag, sem hagyomány szerűleg, csak annyi bizonyos, hogy ezen községet hajdan a' N. Váradai Püspökség bírta, honnan elő neve is keletkezett.

7. A' község határában előforduló topographiai nevekre nézve:

A, Maga a' község belsősege következő általános elnevezéssel bír, u: m: a' keleti rész *Bodó*, a' nyugoti *Zsobony*, ezenkívül az észak felőli rész egy szakasza, melly egészen Ratholicusok által lakatik, *Kupulyka* nevet visel; meg jegyzendő itt hogy a' községben nevezetes halom van u: m: a' *Biczó halom* a' vendégfogadó mellett, mellynek pinczjéül szolgál, és a' 232 számú telken a' *kis lány halma*, mellyen hagyomány szerűleg a' régi időben kápolna volt a' reformatio előtt; — a' község körül foly mig különösen — az *Árvíz* nagyobb mértékben az ugy nevezett *Képer* nyugotra; és a' *Nagy ér*, melly dél nyugotra fekszik, de a' mellyekben mostan semmi víz nem létezik állandóul, hanem csak nagyobb esőzések alkalmával töltenek be vízzel, melly néhány nap alatt, miután az egész határon az ár víz megszűnt, elenyészik; — a' Nagy ért illetőleg megjegyzendő, hogy az ár víz nagy mértékbeni léte alkalmával olly sűrű nád termett, hogy az ér parton lakó lakosok nejei midőn kenyeret sütöttek, a' kemencze felfűtésére az ott termett nádat használták fel még pedig saját kezűleg vágva. —

b.) A' belső helyből kimenve a' *köz legelő* egy kis részén talátnak a' Szöllős kertek következő elnevezéssel, észak nyugotra. *Nádas*, *Régi uj* — melly elnevezés onnan eredt, hogy a' régebben felosztott Szöllős kertek közt ez a' tér az ujjabb — *Vadas*, *Gyigyéri* — minek neve hihetőleg onnan keletkezett, hogy ennek északi részén ér folyt, de már több évek óta száraz, 's részint fával részint Szöllővel be van ültetve — *Göreu*, *Bodzás*, *Téglau*, ezen kívül 1854 évben az államkölcson fedezésére a' köz legelőből felosztott

Szöllő tér nevezetük *Bánium kertnek*, 's *Makóczinak* ez utóbbi az okon, mert ez előtt valami 30 évvel egy Makóczi nevű egyén itt téglát akarván égetni, munkája leg kisebb részben sem sikerült, 's a ki égetlen téglá mennyiség azon helyen porhad el, — a' Szöllőskertek mellett van egy víz ár elleni gát, mely *Notárius gát* nevet visel, ezen gát volt tartaléka sok években a' Kabai határból a p. ladányi határon keresztül vonuló *nagy völgyön* jött részint ár, részint eső 's hó víznek, de a' melly sok ízben meg hágván az ugy nevezett Notárius gátat a' kertekben sok ízben tetemes kárt okozott. —

A határban topographice menve találhatik a' *Kis Makkod* nevű köz legelő, e' mellett a' *Vékony ér* jelenleg Szántó föld, melly a' fentebb említett nagy völgytől sokat szenvedett az ár víz idejében, — a' Kis Makkodnak részei: *Kis Makkod*, *Meggyes érhát*, *dögös porong*, *tárkányzug*, *Ökörtelek*, *almás sziget*, itt volt hajdan egy illy nevű csárda állással ellátva a' Kabáról Karczagra vezetett ország utban — továbbá találhatik a' *Nagy Makkod*, melly jelenleg Szántó, kaszálló 's legelőül használtatik, de Szíkes természeténél fogva nem nagy sikerrel, ennek része: *Nagy telek*, *Kányás fertő*, *Tárkány sziget*, *kerülő halom környéke*, *kék lapos*, *határ laponyag*, *leleges*, *Makkod oldal*, *Makkodhegy*, ezen határ részen vágatott szinte a' legszebb nád csaknem az 1852 évig, 's nagyobb részben Csíkász-halászat végett használtatott, jelenleg a' rétségnak semmi nyoma. — E' helyen meg említendő az *árok hát ut*, mely Kabáról ez előtt mint egy 30 évvel Karczagra országutul szolgált, 's az előtt semmi előfogat, avagy teherszállító kocszi Pladány községén keresztül nem ment. —

Tovább menve találhatnak a' *Péter deák*, *Csonka dűlő*, *Makkod halma*, — melly egy ott fekvő halomról nevezetük így. — *Hangás*, *Akkordás* — hol részint az ugy nevezett beneficiatusok, részint a' volt nemesek által ugy nevezett accorda mellett birt földek tulajdonosainak birtoka fekszik — *Gara*, *Karikás*, *Bojárhalom környéke* — melly dűlőben egy halom van — *Tóth*, *Barnyilapos* — a' hason nevű családok birtoklása után — *Régi kávéskut dűlők*, mellyek mind szántóföldek.

Ezután következnek az ugy nevezett urbéri földek, követtkező adóigleni munkálatok szerinti elnevezésekkel: — *Uj kávéskut I., II., III. dűlő*, *Bojártelek* — ezen téren hagyomány szerűleg a veres barátoknak kápolnája volt, mellynek maradványai jelenleg is láthatók — *Csárda* — melly azért nevezetük így, mert ezen dűlőben néhány évvel egy csárda volt, melly igen kis szerű volt mind a' községi lakosság, mind a' Nádudvari, kabai 's bárándi pásztorok által. — *Bodor kert*, *Kárai dűlő*, melly az itteni Kárai nevet viselő nagy család által birtokoltatik nagy részben, — *Bangó kut dűlő* — melly egy a Bangó család földjén ázott nagyszerű sír

kuttól vette nevezetét. *Sas halom* — ez a' dűlő legszélső a' határnak Nád Udvar, 's Kaba felől eső részén, mellynek északi részén 3. határomb u: m: a' p. ladányi; kabai; 's nádudvari vannak egymás mellett. —

Ezen utóbbi dűlőtől át menvén a' régi *debreczeni ország uton* tul találhatik a' *Gunárhát*, vagy *Körös ér hát*, melly szántó föld.

Ezután következik a' Kir. Köz alapítványi Uradalom ki válólagos tulajdonához tartozó *Eperjes lapos*, melly leginkább kaszálló, legelőül, kis részben most Szántó földül is használtatik. —

Ezután jön a' *Nagy sőre járás* két dűlője, Szántóföld hol a' beneficiatusok, 's accordatusok földje egy része fekszik, ezen két dűlő közt fekszik az *Eperjeshalom*, hol a' Kir. Köz alapítványi Uradalom által nem kis szerű fa iskola létezik, egy rendes fizetéssel ellátott kertész felügyelete alatt, honnan a' környékben több ezer csemeték szállítatnak, itt van egy nagyszerű domb, mellyen csinos kertész lak van. — továbbá a' *Kis sőre járás* 6 dűlője, *Namény alja* hasonlóul Szántó föld, ezután a *köz legelő* mellyben foglaltak a' *Rcathol. temető*.

tovább menve találhatik a' *futakegyháza* — melly a' rajta keresztül ment 's a' *kék Kálló* vize által — melly a' régibb időben nem csekély károkat okozott — ápolit *futakértől* neveztetett, de melly már most tökéletesen kiszáradt, — melly jelenleg nagy részben szántóföldül, kisebb mennyiségben kaszáló — és legelőül használtatik; e' mellett fekszik a' *Váradifenek*, *Farkas ordító* — melly a' régibb időben nagy mérvben termett gazban lakott farkasoktól vette nevét; — a' *N. Váradra menő ország ut* két részre hasított — *Szénás derék*, melly egészen kaszállóul használtatik: — ezután a' *Várad halom dűlő*, egy illy nevezetű halommal ezen határrész tulajdonképen kaszálóul volna ki osztva, de nagy részben már Szántóföldül használtatik, mit szinte a' mellette fekvő *Szunyogzug*, *Garaj melletti dűlő*, *Hegedős hát*, 's *kettős halom*, melly két egymáshoz közel fekvő halomtól veszi nevezetét, ennek szomszédságában van a' *Kovács tava* és a *Jó Ferencz laposa*, melly az Udvari dűl, [!] itt meg említendő azon kis csatorna, melly a' Bárándi határ észak felől eső részéről a' legközelebb említett határ részeken keresztül ásatott, 's a' Kék Kálló levezetésére szolgált rajta két téglá hid, egyik a' várad, a' másik az Udvari ország utban, jelenleg víznélküli; ezen kis csatorna a' Kálló vizét a' nagy rétbe vezette.

A' most említendő határrészek a Kir. Köz alapítványi Uradalom költségén 1839 év végén kezdett, 's 1841 évben be is végzett nagyszerű töltés által a' Kálló, *Berettyó*, 's *Tisza* árjától meg mentettek, ez ideig nagyobb részben csak gyikényt, nádat, 's más vízi

növényeket termettek vizi madarak tanyái voltak, mint szintén hal – 's csikkal bővültek, csak hátsabb részei szolgáltak marha legelőül, 's némű részben kaszállóul, melly sok de nem apró széna, hanem gazos takarmány termett leginkább a' szabályozásidőtől fogva a' haszon bérlők által folytonosan mivelteván, 's marha által töretvén jelenleg jó Szántó földek, kaszállók 's legelők lettek, ilyenek: *Szőke sziget, Új helyi porong, Szani fenék* – melly közlegelő, – *Érsziget*, melly a' fentebb A.) pont [I] említett nagy értől veszi nevét, 's itt van a' *reformatusok régi és újabb temetője*, hol egy egy meg lehető nagyságu domb van, melly *Boldogasszony halmának* nevezetik; hol a' reformatio előtt *kápolna* volt a' *Szűz Mária tiszteletére*, ettől nem messze két malom helye látszik, melly száj hagyományilag a' gótok bitoka volt – *Janó porong, Csekevész, Föld égés* – mi onnan vette nevét hogy az hajdan turfa természetű volt, 's midőn a' rét szántsándékból meg gyújtattott, a' tűz itt szinte leghatalmasban uralgott – *Tapogatós* – mi onnan vette nevét hogy az árvizek alkalmával a' mélyebb derekából a' víz ezen térre lejővén a' halak, itt azokat nem hálóval, hanem csak fűz fa vesszőkből kosár alaku ugy nevezett tapogatóval fogdosták különösen a' lakosságnak szegényebbjei; *Két kís domb környéke, Gatály, Borzas* – itt van egy nagy halom – *Hamvas, Borzas fenék, Göndörporong, Harsány zug* – bizonytalan a' már most nem létező Harsányi család által használt tér – *Ürmös porong, Lipót fenék, Kocsordoshát* – az illy nevű növényről vette nevét. – *Bodó sziget, Czinderlajos, Középhát* – melly az árviz alkalmával szinte közepét tette a' víz által nem nagy métekben elfoglalt téreknek –, *Poroshát, Ördögös*. –

A' most meg nevezendő határ részek a' fent említett töltésen túl nyugotra feküsznek, 's *régi puszták* névvel neveztetnek, miután az ár víz alkalmával kivéve a' dombosabb helyeket viz által boritattak, Nádat 's más vízi növényeket termettek, jelenleg azomban az árviz megszűnvnén nem csak legelő 's kaszállóul, hanem Szántó földül is használatnak, ilyenek: – *Dani sziget, Peres zug, Hajnalzug, Kenyeres zug, Pósáros, Kenyeres telek alja, Fejzsés sziget, Fejértó* – ezen 5 darab a' mentesítettékhez van szakítva – *Ürmös, Fejértó zug, Zabsziget, Jankóné, Nagy és Kis Magdó, Nagy Czompós, Atyók, Kís Czompós, Bába porong, Peselő, Sebes ér sziget, urbéri rét* – mi a' volt jöbányok nádlásbeli illetősége – *Kís Rákos, Csikász porong, Nagy Rákos, Notáros porong, Rákos porong, Nagy és kís köz porong, Bessenyő porong és domb, Nagy Kárászos* – az itt nagy mennyiségben tenyészett kárász haltól – *Horgas, Csantos, Czégerés, Kerektiszta, Kís és Nagy Zódom Kis Kárászos, Szilas, Kís és Nagy kigyós* – a' hajdan itt nagy mértékben volt kigyóktól – *Kun ér fark vagy sziget* – a' Kunsággali határos voltát

ról veszi nevét – *Bánfi zug, Sebeslajos, Tövise, Kis és Nagy Búszke sziget, Székely porong, Marczy porong, Battonyás* – a' Kir. Közalapítványi Uradalom nádasa, de haszon bérben van adva mint minden e' határban birtoka, – *Gyékényes köz, Török porong, Mályvás, Óldal 's Hosszú-Sándor, Kis Korgó, Korgó porong, Nagy Korgó* – itt volt az egész határban a' legméjebb víz hallal nagy mértékben bővülködve, most Szántó földül nem nagy sikerrel használtatik, *Siposné, Kővágó, Gyilkos porong, Kis Sándor, Lukács domb környéke, Mérges sziget, Kerek lapos, Mérges part* – ezen 2 határ rész meg van mentesítve – továbbá *Kiskun lapos, Czigány sziget, Nagy orsolya, Nagy Kunlajos* – melly a' Karczagi mint Nagy Kunsági határrali Szomszédsga folytán nyerte nevét – *Tolvajos, Sebespart* vagy jelenlegi néven *Honvéd sziget* – az 1849 évben különböző helyekről itt bujdoslott honvédekről – *Hid láb, Révzug* – hajdan itt kompon jártak át az utasok Karczag felé, 's innen az elnevezés – *Hortobágy folyója*, mellyen egy 40 öles fa hid létezik, mellyen történt a' Karczag fele a' közlekedés felsőbb helyen engedélyezett vám szedés mellett, most azomban a' vasut mellett délre történik az, csak a' Nádudvar 's környékéről járnak ezen hidon, ezen tul van a' *Sz. Ágotai vendégfogadó* észak nyugot közt egy nagy szerű dombon, hol a' tulajdonképeni fogadó épületen kívül nagy pincze van, a' dombnak a' Hortobágy felőli része ha meg ásatik, tömérdek csont taláztatik benne, mi azt igazolja, hogy e' tájon hajdan igen nagy csaták lehettek, 's az itt elhullottak temetője volt, hagyomány szerűleg ezen dombon a' veres barátoknak kolostora volt, régebben pedig itt *Ágota Kisasszony kastélya* létezett, ki a' Karczagi határban lakott Zádor nevű urfival – mert ma is illy elnevezés él a' nép ajkán – előbb igen nagy ellenségeskedésben élt, később azomban ki békültek, 's talán még házas társak is lettek – *Ágotazug, Bírólajos, Bodazug, Révhalom környéke, Nagy kerülő*, – meglehető nagyságu tér, 's hihetőleg onnan vette nevét, hogy a' Karczag felé menőknek e' tájon igen nagyot kellett kerülniek, mig az árvizek meg nem szűntek –, *Sólyom fertője, Salamon, Meggyes* – ezen téren 's a' hozzá tartozó részekén volt a' Kir. Köz alapítványi Uradalomnak kiváltólagos házi gazdasága szép sikerrel 1853 évig, most azomban haszonbéreltetik – *Kulipingyó*, – a' *Karczag felé vezető országutban*, melly nevét az előtt 25 évvel még létezett igen kis szerű föld alatti korcsmától vagy pingyótól vette – *Istenes domb környéke*, – mellyen hagyomány szerűleg *Kápolna* volt mit a' nevéből bizton lehet gyanítani – *Mérges halom környéke, Kárai fertő, Lévai fertő, Mérges halom eleje, Baraczkos fok, 's hát, Horvát lapos és kosár, Kis Kerülő, Tégláspart* veres barátok lakhelyje száj hagyomány szerint, – *Hódostózug, Nyakvágósék* – ezen

határ részben egy nagyszerű halom *Nyakvágó halom* névvel, hol állítólag a' régibb időben a' nyakazások történtek, ez előtt pedig 6–7 évvel némely lakosok kincset gondolván ott ejteni, sok ideig nagy munkával ásták, de minden eredmény 's siker nélkül – itt meg emlitendő az Uradalom költségén készült nagy csatorna, mely a' Nád udvari határtól egész a' p. ladányi rétségig nyulik, az eső hó 's árviz vezetőjéül szolgál, ezen csatornán van fahíd a' Karczagi országutban; – *Serke fok, Örűnyomás*, – mely az uradalom által nagy mennyiségben tenyésztett örűk helyétől veszi nevezetét – *Farkas ér hát, Farkas sziget* – mely határ részek, bár közel vannak a' községhez, a' régibb időben a' farkasoknak nagy tenyész 's lakhelyök volt, jelenleg leginkább Szántó földül használtatnak. – *Hármas, Kis és Nagy Göre, Nyakvágó halom környéke, Kerek lapos oldala*, mindnyájan Szántó földek, *Álomzug, Saslapos közlegelő*, – végre a' *Német sziget*, mely a' község 's Szöllős kertek közt északra fekszik, Szántó, kaszálló 's legelőül használtatik, 's ezzel befejeztetik Püspök-Ladány község határa. –

A' község egész területe az adó ideiglenigi munkálat szerint – mely az 1840 év körül készített 's Megyeileg meghitelesített mérés szerinti telek könyv után készült következő

Szántó Föld	9.458	189/1600 hold
Rét vagy kaszálló	5.690	455/1600
Szöllő	247	1534/1600
Legelő	10.014	339/1600
Nádas	1.911	–
Összesen	27.301	914/1600 hóld
Haszonvehetetlen	4.650	
Be nem számított		
belső telek	397	800/1600
Fő összeg	32.349	101/1600 hóld

Pladány Julius 22. 1864

Szabó István msk Jegyző.

Nádházi Bálint msk főbiró

Nagy Sándor mk Eskütt

Darótzai Péter mk. Eskütt

Hely nevek

Szabolcs Megyében kebelezett Sááp községből

1. Sááp Községe tartozik Szabolcs Megyéhez, ennek pedig a' Nádudvari Járásában. –

2. Sááp Községnek mint a' kéznél lévő régibb ügy iratokból, de meg a' mostanság is használni szokott pecsét nyomóján létező kör iratokból, mely

ekként áll – Sápi pecsét 1666. kitűnik hogy mindenkor azon egy neve létezett, Azonba a kéznél lévő régibb ügy iratokban a község neve nem mint a pecsét nyomón három betüből áll, hanem Négy betűvel van leírva két á á betű használtatik és pedig így Sááp. – Hogy a' pecsét nyomó csak egy Á betűvel van, a' hogy a pecsét metszése nem helyben 's nem helybeli által met-zetvén az idegen metsző egy egy szeri meg hallás után sajtáságos kiejtő módon metszette egy á val és miután nem sokat adtak arra, hogy a fel vett Név állandóan megtartassék meg maradt maiglan is az egy á betűvel metszet pecsét nyomója.

3. A' Községnek soha más elnevezése nem volt

4. A' községnek leg korábbi említése történik 1396–1437, Midőn Sigmond Császár és Király Sááp nak Nemesi szabadságot engedni mondatik. Továbbá 1457–1490. I-ő Mátyás Király is kedvezőleg viseltetett a' Sáápi lakosok iránt.

1624-ik évben Bethlen Gábor fejedelem a' Sáápiaknak nemesi igazairól kedvező sikerrel tétet vizsgálatot. –

1662-ik év Mart 22-én Petheő 'Sigmond, 's ónod vára Fő kapitánya a' Sáápiakon és Földesieken (:község:) csavargó katonákat, úzetni, fogatni 's magához vitetni parancsolja. –

1662 Julius 21-én Sennyei Ferencz Kállai vár Fő Kapitánya a' Bajomi (:Bihar megyében eső szomszéd község:) vár őrségnek azt parancsolja, hogy a' Sáápiakat háborgató Katonákat segítsen el fogni 's Kállóba vinni.

1663 ik évben Hadadi Gróf Weselényi Ferencz Nádor a' Sáápi 's Földesi (:Szabolcs Megyében fekvő szomszéd község:) népet ingyen szállásoló tiszték 's vitézek által nyomorgattatni nem engedi –

1667 ik év Május 31-én a' Sáápi követek Drínápolyba arany porral hintet óltalom levelet nyerne, mely szerént a' Nagy Várad Kadinak parancsoltatik, hogy a' Sáápiak ne háborgattassanak, 's a' defterdár töllök nekivánjanak mint a' levélben törökül meg van írva. NB Ezenlevél a' Nemzeti Múzeumnak felküldetett. 1689 ik évben Gróf Karaffa részére kívánt adót Sááp megfizette, de némely Földesiek nem, a' Szent Miklósiak (:Szabolcs Megyében Földes községe határan létezik:) pedig éppen nem; miért is Szent Miklos határa elosztatott. Itt meg jegyeztetik hogy a' Szomszéd Földes község határanak egy része Szent Miklós név alatt maig is ismeretes, és ottan a' helység fekvése tökéletesen személhető. – Illy köz érdek nélküli iratok nagyobb számmal léteznek. Van pedig Sááp birtokába egy Leopold királytól nyert adomány levél, mellynél fogva a' Sáápiak Hidvám jog gyakorlatot élvezhetnek 's élveznek is.

Szöbeli adatok nyomán meg jegyeztetik, miként a Hidvám jog gyakorlat élvezetét igazoló Leopold királytól nyert adomány levél a' Sáápiak által Leopold Király idejében 48 óra alatt önnön saját költségükön épített és a' Király hadseregeinek tetemes előnyére szolgált Hid nagy hord erejű csinálási cselekmény eredménye

5, Azon kérdésre hogy népedeshetett [!] felvilágosítással nem bírni

6, e kérdésre szinte nem adatik felvilágosítás.

7, A' község határán elő forduló elnevezések és pedig a' *Sós fertő dűlő*, melly mostanság szántó föld hajdan vizenyős helyiség, salétromot, szék sót, 's meg történt miként a' létező sóban beteges egyéniségek üdítés véget fördöttek; de említik miként egy részén annak vizével mint sós vízzel kenyeret sütöttek. — *Halas tó dűlő* mai nap szinte szántó föld hajdan vizes, 's Nádas, sőt halászható volt. *Kákás dűlő* szinte lapályos helyiség volt mostanság szántó föld. *Nagy gát part*. *Kis gát part* alatti dűlők mellyek régebben gátolás által víz mentesnek tétetven termökké lettek. *Három völgy* szinte szántó föld mai napon, ezen dűlőben látható a' *harom ér* által képezett völgy vette nevezetét. *Inacsérdűlő* ezis szántó föld hajdan Vizenyős hely. *Derék réti dűlő* ez még csak egy év tizeddel Nád termő helyiség volt, úgy hogy a' Sáápi házak fedele nagyobb részben innen került, mostanság pedig igen jó szántó föld. Ezekből a' Dűlők elnevezéséből is egyelőre kitűnik miként hajdantan a' Sáápi határ vizes, posványos nádas lapály volt. —

A' mostani templom helyén hajdan egy más Szent ház állott Szent Péter tiszteletére építve mellyhez északra második szomszédság volt Topa nevezetű lakos telke (:a' községben mai napon is sokan vannak ilyen néven:) melynek idő tálya 1396 ik évtől az 1437 ik évig.

Az 1000 lelket kevéssel halladó Sááp községében régebbi időtől fogva az 1848-ig két tanács volt, és pedig egyik a' Nemeseké, másik a' volt adózóké, de nem jobbágyok, mivel ezen adózók is mind Nemesi Curián laktak 's nemesi földeket birtokoltak. —

A' fent leirt 's 1666 év számmal ellátott pecsét nyomó a' Nemesekének lenni mondatik 's mai nap is ez használtatik; de van a' község birtokába egy más pecsét nyomó, Mellyet a' volt Nem Nemesek vagy mint nevezve voltak Adózók használtak, ennek felírata a' következő Sigil: priv: Curial: possess Sááp 1654. mind két ide lenyomva bemutatjuk. —

Kelt Sáápon Majus 30-án 1864.

Sááp Község Előljárói

Topa Pter fő bíró mk

Sófy László mk Jegyző

PECSÉT PECSÉT Mind

Szakoly község

Szabolcs Megye Nádudvari járásában fekszik.

A' községnek tsak egy neve él most — *Szakoly* — hadan Zokol-nak iratott bizonyosan volt birtokosa a' Zokoli családról.

Hogy a' község mikor említettik leg korábban? nem tudatik.

A' környék 's szomszéd községekből népesített a' múlt század közepe táján, mikor egy itt levő — a nép állítása szerint volt Rác templomot — a' Reformátusok fel fogtak 's ki javítottak. A' görög catholicusok később építvén magoknak templomot.

A' község határában elő forduló tophographiai nevek:

1, -ször A' község közepén egy 2 höldnyi ki terjedő most azonban ki száradt tó, *Mosó tó*, szép tiszta vize lévén, itt szoktak mosni, 's nevét innét vette.

2, -er *Balkányi úti dűlő*: a' Balkányba vezető út északi oldalán fekvő szántó földek.

3, -or *Szakoly szeg*: éppen Balkány alatt épült egy nehány ház.

4, -er *Szőllős kert*: 80 höld ki terjedéssel; középszerű jó nyíri bort terem.

5, -ör A' község köz legelője: 97 höld kiterjedéssel homok buczkás hely.

6, -or: *Nyires* a' volt urbéresék szántó földje.

7, -er *Váta dűlő*: egy közte levő *Váta* nevű rétes helyről, mely nevét honnat vette? nem tudatik.

8, -or *Kállai úti dűlő*: a' *Kállóba vezető út* két oldalán homok dombos föld, szinte a' volt urbéresék szántó földje.

9, -er *Dugói dűlő*: név eredete nem tudatik.

10, -er *Tökös hegy*, magas homok hegy.

11, -er *Miklosi* hajdan erdő, most sivatag homok szántó föld.

12, -er *Kerek rét*: jelentékeny ki terjedésű, 's kerek kaszálhatatlan zombékos hely.

13, -or *Zsákos csere* — hajdan cserjés, most sivatag homok.

14, -er *Barom lak* — hajdan cserjés 's legelő levén, nevét is innét vette.

15, -ör *Fekete erdő* jelenben tsak cserjés.

16, -or *Szőllő föld*, hajdan szőlős kertnek akarták felfogni, azonban nem sikerült, tsak a' neve maradt fenn.

17, -er *Pap rét* — hajdan a' papok által kaszálattott, innét vette nevét.

18, -or *Csarna halma* meg lehetséges emelkedett-ségű homok domb, név eredete nem tudatik.

19, -er *Salamon rét* — zombékos kaszálhatatlan rét.

20, -or *Bálint hegy* — terjedelmes homok hegy, név eredete nem tudatik.

21, *Ordas erdő* 's farkasok tanyája lévén a' farkasok ordításától vette nevét.

22, *Erdő allya*, a' mellette levő erdőről.

Szakoly Junius 23. 864.

Máté Pál Jegyző

Szentmiklói Sándor községi bíró

Szűcs János hites

Felelet a' helynevek összeírása tárgyában

feltett kérdő pontokra

Szováth Helységből.

1) Szabolcs Megye. Nádudvari járás, székhely jelenleg p. Ladány, hová Szováth helysége tartozik.

2) A' Községnek most egyneve van életben.

3) Más elnevezése a' helységnek hajdan sem volt, hanem hajdan Zováthnak íratott.

4) A község neve legkorábban 1609-ben említettetik.

5) Honnan népesítettett? nem tudatik.

6) A' név eredetéről nem tudatik semmi.

7) A' község határában előforduló topographiai nevek következők:

Nagymező, a' szoboszlai, kabai, tetétleni, Földes-Szentmiklósi és derecskei határok környezetében, szántó és kaszálló földek, hol hajdan oly nagy gazok termettek, hogy a' szekér sem látszott ki belőlök. *Censusos föld*, a' derecskei határ mentén, szántó, kaszálló föld, a' zsellérek haszonbéres birtokában. *Veresszék dűlő*, a' derecskei határ mentén, szántó és legelő föld, apró veres fűvek teremnek rajta. *Hosszúszek*, a' szoboszlai határ mentén, szántó és legelőföld. közepe végig székes. *Szörös halom osztás*, a' szoboszlai határ mentén, szántó föld, hajdan a' benne fekvő halom környékén, lekaszállhatatlan szőr természetű fű termett. *Telek dűlő*, a' szoboszlai határ mentén, szántó föld, hajdan a' községnek itt majorsági gazdálkodása volt. — *Síska osztás*, a' szoboszlai határ mentén, most szántó és kaszálló föld hajdan legelő volt, és széles levelű síska fűvet termett. — *Zsíp halom osztás*, szántó föld, a' szoboszlai határ mentén. — *Báshalom osztás*, szántó föld a' nagymező és a legelő föld között, mindenik a' benne lévő hason nevű halmokról. — *Legelő föld*, a' helység közelében, legelésre használtatik. *Gerendahát*, szántó föld, egy hosszú sziget melyet a' paprét csaknem egészen körül vesz, közepén szinte egy völgy nyulik el, mihez képest a' hátsabb része gerendaként fekszik végig.

Ezek az egész határt magában foglaló főbb elnevezések, a' részletesebbek következők, úgy mint:

Temető sziget, szántó föld a' temető mellett, melyet a' *kösel* és a paprét csak nem egészen körül vesznek. — *Hegyes halom zug*, szántó és kaszálló föld, nevét veszi azon hegyes szeglettől melyet a' *kösel* a' szoboszlai határral össze jövetelénél képez és azon halomtól mely ugyan itt van. — *Kisbocskoros*, *Nagybocskoros*, szántó és kaszálló földek, hol többnyire sárban kell járni és sárga ragadós. — *Pányi zug*, most szántó, hajdan a' leg alkalmasabb legelő föld, 's a' pásztorok kedves tanyázó helye. — *Kolopter*, szántó föld, a' múlt században a' jobbágyoknak öl számra osztatott ki. — *Roszkút dűlő*, régebben egyik része pogácsás, másik része meggyes, szántó földek, ezen vad megy fák vágattak, amazon szép tavasz buza termett, mostani nevét egy ottani rossz kuttól vette. — *Nagyvölgyhát*, régebben *Lórmos* és *Meggyes* szántó föld, ezen szinte vad megy fák vágattak, amazon sós lórom termett, mostani nevét a' rajta végig nyuló mély és hosszú völgytől vette. — *Vasútlás*, hajdan gyökeres szántó föld, a' szántó vasat hamar elrontota, 's ez okon a' kovácsot oda egész hétre kiszállították. — *Kávás kút dűlő*, szántó föld, egy jól készített régi fa kuttól. — *Pusztá egyház dűlő*, hajdan templom lehetett ott, hol jelenleg is sok kövek találatnak. — *Miklósi határ dűlő*, szántó 's kaszálló föld a' földeshez tartozó Sz. Miklósi pusztá mellett. — *Kís kút dűlő* szántó föld, egy ott levő kís kuttól. — *Nádaskút dűlő*, szántó föld és kaszálló, egy nádas szélén ásott kuttól. — *Dobány föld*, hajdan dohányt jelenleg lóherét természetnek benne.

Halmok: *Bábistó halom*, a' temető szigetben a' paprét mellett, Bába István nevű ember itt halt a' paprétbe. — *Bagosi halom*, a' temető szigetben eredete nem tudatik. — *Hegyes halom*, a' fentebb említett hegyes szeglettől. *Pányi halom*, igen alkalmas pásztorok tanyája. *Zsíp halom*, csak nem egészen elenyészett, eredete nem tudatik. *Bás halom*, a róla nevezett szántó földeken, ez utóbbi, a' legelőn mellette eső *Törökszigettel* együtt törökök tanyája, hagyomány. — *Szörös halom*, a' róla elnevezett szántó földön, lekaszállhatatlan fűvet termett. — *Dienes halma*, a' Szováth Szoboszlai határban, hajdan Dienesné nevű Szoboszlai asszony boszorkányságért azon halmon égettét meg. — *Babós halma*, a' telekben, környékén hajdan sok hüvelyes babó termett. *Szérdák halom*, a' legelőben, eredete nem tudatik. — *Pusztá egyház domb*, a' róla nevezett szántó földön hajdani templom helye. *Hármas domb*, a' földes-szentmiklósi határ közelében, ugyan annyi sírhalmoknak tartanak, de hogy háború vagy pestis alkalmával készültek é nem tudatik. — *Bodó halom*, ilyen nevű juhászról neveztetik. *Juhász domb*, régebben juhászok tanyázó helyje. — *Tő határ domb*, szováth, szoboszló, kabai határok össze jövetelénél. *Szeglet határdomb*, Derecske felől, hol a' só út a' szováti határba jön. —

Völgyek: *Oláh kátyó*, a' síska osztásban, hajdan Oláh nevű ember halt bele, hagyomány. *Nagyvölgy*, mely hosszú és mély a' róla nevezett szántó földek közt. *Lelt kút völgy*, a' bás halom osztásban, hajdan ezen völgyben kút ásás alkalmával egy lecsinált fa kutat találtak. *Bás völgy*, a' bás halom közelében, lásd felyebb. — *Malomút lapos*, hajdan e' mellett jártak a' derecskei vizi malomba. — *Paplapos*, legelő szélben, hajdan az ekklesiának volt e' mellett földje. — *Mogyorós lapos*, mogyoró gyékény termett benne. — *Határlapos* és *Sós lapos*, a' határban Derecske felől, ez utóbbin néha szék sót seperhetni. — *Ürmös*, víz állás és kaszálló, sok bárány üröm termett benne. *Kálló lapos*, kaszálló a' Nagymezőn, a' *Kálló eréből* szakad ki 's a' derecskei határból jön a' szováthi határba.

Kutak: *rózsás*, 's *kotszegi kút*, leg inkább a' helység ugyan azon részén lakók isznak belőle. — *Árpás kút*, eredete nem tudatik. *Forrás kút*, környékén források vannak. — *Szőke kút*, Szőke Sándor készítette. — *Ménes kút*, a' legelő földön, ménes 's gulya használatára szolgál. — *Kő kút*, a' legelő földön, anyagjáról neveztetik így. —

Nádasok: *Nagy rét*, vastag hosszú nádatkat terem. *Káka rét*, több káka mint nád terem rajta. *Kaszás róna*, a' nádasok közt, hol nád sem káka nem terem, régebben Kaszás nevűek földje nyúlt oda. — *Határ tisztája*, a' szoboszlai hátárnál sík vizes tér a' nádasok közt. — *Pap rét*, hajdan itt vágtak a' papnak tűzre való gázt. —

Kertek: *Kotszegi kert*, *rózsás kert*, a' helység ugyan azon nevű részeinek közelében. — *Temetőkert*, a' temető mellett. *Hollós kert*, hajdan hollók fészkeltek benne. —

Tekeres ere, *Kösel* vagy *kösi ere*, egy ér, mely a' debreceni határban veszi kezdetét, a' sárándi, derecskei, szováthi határok egy részében tekeresnek, tekervényes folyásáról, Szováth helységtől kezdve pedig Köselnek neveztetik, 's ezt több határokon megtartja míg a' Hortobágyba nem szakad; ennek ki szakadásai a' fentebb említett Mogyorós lapos, paprét, és Ürmös laposok.

Kis Csokos, *Nagy Csokos*, székes tavak, eredete nem tudatik. —

Hogy Szováth helység határán létező helynevek a fenírttakban mind befoglalva vannak, bizonyítjuk. Kelt Szováton, Majus 4-dikén 1864.

Nagy Sándor mk bíró

Szőke Sándor mk eskütt

Gyulai János mk községi tag

öreg Somogyi Péter mk

Kaszás József mk eskütt

öreg Somogyi Mihály mk.

Körtvélyess Bálint mk jegyző

PECSÉT

[Az ovális pecsét ovális. irata: Szováth község pecsétje]

Helynevek

Téglás községből, Szabolcs megyéből.

1. „Téglás” mező város fekszik Szabolcs megye Nádudvari Járásában.

2. a községnek egyedüli neve „Téglás”.

3. nem is volt soha más elnevezése.

4. A községnek egy régi protocolumában mely 1699-ik évben kezdetett meg már mint Téglás helység emlittetik: amikor is rendes Tanácsa Birója Jegyzője 12 esküdtje volt. —

A községnek másik Jegyzőkönyvében mely 1793-ik évben kezdetett meg — mikor is Téglás Camaralis jószág volt, a lakosok neve le lévén irva — azon időben Tégláson 135 gazda vagy családfő volt.

a Refta egyháznak szinte 1793-dik évben készült s megkezdett protocolumában a helységnél levő egy régi levél emlittetik, de a mely jelenleg nem találtatik — mely 1621-ik esztendőben I-ső Rákóczi György fejedelemtől adatott a községnek.

5. Hogy Téglás honnan népesítettett, biztosan ki nem nyomozható — szó hagyományból annyit lehet kitapogatni vagy gondolni: hogy már a Tatárok Magyarországon pusztításakor fenn állott — bár nem mostani helyén, — hogy tős gyökeres magyarok lakosai annyi bizonyos.

A Refta egyháznak már fentebbi pontban említett protocolumában szóról szóra e' van: „Hogy ezen Téglási refta Keresztyén ekklesia már az elmúlt Századokban virágzó lett légyen (:noha nem ezen a helyen volt, a hol most vagyon a helység, hanem közelebb H. Hadház városához, de a multt Század végén elpusztult, és onnan még ma is „Teleknek” hivattatik;) és hogy akkor is a mint most, és jelen levő időben, ennek lakosi, Elöljárói, Birái Tanácsos férfiai igaz Reformatus Keresztyének voltak — ezekről nem csak az uri sz.. asztalhoz való egyik arannyal megfuttatott pohár, melynek felső részén kívül ilyen felül v. Suscriptis vagyon: „IN HONOREM DEI: ET VSVM ECCLesIAE TEGLas: HOC POCulum: CoNcLiT ANNA GARÁZDa CoNSORS + IACOBI VDvari ANNO 1657. DIE 6 JAN: és edgyik kannak melynek az oldalán kívül ez az irás vagyon: NAG KÁLOBA LAKOS SZIGÁRTO MIKLOS NAG PÁL HADNAGSÁGABAN VALO. 1648. BORBÉLY KATVS a fenekén pedig: TEGLas VÁRASA KANnAJA.”

Hogy ezen mostani helyén a városnak mikor telepedtek meg nem bizonyos. de ezen régi idézett protocolumokban emlittetik hogy 1703 évben Tiszteletes Ujfalusi Péter uram prédikátorságában épített azon templom, mely a most jelenleg fennálló s 1783—1786-ig épült templom előtt fenn állott. —

Szöllő földet nyertek a lakosok a Camarától 1792-ik évben; mely szőlős kert mai napig is fenn áll 6, A névnek eredete nem tudatik.

7, A község határában előforduló topographiai nevek:

Telek: kaszálló föld, hagyomány szerint a város első települési helye.

Kis rét: a község legelője közepén levő kis rétes tótól vette nevét.

Strázashegy a kis rét legelő szélén fekszik a városhoz közel nagy homok domb vagy hegy.

Elő gyakor Község erdeje a Kis réttől Keletré közel a helységhez.

Szent lélek földje: nagy legelő, fele a község, fele a földes uraság birtokában: régebben „Vér völgyének” nevezték. déli részén van 4 halom, melyek formájuk s fekvésükről ítélve csatában el esettek temetkezési helyei — hagyomány szerint a Böszörmény Nánás Dorogh Hadház és Téglás között lakott rabló ugynevezett Vidi Rácok, az egyesült fegyveres népétől itt érettek utól támadtattak meg, s konczoltattak le.

Derzsi Mészár szék: erdő a Szent lélek földje szomszédságában.

Dank hegy erdeje: erdő.

Nagy erdő: “

Czégény laposa tisztás a Nagyerdőn.

Ökör kut laposa “ “

Vad alma kut laposa “ “

Anglin erdő: régi fás erdő közepén konyha kerttel

Gyula halma: nagy pusztá Gróf Degenfeld Imre ur birtokában. észak keleti részén van egy nagy halom a tulajdonképen ugy nevezett *Gyulahalma*, melyről a pusztá is neveztetik, szép magas fekvésű halom, tetején régi kerek árok, vagy sáncz látszik; ugy az allyán is, hagyomány szerint Gyula vezér itt ütötte fel sátorát, itt táborozott. — valóban e halom tetejéről gyönyörű síkságra van kilátás: különösen míg fákkal e térség annyira be ültetve nem volt.

Gyulahalmi dűlő: szántóföld a közönség birtokában a Gyulaházi pusztá mellett nyulik el.

Máté hegy: homok domb különben szántó föld.

Falu szállása: mintegy 60 hólányi rétes kaszálló föld.

Ördög árka vagy *Csörsz árka:* az egész határt Észak keletről Dél Nyugot fele keresztül metszi a mélyedés — bár mindég mivelés alatt van — most is tisztán kivehető — innen gondolható hogy hajdan valami nagyszerű sáncz lehetett, hagyomány szerint Csörsz vezér készítette.

Kelt Téglás Junius 2. 1864

Ecsedi I. Jégyző

Hely nevek

Szabolcs Megye, Tetétlen községből

1. A' Megyének, kerületnek, Járásnak neve, hová a' helység tartozik? — Szabolcs Megye Nádudvari Járás.

2. A' községnek hány féle neve él most, melyik neve bír hely beli el nevezéssel vagy el terjedéssel, melyik ősmertes ország szerte? „Tetétlen községnek Csupán egy neve volt, és van jelen leg is, és ez ősmertes ország szerte”. —

3. Volt e' hajdan a' községnek más el nevezése, vagy tán csak külön féle kép íratott a' mostani hely név?

„Hogy a' községnek volt e' a' hajdan korban más el nevezése, azt ki deríteni nem lehet: az írott levelek, és száj hagyományok után csak annyit tudhatni, régenten itt helység nem létezett, pusztá volt, 's akkorában az Árpáddal kijött Huhot nevű, később Bajoni nevet fel vett Család birtoka volt, ki e' környéket Bajmot is bírta, volt, mely Család a' Mohácsi ütközetben Bajoni Jánosban ki halván, lett e' pusztá be népesítve mint korona birtok először”.

4. A' község mikor említettik leg korábban?

„Mídon mint korona Jóság leg először be népesítettett 1646 körül; de ez az első telepítvény nem soká állhatott fen, az akkori vészes idők elpúszították, erre nézve egy régi írat maradt fen Tetétlen község levél tárában mely így adja elő a' község Semivé tételét:

„Tököli Imre Erdély fejedelem Kurutzai, és a' török segéd Sereg Debreczen környékén táboroztak 1686 Mártius 26-án és így Tetétlen környékére is esett egy jókora csapat, fő tábor helyül használtak a' község közepén ma is látható magas dombot, mely *Kúrúcz halom*nak neveztetik, ettől nyugotra a' török Sereg táborzott Achmet basa vezérlete alatt; — történt, hogy egyik éjjel a' községben néhány török Katona rabolni meg jelent mídon a' lakosok mély álomba merülve voltak, — a' Zajra fel ébredt első dűhében megtámadta a' hívatlan vendégeket 's közülök 8 at le ölt; e' tett még az az éjjel a' Basának feljelentvén, Rögton Kimondá Tetétlen el pusztíttatását, melynek végre hajtására 3000 martalóczot rendelt, kik is, legfőbb élelményök lévén az ily eljárás — a Kurucz vezérek esdő szavára sőt fenyegetésére mit sem adva — a' népes helységet földig le ronták, lakosaít le ölték. — a halomtól kevés távolságban délre még ma is láthatni némí nyomait a' Templom romjainak (Ezen esemény bővebben leíratott általam a' Vasárnapi Ujság 1858-k évi folyamában a' régi írat nyomán, mely még akkor megvölt, de fájdalom! az 1859-k évben több iratokkal együtt hely nem léte miatt meg semisítettett.) —

5, Honnan népesítettett? —

az első népesítés hogy honnan történt nem tudhatni, az elpusztulás után hosszú ideig lakatlan volt e' hely, 1773-k évben jött a' lakosok egy része Tisza nánáról, azért, mivel ott mint reformáta vallásúakat kényszerítették áttérni a' rCath hitre, 's hogy ezt el nem fogadták, 's hogy fel vett hitöket kínzások, fenyegetések daczára rendületlen meg tartották, — bosszúból öket onnan erő szakosan kí verték, minden vagyonúktól meg fosztatván, — a' rCath hitre, 's hogy ezt el nem fogadták, 's hogy fel vett hitöket kínzások, fenyegetések daczára rendületlen meg tartották, — bosszúból öket onnan erő szakosan kí verték, minden vagyonúktól meg fosztatván, — a' kissebb rész a' szomszéd Sárrétről, leg több Dancsházáról, Rábéről, Komádiból vándorolt ide. — a' rákóczi forradalom után Tetétlen új földes urat nyert a' Kóji Komáromy Családban, ki ezen jószágot hűsége jutalmául nyerte, jelenleg Gróf Zichy Lipót bírja. —

6, Mít lehet tudni köztudomásból, hagyományból, írott vagy nyomtatott emlékekből a' név eredetéről értelméről mind egyik nyelvű hely névre nézve? —

„A község közepén álló halom mint fentebb elő adatott az ott táborozó Kuruczokról Kurucz halomnak neveztetett, de vannak még ezen kívül bent a' községben oly helyek, melyek sajátos elnevezéssel bírnak ilyen például

1-ször *Galand utca*, el nevezését nyerte egy bőltről, melyben kizárólag csak szalagokat árultak. —

2-ször *Czigány utca*, hol régebben Czigány Család lakott. —

3-or *Pernyés utca*, el nevezését kapta földjének pernyés természetéről. —

4. *Hajnal utca*, el nevezését nyerte fekvéséről, mivel a' községnek azon részén van, hol a' hajnal pirja feltetszik az égen.

Ércsúcs utca, elnevezését kapta egy a' szélén folyt, de most kiapadt lapályos értől, fekvése hasonlít egy Csucshoz.

5-re *Kís és Nagy Kandi utca*, ezen utcában hajdanta a' száj hagyomány szerint egy egészen külön vidékről telepedett nép lakott, kik Kandi, fűrkésző, és kíváncsi természetűek voltak, innen az elnevezés.

A' község határán is található egyes érdekes hely nevek:

Szomjú Völgy, fekszik Északról a' Kabai peres nevű pusztá, és keletről a' Földesi határ szomszéd-ságában, természeti Sajátsága hogy Sebes Zápor eső alkalmával amily hamar megtelik medre vízzel, ép oly hirtelen magába szívja azt. —

Virágos ér, régebben midőn a' víz rólla el nem oszlott, medre számtalan apró külön féle színű virágokkal díszlett. — fekszik a Tetétleni és földesi határ közt keletre. —

Bódán kert hajdan szőlővel beültetett hely most szántó föld, el nevezés egy Bódán nevű embertől nyerte, ki abban az időben ezen kertnek pástora volt.

Halmi szigete régenten egy szenvedélyes pákászt a' hirtelen jövő árvíz ide szorított, 's több napokig itt vesztegelni volt kénytelen — erről az el nevezés; — Gróf Zichy birtoka

Ennyi az érdekesebb rész, mít a' helynevek érdekében össze gyűjteni lehetett, melyek többnyire Száj hagyományokon alapúlnak. —

Kelt Tetétlenen Április 15. 1864.

Kurutsó Lajos mk Bíró

össze gyűjté

Papp Zsigmond mk Jegyző

[Újfehértó]

Értesítés Szabolcs Megye Új fehértó Mvárossa, 's határára vonatkozólag a hely nevek öszve állitatas Szempontjából.

1. Új fehértó mező város fekszik Szabolcs Megyei Nádudvari járásában, 's ugyan e járáshoz tartozik bár, de a' Nagy Kállóban — az öszves megye székhelyén — lévő nagy Kállói központi szolgabírói bíróság alá tartozó; 's e név alatt egyedül így neveztetik.

2. Jelenleg a mvárosnak a' neve Új fehértó — régebben Rác fehértó, sőt egyesítve Rác új fehértó néven is nevezetett; 's e két szó fordul elő számos helyen — különösen a régi irományokban. —

3. E' községnek a' fentebb említettekén kívül más neve tudomásunk szerint nem volt, — 'S hasonlóké ez más kép nem is iratott.

4. E' község mikori megtelepítéséről teljes 's biztos tudomásunk nincs, hanem hagyományból annyit tudtaunk, hogy e' község ez időben alakittatott mikor a' Törökök Debreczert bírták, 's valóban, szánandó bösz dühökben e vidéken hagyomány szerint 17 falut elpusztítottak. — Ez idő gyanításunk szerint 1660—1670-ig terjedő idő szakra esik, ' így erre esik az e község határán fekvő, 's ez idő tájban elpusztított *Micske*, *Bóót* és *Szegegyháza* községek, — jelenleg határai ki egészítő puszták, — el hamvasztása is, melyek maradványából alakult a mai Új fehértó mváros — természetesen előbb falu.

5. Népesített e község mint fentebb említettik a törökök által fel dúlt, el égetett Micske Bóót Szegegyháza községek maradványaiából; — s nevét bizonyosan az alatta el terülő mintegy 600. hóldat tevő, Szikes vízü, s így fehértó színü, úgy nevezett *Sós tótól* nyeré. —

6. E' szikes vagy fehértó színü tótól csak fehértó vette, 's vehette; Rác- vagy új fehértó a nevét pedig,

az elsőt hajdan keleti szertartásu, s itt általában az idő tájban Ráczoknak nevezett lakosságától, a' második, vagy Ujj fejtő bizonyosan onnann, hogy Szinte e megyei 's Ó fejtő községtől meg külön-böztethető legyen —

7. Bár számos elnevezések vannak e község határán lévő halmok, dombok, tavak mezőkre nézve; de fájdalom ezek eredetei 's név történeti — mint szükségeltetnék a' hely nevek érdekében — hitelesen benem bizonyíthatván; jó célú igyekezetünk igazolásául ide iktatjuk e' község határán itt esmert neveket; 's bizunk a t. tudományos kutató urban, hogy nem kimélve a' drága időt, 's fáradságot ki pótolandja a mai mulasztásunkat hiányunkat.

Igy lévén meggyőződve

a) az itt ugy nevezett hegyek, valóban pedig leginkább homokos dombra nézve a következőket jegyezzük fel. *Tálas hegy* fekszik a Micske pusztán, — a Bóti pusztán *Bokor hegy*, *Lapos hegy*: — *Sorhegy*, *Laczkó hegy*, *Ménes kut hegy* és *Tánczó hegy* a' Szegegyházán: — az ugy nevezett *Kása halom* a Micskén, a *Biri halom*, *Gyula halom* a Bóti pusztán, — az *apró halmok* fekszenek a Szegegyházi pusztán.

b) Laposak következő találatnak — melyek mint hely nevek esmeretesek; az ugy nevezett *Agárdi lapos* — a Micskét és Bótót öszve kötő utba nyulik el — a *Katona kut lapos* a Szegegyházán.

c) Források, 's ugy nevezett kutak: a Micskén *Nádér kut*, — *Forrás* a Boton, *vincze kut* ugyanitt; Szegegyházán — *Madarász kut*, *Aranyos kut*, és *Rácz kut*.

d) Álló tavak és erek — mint hogy e határon folyó vizek nincsenek — következők találatnak: a Micske pusztai *Kis* és *Nagy Pázmány*, *veres rét tiszta víz* — a *Sós tó* Micske, Bót és Szegegyházán, — *Szilás* a' Bóton, — *Nagy és kis vadas*, *farkas nyara* és *Pongosér* a' Szegegyházán, — bent a község belsejében az ugy nevezett *Kis rét* a *Mester tavak* vannak. —

e) Bár e község határa erdő szegény, de még is meg emlitendők nevüknél fogva az *Ereszvény* és *Körtvélyes* nevü erdők.

f) Az e község határain elterülő szőlők leginkább vagy a helytől, hol fekszenek — vagy a földtulajdonosoktól veszik nevüket, így az ugy nevezett *Uj és Ó vagy Régi erdői kert* — földtulajdonos az Erdődi családtól — *Hadházi kert* Hadház várostól — *Szunyogh kert*, *Mólnár kert*, *Janthó kert* *Komjati kert*, *Németi kert* hason nevü birtokosaitól, *Farkas kert* a mellette fekvő *Farkas nyárától* — *Ménes kut hegyi kert* a' *Ménes kut hegytől*. A' *Bogyó* és *Pitvar-kertek* honnan veszik elnevezésüket bizonytalan; ellenben az ugy nevezett *Szigeti kert* a körülötte elnyuló *Szilastól* — mint hogy annak szigetén épült — vette nevezetét. —

g) Még megemlitendőnek véljük, hogy e község Rácz fejtő neve az időben fordul elő, mikor e község is — Kálló Rácz Böszörmény és Rácz Dorog községekkel, 's ma is szomszédosok, 's egy részben most is Hajduvárosokkal szinte hajdu város volt, 's lakosaival egyetemben a Bocskayaknak, 's Rákó-czyaknak hodot.

Öszve irták Uj fejtőn Junius 4-én 1864.

Csajkos István fő biro

Janthó Lajos főjegyző

[A pecsét irata: Uj-Fehértó M. Város Pecsétje]

Nyírbátori járás

1. Acsád Nyíracsad Hajdú-Bihar megye
2. Apagy
3. Besenyőd
4. Bogát Nyírbogát
5. Budaiábrány Nyirábrány része
Hajdú-Bihar megye
6. Encsencs
7. Gyulaj Nyírgyulaj
8. Ibrony Nyíribrony
9. Jákó Nyírjákó
10. Kállósemjén
11. Kisléta
12. Levelek
13. Lórántháza Baktalórántháza része
14. Luskod Kántorjánosi része
15. Mada Nyírmada
16. Magy
17. Máriapócs
18. Nyírbakta Baktalórántháza része
19. Nyírbátor
20. Nyírbátor
21. Nyírbéltek
22. Nyírlugos
23. Ófehértó
24. Ór
25. Petneháza
26. Pilis Nyírpilis
27. Piricse
28. Pócspetri
29. Pusztabánháza Fülöp része
Hajdú-Bihar megye
30. Pusztadobos
31. Ramocsaháza
32. Rohod
33. Szentgyörgyábrány Nyirábrány része
Hajdú-Bihar megye
34. Vaja

*Hely nevek**Atsád Községből Zabólc megyéből*

1. A megyének Kerületnek Járásnak széknék neve Hová a' helység tartozik Zabólc Megye, Nyir Bátori Járás II-ik Szakas
2. A Községnek, Városnak hányféle neve él most – Nyir Atsád
3. Vólt e' a' Községnek más elnevezése –nem vólt
4. A község mikor említették legkorábban – Semmi tudomásunk

5. Honnan népesítettett – nem tudatik

6. Mit lehet tudni köztudomásból, hagyományból – irott vagy nyomtatott emlékekből a' név eredetéről, értelméről mind egyik nyelv hely névre nézve – Semmit sem.

A Község határában elő forduló többi topográfiai nevek.

7, a.) *Puszta Asszonyrész*, mely hagyomány szerint a' Jankovics Család egyik nővérenek jútván osztály részül 's ennek folytán kapta az jelenlegi nevét.

b.) *Artánházi puszta* neve eredetéről semmi tudomásunk.

c.) Buzitai Puszta “ “

d.) *Csonkási Puszta* mely eredetileg a' Község lakossai birtokába vólt 's mint erdős rész a' lakosok által mindég vagdaltatott 's ebből kapta nevét hogy Csonkás. S ezeken kívül nevezetesebb helyek a' Község határában az úgynevezett

1) *Ásványos* mocsáros lapos mely nevét a' Környékén használatlan állapotban lévő ásványos forásokból veszik.

2) *Múszály hegy* – egy haszna vehetetlen homok hegy mely nevét régebb időkben vette onnat, hogy még a' földes úri szolgálat idejében a' lakosoknak akik jó földet akartak kapni abból is múszály vólt szántani.

3) *Szélmalom hegy* a' falu alatt, mely nevét veszi, hogy a' régebb időkben a' Mitgos Báró Vécsey családnak rajta szél malma vólt.

4) *Hármas sziget* – múlt időkben Posványos hely, 's közepében 3. fel emelkedett sziget vólt nevét innét veszi.

5) *Németh út* – mely Bihar megyéből a' H. Vámos Pércs birtokához tartozó Boján keresztül határunkat egészen a' Debreczen város birtokához tartozó belső Gútig, mely nevét veszi a' Német tábornak az Ér oldalon lett meg verettetések alkalmával Tokajfelé szaladasokról

Kelt Atsádon Junius 17-én 1864.

Deme Ferencz kezev.

Jegyző

*Helynevek**Apagy községből, Szabolcs megyéből.*

1 db melléklet

Melléklet a helynevek gyűjtéséhez Szabolcs Megye Apagy Községből.

1, -ő pontra. Szabolcs Megye NyBáthori járás, 4-ik szakasz szolgál birói hivatal, Apagy Község megjegyzvén hogy e táj *Nyírség*nek is hivatik.

2, -ik pontra. A Községnek jelenleg csak egy neve ismeretes t. i. Apagy, hanem a Községben van egy szoros

Pap zug név alatt, hajdan a Pap család birtoka lévén.

3, -ik pontra. A Községnek más elnevezése nem volt, hanem a régi íratokba az utolsó y betű helyett h betű áll, s e' helyen Apagy helyett Apagh van írva.

4, -ik pontra. A község igen régi, melynek idejét még határozni nem lehet, sőt igen valószínű hogy az már a Magyarok bejövetele alkalmával már letezett, minthogy az Apagyi család sok előre prima occupatio útján jönnek birtokába.

5, -ik pontra. Hogy a Község honnan népesített, arról semmi tudomás nincs, mert itt mindég csak Magyarok laktak.

6, -ik pontra. Semmit nem tudni.

7, -ik pontra. A Község határán következő hely nevek fordulnak elő, u. m. *Haraszt praedium* föld, a Senyői és Napkori határ szélén, *Veresnád*, *Büdös er*, vadszéna termő hely szinte a Napkori határ szélén, *Alberttava Bába sára* széna termő helyek, *Pupos hegy*, *Bakony hegy* homokos szántó földek a Napkori határ fele, *Meleg hegy* ez szőlős kert. *Tejfeles hegy* szél fűvások hegy a Nkallóba menő utfelen, *Peczkes* szántó és kaszálló föld, a Napkori határ szélén, *Farkas sűrűje* erdő, *Bendi* jó széna termő hely, *Nadas* kiirtott zombokos rét, *Lápos* szinte zombokos rét az urbéresek legelőjén. *Bika rét* viz állásos kaszálló a Téthi határ szélén, *Téthi ut düllő* a község Északi részén, *Keskeny ér* és *Kenderátó* széna termő helyek, *Körtve fája* jó szántó föld a Község keleti oldalán, *Kőrös* hajdan jó szelíd széna termő hely most már szántó föld s Leveleki határ szélén, *Ménes tisztája* szántó és kaszálló föld s ezen kívül szőlős kert, a Község dél keleti részén a Magyi határ fele *Pecze* ez árok a Községen keresztül, essős és vizes időkbe a viz szokott rajta lefolyni a Községből.

Kelt Apagy Aug 14 1864

Rákóczy Mihály Jegyző

Hegedüs Pál bíró

Helynevek

Bessenyöd községből, Szabolcs megyéből.

Felelet

Az 1-ső Kérdésre: Van e' Bessenyöd helység Szabolcs Megyének Nyir Bátor Járásába — Megyei Székhely: Nagy Kálló. Járási székhely: Ny. Báthor.

2-ik keresre egyedül csak egy Bessenyöd falú néven áll.

A' 3-ik kérdésre: Más neve nints, Nem is tudatik hogy lett volna.

A' 4-ik Kérdésre: A' leg korábbi idejéről tudomás nints —

Az 5-ik Kérdésre: A' száj hagyomány szerint

Bessenyödi nevű volt az első birtokos — az ebbi házasság nyomán az Elek és Erdödi Nemzettség — mellyekbe a' mai Köznemes birtokosok elődjei házassodván — ezek és ezek szolgálai által népesített ezen 2000 holdnyi mező területtel bíró Kis 500 lélekből álló község

A 6-ik Kérdésre: Semmi tudomás nints.

A' 7-ik Kérdésre: Az egyes hely nevek vonatkozólag van a' *Kintses dülő*. Ez szántó föld és Kaszából álló sima térség — a' határ Kozepe talya északi szélén — Levelek község határához tartozó felegyház pusztaszomszédságában. A nevezéséről tudomás nints

B) *Keresztfa rét*: ez csak vizes esztendőkre réttség — most szántó föld — fekszik a' határnak szinte észak Keleti szegletén fele része a' félegyházi púsztába esik — egy Kis erdővel — mellyet határoz a' fél egyháza és Ny. Baktai erdő. el nevezéséről azt beszélik hogy a' mellett járt a' Bessenyödről Baktára menő Ország út — ezen út felel feszület lett volna, — ezen belől van.

C) *Tarsoly* nevű lapályos hely el nevezését a' Kúrútz bírja — mit világosít az — hogy ezen belől a hár közepe talyán — van — vitéz konyhája: ez Egy emelt hely honnan szép le nézés van a' a kerülte fekvő helyekre — leg inkább a' alul fele — melly tölle Nyúgotnak esik 600 ölnyi tagolásra a' midőn a háta megett Keletről a' Baktai Nagy erdő — ez hagyomány szerint a' Kurútzok tanyája volt akkor még erdősséggel kerül véve itt a nemrég időbe is letek Sarkanyút — Pantzél 's egyéb más vas darabokat. Ettől dél nyugotra esik a

E) *Pap erdő* (Kis és Nagy — most szántó föld sima és dombos fekvése van — ettől ismét Nyúgotra a' falú felett

F) *Kantor erdő*. Nem régeb íródott ki ez szántó föld — körül rétes lapájokkal ezek neveiket a' hagyomány szerint onnat veték, hogy Papok és Kantorok bírták az elő időkben — Külömben az egész térség 200 hold területen fekszik — Ettől szinte Nyugotra a, falú fele esik a,

G) *Sűrű erdőföld*: Nem régeb még erdő volt most szántó föld — ezen keresztül a' falú felől a' Vitéz Konyhájának volt az úgy nevezett tolvajos út szövevényes vak út, mely a mostan elők előtt is ösmeretlen volt — ezen jártak a' Kurútzok a' falúba — 's onnan tovább — prédára onnan a' nevét bírja — ehhez közel a' falú alatt van

H) *Sz Jánoskép*: e' most szántó föld a' baktai út szélén — mondják hogy ott Sz. János Képe allott — ezzel át ellenbe tul az úton délre van a —

I) *szőlős Kert*: ebbe van a' *Kis les hegy*. Kivül a kerten épp e szomszédjába a

K) *Nagy Les hegy.* ezek emelt magas dombok hajdan erdő kezepette, fekszik az ó fejtérői határ szélénél – a' tatár időből neveződött el így – honnan leskelődve néztek e' tatárok járását.

L) *Pázmán erdő föld* Nem rég irtódott ki – most szántó föld – a' Sz János Képe mellett attól keletre a' Bakti Ország Útnál fekszik – nevezete eredetét nem tudni – ha csak nem pap volt – ezen túl egy rétes laposság van, melly neveztetik –

M) *János árnak* neveztetik. Azon út megyen keresztül rajta melly Bessenyödötől Baktára megy Sz. Jánosról neveződik és vagy mint nem tudhatni – elég az hoozá hogy nagyon sáros hely – ezen túl Keletnek van

N) a' *berna hegy:* nemelyek szerint *Bonta hegy* ezt onnan alítják a' mint a' János arról fel lépnek itten e' dombra a' szekereket vontatni kellett – es midőn mások a bonta hegyet meg onnan nevezik – mivel azt több helyeken ásták – 's bontogatták – benne pénzes édenyeket leltek – e' különben egy hosszú hegy sor melly a határ középitől Kélre az Ó fejtérői határig nyúlik – ennek alatta nyugotról a' fejtérői határ szélén van a'

O) *Kereknyír* ez egy Kerekded lapos hely hajdan nyirjes erdő volt túl ezen Keletre –

P) *Babocs* – ezek mind egymás mellett erdőségek voltak

Q) *Vad megyes* – közepibe Kút volt Keresztül járt rajta az

R) *Ó Kérsi út* – ó fejtérőről Kérsre járó út – melly most

S) *Makkos Kút* – nem létezik – és szántó földek – ezek közepe talyáról délnek esik a'

T) *Csillagos hegy* – nem létezik – és szántó földek – ezek közepe talyáról délnek esik a'

U) *Harangi hegy* azt regélik felöle hogy ez dinye föld volt – pásztora – vagy csősze egy Harangi nevű volt – kit e' hegyen dinnye lopás közbe meg öltek – ezet át ellenébe van a' már meg említett E) alatti *Nagy és Kis pap erdő* Észak fele a' *Baktai országút* választja el egymástól –

X) *Nézesztó:* egy laposság hely – melly a' vizes esztendőkbe az ó fejtérői határról jövő réti vizekből telik meg – és foly eszagnak és (áthúzás) a' falú Keleti sor alatt a' Leveleki Ibronyi határokon keresztül a' rét Közre 's onnan a' Tisza folyóba – elnevezéséről bizonytalan leleménybe vagynak, Egyike azt alítja, hogy a' Körülötte lévő erdőség fáiból mézet szedtek – most ellenbe azt alítják, hogy vala melly birtokosnak méhese lett volna ottan onnan nevét Kölcsönözhetette – ettől Nyúgotra a' falú nyugóti végén van a'

Y) *Kútő* most egy Kerek laposs kaszálló hely – vizes esztendőbe álló víz ennek közepén a' hajdani időkben Kút volt – melly horpánsága miatt ma is

észre vehető – 's innen neveződik Kút főnek – ettől észagnak, a' falu Nyúgoti oldalán van a'

Z) *Poros* ez egy domb a' Leveleki határ szélén a' szél fúvásának ki van téve – és porzik – ez alatt van a' falú allyán a J) *Forrás kaszálló* – ez forrásos hely a' kerülötte lévő Kertek székos resszel bírnak ezzel egy kaptolatba áll a

V) *Csattó rét.* a' falú Nyúgoti Kertje alatt ez némellykor nadas 's többnyire posványos hely – nagyobb Rése a' Leveleki határba fekszik – nevét honnan vette nem tudni – regélik felöle – hogy ott helység süllyedett volna el – mivel némellyek a' régibb időbe faragott fa gerendákat – 's agasokat fedeztek fel benne – Külömben vizes esztendőkben Madarak 's vizi állatok csattogása hallatszik benne –

Vannak e' kívül még a' Mező beli bizonyos föld helyeknek több de már jelentektelenebb el nevezései – ú.m.

aa) *Cziberés domb* ez ó temető hely –

bb) *rakottya köz* – rakottytá termett.

cc) *agyag verem* itt téglát égettek

dd) *víz állás* –

ee) *víz hely* vizes helyek

ff) *rakottya szeg*–

gg) *farkas juk* –

hh) *farkas verem.* itt farkasokat fogtak

ii) *vilagos hegy* olly domb honnan messzire be láthatni –

jj) *Bódi Kút* –

kk) *Ökör állás* –

Nevők e tulajdon-

ll) *Kati bokra*

ságtól sajátítottak

mm) *Rókajúk*

Az éltebb emberek ki halgatása után fel jegyezve öszve írta Bessenyödön Jun. 28 864

Az Elöljáróság

Nagy Gábor biro

Vékey Károly

mp. jegyz

Pecsét

Helynevek

Bogáth községből, Szabolcs Megyéből.

1. Szabolcs Megye, Nyírbátori Főszolgabírói járás Megyetörvény Székhely Nkálló. –

2. Bogáth, ezen név alatt országszerte ösmeretes.

3.) Más elnevezésről nincs tudomás.

4. Nem tudatik

5.) Bizonytalan, – jelenben lakossai született magyarajkuak lévén kivehető hogy ben szülöttekből népesített. –

6. Bogáthi Mihály nevű hagyomány szerénti birtokossa ez előtt 400. évekkel, kinek négy lánya lévén, — ez időig le származasukat is kimutatják a község Nemes birtokos urai. —

7. Dülő,

Szigergelynekuta,

Ereszvény.

Doma.

Korbán,

Keresztut, hol Bogáth—Máriapócsi utat, — a

Kis Letai Nyírbáthori ut ketté vágja. —

Tóth György rétje, hajdani birtokosának neveről neveztetik,

Fűzkut, mellynek lapályos részen fűzbokrok láthatók ma is.

Kis és Nagy Nyárkut, mellyen kivételesen nyárfaerdők voltak.

Jegenye, hol jegenyefa erdő volt.

Közkut, melly elnevezését onnan vette, hogy régibb közös birtokossai, ezen tért, a közkuthoz itatás végetti marhahajtás miatt közösnek hagytak fel. —

Erdő, Mogyorós, hol jelenben is mint erdős helyen mogyoró vesszők láthatók. —

Nagyerdő, melly jelenben is e nevet kiérdemli. —

Hegy, Kerekhegy

Korbán —

Vajas — hol hajdan állás volt, melyben marha délelt.

Ürgés — sok ürgék tanyáztak.

Tatárülés, — a Fűzkut dülőbe, Tatárjáraskori időben vette nevezetét, mivel e helyen bizonyos ki völgyelések között fegyver maradványok, 's öleshosszu vasak is találtak. —

Cseprős kosár — hajdan juhfejő kosarak voltak közelében.

Rézhegy — közeleiben rézszínű homokos agyag van jelenben is.

Korpás — maí napig is sok korpa fű terem rajta. —

Közephegy —

Karacson hegy, a falu közepén, gyermekek szánkázási helye

Tó. Szigergelyné tava

Korbán tava

Nagy és kis ígás tó

Rét. Lukács réte

Tóth György réte

Kaszás rét —

Rom. Földvár — rom, debreczeni ut mentén szalmadi határnál, keletkezteről 's elpusztulásáról semmi adat. —

Azon helynevek keletkeztét, mellyek után megjegyzés nem látható, homályfedí. —

Hely nevek. —

Budai Ábrány községből: Zabolch megyéből.

Budai Ábrány Községe fekszik Zabolch megyében, a' Nyír Báthori Járásban, s' a' Nyír Bélteki szakasz szolgabírószágban. —

A' községnek két neve él, az egyik Budai Ábrány országszerte ösmeretes, míg a' másik Kis Ábrány most már csak kisebb elterjedéssel bír. —

A' község régente, mint leg feljebb tíz lakhellyel bír, s' így csak is tanyához hasonló hely, Pusztá Ábrány név alatt volt ösmeretes. —

A' község mint Budai Ábrány csak is mintegy 40. évvel ezelőtt említetik leg korábban. —

Népesített részint az alföldről Kenderesről, részint a' szomszédos Ér-Semjén községből; míg később a' be következett szükség s' drágaság idején, a' Szilágyságból levándorlott, s' itt vég képpen le telepedett románokból.

A' község nevének eredetéről annyit tudni, hogy mint Pusztá Ábrány a' Budai család birtokába jöven, általok nyeré jelenlegi nevét.

Hely szerü elnevezések. —

Szöllős kert. — szántó föld; — a' Budai családtól régente szöllőt termő helye. —

Szilági szállás. — szántó föld. — a' Budai családtól régente bizonyos Szilági nevezetű egyén által ki béreltetvén; — e' helyen tanyák építettek.

Szarvas hegy. — szél hordásos hasznavehetetlen domb. A' Buday családnak egyik törzs tagja Buday Péter Biharmegyei volt szolgabíró egy időben vadászatot tartván; — e' helyen egy szarvast lövetett; — nevét innen veszi. —

Dobsa járó. — a' Szilági szállás és Szarvas hegy szomszédóságában szántó és kaszálló, régente álló rét; — el nevezését onnan vevé, hogy egy Dobsa nevezetű egyén, többszöri látogatásokat szokván tenni Szilágyinál, mint szomszéd, s' jóbarátjánál, vagy ezen nagy réten egyenes irányban, vagy nagy kerüléssel erdőn keresztül kellett mennie, s' ezen kerülést tenni nem akarván, így vágatta keresztül magának nagy munkával ezen rétet. —

Csik gát. — rét, melyben sok csik találtak, s' azok könnyebb ki foghatása tekintetéből a' lakosok által a' folyón keresztül töltés készítettet. —

Ludas. — Lapályos rétes, posványos hely régente vad ludak tanyája, nevét innen vevé. —

Régi szállás. — Dombos hely, rossz szántó föld, régente tanya. —

Itató: — a' régi szállás alatt el vonuló, reguláztalan rét,

rége minden nemü igavonó jószágok itató helye. — *Nagy rét.* — haszna vehetetlen s' járhatatlan rét. — *Berek.* — vesszőt termő erdős hely. — *Vén asszony halála.* — rét. — el nevezését onnan vevé, hogy a' község leg első tanítójának édes anyja, egy már el aggot nő, véletlen szerencsétlenség következtében ezen rétbe halt. — *Bogárczó.* — Dombos hely némí részben szántó, hajdan e' helyen gulyákat delectettek, nevét innen vevé. — *Bogárczó rét.* — nevét a' szomszédos bogárczó hegytől nyeré. *Répa hegy.* — hajdan répa termő hely. — most szántó. — *Csuka ugró.* — a' Bogárczó rétből ki folyólag menő, s' egy helyen víz esését képező, kis folyó, mely esésnél az ezen folyóban bőven található csuka halaknak uszás között le esniök ugraniok kellettven; — nevét innen vevé. — *Jegyzet.* — A' fentebb le írt adatok, a' nép ajkain élő hagyományokból, s' a' helyek természeti tulajdonságaikból vétettek. —

Helynevek öszveírása.

Budai Ábrány községnek, Szabolcs Vármegyében Ny. Bátori járásban.

Budai Ábrány még 1759-ik évben P. Ábrány nevet viselt, és Becsky Mária férjezett Buday Péternő ivadékaitól mai napig — Budai Ábránnak nevezetik;

Ezen község már száz éve hogy fen áll, birtokossai vallásra nézve rom: catholicusok, a lakosság leginkább reformatus, azután rom: és görög Cath: kík a' szomszéd megyékből, az oláhok pedig Erdély-országból ide költöztek.

Határai: ejszokról és Keletről Sz: Gy: ábrány, délről Bagamér, nyugatról Sz: gy: ábrány.

B. ábrány Julius hó 6-án 1864

Faller Tivadar mp Jegyző

Seres István községi bíró

1864-k évi Április hó 21-ről Ki Szám alatt Ny Báthor Járásí II. Szakaszbeli Szolgabíró Tettes Tóth Ferentz Úr által ki küldött rendelet s ehez csatolt utasítás fojtáni Statisticai leírása

Encsencs Helységnek.

1-ő kérdő pontra. Ezen helység fekszik Szabolcs Megye Nyir Báthori járásában az ugy nevezett *Nyirség* s Megye — Szatmár Megye felőli szélén — határai Keletről: Piricsei — délről Ny Béltek és Lugosi — Nyugotról — Bogáth és Gelsei — Északról — szinte a Bogáthi és Piricsei határok. —

2-ikra A helységnek más neve nincs — s nem

is vólt, egyedül ezen néven ismeretes, s más néven nem iratott.

3-kra Ugyan csak a 2-ik pont áll.

4-ik A község mikor emlittetik leg elsőben vagy leg korábban — vagy mikor települt s lett helységgé — nem tudatik. —

5-ikre A helység honnan népesítettett először nem tudni, de hogy szomszéd Nyir Béltek községből származhattak át — most is tiszta magyar ajku, reformált lakossai bizonyossággal állithatni — onnan — mert sok ideig — a Nyir Bélteki Reformált Egyházhoz tartozott mint leány egyház, s csak miután Nyir Béltekről a Magyar lakosok — mint protestánsok kipusztítottak — s helyöket Oroszok és tótok foglalták el lett Encsencs Ön álló Anya egyházzá, — Nyir Bélteken a' Reformált egyház tökéletesen megszárvén — s templomuk — a' Catholicusok — kezére jutván.

6-ikra — A helység neve eredetéről — sem köztudomás sem hagyomány — sem írásból — sem emlékekből bizonyossággal semmit tudni nem lehet. — Gyanítólag az — En[cs]encs név ebből a magyar eredhetett „incs-incs”. Mivel itt hajdan tiszta erdősség lévén a Nyílt téren lakó — emberek vagy lakosok — ide menekültek, vagy egymást az ide rejtezésre integettek, — s innen származhatott elébb az incs-incs név, mely később encs-encs-re változott.

7-ikre — A Község határában, melynek nagyságos Gróf Károly [!] György Ő Méltósága bírja, s mely általában föl [!] — vannak Szántó kaszálló legelő és Erdő földek, elő fordulnak itt következő nevű helyiségek —

A, A nyugoti oldalon a' Bogáthra járó uttal le északra a' Piricsei határirig *téglaszín tábla*, mely urasági Majorsági föld — nevét az ott égetni szokott téglá Színről vette. —

B, — Ugyan ezen táblában van egy hegy — *Seprűshegy* nevű — mely nevét az itt hajdan tartott seprűzésről vette.

C, *Köldűskert*, — egy nagy vízenyős térség — mely nevét gyakori haszna vehetlenségétől vette — mivel csak száraz években használható. —

D, *Rutza tábla* — mely szintén urasági föld lévén nevét a' benne lévő posványok és ebben tanyázó vadrutzák gacsáktól kölcsönözte.

E, *Szőke hegy* — egy homok hegy, — mely nevét sovány Szőke színétől vette.

F, — *Égető hegy*, — egy homok hegy, mely nevét a' hajdan rajta gyakorolt boszorkány égetéstől vette.

G, *Talló hegy* — nevét onnan kölcsönözte mert az Erdőségből — szinte szántó s gabona termő hely először tisztított és irtatott ki.

H, *Széljuk* — szinte egy nagy szél által kihordott homok hegy.

I, *Bárános hegy*: hajdan juhász tanya volt.
 J, *Szőlő hegy*. – hajdan szőlő ültetvény volt rajta.
 K, *Veszedelem hegy*, – a rajta föld osztáskor történt veszekedés és verekedéstől vette nevét.

L, *Nyiljuk*, – hegyes völgyes homok tér – hajdan róka jukak voltak benne.

M, *Cégéres hegy*, – a' rajta egy kerek hegy = mely a' rajta – fel állítani szokott csöszfa vagy Czégértől kölcsönözte nevét.

N, – *Dongó hegy*, – egy homok hegyes tér, mellyen meg erdő korában sok darázs fészek volt.

O, *Szurdok hegy*, – a Bélteki határban ezen hegy mellett elterülő Szurdok nevű Mocsáros helyről vette nevét. –

P, – *Veress kut* – Gyeplegelő – a' rajta lévő gujakut, – s itt található veress agyagtól kölcsönözte nevét.

Q, *Gyakor hegy* – Urasági Erdő föld.

R, – *Hosszu hegy*, Szinte Erdőben levő fás homokhegy.

S, – *Sőre föld* urasági hátáról el különözött pusztá, szántóföldek, – a' Lugosi határ szélén, hajdan marha hízalásra használták, honnan sőre föld nevét is vette.

T, *Kismihaj kut*, – hajdan erdő, most a' lakosok kaszálló földje – szinte cserés fás hely.

U, – *Gördülő hegy*, – Meredek homok hegy, melyről magába is le gördül a' szekér. –

V, – *Nagy kapus hegy*, két nagy hegy – mely közt és a' Gelsére járó ut vezet megyen, – s kapu formájától vette nevét.

W, *Nyáras hegy*. Szinte szántó föld – hajdan sok nyárfa volt rajta. –

X, *Katona szérű*, – Egyenes buza termő szántó föld, nevét onnan vette – mert – Katona nevű lakos itt csinált először szérűt vagy nyomtató tanyát.

Y, *Sáskás* vagy *Siskás hegy* Siskás szántó föld.

1, – *Császár kert*, körül árkolt kaszálló tér.

2, – *Szömöre* – Urasági szántó föld és kaszálló.

3, – *Csegze tábla* Szinte Urasági – egyenes szántó s kaszálló földek.

4, *Pócsa pál*, – Urbéri szántó földek a' Bogáthi határ szélén, hajdan valami Pócsa Pál nevű egyén irtott rajta – Szántó földek.

5, *Pocza* – egy nagy rétes hely, vizes időben urasági juh feröszőnek használtatik.

Kelt Encsencsen – April 28-n 1864,

Jegyeztette

Baracsi Imre sk

Jegyző

Filep András

bíró

[Gyulaj]

Hely nevek

1-ör Gyulaj községből, Szabolcs megyéből, táj név szerént a' *nyirségből*.

2-or A' községnek csak egy neve él – Gyulaj –

3-or Most élő emberek emlékezete ólta a község csak Gyulaj néven említettik a legrégibb idők ólta.

4-er A' község nevének mikor lett első említése nem tudatik, de hogy az nagyon régi lehet, kitűnik onnan, hogy a' jelenlegi Reformáta templom, szájról szájra adatott hir és annak építési modora igazolása szerént is az hajdan a' Csehekévolt.

5-ör Minthogy a' község első említését nem tudjuk, népesítéséről sem bírunk adattal

6-or A' község neve eredetéről szintén semmi tudomásunk nincsen,

7. A' község határában elő forduló topographiai nevek:

a) A' határ részek megnevezései: délről ny. Báthor m: város szomszédságában – *Sárhely dülő*, nevét alant fekvéséről, sáros vóltáról nyeré; – *Báthori erdő alja*: Ny: Báthori erdő szomszédságában; – a keletről – Császári község szomszédságában – *kerek halmi dülő*, nevét a benne eső kerek halomról vette; – *Hintó fark dülő*: Derzs község szomszédságában – név eredete nem tudatik. *Demén kúti dülő*, nevét a benne levő mély völgyről vette; – *Határi dülő*, K. Jánosi község szomszédságában, nevét szelsőségéről vette; *Nagy lejtő dülő*, mely nevét lejtőségéről vette, *Nagy lejtő dülő*, mely nevét lejtőségéről, vizenyösségéről vette; *Tyukos hegyi dülő*: a' benne lévő több szélhordásos homok halmokról nyeré nevét; *Vinczi erdő dülő* – Ó Fejértó szomszédságában, a nevét az erdő fent áltával benne vólt számos vincz fákról nyeré; – *Pusztá kert*, mely egy pusztán hagyott szöllős kerttől nyeré nevét, – *Cserei dülő*, nevét cserés vóltáról kapta; *Fü fakasztó hegyi dülő*, a' szeliben levő halmoktól nyeré nevét, *Pénzes völgy dülő*, neve eredete nem tudatik; – *Czövekes dülő*, neve keletkezése nem tudatik; *Ábrányi dülő*, Ó Fejértó és m. Pócs szomszédságában nevét a hajdan létezett, de a' tatár járáskor elpusztult Ábrány falútól nyeré; *Akasztó halom dülő*, – Pócsi halom dülője, nevét a' m. Pócsi határon levő halomról nyeré; – *Matika halmi dülő*: ny. Báthor szomszédságában neve keletkezéséről tudomásunk nincs; – *vadas kert* vagy *Vederkút dülő*, neve eredete nem tudatik.

b) Tavak és vizenyős laposok nevei: *Tövisses*, vizenyős, bogács góró, tövisses vóltáról vette nevét, *Barát rét*, rétes, vizenyős hely, mely nevét hallomás szerént onnan nyeré, hogy hajdanta a Ny. Báthorban székelő ugy nevezett veress barátoké volt; – *Völgy fü*

lapossa, vagy *nagy laposs*, a nevét két partos hegy közzé szorultáról vevé, vizenyős, hasznot nem hajtó hely; — *kis és nagy lejtő lapossa*, lejtősségéről, vizenyőssegről vette nevét; *Kis rét*, nádas általánosan vizes hely.

c) Erdők nevei: *Abrányi erdő*, nevét a' hajdan közelébe létezett, de elpusztult Abrány nevű faluról vevé.

d) halmok nevei: *Jánosi halom*, *Pócsi halom*, *Akaszto halom*, *Kis szőlő halom*, melyek mind nem természetesen alakultak, hanem emberi kezek művei a' legrégebb időkől, név eredetükről tudomásunk nincsen.

Kelt Gyulajban, majus 13-án 864

Mikolay József mk. Jegyző

Lengyel András főbíró

[Ibrony]

Ibrony község fekszik Szabolcs Megyében. — A tiszán túli kerületben. Nyír batori járásban, — Szék hely Nagy Kalló, — A község más el nevezést nem bír, s nem is bírt, — el nevezése nem is volt, —

Népesítése magyar régiebb Ref hat vagy hét száz lélekkel bíró, van egy Ref. mát templom, mely is nagyon régi

A község határának meg nevezése, —

Hammas. gabona termő föld, nevét régi idők óta bírja. — *Pókos lapaly* hely rendes gyeptertermő föld, — *Nagy fa* homokos dombos gabona termő föld, — *Görbe föld* gabona termő nevét onét vete mivel görbén megy, — *Peczere*. gabona termő föld, — *Hoszu hegy* gabona termő föld, — *Nagy rét fa*. rendes gyeptertermő föld, — *Sziget fenek* kevésbe nád termő rét több részi haszon vehetetlen, — *Csere hegy* most jelenleg szőlős kert egy részi atöbbsi pedig, gabona termő föld, — *Békás hegy* kevésbe gabona termő föld, atöbbsi részi haszon vehetetlen szél hordás, — *Kis Erdő föld*, gabona termő hely, nevét onét vete ez előtt erdő volt, — *Csinálos* zombékos rét, székes legelő, — *Borső sziget* kevés szántó föld, az alya mely neveződik lápnak, posványos lápos haszon vehetetlen hely, — *Apárta* némű része szántó föld, több részi pedig haszon vehetetlen rétes hely, — *Szék laposa* most jelenleg szántó föld nevét onét vette mivel székes, — *Vas hegy* és *Endrédi hegy* rendes termő föld, — *Lada fája*, nagyobb részi gabona termő föld, — többi részi rendes kaszálló — *Szákó* Erdő termő föld, — *Szállás* Erdő termő föld, régi idők óta bírja nevet, — *Bak orti* [sic!] haszon vehetetlen zombékos rét, — *Tölgyes alya* gabona termő föld régi óta nevet bírja. — *Ritka* szántó föld, nevet onét vette mivel a termést ritkán adja. — *Kiss Mező* gabona termő föld, *Büs laposa*. Sásas kaszálló. Nevet onét vette mivel a *büs* alatt áll,

— *Nádas telek* szántó föld nevét régen bírja. — *Irtován Szúgoly* gabona termő föld, — *Közös vágás* gabona termő föld, — *Csomba rétt*. ez elöt kaszáló volt, de már most szántó föld, — *Megyes Szeg* szántó gabonatermő föld, — *Nagy kert alya*. Szántó és gabona föld, — *Kerek Erdő* erdő termő föld. nevet onnat vette, mivel kereken fekszik, — *Rontó* kerüllő ház, — *Vadaskert*, erdő termő föld, egy kis körül keritet árok kal, — *Kís*, és *Nagy Músnya*, egy kevés kákát termő, — rétes hely.

Melyet is ki adtunk Ibrony ba Május 25-ik 1864
Olvastam

Szóllósi József bíró

Kiss Ignátz pm Szbiro

Kriston János jegyző

Zámbori István. hites

Kúlcsár József,

Bernath Hersli

PECSÉT

Hely Nevek

Nagy Váradi Kerület Zabolch Megye

Jákó Község Nyír Báthori Járás

Szék Helly Nkálló

1-ör Jákó Községnek jelenleg ezen egy neve él most, és ez tudomás szerént más névvel ezek előtt sem bírt.

2-ör Ezen Község emlittetik leg korábban mint egy hat száz évvel.

3-ör Hogy ezen Község honnan népesítettett, arról tudomás nincsen

4-er A Község Név eredetéről Köz tudomás nints. —

Ezen Község határának Keleti, Déli, nyugoti, és Északi részeiben a jelenlegi névvel nevezendő Dülőkben foglalt Helly nevek következendők

I. Keleti tájékon

1-ör *Hoszsú Dülő* egészen szántó föld

2-ör *Les hegy dülő* részint szántó föld részint szőlőt termő és Gyümölcsös.

3-ör *Jukas Hegy Dülő* szántó föld lejtős és partos.

4-er *Csere*, és *négyes fa dülő* szántó föld lejtős és partos.

5-ör *Ketskés Kút Dülő* szántó föld leg inkább partos.

II. Deli tájékon

1-ör A *Répás Hegyi Dülő* szántó föld leg inkább partos

2-ör A *Kováts erdei Dülő* szántó föld, Homok Dombos

3-ör A *Tarsolyos hegyi Dülő* szántó föld lejtős és partos

4-er A *Babatos hegy Dülő* szántó föld leg inkább partos

5-ör A *Baktai Ut Dülő* szántó föld lejtős és partos

6-ör A *Petsenye Süto hegyi Dülő* szántó föld lejtős.

III. Nyugoti tájékon

1-ör A *Két út Dülőben* szántó földek lejtős és kissé partos.

2-ör A *Zabb Kert dülő* részint szántó föld, részint kaszálló egész vad természetű

3-ör A *Nyár fás Dülő* Nagyobb részint kaszálló, az dombos helyeken inkább imitt, amott darabotska szántó földek is vagynak, ezek is vadúltság miatt gyéren teremnek.

4-er A *Hegyek allyai dülő* egészen kaszálló. Zsemjékes vad sás szénát terem, mellyben a *fekete rakottyás* nevű Zsemjékes hely is bele foglaltatik.

5-ör A *Kotyosy hegyi Dülő* szántó föld és Kaszálló az mellyhez írható *két sziget* nevezetű szántó föld is

IV. Északi tájékon

1-ör A *Kender átó Dülő* Nagy része szántó föld de ezek között van egy *Kender Átó Zsombékos* hely, melly ez ideig sem nádat, sem szénát, nem termett, jelenben is haszna vehetetlen. —

2-ör A *Veress Dülő* egészen szántó föld egyenes vonalba

3-ör A *Darú rét* nevezetű dülő egészen Kaszálló volna, de nagyobb része Zsemjékes haszon vehetetlen

4. A *Híd ere Dülő* és valamint *Ló fogó* és *Heves* nevezetű potsványos helyek. —

Továbbá Jákó Község épületei rakodó Hellyei és Házi Kertjei mint egy 80 hold föld területen áll, — *foglár telkek*, szántó és Kaszálló úgy az szőlő, temetők, földek, es Útakkal egyetembe öszvesen s egy szóval 2100 holdnyi területet foglal, 1200. □ öl lel számítva

Kelt Jákón Májús 9/864

Olvastam

Kerekes János főbiro mp

Kiss Ignátz sk szbiro

Falussj Ármin

Bukovinszky László

Búkovinszky Antal

Helynevek

Kállósemjén községből, Szabolcs megyéből.

Felelet

1-ő Kálló Semjén Szabolcs Vármegyében nyir Báthori Járás 4-es szakasz szolga birói területen.

2-er Jelenleg Ország szerte ösmeretes neve Kálló Semjén.

3-ör Amint több történet írók elő adásaiból kivehető, és pedig 1290-k évben Nog az az Nagy Semjénnek is nevezetett (vide Hist. Pray, Buday et Szirmay).

4-er Már 1290-k évben létezett, 's az akkori viszonyok miatt elpusztásított, ismét új életre lépet.

5-ör Az előkor lakossairól mitsem tudunk de ijeten lakossai Rákóczy villongásai tájban, a Szilágyságból iede telepedtek, oláhok lévén, de tökéletesen meg magyarosodtak, találkoznak közöttök Tótok, Rácok is, szóval gyülevesz. — Rkat, Görkat, Refor. Népeisége 1800 — ezekörül Rkat 300, Görkat. 1200, Re. 240, Zsidó 60.

6-ör E' község nevét vette Balik Simiántól: ez a' jelen virágzó Kállay családnak törzs feje volt; Bolok vagy is Balog azért nevezetett így mert Sete volt (vide histor. 1290. Pray, Buday és Szirmay) nevezetességei közzé tartozik a' GC. Templom: ennek eredetiségéről adatokkal nem birván, egyedül hagyomány képpen, azt állítja a' köz vélemény, hogy itt valaha nagy Klastrom Templommal ellátva láttatott, és 13-dik század alatt, a' Tatár vad dühnek martalékja lett, a' mint beszélük 500 barát lakott benne, azokat a' Tatárok leöldösték, a' Klastromot 's a' Templomot szét rombolták, egyedül egy darabb része maradt belőle, miből ki vehető, hogy ez az egykori Templomnak csak szentélye (Sanctuariuma) volt: onnan is láczik, hogy bár mely részén 's Kerületén Ásás történik, mindenütt nagy szerű, kő alapokra találunk. — Ezen ősi maradványt aGCath. nép a' mint ide beszármazván felfogta, 's jelenkorig benne Isteni tisztelet végeztetik, befogad 500—600 egyéniséget.

7 k pontra: A' község határán következő hely nevek fordulnak elő u. m. a' Község deli részén a' *nemes erdő*ig jó szántó 's helyenkén kaszálló földek az erdő területe m: e: 300 holdat képez, ezen túl a' *Pojella* Község kaszállóju vadas szénát terő, déli része száraz, 's jó gabona termő földek, fedezik Gelze, Baromlak 's a Balkányi Perked (praedium) szélek: — Nkálló város Nkálló határ szélekig jó búza és gabona termő tér; éjszak felől Napkor, Apagy és Magy Községek határai: homok buczkák, de gabona termő helyek. Mellette *Mohos vize*, mely jelen tudomás szerint még ki apadva nem volt 's apróbb halakkal díszlik. Ugyan ezen nevezetű dülőbben *Uj, Ócska* nevű *Szőlő hegyek* olykor bő termést nyújtanak; innet a' Község szántó és kaszálló között apróbb álló vizei, nevezetesen *Nyárjas* m: e: 15 hold apró halakat nevel, továbbá *Csonkás, Papp rét. Kenderásztató*, kissébb szerű tavai — Keletről fedezi Pócs Petri és Kis Létai határ. Nevezetesen a' Községig jó búza, gabona, tengeri, krumpli és széna terméséről, van közve az u. n. *Bánki szék lapos*, némelykor víz álló — víz nem létében jó széna termő hely. Szóval Községünk lakosai 's birtokosai dicsekedhetik búza, gabona, bor 's minden nemü tavasz termény és fával a' marha neveltetés csak közép szerűleg divatozik.

Kelt kálló Semjén Aug 29 864

Kozma János mk. Jegyző

Dólák Jánós hites és hejetes biró

*Hely nevek.**Kis Léta Községből Szabolcs megyéből.*

1. A megyének, kerületnek, járásnak, széknek neve hova a helység tartozik. S ezen politikai felosztásán kívül bir-e külön elnevezéssel? Szabolcs Megye, Székhelye Nagy Kálló, járás Nyír Báthori, ezen kívül még a táj Nyír név alatt is ösmertetik.

2. A községnek, városnak hány féle neve él most; melyik neve bir csak helybeli elterjedéssel, melyik ismeretes ország szerte? A Község neve Kis Léta, s csak ezen helyben elterjedett név ismeretes ország szerte is, más neve nincsen.

3. Vólt-e' hajdan a községnek más elnevezése? Vagy tán csak külön félekép iratott a mostani hely név? Tudomásunk szerint más elnevezése hajdan sem vólt.

4. A Község mikor említetik legkorábban? Reformáta egy házunknak egy legrégibb Anya könyvi irata szerént már 1590-ik évbe elittetett.

5. Honnan népesítették? Erről semmi tudomásunk nincs.

6. Mit lehet tudni köztudomásból, hagyományból, írott vagy nyomtatott emlékekből a név eredetéről, értelméről, mind egyik nyelvű helynévre nézve? Sem köz tudomás, sem irományokból erről semmit nem tudhatunk.

7. A Község határában előforduló többi topographiai nevek: A Községet északról a M. Pócsi határ szélén *Kontumatia*, hajdan erdő, — melybe régibb hallomások szerint már több mint 100 évvel ezelőtt uralkodott Pestis idején tanyáztak a saját lakukat elhagyott emberek. ezzel ismét Délről szomszédos a *Mocsoja*, mely mocsáros, lápos, nád termő rét. ezen ismét délről kevés távolságra esik az *igás tó*, hajdan zombékos, vizes hely, jelenleg kaszálló. A Község délkeleti oldalán *Bakrét*, hajdan álló víz, jelenleg kaszálló. innen Délre kevés távolságra *Fojzó hegy*, hajdan erdő, jelenleg szél hordás hegy. ehez nyugotra közel *Fábján hegy*, mely szinte szél hordás. innen kevés távolságra délre *Nagy völgy* részint kaszálló, részint szántó föld. innen délre *Borsó hely*, mely álló víz. *Vad meggyes*, részint kaszálló, részint álló víz. innen Nyugotra közel a *Pásztor kut*, hajdan egy kut, s marha legelő, már több évek óta nagy álló víz, jelenleg nagyobb része kaszálló: innen dél nyugotra nem messze *Hordós kut*, mely folyvást álló víz, innen nyugotra *Törsökös*, olykor olykor víz, máskor kaszálló s marha legelő. innen Észak keletre *Csontos hegy*, melynek tetején a szél által ki takart ember csontok találhatóak, hajdani minőségéről azonban tudomással nem birunk. innen Észak nyugotra kissé távol *Omlás hegy*, mellette délről kis álló víz mely szinte *Omlás kut*nak nevezetik. innen északra *Nyires*,

hajdan bokros nyírfás erdő jelenleg szán-tó föld. innen északra a község észak nyugoti oldalán *Kápolna*, hajdan vizes sásas rét, jelenleg kaszálló.

A Község határával ismeretes s azokban jártas emberek és a község idősbejei ki kérdeztetvén a fentebb elősorolt helyneveken kívül több kinem merítettethetett, s azoknak eredetéről a hivatalos irományokból ezeknél több ki nem derithető.

Kelt K. Létán Május 7-én 1864.

Szabó Péter sk Jegyző

PECSÉT

Mikó Sándor biro

Bagaméri János h

[A pecsét körirata: KIS LETAI PETSET]

[Levelek]

39. sz.

Levelek községből mely Szabolcs megyébe leltetik. Ezen helység Levelek honnan vette, bizonyosan nem tudatik. — ha nem szó hagyomány s határában a' helyiségek elnevezéséről, mint *Papp hegy*, *papp Sziget*, gyanítható, hogy itten Papok lakhattak, gondjok alá bízva valamely leveles tár. — Van a' határban 1-ör *Fél egyháza*, mely hajdan, egy ott letelepült Tatárról *Tatár telek* nevezetet bírt. —

2-er *Katon hegy*, hagyomány szerént mint erdőség lepte hely egy Katon nevű buvo vagy menhely volt. —

3-er *Csépán* hely. Mely nevét vette ugyan Csépán nevű Váradai vár commendáns nevérol, ki e tájon győzte le a' Lengyel honból ki rontott Orosz rabló tsapatok, — mely hely máig is *Orosz rétnek* nevezetik. — Vezérjök fej vételéről maig is áll egy homok domb *Nyakvágó*.

4-er *Párdutz hegy*, melyet egy *Csattó* nevű rét környezett hajdan egy vár alaku épülettel, — melynek maradványait ez utókor is beérte, — Van nevezetesen e' helyet talált Fülöp István nevű embernél egy üveg pohár mely azon idő korát hordja magán, — ritka mü.

5-er Hogy a helyén rég települt mutatja hogy már 1189-be itten Parochia vólt. —

[Aláírás, dátum nincs]

[A következő lapon:]

Levelek és Magy Községekről 1864 Aug 2-án
Statisticai adatok Luskodi pusztá eredetéről

Luskód puszta, ez előtt Szabolcs vármegye Nyír Báthori járásba kebelezet Vajához tartozott, jelenleg a telekkönyvi munkálatok befejezése óta Szathmár megye Máthé Szalkai Járás Kántor Jánosi községhez csatoltatott, — s a kívánt Statisticai adatok mostanság, a' K. Jánosi Előjáróság által hivatalból be terjesztettek.

Luskod hajdan korban ez előtt 800–900 évvel falu lehetett, a mint ez több maradványokból gyanítható, Nevét vette Luskodi nevű volt birtokosától, jelenleg a Tatárfutás következtében el pusztulván, mint praedium ösmertetik és több földbirtokosok tulajdona. Több hely nevezetességei között ki jelentetik. *ház hely*, hol a falu volt ki terjedve, *akaszó hegy*, hol egy bizonyos gyilkos fel akasztatott; *Macska sűrűje* számos vadmacska tanyájáról; *Vigyórgó*, hol egy szép juhásznő, szeretőjével találkozni szokott, vették elnevezésüket.

Jelenleg ezen pustát birják: Migs Gr. Vay család, Gr. Dégenfeld, Ibrányi család, és több egyes kissebb K. Jánosi birtokosok. —

A Tatárok dúlása után a luskodi lakosság nagyrésze, K. Jánosit és Vaja Községét népesítette, — a' többi része pedig a népének ösmeretlen helyekre el széledt. —

Kelt Vaján Május 18-án 864.

Elő adás folytán fel tette PECSÉT Hallomás szerint a' Vajai Előj

Holly Pál mp Jegyző

if. Sipos András fő bíró

és tanátsa

Hely nevek

Lórántháza Községből. Zabolch Megyéből.

A Község neve tudomás szerint onnan származhatik, és veszi eredetét, hogy az 1687-ik évben Nagy Váradi Ali Effendi basa által ki állított nyugta szerint a' mai napon Lóránt háza nevet viselő Község Lőrinczháza nevezet alatt állott, a' mely név mai él ő szerint külömbiséget nem tesz.

A' mi pe dig tulajdonképp a' határ nevezetét képezi, az erre vonatkozó ügyre legkissebb jelentőséggel sem bírhatván mellőzni kellett.

Kelt Lórántházán Majus 12-ed 864.

Tamássi János mk Jegyző.

Lórántháza Község Elöljárói

Ennek fő bírója:

Tóth István.

Nagy János hítes.

Helynevek

Lórántháza Község Szabolcs Megyéből

Szabolcs Megye Nyírbátori járásában Kisdéd Község reformatus lakosokkal fekszik az ugynevezett Nyírségben, régiebb irományokban fordul elő Laurentháza, Lóránd háza, és Lőrincz háza nevezetek alatt és jelenleg leg használtabb 's általánosan ismert neve

Lórántháza. — A Község nagyon régi eredetű lehet, — mert az 1864-ik évi Egri érseki kerület Schematismusában már (:hiteles a' leleszi Káptalamban meg tekinthető okmányok szerint:) 1093-ik évben fenállott Parociáról történik említés.

Dülői:

a) *Górés*, jó gabona termő föld

b) *fekete dülő* — részint széna részint jó gabona termő föld:

c) *Veresi dülő*, vereses homokkal vegyült agyagos föld jó gabonát, helyenként buzát is terem.

d) *puszta Kert*, a' fentebbihez hasonló minőségű föld.

e) *Nádas föld*, az előtt viz állásos hely jelenleg az egész határban leg termékenyebb szántó földek.

f) *Pupos hegy dülő*, nagy szél hordásos homok hegy csak nedves éveken terem egy kevés gabonát.

g) *Degenye*, északról magas szélhordás dél felé lapály 's tekenő alakú, meglehet hogy nevét is onnét veszi; 6–10. évvel ezelőtt viz állás és nádas, és vad Kacsák, gémek s egyéb vízi madarak tanyája, — jelenleg igen jó buzát 's Különösen szép káposztát terem.

h) *Irottvány* vagy *irtovány*, az előtt rengeteg erdők, Mostan jó gabona termő földek, helyenként azomban tengerit terem.

i) *Eperjes mező*, jó gabonát és tengerit terem.

k) *szőlő hegy dülő* — sovány föld, csak minden harmadik évben használható.

l) *Ádám Rekesze*. régi Gát melly a gyakran megáradó Nyírvizek ellen állított fel a' Vay Család által, — az előtt vízes nádas hely, jelenben jó gabonát tengerit és Kolompért terem.

m) *Fagyalos* (:Nagy:) Gróf Degenfeld Imre birtokában, ritka szépségű 's nagyon jól conservált tölgyfa erdő. nem ritkán egy öles át mérőjü tölgy fákkal.

Lóránt házán február 27. 1866

Nagy József Jegyző

Szabolcs megyében lévő Mada Mező városa hagyomány szerű leírása. 1864. Május 29.

1, Mada mező városa fekszik Szabolcs megyének keleti szélén a bátori Járásban az ugy nevezett *nyírség*ben. —

2, E város 1807-ik év előtt állott Nagy és Kis Madából, külön helyhatóságai voltak; Nagy mada tartozott Szabolcs, Kís mada Szathár [!] megyéhez, de miután a mondott évben mind két községben az arányosítás behozatott, határai összesítették, de hatósága — az 1840 évben a mikor a Megye által egybe által alakítottat, — külön volt, azonban a nagy és kís madaí elnevezés a népnél máig fenn áll. —

3, Mada mező városának leg alább a nép tudtával más neve nem volt, sőt erre a Birtokosságnál lévő régi oklevelek se utalnak.

4, Erre a kérdésre nem lehet felelni de

5, A' nép hagyomány azt tartja, hogy az első Nagy Tatár járáskor a szomszédban alig ezer ölnyire Madától elpusztult, 's 1816-tól óta felső Magyar országról be szállongott Tótok által meg ült Város vagy Pusztá dobos ős kori lakosok által, kik magokat ennek vidékén lévő nagy erdőségekben húzták meg, népesített, által hozván magokkal a rendesen a virág vásár napja előtti Szerdán maí nap is tartani szokott vásárokat és várósi jogaikkal együtt, — pedig

6, már akkor bírhatta nevét, melyet szinte az ős hagyomány a magyarok bejövetelére viszen fel, azon mondával támogatva, hogy ezen helytől keletre 2. órányira lévő Tisza keleti partjáiig jött Magyarok a' folyam által fel tartóztatva egymást az által kelésre Ugorgy-na tovább haladásra, onnat pedig Nameny szóval nógatta, 's meg telepedési helyül e mező város környékét Ma oda jelelve ki, nyerték volna a maí napig is fenn álló Ugornya helysége a Tisza keleti Namény mező városa a nyugoti partján valamint ettől szinte nyugotra, 's e szerint az ősök utjában eső Mada Mező városa neveiket.

7, Mada városának mint egy 6750 catastrális hóldat tevő határának 2/3 homokos hegyek, és ezek által formált apró völgyek — 's kisebb 's nagyobb álló tavak foglalják el, déli részét tévén 1/3 résznyí — agyaggal vegyes homok talaju síksága, mely egész határ 1841 évben történt, tagosítottván a dülők nevei meg változtak ugyan annyiban, hogy azok vagy meg csonkította-tak, vagy más régi névvel birt dülőbe vitettek, de a régi hagyományos nevei egyes helyiségeknek, különöbben a nagyobb domboknak és tavaknak maí napig feltartatnak. Mint nevezetesen a határnak északi oldalán; *Gyarmat hegy, Fábján gazza, Szarvas hegy, Méhes hegy, Horváth hegy, Taplós hegy, Kutya hegy, Dorka szőlője* mind egy más után délnek haladva, még e század elején erdőkkel 's cserjékkel boritva, melyek most már mint szántó földekké alakítvák, ezek közül említésre méltó a még ez előtt 30 évvel nagy erdővel be nőtt Dorka szőlője, mely a leg alább is 400 éves fa törsoékből ítélve pusztulhatott el, 's a fák között találtatott szőlő tökéek és a mostan is észre vehető sánczolások hajdani állapotját mi neve által is támogatva igazolják; továbbá ettől nyugotról, 's keletről meg említendők, *Matyí szőlője, Szent Pál erdeje, Nyilas hegy, Kakuk vár, Lator hegy, Bagoly hegy, Nyáras hegy, Vajda hegy*, 's ennek szomszédjában *Kender szer*, 's ezeknek mentiben Délre az urbéri állományban, *Csillagos Méhestő, Czövekes, Akasztó hegy, Bodó kut, Barta szállása,*

Kis mező, Zsombék nevü dülők, és *Tóth Balázs hegye*, a határ leg végső csucsán *Szem szuró* nem rég ki irtott erdő *Véres* vagy *veres oldal* mely utóbbi hagyomány szerint egy ottan szomszéd Valya Városa vala-melyik birtokosa által meg ölt Madai lakos vérdíjába szakítatott és ítéltetett a madai határhoz, — ezen kívül van a határnak nyugoti oldalán egy 200 hóldnyi *Kurta pallag* nevet viselő terület melytől délre esik a *Térvölgy, Karászi szeg, Flóris hegy, Bernát hegy*, és egy hegy lánczolat Keletről nyugotra *Risce hegy* név alatt, mellyen a községnek híres nyári bort termő szőlőjei vannak *Badacson* nevü Szőlő hegy szomszédjában.

Továbbá nevezetesek tavai között, *Galambos, Nádasztó*, a *Latorcza hegy* alatt elnyuló forrás, *Nagy csonkás, asszony tava, Kápólna lapossa*, mely mellet feküdt a 7-ik [!] században elpusztult *Kápólna* helysége, 's végre a határ délnyugoti szegletén egy 100 hóldnyi tó *Csokaj tava*, melynek parján feküdt hagyomány szerint hason nevü Helység, mit igazol 1858-ban azon a tályon és éppen a tó parton víztől szabadult sikelyes helyen ekével fel töretett gyp alatt már a római korból talált cserep darabok, különösen egy véka ürnyi még épségben ki ásott, de a fel emelésnél szélyel tört földel tele lévő 's újnyi vastagságu Cserép edény is.

A leg idősebb emberek a fent leirt helyiségek elnevezése felől megkérdezettvén bővebb felvilágosítást adni nem tudtak, azonban a nevekből a látszik, hogy itten hajdan forduló gazdaszat nem üzetett, hanem a lakosság mivelte a' földet mit fel fogott, 's neveket reá ragasztvan az utókor meg tartotta. —

Ny Mada Majus 25 864

Honedzely Antal

Jegyző

Olvastam

Kiss Ignátz Szbiro

Magy Kőzség Szabolts Megyében —

Nevét vette hajdani Földes Urától Magy Urtól hagyomány után az első Magy népes s nagy terén feküdt, — temlom hejjei, épülletek, pintzék, helyeit 's üregeit e' kor népei be is érték.

Határán több érdekes nevü helyek vannak, de név vételét nem tudni — többek közt van *Sarlód vár*, hol hajdan föld vár volt, *Sarlód* nevü uráról nevezve el — ki a maiglan *les hegynek* nevezett hegyet használta fel ellent néző helynek. —

[Máriapócs]

ad 198/1864

Helynevek

Az 1-ső pontra: Szabolcs megye, kerület, járás és széke Nyir-Bátor: elnevezése: Nyírség: Mely járás elnevezése az itt bőven és buján tenyésző Nyirfáktól eredhetett.

A 2-ik pontra: Mária-Pócs. — mindkettő ország-szerre ösmeres.

A 3-ik pontra: Egyedül csak Pócs. —

A' 4-ik pontra: 1500-ik évig nyoma van — de előbbre, — adatok hiánya miatt ki nem púhatolhattuk.

Az 5-ik pontra: Bár kisebb minőségben de az okmányok és hagyomány szerint benépesített hely volt, jelen szaporodása jobbára Zemplén megyéből történik.

A 6-ik pontra: Mínthogy köztudomás szerint féldőldala Pocsojás hely volt, hihetőleg onnan vette nevezetét. — Mária nevét onnan nyerte 1715-től fogva, — mert 1615 és 1695-ben az itten létező, s Nagy bucsukkal látogatott Szűz mária képe könnyezett, — mely kép jelenben is felette nagy tiszteltben tartatik.

A 7-ik pontra

Dülők:

a) *füle dülő*: régibb időben erdőség lévén, fül alakú volt.

b) *Csonkás*: Régibb időben erdőcsonkítás miatt nyerte nevét.

c) *Halom dülő*: Ezen feketés földön és rónaságon 6 öl magas hordott halom található. —

d) *Kerek rét*. A' közepén lévő kerekégtől nyerte nevét.

e) *Barát szer*. Hihetőleg itten legtöbb birtoka lehetett a' M. pócsi Bazilika Monostornak.

f) *Kőrís oldal*: Nagy részben előbbi időkben kőrís fákkal volt benöve. —

g) *Kaszás rét*: Rétsége miatt kaszalóul használtatik.

h) *Cziberés dülő*: A' föld soványaságától vette nevét. különben Szláv nyelven: Czi-bere (:Valyon elveszi é:)

i) *Contumatió dülő*: 17-ik században bizonyos oláhok a megye rendeletéből a' pestis végett itten Contumatiót tartottak. —

j) *Nagy halom*: Egyenes földön 8 öles hányt halom.

k) *Bene völgyi dülő*: Valószínűleg onnan vette nevezetét, mert benne völgy van. —

l) *Csere dülő*: Emlékezetre, cserében volt. —

Jegyzés. Több más megemlítésre méltó elnevezések városunkban, vagy annak határán ezideig nem léteznek. —

Kelt M. Pócson Junius 8 1864.

Somogyi József mk jegyző

Pálya Péter k x v főbíró

Helynevek

Nyir Bakta Mező Városból Szabolcs Megyéből.

Mai napon Nyir Bakta Mező Városnak czimzett, azomban honnan vett eredetét a' következő adatokkal a' mennyire az némileg jattatott [sic!] — felvilágosító tudósításai szolgálni kívánunk, jelesen

1-ször tudomásba helyezett ténynek fel fogható, miként a' határ egy részén, mely Telek Könyvileg *Hamuszín* nevet visel egy a' régi időkbe több darab tört edény 's így cserép darabokat találtak; — mely időbe egy karika arany gyűrű is; — ezutóbbi tárgynak megtekintése Gróf Dégenfeld Imre ur títkáranál Tekintetes Bodor Károly Urnál eszközzésbe vehető.

2-or. A' Község mely maí napon a' fentebbi czímet viseli képviseli 's tanusítja a(zon) tudósítás, hogy az 1596-ik évben Római Cath. Egyház Templom tornyában maí napon meg lévő harang az időbe Tat István Ur által ajándékozott, minek felírása gottisch betűkkel deák nyelven van fel írva. — végre

3-or a' minek később jutottunk tudomására, az ezenek szórul szóra a' következőkben elő adni kívánjuk: — létezik egy kép Nyir Bakta Mező Városát képező Római Cath: Egyház Templomába, mely szórul szóra így hangzik: Bosniában Bánya luka Vára alatt 1737-ik évbe, hogy VI-ik Károly Császár keves népével a' Török nagy sokaságának véletlen rohanásában jelen lévő Ötsém Gróf Károly Ferencz, Haller István, és Gábor Fiam megmaradasokhoz semmi reménységem nem lévén; — járultam a' könnyező Szűszhöz, kiről vizasztalás nélkül semmibe nem jöttem — A' Mária Pócsi Szűz Képéhez, ott fogadást tettem Szent fiátul vizasztaló kegyelem nyeréséret: A' Mária Cel csudálatos Szent képének le hozandó jele a' Baktai Templomba való helyezettésére örök hála adó emlékezetül. — Kiben is segítséget érezvén utam követésével ezen a hozott párt ide is helyezetttem, hogy kiki látand örökül, bizám 's magasztaland velem kérvén Ö Istennek szavával esedezvék óltalmukért. Kath.

Kelt Nyir Baktán Május 14-én 864

Tamási János m Jegyző

Nyir Bakta Város Elöljárói

PECSÉT

Zsolnay Mihály bíró

Pócz Fülöp hítes

Varga István hítes

Nagy István hítes

Simon András Egyházigazgató

Hely nevek

Nyirbakta Községből Szabolcs Megyéből

Nyirbakta Mező város fekszik Szabolcs megye Keleti szélén, a Nyirbáthori járásban 's az ugy nevezett Nyírségben. Hogy volt e' a' Községnek valahai más elenevezése is, az semmi okmányokból kinem tűnik, hogy mikor említették legelőször azt sem tudhatni, annyi azomban régi egyházi íratokból (:az Egri érseki Kerület 1865-kí Névsor jegyzéke szerént is:) Kí tűnik hogy 1332-ík évben Nyirbakta már anya egyház Község volt, hogy honnét népesítették legelőször az nem kipuhatolható, de hogy vagy a' felsőbb vidékekről, vagy pedig mint a' nép Közt Traditir [!] Képe mai napig is él tót eredetű gyarmatosok által népesítettett, ennek bizonyítéka lehet az, — hogy a leg régibb gazdák család nevei mái napon is tót hangzásúak. A hely név eredetét sűrű homály fedi — annyi tudható, hogy a várost Taty, Károlyi, Haller, Később Beck családok birták.

Dülői:

a) *Ereszvény* homokos magaslat 's igen jó rozst terem.
b) *Fácán Kert*, valamikor talán fáczán tenyésztő Kert lehetett, jelenleg a Párk kútatván uradalmi növény kertte alakítottatott.

c) *Fél egyháza*. a Kércsi és leveleki határokra dülő, ritka nagyságu nyárfákkal.

d) *Kis Kut Kert laposa* a Bessenyődi határra dülő erdő, gyönyörű tölgy fákat terem.

e) *Korbány*. homok hegy gerincz mely az ó fejtői határt is Keresztül metszi, ez előtt szép erdőség volt jelenben jó gabona termő szántó föld.

f) *Kis fagyalos erdő*, egy meredek domb oldalba

g) *Büdös domb*; szántó föld, nevét hihetőleg a' rajta hellyel közzel tenyésztő Kellemetlen szagu csergő fütől vette.

h) *Almás* egy az ó fejtői mocsárrokba vezetett csatorna jobbról és balról termékeny búza és rozs földekkkel, összel és tavasszal a' lapályokat viz borítja, hol azomban sok széna terem.

i) *Balbás* — egyenetlen szántó föld szél hordásokkal, hol azomban Szappan gyökér is bőven terem.

j) *Nagy lapos*, vízes években csupa viz állás és Kender ásztató, száraz években jó gabonát és tengerit terem.

k) *Nagy ereszkedő*. magas homok domb melly Különösen száraz nyári időszakban K. Jánosi-vari közlekedést nagyon nehezíti.

l) *Kincses hegy* — magas szél hordás neve hihetőleg balga el beszéléseken alapszik.

m) *Nyires*. ezelőtt szép nyires erdő, jelenleg az urbéres gazdák sovány legelője.

n) *Világos hegy*. az előbbivel szomszédos magaslat, jó gabonát és tengerit terem.

o) *Hamu szin* és Isten nyila, egy Kis dülő, leg inkább tavaszi veteményeket és jó buzát is terem.

p) *Terem hegy*, nagyon jó Kendert és ritka szép luczernát terem.

Nyirbaktán február 27. 1866.

Nagy József jegyző.

[Nyirbátor]

Hely nevek.

1. Nyir Báthor városából, — táj név szerént a Nyírségből.

2. A Város csak egy néven él, Nyir Báthor.

3. A most élő emberek óta a Város csak Nyir Báthor néven említettik.

4. A Városnak mikorlett említése nem tudatik.

5. A Városnak honnan lett telepítése nem tudatik.

6. A Község nevének eredete ki puhatolhatatlan.

7. A Község határán előforduló Tophographiai [sic!] nevek

a) *Hordós kuti dülő*, *Nyárfaréti dülő*, — név eredete ösmeretlen. *Tövikes kuti dülő* nevét a dülőbe eső ugy nevezett *Tövikes kuttól* nyerte, *Tánczoshegyi dülő*, *Füzérhegyi dülő*, *Kiskuti dülő*, *Dinnyehegyi dülő*, név eredetök ösmeretlen, — *Bogáth uti dülő*, nevét Bogáth községébe vezető úttól nyerte, *Földvári dülő*, *Barthakuti dülő*, *Kiss szik*, és *Nagy sziki dülők*, név eredetök ösmeretlen, *Encsencs uti dülő*, nevét a mellette fekvő Encsencsbe vezető uttól nyerte, *Ravaszlyuk dülő*, *Kalapos hegyi dülő*, *Kutfő gerend* név eredetök ösmeretlen, *Szederjestői dülő* mely nevét az alatta fekvő ugy nevezett *Szederjes* tótól nyerte, *Árpáshegyi dülő*, *Piricsi uti dülő*, *Ligeti uti dülő* neveiket a mellette fekvő utaktól nyerték. *Szegi kuti dülő* *Lángoshegyi dülő*, *Kissmezei dülő*, név eredetök ösmeretlen, *Vasvári kerti dülő*, mely nevét Méltóságos Gf Károlyi György uradalmához tartozó, — Szathmár megye Nyir Vasvári községében eső szélesen kiterjedő Gyümölcsös kerttől nyerte, *Mesterréti dülő* nevét az alatta fekvő ugynevezett *Mesterrét* posványos hejtől nyerte, *Akasztó hegyi dülő* Monda szerént a mellette fekvő s hajdan Akasztó helyiségül föl használt halomtól, *Acs János hegy dülő* név eredete ösmeretlen. —

b) Erdők nevei. *Abafa* vagy *rosznyárjasi erdő*, — *Derzsi csere*, *Liget*, *Bokros*, és *Nagy erdő*, — név eredetök egészen ösmeretlen, *Kis piricse* mely nevét a hozzá nem messze eső községtől nyerte, — *Nyiresi Erdő* mely nevét a benne nagy mennyiségben tenyésztő Nyirfáktól vette.

c) Tavak s Vizenyők Laposok nevei. *Mesterréti*, *Szénarét*, *Szegi kut rét*, és *Borbély kut réteje*, név eredetök egészen ösmeretlen, — *Szederjes tó* mely nevét a hajdan,

– partján igen buján tenyésző Szeder növényről nyerte,
– *Papok rétje* mely nevét a mellette fekvő Minorita szerzetesek Zárdájától nyerte, – mint kinek birtokához tartozik, *Lugosi tó*, *Borsós pópa*, név eredete ösmeretlen

d) Halmok nevei. *Tánczoshegy*, *Túzerhegy*, *Földvárhegy*, *Kiss szék gerendje*, *Nagyszék gerendje*, *Kappanos hegy*, *Les hegy*, *Szóke hegy*, *Kotyor hegy*, *Kuruczok hegy*, *Tapasztó hegy*, *Tóthné hegye*, *Közép hegy*, *Négysegű hegy*, *Lángos hegy*, *Ács Jánoshegy*, *Gyermekerdő hegy*, *Kakas hegy*, *Sőre hegy* mely halmok eredetei kinem puhatolhatók. *Dinnyés hegy* mely nevét az ott hajdan igennagy mennyiségben tenyészett Dinnyéről nyerte.

Kelt Nbáthor Május 30-án 1864.

Beelpataky György Jegyző

Daragó Albert fő bíró

Hely nevek

Szabolcs Megyebeli Nyír Béltek Községben

Nyír Béltek Községe Szabolcs Megye szélén, Szathmar Megyének az úgy nevezett Nagy Karuji Pusztájával keletről, és Penszlek [!] község határával dél felől határos. – dél nyugoti és éj szaki határait képezik Lugos Encsencs és Píricse községek. –

Ezen község neve soha se változott mit a régib idökből fel maradt iratok tanúsítanak.

A magából a községből, és Czifra szállás, Lejtő, Ónos, Hágó és Lebuj tanyákból.

A községben lévő utzák nevei Báthori, Debreczeni, Váradi, Piskóti útzák, ezen el nevezést az útzák nyerték a meg nevezett Városok és Községébe vivő utakról.

A tanyák nevei régi, és a nép által szokásba vet el nevezéseknél fogva hivatnak; és nevezetnek most is azon szerint.

Van ezen község határában egy *Tábor hegy* nevezetű homok magaslatokból álló tér, melynek egy része Szántó föld, más része szőlővel van be ültetve a népmonda szerint Rákóczy Ferentz korából veszi elnevezését, a mikor is Seregei a tájon táboroztak, –

Van egy *Halomány* nevezetű tér mely szintén homok magaslatokból áll gyakran történik még mostis hogy azon téren el ásások tétetnek, ember tsontokra akadnak a nép monda szerint szintén a Rákóczy Ferencz korába volt csata után a holtak ott lett el temetésekről vette nevezetét.

Van egy *Kis és nagy ásztató* melly mint egy el mélyedésük vizet tartalmazó területére 1000. négy-szögölet tévő Tó; – Ez el nevezését vett, a Kender ásztatástól, – száraz esőtlen Évekbe, szomszéd Községekben is számos Kendert hordanak ezen áló vízbe

ásztatás végett. –

Ny. Béltek Június 10. 864

Kalop pm. jegyző

Zékán János fő bíró

Hely nevek összeírása

Ny. Béltek községből.

1. Nyír Béltek Község, fekszik Szabolcs Megye nyíri Báthori járásban, határos Szathmar vármegyével.

2. Nyír Béltek volt minndég, s egyedül annak iratot.

3. A határ kiterjed, mintegy 10, 136–1600. négy-szögöles holdra a' községi lakosok száma 940.

4. A község leg öregebb lakosai által a' helység mindég ilyenek tudatott, azomban szó hagyomány szerint a' Tatár fűtés alkalmával a' helység egészen elpusztult, és a' föld birtokosok által (:az üdőben Kállay család:) népesített meg, legelőször Beregh, később a' felföld majd nem minden falvaiból jött népek által a' helység kevés üdőre mintegy 150. 180. később 200. és jelenben 230. ház számmal bir a' nép orosz és magyar nyelven beszél, g.k: hitűek.

5. A csehektől maradt egy templom, mely még mai napig is fen áll, jelenleg a' r.k. hívek birtokában van.

6. A községnek – vagy Ecclesianak semmi nemü régi írata nincs, és így azt, hogy rendes tanácsa mikor lett nem tudni, de az öregek már apjuk és nagy-apjuktól is így hallották, mint jelenben áll; Elöljárók és Jegyzővel ellátva. –

7. Szöllő földét, mely a' falútól Napkeletre fekszik a' Gróf Dessewffy Kálmán a' határ legnagyobb birtokosától nyerték 9-ed dézmára, mely mai napig is áll, akkor azon hozzá adással hogy az alja szöllő földtől pénzt is fizetnek, a' Szöllő hegy *Gábor-hegy* név alatt áll mi szóhagyomány szerint honnan nevezetik mivel hajdan – de hogy ki által – tábor-helyül használtatott nem tudatik.

8. *Zsombokos dűllő*, kelet és dél közt fekszik ez előtt rét lévén és Zsombokos, ugyan onnan vette eredetét, ezen dűlőbe van – *Nagy aszó* nagy erdő, de már ki pusztult minden aszódí rajta, mivel nagy sovány hegy.

László verés, valaha, monda szerint László király ott verekedett – *Nagy Erdő*. *Lejtő*. *Rózsás dűllő* és *Szurdok* – nagy erdő lévén a gaz emberek ott szoktak bújkálni a' törvény elől a' most nevezett birtok Grf Dessewffy Kálmán Úr birtokában van. –

9. *Hosszú Mező*, eredetét a' hosszúságától vette, a' községtől nyugotra fekszik *Ónos erdővel*, a' mi már pusztult.

10. *Czifra* vagy *Kúrva szállás*, dél és kelet közt – vette nevét, onnan – mivel ott esett meg községünkbeli leány először, és mert a tanyák közt legszebb.

11. *Lejtő új tanya lebuja korcsma* volt púsztán, most tanya nyúgotra esik, Ny Lúgos felé.

12. *Ónos*. rossz fekete fü és föld dél és nyugott fele.

13. *Hágó dülő* délnek fekszik, valaha nagy hegyes erdő volt, *Malom gát*. Vizi malomtól hivatik.

14. *Szederjes*. község földje. Kelet és dél közt, sok szeredtől vette nevét. Úgyan ezen nagy dülőben van *Halomány*. szóhagyomány szerint a' a volt csatákban elhalt katonák oda temetettek, mit az is igazol, mikként ott fél ölnyire akármely helyen temérdek és nagy ember csontokat lelhetni.

15. *Táborhegy* Keletnek, valaha tábor helye volt most mivel egész hosszú nagy része szőlőül használtatik.

16. *Akasztó hegy*. most temető, hajdanában akasztóhely volt nyúgotra esik. túl rajta *kishegy Szél júk* név alatt.

17. *Búlatko hegy* — gazdáját így hívják, — onnan eredt. *Kender áztató kicsi és nagy* — észak és nyugott közt fekszik. Fele a' falú és fele a' közbirtokossággé.

Vannak kisebb nagyobb dülők és tavak de mely a' meg említést, mivel neveik nincs — nem érdemes, a' fent írt dülőkbe fekszenek.

Kelt Ny. Bétek 1866. Mártius 4-én

Kovács Pál mk Olajas Illés

Jegyző. Község elöljárói.

Nyir Lugos község elöljáróitól

Ad 96/64

Tekintetes

Toth Ferenc szolgabíró ur!

Folyó hó 29-n 286. szám alatt kelt becses átiratra van szerencsénk a Ttes Szolgabíró urnak Lugos község származását 's változásait körülmenyesen leirva alázatosan beterjeszteni: —

1-ör Lugos község hogy miólta létezik előtünk ösmeretlen, de annyit mondhatunk hogy már Rákoczy alatt létezett és kellő számmal bírt — a lakosság azon idő szakban gr nem egyesült volt, későbbben egyesültekké lettek.

2-or Rákoczy fejedelem buktával a helység Grof Károlyi családra szállott, mely család későbbben rom: cath: származásu egyéneket telepesített, miután a helyben lévő lakosság az úrberí szolgálatot nem volt képes teljesíteni. —

Lugos nyugoti része feküdt eleintén a Grof Károlyi György jelenlegi kaszálló földjén mindjárt a helység alatt, a jelenlegi gr cath. egyház képezte a helység közepét, melyről azt állitják hogy már ez előtt 200 évvel állott, keleti része feküdt a jelenlegi *piacz téren* hol a rom cath egyház áll mely 1862 év öszén a kellő Isteni tiszteletet szertartások mellett felszenteltetett.

A rom catholicusok letelepítése alkalmával templom nem létezett, Grof Károlyi család egy kántor lakot építetett a keleti részén melynek hátulsó részén egy szobában a Nyir adonyi lelkész által tartatott az Isteni szolgálát, kit a grofi család fizetett; lelkésze a helység ben lévő katolikusoknak jelen leg síncs, — a Nyir adonyi lelkész segédje teszi folytonosan az Isteni szolgálátot.

A helységet déli részről a *szennyesi Puszta* vagy is Patay Josef birtoka környezi, mely a helység rendelkezése alatt áll.

Továbbá a helység szomszédságában fekszik Nyir Bétek Encsencs, *Sőreföld puszta*, Szalmad, Mihálydi, Nyir Adony *Guti erdő*, és *Fülepi puszta*. —

A helység ez előtt többnyire posványokkal volt körül véve ugy szolva a falu közepén is elterült, hol a jelenlegi *község háza* épült viz állás volt, mit csak is nagy fáradsággal feltöltetés mellett lehetett kivinni hogy felépíthettük. —

A helység a tagosításban már 1850-ik évben részesült; A lakosság foglalkozása földmivelés, marha tenyésztés, Nyelvök Magyar toth és Orosz.

Földes uraság a helységben Grof Károlyi György.

Kelt Nyir Lugoson Junius hó 30-án 1864. —

Kubancsek Ferencz jegyző

Korcsmár Mihály k x v bíró

Hely nevek

Nyir Lugos községből Zabolch megyéből.

1. E' község esik Zabolch megyében, Nyir bátori járásba be osztva.

2. Magyar Országban több Lugos nevü helységek léteznén, ez a' Nyir beni fekvésétől neveztetik Nyírlugosnak, 's mindenütt ezen neven ismeretes.

3. Más elnevezéssel nem bir.

4. Sem levél tári, sem hagyomány adas nincs reá, hoogy a' hely mikor ületett meg lakosok által, e' község alatt levő 's magában több földet foglalo két régi temető kert azt bizonyítja, hogy már nagyon régen fen ált, lakosai hajdan mind orosz ajku lakosok s' ó hitűek voltak, most azonban már azok utódai g. egyesült vallást követnek. — római Catholicusok is vannak mint egy 900. lélek, ezek nagy része mostanában települtek le a' felső tóth megyékből, 's szláv nyelven beszélnek. —

5. A' melly elnevezését 's neve eredetét illetőleg szinte semmi adat nincs, azomban más honnan nem származhatott, mint onnan, hogy a' régibb időkben a' *Nyír ség* nagyobb része erdőkkel borított tér

lévén, az erdőség ben pedig mai napig és gyakran találatnak Vad szőlő lugosok, — 's ezen téren, hol a' község megülett illy vad szőlő lugosok bizonyosan nagyobb számmal találtattak. —

6. E' község határában következő régi el nevezésű helyek találatnak. —

a.) *Fekete lapos.* — nevét vette onnan, hogy a' község határa nagyobb része sárga homokból állván, — Azon terület fekete föld.

b.) *Hosszu viz.* — Vizenyös nagy hosszú lapos.

c.) *Kis Makra, Nagy makra.* — Tócsás helyek.

d.) *Borzsova.* Gyékényes, nádas, zsombékos réttség.

e.) *Kávási lapos.* — a' közepén volt Kávás kúttól.

f.) *Szenyes puszta.* — Épület romokkal, el nevezését nyerhette az elpusztult épületek kormos, szenyes romjaitól. —

g.) Azon pusztán *Nyáriás.* Nyár fákból álló erdőség. Kelt Nyír Lugoson November 16-án 1865.

Deák János jegyző ált

Korcsmár Mihály k x v. bíró

Símcsák Mihály fő Eskütt

Adámszky István hites

Ó Fejértó

A' Megyének neve hova a' község tartozik Szabolcs Megye.

Vidéki elnevezése. *Nyírség.*

A' Község neve? Régi nevét használja, melly onnan is ki tűnik, mivel Ó Fejér tónak neveztetik.

Volt e' hajdan a' Községnek más el nevezése?

A' Község lakosai egy szerű jámbor polgárok, a' tudományokban egészen járatlanok, a' földes uraság pedig gyakran változván, erről semmi adattal nem bírnak.

A' község mikor említetik leg korábban?

A' Község már 1137-ben meg volt, még pedig népes telep lehetett, ez onnan bizonyos mert már az említett évben Templomot épített — mellyel nem sok Község ditsekedhetik Szabolch megyében — és fontos helynek látszik helyiségeiről is, mert a' falú nagy tó közzé lévén épülve, ha a' két végén árokkal vagy más torlasszal el záratott, oda a' lakosok tudta 's akarattja nélkül senki be nem juthatott.

A' fent nevezett évben épült R Kath: Templom, mint az év száma mutatja — melly a' Sanctuarium homlokzatján van fel jegyezve — Vak Béla Királyunk idejében épült és sok viszontagságon ment által, melly onnan is bizonyos, mivel az akkor épült Templomnak ez a Sanctuariuma van meg, a' többi falak később építettek az elébbi falak elpusztítása után; ugy szintén a' Torony is 1750 ben ragasztatott Grof Pethő Rozalia

által — Kit Grof Szirmay Nejének emlegetnek — az ódon Templom falaihoz.

Honnan népesítetett?

Úgy látszik Magyarok települtek le benne leg először is, mert a' községnek azon részén melly már Mária Therézia Királynénk alatt, mint ur béresei irattak öszve Magyarok lakták, jelenben is azok lakják: hanem egy utszája, melly később épült, ugy látszik Zemplén és Ung Megye fölső részéből le származott tótok által telepítetett, 's mostan is *Tót útszájnak* neveztetik.

Mit lehet tudni köz tudomás ból vagy irodalomból a' név eredetéről?

A' neve is mutatja Ó Fejértónak, hogy Tó kebelében építetett: és igen korán a' Magyarok áal [sic!] történt ezen ország elfoglalása után; melly hely — mint fentebb elő sorolánk — kevés munkával erő-dül is szolgálhatott, mi, azon időben kerülhetetlen szükségessé vált.

A határon elő forduló több topographiai nevek vagynak e?

Igen is vagynak, a' falút kelet és nyugatról ölelő Tó az első *Kis tónak*, a' másik *Nagy Tónak* neveztetik, melly tavaktól kölcsönözte a' falú is az Ó. Fejértó nevezetet.

Van még ugy nevezett *Vápás-hegy.* Mellyet ez előtt 50 évvel sűrű erdő borított, 's ezen hegybe volt egy borzasztó nagy mélység, melly a' háborús időben a' tatár 's török csordaktól menekült lakosoknak menhelyül szolgált.

továbbá a' falú határa észak felőli eészen van az ugy nevezett *Csíkar hegy* mellyet ez előtt 60 évvel erdő fedett be, ki irtatván szántó földé lett; 's most már szél hordás. Itt ezelőtteni években a Juhász nyáját legeltetvén, a' szél által ki kotrott hely méljébe lépett, hol két kéz száarat rajta a vas láncz rajta lévén talált, s lánczot le vette, a két kéz szárat pedig azon helyen földbe ásta, — a' láncz mint mondják rézből volt készítve.

Ó Fejértó Juni 18. 864.

Jegyzette Szabó Ádám msk Jegyző; a' fent irtak hitelül is ő írta alá.

PECSÉT

[Ór]

ad 357/864.

Statisticai adatok gyűjtéese Eör községből Szabolcs megyéből.

1. Eör vagy ör fekszik Tiszán túli Kerület, Nyír Báthori Járás III. Szakas Szabolch Vmegyében; K. igazg. egyekben Szék hely Ny. Báthor városa; Cs. K. adóra és törvénykezési ügyekre vonatkozólag N Kálólóhoz tartozik.

2. A' község szokásos neve Eör v. Ör.

3. Hajdan korban Eör Ewrnek is iratott.

4. A' Község 1315 évről kelt ok iratokban említetik legkorábban, már is mint régebbi idő beli adományoztatás.

5. Népesített az első meg szálláskor a' Magyarok bejövetellekor.

6. A' helység neve eredett az Ór állásról; száj hagyomány szerint emlegettetik, hogy Ór, a' szomszéd Vajai vár elő őrseből vette el nevezését.

7. Vannak a1 község határában számos topographiai nevek, ú. m: *Kis Óri szeg*, *Nagy Óri szeg* (:erdő irtások:) *Klára sűrűje* (szántó föld, honnan az erdő ki irtattot, bizonyos Klára nevű nőről vette nevét:), *Vad verem* (:hol vadakat fogdostak:) *Kobolás hegy*, *Bötös len hegy*, *Kosár hegy* (:kosár alakjáról vette nevét:) *Len szer* (:hol minden darab földben len természetik:), *Kender átó* (:viz állás, talán régen Kender áztatóul szolgált:) — *Borjú kosár* (:viz állás, melly körül borjúk deleltek:) *Apács* (:gyakran ki apadó viz:) *Czinkó*, *Köldús kut* (: a' Vajára vezető ország út mellett, egy viz állás, melly mellett kút volt:) *Nyirjes* (:régente nyirfás lapos most nyirfa nélkül, viz állás:), *Róka lyuk bát*, hajdanában sok rókák itteni tartózkodásáról. *Rétre járó* (:mellyen át a Vajai nagy rétre vagy tóra járnak:) *Rózsás* (:szép hely :) *Fejér földi víz*, melly körül fejér a' föld, *Nádas*, hol a' szántó földeken nád terem; *Pap rét*, *Zsombékos* (:vizes laposok:) *Akasztó hegy* (:a' hol hajdankor akasztottak, a határ szélén nyugotról :), *Mak fa vize*, *Mak fa útja*, *Császár kert* (:egyenes, szép sík hely:) *Kápolnás hegy* (:dél felől a' határ szélén:)

Általános a' lakossága Magyar ajku Eörnek, kivételt csak az izraeliták téznek.

Kelt Eörben Maj 27-én 864

EElő adásra jegyzette

Holly Pál mp. Jegyző

Kiss Ignátz Szbiró

PECSÉT

Olvastam

az Eöri Előljáróság

Iklody Agoston Fő bi

Szabó Antal hités

Kapros Pál hités

Szabolcs Megyében lévő Petneháza falú hagyomány szerű leírása 1864 majhó 27.ben

1. Petne háza falú fekszik Szabolcs Megye Keleti szélén, a ny Báthorí járásban az úgy nevezett *nyírségen*

2. Jelenleg a Községünk a fent írt neve él —

3. A régi okmányokba Petneháza olvasható.

4. Ezen Kérdésre egész bizonyossággal felelni nem lehet azonba hogy régi mutatja magába 1448 ban R: Cath: templom lévén annak egy segrestyében

nagy mennyiségű ember csont halmaz találtatott, melynek oda rakatása az írt évben Bernhárd Püspök rendeletéből történt, mıt igazol a csontoknak 1841 évbe kiszedetése alkalmával talált irat 's két épen talált azon emberi kéz maradványok melyek a S.pataki e. iskola mintzenbe küldetett — továbbá régiségét mutatja az is hogy a Községben lakó Petneházy család bírtokában levő adomány levelek 1700 ban már léteztek. —

5. ezen kérdésre nem felelhetünk.

6. A hagyomány szerint még a magyarok bejövetellekor első telepítője Pethenétől, ki leg elsőben építetett itt házat — vette nevezetét

7. Petneháza Községnek mintegy 3000 cath hóldat tevő határának mintegy 2/3 homok hegyek, és kisebb, nagyobb álló tavak, mocsarokból áll. 1/3 részét foglalja egyenes fekvésű agyaggal elegyített homok talajú szántó föld, 's nagyobb részben silány minőségű szénát termő kaszálló. — A határ 1859 évben tagosítatván, a régi dűllöknek meg változtattak nevei is. s némelyek el enyésztek. — Azon nagyobb domboknak, s tavaknak nevei mai napig fent tartattak. nevezetesen A határ keleti oldalán, *Vajas hegy*, *pipískés hegy* *Sípos szöllője*. *fejés fa hegy*. *Kerekes cseréje*. *pap erdeje* *Kótsár irtóványa*, *Nyiri János erdeje*. *godolya erdő*, mind északnak haladva, — melyek mint neveik is mutatják még nem régen is erdőségek voltak azonba most már mind szántó földekké lettek, továbbá nyugotnak haladva, *Nagy bagda cseréje*, *lovöldöző*, mely hajdan szöllő hegy volt ez a neve is használtatik — *nyárfás hegy* *boszorkány hegy*, *szöllő hegy*, melyről a már termett szöllő mintegy 40 évvel ez előtt púztúlt el. *fényes hegy*. *Kardos hegy*. ennek szomszédságában, s alyán terül el a *kis bagda tó*, össze kötetésben a *mohos tóval*, mely amattól Keletfelé terül. Ettől szinte Keletnek kis távolságra fekszik a *nagy bagda tava*. továbbá még *avaska lapos*, melynek egy kis emelkedése *kantáros hegy* nevet visel. ezzel pár húzamban dél felé terül a *paprét*. — egyenes fekvésű hegyeinek nevei. következők *Szederjes Mérgesd*, *nagy lapos*, *ereszvény lapossa*. *hosszú farkas verem*. *ér erdő*, *Nagy erdő nyólcas*. — Határunk déli részén terül el. Keletről nyugotra a Községgel köz igazgatási tekintetben ösze kapcsolt de külön határt képez. *Iklód púszta* — honnan a falú, a hagyomány szerint, a nagy tatár járáskor púztúlt el. Azonba létezését a falúnak tanúsítják a még most is *telek* nevű falú helyet képező szántás alkalmával ki került téglá rakások. ezen 1858 ik tagosítása púztának nevezetes helyei: keleti szélén, esik *olá están kútya akasztó hegy*, *Kas vápálya*. *Kápolnás hegy*, *arany bokra*, *darú rét*, — *ér erdő*

A leg idősebb emberek a fent ki írt helyiségek el nevezése felőli meg kérdeztetvén, bővebb felvilágosítást adni nem túdtak. azonba a nevekből a látzik,

hogy itten hajdan fordulós gazdaszat nem tétetett, hanem a lakosság mívelte a földet mit fel fogott, 's neveket reá ragasztván az útókor meg tartotta

Petneháza máj hó 27. 864.

Olvastam

Kiss Ignátz Szbiro

Vitéz Antall S.jegyző

[Nyírpilis]

ad Nro 85/864

Helynevek

1-ör Pillis Községéből Zabolch megyéében, — táj név szerint a *nyírségből*.

2-or A község csak egy neven él, — Pillis

3-or Most élő emberek emlékezete ota a község csak Pillis néven említettik.

4. A községnek mikorlett első említése tudatik.

5-r A nép vénebbjeinek állítása szerint a Maramaros Megyéből be költözött Gcatholicusok által nepesitetett.

6-r A községnevének eredetéről mitem tudunk.

7-r A község határán elő forduló Topographiai nevek. —

a) A határ részek megnevezése: *Francia* [!] *düllő* a Píricsei határnak délről, — *földvári düllő*, *Csengödi düllő*, *Hus hagó düllő*, *Logota hegyi düllő* mely nevét az alatta fekvő *logota* nevű posványos réttől nyerte, — *Kiss Réti düllő* szinte az alatta fekvő *Kiss rét* nevű mocsártól nyerte nevét, — *tyukos réti düllő*, — *Csellenicza düllő*, *Károlyi düllő* nevét a méltóságos Grof Károlyi György Ó Excellentiájának mellette fekvő *Károly* nevű erdejétől nyerte, — *Ligeti düllő* nevét a mellette fekvő, s részint Pillis Reszint pedig Ny Báthor város birtokához tartozó erdőségtől nyerte, — *temető düllő* nevét a mellette fekvő községi temetőtől nyerte — a többi elnevezések eredete nem tudható. —

b) Tavak és vizenyös laposok nevei: *Logota* mely nevét lapos ingoványos, s kiszaradhatatlanságától nyeré, — *Kiss rét* melynek név eredete nem tudatik. —

c) Erdők nevei: *Ligeti erdő* melynek név eredete nem tudatik.

d) Halmok nevei: *Francia Hegy*. — *Föld vár hegy* mely nem természetesen alakult ha nem emberi kéznek művei, — *Csontos hegy*. — *Gamási hegy hatulsó hegy*, *Csej hegy*, *Pokos hegy*, mely halmok név eredete kipuhathatatlan, — *Logota hegy* nevét az alatta fekvő *logota* nevű mocsáros ingoványtól vevé, — *Poros hegy* mely nevét homokosságától nyerte. —

Kelt Pillisen Májús 30-án 1864.

Balpataky György k x von Jegyző

Juhász Mihály fő biró

[Píricse]

Szabolcs megyei NyBáthori Járás II Szakasz Szolgabirája Tekintetes Tóth Ferentz által Fojó 1864-ik évi Ápril 21-ről 286 Szám alatt ki küldött közrendelet s e' mellé csatolt utasítás fojtán fel vett Topographiái leírása

Píricse helységnek

I. Píricse helység fekszik Szabolcs megye keleti szélén a' NyBáthori járásban az ugy nevezett *liget aljan* éppen a' Megye — Szathmár megyével határos oldalán, — határos községek Keletről — Pilis, és a' Szathmár megyébe fekvő Karulyi-pusztá, delre Nyír Béltek — Nyugatról Encsencs és Bogáth — Eszokról Kis píricsepusztá és Nyír Bátor város határai. —

A helység határa — homok hegyek s vad vizes rétes térekből áll, melyben Ros — tengeri — krompli — s kevés buza is terem. —

II. A községnek csak ez az egy neve van, s hogy más neveis lett vólna — rólla tudomás nincs.

III. A községnek más el nevezése nem vólt.

IV. A község 1405-ben emlitetik leg korábban s hajdan Szathmár megyéhez tartozott. —

V. A helység honnan népesült bizonyossággal nem tudhatni, mert a protestánsok birtokába lévő mostani teplom igen régi s 1400 körüli évekre mutat, — mikor szinte lehettek a' Községnek Magyar lakosai. — A most itt lakó Ó hitűek — kik nyelvökre nézve — tisztán Magyarok alkalmasint a' Magyarokkal be jött Oroszok ivadékaí, — R Catholicusok csak ujjabb időben be származott lakosok.

A protestáns Magyarok származtak ide NyBéltekről is, mely hajdan mint a' most Catholicusok birtokában lévő temploma mutatja, — Népes Magyar Reformált Egyház vólt — 's csak a' későbbi vallásos víllongás korhagyták oda a' helységet — a' szomszed Encsencs és Píricse községekben tévén át a' lakásukat, mire mutat az is — hogy a' NyBélteki Refor Egyház templomi edényei most Píricsen vagynak — s a' Reformált Egyház által más használtatnak.

VI. A helység neve eredetéről biztosan semmit sem tudni, — lehet, hogy e' hajdan tiszta erdőségből álló vidéken valamí tolvaj banda ütötte fel tanyáját, mely magát itt állandósítván, mint hogy régen az íly fajta embereket puruttya vagy pírittyének nevezték a' pírittye név rajta maradt — s lett a' pírittyéből píricse.

VII. A község határában elő fordulnak — következő el nevezések. —

1-ör *Duzma hegy* — a' pilisi határszélbe, — a' lakosok birtokába lévő homok s szél hordásos szántó föld, — mely a *duzma* vagy *duzmadt* nevet alkalmasint

soványsásától vette, — mert a' kinek jutott duzzogott vagy duzmadt volt. —

2-or *Kerek hegy* — homok szántó föld nevét kerekességétől vette. —

3. *Földvár hegy*, — egy mély völgy — mely kézzel csinálnak látszik — hajdan — tatár csorda tanyája lehetett.

4-er *Dinnyés hegy*, — Urasági — homok hegyes szántó föld, — hajdan dinnye termesztő hely volt. —

5- *Bán-sárja*, — lapos zombékos hely. —

6-or *Fojás lapos*, — kaszálló tér — a' határ beli vizek le eresztő helye. —

7. *Hőlgye-hegy*, — szántó föld, régebben erdőség.

8 — *Almás hegy* — szántó föld hajdan erdő — hol vad alma fák voltak. —

9. *Gánás hegy* — fele pilisi fele piricsei határba fekvő — Mocsáros s homokos dombos hegy. —

10. *Véghatári hegy*, a' határ szélés álló homok hegyes szántó föld. —

11. *Szilasi hegy*, hajdani birtokosáról vette nevét.

12. *Lajtáros hegy*, meredekségétől vette nevét.

13. *Kís rét* egy mély viz állásos hely

14. *Nagy lejtő hegy* — szinte meredek magos homok hegy. —

15. *Farkas hegy*, hajdan sűrű erdő farkas tanya.

16. *Előréti*, a' helységhez leg közelebb eső kaszálló helyiség. —

17. *Káváskuti* hajdan marha legelő mellyen a marha számára kávas kut volt állítva. —

18. *Kalapos fa hegy* — szántó föld, mellyen hajdan egy kalap forma tetejű fa állott

19. *Pénzelő hegy* — szántó föld pénzt kerestek rajta

20. *Köldus kert*, — hajdan körül árkont szőlő termő hely soványságtól s terméketlenségétől vette nevét

21. *Páska vidéke*, — egy nagy álló víz — mely körül kaszálló s buza termő föld is van; honnan páska vidék nevet nyert. —

22. *Papp rét*, — szántó földel vegyes rétes hely hajdan — a' papoknak volt birtoka

23. *Verebes hegy* — Erdő hajdan — hol sok veréb volt

24. *Arpás hegy* — Szántó föld — hajdan aljasabb reszin árpa termett —

25. *Szőlő hegy*. — Szántó föld — hajdan Erdő — sok vad szőlőt termett. —

26. Ezen határba tartozott hajdan a' *kis piricse* nevű pusztá, — mely most Báthor Város határához tartozik, s a' Piricsei nevű utolsó örökös egy örege hajdon álltal élelmezés s tartás fejében végrendetileg hagyatta a' Városnak.

Kelt Piricsén Apr 30- 1864

Jegyzette

Baratsi József Jegyző

Botár Sándor főbíró

Adatok Pócs Petriből

Szabolcs Varmegyében, a Nyír Bátori szolgálói járásban fekszik — Pócs Petri község a Nyíren, — Nyírnek nevezetik Szabolcs megye délnyugotti leghomokosabb része. — Pócs Petri mellék nevét hihetőleg onnan vette, mert Mária-Pócs a hires bucsu járó helytől szomszédságában fekszik, és megkülönböztetésül Lövvő Petri — Galus Petri — Sajó Petri — Mónos Petri és Mező Petritől. — Petri pócsnak is neveztetett hajdan, a mint ezt egy régibb pecsét nyomón láthatni. — Hogy a Községnek valaha más elnevezése is lett volna, arról Senki sem tud semmit. Mikor alakult a Község, bizony tudni nem lehet. Egy a Parochián lévő naplóból, mely a Paróchia újjá alakításával egykoru, s mely 1771-ből kelt, s a faluban minden esetre a legrégebb. Pócs Petri eredetét illetőleg következők mondatnak: Pócs Petri Község való színüleg Sz: László idejében alakult, — minő vízszontagságokon ment keresztül — nem tudni, — hogy minden esetre régi telepítvény, tanusítja ott mi szerint 1332-ben már Parochia említették, való színü, hogy a gyakori polgári háboru, nevezetesen a Bethlen — Bocskay — Rákóczy-féle forradalom egészen elpusztította, úgy, hogy csak a templom maradt fel, mely úgy látszik régentén épült, — enyi a régi multról. —

A tizennyolczadik század elején, miként ezt a naplót szerkesztő első Plebános élő emberek szája vallomása után feljegyzette, nevezetesen 1771-ben néhány ruthen és református telepedett le az elpusztult községben, 's a Reformátusok azonnal elfoglalták a hajdan katolikusok által épített templomot, az Oroszok pedig egy kis ded egyházat emeltek, mely a maga kis szerűségében és eredeti szegénységében maí nap is fenn áll. — 1776-ban Zétányi Gróf Klobusiczky Pócs Petrit elfoglalyán, az Magyar Ország felsőbb vidékeiről számós Katholikus Családdal benépesítettette, 's számukra 1796-ben September 29-én — az előbb a Reformátusok által használt templomot vissza foglalta, és 1771-ben a már 1332-ben létező — de később elpusztult Parochiát vissza állította 's Martius 29-én — az első Plebános helyét el is foglalta.

A Község határában a következő dülők vannak:

1. *Csikósi dülő*. Ennek keleti oldalán — a Mária Pócsi határ szélben — *Csere* (:Cserják:) nevezet alatt — egy terület van, — ezen nevét „Csere” onnan vette, hogy hajdan erdő lévén — kí vágatott, és Cserebokrok voltak benne. — Ezen dülőben van — egy a falutól — egész a Mária Pócsi határig nyulo lapos — rét — „Csikós” néven, e nevét hihetőleg onnan vette, hogy hajdan ménes legelőül használtatott ezen Csikósi területhez tartoznak szántó földek is, melyeknek a Csere végébe

a M: Pócsi határ felőli része „*Contumationak*” hívatik, mint a nép mondja hallomásból, hajdan azon helyek Choleras időben – az átjövő-menő emberek – vesztéglés alá voltak vetve. –

2. *Ercsi vár dülő*. Ezen szántó föld, rét és mocsarakból álló dülőben – van egy nagyobb terjedelmű Mocsár közepén 3. Sziget, e közül a legnagyobb sziget hármás régi Sánczal van környezve, hol ez előtt m: e: 28. évekkel a mostani emberek emlékezetére már midőn a földes uraság által – Kincsek keresése végett a földbe mélyebb beásások tétettek (:de czélt nem érvén:) – nagy kő darabok és avult sarkantyuk találtak, melyeket a földes uraság magához vett. Ezekből – mint a nép régiebb emberektől hallotta – valami vár helyet gyaníthatni, – beszélgeti a nép, hogy ottan hajdan bizonyos Ercsi nevű földes Uraság – elvonulva lakott (:kíröl nevét vette:) – Az háborus időkben varából kí szoríttatván – élelmezése végett elébb a Kis Létai lakosok közt, azután a Mária Pócsiak közt tartózkodott, – miért jutalmul egy darab föld területet adott a Mpócsiaknak, mely föld a jelenben a M: Pócsi Sz: Vazul rendben levő G. Cath. szerzet tulajdona. – Tőle vonatkozólag semmi írás belí adat nincs. – Ezen dülőben a földek rész-területenként *Bene vólgynek* – *Bécsi teleknek* – és *Pallónak* neveztetnek, – a két előbbiről semmi – az utóbbiról a nép beszédéből anyi hallatik, hogy ott hajdan Mocsár lévén – Pallón jártak által Kálló Semjénbe, később asztán feltöltetett. – Van egy domb – *Sáskás hegynék* nevezik – a nép monda szerint azért, hogy hajdan a Sáskáknak a határba bevonulása elleni vígyázatra a nép ott jött össze. –

3. *Ujfaluréti dülő*. Ezen dülőben egy rét létezik „*Ujfalurét*” néven, honnan jött ezen név, – eredetisége nem tudatik, hanem a dülő azon rétről vette nevét.

4-ik *Halomí dülő*. Ezen dülőben van egy halom, híhető, hogy hajdan háborus időkben ágyutelepül használtatott a dülő nevét azon halomtól vette. – Ezen dülőben egy darab föld *Császár táblának* hívatik, de így elneveztetésének oka nem tudatik. –

5. *Vagyosi dülő*. Ezen dülőben többek közt – egy mocsár rét van, nevét honnan vette – nem tudatik, a dülőt azomban arról a részről nevezik. – *Van egy más mocsár rét, „Kovács sziget”,* – mint a nép száján említettik, hajdan erdőség lévén, és a Kovácsok szentet égettek azon rét mellett, azért neveztetett el Kovács szigetnek. – Egy domb – *Vásáros hegynék* hívatik – de honnan vette nevét – nem tudatik.

6. *Szőlő Csere dülő*. Ezen dülő hajdan erdőség volt, kí írtása a mostani emberek emlékezetére történt már, és arról, hogy ezen dülőben sok vad szőlő termett, Szőlős cserének nevezik. –

7. *Ligeti dülő*. Ezen dülő ily elnevezését onnan kapta, mert hajdan nagy erdőség – és marha legelő

hely volt, melynek egy kis része *Meggyes hegynék* – az ott termett vad meggy fák miatt elnevezve – hívatik. – Van ezen dülőben egy szőlős kert „*Mária kert*” név alatt, mely m: e: 30. évvel ez előtt szőlővé plántálása alkalmával az akkori földes ur Thomas Thuóví Báró Onaghten József által azért, hogy akkor egy Mária nevű gyermeke született, emlékeül Mária kertnek neveztetett el.

8. *Kápolna dülő*. Ezen dülőben van egy kis erdő „*Kápolna*” néven, de nevét honnan vette, az nem tudatik, hanem a dülő azon erdőtől vette nevét. – Van egy rét, *Hegyes rétnék* nevezik, de honnan jó e nevezet, az nem tudatik. – Van egy szőlős kert „*Dinye földek*” néven, hol hajdan erdőség lévén – kí írtatott, és dínnyének plántáltatott, onnan neveztek el Dinye földeknek. – Egy darab föld terület ezen dülőben hívatik a *Község kaszállójának*, mivel az régtől fogva – jelenleg is – a Község tulajdona.

9. *Nyírjesi dülő*. Ezen dülő nevét, vette, a benne lévő *Nyírjes erdőről*. – Van egy rét is, *Malom rét* nevezet alatt, ekként pedig azért hívatik, mert abból a víz a szomszéd Magy község határán lévő vízi malmokra folyik. Van még benne egy rész, „*Pap és Kántor erdeje*” néven, mely régtől fogva a helybeli R. Cath: Lelkész és kántor birtokában van.

Pócs Petríben jelenleg tagosítás nincs, és így a dülők tagosításakor változás alá jöhetnek, de jelenleg így állnak.

Petří – Junius 3. 1864.

Jámboor Menyhért sk Jegyző

140/864 PBánháza bírójától

Helynevek összeírása

Pbánháza Nagy és Kis Fülepi puszták fekszik Szabolcs Vármegye Nyírbáthori Járásában.

Pbánháza Nagy és Kis Fülep egy adó községet képezven, Kiterjedése 9343 378/1600 hold, szom-szédja Keletről Penészlek, s Ér Mihályfalva, Nyugatról Ersemjén Szentgyörgy Abrány, és Atsád, délről Ér Mihályfalva és Érsemjén, éjszokról Szennyes, Lugos, es Bélték. Bán házának örökösödés utján birtokossai Németh Amália Bory Károlynő, Németh Mária Szent királyi Lászlónő, Orosz Karolina Erős Kálmán, és Buday Karolina. – A Kis fülepi pusztá örökösödés utján biirtokossai: Németh Amália Bory Károlynő, Orosz Karolina, Erős Kálmán Kállay Kristofnő, mind Rom: Cath. Keresztszeghy Albertnő, Detrik Árvái Ref: pénzér vásárolt Zichermann Jakab izraelita, – A Nagyfülepi pusztá Zalogos birtokossai (:örökös a Nagy Kállói Kállay Család:) Hajdu Vámos Pérts Várossa lakossai.

Bánháza Julius 7-én 1864

Kékessy Mihály

Az összes lekek [sic!] száma a három pusztán 342. Rcath. 65. gKath, 210. Ref. 47. Zsidó 20.

164/865

Pbánháza bírójától

Tekintetes Sípos Endre Főszolga bíró Úrnak
Nbáthorba

Vonatkozva Főispán Úr Ő méltósága 6928/
1865 K. sz. a. leirata folytán Október hó 24-én 11247/
1865 K. sz. a. rendeletére, a rendelet ide ide vissza
rekesztése mellett van szerentsém Pbánháza topogra-
phiai leírását Következőkben beterjeszteni – az uta-
sítás Kérdő pontjait figyelembe tartva.

1-ör Pbánháza, Nagy és Kis Fülepi puszták
tek. Szabolch Vármegye területén a nyírbáthori
Járásban fekszik. – semmi írásos adattal nem bírván,
Dióhéjban szorított szó beszédre kénytetem szorít-
kozni minden esetre a valót tükrözve. – ezen három
puszták hajdan tekintélyes helységek lehettek, mu-
tatják még mais helységek helyei – hihető a Tatárok
betörésének lehettek áldozatai, ember emléket
meghaladó időktől azonba mint puszták ösmé-
retesek, ez előtt tsak fél századdal regetek [sic!] erdőség-
ből. Zöld Martzi egykor köznemes rabló – Bandájával
ittalálta biztos lakását, szigetett hol tanyája volt
gázolhatatlan Mocsár vette körül, most kivan száradva.
Mais *Zöld Martzi szigetnek* híják. – Epusztáknak a Bach
rendsze [sic!] az Adó nenvében Kereszt nevet adott
Bánháza Adó Község” nevet.

2-or Nevök epuszták alias Adó Községnek
mindég a mostani volt tudomásba.

3-or Hogy más nevi is lett volna nints tuda-
más róla.

4-re E puszták birtokossai Németh Amália
Bory Károlynő, Orosz Karolina Erős Kálmán, Erős Kálmán,
Kállay Kristofnő, Keresztszeghi Albert-
nő, Detrik Árvái, Elek Család, Zichermann Jakab,
Hajdu Vámos Pérts Várossa, és a Város lakossai. –
Pbánháza és a Kis Fülepi határ tészen 4852 533/
1600 holdat, a Nagyfülepi pusztá Hvberts [sic!], és
ezen Város lakossai birtokoljuk 3500. holdat.

5-ör Vannak it a Bánházán a három elől
nevezett birtokossoknak a Felső Zemplén, Árva, es
Szepes vármegyéből származott tót Tanyászai 18
Család valásuk Ruthén.

6-or Epuszták neve eredetéről semmi tudomás
sintsen.

7-er Ezen puszták telaja homok, terem
Rozsot, Kukoriczát, és Burgonyát – kevésbe: t. Buzát,
Árpát, Zabot, és Kölest, pipa Dohánya Kivételesen
Kelemes, és jó. A határ 1/3 futó, 1/3 jó minőségű 1/
3 alyas vegyes homok, használtatik szántás. Kaszáló, s
erdő föld haszonra. Van az Orosz Karolina Erős
Kálmán részén egy tsinos rom: Cath: Kápolna. A

Németh Mária Szentkirályi Lászlónő tanyája neve:
Világos vár, hihető a fátyol lepte multba ott csak ugyan
vár volt, mert sokszor megtörtént, hogy a szántó eke
ős régi sarkantyukat, Kard darabokat, Úrnákat, Magyar,
Lengyel apró ezüst pénzeket hány fel, mely pénzekből
Két darabot énis Kaptam a Sigmond lengyel király
idejéből.

Dülök nevei: *Szegény – Matyók – Váró – sürü
hát*, és *Darvas*, ez utolsóba van a *Nagy fülepi csárda*.
Szomszédja ezen fent Adóközségnek éjszokról Nyir
Lugos – Nyirbéltek – Penészlek – Keletről Ér Kört-
vélyes, delről: Ér Mihályfalva – Ér Semjén, Nyugatról
Szentgyörgyábrány – és a Szennyesi pusztá. Vize állan-
dó tavak voltak, most mind ki száradva csak a nagy
Zsombékok maradtak meg.

Kelt Pbánházán Novemember 8-én 1865

Kékessy Mihály mk.

Biró

Pusztá Dobos községe részéről Szabolcs Megyéből.

Pusztá nagy város Dobos Zabólch megye batori
járásának *nyir* nevezet alatt lévő területeinek Szatmár
megyébe Keletről beszegellő részén mintegy 4000
holdnyi határral bíró község.

Nevét rég időtől meg tartotta ugyan, de régen-
ten az első Tatár futás alkalmával történt vég pusztu-
lása előtt város Dobosnak nevezetett, 's vásár tartási
joggal bírt, 's népesnek kellett lennie e század elején
még omladékaiba látható templomáról következtetve;
's lakosai magyarok voltak, mennyiben a Tatár pusztí-
táskor a szomszéd jelenben Mada Mező város terü-
letét az időben borító erdőkben menekültenek és itten
megtelepedetteknek maradékaí szinte gyököres magya-
rok. – Később több századokon keresztül pusztaság
állott, mig 1856-k országos szükség alkalmával Sáros
Zemplén Ung megyéből tót aju népekkel meg népe-
sítettett, kik jelenben már meg magyarosodtak 's innen
pusztá Dobos nevezte. –

Határának jelenben ezek elnevezései, Északról
Vajda hegy, 's délnek haladva *Sós ugar*, *Komló szállás*,
Kupacs, Nnyugatra talajáról nevezve *Fejér föld*, *Széles
csere*, *Mák szem*; Déli határán *Nyirvölgy*; Keletre, *Kokod-
vány*, *Róka hegy*, *Tiszta hegy*, *Szalmás hegy* és *Aprós* neve-
zetesebb eseményei a hagyomány által nem tartattak
fel. –

PDoboson Majus 25 1864

Handzely Antal Jegyző

olvastam

Kiss Ignázt sk Szbiro

Hely nevek

Ramocsaháza községből Zabolch megyéből

1. Ramocsaháza községe, Zabolch megyébe, a Nyírbátori járáshoz tartozik. A *nyírség* területébe foglaltatik.

2. A község Ramocsaháza név alatt esmeretes hozzá tsatolt *Jánosfalvi puszta* beli birtok, táj elnevezéssel ösmeretes.

3. A községnek más elnevezése tudunkkal nem ösmertetik. —

4. A helvét hitvallásu Anya könyvünk 1758-ik évben kezdődik. —

5. Honnani népesítése nem tudatik. —

6. Ramocsaháza községének, köz tudomás szerint leg első birtokossa Ramocsa lévén, onnan vette elnevezését.

7. A község határába elő forduló Topografiai elnevezések u m A laskodi oldalon *Csigás Gaz. Kákás tó, Ritka, Kápolna*. A berkeszi oldalon *Patkó Föld, Akasztó hegy, Kónyi kut*, —

Kelt Ramocsaházán Május 27. 864

Jegyzette

Körtvélyfay János mk jegyző

Papp Dániel sk bíró

Olvastam

Erdelyi Daniel

Kiss Ignátz mk hites Szbiró

PECSÉT

[Rohod]

Rohod, Szabolcs Megye, Nagy Váradi kerület, Nyír Báthori járásba tartozó község, — ezen község fekszik a *nyírség* keleti oldalán, északról Karász, Petneháza, Keletről Mada, délről Vaja, Nyúgotról Bakta Lórántháza és Jákó által környezetetik mikor telepedhetett meg a Rohodi Magyar nép nem tudhatni, ha nem hogy maga a helység épen régi lehet, abból lehet világosan gyanítani, hogy a mostani templomot mely 1822-ik évben szenteltetett fel, meg előzőtt régi templom gothús épület volt festésekkel és írásokkal, — de a melyek be voltak meszelve, és hogy a Rómaiak idejében is meg volt, a helység közelében ma is gyakorta található Úrnák biztosítják, a mostani nevét vette Rohodi Pétertől ki ennek földes úra volt, de birtoklása ideje mikor kezdődött meg nem mondhatni, ha nem a Leleszi levél tárba utánna járhatni, a hol annak is nyomára lehet akadni, hogy ezen család ki halása után adományozás útján Múchey Pál és Ujlaky Tamás lettek birtokossai, Múchey ismét ki halván

Váratkay új adományozó levéllel bortokossa lett melynek maradékai azon jóságot mostan is birják ugyszintén az Ujlaky Tamás családja máig is megmaradván azok is békés birtokban vagynak. — Van ezenn község alatt egy nagy álló tó is ember emlékezetére ki apadva nem vólt, bővölködik halakkal és vízi vad Madarakkal, és *Gémkút* nevű *tava* mi szinte halakkal és vízi vad madarakkal bővölködik. — Szöllője szép ki látással bír leg fel emelkedettebb hegyéről vagy 18 község be látható, — határját keresztül vágja az ugy nevezett *Megyei árok*, homok dombja között esmeretesek a nép nyelvén *Nagy Ferencz hegye, Mihályi hegy, Kasza hegy, Csonkás, Szén égető, Szür szaggató, Kerek hegy, Kovács kút, Czigány szállás, Kis gyertyánt, Nagy gyertyánt, Vaska hegy, Jánosi út menti, Bende hegy, Kis fa gorondja, Vércsés hegy, hegy, hegyek alja, Berencsi Vapája, Ritka Csere, Kaszálló Csere, Vizi malom hely* hol hajdan a Madai határban fekvő Csokaj nevű tóból a viz a *Rohodi tóba* folyt a *Megyei canalison* vólt, s most csak a helye van, eredetét, nevét az a birtokosságról, vagy a hegyen történt nevezetességről vette mert az *Akasztó hegy*, — *Czigány szállás* hol cigányok tanyáztak — *Mészárszék* el nevezés Máramaros és Debreczen fele vezető ország ut mentében, mely el nevezését a Rákoczy idejében kapta midőn a Debreczeniek oda vonúlva ott tanyáztak és húst mértek, — a határ szélen a *contumátia* hova a tatár csorda elől vonúltak a rohodiak. Tartozik ezen Községhez az úgy nevezett *Púszta Sige* hajdan falú vólt a Tatár csorda jááraskor el púsztittatott, lakossai kik többnyire Görög Catholicusok lehettek a szomszéd falvakba el széledtek s most puszta mivelés alatti hely, s hogy Görög Catholicusok lehettek mint mutatjaz az el pusztúlt helység közelében fekvő helyek elnevezései mint például a *Czerkó hegy* hol hajdant a Czerkójok s temetkező helyek vólt, és azonn harang a mely szájról szájra hagyomány képpen máig a Petneházi Görög Catholicus templomban van — nevezetesebb helyei a *Sigei hegy, égett hegy, Czerkó hegy, Tűnkés, Korlátos, telekek, és telekek lábja tawai* — a *tiszta viz, Nádas rét, tőkös rét, és forrás.*

Rohod Május 7-én 864

Olvastam

Ujlaky Mihály biró

Kiss Ignátz mp szbiro

[Nyírábrány]

Helynevek összeírása

Sz: Gy: Ábrány községnek Szabolcs Varmegyében Ny. Bátori járás ban.

Sz: Gy: Ábrány a múlt század második felében csak pusztákból állott, Ormós család birtoka volt; ezen birtokok ugyan azon század végével Eötvös család örökölte, a' ki alatt még a múlt században Erdélyből G. Catholicusos (:Oláhok:) be költöztek, és itt le telepedtek.

Későbbben hihetőleg e század elején azon nagy bortokot az Ördögh család meg vette és mai napig utódai bírják. — Ördögh Alajos forradalom előtt család nevét Ábrányira változtatta, és azolta ezen Községet Sz: Gy: Ábránynak nevezetik; ambar most is sokat Ördög és Nagy Ábránynak hívják.

Fen all pedig mar 80 évtől ólta. A pusztákat nevezetesen Sz: *Annát* maga az Uraság úgy nevezte; valamint a' többi puszták úgy mint *Bernáth része*, Bernáth Család után, *Uj falusi rész* — Uj falusi után. s. a t, illető birtokosaktól nevezésöket nyerék

E községben a' birtokosság R. Cath.: a' bevándorlottak közzül G. Catholicusok (:oláhok:) legtöbben vannak, azok után Rom. Catholicusok, nevezetesen Kömlöd, Tisza Nánás [!], Kenderes Községekből, végre Árva Vármegyei tótok.

Sz: Gy: Ábrány Község határa: ejszokról Acsád, napkeletről Semjén délről Bagamér és B. Ábrány, nyugotról V. Pércze [sic!],

Sz: Gy: Ábrány Július 5-ény 1864

Faller Tivadar mp Jegyző

Kacsél Ádám Biró

Hely nevek

Szent György Ábrány községéből Zabolch megyéből

Szent György Ábrány községe fekszik Zabolch megyében a' Nyír Báthori Járásban 's a' Nyí Bélteki szakasz szolgabírószágban.

A' községnek két neve él, Ördögh Ábrány és Szent György Ábrány, mind kettő nagy el terjedéssel bír. — A' község mint Sz: gy: Ábrány csak ia mint egy 60. évvel ez előtt említették leg korábban. —

Népesítettett az ország különböző részeiből bevándorlott magyar, tóth és román nemzetiségekből.

A' község nevének eredetéről annyit tudni, hogy régente csak mint tanyához hasonló hely Pusztá Ábrány, később népesedvén Nyír Ábrány név alatt volt ösmeretes, míg utóbb a' község Eördögh György birtokába kerülvén köz nyelven Ördögh Ábránynak, 'S mint egy 60. évvel ezelőtt Eördögh Györgynek fia Alajos által édes atya iránt 's kegyeletből Sz: györgy Ábránynak neveztetett el, mely néven mai nap is ösmeretes.

Helyszerü elnevezések. —'

Ördög árka — A' község határán keresztül vonuló látszható fel hányt árok, mely hogy hol kezdődik 's végződik nem tudhatni, különben erről az beszéltek, hogy az országon keresztül Erdélybe is be hat; — a' nép monda szerint hajdan fejedelmek által készített határ vonal lehetett, biztos adat azonban a' név eredetéről nincs. —

Szent Anna pusztá — Ezt, mint az Eördögh család birtokának egyik ki egészítő részét Eördögh Alajos, Anna nevezetü édes anyja iránti kegyeletből nevezé el.

Pergő — Szántó föld. — nép monda szerint hajdan e' helyen gyermekek játszódván, egy pergőre találtak, mely bizonyosan az ott legelt szarvas marhák egyikének nyakából veszett el: a' hely elnevezését ettől nyeré. —

Pap tava — Lapályos víz álló hely, melynek közelében egy emelkedett domb van; mely Pap tava dombjának nevezetik; — a' név eredetéről mit sem tudni. —

Fekete rét — talaja fekete lévén, természeténél fogva nevezetik. —

Bodon kút — szántó föld; — mely helyen a' föld homokossága miatt, csak is fából készült bodonos kút létezhetett. —

Aklos erdő — ki irtott hely, hol hajdan mődön még erdőség volt, az Ábrányi (:Eördögh:) családnak gazdasági, juh 's egyéb jószág nemek akiai voltak. —

Nagy és kis mogyorós — Csermely kis erdő, melyben leg inkább mogyoró és egyéb lágú fa nemek találatnak. —

Telek — Jelenleg szántó föld. — Köz hallomás szerint hajdan itt falu lehetett; mely IV-ik Béla király idejében tökéletesen elpusztult, ám mai napig áthatni téglákat azon helyről, hol a' templom állhatott. —

Nyulas — Acsád község határa közelében urasági csösz lak; a' körülte fekvő föld terület is nyulashoz tartozónak mondatván

Említésre méltó a' község emelkedettebb részén épülve levő kastély, mely Gróf Vay Dániel ur tulajdona; szép ki látással 's terjedelmes angol kerttel, melyben halas tó is létezik. —

Statisticai gyűjtött adatok Vaja Község részéről.

Vaja M. városa fekszik jelenleg Zabólcz megye Ny. Báthori járás III-ik szakaszban Közigazgatási ügyben Székelye Ny. Bátor városa; adóra vonatkozólag és törvénykezési fellebbezésekben pedig tartozik N. Kállóhoz.

Ezen (:Vaja:) községnek egyedül is csak egy nevezete él Közhasználatban, és ezen név alatt Vaja ország szerte ösmeretes, 's lakossai általánosan Magyar ajkúak.

Hajdan korban Vaja Vojanak neveztetett, hihetőleg a' Vay családtól vette el nevezési eredetét; A' név leg korábbi említése történhetett a 14-ik v. a' 15-ik századba; a' 16-ik századnak utolján pedig a' Vajai Vár Vay Péter kezdetett építtetni; ezen Várnak belső szoba bólt hajtásán nagy szerű betűkkel jelet Chronosticonból világosan ki tűnik 1608 év száma 40.000 katonájával húzamosan itt tartózkodott, a' midőn tanácskozmányait gyülesikeg itt tartotta.

A' vár őrség csapatja a' Ny. Baktára vezető útnál, nyugotra, a' vártól lévén fő állítva, mellytől mái napig is azon része Vajának *Custos végnek* neveztetik; úgy szintén az 1/4 órányira fekvő helység Eőr délnek fektetve, ezen vár őrség ki állításától vette el nevezését, minthogy a' Vár őrök ott állomásoztak, és jelenleg is ezen név alatt Eőr mindenütt ösmeretes.

Ezen vár, mint számtalanok is a' honban I-ső Leopold uralkodása alatt le romboltatni rendeltetett; de a 19-ik század elején, néhai Gróf Vay Ábrahám Ur

által a' belső vára (:citadella:) lehető lakhatásig helyre állítatott, melly jelenleg is használható állapotban létezik; 's 1851-ik évben ujjolag zsindegyel befedtetett. Ezen vár olly nagy szerű vólt, hogy a tölle m. e. 100 ölnyi tavolságra eső Rfmáta templom is be vólt foglalva, úgy szintén a' jelenlegi magtár épület is hozzá tartozott.

Vajának a' lakossai a' Tatárok és Törökök által el pusztított Luskod lakossai egy részéből népesítettet.

Vaja határában kezdődik ezen nagy szerű árok, mellyett ez előtt több 70 éveknél a' Vmegye azon akkoriban létező temérdek vízenyős és posványos víz álló helyek ki szárítása tekintetéből, számos munka erőt igénylő nap számosokkal ásatott, melly herkulési munka az ideig is *Vármegye árkának* neveztetik, 's húzódik a' Madai, Petneházi, Laskodi, Berkeszi határokank, ahonnan tovább folytatva, a' Tisza folyammal egyesű.

A' Vajai határban léteznek több különbéle föld területek el nevezése, ú. m: *Pénzes verem dűllő*, a' kints ásástól; *Hosszú hely dűllő*, a' rajta és benne található hosszas formájú hegy miatt; — *Róka lyuk*, a' számos rókák tanya helyiségéről; *Morvai hegy dűllő*, illy nevezetű homok hegytől vették név eredeteket.

A' tavas lapályos helyeknek is elő fordulnak el nevezések, ú. m: *Nagy rét tó*, a' tömeges nagy mennyiségű víztől, *Apáts-tó*, a' néha szárazság időbeni történni szokott ki apadása miatt vette eredeti el nevezését.

Kelt Vaján, Majus 18-án 864.

Előterjesztésre:

Holly Pál mp Jegyző

a' Vajai Elő járáság

Olvastam Kiss Ignác Szbiro

íf Sipos András fő bíró

és tanátsa

PECSÉT

Mutató					
		<i>Almás kert</i>	Kv	<i>Árpás hegy</i>	Pir
		<i>Almás szeg</i>	Nh	<i>Árpás hegyi dűlő</i>	Nyb
<i>Aba</i>	Bal	<i>Almás sziget</i>	Pl	<i>Árpás kút</i>	Szo
<i>Abafa</i>	Nyb	<i>Álom zug</i>	Pl	<i>Ártánbázi puszta</i>	Acs
<i>Abai ótelek</i>	Bal	<i>Alsó bereg</i>	Rak	<i>Árva tó</i>	Pr
<i>Aboga</i>	Eszeny	<i>Alsó dűlő</i>	Nv	<i>Ásott ér</i>	Berc
<i>Aboga köz</i>	Eszeny	<i>Alsó dűlői gyep</i>	Po	<i>Ásott halom</i>	Po
<i>Ábrányi dűlő</i>	Gyu	<i>Alsó erdő</i>	Kom	<i>Astas</i>	Sé
<i>Ábrányi erdő</i>	Gyu	<i>Alsó gyeptelek</i>	Gy	<i>Ásvány</i>	Dem
<i>Ács János hegy</i>	Nyb	<i>Alsó kútyósi gyep</i>	Po	<i>Ásvány hegy</i>	Mih
<i>Ács János hegy dűlő</i>	Nyb	<i>Alsó nagy erdő</i>	Rád	<i>Ásvány laposa</i>	Po
<i>Ádám rekesze</i>	Lór	<i>Alsó rét</i>	Po	<i>Ásványos</i>	Acs
<i>Adony elő</i>	Kop	<i>Alsó réti dűlő</i>	Po	<i>Á szakasz</i>	Gy
<i>Adonyi átjáró</i>	Kop	<i>Alsó szeg</i>	Ibr	<i>Aszalóska</i>	D
<i>Agárdi hegy</i>	Má	<i>Általkelő</i>	D	<i>Asszony hegy</i>	Kv
<i>Agárdi lapos</i>	Uj	<i>Ámsos szeg</i>	Eszeny	<i>Asszony tava</i>	Mada
<i>Ágota kisasszony kastély</i>	Pl	<i>Anarcsi határra járó láb</i>	Gy	<i>Asztalos sziget</i>	Dem
<i>Ágota zug</i>	Pl	<i>Anarcsi szőlő</i>	Gy	<i>Asztas köze</i>	An
<i>Agyag verem</i>	Bes	<i>Andornak</i>	Po	<i>Átaljáró</i>	Bal
<i>Agyagás tó</i>	Zal	<i>András háza</i>	Bújv	<i>Atyók</i>	Pl
<i>Agyagos</i>	Sza	<i>András házi tanya</i>	Bújv	<i>Avarné tava</i>	Pr
<i>Agyagos szeg</i>	Eszeny	<i>András rétje</i>	Tlő	<i>Avas</i>	Aj
<i>Ajaki dűlő</i>	Pá	<i>Anglin erdő</i>	Tég	<i>Avas mező</i>	Kva
<i>Ajaki fogat</i>	Gy	<i>Annok</i>	Ibr	<i>B.Halászh</i>	Nh
<i>Ajaki fogat erdő</i>	Gy	<i>Anótor</i>	Sé	<i>B.szakasz szőlő</i>	Gy
<i>Ajaki út</i>	Berencs	<i>Antalka dűlő</i>	Viss	<i>B.szőlő</i>	Gy
<i>Akácós erdő</i>	Bújv	<i>Ántova dombja</i>	Berc	<i>B.újvárosi út</i>	Po
<i>Akasztó domb</i>	Berencs, Kom	<i>Apács</i>	Őr	<i>Bába hát</i>	Cso
<i>Akasztó halom</i>	Gyu, Sz Mih, Td	<i>Apács tó</i>	Vaja	<i>Bába hegy</i>	Kv
<i>Akasztó halom dűlő</i>	Gyu	<i>Apárta</i>	Ib	<i>Bába homok</i>	Mo
<i>Akasztó hegy</i>	Bélt, Berc, Dem, Ibr, Kék, Lus, Mad, Mih, Őr, Ph, Pá, Rh, Roh	<i>Apát szeg</i>	Ibr	<i>Bába porong</i>	Pl
<i>Akasztó hegy dűlő</i>	Pasz, Tass	<i>Apáti</i>	Vm	<i>Bába sár köze</i>	Po
<i>Akasztó hegyi dűlő</i>	Nyb	<i>Apró halmok</i>	Uj	<i>Bába sára</i>	Ap
<i>Akasztó lapos</i>	Kv	<i>Aprós</i>	Báj, Pd	<i>Bába sárja ere</i>	Po
<i>Akasztófa laposa</i>	Kv	<i>Aprós ér</i>	Cso	<i>Bábaj</i>	Berk, Dem, Gé
<i>Akkordás</i>	Pl	<i>Aracs</i>	Sz Mih	<i>Babatos hegy dűlő</i>	Ják
<i>Aklos erdő</i>	Szgy	<i>Aracs dűlő</i>	Tlő	<i>Bábistó halom</i>	Szo
<i>Alájövő</i>	Gé	<i>Arak füve</i>	Kop	<i>Babocs</i>	Bes
<i>Albert tava</i>	Ap	<i>Arany bokra</i>	Ph	<i>Babócsa hegy</i>	Berc
<i>Albika rét</i>	Sé	<i>Arany gyűrűs</i>	Báj	<i>Babós halma</i>	Szo
<i>Alj mező dűlő</i>	Lp	<i>Arany kert</i>	Bújv, Tla	<i>Bábos tó</i>	On
<i>Állás hegy</i>	Mih	<i>Aranyos</i>	Rak, Ti	<i>Babot</i>	Kék
<i>Állás rét</i>	Berc	<i>Aranyos dűlő</i>	Mart	<i>Bacs</i>	Berencs
<i>Állás zug</i>	Ől	<i>Aranyos fenék</i>	Kv	<i>Bacsánya</i>	Eszeny
<i>Allé</i>	Berk	<i>Aranyos hegy dűlő</i>	An	<i>Bácsi rét</i>	Kem
<i>Álló tó</i>	Zal	<i>Aranyos kút</i>	Uj	<i>Bacski hegy</i>	An
<i>Allom zug</i>	Po	<i>Arculvágott halom</i>	Tlő	<i>Bacsó sziget</i>	Dem
<i>Alma szeg</i>	Nh	<i>Árkus</i>	Csege	<i>Badacson</i>	Mada
<i>Almás</i>	Bak	<i>Árok hát út</i>	Pl	<i>Badarász sziget</i>	Dem
<i>Almás hegy</i>	Pir	<i>Árok közi</i>	Lő	<i>Baglyos dűlő</i>	Lp
		<i>Árok töve</i>	Po	<i>Baglyos hegy</i>	Roh
		<i>Ároktői tanyahely</i>	Po	<i>Bagoly hegy</i>	Ibr, Mada

<i>Bagoly zug</i>	Ti	<i>Bálvány</i>	Nh, Pr	<i>Belső les halom</i>	Szmih
<i>Bagos hegy</i>	An	<i>Bálvány szeg</i>	Nh	<i>Belső Oszlód</i>	Ké
<i>Bagosi halom</i>	Szo	<i>Bán homokja</i>	D	<i>Belső telek</i>	Balsa, Ibr
<i>Bagotai tanyahely</i>	Po	<i>Bán sarja</i>	Pir	<i>Belső telekbeli</i>	Gy
<i>Bágy</i>	Nádu	<i>Bangó kúti dűlő</i>	Pl	<i>Béltek</i>	Kv
<i>Bágy környéke</i>	Po	<i>Bánki szék lapos</i>	Ks	<i>Bende</i>	Ap
<i>Bágy nádas</i>	Po	<i>Bánkódó</i>	Zal	<i>Bende hegy</i>	Roh
<i>Bágy oldali kaszáló</i>	Po	<i>Bánom hegy</i>	Mih	<i>Bene hegy</i>	Pap
<i>Bágy oldali legelő</i>	Po	<i>Bánom kert</i>	Bújv, Pl	<i>Bene völgy</i>	Pp
<i>Bágy tisztása</i>	Po	<i>Bános ér</i>	Tu	<i>Bene völgyi dűlő</i>	Mp
<i>Bágyi kaszáló</i>	Po	<i>Barabács</i>	Pá	<i>Bengő gaz</i>	Tu
<i>Bágyi mocsár</i>	Po	<i>Barackos</i>	D	<i>Berdec</i>	Aj
<i>Bai homok</i>	Ken	<i>Barackos fok</i>	Pl	<i>Berdec hangya</i>	Berencs
<i>Bajcs sziget</i>	Berc	<i>Barackos hát</i>	Pl	<i>Berecz hegy</i>	Má
<i>Bajógás domb</i>	Szab	<i>Barany ér</i>	Nh	<i>Berek</i>	Bud
<i>Bajor hegy</i>	Pá	<i>Bárány kátyú</i>	Berc	<i>Bereknye hegy</i>	Gem
<i>Bajor hegy dűlő</i>	Pá	<i>Bárány szeg</i>	Td	<i>Berén</i>	Gé
<i>Bajos csere</i>	Jé	<i>Baranyi lapos</i>	Pl	<i>Berencsi dűlő</i>	Pá
<i>Bak orti</i>	Ib	<i>Bárányos hegy</i>	Berencs, Encs	<i>Berencsi vápája</i>	Roh
<i>Bak rét</i>	Kisl	<i>Barát rét</i>	Gyu	<i>Béres ere dűlő</i>	Ve
<i>Báki szoros</i>	An	<i>Barát szer</i>	Mp	<i>Béres hegy</i>	Bez
<i>Bákó</i>	Sé	<i>Barát sziget</i>	Tar	<i>Beréte</i>	Gé
<i>Bakó szeg</i>	Eszeny	<i>Bárctzi</i>	Paz	<i>Berettyó</i>	Nk, Pl
<i>Bakóczi tanya</i>	Bújv	<i>Bari tó</i>	Ibr	<i>Berkes</i>	Cse
<i>Bakony hegy</i>	Ap	<i>Barnya</i>	Gáva	<i>Berkesz ér oldal</i>	Dem
<i>Bakos</i>	Zsu	<i>Baromlak</i>	Gelse, Sz	<i>Bernát tava</i>	Ág
<i>Bakos ér közü</i>	Pr	<i>Barta szállása</i>	Mada	<i>Bernáth hegy</i>	Mada
<i>Baktai országút</i>	Bes	<i>Bartha kúti dűlő</i>	Nyb	<i>Bernáth része</i>	Szgy
<i>Baktai út dűlő</i>	Ják	<i>Bas tava</i>	Eszl	<i>Bersény</i>	Dem
<i>Bakti kátyu</i>	Kék	<i>Bás halom</i>	Szo	<i>Bersény tó</i>	Dem
<i>Bal fű</i>	Nh	<i>Bás halom osztás</i>	Szo	<i>Besenyő domb</i>	Pl
<i>Balárka</i>	Tass	<i>Bás völgy</i>	Szo	<i>Besenyő porong</i>	Pl
<i>Balaton</i>	D	<i>Bashalom</i>	Eszl	<i>Beszked</i>	Szab
<i>Balaton tó</i>	Tlö	<i>Bástya</i>	Bogd	<i>Bete hát</i>	Szmih
<i>Balázs ér</i>	Nh, Rak	<i>Bata malma folyása</i>	Nk	<i>Bibic járás</i>	Ibr
<i>Balázs ere</i>	Szmih	<i>Batári sziget</i>	Szmih	<i>Biczó halom</i>	Pl
<i>Balázs fenek</i>	Po	<i>Bátor zug</i>	Po	<i>Biczó hegy</i>	Tszm
<i>Balázs hegy</i>	Pap	<i>Bátor zug laposa</i>	Po	<i>Bibarka</i>	Bogd
<i>Balázs rét</i>	Kem	<i>Bátori erdő alja</i>	Gyu	<i>Bika fő</i>	Berk
<i>Balbás</i>	Bak	<i>Bátori utca</i>	Bélt	<i>Bika rét</i>	Ap, Buj, Cso, Ged,Tét, Ti, Tla, Tlö
<i>Bálint hegy</i>	Sz	<i>Battonyás</i>	Pl		Berencs
<i>Bálint sor</i>	Gy	<i>Bazsa homoka</i>	D	<i>Bika szer</i>	Tb
<i>Bálint sorja</i>	Kb	<i>Becsali dűlő</i>	Bi	<i>Bika sziget</i>	Ág
<i>Balka kúti dűlő</i>	Ge	<i>Becsény</i>	Eszeny	<i>Bika szög</i>	Gem
<i>Balkányi úti dűlő</i>	Sz	<i>Becsény ér</i>	Eszeny	<i>Bikás tó</i>	Bi, Má
<i>Baló ér</i>	Berc	<i>Becsény háta</i>	Eszeny	<i>Bimbó hegy</i>	Szmih
<i>Baló itató</i>	Zal	<i>Bécsi telek</i>	Pp	<i>Biraj hát</i>	Uj
<i>Baló szállása</i>	Berc	<i>Béka zug</i>	Balsa	<i>Biri halom</i>	Öm
<i>Balog szállás</i>	Mih	<i>Békás hegy</i>	Ib	<i>Biri hegy dűlő</i>	Kem
<i>Balota</i>	Ker	<i>Beke tó</i>	Dem	<i>Birka sziget</i>	Lö
<i>Balota dűlő</i>	Sza	<i>Beke tó sziget</i>	Dem	<i>Bíró fogás</i>	Tszm
<i>Balota tó</i>	Sza	<i>Békés oldal</i>	Dem	<i>Bíró kotyra</i>	

<i>Bíró lapos</i>	Pl	<i>Boldogasszony halma</i>	Pl	<i>Buda lapos</i>	Bal
<i>Bíró sziget</i>	Ibr, Pá	<i>Bolond Mihók gaza</i>	Gy	<i>Buglyos tó</i>	Bez
<i>Bíter</i>	Kv	<i>Bonta hegy</i>	Bes	<i>Buis gátja</i>	Berk
<i>Bíter környéke</i>	Fl	<i>Borbánya</i>	O	<i>Buj ér</i>	Buj
<i>Bivaly hát</i>	Tk	<i>Borbée</i>	Cse	<i>Buj ér környéke</i>	Buj
<i>Bivaly kút</i>	Gé	<i>Borbély kút rétje</i>	Nyb	<i>Buj éri csárda</i>	Buj
<i>Bocfa laposa</i>	Gáva	<i>Bordás tó</i>	Ken	<i>Buji tó</i>	Rak
<i>Bocza puszta</i>	Csege	<i>Borgászka tó</i>	D	<i>Buji út dűlő</i>	Ti
<i>Bócs erek</i>	Pr	<i>Borjú kosár</i>	Őr	<i>Buji úti dombok</i>	Szab
<i>Boda homoka</i>	Tu	<i>Borjú kút laposa</i>	Nk	<i>Bukóc</i>	Ma
<i>Boda zug</i>	Nádu, Pl	<i>Borjú páskom</i>	Bal	<i>Bulatkozó hegy</i>	Bélt
<i>Bódán kert</i>	Tet	<i>Borjú szeg</i>	Pr	<i>Burgundia</i>	Ken
<i>Bódi kút</i>	Bes	<i>Bornyú kút</i>	Nap	<i>Burják</i>	Nb
<i>Bodnár ere</i>	Balsa	<i>Bornyú kúti dűlő</i>	Bújv	<i>Buró láp</i>	Vm
<i>Bodó</i>	Pl	<i>Bornyú víz</i>	Kom	<i>Buró tó</i>	Vm
<i>Bodó domb</i>	Szo	<i>Borockási kaszáló</i>	Po	<i>Busnyák dombja</i>	Po
<i>Bodó hegy</i>	Kem, Ker	<i>Borockási legelő</i>	Po	<i>Buter szeg</i>	Eszeny
<i>Bodó kút</i>	Mada	<i>Boros szeg</i>	Berencs	<i>Butyka</i>	Ker
<i>Bodó szer</i>	Fö	<i>Borosnya</i>	Ibr	<i>Butyka puszta</i>	Nk
<i>Bodó sziget</i>	Pl	<i>Borostányos sziget</i>	Kany	<i>Buzás szeg</i>	Berencs, Ké
<i>Bodon kút</i>	Szgy	<i>Borsó föld</i>	G	<i>Buzgó sziget</i>	Dem
<i>Bodóné fenek</i>	Td	<i>Borsó hely</i>	Kisl	<i>Buzita hegy</i>	Bács
<i>Bodóné feneke</i>	Pr	<i>Borsó szeg</i>	Bal	<i>Buzitai dűlő</i>	Mart
<i>Bodony</i>	Kom	<i>Borsó szer</i>	Lö, O	<i>Buzitai puszta</i>	Acs
<i>Bodor</i>	Bogd	<i>Borsó sziget</i>	Ib	<i>Büdös domb</i>	Bak
<i>Bodor kert</i>	Pl	<i>Borsós hát</i>	Tb	<i>Büdös ér</i>	Ap, O
<i>Bodrog</i>	Ken, Viss, Zal	<i>Borsós pópa</i>	Nyb	<i>Büdös koty</i>	Egy
<i>Bodzás</i>	Bal, Bez, Fö, Gelse, Nap, Pl	<i>Borsova</i>	Dem	<i>Büdös rét</i>	Dem
<i>Bodzás föld</i>	Kék	<i>Borz fűtő</i>	Tét	<i>Bülzök rétje</i>	Pá
<i>Bodzás sziget</i>	Ibr	<i>Borzas</i>	Pl	<i>Büs</i>	Ib
<i>Bodzás telek</i>	Tlö	<i>Borzas fenék</i>	Pl	<i>Büs laposa</i>	Ib
<i>Bogácsi szer</i>	Kék	<i>Borzék hát</i>	Td	<i>Búte</i>	Nádu
<i>Bogárzó</i>	Po, Td	<i>Borzik</i>	Tb	<i>C.alatti szőlő</i>	Gy
<i>Bogárzó hegy</i>	Bud	<i>Borzlyuk</i>	Kék	<i>Cégény laposa</i>	Tég
<i>Bogárzó rét</i>	Bud	<i>Borzsova</i>	Lug	<i>Cégerés</i>	Pl
<i>Bogát foka</i>	Po	<i>Boszorád hegy</i>	Má	<i>Cégeres hegy</i>	Encs
<i>Bogát halma</i>	Po	<i>Boszorkány hegy</i>	Dem, Ph	<i>Cékés</i>	Eszeny
<i>Bogát úti dűlő</i>	Nyb	<i>Bót</i>	Uj	<i>Cenyér</i>	Zal
<i>Bogatkó hegy</i>	Buj	<i>Bota hát</i>	Tb	<i>Cenzusos föld</i>	Szo
<i>Bogdán halma</i>	Szmih	<i>Bótié</i>	Cse	<i>Cerkó hegy</i>	Roh
<i>Bogdányi szer</i>	Kem	<i>Botos zug</i>	Ti	<i>Cibak</i>	Bak
<i>Bogyó kert</i>	Uj	<i>Bödön fenek</i>	Po	<i>Cibéres domb</i>	Bes
<i>Bojár halom környéke</i>	Pl	<i>Bödöni mocsár</i>	Po	<i>Ciberés dűlő</i>	Mp
<i>Bojár nádu</i>	Nádu	<i>Bödöni nádas</i>	Po	<i>Ciberes halom</i>	Tlö
<i>Bojártelek</i>	Pl	<i>Bödönös kút</i>	Gy	<i>Cicka hegy</i>	Kék
<i>Bókás rét</i>	Tass	<i>Bömböllő</i>	Vm	<i>Cide</i>	Gé
<i>Bokor hegy</i>	Uj	<i>Börvényes hegy</i>	Pap	<i>Cifra szállás</i>	Bélt
<i>Bokrétság dűlő</i>	Nyad	<i>Böszörményi országút</i>	Po	<i>Cigány</i>	O
<i>Bokrok köze</i>	Td	<i>Böszörményi út</i>	Po	<i>Cigány kút</i>	Ibr
<i>Bokros</i>	Nyb	<i>Bőjtös alja</i>	Pap	<i>Cigány lapos</i>	Nyad
<i>Bokros hegy</i>	Kék	<i>Bótös len hegy</i>	Őr	<i>Cigány part</i>	Tar
		<i>Brod melléke</i>	Buj	<i>Cigány sor</i>	Balsa

Cigány szállás	Roh	Csegér erdő	Tszm	Csikó fogó	G
Cigány szer	Fl	Csegét	Eszeny	Csikó hát	Tb, Td
Cigány sziget	Pl	Csegze	Nk	Csikor	Td, Tk
Cigány szug	Aj	Csegze tábla	Encs	Csikor zug	Tk
Cigány utca	Tet	Cseh halom	Rak	Csikoros fertő	Szmih
Cigány város	D	Csej hegy	Pil	Csikós	Pp
Cigány vég	Zsu	Csekes ér	Berc	Csikós ere	Szmih
Cimba	Gáva	Csekevész	Pl	Csikós hát	Szmih
Cinke rétre járó	Ág	Csellenica dűlő	Pil	Csikósi dűlő	Pp
Cinkó	Őr	Cselling sziget	Vm	Csikós kert	Kk
Cövekes	Mada	Csemény	Kék	Csillag	Szmih
Cövekes dűlő	Gyu	Csengő	Gy	Csillag hegy	Mih
Cúcai dűlő	Bújv	Csenke	Zal	Csillagos	Mada
Cudar	Zsu	Csenke dűlő	Viss	Csillagos hegy	Bes
Czakó hegy	Fl	Csépán	Lev	Csinálos	Ib
Czinder lapos	Pl	Cseplesz tó	Buj	Csinálos hegy	Dem
Czövek Péter hegy	O	Cseprós kosár	Bog	Csinálos rét	Dem
Csaba	Gyü	Csepűs	D	Csipkés hegy	Gy
Csáji	On	Csere	An, Pp	Csiremonyas	Szmih
Csákány	Ág	Csere dűlő	An, Ják, Mp	Csiszterna	Buj
Csákányos patak	Ág	Csere hegy	Ib	Csizelős	Aj
Csákó hegy	Pap	Csere járó	Ve	Csobod	An
Csanálos	Viss	Csere oldali dűlő	Balsa	Csobod erdő hely	An
Csanálos völgy	Gyü	Csere palaj	Kop	Csócsa domb	Bec
Csantos	Pl	Csere tájéka	Pap	Csóka szartya	Berk
Csányi homok	Ken	Cserei dűlő	Gyu	Csóka tó	Cso, Tla
Csapár hegy	Berk	Cserény sziget	Ibr	Csókatelek	Bújv
Csapi szög	Zsu	Cserepes	Po	Csokaj tava	Roh
Csapó	Tura	Cserepes puszta	Csege	Csoma halma	Szm
Csapó fenek	Po	Cserés	Aj	Csoma szállása	Berc
Csárda	Berk, Berk, Tura	Cserés gám	Vm	Csomagát	Ibr
Csárda dűlő	Vmt	Cserés hegy	G	Csomba rét	Ib
Csárda rét	Tas	Cserés sziget	Dem	Csomboros tó	Szmih
Csarma halma	Sz	Cseresnye fa tája	Lp	Csónak ösvény	Gé
Csaronda	Eszeny	Cseresnyés tó dűlő	Cse	Csónak rét	Sé
Csaronda köz	Eszeny	Cseresznyés	An	Csónakos kert	Dem
Csaronda rév	Eszeny	Cserged domb	Gáva	Csonka	Hu
Császár fája	Berk	Cserják	Pp	Csonka dűlő	Tb, Pl
Császár halom	Cso	Cserkesz dűlő	Tlő	Csonka hegy	Ker
Császár kert	Encs, Őr	Csesze árok	Szmih	Csonka nyár	Dem
Császár kút	Rak	Csetér	Mo	Csonkás	Berk, Eszeny, Gelse, Gem, Ks, Mp, On, Pap, Roh
Császárfa	Gelse	Csiba rét	Nh		
Császárszállás	Nk	Csicsó	G		
Császár tábla	Pp	Csigás	Pap	Csonkás alja	Gem
Csat fenék	D	Csigás dűlő	Nv	Csonkás dűlő	Tas
Csatlat	Fő	Csigás gaz	Rh	Csonkás tó	Ibr
Csatlat ér	Fő	Csigje	Zsu	Csonkási puszta	Acs
Csató kút	O, Szm.	Csik gát	Bud, Dem, Gy, Tu	Csontos hegy	Kisl, Pil
Csattó	Lev			Csontos kút dűlő	Nb
Csattó rét	Bes	Csikar hegy	Óf	Csop hegy	Má
Cseb éri	Nv	Csikász poronf.	Pl	Csorda delelő	Rak
Csegei országút	Bújv	Csikó	Tb	Csörsz árka	Tég, Td

Csörsz földvára	Td	Deli ház	Po	Dobos csárda	Dem
Csővely	Ibr	Deli telek	Viss	Dokos	Ep
Csővely nagy tó	Ibr	Délre járó	Sé	Dolina hát	Ep
Csukás ere	Ág	Demecseri vár	Dem	Dologó	Szmih
Csukás tó	Aj	Demén kúti dűlő	Gyu	Doma	Bog
Csukaugró	Bud	Demeter szeg	Ké	Domb palaj	Ől
Csukteleke	Berencs	Demeter tó	Po	Domb sziget	Gáva
Csúr	Ibr	Demjen sír	Nh	Domboc sziget	Dem
Csurgó fok	Po	Derék réti dűlő	Sáp	Dombócok dűlője	Viss
Csutor hegy	PaP	Derék szer	Kem	Dombos	Ve
Csücsüllős hegy	Gy	Derék utca	Po	Dombrád verme	D
Csüllő	Td	Derna hegy	Bes	Domokos hegy	Dem
Csüllög hegy	Má	Ders	Mih	Dongó hegy	Encs
Csűr hát	Szab	Derzsi csere	Nyb	Dongó szék	Nk
Csúsz egyház dombja	Po	Derzsi mézárszék	Tég	Dorka szőlője	Mada
Csúsz halma	Po	Dévères	Td	Dögös	Gy
Dacsikai hegy	Gy	Dézsán	Po	Dögös porong	Pl
Dadai út	Po	Dézsán laposa	Po	Dögös tó	Aj
Dadi dűlő	Ib	Dézsma szérű	Szm	Dugói dűlő	Sz
Dafko fenek	Po	Dézsma verme	Ké	Dús kert	An
Dajka hegy	Sé	Dezső sziget	G	Dúsnak	Mih
Danáné halma	Szmih, Tb	Dicse köz	Tla	Duzma hegy	Pir
Dancka	Tar	Dienes halma	Szo	Dürgő	Zal
Dancsér	Td	Dienes tó	Eszeny	Dürgő part	Tlő
Dani gaz	Tu	Diktány	Pr	Eb tó hát	Td
Dani sziget	Pl	Diktány zug	Pr	Ebes	Berencs
Dank hegy eredeje	Tég	Dimocsó	Ág	Ebes láp	D
Danka	Ken	Dinnye föld	Pp	Ebfa út	Bogd
Dánkó	Sé	Dinnye hegyi dűlő	Nyb	Eból	Bogd
Dankó laposa	Tb	Dinnyés	Gy, Szm	Ég halom	Ker
Daraksa	Csege	Dinnyés ér	Csege, Po	Eger alja	On
Darassa	PBújv	Dinnyés és Petenye közt	Po	Egeritő zug	Ibr
Dargita	Ibr	Dinnyés fenek	Po	Égető halom	Tla
Darna	D	Dinnyés hegy	Dem, Nyb, Pir	Égető hegy	Encs, Nk, Mih
Dáros tó	Viss	Dinnyés kert	O	Égető sziget	Kék
Dáros tó dűlő	Viss	Dinnyés szeg	Ké, Vm	Égett ér	Ibr
Daru	Sé	Dinnyés sziget	Pá	Égett hegy	Bogd, Roh, Tura
Daru (sz)állás	Gy	Diófa homok	Nh	Égett rét	An
Daru rét	Ph, Ják	Diófa kosár	Mih	Égett szállás	Bö
Darvas	Bán	Diófás sziget dűlő	Ibr	Egres	Ké
Darvas ferző	Nh	Dióhegy	Dem	Egres mocsár	D
Darvas sziget	Bogd, Dem	Diós dűlő	Kop	Égres tó fok	Kop
Deák halma	Szmih	Diós sziget	Bogd	Egreske	Ág
Deák rét	Buj	Disznó kút	Dem	Egy kút	Rak
Debász tava	D	Divér	Zal	Egyeki tanyabely	Po
Debreceni országút	Bújv	Divér járó	Zal	Egyház Mátyús	Po
Debreceni út	Po	Dobi dűlő	Tb	Egyházi fok	Po
Debreceni utca	Bélt	Dobó szeg	Eszeny	Ekeres	D
Degenye	Lór	Dobocz tó	Dem	Ékizi tó	Kva
Déle homoka	D	Dobsa járó	Bud	Ékleszia szigetje	Dem
Deli dobogó hát	Po	Dob-szederkényi átmetszés	Td	Éles szeg	Ké
Déli dűlő	Gem	Dohány föld	Szo	Elizeum kert	Nk

<i>Elő hegy</i>	Dem, Kék, Kop	<i>Esztári tó</i>	Ibr	<i>Fejér földi víz</i>	Őr
<i>Elő hegy dűlő</i>	Ep	<i>Eszterna</i>	Zsu, Tszm	<i>Fejér ház</i>	Bal
<i>Elő homok</i>	Zsu	<i>Eszterna tó</i>	Tszm	<i>Fejér hegy</i>	Jé
<i>Elő mező</i>	Nv	<i>Esztoró</i>	Fl	<i>Fejér kút</i>	Tszm
<i>Elő rét</i>	O, Pir, Td	<i>Etellaka</i>	Bújv	<i>Fejér nyír</i>	Tass
<i>Elő szeg</i>	Ibr	<i>Fábján gaza</i>	Mada	<i>Fejér szék</i>	Nk
<i>Elő sziget</i>	Berencs	<i>Fábján hegy</i>	Kisl	<i>Fejér tó</i>	Pl
<i>Élő Tisza</i>	Cse, Ól, Tla	<i>Fácán kert</i>	Bak	<i>Fejér tó dűlő</i>	Vmt
<i>Előfűz</i>	Tk	<i>Facsa</i>	Nh	<i>Fejes fa hegy</i>	Ph
<i>Előgyakor</i>	Tég	<i>Fagyalos</i>	Lór	<i>Fejő</i>	Báj
<i>Előhát</i>	Tb, Szmih	<i>Falu ér hát</i>	Nh	<i>Fejő tó hát</i>	Pr
<i>Előháti dűlő</i>	Szmih	<i>Falu kert</i>	Nyad	<i>Fejzsés sziget</i>	Pl
<i>Első káka hát</i>	Tk	<i>Falu rét</i>	Buj	<i>Fekete</i>	Gelse
<i>Encsencsi úti dűlő</i>	Nyb	<i>Falu szállása</i>	Tég	<i>Fekete dűlő</i>	Lór
<i>Endes puszta</i>	Lö, Ól	<i>Falu szigetje</i>	Dem	<i>Fekete ér szög</i>	Ibr
<i>Endrédi hegy</i>	Ibr	<i>Falu szugja</i>	Aj	<i>Fekete erdő</i>	Báj, Sz, O
<i>Énekes oldal</i>	Dem	<i>Falu tava</i>	Ibr, Pr	<i>Fekete föld</i>	Berc, Dem
<i>Eperfa tájéka</i>	Gem	<i>Fancfa dűlő</i>	Pil	<i>Fekete halom</i>	Ibr
<i>Eperjes halom</i>	Po, Pl	<i>Farkas dűlő</i>	Tass	<i>Fekete homok</i>	Zsu
<i>Eperjes lapos</i>	Pl	<i>Farkas ér</i>	Po	<i>Fekete kert</i>	Tszm
<i>Eperjes mező</i>	Lór	<i>Farkas ér hát</i>	Pl	<i>Fekete lapos</i>	Lug, T
<i>Epres kert</i>	Tlő	<i>Farkas halom</i>	Nh	<i>Fekete rakottya</i>	Aj, Berk
<i>Ér erdő</i>	Ph	<i>Farkas hát</i>	Tb, Td	<i>Fekete rakottyas</i>	Ják
<i>Ér hát</i>	Balsa	<i>Farkas hegy</i>	Kv, Pir	<i>Fekete rét</i>	Egy, Szgy
<i>Ér hát dűlő</i>	Ve	<i>Farkas kert</i>	Uj	<i>Fekete rét dűlő</i>	Egy
<i>Ér oldal</i>	Aj, An	<i>Farkas nyara</i>	Uj	<i>Fekete tó</i>	Nk, Sé
<i>Ér sziget</i>	Pl	<i>Farkas sűrűje</i>	Pap	<i>Feketéné szőlője</i>	Gy
<i>Ercsi vár dűlő</i>	Pp	<i>Farkas szeg</i>	Ké, Ken	<i>Feketítőhegy</i>	Lö
<i>Ércsúcs utca</i>	Tet	<i>Farkas sziget</i>	Gé, Pl	<i>Fél Hortobágy</i>	Po
<i>Erdő alja</i>	Berk, Bi, Sz	<i>Farkasakasztó</i>	Gáva	<i>Fél Kengyel ér</i>	Po
<i>Erdős föld</i>	Gáva	<i>Farkaslyuk</i>	Bes	<i>Fele görbe tó</i>	Po
<i>Erdős rétje</i>	Berk	<i>Farkasok lápja</i>	Bogd	<i>Félegyháza</i>	Bak, Lev
<i>Erecs</i>	Pr, Tk	<i>Farkasordító</i>	Pl	<i>Félhalom</i>	Egy
<i>Erecs zug</i>	Tk	<i>Farkasverem</i>	Bes, Ep	<i>Felső bereg</i>	Rak
<i>Erelő korpa homok</i>	Fl	<i>Fárnok</i>	Td	<i>Felső dűlő</i>	Nv
<i>Ereszkező</i>	Hu	<i>Fás völgy</i>	Ve	<i>Felső erdő</i>	Kom
<i>Ereszvény</i>	Bak, Uj	<i>Fássebesdek</i>	Ibr	<i>Felső gyeptelek</i>	Gy
<i>Ereszvény laposa</i>	Ph	<i>Fatöves</i>	Kék	<i>Felső kígyósi gyep</i>	Po
<i>Ereszvény</i>	Bog, Lö, Mih, Óm	<i>Fátyol fenek</i>	Po	<i>Felső nagy erdő</i>	Rád
		<i>Fazekás zug</i>	Viss	<i>Felső sor utca</i>	Tszm
<i>Erge</i>	Td	<i>Fecske part</i>	Szab	<i>Felső szeg</i>	Ibr
<i>Érjes</i>	O	<i>Fercskefark</i>	Báj	<i>Fenek</i>	Bács
<i>Érkece</i>	Zal	<i>Fedemlő</i>	Pá	<i>Fenek kert</i>	Tszm
<i>Esbo halom</i>	Ibr	<i>Fedény dom</i>	Pasz	<i>Feneketlen</i>	Berk
<i>Esbo láp</i>	Ibr	<i>Fehér föld</i>	Gy	<i>Fenyér</i>	Zal
<i>Espán rétje</i>	Kék	<i>Fehér ló</i>	Szmih	<i>Fenyéri rét</i>	Tlő
<i>Espán rét oldal</i>	Kék	<i>Fehér ló halála</i>	Lö	<i>Fényes hegy</i>	Ph
<i>Espánta</i>	Nv	<i>Fehér szék halma</i>	Szmih	<i>Ferenc ere</i>	Pr
<i>Espántava</i>	Nv	<i>Fehér szék lapos</i>	Szmih	<i>Ferencz fenek</i>	Po
<i>Esvány egre</i>	Eszeny	<i>Fehér tó</i>	Aj, Tk, Pr	<i>Ferető tó</i>	Rád
<i>Északi dűlő</i>	Gem	<i>Fehér tó köze</i>	Pr	<i>Feriges</i>	Berencs
<i>Esztár</i>	Ibr	<i>Fejér föld</i>	Gy, Pd	<i>Fert alja</i>	Ibr

<i>Fertő</i>	An, Ibr, Vm	<i>Fűzér hegy</i>	Nyb	<i>Genöcze</i>	Benk
<i>Fertő hegy</i>	Kem	<i>Fűzér hegyi dűlő</i>	Nyb	<i>Gerák sziget</i>	Ibr
<i>Fertő székes lapos</i>	Ibr	<i>Fűzes</i>	Kva, B, Bújv	<i>Gerebenes</i>	Gem
<i>Filep</i>	Ibr	<i>Fűzes dűlő</i>	Kop	<i>Gerenda hát</i>	Szo
<i>Filke</i>	Gyü	<i>Fűzes ér</i>	Berc, Dem, D	<i>Gereznás</i>	Bogd
<i>Fodor kert</i>	Ké	<i>Fűzfa rét</i>	Nyad	<i>Gergely ere dűlő</i>	Ve
<i>Fogat</i>	Aj, Gy	<i>Fűzfás kút</i>	Bö	<i>Gergelycse</i>	Dem
<i>Foglár telkek</i>	Ják	<i>Fűzfás sziget</i>	Dem	<i>Gergelycse láp</i>	Dem
<i>Fojszó hegy</i>	Kisl	<i>Füzi lapos szél</i>	Tlő	<i>Gergelycse sziget</i>	Dem
<i>Fok</i>	Gyü, Öl	<i>Gábor hegy</i>	Bélt	<i>Gincsellér</i>	Td
<i>Folyás lapos</i>	Pir	<i>Gál kút</i>	Kék	<i>Girát tava</i>	Bogd
<i>Folyási mocsár</i>	Po	<i>Gál kút oldal</i>	Kék	<i>Godolya</i>	Ti
<i>Folyási puszta</i>	Po	<i>Gál kút rétje</i>	Kék	<i>Godolya erdő</i>	Ph
<i>Folyó hát</i>	Cse	<i>Gál rét</i>	O	<i>Gógér</i>	Td
<i>Folyó tájéka</i>	Pap	<i>Galambod</i>	Dö, Kv	<i>Golyóbis hegy</i>	Nap
<i>Forgács</i>	Szmih	<i>Galambos</i>	D, Mada, Zal	<i>Gombás kátyu</i>	Kék
<i>Forgács hát</i>	Szmih	<i>Galambos hegy</i>	Gy	<i>Gombódás</i>	O
<i>Forgó kotyor</i>	Aj	<i>Galambos hegy dűlő</i>	Tp	<i>Gombódás fa</i>	Tszm
<i>Forgó láp</i>	Ro	<i>Galambos szeg</i>	Ké	<i>Gombódás hegy</i>	Nk
<i>Fóris hegy</i>	Mada	<i>Galand utca</i>	Tet	<i>Gomtó</i>	Dem
<i>Forrás</i>	Ge, Kk, O, Roh, Uj	<i>Gamási hegy</i>	Pil	<i>Gonda kert</i>	Tu
<i>Forrás kaszáló</i>	Bes	<i>Ganácska</i>	Ibr	<i>Gonosz kátyu</i>	Ker
<i>Forrás kút</i>	Berc, Szo	<i>Ganás</i>	Pá	<i>Gorc lucska ér</i>	Eszeny
<i>Földégés</i>	Pl	<i>Gánás hegy</i>	Pir	<i>Górés</i>	Lór
<i>Földek lápja</i>	Tb	<i>Gara</i>	Pl	<i>Gorg dűlő</i>	Ág
<i>Földvár</i>	Bog, Kar, Mih, Rád	<i>Garai erdői föld</i>	Szab	<i>Gorond</i>	Bács
<i>Földvár halom</i>	Egy	<i>Gárdon</i>	Kom	<i>Gorond szomoga</i>	Eszeny
<i>Földvár hegy</i>	Nyb, Pil, Pir	<i>Gárdon hegy</i>	Kv	<i>Gothárd hegy</i>	Bal
<i>Földvári dűlő</i>	Nyb, Pil	<i>Gári hát</i>	Szmih	<i>Göbolyös szél</i>	Szmih
<i>Fövenyes</i>	Td, Tu, Zsu	<i>Gáron erdő</i>	Td	<i>Göcsi szállás</i>	Ág
<i>Fövényesi dűlő</i>	Hu	<i>Garsó</i>	Kop	<i>Gödör</i>	Gy
<i>Francia hegy</i>	Pil	<i>Gát halma</i>	Tb	<i>Gödör közti kert</i>	Zsu
<i>Fuj fogás</i>	G	<i>Gát megi</i>	Pr	<i>Gönc hegy</i>	An, Pap
<i>Futak ér</i>	Pl	<i>Gát sorja</i>	Jé	<i>Gönczy szállása</i>	Berc
<i>Futakegyháza</i>	Pl	<i>Gát szeg</i>	Eszeny	<i>Göndör porong</i>	Pl
<i>Fúvás</i>	D	<i>Gataj melletti dűlő</i>	Pl	<i>Görbe dűlő</i>	Szmih
<i>Fúvaska</i>	Ág	<i>Gátas patak</i>	Ág	<i>Görbe ér</i>	Zal
<i>Fűfakasztó hegyi dűlő</i>	Gyu	<i>Gávai út</i>	Ti	<i>Görbe föld</i>	Ib
<i>Fűgés</i>	Aj	<i>Gávai úti dűlő</i>	Balsa	<i>Görbe kátyu</i>	Ibr
<i>Független</i>	Szmih	<i>Gavalyoska tájéka</i>	Pap	<i>Görbe kert</i>	Kem
<i>Függő halma</i>	Szmih	<i>Gaz erdő</i>	Eszeny	<i>Görbe tó</i>	Bogd, Po, Pr, Tk
<i>Függősi</i>	Szmih	<i>Gazi szántás</i>	Berk	<i>Görbe tó közti</i>	Tk
<i>Füle dűlő</i>	Mp	<i>Géberjény</i>	Pá	<i>Görbe út</i>	Rak
<i>Fülepi puszta</i>	Lug	<i>Gecse</i>	Sé	<i>Görcsös kert</i>	Mo
<i>Fürmec</i>	Gy	<i>Gecse tó</i>	Bogd	<i>Gördülő hegy</i>	Encs
<i>Fürmeci dűlő</i>	Gy	<i>Gégény dűlő</i>	Tura	<i>Göre új</i>	Pl
<i>Füves fok hát dűlő</i>	Egy	<i>Gégényi forduló</i>	Pá	<i>Görény</i>	Nk
<i>Fűz erdő</i>	Cso	<i>Gellárt</i>	Lö	<i>Görény oldal</i>	Bal
<i>Fűz ere</i>	Báj	<i>Gelyvás</i>	Ge	<i>Görény puszta</i>	Bal
<i>Fűz gallos</i>	D	<i>Gém kút tó</i>	Roh	<i>Görény tó</i>	Nk
<i>Fűz kút</i>	Bog	<i>Gémes</i>	Pasz, Paz	<i>Görényes</i>	Gyü
<i>Füzed ere</i>	Pr	<i>Gémes sziget</i>	Kék	<i>Görges</i>	Pap

Görgő	Pr	Gyűrűs dűlő	Tas	Hársas hegy	Lp
Görög lapos	Szmih	Gyűrűs hegy	Ge	Hát	Dem
Görög szög	Po	Gyűrűs sziget	Dem	Hat föld	Tu
Görög tanya	Bújv	H.nánási országút	Bújv	Hat ház	O
Gránárium tábla	Tk	Hadházi erdő	Nyad	Hat nyár szög dűlő	Vmt
Gróf állás	Bö	Hadházi kert	Uj	Hát rekettye	Tszm
Guba hegy	Bogd	Hadi halom	Bújv	Hataly fenek	Csege
Gudics	Td	Hágó	Bélt	Határ dűlő	Egy
Gulácsi	Ibr	Hágó dűlő	Bélt	Határ ér	Kem, Zal
Gulya állás hegy	Kék	Hágó hegy	On	Határ hegy	Dem, Gé
Gulya kút	Mih	Hagymás kert	D	Határ laponyag	Pl
Gulya tanya	Gáva	Hajdúék	Nh	Határ lapos	Szo
Gulyás	Szmih	Hajnal domb	Gy	Határ patak	Eszeny
Gunár hát	Pl	Hajnal kert	Dem	Határ tisztája	Szo
Gunár kert	Szm	Hajnal utca	Tet	Határi dűlő	Gyu
Gusztai kunyhó	O	Hajnal zug	Pl	Hátfa domb	Pá
Guta csárda	Kom	Hajnalosi tanya	Tlő	Hátulsó hegy	Pil
Guti erdő	Lug	Hajó vápája	Kék	Hattyás fenek	Po
Guti nyíl	Bal	Halas tó	Ber, Kem	Hattyás fok	Po
Gyács	Mih	Halas tó dűlő	Lp, Sáp	Hattyás holló fok közti	Po
Gyakor hegy	Encs	Halász	Szab	Hattyás sziget	Po
Gyalap	Kék	Halászi szer	Kem	Hatvanorr	Ibr
Gyalapár sziget	Ibr	Halló szög	Ág	Hatvanoz	Berc
Gyarmat hegy	Mada	Halmi szigete	Tet	Havas tó	Zsu
Gyárpás	Ől	Halom dűlő	Mp	Ház nyíl dűlő	Mart
Gyékenyes	Tu	Halom ér szeg dűlő	Ve	Házhely	Lus
Gyékenyes köz	Pl	Halomány	Bélt	Házi kertek	Gy
Gyémánt halom	Tlő	Halomi dűlő	Hu, Pp	Hegedű hát	Tlő
Gyémánt halom dűlő	Tlő	Hammas	Ib	Hegedős hát	Pl
Gyep dűlő	Bal	Hamuszín	Bak	Hegy	Roh
Gyep telkek	Gy	Hamvas	Kem, Pl	Hegyek alja	Roh
Gyermek erdő hegy	Nyb	Hamvas tü	Pr	Hegyek aljai dűlő	Ják
Gyertyános	Ké	Hangács	Eszl	Hegyes halom	Cso, Bogd, Ken, Szo, Vm
Gyertyános dűlő	An	Hangács hát	Gáva		
Gyertyános szeg	Eszeny	Hangás	Aj	Hegyes halom zug	Szo
Gyigyéri	Pl	Hangás éger	Eszeny	Hegyes hát	Po, Pr, Szmih
Gyikényes hát dűlő	Egy	Hangyás	Mih, O	Hegyes hát dűlő	Tlő
Gyilkos föld	Jé	Harangi hegy	Bes	Hegyes határ	Tlő
Gyilkos kert	Gy	Harangod	O	Hegyes határi dűlő	Tv
Gyilkos porong	Pl	Harangos völgy	Gem	Hegyes kátyu	Ibr
Gyilkos rét	Bal	Haraszt	Ap, Aj	Hegyes rét	Pp
Gyilkos tábla	Balsa, Ker	Harcsa tava	Tu	Hene	Bogd
Gyolcs rét	Pr	Hármas	Pl, Paz	Hene sziget	Bogd
Gyöngyös kátyu	Ibr	Hármas domb	Szo	Hényék csolája	Ág
György ere	Báj	Hármas halom	Nk, Po, Szo	Hényék égre	Ág
Győri hegy	Ker	Hármas sziget	Acs	Hényék tója	Ág
Gyula halma	Tég	Hármosi puszta	Po	Hét nyárfa	Zal
Gyula halmi dűlő	Tég	Három ér	Sáp	Hét tölgyes	Cse
Gyula halom	Uj	Három halom	Gáva, Pasz	Hetecske	Ibr
Gyulaházi dűlő	Aj	Három út környéke	Ibr	Hétye sziget	Dem
Gyűrű foka	Po	Három völgy	Sáp	Heves	Ják
Gyűrűs	Berencs, G	Harsány zug	Pl	Híd ér	Ág

<i>Híd ere dűlő</i>	Ják	<i>Hosszú domb víz</i>	D	<i>Innér</i>	Td
<i>Híd mege</i>	Berencs	<i>Hosszú dűlő</i>	Hu, Ják, Pr	<i>Inta</i>	Csege
<i>Híd megett</i>	Dem	<i>Hosszú éger</i>	Ág	<i>Inta vize</i>	Csege
<i>Híd szeg</i>	Berencs	<i>Hosszú erdő</i>	Td	<i>Irba</i>	Eszeny
<i>Híd szer</i>	Kom	<i>Hosszú farkasverem</i>	Ph	<i>Irinyi halom</i>	Gáva
<i>Hídláb</i>	Pl	<i>Hosszú gorond</i>	Aj	<i>Irtovány</i>	Berk, Lór
<i>Hintó fark dűlő</i>	Gyu	<i>Hosszú hát</i>	Nf, Szmih, Tk, Zal	<i>Irtás</i>	Zsu
<i>Hintó szeg</i>	Ibr	<i>Hosszú hegy</i>	Dem, Encs, Gy, Tas, Ib, Tszm, Tu	<i>Irtovány</i>	Dem
<i>Hintós hegy</i>	An			<i>Irtovány szugoly</i>	Ib
<i>Híres hát</i>	Bújv	<i>Hosszú hegy dűlő</i>	Vaja	<i>Ispán rét</i>	Dem
<i>Híres háti tanya</i>	Bújv	<i>Hosszú homok</i>	Ibr, Nh	<i>Ispán tava</i>	Ibr
<i>Hódos tó zug</i>	Pl	<i>Hosszú járó dűlő</i>	Viss	<i>Ispán tó zug</i>	Ibr
<i>Holdoska</i>	Gáva	<i>Hosszú kátyu</i>	O	<i>Isten fája</i>	Kb
<i>Hollós</i>	Ho	<i>Hosszú reke</i>	Dem	<i>Isten halma</i>	Pasz
<i>Hollós kert</i>	Sz	<i>Hosszú rekettye</i>	Zsu	<i>Isten hegy</i>	Bez, Gy, Jé, Tass
<i>Hollósi dűlő</i>	Szmih	<i>Hosszú rét</i>	Kem, Nk, Tura, Tu	<i>Isten hegy dűlő</i>	Gy
<i>Hollósok</i>	Po	<i>Hosszú Sándor</i>	Pl	<i>Isten hegyi láb</i>	Gy
<i>Holt Tisza</i>	Bez, Cse, Gyü, Mo, Nf, Ól, Szab, Ti, Tszm, Tla, Vmt	<i>Hosszú szeg ere hát</i>	D	<i>Isten nyila</i>	Bak
		<i>Hosszú szék</i>	Szmih, Szo	<i>Istenes domb környéke</i>	Pl
		<i>Hosszú szer</i>	Bogd, Sé	<i>Itató</i>	Bud
<i>Homok</i>	Cso, Tla	<i>Hosszú sziget</i>	Dem, Ibr, Kék	<i>Ivánka</i>	Rád
<i>Homok dűlő</i>	Egy	<i>Hosszú szög</i>	Ág	<i>Ivolyás lapos</i>	Ibr
<i>Homok hát</i>	Tar	<i>Hosszú tó</i>	Ág, Eszeny, G, Ker	<i>Izsóné laposa</i>	Szmih
<i>Homok hegy</i>	Kk	<i>Hosszú víz</i>	Lug	<i>Jakab</i>	Ág
<i>Homok szeg</i>	Dem	<i>Hölgye hegy</i>	Pir	<i>Jakab domb</i>	Zal
<i>Homoki dűlő</i>	Balsa	<i>Hörcsökös</i>	Jé	<i>Jakab irtoványa</i>	Kék
<i>Homoki puszta</i>	Po	<i>Hörcsökös hegy</i>	Bogd	<i>Jakab rét</i>	Dem
<i>Homoki vízállás</i>	Po	<i>Huga</i>	Berencs	<i>Jankóné</i>	Pl
<i>Honvéd sziget</i>	Pl	<i>Hunyoros dűlő</i>	An	<i>Janó porong</i>	Pl
<i>Hordós kút</i>	Gelse, Kisl	<i>Húsbagyó dűlő</i>	Pil	<i>János</i>	Kk
<i>Hordós kúti dűlő</i>	Nyb	<i>Húsvét halom</i>	Eszl	<i>János ár</i>	Bes
<i>Hordozó</i>	Pasz	<i>Huszár hegy</i>	Kem	<i>Jánosfalvi puszta</i>	Rh
<i>Horgad tó</i>	Td	<i>Huszi</i>	Berencs	<i>Jánosi halom</i>	Gyu
<i>Horgas</i>	Pl	<i>Húvös kút</i>	Mih	<i>Jánosi út menti</i>	Roh
<i>Hort</i>	Nádu	<i>Ibrány</i>	Báj	<i>Jántó hegy</i>	Szab
<i>Horti dűlő</i>	Po	<i>Ifás szék</i>	Tlö	<i>Jántó kert</i>	Uj
<i>Horti zug</i>	Po	<i>Igás tó</i>	Kisl	<i>Járat</i>	Besz, Gé, Nh, Rád
<i>Hortobágy</i>	Bújv, Nádu	<i>Ige</i>	Aj	<i>Járat ere</i>	Kék, Rád
<i>Hortobágy folyó</i>	Pl	<i>Igej fok</i>	Po	<i>Járó</i>	Ker
<i>Hortobágy zug</i>	Bújv	<i>Igely köz</i>	Csege	<i>Játszó homok</i>	Zsu
<i>Horváth</i>	Ibr	<i>Igrice</i>	O	<i>Jegenye</i>	Bog
<i>Horváth hegy</i>	Mada	<i>Igrici</i>	Paz	<i>Jéki út dűlő</i>	Tp
<i>Horváth kosár</i>	Pl	<i>Iker szeg</i>	Ké	<i>Jékiné állás</i>	Bal
<i>Horváth lapos</i>	Pl	<i>Iklód</i>	Jé, Pap	<i>Jenő háza</i>	Bújv
<i>Horváth szög</i>	Zsu	<i>Iklódi puszta</i>	Ph	<i>Jenőházi tanya</i>	Bújv
<i>Horváth szög előtti gyümölcsös</i>	Zsu	<i>Ikrága</i>	Pr	<i>Jézus út</i>	Gy
	Balsa	<i>Illye hegy</i>	O	<i>Jézus út sűrű dűlő</i>	Gy
<i>Hostátos</i>	Balsa	<i>Imolyás rét</i>	Nk	<i>Jó Ferenc laposa</i>	Pl
<i>Hosszak</i>	Aj, Berencs, Kom	<i>Inacs</i>	Fö	<i>Jó hegy</i>	Nh
<i>Hosszak dűleje</i>	Kék	<i>Inacs ér dűlő</i>	Sáp	<i>Jó kút hegy</i>	An
<i>Hosszú</i>	Paz	<i>Inalo</i>	Po	<i>Józsa óla</i>	D
<i>Hosszú bogát</i>	Po	<i>Inge</i>	Gé	<i>József házi dűlő</i>	Szmih

Józi hegy	Aj	Kánya fok	Po	Kása	Bács
Juh állás	Zal	Kánya hegy	Kék	Kása halom	Uj
Juh verem	Sé	Kányás fertő	Pl	Kása völgy	Pap
Juha alja	Dem	Kápolna	Bez, Eszeny, Kisl, Mada, Pp	Kásás hegy	Sé
Juba erdő	Dem			Kaska dűlő	Berk
Jubász domb	Szo	Kápolna dűlő	Pp	Kastély domb	Tszm
Juhjászol hegy	Vm	Kápolna laposa	Mada	Kasza	Gé
Jubod	Nh	Kápolnás hegy	Őr, Ph	Kasza hegy	Roh
Jubos	Td	Kápoly	Ibr	Kasza kincses	Gem
Jubúsztató	Aj	Kapos	Kk	Kasza tó	Ké
Jubúsztató dűlő	An	Káposztás kert	Cso, Pap	Kaszáló	Bács
K.logosi puszta	Mart	Kappanos hegy	Nyb	Kaszáló csere	Roh
Kabátos	Kék	Kapros környéke	Po	Kaszáló dűlő	Kb
Kác szeg	Ől	Kaprosi puszta	Po	Kaszás rét	Mp, Bog
Kacsá tó	Báj	Kapsa lapos	Td	Kaszás róna	Szo
Kacsá vár	D	Kapsa lapos hát	Tb	Kaszibai legelő	Po
Kacsás kátyu	Kék	Kapus	Mih, Szmih	Kata halmi tanyák	Td
Kád ere	Tb	Kapus kert	D	Kati bokra	Bes
Kadarcs	Bújv	Kapus szék halma	Szmih	Kati cseréje	Tét
Kajor szeg	Nh	Kapusi úti dűlő	Ti	Kati gödre	Kop
Káka rét	Sz	Karácson(y) hegy	Bog, Dem	Kati könyöke	Vmt
Kákás dűlő	Szo	Karádi kátyu	Buj	Kató halom	Gáva
Kakas hegy	Nyb	Karadoly	Tla	Kató Pál hegy	Rád
Kakas rét dűlő	Tas	Kárai dűlő	Pl	Katon hegy	Lev
Kákás tó	Rh	Kárai fertő	Pl	Katona kút lapos	Uj
Kakaska halom	Tlő	Karakó	Tar, Tla	Katona szérű	Encs
Kakuk vár	Mada	Karakó kert	Gáva	Katonás hegy	Má
Kalap hegy	Gem	Karászi halom	Gy	Kátyod hegy	Mih
Kalapáló hegy	Nk	Karászi rét	Gy	Kávás kút dűlő	Tb, Szo
Kalapos fa hegy	Pir	Karászi szeg	Mada	Kávás kúti	Pir
Kalapos hegyi dűlő	Nyb	Kárászló	G	Kávási lapos	Lug
Kaliba hegy	Lö	Kárászné széki	Pr	Kece	Báj
Kalitka	Zal	Kárászos fenek	Egy	Kece tó	Báj
Kállai halom	Tlő	Kárászos fok	Cse	Kece tó hát	Pr
Kállai hegy	Balsa	Karcag felé vezető országút	Pl	Kecs kert	Kék
Kállai rét	Tura	Karcsa	Ve	Kecske hegy	Nk
Kállai úti dűlő	Sz	Kard ér	Rak	Kecske kert	Kék
Kálló	Pl, Szo	Kardos hegy	Ph	Kecske szállás	Ké
Kálló lapos	Szo	Kardos homok	Ken	Kecske vásár	Ti
Kállóba vezető út	Sz	Kárhozat halom	Buj	Kecskés ér	Pr
Kállósemjéni országút	Bal	Karika töltés	Td	Kecskés ér hát	Pr
Kalmár	Po	Karikás	Pl	Kecskés hegy	Kem
Kalodás	Gem	Karikás hegy	Kk	Kecskés kátyu	Dem
Kalodás hegy	An	Károly erdő	Pil	Kecskés kút dűlő	Ják
Kálonga	Tu	Károlyi dűlő	Pil	Kecskés puszta	Bal
Kályi hegy	Ker	Karpalló	Kany	Kecskés sark	Gé
Kanabán	Tar	Karszakasztó hegy dűlő	Gyü	Kecskés völgy	Oh
Kanális An, Gy, Kom, Rád, Tp	Rád, Tp	Kártávai dűlő	Pá	Kecskési puszta	Csege
Kanáros dűlő	Tass	Karza völgy	Nf	Kecskevágó	Gy
Kánán szeg	Ké	Kas halma	Szmih	Kedves kert	Gáva
Kantáros hegy	Ph	Kas halmi lapos	Szmih	Kegy völgy	Vm
Kántor erdő	Bes	Kas vápája	Ph	Kék csomóka	Tk

<i>Kék Kálló</i>	Fö, Pl	<i>Kerekdéd rakottya</i>	D	<i>Kettős domb</i>	Rak
<i>Kék kas</i>	Bogd, Dem	<i>Kerekecs szer</i>	Pasz	<i>Kettős halom</i>	Csege, Pl, Po
<i>Kék lapos</i>	Pl	<i>Kerekes cseréje</i>	Ph	<i>Kettős kátyu</i>	Dem
<i>Kék virágos</i>	Ág	<i>Kerekes eger szeg</i>	Nh	<i>Kettős kotymány</i>	Kv
<i>Kéklő</i>	Bogd	<i>Kerekes hegy</i>	Ibr, O	<i>Kettős nyíl</i>	Tét
<i>Kelinc</i>	Pasz	<i>Kerekes láp</i>	Ibr	<i>Kígyós</i>	Tszm
<i>Kender</i>	Viss	<i>Kerekiné gödre</i>	Gáva	<i>Kígyós ér</i>	Szmih
<i>Kender szeg hát zugja</i>	Szmih	<i>Kerepec</i>	Ág, Eszeny	<i>Kígyós hegy</i>	Berk, Ibr
<i>Kender szer</i>	Mada	<i>Kerepec köz</i>	Eszeny	<i>Kígyós hegy rétje</i>	Pá
<i>Kenderátó</i>	Ap, Őr, Rád	<i>Kereszt ér</i>	Báj, Po	<i>Kígyós mocsár</i>	Nv
<i>Kenderátó dűlő</i>	Ják	<i>Kereszt ér laposa</i>	Po	<i>Kígyós zug</i>	Po
<i>Kenderátó kert</i>	Gé	<i>Kereszt fal</i>	Szmih	<i>Kincs verem hegy</i>	Kék
<i>Kenderáztató</i>	Aj, Bi, Ks, Tu, Zal	<i>Kereszt út</i>	Bog	<i>Kincses</i>	An, Szmih
<i>Kenderáztató hely</i>	Gy	<i>Kereszt völgy</i>	Berc, Gáva	<i>Kincses dűlő</i>	Bes
<i>Kenderáztató rét</i>	Nk	<i>Keresztes fa tó</i>	Berk	<i>Kincses halma</i>	Szmih
<i>Kenderáztató tó</i>	Pá	<i>Keresztfá rét</i>	Bes	<i>Kincses hegy</i>	Bak, Sé
<i>Kenderes</i>	Bal	<i>Kerítő</i>	Gáva	<i>Kincses hegy dűlő</i>	Őm
<i>Kenderföld dűlő</i>	Tb	<i>Kert</i>	Gy	<i>Király</i>	Po
<i>Kenderföld hegy</i>	Kb	<i>Kert alja</i>	Kb, Nb, Tb	<i>Király cseréje</i>	Berk
<i>Kenderföldek</i>	Gáva	<i>Kert alja dűlő</i>	Ől	<i>Király dombi hegy</i>	Po
<i>Kengyel</i>	Tk	<i>Kert alja tábla</i>	Pr	<i>Király ér</i>	Tb, Td
<i>Kengyel ér fenek</i>	Po	<i>Kert aljai dűlő</i>	Aj	<i>Király hegy</i>	Bács, Kék, Nh
<i>Kengyel ere</i>	Po	<i>Kert aljai földek</i>	On	<i>Király kert</i>	Ől
<i>Kengyel fiók</i>	Po	<i>Kert aljasi utca</i>	Fl	<i>Király tanya</i>	Bújv
<i>Kengyel fióki út</i>	Po	<i>Kert helye</i>	Berencs	<i>Király tava</i>	Bogd
<i>Kengyel laposa</i>	Po	<i>Kert kút</i>	Sé	<i>Király tó</i>	Kék
<i>Kengyelközi gye</i>	Po	<i>Kertek</i>	An	<i>Király tó szög</i>	Kék
<i>Kénye</i>	Ibr	<i>Kertek közi</i>	Dö	<i>Kirtó</i>	Ibr
<i>Kénye morotva</i>	Berc	<i>Kerülő halom környéke</i>	Pl	<i>Kis akol</i>	On
<i>Kenyeres telek alja</i>	Pl	<i>Keselyős</i>	Eszeny	<i>Kis aláfoló utca</i>	Po
<i>Kenyeres zug</i>	Pl	<i>Keselyős hegy</i>	Kem	<i>Kis állás</i>	Ibr
<i>Kép ere</i>	Ibr, Pl	<i>Keselyős</i>	Bogd, Dem, Paz	<i>Kis Andra szék</i>	Td
<i>Kép ere sziget</i>	Ibr	<i>Keserű dűlők</i>	Tla	<i>Kis Aracs</i>	Tlő
<i>Kép halom</i>	Tlő	<i>Keskeny</i>	Sé, Vé	<i>Kis Aradvány puszta</i>	Nyad
<i>Kép rét</i>	Kop	<i>Keskeny ér</i>	Ap	<i>Kis aszó</i>	Gáva, Kv
<i>Kerecse</i>	Po	<i>Keskeny kert</i>	Zsu	<i>Kis aszó rétje</i>	Gáva
<i>Kerecse környéke</i>	Po	<i>Keskeny rét</i>	Eszeny	<i>Kis áztató</i>	Bélt
<i>Kerecsei mocsár</i>	Po	<i>Keszeg zug</i>	Ve	<i>Kis Bács</i>	Bács
<i>Kerek bogát</i>	Po	<i>Keszeges</i>	Csege, Po	<i>Kis Bagda tó</i>	Ph
<i>Kerek erdő</i>	Ib, Mih, Tb	<i>Keszeges tó</i>	Po	<i>Kis Bajzat</i>	Ker
<i>Kerek fertés</i>	Tszm	<i>Keszegesi gye</i>	Po	<i>Kis Bakócz</i>	Bújv
<i>Kerek halmi dűlő</i>	Gyu	<i>Keszkenős</i>	Mih	<i>Kis bikás</i>	Szmih
<i>Kerek hegy</i>	Bog, Pir, Roh	<i>Két ág sziget</i>	Kék	<i>Kis bíró</i>	Szmih
<i>Kerek lapos</i>	Pl	<i>Két ér köz</i>	Ibr	<i>Kis bocskoros</i>	Szo
<i>Kerek lapos oldala</i>	Pl	<i>Két hegy</i>	Kék	<i>Kis bodzás</i>	Szmih
<i>Kerek nyár</i>	Kem	<i>Két hegy útja</i>	Kék	<i>Kis bogát</i>	Po
<i>Kerek nyír</i>	Bes	<i>Két kis domb környéke</i>	Pl	<i>Kis Borsod</i>	Berencs
<i>Kerek örvény szeg</i>	Nh	<i>Két kút</i>	Rak	<i>Kis borzas</i>	Nádu
<i>Kerek rét</i>	Dem, Mp, Sz	<i>Két ökör halom</i>	Pr, Td, Tlő	<i>Kis botos</i>	Tlő
<i>Kerek tiszta</i>	Pl	<i>Két sziget</i>	Ják	<i>Kis búcs völgye</i>	Szmih
<i>Kerek tó</i>	An, Nv, Po, Sé, Td	<i>Két út dűlő</i>	Ják	<i>Kis büszke sziget</i>	Pl
<i>Kerek tó hegy</i>	Sé	<i>Két út közi híd</i>	Ibr	<i>Kis compós</i>	Pl

<i>Kis Cseger</i>	Pr	<i>Kis kút dűlő</i>	Szo	<i>Kis somos</i>	Ibr
<i>Kis csokos</i>	Szo	<i>Kis kút kert laposa</i>	Bak	<i>Kis sós tó</i>	Berc
<i>Kis Dicsé hát</i>	Tla	<i>Kis kúti dűlő</i>	Nyb	<i>Kis sózó</i>	Td
<i>Kis dűlő</i>	Gy	<i>Kis lány halma</i>	Pl	<i>Kis sőre járás</i>	Pl
<i>Kis erdő</i>	Bújv, Gelse, Paz, Pr	<i>Kis laponyag</i>	Po	<i>Kis sugoró</i>	Bogd
<i>Kis erdő föld</i>	Ib	<i>Kis laponyag laposa</i>	Po	<i>Kis szállás</i>	Ág, Gem
<i>Kis fa gorondja</i>	Roh	<i>Kis lapos</i>	Buj, Bújv, Zal	<i>Kis szeg</i>	Nádu
<i>Kis fagyalos erdő</i>	Bak	<i>Kis lejtő laposa</i>	Gyu	<i>Kis szék</i>	Bal
<i>Kisfalud</i>	Szab	<i>Kis les</i>	Tlő	<i>Kis szék gerendje</i>	Nyb
<i>Kisfalud puszta</i>	Po	<i>Kis les hegy</i>	Bes	<i>Kis széles</i>	Szmih
<i>Kis folyó utca</i>	Po	<i>Kis liget</i>	Tu	<i>Kis szentes</i>	Rak
<i>Kis fugos dűlő</i>	Tb	<i>Kis ludas tó</i>	Nk, Tét	<i>Kis sziget</i>	Dem, Kv
<i>Kis gát</i>	Ibr, Nk	<i>Kis Magdó</i>	Pl	<i>Kis szik</i>	Nyb
<i>Kis gát part</i>	Sáp	<i>Kis Makkod</i>	Pl	<i>Kis szilágyi kereszt ér</i>	Po
<i>Kis gorond</i>	Gé	<i>Kis Makra</i>	Lug	<i>Kis sziles hegy</i>	Kék
<i>Kis Göre</i>	Pl	<i>Kis Malátom</i>	Bújv	<i>Kis szőlő halom</i>	Gyu
<i>Kis grófi</i>	Szmih	<i>Kis ménés kút</i>	Szmih	<i>Kis szőlő hegyi part</i>	Szab
<i>Kis gyapám</i>	Szm	<i>Kis mezei dűlő</i>	Nyb	<i>Kis szőlős</i>	Nf
<i>Kis gyápló</i>	Td	<i>Kis mézes máj</i>	Szmih	<i>Kis szőlős hegy</i>	Bere
<i>Kis gyertyánt</i>	Roh	<i>Kis mező</i>	Buj, Gy, Ib, Jé,	<i>Kis szőlőskert</i>	Bal
<i>Kis gyilkos halom</i>	Szm	Kv, Mada, Nv, O, Paz, Zal, Zsu		<i>Kis szömör akol lapos</i>	Tlő
<i>Kis gyomám halom</i>	Tlő	<i>Kis mezőbeni forduló dűlő</i>		<i>Kis szür</i>	Ibr
<i>Kis Gyulaháza</i>	Gy		Gy	<i>Kis tag</i>	Gy
<i>Kis harasztos domb</i>	Ibr	<i>Kis mezői dűlő</i>	Gy	<i>Kis talló</i>	Gé
<i>Kis hegy</i>	Bélt, Kem	<i>Kis mezősi út</i>	Zal	<i>Kis telek</i>	O, Pap, Paz, Td
<i>Kis hegy alja</i>	An	<i>Kis Mihály kút</i>	Encs	<i>Kis telekes</i>	Tlő
<i>Kis hegy zugja</i>	Ibr	<i>Kis mogyorós</i>	O, Szgy	<i>Kisteleki szőlő</i>	Hu
<i>Kis hóros</i>	Po	<i>Kis mohos kátyu</i>	Kék	<i>Kis terebe</i>	Buj, Pasz
<i>Kis Hort</i>	Bújv	<i>Kis mosolygó</i>	Bal	<i>Kis terebe dűlő</i>	Pasz
<i>Kis Hortobágyi csárda</i>	Bújv	<i>Kis Musnya</i>	Ib	<i>Kis Tisza</i>	Nh
<i>Kis hószom rét</i>	Nk	<i>Kis nyár kút</i>	Bog	<i>Kis Tisza hát</i>	Ibr, Nh
<i>Kis hosszú rét</i>	Gé	<i>Kis nyáras</i>	Szm	<i>Kis tó</i>	Óf, Tlő
<i>Kis hugyaji szék</i>	Nk	<i>Kis nyilasi dűlő</i>	Hu	<i>Kis tó laposa</i>	Tk
<i>Kis igás tó</i>	Bog	<i>Kis Ónszeg</i>	Ké	<i>Kis tölgyfás</i>	Tlő
<i>Kiskállóba menő országút</i>	Nk	<i>Kis őri szeg</i>	Őr	<i>Kis tuka tó</i>	Po
<i>Kis Kandi utca</i>	Tet	<i>Kis palló</i>	Kany	<i>Kis turdacs sziget</i>	Ibr
<i>Kis karinkó</i>	Bújv	<i>Kis pap erdő</i>	Bes	<i>Kis ugró</i>	Sé
<i>Kis kas halma</i>	Szmih	<i>Kis pap sziget</i>	Rád	<i>Kis vadas</i>	Uj
<i>Kis kátyu</i>	Pasz	<i>Kis Pázmány</i>	Uj	<i>Kis vajas domb</i>	Tlő
<i>Kis kenderáztató</i>	Bélt	<i>Kis Péter kútja</i>	Tass	<i>Kisvárdai rét</i>	An
<i>Kis kengyel</i>	Tk	<i>Kis Peterassza tó</i>	Gáva	<i>Kisvárdai út dűlő</i>	Tp
<i>Kis kengyel halomnál fenek</i>	Po	<i>Kis Piricse</i>	Nyb	<i>Kis vargás</i>	Cse
<i>Kiskerti tanya</i>	Bújv	<i>Kis Piricse puszta</i>	Pir	<i>Kis vizes föld</i>	Gy
<i>Kis kerülő</i>	Kék, Pl	<i>Kis rákos</i>	Pl	<i>Kis Vokonya</i>	Bújv
<i>Kis keszeges</i>	Po	<i>Kis rakotttyás</i>	Po	<i>Kis zató</i>	Rak
<i>Kis kincses fenek</i>	Po	<i>Kis rét</i>	Bal, Gyu, Pil, Pir,	<i>Kis Zódom</i>	Pl
<i>Kis korgó</i>	Pl		Tar, Tég, Uj	<i>Kis zombékos</i>	Po
<i>Kis korbány</i>	O	<i>Kis réti dűlő</i>	Pil	<i>Klára sűrűje</i>	Ól
<i>Kis kotyor</i>	Pap	<i>Kis Sacz</i>	Ibr	<i>Kobola hegy</i>	Gelse
<i>Kis köz porong</i>	Pl	<i>Kis Sándor</i>	Pl	<i>Kobolás hegy</i>	Őr
<i>Kiskun lapos</i>	Pl	<i>Kis sark</i>	Kék	<i>Kóborló dűlő</i>	Buj
<i>Kis kút</i>	Kék	<i>Kis Sincse</i>	Berc	<i>Kocaba</i>	Nh

<i>Kocsár irtványa</i>	Ph	<i>Kornyai dűlő</i>	Tlő	<i>Körtéfa dűlő</i>	Kb
<i>Kocsordos</i>	Báj, Fő, Nádu	<i>Kornyai halom</i>	Tlő	<i>Körtefás reke</i>	Dem
<i>Kocsordos bár</i>	Pl, Td	<i>Kórogy</i>	D	<i>Körtve fája</i>	Ap
<i>Kódús rét</i>	Pr	<i>Koron tó</i>	Szmih	<i>Körtvélyes</i>	Berc, Bogd, Gé, Ké, Pá. Uj
<i>Koji</i>	Ibr	<i>Körös ér hát</i>	Pl	<i>Körtvély szék</i>	Tlő
<i>Kokodvány</i>	Pd	<i>Körös tó</i>	Gáva	<i>Körtvélyes szer</i>	Ibr
<i>Kokoti</i>	Viss	<i>Korpa hegy</i>	Bogd	<i>Kösej</i>	Bújv
<i>Kolbárd</i>	Dem	<i>Korpás</i>	Bog	<i>Kösely</i>	Szo
<i>Kolbárd sziget</i>	Kék	<i>Kósa dombja</i>	Kem	<i>Kösi ere</i>	Szo
<i>Kolbárd tó</i>	Dem	<i>Kosár domb</i>	Tla, Tlő	<i>Kösü</i>	Nádu
<i>Koldus kert</i>	Encs, Pir	<i>Kosár hegy</i>	Lő, Ől	<i>Kő udvar</i>	Bújv
<i>Koldus kút</i>	Őr	<i>Kosár völgy</i>	Sé	<i>Kővágó</i>	Pl
<i>Kollátos hegy</i>	Jé	<i>Kosárok</i>	Dem	<i>Köves szeg</i>	Berencs
<i>Kollátos hegy dűlő</i>	Őm	<i>Kosáros hideg völgy</i>	Mo	<i>Köves szeg hegy</i>	Tlő
<i>Kolokányos</i>	Tar	<i>Kotró</i>	Po	<i>Követ völgy</i>	Kar
<i>Kolokányos dűlő</i>	Ve	<i>Kotró domb</i>	Po	<i>Közép dűlő</i>	Gem, Gy, Ibr, Nv, Pr, Zal
<i>Kolokányos hegy</i>	Dem	<i>Kotrói út</i>	Po	<i>Közép ér</i>	Td
<i>Kolopter</i>	Szo	<i>Kotszegi kert</i>	Szo	<i>Közép halom</i>	Ibr
<i>Komár tó ere</i>	Őr	<i>Kotszegi kút</i>	Szo	<i>Közép hát</i>	Pl
<i>Komjáti kert</i>	Uj	<i>Kotyor</i>	Lő	<i>Közép hegy</i>	Bog, Nyb
<i>Komló szállás</i>	Pd	<i>Kotyor dűlő</i>	Kop	<i>Közép les</i>	Szmih
<i>Komlóré</i>	Gyü	<i>Kotyor hegy</i>	Nyb	<i>Közép les halma</i>	Szmih
<i>Komocsó</i>	Nh	<i>Kotyos hegyi dűlő</i>	Ják	<i>Közép nagy erdő</i>	Rád
<i>Komocsó erdő</i>	Ibr	<i>Kovács erdei dűlő</i>	Ják	<i>Közép pap sziget</i>	Rád
<i>Komond</i>	Ibr	<i>Kovács hegy</i>	Berc.Ker	<i>Közép szék</i>	Nk
<i>Komorói homok</i>	Fl	<i>Kovács homoka</i>	D	<i>Közép szögek</i>	Ág
<i>Kondor rétje</i>	Zsu	<i>Kovács kút</i>	Roh	<i>Közép szőlő</i>	Gy
<i>Kontumácia</i>	Kisl, Roh	<i>Kovács sziget</i>	Pp	<i>Közép utca</i>	Fl
<i>Kontumáció dűlő</i>	Mp	<i>Kovács tava</i>	Pl	<i>Középső</i>	Sé
<i>Kónya ér</i>	Td	<i>Kovács tó</i>	Sé	<i>Közút</i>	Bog
<i>Kónya hegy</i>	Kék, O, Vm	<i>Kovácsó</i>	Eszeny	<i>Közlegelő</i>	Pl, Sz
<i>Kónya hegy dűlő</i>	Tp	<i>Kovácsza</i>	Ker	<i>Közös vágás</i>	Ib
<i>Konyha láp</i>	Vm	<i>Kozák</i>	Szmih	<i>Központ</i>	Bal
<i>Kónyi kút</i>	Rh	<i>Kozák lapos</i>	Szmih	<i>Község báza</i>	Lug, Pl
<i>Kopasz hegy</i>	Bács	<i>Kozoros hegy</i>	Ké	<i>Község kaszálója</i>	Pp
<i>Kopasz szőlőhegy</i>	Ké	<i>Ködmönös</i>	Lp	<i>Krajcáros</i>	Sé
<i>Kopaszok</i>	Kva	<i>Kő határ</i>	O, Pr	<i>Krajcáros hegy</i>	Sé
<i>Kóper hegyek</i>	Kem	<i>Kökénycsec</i>	Tu	<i>Kristóf</i>	Kk
<i>Kopraló part</i>	Szab	<i>Kő kert</i>	Berk	<i>Kucsma halom</i>	O
<i>Kopraló tanya</i>	Tlő	<i>Kő kút</i>	Szo	<i>Kucsmár</i>	Zal
<i>Koponya csárda</i>	Po	<i>Köles hely</i>	Dem, Kék	<i>Kucsmár ér</i>	Nh
<i>Korcs hát</i>	Td	<i>Kölykös sziget</i>	Pá	<i>Kulipingyó</i>	Pl
<i>Korcsma domb</i>	Balsa	<i>Könyörgő hát</i>	Tlő	<i>Kun ér</i>	Nh
<i>Korcsolyás</i>	O	<i>Köper szeg</i>	Vm	<i>Kun szög</i>	Po
<i>Korgó porong</i>	Pl	<i>Körbe fok</i>	Po	<i>Kunyhók</i>	Dem
<i>Korbán tava</i>	Bog	<i>Kőreवेge</i>	Berencs	<i>Kunyhók lápja</i>	Dem
<i>Korbány</i>	Bak, Bog, Bogd	<i>Kőrís</i>	Ap	<i>Kupacs</i>	Pd
<i>Korbány domb</i>	Nk	<i>Kőrís oldal</i>	Mp	<i>Kupulyka</i>	Pl
<i>Korlátos</i>	Roh	<i>Kőrís sár</i>	Berencs	<i>Kuria</i>	Bal, Kk
<i>Kormoly sziget</i>	Kék	<i>Kőrísfa dűlő</i>	Berk	<i>Kurta hegy</i>	Kem
<i>Kormoly tava</i>	Kék	<i>Kőrös tó</i>	Po		
<i>Kormos csárda</i>	Tass	<i>Körté szeg</i>	Berc		

<i>Kurta pallag</i>	Mada	<i>Latorca hát</i>	Ág	<i>Lófogó szeg</i>	Kv
<i>Kuruc halom</i>	Tet	<i>Latorca hát</i>	Mada	<i>Lógató hegy</i>	Sé
<i>Kurucok hegye</i>	Nyb	<i>Láz rét</i>	Ág	<i>Logota hegy</i>	Pil
<i>Kurva háti tanyahely</i>	Po	<i>Láz tájéka</i>	D	<i>Logota hegyi dűlő</i>	Pil
<i>Kurva szállás</i>	Bélt	<i>Lázár hegy</i>	Má	<i>Logota rét</i>	Pil
<i>Kustos vég</i>	Vaja	<i>Lazna</i>	Cse	<i>Lóherés kerti dűlő</i>	Hu
<i>Kusztón sziget</i>	Dem	<i>Lebuj kocsmá</i>	Bélt	<i>Lókos dűlő</i>	Tura
<i>Kút laposa</i>	Balsa	<i>Lebuj tanyák</i>	Bélt	<i>Lomos</i>	Gáva
<i>Kútfő</i>	Bes	<i>Legelő</i>	Ibr	<i>Lompér</i>	Ve
<i>Kútfő gerend</i>	Nyb	<i>Legelő föld</i>	Lp, Szo	<i>Lóré</i>	Nádu
<i>Kúti dűlő</i>	Hu	<i>Léh pataka</i>	Ág	<i>Lórét</i>	Kar
<i>Kútkálló</i>	Kem	<i>Léhi szög</i>	Ág	<i>Lórmos</i>	Szo
<i>Kutla rosta dűlője</i>	Balsa	<i>Lejtő</i>	Bélt, Kva	<i>Lószar sziget</i>	Gé
<i>Kutya hegy</i>	Mada	<i>Lejtő új tanya</i>	Bélt	<i>Lóúszó</i>	Gy
<i>Kutya ugró</i>	Tlő	<i>Leleges</i>	Pl	<i>Lóúszó hegy</i>	Gy
<i>Kutyós</i>	Szmih	<i>Lelt kút völgy</i>	Szo	<i>Lóúszói híd</i>	Gy
<i>Kutyós lapos</i>	Szmih	<i>Len szer</i>	Őr	<i>Lovas irtovány</i>	On
<i>Külső eszteró</i>	Fl	<i>Lenártó</i>	An	<i>Lovas tó dűlő</i>	Cse
<i>Külső kert</i>	Eszl	<i>Lenártó szug</i>	Berencs	<i>Lökös</i>	Eszl, Tlő
<i>Külső les balma</i>	Szmih	<i>Lenáztató</i>	Dem, Eszl	<i>Lökös puszta</i>	Tlő
<i>Külső Oszlód</i>	Ké	<i>Lencse földek gaza</i>	Cse	<i>Lóri</i>	Szmih
<i>Labirintus</i>	Báj	<i>Lencse szer dűlő</i>	Zsu	<i>Lövő hegy</i>	Nk
<i>Lábos tó</i>	Kop	<i>Lencsés</i>	Kb, Pá	<i>Lucernás dűlő</i>	Tb
<i>Laci korongja</i>	D	<i>Lencsés ér</i>	Szmih	<i>Luc-kenézi töltés</i>	Td
<i>Laci szigetje</i>	Vmt	<i>Lenes</i>	Bal	<i>Lucska foka</i>	Kop
<i>Lackó hegy</i>	Uj	<i>Lengyel hegy</i>	Sé, Tét	<i>Lucska gorondja</i>	Eszeny
<i>Lada fája</i>	Ib	<i>Lengyel völgy</i>	Pap	<i>Ludas</i>	Bud, Td
<i>Ladány folyás</i>	Nk	<i>Les</i>	Szmih	<i>Ludas hát</i>	Szmih
<i>Ladány rét</i>	O	<i>Les határi dűlő</i>	Gy	<i>Ludas laposa</i>	Kék
<i>Lajtorjás hegy</i>	Pir	<i>Les háti dűlő</i>	Gy	<i>Ludas sziget</i>	Kék
<i>Lánc fok</i>	Po	<i>Les ház</i>	Gy	<i>Ludas tó</i>	Kem, Nap
<i>Lángos hegy</i>	Nyb	<i>Les házi dűlő</i>	Gy	<i>Ludas tó dűlő</i>	Tass
<i>Lángos hegyi dűlő</i>	Nyb	<i>Les házra járó dűlő</i>	Gy	<i>Ludas tókája</i>	Kék
<i>Láp homoka</i>	Zsu	<i>Les hegy</i>	Magy, Nyb	<i>Lugosi tó</i>	Nyb
<i>Lápel</i>	Gé	<i>Les hegy dűlő</i>	Ják	<i>Lugosi úti dűlő</i>	Nyad
<i>Lapis tó</i>	Ág	<i>Lesálló</i>	Mih	<i>Luka tó környéke</i>	Ti
<i>Lapos</i>	Kany, Pap	<i>Lészna</i>	Kop	<i>Lukács domb környéke</i>	Pl
<i>Lápos</i>	Ap, Pr, Tk	<i>Lévai fertő</i>	Pl	<i>Lukács hegy</i>	Kem
<i>Lapos halom</i>	Cso, Td	<i>Liba kút</i>	Lp	<i>Lukács nyírje</i>	Tass
<i>Lapos hegy</i>	Uj	<i>Liget</i>	Nyb	<i>Lukács réte</i>	Bog
<i>Lapos szeg</i>	Berk, Nádu	<i>Liget dűlő</i>	Lp	<i>Lyukas halom</i>	Gáva, Szmih, Td
<i>Lapos tájék</i>	Pap	<i>Liget erdő</i>	Tszm	<i>Lyukas hegy</i>	Kem, Pap
<i>Lapos tájéka</i>	Fl	<i>Liget oldal</i>	Gy	<i>Lyukas hegy dűlő</i>	Ják
<i>Lapos tó</i>	Po	<i>Ligeti erdő</i>	An, Pp, Pil	<i>Mács kút</i>	Ibr
<i>Laptelek</i>	Kék	<i>Lipcsei hát környéke</i>	Po	<i>Mácsa rév</i>	Eszeny
<i>Lápos tó</i>	On	<i>Lipcsei út</i>	Po	<i>Macska sűrűje</i>	Lus
<i>Láptövis</i>	Zsu	<i>Lipót fenek</i>	Pl	<i>Macskáló</i>	Tass
<i>Laskod ág</i>	Pr	<i>Lippai hát</i>	Po	<i>Macskás hegy</i>	Gem
<i>László csere</i>	O	<i>Litkei határ dűlő</i>	Tp	<i>Madai kátyu</i>	Gy
<i>László verés</i>	Bélt	<i>Lobos sziget</i>	Ibr	<i>Madaras</i>	Bal, Pá
<i>Lator hegy</i>	Mada	<i>Lódor dűlő</i>	Kop	<i>Madarász halom</i>	Pr
<i>Latorca</i>	Ág, Eszeny	<i>Lófogó</i>	Ják	<i>Madarász kút</i>	Uj

<i>Madzag szer</i>	Gy	<i>Medve ketegye</i>	Ág	<i>Mester rét</i>	Nyb
<i>Mága</i>	Kem, Nh	<i>Medvés hegy</i>	Dö	<i>Mester réti dűlő</i>	Nyb
<i>Magdolna</i>	Bújv	<i>Medvéző</i>	Eszeny	<i>Mester tó</i>	Uj
<i>Magyar vég</i>	Balsa, O	<i>Megye árka</i>	Berk	<i>Mészáros sziget</i>	Ibr
<i>Majori dűlő</i>	Tb	<i>Megyei árok</i>	Roh	<i>Mészárszék</i>	Rád, Roh
<i>Mák láp</i>	Ibr	<i>Megyei kanális</i>	Paz, Roh	<i>Meszes</i>	Tu
<i>Makkfa útja</i>	Ór	<i>Megyer hegy</i>	Ibr	<i>Meszes sasfészek</i>	Balsa
<i>Makkfa vize</i>	Ór	<i>Meggy ágó dűlő</i>	Tlö	<i>Messzelátó</i>	Gáva
<i>Makkod</i>	Nádu	<i>Meggyes Pl, Szmih,</i>	Szo	<i>Mézes máji hosszú dűlő</i>	Tb
<i>Makkod balma</i>	Pl	<i>Meggyes ér hát</i>	Pl	<i>Mézes máji rövid dűlő</i>	Tb
<i>Makkod hegy</i>	Pl	<i>Meggyes halom</i>	Szmih	<i>Mézes szerecse</i>	Fl
<i>Makkod oldal</i>	Pl	<i>Meggyes hegy</i>	Pp	<i>Mézes tó</i>	Bes
<i>Makkos kút</i>	Bes	<i>Meggyes hegyi dűlő</i>	Hu	<i>Mező</i>	Óm
<i>Makóczy</i>	Pl	<i>Meggyes szeg</i>	Ib	<i>Mező sziget</i>	Ibr
<i>Mákszem</i>	Pá	<i>Méhes</i>	Ti	<i>Micske</i>	Uj
<i>Maláton</i>	Bújv	<i>Méhes hegy</i>	Mada	<i>Micske puszta</i>	Bö
<i>Málé sziget</i>	D	<i>Méhes part</i>	Gáva	<i>Mihályi hegy</i>	Roh
<i>Malom árok</i>	Rak	<i>Méhes tó</i>	Mada	<i>Miklós ere hát</i>	Ibr
<i>Malom domb</i>	Balsa	<i>Méheske</i>	Kv, Zsu	<i>Miklós műve tanya</i>	Tlö
<i>Malom ér</i>	D, Gé, Kom, Kop	<i>Melczer kert</i>	Dem	<i>Miklósi</i>	Sz
<i>Malom ere</i>	Ve	<i>Meleg hegy</i>	Apagy	<i>Miklósi batár dűlő</i>	Szo
<i>Malom gát</i>	Bélt	<i>Mély</i>	Td	<i>Milegres szugja</i>	Eszeny
<i>Malom hegy</i>	Gé, O	<i>Mély ér</i>	Ág	<i>Mirhos föld</i>	Csege
<i>Malom kaszáló</i>	Nh	<i>Mély ér szög</i>	Ág	<i>Miskolci országút</i>	Po
<i>Malom rét</i>	Pp, Tét	<i>Mély fenek</i>	Po	<i>Moca</i>	Ág
<i>Malom szeg</i>	Berencs	<i>Mély udon part</i>	Ti	<i>Mocsár</i>	Tszm
<i>Malom szög</i>	Kék	<i>Mély út</i>	Ti	<i>Mocsolya</i>	Kisl
<i>Malom út lapos</i>	Sz	<i>Ménes árok</i>	Tlö	<i>Mocsolya rét</i>	Gáva
<i>Malom utca</i>	Tszm	<i>Ménes járó</i>	Berencs	<i>Mogyorós</i>	Báj, Bal, Bog, On
<i>Malom zug</i>	Ti	<i>Ménes kút</i>	Szo	<i>Mogyorós geringy</i>	Rak
<i>Mályvás</i>	Pl	<i>Ménes kút hegy</i>	Uj	<i>Mogyorós hegy</i>	Kk
<i>Mancsa</i>	Gé	<i>Ménes kút hegyi kert</i>	Uj	<i>Mogyorós lapos</i>	Szo
<i>Mancsa réti part</i>	Szab	<i>Ménes tisztája</i>	Ap	<i>Mohos tó</i>	Ks, Ph
<i>Mándoki csere</i>	Má	<i>Ménes vágási fok</i>	Po	<i>Molnár kert</i>	Ibr, Uj
<i>Mankó</i>	Fö	<i>Ménes vágási lapos</i>	Po	<i>Molyva rét</i>	Berc
<i>Marci porong</i>	Pl	<i>Méneslátó</i>	Gy, Szmih	<i>Monok</i>	Gé
<i>Margitai Bágy</i>	Po	<i>Méneslátó halom</i>	Szmih, Tlö	<i>Morotva</i>	Bez, Cse, Nf, Rak, Szab, Ti, Td, Tszm
<i>Margitai tó</i>	Po	<i>Méneslátó hegy</i>	Gy		
<i>Mária kert</i>	Pp	<i>Menyhárt laposa</i>	Po	<i>Morotva ere</i>	Ól
<i>Márki ere</i>	Berc	<i>Mérges</i>	Dem	<i>Morotva ere dűlő</i>	Ól
<i>Márta hegy</i>	Fl	<i>Mérges halom eleje</i>	Pl	<i>Morotva hát</i>	Eszeny
<i>Márton szállása</i>	D	<i>Mérges halom környéke</i>	Pl	<i>Morotva közi</i>	Bács
<i>Máté</i>	Td	<i>Mérges part</i>	Pl	<i>Morotva szug</i>	Ól
<i>Máté foka</i>	Po	<i>Mérges sziget</i>	Pl	<i>Morotva tava</i>	Po
<i>Máté hegy</i>	Tég	<i>Mérgesd</i>	Ph	<i>Morotva tó</i>	Eszeny
<i>Máté hegy dűlő</i>	Balsa	<i>Merítő</i>	Gáva	<i>Mortva hát</i>	D
<i>Matika balmi dűlő</i>	Gyu	<i>Merse</i>	Dem	<i>Mortva tó</i>	Eszeny
<i>Mátyás gaz</i>	Tszm	<i>Mese</i>	Cse	<i>Morvai hegy dűlő</i>	Vaja
<i>Mátyi szeg</i>	Dem	<i>Mese erdő</i>	Cse	<i>Mosa sziget</i>	On
<i>Matyi szőlője</i>	Mada	<i>Mese ere</i>	Cse	<i>Mosó tó</i>	Sz
<i>Matyók</i>	Bán	<i>Mesési irtások</i>	Cse	<i>Mosolygó dűlő</i>	Bi
<i>Medve gödör dűlő</i>	Buj	<i>Mester hegy</i>	Pap	<i>Mózes hegy</i>	Fl, Lö

Mozsa	Tass	Nagy Dicse hát	Tla	Nagy karinkó	Bújv
Murvai fok	Td	Nagy éger köz rét	Sza	Nagy kas halma	Szmih
Múrzi	Szmih	Nagy ér	Bács, Berc, Pl	Nagy kenderáztató	Bélt
Muszáj hegy	Acs	Nagy ér zug	Ibr	Nagy kengyel	Tk
Muszka ér	Kop	Nagy erdő	Bélt, Ibr, Bog,	Nagy kerecse környéke	Po
2-ik káka hát	Tk		Paz, Ph, Pr, Tég	Nagy kerek tó	Tszm
2-ik láb fürmec	Gy	Nagy ereszkedő	Bak	Nagy kert	O, Szm, Vm
N.Váradra menő országút	Pl	Nagy fa	Ib	Nagy kert alja	Ib
Nád ér kút	Uj	Nagy Ferenc hegye	Roh	Nagy kert laposa	Kk
Nád kosár	Kék	Nagy folyó utca	Po	Nagy kerti tanya	Bújv
Nadályos tó	Tass	Nagy fugos dűlő	Tb	Nagy kerülő	Kék, Pl
Nádas	Ap, Lp, Ór, Pl	Nagy fülepi csárda	Bán	Nagy kincses	Po
Nádas fenek	Po	Nagy gát	Nk	Nagy korgó	Pl
Nádas föld	Lór, Szab	Nagy gát part	Sáp	Nagy korhány	O
Nádas földje	Buj	Nagy girind	Cso	Nagy korong	D
Nádas hegy	Ibr	Nagy Göre	Pl	Nagy kotyor	Pap
Nádas hegy dűlő	Tass, Tp	Nagy grófi	Szmih	Nagy kovászta laposa	Ker
Nádas kátyu	Dem	Nagy gyapám	Szm	Nagy köz porong	Pl
Nádas kút	Bal	Nagy gyápló	Td	Nagykun lapos	Pl
Nádas kút dűlő	Szo	Nagy gyep	Rak	Nagy láp	Berc, D, Gé, Zsu
Nádas rét	Ep, Roh	Nagy gyertyánt	Roh	Nagy lapos	Bújv, Buj, Gyu,
Nádas telek	Ib	Nagy gyilkos halom	Szm		Bak, Ph, Rak, Zal
Nádas tó	Mada, Zsu	Nagy gyomám halom	Tlő	Nagy laposi dűlő	Hu
Nagy akadó sűrűje	Berc	Nagy halom	Mp	Nagy lejtő	Pir
Nagy alap hegy dűlő	Óm	Nagy halom zug	Nádu	Nagy lejtő dűlő	Gyu
Nagy állási dűlő	Hu	Nagy harasztos domb	Ibr	Nagy lejtő laposa	Gyu
Nagy Aracs	Tlő	Nagy hát	Bújv, Tk	Nagy les	Tlő
Nagy Aradvány puszta	Nyad	Nagy határ	Zsu	Nagy les hegy	Bes
Nagy árenda	Nk	Nagy ház	Bújv	Nagy les hely	Kék
Nagy aszó	Bélt, Kv, Ve	Nagy házi tanya	Bújv	Nagy ludas tó	Nk, Tét
Nagy áztató	Bélt	Nagy hegy	Ibr, Paz, Vm	Nagy Magdó	Pl
Nagy Bács	Bács	Nagy híd	Ibr	Nagy makkod	Pl
Nagy Bagda cseréje	Ph	Nagy híd előtt	Ibr	Nagy Makra	Lug
Nagy Bagda tava	Ph	Nagy homok	D, Zsu	Nagy Malátom	Bújv
Nagy Bajzat	Ker	Nagy homok domb	Po	Nagy ménes kút	Szmih
Nagy Bakócz	Bújv	Nagy hóros	Po	Nagy mézes máj	Szmih
Nagy bikás	Szmih	Nagy Hort	Bújv	Nagy mező	Szo
Nagy bíró	Szmih	Nagy hószom rét	Nk	Nagy Mihály hegy	Bogd
Nagy bocskoros	Szo	Nagy hosszú rét	Gé	Nagy mogyorós	O, Szgy
Nagy bodzás	Szmih	Nagy hugyaji szék	Nk	Nagy mohos kátyu	Kék
Nagy Bogdány	Ker	Nagy igás tó	Bog	Nagy mosolygó	Bal
Nagy Borsod	Bere	Nagy irtovány	Gáva	Nagy Musnya	Ib
Nagy borzas	Nádu	Nagy Istók szállás	Po	Nagy nádvágo	Ker
Nagy botos	Tlő	Nagyiványi tanyahely	Po	Nagy nyáras	Bö
Nagy bücs völgye	Szmih	Nagykállai szőlőskert	Nk	Nagy nyárkút	Bog
Nagy büszke sziget	Pl	Nagykállóba vezető országút	Bal	Nagy nyilas	Hu
Nagy compós	Pl	Nagykállói és Debrecenyi út	Ge	Nagy ónszeg	Ké
Nagy cseger	Pr	Nagykállói út	O	Nagy Orsolya	Pl
Nagy csere	Kék	Nagy kandi utca	Tet	Nagy őri szeg	Ór
Nagy cseret	Dem	Nagy kapus hegy	Encs	Nagy pap erdő	Bes
Nagy csókos	Szo	Nagy kárászos	Pl	Nagy pap sziget	Rád
Nagy csonkás	Mada	Nagy kari dűlő	An	Nagy Pázmány	Uj

<i>Nagy Pazom</i>	Berencs	<i>Nagy vargás</i>	Cse	<i>Nyíres</i>	Bak, Kisl, Sz
<i>Nagy Peterassza tó</i>	Gáva	<i>Nagy vész</i>	Ibr	<i>Nyíres erdő</i>	Pp
<i>Nagy rákos</i>	Pl	<i>Nagy vizes föld</i>	Gy	<i>Nyíresi dűlő</i>	Pp
<i>Nagy rakottvás</i>	Dem, Po	<i>Nagy Vokonya</i>	Bújv	<i>Nyíresi erdő</i>	Nyb
<i>Nagy rét</i>	Bal, Balsa, Berk, Bud, Gy, Mih, O, Ól, Pap, Sé, Szo, Tszm	<i>Nagy völgy</i>	Kisl, Pl, Szo	<i>Nyírboh utca</i>	Po
		<i>Nagy völgy hát</i>	Szo	<i>Nyíri János erdeje</i>	Ph
		<i>Nagy zátó</i>	Rak	<i>Nyíri Miklós hegy</i>	Bogd
<i>Nagy rét dűlő</i>	Tass	<i>Nagy Zódom</i>	Pl	<i>Nyírjes</i>	Aj, Bal, Gelse, O, Ór
<i>Nagy rét fa</i>	Ib	<i>Nagy zombikos</i>	Po	<i>Nyírjes dűlő</i>	Kom, Vmt
<i>Nagy rét tó</i>	Vaja	<i>Namény alja</i>	Pl	<i>Nyírjes hegy</i>	Gé, Pap
<i>Nagy rév</i>	Berc, Dem	<i>Naményi lapos</i>	Lp	<i>Nyírjes hegy dűlő</i>	Óm
<i>Nagy Sac</i>	Ibr	<i>Naményi út</i>	Lp	<i>Nyírjes kotyor</i>	Tp, Tszm
<i>Nagy somos</i>	Pl	<i>Nánási országút</i>	Po	<i>Nyírjes kotyor dűlő</i>	Tp
<i>Nagy sós tó</i>	Berc, Ker	<i>Négy fa bérc</i>	Balsa	<i>Nyírjes szeg</i>	Ké
<i>Nagy sózó</i>	Td	<i>Négyes fa dűlő</i>	Ják	<i>Nyírjuk</i>	Encs
<i>Nagy sóre járás</i>	Pl	<i>Négysegű hegy</i>	Nyb	<i>Nyíró rét</i>	Bújv
<i>Nagy szállás</i>	Gem	<i>Nemes erdő</i>	Ks	<i>Nyír vizek</i>	Berk
<i>Nagy szeg</i>	Eszeny, Ké	<i>Nemes vég</i>	Zsu	<i>Nyír völgy</i>	Pd
<i>Nagy szék</i>	Bal, Berc, Pr	<i>Nemesek dűlője</i>	Kb	<i>Nyolcas</i>	Berencs, Ph
<i>Nagy szék gerendje</i>	Nyb	<i>Német asszony nyilasok</i>	Viss	<i>Nyomás lép</i>	Ibr
<i>Nagy széles</i>	Szmih	<i>Német ház domb</i>	Kék	<i>Nyomás szigetek</i>	Dem
<i>Nagy szentes</i>	Rak	<i>Német szállás</i>	Nf	<i>Nyugalom sziget</i>	Gé
<i>Nagy sziget</i>	Kv, Vm	<i>Német sziget</i>	Pl	<i>Nyugodó</i>	Bez
<i>Nagy sziki dűlő</i>	Nyb	<i>Német út</i>	Acs, Ep	<i>Nyugolyfa</i>	Gé
<i>Nagy Szilágy</i>	Po	<i>Németi kert</i>	Uj	<i>Nyulas</i>	Paz, Szab, Szgy
<i>Nagy szilágyi tanyahely</i>	Po	<i>Nétóla</i>	D	<i>Ó bajor</i>	Gé
<i>Nagy szilas hegy</i>	Kék	<i>No hegy</i>	Fl	<i>Ó Benk</i>	Benk
<i>Nagy szög dűlő</i>	Vmt	<i>Notarius gát</i>	Pl	<i>Ó Tisza</i>	Bács, Vmt
<i>Nagy szőlőhegy</i>	Szab	<i>Notáros porong</i>	Pl	<i>Ó vagy régi Erdődi kert</i>	Uj
<i>Nagy szőlős hegy</i>	Berencs	<i>Notarus</i>	Szmih	<i>Ócska falu</i>	Benk, Mo
<i>Nagy szőlőskert</i>	Bal	<i>Nyakvágó</i>	Lev, Zal	<i>Ócska szőlőhegy</i>	Ks
<i>Nagy szőlőssomb</i>	Nf	<i>Nyakvágó halom</i>	Pl	<i>Ófalu</i>	Tk
<i>Nagy szömör akol hát</i>	Tlő	<i>Nyakvágó halom környéke</i>	Pl	<i>Óhatár</i>	Gy
<i>Nagy szömör akol lapos</i>	Tlő	<i>Nyakvágó szék</i>	Pl	<i>Ókenéz</i>	Tk
<i>Nagy talló</i>	Gé	<i>Nyár zug</i>	Nádu	<i>Ókércsi út</i>	Bes
<i>Nagy tanya</i>	Bújv, Dem	<i>Nyaraló szék</i>	Szmih	<i>Ókút sűrűje</i>	Kb
<i>Nagy telek</i>	Pap, Pl, Td	<i>Nyáras hegy</i>	Encs, Mada	<i>Oláh Están kútja</i>	Ph
<i>Nagy telekes</i>	Tlő	<i>Nyárfa hegy dűlő</i>	Kva	<i>Oláh kátyó</i>	Szo
<i>Nagy terebe</i>	Pasz	<i>Nyárfa réti dűlő</i>	Nyb	<i>Oláh szállás</i>	Ibr
<i>Nagy Terebe dűlő</i>	Pasz	<i>Nyárfás dűlő</i>	Ják	<i>Oláh szeg</i>	Berc
<i>Nagy Tisza</i>	Nh	<i>Nyárfás hegy</i>	Ph	<i>Ólakol</i>	Mih
<i>Nagy Tisza dűlő</i>	Nh	<i>Nyárfás szeg</i>	Pá	<i>Ólas szög rét</i>	Ág
<i>Nagy tó</i>	Dem, Gé, Óf, Pá, Paz, Tlő, Vm	<i>Nyárfás sziget</i>	Vm	<i>Oldal</i>	Pl
		<i>Nyárjas</i>	Kb, Ks, Kv, Lug, Rád	<i>Ollád</i>	Kv
<i>Nagy tölgyfás</i>	Tlő	<i>Nyárjas csere</i>	Bogd	<i>Omlás hegy</i>	Kisl
<i>Nagy Tuka tó</i>	Po	<i>Nyárjas dűlő</i>	Cse	<i>Omlás kút</i>	Kisl
<i>Nagy Turdacs sziget</i>	Ibr	<i>Nyárjaska dűlő</i>	Nb	<i>Ondó hegy</i>	Ker
<i>Nagy ugró</i>	Sé	<i>Nyilas hegy</i>	Mada	<i>Ónos</i>	Bélt
<i>Nagy út</i>	Kék	<i>Nyilasi dűlő</i>	Bújv	<i>Ónos erdő</i>	Bélt
<i>Nagy utca</i>	Pl	<i>Nyír csatorna</i>	Berk	<i>Onótos</i>	An
<i>Nagy vadas</i>	Uj	<i>Nyír köz</i>	Eszeny	<i>Ontova</i>	Tla
<i>Nagy vajás domb</i>	Tlő	<i>Nyíregyházára vezető országút</i>	Nk	<i>Ord eleje</i>	Ibr

Ord sziget	Ibr	Páfrányos	Berencs	Párduc hegy	Lev
Ordas erdő	Sz	Páfrányos szer	Bogd	Páré szeg	D
Orhó	Gáva	Pájás	Kany	Parom	Ké
Orosz hegy	Benk	Páka halom	Szm	Pártás kert	Berk
Orosz korongja	D	Palaj	Gyü, Ké	Particularis	Bal
Orosz rét	Lev	Pál diák	Kv	Partos rét dűlő	Tlö
Orosz vég	Balsa, O	Pál fenék	Po	Páska vidéke	Pir
Orozd tava	Kék	Pála szög	Zsu	Passa	Po
Orrét	Pr	Palica szög	Ág	Passa laposa	Po
Orszó	D	Pallag erdő	Bogd	Paszika	Eszeny
Orvos tó	Nk	Pallag ráta	Bújv	Paszika rét	Ág
Osvát láp	Dem	Pallér hegy	Fl	Pásztor kút	Kisl
Ószőlő	Tlö	Palló	Pp	Patai tanya	Tlö
Ótovány	Berk	Palló domb	Rád	Patak	Eszeny
Otthálsz ér	Tla	Palló láp	Ibr	Patak közi	Eszeny
Ozsvátor kút	Bújv	Palocsa	Ibr	Patkó föld	Rh
Ökör állás	Bes	Pál telek	Nh	Patkó rét	Tass
Ökör bugy	Vm	Pányi halom	Szo	Pátor	Pap
Ökör kút laposa	Tég	Pányi zug	Szo	Pátrohái lapos	Aj
Ökörítő	O	Pap árka	Berencs	Patvaros	Berc
Ökörnyúzó	Dö, Kv	Papcsák hegy	Jé	Pázmán erdő föld	Bes
Ökörtelek	Pl	Papé	Kop	Pec ere	Ib
Ökrös tó	Bal	Pap erdeje	Dem, Ph	Pece	Ap, Bújv
Ördög árka	Szgy, Tég	Pap erdeje rétje	Pá	Pece köz	Po
Ördög kert	Aj	Pap és kántor erdeje	Pp	Peckés	Ap
Ördögégető halom	Pr	Pap foka	Bogd, Vm	Pecs ér	Egy
Ördögös	Gem, Pl	Pap földje	Berencs	Pecs ér hát dűlő	Egy
Ördögös hegy	Nh	Pap földje gaza	Kék	Pecsenyés hegy	Dem
Öreg hegy	Gy, Kar	Pap hegy	Gem, Lev	Pecsenyés sziget	Dem
Ór hegy	Gáva, Óm, Rak, Tp	Papi völgy	Pap	Pecsenyesütő hegyi dűlő	Ják
Ór hegy dűlő	Tp	Pap kátyu	Dem	Pelikán	Szmih
Órló tava	Pasz	Pap kert	Vm	Péntek hegy	Sé
Órló tó	Ibr	Pap láp	Dem	Pénzélő hegy	Pir
Örökös kaszálók	Gáva	Pap lapos	Szo	Pénzes föld	Szab
Örökös legelő	Gy	Pap lyukas hegy	Mih	Pénzes hegy	O
Örötvény közi dűlő	Po	Pap rét	Bújv, Bez, Buj,	Pénzes verem	Ve
Örötvény közi kenderföld	Po	Pap rét	Ks, O, Ór, Ph, Pir, Sz, Szo, Tass	Pénzes verem dűlő	Vaja, Ve
Örötvény közti közlegelő	Po	Pap sorja	Berencs	Pénzes völgy dűlő	Gyu
Örötvényi nádas	Po	Pap sziget	Lev, Ker, Bogd	Pénzgödör	Kék
Örvény	Fl	Pap tábla	Ibr	Pénzgödör tábla	Pr
Örvény zug	Tk	Pap tava	Báj, Balsa, Csege,	Pepecs első	Kék
Ós boglya hely	Szm	Pap tava dombja	Cse, Cso, Dem, D,	Pepecs ergeje	Kék
Ósvény ere	Kék	Pap tava közi szakadék	Kany, Szgy, Po, Vm	Pepecs kerek	Kék
Ósvény sziget	Kék	Pap telke	Szgy	Pepecs közép	Kék
Ósvény tó	Kék	Pap tó	Pr	Pepőcse homoka	D
Ósz Pál szugja	Berk	Pap úr kert	Báj	Perbát	Ibr
Öved	Ibr	Pap völgye	Rak	Perbát kátyu	Ibr
Öved ergeje	Pasz	Pap zug	Nap	Perenye	Kar
P.ladányi rétság	Pl	Pap árka	Gy	Peres	Fö
Pacsadék rét	Ág	Pap zug	Ap, Ti	Peres ere	Pr
Pacsirtás	Pá	Paplóka lovas föld	Berencs	Peres láp harasztos	Berencs
		Papok rétje	Nyb	Peres zug	Pl

<i>Pergő</i>	Szgy	<i>Pongos ér</i>	Uj	<i>Rátka dűlő</i>	Zsu
<i>Perked puszta</i>	Bal	<i>Ponyvás</i>	O	<i>Rátvi dűlő</i>	Nyad
<i>Perkedi ótelek</i>	Bal	<i>Porgolatus</i>	Kany	<i>Ravaszyuk</i>	Dem, Gyü
<i>Pernyés utca</i>	Tet	<i>Porkoláb</i>	Dem	<i>Ravaszyuk dűlő</i>	Nyb
<i>Peselő</i>	Pl	<i>Poros</i>	Bes	<i>Rázomi dűlő</i>	Tb
<i>Pete</i>	Szmih	<i>Poros hát</i>	Pl	<i>Rázomi és löki határ árka</i>	Tlö
<i>Pete halma</i>	Bal	<i>Poros hegy</i>	Aj, An, Pil, Tura	<i>Rázomi fű</i>	Tlö
<i>Pete halom</i>	Ge	<i>Poros hegy dűlő</i>	An	<i>Rázomi fűz tava</i>	Tlö
<i>Petenye</i>	Po	<i>Poros Ladány</i>	Nk	<i>Rázomi puszta</i>	Tlö
<i>Petenye foka</i>	Po	<i>Poroszka hegy</i>	Tass	<i>Recs homoka</i>	Gáva
<i>Petenye közi</i>	Po	<i>Porum tava</i>	Rád	<i>Reformátusok régibb és újabb</i>	
<i>Petenye lapos</i>	Po	<i>Pósa</i>	Buj	<i>temetője</i>	Pl
<i>Péter buzás szeg</i>	Kany	<i>Pósa elő</i>	Pr	<i>Régi debreceni országút</i>	Pl
<i>Péter deák</i>	Pl	<i>Posta úti dűlő</i>	Balsa	<i>Régi kásáv kút dűlő</i>	Pl
<i>Péter hát</i>	Td	<i>Posvány</i>	Ibr	<i>Régi szállás</i>	Bud
<i>Péter tó</i>	Aj	<i>Pozsáros</i>	Kék, Pá, Pl	<i>Régi temetőhely</i>	Gy
<i>Péterassza</i>	Buj	<i>Puha</i>	Báj	<i>Régi új</i>	Pl
<i>Péterke</i>	Pap, Ti, Td	<i>Púpos hegy</i>	Ap, Bal, Balsa, Lö	<i>Reje</i>	Tb, Td
<i>Petkec</i>	Ág	<i>Púpos hegy dűlő</i>	Lór	<i>Reke láp</i>	Dem
<i>Pető dombja</i>	Bez	<i>Puskaporos hegy</i>	Kv	<i>Rekettyés</i>	Lö
<i>Petőé</i>	Kop	<i>Puskás hegy</i>	Tass	<i>Remec fő</i>	Ág
<i>Petre</i>	Eszeny	<i>Pusztá abai vizek</i>	Bal	<i>Remec közi rét</i>	Ág
<i>Piac</i>	Bal	<i>Pusztá asszonyrész</i>	Acs	<i>Remete</i>	Dem, D, Tura
<i>Piac tér</i>	Lug	<i>Pusztá egyház domb</i>	Szo	<i>Remete kaszáló</i>	Gáva
<i>Pillangós</i>	Szmih	<i>Pusztá egyház dűlő</i>	Szo	<i>Rend tó dűlő</i>	Tszm
<i>Pince gödöt</i>	Kék	<i>Pusztá falu</i>	Gáva	<i>Rendes Tisza</i>	Vmt
<i>Pince verem</i>	O	<i>Pusztá ház</i>	Kany	<i>Répa hegy</i>	Bud, Kék
<i>Pincés hegy</i>	Nk	<i>Pusztá kert</i>	Bal, Gé, Gyu, Lór	<i>Répa sor</i>	Zal
<i>Pintyel</i>	Berencs	<i>Pusztá rekesz</i>	Ól	<i>Répás hegyi dűlő</i>	Ják
<i>Pipa zug</i>	Nh	<i>Pusztá sige</i>	Roh	<i>Répás kert</i>	Kék
<i>Pipiskés hegy</i>	Ph	<i>Pusztá szél</i>	Szab	<i>Répás sziget</i>	Ibr
<i>Piricsi úti dűlő</i>	Nyb	<i>Pusztá szőlő</i>	Gem	<i>Rét</i>	Paz
<i>Piritó</i>	Ker	<i>Pusztá templomhely</i>	Nh	<i>Rét alja dűlő</i>	Lp
<i>Piritó lapos</i>	Ibr	<i>Pusztá tó</i>	Tszm	<i>Rét alja szőlő</i>	Gy
<i>Piritó szeg</i>	Ibr	<i>Pusztaszentmiklós</i>	Szm	<i>Rét domb dűlő</i>	Nb
<i>Piros</i>	Csege	<i>Pusztika kaszáló</i>	Csege	<i>Rét ere</i>	Ól
<i>Piskóti utca</i>	Bélt	<i>R.cathol temető</i>	Pl	<i>Rét ére dűlő</i>	Ól
<i>Pitvar kert</i>	O, Uj	<i>Rác kút</i>	Uj	<i>Rét kis hegy</i>	Gáva
<i>Poca</i>	Encs	<i>Rác temető</i>	Berc	<i>Rete szög</i>	Po
<i>Pócsa Pál</i>	Encs	<i>Rádi út</i>	Nh	<i>Retemel</i>	Kany
<i>Pócsi halom</i>	Gyu	<i>Radvánszky</i>	Tura	<i>Réti puszták</i>	Pl
<i>Pogány sziget</i>	Ibr	<i>Ragyás</i>	Tszm	<i>Rétre járó</i>	Ór
<i>Pojella</i>	Ks	<i>Ragyás domb</i>	Tszm	<i>Rév átjárás</i>	Bács
<i>Poklandos</i>	Nh	<i>Rákóczi kert környéke</i>	Balsa	<i>Rév halom környéke</i>	Pl
<i>Poklós</i>	Td	<i>Rákóczi tanyája</i>	Balsa	<i>Rév kert</i>	Gé
<i>Poklos telek</i>	D	<i>Rákos porong</i>	Pl	<i>Rév sziget</i>	Berencs
<i>Pokol szék</i>	Pr	<i>Rakottya köz</i>	Bes	<i>Rév zug</i>	Pl
<i>Pókos</i>	Ib	<i>Rakottya szeg</i>	Bes	<i>Réz hegy</i>	Bog
<i>Pókos hegy</i>	Pil	<i>Rakottyas dűlő</i>	Buj, Ti	<i>Riczu homoka</i>	Gáva
<i>Polgári Bágy</i>	Po	<i>Rakottyas görbe tó</i>	Balsa	<i>Ricse hegy</i>	Mada
<i>Pólya szeg</i>	D	<i>Rakottyasi dűlő</i>	Balsa	<i>Ricske kert</i>	D
<i>Polyák hegy</i>	Bez	<i>Ráró erdő</i>	Nyad	<i>Rikács</i>	Tb

Rikács hát	Szmih	Sántilkó hegy	Kék	Sincse dombja	Berc
Riken körő hát	Po	Sápa rét	O	Sincse laposa	Berc
Rimosó	Cso	Sápi kút	Fö	Sipos szigete	Ké
Ripuc	Sé	Sápi szeg	Fö	Sipos szőlője	Ph
Ripuc alja	Sé	Sár fertő	Pap	Siposné	Pl
Ritka	Gy, Ib	Sár fű	Kv	Sír kút gazi dűlő	Tp
Ritka csere	Roh	Sarajoska	Kv	Siralom sziget	Kék
Ritka kápolna	Rh	Sárga	Berencs	Siska osztás	Szo
Ritka szomotor	Berk	Sárga cseret	Dem	Siskás hegy	Encs
Rofoj	Dem	Sárga hegy	Ibr	Siter	Nádu
Rohodi tó	Roh	Sárga rét környéke	Berencs	Só szék	Td
Róka	Szmih	Sárhely dűlő	Gyu	Só út	Szo
Róka hegy	Pd	Sarkad	Csege	Sokos hegy	Nh
Róka kút laposa	Dem	Sárkány heverés	Po	Solymos fertőlye	Pl
Rókalyuk	Bes, Gé, Ibr, Nf, Nap, Vaja	Sarlód vár	Magy	Solymos hegy	Nh
Rókalyuk hát	Őr	Sáros	Ve	Sor hegy	Uj
Rókalyuk hegy	Ker	Sáros erge	Nh	Sor kert	Gé, Kv
Rókalyuk lapos	Gy	Sáros fenek	Szab	Soroglyás hegy	Mih
Rókalyukas	Ől	Sáros patak	Ág	Sorrekesz	Gyü
Rókalyukas hát	Po, Szmih	Sáros rév	Dem	Sós fertő dűlő	Sáp
Rókás hegy	Lp	Sáros tó	Gé	Sós hegy	Jé
Romó	Paz	Sas halom	Pl	Sós hegy dűlő	Tp
Róna	Báj, Tb, Paz	Sas lapos	Pl	Sós kút telek	Nádu
Rontó	Ib	Sás tó	Nv	Sós lapos	Szo
Rossz kút dűlő	Szo	Sásas fenek	Po	Sós tó Aj, Cso, Bogd, Sé, Tlő, Uj	
Rossz nyárjasi dűlő	Nyb	Sasfészek	Berencs	Sós tó föld	Berk
Rossz palaj	Gyü	Sasfészkes	Tlő	Sós ugar	Pá
Rossz rét	Nk	Saska hegy	Kék	Sóska part	Tar
Rozs talló	Dem	Sáskás hegy	Encs	Sóskás hát	Csege
Rózsa hegy	Tét	Sáskás hegy	Pp	Sózó	Tk
Rózsák	Ve	Sátor alj homoka	Ve	Sőre föld	Encs
Rózsály szél	Ké	Sátor hegy	Ibr	Sőre föld puszta	Lug
Rózsás	Jé, Őr, Szmih, Szo	Sátor homoka dűlő	Ve	Sőre hegy	Nyb
Rózsás dűlő	Bélt	Sátoros hegy	Kék	Sőre kút	Fö
Rózsás hegy	Dem	Sátoros laposa	Kék	Sőre kúti dűlő	Hu
Rózsás kert	Gem, Gé, Lö, Ől, Szo	Sbesdek	Ibr	Sörényes kút	Paz
Rózsás puszta	Gáva	Sebes ér sziget	Pl	Sövény réve	Ibr
Rózsási puszta	Ve	Sebes part	Pl	Strázsa domb	Rak
Rozsföld	An, Pap	Sebeske	Bez	Strázsa hegy	Tég, Tét
Ruca tábla	Encs	Sége nyereg	Berencs	Sugó hegy	Má
Rutoz	Td	Selypes folyó	Po	Sugoró	Sé
Ruzsa	Aj	Sényői rét	Tét	Sulymos	Kany, Tla
Rühes tó	Cse	Seprűs hegy	Encs, Roh	Sulymos ér	Csege
Sáfrányos	Berk	Sereglyési dűlő	Pil	Sulymos tó	Ibr
Sajtár szék	Nk	Seres hegy	Pap	Süldő tó hát	Pr
Salamon	Pl	Seres kád sziget	Kék	Süllyedés	Td
Salamon rét	Sz	Serke fok	Pl	Sűrű	Gy
Sámson	Pr	Serkés hegy	Vm	Sűrű erdő föld	Bes
Sándor rét dűlő	Tass	Sigei hegy	Roh	Sűrű föld	Gy
Sándorné vápája	Gáva	Sigér	Pá	Sűrű hát	Bán
		Sima hát	Po	Sűrűbeli tag	Gy
		Simon sziget	Ibr	Sütő kút	Tu

<i>Sz. Ágotai vendégfogadó</i>	Pl	<i>Szász kút laposa</i>	O	<i>Szénás derék</i>	Pl
<i>Sz. Gergelyné kuta</i>	Bog	<i>Szász tó</i>	Bács	<i>Szénás dombja</i>	Kb
<i>Sz. János kép</i>	Bes	<i>Szebecse</i>	Bez, Tu	<i>Szénás sziget</i>	Dem
<i>Sz. Péter halma</i>	Ibr	<i>Széchenyi töltés</i>	Td	<i>Szénégető</i>	Roh, Tszm, Tu
<i>Szabad</i>	Szmih	<i>Szedény</i>	Td	<i>Szent Anna puszta</i>	Szgy
<i>Szabó kert</i>	Dem	<i>Szederfa</i>	Sé	<i>Szent erdő</i>	Tk
<i>Szabó sziget</i>	Bogd	<i>Szederjes</i>	Bélt, Ph	<i>Szent György hegy</i>	Nb
<i>Szabóé</i>	Cse	<i>Szederjes szeg dűlő</i>	Rád	<i>Szent Ilona</i>	Cso
<i>Szakadás</i>	Lv	<i>Szederjes tó</i>	Nyb	<i>Szent Iván</i>	Nádu
<i>Szakáll fenék</i>	Po	<i>Szederjes tói dűlő</i>	Nyb	<i>Szent László kútja</i>	Kv
<i>Szákó</i>	Ib	<i>Szederkény</i>	Po, Zal	<i>Szent Lélek völgye</i>	Tég
<i>Szakoły szeg</i>	Bal, Sz	<i>Szedres hegy</i>	Tét	<i>Szent Margitai puszta</i>	Po
<i>Szakolyi határból vezető csatorna</i>		<i>Szeg</i>	Gé, Kva	<i>Szent Pál erdeje</i>	Mada
	Bal	<i>Szeg farka</i>	Zal	<i>Szentegyház</i>	Bogd
<i>Szalkai elő dűlő</i>	Nv	<i>Szegbéli</i>	Gé	<i>Szentek erdeje</i>	Td
<i>Szálás</i>	Ep	<i>Szegegyháza</i>	Uj	<i>Szentmihályi országút</i>	Po
<i>Szálka domb</i>	Ibr	<i>Szegény</i>	Bán	<i>Szenyves puszta</i>	Lug
<i>Szálka halom</i>	Bújv	<i>Szegények zugja</i>	Dem	<i>Szerdík halma</i>	Szo
<i>Szállás</i>	D, Ib, Tét	<i>Szeghatár</i>	Nádu	<i>Szerelem teleke</i>	Kék
<i>Szállás kert</i>	Kv	<i>Szegi kút rét</i>	Nyb	<i>Szernye</i>	Eszeny
<i>Szállás oldal</i>	Balsa	<i>Szegi kúti dűlő</i>	Nyb	<i>Szérú szeg</i>	Nh
<i>Szállás rétje</i>	An	<i>Szegi puszta</i>	Bújv	<i>Szérús kert dűlő</i>	Gé
<i>Szállás sziget</i>	Buj	<i>Szegi tanya</i>	Bújv	<i>Szi Gergelyné tava</i>	Bog
<i>Szalmás hegy</i>	Pd	<i>Szeglet határ domb</i>	Szo	<i>Sziget</i>	Berencs
<i>Szalóka</i>	Kék	<i>Szeiber tó</i>	Rak	<i>Sziget fenék</i>	Ib
<i>Szálvetés</i>	Nh	<i>Szék</i>	Aj, O	<i>Sziget kert</i>	Ker
<i>Szályfa</i>	Eszeny	<i>Szék ér közti gyp</i>	Po	<i>Sziget lapos</i>	Zal
<i>Szamár hát</i>	Szmih	<i>Szék laposa</i>	Ib	<i>Szigetek</i>	Pá
<i>Szamos dűlő</i>	Vmt	<i>Székely homoka</i>	Tszm	<i>Szigeti kert</i>	Uj
<i>Szandali fok</i>	Po	<i>Székely porong</i>	Tl	<i>Szihalmi tanya környéke</i>	Po
<i>Szani fenék</i>	Pl	<i>Székes</i>	On	<i>Szihalmi tanyahely</i>	Po
<i>Szántó közti kis sziget</i>	Bács	<i>Székes kátyu</i>	Buj	<i>Sziz János hátja</i>	Pr
<i>Szántott halom</i>	Szmih	<i>Székes lapos</i>	Berk	<i>Szik</i>	Bújv, Sé, Vm
<i>Szapu halom</i>	Ibr, Ker	<i>Szekete föld</i>	Eszeny	<i>Szik hát</i>	Tk
<i>Szár hegy</i>	Ké	<i>Székre járó</i>	Viss	<i>Sziki dűlő</i>	Hu
<i>Szár tó</i>	Eszeny, Rád	<i>Szelenezés</i>	Nádu	<i>Szil egyház</i>	Bújv
<i>Szár tó szeg</i>	Eszeny	<i>Szelep</i>	Tk	<i>Szil köz</i>	Fö
<i>Szár az</i>	Szmih	<i>Szelep lapos</i>	Tk	<i>Szil meg hátja</i>	Po
<i>Szár az bogát</i>	Po	<i>Szeleper</i>	On	<i>Szil meg laposa</i>	Po
<i>Szár az erdő</i>	Rak, Ti	<i>Szeles</i>	Td, Ve	<i>Szilacska</i>	Fl
<i>Szár az tó</i>	Kop	<i>Szeles csárda</i>	Paz	<i>Szilágy</i>	Csege, Po
<i>Szár az tó ér</i>	Kop	<i>Széles csere</i>	Pd	<i>Szilágyi szállás</i>	Bud, Fö
<i>Szárd</i>	Ibr	<i>Széles szög</i>	Ág	<i>Szilaj zug</i>	Tlő
<i>Szardó bereg dűlő</i>	An	<i>Széles utca</i>	Po	<i>Szilas</i>	Tu, Uj
<i>Szardocska</i>	O	<i>Szellő nagy tó</i>	Rád	<i>Szilas dűlő</i>	Ve
<i>Szári</i>	Szmih	<i>Szélmalom hegy</i>	Acs	<i>Szilas erdő</i>	Ág
<i>Szarkaszökő</i>	Gem	<i>Széllyuk</i>	Encs, Bélt	<i>Szilas kút</i>	Ve
<i>Száró</i>	Gé	<i>Szemere</i>	Tlő	<i>Szilas kút dűlő</i>	Ve
<i>Szarvas csárda</i>	Tass	<i>Szemők</i>	Szmih	<i>Szilas laposa</i>	Kék
<i>Szarvas erdő dűlő</i>	Ve	<i>Szemszűrő</i>	Mada, Kany	<i>Szilas oldal</i>	Vm
<i>Szarvas hegy</i>	Bud, Mada	<i>Széna rét</i>	Kop, Nyb	<i>Szilas szeg</i>	Nh
<i>Szász kút dűlő</i>	O	<i>Szénajtó</i>	D	<i>Szilasi hegy</i>	Pir

Szilfa	Sé	Szömör akol	Tlő	Tatár ülés	Bog
Szilfa szer	Kb	Szömör akol dűlő	Tlő	Tatos tó	Bogd
Szilfás fenek	Po	Szömöre	Encs	Tedej puszta	Po
Szilhádi kaszáló	Po	Szörös halom	Szo	Tégla környéke	Berk
Szilva völgy	O	Szörös halom osztás	Szo	Tégla új	Pl
Szilvás erdő hát	Ti	Sző szög	On	Téglás	Mo
Szimszer	Paz	Szövény	Kék	Téglás part	Pl
Szincse halma	Gáva	Szövényes kút laposa	Nk	Téglaszín tábla	Encs
Szindi lapos	Po	Szövény szeg	Nh	Tehenes hegy	Kék
Szirond alji dűlő	Hu	Szövetem	Pá	Tejes véski	Dem
Szirond erdő	Nk	Szövevény	Kék	Tejfeles hegy	Ap
Szirond lapos	Nk	Szugoly	Zsu	Tekenő hegy	Kék
Szobolyóla	D	Szunnyadó	Kv	Tekenő oldal	Kék
Szobontya	Eszeny	Szunyáta	Kem	Tekenős hegy	Bö
Szoboszlói országút	Bújv	Szunyog zug	Pl	Tekeres ere	Po, Szo
Szolnok	Bogd, Szé	Szunyogh kert	Uj	Tektej	Báj, Cso
Szolnok útfél	Kék	Szurdok	Bélt	Telek	Hu, Ibr, Nk, Ph,
Szomjú hát	Bújv, Ge, Kk, Nk	Szurdok hegy	Encs		Szgy, m Fő, Tég, Vm
Szomjú völgy	Tet	Szürszaggató	Roh	Telek dűlő	Szo, Tura
Szomszéd községi forduló	Pá	Tábor	Kar	Telek járás	Bö
Szorgalmas	Szmih	Tábor hegy	Bélt	Telek láp	Nh
Szótalanka	Zsu	Tábor hely	O, Tét	Telekek	Roh
Szöcske dagonyás	Berencs	Tacs	Gé	Telekek lábja	Roh
Szöcske tájéka	D	Tacs láp	Gé	Teleki tó	Hu
Szöcskés hegy	Tét	Ták	Eszeny	Telep földek	Bi
Szög	Kva, eszeny, Kom	Takács sziget	Ibr	Temető	Pil
Szöghatár halom	Egy	Takaros	Szmih	Temető alja	Bi
Szökse rét	Ág	Takta	Báj, Cso, Pr	Temető domb	Zal
Szóke fenek	Po	Tálas hegy	Gé, Uj	Temető dűlő	Pil, Vmt
Szóke föld	Bal	Tálas hegy dűlő	Őm	Temető kert	Szo
Szóke hegy	Encs, Mih, Nyb	Talló hegy	Encs	Temető sziget	Szo
Szóke hegy dűlő	Ber	Tallós hegy	Bal	Temető tájéka	Kom
Szóke kút	Szo	Tálmósó	Kany	Temető tér	Po
Szóke sziget	Pl	Talpas ülés hegy	Mih	Temetőhely	Ro
Szóllai hegy dűlő	Balsa	Tamáská tója	Ág	Templom hegy	Bi
Szólló föld	Balsa, Sz	Táncoló hegy	Uj	Templom hegy alatti utca	Tszm
Szólló halom	Tlő	Táncos hegy	Nyb, Vm	Templom köz	Balsa
Szólló halom laposa	Tlő	Táncos hegyi dűlő	Nyb	Tér völgy	Mada
Szólló hegy	An, Encs, Bogd,	Taparicsa	Eszeny	Tercsén	Ep
	Lö, Nh, Pap, Ph, Pir	Tapasztanya	Kany	Terebe rónája	Pasz
Szólló hegy dűlő	Dem, Lór	Tapasztó hegy	Nyb	Terem szeg	Cse
Szólló homok	Ibr	Tapló hegy	Mada	Terem völgy	Bak
Szólló szeg sziget	Ibr	Tapogató	Pl	Tésen szeg	D
Szóllófa dűlő	Besz	Tarbeus sziget	Ibr	Test halom	Kar
Szóllós cseré dűlő	Pp	Tárkány sziget	Pl	Tetenge hegy	Má
Szóllós domb	Berc	Tárkány zug	Pl	Téti út dűlő	Ap
Szóllós hegy	Tét	Tárkányi tanyahely	Po	Tetű hegy	Mih
Szóllós kert	Bes, Bud, Gáva,	Tarsoly	Bes, Lp	Tetű vám hoki kaszáló	Po
	Gy, Nh, Sz, Vm	Tarsolyos hegyi dűlő	Ják	Tetű vár laposa	Po
Szóllós sziget	Dem	Taskó ere	Ve	Tetves hegy	Sé
Szóllós telek	Bogd	Tassi dűlő	Pá	Tice	Besz, D
Szóllóske dombja	Bez	Tatár telek	Lev	Tikos puszta	Po

<i>Tilalmas</i>	Rak	<i>Tóth lapos</i>	Pl	<i>Tyúkos halom</i>	Tla
<i>Tinó hát</i>	Po	<i>Tóth sziget</i>	Gé	<i>Tyúkos hegyi dűlő</i>	Gyu
<i>Tisza</i>	Ág, Bács, Bújv, Báj, Balsa, Berc, Besz, Bez, Csege, Cse, Cso, Dem, D, Dö, Egy, Eszeny, Eszl, Gáva, Gé, Gyü, Kany, Kék, Kem, Ken, Kva, Kom, Kop, Mo, Nádu, Nh, Nv, On, Ól, Óm, Pasz, Po, Rád, Ro, Szab, Tar, Ti, Td, Tk, Tla, Tlő, Tszm, Vmt, Viss, Zal, Zsu	<i>Tóth Tamás</i>	Szmih	<i>Tyúkos réti dűlő</i>	Pil
		<i>Tóthné hegye</i>	Nyb	<i>Udvari országút</i>	Pl
		<i>Tő határ domb</i>	Szo	<i>Uj bajor</i>	Gé
		<i>Tőgyény</i>	Eszeny	<i>Uj cseri föld</i>	Ké
		<i>Tőgyes láp</i>	D	<i>Uj Erdődi kert</i>	Uj
		<i>Tök föld</i>	Pr	<i>Uj falu</i>	Tp
		<i>Tök halom</i>	Rak	<i>Uj föld</i>	Sé
		<i>Tökéje fok</i>	Kop	<i>Uj kávas kút I.dűlő</i>	Pl
		<i>Tőkés kátyu</i>	Kék	<i>Uj kávas kút II.dűlő</i>	Pl
		<i>Tökös föld</i>	Berk	<i>Uj kávas kút III.dűlő</i>	Pl
		<i>Tökös hegy</i>	Kany, Sz	<i>Uj kerti szőlő</i>	Tlő
		<i>Tökös rét</i>	Roh	<i>Uj kvárta</i>	Tb
<i>Tisza folyó ere</i>	Tu	<i>Tökös tó</i>	Bogd	<i>Uj malom szeg</i>	Eszeny
<i>Tisza háti rétság</i>	Ibr	<i>Tölgy erdő</i>	Csege, Td	<i>Uj osztás</i>	Sé
<i>Tisza oldal</i>	Kom	<i>Tölgy ere</i>	Csege	<i>Uj sor</i>	Sé
<i>Tisza rét</i>	Pá	<i>Tölgyes</i>	Dem, Eszl, Gé, Kv, Pá, Zal	<i>Uj szőlőhegy</i>	Ks
<i>Tisza rév</i>	Egy		Ib	<i>Uj szőlős</i>	Gy
<i>Tisza szög</i>	Dö	<i>Tölgyes alja</i>	Gé	<i>Uj temető dűlő</i>	Nb
<i>Tisza töltés</i>	Fl	<i>Tölgyes dűlő</i>	Cso	<i>Uj Tisza</i>	Bács, Viss
<i>Tisza töltési tér</i>	Po	<i>Tölgyes erdő</i>	Ké	<i>Uj vég utca</i>	Tszm
<i>Tisza védtöltés</i>	Kom	<i>Tölgyes szeg</i>	Gé	<i>Ujfalú rét</i>	Pp
<i>Tiszai dűlő</i>	Fl	<i>Töltvény</i>	Kv	<i>Ujfalusi rét</i>	Pp
<i>Tiszai nagy töltés</i>	Vmt	<i>Tönnye</i>	Buj	<i>Ujfalusi puszta</i>	Tp
<i>Tiszaszakadás dűlő</i>	Óm	<i>Török szakad csárda</i>	Ken	<i>Ujfalusi út dűlő</i>	Tp
<i>Tiszta hegy</i>	Pd	<i>Török ér szeg</i>	Viss	<i>Uj helyi porong</i>	Szgy
<i>Tiszta víz</i>	Roh, Uj	<i>Török ér zug</i>	Ken	<i>Ujkenéz</i>	Tk
<i>Titkosi puszta</i>	Po	<i>Török ere</i>	Gyü	<i>Ujontó</i>	Ve
<i>Tivorány puszta</i>	Nyad	<i>Török hegy dűlő</i>	Pl	<i>Ujvárosi országút</i>	Po
<i>Tó alja</i>	Ág	<i>Török porong</i>	Szo	<i>Ur csere erdő</i>	O
<i>Tó ere</i>	Balsa, Ól	<i>Török sziget</i>	Kop	<i>Ur erdeje kútja</i>	Balsa
<i>Tó hát</i>	Eszeny	<i>Töröké</i>	Kop, Viss, Zal	<i>Ur óla</i>	Kv
<i>Tó háti tó</i>	Eszeny	<i>Törökér</i>	Paz	<i>Ur rét</i>	O, Td
<i>Tó köz</i>	Ibr	<i>Törös</i>	Kisl, Sé	<i>Ur szög</i>	Zsu
<i>Tó közü</i>	Eszeny	<i>Törzsökös</i>	O	<i>Ur tava</i>	Bez, Tu
<i>Tó parti dűlő</i>	Tlő	<i>Tövís szer</i>	Gyu	<i>Urbéri rét</i>	Pl
<i>Tó sor utca</i>	Tszm	<i>Tövísés</i>	Eszeny	<i>Urkom</i>	Td
<i>Tódi</i>	Tla	<i>Tövísés irha</i>	Tövískes	<i>Urrut róna</i>	Ibr
<i>Tolnai homok</i>	Nh	<i>Tövískes erdő</i>	Bogd	<i>Usztató</i>	Tura
<i>Tolvaj hegy</i>	Gé	<i>Tövískes kút</i>	Nyb	<i>Uszvány szög</i>	Kék
<i>Tolvajos</i>	Pl	<i>Tövískes kúti dűlő</i>	Nyb	<i>Üllő</i>	Dem
<i>Tomsó</i>	Kék	<i>Turaj zug</i>	Nh	<i>Ürgés</i>	Bö, Bog
<i>Torma utca</i>	Po	<i>Túró</i>	Jé	<i>Ürmös</i>	Pl, Szo
<i>Tormás</i>	Bal, Gé	<i>Túrós</i>	Báj, Cso	<i>Ürmös porong</i>	Pl
<i>Tormás oldal</i>	Ibr	<i>Túrós zsacskó</i>	Berk	<i>Ürü nyomás</i>	Pl
<i>Tosséri tó</i>	Pá	<i>Túzok tó</i>	Berk	<i>Vácsi</i>	Pá
<i>Tót fűz</i>	Tk	<i>Tünkés</i>	Roh	<i>Vácsi tó</i>	Bere
<i>Tót irtás</i>	Eszeny	<i>Tüzes rét</i>	Ge	<i>Vad erdő</i>	O
<i>Tót utca</i>	Óf	<i>Tüzes sűrűje</i>	Balsa	<i>Vad kert</i>	Kk, Nk
<i>Tóth apa</i>	Bal	<i>Tyúkos berek</i>	Gyü	<i>Vad ritka</i>	O
<i>Tóth Balázs hegye</i>	Mada				
<i>Tóth György réte</i>	Bog				

Vadalma kút laposa	Tég	Vármegye árka	Vaja	Veres köz	Nh
Vadalmás szer	Rád	Vármegye kert	Nk	Veres kút	Encs
Vadas	Pl	Varmi	Vm	Veres nád	Ap
Vadas kert	Berk, Gyu, Ib	Váró	Bán	Veres oldal	Mada
Vadkanos	D	Város rétje	Szmih	Veres palló szer	Bere
Vadmeggyes	Bes, Dem, Gy,	Város telke	Szmih	Veres pap szél	Aj
	Kisl, Tét	Város volt kaszáló laposa	Po	Veres rét	Cso, Kany,
Vadverem	Ör	Város volt kaszálója	Po	Veres rét dűlő	Vmt
Vadverő	Kany	Vas	Ti	Veres szék dűlő	Szo
Vágás rét	Gyü	Vas erdő	O	Veres szög	Ág
Vágás út	Gyü	Vas hátal	Tlő	Veres tó	Pá, Vmt
Vágott erdő	Bere, Kop	Vas hegy	Ib	Vereses	Gy
Vágott erdő dűlő	Lp	Vas ülés	Szo	Veresi dűlő	Lór
Vágott halom	Tlő	Vas völgy	Tlő	Vermes kis sziget	Ibr
Vágott halom dűlő	Tlő	Vásár halom	Tlő	Verőcse dűlő	Vmt
Vagyosi dűlő	Pp	Vásár halom dűlő	Tlő	Vertény	Kem
Vaj tó	Cse	Vásár hely	Ibr	Vesélyes hegy	Pap
Vaja szer	Jé	Vásáros hegy	Pp	Vesszős fenek	Szmih
Vajas	Bog	Vaska hegy	Roh	Veszedelem hegy	Encs
Vajas hegy	Ph	Vaskapu	Buj, Nf	Vészlő	Kék
Vajda aszója	D	Vaskapu fok	Csege	Vidas tájéka	Kom
Vajda hegy	Mada, Pd	Vasvári kerti dűlő	Nyb	Vidra laposa	Ág
Vajda kút	Tass	Váta dűlő	Sz	Vigadalom	O
Vajó zug	Nádu	Vatér	Berencs	Vigvár	Szmih
Vájt ér	Cse	Vay hát	Báj	Vigyorgó	Lus, Tlő
Vak mező	Tszm	Vecskes	Tla	Vigyorgó dűlő	Tlő
Valapér szög	D	Vederkút dűlő	Gyu	Világos hegy	Bes, Bak
Vályogvető hely	Kk	Vedres hegy	O	Világos vár	Bán
Vápás hegy	Óf	Véghatári hegy	Pir	Vincze kút	Uj
Vár	Besz, Ibr	Vékony ér	Pl	Vincze liget	Tszm
Vár hegy	Pap	Vén ember hátja	Nf	Vinczi erdő dűlő	Gyu
Vár homok	Ibr	Vén hegy	Gy	Vinyhó csárda	Bújv
Vár homoka	Gáva	Vén kert	Bújv	Vinyhói dűlő	Bújv
Vár kert	Kv	Vén temető dűlő	Nb	Virágos	Tla
Vár rét	O	Vénasszony halála	Bud	Virágos ér	Tet
Vár sziget	Dem	Vénasszony tava	Pr	Virágos zug	Nádu
Váradí batka	Pap	Vencsellői határszél	Gáva	Virányos	Nf
Váradí fenék	Pl	Vér víz dűlő	Tp	Víz állás	Bes
Váradí föld	Báj	Vér völgy	Sé, Tég	Víz hely	Bes
Váradí halom dűlő	Pl	Vércsés hegy	Roh	Vizes cserje	Kb
Váradí lapos	Aj	Veréb sár	Bal	Vizes föld	Tu
Váradí utca	Bélt	Verebes fok	Po	Vizes telek	Berencs
Varga halom	Csege, Po	Verebes hegy	Pir	Vizimalom	Berk
Varga irtások	Csege	Veres	Berk	Vizimalom hely	Roh
Varga szeg	Ké	Véres	Gé	Vokonyai tanya	Bújv
Varga szék dűlő	Tb	Veres dűlő	Ják	Vonó zug	Ve
Vargestán hegy	Tszm	Veres gorond	Gyü	Vontató	Szab
Vári tó	An	Veres gyűrűs dűlő	Nb	Vontató hegy	Sé
Varjányos	Td	Veres haraszt	An, Gy	Vő Péter	Pá
Varjas dűlő	Tass	Veres hegy	D, Gé, Pap	Völgy	Ti
Varjú domb	Tb	Veres híd láb	Dem	Völgy fü laposa	Gyu
Varjú kovás	Kék	Veres híd sziget	Dem	Vörös hát	Tét

<i>Vürtemberg</i>	Rak	<i>Zovány vég</i>	Zsu	<i>Zsidó nyires</i>	Szmih
<i>Zab kert dűlő</i>	Ják	<i>Zöke</i>	Aj	<i>Zsidó szugja</i>	Aj
<i>Zab sziget</i>	Pl	<i>Zöld ág</i>	Szmih	<i>Zsidó temető</i>	Gy, Pasz, Tb
<i>Zánna</i>	On	<i>Zöld László dűlő</i>	Tp	<i>Zsigmond hegy dűlő</i>	Nb
<i>Zátony</i>	Bács, Berc, Csege, D, Eszeny, Pasz, Td	<i>Zöld Marci sziget</i>	Bán	<i>Zsindelyes lapos</i>	Berk
<i>Zekeres</i>	Td	<i>Zubogó</i>	Tk	<i>Zsip halom</i>	Szo
<i>Zelemer</i>	0Bújv	<i>Zsadány</i>	Kem, Vm	<i>Zsip halom osztás</i>	Szo
<i>Zelenák laposa</i>	Buj	<i>Zsákos csere</i>	Sz	<i>Zsoboly</i>	Pl
<i>Zergék</i>	D	<i>Zsákos hegy</i>	Kb	<i>Zsombék</i>	Mada
<i>Zoltán</i>	Eszl	<i>Zsána sziget dűlő</i>	Ibr	<i>Zsombékos</i>	Őr
<i>Zombor láb</i>	Nh	<i>Zsaró</i>	Ág, Berc, Tu	<i>Zsombékos fenek</i>	Po
<i>Zomodi halom</i>	Po	<i>Zselemér dűlő</i>	Vmt	<i>Zsombékos sziget</i>	Dem
<i>Zován hegy</i>	Ibr	<i>Zselés</i>	Gé	<i>Zsombikos</i>	Báj
<i>Zovány dűlő</i>	Zsu	<i>Zselyén erdő</i>	Tszm, Zsu	<i>Zsombokos dűlő</i>	Bélt
<i>Zovány tó</i>	Zsu	<i>Zselyén tó</i>	Tszm	<i>Zsóce</i>	D
		<i>Zselyés</i>	Gé	<i>Zsupán</i>	Bogd

Rövidítések

Acs	Acsád (Ny.j.)	Ib	Ibrony (Ny.j.)	Pd	Pusztadobos (Ny.j.)
Aj	Ajak (K.j.)	Ibr	Ibrány (D.j.)	Ph	Petneháza (Ny.j.)
An	Anarcs (K.j.)	Ják	Jákó (Ny.j.)	Pil	Pilis (Ny.j.)
Ap	Apagy (Ny.j.)	Jé	Jéke (K.j.)	Pir	Piricse (Ny.j.)
Ág	Ágtelek (K.j.)	Kany	Kanyár (K.j.)	Pl	Püspökladány (N.j.)
Bak	Nyírbakta (Ny.j.)	Kar	Karász (K.j.)	Po	Polgár (D.j.)
Bal	Balkány (N.j.)	Kb	Kisbáka (K.j.)	Pp	Pócspetri (Ny.j.)
Balsa	Balsa (D.j.)	Kem	Kemecse (D.j.)	Pr	Prügy (D.j.)
Bács	Bácsaranyos (K.j.)	Ken	Kenézlő (D.j.)	Rak	Rakamaz (D.j.)
Báj	Báj (D.j.)	Ker	Keresztút (D.j.)	Rád	Rád (D.j.)
Bán	Pusztabánháza (Ny.j.)	Ké	Kékcse (K.j.)	Rh	Ramocsaháza (Ny.j.)
Benk	Benk (K.j.)	Kék	Kék (D.j.)	Ro	Rozsálypuszta (K.j.)
Berc	Bercel (D.j.)	Kisl	Kisléta (Ny.j.)	Roh	Rohod (Ny.j.)
Berencs	Berencs (K.j.)	Kk	Kiskálló (N.j.)	Sáp	Sáp (N.j.)
Berk	Berkesz (D.j.)	Kom	Komoró (K.j.)	Sé	Sényő (D.j.)
Bes	Besenyőd (Ny.j.)	Kop	Kopócsapáti (K.j.)	Sz	Szakoly (N.j.)
Besz	Beszterec (D.j.)	Ks	Kállósemjén (Ny.j.)	Szab	Szabolcs (D.j.)
Bez	Bezded (K.j.)	Kv	Kisvárdá (K.j.)	Szal	Szalóka (K.j.)
Bélt	Nyírbélték (Ny.j.)	Kva	Kisvarsány (K.j.)	Szé	Székely (K.j.)
Bi	Biri (N.j.)	Lev	Levelek (Ny.j.)	Szgy	Szentgyörgy- ábrány (Ny.j.)
Bog	Bogát (Ny.j.)	Lór	Lórántháza (Ny.j.)	Szmih	Szentmihály (D.j.)
Bogd	Nyírbogdány (D.j.)	Lö	Lövő (K.j.)	Szo	Szovát (N.j.)
Bö	Bököny (N.j.)	Lp	Lövőpetri (K.j.)	Tar	Tardos (D.j.)
Bud	Budaiábrány (Ny.j.)	Lug	Nyírlugos	Tass	Tass (K.j.)
Buj	Buj (D.j.)	Lus	Luskod (Ny.j.)	Tb	Tiszabüd (D.j.)
Bújv	Balmazújváros (N.j.)	Mad	Mada (Ny.j.)	Td	Tiszadob (D.j.)
Cse	Cserepeskenéz (K.j.)	Magy	Magy (Ny.j.)	Tég	Téglás (N.j.)
Csege	Csege (N.j.)	Mart	Martonfalva (N.j.)	Tét	Tétetlen (N.j.)
Cso	Csobaj (D.j.)	Má	Mándok (K.j.)	Tét	Tét (K.j.)
D	Dombrád (K.j.)	Mih	Mihálydi (N.j.)	Ti	Tímár (D.j.)
Dem	Demecser (D.j.)	Mo	Mogyorós (K.j.)	Tk	Taktakenéz (D.j.)
Dö	Döge (K.j.)	Nap	Napkor (K.j.)	Tla	Tiszaladány (D.j.)
Egy	Egyek (N.j.)	Nádu	Nádudvar (N.j.)	Tlő	Tiszalök (D.j.)
Encs	Encsencs (Ny.j.)	Nb	Nagybáka (K.j.)	Tp	Tornyospálca (K.j.)
Ep	Eperjeske (K.j.)	Nf	Nagyfalu (D.j.)	Tszm	Tiszaszentmárton (K.j.)
Eszeny	Eszeny (K.j.)	Nh	Nagyhalász (D.j.)	Tu	Tura (K.j.)
Eszl	Eszlár (D.j.)	Nk	Nagykálló (N.j.)	Tura	Tura (D.j.)
Fö	Földes (N.j.)	Nv	Nagyvarsány (K.j.)	Uj	Újfehértó (N.j.)
Fl	Fényeslitke (K.j.)	Nyad	Nyíradony (N.j.)	Vaja	Vaja (Ny.j.)
Gáva	Gáva (D.j.)	Nyb	Nyírbátor (Ny.j.)	Vm	Vasmegyer (D.j.)
Ge	Geszteréd	O	Oros (D.j.)	Ve	Vencsellő (D.j.)
Gelse	Gelse (N.j.)	Óf	Ófehértó (Ny.j.)	Viss	Viss (D.j.)
Gem	Gemzse (K.j.)	On	Ontelek (K.j.)	Vmt	Veresmart (K.j.)
Gé	Gégény (D.j.)	Ól	Őrladány (K.j.)	Zal	Zalkod (D.j.)
Gy	Gyulaháza (K.j.)	Öm	Őrmező (K.j.)	Zsu	Zsurk (K.j.)
Gyu	Gyulaj (Ny.j.)	Ör	Őr (Ny.j.)		
Gyü	Gyüre (K.j.)	Pap	Pap (K.j.)		
Hu	Hugyaj (N.j.)	Pasz	Paszab (D.j.)		
		Paz	Pazony (D.j.)		
		Pá	Pátroha (K.j.)		

Das Komitat Szabolcs in der Ortsnamensammlung von Frigyes Pesty

Mizser Lajos

Im Jahr 1864 nahm man eine gewaltige Arbeit in Angriff: "die Ortsnamen der Heimat zusammen zu stellen". Diese Sammlung erfasste die Ortsnamen aller Sprachen im damaligen Ungarn und Siebenbürgen, nicht nur die ungarischsprachigen. Frigyes Pesty liess durch den kgl.-ung. Statthalterat die nötige Anzahl gedruckte Formulare an die Komitate verschicken. Seine gekürzten Fragen lauteten: 1. Name des Komitats, Bezirkes oder Kreises, zu dem die Ortschaft gehört. 2. Welche Namen des Dorfes sind momentan gebräuchlich; welcher Name wird nur lokal genutzt, welcher Name ist auch landesweit bekannt? 3. Gab es früher auch eine andere Bezeichnung des Dorfes oder hat man den heutigen Namen nur anders geschrieben? 4. Wann wurde der Name der Ortschaft zuerst erwähnt? 5. Woher wurde die Ortschaft besiedelt? 6. Was ist aus der mündlichen Überlieferung bzw. aus schriftlichen oder gedruckten Quellen über die Herkunft bzw. Bedeutung des Ortsnamens in allen Sprachen bekannt? 7. Die übrigen topographischen Namen in der Grenzmarkung des Dorfes.

145 Ortschaften in vier Kreisen des Komitats Szabolcs hatten die Daten innerhalb eines Jahres zusammengestellt (einige arbeiteten noch 1865–1866 daran). Im Jahr 1876 verkleinerte man das Gebiet des damaligen Komitats Szabolcs. Verschiedene Ortschaften im südlichen Szabolcs wurden dem Komitat Hajdú angegliedert. Nach dem Frieden von Trianon (1920) verlor das Komitat drei Dörfer (Ágtelek, Eszeny, Szalóka) an die Tschechoslowakei (sie gehören gegenwärtig zur Ukraine). In den Jahren 1949–1950 kamen dann einige Dörfer zum Komitat Borsod-Abaúj-Zemplen und weitere Ortschaften zum Komitat Hajdú.

Die Besiedlung des Komitats Szabolcs erfolgte unter anderem aus den russischen, rumänischen und slowakischen Sprachgebieten. Die Muttersprachen der Einwanderer verloren innerhalb kurzer Zeit ihren Nationalcharakter, lediglich die Familiennamen und einige geographische Ortsnamen haben deren Andenken bewahrt.

Das Niveau der Aufzeichnungen ist unterschiedlich, da es von der das Formular ausfüllenden Person abhing, was sie für wichtig erachtete. Die Antworten auf die Fragen sind also subjektiv. Mitunter hat man sich damit begnügt, nur den topographischen Namen mit einem kurzen Kommentar anzugeben. Auch die Eintragung "dieses Dorf hat keine Besonderheiten" kommt vor. Andere teilen kaum "topographische Namen" mit, obwohl gerade das der Sinn war. Bei der Beschreibung mancher Dörfer überwiegen die historischen Ereignisse oder Kuriositäten: Hier hat man sich in mehreren Fällen um Jahrhunderte vertan. Zuweilen blieb die Datierung deshalb weg, weil die Kreisnotariate nur die Bezeichnung der Hauptgemeinde datieren konnten. Es gibt aber auch sehr genaue, detaillierte Beschreibungen. Besonders hervorheben möchte ich das ausgezeichnete hydrographische Material. Die Namen von heute nicht mehr vorhandenen Rinnsalen, Teichen, Mooren usw. sind jetzt nur noch in dieser Beschreibung zu finden. Aus Rumpfszabolcs liegen bis auf Nyíregyháza, Nyírkercs und Tiszadada über alle Dörfer Beschreibungen vor.

Bei der Drucklegung habe ich mich an die Grundsätze der bislang veröffentlichten Bände (z.B. die Komitate Bereg, Ugocsa, Ung) gehalten. Der Text wird wortgetreu wiedergegeben. Die Original-orthographie ebenso wie der Satzbau und die Interpunktion wurden beibehalten. Die geographischen Namen werden durch Unterstreichung hervorgehoben.

Die Beschreibung der Dörfer erfolgt – der leichteren Überschaubarkeit zuliebe – gemäss der damaligen Verwaltungseinteilung nach Landkreisen. Auf Namensänderungen wird immer vor der Beschreibung des Kreises hingewiesen, und ich gebe auch die heutige Komitatzugehörigkeit der Ortschaften an. Zum Material über Szabolcs habe ich im Anschluss an die Beschreibung der Ortschaften des Komitats einen Index angelegt.

Übersetzt von dem Verfasser

Den Text betreut und das Verzeichnis zusammengestellt hat

Lajos Mizser

Hochschule Nyíregyháza

Lehrstuhl für Ungarische Linguistik

H–4401 Nyíregyháza, Pf. 166

A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Múzeumok Igazgatósága munkatársainak 1998–1999. évi publikációi

Összeállította: Mészáros Ágnes
és Laskayné Szőlősi Katalin

ALMÁSSY Katalin
régész

1998

1. A Nyíregyházi Jósa András Múzeum Évkönyve XXXIX–XL. 1997–1998. Szerk. Almássy Katalin – Istvánovits Eszter. JAM, 1998. 446 p.
2. Kelta temető Tiszavasvári határában. [Une nécropole celtique à Tiszavasvári.] *NyJAMÉ* XXXIX–XL. 1997–1998. (1998) 55–106.
3. Das Gold von Nyíregyháza. Archäologische Fundkomplexe mit Goldgegenständen in der Sammlung des Jósa-András-Museums Nyíregyháza. JAM, Nyíregyháza 1997. (1998.) 180 p. + VIII tábla. (Archäologische Sammlungen in Nyíregyháza 1.) Társszerzők: S. Csernák Zsuzsanna – Istvánovits Eszter – Kurucz Katalin – Lőrinczy Gábor – Németh Péter – Ulrich Attila – Vörös István

1999

1. A Nyíregyházi Jósa András Múzeum Évkönyve XLI. Szerk. Almássy Katalin – Istvánovits Eszter. JAM, 1999. 509 p.
2. Luc Baray–Sylvie Deffressigne–Chantal Leroyer–Isabelle Villemeur: Nécropoles protohistorique du Sénonais: Serbonnes/La Créole, Michery/La Longue Raie, Soucy/Mocques Bouteilles (Yonne). Paris, Maison des Sciences de l'Homme 1994, 232 p., ill. Documents D'Archéologie Française T. 44. *NyJAMÉ* XLI. 1999. 499–503. (könyvismertetés)

BENE János
történész

1998

1. Az utolsó lovasroham. A Hadik huszárak a nyikolajevi csatában 1941 augusztusában. [Die letzte Reiterattacke.] *NyJAMÉ* XXXIX–XL. 1997–1998. (1998) 245–257.
2. Bernáth Zoltán: Ukrajnától a párizsi medencéig. Szerk. Bene János. JAMK 44. 1998. 238 p.

3. Szabolcsi honvédek a szabadságharcban. JAMK 45. 1998. 200 p.

4. Egy szobor története. *SzSzBSz* 33. 1998/1. 29–34.

5. A máriapócsi zendülés 1848 tavaszán. *SzSzBSz* 33. 1998/2. 190–203.

6. Messze van a nyíregyházi kaszárnya. *SzSzBSz* 33. 1998/4. 554–557. (könyvismertetés)

7. Nyíregyháza katonasága (1867–1944). In: Előadások Szabolcs és Szatmár megye múltjáról. Szerk. Galambos Sándor – Kujbusné Mecsei Éva. Nyíregyháza 1998. 51–60.

8. A diák-történetírásról. In: Kezdő-lépés. Szerk. Baranyi Ferenc. Nyíregyháza 1998. 4–5.

9. Pályázatok értékelése a „Kezdő-lépés” (Helytörténeti dolgozatok) című munkában. Szerk. Baranyi Ferenc. Nyíregyháza, 1998. 14., 44., 58., 70., 79., 93., 104., 135., 142., 151.

10. Szabolcs a honvédelemért. In: Szabolcsi honvédek a szabadságharcban (1848–1849) Szerk. Bene János. JAMK 45. 1998. 9–30.

11. Nemzetőrök és honvédek Szabolcs vármegyében. In: Forradalom és szabadságharc a Felső-Tisza vidékén. Szerk. Takács Péter. Nyíregyháza, 1998. 39–47.

12. Források a Szatmár megyei nemzetőrség történetéhez. In: Forradalom és szabadságharc a Felső-Tisza vidékén. Szerk. Takács Péter. Nyíregyháza 1998. 99–131.

13. A szabolcsi és szatmári mozgó nemzetőrség 1848–49-ben In: A szabadság Debrecenbe költözött. Szerk. Takács Péter. Debrecen 1998. 111–126.

14. Magát fegyverezte föl a nemzetőr. Szabolcs vármegyébe egy hét múlva érkezett meg a forradalom híre. *KMó* 55. 1998. 62. (márc. 14.) 14–15.

15. Másfél száz éves foghúzó. *KMó* 55. 1998. 104. (máj. 5.) 2.

16. Kincsek Burgenlandban. *KMó* 55. 1998. 105. (máj. 6.) 7.

17. Honvédek Szabolcsból. A zászlót 1848. szeptember 10-én szentelték fel Nagykálló főterén. *KMó* 55. 1998. 114. (máj. 16.) 13.

1999

1. Nyíregyházi honvédek a Kárpátokban 1944–1945-ben. *Szabolcs-Szatmár-Beregi Levéltári Évkönyv* XIII. 1999. 73–84.

2. Lázár Sándor 4-es huszár főhadnagy naplója (1944). A VI. Nyíregyházi Huszártalálkozó (1999. szeptember 11.) tiszteletére. Szerk. Bene János. JAMK 46. 1999. 71 p.

3. Honvédnapló és levelek 1848-ból. *SzSzBSz 1848–49-es különszám* 34. 1999/3. 292–304.

4. 115 éves a nyíregyházi tűzoltóság. Nyíregyházi Hivatásos Önkormányzati Tűzoltóság Parancsnoksága, Nyíregyháza 1999. 243 p.

5. A működő kórház száz éve. In: Adalékok a százéves nyíregyházi kórház történetéhez. Szerk. Nagy Ferenc. Nyíregyháza 1999. 49–131.

6. Elment a huszár. *KMo* 56. 1999. 3. (jan. 5.) 4.

7. Tűzoltó vigestély. *KMo* 56. 1999. 51. (márc. 2.) 4.

8. Ezüst bőségszaru a tűzoltóknak. A most 115 éves nyíregyházi tűzoltóság sikere 1896-ban, a millenáris ünnepségen. *KMo* 56. 1999. 95. (ápr. 24.) 9.

9. Kettős győzelem Szegeden. Száztizenöt éves a nyíregyházi tűzoltóság. Elnyerték Szent Flóriánt bronzból. *KMo* 56. 1999. 147. (jún. 26.) 7.

10. Mentési gyakorlat régen és ma. 115 éves a nyíregyházi tűzoltóság. *KMo* 56. 1999. 182. (aug. 6.) 8.

11. Szabolcsiak és szatmáriak 1848 őszén. *Szatmári Friss Újság*. 10. 1999. 196. (aug. 21.) 5.

BODNÁR Zsuzsa néprajzkutató

1998

1. Évszázadok hétköznapijai, ünnepei. Magyar néprajzi összefoglalás. SzSzB.M. Ped. Int., Nyíregyháza 1998. 141 p.

2. Pályázatok értékelése a „Kezdő-lépés” (Helytörténeti dolgozatok) című munkában. Szerk. Baranyi Ferenc. Nyíregyháza 1998. 19., 28., 41., 53., 116., 125.

3. Vízbevető hétfőn – locsolkodhatunk. *KMo* 55. 1998. 84. (ápr. 9.) 13.

1999

1. Néprajzi munkafüzet általános iskolásoknak. A Felső-Tisza-vidék tárgyi és szellemi néprajzából. SzSzB.M. Ped. Int. és Tk.Közp., Nyíregyháza 1999. 39 p. Társszerzők: Ratkó Lujza – Szabó Sarolta

2. Farsangi néphagyományok megyénkben. *KMo* 56. 1999. 42. (febr. 19.) 7.

BOROS György fotós

1999

1. Fotóművész, szociológus, antropológus, néprajzkutató. Normantas Paulius. *Fotóművészet* 1999/1–2. 26–39.

BŐSZE Katalin, Nagyné múzeumpedagógus

1999

1. Vendégváró. Látnivalók Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében. Főszerk. Páll István. Well-Press K., Miskolc 1999. 240 p. Társszerző: Páll István – Petrilla Attila

CSERNÁK Zsuzsanna, Soósné adattáros

1998

1. Das Gold von Nyíregyháza. Archäologische Fundkomplexe mit Goldgegenständen in der Sammlung des Jóna-András-Museums Nyíregyháza. JAM, Nyíregyháza 1997. (1998.) 180 p. + VIII tábla. (Archäologische Sammlungen in Nyíregyháza 1.) Társszerzők: Almássy Katalin – Istvánovits Eszter – Kurucz Katalin – Lőrinczy Gábor – Németh Péter – Ulrich Attila – Vörös István

CSERVENYÁK László néprajzkutató

1998

1. Fogatos járművek, szekerek, kocsik, hintók Magyarországon a XIX–XX. században. KLTE, Debrecen 1998.

1999

1. Vezető a Szatmári Múzeum kiállításához. Szatmári Múzeum, Mátészalka 1999. 8 p.

2. Vezető a Szatmári Múzeum kiállításához gyerekek részére. Szatmári Múzeum, Mátészalka 1999. 12 p.

CSISZÁR Gyöngyi, Hegedűsné restaurátor

1998

1. Egy XIX–XX. század fordulójáról származó vármegyei hajdúcsákó restaurálása. [Ein von der Wende 19./20. Jahrhundert stammender Heiduckentschako des Burgkomitats und seine Restaurierung.] *NyJAMÉ* XXXIX–XL. 1997–1998. (1998) 429–434.

CSISZÁR Sarolta, Felhősné
néprajzkutató

1998

1. XVII–XVIII. századi úrasztali terítők a kárpátaljai református templomokban. [Altardecken des 17–18. Jahrhunderts in den reformierten Kirchen der Karpatoukraine.] *NyJAMÉ* XXXIX–XL. 1997–1998. (1998) 323–346.

2. XVII–XVIII. századi hímzett úrasztali terítők a kárpátaljai református egyházakban. In: Hatodik Síp IX. Szerk. Penckófer János – Fodor Géza – Kisantal Gyula – Németh István – Vári Fábián László. Budapest–Beregszász 1997. 26–35.

3. Állatábrázolás a beregi textíliákon. Állatábrázolás a magyar néphagyományban. Szerk.: Füvessy Anikó. Ethnica Kiadás, Debrecen 1998. 139–152.

4. Aranyosapáti, Barabás, Beregdaróc, Beregsurány, Csaroda, Gelénes, Gemze, Gyüre, Hetefejércse, Ilk, Jánd, Kisvarsány, Lónya, Márokpapi, Mátyus, Nagyvarsány, Nyírmada, Olcsva, Pusztadobos, Tarpa, Tákos, Tizsakerecseny, Tizsaszalka, Tizsaadony, Tizsavid, Tivadar, Vámosatya, Vásárosnamény In: Szabolcs-Szatmár-Bereg megye kézikönyve. Főszerk. Filepné Nagy Éva. (Magyarország megyei kézikönyvei 15.) Hn., 1998. 409–419., 456–457., 464–465., 486–487., 532–533., 534–535., 544–545., 555–556., 559–560., 563–566., 606–607., 628–630., 643–646., 667–668., 715–717., 743–744., 785–786., 839–841., 851–852., 875–876., 885–886., 891–892., 895–896., 929–930.

1999

1. Iparművészeti terítők és garnitúrák kárpátaljai református templomokban. In: Madarak voltunk. Kárpátaljai néprajzi írások. Szerk. P. Punykó Mária. Budapest–Beregszász 1999. 133–141.

2. Babus Jolán emlékkiállítás. In: Babus Jolán emléknep. Szerk. Kiss Mátyásné. Vásárosnamény 1999. 15–19.

3. A horvátországi református egyházközségek úrasztali terítői. *Confessio* 23. 1999/1. 92–97.

4. A „megterített asztal”. Úrasztali terítők a horvátországi református templomokban. *Néprajzi Látóhatár* 8. 1999/1–4. 219–235.

5. A magyar református egyházak javainak tára. Máramaros–Ugocsa egyházmegye. Főszerk. Tenke Sándor. Országos Református Gyűjteményi Tanács, Budapest 1999. Társszerzők: Molnár Ambrus – P. Szalay Emőke – Küllös Imre

DÁM László
néprajzkutató

1998

1. A Felvidék népi építészetének táji, történeti tagolódása. In: A Felvidék történeti földrajza. Szerk. Frisnyák Sándor. Nyíregyháza 1998. 178–228.

2. Népi építészet és lakáskultúra. In: Tanulmányok Nyírbátor monográfiájához. Szerk. Dám László – Újváry Zoltán. Debrecen 1998. 229–252. Társszerző: D. Rác Magdolna

1999

1. Kárpátalja kulturális régiói. In: Kárpátalja. Szerk. Boros László. *Észak- és Kelet-Magyarországi Földrajzi Évkönyv* 6. 1999. 165–169.

ERDÉSZ Sándor
néprajzkutató, ny. igazgató

1998

1. Tudós pásztorok a folklórban. [Gelehrte Hirten in der Folklore.] *NyJAMÉ* XXXIX–XL. 1997–1998. (1998) 163–170.

ISTVÁNOVITS Eszter
régész

1998

1. A Nyíregyházi Jósa András Múzeum Évkönyve XXXIX–XL. 1997–1998. Szerk. Almássy Katalin – Istvánovits Eszter. JAM, 1998. 446 p.

2. A szarmaták és a kos. Adatok a Kárpát-medence szarmatáinak hitvilágához. [Die Sarmaten und der Widder. Beiträge zur Glaubenswelt der im Karpatenbecken lebenden Sarmaten.] *NyJAMÉ* XXXIX–XL. 1997–1998. (1998) 135–151.

3. Das Gold von Nyíregyháza. Archäologische Fundkomplexe mit Goldgegenständen in der Sammlung des Jósa-András-Museums Nyíregyháza. JAM, Nyíregyháza 1997. (1998.) 180 p. + VIII tábla. (Archäologische Sammlungen in Nyíregyháza 1.) Társszerzők: Almássy Katalin – S. Csernák Zsuzsanna – Kurucz Katalin – Lőrinczy Gábor – Németh Péter – Ulrich Attila – Vörös István

4. Adatok az Észak-Alföld IV. század végi – V. század eleji lakosságának etnikai meghatározásához. [Angaben zur ethnischen Bestimmung der Bevölkerung in der nördlichen Tiefebene am Ende des 4. und Anfang des 5. Jahrhunderts.] *MMÉ-Stud. Arch.* IV. 1998. 309–324.

5. Vázlat a szarmaták sztyepei történetéhez. In: Jazigok, roxolánok, alánok. Szarmaták az Alföldön. Szerk. Havassy Péter. Gyulai Katalógusok 6. Gyula 1998. 7–32. Társszerző: Kulcsár Valéria

6. Szarmaták a Kárpát-medencében In: Jazigok, roxolánok, alánok. Szarmaták az Alföldön. Szerk. Havassy Péter. Gyulai Katalógusok 6. Gyula 1998. 33–48.

7. A settlement of the 5th century from the Upper Tisza Region. In: 20 lat archeologii w Masłomęczu, t. II. Red. Jørgen Ilkjær – Andrej Kokowski Lublin 1998. 61–78.

8. „Магические” подвески мечей в Карпатском бассейне и Скандинавии. In: Проблемы археологии Юго-Восточной Европы. Тезисы докладов. VII Донская археологическая конференция. Ростов-на-Дону 1998. 119. Társszerző: Kulcsár Valéria – Claus von Carnap-Bornheim

9. Notices Nr. 378–423. In: L’an Mil et la Hongrie. Naissance d’une nation européenne. Dir. István Fodor – László Révész – Mária Wolf – Ibolya M. Nepper – Cristiana Morigi Govi – Jean-Yves Marin. Toulouse–Caen 1998.

10. Catalogo Nr. 378–423. In: Gli antichi Ungari. Nascita di una nazione. Dir. István Fodor – László Révész – Mária Wolf – Ibolya M. Nepper – Cristiana Morigi Govi. Bologna 1998.

1999

1. A Nyíregyházi Jósa András Múzeum Évkönyve XLI. Szerk. Almássy Katalin – Istvánovits Eszter. JAM, 1999. 509 p.

2. Tiszavasvári–Városföldje, Jegyzőtag. A settlement of the 5th century. [Hunkori település maradványai Tiszavasváriban, a Városföldjén.] *NyJAMÉ* XLI. 1999. 173–254.

3. Kazimierz Godłowski – Tomasz Wichman: Chmielów Piaskowy. Ein Gräberfeld der Przeworsk-Kultur im Świętokrzyskie-Gebirge. Monumenta Archaeologica Barbarica, T.VI. Krakow 1998. *NyJAMÉ* XLI. 1999. 505–506. (könyvismertetés) Társszerző: Kulcsár Valéria

4. Sarmatian and Germanic People at the Upper Tisza Region and South Alföld at the Beginning of the Migration Period. In: L’Occident romain et l’Europe central au debut de l’époque des Grandes Migrations. (Ed. Jaroslav Tejral – Christian Pilet – Michel Kazanski) Brno 1999. 67–94. Társszerző: Kulcsár Valéria

5. Catalogación Nr. 378–422. In: Hungría en el año mil. El nacimiento de una nación europea. Szerk. Fodor István – Révész László. Madrid 1999.

6. Esineluettelo 8., 378–423. In: Muinaiset unkarilaiset. Szerk. Fodor István. Turku 1999.

KURUCZ Katalin, Pappné régész

1998

1. Das Gold von Nyíregyháza. Archäologische Fundkomplexe mit Goldgegenständen in der Sammlung des Jósa-András-Museums Nyíregyháza. JAM, Nyíregyháza 1997. (1998.) 180 p. + VIII tábla. (Archäologische Sammlungen in Nyíregyháza 1.) Társszerzők: Almássy Katalin – S. Csernák Zsuzsanna – Istvánovits Eszter – Lőrinczy Gábor – Németh Péter – Ulrich Attila – Vörös István

LAKATOS Sarolta történész

1998

1. О некоторых трудностях работы со специальной лексикой. In: *Вестник Филиала Института Русского Языка им. А. С. Пушкина*. 10. 1998. 108–112.

2. A Szuverén Máltai Rend alapításának 900. évfordulója. In: MTA SzSzB. M. Tud. Test. 1998. évi tudományos ülésének összefoglalói. Szerk. Cselényi István Gábor. Nyíregyháza 1998. 134–136.

3. Emlékérem verőtoévek a Jósa András Múzeum Kállay-gyűjteményében. [Prägestöcke zu Medaillen in der Kállay-Sammlung des Jósa András Museums.] *Numizmatikai Közlöny* 96–97. 1997–1998. 111–119. + 4 tábla

4. Apor-émlékek Nyíregyházán. Könyvtár és ki-tüntetés a Kállay-gyűjteményben. *KMo* 55. 1998. 8. (jan. 10.) 13.

5. A római magyar Szent István Ház. *KMo* 55. 1998. 2. (jan. 3.) 13.

6. A Kállay-gyűjtemény, mint a turisztikai kínálat lehetséges eleme. In: Turizmus 97 Szabolcs-Szatmár-Bereg megye (különkiadás). Felelős kiadó: Aranyossy Mihály. 1998. 15–16.

7. A Jósa András Múzeum Kállay-gyűjteménye. *Könyvtári Kis Híradó* 3. 1998. 1. 7–8.

8. Az emigráció öröksége. Folyóirat-kötetek ajándékba. *KMo* 55. 1998. 107. (máj. 8.) 13.

9. A lovagrend adományai rászorulóknak. *KMo* 55. 1998. 242. (okt.15.) 7.

1999

1. Numizmatika és társtudományok III. A Nyíregyházán 1997. október 17–19. között tartott konferencia előadásai. Szerk. Lakatos Sarolta – Ulrich Attila. JAM, 1999. 349 p.

2. Máltai insigniák. [Malteser Ordenszeichen.] In: Numizmatika és társtudományok III. Szerk. Lakatos Sarolta – Ulrich Attila. Nyíregyháza 1999. 19–28.

3. A Philermoi Boldogasszony. *Az Érem* 55. 1999. 1. 18–20.

4. A nyírségi éremgyűjtők múzeumi letétje. *Az Érem* 55. 1999. 2. 18–26.

5. A Kállay-gyűjtemény falerisztikai ritkaságaiból. [Aus den phaleristischen Schätzen der Kállay-Sammlung.] In: Ritkaságok, becses óságok. Magyarország megyéinek és fővárosának muzeális kincsei a keszthelyi Festetics-kastélyban 1999–2000. Szerk. Czoma László. Keszthely 1999. 83–87.

6. A Kállayak 19. századi genealógiájából. Kállay Béni és Kállay Ödön. In: MTA SzSzB. M. Tud. Test. 8. Szerk. Sikolya László. Nyíregyháza 1999. 143.

7. Megyecímer a lovagi pajzsokon. Az 1992-től használt jelkép egyesíti a három történelmi vármegye címereit. *KMo* 56. 1999. 153. (júl. 3.) 9.

8. Méltóságjelvény ünnepi alkalmakra. A régi-új jelképek bevezetése a megyének a közigazgatásban elfoglalt rangját növeli. *KMo* 56. 1999. 159. (júl. 10.) 9.

MATITS Ferenc művészettörténész

1998

1. Das Porträt eines Nürnberger Patriziers in Buda-pesther Privatbesitz. [Egy nürnbergi patrícius portréja budapesti magángyűjteményben.] *NyJAMÉ* XXXIX–XL. 1997–1998. (1998) 413–420.

2. Váci András katalógus. Vaja 1998. 10 p.

MOLNÁR Sándor néprajzkutató

1998

1. Kovács Árpád : A köz szolgálai és a Fejedelem. Szerk. Molnár Sándor. Vaja 1998. 54 p.

2. A vajai Vay Ádám Múzeum Baráti Körének tájékoztatója. Összeállította: Molnár Sándor. Vay Ádám Múz. Baráti Kör, Vaja 1998. 16 p.

3. A vajai Nemzetközi Művésztelep. Szerk. Molnár Sándor. Vay Ádám Múz. Baráti Kör, Vaja 1998. 10 p.

4. Karl Vey ajándéka a Vay Ádám Múzeumnak. [Karl Vey 75 Jahre.] *NyJAMÉ* XXXIX–XL. 1997–1998. (1998) 311–321.

5. Válogatás Molnár Mátyás irodalomtörténeti tanulmányaiból. Szerk. Molnár Sándor. Vay Ádám Múz. Baráti Kör, Vaja 1998. 54 p.

6. Molnár Mátyás emlékkönyv. Szerk. Molnár Sándor. Vay Ádám Múz. Baráti Kör, Vaja 1998. 110 p. Társszerzők: Heckenast Gusztáv – Németh Péter

1999

1. Tájékoztató a Vay Ádám Múzeum Baráti Kör munkájáról. Összeállította: Molnár Sándor. Vay Ádám Múz. Baráti Kör, Vaja 1999. 23 p.

2. „Nagy” vajai Vay József. *Vajai Híradó* 1999. 12. 2.

NÉMETH Péter régész

1998

1. A Nyíregyházi Jósa András Múzeum Évkönyve XXXIX–XL. 1997–1998. (1998) 446 p. Főszerk. Németh Péter

2. Das Gold von Nyíregyháza. Archäologische Fundkomplexe mit Goldgegenständen in der Sammlung des Jósa-András-Museums Nyíregyháza. *JAM*, Nyíregyháza 1997. (1998.) 180 p. + VIII tábla. (Archäologische Sammlungen in Nyíregyháza 1.) Társszerzők: Almássy Katalin – S. Csernák Zsuzsanna – Istvánovits Eszter – Kurucz Katalin – Lőrinczy Gábor – Ulrich Attila – Vörös István

3. Makkay László ny. múzeumigazgató (1914–1998). *NyJAMÉ* XXXIX–XL. 1997–1998. (1998) 9–10.

4. La storia delle ricerche archeologiche del periodo della Conquista della Patria (X secolo). In: Gli antichi Ungari. Nascita di una nazione. Dir. István Fodor – László Révész – Mária Wolf – Ibolya M. Nepper – Cristiana Morigi Govi. Bologna 1998. 37–41.

5. Histoire de la recherche archéologique sur la période de la Conquête de la Patrie (Xe siècle.) In: L'an Mil et la Hongrie. Naissance d'une nation européenne. Dir. István Fodor – László Révész – Mária Wolf – Ibolya M. Nepper – Cristiana Morigi Govi – Jean-Yves Marin. Toulouse–Caen 1998. 37–41.

6. Csiszár Árpád és a régészet. In: Csiszár Árpád: A beregi népélet. Sajtó alá rend. és előszó: Németh Péter. Debrecen 1998. 5–9.

7. Szabolcs megye az Árpád-korban. In: Előadások Szabolcs és Szatmár megye múltjáról. Szerk. Galambos Sándor – Kujbusné Mecsei Éva. Nyíregyháza 1998. 9–20.

8. In memoriam Kovács J. András. In: Sümegi történetek. Múzeumi Füzetek 9. Sümeg 1998. 113–114.

9. Szabolcs-Szatmár-Bereg megye története. In: Szabolcs-Szatmár-Bereg megye kézikönyve. Szerk. Filepné Nagy Éva. Magyarország megyei kézikönyvei 15. Nyíregyháza 1998. 26–43.

10. A karthauziak gazdálkodása a középkori Szepességben. I. A menedékkői kolostor. In: A Felvidék történeti földrajza. Szerk. Frisnyák Sándor. Nyíregyháza 1998. 263–272.
11. Molnár Mátyás emlékkönyv. Szerk. Németh Péter. Vay Ádám Múz. Baráti Kör, Vaja 1998. 110 p. Társszerk.: Heckenast Gusztáv – Molnár Sándor
12. A Vayak ősei. In: Molnár Mátyás emlékkönyv. Szerk. Heckenast Gusztáv – Molnár Sándor – Németh Péter Vay Ádám Múz. Baráti Kör, Vaja 1998. 55–69. + 2 mell.
13. Tarcal vezér – avagy: tarcali vezér. In: Juhász Erzsébet: Beszélgetések Tarcalról. Tarcal 1998. 7–23.
14. Földrajzi névgyűjtés – történelemkutatás. *Névtani Értesítő* 19. 1997 108–110.
15. Ajánlás. In: Farkas József: Néprajzi írások. Debrecen 1998. 5–6.
16. Megszállottaink (Csiszár Árpádról). *Itt élünk* 2. 1998/1. 2–3.
17. Elment Úsz István. *KMo* 55. 1998. 52. (márc. 3.) 5.
18. A Szemle ünnepi száma. *KMo* 55. 1998. 60. (márc. 12.) 15.
19. Meghalt Makay László. *KMo* 55. 1998. 176. (júl. 29.) 5.
- 1999
1. Erkölcs: Nyíregyháza középkori történetének egy eddig ismeretlen fejezete. [A Formerly Unknown Chapter of the History of Nyíregyháza. Ein bisher unbekanntes Kapitel der mittelalterlichen Geschichte von Nyíregyháza.] *Szabolcs-Szatmár-Beregi Levéltári Évkönyv* XIII. 1999. 35–40.
2. Agodtól-Zámig. Egy középkori nógrádi oklevél Szabolcs megyei helynevei. *A Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve* XXIII. 1999. 139–143.
3. Szatmár vármegye egyházai a 14. század első felében. [Bisericile comitatului medieval Satu Mare în prima jumătate a secolului al XIV-lea. Les églises de la comitate Satu Mare (Szatmár) au première moitié du 14-ème siècle.] In: *Arhitectura religioasă medievală din Transilvania*. Coord.: Kiss Imola – Szócs Péter Levente. Satu Mare 1999. 97–106.
4. Ajánlás. In: Szitha Mária: Egy családtörténet lapjai. Nyíregyháza 1999. 5–6.
5. Szatmár megye a Várad Regestrumban. In: Ünnepi kötet Szabó László tiszteletére. Szerk. Ujváry Zoltán. Debrecen 1999. 495–503.
6. Historia de la búsqueda arqueológica sobre el período de la Conquista de la Patria. In: *Hungría en el año mil. El nacimiento de una nación europea*. Szerk. Fodor István – Révész László. Madrid 1999. 29–33.
7. Maahantuloajan (900-luku) arkeologisen tutkimuksen historia. In: *Muinaiset unkarilaiset*. Szerk. Fodor István. Turku 1999. 21–29.
8. Dr. Zilahi József (1936–1999). *SzSzBSz* 33. 1999/4. 401–402.
9. Ismeretlen Szatmár megyei falvak a középkorból. *Névtani Értesítő* 21. 1999. 63–65.
10. Szabolcs vezér alakja középkori kútfőinkben és a történeti irodalomban. In: *A harmadik (londoni) magyar őstörténeti találkozó előadásai és iratai*. London, 1988. Szerk. Csihák Gy. Budapest–Zürich 1999. 109–111.
11. A tenni akaró robotos. Farkas József: Néprajzi írások című, most megjelent kötetéről. *KMo* 56. 1999. 5. (jan. 7.) 8.
12. Monográfiák falvakról. Megyénkből öt községet választottak. *KMo* 56. 1999. 75. (márc. 31.) 4.
13. Szüntessük meg a zsúfoltságot! Javaslat Nyíregyháza köztéri szobrainak új helyéről. Múzeumfaluban a huszáremlékkő. *KMo* 56. 1999. 224. (szept. 25.) 9.
14. „Szárnyalása emelkedőben”. A Geduly-ház: emlék a városépítő püspöknek Nyíregyházán. *KMo* 56. 1999. 289. (dec. 11.) 9.
15. A magyar megújulás ezer éve. A millennium a társadalmi összefogás másfél éve is lehetne, hisz annyi a teendő. *KMo* 56. 1999. 305. (dec. 31.) 5.
16. Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei múzeumok. In: *Ritkaságok, becses óságok. Magyarország megyéinek és fővárosának muzeális kincsei a keszthelyi Fesztetics-kastélyban 1999–2000*. Szerk. Czoma László. Keszthely 1999.
17. Im Tor zum Osten. Die Museen des Komitats Szabolcs-Szatmár-Bereg. In: *Raritäten, Kostbare Alterthümer*. Szerk.: Czoma László. Keszthely 1999. 101–103.

NÉMETH Péterné, DIKÁN Nóra történész

1998

1. Adatok az MSZP személyzeti- és káderpolitikájához (1956–1957). [Beiträge zur Personal- und Kaderpolitik Der USAP (1956–1957).] *NyJAMÉ* XXXIX–XL. 1997–1998. (1998) 259–264.

2. Az MSZMP apparátusának összetétele és szervezeti felépítése Szabolcs-Szatmárban 1956–1957. In: *Rákositól Kádárig. Fejezetek a legújabbkori magyar történelemből*. Szerk. Timár Lajos – Valuch Tibor. Debrecen 1998. 111–126.

3. 1918. Korszakvég – Korszakkezdet. Szerk. Németh Péterné. Satu Mare–Zalau. 1998. 578 p. Társ-szerk.: Cornel Grad – Viorel Ciobuta

1999

1. Az értelmiségi forradalmi bizottság Nyíregyházán 1956 októberében. *Szabolcs-Szatmár-Beregi Levéltári Évkönyv* XIII. 1999. 99–106.

2. MSZMP reformkörök Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében (1989). [USAP-Reformkreise im Komitat Szabolcs-Szatmár-Bereg (1989).] *NyJAMÉ* XLI. 1999. 391–398.

PÁLL István néprajzkutató

1998

1. Dám László: Hagyomány és építészet. Tanulmányok a magyar népi építészet köréből. *Ethnographia* 106. 1995/2. 1115–1117. (könyvismertetés)

2. Szalontai Barnabás: Néprajz és helytörténet. *Ethnographia* 106. 1995/2. 1127–1128. (könyvismertetés)

3. Csödbe juthat az év múzeuma. *KMo* 55. 1998. 37. (febr. 13.) 12.

4. Leépül-e a sóstói múzeum? Több látogató – kevesebb pénz. *Magyar Nemzet* 61. 1998. (júl. 13.) 6.

5. Tanulmányi kirándulások az ICOM konferencia idején. *Magyar Múzeumok* 1998/4. 59.

6. Gondolatok „Az év múzeuma” kapcsán. *Múzeumi Hírlevél* 1998/4. 88.

7. Über vier Studienbände der ungarischen Volksarchitektur. *Acta Ethnographica Hungarica* 43. 1998/1–2. 204–206.

1999

1. Egy ház az Észak-Tiszántúlon, avagy mit olvashatunk ki egy levéltári forrásból? In: Ünnepek és hétköznapok a történelemben. Szerk. Galambos Sándor – Kujbusné Mecsei Éva. Nyíregyháza 1999. 41–48.

2. Az Év Múzeuma volt 1997-ben. 20 éve nyílt meg a Sóstói Múzeumfalú. *Múzeumi Hírlevél* 1999/11. 299–300.

3. A 70 éves Erdész Sándor köszöntése. *Múzeumi Hírlevél* 1999/11. 312–313.

4. Vendégváró. Látnivalók Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében. Főszerk. Páll István. Well-Press K., Miskolc 1999. 240 p. Társ-szerző: Petrilla Attila – Nagyné Bősze Katalin

5. Meddig tart Erdély? Erdély és az Alföld népi építészetének határa. In: Népi építészet Erdélyben. Szerk. Balassa M. Iván – Cseri Miklós. Szentendre 1999. 33–44.

6. Meddig tart Erdély? Erdély és az Alföld népi építészetének határa. *Műemléklap* 3. 1999/3–4. 2.

RÁCZ Magdolna, Dámné néprajzkutató

1998

1. Nyírbátor népművészete. In: Tanulmányok Nyírbátor monográfiájához. Szerk. Dám László – Ujváry Zoltán. Debrecen 1998. 178–228.

2. Nyírbátor népi táplálkozása. In: Tanulmányok Nyírbátor monográfiájához. Szerk. Dám László – Ujváry Zoltán. Debrecen 1998. 293–322.

3. Népi építészet és lakáskultúra. In: Tanulmányok Nyírbátor monográfiájához. Szerk.: Dám László – Ujváry Zoltán. Debrecen 1998. 229–252. Társ-szerző: Dám László

RATKÓ Lujza néprajzkutató

1998

1. Tradíció és modernitás a néprajztudomány fényében. [Tradition und Modernität im Lichte der ethnographischen Wissenschaft.] *NyJAMÉ* XXXIX–XL. 1997–1998. (1998) 153–156.

2. Virágfakadás. Egy beregi hímes tojás szimbólumrendszere. [Blütezeit. Ein buntes Bereger Osterei und seine Symbolik.] *NyJAMÉ* XXXIX–XL. 1997–1998. (1998) 171–184.

1999

1. Néprajzi munkafüzet általános iskolásoknak. A Felső-Tisza-vidék tárgyi és szellemi néprajzából. SzSzB.M. Ped. Int. és Tk. Közp., Nyíregyháza 1999. 39 p. Társ-szerzők: Bodnár Zsuzsanna – Szabó Sarolta

SZABÓ Sarolta néprajzkutató

1998

1. Adventtől vízkeresztig. Karácsonyi szokások. A Sóstói Múzeumfalú időszerzői kiállításainak vezetői 9. Sóstói Múzeumfalú Baráti Köre, Nyíregyháza–Sóstófürdő 11 p.

2. „El van boronálva”. Parasztgazdaságok elfelejtett eszközei a 19–20. századból. Kiállításismertető. Sóstói Múzeumfalú Baráti Köre, Nyíregyháza–Sóstófürdő 1998. 4 p.

3. Nyírbátor kézműipara. Tanulmányok Nyírbátor monográfiájához. Szerk. Dám László – Ujváry Zoltán. Debrecen 1998. 229–252.

1999

1. Mestertaksa, mesterasztal. (A céhek belső élete és működése Nyíregyházán, Nagykállóban, Nyírbátorban.) In: Ünnepek és hétköznapok a történelemben. Szerk. Galambos Sándor – Kujbusné Mecsei Éva. Nyíregyháza 1999. 25–39.

2. A paraszti gazdaságok eszközellátottsága a XIX. század közepén Szatmár megyében. *Ethnographia* 108. 1997/1–2. 305–313.

3. Néprajzi munkafüzet általános iskolásoknak. A Felső-Tisza-vidék tárgyi és szellemi néprajzából. SzSzB.M. Ped. Int. és Tk. Közp., Nyíregyháza 1999. 39 p. Társszerzők: Bodnár Zsuzsanna – Ratkó Lujza

SZÁRAZ Csilla régész

1999

1. Basarabi-bosut díszítésű kerámialeletek az Alföldön. [Keramikfunde mit Basarabi-Bosut-Verzierung in der Tiefebene.] *MFMÉ – Stud. Arch. V.* 1999. 201–216.

SZATHMÁRY László antropológus

1998

1. Divergency of the Celts and Scythians in the Territory of Hungary. In: Chronologische Fragen der Eisenzeit. Archäologische Konferenz des Komitates Zala und Niederösterreichs V. Sonderdruck *Zalai Múzeum* 8. 1997. 99–101.

2. Quantitative Craniology of European Upper Paleolithic? Abstracts of Contributions to the Dual Congress 1998. Compiled and edited by M.A. Raath – H. Soodyall – D. Barkhan – K.L. Kuykendall – P.V. Tobias. Sun City (South Africa) 1998. 137.

3. Helyi népesség – honfoglaló magyarság. In: MTA SzSzB. M. Tud. Test. 1998. évi tudományos ülésének előadás-összefoglalói. Szerk. Cselényi István Gábor. Nyíregyháza 1998. 46–47. Társszerzők: Almási László – Guba Zsuzsanna – Hüse Lajos

4. A fizikai igénybevétel hatása az ember kézformájára. In: MTA SzSzB. M. Tud. Test. 1998. évi tudományos ülésének összefoglalói. Szerk. Cselényi István Gábor. Nyíregyháza 1998. 45–46. Társszerzők: Almási László – Guba Zsuzsanna

5. Effects of physical activity on hand form. 11th Congress of the European Anthropological Association. Abstracts. Friedrich Schiller University, Jena 1998. 69.

6. Stabilization Age of Body Measurements in a North Eastern Hungarian Sample (Beszterec). *Anthr. Közl.* 38. 1998. 131–135. Társszerzők: Almási László – Guba Zsuzsanna – Szilágyi Katalin

7. A mezolitikum népességének regionalitásáról. In: MTA SzSzB. M. Tud. Test. 1998. évi tudományos ülésének előadás-összefoglalói. Szerk. Cselényi István Gábor. Nyíregyháza 1998. 48.

8. Regional pattern of cranial measurements in the Mesolithic of Europa. 11th Congress of the European Anthropological Association. Abstracts. Friedrich Schiller University, Jena 1998. 58.

9. On the Correlation Structure of Body Measurements in Subadults. *Anthr. Közl.* 38. 1998. 137–144.

10. A szocioökonómiai háttér hatása az újszülöttek testfejltségére. In: MTA SzSzB. M. Tud. Test. 1998. évi tudományos ülésének előadás-összefoglalói. Szerk. Cselényi István Gábor. Nyíregyháza 1998. 44–45. Társszerzők: Almási László – Guba Zsuzsanna – Szilágyi Katalin

11. Effect of parental status on the children's birth parameters. 11th Congress of the European Anthropological Association. Abstracts. Friedrich Schiller University, Jena 1998. 74. Társszerzők: Guba Zsuzsanna – Hüse Lajos

12. Hajdúdorog–Temetőhegy 10–11. századi népességének paleodemográfiai és vertebrális patológiai megítélése. In: *A DOTE Egészségügyi Főiskolai Kar Tudományos Közleményei 1.* Szerk. Fónay Mihály. Nyíregyháza 1998. 367–385. Társszerzők: Hüse Lajos – Marcsik Antónia – Újvárosi Anikó

13. Serious Pathological Lesions in a Small osteoarchaeological Sample from 8th–9th century (Hungary). XIIth European meeting of the Paleopathology Association. Abstracts. Prague–Pilsen 1998. 59.

14. Az Erdőhát népességének struktúrája fejlődési alapján. In: MTA SzSzB. M. Tud. Test. 1998. évi tudományos ülésének előadás-összefoglalói. Szerk. Cselényi István Gábor. Nyíregyháza 1998. 47–48. Társszerzők: Guba Zsuzsanna – Szilágyi Katalin – Tóth Ilona

15. Őskori kőszerszökhöz fűződő hiedelmek. [Beliefs Attached to Prehistoric Flint Implements.] *NyJAMÉ XXXIX–XL.* 1997–1998. (1998) 157–162.

16. Serious Pathological Lesions in a Small Hungarian Sample from 8th–9th century (Hungary). Abstracts of Contributions to the Dual Congress 1998. Compiled and edited by M. A. Raath – H. Soodyall – D. Barkhan – K. L. Kuykendall – P.V. Tobias. Sun City (South Africa) 1998. 144.

1999

1. A 7–11. századi népességek regionalitása. In: MTA SzSzB. M. Tud. Test. 8. Szerk. Sikolya László. Nyíregyháza 1999. 150. Társszerzők: Guba Zsuzsanna – Kővári Ivett
2. Őskori népességeink továbbélése. In: MTA SzSzB. M. Tud. Test. 8. Szerk. Sikolya László. Nyíregyháza 1999. 152. Társszerzők: Kővári Ivett – Guba Zsuzsanna
3. Ibrány–Esbóhalom 10–11. századi temetőjének demográfiai elemzése. In: MTA SzSzB. M. Tud. Test. 8. Szerk. Sikolya László. Nyíregyháza 1999. 153. Társszerzők: Hüse Lajos – Guba Zsuzsanna
4. A kézforma bilateritása a Rétközben és az Erdőháton. In: MTA SzSzB. M. Tud. Test. 8. Szerk. Sikolya László. Nyíregyháza 1999. 154. Társszerzők: Almási László – Szilágyi Katalin – Nyilas Károly – G. Szabó Teréz
5. Újabb honfoglaláskori csontvázleletek a történeti Szabolcsból. In: Az MTA SzSzB. M. Tud. Test. 8. Szerk. Sikolya László. Nyíregyháza 1999. 155. Társszerzők: Guba Zsuzsanna – Cseke Gabriella – Kővári Ivett
6. Tiszalök–Kövestelek Árpád-kori népességének késő avar kori előzményei. In: MTA SzSzB. M. Tud. Test. 8. Szerk. Sikolya László. Nyíregyháza 1999. 156. Társszerzők: Baglyos Beáta – Guba Zsuzsanna
7. Estimation of human survival rhythm from neolithic to Iron Age in Hungary. IVth International Anthropological Congress of Aleš Hrdlicka. Abstracts. Eds.: D. Šabík – J. Vigner – M. Vigner. Charles University, Prague 1999. 55.
8. The newborns' body measurements and the socio-economical status. IVth International Anthropological Congress of Aleš Hrdlicka. Abstracts. Eds.: D. Šabík – J. Vigner – M. Vigner. Charles University, Prague 1999. 67.
9. On the contribution of social-economical investigation to the historical antropology. IVth International Anthropological Congress of Aleš Hrdlicka. Abstracts. Eds.: D. Šabík – J. Vigner – M. Vigner. Charles University, Prague 1999. 67. Társszerzők: Hüse Lajos – Guba Zsuzsanna
10. Az Ibrány–esbóhalomi 10–11. századi temető népessége. In: Panyola. Településtörténeti kutatási eredmények 1991–1996. Szerk. Erdélyi István Budapest 1999. 73–85.
11. Honfoglalás kori népességünk regionális mintázata. *Anthr. Közl.* 40. 1999. 3–13. Társszerző: Guba Zsuzsanna
12. Honfoglalás kori csontvázleletek Szabolcsból. [Skeleton Remains from Szabolcs County (NE Hungary) dating from the time of the Hungarian Conquest.] *NyJAMÉ* 41. 1999. 459–485.

ULRICH Attila
helytörténész-numizmatikus

1998

1. Das Gold von Nyíregyháza. Archäologische Fundkomplexe mit Goldgegenständen in der Sammlung des Jósa-András-Museums Nyíregyháza. *JAM, Nyíregyháza* 1997. (1998.) 180 p. + VIII tábla. (Archäologische Sammlungen in Nyíregyháza 1.) Társszerzők: Almássy Katalin – S. Csernák Zsuzsanna – Istvánovits Eszter – Kurucz Katalin – Lőrinczy Gábor – Németh Péter – Vörös István
2. Bevezetés a numizmatikába. In: Előadások a történeti segédtudományok köréből. Szerk. Galambos Sándor – Kujbusné Mecsei Éva. Nyíregyháza 1998. 35–51.
3. Szabolcs megyei extraneus birtoklás Tarcalon a 17. században In: Tokaj és Hegyalja XIX. Szerk. Bencsik János. Tarcalon 1998. 24–31.
4. A bortermelő mezőváros törvényei. In: Juhász Erzsébet: Beszélgetések Tarcalonról. Kitekintéssel a Tokaj-Hegyalja világhírű kultúrájára. Tarcalon 1998. 24–31.

1999

1. Numizmatika és társtudományok III. A Nyíregyházán 1997. október 17–19. között tartott konferencia előadásai. Szerk. Lakatos Sarolta – Ulrich Attila. *JAM, 1999.* 349 p.
2. Pénzügyi problémák a Szepesi Kamara területén a 17. század második felében. [Financial problems in the area of the Chamber of Szepes during the second half of the 17th century.] In: Numizmatika és társtudományok III. Szerk. Lakatos Sarolta – Ulrich Attila. Nyíregyháza 1999. 253–260.
3. Allodiális szőlők a Tokaji uradalom mezővárosaiban a XVII. században. In: Zemplén népessége, települései. Tanulmányok Németh Gábor emlékére. Szerk. Tamás Edit. Sárospatak 1999. 62–79.
4. Pozsonyi forint – kassai forint: Adalékok a kétféle pénzfolyam jelenlétére a 17. század második felében. *Az Érem* 55. 1999. 2. 5–8.
5. Török hódítás Szabolcsban a XVII. században. [Türkenherrschaft in Szabolcs im 17. Jahrhundert.] *NyJAMÉ* XLI. 1999. 329–341.

Rövidítések – Abkürzungen – Abbreviations

<i>Acta Ant. et Arch.</i>	Acta Antiqua et Archaeologica, Szeged
<i>ActaArchHung</i>	Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae, Budapest
<i>AEMA</i>	Archivum Eurasiae Medii Aevi, Wiesbaden
<i>AGOP</i>	Archivum Generale Ordinis Praedicatorum, Róma
<i>Agrártörténeti Szemle</i>	Agrártörténeti Szemle, Budapest
<i>Agria</i>	Agria. Az Egri Múzeum Évkönyve, Eger
<i>Anthr. Közl.</i>	Anthropológiai Közlemények, Budapest
<i>ArchÉrt</i>	Archaeologiai Értesítő, Budapest
<i>Archaeologiai Közlemények</i>	Archaeologiai Közlemények, Budapest
<i>Archivum</i>	Archivum, a Heves Megyei Levéltár Közleményei, Eger
<i>Arch. Slov. Catalogi</i>	Archaeologia Slovaca Catalogi, Bratislava
<i>Арх. СССР</i>	Археология СССР с древнейших времен до средневековья, Москва
<i>Ars Hungarica</i>	Ars Hungarica. A Magyar Tudományos Akadémia Művészettörténeti Kutatócsoportjának Közleményei, Budapest
<i>ATIÉ</i>	Alföldi Tudományos Gyűjtemény. Az Alföldi Tudományos Intézet Évkönyve, Szeged
<i>BAMÉ</i>	Béri Balogh Ádám Múzeum Évkönyve, Szekszárd
<i>BMMK</i>	Békés Megyei Múzeumok Közleményei, Békéscsaba
<i>ComArchHung</i>	Communicationes Archeologicae Hungariae, Budapest
<i>Dolg.</i>	Dolgozatok az Erdélyi Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségtárából, Kolozsvár / Dolgozatok a M. Kir. Ferencz József Tudományegyetem Archaeologiai Intézetéből, Szeged
<i>EM</i>	Erdélyi Múzeum, az Erdélyi Múzeum-Egyesület Közlönye Kolozsvár/Cluj-Napoca
<i>EMÉ</i>	Az Egri Múzeum Évkönyve, Eger
<i>Építés – Építészettudomány</i>	Építés – Építészettudomány. A Magyar Tudományos Akadémia Műszaki Tudományok Osztályának Közleményei, Budapest
<i>ESA</i>	Eurasia Septentrionalis Antiqua, Helsinki
<i>Észak- és Kelet-Magyarországi Földrajzi Évkönyv 6.</i>	Észak- és Kelet-Magyarországi Földrajzi Évkönyv, Nyíregyháza
<i>FA</i>	Folia Archaeologica, Budapest
<i>Győri Szemle</i>	Győri Szemle, Győr
<i>História</i>	História, Budapest
<i>JAM</i>	Jósa András Múzeum, Nyíregyháza
<i>JAMK</i>	A Jósa András Múzeum Kiadványai, Nyíregyháza
<i>JPMÉ</i>	A Janus Pannonius Múzeum Évkönyve, Pécs
<i>KMo</i>	Kelet-Magyarország, Nyíregyháza
<i>KCIA</i>	Краткие сообщения Института археологии СССР, Москва
<i>LK</i>	Levéltári Közlemények, Budapest
<i>LO AA.</i>	A leleszi konvent országos levéltára, <i>Acta annorum</i> sorozat (Elenchus) – Mikrofilm a MOL-ban.
<i>LO Metales</i>	A leleszi konvent országos levéltára, <i>Metales</i> sorozat (Elenchus) – Mikrofilm a MOL-ban.
<i>LO Stat.</i>	A leleszi konvent országos levéltára, <i>Statutoria</i> sorozat (Elenchus) – Mikrofilm a MOL-ban.
<i>Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle</i>	Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle, Budapest
<i>Magyar Műemlékvédelem</i>	Magyar Műemlékvédelem, az Országos Műemlékvédelmi Hivatal Évkönyve, Budapest

<i>Magyar Nyelv</i>	Magyar Nyelv, Budapest
<i>A Magyar Történettudományi Intézet Évkönyve</i>	A Magyar Történettudományi Intézet Évkönyve Budapest
<i>Manus-Bibl.</i>	Manus Bibliothek, Bonn
<i>MFMÉ–Stud.Arch</i>	Studia Archaeologia a szegedi Móra Ferenc Múzeum Évkönyve
<i>MNM</i>	Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest
<i>MHA</i>	Материалы и исследования по археологии СССР, Москва
<i>MOL</i>	Magyar Országos Levéltár, Budapest
<i>MOL DF</i>	MOL Diplomataikai Fényképgyűjtemény
<i>MOL DL</i>	MOL Diplomataikai Levéltár (Mohács előtti gyűjtemény)
<i>MOL MKA</i>	MOL Magyar Kamara Archivuma
<i>MRT</i>	Magyarország Régészeti Topográfiája, Budapest
<i>MT</i>	Magyar Tudomány, Budapest
<i>MTA SzSzB.M. Tud.Test.</i>	Magyar Tudományos Akadémia Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Tudományos Testülete, Nyíregyháza
<i>Műemlékvédelem</i>	Műemlékvédelem. Műemlékvédelmi és Építészettörténelmi Szemle, Budapest
<i>Műemlékvédelmi Szemle</i>	Műemlékvédelmi Szemle Az Országos Műemlékvédelmi Hivatal tájékoztatója, Budapest
<i>Művészettörténelmi Értesítő</i>	Művészettörténelmi Értesítő, Budapest
<i>NyJAMÉ</i>	A nyíregyházi Jóna András Múzeum Évkönyve, Nyíregyháza
<i>Az OSzK Évkönyve</i>	Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve, Budapest
<i>RégTan</i>	Régészeti Tanulmányok, Budapest
<i>SLA</i>	Slovenská Archeológia, Bratislava/Nitra
<i>StCom</i>	Studia Comitatus, Budapest
<i>StudArch.</i>	Studia Archaeologica, Budapest
<i>Századok</i>	Századok, Budapest
<i>Székesfeh. Sz.</i>	Székesfehérvári Szemle, Székesfehérvár
<i>SzM</i>	Szarvas, Tessedik Múzeum
<i>Szolnoki Múzeum Évkönyve</i>	Szolnok Megyei Múzeumi Évkönyv, Szolnok
<i>SzSzBSz</i>	Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle, Nyíregyháza
<i>SzSzB. M. Ped. Int. és Tk. Közp.</i>	Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Pedagógiai Intézet és Továbbképző Központ
<i>SzSzSz</i>	Szabolcs-Szatmári Szemle, Nyíregyháza
<i>SzvmLt.</i>	A Román Országos Levéltár Kolozs megyei Igazgatósága, Szatmár vármegye Levéltára (Arhivele Naționale Direcția județeană Cluj–Fond Prefectura județului Satu Mare)
<i>Történelmi Szemle</i>	Történelmi Szemle, Budapest
<i>Történelmi Tár</i>	Történelmi Tár, Budapest
<i>Történelmi Statisztikai Évkönyv</i>	Történelmi Statisztikai Évkönyv, Budapest
<i>Turul</i>	Turul, Budapest
<i>Új Magyar Museum</i>	Új Magyar Museum, Budapest
<i>VAH</i>	Varia Archaeologica Hungarica
<i>Вестник Филиала Института Русского Языка им. А. С. Пушкина.</i>	A budapesti Orosz Kulturális Intézet Évkönyve.
<i>VMMK</i>	A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei, Veszprém
<i>Zalai Gyűjtemény</i>	Zalai Gyűjtemény, Zalaegerszeg

JÓSA ANDRÁS MŰZEM ÉVKEZÉSE.